

КИР ЮЛЯН ПЕЛЕШ

ДИДАКТИКА ГОДЕГЕТИКА

Кир ЮЛЯН ПЕЛЕСИ

ДИДАКТИКА

ГОДЕТЕТИКА

УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД

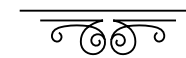

*Кир Юліан ПЕЛЕШ
(1843–1896)*

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ

ДИДАКТИКА
—
ГОДЕГЕТИКА

Біографічні матеріали • Додатки

Видавці
Олександр
Савчук

Видавець Олександр Савчук
ХАРКІВ • 2019

*Це видання присвячене
175-річчю з дня народження
Владики Юліяна Пелеша*

*Видання підготовлене за підтримки
Українського культурного фонду.
Позиція Українського культурного фонду
може не збігатися з думкою автора*

П 24 Кир Ю. Пелеш
Дидактика. Годегетика. Біографічні матеріали.
*Додатки / Кир Ю. Пелеш ; упоряд. А. Черемський. —
Харків : Видавець Олександр Савчук, 2019. — 664 с.
ISBN 978-617-7538-31-7*

До цього тому ввійшли I, III і IV частини фундаментального підручника Кир Ю. Пелеша “Пастирське Богословіє”: Дидактика, Теорія душпастирства (Годегетика) і Респрава о духовнім урядовім стилію. Друга частина книги (Літургіка) вийшла окремим томом.

УДК 232.931:243

© Кир Ю. Пелеш, 2019
© А. П. Черемський, упорядкування, 2019
© Видавець Олександр Савчук, макет, 2019

ISBN 978-617-7538-31-7

ВІД УПОРЯДНИКА

Розвиток у нашій державі теологічної освіти створює сталий попит на якісну богословську літературу. Але, на жаль, більшість підручників, за якими сьогодні змушені навчатися українські студенти-теологи (як православні, так і греко-католики), є або російського походження або написані на основі російськомовних джерел. Зазвичай цей факт пояснюється нерозвиненістю української богословської думки і відсутністю якісної навчальної літератури, написаної вітчизняними теологами. Але це не зовсім правда, оскільки в недалекому минулому така література існувала, зокрема в Греко-католицькій Церкві.

Одним із найвідоміших богословських підручників, за яким навчалось кілька поколінь українських студентів-теологів, є “Пастирське Богословіє” Кир Юліяна Пелеша (1843-1896). Понад століття ця Книга була обов’язковою лектурою для алюмнів греко-католицьких семінарій, а в часи підпілля вона залишалася по суті єдиним (після “Катехизму” Ф. Шпіраго) базовим підручником для навчання майбутніх священиків.

На відміну від багатьох подібних підручників, “Пастирське Богословіє” Кир Ю. Пелеша написано на базі виключно західноєвропейських наукових джерел (тобто серед бібліографічних посилянь відсутні російськомовні праці), що робить його унікальним, оскільки показує нашу інтегрованість до європейської богословської традиції, а також доводить, що східній обряд мож-

на досліджувати і без посередництва Росії. Як зазначає у своїй монографії “Божественна Літургія” о. Мелетій Соловій¹⁾, “Літургіка” Кир Ю. Пелеша була першим правдиво науковим підручником літургії в українській богословській літературі, що взорувався на західно-католицькі джерела (головно на праці німецьких авторів о. Франца Шміда і о. Якоба Флюка²⁾).

Підручник Кир Ю. Пелеша не тільки давав вичерпні знання самого предмету, але й виконував ще одну важливу місію: скріплював фундамент віри майбутнього священика. Можливо тому серед представників передвоєнного духовенства ми бачимо так багато прикладів жертвовної відданості Апостольському Престолу, попри всі випробування, які випали на їхню долю в часи підпілля.

Призначенням Пастирського Богословія, як прикладної науки, є допомога священикові сповняти свій уряд: славити Бога і вказувати людям шлях до вічного спасіння. Спираючись на слова, якими Спаситель встановив душпастирський чин (Мт. 28: 19-20), Кир Ю. Пелеш поділяє Пастирське Богословіє на три частини відповідно до потрійного уряду священика як учителя, совершителя Святих Тайн і пастиря свого духовного стада. Цими частинами є: Дидактика, Літургіка і Теорія душпастирювання (Годегетика).

Перше видання “Пастирського Богословія” (1877 р.) виходило окремими випусками, а друге (1885 р.) — об’єднало всі три частини в одному томі. Як доповнення до основного тексту, Автор написав також і четверту частину, яка виходила двома виданнями (1878 і 1898 рр.) під назвою “Росправа о духовнім урядовім стилі”, де ґрун-

¹⁾ о. Соловій М., ЧСВВ. Божественна Літургія: історія, розвиток, пояснення (1-ше вид. – Рим: В-во оо. Василіян, 1964; 2-ге вид. – Львів: Свічадо, 1999. – С. 137–138).

²⁾ З оригінальним текстом книг *Fluck J. Katholische Liturgik*. Bd. I–II. Regensburg 1853–55; *Schmid F. Grundriß der Liturgik der Christkatholischen Religion*. Passau 1836, а також другого (1835) і третього (1840–42) видання книги *Schmid F. Liturgik der Christkatholischen Religion*. Bd. I–III. Passau, можна ознайомитися на сайті: books.google.com.ua.

товно розглянуто канцелярйну практику священика. Всі частини “Пастирського Богословія” побачили світ у Відні, у видавництві оо. Мехітаристів.

Готуючи до друку перше за останні 135 років перевидання монументальної праці Кир Ю. Пелеша, ми прагнули не тільки зібрати разом усі 4 частини цієї Книги, але й доповнити основний текст прекрасними проповідями й статтями Автора, посилання на які він використовує як ілюстративний матеріал, а також подати біографічні відомості й спогади про нашого незабутнього Владику.

Через значну різницю в обсязі кожної з чотирьох частин книги, ми розподілили весь матеріал на 2 томи приблизно однакового обсягу. До 1-го тому ввійшли найбільша II частина “Пастирського Богословія” – “Літургіка” (у зв’язку з цим нумерація параграфів у томі починається з § 141), а також біографічні матеріали; до 2-го тому ввійшли I і III частини “Пастирського Богословія” – “Дидактика” і “Годегетика” (у зв’язку з цим у томі після § 140 одразу ж іде § 374), а також “Росправа о духовнім урядовім стилі” (IV частина), біографічні матеріали (ті ж самі, що в 1-му томі) і цитовані Автором проповіді й статті, надруковані в часописі “Рускій Сіонь”.

Для сучасного читача стиль тексту може видатися трохи незвичним через наявність архаїчних слів, полонізмів та церковнослов’янізмів. Але це не повинно відлякувати, адже будь-яка освічена людина мусить уміти користуватися словниками (багато з яких зараз є доступними on-line). Певною мірою утруднити сприйняття тексту може також не зовсім “стандартний” правопис. Ця проблема тісно пов’язана з історією розвитку нашої літературної мови. Справа в тому, що наприкінці XIX ст. в Галичині рівнобіжно функціонували кілька правописів, кожен з яких мав певну сферу застосування. Зокрема в церковній літературі, де важливим було зберегти традиційне написання слів церковнослов’янського походження, широко використовували етимологічний правопис М. Максимовича. Фіксуючи традиційне написання слів, цей правопис пропонував позначати змі-

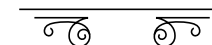
ни, які історично відбулися в їхній вимові, за допомогою символа ^ ("дашок"). У більшості випадків ці зміни стосувалися звука [i]. Отже, літери **ô, ê, й** слід читати як [i]. Наприклад, **мôй** = [мій], **жалôбно** = [жалібно], **кôнь** = [кінь]; **втêкали** = [втікали], **матêрью** = [матір'ю], **головнй** = [головні], **котрй** = [котрі]. На початку слова **ô** означає не лише [i] на місці етимологічного [o], але й протетичний звук [v], що утворився перед ним: **ôть** = [від], **ôнь** = [він]. Порівняно з фонетичними правописами, перевагою "максимовичівки" була можливість розрізняти на письмі слова, подібні за звучанням, але різні за значенням (омоніми): **нêсь** = [ніс] і **нôсь** = [ніс]; **вêзь** = [віз] і **вôзь** = [віз]. На відміну від російської транскрипції, літеру **ѣ** (*ять*) також слід читати як [i]: **бѣгъ** = [біг], **хлѣбъ** = [хліб], **цѣлый** = [цілий]. Літери **ѣ, ы, ъ** зберігалися.

Враховуючи брак доступної інформації про особу Кир Ю. Пелеша, основний текст "Пастирського Богословія" доповнено біографічними матеріалами (сповіда о. Северина Матковського, о. Петра Мельничука, о. М. Горникевича, оглядові статті о. Іриня Назарка ЧСВВ та о. Івана Хоми), які дають нам змогу краще усвідомити історичне значення цієї непересічної людини для нашої Церкви.

Андрій Черемський MD, PhD

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ. БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

Д-р ЮЛІАН ПЕЛЕШ
Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський¹⁾

Єпископ Ю. Пелеш був сином убогого вчителя²⁾ з Лемківщини. Народився 3 січня 1843 р. в с. Смереківці Біцького деканату. Його мати була попадянюкою, дочкою о. Т. Щавінського з с. Рететів Перемиської єпархії. Завдяки своїй матері знав священниче життя, що оберталось навколо церкви та на попівщині. Змалку мав нагоду бачити й пізнати те патріархальне життя священників, яким особливо відзначалася Лемківщина. І хоч мені це напевно невідомо, все ж можна здогадуватися, що лишень під впливом родини пішов молодий Юліан до школи, що вона допомогла йому вирватися з убогих стін дяківки-школи³⁾ в широкий світ до кращого життя. Про це можна здогадуватися напевно, бо за тих часів у нас всі хлопці з-під сільської стріхи тією самою дорогою — наукою, пильністю, а особливо здібностями, — домагалися кращих умов життя. Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу: побачити свого сина при вівтарі у своїй церковці. У тій церковці, де вони знаходили розраду і пораду у своєму горі й нужді, де гоїлися їхні рани і болі серця, де родилися їхні надії і радощі життя, де починалося і кінчалося їхнє невеселе, але чесне життя. Так почалося життя і д-ра Ю. Пелеша. Нижчу школу закінчив він у Яселі в 1854 р., шість класів гімназії — в Пряшеві на Угорській

---

¹⁾ З книги: о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31–45. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, розшифровано малозрозумілі для сучасного читача скорочення і внесено невеликі уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.).

²⁾ Так пишуть його біографи. На мою думку, радше дяковчителя, якого я мав нагоду особисто пізнати в Станіславі.

³⁾ Наші селяни донині називають дяківку школою.

Русі (1855–1861 рр.), а VII і VIII кляси гімназійні — в Перемишлі, де 1863 р. зложив іспит зрілости з відзнакою. Богословіє студіював у Відні в семінарії св. Варвари, де як питомець IV року зложив перший строгий докторський ригороз. На священника його висвятив єпископ Тома Полянський у Перемишлі 13 жовтня 1867 р. По висвяченню повернувся Юліян до Відня як докторант св. богословія, а в 1870 р. став доктором св. богословія. Молодий доктор, вернувши по студіях до Галичини, до Львова, почав свою кар'єру, як це у нас звичайно водилося, від семінарійного префекта і катехита шкіл.

Та недовго лишався у Львові, бо в 1873 р. покликано його до Перемишля на професора пастирського богословія. Але вже у 1874 р. зайшли у Віденській семінарії непорозуміння, внаслідок яких задумував уряд її розв'язати.¹⁾ Тоді, за впливом митрополита Йосифа

¹⁾ От що пише колишній австрійський міністр Фльоріан Земляковський (*F. Ziemiałkowski*) у своїх "Паміятниках" (Краків, 1904. – Т. 1. – S. 59-60): "Drugą sprawą, którą się niezwłocznie zająłem, było tutejsze (віденське) ruskie seminaryum ad St. Barbaram. Seminaryum to, założone przez Maryę Teresę dla kształcenia alumnów unickich z Galicyi i Węgier, nie miało już teraz racji bytu szczególnie dla Galicyi...; był zaś ten zakład wielce szkodliwym nie tylko dla Galicyi, ale i dla Państwa, dostawszu się bowiem od bardzo już dawna pod wpływ kapelanów ambasady rosyjskiej, wysyłał do kraju księży, zakażonych schyzmą prawosławija i oddanych Rosyi. Z seminaryum tego wyszli tacy Jachimowicze, Litwinowicze, Popiele, krzewiący między duchowieństwem unickim dążności rosyjskie i schyzmatyckie..."

Wyłożywszy te powody, przedstawiłem Karolowi von Stremayerowi (тодішньому австрійському міністру Просвіти і Віроісповідань) wniosek zniesienia tego seminaryum jako niepotrzebного і шкодлиwego, а оброчення pieniędzy (które rocznie kosztowało do 700 flor. на кожного alumna) на lepszą dotację seminarjum lwowskiego, któremu po sto kilkadziesiąt złotych rocznie na alumna wyznaczono (sic! справді до глибини серця зворушуюча дбайливість і прихильність "ministra-rodaka" для покривдження уніятських питомців у Львові, що їх аж такими видумками мусів боронити перед холодом і голодом).

Ponieważ seminaryum ad St. Barbaram, służące do kształcenia alumnów unickich z Galicyi i Węgier, utrzymywane było *pro rata* kosztem austriackim i węgierskim, więc K. Stremayer odniósł się z moim wnioskiem do węgierskiego ministia wyznań. Ten, zapytawszy swoich biskupów o zdanie, odpowiedział, że się na zwinięcie tego seminaryum zgadza, "weil dort unsere Alumnen von den galizischen mit russischen und schismatischen ideen angesteckt werden", że zresztą nie chce przesądzać, co rząd austriacki postanowi, rząd węgierski od najbliższego roku

Сембратовича, став д-р Ю. Пелеш ректором тієї семінарії і zarazом парохом церкви св. Варвари. У Відні, далеко

szkolnego począwszy, swoich alumnów do seminaryum ad St. Barbaram posyłać nie będzie. Otrzymawszy taką odpowiedź, zapytał Stremayer naszych biskupów unickich, tj. ks. Metropolite (a był nim wówczas ks. Józef Sembratowicz) i ks. J. Stupnickiego, biskupa przemyskiego. Obydwaj byli za utrzymaniem rzeczzonego seminaryum, utrzymując, że we Wiedniu mogą się przedzej kształcić na doktorów św. teologii niż we Lwowie, a ks. Metropolita *ad captandam benevolentiam* ministra dodał, że we Wiedniu mogą nauczyć się dobrze niemieckiego języka. Zastaniając się tą opinią biskupów, utrzymał Stremayer seminaryum ad St. Barbaram, chociaż teraz stalo się jeszcze kosztowniejszym, gdyż rząd węgierski natychmiast przestał posyłać swoich alumnów, а więc і subsydia płacić. Na przytoczony zaś w moim memorandum przeciw temu zakładowi zarzut, że w nim wychowują się moskalofile і schyzmatycy pod wpływem ambasady rosyjskiej, wcale nie zważano, minister K. Stremayer bowiem był przekonany, że Polacy uprzedzeni są przeciw Rusinom і pomawiają ich о skłanianie się ku Rosyi і schyzmie całkiem niesłusznie. Dopiero gdy w parę lat później przy sprawdzaniu rachunków tego zakładu spostrzeżono jakimś przypadkiem, że liczono więcej porcy niż było alumnów, przedsięwzięto rewizję і znaleziono w seminaryum ośmiu Moskali, słuchaczów medycyny і chemii, usunięto rektora, ks. J. Ciepanowskiego і zabroniono dawać przytułek obcym (були то не москалі, а бідні академіки-русини з Галичини, що діставали так звану "емпіри"-ю, себто харч від питомців даром. Практикувалося це не лише у Відні, але й у Львові довгі часи. Таким харчем удержувалося багато молодих людей, що пізніше ставали вченими, професорами, лікарями і т. п.) (див. також прим. 1 на с. 21 цього видання (ред.)).

"Rektorem zamianowano na rekomendację ks. J. Stupnickiego, terazniejszego biskupa przemyskiego ks. dr. J. Pelesa. Ten zaprowadził trochy porządku, zakazał alumnom wychodzić pojedynczo на miasto, zachęcał, by brali udział w uroczystościach obrządku łacińskiego і т. п., całkiem wszakże usunąć zakorzenionych там tendencyj nie potrafił. Dopiero terazniejszy Metropolita ks. Sylwester Sembratowicz, gdy і biskupi łacińscy zażądali mieć swoich alumnów przy swym boku (в семінарії св. Варвари латинників не було), зажадалі zniesienia zakładu ad St. Barbaram і niema go już, chwała Bogu" (з оригінальним текстом "Паміятніків" можна ознайомитися на сайті Gorlickiej Biblioteki Cyfrowej: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)). Видко з цих слів, як дуже декому залежало на тому, щоби: 1) розірвати всякий зв'язок і відносини між галицькими українцями а прикарпатськими на Угорщині; 2) відгородити українців китаїським муром від Відня й Заходу, піддавши їх цілком під вплив польської культури; 3) віддати українців у Австрії виключно в руки польської влади в Галичині. Звідси беруть свій початок ті гарячі змагання польського "ministra-rodaka" і його побожне зітхання "chwała Bogu"!

від рідного краю, перебув він, як сам мені пізніше розповідав, найкращі хвили свого життя, сповняючи місію виховання молодого клеру, призначеного до проводу в ділах Церкви й народу.

Тут показав д-р Ю. Пелеш свою велику інтелігенцію, ерудицію та пильну працю. Його *“Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom”*, написана для цілого вченого світу, та *“Пастирське Богословіє”*, написане для молодого греко-католицького українського клеру, здобули йому славу у вчених колах не тільки Австро-Угорщини, але також Німеччини і Риму. Своею історичною працею здобув він собі ім'я вченого в колах німецького клеру, університетах, нунціятурі, а навіть і на царському дворі у Відні. Цю його працю уважно досліджували не лише його земляки-українці, але й румуни, серби, а також православні вчені москалі та греки. Він сміливо і ясно описав долю з'єднаної Церкви на Русі, розвіяв не одні неправдиві наклепи й вигадки, приневолюючи особливо польських і московських істориків та публіцистів полемізувати з ним, виправдовуючи ті вислови, що компромітували як царську православну Росію, так не менше і римо-католицьку Польщу з її клером і шляхтою.

У висвітленні д-ра Ю. Пелеша польський католицизм виглядав трохи инакшим від того, що голошено з польської сторони. З'ясувалося, що дуже часто католицизм у Польщі служив засобом винародовлення українського народу, оруддям шляхетської пихи й захланності. І хоч як намагалися оспорювати цю, на фактах і історичних, критично оброблених джерелах оперту істину, все-таки *“Geschichte der Union”* лишилася і, здається, ще довго буде джерелом історичної правди для вченого світу. З тих причин дехто говорив і донині говорить, що д-р Ю. Пелеш писав свою історію на замовлення віденських двірських сфер, щоби тим способом зогидити раз на все Росію і її цареслав'є в очах галицьких українців, а піднести добродійства, яких діждалася уніяцька Церква й духовенство під скипетром Габсбургів, австрійських цісарів. Такий погляд здається мені мало правдивим і ймовірним, а більше подібним є на загальновідому в нас пісеньку про німецьку інтригу, яка, мовляв, завжди

старалася порізнити й розділити слов'янських братів, що довго жили *“w zgodzie i miłości bratniej”*, аж поки їх не порізнили німці. Д-р Ю. Пелеш вияснив добре ту єдність і згоду на церковнім полі, якої ми сьогодні є очевидцями й свідками.

Якими б одначе не були мотиви написання історії уніяцької Церкви д-ром Ю. Пелешем, певним є те, що нею він здобув собі славу й пошану. На нього посипалися похвали і багато почестей. Йому пропонували єпископський престіл у Крижевачі в Хорватії, але він не погодився, бо його тягнуло до рідного краю. Інші богословські праці д-ра Ю. Пелеша також визначаються великою ерудицією. Він писав проповіді, богословські статті, підручники для школи, а його *“Пастирське Богословіє”* показало, як добре визнавався він у церковних книгах і взагалі в обрядах нашої Греко-Католицької Церкви. Його *“Літургіка”* до сьогодні є одним із найобширніших підручників для нашого клеру. Всі ті літературні праці почав він ще у Львові, коли, як молодий префект, був головним співробітником церковного часопису *“Рускій Сіонь”*, що його видавав д-р Сильвестер Сембратович. Він доложив також праці при виданні *“Изборника”*, який нині є майже в кожній церкві і в руках кожного священика. Його *“Пастирське Богословіє”* вийшло друком у Відні в 1876–1877 рр., *“Учебник католицької релігії”* для V і VI класів гімназій — у Львові в 1877–1878 рр., *“Розправа о духовнім урядовім стилі”* — у Відні в 1878 р., *“Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom”* — у Відні в 1878 р. (I часть) і в 1880 р. (II часть).¹⁾ Цей останній твір закуплено до приватної,

¹⁾ Теперішній парох церкви св. Варвари у Відні о. д-р Мирон Горникевич у статті *“150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні”* (*“Нива”*. — 1926. — Ч. 2. — С. 48–49) пише: *“У 1874 р. по резигнації о. д-ра Якова Ціпановського приходить на ректора семінарії і пароха церкви св. Варвари знаменитий д-р Юліян Пелеш (1874–1883). Вистачить глянути в парохіяльні книги й архів, щоби одразу побачити зміну в управі парохії. Д-р Ю. Пелеш є надзвичайно визначною особистістю в історії не лише цієї парохії, але й цілої нашої Церкви. Світлий, учений історик, що видав наукові праці, незрівнянно цінні своїм особливо великим матеріалом. Незвичайно енергійний ректор семінарії, яка дістала тоді славу першого наукового виховуючого інституту у Відні, він дбав не лише про наукову освіту нашого молодого клеру, але*

підручної бібліотеки Святійшого Отця в Римі і цісаря Франца Йосифа у Відні. Д-р Ю. Пелеш був також одним із головних співробітників великого видання кардинала Йозефа Гергенротера "Kirchen-Lexicon", яке мало загальне і всесвітнє значення в німецькому католицькому богослов'ї, про що згадує у своїх записках учений крилошанин о. Антоній Петрушевич зі Львова. У 1883 р. вийшла критична розвідка д-ра Ю. Пелеша під заголовком "Унія і православ'є"¹⁾ та інші дрібніші розвідки і статті.

Внаслідок такої діяльності д-р Ю. Пелеш став немов би амбасадором галицького греко-католицького єпископату у Відні, посередником між нунціатурою і віденським урядом а українським галицьким клером.

Віденська нунціатура пильно прислуховувалася, що скаже ректор Віденської семінарії св. Варвари, а віденський кардинал і вчений богословський світ уважали його авторитетом у всіх справах, що торкалися Греко-Католицької Церкви й народу. І д-р Ю. Пелеш вповні доріс до того становища, яке займав. Своєю поведінкою, зовнішнім виглядом, товариською оглядою та чудовою

й про його виховання на добрих церковних і народних працівників. Мабуть, у Віденській семінарії зродився той гарний звичай, що богослови по черзі зрікалися однієї страви для своїх світських товаришів і таким способом давали їм змогу втриматися в дорогому місті. Можливо саме завдяки цьому число наших студентів у Відні помітно збільшилося і вони заснували перше світське українське товариство "Академічна Січ", першими членами якого стали богослови. Національна свідомість нашого молодого покоління у Відні росла. А який дух панував між нашою молоддю можна пізнати з того, що уторський уряд, боючись, щоби уторські русини, поміщені в семінарії разом з галичанами, не набралися патріотичного "сепаратистичного" духу, постарався про перенесення їх до уторських духовних семінарій, щоби виховувати їх на мадяронів... На той час багато залежало від доброї волі уряду. Тому зрозуміло, що д-р Ю. Пелеш, який був учителем молодого престолонаслідника Рудольфа і мав довір'я на цісарському дворі, міг зробити багато доброго для своєї парохії. І дійсно, в його часах ця парохія стала однією з перших у Відні, а її парох мав у Відні й цілій Австрії таке значення, якого міг би йому позавидувати не один єпископ" (цитата подається в повному обсязі за оригінальним текстом статті. Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови (прим. ред.)).

¹⁾ Рускій Сіонъ. – 1883. – Річник 11 (прим. ред.).

красномовністю, а при тому знаючи, як обертатися у найвищих сферах, здобув він собі вступ навіть до цісарського двору, де його покликали на одного з учителів наслідника престолу архикнязя Рудольфа.

Нічого дивного, що в ньому зродилася амбіція, себто охота показати всюди, що він для справи своєї Церкви зробити може. У своїй праці науковій чи педагогічній, чи на будь-якому іншому полі, він старався перевищити інших і не жалів для цього ні свого труду, ні здоров'я. Цю ревність проявляв він і пізніше, коли вже став єпископом у Станиславові. Ця надмірна праця робила його нервовим, і не раз у тому нервовому настрої можна було бачити сльози в його очах. Це додавало йому ще більшого чару й робило симпатичним для всіх, хто його таким бачив. Його любили і настоятелі, і підлеглі, і ціле оточення.¹⁾ Віденські питомці майже сліпо вірили у слова "sui magistri".

Бо хоч він тримав їх у руках досить гостро, все ж таки вони старалися не робити йому прикрости, що більше, під впливом свого ректора виробили собі на Віденському університеті таку опінію, що професори вважали питомців семінарії св. Варвари найліпшими слухачами. Справді треба визнати, що сама атмосфера Віденського університету сильно впливала на гурток наших віденських питомців, і то найздібніших (бо лише таких тут висилано), та на їх замилювання до наукової праці. З тієї семінарії вийшли найчільніші наші люди: митрополити Антоній Ангелович, кардинал Михайло Левицький, Григорій Яхимович, Спиридон Литвинович, єпископи Іван Снігурський і д-р Юліян Пелеш та інші визначні священники і вчені, як: д-р Іван Пулюй, професор Празького університету; д-р Михайло Людкевич, професор богословського факультету в Перемишлі; Ігнатій Онишкевич, славіст і професор Чернівецького університету; о. Андрій Білецький, архіпресвітер Львівської капітули; о. Богдан Пюрко, славіст і крилошанин зі Львова; о. Олександр Стефанович, професор зі Львова; Ізидор Громницький,

¹⁾ Я бачив на власні очі, як семінарійна служба у Відні заливалася ревними сльозами, хоч це були німці, коли д-р Ю. Пелеш виїжджав із Відня назавжди.

гімназійний директор; д-р Віновський; єпископ Ілля Гранілович з Крижевача; д-р Тит Мишковський, професор Львівського університету; о. Іван Костецький, професор математики зі Львова та багато інших. І треба визнати, що той дух і традиційна слава духовної семінарії св. Варвари за ректорату д-ра Ю. Пелеша не тільки не змарніли, а навіть зміцнилися. Не раз траплялося, що коли ніхто зі студентів-німців, мадярів чи інших, навіть докторантів, на так званих університетських семінарах не вмів відповісти на поставлене питання, професор звертався до питомців зі "Schönlaterngasse" з окликом: "No! Es wird uns schon gewiss ein Grieche sagen!", і звичайно, не помилявся. "Griech"-ами називали богословів семінарії св. Варвари, вважаючи їх окрасою Віденського факультету.

Церква св. Варвари, хоч і маленька, відзначалася чистотою та порядком. Гарні й точні богослуження притягали до себе не лише віденських парохіян, але і з далеких сторін Австрії, Сирії, Тиролю та інших провінцій Австро-Угорщини з'їздилися порозкидані скрізь українці. Особливо в більші свята громадилися численні парохіяни в церкві, а звідти йшли відвідати свого пароха, який старим звичаєм на Великдень заставляв для них обильні столи зі "свяченим" і вмів для кожного знайти прихильні слова заохоти і похвали, а часом, як було треба, й упімнення.

Прибуваючі з Галичини священники, інтелігенція та селяни знаходили в семінарії захист, пораду й поміч. Особливо селяни, які не раз приїздили до цісаря на авдієнцію, щоби поскаржитися на свою біду й кривду, завжди знаходили в о. ректора поміч та гостину. Пригадую собі добре, як якийсь селянин із Поділля, під час мого побуту у Відні, чотири тижні гостював у д-ра Ю. Пелеша, чекаючи на цісаря, що виїхав був, як звичайно щороку, до Ішль на купелі. Бідні студенти зі світських факультетів також мали в отці-ректорі моральну і матеріальну підтримку. Взагалі д-р Ю. Пелеш не жалував ні труду, ні коштів, коли ходило о поміч якомусь землякові з Галичини.

Він полагав багато справ (приміром, за мого побуту у Відні, справу фантової лютерії на дівочий інститут

у Перемишлі), які йому поручали владики, крилошани й інші, і полагав, що добре, бо всюди знаходив доступ, повагу і вислухання. Як ставилися до нього високі сфери духовні й світські у Відні, я мав нагоду бачити не раз, як от на святкуванні 100-ї річниці заложення семінарії чи парохії св. Варвари. На тому торжестві, окрім галичан, були присутні папський нунцій і багато духовних та світських достойників. Промова, виголошена нунцієм, була повна похвал для д-ра Ю. Пелеша. Ось такого я пізнав о. д-ра Ю. Пелеша, коли гостював у нього з моїм братом Іваном і ходив на виклади на Віденському університеті. Задалеко завело б мене, коли б я хотів описувати його приватне домашнє життя, яке я мав нагоду обсервувати, зустрічаючись із ним майже щодня.

Скажу лише коротко, що воно було дуже систематичне, обчислене майже на години. Кожна пора дня мала своє призначення. Вечорами грав на фісгармонії, бо був музикальний, і я не раз прислуховувався його музиці. Він дуже часто награв церковні пісні з Ірмольгіона чи Гласопіснця, і тоді я навчився пізнавати красу нашого обряду, який д-р Ю. Пелеш дуже любив і високо цінував.

У 1883 р. повернувся д-р Ю. Пелеш до рідного краю, чого собі так дуже бажав. Його покликали на мітрата, архідиякона Львівської капітули. Та найбільший труд чекав його в часі, коли по утворенню нової єпархії в Станиславові (1885 р.) його іменовано першим її єпископом.¹⁾ Організація й упорядкування всіх справ, спо-

¹⁾ Ось як пише про ці події о. Петро Мельничук у книзі "Владика Григорій Хомишин" (1-ше вид. – Рим-Філадельфія, 1979; 2-ге вид. – Львів: Місіонер, 1997. – С. 10–11): "Заснування нової дієцезії не було таке легке. Зі сторони Митрополитичого Ординаріату було велике, але безуспішне зусилля, щоби створити нову дієцезію. І хто знає, як довго це було би потривало, якби до тієї справи не вмівся престолонаслідник — цісаревич архикнязь Рудольф. Він був великим прихильцем о. д-ра Юліяна Пелеша, пароха українського греко-католицького населення Відня. Цей своєю пристойною поставою, науковим стажем і повагою вибився в столиці Австрії на видне місце, так що удостоївся почеси — бути вчителем наслідника престолу архикнязя Рудольфа... З нагоди інтронізації на Владичий престіл архикнязя прислав Єпископові в дарунок 2 пари сивих коней, а коли в 1886 р.

лучених з новокреованим єпископством, як капітула, консисторія і т. ін., — це та велетенська праця, яка переходила сили одного чоловіка, та він її довершив і виконав добре. А робив усе буквально він сам, бо опинився в Станиславові самотній, лише зі своїм слабковитим капеляном о. Львом Бачинським, і тому полагав усе справи особисто.

Інтронізація Єпископа Ю. Пелеша в 1886 р. проходила величаво. Такого привітання, яке зготував першому Станиславівському єпископові бурмістр д-р Ігнацій Камінський, Станиславів ще не бачив і, здається, не скоро побачить. Ціле місто удекороване. Величезний з'їзд священників і світських людей, всі готелі, приватні доми, школи і касарні зайняті гостями. Одним словом, це був тріумфальний в'їзд, відсвяткований містом, околицею і цілою новою єпархією. Але одночасно був це і тріумф бурмістра д-ра І. Камінського, який мусів вести велику боротьбу з Коломиєю, що всіма силами старалася стати столицею нової єпархії. Однак д-р І. Камінський, що був також послом до Відня, перемиг, і вибір упав на Станиславів. Він сам особисто розповідав мені про всі свої заходи й кошти, бо ми один одного добре знали і взаємно відвідували. Але, на мою думку, вибір єпископської столиці був не дуже щасливим, бо Коломия на це підходила більше, ніж положений на краю єпархії жидівський Станиславів.

Так опинився д-р Ю. Пелеш у Станиславові, який приніс йому надмірний труд, а за цим — і розчарування. Тут настав поворот у його дотепер спокійному і щасливому житті, як це мені розповідав. Правда, він, полишений сам собі, — хоч зразу і не знав тамошнього клеру й умовин, у яких мусив спершу розглянутися, — зумів швидко зорієнтуватися, підібрати собі людей і до двох літ пустити цілу ту велику машину управи єпархією в рух. Хоч це коштувало йому не тільки величезної праці, але й дуже значно підірвало його сили і здоров'я. Нерви зачали виповідати йому послух, хоч змущував їх ріжни-

об'їздив цілу Галичину, зложив йому візиту, що було великою честю і для всіх українців" (прим. ред.).

ми героїчними середниками до витривалости. Сам енергійний, він любив коло себе тільки таких людей. З того приводу не один нерішучий і боязкий потерпів від нього і мав причину нарікати, але недовго, бо Єпископ, побачивши свою похибку, старався її якнайскорше направити. Скоро орієнтуючись, і справедливий, хоч рішучий, з'єднував собі щораз більше прихильників поміж клером. Доказом цього є факт, що за почином заліщицького деканату сільський клер закупив з добровільних складок і датків для свого Єпископа пару гарних коней і повозку за 4.000 золотих ринських і пожертвував йому на знак відданости й признання. Такий дар для Єпископа від клеру може видатися дивним тому, що були вони незнайомі з умовами, в яких жив д-р Ю. Пелеш. А треба знати, що його матеріальне становище було дуже лихе й скрутне. Вивінування станиславівського єпископства було найнужденнішим у цілій Австро-Угорщині, а те, що одержували, завдячували лише енергії й впливам самого Єпископа, і то лише у Відні, бо неприхильні урядові сфери у Львові дуже по-мачушиному обходилися з єпископством у Станиславові. Сама палата єпископська і той маленький будинок капітульний, які одержало єпископство, вказує на те, як лихо його спершу вивінувано. Донині ще сидять станиславівські крилошани в найманих помешканнях, а нижчий клер тулиться, де може, здалеку від катедри. І діялося все це не випадково, але було зумисне обдумане.

Правда, Єпископ любив блиск і велич, і задля піднесення обряду все старався так виступати, то ж не дивно, як мусіло його боліти й дратувати те, що не мав навіть гарнішого єпископського гардеробу, а капітульна ризниця була дуже вбога. Не допомагала і прихильність радника намісництва українця Сильвестра Гавришкевича, який з рамени намісництва мав подбати про те, що належить до єпископства, бо пропонувані радником кредити власноручно зменшував намісник, відсилаючи до Відня відповідні реляції. Всю ту історію знаю докладно з уст самого радника С. Гавришкевича, який дуже тим обурювався, але супроти намісника нічого вдіяти не міг.

Тому єпископ Ю. Пелеш мусів сам багато писати і часто їздити до Відня, бо у Львові йому відмовляли. Але

та жебранина в кінці і йому опротивіла, а віденським кругам надокучила. Мав він у Відні своїх “приятелів”, що кидали йому колоди під ноги, як, наприклад, колишнього “ministra-rodaka” Ф. Земялковського, польського демократа, який кпить собі з тієї жебранини єпископа Ю. Пелеша у своїх споминах, оголошених друком. Там читаємо:

“Książ J. Pełesz objąwszy nowokreowaną stolicę biskupią w Stanisławowie, zgłosił się do mnie z żalem, że zapłaciwszy podatek, nema już zaco urządzić swei rezydencyi, na co potrzeba choć 5000 fl. Idę znowu do cesarza. “Der Mensch ist ja unersättlich!” wykrzyknął “ich hab ihm unlängst einige Tausend gegeben”. Ks. J. Pełesz dostał te 5.000 fl., a ja swoją drogą skorzystałem ze złego humoru cesarza. Wyczytałem w “Neue freie Presse”, iż “Dnewnyk Warszawskij” ogłosił odręczne pismo cara, nakazujące wyrazić swe monarsze uznanie biskupowi Popielowi za gorliwe nawracanie unitów na prawosławie oraz oznajmił mu, iż wolno mu sprowadzić jeszcze więcej księży ruskich z Galicyi, jeśli tego potrzebę uzná. Przypomniawszy sobie, iż cesarz, gdym mu wspomniá o prześladowaniu unitów w Rosji, powiedział, iż jest pewnym że to się dzieje bez wiedzy cara, wyciąłem owo doniesienie “Nowej Presy” i nosiłem przy sobie w pularesie z zamiarem pokazania go przy dobrej sposobności cesarzowi. Za taką sposobność uważałem niezadowolienie jego z natrętności ks. J. Pełesza i, przypomniawszy mu jego słowa o carze co do prześladowania unitów, podałem wyż wymieniony odcinek z “Nowej Presy”. “Der Dnewnyk ist ja ein Regierungsblatt?” zapytał po przeczytaniu, a gdym to potwierdził, dodał: “dann muss das authentisch sein: ich danke ihnen”. I na tem audyencya się skończyła, ale “das Eis war gebrochen”. Cesarz przestał wierzyć w “lojalność der Ruthenen” — czy i cara? — o tem ostatniem nie wiem. Co zaś dotyczy Ruteńców, to przekonałem się potem niejednokrotnie, że patrzy na nich tak, jak na to zasłużyli” (гяди: “Pamiętniki”. — Т. 1. — S. 72).¹⁾

Єпископ Ю. Пелеш бував, отже, часто в грошевих клопотях, що дуже вражало його амбіцію і зменшувало роз-

¹⁾ З оригінальним текстом “Pamiętników” можна ознайомитися на сайті: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)

мах, з яким брався до всякого діла. Це впливало також на його настрої і поведінку. Він ставав нетерпеливим, а навіть прикрим для свого найближчого оточення. Це, напевно, було й однією з причин його зденервування.

У найтіснішому своєму колі він не раз скаржився і нарікав, що ліпше й легше йому жилося в семінарії у Відні, ніж тепер на єпископському престолі, чого я й сам був свідком.

Одначе при тім усі його публічні виступи завжди були зрівноважені і сполучені з достоїнством. Пригадую собі добре, як раз на канонічній візитації в якомусь містечку вступив на запрошення до латинського костела, і там латинський парох, вітаючи його промовою, почав розводитися о “narodowościach i zgodzie”, а сам був великим душехватом і шовіністом. Знетерпеливлений Єпископ відповів хитрому “proboszczowi”, що захотів давати якісь “braterskie” наставлення й упімення “ruskiemu duchowieństwu, a może i samemu biskupowi” в присутності польської інтелігенції і дідичів, які громадно зібралися в костелі, більш-менш такими словами: “Księżę proboszczu, przybyłem tutaj nie jako polityk, ale jako pasterz do swoich owieczek. Kto chce zgody i braterstwa, musi zaczynać od siebie i odpowiednio postępować. Dlatego ja, jako biskup katolicki, jestem w prawie i ciebie, proboszczu, nie tylko prosić, ale i polecić tobie, tak pracować w winnicy Chrystusowej, żeby miłość i zgoda, którą ja zawsze zalecam swoim wiernym i duchowieństwu, stała się rękojmią, że wspólnymi siłami i pracą dojdziemy do tego najwyższego celu, do którego każdy prawy katolik pilnie zdążać powinien...”

Бесіда була коротка, але так переконуюча, що не тільки “proboszcz” стратив голову, але й уся присутня Польонія сконстернована заметушилася з обурення на свого “proboszcza kanonika” і шукала відтак способів, як би затерти цей немилий інцидент. Чи це їй вдалося, — не знаю.

Якими були поведінка і публічні виступи єпископа Ю. Пелеша може також відобразити історія, яка зчинилася в Снятині, де Єпископ посвячував новозбудовану величаву церкву св. Михаїла.

Не тільки парохіяни Снятина, але й місто, рада повітова та дідичі-вірмени величаво вітали Єпископа. По торжественних церковних відправах, у яких взяли участь близько 50 священників, до великого обіду засіло, окрім крилошан і священників, 10 дідичів-коляторів, цілий урядничий вищий світ Снятина та інші визначні громадяни міста й околиці. На бажання Єпископа до стола запрошено також двох снятинських міщан, яких Єпископ відзначив з-поміж інших гостей особливішим способом, наказавши посадити їх близько себе. В часі обіду підніс тост на честь снятинського міщанства, а у своїй промові зазначив, що перше місце тут належиться міщанству, бо воно своїм заходом і коштом вибудувало цю величаву церкву, яку він приїхав посвятити. Наслідком цього було те, що присутні пани, які спершу дивилися на бідних міщан як на інтрузів у товаристві, нараз так змінили свою поведінку, що здивовані міщани не вірили собі й допитувалися мене (а я тоді був сотрудником у Снятині), що сталося, що ті пани, які звикли були викидати міщан зі своїх канцелярій за двері, тепер нараз так дуже почемніли. Довідавшись про це, Єпископ тішився і сміявся, а тих міщан казав прикликати ще раз, із ними разом повечеряв і довго розмовляв та на просьбу міщанства затримався в Снятині аж три дні. А міщанство собі так сподобало Єпископа, що з власного почину покрило всі кошти того торжества у своєму місті.

Єпископ любив свій нарід, любив бідних, понижених і покривджених, а до того ж темних селян, радо і довго з ними говорив, випитував і радив. А його популярність довела до того, що мужики, особливо з поблизьких повітів від Станиславова, стали щодня облягати його палату і так йому докучали, що він мусів обмежувати ті відвідини, бо забирали йому багато часу і часто ставали для нього тягарем.

Не обходилося при тім і без скарг на священників, часто комічних, а то й злобних. Одного разу прийшли до Єпископа парохіяни славного проповідника тверезости о. Антонія Струтинського з с. Ямниця коло Станиславова. Вони говорили, що їх церква дуже бідна, а причиною цього є парох. Здивований Єпископ, що особисто

знав о. А. Струтинського як дуже ревного душпастиря і не раз, виїзджаючи на прохід, вступав до нього, як сам казав "на квасне молоко", запитав, з якої причини. Мужики відповіли, що парох щодня так багато відправляє в церкві, що годі йому настарчити церковного світла. Парохіяни Ямниці почули "admonitionem paternam", а Єпископ переконався, що не завжди можна вірити всяким скаргам, бо не так легко людей задовільнити, а зате дуже легко вразити навіть маленькою дрібницею.

Доказом того, що Єпископ скоро здобував собі довір'я не тільки мужиків, але й серця свого клеру, а навіть станиславівської світської інтелігенції, які зачали покладати на нього великі надії, є поставлення його кандидатури до Віденського парламента, і то проти його волі. Це був необдуманий крок зі сторони станиславівського клеру, який не зміг належно оцінити, що при галицьких виборах, при неприхильности міродайних чинників – сильних міра цього – з цілої тої історії вийде тільки компромітація Владики. Єпископ програв тоді проти митрополитичого урядового кандидата о. Корнилія Мандичевського, пароха Надвірної (Станиславівської єпархії).

Єпископ Ю. Пелеш здебільшого стояв здалеку від політики. Раз лише виголосив у Львівському соймі велику бесіду при шкільній дебаті, і вона зробила сильне враження і в соймі, і в краю. Поза тим займався лише церквою і духовенством.

Треба ще тут згадати, що єпископ Ю. Пелеш звернув пильну увагу на Буковину, яка належала до його єпархії, і на тамошні відносини. Він ними дуже цікавився, бував там сам і вислав своїх відпоручників – між іншими о. Клима Кульчицького, пароха і декана в Підпечарах. За часів Єпископа прилучилася до Греко-Католицької Церкви численна громада православних буковинських українців, і для них зостала креована нова греко-католицька парохія в Раранчі. Визначний конвертит селянин Дутка навіть їздив з єпископом Ю. Пелешем до Риму і був представлений св. Отцю Папі Римському.

У 1891 р. перенесено єпископа Ю. Пелеша до Перемишля, де його прийняли досить недовірливо, бо його випередила опінія строогого і дуже вимогливого настоя-

теля, а при тому нервового чоловіка. Але скоро і там та опінія змінилася на користь Єпископа, а нагоду до того дала його діяльність на Львівському Синоді. Ці справи, хоч дуже цікаві, але по більшій часті вже знані з брошури “Висвітлення до історії Львівських Синодів”, тому їх тут пропускаю.

Цей мій погляд якнайкраще ілюструє вислів синодального о. Йосифа Крушинського (пароха Селиськ, Перемиської єпархії) на прощальній авдієнції членів Синоду, звернений спеціально до особи єпископа Ю. Пелеша: “Ви полонили і забрали наші серця!” І відповідь Єпископа: “Єпископи також мають серце!” Ці слова не були лише звичайними конвенціональними фразами, які можна почути при всяких нагодах, а були щирим висловом почуттів і того довір’я й любови, які єпископ Ю. Пелеш здобув собі у загалу всього синодального клеру своєю поведінкою і позицією, яку там зайняв в обороні прав і привілеїв Греко-Католицької Церкви і духовенства.

Думаю, що цікавою річчю буде хоч дещо пізнати ставлення до Преосвященого Єпископа Ю. Пелеша Святійшого Отця, а також Префекта Конгрегації для Поширення Віри (*Congregacio de Propaganda Fide*), якій донедавна підлягала Греко-Католицька Церква. Знаю з оповідання самого Єпископа, що Святійший Отець ставився до нього дуже прихильно, приймав його на приватних авдієнціях, просьби його вислуховував дуже уважно та прихилився до них. При обсаджуванні Митрополитичого престолу по уступленні митрополита Й. Сембратовича Святійший Отець спочатку взяв був під увагу віденську пропозицію обсадити Митрополію особою д-ра Ю. Пелеша. Довго важилося між ним а д-ром Сильвестром Сембратовичем. Врешті перемогла думка римських кругів за д-ром С. Сембратовичем. Відень уступив Римові, а д-р Ю. Пелеш пішов до Станиславова. Причини тої зміни не знаю, можна лишень здогадуватися, що деяким римським сферам не міг подобатися на становищі Митрополита рішучий і самостійний характер д-ра Ю. Пелеша, який все ж таки мав велику повагу в Римській курії. Ситуація значно змінилася тоді, коли префектуру Кон-

грегації для поширення віри обійняв польський кардинал гр. Мечислав Ледоховський. Яка була тому причина, сам Єпископ не оповідав, але скаржився, а радше вигорився перед о. Павлом Матковським, перемиським архідияконом, що цей кардинал накинувся на нього, а навіть грозив усуненням з єпископського престолу. Не пояснив ближче причини такої поведінки кардинала, але знаю докладно, що в капітульних кругах оповідали собі, що причиною афери, яка вийшла між Кардиналом і Єпископом, було становище д-ра Ю. Пелеша на Львівському Синоді і його спротив на змагання папського делегата архієпископа Августина Чіяски і митрополита С. Сембратовича. Говорили також, що погрози кардинала М. Ледоховського усунути єпископа Ю. Пелеша з престолу не могли мати ніякого успіху хоча б тому, що всім членам Синоду була запоручена недоторканість особи і повна свобода ділання на Синоді. Що більше, за єпископом Ю. Пелешем стояли високі віденські сфери. І справді, Єпископ нічого не робив собі з тих погроз, бо чув за собою сильні плечі на Віденському дворі.

Він лише нарікав, що великою кривдою для Греко-Католицької Церкви є те, що в Римі Її ставлять на рівні з якоюсь місією десь там в Африці серед муринів чи ботокудів. Він оповідав, що говорив про це зі св. Отцем і переконував його, що тут повинна наступити якась зміна. Все те мало діятися під час поїздки всіх трьох наших єпископів до Риму. Коли иншим разом Митрополит знову запрошував його їхати до Риму, єпископ Ю. Пелеш відмовився і вже більше не їздив туди аж до самої смерті. Коли раз на консисторській сесії в Перемишлі бесіда зійшла на Рим, і єпископ Ю. Пелеш запитав о. архідиякона П. Матковського, чому він ані разу не був у Римі, той відповів менше-більше так: “Преосвященні! Коли б я мав паломничати до Риму, то я не їхав би до св. Міста залізницею, і то ще вигідно І-ю клясою, а пішов би пішки. Але, на жаль, я вже застарий, а до того ж по-латині трохи забув, а по-італійськи не розумію, по-руськи ж знов там не розуміють”. Ці слова зробили велике враження на Єпископа, він устав з крісла, зняв з голови фіолетову шапочку, поклонився перед

о. П. Матковським і сказав: “Тоді піду і я з Вами”. Відтак з усмішкою на лиці, як то в нього було звичаєм, додав: “Вас по-руськи не зрозуміли б у Римі, але я Вас добре розумію!” Згодом довідався я від о. П. Матковського, що єпископ Ю. Пелеш дякував йому пізніше за те, що своїм висловом на консисторській сесії відрадив йому їхати до Риму, і при тому розповів інцидент, який мав з кардиналом М. Ледоховським, про який я вище згадав.

Від Синоду не любив єпископ Ю. Пелеш говорити про митрополита С. Сембратовича. Чи зносився з ним ближче, — не знаю. Зрозумів я це, коли одного разу в розмові з Єпископом звернув бесіду на Митрополита. Єпископ нервово перервав мене і зачав говорити про щось інше. Невдовзі зачав Єпископ щораз більше хворіти, хоч до того не признавався і не допускав до себе нікого, а в 1896 р. попрощався зі світом навіки.

Був це чоловік великого ума, що піднявся високо лише завдяки своїй праці і талантові, а однак був невдоволений своїм кругом ділання, відколи засів на владичім престолі. Для його таланту, знання, праці і розмаху цей престіл був замалий. Йому належалося місце в катедрі св. Юра у Львові, а не в глухій Станиславові. Так думало багато людей і явно про це говорили. Та тут вирішували різні політичні позакулісові інтриги й махінації, а не дійсна потреба нашої св. Церкви.

Чи діждеться колись наша св. Церква, щоби ніхто непокликаний не вмішувався до наших церковних справ і не шукав своїх власних інтересів і вигод там, де ходить лише про справи Божі? Чи діждеться наш нарід, щоби його церковні провідники служили лише інтересам Церкви і народу, їх лишень мали на оці і на серці та могли провадити так, щоби це виходило на славу Божу, спасіння душ і добро українського народу, щоби не потребували оглядатися на своїх ворогів і на шкідників Христового стада? Нам приходить лише сказати з пророком: “Дивні діла Твої, Господи, і ще дивніші дороги, якими Ти провадиш своїх людей до найвищої цілі”. Та я вірю кріпко, що прийде час, коли всемогутчий Господь Бог утихомирить бурю і дозволить нашій Церкві й нашому народові доплисти до тихого соняшного берега та зажити своїм власним щасливим життям!

Тут властиво можна би вже скінчити мої спомини про другого синодального єпископа д-ра Юліяна Пелеша, який, як усі часописи писали, заскоро зійшов з цього світу. Однак мушу ще звернути увагу шановного читача на діяльність цього Владика на Львівському Синоді, де він скоро зорієнтувався в ситуації, обійняв невдячну роль посередника, щоби втихомирити бурю, яка грозила вибухом, що міг розсадити цілий Синод і скомпromітувати нашу церковну єрархію. Його діяльність на Синоді була рішуча й децидуюча, і нею він здобув собі серця не лише свого перемиського клеру, але й загалу нашого духовенства. Однак тією своєю діяльністю рівночасно стягнув він на себе невдоволення тих сфер, які хотіли вжити Синоду до своїх цілей.

Для повного образу треба ще додати кілька слів про те, яких переконань політичних, а властиво національно-партійних, був покійний д-р Ю. Пелеш. Певне, що був великий прихильник Австрії й цісаря та видів будучність свого народу в зв'язі з Австрійською державою. Зрештою, його переконання були українські. Це видно хоч би з того, що був прихильний до програми народо-вців і замолodu брав участь у культурній роботі тієї партії, яка поволи на його очах приходила до сили і впливу. Ще як академік він належав до віденської “Січи”, а відтак був її почесним членом. У Львові знову працював у відділі товариства “Просвіта”. Однак, стоячи непохитно при вірності католицизмові, він не годився на той радикальний напрям, який під впливом М. Драгоманова зачав ширитися поміж молодими народо-вцями, і поборював його при кожній нагоді. Поборював також і москвофільство, оскільки воно перероджувалося в цареслав'є і схизму. Толерував однак і лишав у спокої тих москвофілів, що вірно стояли при католицизмові й Австрії. Як Єпископ стояв осторонь від політики, хоч слідкував за нею. В єпископі Ю. Пелешу зійшов зі світу чоловік, на якого всі покладали дуже великі надії. Наскільки він їх сповнив, осудить майбутній історик і вкаже на його заслуги як Єпископа. Але безперечно, що був це непересічний чоловік і визначний Владика нашої святої Церкви.

о. Іриней Назарко, ЧСВВ

БІОГРАФІЧНІ ДАНІ КИР ЮЛІЯНА ПЕЛЕША¹⁾

Кир Юліан Пелеш народився 3 січня 1843 р. в селі Смереківці на Лемківщині, де його батько був учителем, а на думку інших, — радше вбогим дяко-вчителем.²⁾ Мати Юліяна була попадяркою, дочкою о. Т. Щавинського — пароха в Регетові перемиської єпархії. Від своєї матері малий Юліан багато довідався про патріархальне життя наших священників, особливо на Лемківщині. Тому що дальша рідня побачила небуденні природні здібності малого Юліяна, батьки післали його до школи. “Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу — пише дальше згаданий о. С. Матковський — побачити свого сина при вівтарі у своїй церкві. У тій церкві, де вони знаходили розраду і пораду у своєму горі й нужді, де гоїлися їхні рани і болі серця, де родилися їхні надії і радощі життя, де починалося і кінчалося їхнє невеселе, але чесне життя”.³⁾

Так зачалося й життя малого Юліяна. Вселюдну школу закінчив він у Яселі 1854 р., шість класів гімназії — у Пряшеві на Карпатській Україні (1855–1861 рр.), а

¹⁾ Зі статті: о. І. Назарко, ЧСВВ Єпископ Ю. Пелеш — історик Церкви // Український історик. — Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1981. — Ч. 1–4 (69–72). — С. 118–127. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, внесено уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.)).

²⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31 (матеріали з цієї книги подаються в нашому виданні (прим. ред.)).

³⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31.

сьому й восьму гімназійні класи — в Перемишлі, де йому допомагав грошево вуйко — брат його матері. У Перемишлі в 1863 р. він склав іспит зрілості (матуру) з відзначенням. За порадою Перемиського Владика Томи Полянського (1860–1869) Юліан почав студіювати богословіє в семінарії св. Варвари у Відні. 13 жовтня 1867 р. єпископ Т. Полянський висвятив Юліяна на священника, але новоіерей, як докторант богословія, вернувся до Відня, де в 1870 р. досягнув науковий ступінь доктора теології. Після докторату о. Юліан виїхав до Львова, де став катехитом кількох шкіл, префектом Духовної семінарії, а згодом — ад’юнктом богословського факультету Львівського університету та співзасновником церковного часопису “Рускій Сіонь”.¹⁾ Та недовго він залишався у Львові, бо вже у 1873 р. о. д-ра Ю. Пелеша покликано до Перемишля на професора пастирського богословія.²⁾ Однак в той час зайшли різні прикрі непорозуміння у Віденській семінарії, внаслідок яких австрійський уряд задумував її розв’язати. Треба знати, що Центральну семінарію “ad St. Barbaram” заснувала імператриця Марія Тереза в 1774 р. для виховання уніятських питомців з Галичини й Закарпаття, отже поляки такої семінарії не мали.³⁾ Тому вони оскаржували Віденську семінарію перед австрійським урядом у тому, що ця семінарія є гніздом москвофільства і схизми. Але австрійський міністр освіти й віроісповідань звернувся за виясненням до наших Владик, а вони запропонували нового ректора для Віденської семінарії в особі о. д-ра Ю. Пелеша. Так о. Ю. Пелеш уже в 1874 р. став одночасно ректором Духовної семінарії й парохом церкви св. Варвари у Відні.⁴⁾ Одночасно він став також

¹⁾ Енциклопедія Українознавства: Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. — Париж — Нью-Йорк, 1976. — Т. 8. — С. 2842.

²⁾ Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien für das Jahr 1873. — Lemberg, 1872. — S. 466.

³⁾ Андрухович А. Віденське Barbareum: Історія королівської Генеральної греко-католицької семінарії при церкві св. Варвари у Відні з першого періоду її існування (1775–1784) // В кн.: Греко-католицька духовна семінарія у Львові: матеріали і розвідки / зібрав о. Й. Сліпий. — Ч. 1. — Львів, 1935.

⁴⁾ Українська Загальна Енциклопедія / за ред. І. Раковського. — Львів — Станіславів — Коломия, 1931. — Т. II. — С. 1009.

виховником цісарського престолонаслідника архикнязя Рудольфа.¹⁾ У Відні о. Ю. Пелеш провів найкращі й найплідніші роки свого життя, бо не тільки сповняв важливу місію виховання українського видатнішого клеру, але й виявив свою працьовитість, ерудицію та інтелігенцію, бо саме тут написав свої найважливіші наукові твори: “Історія Унії Руської Церкви з Римом”, “Пастирське Богословіє” та ін. До тих часів відноситься характеристика о. Ю. Пелеша, яку подав уже згаданий його пізніший наступник на парафії св. Варвари — о. д-р Мирон Горникевич. Він писав: “Д-р Ю. Пелеш — це надзвичайно визначна особистість в історії не лише цієї парохії, але й цілої нашої Церкви. Світлий, учений історик, що видав наукові праці незрівнянно цінні, особливо своїм великим матеріалом. Незвичайно енергійний ректор семінарії ... дбав не лише про наукове виховання клеру, але й про його виховання на добрих церковних і народніх працівників”.²⁾

Внаслідок такої діяльності о. д-р Ю. Пелеш став у Відні немов амбасадором українського католицького єпископату й посередником між нунціатурою і віденським урядом та українським галицьким клером. Віденська нунціатура пильно прислухалася, що скаже ректор Віденської семінарії св. Варвари, а віденський кардинал і вчений богословський світ уважали його авторитетом у всіх справах, що торкалися греко-католицької Церкви й народу. І о. д-р Ю. Пелеш повністю доріс до того становища, яке займав.³⁾

Не дивно, що коли Папа Лев XIII еригував для українців у Станиславові нову єпархію, першим її єпископом іменовано о. д-ра Ю. Пелеша.⁴⁾ Акт церковної інтронізації довершив сам митрополит Сильвестр Сембратович

¹⁾ Ісайя П. Історія Перемиського єпископства східнього обряду. — Філядельфія, 1970. — С. 32.

²⁾ о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. — Львів, 1926. — Ч. 2. — С. 49.

³⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 35.

⁴⁾ Welykyj A., OSBM Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia. — Romae, 1954. — V. II. — P. 460–467.

у 1886 р. Ця інтронізація проходила величаво. Такого привітання, яке приготував новому Владиці бургомістр д-р А. Камінський, Станиславів, мабуть, ще не бачив. Це був водночас тріумф бургомистра й посла до Відня д-ра А. Камінського, бо він мусів вести тяжку боротьбу з Коломиєю, що всіма силами хотіла стати столицею нової єпархії.¹⁾ Однак торжества скоро минулися, а прийшла щоденна праця і труднощі, пов'язані з утворенням капітули, зорганізуванням консисторії, заведенням ладу в катедрі, підбиранням відповідних людей і т. п. Єпископ Ю. Пелеш переїхав із Відня, тутешніх людей не знав, був полишений сам собі, але вкоротці зорієнтувався і до двох років велику машину єпархії запустив у рух. Однак це коштувало йому багато труду, підривало йому здоров'я, і нерви починали йому вповідати послух. Крім цього, матеріальна ситуація нової єпархії була дуже скрутна. Вивінування станиславівського єпископа було найнужденніше в цілій Австро-Угорщині.²⁾ Владика Ю. Пелеш часто бував у грошевих клопотах, що дуже вражало його амбіцію і зменшувало розмах у його плянах. Сам намісник відмовляв йому підмоги, тому єпископ часто писав і їздив до Відня, але тоді міністром був поляк Ф. Зем'ялковський, який кожну авдієнцію Кир Ю. Пелеша в грошевих справах використовував на те, щоби перед цісарем оклеветати українців як схизматиків і москвофілів. Це описує сам Ф. Зем'ялковський у своїх споминах.³⁾

Єпископ щиро любив свій нарід, особливо міщан і селян, які не раз облягали його палату з різними скаргами й просьбами. На урочистому обіді з нагоди посвячення величавої церкви, збудованої міщанами у Снятині, казав Владика разом з крилошанами, польськими коляторами і високими урядовцями посадити при столі двох міщан. А міщанству так сподобався єпископ, що воно

¹⁾ Львівські Архієпархіальні Відомості. — 1886. — Ч. 10.

²⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 39.

³⁾ Ziemiałkowski F. Pamiętniki. — Kraków, 1904. — Т. 1. — С. 72 (з оригінальним текстом цього видання можна ознайомитися на сайті: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)).

з власного почину покрито всі кошти цього торжества. Духовенство ж Кир Ю. Пелеш так до себе прихилив, що на одному торжестві священики прилюдно заявили йому: “Владико, Ви полонили наші серця!”. Варто також підкреслити, що єпископ Ю. Пелеш особливо опікувався Буковиною, яка належала до його єпархії, часто її відвідував, відправляв богослуження, говорив проповіді, а зокрема, доручив її піклуванню свого відпоручника о.-декана Климентія Кульчицького з Підпечар.

До політики Кир Ю. Пелеш не мішався, тільки раз виголосив у Львівському соймі велику промову в шкільній дебаті, й вона зробила сильне враження як у соймі, так і в цілім краю.¹⁾

У 1891 р. Апостольська Столиця перенесла Кир Ю. Пелеша на його власне бажання і бажання цісаря до Перемишля на єпископа-ординарія.²⁾ Однак в Перемишлі Владика прийняли холодно і з недовір'ям, бо його випередила опінія дуже строгого й вимогливого настоятеля, а при тому нервової людини. Але в дуже короткому часі ця опінія змінилася на користь Владики Юліяна, особливо на Львівському Синоді 1891 р., де він рішуче став у обороні прав і привілеїв нашої Церкви й духовенства.³⁾ Також у короткому часі кількома мудрими публічними виступами Єпископ здобув собі майже всю перемиську інтелігенцію, яка хотіла вести свою, від Львова незалежну політику, бо їй не подобався радикалізм під впливом М. Драгоманова. З апостольською ревністю Єпископ взявся до праці у своїй новій єпархії. Майже щонеділі й щосвята вибирався він не раз і в далекі околиці на канонічні візитації. Дуже достойно відправляв торжественні богослуження, а проповідував так сердечно, що часто витискав сльози з

¹⁾ Neue Freie Presse. – Wien, 1890, IX, 4 (ознайомитися з оригінальним текстом цього числа газети можна на сайті Österreichische Nationalbibliothek: anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nfp (прим. ред.)).

²⁾ Welykyj A., OSBM Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia. – Romae, 1953. – V. I. – P. 472–473.

³⁾ Korczak A. Die griechisch-katholische Kirche in Galizien. – Leipzig-Berlin, 1921. – S. 37.

очей слухачів. Тому нарід щиро полюбив свого Єпископа і з парафії до парафії їхав або йшов за ним. Особливо лемки гордилися своїм великим земляком.¹⁾

Владика виступав проти того, щоби цісарський намісник поляк граф К. Бадені втручався в церковні справи його єпархії. Скарги намісника на Владика до Відня успіху не мали, бо Владика мав великі впливи на цісарському дворі.

Владика Пелеш подбав, щоби австрійський уряд у 1893 р. дав державний дозвіл на заснування повної Духовної семінарії в Перемишлі.²⁾

За цього Владика о.-крилошанин Костянтин Чехович (пізніше єпископ) вів активно далі справу побудови Інституту для дівчат. Владика ж сам дав поважний доток на ту ціль, у 1893 р. посвятив наріжний камінь, а в 1895 р. урочисто освятив Інститут і відкрив виділову школу для дівчат, до якої пізніше додано шестилітній ліцей (у 1903 р.). Після Першої світової війни цей ліцей переіменовано на гуманітарну гімназію, яка проіснувала до 1939 р.

Як у Станіславській, так і в Перемиській єпархії Владика проявив виразний український національний напрям. А треба знати, як пише проф. П. Ісаїв, що “Перемишль і Посяння мали найдовше багато москвофілів”. За цього Владика особливо молодші священики займалися не тільки душпастирською працею, але й закладали читальні “Просвіти”, дбали про національне освідомлення своїх вірних.

Десь на четвертому році такої праці Владика почав занепадати на здоров'ї. Крилошани на засіданнях консисторії спостерегли, що Єпископ раптом блідне на обличчі, пітніє, а не раз навіть передає провід офіціялові. Згодом були випадки, що Єпископ не міг докінчити Архієрейського богослуження і сідав за престолом крайньо вичерпаний, а священики самі закінчували

¹⁾ Кривецький І. Лемки — зелена вітка українського народу // Нова Зоря. – Станіславів, 1929. – Ч. 7.

²⁾ Ісаїв П. Історія Перемиського єпископства східного обряду. – Філадельфія, 1970. – С. 32.

богослуження. Опісля щораз то частіше хворів, хоч і не признався до важкої недуги (рак), і невдовзі помер у 1896 р. на 53-му році життя. Похований у Перемишлі...

Немає сумніву, що Кир Ю. Пелеш був непересічною людиною та визначним Владикою нашої Церкви. Велику роль тут відіграли його багаті природні дарування. Широкий горизонт думки, що охоплював усі потреби Церкви й народу, велика ерудиція, набута в закордонних університетах, пориваюча красномовність, зовнішня поведінка, повна поваги, товариське вигладження, вміння обертатися в найвищих сферах, здобули йому вступ на цісарський двір, де він був учителем наслідника трону, архикнязя Рудольфа. Мав він великі досягнення педагогічні у вихованні духовної молоді, ще більші досягнення письменницькі, а найбільші успіхи — наукові, як єдиний по сьогодні історик нашої Церкви. Був людиною сильної волі, негасимого ентузіазму, невтомної активності і надмірної працьовитості, що руйнувала його здоров'я, і тому заскоро зійшов з цього світу. Може, був занадто великим прихильником Австрії і цісаря, але був українських переконань: як студент належав до віденської "Січи", як священник був членом виділу товариства "Просвіта", але поборював у ньому драгоманівську радикальщину й москвофільство. Словом, Юліян Пелеш був українським католицьким єпископом-науковцем великого формату.

о. Іван Хома

КОРОТКИЙ ЖИТТЄПИС КИР ЮЛІЯНА ПЕЛЕША¹⁾

Єпископ Юліян Пелеш народився 3 січня 1843 року в с. Смереківці Ясельського повіту, на Лемківщині, як син місцевого дяковчителя Григорія й Іванни Щавінської (дочки пароха зі Ждині).²⁾ Вчився спершу в Яселі, опісля ходив до гімназії (I-VI кл.) у Пряшеві (на Закарпатті), а VII-VIII гімназійні класи закінчив у Перемишлі в 1863 р., де склав із відзначенням іспит зрілості. Філософічні й богословські студії завершив у Відні в 1867 р. і в тому ж році прийняв священничі свячення з рук перемиського єпископа Томи Полянського.

Окрім клясичних мов (латинської і грецької), дуже добре знав німецьку й польську, а у Відні вивчив досить добре ще французьку, італійську й румунську мови. Був зразковим священником, визначним науковцем, промовцем, проповідником, організатором. Церковні настоятелі цінили його обов'язковість і працьовитість як душпастиря й науковця та як практичну людину.

10 травня 1870 р. він здобув докторат з богословія у Віденському університеті. Потім від 17 червня 1870 р. до 30 вересня 1872 р. був префектом студій у греко-католицькій Генеральній семінарії у Львові, а крім того, мав ще й інші побічні зайняття: як катехит у вірменській високій школі для дівчат, як катехит в учительській семіна-

¹⁾ Зі статті: о. І. Хома Єпископ Юліян Пелеш і його "Історія Унії Руської Церкви з Римом" (1878–1880) // Науковий збірник УВУ. – Мюнхен, 1983. – Т. 10. – С. 864–873. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, внесено уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.).)

²⁾ Шах С. Між Сяном і Дунайцем: Спомин. – Мюнхен, 1960. – Ч. I. – С. 45 (з оригінальним текстом цієї книги можна ознайомитися на сайті: diasporiana.org.ua (прим. ред.).)

рії, як “ексгортатор” Академічної гімназії й екзаменатор при богословських іспитах.¹⁾

У вересні 1872 р. став професором пасторального богословія у Духовній семінарії в Перемишлі, а крім того — просинодальним екзаменатором, референтом консисторії й членом комісії для підготовки і видання катехитичних книжок. Був також співзасновником церковного часопису “Рускій Сіонь”.

19 жовтня 1874 р. цісар Франц Йосиф апробував пропозицію міністра культу й освіти К. Стремаера (*Karl von Stremayer*), щоби о. д-р Юліян Пелеш став ректором греко-католицької Духовної семінарії у Відні й парохом тамошньої церкви св. Варвари. Канонічно це перевів галицький митрополит Йосиф Сембратович, бо віденська парохія св. Варвари була під його властю, так що на початку 1875 року о. Ю. Пелеш перебрав два згадані становища у Відні. Якщо б тоді він був відмовився, то за рік греко-католицька Духовна семінарія була б розв’язана, і під знаком запиту опинилося б даліше існування нашої парохії св. Варвари. Він одразу взявся до реорганізації обох установ і мав для цього визначні прикмети душпастиря, науковця, виховника й організатора. Ці прикмети були джерелом його успіху і одночасно довір’я до нього, так що час його урядування був щасливим часом для обох установ.

Як ректор Духовної семінарії він дбав не лише про богословську освіту майбутніх священиків, але й про виховання їх на добрих церковних і народних діячів. Йому, як молодому священикові, треба завдячувати те, що у віденській Духовній семінарії започатковано гарний звичай: богослови по черзі зрікалися одної страви для своїх товаришів-студентів і тим способом помагали їм вдержатися на студіях у Відні. Мабуть, у зв’язку з тим число наших студентів у Відні значно збільшилося, і вони в 1868 р. заснували студентське товариство “Академічна Січ”, першими членами якого стали богослови. Опісля поступово витворювалося і закріплювалося братнє спів-

¹⁾ *Plöchl W. M. St. Barbara zu Wien: Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara. – Wien, 1975. – Bd. I. – S. 209–210.*

життя між нашими світськими студентами й богословами та зростала національна свідомість серед них.¹⁾ Отець Ю. Пелеш зайнявся українською студійною молоддю у Відні в широкому пляні й підтримував її.

Крім численних завдань, які о. Ю. Пелеш узяв на себе або які на нього було накладено, треба згадати ще одне особливе завдання, що його він мав у Відні: бути учителем престолонаслідника архикнязя Рудольфа. Воно вказувало на окреме зацікавлення цісаря Франца Йосифа Східною Церквою в Австрії, бо він хотів, щоби престолонаслідник одержав відповідне й авторитетне знання також і з цієї ділянки. Сповнюванням цього завдання о. Ю. Пелеш здобув собі велике довір’я у престолонаслідника і при віденському цісарському дворі.

Отець Юліян Пелеш вісім років був парохом церкви св. Варвари у Відні. “В той час ця парохія була одною з перших у Відні, а її парох мав у Відні й Австрії таке значення, якого міг би йому позавидувати не один єпископ”.²⁾ Апостольський нунцій у Відні Л. Якобіні, пізніший державний секретар, в тому часі не раз звертався до о. Ю. Пелеша за інформацією в деяких церковних справах (наприклад, запитував про о. Івана Наумовича, пароха Гниличок, і про о. Йосифа Черлунчакевича, пароха церкви св. Норберта в Кракові).

У 1883 р. о. Ю. Пелеш стає архідияконом Львівської митрополічної капітули, а 27 березня 1885 р. — першим Станіславівським єпископом, маючи перед собою важ-

¹⁾ “Das war eine der Ursachen, warum verhältnismäßig viele Ruthenen nach Wien studieren kamen. Für sie, die oft mittellos waren, wurden St. Barbara, Sitsch, aber auch das Klerikalseminar ein echtes Stück Heimat und eine geistliche und materielle Hilfe. Wie weit das ging, erhellt aus der Tatsache, daß J. Pelesch die Studierenden des Klerikalseminars dazu bewog, täglich auf eine Speise der immerhin reich gedeckten Tafel zugunsten ihrer studierenden Landsleute zu verzichten. Da die Kleriker des Zentralseminars zumeist auch dem Studentenverein Sitsch angehörten, so ergab sich hier eine echt bundesbrüderliche Gemeinschaft...” (гляди: *Plöchl W. M. St. Barbara zu Wien: Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara. – Wien, 1975. – Bd. I. – S. 212*, а також: *о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. – Львів, 1926. – Ч. 2. – С. 48*).

²⁾ *о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. – Львів, 1926. – Ч. 2. – С. 49.*

ливе і нелегке завдання зорганізувати й упорядкувати всі справи, пов'язані з новоствореною єпархією. Великі вроджені здібності й широка освіта допомогли йому виконати це завдання. В тому часі він був також співтворцем Львівського синоду 1891 р., на якому обороняв наші прадідні традиції, знаючи добре історію своєї Церкви, її світла й тіні.

Останні п'ять років свого життя (від 27 червня 1891 р. до 22 квітня 1896 р.), будучи Перемишльким єпископом, Кир Ю. Пелеш намагався здійснити плян свого попередника (1700 – 1713 рр.) єпископа Юрія Винницького (пізніше митрополита) — заснувати в Перемишлі Духовну семінарію. Завдяки своїм давнім знайомствам і впливам у Відні Кир Ю. Пелеш виєднав державне розпорядження від 13 липня 1893 р., яке дозволяло заснувати повну Духовну семінарію в Перемишлі.¹⁾ Він рішуче протиставився втручанням у церковні справи своєї єпархії галицького намісника поляка графа Казимира Бадені, так що доноси того до віденської цісарської канцелярії не мали успіху.²⁾ Владика Ю. Пелеш домагався від галицького крайового уряду окремої єпископської палати, однак галицький крайовий відділ не хотів дати згоди на неї з "ощадностевих причин". Тоді він звернувся за поміччю на ту ціль до цісаря й одержав позитивну відповідь: австрійський уряд покрив кошти будови гарної палати перемишльких владик, що її закінчено в 1896 р. Кир Ю. Пелеш сам доглядав за будовою палати, радів нею, але мешкати в ній не дочекався, бо помер 22 квітня 1896 р. на Липовиці (Засяння), проживши 53 роки життя, повного великої посвяти й праці для нашої Церкви й народу.

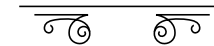

¹⁾ о. Гриник В. Українська Католицька Духовна Семінарія в Перемишлі: Ювілейний Альманах українських католицьких богословів Перемишльської єпархії. — Перемишль, 1937. — С. 107.

²⁾ о. Голінський П. Перемишльські владика і духовенство в службі Церкві і народові. Перемишль — західний бастион України. — Нью-Йорк — Філадельфія, 1961. — С. 76.

Кир Юліян Пелеш

ДИДАКТИКА

ПАСТЫРСКОЕ БОГОСЛОВІЕ.

Написавъ

Д^{ръ} ЮЛІАНЪ ПЕЛЕШЪ.

~~~~~  
Второ исправлене выданье.  
~~~~~

Перша часть :

Д И Д А К Т И К А.

ВЪДЕНЬ 1885.

—
НАКЛАДОМЪ ОО. МИХИТАРИСТОВЪ.

Зъ печатнѣ В. Гейриха.

Передне слово до первого выданья.

Возванный р. 1872 черезъ Преосвященный Ординаріатъ Перемыскій на вмѣстного профессора пастырского богословія въ богословскѣмъ заведенію въ Перемышли, пѣзнавъ емъ заразъ въ першихъ дняхъ моего учительского дѣйствованья велики трудности и недогѣдности такъ для учителя, якъ и для учениковъ выплываючи изъ недостатка учебника пастырского богословія; не меньше дався пѣзнати той недостатокъ при испытахъ конкурсовыхъ о душпастырски посады, Моимъ ученикамъ дававъ емъ по кожѣмъ преподаванью мои письма до ѣтписованья, но на тѣмъ вѣчнѣмъ ѣтписованью они тратили не тѣлько дорогій часъ, но и ослабляли здоровье. Отожь, щобы тому недостатку хотъ въ ѣбъемъ моего тогдашнего званія зарадити, постановивъ емъ рукопись моихъ преподаваній изъ пастырского богословія для ужитку моихъ учениковъ дати выпечатати. Въ тѣмъ постановленью утвердило мене еще бѣльшемнѣніе досвѣдченныхъ душпастырей, котри перечитавши мою рукопись судили, що она дѣйстно може служити яко руководство при сповненью душпастырского званія. Но приго-товленья до печатанья заняли бѣльше часу, а межи тымъ и я оставъ перенесеный на инне мѣстце, и покликанный до инного уряда, котрый менѣ до совершенья моего намѣреного дѣла мало часу оставлявъ. Однакожь тымъ дѣло остало ѣтрочене, но не залишене; бо и тутъ зновъ показалася потреба такой книги, въ котрой бы літургика ведля приписѣвъ нашего обряда и нашої церковной провинціи була по можности вѣрно и точно выложена. Бо наши богословы, котри на Вѣденскѣмъ Всеучилищи на богословскій выдѣлъ ходять, не мають спосѣбности поучитися о своѣмъ обрядѣ, тѣлько въ сѣменищи; про недостатокъ ѣтвѣтного учебника були бы про тое при-нуждени ѣтписовати собѣ дотычни письма. И то була послѣдна причина, котра мене принуждила намѣрене дѣло безъ дальшой ѣтволоки довершити. И славити Бога, оно стало довершене.

Въ своихъ початкахъ въ тѣснѣмъ ѣбъемъ тѣлько яко пѣдручникъ для академичныхъ преподаваній назначене, стало

постепенно розширене, и намѣряе прислужитися не тѣлько слушателямъ богословія пастырского, но и дѣйственнымъ душпастырямъ. При составленью сей книги уживавъ емъ всяки умѣтны пособія, яки менѣ были приступни, и на отвѣтныхъ мѣстцахъ они суть точно наведены; а при тѣмъ старавъ емъ ся всюди звертати увагу на существующи и въ нашѣй церковнѣй провинціи правосильни законы и распорядженя власти церковной и державной, и въ тѣмъ взглядѣ исповняю милый обовязокъ, складаючи подяку Всеч. О. Иоанну Крыницкому, пароху въ Ходновичохъ, Епархіи Перемыской и Всеч. О. Михаилу Кунцкому, пароху въ Медыни, Львовской Архіепархіи, котри менѣ, находячися въ канцеляріяхъ ихъ парохіальныхъ урядѣвъ, розлични державни и церковни законы и распорядженья до ужитку ласкаво заудѣлити зволни. Впрочемъ послѣдовавъ емъ всюди и во всѣмъ науцѣ непогрѣшимой учительки истины, единой, святой, соборной и апостольской Церкви; и если бы щонибудь съ тою наукою несогласалося, тое симъ яко несказане уважаю и ѳткликую. Языкословамъ же, котри въ сѣмъ письмѣ схотятъ найти грамматичны ошибки, отповѣдаю напередъ словами св. Августина (до пс. 138.): „Лучше есть, если высмѣютъ насъ грамматицы, якъ не поразумѣютъ народы“.

Отдаючи сію первую мою самостоятельную працю въ руки моихъ въ Христѣ собратей и содѣлателей въ виноградѣ Христовѣмъ маю тѣлько одно щире желаніе: щобы она хоть для моихъ колѣннихъ ученикѣвъ и початковыхъ душпастырей сталася помѣчною при справованью ихъ тяжкого, но славного званія, котре стремитъ прославити Бога и спасти души, — а тогда мѣй трудъ буде богато вынадгородженъ.

Въ Вѣдни, въ праздникъ Покрова Пресв. Богородицы 1877.

АВТОРЪ.

Введение.

§. 1.

Доки приступимо до систематичного выкладу пастырского богословія, застановимося найперше надъ его початкомъ, значеньемъ и цѣлію, яку черезъ тую науку хочемо осягнути. Для того буде бесѣда о основанью и цѣли пастырского уряда въ загалѣ, зъ чого само собою покажеся, що мае розумѣтися подѣ пастырскимъ богословіемъ, и яки суть его составни части. Пѣзнавши початокъ и основу пастырского уряда узнѣемо дальше, якъ великой ваги есть тая наука, котра показуе, якъ той урядъ для осягнення пожаданой цѣли справовати належитъ; а щобы пѣзнати, якъ наука пастырского богословія розвивалася, поглянемо коротко на исторію пастырского богословія, и наведемо отличѣйши сочиненія сего предмета.

§. 2.

Основанье душпастырского уряда; его средства и органы.

Богъ сотворивъ чловѣка и назначивъ го до вѣчного блаженства, котре тойже черезъ грѣхъ прародителей стративъ, и зъ власной причины стався зъ сына благодати божой сыномъ гнѣва божого и рабомъ тьмы. Зъ того сумного состоянія не мѣгъ чловѣкъ власными силами двинутися, не могло му такожь ніяке сотворенье помѣчь принести, и бувъ бы чловѣкъ пропавъ на вѣки, если бы милосердіе боже не призрѣло милостивымъ окомъ на упавшого чловѣка. Но тое истинно сталося. Що Богъ еще въ раи приобѣщавъ, що пророки черезъ довги вѣки проповѣдали, совершилося „въ исполненіи временъ“: едиnorodный Сынъ божій стався чловѣкомъ для нашего спасенія: — Христосъ прійшовъ „взыскати и спасти погибшія“; — явився Спаситель, добрый пастырь, котрый „душу свою полагае за овцы своя“. Якъ заблудна овця, котра не знае слѣда до своей череды, стративъ и чловѣкъ слѣдъ до своего источника, Бога; для того Спаситель

показавъ му тую страчену дорогу до Бога черезъ науку, стався Учителемъ рода людского; а щобы чоловікъ бувъ въ состоянію ити на той дорозѣ, жити ведля науки Спасителя, и не упавъ въ борбѣ съ перепонами, яки на той дорозѣ стрѣчае, давъ му Спаситель спомагаючи средства, святи Тайны, стався Первосвященникомъ рода людского; а щобы чоловіка тымъ певнѣйше допроводити до цѣли ему назначеной, самъ Спаситель показавъ житємъ своимъ, якъ чоловікъ жити и заховатися довженъ, и провадивъ чоловіка во всѣхъ хвиляхъ и на всѣхъ путяхъ туземского житья, або стався Пастыремъ въ вузшѣмъ значеню того слова. Такъ одже справовавъ Христосъ троякій Чинъ, с. е. учительскій, священнической и пастырскій. Ти чины справовавъ Спаситель для спасенія рода людского въ загаль, и для спасенія всѣхъ людей всѣхъ вѣковъ въ особености; для того они не могли перестати съ вознесеніемъ Христа на небеса, но дожны продовжатися по всѣ часы, ажъ „до скончанія вѣка“, щобы дѣло откупленя рода людского Христомъ объективно на крестѣ довершено, такожъ и субъективно на кождѣмъ чоловіцѣ совершилося. Для тои цѣли установивъ Спаситель Церковь, и ей передавъ троякій Чинъ, якій Самъ отъ небесного Отца получивъ; такъ бо каже до Апостоловъ передъ своимъ преславнымъ вознесеніемъ: „Дадѣся мнѣ всяка власть на небесі и на землі. Шѣдше оубо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца, и Сына, и святаго Духа: оучаще ихъ блюсти вся, єлика заповѣдахъ вамъ“ (Мат. 28, 19, 20) и тыми словами давъ Церкви, т. е. Апостоламъ и ихъ законнымъ Наслѣдникамъ власть, яку Самъ получивъ отъ своего небесного отца; именно давъ имъ власть учити, справовати и удѣляти благодатни средства, св. Тайны и прочи священнодѣяства, и такъ власнымъ примѣромъ якъ и всегдашнимъ насталянемъ провадити людей до вѣчного спасенія, або коротко сказавши Христосъ, добрый Пастырь, поставивъ въ своей Церкви Пастырскій Чинъ.

Повна власть, яку Спаситель въ своей Церкви оставивъ, перейшла на Апостоловъ и ихъ законныхъ Наслѣдниковъ, Епископовъ, котри по божому постановленю для справованя низшихъ чинѣвъ пресвитерѣвъ и діаконѣвъ поставляли. Власть кождого Апостола ростягалася на цѣлу Церковь, власть же Епископовъ остала обмежена тымъ, що кождый Епископъ мѣгъ свой урядъ тѣлько въ певной ему пѣдчиненій громадѣ выповняти.¹⁾ Въ своей громадѣ (епархіи, діекезіи) мавъ кож-

¹⁾ Въ першихъ вѣкахъ называлися епархіи Епископовъ „парохіями“. Такъ н. пр. кажеся въ 13. кан. апост. „Episcopo, qui parochiam suam dereliquerit, alteri insilire nefas esto, licet a pluribus ad hoc compellatur“. П. Григорій III. въ 8. ст. называе въ

дый Епископъ порядочну, повну власть: всё, що въ Церкви дѣялося, потрібовало его одобреня, такъ що пресвитеры и діаконы тѣлько за позволеніемъ Епископа могли проповѣдати евангеліе, удѣляти св. Тайны и инни священнодѣяствія совершати. Въ першихъ вѣкахъ була въ кождѣмъ окрузѣ лише одна Церковь, где самъ Епископъ при помочи пресвитерѣвъ и діаконѣвъ всѣ священнодѣяства справовавъ; но коли число вѣрныхъ змоглося, повстало въ кождѣмъ епископскѣмъ окрузѣ бѣльше Церквей, и при кождѣй такой Церкви оставъ поставленный особный священникъ, который подъ надзоромъ Епископа справовавъ пастырскій урядъ въ повѣреній ему громадѣ. Ти меньши церковни округи называлися розлично, звычайно парохіями, а ихъ настоятель парохами, которе имя до теперъ удержалося.²⁾

Парохи одже суть въ вузшѣмъ значеню властиви душпастырь, они мають подъ верховнымъ надзоромъ своихъ Епископовъ сировати троякій урядъ душпастырскій, а Епископы, подъ верховнымъ начальствомъ наслѣдника св. Петра, Папы Римского, суть бѣльше управителями повѣренныхъ имъ Епархіи.

§. 3.

Цѣль и средства душпастырского уряда.

Цѣль пастырского чина J. Христа высказали вже Ангелы при рождествѣ Христовѣмъ пѣснію: „Слава во вышнихъ Богу и на земли миръ; во чоловіцѣхъ благоволеніе“ (Лук. 2, 14), що и самъ Спаситель выраженныи словами подтвердивъ коли такъ молився до своего небесного Отца: „Азъ прославихъ тя на земли, дѣло совершихъ, еже далъ еси мнѣ, да сотворю“ (Іоан. 17, 4), и коли сказавъ до своихъ

лнстѣ до св. Бонифатія епархіи отъ него основани парохіями. Но вже въ 5. и 6. ст. начали тымъ именовъ меньши душпастырски громады называти. — ²⁾ Слово „парохія“ походитъ отъ *paroichia*, що ведля св. Отцевъ означае або „мешкати по за городомъ округъ тогожь“, або „мешкати яко чужинець на якѣмъ мѣстці“, або „разомъ мешкати въ епископскѣмъ окрузѣ“. — Слово „парохъ“ походитъ пѣсля гдекотрыхъ отъ парохія, пѣсля инныхъ, же отъ *parochus*, praebere, и означае у латинскихъ мірскихъ писателей (н. пр. Horat. I. 5. Cic. ad Attic. XIII. 3.) чоловіка, который чужихъ и подорожныхъ на счотъ державы на нѣчь пріймае и рѣчами на дорогу потребными заосматрѣе; у писателей же церковныхъ душпастыря, который такожъ вѣрныхъ до Церкви Христовой пріймае и словомъ божимъ и св. Тайнами на пути до небесного Отца заосматрѣе. (Gollwitz, Past. Theol. 5. Aufl. Regensburg 1845, I. 5.)

ученикѣвъ: „Прійде Сынъ челоуѣческій взыскати и спасти погибшаго“ (Лук. 19, 10). Черезъ Тайну воплощенія вѣчнаго Слова, черезъ его житье, дѣла и крестну смерть мало оскорбленій черезъ грѣхъ первородный божій справедливости бути задосьте учинено, Богу мала бути привернена и воздана довжна честь и слава, котору му чолоуѣкъ черезъ грѣхъ первородный заперечивъ, а чолоуѣкъ мавъ отзыскати миръ божій, вѣчне спасенье, которе черезъ той грѣхъ утративъ. Прославленье Бога, спасенье рода людского, була одже цѣль душпастырского уряда Христа; а понеже церковне душпастырство есть тѣлько продовженье душпастырства Христоваго, для того есть прославленье Бога и спасеніе рода людского такожь послѣдна и найвысша цѣль церковного душпастырства. Христосъ совершивъ дѣло откупленя рода людского предметово (обективно), т. е. зо взгляду на всѣхъ людей въ загалѣ; Церковь же мае задачу тое дѣло пѣдетово (субективно) сповнити, т. е. каждого чолоуѣка въ особенности до вѣчнаго спасенія допроводити.

Средства до осягненя той цѣли суть: 1. проповѣданье божого слова, 2. справованье и удѣлянье благодатныхъ средствъ, 3. управлянье вѣрными, або властиве душпастырванье.

§. 4.

Пастырске богословіе. Понятіе.

Пѣзнавши въ загалѣ задачу, яку мае сповнити душпастьрь, можемо вже приступити до опредѣленя пастырского богословія. Душпастьрь мае вышовнити тroyку довжнѣсть, именно: мае учити, справовати и удѣляти св. Тайны и прочи священнодѣйствія и управляти повѣренными ему вѣрными. Щобы тую тяжку задачу сповнивъ по воли божій успѣшно и налжито, потрібуе безъ сомнѣнія совѣстного и основного приготовления, довженъ пѣзнати свою задачу, составни части и довжности своего чина, и способъ, якъ тѣнже довженъ и може выповнити. О всѣмъ тѣмъ поучае го пастырское богословіе.

Пастырское богословіе есть одже умѣетне наставленье, поучающе, якъ душпастьрь свѣй урядъ для славы Бога и спасенія вѣрныхъ справовати мае.

Пастырске богословіе называеся наставленье (руководство), которе имя находится вже въ письмахъ першихъ вѣкѣвъ и уживаеся до нынѣ ътъ всѣхъ отличѣйшихъ писателѣвъ. И справедливо называеся тая наука наставленье, бо душпастырство есть „искуство искусствъ“ (Григ. Наз. бес. 2. ч. 16. Григ. В. reg. past. I., 1.); кто го одже достойно и успѣшно хоче справовати, потрібуе отвѣтного наставленя,

т. е. мае пѣзнати такъ теоретични правила, которыхъ мае держатися, якъ и практични примѣры, пѣсля которыхъ свои дѣйствія мае урядити.

Пастырске богословіе, кажеся дальше, есть умѣетне наставленье, въ чѣмъ его властива и характеристична ознака, яко самостоятельной богословской умѣетности состоитъ. Такъ зо взгляду на учительскій урядъ душпастьря показуе пастырске богословіе не тѣлько механичный способъ составленя и выголошеня розличного рода церковныхъ и душпастьрскихъ наукъ: но подае умѣетни зъ цѣли душпастьрского уряда выплываючи засады, ведля которыхъ душпастьрь для прославленя Бога и спасенія душъ тую основну задачу душпастьрства мае справовати. Пастырске богословіе есть зо взгляду на учительскій урядъ душпастьря въ повнѣмъ значенью того слова истинна умѣетна реторика, и особливо при теперѣшнѣмъ устроенью приготавливающихъ (гимназіальныхъ) шкѣлъ, неоцѣненной ваги, понеже, якъ обще вѣдомо, тая не лише для Церкви, но и для Державы дуже важна наука цѣлкомъ остала выключена изъ пляну гимназіальныхъ студій; для того тутъ, о скѣлько вузкій объемъ сего письма позволить, и зъ загалной точки зрѣнія буде увзгляднена. Зо взгляду на литургичну часть розличаеся паст. богословіе яко умѣетнѣсть ътъ приписѣвъ требника и літургичныхъ книгъ (рубрикъ), котори подають механични приписы, якъ всѣ літургични священнодѣйствія мають совершатися. Пастырске богословіе же показуе якъ они постепенно розвивалися, выкладае ихъ символичный змыслъ и значенье, показуе звязъ поодинокихъ священнодѣйствій съ цѣлюю літургією и учитъ душпастьря, якъ ътъ мае совершати свѣй урядъ священнической, щобы Богу довжну честь и славу воздати и вѣрныхъ до спасенія допроводити. Літургични приписы суть такъ давни, якъ сама Церковь, умѣетне представленье ихъ походитъ зъ пѣзнѣйшихъ часѣвъ. И то сталося цѣлкомъ природно; бо въ початкахъ христіанства були літургични приписы поединчи, ясни и коротки, и при великой ревности тогдашнихъ христіанъ всѣмъ знаеми, такъ що майже излишно було бы ихъ точнѣйше пояснати. Ажь коли житье церковне цо разъ бѣльше стало змагатися, коли при убѣльшенѣмъ числѣ христіанъ ревнѣсть у многихъ стала упадати, до чого причинялися не лише гоненія язычникѣвъ, но такожь и переворотни науки еретикѣвъ, показалася потреба, якъ въ прочихъ отрасляхъ богословія такъ и въ літургичной части паст. богословія ведля певного систематичного, изъ найвысшой цѣли душпастьрства выплывающего порядка поступати, въ слѣдствіе чого паст. богословіе въ загалѣ, и его літургична часть въ особенности приняла видъ чисто умѣетный. — Въ кѣнци и зо взгляду на теорію душпастьрванья есть паст. богословіе истинне умѣетне настав-

ленье, понеже оно не ограничаея наведенемъ простыхъ приписовъ и примѣровъ поступованя душпастьера въ различныхъ хвляхъ и обстоятельствахъ его завода, но показуе всюди причину и подставу, для чого такъ а не иначе належитъ поступати; оно учитъ душпастьера, щобы ѓнь перенявся духомъ правдивого христ. душпастьера и щобы тымъ духомъ одушевивъ и провадивъ повѣрену ему громаду до осягненя послѣдней цѣли каждого чоловѣка. Безъ того условія не заслуживало бы паст. богословіе на назву умѣтности, противно оно було бы механичнымъ собраніемъ различныхъ приписовъ и законѣвъ, которыхъ душпастьерь мавъ бы держатися, хотяи бы они въ данѣмъ случаю цѣлкомъ не провадили до цѣли; безъ того условія було бы паст. богословіе дѣйстно простымъ и чистымъ „руководствомъ“, и не маючи ніякои умѣтной подставы не могло бы на рѣвни стояти съ прочими богословскими умѣтностями. Въ прочѣмъ о тѣмъ еще на инѣмъ мѣсти буде бесѣда.

Дальши слова опредѣленія паст. богословія показываютъ, кому тая умѣтность именно и особливо потрібна, т. е. душпастьерю, священнику, понеже бож. Основатель Церкви поручивъ Апостоламъ и ихъ законнымъ наслѣдникамъ, Епископамъ, съ видимою Головою Церкви соединенымъ, пасти духовне стадо, а Епископы сповняють тую задачу за помощію священства. Въ кѣнци показываютъ слова: „для славы Бога и спасенія вѣрныхъ“, цѣль, котору душпастьерь мае мати передъ очима при всѣхъ своихъ дѣлахъ, и до которой осягненя паст. богословіе мае го наставляти и провадити.

§. 5.

Важность пастырского богословія.

Изъ задачи, яку мае сповнити паст. богословіе, показуея его велика важность. Паст. богословіе учитъ богослова, якъ ѓнь всѣ прочи богословски умѣтности, котори собѣ въ протягу студій придбавъ, на благо другихъ обернути и плодотворными здѣлати мае; показуе му обязанности, яки бере на себе, и поучае го, якъ ихъ мае успѣшно выповняти. Паст. богословіе подае певни на умѣтныхъ выводахъ основани правила и засады, ведля которыхъ душпастьерскій урядъ мае справоватися, и хоронитъ душпастьера ѓтъ многихъ ошибокъ, которыхъ ѓнь и при наибольшій учености въ прочихъ отрасляхъ богословія мѣгъ бы допуститися, и мѣсто пользы вредъ и шкоду принести своему духовному стаду. Въ прочѣмъ „душпастьерство есть искусство искусствъ“, а понеже паст. богословіе учитъ, якъ тоежь належито и успѣшно завѣдоватися мае, для того певно тая наука великою и неоцѣненою есть ваги.

Про тое обовязанъ каждый, кто желеае приняти на себе тяжку довжность душпастьера, совѣстно старатися присвоити собѣ точне знанье пастырского богословія и перенятися духомъ, который въ немъ вѣе, и такъ приготовитися на правдивого душпастьера, который не тѣлько мае волю, но такожь и силу бути учителемъ, отцемъ и вождомъ своего духовного стада.

§. 6.

Становиско паст. богословія и его отношенье до прочихъ богословскихъ умѣтностей.

Яко самостоятельна умѣтность пастырске богословіе еще за мало есть пѣзнане и выроблене; вѣшло бо въ звычай, паст. богословіе не яко особну умѣтность, а тѣлько яко „практичне наставленье“ уважати, черезъ що тая такъ важна умѣтность на рѣвни ставляея съ различными руководствами до механичныхъ занятій, до котрыхъ належитого выконанья тоже потрібне есть наставленье. Такимъ способомъ же мимовольно напроваждаея настоячого душпастьера, щобы ѓнь сей урядъ механично, якъ яке будь мѣрске дѣло выповнявъ.

Наибольша часть учебниковъ паст. богословія ани не намѣрае умѣтность пастырску выробити, а многи не хотять ей богословіемъ, тѣлько просто наукою называти. Такъ н. пр. каже Sinterberger: „Пастырске наставленье выбирае зъ магазина богословія тое, що для людей, которыхъ мае провадити, есть отвѣтне; що они поняти, почитати и для религійного житья ужити могутъ. Се першій вопросъ пасторальной: **Що могу я зъ моеи цѣли богословской вѣдомости для народа ужити? Що есть для исправленья его нравственности придатне?** Пасторалисть есть отецъ семіи, который зъ своихъ сокровищъ старе и нове выбирае, пѣсля того, що для его домовниковъ за потрібне уважае. Матеріаль зъ богословія вынятый такъ ѓнь обрабляе, щобы людей якъ наилучше поучити и до отвѣтного дѣланья побудити. Тое приготовленье и обробленье есть другій вопросъ. **И такъ пасторалисть не есть творцемъ, но фабрикантомъ, купцемъ . . . ; ѓнь муситъ знати людей такъ обслуговати, щобы они радо до него приходили.**“ (Handb. d. Pastoraltheol. Zweite Ausg. Einz, 1836. I. Bd. 32.) „Наука пастырская, каже инный ученный, не есть особна отрасль богословскихъ умѣтностей, но наставленье, якъ умѣтность богословску найплодотворнѣйше ужити належитъ. Она впроваждае кандидата съ науками богословскими обдзаного до житья практичного. Еи цѣль есть приспособити богослова до душпастьерства. (Sollowitz, Pastoralth. Neg. 1845. I. 6.) „Пастырске богословіе, каже инный, черпае зо всѣхъ богословскихъ, философскихъ и природничихъ наукъ, муситъ и

економію и медицину увзгляднати, но не можна ей ни за одно ни за друге держати“. (Herzog, der kath. Seelsorger, Breslau 1840. I. Bd. 2.) „Зробилося велике замѣшанье въ понятіяхъ, ѳтъ коли тѳй умѣтности имя: паст. богословіе, надано, якобы она подѳбно якъ догматика, моралька . . . становила осѳбну богословску умѣтность; де въ ней о властивѳмъ богословію нема бесѳды, по за якъ она занимаея тѳлько ужитьемъ, одже властиво тѳлько спосѳбъ ученья выкладае.“ (Brodmann, Pastoralanweisung. Münster 1836, I. Bd. 34.) Зъ повыше сказаного цѳлкомъ природно заключають, що сїя наука „не есть частію богословія“ (Koster, Lehrbuch der Pastoralwiss. Kiel. 1827. 13.), и утверджають, що „се наставленье само собою не есть богословіе, но искусне богослову потрѣбне образованье, або искусне наставленье до выконанья умѣтности.“ (Drey, kurze Einl. in d. Stud. d. Theol. §. 74.) Тожь само утверджае, межн найновшими Венгер (Past. Theol. I., 8.) що на иннѳмъ мѣсци ѳткликуе, що пастырскє богословіе яко осѳбна наука не есть потрѣбне; понеже одно треба предкладати яко знаеме, такъ: реторику, катехетику, а друге дасться въ инныхъ умѣтностяхъ помѣтити, якъ то дѣся въ школахъ іезуитскихъ.

Глянувши однакожь на рѣчь докладнѣйше признати треба, що наведени твержденья бѳльше або меньше съ правдою минаются. Найперше позбавляея тая такъ важна умѣтностъ своего высшого характера; ѳтмавляея ей право стояти на рѳвни съ прочими богословскими науками; пѳсля того не мае она своего властивого предмета, но состоитъ тѳлько зъ чистон складанины розличныхъ частей; не мае своей найвысшой засады, не може возбудити умѣтнѳй интересъ, и завдячае свѳй початокъ лише тому обстоятельству, що священники потрѣбують практичного наставленья. На тѳй подставѣ не можна утверждати, що п. бог. есть потрѣбне, бо ктожь заперчить богослову ознакомленому съ науками богословскими, чтобы ѳнъ самъ выбравъ собѣ зъ нихъ, що за потрѣбне уважае? Дальше если богословію паст. отмовится цѣха осѳбной умѣтности, то тымъ самымъ даея заохота „сумнѳй практицѣ доброго дѣлателя, котрый свое денне дѣло механично выконуе, и мимовольно заохочаея душпастырей, що они залишають тѳн засады, котри имъ бог. паст. подае, и власни свои засады вырабляють, черезъ що каждый инакше собѣ поступаете, бо каждый свѳй спосѳбъ за наилучшій держитъ. Зъ того слѣдуе тая розличностъ въ засадахъ душпастырскихъ, котра на вѣрныхъ дуже вредливо влѣяе“.

Цѣлкомъ инакше рѣчь представится, если паст. богословіе поставится на мѣсце ему належаще, если оно уважаея яко осѳбна умѣтность, котрой правила каждый душпастырь заховати доуженъ. —

Выходячи зъ тои точки зрѣнїя дасться належито озна-

чити становиско и ѳтношенье пастырского богословія до инныхъ отраслей наукъ богословскихъ. Богословіе въ загалѣ есть умѣтностъ о царствѣ божѳмъ на земли, с. е. Церкви, и показуе его початокъ, существо и житье. О початку и основанью Церкви росправляютъ умѣтности богословски исторични и библиїни, о существѣ догматика и моральна; выкладомъ же житья Церкви занимаея практичне богословіе, т. е. право церковне и богосл. пастырскє. Именно выкладае право церковне правила, пѳсля котрыхъ Церковь на основѣ божого установленья дѣлае, чтобы всѣхъ до спасенїя вѣчного допроводити; само же тое дѣланье Церкви въ цѣлости и въ частяхъ представляе богословіе пастырскє. Такъ одже стоитъ паст. бог. на рѳвни съ инными богословскими умѣтностями, мае всѣ вымоги правдивои умѣтности, и яко таку не можна ей назвати частію инныхъ отраслей богословія.

Отношенье паст. богословія до прочихъ умѣтностей богословскихъ есть таке: паст. богословіе предкладае и опираея на умѣтностяхъ историчныхъ и библиїныхъ, яко и на догматицѣ и моральнѳй. Умѣтности исторични и библиїни суть выразомъ минувшости, догматика и моральна теперѣшности Церкви; а паст. богословіе и право церковне суть выразомъ будучности Церкви. Всѣ умѣтности богословски представляютъ одно величаве, красно розвите дерево, котрого кореньями суть умѣтности исторични и библиїни, пнѣмъ догматика и моральна, а галузьями отяженными дозрѣваючими овочами право церковне и богословіе пастырскє. Для того справедливо сказати треба, що паст. богословіе есть цѣль и конецъ цѣлого богословія. Бо царство боже на тое есть на земли основане, чтобы людей до вѣчного блаженства допроводити; на ничо не придалибся коренѣ ани пень, если бы не приносили овочей, а власно паст. богословіе мае тѳи духовни овочи збирати. Для того вповнѣ треба согласитися съ мнѣнїемъ одного ученого, котрый паст. богословіе называе вѣнцемъ цѣлого богословія, вѣнцемъ дерева, котрый животни соки въ цвѣтъ и овочи перемѣняе. (Schleiermacher, kurze Darstellung des Theol. Stud. §. 31).

§. 7.

Теорїя и практика.

Незважаючи на велику вагу пастырского богословія зъ его понятїя выплываючу думаютъ многи, будьтобы тая наука въ житью практичнѳмъ не приносила такихъ користей, якихъ ѳтъ нен надѣятися належалобы, и при тѳмъ заставляются словами: „Инакше въ теорїи, а инакше въ практицѣ.“ Если подѣ тымъ выреченьемъ мае розумѣтися, що науки паст. бо-

гословія суть собою красни и добри, но для практики не здали, то оно съ правдою дуже минаеся, и есть причиною дуже сумныхъ послѣдствій. Бо поминувши вже, що пастырське богословіе не ограничаеся на самій теоріи, треба зауважати, зъ ѳтки мае брати особливо початковий душпастьрь пѳдставу для своєї практики, если теорію такъ легко и безъ намыслу ѳткне? на чемъ опиратися въ дальшѳмъ пастырованью, если теорію паст. богословія за нездалу уважае? Въ прочѳмъ зъ того слѣдуе, що кождый душпастьрь прійде до своєї практики, бо очевидно кождый свою практику за найлучшу тримае; а навѳтъ той самъ душпастьрь може въ однѳмъ ѳтношенью виробити собѳ бѳльше практикъ, такъ що наконецъ самъ не буде знавъ, чога триматися, не маючи нїякои умѳетной пѳдстави. Если бы наведено миѳнїе було правдиве, то тогда дѣйстно требабы похвалити тыхъ, котри кинувши всяку книгу въ кутъ, власнымъ розумомъ поводуются, бо тогда треба бы сказати: „практика есть то едине и все: практика знае все, може все, розсуждае все, очевидно пѳсля себе яко найвысшой нормы.“ (Граф. С. 119).

Причина того миѳнїя есть проста; она выплывае зъ твердженья тыхъ, котри богословіе пастырське уважають за выбѳръ всего того, що зъ умѳетностей богословскихъ въ практицѳ ужити можна. Бо если одень може тое выбирати, що му подобаеся, то никто не може и другому заперечити того самого права, такъ що наконецъ пастырське богословіе зѳйде на збѳрникъ правилъ ростропности, котри яко не маючи певной умѳетной пѳдстави одень може принять, другій ѳткнути. Дальше кожда практика есть утяжлива, котрой никто безъ важныхъ причинъ не возьме на себе, и для заспокоенья своєї совѳсти наибѳльше скаже: Тая практика есть добра и красна, но еи выконанье за тяжке. Если же практика есть оперта на певной умѳетной теоріи, тогда устануть всяки розумованья, кождый буде нею руководитися, чтобы не статися измѳнникомъ своего званїя. А до такой практики провадитъ паст. богословіе. Бо паст. богословіе есть умѳетность о дѣятельности Церкви. Церковь же не може иначе своєї дѣятельности розвивати, якъ по воли Христа и соотвѳтно еи существу. Тую же дѣятельность Церкви мае паст. богословіе представити, або иначе сказавши, паст. богословіе мае показати правдиву практику Церкви, котру кождый душпастьрь свято и совѳстно заховати доуженъ.

Симъ не намѳряемъ однакожь сказати, якобы паст. богословіе на чистой теоріи мало полагаати; противно теоріи пастырского богословія выплываюча зъ понятїя дѣятельности церковной мусить досвѣдченье, практику узгляднати. Однакожь тутъ не можна опиратися на практицѳ одного чоловіка або одной громады, бо що для певной части есть добре, може

для цѳлости бути шкодливымъ; тутъ треба мати на оцѳ практику Церкви, якъ еи намъ исторїя Церкви въ письмахъ св. Отцевъ и инныхъ досвѣдченыхъ святыхъ мужей представляе. Щобы одже пѳзнати правдиву практику Церковну, треба ознакомлятися съ письмами св. Отцевъ, и опираючися на теоріи паст. богословія въ житью подѳбно собѳ поступати. Тїи на позѳръ сухи и теоретични правила пастырского богословія научится священникъ душпастьрь ажъ въ практицѳ цѳнвити, бо они подадутъ му певну пѳдставу, на котрой безопасно и смѳло до осягненья своєї цѳли стремити може и повиненъ. — (Amberger, Pastoraltheol. Regensburg 1866. I., 6. ss. — Schüch, Handbuch der Pastoraltheologie, Linz 1875. S. 50).

§. 8.

Жерела и спомагательни средства паст. богословія.

Пѳдъ жерелами паст. богословія розумѳются таки письма и дѣла, на которыхъ тая наука основуеся, и зъ которыхъ бере свои приписы и правила. Паст. богословіе есть положительна умѳетность, для того въ ней занимають положительни жерела перше мѳсце. Тїи суть: Письмо св. и Преданїе церковне.

Письмо св. особливо нового заѳта учитъ въ Евангелїяхъ на примѳрѳ „дорого пастыря“, *Ж. Христа*, якъ душпастьрь свѳей высокой урядъ справовати повиненъ; тожь само показываютъ и прочи книги нового заѳта, особливо посланїя св. Ап. Павла.

Церковне Преданье содержитъ такъ положительни приписы, якъ и отлични примѳры для душпастьря. Тутъ належать: Рѳшенїя вселенскихъ Соборѳвъ, декреты Апостольского Престола, рѳшенїя Конгрегациі св. Обрядѳвъ, книга права церковного (*Corpus juris canonici*), приписы церковныхъ книгъ, служебникѳвъ, требникѳвъ, катихизмѳвъ и пр.— Для поодинокихъ краѳвъ и епархїй суть правосильни рѳшенїя національныхъ, провинціональныхъ и епархїальныхъ синодѳвъ, распорядженя и пастырски посланїя Епископѳвъ, и церковно полїтични законы. Для Галицкой церковной провинциі суть обовязуючи особливо рѳшенїя Синода Замойского, о скѳлько черезъ пѳзнѳйши законни распорядженя не остали змѳнени або цѳлкомъ знесенни.

Побожни звычайи, практика Церкви належать такожъ до жерелъ паст. богословія; тѳлько доужни тїи звычайи мати за собою законне задавленье и хоть тихе согласїе законной власти церковной, и не содержати ничего, що бы спротивлялося божому або чоловічому закону, добрымъ обычаямъ и общому порядку. Звычайи, котри спротивляются духу и воли Христа и Церкви, не мають за собою нїякого права, хотїи бы якъ

довго були въ уживанью, понеже зле въ собѣ не може николи статися добрымъ. — Въ прочёмъ о семъ буде еще въ II. части бесѣда.

Наведени жерела подають матерію пастырского богословія, которе туюжь въ систематичнѣмъ порядку способомъ чисто умѣтнымъ выкладае.

Кромѣ наведенихъ жерелъ пастырского богословія, котори содержатъ положительни приписы и засады, суть еще многи инни, котори непрямо той самой цѣли служатъ и звычайно спомагатальными средствами паст. богословія называются. Тутъ належить:

1. Св. Письмо, о скѣлько лише посредственно подае засады душпастырски, н. пр. многи части старого завѣта.

2. Письма св. Отцевъ яко душпастырей и ученыхъ; дальше письма побожныхъ и досвѣдченыхъ мужей, котори або зъ власной або зъ чужон душпастырской дѣятельности важнѣйшии и замѣтательнѣйшии случаи собирали и для пользы познѣйшихъ вѣковъ въ своихъ письмахъ оставили.³⁾

3. Всѣ богословски умѣтности, якъ: умѣтности библийни⁴⁾, догматика⁵⁾, правоученіе⁶⁾, церковна исторія⁷⁾, патрологія и патристика⁸⁾, право церковне⁹⁾.

4. Философ. умѣтности, особливо тіи, котри занимаются испытаньемъ свойствъ духа и житья чоловѣка. Такъ: Логика, метафизика, психологія, методика, антропологія, право державне для помочи при составленью завѣщаній, при опредѣленью воздаяній, и пр.: медицина, особливо въ случаяхъ нужды при недужныхъ.

³⁾ Н. пр. Historia vitae ss. Thomae a Villanova, Thomae Aquinatis et Laurentii Justiniani in usum cleri proposita ab Ign. Feigerle. Viennae 1839. — Der heil. Karl Borom. von Dr. Diringen. Köln 1846. — Leben des heil. Franz Regis. Aus dem Französischen übersetzt von Schalte. Augsburg 1845. — Geist des Lebens und der Lehre des heil. Philipp Neri, zunächst für Geistliche von Simon Buchfellner. Regensburg 1854. — Clemens Maria Hofbauer, von Dr. Seb. Brunner. Wien 1853. — Sailer, Lebensbilder von ausgezeichneten Zeitgenossen, in Gesammtausgabe von Schmid. Bde. 21, 38, 39. Sulzbach 1839. — Christoph von Schmid: Erinnerungen aus meinem Leben. 2 Bde. Augsburg 1853. — Michael Eitmann, von Ruppert Mittermüller. Landshut 1859. — Dr. Alois Buchner, Ein Lebensbild von Magnus Johann. — Charakterbilder aus dem Priester- und Seelsorgerleben, von F. B. Buhler. Schaffhausen 1858. (Наведено ведля сочинения: Schüch, Pastoraltheologie. I., 7—8., Not. 3.) — ⁴⁾ Тутъ особливо належать сочинения о археологіи старозавѣтной экзегетики и герменевтики. Межи дотычними дѣлами заслужуютъ на захваленіе: Zahn, biblische Archäologie, Wien, 1797. — Dr. Reithmayer, Einleitung in die kan. Bücher des neuen Bundes. Regensburg 1852. — Dr. S. Fr. Alloli, Biblische Erd- und

§. 9.

Метода и подѣлъ пастырского богословія.

Отъ коли паст. богословіе яко особный предметъ заняло мѣсце межи богословскими умѣтностями, повстали различни методы въ выкладѣ той науки. Такъ одни ограничались на чистой теоріи, инни зновъ противно залишаючи теорію увзглядняли лише практику. Мы будемо держатися середной дороги и при точнѣмъ наведенью теоретичныхъ засадъ душпастырскихъ всегда увзгляднати практични выпадки, яки въ душпастырствѣ часто могутъ случитися, и на подставѣ которыхъ такожь инни подѣлы легко можна рѣшити.

Такожь и подѣлъ пастырского богословія есть у различныхъ писателей различный. Многи особливо давнѣйшии писатели послѣдуючи словамъ: „Tria sunt necessaria sacerdoti, verbum sollicitae predicationis, officium devotae administrationis, exemplum sacrae conversationis“, (Petrus de Blois, or. 56) дѣлили паст. богословіе на дидактику, літургику и теорію о примѣрности священника.¹⁰⁾ Инни послѣдуючи Gollowitz'a дѣлили паст. богословіе на чотыри части, именно: 1. душпастырь въ приготовленью, священію и посланію; 2. яко учитель; 3. яко літургъ; 4. въ его прочихъ отношеняхъ и приватнѣмъ житью¹¹⁾. Мы опираючися на словахъ Спасителя, которыми установивъ душпастырскій Чинъ (Мат. 28, 19, 20), подѣлимо пастырске богословіе соотвѣтно тройкому урядови душпастыря, с. е. яко учителя, строителя св. Таинъ и пастыря своего духовного стада, на три части:

Länderfunde. Landshut 1844. — Dr. S. S. Kalthoff, Handbuch der hebr. Alterthümer. Münster 1840. — Dr. Wilke, biblische Hermeneutik. Würzburg 1853. — Dr. Gabr. Guntner, hermeneutica biblica generalis. Pragae 1863. — Dr. Ischocke, Historia sacra antiqui testamenti. Vindobonae 1862. — Dr. Gabr. Guntner, Introductio in ss. N. T. Libros. Pragae 1863. — Dr. Aug. Bisping, Exegetisches Handbuch zum neuen Testament. 9 Bde. Münster 1865. (Отлично дѣло). — Dr. W. Reischl, die heil. Schriften des alten und neuen Testaments, übersetzt und erläutert. Regensburg 1851. — Serwatowski, Wykład Pisma świętego. Wiedeń 1843—1849. — ⁵⁾ Dr. Joh. Schwegl, Theol. dogmatica. Viennae 1873—1875. 4 vol. — Dr. Silv. Sembratowicz, Praelectiones Theol. dogmaticae in Univ. Leopoliensi. (Письма літографовани). — ⁶⁾ Dr. Ern. Müller, Theol. moralis. Vindobonae 1874. — ⁷⁾ Dr. Joh. Alzog, Kirchengeschichte. Mainz 1866. — Dr. Joh. Delfiewicz, praelectiones hist. ecclesiasticae in Univ. Leopoliensi. (Письма літографовани). — Dr. Zul. Pelesz, Geschichte der Union, Wien 1879—1881. — ⁸⁾ Dr. Joh. Alzog, Patrologie. Freiburg in Br. 1866. — Dr. Fessler, Institut. Patrologiae. Oeniponte 1850. Migne, Patrologiae cursus completus, Parisiis. — ⁹⁾ Dr. Philipp

- I. Дидактику;
II. Літургику,
III. Теорію душпаствыроўна.

Передъ тымъ буде еще въ короткости бесѣда о званію священническѣмъ, и о свойствахъ, и условіяхъ, пѣдъ которыми кандидатъ стана духовного може получити и справовати душпаствырскай урядъ.

§. 10.

*Короткій начеркъ исторіи и літературы
паст. богословія.*

Пѣдъ тяжкимъ игомъ лютыхъ гоненій першихъ вѣкѣвъ христіанства не могла бути бесѣда о развитію богословскихъ умѣтностей, для того и паст. богословія. Однакожь хотяи знане було имя паст. богословія, то однакожь сама рѣчь существовала ѳтъ самого початку Церкви христіанской. Перши пастырска приписы давъ Христосъ своимъ Апостоламъ, коли ихъ пѣславъ проповѣдати евангеліе всей твари. (Мат. 10, 5—42. Лук. 10, 1—16.) Ти приписы поясняли Апостолы и ихъ наслѣдники, св. Отцы, и инни писателѣ церковни. Черезъ довги вѣки не ма згадки за пастырскае богословіе яко особну умѣтностъ, его правила и засады выкладалися або въ случайныхъ письмахъ и росправахъ, або разомъ съ инными отраслями богословія, и ажъ при кѣнци 18. ст. выступило паст. богословіе яко особна самостоятельна отрасль богословскихъ умѣтностей. Ведля того дѣлимо исторію пастырскаго богословія на чотыри періоды:

I. Періодъ: Апостольскій и Патристичный. Св. Ап. Павелъ положивъ въ своихъ посланіяхъ ко Тимотею и Титу основу паст. богословія, а своею апостольскою дѣятельностію показавъ, якъ тоежь въ практицѣ належитъ выповняти. Въ слѣды Апостолѣвъ вступили св. Отцы и Настоятелѣ церковни. Св. Отцы були душпаствырами въ словѣ, житію и письмахъ. Щира любовь ко ближнѣму и старанье о спасеніе душъ була властива и една причина ихъ отличныхъ сочиненій. Они не выкладають систематично цѣле паст. богословіе, лише случайно и почастно; но ихъ письма содержатъ многи

Lehrbuch des Kirchenrechtes. Regensburg 1859. — Dr. Pachmann, Kirchenrecht. Wien 1851. — Dr. S. Kutschker, Eherecht. Wien 1856—1857. Др. Юл. Никоровичъ, Право церковне (отличаея особливо богатствомъ наведенныхъ законѣвъ и жерелъ). — ¹⁰⁾ Н. пр. Jos. Lauber, institutiones Theol. pastoralis. Vindobonae 1792. — Sapher, Praeft. Anleitung zur christl. kathol. Seelsorge. Wien 1856. — ¹¹⁾ Sollowitz, Pastoraltheologie. Regensburg 1845. — Съ малыми перемѣнами; Dr. Saffner, Handbuch der Pastoral. Salzburg 1868.

прекрасни и основни поученія для душпаствыря. Для того усиленно желеа Церковь, щобы душпаствырь по можности якъ найчастѣйше читавъ Письмо св. и дѣла св. Отцѣвъ, въ которыхъ найде богате жерело потрібной для душпаствырскаго званія умѣтности. Тутъ особливо згадати належитъ: Посланія (7) св. Игнатія, Еп. Антиохійскаго, которіи ѳнъ написавъ въ дорожѣ на мученическую смерть въ Римѣ (р. 107.) и въ которыхъ описуе житье душпаствырскае первобытной Церкви. — Св. Климента Р. посланіе до Коринтіанъ, въ которѣмъ ихъ до любви и согласія напоминае и заохочае. — Св. Поликарпъ Смирнейскій, посл. ко Филипписеємъ; — св. Киприанъ (ум. 258.) въ посланіяхъ и своихъ росправахъ „о падшихъ“ и о „молитвѣ Господнѣй“; — св. Атаназій (ум. 373.), котрый духомъ своєю ревности хотѣвъ бы всѣхъ душпаствырей одушевити, особливо „въ окружномъ посланію въ часѣ гоненія Арианскаго“ и въ „листѣ до драконтія“; — св. Василій В. въ многихъ своихъ письмахъ; — св. Иоанъ Зл. „кн. о священствѣ“; — св. Амврозій въ трехъ книгахъ „о должностяхъ служителей церковныхъ“, о „покаянію“; — св. Августинъ въ многихъ своихъ письмахъ, особливо „13. кн. исповѣданій“ и „двѣ книги саморозговорѣвъ“, дальше кн. о пастырю и овцахъ, бесѣды и омиліи, наставленье необразованныхъ, 22. кн. о громадѣ божѣй; — св. Јеронимъ въ коментарахъ до посланій ко Тимотею и Титу и въ листахъ до Непотіана, Иліодора и Рустика; — св. Григорій В. (ум. 604.) наибѣльшій мужъ своего столѣтія оставивъ кромѣ инныхъ письмъ неоцѣнене дѣло: „Liber regulae pastoralis“, котре дѣло по всѣ часы остане майже неосягаемымъ и послѣдованья достойнымъ взоромъ. По смерти св. Григорія В. упала такъ на востоцѣ якъ и на западѣ богословска умѣтностъ, и дѣла дотычныхъ вѣкѣвъ ограничаються на сохраненію письмъ великихъ учителей першихъ вѣкѣвъ, и въ тѣмъ состоить ихъ наибѣльша заслуга.

II. Періодъ Схолястикѣвъ и Мистикѣвъ.

По св. Отцахъ положили велику заслугу на поли паст. богословія Схолястики и Мистики, зъ которыхъ перви старалися предметъ зъ письмъ св. Отцѣвъ изнятый и захованный умѣтными доказами скрѣпити, а други его для внутреннего, духовного житья чоловічка приспособити и употребити. Обѣ ти въ середнихъ вѣкахъ славни школы не занималися паст. богословіемъ яко особною умѣтностію, тѣлько въ полученію съ церковнымъ правомъ, нравоученіемъ и ексигетикою, но при тѣмъ суть ихъ дѣла для паст. богословія великой ваги. Вправдѣ утверждають декотри учени, що „схолястика поставила стѣну межи житьемъ и умѣтностію“; однакожь тое тверженье не дастся оправдати и далеко минаея съ правдою. Правда, що многи богословы той школы кинулися

на поле чистої теоріи и спекуляції, суть однаковъ и межн схолястиками славни мужи, котри старалися тїи теоретични заключенія до житія застосовати и практично плодоносними здѣлати. Въ помези многихъ дѣлъ сего рода згадуемъ лише славнѣйши: Изъ св. Тома Аквин. его меньши дѣла (opuscula 17—20.) — св. Бернарда дѣла: de consideratione; de moribus, officiis episcoporum; de vita et moribus clericorum; — св. Бонавентура; diaeta salutis, de regimine animae, speculum animae, confessionale, de sex alis seraphicis. —

III. Періодъ. По схолястикахъ наступила подъ влияніемъ появившихся съ початкомъ новыхъ вѣковъ теорій велика перемѣна въ выкладѣ засадъ душпастырства. Одни заховали бѣльше характеръ аскетичный, особливо въ Испаніи въ 16. ст., инни зновъ узглядняли бѣльше умѣтне вихованье клира и практичне обученье тогожъ въ выконанью его обязанностей. Межн дѣлами тутъ ѳтносячимися ѳтличаются: Fr. Toletus S. J. de instructione sacerdotum et de peccatis mortalibus. Antwerpiae 1619; — Gregorius P. XV. Memoriale sciendorum a clericis. Ingolstadiae 1631. — Massillon, Conférences, Discours synodaux, Paris 1838 въ 2 томахъ, такожъ въ нѣмецкомъ переводѣ; — Musart, manuale parochorum, Mönachii 1654 говоритъ въ 1. части о добродѣтеляхъ и свойствахъ душпастыря, въ 2. о удѣляньи св. Таинъ, въ 3. о прочихъ дѣйствіяхъ душпастыря, яко: о проповѣдяхъ, катехизаціи, церковныхъ братствахъ, пожитью съ парохіанами, о проважденью власного парохіального дома. — Lohner, verschiedene praktische Institutionen. Dillingen 1682. — Св. Альфонсъ Лігорі, образъ отличного священника, проповѣдника, сповѣдника и душпастыря, составивъ многи дѣла, котри для душпастыря суть неоцѣненой вартости. Всѣ его дѣла стремятъ до того, чтобы вѣрныхъ склонити до набожного житія, душпастырей поучити, якъ мають заховатися въ своемъ святѣмъ урядѣ, и заохотити ихъ до успѣшной и плодоносной праці. Въ своихъ письмахъ основуеся св. Альфонсъ Лігорі цѣлкомъ на св. Письмѣ и на дѣлахъ св. Отцѣвъ, котрыхъ словами говоритъ; для того его дѣла заслужуютъ, чтобы ихъ каждый душпастырь читавъ. Особлившой ваги суть: Theologia moralis; homo apostolicus; schemata ad conciones; expositio psalmodum.

IV. Періодъ. Въ новѣйшихъ часахъ наступила нова перемѣна въ выкладѣ паст. богословія. Доси не уважано паст. богословіе яко самостоятельную умѣтностъ, тѣлько яко часть инныхъ богословскихъ умѣтностей; ажъ теперъ получила тая наука принадлежне становиско и узглядненье, паст. богословіе выступае теперъ яко особна умѣтностъ. Той оборотъ завдячити належитъ Императрици Маріи Терезіи, котра р. 1777 распорядила, чтобы паст. богословіе яко особна бого-

словска умѣтностъ була выкладана, котре распорядженье въ Австріи и въ цѣлѣи Нѣмечченѣ скоро принялося.¹¹⁾ Однаковъ обстоятельство, подъ якими остали на всеучилищахъ запровадженн катедры паст. богословія, совершенно не сприяли правдивому развитью и движенью сеи умѣтности. Подъ вляніемъ раціонализма и феброніанизма утерпѣло въ загалѣ цѣле богословіе, а особливо пастырскѣ богословіе. Тогдашнн богословы хотѣли богословіе умѣтно выкладати, чтобы людей до „розумно-норовственно-религійного“ житія склонити; запѣзнаючи и нарушаючи всѣ таинственне хотѣли всѣ „очищати“; о поступованью душпастыря въ розличныхъ его ѳтношеняхъ расправляли широко и на видъ умѣтно, но при томъ не опиралися на евангелскихъ правдахъ, тѣлько на выводахъ розумовыхъ. Для того удалився зъ богословія духъ церковный, а на его мѣсце водворився раціонализмъ, котрый съ всѣми своими быстроумными заключениями не могъ богослову подати средства до правдивоу религійного житія. Въ томъ часѣ повстали многи подручни книги пастырского богословія, такъ: Lauber Jos., Institutiones Theol. pastoralis. Vindobonae 1782 въ 3 кн. — Th. Lechleitner, Institutiones Theol. past. Ulmae 1878. — Fr. Chr. Pitroff, Anleitung zur praktischen Gottesgelehrtheit. 4 Theile. Prag 1778—1780. Kirchenamts-politit. Prag 1785. 2 Bde. — Fr. Giffschütz, Leitfaden für die in den k. k. Erbländen vorgeschriebenen Vorlesungen der Pastoraltheologie. 2 Bde. Wien 1785. — Andr. Reichenberger, Pastoral-Anweisung nach den Bedürfnissen unseres Zeitalters. 3 Theile in 5 Bdn. Wien 1805—1811. — Pastoral-Anweisung zum akademischen Gebrauche. Wien 1812 — и многи инни.

Було одже достаточне число учебниковъ паст. богословія, но они цѣлкомъ не отвѣчали своей цѣли. „Они содержатъ собраніе полезныхъ заключеній, котри основуются на досвѣдченью и душпастыря поучаютъ, якъ ѳнъ свѣй урядъ найлегше, найкоротше и найприличнѣйше може выконати“, они „намѣряютъ поставити початкового душпастыря на рѣвни съ досвѣдченными мужами, котри вже довги лѣта працюють въ душпастырскомъ заводѣ и черезъ тое приспособили собѣ обширну умѣтностъ“. (Pitroff, Anleitung I., 19.) Всѣ тїи дѣла ѳтличаются краснымъ представленьемъ предмета и богатствомъ матеріала и содержатъ въ собѣ много придатного; но духъ, якій въ нихъ вѣе, есть совершенно вредливый.

Той вредливый духъ находится майже во всѣхъ тогдаш-

¹¹⁾ У протестантовъ появились скорше дѣла паст. богословія, такъ: Deyling, Institutiones prudentiae pastoralis. Lipsiae 1768. — Müller, ausführliche Anleitung. Leipzig 1774. — Jacobi, Beitrag zur Pastoral-Theologie. Hannover 1766.

нихъ богословскихъ сочиненіяхъ, но найдовше задержався въ дѣлахъ паст. богословія, и ажъ въ найновшихъ часахъ наступила и въ томъ взглядѣ користна перемѣна. Богословски умѣтности прибрали въ загалѣ видѣ церковный, опирающійся на св. Письмѣ и на Преданію, що особливо належитъ завдячити стараньямъ просвѣщенныхъ и ревныхъ Епископѣвъ, котри старались черезъ духовни Сѣменища, епархіальни и провинціальные синоды и численни пастырски посланія и канонични посѣщенія выховати собѣ новый, церковнымъ духомъ перенятый клиръ. Не меншю заслугу положили на томъ поли учени, котори въ своихъ выкладахъ и письмахъ опровергали загнуздывшися въ паст. богословію нехристіанське направленье, и старались своихъ слушателей и читателей переняти и одушевити духомъ вѣющимъ въ рѣшеніяхъ Собора Трид., котрыхъ вѣрнымъ проповѣдникомъ бувъ св. Альфонсъ Лігорі. Яко першій ученый въ томъ направленью выступивъ Mich. Sailer (умеръ яко Епископъ въ Регенсбургѣ 1832). „Vorlesungen aus der Pastoral-Theologie.“ München 1788. Sulzbach 1835. 5. Aufl. — По немъ суть замѣчательни: Gregor Köhler, Anleitung zum prakt. Unterricht künftiger Seelsorger. Cili 1795. — Meg. Fais, Bemerkungen über die Seelsorge. Salzburg 1817. 6. Auflage. Regensburg 1850. — Fais, Handbuch des Seelsorgers, bearb. von F. S. Köhler. Paderborn 1870. — Powondra, Systema theol. pastoralis. Viennae 1818. — Herzog, der Seelsorger nach seinen Amtsverrichtungen und Amtsverpflichtungen. 3 Thle. Breslau 1839. — Zwickenpflug, Grundzüge zu einer Pastoral. Regensburg. 1844. — Dubois, der praktische Seelsorger, aus dem Franz. Mainz 1856. — Dr. Fr. Pohl, Pastoral-Theologie. Paderborn 1862. — Dr. Fr. Sayer, praktische Anleitung zur christkatholischen Seelsorge. Wien 1856. — Pater familias, eine Pastoral in Beispielen. Schaffhausen 1867. — Dr. Anf. Ricker, Past. Theol. Wien 1874.

На особлившу увагу заслужуютъ изъ давнѣйшихъ: Gollowiß, Pastoral-Theologie, überarbeitet und herausgegeben von Dr. Franz Vogl. Regensburg 1845; — изъ найновшихъ Instructio pastoralis Eichstadiensis; — Dr. J. Amberger, Pastoral-Theologie, in 3 Bdn. 3. Aufl. Regensburg 1866. Се дѣло состоитъ въ переважнѣй части изъ цитатѣвъ Письма св., Отцевъ и ученыхъ писателей; переважае въ немъ духъ аскетичный. — Jgn. Schüch, Handbuch der Pastoral-Theologie. 3. Aufl. Linz 1875. — Dr. Andr. Sauer, Handbuch der Pastoral. 3 Bde. Salzburg 1868, отличаея богатствомъ матеріала и практичнымъ направленьемъ. — Dr. Ant. Kerjchbaumer, Lehrbuch der kath. Pastoral. 2. Aufl. Wien 1871; се дѣло отличаея короткостію, яснымъ выкладомъ и увзглядненьемъ новочасныхъ стремленій. — Ks. Józef Krukowski, Teologia pasterska katolicka.

Ини до пастырского богословія относячися письма наведемо на своемъ мѣсци.

—

*Предварительни условія до осягненья и справованья
душпастырского уряда.*

О семъ предметѣ точно и обширно росправляе право церковне и правоученіе; для того тутъ будутъ наведены лише важнѣйши точки.

§. 11.

Важность душпастырского уряда.¹²⁾

Великій и дуже важный есть урядъ душпастыря. Самъ Сынъ божій той урядъ не лише основавъ и его розлични доджности постановивъ, но такожъ самъ найперше выповнявъ. Довджности душпастыря суть сего рода, що они перевысшаютъ всѣ прочи занятія челоувѣчески, и безъ высшой божои помочи не можна ихъ належито выповнити, по за якъ ихъ цѣль есть найвысша и найсовершеннѣйша. „Яко посередники межи Богомъ и людьми молятся душпастырѣ и приносятъ безкровну жертву за людски грѣхи и потребности; зъ ихъ устъ выходятъ слова прощенья, и що они на земли вяжутъ або рѣшаютъ, есть на небѣ звязане або розрѣшене. Яко строителѣ Тайнъ божихъ изливаютъ богати струи божои благодати на христіанскій родъ. Яко послы Христа провадятъ его урядъ и заступаютъ его лице; кто ихъ слушае, слушае Христа; кто ихъ отрѣкаеся, отрѣкаеся самого Христа. Яко дѣлатель и сотрудники Христа, яко соль земли, свѣтъ мѣру, стовпы вѣры, примѣры вѣрныхъ, проповѣдаютъ слово господне, просвѣщаютъ людей свѣтломъ евангелской правды, оттягаютъ ихъ отъ грѣха, а провадятъ до честноты, роблятъ ихъ дѣтьми и наслѣдниками божими, сонаслѣдниками Христа и участниками вѣчного блаженства. Поставлени божимъ провидѣніемъ и церковными законами провадятъ борющуся Церковь, спомагаютъ терпящу своими молитвами и прославляютъ торжествующу тымъ, що съ кождымъ днемъ число еи членѣвъ умножаютъ.“

Такъ говоритъ Письмо св. и Преданье церковне о священникахъ и ихъ доджностяхъ. Для того хотяй душпастырѣ силою своего знанія не подають чолоувѣкови стравы, якъ рѣль-

¹²⁾ Gollowiß, I., 22.

никъ, ани не улегшають житья, якъ ремёсникъ, ани не збогачають, якъ купецъ и мореплавецъ, хотяи они не зглубляють го якъ ученый, и не продовжають якъ лѣкаръ, и не украшають якъ художникъ, хотяи они не обороняють го, якъ воякъ и не удержують порядку, якъ мірска власть, — хотяи кажу силою своего званія не мають згаданныхъ довшностей, — то однакожь суть доконьче потрібни, бо они освящаютъ житье, образуютъ высшу и важнѣйшу часть естества чоловіка и тымъ посередно причиняются премного и до благобыта дочасного житья, або властиво дають му правдиву сильну основу. Для того есть урядъ душпастыря дуже великои ваги, и кто ему посвятитися намѣрае, доужень совѣстно приготавливается.

§. 12.

Образъ доброго душпастыря.

Зо взгляду на велику важнѣсть душпастырского уряда ставляютъ св. Отцы велики вымоги ѡтъ кандидатѡвъ стана священнического. Зайлеръ ¹³⁾ наводитъ зъ Письмъ св. Отцѣвъ слѣдуючи ознаки доброго душпастыря.

1. Добрый душпастырь есть истинно тымъ, яке имя носить, клирикъ, ¹⁴⁾ т. е. котрого наслѣдіе есть Богъ, и для того незнае важнѣйшого дѣла, якъ провадити людей до осягненья того ѡтъ вѣка имъ приготовленого наслѣдія.

2. Онъ есть ревный въ молитвѣ, або властиво цѣле его внутренне житье есть пѣднесенье духа до Бога. Для того молится добрый душпастырь не лише словами, но духомъ и розмышлянье о таинствахъ божихъ есть его наймильше занятіе.

3. Добрый душпастырь стараея придбати собѣ потрібни умѣтности, не ѡткыдае мірски умѣтности, ¹⁵⁾ но надъ всѣ ставлае умѣтнѣсть бож. откровенія; для того есть Письмо св. его всегдашнимъ товаришомъ. ¹⁶⁾

4. Любитъ самоту, котора му дае способность пѣзнати тайны божи, и не лише съ Богомъ соединитися, но и

¹³⁾ Vorlesungen aus der Pastoraltheologie.

¹⁴⁾ „Propterea vocantur Clerici, quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est.“ (S. Hier. Ep. ad Nepotian.)

¹⁵⁾ „Rusticitatem pro sanctitate habent, quasi idcirco sancti sint, si nihil scirent. Nec rusticus tamen et simplex frater ideo se sanctum putet, si nihil noverit.“ (S. Hieron. ep. ad Nepotianum.)

¹⁶⁾ „Sint ergo divinae scripturae semper in manibus tuis et jugiter in mente volvuntur.“ (S. Hieron. ep. 14.)

повѣрени ему души до того соединенія допровадити. Самота пѣддержуе замилованье до молитвы и подае часъ до науки.

5. Стараея всѣмъ добрый примѣръ давати; для того есть всѣ, що ѡнъ говоритъ и дѣлае, наукою для вѣрныхъ. Его дѣла потверждаютъ его слова и наставленья.

6. Для того есть непорочный во всѣмъ, а щобы тую непорочнѣсть заховати, чувае и есть осторожнымъ во всѣхъ своихъ дѣлахъ, щобы его житье було наукою для вѣрныхъ. Для того уважае на свою одежь; бо хотяи одежь не становитъ чоловіка, то однакожь суета въ одежи робитъ священника пѣдозрѣлымъ, що ѡнъ за надто до свѣта привязанный. Не убивае ся о земски добра, лише о тѣлько, що до удержаня житья ему есть потрібне; особливо же есть осторожный въ обходженью съ людьми, щобы всѣмъ бути вся и всѣхъ до Христа притягнути.

7. Въ загалъ добрый душпастырь жіе лише для своеи громады, для своихъ вѣрныхъ, и для того есть для неумѣтныхъ учителемъ, для сумуючихъ утѣшителемъ, для утисненныхъ пѣдпорою, для сирѡтъ отцемъ, для вдѡвъ оборонителемъ, для всѣхъ благодѣтелемъ.

Велике есть про тое достоинство, но не меньша задача душпастыря, и тяжки его довшности, и власно для того называе св. Григорій В. урядъ душпастыря тягаромъ, котрого сами ангелски силы боятся, а св. Августинъ такъ пише до Епископа Валерія: „Не ма въ тѡмъ житью ничего тяжшого, труднѣйшого и небезпечнѣйшого, якъ урядъ Епископа, Пресвитера або Діакона“. По тѡй то причинѣ ѡттыгалися найпобожиѣйши мужи ѡтъ принятія сего уряда, якъ кромѣ многихъ инныхъ доказуе исторія св. Иоанна Златоуста.

Чижъ про тое не есть то неизвиняема легкодушнѣсть и небезпечна смѣлѣсть, если якій кандидатъ безъ званія, безъ здѣбности и отвѣтныхъ дарованій накидаея тому святому урядови? Если вже въ мірскихъ меньшой ваги занятіяхъ не отповѣсть своей задачи той, що не мае до нихъ отвѣтныхъ и потрібныхъ свойствъ, то щожъ доперва сказати о священнику? Кѡлько то злого ѡнъ може наробити въ виноградѣ Христовѡмъ? Для того страшни вправдѣ, но истинни суть слова св. Иоанна Златоуста: „Не що инного кажу, лише то, чимъ есмь живо перенятый. Думаю, що не много священникѡвъ буде спасенныхъ, ббльше зъ нихъ погибне“ (ом. 3. до Дѣян. Ап. гл. 4). Кто про тое не чуе въ собѣ достаточной силы всѣму ѡтповѣсти, що станъ священнической ѡтъ него вымагае; кто не чуея достаточно сильнымъ ѡтповѣсти не лише всѣмъ вымогамъ сего стану, но и вымогамъ часу, най не вступае до святлища и най не вытягае руку по тягаръ, котрый не зможе удержати. Въ нашихъ особливо часахъ не досыть есть

отповѣсте лише въ загалѣ вымогамъ душпастырского уряда; наши часы вымогають що разъ бѣльше отъ душпастыря. Матеріалізмъ перенявъ всѣ круги общества и притупивъ всякій змыслъ до чого высшого; кто одже посередъ такихъ обстоятельствъ хоче высокому званію душпастыря совѣстно отповѣсти, кто нынѣ хоче статися свѣтъ міру, сбѣл земли, той довженъ вооружитися во всѣ свойства, яки до осягненія той цѣли суть потрібни.

Тѣ свойства душпастырю необходимо потребни суть:

1. Званіе отъ Бога;
2. одушевленіе для душпастырского уряда;
3. отличне образованіе умѣетне;
4. побожне житіе.

§. 13.

1. Званіе отъ Бога.

Перше условіе доброго душпастыря есть званіе отъ Бога. Иисусъ Христосъ самъ покликанный и выбранный отъ своего небесного Отца, выбравъ и покликавъ своихъ учениковъ и апостоловъ и сказавъ: „Не вы мене избрасте, но азъ избрахъ вы“. (Иоан. 15, 16.)

Апостолы выбирали такожь своихъ наслѣдниковъ, причѣмъ были переконани, що той выбѣръ не отъ нихъ, но отъ Духа св. походитъ; такъ бо молятся передъ выборомъ одного Апостола: „Ты Господи, сердцевѣдче всѣхъ, покажи, егоже избралъ еси отъ сею двою одинаго пріяти жребій служенія сего и апостольства!“ (Дѣян. 1, 24, 25.) А св. Ап. Павелъ выразно пише: „Никто же самъ себѣ пріемлетъ честь, но званный отъ Бога, якоже и Ааронъ“. (Евр. 5, 4.) Такожь и каноны церковни приписують, чтобы лише достойныхъ и испытанныхъ мужѣвъ до св. служенія пріймовано. (Соб. тридент. зас. 23 о исправл. к. 16.) Въ прочѣмъ досвѣдченіе учитъ, якъ сумни послѣдства потягае за собою дерзѣсть такого чоловѣка, котрый безъ званія отъ Бога стаеся священникомъ: онъ самъ стаеся дочасно и вѣчно несчастливымъ, а для Церкви причиною смутку и страты.

Кто про тое жалае стану священническому посвятитися, довженъ найперше самъ и за помощію досвѣдченого сповѣдника испытоватися, чи онъ мае званіе до того стану и чи онъ може статися добрымъ душпастыремъ.

Яко ознаки божого званія до стану свящ. ставляють учитель церковни слѣдуючи:

а) Невинне або щирымъ поканіемъ исправлене житіе. Въ давныхъ вѣкахъ христіанства не вольно було пріяты до службы церковной такого чоловѣка, котрый допу-

стився тяжшого беззаконія (Соб. Ник. I. к. 10. — Картаг. IV. к. 68), бо отъ Епископа и Пресвитера вымагае св. Павелъ, чтобы были „непорочни“ (I. Тимот. 3, 2) и „безъ порока“. (Тит. 1, 7.) Въ позднѣйшихъ вѣкахъ отступила Церковь по части отъ строгости сего закона; но всегда жалае, що „если не попереджала невинности, чтобы хоть послѣдовала“. Для того есть желаніе Церкви, чтобы кандидаты стана священ., котри были такъ несчастливими, допуститися меньшихъ беззаконій, очистилися отъ тыхже слезами поканія и сталися тымъ способомъ „приобрѣтенными“ сынами божими.

б) Добре намѣреніе, котре въ томъ состоитъ, чтобы кандидатъ стана священнического передъ всѣмъ мавъ передъ очима поднесеніе славы божой и стараніе о спасеніе душъ. Кто про тое лише для того посвящаеся стану духовному, що въ немъ надѣся найти выгѣдне и спокойне житіе, що въ немъ найде богатства и почести: той — поминувши вже тое, що часъ го розчаруе — минувши зъ своею метою и не мае званія до сего стану. Внутренний неспокой и незадоволеніе буде му товаришити черезъ цѣле житіе и борше або познѣйше довженъ буде признати, що не бувъ пастыремъ стада Христового но бесполезнымъ наемникомъ въ Его виноградѣ.

г) Потрѣбни свойства души и тѣла. Такъ: а) Здоровый розсудокъ, бо и наибѣльша въ протягу студій придбана умѣтностъ до ничего не придасться, если кандидатъ не буде знати, где коли и якъ зъ нею ужитокъ зробити. б) Добра и вѣрна память; тая бо въ кождѣй умѣтности и въ кождѣмъ высшѣмъ заводѣ есть потрібна, особливо же въ семь, котрый душу чоловѣка мае провадити. в) Побожный умыслъ, за помощію котрого всѣ прочи дарованія дадутся на добре ужити, и безъ котрого они останутся для священника неполезными и шкодливими. г) Зо взгляду на тѣло вымагаеся, чтобы кандидатъ свящ. стана бувъ свободный отъ всякихъ тѣлесныхъ пороковъ и недостатковъ; бо тяжка и съ великими трудами получена есть задача священника, котру слабый, отъ природы зле выпосажены чоловѣкъ не зможе выповнити.

Тѣ свойства показують, чи кто мае отъ Бога званіе до стана священнического; а если ихъ кто не мае хоть въ початкахъ, и по совѣстномъ испытанію не може сказати, що они въ немъ до отвѣтной силы выробляться, най посвятитися инному стану, котрый его склонностямъ и дарованьямъ бѣльше отвѣчае, и въ котромъ онъ и себе усчащливити и для общества людского пожиточнымъ статися може. Не можна тутъ спускатися и повиноватися безъ важныхъ причинъ воли родичѣвъ, не треба увзгляднати скудность средствъ. Если кто не чуетъ въ собѣ внутреннего замилованія до сего стану, если не видитъ въ собѣ потрібныхъ свойствъ, най бѣжитъ отъ

вратъ непроходимыхъ. Свѣтъ широкій и великій; ѡнъ найде при доброй воли способъ до житья и спасе душу, котру въ противнѡмъ разѣ выставитъ на велике небезпеченство.

§. 14.

II. Одушевленье для душпастырского уряда

есть друге условіе доброго душпастыря. Не ма стану на свѣтѣ, котрый бы вымагавъ тѡлько трудѡвъ, тѡлько самоотверженя, посвященя и напруженя душевныхъ и тѣлесныхъ силъ, якъ урядъ душпастыря. Душпастырь доужень спротивлятися многимъ стремленіямъ, котри свѣтъ пѡдъ именемъ поступа и просвѣты розширяе и противникѡвъ до темныхъ, непросвѣщенныхъ масъ причислае; душпастырь доужень выкореняти застарѣли забобоны и предрозсудки, про що часто на наибѡльши неприяности выставляеся. Зваживши теперь, що и священникъ есть чоловікъ, до внѣшности привязаный, легко поняти, що лише чоловікъ одушевленный для своего уряда зможе всѣ тїи перепоны побѣдити и до своей цѣли всѣми силами стремити.

Щобы тое одушевленье, тую ревнѡсть собѣ присвоити, треба:

а) Часто застановлятися надъ высотой и важностію душпастырского званія, котре не ѡтъ людей, но ѡтъ Бога походитъ, бо „божїи спосїшници есьмы“. (I. Кор. 3, 9.)

б) Застановитися надъ нуждою вѣрнаго народа, котрый въ душпастырю своего вожда, учителя и Отца видить и его дитинно почитае и любитъ.

в) Уповати всегда на божу помѡчь и провидѣніе; бо ѡтъ Бога есьмо пѡслани, и Богъ насъ николи не опуститъ. „Священникъ съ Евангеліемъ въ руцѣ може бути убитый, но не побѣдженный!“

г) Треба розважити велики радости, котри суть получени съ совѣстнымъ выповненьемъ душпастырского уряда. Вправдѣ доужень священникъ боротися часто съ нуждою и бѣдою; часто клеветы и пѡдозрѣванья ѡтъ покликанныхъ и непокликанныхъ зносити; но если зъ другой стороны подивится, якъ много добра ѡнъ дѣлае, якъ много неумѣтныхъ ѡнъ обучивъ въ правдахъ вѣры и норовственности, якъ завзятыхъ ворогѡвъ его напѡмненье до прїязни припровадило, якъ честнота и добродѣтели помежи его духовными дѣтми съ каждымъ днемъ змагаются, то забуде на всѣ труды и прикрости и съ удвоенною ревностію буде працѣвати около душевного добра своей громады.

е) Въ кѡнци треба всѣ свои силы и труды посвятити

Христу и его святѡй Церкви поглядаючи на преславныхъ душпастырей першихъ вѣкѡвъ, котри для своихъ часѡвъ були истиннымъ благословеніемъ и спасеніемъ, для насъ же суть свѣтлыми образами и примѣрами правдивого душпастыря.

Но тое одушевленье для душпастырского уряда доужно бути получене съ оглядностію и ростропноствію; бо безъ того мѡгъ бы и найревнѣшій душпастырь при наилучшѡй воли переступити належити границѣ, и мѣсто до доброго, до злого причинитися. Тая огляднѡсть и ростропнѡсть научитъ душпастыря, якъ въ розличныхъ хвиляхъ житья мае заховатися, коли, где и яки средства употребляти, щобы свою высокую задачу выповнити.

§. 15.

III. Отличне образование умѣтне

есть третее свойство священникови необходимо потребне, такъ що Письмо св. выразно выключаетъ тыхъ ѡтъ стану священнического, котрымъ оно не достаетъ. „Яко ты оумѣніе отвѣрглъ еси, отвѣргу и азъ тебѣ, еже не жрѣчествовати мнѣ“; каже Богъ черезъ Пророка Осїю (4, 6). Въ прочѣмъ того домагаеся самъ станъ священника; бо душпастырь мае бути свѣтъ міру, соль земли, ѡнъ мае научати и просвѣщати вѣрныхъ, що безъ власного умѣтного образованья есть му неможливе.

Се свойство само собою вже потребне, стаеся необходимымъ зо взгляду на обстоятельства и вымоги нашихъ часѡвъ. Умѣтности поступають съ каждымъ днемъ, всюди ширится постепенно просвѣта, каждый станъ и кожде сословіе величаеся, хоть часто безосновно, що разъ бѡльшимъ образованьемъ. Уже поминувши, що не годилобыся, щобы при тыхъ обстоятельствахъ священникъ, учитель народа, неопустовавъ въ умѣтности, треба особливо узгляднити, що новочасне образование дуже часто спротивляеся христїанскѡй религїи, и съ каждымъ днемъ нови замѣчанія противъ правды вѣры и норовственности выдумуе. Противъ тыхъ враждебныхъ нападѡвъ доужень священникъ выступати, не лише правду голосити, но еи такожь боронити; що безъ належитого умѣтного образованя не зможе зрѡбити. Для того доужень священникъ присвоити собѣ богатый засѡбъ умѣтностей богословскихъ и мѣрскихъ, щобы мѡгъ своему званію вповнѣ задосыть учинити.

Не можна спуститися на вѣдомости въ часѣ студїи придбани, бо тїи показують лише дорогу до дальшого образованя, они даютъ священнику умѣтну пѡдставу, на котрой ѡнъ

дальше працювати и кругъ умѣтности розширати и збогачати може.

§. 16.

IV. *Побожне житъе*

есть четверте свойство доброго душпаствѣря. Сама умѣтностъ не достаточна есть для священника, котрый мае людей до вѣчнаго спасеня провадити; съ умѣтностію повинно соединитися побожне, праведне житъе, котре живымъ примѣромъ подтверждает и доказуе науку священника, и въ многихъ случаяхъ живше и успѣшнѣйше до сердець вѣрныхъ промавляе, якъ наилучша проповѣдь. Чоловѣкъ есть до виѣшности привязанный, если про тое видитъ, що той чоловѣкъ, котрый го мае провадити на дорожѣ правды и честноты, самъ противно дѣлае, легко стане сомнѣватися о истиннѣ слѣвъ своего душпаствѣря, буде его науки и напомяна мало цѣнити и не ѳтнесе зъ нихъ ніякои користи; а причиною буде священникъ, котрый дѣлами опровергавъ тое, що устами проповѣдавъ. По тѣй причинѣ дожно житъе священника бути таке, щобы каждый, кто го видитъ, пѣзнавъ въ немъ чоловѣка божого, бо „велике есть достоинство, но еще больша отвѣчательностъ священника. Священникъ поставленный есть на высокѣй степени; для того доженъ такожь стояти на высокѣй степени добродѣтели, бо въ противнѣмъ разѣ его становиско не причинитя му въ заслугу, но стягне на него тяжку отвѣчательностъ“.

§. 17.

Духовни сѣменища.

Всѣ повыше наведени свойства суть священникови необходимо потребни, а понеже мало найдеса молодыхъ людей, котри бы ихъ въ належитѣмъ степени посѣдали, для того приказала Церковь, щобы въ кождѣй Епархіи находилися заведенія, въ котрыхъ бы молодіи люде, желаючи посвятитися стану духовному на тойже приготавлилися и потребни свойства въ собѣ образовали. Суть то духовни сѣменища, котри истинно суть найѳвѣтнѣйшимѣся для належитого приготвления до стану священническаго. Но щобы побыти въ такѣмъ духовнѣмъ заведенію стався для кандидата стану священническаго дѣйстно успѣшнымъ, повивенъ тойже радо и совѣстно заховати всѣ приписы заведенія, такъ въ великихъ якъ и малыхъ рѣчахъ, и то не лише для користей; якихъ зъ ѳтси може надѣятися, но особливо для того, щобы призываився

до охотного послушенства настоятелямъ и до певного порядку житя, котрый и въ пѣзнѣйшихъ лѣтахъ буде мавъ заховати. Дальше повинни кандидаты стану свѣщенническаго образовати въ собѣ и прочи имъ потребни свойства, особливо побожностъ, замилованье до своего стану, любовь ближнего и сердечне желаніе статися добрымъ и полезнымъ дѣлателемъ въ виноградѣ Христовѣмъ, а зъ другой стороны выкореняти зъ себе всяки пороки, зли склонности и пристрасти. При томъ дожни свѣи молодыи наукамъ посвященный вѣкъ совѣстно тѣи цѣли жертвовати и въ загалѣ такъ вестися, щобы каждый день бувъ свѣдомъ ихъ постуна въ побожности и умѣтности.

§. 18.

Рукоположенье и посланіе.

Кромѣ внутреннего званія и приготвления потребне есть до стану священническаго еще виѣшне званіе, котре состоитъ въ рукоположенію и посланію (ordinatio et missio) черезъ Епископа.

A) *Рукоположенье.*

§. 19.

Понятіе. I. Степени.

Иерархія церковна мае исключну власть и право управлять церковно; не каждый чоловѣкъ може про тое симъ дѣломъ заниматься, лише той, кто законно до числа служителей церковныхъ есть принятый, а тое дѣсая въ Тайнѣ священства; саме же дѣйствіе, котрымъ мірскій чоловѣкъ до числа служителей церковныхъ пріймаеся и духовну власть получае, называеся рукоположенье.

Но не всѣ слуги церковни мають рѣвну власть и чинъ священнической удѣляеся не ѳтъ разу, но постепенно. Звычайно числятъ богословы 7 степеней або чинѣвъ. Тіи суть: 1. Остіаріи або дверники, котри мали у себе ключи церковни, стерегли дверей Церкви, удаляли ѳтъ входа до Церкви невѣрныхъ, выключеныхъ и всѣхъ, котрымъ не вѣльно було при богослуженію присутствовати, и въ загалѣ до нихъ належало ладъ въ собранію церковнѣмъ удержовати. 2. Четцы (*ἀναγνώσται*, *lectores*) мали при богослуженію читати св. Пись-

мо и диптихи 3. Ек сорцисты, заклинателѣ мали надзоръ надъ бѣсноватыми, заклинали нечистыхъ духовъ, приготавливали всё до освященія воды и до обряда изгнанія бѣсовъ потребне, и несли свячену воду передъ священникомъ людей окропляющимъ. 4. Аколюты послуговали Епископу и Пресвитеру при священнодѣйствіяхъ, носили свѣчки запалени и тѣмъ запалили, подавали воду до умытья рукъ и кадильницу діаконамъ. 5. Поддіаконы помагали діакону въ его службѣ при престолѣ, принимали жертвы отъ вѣрныхъ, приносили и относили церковни сосуды, при св. Літургій читали Апостолъ и держали книгу Евангелія читающему діакону. 6. Діаконы постановлены для справованья довшностей, котри не належали непосредно до пресвитеровъ, якъ старанье о убогихъ и т. п. проповѣдали такожь слово боже, читали евангеліе и ектеніи, а услуговали Епископу и Пресвитеру при священнодѣйствіяхъ. 7. Пресвитеры и Епископы. Зъ тыхъ чиновъ есть лише Епископачь, Пресвитерачь и Діаконачь божого постановленья; прочи суть отъ Церкви въ пѣзнійшихъ вѣкахъ постановлены и не належатъ до сущности Тайны Священства.

§. 20.

II. Кто може бути рукоположенъ. Неправильности. Титло.

Изъ понятія и высокаго становиска душпастырского уряду слѣдуе, що не каждый може бути принятымъ до того стану, лише той, о котромъ можна надѣяться, що онъ сей урядъ достойно и належито буде мѣгъ справовати. Церковь выдала въ томъ взглядѣ точни приписы, силою которыхъ певни люде не могутъ бути припущени до стану священническаго. Зъ тыхъ одни суть совершенно нездѣбни (incapaces) до стану священническаго, иннымъ зновъ противостоятъ якась перепона, неправильность.

Выключени отъ стану священническаго суть: а) Некрещени, бо безъ крещенія не можна инну Тайну принять; б) женьщины ведля выразныхъ словъ св. Письма (I. Кор. 14, 34).

Инни зновъ люде выключени суть отъ стану священническаго для того, що имъ недостають певни отъ Церкви приписани условия и тѣн перепоны называются неправильности. Кто всѣ закономъ приписани свойства мае, называеся правильнымъ, кому они недостають, неправильнымъ (irregularis). Неправильности (irregularitates) суть двояки: а) изъ недостатку, б) изъ провинны.

Неправильности изъ недостатку (ex defectu) суть:

1. Недостатокъ законнаго рожденья (def. na-

talium). Въ першихъ вѣкахъ не ма споминки за тую неправильность, но отъ 9. столѣтія постановила Церковь тую перепону, разъ для того, щобы заховати святость супружества, а потѣмъ для того, щобы заховати станъ священническій отъ можливои зневаги, если бы межи его членами находилися люде походячи зъ неправого ложа; понеже якъ ни будь законодательства различныхъ краѣвъ старалися выкоренити зъ пемежи народа презрѣніе людей незаконнаго рожденья, всё тое не допрывадило до цѣли; тому Церковь зъ важныхъ причинъ постановила тую перепону. Кто про тое зъ неправого ложа походитъ и пѣзнійшимъ супружествомъ не есть легитимованный, або чіи родичи брали лише такъ званный плюбъ цивильный, той есть неправильный. Въ рускѣй Церкви не було той перепоны до 16. столѣтія.¹⁾

2. Недостатокъ свободы (def. libertatis), бо кто хоче посвятитися службѣ Церкви, доженъ бути свободный отъ всякихъ узовъ, котри бы му могли стояти на перепонѣ въ выповненью его довшностей. Зъ того взгляду суть неправильни невѣльники, где той станъ еще существуетъ, потѣмъ люде, котри суть вправдѣ свободни, но въ слѣдствіе порученого имъ завѣдованья чужимъ майномъ суть въ певномъ взглядѣ невѣльни, такъ довго, доки не получаютъ освобожденья. У насъ не може за для той причины бути Епископомъ женатый священникъ, доки жена не рѣшится мешкати въ монастыри найменше день дороги отъ мужа отдаленѣмъ.

3. Недостатокъ лѣтъ (defectus aetatis). Ведля Собора Трид. потребно для низшихъ чиновъ укѣнченныхъ 14 лѣтъ, для поддіаконата 22 лѣтъ, для діаконата 23 лѣтъ, а для пресвитерата 24 лѣтъ.

4. Недостатокъ тѣла (def. corporis), якъ уломиность, калѣцтво и т. п., бо священникъ такимъ недостаткомъ дѣткненый мѣгъ бы легко людемъ легкодушнымъ дати причину до шутокъ и смѣху. Зъ того взгляду неправильни суть: слѣпи, глухи, нѣми, хроми, горбати, за надто мали и груби люде и т. п.*) Въ загалѣ неправильни суть всѣ, котрымъ якій членъ тѣла до справованья священнодѣйствія потребный недостае, або котрыхъ тѣло есть такъ обезображене, що може вѣрнымъ дати причину до отразы и обрыдливости.

5. Недостатокъ умѣтностей (def. scientiae), если кандидатъ не мае потребныхъ до поодинокихъ чиновъ церковныхъ вѣдомостей.

6. Недостатокъ духа (def. animi), т. е. кто не мае здороваго розума, якъ божевѣльни, енергумены и инни.

¹⁾ Annales Eccl. Ruth. p. 386, n. 3.

*) Dist. LV. Caus. VII. qu. 2. — Tit. X., I., 20. Schulze, Kirchenrecht II., 111.

7. Недостатокъ тайны (def. sacramenti). Зъ того взгляду неправильни суть тѣи, котри мали двѣ жены (bigamia vera sive successiva), дальше тѣи, котри оженилися съ вдовою або съ особою упадною (bigamia interpretativa), яко и тѣи, котри зложивши торжественный обѣтъ чистоты съ женщиною тѣлесно змѣшались (bigamia similitudinaria).

8. Недостатокъ совершенной кротости (def. perfectae lenitatis) потрібной всѣмъ тымъ, котрыхъ званіе wymagaє, щобы не лише пращали содѣлани имъ кривды, но такожъ просили о прощеньє для беззаконникѣвъ. Въ томъ отношенью неправильни суть всѣ, котри причинилися до смерти або до пролитья крови чоловѣка, хотяи при томъ не допустилися беззаконія, якъ: судїи, сяѣдки, писарѣ, обвинителѣ, доносчики, выконателѣ засуда на смерть або калѣцтво (где тое еще существуете), и т. п. Неправильными стаються такожъ священники, котри занимаются хирургією и предпринимають оперціи полученіи съ проливаньемъ крови.

9. Недостатокъ вѣры (defectus fidei), кто одже не есть утверженъ въ вѣрѣ, есть выключеный ѿтѣ стану священническаго. Зъ того взгляду суть неправильни люде немиропомазани, неопиты и таки, котри були окрещени въ тяжкѣй недужѣ; бо разумно прекладаєся, що они еще не суть належито въ вѣрѣ утверждени. Доки про тое не докажутъ, що суть сильни въ вѣрѣ, не могутъ бути принятыми до стану священническаго.

Неправильности изъ провины (ex delicto).

Зо взгляду на высоке становиско стану священническаго треба ѿтѣ его кандидатѣвъ wymagaєты непорочности нороственной; кто про тое допустився якого беззаконія, выключився самымъ дѣломъ изъ сего стану. По той причинѣ не припускала Церковь въ першихъ вѣкахъ до священства всѣхъ тыхъ, котри пѣсля тогдашнихъ законѣвъ були пѣдвержени явному покаянїю, хотяи цѣлу имъ наложено покуту ѿправили. Отъ коли строгѣсть явныхъ поканій устала, наступила и въ томъ взглядѣ велика перемѣна, и Церковь уважала въ томъ взглядѣ за неправильныхъ лише тыхъ, котри допустилися такого беззаконія, зъ котрого можна съ моральною певностїю на ихъ злу волю заключати. И такъ поставлено въ томъ взглядѣ яко засаду: „що всѣ общевни переступленья, котри чоловѣка роблять безчестнымъ по змыслу законѣвъ церковныхъ и кромѣ того всѣ въ правѣ наведени тайни беззаконія, дѣлають го неправильнымъ“.

Найважѣйшии правомъ церковнымъ поставлени неправильности изъ провины суть:

1. Убийство (homicidium), если тоежь есть ведля засады закона нороственного вмѣняєме. До того належитъ такожъ, если кто лѣкарствами або инымъ способомъ смерть

або калѣцтво чіє содѣлавъ, до того совѣтъ або приказъ дававъ, помагавъ, або тому, хотъ мѣгъ, не перешкодивъ, або давъ средство на пороненье плода, давъ себе самохотно скопити, або если безъ конечнои потреби обороны своего житья другого убивъ, калѣкою здѣлавъ, або если для обороны другого кого третого убивъ.*)

2. Надъужитѣе Т. Крещенія (abusus baptismi), котру неправильность стягають на себе: а) Тѣи, котри нарочно и свѣдомо повтаряють Т. Крещенія, при чѣмъ стаєся неправильнымъ крещаящїи, крещеный и сослужитель. б) Тѣи, котри пѣдъ условіємъ зновъ крестятъ въ такихъ случаяхъ, въ котрыхъ не ма разумной причины сомнѣватися о важности першого крещенія (Bened. XIV. de Syn. dioec. l. VII. c. 6). г) Тѣи, котри безъ причины и свѣдомо даются крестити черезъ еретикѣвъ. Но кто въ дитнствѣ ѿтѣ еретика есть крещеный, не есть неправильный.

3. Надъужитѣе Священства (abusus ordinis), котрого допускаются: а) Тѣи, котри свѣдомо и съ приписанымъ торжествомъ совершають такой чинъ, якого немають, н. пр. если мїрянинъ сповѣди слухає, чтець евангелїє читає, пресвитерь рукополагає и т. п. б) Если кто пѣдпавшїи якої карѣ (цензурѣ) церковной совершає чинъ ему заказанный, н. пр. если священникъ сусцендованный сповѣдає, літургізає. г) Кто безъ призволенья своего Епископа дався рукополагати (furtive ordinatus). д) Кто при рукоположенью якої степенї чинѣвъ перескочивъ, т. е. съ омненьемъ низшого чина до высшего поступивъ, н. пр. изъ аколита непосредно на пресвитера.

4. Ересь, схизма, ѿступництво, родженье ѿтѣ еретикѣвъ. Неправильность въ послѣднѣмъ случаю ростигаєся, если отецъ бувъ еретикъ, на внуковъ, если же мати, на дѣти.

5. Нарушеньє чистоты (целібата) черезъ клирика въ высшѣмъ степенї поставленого, чи то ѣнъ истинно хотѣвъ женитися, чи лише тѣлесно змѣшався (bigamia similitudinaria).

Всѣ повыше наведени беззаконія суть самымъ дѣломъ безъ выреченья судїи причиною неправильности; всѣ же инни переступленья, котри безчестность (infamia) за собою потягають, роблять когось неправильнымъ ажъ тогда, коли суть общевни, або вырокомъ судїи доказани, або накопи не суть доказани, до того часу, доки судъ не узнає дотычного чоловѣка невиннымъ.

Если одже кто допустився якого повыше наведеного беззаконія, то стаєся самымъ дѣломъ неправильнымъ, не потрібно до того особногo засуда. Но суть кромѣ того случан, въ котрыхъ и въ ѿсутствїю такого общевного беззаконія есть ктось нездѣбный до стану священническаго, для того

*) Дрѣ. Никоровичъ, Право Церковне, I, 81.

що допустився якого тайного беззаконія, котре лише Епископу єсть знаеме. Щобы одже и въ тѣмъ случаю не припустити до службы церковной чоловѣка къ тому незадалого або недостойного, позволяе право церковне Епископамъ по совѣстнѣмъ испытанью дотычної справы певного чоловѣка *ex informata conscientia* або цѣлкомъ ѡтъ священія, або принаймнѣй ѡтъ высшихъ степеней священства выключити. Епископъ не єсть въ тѣмъ случаю обовязанъ сказати дотычному чоловѣкови причину своего поступованья, но тому прислужае право отклика до Престола Апостольского.

Наведени неправильности выключаютъ певного чоловѣка ѡтъ стану священнического або на всегда, або лише на певный часъ, н. пр. недостатокъ лѣтъ, умѣтности, свободы устает, коли дотычный чоловѣкъ має приписани лѣта, умѣтности, або коли станесе свободный; противно горбатый, хромый, слѣпый на всегда єсть выключеный. Инни неправильности устають тогда, коли дотычна власть церковна ѡтъ нихъ розрѣшитъ, диспензуе. Тое право має Престолъ Апостольскій, котрый може розрѣшати ѡтъ всѣхъ неправильностей правомъ церковнымъ поставленыхъ. Епископы же мають право розрѣшати ѡтъ тыхъ неправильностей, котри имъ Соборъ Трид. (зас. 24, гл. 6. о исправл.) лишае або Престолъ Апостольскій въ т. з. пятирѣчныхъ властяхъ позволяе. Такъ розрѣшають Епископы порядочно ѡтъ всѣхъ неправильностей походячихъ зъ тайныхъ преступленій, съ изнятіемъ неправильности изъ добровѣльного убійства и тыхъ, котри вже передъ судомъ пересправляются. (Соб. Трид.) Надпорядочно розрѣшають Епископы ѡтъ неправильности изъ недостатку лѣтъ ѡтъ одного року, для пресвитерата, и ѡтъ неправ. изъ незаконного рожденья для низшихъ чинѡвъ.

Кромѣ отсутствія всякой неправильности желаеся ѡтъ кандидата стана священнического, чтобы мавъ запевнени средства до удержанья житья. Бо священникъ довженъ исключительно посвятитися своему званію, котре съ такъ многими трудами и занятіями єсть получене, що священникъ не може и не має часу старатися о средства до утриманья житья потрібни.

Для того трималося право церковне всегда той засады, чтобы кандидаты стана священнического були свободни ѡтъ старанья о хлѣбъ насущный и мали запевнени средства на удержанье житья. Тое запевненье було въ различныхъ часахъ различне. Въ першихъ вѣкахъ поставляли въ пресвитеры лише тогда, коли то для певной громады було потрібне, такъ що новопоставленный пресвитеръ мавъ черезъ надану му посаду запевненный способъ до житья. (*Titulus beneficii*.) Но коли поблизше вошли въ житье такъ званіи абсолютни рукополаганья, такъ що поставляно въ пресвитеры безъ попередного опредѣленья посады для рукополагаемого, треба

було промышляти надъ инными способами запевняющими священникамъ средства до утриманья житья. *)

Пѣсля теперѣшного права различаеся:

1. Титло бенефиции (*titulus beneficii*) состоитъ въ посѣданью такого уряда церковного, котрый священникови запевняе средства на удержанье житья.

2. Титло имѣнія (*tit. patrimonii*), если кто має запевненный маетокъ въ такой сумѣ, що зъ него пѣсля принятю таксы може выжити.

3. Титло убожества (*tit. religionis et paupertatis*), на котре посвящаютъ монаховъ.

4. Титло платнѣ (*tit. pensionis*), если кто має ѡтъ кого инного запевнену отвѣтну платню, зъ чого у насъ повстало:

5. Титло стола (*tit. mensae*), т. е. правительство запевняе кандидатамъ стана священнического на ихъ прошеніе представлене черезъ Епископа певну суму грошеву, на случай если бы они за для якои причины сталися физично нездѣбными до душпастырства. Тое однакожь получаютъ лише священники (пресвитеры), котри безъ власной вины сталися нездѣбными до службы и сами не мають зъ чого утриматися. (6. November 1804. Hofdecr., 25. October 1838.)

Если бы кто получивъ священство безъ приписаного титла, то обовязанъ Епископъ, котрый го рукополагавъ, такъ довго давати му утриманье, доки не получитъ отвѣтну посаду; если же рукополагаемый ошукавъ Епископа, представляючи му ложне титло, то подпадае карѣ суспензии и єсть неправильный, ѡтъ чого ажъ тогда може бути розрѣшенный, коли получитъ законне титло. (*Schulte, Kirchenrecht, II., 124 not. 3.*)

§. 21.

III. Кто має право рукополагати. Отпустка.

1. Власть рукополагати мають лише Епископы яко наслѣдники Апостоловъ, котри про тое Святителями называются. Сія власть привязана єсть одже до чина епископского.

*) Подстава, на якѡй ктось зо взгляду на утриманье житья получаетъ священство, называеся титло. Слово (титло) *titulus*, означае первоначально характеристичну ознаку якогось лица або предмета, потѣмъ право зъ ѡтти выплываюче. Отъ коли Церкви стали посвящати подъ именемъ Святыхъ, назывались Церкви и Каплицѣ такожь титлами, и для того еще нынѣ называются Церкви поодинокихъ Кардиналовъ *tituli*. Священникъ при певной Церкви поставленный назывався *intitulatus*, самъ урядъ назывався такожь *titulus*, а понеже съ урядомъ получени были певни приходы (бенефиция), для того и тѣи назывались *titulus*. (См. *Schulte, Kirchenrecht, II. 24. note 1.*)

Изнятiе становлятъ лише Кардиналы, котри хоть не суть Епископами, могутъ въ своихъ Церквахъ лицамъ имъ подчиненымъ, въ тыхъ Церквахъ служающимъ низши степени удѣляти, — и Архимандриты (abbates), котри такожъ мають право своимъ подвластнымъ четири низши степени удѣляти (с. quoniam. 1., §. 1., D. 69. — с. cum contingat. 11., X. [I., 14]. — Bened. XIV. Constit. „Ad audientiam“).

Но лише Епископы суть порядочни Святителѣ, хотяи бы були выключени, еретики, схизматики, або способомъ симонійнымъ выбрани, если только получили важне посвященіе на Епископѣвъ.

2. Каждый Епископъ може одже важно рукополагати, но не каждый и не всюди мае право до дозволеного рукополаганья. Для удержанья порядку постановила Церковь въ томъ взглядѣ певни законы. Пѣсля тыхъ законѣвъ мае Папа яко наслѣдникъ св. Петра и Голова Церкви необмежену власть и право всюди рукополагати и може рукополагаемому удѣлити повномочіе ѣтъ якого ни будѣ Епископа датися высвятити. Епископы же мають право рукополагати лише своихъ епархіанѣвъ и то въ своей епархіи; въ чужѣй же епархіи або чужихъ епархіанѣвъ лише за позволеньемъ дотычного Епископа або Престола Апостольского. Каждый кандидатъ стана священническаго може про тое лише ѣтъ своего Епископа бути рукоположеннымъ. Своѣй Епископъ естѣ:

а) Зъ причины уродженья (ratione originis), т. е. той Епископъ въ котрого епархіи кандидатъ родився и ему яко епархіанинъ естѣ подданный, або если отецъ рукополагаемого въ часѣ его родженья въ епархіи того Епископа мавъ свое меншканье. Найдухѣвъ, крещеныхъ поганѣ, жидѣвъ естѣ власный Епископъ той, въ котрого епархіи они були окрещени.

б) Зъ причины меншканья (ratione domicilii) естѣ власный Епископъ той, въ котрого епархіи рукополагаемый, хоть где инде рожденый, мае постоянное меншканье, и то ведля постановленья Папы Иннокентія XII. (Const. „Speculatores“ зъ р. 1694), або если тамъ хоть десять лѣтъ меншкавъ, або тамже большу часть своихъ дѣбрь мае и присягою стверднѣтъ, цѣ тамъ хоче постоянно меншкати (ratione domicilii).

в) Зъ причины бенефиціи (ratione beneficii) естѣ власный Епископъ той, въ котрого епархіи рукополагаемый мае заисвнену посаду, зъ котрой ѣтъ ведля таксы синодальной або принятого звычайу може выжити.

г) Зъ причины подружья (ratione familiaritatis et commensalitiis) если рукополагаемый черезъ новни три лѣта Епископу служивъ и ѣтъ него бувъ утримованный. Но въ томъ разѣ обязанъ Епископъ кандидату въ протягу одного мѣсяця отвѣтну посаду дати. (Conc. Trid. sess. 23. с. 9, de ref. — „Speculatores“ §. 6.)

Монахѣвъ власнымъ Епископомъ естѣ той, въ котрого Епархіи положеный монастырь, въ котромъ они въ часѣ рукополаганья перебувають.

Кандидаты, котри зъ наведеныхъ причинъ мають болше власныхъ Епископѣвъ, мають право, выбрати собѣ Епископа, ѣтъ котрого хотять датися рукополагати.

Епископъ, котрый важится рукополагати чужого епархіанина, тратитъ на рѣкъ право рукополагати; а рукоположенный не може выконувати удѣленный му чинъ такъ довго, доки му власный Епископъ не позволитъ. (Conc. Trid. sess. 14. с. 2. de ref. sess. 23., с. 8. de ref. „Speculatores“ §. 8.)

Ѣтъ наведеныхъ законѣвъ можна лише тогда ѣтступити, если власный Епископъ на тое позволитъ, або рукополагаемому дать ѣтпустку (litterae dimissoriae). Таку ѣтпустку може дати:

а) Папа римскій всѣмъ рукополагаемымъ и до всѣхъ Епископѣвъ.

б) Надзвычайный посолъ римскій, если до того естѣ уповаженный.

в) Власный Епископъ, бо кто може рукополагати, може и ѣтпущати.

г) Викарій генеральный, если до того естѣ уповаженный, або если Епископъ за надто ѣтдаленый, або где естѣ такой звычай.

е) Администраторъ Апостольскій, бо той дѣлае въ имени Престола Римского.

ж) Если Престолъ епископскій опорожненный, викарій капитулярный, но ажъ тогда, если минувъ полный рѣкъ ѣтъ опорожненья. Лише въ случаю, коли ктось получивъ церковный урядъ подѣ условіемъ, цѣ въ протягу року получить отвѣтный степень священства (si quis de beneficio arctatur), може викарій капитулярный и передѣ концѣмъ року ѣтъ опорожненья дати ѣтпустку.

Въ ѣтпустцѣ дожно бути выражене имя Епископа, до котрого ся ѣтпущае, причина, для котрой дотычный кандидатъ не може або не хоче святитися въ своей епархіи, и який чинъ мае ему бути удѣленный. Кромѣ того прилучаея свѣдоцтво (litterae testimonialis) о родженью, лѣтахъ, умѣтностяхъ и поведенью просителя. Въ той цѣли доженъ съ рукополагаемымъ передѣ ѣтпущеньемъ бути предпринятый испытъ; но и Епископъ, до котрого ся го ѣтсылае, мае право новый испытъ предприняти, но не естѣ до того обязанъ.

Черезъ такую ѣтпустку не перестаетъ кандидатъ рукополагаемый належати до звязи своей епархіи, до того потребуе инной ѣтпустки, котра называея „Exeat“.

з) Настоятелѣ монастырѣвъ ѣтпущаютъ своихъ подвластныхъ до рукополаганья, но всегда до своего Епископа,

съ изнятіемъ если бы Епископъ бувъ по за предѣлами Епархіи, або не заразъ мавъ рукополагати. Но въ кождомъ случаю довжна така отпустка бути затверджена черезъ викарія генерального, або канцлера, або секретаря власного Епископа, (Const. „Impositi“, „Praeterea volumus“ П. Бенед. XIV. зъ 4. Марта 1747.)

§. 22.

IV. *Поступованье при рукополаганью.*

Право церковне приписуе певни правила, котри при рукополаганью мають точно заховатися.

1. Передъ рукополаганьемъ доужень отбутися испытъ (scrutinium), чи рукополагаемый посѣдае приписани для кождого чина свойства. Той испытъ отбувався давнѣйше такъ: а) Мѣсяць передъ рукополаганьемъ оголошавъ парохъ имена рукополагаемыхъ, подобно якъ передъ вѣнчаніемъ, съ возваніемъ, що если кто противъ ихъ норовственности мае щось закинути, доужень тое обвѣстити Епископу. (Соб. Трид. зас. 23., гд. 5 о реф.) Но тое вышло зъ уживанья и се заступае свѣдоцтво отъ учителей и настоятелей семинариі выдане. б) Кѣлька дней передъ самымъ рукоположеньемъ являются кандидаты у Епископа, котрый созвавши своихъ совѣтниківъ испытуете, чи они мають свойства правомъ приписани. г) Наконецъ при самомъ рукоположенью Епископъ пытаея явно, чи рукополагаеми суть достойни, на що Архідиаконъ отповѣдае, що, о скѣлько немощъ чоловѣческа знае, достойни (*ἄξιος*).

Зъ того видно, що въ томъ взглядѣ отъ первоначальной строгости дуже отступлено.

2. Передъ рукоположеньемъ доужни кандидаты отпривити десятидневни духовни упражненія (exercitia spiritualia) и Тайною Покаянія свою совѣсть очистити и такъ съ чистымъ сердцемъ до сего великого дѣла приступати. (Bened. XIV. Inst. 104.)

3. Дотычно мѣстца, где мае отбутися рукоположенье, приписано, що Епископъ може низши чины на якѣмъ будь отвѣтнѣмъ мѣстци въ предѣлахъ своей епархіи удѣлти; высши же чины доужни въ Церкви катедральной въ присутствіи покликанныхъ къ тому капитуларѣвъ удѣлти. Изъятково може Епископъ и въ инной церкви своей епархіи рукополагати.

4. Дотычно часу приказано: низши чины може Епископъ коли будь передъ полуднемъ въ Недѣлю або Свято (хоть церковне) удѣлти; высши же чины удѣляются порядочно въ посты передъ Пасхою, передъ праздниками Ап. Петра и Павла, Успеніемъ Пресв. Дѣвы, и передъ Рождествомъ Христовымъ, и то всегда въ Недѣлю або праздникъ

хоть neprazdnuemый. Епископы получаютъ однакожь власть рукополагати и въ инни часы, черезъ бреве подъ именемъ „Extra tempora“.

5. Поодинокі чины мають удѣлятися по ряду; если бы про тое кто получивъ высшій чинъ безъ попереднего низшого и до того самъ подступомъ причинився, стаея неправильнымъ; если не було подступа, суспендованный на такъ довго, доки не мине приписанный для перескоченного чина часть.

6. Межи поодинокими чинами доужни бути перестанки (interstitia). Межи поодинокими меньшими чинами опредѣлае самъ Епископъ перестанки, що однакожь теперь совсемъ не заховуея, и ти чины удѣляются въ оденъ день. Межи низшими и высшими чинами доужень бы рѣкъ минути, но то вышло за для важныхъ причинъ зъ уживанья, и по крайной мѣрѣ удѣляея діаконатъ въ 3 або 7 дней по поддіаконатѣ; межи діаконатомъ и пресвитерствомъ зновъ доужень минути хоть тыждень або кѣлька дней. Диаконатъ и Пресвитератъ не вѣльно въ оденъ день удѣлти. Наши Епископы мають власть рукополагати безъ захованья перестанковъ, тѣлько обовязани заховати перестанки межи поддіаконатомъ, діаконатомъ и пресвитерствомъ, яки по обстоятельствамъ за можливи узнають.

§. 23.

V. *Обрядъ рукополаганья.*

Понеже станъ священнической есть такъ важной и тяжкой, а обрядъ рукоположенья содержитъ много, що до сердца рукополагаемого промавае и ему пригадуе велику важность дѣла, котре предпринимаетъ, для того наведемо при Тайнѣ Священства обрядъ рукоположенья.

Б) *Посланіе.*

§. 24.

Черезъ рукоположенье получае священникъ духовну власть до справованья душпастьрскихъ доужностей; но чтобы онъ могъ душпастьрской урядъ на опредѣленѣмъ мѣстци и для опредѣленныхъ людей справовати, потребуе еще особного уповаженья отъ власти церковной або посланія (missio) отъ своего Епископа. Въ першихъ вѣкахъ було священіе (рукоположенье) соединене съ посланіемъ, понеже не вѣльно було рукополагати ніякого клирика безъ рѣвночасного опредѣленія Церкви, въ котрой онъ мавъ яко душпастьръ дѣйствовати. Абсолютни рукополаганья — с. е. рукополаганья клирикѣвъ безъ рѣвночасного назначенья ихъ Церкви — були въ пер-

шихъ вѣкахъ заказани и рѣдко коли ѳтступалося ѳтъ строгости закона. Ажь коли пѳзнійше при змѣненыхъ обстоятельствахъ Церковь позволила — снн. Латер. III. р. 1179 — рукополагати такихъ клирикѳвъ, котри еще не мали своен Епархіи (Церкви) роздѣлилося рукополаганье ѳтъ посланія, такъ що священникъ важно рукоположенный мае вправдѣ власть справовати всѣ священодѣйствія, но не мае права до того, доки тоежь ѳтъ законной церковной власти не получить.

2. Церковне уповажненье до справованья душпаст. уряда называеся судовластіе (jurisdictio), котре можна получить двоякимъ способомъ:

а) Черезъ получение церковного уряда — порядочне судовластіе (jurisdictio ordinaria), — котре съ получениемъ урядомъ есть соединене и его посѣдателю дае право тоежь и кому инному поручити, кого инного делеговати. Кто одже законнымъ способомъ получилъ церковный урядъ мае право справовати всѣ съ его священіемъ полученн дѣйствія и если самъ есть перешкодженный, свои дѣла кому инному ведля приписѳвъ церковного права поручити. — Порядочне судовластіе мають, очевидно въ различныхъ степеняхъ: Папа и его Заступникъ, великій Пенітенціаръ, Апостольски Нунціи, Епископы и ихъ генеральни Викаріи, Викарій капитулярный, Генералы, Провинціалы, Игумены монастырей и parroхи.

б) Черезъ ѳтпорученье (delegatio), если законный посѣдатель уряда церковного въ границяхъ права поручае кому инному завѣдательство своего уряда (судовластіе ѳтпоручене, jurisdictio delegata). Тое судовластіе есть привязане до личности ѳтпорученого, его объемъ зависить цѣлкомъ ѳтъ ѳтпоручающей грамоты. Таке судовластіе мають н. пр. крилошане, богословски учителѣ, заступники parroха въ случаю его слабости або подорожи, знемощѣли, сотрудики и инни священники, котри за вѣдомостію и позволениемъ настоятеля Церкви въ его parroхи яки ни будь священодѣйствія, до котрыхъ ѳтъ своего Епископа суть уповажнени, совершаютъ.

3. Такъ порядочне якъ и ѳтпоручене судовластіе може бути ограничене и утрачене. Судовластіе есть ограничене: а) зо взгляду на часть, на котрый есть удѣлене; б) зо взгляду на мѣстце, н. пр. на одну parroхию, монастырь; г) на певни лица, и д) на опредѣлени священодѣйства.

Судовластіе порядочне утрачаеся: а) черезъ утрату уряда, съ котрымъ було получене, н. пр. если parroхъ остане перенесенный, низложенный, або если самъ зречеся своен посады; б) если бенефициатъ якои ни будь степени пѳднаде

карѣ церковной: неправильности, суспензїи, запрещенію и т. п. — ѳтпоручене судовластіе устае, коли мине часть, на котрой було удѣлене, або коли го ѳтпоручающей ѳтключе.

4. Кто порядочне або ѳтпоручене судовластіе получилъ, обовязанъ дожности своего уряда совѣстно выповняти. Щобы тое могло точно и успѣшно статися, выдала Церковь многи распорядженья, о котрыхъ право церковне обширно расправляе, до котрого про тое ѳтсылаемъ, а тутъ згадуемъ лише за дожность душпастыря мешкати при своей Церкви. Сія дожность есть перше условіе до выповненья душпастырскихъ обовязкѳвъ, бо если душпастырь не мешкае въ своей громадѣ, то не може своихъ вѣрныхъ учити, не може ихъ заосмотрювати св. Тайнами, ани ихъ провадити. Та я дожность оснуваеся на природномъ, божѳмъ и церковномъ правѣ. Бо кто подбирае заплату, доженъ працевати. „Beneficium datur propter officium.“ Для того приказуе Соборъ Тридентійскій, щобы „душпастырь дѣйстно буи образомъ своему стаду и тоежь въ истиннѣ и правдѣ пасли и провадили. Но тое не може дѣлати той, кто не чувае надъ своимъ стадомъ и кто при немъ не остае, но яко наемникъ его опущае“ (зас. 23. гл. 1. о реф.). А Синодъ Замостскій мовить: „Понеже отсутствіе пастырей дае вовкамъ способностъ нападати на стадо, для того узаконяе св. Синодъ, щобы всѣ обитали при своихъ Церквахъ и справовали священодѣйствія“ (tit. X. de parrochis).

Обовязокъ мешкати при своей Церкви есть лична дожность душпастыря, котра обовязуе не лише до матеріального (тѣлесного) перебуванья въ parroхи, но такожъ и особливо до формального (дѣйствительного) мешканья, с. е. до личного выповнанья душпастырскихъ дожностей, о скѳлько тое физично и морально есть возможно. Бо кто мае урядъ, обовязанъ его дожности справовати, кому громада стала повѣрена, буде колисъ самъ обовязанъ здати за ню счотъ передъ праведнымъ судіею. Для того со всемъ не ѳвѣчаютъ своему званію parroхи (и инни церковни служителѣ якого ни будь чина и достоинства), котри свои церковни уряды уважаютъ яко средства до удержанья и заспокоенья потребности власного житья, а працю, въ котрой ихъ посольство состоитъ, лишаютъ своимъ сотрудикамъ; до школы, до недужныхъ сами не ходятъ, но все и вся своимъ сотрудикамъ лишаютъ. Они дожни своихъ сотрудикиѳвъ уважати за тое, чимъ властво суть, с. е. Сотрудики, а сами бути parroхами не лише по имени, но дѣломъ. — Личне дѣйствительне перебуванье при Церкви дожно бути такожъ постоянно, ѳтъ котрого церковна власть за для важныхъ причинъ: „christiana charitas, urgens necessitas, de-

dita obedientia, evidens ecclesiae vel reipublicae utilitas“, може на короткій або довній часъ освободити підъ условіємъ, що дотичне мѣстце на той часъ кто инный ведля права буде заступати. — Ближе о томъ предметѣ поучае право церковне, тутъ еще будутъ на своемъ мѣстци узгляднени поодинокі важнѣйши точки.

5. При стараньюся о душпастьырски посады и въ загалѣ о душпастьырски уряды случаются дуже сумни випадки нечестныхъ и понижающихъ средствъ. Поминувши лизунство, самохвальбу, понижанье и клеветанье другихъ и пр. и пр. не можемо мовчкомъ перейти симонію, котра въ томъ взглядѣ часто важну роль ѳтгрывае, и для того хотай се до инного предмета належить, не буде ѳтъ рѣчи подрѣбнѣйше о ней сказати.

§. 25.

Симонія.

1. Симонія мае имя ѳтъ Симона волхва, котрый хотѣвъ ѳтъ Апостоловъ за гроши получитьи власть, чтобы тѣи люде, на котрыхъ ѳнъ руку положитъ, приняли Духа святого. Симонія одже есть „намѣрене стремленіе купити або продати щось духовне або до духовного привязане за дочасну цѣну“. (Св. Тома Акв.) Симонія есть одже „намѣрене стремленіе“ або воля, понеже лише тогда есть якъсь дѣло грѣхомъ, коли есть зъ намѣренія и съ сознаниемъ здѣлане. Кажеся дальше „купити або продати“, чимъ означаеся договоръ дати духовне за дочасне. „За цѣну дочасну“, котра есть розличного рода, такъ: а) даръ зъ руки (manus a manu), подъ чимъ мають розумѣтися не лише гроши, но такожъ всякій инный цѣнный предметъ, н. пр. если кто дае щось духовне подъ условіемъ, що другій даруе му довгъ; б) даръ ѳтъ устъ, подъ чимъ розумѣются похвалы, спріянья, вставленья, прошенія и инни подобни дѣла, котри можна за дочасну цѣну получитьи. Такъ н. пр. есть симонія, если патронъ презентуе, чтобы кого похвалити, або чтобы ухоронитися ѳтъ чіеи ненависти, або если каже: не дамъ ти презенту, если мя *Н.* не буде просити, або если патронъ лише на чіе ходатайство нездалому и недостойному кандидатови дае презенту, чтобы чію ласку позыскати; г) даръ ѳтъ служенья (merces ab obsequio), если кто дае другому духовне добро за тое, що му служивъ або мае служити подъ условіемъ, що му дасть якъсь добро духовне. Н. пр. симонія есть, если патронъ презентуе за то, що му кандидатъ служивъ, дѣти учивъ и т. п., а ѳнъ му не заплативъ.

Кажеся дальше „щось духовне“, подъ чимъ мае розумѣтися все, що або само собою, або зъ постановленья божого або церковного ѳтносится до вѣчного спасенья, якъ:

тайны, освященія, благословенія, священодѣйствія, розрѣшенія. „До духовного привязане“, т. е. дочасне получене съ духовнымъ, и то або:

а) попереджаючо (antecedenter), если до рѣчи дочасно приходитъ духовна, н. пр. право патроната привязане до посѣлости земскихъ дѣбръ, або

б) рѣвночасно (concomitanter), если рѣчь дочасна есть нерозрѣшимо соединена съ духовною, н. пр. праця при справованью св. Тайнъ и при всякихъ священодѣйствіяхъ;

г) послѣдовательно (consequenter), если духовне предлагается яко причина чогось дочасного, н. пр. право епитрахильне предлагаетъ посѣданье уряда духовного.

2. Симонія есть розлична, и такъ: зо взгляду на способъ, якъ ей можна допуститися:

а) Умыслова (mentalis), если кто дае другому рѣчь дочасну въ томъ намѣренью, чтобы ѳнъ му давъ рѣчь духовну, но не заключаютъ ніякій уговоръ, н. пр. если кто даруе патрону довгъ въ томъ намѣренію, що му дасть презенту въ своихъ добрахъ.

б) Умовлена (conventionalis), если зайшовъ выразный уговоръ, но не ставъ выконаный, н. пр. если кто згодився съ патрономъ, що му буде служивъ подъ выразнымъ условіемъ, що ѳтъ него получитьъ презенту.

г) Дѣломъ довершена (realis), если ѳбѣ стороны выповнятъ условія уговора, н. пр. если кто за здѣлани услуги, або заплачени гроши истинно получивъ презенту.

д) Довѣрительна (confidentialis), котрой можна допуститися при заосмотренью бенефицій слѣдующими способами: а) если кто постарается для другого о бенефицію подъ условіемъ, що тойже потѣмъ зречеся або въ користь того, кто бенефицію выробивъ, або въ користь кого инного (per accessum); — б) если кто зречеся бенефицій ему удѣленой но черезъ него еще не обнятой подъ условіемъ, що въ своемъ часѣ або при даныхъ обстоятельствахъ тоежь обйме (per ingressum); — в) если кто зречеся обнятой вже бенефицій въ користь другого подъ условіемъ, що въ своемъ часѣ ѳнъ туюжь зновъ поличитъ (per regressum); — г) если кто выробитъ другому бенефицію подъ условіемъ, що зъ тойже ему або кому инному опредѣлену платню буде уищати.

Зо взгляду на право, котрымъ заказуеся, есть:

А) Симонія права божого, котра есть заказана правомъ божимъ за для ей внутренней подлости; Б) симонія права церковного, котра зъ почтенія къ святымъ рѣчамъ ѳтъ церкви есть заказана.

А. Симонія права божого.

До симонія права божого потребна: а) рѣчь духовна або

до духовной привязана; б) цѣна дочасна; г) перемѣна рѣчи доховной за дочасну цѣну. Для того:

1. Симонія божого права есть, давати рѣчь дочасну яко цѣну рѣчи духовной. Такъ: а) давати або пріймати щось дочасного яко цѣну за тайны, мощи и т. п.; б) давати або пріймати щось за удѣлене, выбѣръ, потвержденье, презентованье на урядъ церковный. Но не есть симонія перемѣнити межю собою духовни рѣчи, н. пр. я за тебе ѳтправлю Службу божу, а ты змовишь за мене тѣлько молитвъ; або подарити щось дочасного зарѣчь духовну, н. пр. если отецъ ѳбщяе сынови гроши, если буде часто учащати до св. Тайнь, або если кто зробивъ патрону якійсь даръ тогда, коли вже есть впровадженный на якусь бенефицію; або дати бѣдному гроши за то, щобы молився, або дати комусь презенту, бенефицію сродникови впрочѣмъ достойному зъ любви родинной.

2. Есть симонія права божого дати щось хоть не чисто дочасного за духовне и противно. Н. пр. служити Епископу особливо для того, щобы ѳтъ него получить бенефицію яко заплату, хотяи бы дотычный чоловѣкъ еще и для инныхъ причинъ служивъ. — Но не есть симонія, если кто служитъ Епископу або патрону, щобы заслужити собѣ на его ласку, або если Епископъ або патронъ дае бенефицію за истинно положени заслуги.

3. Есть такожь симонія права божого, дати дочасне для того, щобы приготовить собѣ дорогу до отриманья духовного. Н. пр. если кто дае гроши соубѣгателю, щобы ѳтступивъ ѳтъ убѣгательства. Если бы кто заплативъ посередникови (комисарю, управителю добѣръ) за труды (поѣздки и т. п.), котри понесе при старанью о презенту, то не есть симонія, если тѣлько тѣи гроши суть ѳтвѣтны его трудамъ и выдаткамъ, такъ если бы той комисаръ мавъ ѳхати до патрона далеко мешкающого. Но если бы кто давъ такому посередникови гроши за то, щобы за нимъ вставлялся у патрона, то есть симонія права божого, бо тимъ купуеся духовне за дочасне. — Такожь если бы кто старающися о яку бенефицію мавъ врага, котрый му може шкѳдити (н. пр. его очернить, бо мае приступъ до патрона, Епископа и т. п.), но не може му дати тую рѣчь духовну, и щобы му уста замкнуты, давъ му гроши, не допустивъ бы ся симоніи, бо ѳнъ намѣривъ лише освободитися ѳтъ несправедливого гоненія. Но если бы давъ гроши такому; котрый може помочи и шкѳдити, допущаеся симоніи, бо истинно купуе духовне за дочасне, н. пр. если громада презентуе и оденъ або больше выборцевъ кандидатови противныхъ получать гроши, щобы або за нимъ голосовали або хоть молчали; або если кто заплатитъ членови Консистеріи, щобы не пѳднесивъ погрѣшностей, о котрыхъ тойже знае и про котри ѳнъ не може получить певну бенефицію. Но не есть симонія

просити кого, щобы пѳднесъ справедливи заслуги кандидата. —

4. Не есть симонія дати за дочасну цѣну рѣчь дочасну привязану до духовной попереджающе, если тѣлько цѣна дочасного не пѳдносится зо взгляду на привязану до неи рѣчь духовну. Для того можна продавати и куповати або перемѣнювати благословени свѣчки, мощи замкнени въ дороговѣнныхъ скринкахъ, святи одежи и сосуды и т. п.

5. Есть симонія права божого давати за цѣну дочасну рѣчь дочасну до духовной рѳвночасно привязану. Для того не вѣльно велѣти собѣ платити за літургію, св. Тайны и пр., но вѣльно при тѣи случайности брати ѳтъ вѣрныхъ дары, яко милостиню на утриманье житья и за труды пѳднати при тѣмъ по особлившому желанью инного чоловѣка. Такъ: если бы кто хотѣвъ, щобы для него правити літургію ажъ коло полудня, щобы му дѣмъ посвятити, дома дитину окрестити и т. п.

6. Есть симонія права божого дати за цѣну дочасну рѣчь дочасну до духовной послѣдовательно привязану. Для того не вѣльно продати право до побиранья правъ ениграхильныхъ и т. п.

Б. Симонія права церковного.

Право церковне заказуе въ певныхъ случаяхъ давати або пріймати дочасне за дочасне, або духовне за духовне зъ почтенія святымъ рѣчамъ належащогося. Тои симоніи можна допуститися:

1. Черезъ перемѣну бенефицій, зреченься въ користь другого, застереженье собѣ платитъ зъ якоиь бенефицій безъ позволенья Епископа.

2. Даючи або пріймаючи щось при случайности испытя конкурсового на бенефицій, чи то дѣеся передъ чи по испытѣ и т. д.

Г. Кары на переступающихъ тѣи права.

Кто допустится симоніи дѣломъ довершенои або доверительной пѳдпадае:

а) Самымъ дѣломъ клятвѣ (выключенью), ѳтъ котрой лише престоль Апостольскій може розрѣшити. Если симонія есть тайна, може и Епископъ розрѣшити ѳтъ клятвы.

б) Выбѣръ, презентация и каноничне введеніе есть ничтожное, такъ що получившій бенефицію способомъ симонійнымъ не може побирати приходѣвъ бенефицій, хотяи бы симонія сталася безъ его вѣдомости. Изнати суть лише слѣдующи выпадки: а) если ѳнъ черезъ три лѣта въ доброй вѣрѣ посѣдавъ бенефицію; б) если ѳнъ дѳзнавшися о симонійныхъ намѣреніяхъ инного лица выразньо тому спротивлялся, но тое лице таки свою цѣль осягнуло и ему бенефицію за гроши виробило; в) або если кто инный уживъ симоніи зъ злости, щобы кандидата зрѳбити неспособнымъ до осягненя той бенефицій.

г) Кандидатъ стаея неспособнымъ до получения той бенефиціи, но може получить инну бенефицію, если за кару не буде отсужденый и отъ инныхъ бенефиціи.

д) Кто допустится симоніи довѣрительной, тратитъ такожь право на всѣ бенефиціи, котри передъ тымъ получивъ.

е) Цѣну за удѣленье рѣчи духовной получена доужень вернуть тому, кто ея давъ, если тойже еще не обявѣ бенефицію, но если ея вже обявѣ, то тая цѣна належится бѣднымъ або Церквѣ.

Приходы же зъ бенефиціи належатся бѣднымъ.

Таки строги кары и законы постановлены суть противъ того пѣдлого беззаконія и Богъ самъ особлившимъ способомъ каравъ переступникѣвъ, бо истинно хоть бы кто и наилучшу посаду за гроши получивъ, николи не естъ счастливый; одного гонять непрестанни родинни несчастья, другій гине передъ часомъ, инный иннымъ способомъ вже тутъ чуе на собѣ справедливую руку богу, — а всѣхъ чекае страшна хвиля, въ котрой мають воздати отвѣтъ передъ Престоломъ вѣчного судіи!

Для того най каждый честнымъ, праведнымъ способомъ стараея о церковни уряды, бо хоть бы му прійшло съ нуждою боротися, колись буде мѣгъ съ Апостоломъ сказати: „Теченіе скончахъ, вѣру соблюдохъ, въ прочемъ оставися мнѣ вѣнецъ, егоже воздасть мнѣ праведный судія“.

(См. Müller, Teologia moralis, Vindobonae 1869. II 361—368.)

Перша Часть.

Дидактика.

§. 26.

Понятіе.

Дидактика яко часть пастырского богословія естъ умѣетне наставленье до справованя душпастырского учительства. Дидактика доказуе, що душпастырь обовязанъ научати, и показуе способъ, якъ мае учити, щобы цѣль церковного учительства, с. е. славу богу и спасеніе душъ осягнути. Для того дѣлимо дидактику на два отдѣлы:

I. О важности душпастыря поучати вѣрныхъ, при чемъ буде сказано о важности душпастырского учительства, и о свойствахъ душпастыря яко учителя.

II. О способѣ религіиного поученія.

I. Отдѣль.

Довжнѣсть душпастыря поучати вѣрныхъ.

§. 27.

Важнѣсть душпастырского учительства.

Якъ великои ваги естъ урядъ учительскій душпастыря можна бы вже зъ того заключити, що Церковь на его совѣстне выповненье такъ великій натискъ кладе, но еще яснѣйше покажеся тое, если увзгляднимо важни користи, яки зъ него такъ для поодинокихъ людей якъ и для цѣлыхъ обществъ выплывають. Кожда умѣетнѣсть, котра до добра людскости причинитися мае, повинна увзгляднати не тѣлько дочасный добробытъ, но особливо скрѣпленье нороственности и религіиности, и если яка умѣетнѣсть тѣлько дочасный добробытъ на оцѣ мае, минаея съ своею цѣлю и потягае за собою всегда сумни послѣдства. Образование безъ нороственности и религіиности не приноситъ благословенія, оно причиняея до зѣпсутя, самолюбія и цѣлого ряду подобныхъ пороковъ. Теперъ же задача душпастыря яко учителя естъ защепляти въ сердцахъ вѣрныхъ засады правдивой нороственности, пѣдставы дочасного и вѣчного счастья, для того никто не може тому урядови великои важности отмовити. Дуже зле дѣяло быся на свѣтѣ, — и то незрѣвно гѣрше, якъ теперъ дѣея, — еслибы не було людей, котри стараются о пѣднесенье нороственности межи народомъ, котри спротивляються блудамъ и беззаконіямъ, котри згѣду и любовь розширяють, чоловѣкови науку подають, якъ въ веселыхъ и сумныхъ хвиляхъ житья мае заховатися; сумный истинно видъ представивъ бы ся въ обществѣ людскѣмъ, если бы не було священникѣвъ-учителѣвъ. Тѣлько чоловѣкъ пристрастьямъ або грубою самолюбію отданный може перечити велику важнѣсть и полезнѣсть ихъ дѣланя.

Въ новѣйшихъ часахъ повстають противъ священству розлични вороги, котри той станъ мало цѣнятъ и найрадше хотѣлибъ го цѣлкою позбутися. Мнятся бути патриѣтами и добрыми политиками, а пѣдкопують найсильнѣйшу пѣдпору державы, бо дѣйстно священники яко учетелѣ премного причиняются до блага державы. Бо хотяя религію не можна уважати яко средство до осягненя цѣли державы, мае бо она высшу цѣль, то однакожь певно естъ, що держава мае тымъ лучшихъ гражданѣвъ, чимъ лучшими они суть Христіанами, чимъ точнѣйше суть поучени о правдахъ вѣры и нороственности. Въ котрѣмъ народѣ естъ живе понятіе и переконанье религіине, тамъ пануе спокѣй и гараздъ; а щобы тїи вѣдомости и переконанья розширити и утвердити, поставленный естъ въ Церкви станъ учительскій, котрый учитъ каждого, яки мае обовязки къ Богу и къ ближнимъ, и якъ ихъ безъ

вагляду на перепоны выповняти мае. Держава може давати законы и надъ ихъ выповненемъ чувати, но якъ много есть важныхъ хвиль въ житю чловѣка, котри законами державными унормовани бути не могутъ? Якъ много есть переступлений, котри держава досягнути не може? „De internis populi iudicat praetor“, рѣчи тайни крыются передъ раменемъ державы, а однакъ ктожь заперечить, якъ много вреда они часто для державы приносятъ? Тѣлько почутье религійне мае власть надъ ними, оно само ѳстрашае чловѣка и ѳтъ такихъ переступлений, котри безкарно дѣятыся могутъ, а тое почутье зацепляе и живить наука запѳзнаного и малоцѣненого священства! Справедливо про тое пытаея Гораць: „Quid leges sine moribus vanae proficiunt?“ (L. III. Od. 24). Истинно безсилны оказываются законы тамъ, где не ма религійно-моральной пѳдставы. Тую пѳдставу основе и скрѣпляе священство своими науками. Станъ священнической есть единый въ товариствѣ людскѣмъ, котрый покликаныи есть убогородняти людей и справовати въ нихъ послушенство къ законамъ зъ поважанья тыхже. Тымъ способомъ осягае священство на дорожѣ переконанья то, що мѣрски законы силою осягнути не могутъ; станъ священнической справляе своими науками правдиву вѣрнѣсть пѳдданныхъ и щирый патриотизмъ. Зъ той точки зрѣннѣя легко отвѣтити людямъ, котри радятъ, щобы держава позамыкала духовни сѣменища, застановила платню для священства и, уважаючи ихъ яко слугѣвъ поодинокихъ громадъ, лишила ихъ заосмотренье тымъ людямъ, котри еще Церкви держатся и услуги церковной потребуютъ.

§. 28.

Довжнѣсть душпастыря преподавати религійни науки въ загальѣ.

Каждый душпастырь обовязанъ пѳдъ тяжкою отвѣчательностю передъ Богомъ и людьми преподавати своему духовному стаду религійни науки. Та я довшнѣсть опирае ся:

а) На природнѣмъ правѣ, бо межи душпастыремъ обнимающимъ душпастырскую посаду зъ належащими до тоиже вѣрными заключаея договоръ, силою котрого душпастырь обовязуея для своей громады дѣлати и выповняти все, що съ его урядомъ есть получене; а понеже до его уряда на першѣмъ мѣстци належитъ учить, для того довшнѣсть душпастыря точно и совѣстно той урядъ завѣдовати.

б) На положительнѣмъ законѣ божѣмъ, бо Спаситель выразно приказавъ Апостоламъ: „Шедше проповѣдайте всей твари“. А понеже душпастырь суть въ тѣмъ взглядѣ наслѣдниками Апостолѣвъ, для того передъ всемъ довшнѣсть проповѣдати евангеліе, с. е. выкладати религійни науки. Такъ пони-

мали приказъ Христа Апостолы, якъ зъ ихъ слѣвъ и дѣлъ показуея. Коли совѣтъ юдейскій заказавъ имъ проповѣдати евангеліе, ѳтповѣли: „Належитъ паче Бога послушати, нежели чловѣка“, а Апостолъ каже: „Аще благовѣствую, нѣсть ми похвалы; нужда бо ми належитъ (с. е. до того я обовязанъ), горе же мнѣ есть, аще не благовѣствую“ (I. Кор. 9, 16); а своего ученика такъ напоминае: „Засвидѣтелствую оубо азъ предъ Богомъ и Господемъ нашимъ И. Христомъ хотящимъ судити живымъ и мертвымъ; проповѣдуй слово, настой благовременнѣи и безвременнѣи, обличи, запрети оумоли со всякимъ долготерпѣніемъ и оученіемъ“ (II. Тимѣ. 4, 1—5). А всѣ Апостолы „изшедше проповѣдаша всюди“ (Марк. 16, 20).

г) На положительнѣмъ законѣ церковнѣмъ. Такъ каже Соборъ Трид.: „Всѣмъ котрымъ есть поручене душпастырство, приказано есть закономъ божимъ, щобы пасли свои овцы проповѣданьемъ слова божого“ (зас. 23., к. 1. о речѣ) а Синодъ Замоискій приказуе: „Понеже безъ вѣры не возможно подобатися Богу, вѣра же изъ слуханья, а слуханье черезъ слово Христа: .... для того приказуе св. Синодъ, щобы преп. парохы нарѣдъ имъ повѣренный въ Недѣли и Праздники ведля своихъ здѣбностей и понятій народа наставляли словомъ божимъ“. (Tit. II.) Въ прочѣмъ повни суть посланія и распорядженія Епископски напомиенія, щобы душпастырь точно и совѣстно выповняли урядъ учительскій, що „проповѣданье слова божого есть первымъ обовязкомъ душпастыря, оно бо указуе путь, ѳтвѣрае дверѣ до царства небесного“.*)

д) Тую довшнѣсть пѳзнае вѣрою просвѣщенный разумъ, коли увзгляднитъ назначенье чловѣка и успособленье его духа. Чловѣкъ назначеный до вѣчного блаженства. Но понеже его разумъ черезъ грѣхъ ставъ ослабленный и не есть въ состоянню, тую цѣль пѳзнати а тымъ меньше вынайти средства потрѣбни до еи осягненья, для того потрѣбуе наставленья. — Дальше духъ чловѣка есть такъ успособленный, що хоче пѳзнати правду. Онъ есть Богу пѳдобный и мае стремити до соединенья съ Богомъ, ѳнъ мае голосити славу богу свободно и сознательно. Для того не заспокоитъ го само физичне житье, не досытъ для него пѳзнати рѣчи, котри го тутъ окружають; ѳнъ хоче пѳзнати такожь причину всѣхъ рѣчей, источника всякого сотворенья, с. е. Бога. Хоче такожь пѳзнати, въ якѣмъ ѳтношенню ѳнъ стоитъ къ своему Сотворителю и яки мае довшности къ Богу и къ прочимъ сотворенямъ. Все тое хоче духъ чловѣка пѳзнати; а понеже самъ собѣ лишенный, николи не мѣгъ бы заспокоити тую природну жажду, — для того потрѣбуе поуче-

*) Паст. Посланіе Преосв. Еп. Иоанна Ступницкого зъ дня 29. Червня 1873, ст. 5. до II.

нія. Тое поученіє содержитъ евангеліє, а проповѣдникомъ евангелія есть душпастырь, котрый про тое доужень яко посоль божій и служитель Церкви поучати вѣрныхъ въ религін.

Церковна власть выдала въ томъ взглядѣ точни роспорядженья, котри каждого душпастыря въ совѣсти обовязують.

§. 29.

Довжність душпастыря преподавати религійни науки въ особенности.

Пѣзнавши доужність душпастыря бути учителемъ своихъ вѣрныхъ въ загалѣ слѣдує теперь точнѣйше сказати, кого душпастырь въ особенности поучати має.

1. Учительска дѣятельность душпастыря доужна ростигати на всѣхъ ему повѣренныхъ, но передъ всемъ доужень звернути увагу свою на дѣти и тыхъ, котри зо взгляду на умѣтне образованье на рѣвнѣ стоять съ дѣтьми, с. е. неукѣвъ, котри не мають ніякихъ религійныхъ вѣдомостей. Тыхъ обовязанъ обучати въ правилахъ вѣры и норовственности, и то по приказу Собора Трид. (зас. 5. гл. 2. о реф.) самъ або черезъ способного заступника, если самъ важною причиною есть перешкодженный. Для того доужень:

а) Старатися, щобы дѣти правильно ходили на науку катихизмову въ Церкви, самъ же точно ходити до школы на науку религін.

б) Если бы находилися таки, котри за для важной причины не могутъ учацати на шкѣльни або церковни катехизаціи, доужень душпастырь старатися, щобы ихъ ктось до того способный дома учивъ, н. пр. родичи або кто инный; а если бы тое не могло статися, то доужень бы душпастырь самъ до нихъ удатися и хотъ въ найголовнѣйшихъ точкахъ вѣры и норовственности ихъ обучити. Если же тое про многосторонни занятія душпастыря не можливе, то есть его доужностию въ часѣ пасхальной сповѣди, або коли случайно намѣряють вступити въ станъ супружескій, ихъ точно въ згаданныхъ точкахъ поучити.

в) Коли душпастырь доуждаєся, що въ его парохіи есть якій приватный учитель, котрый и науку богочестія удѣляє, обовязанъ вывѣдатися, чи ѡнъ самъ тую точно разумѣє и добре выкладає, и въ загалѣ уважати, чи такой приватный учитель дає добрый прикладъ дѣтемъ его руководствомъ порученымъ. Если бы спостерѣгъ щось незаконного, доужень на тое звернути увагу родичѣвъ або опѣкунѣвъ, и всякими позволенными средствами старатися зло усунути.

2. Кромѣ дѣтей и неукѣвъ обовязанъ душпастырь поучати такожъ взрослыхъ, котри мають вже певный

степень религійного образованья. Ведля роспорядженья Собора Трид. обовязанъ душпастырь що Недѣлѣ и въ каждый бѣльшій праздникъ проповѣдати самъ або, въ разѣ важной перепоны, черезъ способного заступника. Церковь выразно приписує, що душпастырь доужень самъ проповѣдати и катехизовати, и то зъ дуже важной причины. Бо душпастырь наилучше знає потреби и успособленье своихъ вѣрныхъ, для того може имъ дати отвѣтти наставленья; противно же чужій хотѣбы наилучшій священникъ не знаючи всего того мѣгъ бы дуже красно научати, но може о рѣчахъ въ тѣи громадѣ излишнихъ або меньше потрібныхъ, а залишати поученіє о рѣчахъ имъ коньче потрібныхъ. „Не шукаєся, каже оденъ ученый, парохіи для пароха, но пароха для парохіи.“ Если про тое душпастырь есть законно перешкодженный, доужень постаратися о способного заступника, котрый вже знає потреби той громады, въ котрой має заступати душпастыря, а если ихъ не знає, звернути на нихъ его увагу. Ніякою мѣрою не можемо одобрити поступованье тыхъ парохѣвъ, котри проповѣданье слова божого исключительно лишаютъ сотрудикамъ; бо Церковь приказує, щобы сами проповѣдали и тѣлько яко изнятіє позваляє проповѣданіє черезъ кого инного, одже и сотрудинка. „Доки парохъ здоровъ и при добрыхъ силахъ, най не валить цѣлый трудъ проповѣданья слова божого на своихъ сотрудинокѣвъ, бо черезъ тое сталибыся они незадоволенными и скривдженными, — но такъ само зле бы було, если бы парохъ не давъ имъ николи способности черезъ проповѣданье показати ихъ пильность и здѣбность (Jais.). Довжність проповѣдати обовязує пѣдъ тяжкимъ грѣхомъ, и если бы кто черезъ чотыри Недѣли въ ѡдномъ тягу або черезъ три мѣсяцѣ съ перервами опуствивъ проповѣдъ, допускаєся ведля согласной науки богословѣвъ тяжкого грѣха. Синодъ Замостскій же въ томъ взглядѣ постановляє: „Если бы якій душпастырь безъ важной перепоны залишивъ тую доужність, то кѣлько разъ ему деканъ докаже недбальство, тѣлько разъ має заплатити кару десять золотыхъ на користь Церкви, а на коли бы тое частнѣйше повтарялося и парохъ въ трѣхъ мѣсяцяхъ по напѣмненью черезъ Епископа свѣдѣи обовязокъ залишавъ, має бути суспендованный, або еще строжше по мнѣнію Епископа укаранный“. (Tit. II.)

Тая доужність має свою причину въ природѣ душпастырского урядя. Бо душпастырь покликанный, свою громаду провадити до святости, доужень про тое поучати вѣрныхъ, якъ тую цѣль осягнути могутъ. А понеже чоловѣкъ легко забуває получени науки и наставленья, для того треба му ихъ всегда пригадовати; — понеже дальше воля чоловѣка часто спротивляєся пѣзнаннѣи правдѣ, про тое треба чоловѣка не-

перестанно заохочати, напаминати и въ добромъ скрѣпляти. Тое не такъ легко дасться осягнути черезъ приватну науку, бо приватна наука при такъ великомъ числѣ невозможна и всегда не мае такой поваги, якъ проповѣдь въ Церкви голошена, где само мѣстце и расположенье такъ проповѣдника якъ и слушателей много причиняея до успѣха науки. Не можна такожь одобрити поступованье тыхъ душпастьрей, котри хотѣли бы проповѣди заступити катехизаціями, бо хотяй въ катехизаціи можна бѣльше научити якъ въ проповѣди, то зновъ треба зважити, що цѣль проповѣди есть не тѣлько поученіе, но такожь взрушенье и наклоненье, що при катехизаціи годѣ осягнути. Все що есть въ Церкви установлене, мае свою важну причину, для того не може и не смѣе душпастьрь одно на счетъ другого залишати, но доужень все заховати.

Примѣчаніе. Священники, котри не суть въ душпастьрствѣ, не суть въ правдѣ обовязани до проповѣданья закономъ справедливости, но мають тую доужность изъ закона любви. Они доужни бути всегда готови, коли того потреба окажеться, голосити слово евангелской правды, если къ тому ѳтъ Епископа або ѳтъ настоятеля Церкви завѣзвани будуть.

§. 30.

Свойства душпастьрю яко учителю потрібни.

Щобы душпастьрь мѳгъ отвѣтити вымогамъ своего учительского званія доужень мати певни свойства, котри ѳтносятся до успособленья его тѣла и его духа.

1. **Физични** або тѣлесни свойства ѳтносятся частію до органѳвъ бесѣды, частію до прочого успособленья и будовы тѣла. Учитель церковный доужень бы мати чистый, сильный и пріятный выговоръ и въ цѣлѳй будовѣ и поставѣ тѣла не мати ніякихъ такихъ блудѳвъ, котри бы дуже въ очи впадали и на слушателя непріятне впечатлѣніе робили. Бѣлши блуды тѣлесни выключаютъ впрочемъ ѳтъ стана священнического, а меньши можна упражненіемъ исправити.

2. **Духовни** свойства зновъ суть двоякого рода:

а) **Интеллектуальни**, розумовіи, межи котрыми суть найважнѣйши:

а) **Основне**, загальне, особливо же богословске образованье. Душпастьрь яко учитель доужень передъ всемъ приспособити собѣ богатый засѳбъ богословскихъ и инныхъ спомагающихъ умѣтностей. Того домагаея его урядъ и ѳтношенье до народа. Душпастьрь есть учителемъ всѣхъ вѣрныхъ; такъ ученыхъ якъ и необразованныхъ. Если бы про тое не мавъ потрібныхъ умѣтностей, не мѳгъ бы ѳтповѣсти своему званію и утративъ бы цѣлу повагу, яку по своему чину и званію мати повиненъ, если бы люде пѣзнали,

що ѳнъ самъ неукъ. Особливо потрібне душпастьрю основне богословске образованье, бо оно утверждае его въ правдахъ вѣры и робить го способнымъ, бути учителемъ для всѣхъ, ученыхъ и неукѳвъ, для людей Церкви преданыхъ и для тыхъ, котри Церквѣ спротивляются, о истиннѣ ей наукѣ сомнѣваются, або противъ Церкви прямо повстають. Безъ основного знанья богословскихъ умѣтностей бувъ бы душпастьрь на учителя цѣлкомъ не здалый и до него ѳтносили бы ся слова Спасителя: „Слѣпецъ слѣпца аще водить, оба въ яму впадутъ“. (Мат. 15, 14.) Зъ богословскихъ умѣтностей суть для душпастьря особливо потрібни: Розумѣніе Письма св., на котромъ доужни всѣ науки душпастьря опиратися; — догматика, котра му подае основне пѣзнанье правдъ вѣры, ихъ взаимну звязъ и ѳтношенье, доказы ихъ истинны и опроверженья противныхъ твердженъ; — нравоученіе есть великон ваги, бо оно показуе цѣль и доужности христіанина и способъ, якъ чоловѣкъ свою послѣдну цѣль осягнути може. Кромѣ того не може душпастьрь яко учитель бути чужинцемъ на поли церковной исторіи, патристики и права церковного, бо исторія подасть му многи заохочаючи и поучаючи примѣры, патристика отворить му богате жерело всякого рода наставленій, а право церковне научить го, котри обовязки своимъ прихожанамъ яко членамъ Церкви и Державы мае особливо пригадовати. — Кромѣ богословскихъ умѣтностей дуже пожиточни суть для душпастьря такожь мѣрски умѣтности, особливо филозофія, исторія, лингвистика, педагогія. Тѣи умѣтности получени съ богословіемъ улегшають душпастьрю его задачу и надають му у людей бѣльшу повагу.

б) **Знанье** людей и свѣта. И наибѣльша ученѳсть не зробить душпастьря добрымъ учителемъ, если ѳнъ не знае природы и успособленья духа и сердца чоловѣческого въ загалѣ, и тыхъ людей въ особенности, помежы котрыми, для котрыхъ и съ котрыми мае дѣлати, понеже хотяй теоретично образованный не трафить до сердца слушателей и не зможе имъ подати помочи въ ихъ потребахъ. „Церковный учитель не може подѳбно якъ мореплавецъ пуститися безъ компаса на безмѣрну просторонь туземского житья, но доужень всегда мати передъ очима опредѣлену цѣль. Если тое залишитъ, если учитель церковный поведуется тѣлько случайными обстоятельствами и безъ певного плану децо зъ книжокъ назбирае, то съ певностью буде безъ плану и цѣли всяке говорить, но тымъ ани сильныхъ въ вѣрѣ не покрѣпитъ и утвердитъ, ани упавшихъ до Бога не наверне и не осягне цѣли своего званія.“ (Kerţfbaumer 20.) Треба старатися пѣзнати добри и зли стороны своихъ слушателей, ихъ способъ мышленья, ихъ звичаи, засады, забобоны и пр., тогда можна буде

свою умѣтнѣсть въ практицѣ ужити. Зо взгляду на свою громаду треба особливо старатися пѣзнати: котри суть цѣлковити невѣжи въ рѣчахъ религійныхъ, а котри мають вже певный степень религійного образованья, котри жиють честно и праведно, а котри даютъ соблазнъ черезъ свое грѣшне житье; чи родичи и господарѣ стараются о душевне добро своихъ дѣтей и служащихъ, чи нѣ; чи где не ѳтбуваются непозволеннн або пѣдозрѣли забавы, товариства, якъ: вечерницѣ и т. п.; чи суть въ громадѣ жebraки або инни люде сего рода и чимъ занимаються, чи мають ѳтъ кого яку помѣчь; — въ загалѣ душпастырѣ доужень старатися по своимъ силамъ выслѣдити, чи и кто потрѣбуе поученія, порады и потѣшенія, скрѣпленья въ добромъ або наставленья. Если душпастырѣ такъ пѣзнае свою громаду, то станесе не тѣлько ѳтличнымъ учителемъ, но такожъ истиннымъ добрымъ пастыремъ въ вуздрѣмъ значенью, въ противнѣмъ же случаю буде держати идеальнн науки, котри люде будутъ мило слухати, но звычайно безъ всякоп користи.

Но якъ можна пѣзнати людей и свѣтъ? Черезъ читанье книгъ занимающихся выслѣженьемъ свойствъ духа чоловѣческаго, житьепнсей досвѣдченыхъ душпастырей, дальше черезъ розумне пожитье съ людьми, бо при тѣмъ можна робити свои спостереженья и пѣзнати характеры, звычайнн и въ загалѣ способъ мышленья и житья. Въ розговорахъ съ людьми треба бути приступнымъ, заховати повѣрени тайны, но не дати до себе приступа обмовцамъ и клеветникамъ. Добре и порадно есть зроблени спостереженья собѣ записати такъ для власноп памяти, якъ и для користи другихъ.

Передъ всѣмъ однакѣмъ треба тому, кто хоче пѣзнати другихъ, пѣзнати самого себе, щобы не статися одностороннымъ въ своемъ судѣ о другихъ людяхъ.

γ) Пастырске благородуміе. Кто мае потрѣбнн умѣтности и знанье свѣта, потребуе, щобы бувъ добрымъ учителемъ и въ загалѣ душпастыремъ, мати пастырске благородуміе, котре состоитъ въ тѣмъ, що учитель церковный увзглядняючи и употребляючи всѣ обстоятельства и позволенн средства знае всегда цѣль своего званія осягнути. До осягненья пастырскоп благородумія потрѣбне есть душпастырю просвѣщеніе и помѣчь зъ выше ѳтъ Дателя всѣхъ благъ, бо Духъ святый, котрый цѣлу Церковь провадитъ, щобы родъ чоловѣческой стався участникомъ ѳткупленья, провадитъ такожъ поодинокихъ слугъ Церкви, щобы черезъ нихъ и поодинокн люде сталися участниками благодатей ѳткупленья. Духъ св. просвѣщае одже и крѣпнть каждого душпастыря, а посредствомъ св. своихъ дарѣвъ учитъ и напроваджае душпастыря, якъ ѳнъ черезъ

свои науки и прочи дѣла цѣль своего званія мае и може осягнути. Существо пастырскоп благородумія состоитъ про тое въ просвѣщенію и помочи св. Духа къ осягненью цѣли душпастыря, с. е. прославленія Бога и спасенія душъ.

Правдивого паст. благородумія не можна теоретично научиться, но треба о тое Бога молити, а въ житью старатися изъ власноп и чужоп досвѣдченья тоежъ собѣ приспособляти. Для его осягненья треба: при кождѣмъ предпринятію мати добре намѣреніе выплывающе изъ найвысшоп цѣли душпастырства, употребляти всегда и всюди лише норовственнн позволенн средства, николи и пѣдъ нїякимъ условіемъ не удаватися до непозволеныхъ средствъ (ложь, пѣдступъ и пр.) и увзглядняти всѣ обстоятельства часу, мѣстця, лицъ и т. п. Головна засада паст. благородумія есть: „Старайся всегда тѣлько тое осягнути, що можливе межн возможнымъ, що найпотрѣбнѣйше, найполезнѣйше и найспасительнѣйше, если не можешъ всего на разъ осягнути, то хоть приготовай къ тому дорогу; — будь доволенъ добрымъ, доки не можешъ найлучшоп осягнути, но стреми всегда до лучшоп; — ожидай и употребляй всегда прїязнн способности и обстоятельства (часу, мѣстця и пр.), старайся ихъ по можности спровадити, вышукати и для цѣлей душпастырства употребити“. (Сѣщѣ, 24.)

Паст. благородуміе совершенно розличне есть ѳтъ перебѣглости, котра не перебирае въ средствахъ до цѣли; не есть такожъ боязнію людей и трудѣвъ; въ загалѣ паст. благородуміе есть дѣятельнѣсть св. Духа, Духа мудрости, розума, совѣта, силы, пѣзнанья, побожности и страха божоп.

б) Норовственнн, до котрыхъ особливо належать:

а) Любовь до громады есть перше условіе для душпастыря, учителя, с. е. любовь, котра не своеп користи, но блага повѣренныхъ душъ шукае, и для осягненья топ цѣли нїякихъ трудѣвъ ани жертвъ не лякаесе.

β) Праведне, примѣрне житье, бо вѣчно правдиве остане выреченье: „Verba movent, exempla trahunt“. Церковь бѣльше остала розширена примѣрами Святыхъ, якъ словами ѳтличныхъ проповѣдникѣвъ. Праведне житье христ. учителя есть найсильнѣйшимъ доказомъ истинны церковноп науки, оно надае бѣльшу повагу проповѣдникови и его проповѣди, и тягне за собою. Въ противнѣмъ случаю опровергае душпастырѣ власными своими дѣлами тое, що устами научае (н. пр. о постахъ, встremезливости), и слушателѣ мимовольно видятся споводоваными сказати своему учителю: „Врачу, исцѣлися самъ“. Для того сказавъ Христось: „Вы есте свѣтъ міру, соль земли“, а Апостоль такъ ѳтзывается до своего ученика: „Никтоже о юности твоей да нерадитъ, но

образъ буди вѣрнымъ словомъ, житіемъ, любовію, духомъ, вѣрою, чистотою“ (I. Тимот. 4, 12.)

γ) Неутомимість и постоянність. Церковный учитель не повиненъ тратить духа, коли увидить, що декотре зерно нимъ посѣяне упало межи терње або на скалу и не принесло ніякихъ овочей. Треба неперестанно трудитися, може колісь терниста и камѣнна нива змѣнится, може лучи сонця благодати божои огрѣють зледоватѣли сердца и выдадутъ богати плоды. А хотяй бы тое не сталося, учитель церковный сповнивъ свою задачу и може съ Апостоломъ сказати: „Течение скончахъ, вѣру соблюдохъ“.

II. Отдѣлъ.

Способъ удѣленья религійнаго поученія.

§. 31.

Переглядъ и подѣлъ.

Пбзнавши довжність душпаствыря бути учителемъ для всѣхъ людей, належитъ дальше застановитися надъ способомъ, якъ онъ тую довжність для осягненья душпаствырской цѣли мае выповняти. Душпаствырь долженъ поучати различныхъ людей, такъ що до степени просвѣщенія религійнаго, якъ и зо взгляду на ихъ внутренне усposобленье и способъ мышленья, для того не осягнувъ бы своей цѣли, если бы всѣмъ еднаковымъ способомъ выкладавъ науку религіи. Тутъ треба заховати розумну педагогію и всюди отвѣтны поученія употреблять. Душпаствырь може поучати або публично многихъ разомъ або зъ осбна поодинокихъ. Тутъ увзглядаемъ только душпаствыря, коли многихъ разомъ поучае. Межи его слушателями могутъ бути або таки, котри еще не мають ніякихъ религіинныхъ понятій, або люде, котрымъ религійна наука не есть чужа, котри вже стоятъ на певномъ степени религійнаго образованья.

Правила и способъ, якъ маея удѣляти наука религійна дѣтямъ и въ загалѣ людямъ, котри еще не мають ніякихъ религіинныхъ вѣдомостей, выкладае Катехетика; правила же и засады, ведля котрыхъ маея выкладати наука религіи людямъ, котри вже мають хоть головни понятія религіини, преподае Омилетика. Для того дѣлится Дидактика на двѣ части:

Омилетику и
Катехетику.

Перша часть Дидактики.

Омилетика.

§. 32.

Понятіе, потреба и подѣлъ.

Омилетика есть тая часть паст. дидактики, котра занимается умѣтнымъ и систематичнымъ выкладомъ правилъ и засадъ, ведля котрыхъ общеявни церковни науки для взрослыхъ людей належитъ составлять и голосити. Задача омилетики есть одже показати, якъ церковни науки такъ въ загалѣ якъ и въ особености зо взгляду на содержанье и устроенье мають бути составлени и усposоблени, чтобы цѣль свою осягнули.

Потреба омилетики показуея вже зъ ея опредѣленья. Бо успѣхъ церковной науки зависить по великой части отъ ея составленья и выголошенья, що власно омилетика учитъ. Омилетика есть руководство для душпаствыря, якъ онъ учительскій урядъ мае успѣшно справовати, подае му средства и образы для всенародныхъ поученій, улегшае му его трудъ, хоронитъ го отъ проповѣдническихъ ошибокъ и учитъ го власни и чужи утвори справедливо судити. „Poetae nuscuntur, oratores fiunt“, каже обще принятый аксіоматъ. Проповѣдникъ долженъ знати не только, що мае сказати, но такожь якъ тое сказати; церковный учитель долженъ не только перенятися предметомъ своей науки, но такожь бути по своимъ силамъ правдивымъ бесѣдникомъ. Въ нашихъ часахъ можна вправдѣ дуже часто чути о славныхъ бесѣдникахъ, о превосходныхъ бесѣдахъ (н. пр. въ различныхъ большихъ и меньшихъ конституційныхъ репрезентаціяхъ), но если ихъ знатокъ возьме подъ судъ, не найде на нихъ ани головы, ани ногъ. Свою славу завдячаютъ они улюбленнымъ фразесамъ дня, котрыми богато и щедро коло себе кидаютъ. Цѣлкомъ иначе судить свѣтъ бесѣды церковного учителя, отъ него вымагаютъ, чтобы въ его бесѣдѣ було все совершенно оброблене и чтобы его бесѣдѣ ани зо взгляду на содержанье, ани зо взгляду на форму не можна було ничего закинути. Великои ваги есть про тое омилетика, и душпаствырь повиненъ въ власномъ своемъ интересѣ точно перенятися ея правилами и засадами.

Ведля своей задачи дѣлится омилетика на загалъну и частну омилетику.

Литература: Brand, Handbuch der geistl. Beredsamkeit. Frankfurt 1836. — Zarbl, Handbuch der kath. Homiletik. Landsbut 1838. — Caberenz, kath. Homiletik. Regensburg 1844. — Wellenfroid, Handbuch der heil. Beredsamkeit. Regensburg 1848. —

Brunner, Einleitung zur Homiletik der Neuzeit. Regensburg 1849. — Semel, Handbuch der geistl. Beredsamkeit. Regensburg 1860. — Fluck, kathol. Homiletik. Regensburg 1850. — Fuß, Handbuch der kath. Kanzelberedsamkeit. Tübingen 1851. — Hirschler, Beiträge zur Homiletik und Katechetik. Tübingen 1852. — Schleisinger, Grundzüge der Beredsamkeit. Freiburg im Br. 1869. — Das kirchliche Predigtamt. Freiburg 1861. — Die Bildung des jungen Predigers. Freiburg 1864. — Muster und Quellen des Predigers. Freiburg 1868. — Dupanloup (Bischof von Orleans), Unterhaltungen über die populäre Predigtweise. 1868.

§. 33.

Понятіе проповѣди, подѣлъ, потреба и пожитокѣ.

Проповѣдь, або церковна наука въ загалѣ, есть представленіе Христіанскихъ правдъ вѣры и норовственности въ связаномъ оповѣданью голошене черезъ священника dorosлымъ въ томъ намѣренію, чтобы ихъ въ правдахъ вѣры и норовственности поучити и утвердити, и такъ цѣль церковного учительства, с. е. прославленіе Бога и спасеніе вѣрныхъ осягнути. Проповѣдь розличаея отъ мірской бесѣды своимъ содержаньемъ, взятымъ изъ бож. откровенья, своею цѣлю, котра состоитъ въ поученію и утвержданью слушателей въ вѣрѣ и норовственности и средствами, яки до осягненія свои цѣли употребляе.

Церковни науки дѣлятся ведля внѣшней формы на проповѣди и омиліи.

Проповѣдь въ тѣснѣйшомъ значенію есть общевне представленіе правдъ вѣры и норовственности въ связаномъ оповѣданью для dorosлыхъ людей въ томъ намѣренію, чтобы ихъ въ правдахъ вѣры и норовственности поучити и утвердити, до ихъ захованія заохотити и такъ ихъ до осягненія вѣчнаго спасенія способными дѣлати.

Проповѣдь есть представленіе правдъ вѣры и норовственности въ связаномъ оповѣданью, составленомъ ведля засадъ реторики, для dorosлыхъ людей, чтобы ю розличити отъ катехизаціи, котра въ вопросахъ предподае науку религію дѣтямъ и религію невѣжамъ. Называея общевне представленіе, чимъ розличаея отъ приватного поученія поодинокихъ людей.

Омилія же есть общевне поученіе церковне для dorosлыхъ людей, въ котромъ священникъ перечитану часть евангелія або Апостола поясняе и выплываючи зъ того правды вѣры и норовственности до религіюныхъ потребъ своихъ слушателей прикладае. Омилія розличаея одже отъ проповѣди тымъ, що въ ней можна говорити о бѣльше предметахъ религіюныхъ и що еи внѣшне устроеніе отступае въ многихъ

точкахъ отъ строгихъ правилъ реторики. — Въ прочемъ о семь предметѣ буде еще низше бесѣда.

Що проповѣди суть коньче потребни показуея:

а) Зъ потребности помноженья религіюныхъ вѣдомостей. Тое не дасть осягнутися черезъ катехизаціи; бо хотяи ти для дѣтей суть потребни и пожиточни, то не выстарчають для dorosлыхъ вже для самого того, що катихетъ въ своихъ наукахъ увзглядняе понятіе дѣтей и залишае многи предметы, о котрыхъ дѣти не мають понятія, або съ котрими ихъ точно обзнакомляти було бы небезпечно, и пр. о нечистотѣ, суиужествѣ. Кромѣ того переконаніе дѣтей не есть достаточне для dorosлыхъ людей, понеже ихъ развитый разумъ хоче пѣзнати не только саму правду, но и еи причины, о чѣмъ въ катехизаціи для дѣтей не можна говорити.

б) Зъ потребности заохоты до доброго. Чоловѣкови не лише треба припоминати его довжности, но такожъ заохотити го до совѣстного выповненія тыхже; понеже всегда насуваются му перепоны, повстають покушенія, котри его волю отводять отъ исповненія довжностей. Сами вѣдомости зъ катехизма придбани не перейшли бы въ житье, если бы до нихъ не причинилися проповѣди.

в) Зъ приказу J. Христа и Апостолѣвъ. Христосъ самъ проповѣдае и приказуе „проповѣдати евангеліе всей твари“. Тожъ само роблять и Апостолы. (П. Тимот. 2 Дѣян. 2).

д) Зъ практики церковной. Отъ першихъ вѣковъ христіанства бувъ привычай, що въ часѣ богослуженья Епископъ або Пресвитеръ мавъ бесѣду до собраного народа, чтобы его о христ. вѣрѣ и норовственности поучити. Той привычай освященъ повагою Церкви задержався до нынѣ, и Церковь wymagaе, чтобы священники его совѣстно выповняли.

Якъ пожиточни суть проповѣди, доказуе исторія всѣхъ вѣковъ и щоденне досвѣдченіе. Проповѣди розширили вѣру Христову по всей земли, выкоренили ереси и справили порочни норovy. Такъ само видимо и въ нашихъ часахъ богати плоды проповѣдей въ тыхъ мѣстностяхъ, где ними священники совѣстно занимаются. Противно видимо, якъ въ приходахъ, где проповѣданіе слова божого есть занедбане, народъ дичіе и наибѣльшихъ беззаконій допускаея.

Правда, що проповѣди не всюди тую саму користь приносять, но причина того лежить або въ самой науцѣ або въ проповѣднику або и въ слушателяхъ. Сама наука, котра въ проповѣдяхъ выкладаея, есть тяжка до понятія, бо тычится Бога, вѣчности, Таинствъ вѣры и загаломъ рѣчей надзмысловыхъ; для того не могутъ еи всѣ отъ разу поняти и ажъ по довшихъ выкладахъ буде для нихъ зрозумѣла. — Причина малого успѣха проповѣдей лежить часто въ самомъ проповѣднику, если тойже не знае застосоватися

до потребъ своихъ слушателей но имъ говорить о рѣчахъ непридатныхъ або способомъ незрозумѣлымъ, або если черезъ нечестне житѣе стративъ поважанье у людей. Часто лежить тая причина въ самыхъ слушателяхъ, и пр. въ гордости гдѣкотрыхъ, котри думаютъ, що имъ не треба слухати слова божого, або упередженью, що не есть довжностію кожного слухати проповѣди. Инни не хотятъ слухати проповѣди зъ суеты, хотячися тымъ отрѣжнити отъ простого народа, бо думаютъ, що проповѣдь есть тѣлько для простолюдина. — Но хотяи бы проповѣдникъ не мѣгъ досмотрѣтися плода своихъ наукъ, то не повиненъ отстрашатися, но тымъ щирше працювати, а Богъ, отъ которого всяке даваніе благо походитъ, дасть и его дѣлу свое благословеніе.

§. 34.

Загальни свойства релігійныхъ поученій. *)

Загальни свойства релігійныхъ поученій суть: а) Созидательность, б) простонародность, в) поединчость, г) взглядъ на внѣшни обстоятельства и выпадки, д) взглядъ на духа часу, е) практичность, ж) занимательность.

а) Перше свойство, котре wymagaється отъ каждой науки релігійной есть созидательность, с. е. побужденіе и покрѣпленіе въ слушателяхъ релігійно-норовственного настроенія. Въ такомъ змыслѣ употребляе св. письмо слово „созидати“ (*οἰχοδομεῖν*), I, Кор. 14, 3, 4, и ведля того есть така наука церковна созидательна, котра слушателя не тѣлько о правдахъ вѣры и норовственности пересвѣдчити, но ти такожь въ его серци зацепати и его до захованія тыхъ правдъ взрушити и наклонити знае. Щобы тую цѣль осягнути, довженъ одже проповѣдникъ слова божого старатися влѣяти на всѣ духовни силы чоловѣка, именно на его розумъ и волю. Дотычно розума треба слушателямъ передъ всемъ дати точне понятіе о правдахъ вѣры и норовственности, бо даремни були бы всѣ напомниманья до выповненія релігійныхъ обовязковъ, если бы слушатель немали ясного и точного понятія о томъ, що мають дѣлати. При томъ треба уважати на ответственность слушателей, понеже тое, що для одного есть пожиточне, може для другого бути излишне або соблазнительне, и пр. доказовати простому народу, що пантеизмъ або раціонализмъ есть неосновный. Коли слушатель точно порозумѣють предметъ науки, належитъ влѣяти на ихъ волю, щобы они пѣзнану правду въ житью заховали. Саме зимне розумованье не загрѣе серце чоловѣка, для того треба живымъ сло-

*) Reichenberger, Pastoral-Anweisung. Wien 1805. I. Bd. 1. Thl., 209 ss.

вомъ и жаромъ представленья взрушити серця слушателей, щобы въ нихъ вытиснути свои слова и такъ свои науки созидательными здѣлати, и пр. щобы наука о любви вороговъ була для слушателей созидательна, не досыть есть тую довжностъ изъ св. Письма и Преданія доказати, но треба доказати, въ чѣмъ состоитъ любовь вороговъ, показати ея красоту и навести примѣры зъ житія Спасителя, Святыхъ и пр.

Щобы наука церковна була созидательна, жѣлае само ея намѣреніе и назначенье; для того наминае св. Апостолъ Павелъ: „Кійждо да соблюдетъ, како назидаетъ“ (I. Кор. 3, 10) и тое wymagaють особливо наши часы, въ котрыхъ мудрѣсть житейска, невѣрство и зопсутье щоразъ бѣльше ширится, а житѣе правдиво христіанське що разъ бѣльною рѣдкостію стаеся.

б) Простонародность (популярность) есть друге необходимое свойство релігійной науки. Простонародность состоитъ въ томъ, що проповѣдникъ увзгляднае вѣдомости, способъ мышленья и кругъ дѣятельности своихъ слушателей, и такъ до нихъ говорить, що его науки для всѣхъ суть приступни и понятни.

Проповѣди довжни бути простонародни, бо 1. ихъ цѣль есть релігійне образование народа, котре не осягне проповѣдникъ, если го слушатель не будутъ розумѣти; 2. простонародной науки wymagaе отъ душпаствыря примѣръ Спасителя и Апостоловъ, котрыхъ науки отлнчаются простонародностію и не содержатъ ничего такого, чого бы слушатель не могли поняти, о скѣлько предметы релігійной науки людскій розумъ може поняти. Для того каже Спаситель выразно: „Еще много имамъ глаголати вамъ, но не можете носити нынѣ“ (Joan. 16, 12), а Апостолъ такъ пише: „И азъ братіе не могахъ вамъ глаголати яко духовнымъ, но яко плотнымъ, яко младенцемъ о Христѣ. Млекомо вы напоихъ, а не брашномъ: ибо не оу можете, но ниже еще можете нынѣ“ (I. Кор. 3, 1—2.); 3. популярна бесѣда лучше ся памятае и сильнѣйше взрушае; противно же искусна, высокопарна бесѣда тяжка есть до запаятанья и не мае того сильного влѣянія на серце.

Щобы бути простонароднымъ въ своихъ наукахъ, повиненъ омилеть:

а) Выбирати таки предметы науки, котри слушателямъ суть знакоми або котри она хоть поняти могутъ. Понеже межѣ предметами науки церковной есть много такихъ, котри суть тяжко зрозумѣли, для того треба найперше инни, котри каждый легше пѣиме и котри суть основою другихъ тяжшихъ до зрозумѣнія, пояснати.

б) При перепровадженью выбраного предмета треба всегда увзгляднати вѣдомости и кругъ мышленья слушателей

и выстерѣгатися занадто загально говорити. Загальні понятія треба розложити на частні и тїи примѣрами и зрѣвнаньями пояснити. Образы и зрѣвнанья повинни бути взяти зъ житія слушателей и имъ знакоми, бо въ противнѣмъ разѣ утруднили бы еще бѣльше науку.

β) Бесѣды мае омилеть уживати такои, якои уживае простолудинѣ въ поважнѣмъ разговорѣ. Якъ про тое зъ одной стороны всѣ неприлични выразы, такъ зъ другой всѣ застарѣли, умѣтні, поетични слова не мають мѣстця въ проповѣдяхъ.

γ) Поединчѣсть, безъ котрой проповѣдь не може бути популярна состоитъ въ тѣмъ, що цѣла наука представляе лончну цѣлѣсть, котру легко можна перезрѣти, поодинокіи мысли понятіи, ихъ звязъ пѣзнати, и въ памяти задержати. Щобы тое осягнути, не повиненъ омилеть выбирати за надто загальни предметы, котри зъ многихъ инныхъ складаются, но бѣльше частні. При обробленью и представленью повиненъ уважати, щобы межи поодинокими уступами була лончна звязъ, такъ що одно зъ другого выплывае и само собою розумѣся.

δ) Взглядъ на внѣшни приключенія и обстоятельства. Понеже предметы, о котрыхъ омилеть мае нарѣдъ учити, звычайно слушателямъ суть недозриміи, надзмысловіи, для того треба старатися ихъ понятіе улегшити тымъ, що ѣтъ рѣчей видимыхъ до невидимыхъ переходится. Къ тому кромѣ инного могутъ послужити гдеяки внѣшни событія и обстоятельства. Такъ н. пр. чотыри поры року: весна, лѣто, осѣнь и зима дають омилету способнѣсть, свою науку на ихъ пѣдставѣ основати. Весна може послужити яко образъ воскресенія; лѣто, коли люде до жнивъ приготавлиются, яко заохота до працѣ и трудѣвъ душевныхъ; осѣнь може представити блаженства тыхъ, котри по земскихъ трудахъ тѣшатся богатыми плодами своихъ дѣлъ; зима подае способнѣсть до науки о смерти и минаемости всѣхъ рѣчей. До тон самой цѣли можна ужити такожь приключенія або въ власнѣмъ приходѣ або въ сусѣдствѣ, н. пр. по пожарѣ можна съ великимъ успѣхомъ говорити о милосердію; при похоронѣ неспѣдѣвано и нагло умершого о нерозсудку тыхъ, котри ѣтъкладають покаяніе, и о готовности на смерть. Подѣбни событія може душпастьрѣ дуже добре и успѣшно ужити, бо они сами росполагають и приготавлиють слушателей до того, о чѣмъ омилеть хоче говорити. — Примѣръ такоого поступованья маемо на Исусѣ и Апостолахъ. Спаситель употреблявъ случайни приключенія яко пѣдставу въ своихъ наукахъ. н. пр. уздоровивши слѣпородженного назвався свѣтломъ міра и наказовавъ фарисеѣвъ, що они не хотѣли ѣтъ свои слѣпоты исцѣлитися. Св. Павелъ найшовши въ Атенахъ олтарь посвя-

щенный незнаемому Богу, ставъ говорити о тѣмъ язычникамъ незнаемѣмъ Бозѣ и многихъ Церкви христ. позыскавъ.

ε) Взглядъ на духа часу. Пѣдъ духомъ часу розумѣся очевидне въ якѣмъ часѣ появляючеся стремленье до певныхъ засады, намѣреній и желаній. Таки стремленья занимають звычайно дуже людей и стаюются причиною добрыхъ або злыхъ послѣдствій. Для того омилеть не може ихъ поединчо мовчкомъ перейти, но доужень ихъ увзгляднати и если въ нихъ найде що доброго, тое пѣдпирати а злomu противѣдѣлати. Для того треба передъ всемъ пѣзнати духа часу. Коже столѣтіе и майже коже десятилѣтіе мае въ тѣмъ взглядѣ щось ѣтъмѣнного. Зъ различныхъ причинъ повстають засады а часто упередженья, котри наносятъ великій вредъ вѣрѣ и норовственности (н. пр. склоннѣсть до сомнѣванья о правдахъ вѣры, до зневажанья священства, до пиянства, блудѣнїя). Тїи стремленья треба старатися пѣзнати и ихъ на праву дорогу спровадити. Таке поступованье видимо въ книгахъ старого и нового Завѣта. Въ старѣмъ Завѣтѣ находимо много напоменій и пересторогъ передъ идолослуженіемъ, бо того вымагавъ духъ часу, котрый повставъ черезъ знѣшенье съ сусѣдными языческими народами. Въ новѣмъ Завѣтѣ такихъ пересторогъ нема, но суть инни ѣтътніи потребамъ сожителей и вымогамъ духа часу. Пѣзнавши духа часу въ загалѣ треба дальше уважати, якъ ѣтъ роспростореняе и о скѣлько найшовъ пріють въ громадѣ дотычного душпастьря. Досвѣдченье показуе, що духъ часу переходить зъ великихъ мѣстъ до меньшихъ а зъ ѣтъти до сель. Не ширится еднако, но подѣбно епидеміи въ близнихъ мѣстцевостяхъ бѣльше, а въ ѣтъдаленыхъ меньше. Для того омилеть повиненъ уважати, чи его прихожане суть вже ознакомлени съ рѣвночасными стремленьями, чи нѣ. Если пѣзнае, що нѣ, то не треба имъ говорити о тыхъ рѣчахъ, бо то бы имъ не помогло; противно возбудило бы въ нихъ цѣкавѣсть докладнѣйше съ ними познакомитися, и такъ омилеть провадивъ бы ихъ въ блудъ. — Коли омилеть пѣзнае, що есть небезпеченство, що и его прихожане могутъ перенятися якимись шкодливими засадами, то не повиненъ вправдѣ говорити докладно о нихъ, но старатися утвердити ихъ въ тихъ правдахъ вѣры и норовственности, котри такимъ ложнымъ засадамъ спротивляются. — Ажь тогда, если бы видѣвъ, що яки ложни засады ширени духомъ часу вже и межи его прихожанами суть знаеми, повиненъ противъ нихъ въ своихъ наукахъ ѣтъверто выступити. Наконецъ треба въ тѣмъ взглядѣ уважати такожь на мѣстцехъ и рѣвночасни обстоятельства слушателей и тїи въ наукахъ увзгляднати. Характеръ и успособленье народѣвъ и поодинокихъ громадъ образуе и розвиваеся соотвѣтно

положенію ихъ окрестности або иннымъ обстоятельствамъ и есть въ различныхъ околицяхъ различный. Инного усопобленія суть народы юга, якъ народы сѣвера; гѣрняки въ многѣмъ рѣзнятъ ѳтъ подоланъ. Виѣшни обстоятельства впроваджають часто мешканцевъ въ певни блуды, и. пр. въ мѣстцевостяхъ положеныхъ на граници видимо склоннѣсть до пачкарства; где довго войско стояло, видимо части выпадки блудодѣянія; въ околицяхъ навидженыхъ многими несчастливими выпадками видимо склоннѣсть до ѳтчаянія. Для того довженъ душпастырь той личный характеръ своихъ прихожанъ увзгляднати и ему соотвѣтно науки свои устроить. Такъ робивъ Спаситель, котрый иначе говоривъ до Никодима, иначе до жены Самарянинны, а зновъ иначе до Фарисеевъ.

Понеже дальше и межн жителями той самой мѣстцевости суть различія що до степени посвѣщенія и способу занятія, для того и тое обстоятельство повиненъ проповѣдникъ увзгляднати и бѣльшу увагу звертати на число перемагающе, однакожь и другихъ зъ ока не спускати. Для того треба такъ свои науки урядити, щобы и одни и други зъ нихъ могли користати. Суть правды, котри суть основою всякого наставленія, зъ котрыхъ прочи такъ природно происходятъ, що каждый ихъ легко самъ понятн може. Таки истинны повиненъ проповѣдникъ особливо оберати на предметъ своихъ наукъ для слушателей различного успобленія.

5) Поученіе церковне повинно бути практичне, чимъ стаеся тогди, если слушатель порозумѣють якъ и коли въ различныхъ обстоятельствахъ житія представленой правды соотвѣтно дѣлати мають. Щобы свои науки практичнымн здѣлати, не ограничаеся омилеть простымъ представленемъ довшностей норовственности и правды вѣры, но входячи въ щоденне житье показуе, якъ треба поступати, щобы тѣн довшности выповнити. Того свойства домагаеся ѳтъ проповѣдей:

а) Намѣреніе всякого поученія церковного, котре въ тѣмъ состоить, щобы народъ до праведного житія наклонити и спасти. Тое тѣлько тогди дасться осягнути, если при науцѣ маеся взглядъ на житье чоловѣка, въ противнѣмъ бо разѣ слушатель або не порозумѣють своихъ довшностей, або будутъ для нихъ рѣвнодушными.

б) Примѣръ Христа и Апостоловъ, котри свои науки опирали всегда на событіяхъ взятыхъ зъ житія людского, и. пр. науку о провидѣнїю осноvue Спаситель на примѣрѣ взятѣмъ ѳтъ птицъ небесныхъ и цвѣтѣвъ польныхъ. Щобы проповѣдь була практична, треба обирати предметы зъ житія а не таки, котри суть тѣлько любопытни або чисто теоретични.

7) Занятельнѣсть. Занятельни суть таки науки, котри суть въ состоянїю возбудити увагу слушателей и тую удержати. Увагу же слушателя возбудити и удержати може то, що остае въ якѣмсь союзѣ съ его душею, понеже его потребности ѳткрывае и ихъ заспокоити намѣрае. Понеже люде суть различного успобленія, для того не каждого то само занимае. Що одного нудить, для другого есть рѣвнодушне, може инного занимати и до слезъ взрушити. — Науки церковни повинни бути занятельни, бо они представляютъ часто бѣльше разѣ тую саму правду. Если бы еи представляли еще всегда тымъ самымъ способомъ, то легко могли бы слушателей знудити и ихъ ѳтразою къ всякимъ проповѣдямъ наповнити.

Проповѣди могутъ бути занятельни або черезъ самъ предметъ або черезъ его представленье.

Що до предмета треба особливо таки рѣчи выбирати, о котрыхъ слушатель вже давно ничего не чули; если же прїйде о якѣмсь правды частѣйше говорити, то треба еи представити и обробити зо стороны слушателямъ еще незнаемон. Проповѣдникъ не може вымышляти нови правды, но ѳнъ може тѣн сами правды занятельнѣйшими зробити черезъ новыи способъ представленья, черезъ примѣры, образы зрѣванья и т. п., если они тѣлько суть слушателямъ знаеми и предмету науки ѳтвѣтни. До занятельности премного причиняеся, если проповѣдникъ не говоритъ загално, но ѳтносится до потребъ щоденного житія и до успобленія сердца и духа чоловѣческого. Въ тѣмъ взглядѣ оставивъ намъ св. Иоанъ Златоустъ прекрасный взоръ въ своихъ омилїяхъ, въ котрыхъ показуеся кромѣ инныхъ ѳтличныхъ свойствъ его глубоке и основне знанье сердце людскихъ, котре го робить способнымъ бѣльше разѣ о тѣмъ самѣмъ предметѣ якъ бы о цѣлкомъ иннѣмъ съ рѣвною красотою, основностїю и занятельностїю говорити.

Въ кѣнци до занятельности въ высокѣмъ степени причиняеся красный складъ, и истинно реторичне представленье предмета; однакожь при тѣмъ треба заховати певни граници, щобы не попасти въ блудъ тыхъ проповѣдникѣвъ, котри цѣлу вагу кладуть на красни слова и зручни выраженья, а при тѣмъ забувають на самъ предметъ науки и зъ науки религїйнон роблять забавку безъ цѣли и содержания.

Наведени свойстваа довшна одже мати наука религїйна, щобы свою цѣль могла осягнути, и если проповѣдникъ на тое не уважае, если тѣлько о тое стараеся, щобы або зъ власной головы або зъ чужого сочиненія выучився яку красну бесѣду, если призвичантся говорити лише о загалныхъ понятїяхъ, и. пр. о вѣрѣ, любви и т. д.; то може красно и мило проповѣдати, но его труды не принесутъ нїякон користи для

слушателей, а бнъ самъ ани приблизительно не може при-
своити собѣ имени христіанского проповѣдника.

§. 35.

Коротка исторія церковного проповѣдничества.

Церковне учительство становитъ переважну часть зва-
нія душпаствыря, для того годится поглянути, якъ оно раз-
вивалося и яки судьбы и перемѣны ажъ по наши часы до-
знало. Не намѣряемъ тутъ выкладати вычерпаючу исторію и
літературу проповѣдничества, ѳтсылаючи до фаховыхъ въ тѣмъ
взглядѣ дѣлъ,*) тутъ хочемо тѣлько показати историчный
развѣй церковного краснорѣчія съ особливимъ увзглядненіемъ
духа и стремленія, якимъ оно було одушевлено и ведене. Цер-
ковне краснорѣчіе стояло въ тѣснѣй звязи съ обстоятель-
ствами, въ якихъ Церковь находилася, и зъ того взгляду
можемо исторію церковного краснорѣчія подѣлити на три
періоды:

I. Періодъ: Отъ Христа до св. Григорія В. — 604.

II. Періодъ: Отъ св. Григорія В. до Собора Триден-
тійского.

III. Періодъ: Отъ Собора Тридент. по наши часы.

§. 36.

I. Періодъ.

Въ першѣмъ періодѣ развиваеся церковне краснорѣчіе
на подставѣ греко-римского образованія, для того можна той
періодъ назвати греко-римскимъ. Въ тѣмъ періодѣ суть въ
поодинокихъ столѣтіяхъ такожъ велики розличія въ способѣ
проповѣданія слова божого, котри отвѣчаютъ обстоятель-
ствамъ, въ якихъ находилася Церковь Христова. Для того
подѣлимо першій періодъ для точнѣйшого пѣзнанія духа
церковного краснорѣчія на меньши эпохи, зъ котрыхъ

а) эпоха обнимае часы ѳтъ Христа до св. Ата-
назія В. — 371. Въ тѣмъ часѣ ограничались проповѣдники
слова божого на поединчѣмъ голошенію и поясненію еван-
гелія послѣдуючи Христу и Апостоламъ, котри не мудро-
стію чоловѣческую, но силою евангелской правды розширяли
царство боже на земли. Христосъ приходитъ на свѣтъ не въ
славѣ, но въ пониженію и учитъ не яко философъ, но цѣл-
комъ поединчо, а однакожъ впроваждае въ задумленье и пере-
высшае всѣ философски системы. Апостолы хотяи не лишени

*) Weissenbach, De eloquentia Patrum, — Lehrein, Geschichte
der kath. Beredsamkeit, Regensburg 1843, — Dr. Brischat, die kath.
Kanzeltredner Deutschlands, Schaffhausen — и высше наведены дѣла.

потрѣбныхъ для учителя природныхъ свойствъ, суть по
бѣльшѣй части люде безъ всякого высшего образованія; а
однакожъ за помочію св. Духа ихъ наука ѳтноситъ побѣду
надъ найсильнѣйшими философами. Славный Сократесъ пред-
ставлявъ собѣ яко найвысшій идеаль людского краснорѣчія
таку бесѣду, котра бы до доброго навернула, ѳтъ злого укло-
нила и беззаконника взрушила, щобы бнъ самъ добровѣльно
пѣйшовъ себе оскаржити (Plato in Phaedro); — а той идеаль
видимо въ повнѣмъ совершенствѣ оживотворенный въ поедин-
чихъ бесѣдахъ апостольскихъ (Дѣян. 2, 37—41, 19, 18—19).
То само бачимо и на непосредныхъ наслѣдникахъ Апосто-
ловъ, котри що до стану и просвѣщенія мало ѳтъ нихъ ро-
зличаються; хотяи вже въ тѣй эпоѣ приходять имена слав-
ныхъ мужей, котри ѳтличались такожъ мѣрскими умѣтнос-
тями. Такъ св. Климентъ Р., св. Юстинъ М. и инни.

Зъ часѣвъ Отцевъ Апостольскихъ мало маемо бесѣдъ,
бо тогдашни проповѣдники, Епископы, ограничались на ко-
роткѣмъ поясненію св. Письма, а ихъ немноги письма мали
видъ посланія. Зъ того показуеся велика ревнѣсть тогдаш-
нихъ христіанъ, котри переповнени радостію, що остали
просвѣчени свѣтломъ евангелской правды, були одушевлены и
переняти наукою Христовою, и для того досаточно було
имъ тую тѣлько коротко-пригадати. Впрочѣмъ евангелія и по-
сланія апостольски були тогди еще вѣсьмъ зрозумѣли, для
того досыть було ихъ перечитати и памяти слушателей по-
ручити. Но вже въ 2. ст. показалася потреба опровергати хи-
три мудрованія язычникѣвъ и ложни науки еритикѣвъ, котри
покликуючися на св. Письмо тоежъ або перекручали або пѣд-
рабляли. Мѣстце поединчихъ поясненій Письма св. заняли для
того теперь опроверганія згаданныхъ ложныхъ тверженій и
въ церковныхъ наукахъ вѣявъ духъ апологетичный. Тое
направленіе еще бѣльше виробилося за часѣвъ Орїгена и
Тертуліана. Въ тыхъ часахъ, с. е. въ 3. ст., брали собѣ
церковни проповѣдники за задачу опровергати тверженія
вѣрѣ противни, вѣрныхъ до постоянности въ вѣрѣ за-
охочати и напминати, а при тѣмъ такожъ вѣрныхъ оду-
шевляти, щобы ведля закона Христоваго жили. Церковни
бесѣды тыхъ часѣвъ суть одже апологетично-практични. Зъ
першихъ двохъ столѣтій не много маемо памятникѣвъ христ.
краснорѣчія. До тыхъ належить: Св. Климентъ Римскій
(† 100) вторе посланіе къ Коринт.; Св. Юстинъ М.
(† 165) посланіе до Грековъ, бесѣда до язычникѣвъ и его роз-
говоръ съ юдеемъ Трифономъ. — Зъ третого столѣтія:
Орїгенъ († 253) омилін; Тертуліанъ († 245) мавъ вели-
ку славу яко писатель; св. Кипріанъ, Еп. Карт. († 258) вели-
кій проповѣдникъ, ѳтличаючійся яснымъ и пріятнымъ слогомъ.

б) Друга эпоха сягае ѳтъ св. Аѳаназія до св.
Августина (371—430).

Коли вѣра христiанська черезъ проповѣди неученыхъ рыбарей вже далеко розпросторонилася, повстали и mezi церковными учителями ирон, котри проповѣдь слова божого въ достойну форму убрали и яко ѳтлични бесѣдники прославились.

Въ першихъ вѣкахъ удѣлявъ Богъ проповѣдникамъ слова божого даръ чудесъ, котрый по всѣ часы въ надпорядочныхъ случаяхъ проповѣдники — миссионеры — получаютъ; теперь же, коли вѣра христiанська скрѣпилася, коли одже настали бѳльше спрiяючи часы и обстоятельства, сталися таки чудесни явленiя рѣдшими; для того треба було силами людскими за помощiю Бога старатися осягнути тое, що перше часто за помощiю надпорядочного божого влiянiя дѣлося, показалася потреба и природными силами людскими бѳльше причинятися до удержанья, обороны и розширенья вѣры христiанскои. — Дальше при спрiяючихъ Церкви обстоятельствахъ охолодiвъ и у христiанъ жаръ першихъ вѣковъ, вѣрни не приходили на проповѣдь слова божого съ такою ревностiю, якъ давнiйше, треба одже було ихъ до того вымowymi словами заохотити и накланяти. Кромѣ того повстали многи еретики, котри въ союзѣ съ мiрскою властiю повагу правдивои Церкви пѳдокпати и еи знищити хотѣли. Ти вороги христiанства ширили свои ложни науки mezi народомъ, для того були проповѣдники обовязани ѳтражати ихъ враждебни напады. Всѣ ти обстоятельства причинилися до того, що mezi христiанскими учителями повстали велики бесѣдники, котри много перевышали языческихъ филозофѳвъ и бесѣдникѳвъ и остануть на всегда майже недостижимымъ идеаломъ для христiанского омилета.

Христiански проповѣдники сеи эпохи выступаютъ въ послѣдну умѣтну борбу съ греческимъ и римскимъ язычествомъ, котре совершенно упадае, а на его руинахъ повстае прекрасна будова христiанского образования. Сiя эпоха про тое справедливо называеся золотымъ вѣкомъ христiанскои омилетики. Она начинаеся ѳтъ св. Аѳаназiя († 371), котрый „естъ великiй въ своимъ житiю и въ своихъ письмахъ. Духъ, сила, яснѳсть и жаръ ѳтличаютъ го такъ въ письмахъ якъ и въ дѣлахъ. Благородна поединчѳсть и велика фантазiя суть его гадкамъ, чувствамъ и дѣламъ свойственни“.*) Св. Аѳаназiй гоненый ѳтъ многихъ и пять разъ зъ своего престола выгнанный составилъ многи для омилета дуже важни и полезни письма.

Св. Ефремъ Сирiйскiй († 379), пророкъ Сирiи, стовпъ вѣры, учитель вселенной естъ зо взгляду на быстроумiе и

*) Stolberg, Geschichte der Religion Jesu. — Моя росправа въ рускѳмъ Сiонѣ 1871. (З текстомъ циѣй статтi можна ознайомитися в роздiлi "Додатки" нашого видання (прим. ред.).)

богатство мыслей сходный съ св. Аѳаназiемъ. Бесѣды св. Ефрема ѳтличаются великою силою и прiятнымъ слогомъ; въ нихъ показуеся велика смиреннѳсть бесѣдника, котрый живо перенятый испытаньемъ таинъ божихъ. У Грековъ мавъ св. Ефремъ таку велику повагу, що его письма еще за его житiя остали зъ сирiйского на греческе переведени. (Zingerle, Ephraim's ausgewählte Schriften, übersetzt. Innsbruck 1830—38. 6 Bände.)

Св. Василий В. († 379), ученикъ Лiбанiя, ѳтличався въ всѣхъ умѣтностяхъ особливо же въ краснорѣчию. Его бесѣда о читанью языческихъ писателей наилучше доказуе, якъ точно бувъ ознакомлений съ классичными авторами старожитности. Его бесѣды суть коротки, ясни, добитни, такъ що ихъ многи ставлять яко совершенный взорецъ для омилета. (Омилии св. Василия перевѣвъ на нѣмецке: Klabinger, Basilius des Großen ausgewählte Homilien, übersetzt mit Anmerkungen. Landshut 1839.)

Св. Григорiй Ниссейскiй († 324). Его письма ѳтличаются короткимъ, краснымъ, сильнымъ и прiятнымъ слогомъ.

Св. Кирилъ Јерусалимскiй († 386) оставивъ 18 катехитичныхъ и 9 мистагогичныхъ бесѣдъ, въ котрыхъ содержится точна наука для оглашенныхъ и новокрещенныхъ, и нини бесѣды (Katechetische Reden, übersetzt von Feder. Bamberg).

Св. Макариј († 390), пресвитеръ Египетскiй, составилъ 50 омилий (ексгортацiй) до монахѳвъ, котри ѳтличаются сердечностiю и поединчѳстiю. (Homilien, übersetzt von Casseder. Bamberg 1819. — Sämtliche Schriften, übersetzt von Soham. Sulzbach 1839).

Св. Григорiй Назiанзенскiй († 389), соучиникъ св. Василия въ Атенахъ, где найперше посвятився свободнымъ искусствамъ. Пѳзнiйше покинувъ той завѳдъ и въ тишинѣ уединеного житiя ѳтдався испытанью св. Письма. Вже ѳтъ природы бувъ Григорiй Наз. выпосаженый ѳтличными дарами и свойствами краснорѣчия, котри черезъ непрестанну працю допровадивъ до высокого степени совершенства. Въ его бесѣдахъ показуеся велика серiознѳсть, певный рѳдъ поезiи и велика знаемѳсть сердецъ людскихъ; они ѳтличаются короткимъ, краснымъ, торжественнымъ и сильнымъ слогомъ.

Св. Иоанъ Златоустъ († 407), съ котрымъ христiаньске краснорѣчiе осягнуло найвысшiй степень совершенства. Въ его письмахъ не ма излишнихъ украшений, ѳнъ стараеся на основѣ Письма св. вытиснути въ сердцахъ слушателей правды вѣры и норовственности поединчимъ но классичнымъ способомъ. Св. Григорiй Наз. и св. Иоанъ Златоустъ суть безпечно найславнiйши христiаньски омилеты. Св. Григорiй Наз. ѳтличаеся искусствомъ и красотою стиля, но зо взгляду на яснѳсть, живѳсть и простонароднѳсть занимае Златоустъ безъ сомнiнiя перше мѣстце. Св. Иоанъ Златоустъ ѳтличаеся глубокимъ знаньемъ людей и свѣта, особливо

своихъ слушателей, великимъ богатствомъ мыслей, слѣвъ и образѣвъ. Онъ знае одень и той самъ предметъ, котрый слушателямъ вже знаемый, многократно въ новѣмъ занимательномъ видѣ представить и найвыши понятія каждому приступными и зрозумѣлыми здѣлати. Межи письмами св. Отцѣвъ заслужаютъ особливо дѣла св. Иоанна Златоуста, щобы ихъ читати, понеже Златоустъ есть найвымовнѣйшій и для народа найприступнѣйшій, такъ що его спасительни наставленья всегда увагу заостряють.

Въ дѣлахъ того великого мужа найде проповѣдникъ велике богатство мыслей и научится влѣяти на чувство слушателей, если часто и уважно буде заниматься ихъ читаньемъ (Преп. Людвику Гранатскій, *Rhetor, ecclesiast, I. 7*). Подѣбно говорятъ о семъ великомъ проповѣднику и инни учени, и для того справедливо назвало св. Иоанна вдячне потомство Златоустомъ. Для душпаствыря особливо придатни суть омиліи до Евангелій св. Матея и Иоанна; при чемъ очевидно треба опущати або перемѣняти зрѣванья и уступы, котри для теперѣшнихъ слушателей суть непонятни або непотрѣбни. (*Homilien über das Evangelium des Matthäus, von Feder. Wien 1786. — Ueber das Evangelium des Johannes, von Schneider. Wien 1787. — Ueber die Briefe Pauli, von Arnoldi. Trier 1831. — Chrysostomus Postille, von Hefele. Tübingen 1845.* Се дѣло обнимае 74 проповѣдей избранныхъ зъ письмъ св. Иоанна Златоуста.)

На западѣ прославились въ тѣмъ часѣ:

Св. Амброзіѣ, Епископъ Медіолянскій († 397), мужъ правдиво апостольскій, ѳтличаеся въ своихъ бесѣдахъ поважнымъ, сильнымъ и сердечнымъ слогомъ. На образахъ представляють св. Амброзіѣ съ уліемъ при ногахъ яко символомъ милыхъ и правдиво ѳтцѣвскихъ слѣвъ, котри зъ его устъ выходили. Силу его бесѣды можна оцѣнити межи инними зъ того, що коли ѳнъ державъ славни проповѣди о дѣвствѣ, матери заказовали своимъ донькамъ ходити на тѣн науки, зъ боязни, щобы всѣ не посвятилися цѣломудренному житью; — и зъ наверенья св. Августина.

Св. Јеронимъ († 420) бувъ выпосажений всѣми умѣтностями потрѣбными проповѣдникови; реторику учився у славного Викторина, церковне краснорѣчіе у св. Григорія Назіанзенського, но не дався склонити до проповѣданья слова божого. Но хотяй самъ не бувъ проповѣдникомъ, оставивъ многи письма ексегетични, зъ котрыхъ проповѣдникъ преможе користати.

Св. Августинъ († 430) мужъ непрозрачної учености и незрѣваного быстроумія. Передъ навереньемъ до христіанства бувъ учителемъ краснорѣчія, котру умѣтнѣсть, покинувши Манихейзмъ, посвятивъ для славы Бога и спасенія людей. Межи писателями западной Церкви есть св. Августинъ

найславнѣйшій и найплоднѣйшій. Въ своихъ письмахъ ѳтличаеся быстротою въ судахъ и заключеніяхъ, лагѣдностію и краснымъ, хотъ часомъ занадто розтягненымъ слогомъ. Въ его дѣлѣ „de doctrina christiana“ находится въ четвертѣй книзѣ коротке наставленье о церковномъ краснорѣчію.

Наведени писателѣ суть nejsлавнѣйшии мужи сеи эпохи, котри своими дѣлами и письмами сталися безсмертными, и церковне краснорѣчіе вознесли на найвысшій степенъ совершенства.

Ихъ сочиненья находятся въ повнѣмъ выданью Парижкомъ: *Patrologiae cursus completus, ed. Migne, Parisiis*, обнимаючѣмъ 120 томѣвъ, котри и поединчо можна получить. Нове выданье письмъ св. Отцѣвъ предприняла цѣсарска Академія умѣтностей въ Вѣднѣ. — Избрани части изъ письмъ св. Отцѣвъ и писателей церковныхъ содержитъ въ нѣмецкомъ переводѣ: *Kemptener Bibliothek der Kirchenväter*. Взѣрцѣ изъ письмъ св. Отцѣвъ содержитъ дѣло: *Nicel und Kehrlein, Verebfamfeit der Kirchenväter*.

Предметомъ бесѣдъ св. Отцѣвъ було христіанске вѣро- и норовоученіе, а выѣбръ предмета залежавъ ѳтъ обстоятельствъ, въ якихъ вѣрни и въ загалѣ Церковь Христова находилася. Выѣшне устроенье бесѣдъ св. Отцѣвъ було дуже поединче, они держали по большѣй части т. з. омиліи, с. е. выкладали перечитану часть письма св. и на тѣй пѣдставѣ удѣляли слушателямъ потрѣбни науки и напѣмненья. Кромѣ омиліи стрѣчаемъ въ тыхъ часахъ такожъ панегирики, с. е. похвальни бесѣды на праздники мучениковъ и святыхъ и катихитични бесѣды, котри зо взгляду на выѣшне устроенье занимають середне мѣстце межи омилією и панегирикомъ. Во всѣхъ своихъ бесѣдахъ ѳтличаются омилеты сеи эпохи поединчимъ и престонароднымъ а при тѣмъ классичнымъ слогомъ.

2) Трета эпоха сягае ѳтъ св. Августина до св. Григорія В. (430—604).

Въ тыхъ часахъ повстали велики замѣшательства и войны на востоцѣ и на западѣ, для того не могла бути бесѣда о розвою христіанской омилетики. Учени мужи тыхъ часѣвъ старались о тое, щобы плоды минувшихъ вѣковъ захвати ѳтъ совершенной погибели, и въ тѣмъ состоитъ ихъ наибѣльша заслуга. Межи писателями той эпохи ѳтличаеся на востоцѣ св. Кирилъ Александрійскій († 444) яко проповѣдникъ такъ почитанный, що по свѣдоцтву Геннадія Епископы училися его проповѣди напамять и ихъ народу голосили. Проклій († 446), Епископъ Царгородскій, оставивъ 20 омилій; — Теодоретъ († 457), Епископъ Кирійскій, оставивъ бѣльше бесѣдъ, межи котрыми ѳтличаются (10) бесѣды о провидѣнію. На западѣ: Св. Петръ Епископъ Равенатскій († 458), Хризологомъ званный, бравъ собѣ за

примѣръ Златоуста, и отличаеся великою силою надъ чувствами чоловѣка; св. К е с а р і й, Епископъ Арелатскій († 542), его омиліи суть составлени въ видѣ розмышленій; — св. Фульгентій, Епископъ въ Руспе († 553), впускаеся часто въ глубоки схоластични и мистични вопросы; — св. Левъ В. († 461) великій яко чоловѣкъ, Папа и проповѣдникъ, ѳтъ которого маемо 69 догматичныхъ бесѣдъ; — и св. Григорій В. († 604), который заключае першій періодъ христіанской омилетики. Изъ его многихъ писемъ суть для омилета особливо ваги: выкладъ книги *Јовъ*, а для каждого душпастыря „*Regulae pastorales*“, въ котрыхъ душпастыря поучае, якъ мае заховатися и поступати въ различныхъ хвиляхъ своего житья и дѣланья.

§. 37.

II. Періодъ.

Отъ часѳвъ св. Григорія В. до Собора Тридентійскаго.

Въ семь періодъ упаде христіанска омилетика еще бѳльше зъ той высоты, на якѳй ей видимо за часѳвъ великихъ учителей и писателей золотого вѣка. Обстоятельства тогдашнихъ часѳвъ не спріяли порядочному проповѣдничеству, но за то цвилло надпорядочне проповѣдничество черезъ миссіонерѳвъ между германскими и словенскими народами, надъ котрыми тогда зачало сіяти свѣтло евангельской правды. Порядочне проповѣдничество не могло тогда процвитати на востоцѣ, бо поминувши велики неспокои и замѣшательства межинародни, зайшли тутъ дуже сумни домашни борбы, котри наибѳльше причинилися до роскола церковного и до общаго паденія всякоу умѣтности. Императоры пѳдъущени своими ледачими совѣтниками стали мѣшати въ рѣчи чисто церковни и выдавати указы въ справахъ чисто религіиныхъ и церковныхъ. Зъ того повстали дворски интриги, котри не допуцали на епископски престолы достойныхъ и просвѣщенныхъ людей, но воздвигали на тійж креатуры политики и сторонництвъ. Той сумный станъ начався на востоцѣ дуже скоро. Такъ заразъ по св. Јоаннѣ Златоустѣ засѣвъ на престолѣ Царгородскѳмъ чоловѣкъ, о котрѳмъ Паладій пише, що рыбы перевысшали го въ краснорѣчию а жабы въ здѳбности до дѣловодства. При такихъ обстоятельствахъ не могла на востоцѣ процвитати ніяка богословска умѣтностъ.

Но и на западѣ стрѣчаемъ въ тыхъ часахъ сумни и умѣтностямъ неспріяючи обстоятельства, бо между новонаверненными народами не можливе було держатися на высокѳмъ степені греко-римского образования, но треба було знизитися до ихъ еще нерозвитого способа мышленья и застосо-

ватися до круга ихъ вѣдомостей, не було одже приготовленонивы до процвитанья богословскихъ умѣтностей въ загалѣ, а омилетики въ особенностн. До того причинилися такожъ дуже вредливо непрестанни борбы между различными народами, котри переходять Европу ѳтъ одного кѳнца до другого, нищатъ все, що зъ давныхъ часѳвъ остало, и на мѣстци памятникѳвъ високаго образования минувшихъ вѣкѳвъ оставляютъ слѣды варварского спустошенья. Вправдѣ жили и въ семь періодѣ велики учени и проповѣдники, но ихъ число мале и не можна ихъ зрѳвнати съ великими Учителями четвертого столѣтїа.

Въ семь періодѣ находятя такожъ различїа въ проповѣданью слова божого, для того дѣлится еей періодъ такожъ на три эпохи.

а) Перша эпоха ѳтъ часѳвъ св. Григорія В. до 11. столѣтїа, котру можна назвати эпохоу паденїа христіанской омилетики, або зо взгляду на западну Церковь эпохоу омиліаріевъ. На востоцѣ упаде омилетика майже совершенно и тѳлько дуже мале число ученыхъ пригадуе колишню славу востока. До тыхъ належитъ причислити: Јоанна Климака, Софронїа Јерусалимскаго побожнаго и ученого мужа, Максима Мученика, особливо же Јоанна Дамаскина ѳтличающагося быстротоу ума и красотоу представленья, и Теодора Студїта, котораго бесѣды суть яснымъ, прїятнымъ и сильнымъ слогомъ составлени.

На западѣ повстали въ тѳмъ часѣ такъ звани омиліарии, т. е. собранїа омиліи св. Отцѣвъ, котри свѳи початокъ завдячають Имп. Каролу Великому. Той славный, о добро Церкви и Державы рѳвно печаливый Цѣсарь видѣвъ зли слѣдства походячи зъ занедбанья церковного проповѣдничества, а понеже добре му було знаемо, на якъ низкѳмъ степені образования стоятъ священство его великоу державы, и понеже знавъ, що переважна часть священства есть такъ неумѣтна, що и при наилучшѳй воли не може свободно и зъ памяти проповѣдати слово боже, для того постарався о пѳдручну книгу, въ котрѳй душпастырѣ мали проповѣди на все недѣлѣ и праздники. Тїи пѳдручни книги называлися омиліарїями (*homiliarium*), понеже состояли изъ скороченыхъ омиліи св. Отцѣвъ. Называлнся такожъ постилїами ѳтъ початковыхъ словъ: *Post illa verba Evangelii*. Першій омиліарій составивъ по приказу Кароля В. изъ омиліи св. Отцѣвъ Павелъ Варнефридскій († 799), котре сочиненіе славный Алькуинъ († 804) пересмотривъ, исправивъ и до общаго ужитку выдавъ. Пѳдобни сочиненїа выдали такожъ: Рабанъ Маврїйскій, Архіепископъ Могунтїйскій († 857) ученикъ Алькуина, Гаймо Гальберштадскій († 853), Бертаръ ѳтъ Монте Кассїно († 884) и инни. Тїи собранїа мали двояку заслугу: въ нихъ

удержалися гдекотри части писъмъ св. Отцѣвъ, котри въ противнѣмъ разѣ були бы може пропали, а потѣмъ подавали немѣтному и свѣтовости ѳданому клиру тогдашнихъ часѣвъ средства и можливѣсть поучати нарѣдъ въ духу чисто евангельскѣмъ.

Но съ часомъ и омиліаріи тратили свою цѣну, бо они були составлени въ латиньскѣмъ языкѣ, а власно той языкъ ставався самымъ священникамъ що разѣ бѣльше чужимъ; а кромѣ того тяжко було получить примѣрники тыхъ дѣлъ про трудности съ ихъ ѳтписованьемъ получени. Впрочѣмъ и въ тыхъ часахъ находятя славни мужи, котри слово боже съ ѳтличнымъ успѣхомъ проповѣдали, такъ: Исидоръ Севильскій, Льдефонсъ Толетанскій, преподобный Беда, особливо же Петръ Даміані, котрый яко правдивый Апостолъ словомъ и дѣломъ причинявся до пѣднесеня славы божои и до спасенія души.

б) Весельи часы для христіаньскои омилетики началися при кѣнци 11. столѣтія, и тутъ назначаемо початокъ другои эпохи, котра сягае до половины 14. столѣтія, и ѳтъ ей головныхъ заступникѣвъ называеся эпоха схолястична. Омилетика зачала теперъ двигатися зъ причины важныхъ событій тогдашнихъ часѣвъ. Тогда возникла межн вѣрными цѣлои Европы величава и прекрасна идея освободити св. землю зъ пѣдъ поносного и тяжкого ярма поганьского, а кромѣ того возгорѣла межн найвысшою властію церковною и державною затята борба и власти церковной грозила велика опаснѣсть зо стороны честе — и властелюбивыхъ царей, котри вправдѣ не хотѣли знищити Церковь, якъ нынѣшни вороги Церкви, но хотѣли собѣ присвоити права церковной власти принадлежащи. Тѣи важни событія одушевили мужей Церкви преданыхъ до щирои працѣ на нивѣ церковной, до обороны правъ Церкви противъ безосновныхъ и своевольныхъ забѣгѣвъ власти державной и до одушевленя народѣвъ величавою идеею осводженя св. землѣ. Такимъ способомъ повстали славни бесѣдники, котри церковнымъ проповѣдямъ надали цѣлкомъ инный новый внѣшний видъ, котрый до теперъ удержався. До часѣвъ схолястикѣвъ була въ обѣдѣмъ уживанью омилія, ѳтъ схолястикѣвъ начинаеся уживаній по наши часы способъ проповѣдей пѣдѣленныхъ для лучшого перегляда на части и ѳдѣли, котри съ собою въ вузкой звязи стоять и разомъ красну цѣлѣсть представляютъ. Тѣи часы, въ котрыхъ схолястика образовала свои велики системы, церковна архитектура возносила до небесъ стремячи храмы, тѣи часы породили такожь славныхъ бесѣдникѣвъ, котри заслужують, щобы ихъ назвати истинными наслѣдниками св. Отцѣвъ. Схолястика сама собою есть для слушателя дуже суха и вымагае великого напруженя ума, щобы ей розумовіи

выводы поняти и запамати, но получена съ мистикою образуемъ и живо и сильно промавляе до сердца. Схолястика „учитъ бесѣдника того, що му доконьче потребне: ясного понятія того, що мае учити; погляду на звязъ науки; причины до ей обороны; средствъ до ѳткрытя и опроверженя ложныхъ заключеній противникѣвъ. Схолястика запровадила пѣдѣлы бесѣды, и причинилася до улегшеня пожиточного научаня“. Славнѣйши бесѣдники той эпохи суть: св. Бернардъ († 1153), св. Робертъ († 1134), св. Доминикъ († 1211), св. Тома Аквинатскій († 1274), св. Бонавентура († 1274), Петръ ѳтъ Блоа († 1280).

Здавалося одже, що вернуться для христіанскои омилетики часы славныхъ учителей церковныхъ золотого вѣка, но тая надѣя не остала увѣнчана пожеланнымъ успѣхомъ, противно настали для омилетики сумнѣйши часы, якъ коли ни будъ передъ тымъ або потѣмъ.

Въ тыхъ часахъ остала и Русь просвѣщена свѣтломъ евангелскои правды, и пѣдъ мудрымъ правленьемъ великихъ князѣвъ Володимѣра В. и его сына Ярослава Мудрого зачала на Руси ширитися просвѣта. Побожни монахи стали переводити письма великихъ учителей церковныхъ на рускій языкъ, инни зновъ самостоятельни омилетични письма составляли, зъ котрыхъ однакожь дуже маленьке число по наши часы удержалося. Причина того сумного явления було наиперже ѳтпаденіе востока ѳтъ правдивои Церкви, котре постепенно и на Русь перейшло и розвиваючюся руску літературу богословску въ самыхъ початкахъ знищило, а потѣмъ напады гордъ Татарскихъ и кровави межнусобни борбы, котри Русь залали кровію власныхъ ей сынѣвъ и на мѣстци многонадѣйно розвиваючюгося духовного житя оставили слѣды грубого невѣжества и варварства. Оставляючи сей предметъ инному письму наводжу тутъ лише гдекотрыхъ заступникѣвъ руского проповѣдничества, якъ: преп. Теодозія, Кирилла Туровского († около 1183), котрый писавъ бесѣды на праздни господски, зъ котрыхъ 11 удержалося. Кириль Туровскій бувъ яко проповѣдникъ на Руси высоко поважанный и рускимъ Златоустомъ званный. — Митрополитъ Кіевскій Иларіонъ († 1068), ѳтъ котрого маемо слѣдуючи письма: бесѣда о законѣ и благодати, похвальна бесѣда въ память князя Володимѣра, и правила норовственности. Впрочѣмъ примѣчаю, що въ писмахъ тыхъ и инныхъ писателей находятя гдекотри точки католической вѣрѣ противни. *)

г) Трета эпоха, котра сягае ѳтъ половины 14. столѣтія до Собора Тридентійского, представляе найсумнѣйшій станъ христіаньскои омилетики.

Проповѣдники минувшого періода були переняти еван-

*) Ср. Felesz, Geschichte der Union. I. 182 ff.

гельскою правдою, и всё свои науки опирали на евангелію, но пѳзнійше зачали многи опущати тую основу всякой церковной науки и стали большіе своимъ власнымъ розумомъ поводитьися, якъ выреченіями св. Письма. Схолястики причинилися много до пѳднесенія богословскихъ умѣтностей и церковного краснорѣчія, но пѳзнійши богословы той школы ѳтдалилися ѳтъ здоровыхъ засадъ своихъ великихъ попередникѳвъ, стали заниматься скептическими выводами на способъ давнихъ софистѳвъ, и той духъ перенѣсь ся такожъ на поле омилетики для ея наибѳльшой шкоды. Инни зновъ мало журилися о правду а головно и передъ всемъ старалися о земски добра. Той свѣтвой духъ еще бѳльше скрѣпився съ початку нового вѣка черезъ важни событія тыхъ часѳвъ, такъ а) О живленъе науки старыхъ кляссикѳвъ. Вправдѣ ложно утверждають гдекотри, що гречески и римски кляссики були въ середнихъ вѣкахъ совершенно занедбани; нѣ, учени монахи занималися ними дуже точно и пильно, и многи давни дѣла тѳлько ихъ старанностью остали переховани и сохранени ѳтъ зниченія, но есть такожъ певно, що ажъ при кѳнци середнихъ вѣкѳвъ остали студіи греческихъ кляссикѳвъ на западѣ бѳльше оживлени и обще роспросторонени. Учени Греки притиснени по паденію Царгорода тяжкимъ игомъ Турецкимъ опустили свою несчастливу ѳтчину и на западѣ шукали тихой пристани для своихъ умѣтныхъ слѣдженій. Тое событие было бы для нашего предмета цѣлкомъ обоятне, если би не особливше влѣяніе, яке оно на всё умѣтности мало. Учени тыхъ часѳвъ хотѣли о всемъ по гречиски мыслити и писати, понеже всяку инну форму выраженія уважали за низку и недостойну. Прійшло одже до того, що и богословы говорили и писали о рѣчахъ чисто христіаньскихъ выразами греческихъ кляссикѳвъ, такъ н. пр. Бембо, секретарь Папы Льва X., называе Христа: „Minerva Jovis capite orta“, св. Духа: „aura Zephyri coelestis“, ѳтпущенъе грѣховъ: „Deos superosque, manesque, placare“, кардиналѳвъ: „Patres conscripti“, собраніе кардиналѳвъ: „Collegium augurum“, священникѳвъ: „flamines“, инокинѣ: „vestales“, Пречисту Дѣву: „Diva“ и т. п. — Славный Бессаріонъ такъ потѣшае сынѳвъ Плетона сумуючихъ надъ утратою ѳтца: „Не сумуйте, бо покойникъ вознѣсь ся до чистѣйшихъ небесныхъ сферъ, где бере участь въ мистичнѳмъ танцю разомъ съ олимпійскими богами“ (ер. 10. opera Bessarionis, ed. Migne. Paris 1866, pag. 695).

Подѳбно говорили и инни. Вправдѣ не можна зъ того заключати, якобы они хотѣли такожъ ширити поганьство, противно они боролися за истинну вѣру, но имъ здавалося, що къ тому наилучше есть употреблять языкъ „богѳвъ“. Но были инни, котри тымъ соблазнялися и съ виѣшнымъ видомъ пріймали такожъ хоть по части саму рѣчь; образовани тогдаш-

нихъ часѳвъ думали, що всё дожно бути такъ устроене, якъ було за часѳвъ кляссикѳвъ, котрыхъ надъ всё превозносили; а понеже Церковь тому противилася, для того уважали Церковь яко ворога правдивой просвѣты и поступа и ѳтъ неи що разъ дальше ѳтдалилися. Священники або були за мало просвѣщени, або такожъ подѳбными гадками одушевлени, для того не було людей, котри бы тое вредливе направленъе исправляти и на користь Церкви могли обернути. б) Ереси Виклефитѳвъ, котри ѳткинувши всяку повагу церковну ослабили еще бѳльше духа церковного и приготовили поле для рационализма, матеріализма и атеизма. Тѣи важни событія мали велике влѣяніе на розвѣи омилетики. Вправдѣ заохотили они многихъ до обороны правды, но бѳльше было такихъ межѣ самымъ священствомъ, котри громадно опуцали Церковь католическу и шли за зрадливымъ голосомъ новыхъ теорій, щобы заспокоити свои похоти. Жатва одже была велика, но дѣлателей мало и при розличныхъ буряхъ тыхъ часѳвъ не могла омилетика розвиватися ани тамъ, где еще были вѣрни слуги Церкви. Тогдашни проповѣдники не добирали слѳвъ, не зважали на ніяку эстетику, но часто говорили такъ, що и найпростѣйшій чоловікъ нашихъ часѳвъ не важивъ бы ся въ честнѳмъ товариствѣ щось подѳбного сказати. Такій простый и неприличный способъ бесѣды цвивъ особливо въ Нѣмечинѣ; его вѣрный образъ находится въ Лютра бесѣдахъ зѳбранныхъ подъ именемъ: *Seifpreden*. Иннымъ великимъ блудомъ тогдашнихъ проповѣдникѳвъ була всегдашна полеміка, при чѣмъ до крайности переходили и смѣшными робилися.

§. 38.

Весельши часы настали для Церкви ѳтъ Собора Тридентійского и тутъ начинаеся

III. Періодъ,

котрый обнимае исторію церковного краснорѣчія ажъ до нашихъ часѳвъ.

Соборъ Тридентійскій выдавъ зо взгляду на проповѣданъе слова божого многи спасительни распорядженія, котри на провинціальныхъ и епархіальныхъ синодахъ остали оголошени и до потребъ дотычныхъ краѣвъ и народѳвъ застосовани. На рѣшеніяхъ Собора Тридентійского опираются такожъ распорядженія Синода Замостского (р. 1720). Однакомъ тѣи церковни распорядженія далися тѳлько постепенно въ житъе впровадити и треба було найперше побѣдити многи препоны, котри такъ въ виѣшныхъ обстоятельствахъ и стремленіяхъ, якъ и въ самѳмъ священствѣ тыхъ часѳвъ лежали. Протестанты не переставали всѣми возможными средствами

поборювати святу Церковь, а коли они сами въ собѣ на различни секты распалися и черезъ свои межиусобни борбы стратили перевагу, яку черезъ довшій часъ мали, оставили приготовлене поле для отвертыхъ вороговъ всяком положительной религiи, котри подобно еретикамъ и язычникамъ першихъ вѣковъ христіанства выписали на своей заставѣ: „Ecrasez l'infame“ (выкоренѣтъ нечестиву, с. е. Церковь).

Тiн сумни явленья нанесли вправдѣ много вреда св. католич. Церкви, но зъ другой стороны причинилися до еи добра, бо мужи Церкви предани видячи грозяче зо всѣхъ сторонъ небезпеченство стали промышляти надъ оживотвореньемъ рѣшеній Собора Тридентійского, и ихъ стараньямъ и трудамъ належится подяка за оживленье правдивого церковного краснорѣчія. Особлившу заслугу положивъ тутъ св. Кароль Бомейскій, котрый прекрасными своими наставленьями старався обудити зъ глубокого сна истинне церковне проповѣдничество.

И дѣйстно, добре сѣмя, хоть не заразъ, но сторицею принесло плодъ пожеланный. Найперше двинулося церковне проповѣдничество въ краяхъ чисто католическихъ, Итали и Испани, потѣмъ въ Франціи, где повстали славни проповѣдники, котри соединивши омилю св. Отцѣвъ съ проповѣдію славныхъ схолястикѣвъ сталися взорцами для проповѣдникѣвъ всѣхъ краѣвъ и народностей. Межи италійскими проповѣдниками на згадку заслуге особливо Павелъ Сеньері*) († 1694); межи французскими славни проповѣдники: Боссюе († 1704), Бурдалю († 1704), Фенелонъ, († 1715) и Массильонъ († 1742).** Въ Нѣмечинѣ стояло проповѣдничество ажъ до другой половины 18. столѣтія на дуже низкѣмъ степені, ѳтъ тогда же зачало двигатися такъ, що нѣмецки проповѣдники заняли перше мѣстце межи проповѣдниками всѣхъ народѣвъ. Згадую толькѣ славнѣйшихъ: Абрахамъ а Sancta Clara, котрый ѳтличався ироничнымъ способомъ проповѣданья. — Humolt, Schneider, Grefsch, Sailer, Zais, Weith, Sürcher, Dörfler, Hunyadi. — Въ Польци живѣ въ тыхъ часахъ кромѣ инныхъ славный проповѣдникъ Скарга; на Руси Ипатій Поцѣй, Рагоза, св. Јосафатъ Кунцевичъ. Мел. Смотрицкій, Левъ Книшка.***) — Изъ того короткого погляда на историю церковного проповѣдничества показуеся одже, що

*) Его дѣла суть на нѣмецке переведени.

***) Bossuet, Leben von Bausset, deutsch von Feder. Sulzbach 1820. — Oeuvres compl. Paris 1836. 12 vol. — Bourdaloue, Werke übersezt. Regensburg 1847. — Fenelon, Werke übersezt von Werkmeister. Tübingen 1809. — Massilon oeuvres compl. Paris 1838. Uebersezt. München 1822.

***) Ср. Pelesz, Geschichte der Union. II. 377 ff. 1058 ff.

судьбы его стояли въ тѣснѣй связи съ судьбами Церкви, и що ѳтъ обстоятельствъ, въ якихъ Церковь находилася, зависѣло такожь веселе або сумне состояніе церковного краснорѣчія.

Отличнѣйши сочиненія омилетични будутъ наведени въ росправѣ о различныхъ родахъ проповѣдей.

ПЕРВА РОСПРАВА.

Загальна Омилетика.

§. 39.

Понятіе и подѣлъ.

Загальна омилетика есть умѣтне наставленье поучающе, якъ мають бути составлени и голошени всякого рода всенародни церковни науки.

Загальна омилетика дѣлится на два отдѣлы:

I. О предметѣ або содержанью религiйной науки.
II. О омилетичнѣй формѣ, або представленью предмета религiйной науки.

I. Отдѣлъ.

Предметъ религiйной науки.

Тутъ буде бесѣда о выборѣ и о упорядкованью предмета религiйной науки.

A.

О выборѣ предмета религiйной науки.

§. 40.

Найвысша засада при выборѣ предмета религiйной науки

слѣдуе изъ цѣли церковного душпастврства въ загалѣ, котра состоитъ „въ прославленью Бога и спасенію людей“; для того доуженъ предметъ религiйной науки бути такий, котрый може до осягненья той цѣли причинитися, а такимъ предметомъ есть слово вѣчной правды по словамъ бож. Спасителя: „Святи ихъ во истинну твою; слово твое истинна есть“ (Јоан. 17, 17). Предметомъ религiйной науки есть одже слово боже або всѣ правды вѣры и норовственности Богомъ откровени и Церквою вѣрно и свято храними и преподавани. Для того обовязанъ проповѣдникъ преподавати вѣрнымъ цѣлу науку христіанську, бо такъ приказуе Спаситель: „Вы же не нарицайтеся учителя, единъ бо есть учитель; вси же вы братіе есте. Аще вы

пребудете въ словесѣ моемъ, во истинну ученици мои будете“ (Joан. 8, 31), а св. Апостолъ Павелъ каже: „Основанія иннаго никтоже можетъ положити, развѣ того, еже есть основане, еже есть J. Христосъ“.

Слово боже може однакожъ тѣлько тогда причинитися до освященія поодинокихъ людей, если го каждый точно порозумѣе и нимъ такъ живо переймется, що оно ставеся правиломъ его мышленья и дѣланья. Но не всѣ люде суть въ состоянїю рѣвно пѣзнати, порозумѣти и до житья застосовати всѣ правды вѣры и норовственности, для того довженъ проповѣдникъ изъ сокровища бож. ѳкровенія выбирать и голосити тое, що для его слушателей есть отвѣтне, потрібне и спасительне.

При выборѣ предмета религїйной науки треба одже узгляднати успособленье и свойства самого преподаваемого предмета и природу, успособленье и свойства слушателей, котрымъ мае преподаватися религїйна наука.

§. 41.

Выборъ предмета религїйной науки зо взгляду на самъ предметъ.

Понеже предметомъ религїйной науки есть слово боже, для того довженъ проповѣдникъ:

1. Памятаючи на слова письма св.: „Мы проповѣдуемъ Христа распятого“, проповѣдати Евангелїе, с. е. слово боже, котре Богъ ѳкрывъ а Церковь до вѣрованья подае. До того обовязуе ся каждый душпастверь торжественно присягою, котру при рукоположенью передъ Богомъ и Церквою въ руки своего Епископа складае. — Всѣ правды евангелски можна подѣлити на догматични, норовственни, литургични и исторични; для того розличаються науки религїйни зо взгляду на предметъ, на догматични, норовственни, литургични и исторични. Всѣ тїи роды проповѣдей довженъ учитель церковный держати, щобы выповнивъ свою задачу высказану словами Апостола: „Проповѣдуй слово“ (II. Тимот. 4, 1). И такъ:

а) Потреба держати догматични проповѣди, або выкладати вѣрнымъ правды догматични, бо: а) того вымагае цѣль всякой религїйной науки, состояща въ прославленью Бога и освященїю людей. Щобы тую цѣль осягнути, треба передъ всемъ пѣзнати Бога, бо „вѣрити подобаетъ приступающимъ ко Богу, яко есть“, — и пѣзнати правды Богомъ ѳкровени, понеже „вѣра есть голова и жерело, и хотяй бы человекъ всё стративъ, то если вѣру сохранивъ, всё пѣзнѣше отыскае“ (св. Joан. Злат. ом. 23. до Мат). Для того довженъ душпастверь преподавати своимъ слушателямъ правды

вѣры, тымъ бѣльше, що тыми науками кладе основу для всѣхъ прочихъ религїйныхъ поученїй. Вѣра стоить въ тѣсной звязи съ норовственностїю человека; науки догматични удѣляютъ наукамъ норовственнымъ силу и значенье, безъ нихъ остануть и наилучши науки норовственни зимни и мертви, бо „любовь есть сила вѣры, а вѣра есть сила любви“ (св. Левъ В. бес. 24). Норовственностъ безъ вѣры есть такъ неосновна, якъ неосновни суть всѣ системы религїйни, котри не соглашаются съ истинною катол. вѣрою, понеже тѣлько правдива вѣра дае норовственности сильну, основну пѣдставу и доказуе, що законъ норовственности есть законъ божїй; противно всяки инни етики, якъ ни будь быстроумно составлени, опираются на разумѣ, часто притѣменѣмъ ложными заключенїями догматичными, и для того не мають певной основы, сами собѣ спротивляются и не могутъ человека разумно и совѣстно ихъ судящего за собою потягнути, а еще меньше суть въ состоянїю заохотити человека до ихъ захованья тогда, коли ихъ выповненье съ трудами, противне же поступованье съ житейскими хоть марными прїятностями и користями есть получене. Для того не дасть заперечитися, що норовственностъ безъ вѣры есть або случайна або користолобива. Въ концї науки вѣры исправляе многи ложни понятїя о норовственныхъ должностяхъ человека, н. пр. не треба молитися, бо Богъ знае наши потребности; треба свѣта уживати, бо по смерти не ма чого чекати и т. п. — β) Потреба догматичныхъ проповѣдей показуеся зъ примѣра Спасителя, Апостоловъ, св. Отцѣвъ, котри преподавали науку вѣры, и γ) зъ приказу Церкви, щобы душпастверьѣ поучали народъ въ правилахъ вѣры.

Межи правдами догматичными особлившон ваги суть таинства, н. пр. о св. Троици, о воплощенїю и пр., котри суть основою цѣлого вѣроученья, для того хотяй они суть сами собою для людского розума непонятни, треба ихъ въ религїйныхъ поученьяхъ пояснити, бо они належатъ до цѣлости вѣры христїаньской и безъ ихъ знанья остали бы незрозумѣлими многи правды вѣры, н. пр. безъ науки о воплощенїю не можна говорити о ѳткупленью и о всѣмъ, що съ тою правдою въ звязи стоить. Кромѣ того досвѣдченье учитъ, що въ тѣмъ взглядѣ случаются ложни понятїя, н. пр. о Троици, три лица и три боги и т. п.; для того треба особливо въ нарочити празники установлени въ честь якого таинства вѣры дати народу точне и о скѣлько возможно ясне понятїе о дотычнѣй правдѣ вѣры.

б) Проповѣди норовственни суть dokonьче потрібни, бо хотяй наука вѣры содержить въ собѣ въ загалѣ и науку норовственности, то однакожъ не каждый человекъ може зъ неї безъ точного поясненья пѣзнати свои норовственни

довжності, а понеже кожый обов'язанъ черезъ совѣстне выповненє своихъ довжностей до святости стремити, то само собою слѣдує, що душпастирь довженъ старатися оживотворити свои науки догматични тымъ, що покаже своимъ слушателямъ ихъ нороственни изъ вѣры випливаючи довжности, котри въ житью заховати и выповняти мають. Якъ вѣра безъ дѣль мертва єсть, такъ само суть науки догматични безъ наукъ нороственныхъ мертва, для того довжни оба згадани роды церковныхъ наукъ себе взаимно спомагати и до вспѣльной свои цѣли стремити. — Въ наукахъ нороственныхъ треба выстерѣгатися двохъ крайностей: поблажливости и за великой строгости. Поблажливимъ стаєся омилеть, если истинни довжности яко совѣты и. т. п. представляє, и. пр. коли о постѣ говорить тѣлько яко о средствѣ для удержанья здоровья, або если слушателямъ самъ пѣдає способы и выкруты, якъ могутъ хоть на видъ освободитися ѳтъ своихъ истинныхъ довжностей. Такой проповѣдникъ єсть причиною упадку нороственности, ѳнь пѣдкопує повагу св. вѣры, для того страшными словами ѳтзывается Богъ до него устами Пророка: „Горе Пророкомъ глаголющимъ миръ, нѣже нѣсть мира“ (Єзек. 13, 10), а Спаситель: „Иже аще разорить єдну заповѣданей сихъ и научить тако чловѣки, мнѣ наречется въ царствѣи небеснѣмъ“ (Мат. 5, 19). За великой строгости допуцаєся той проповѣдникъ, котрый накладе своимъ слушателямъ довжности, до якихъ не суть обов'язаны, и. пр. если евангелски совѣты называє довжностями, або если вкладає на всѣхъ таки довжности, до котрыхъ тѣлько певный станъ єсть обов'язанный. За велика строгѣсть єсть вредлива, бо довжности нороственни суть для змыслового чловѣка и такъ утяжливи, если же кромѣ того ѳтъ людей wymagaєся щось надзвычайного, то они легко стануть упадати на духу, думаючи, що тое ихъ силы переходить, они стануть дивитися на законъ нороственности съ певнымъ родомъ обоятности, стануть допуцатися легшихъ а потѣмъ и тяжкихъ переступленѣй противъ закона нороственности и съ часомъ стануться грѣшниками выходячи зъ того пересвѣдченья, що выповненє закона нороственности переходить ихъ силы. Для того довженъ омилеть держатися въ своихъ наукахъ науки св. Церкви, а при тѣмъ памятати на змыслъ словъ с. Јоанна Златоуста: „Радше я хочу бути осужденый за лагѣдность якъ за строгѣсть“.

г) Проповѣди літургични, т. е. таки релігійни науки, въ котрыхъ поясняются обряды и звычайи церковни, такъ що до ихъ составныхъ частей, якъ и зо взгляду на ихъ змыслъ и значенє. Се поле мало узглядняють омилеты, думаючи, що оно бѣльше до школы якъ на амвонъ належитъ, а однакожь застановившия точнѣйше надъ ними, треба признати, що таки

проповѣди суть коньче потрібни. Обряды и звычайи церковни суть живымъ представленємъ житья и духа Церкви, въ нихъ видить чловѣкъ очима тое, що по воли божѣй сталося и дѣєся для душевного добра рода людского. Для того вже сама любопытнѣсть желала бы ихъ точного поясненья. Но понеже тѣи обряды суть змысловымъ представленємъ правды вѣры, то показуєся и потреба ихъ пояснити. Христїанинъ обов'язанъ брати участь въ церковныхъ обрядахъ, но если ихъ не розумѣє, то буде тое робити механично, не знаючи значенья и змысла того, що робити. То спротивляєся достоинству чловѣка яко розумного сотворенья. — Кромѣ того повинни обряды церковни наставляти и накланяти вѣрныхъ до побожности; если же они не мають понятїя о ихъ значенью, то не могутъ ѳтнести той духовнои користи, котру по воли Церкви мають ѳтнести. — Дальше показуєся потреба літургичныхъ проповѣдей зъ того, що тѣи виѣшни обряды пригадують чловѣкови, особливо меньше образованому, его довжности, котри въ тыхъ обрядахъ представляются. Для того неперестає Церковь напоминати своихъ слугъ, священникѣвъ, чтобы совѣстно и точно поясняли народу літургичн обряды, бо вже въ старѣмъ завѣтѣ приказує Богъ Мойсею, чтобы поучивъ нарѣдъ, якъ має Богу служити, а Соборъ Тридентїйскїй и Синодъ Замостскїй распоряджає, чтобы проповѣдники поясняли народу обряды и звычайи церковни. Проповѣди літургични не стоятъ на перепѣнѣ догматичнымъ и нороственнымъ наукамъ, противно они ихъ спомагають; бо при літургичныхъ проповѣдахъ можна и треба поучати о тѣмъ, що съ поодинокими літургичными предметами и дѣйствїями стоить въ звязи; предметы и священѣдѣйствїя літургични пригадують народу правды вѣры и нороственности, літургїя бо єсть для народа постоянна и таинственна проповѣдь (Августинъ, посл. 119 гл. 7); но проповѣдникъ довженъ чересъ літургични проповѣди причинитися до того, чтобы нарѣдъ розумѣвъ бесѣду літургїи, с. е. чтобы розумѣвъ, що представляє и означає цѣла літургїя. У насъ особливо многи презирають и маловажать церковни обряды, певно лише для того, що ихъ не розумѣють; наши Літургїи, Утренї, Вечернї и прочи священѣдѣйствїя выдаются за надто утяжливими и довгими для тыхъ, котри не знаютъ ихъ прекрасного символичного значенья, и нема чому дивоватися, бо и найкоротше дѣйствїє, котрого чловѣкъ не розумѣє, не може го заняти, не може го до побожности взрушити. Для того довжни бы проповѣдники съ особливимъ жаромъ посвятитися тѣи ѳтросли ихъ високого званїя, а певно будутъ колѣсь собирати богати плоды. Нарѣдъ дуже радо слушає літургичныхъ проповѣдей! Нарѣдъ желає и просить о таки науки! Для того не щадѣть Отцы духовни труда, котрый безъусловно єсть потрібный до приготовленья на літургичну проповѣдь!

д) Исторични проповѣди, с. е. таки религійни науки, въ котрыхъ исторія становить підставу цѣлои науки.

Исторія свята, т. е. исторія библійна и церковна есть отличное спомогательне средство въ проповѣдехъ догматичныхъ и моральныхъ, бо она содержитъ всё тое, що св. Августинъ высказавъ словами: „Potuerunt hi et haec, quare non tu Augustine?“ Исторія показуе правды вѣры и моральности въ житью певныхъ людей оживотворени, наводитъ найсильнѣйши побудительни причины, котри до сердца живо промавляють и въ умѣ и сердца чловѣка остають. Для того видимо, що Христось, Апостолы и св. Отцы такъ радо употребляли исторію въ своихъ наукахъ. При употребленю исторіи въ религійныхъ наукахъ треба уважати, чтобы наведени событія були совершенно правдивы, дальше, чтобы стояли въ близкомъ отношеню до предмета науки и чтобы могли чловѣка до отвѣтнаго дѣланья заохотити и побудити. Зъ исторіи библійной ст. Завѣта треба опущати таки повѣсти, котри для нашихъ слушателей суть неотвѣтны, а часомъ и смѣшны, и въ загалъ наводити событія безъ всякихъ додатковъ и перекрученій такъ якъ они сталися.

2. Проповѣдникъ доуженъ голосити чисту правду, понеже Богъ есть истина и его слово есть истина; кто про тое покликанный слово боже голосити, доуженъ тѣлько правду проповѣдати. Се относится не тѣлько до самого предмета науки, но такожъ до цѣлого обробленья и переведенья религійной науки, такъ що всѣ поясненья, доказы, примѣры и пр. доужны бути правдивы.

3. Проповѣдникъ доуженъ голосити тѣлько религійну правду, с. е. правды Богомъ откровени и въ Церкви храними, и тое, що съ ними въ близкѣй и тѣснѣй звязи стоить. Для того есть всё мірскє, политичне и т. п. выключене изъ религійной науки, а проповѣдникъ слова божого може о тыхъ предметахъ лише о тѣлько говорити о сколько они относятся до религійи.

4. Въ концѣ доуженъ проповѣдникъ слова божого голосити цѣлу евангельску истину такъ, чтобы она влѣяла на цѣлого чловѣка, с. е. чтобы каждый мѣгъ познати и порозумѣти всѣ правды вѣры и моральности, и чтобы мѣгъ ними перенятися такъ, чтобы цѣле свое житье ведля нихъ урядивъ.

§ 42.

Выборъ предмета религійной науки зо взгляду на слушателей.

Ведля выше сказаного доуженъ проповѣдникъ слова божого проповѣдати въ религійныхъ наукахъ всѣ евангельски правды такъ якъ ихъ Богъ открывъ и Церковь до вѣро-

ванья подае. Зо взгляду на слушателей однакожь показуея въ тѣмъ взглядѣ потреба певного ограниченья предмета религійной науки, и тутъ доуженъ омилеть держатися той засады: Выбирай въ данѣмъ случаю и для певныхъ слушателей изъ сокровища бож. откровенья тое яко предметъ религійной науки, що для твоихъ слушателей зо взгляду на ихъ внутренни и внѣшни обстоятельства есть отвѣтне, потребне и спасительне.

Для того треба при выборѣ предмета религійной науки:

а) Узгляднати внутренне духовне успособленье слушателей, с. е. кругъ ихъ понятій и вѣдомостей религійныхъ и способъ ихъ мышленья и житья, бо и бож. Спаситель удѣлявъ своимъ слушателямъ лише тое, що могли поняти, и сказавъ: „Еще много имамъ глаголати вамъ, но не можете носити нынѣ“ (Joan. 16, 12).

б) Узгляднати ихъ потребы, для того треба выбирати а) таки правды, котри всѣмъ суть до спасенія потребны, хотя бы они ихъ не легко могли поняти. Тутъ належатъ основни правды христіанства, котри каждый чловѣкъ знати и вѣрити доуженъ; б) таки правды, котрыхъ знанье имъ есть потребне зо взгляду на особливши обстоятельства мѣстця, часу, стану, способу житья и т. д. Тутъ належатъ межи инными таки окрестности, где жиютъ люде различныхъ вѣроисповѣданій. Въ такихъ мѣстцяхъ треба нарѣдъ точно поучити и утвердити въ тыхъ правдахъ, въ котрыхъ инновѣрцѣ спротивляются св. католическѣй вѣрѣ, чтобы они не далися збаламутити черезъ инновѣрцевъ.

в) Узгляднати, о сколько можливе, расположенье слушателей, ихъ желанья и ожиданья, и старатися тѣйжь въ духу и по воли Церкви заспокоити. Для того треба и пр. въ велики праздники говорити о такѣй правдѣ, котра относится до того праздника; въ постныхъ проповѣдахъ не спущати зъ ока страсти Христови, бо парѣдъ того жєлае, зъ того много учится, и если проповѣдникъ безъ важной причины о чѣмъ инномъ говоритъ, слушатель не отнесуть той духовной користи, яку бы могли и хотѣли отнести. То само сказати треба о религійныхъ наукахъ при похоронахъ, хрестинахъ, шлюбахъ, по пожарахъ, по наводненю, въ часѣ епидеміи и т. п. Во всѣхъ случаяхъ сего рода треба выбирати такій предметъ, котрый отвѣчае ихъ душевному расположєню, потребамъ и обстоятельствамъ.

§. 43.

Яки предметы не належатъ до религійной науки?

Понеже проповѣдникъ обовязанъ голосити тѣлько слово боже такъ, якъ оно ѣтъ Бога откровене есть и въ Церкви

католическѣй вѣрно и свято сохраняея; для того выключени суть изъ религійной науки:

1. Всѣ предметы чисто мірски, котри не стоятъ съ религіею въ ніякѣй звязи. Тымъ однакожь не хочемо сказати, якобы проповѣдникъ николи и подѣ ніякимъ условіемъ не мѣгъ заниматься въ религійныхъ наукахъ рѣчами мірскими. Противно, суть случаи, въ котрыхъ онъ до того есть обовязаный, особливо зо взгляду на политику. Священникъ вправдѣ не повиненъ ани въ Церкви, ани въ школѣ, ани где нибудь — яко слуга Церкви — заниматься политичными дѣлами, бо „никтоже воинъ бывая обязуется куплями житейскими, да воеводѣ оугоденъ будетъ“ (II. Тімот. 2, 4), но если чопрсы политични стаются вопросами религійными, если они ѳтносятся до правдъ вѣры и норовственности, тогда не може священникъ мовчати, но доуженъ поучити вѣрныхъ о ѳтношенію дотычныхъ политичныхъ вопросѣвъ до религій, и старатися, щобы они не попалися въ блудъ и не далися збаламутити ложными вымыслами и розумованьями такихъ людей, котри будьтобы для добра державы нарушають права Церкви. Священникъ яко слуга божій — права и доужности священника яко гражданина не належатъ тутъ — обовязанъ проповѣдати евангельску правду и еи боронити, доуженъ напминати и заохочати до добродѣтели, а перестерѣгати передѣ беззаконіемъ. Его задача яко проповѣдника слова божого есть одже: напминати вѣрныхъ до невзрушимой вѣрности и послушанія законнѣй власти державнѣй, показуючи на прекрасни примѣры Христа, Апостоловъ и христіанъ всѣхъ вѣкѣвъ, а ведля обстоятельство осуджати дерзѣсть и безбожнѣсть тыхъ, котри въ непогамованѣмъ стремленію до свободы предпринимають всё, щобы взрушити и зничити царски престолы, а потѣмъ подѣ видомъ свободы вложити на народы ярмо незносимого рабства (Гругорій XVI. енцикл. „Mirari vos“ зъ дня 15. Серпня 1832). Понеже дальше политични переступленья суть о много тяжши и для общества небезпечнѣйши, якъ инни переступленья поодинокихъ людей, для того доуженъ проповѣдникъ слова божого при данѣй случайности показовати ихъ огиднѣсть, выкрывати ихъ подли стремленія, опровергати ихъ украшанья, и всѣхъ передѣ ними перестерѣгати. — Въ нашихъ часахъ появляются ложни и згубливи засады о взаимнѣмъ ѳтношенію Церкви и Державы, тутъ не може проповѣдникъ слова божого такожь мовчати, но обовязанъ поучати вѣрныхъ, що обѣ власти суть ѳтъ Бога, и що треба законы и распорядженья обохъ властей почитати и слухати, если тѣлько они не спротивляются закону божому, бо тогда „подобаетъ послушати Богу паче, нежели чловѣку“. Священникъ не смѣе яко такіи заниматься рѣчами чисто державными;

но если бы мірска власть хотѣла выдавати распорядженья, въ рѣчяхъ чисто церковныхъ, що булобы получене съ небезпеченствомъ для спасенія вѣрныхъ, тогда доуженъ священникъ яко слуга Церкви боронити права Церкви, и всѣми возможными и позволенными средствами старатися ѳтвернути грозячу опаснѣсть. — Тутъ належитъ такожь захованье священника въ часѣ выборѣвъ до различныхъ конституційныхъ репрезентацій. Поминувши вже велику важнѣсть такихъ згромаженій для поодинокихъ краѣвъ, народностей и державъ въ чисто мірскихъ справахъ, треба зъ натискомъ поднести ихъ значенье для духовного, норовственного добра общества, и для того не подлежитъ ніякому сомнѣнію, що проповѣдникъ слова божого и въ тѣмъ взглядѣ не може мовчати. Противно видимо изъ поступованья Головы Церкви и найѳтличнѣйшихъ Епископѣвъ, що проповѣдникъ слова божого доуженъ и въ тѣмъ дѣлѣ поучати и напминати своихъ вѣрныхъ, якъ туу важну доужнѣсть и право мають для блага Державы и Церкви сповнати. Тѣлько доуженъ учитель церковный поступати тутъ въ духу любви христіанской, не датися збаламутити сторонництвамъ и крайностямъ, но по закону божому представити вѣрнымъ, якъ великой ваги есть се дѣло имъ ѳтъ законной власти поручене, въ чѣмъ оно состоитъ, якъ его мають сповнити, и возвати ихъ щобы выбирали такихъ мужѣвъ, котри черезъ свѣй розсудокъ, образование, честноту и боговѣйность дають поруку, що змогутъ и схотятъ своихъ выборцѣвъ достойно и успѣшно заступати. Въ семь дѣлѣ однакожь най памятае душпаствыр и учитель церковный на слова Спасителя: „Будете оубо мудри и пр.“

Само собою розумѣется, що священникъ въ подѣбныхъ случаяхъ не буде говорити чисто политичну проповѣдь, но выбере предметъ религійный, при котрѣмъ въ рѣчи стояча справа дасться на подставѣ евангелія пояснити и представити.

До мірскихъ предметѣвъ, о котрыхъ въ проповѣди можна говорити, належатъ такожь инни, котри мають якесь ѳтношенье до религійного житья чловѣка, н. пр. захованье въ часѣ епидеміи, бурѣ, посыланье дѣтей до школы, старанье о забудованья цевковни, шкѣльни и т. п.

2. Выключене есть зъ религійной науки всё подѣ о зрѣле и непевне, для того треба Письмо св. наводити ведля одобренного текста, а при поясненію держатися науки Церкви; не треба наводити таки повѣсти, котри суть непевни, не наводити явленья и чуда, доки тійжь черезъ власть церковну не суть испытани и стверждени, въ загалѣ треба залишати всё, що не мае за собою певности, и всё, що спротивляея добрымъ обычаямъ.

3. До проповѣди не належатъ схолястични вопросы и наслѣдованья, бо они слушателя не созидають, а на про-

повѣдника кидають підозрѣнє, що він хоче величатися своєю ученостію, н. пр. розводитися надъ тяжшими вопросами о св. Троици, о пресуществленію и т. п.

4. Зъ проповѣдей суть выключени всѣ предметы, котри не суть для слушателей користни, такъ мнѣнія еретикѣвъ, съ изнятіємъ, если бы где таковы появились. Особливо же треба

5. выстерѣгатися говорити о рѣчахъ, котри могутъ для слушателей статися шкодливими, н. пр. точне описованье грѣхѣвъ нечистоты, отношеній супружескихъ, ложныхъ засадъ житья и пр. Въ томъ взглядѣ наминае св. Кароль Боромейскій въ загалѣ: „Проповѣдникъ не повиненъ говорити о излишнихъ або неплодоносныхъ предметахъ, лише о такихъ, котри отвѣчаютъ достоинству дома божого; не повиненъ общевяно наводити имена и науки еретикѣвъ съ изнятіємъ тамъ, где они суть знаеми, и где показуея потреба ихъ опровергати; доженъ залишати всяки шутки и смѣшности; не повиненъ нарушати личности будьто называючи ихъ по имени, будьто говорячи о нихъ такъ, якъ бы на нихъ пальцемъ показовавъ; не повиненъ начальство общевяно наставляти, но, если то потрібно, въ приватной дорозѣ; въ бесѣдѣ о беззаконіяхъ не повиненъ переступати границѣ кротости и лагѣдности; не може произносити гнѣвливи неприлични слова и зъ амвона робити мѣстце власной обороны або самохвальбы“.

Б.

О упорядкованью предмета религійной науки.

§. 44.

Потреба и користь.

Щобы религійна наука була основна, зрозумѣла и успѣшна, треба такъ въ цѣлой науцѣ якъ и въ ей поодинокихъ частяхъ заховати певный порядокъ и на тое уважати, щобы всѣ проповѣди цѣлого року стояли съ собою въ певной звязи. „Одна зъ головныхъ причинъ безъуспѣшнаго проповѣданья слова божого лежить въ томъ, если проповѣдникъ не мае въ своихъ наукахъ ніякого пляну и звычайно о томъ говорить, до чого найлегше може приготовитися.“ Таке поступованье есть дуже нерозумне и нездале. „Бо якъ въ кождой поодинокой проповѣди всѣ части дожны стремити до одной цѣли, такъ повинни и всѣ проповѣди цѣлого року мати певну цѣль; всѣ проповѣди певного часу дожна соединяти одна головна гадка. Проповѣдникъ доженъ такъ поступати, якъ будовничій, котрый найперше очищае мѣстце, где мае дѣмъ ставити, ѳтъ непотрѣбного румовиска, потѣмъ кладе сильну основу

и на ней постепенно возноситъ цѣлу будову. Будовничій дѣлае всѣ ведля обдуманого пляну, и если бы тое залишивъ, не мѣгъ бы ани найменьшій дѣмъ выставити. То само видимо во всѣхъ инныхъ занятіяхъ, и того домагаеся разумъ такожь и ѳтъ проповѣдника, котрый мае въ серцахъ слушателей вознести прекрасну будову добродѣтели“.

И истинно велики суть користи, котри приносятъ проповѣди голошени ведля певного пляну. Самъ проповѣдникъ мае вже на передѣ опредѣленный предметъ науки, и для того не попаде въ блудъ тыхъ, котри о одномъ предметѣ за богато, о инномъ рѣдко коли або николи не говорятъ; дальше тѣлько тымъ способомъ можна всѣ правды вѣры и норовственности ведля ихъ лончной звязи и потребъ слушателей належито выкладати, а на слушателей робитъ се дуже пріятне и сильне впечатлѣніе, если они видятъ, що всѣ науки церковни стоятъ съ собою въ звязи и всѣ до той самой цѣли стремлять. Кождый проповѣдникъ доженъ про тое уложити собѣ певный плянъ, ведля котрого буде голосити слово боже; особливо же потрібный есть такий на передѣ уложеный плянъ при тыхъ Церквахъ, где есть бѣльше проповѣдникѣвъ. Тин дожны бы всегда на передѣ порозумѣтися межи собою, въ якѣмъ порядку будутъ голосити правды вѣры и норовственности, бо въ противномъ разѣ вѣчно будутъ повтарятися жалобы слушателей, що въ такихъ коллегіальныхъ Церквахъ найменьше можна користати зъ проповѣдей. *)

§. 45.

Упорядкованье цѣлого поученія религійного.

1. Проповѣдникъ доженъ выкладати всѣ правды христіанского вѣро- и норовоученья, но понеже тое тѣлько постепенно може здѣлати, для того насуваеся вопросъ, въ якѣмъ порядку мае преподавати поодинокіи правды вѣры и норовственности? Се упорядкованье зависитъ ѳтъ предмета и ѳтъ слушателей.

Зо взгляду на предметъ (объективно) науки може упорядкованье предмета бути внутренне або виѣшне, соотвѣтно тому, чи его причина лежить въ природѣ предмета, чи нѣ. — Объективне упорядкованье предмета есть внутренне, если его причина лежить въ самѣмъ предметѣ, такъ, що поодинокіи правды вѣры и норовственности

*) Въ такихъ Церквахъ суть книги, до котрыхъ записуются проповѣдники. Добре одже було бы, щобы тамъ бувъ такожь опредѣленный плянъ цѣлорочной науки, хоть въ Недѣли. Въ Праздники и при инныхъ случайностяхъ можна бы каждому проповѣдникови лишити свободу въ выборѣ предмета.

предподаются въ тѣмъ порядку, якъ одна зъ другой логично вы-
плывае, н. пр. о сотвореніи чоловѣка, о грѣсѣ первородномъ,
о приготовленіи рода людского на ѡткупленіе, о ѡткупленіи,
о благодатныхъ средствахъ и т. д. — або въ науцѣ о Тайнѣ
Покаянія: о испытаніи совѣсти, о жалю, рѣшительномъ по-
становленіи и пр.; въ науцѣ о добродѣтеляхъ: перше о
основныхъ добродѣтеляхъ, потѣмъ о прочихъ и о противныхъ
имъ грѣхахъ и т. д. — Обективне упорядкованье пред-
мета есть внѣшне, если его причина лежитъ въ якѣмъ
внѣшномъ до предмета науки ѡтносячимся обстоятельствѣ,
н. пр. если проповѣдникъ въ историчномъ рорядку поучае на-
рѣдъ о тѣмъ, що *И. Христосъ* здѣлавъ для спасенія рода люд-
ского, або если при поясненіи церковного рока и различ-
ныхъ священодѣйствій выкладае правды вѣры и норовствен-
ности.

Зо взгляду на слушателей треба при упорядко-
ванью предмета науки увзгляднати кругъ ихъ религійныхъ
вѣдомостей, ихъ потребности и свойства, и для того найперше
поучати о тѣмъ, що всѣ знати и вѣрити повинни, и що для
нихъ особливо есть потрібне; дальше треба найперше гово-
рити о легшѣмъ, потѣмъ о тяжшѣмъ до понятія; въ кѣнци
напередъ предподавати тѣи правды, безъ котрыхъ прочи оста-
либы непонятни.

2. При упорядкованью предмета религійной науки нахо-
дитъ проповѣдникъ въ церковныхъ літургичныхъ устрой-
ствахъ дуже добре руководство, понеже тѣи представляють
въ природномъ розвою и порядку всё, що *Богъ* здѣлавъ для
спасенія рода людского, и учать чоловѣка, що ѡнъ вѣрити и
якъ жити довшень, чтобы стався участникомъ вѣчныхъ благъ.
Тутъ належитъ найперше рѣкъ церковный и евангельски
начала. Проповѣдникъ може за основу упорядкованья пред-
мета религійной науки взяти церковни праздники, и говорити
въ часѣ певного праздника о тыхъ правдахъ, котри до него
въ наиблизшѣмъ ѡтношеніи стоятъ, н. пр. передъ праздни-
комъ рождества Христова о паденіи чоловѣка, о пригото-
вленіи на ѡткупленіе, о воплощеніи и пр.; въ великомъ по-
стѣ о душевномъ ѡтродженіи грѣшного чоловѣка, при чѣмъ
треба бы показати огиднѣсть грѣхѣвъ и способъ якъ можна
ѡтъ нихъ очиститися. Такъ н. пр. можна бы по ѡтданіи
праздникѣвъ полученныхъ съ Рождествомъ Христовымъ здѣ-
лати собѣ на часѣ ѡтъ начала Трїоди такій плянь: Въ
Недѣлю Мытареву о гордости и смиренности; — въ
Недѣлю блуднаго Сына о пѣзнаніи своего грѣшного со-
стоянія, о щирѣмъ покаяніи, и божѣмъ милосердіи; — въ Не-
дѣлю Мясопустну о страшномъ судѣ; — въ Недѣлю Сы-
ропустну о средствахъ душевного ѡтродженья, т. е. о мо-
литвѣ и постѣ; — въ першу Недѣлю великого поста о

вѣрѣ; — въ другу Недѣлю великого поста о омерзѣніи
грѣха, котрый хотьбы якъ тайный, не може укрытися передъ
окомъ всевѣдущаго Бога; — въ третю Недѣлю великого
поста о послѣдованью Христу; — въ четверту Недѣлю
великого поста о неутомимѣй борбѣ зъ ворогомъ нашего
спасенія особливо съ плотскими намѣтностями; — въ пяту
Недѣлю вел. поста: при тѣй борбѣ не треба оглядатися за
дочасными, но за вѣчными добрамы; — въ шесту Недѣлю
вел. поста: и такъ жити и дѣлати, чтобысьмо могли достойно
приняти Христа, одже очистити совѣсть въ св. Тайнѣ Пока-
янія; — чтобы въ Праздникъ Пасхи воскреснути съ Хри-
стомъ до нового, боговнѣйного житья. Провѣдна гадка
того круга проповѣдей есть тая: Чтобы спасти упавшій
рѣдъ людскій, принявъ едиnorodный Сынъ божій видъ раба;
про тое пѣзнавши (зъ наукъ въ крузѣ рождествень-
ского Праздника) таинство и цѣль воплощенія едиnorodного
Сына божого, довшни мы, для котрыхъ всё тое сталося, сми-
ритися, бо „*Богъ* гордымъ противится, смиреннымъ же дае
благодать“ (Нед. Мытаря и Фарисея). Смирившися передъ
Богомъ довшни мы прійти до пѣзнанья, що есьмо грѣшни, не-
мощни люде, котри такъ якъ блудный Сынъ не маемо права
ани не смѣемо назватися сынами нашего небесного Отца, и
тѣлько просимо, чтобы насъ принявъ хоть за найнизшихъ
наемникѣвъ. Но нашъ милосердный Отецъ небесный пріймае
насъ недостойныхъ яко Сынѣвъ, для того пѣзнаймо нашу не-
достойнѣсть, каймося и уповаймо на бже милосердіе. (Нед.
блуднаго сына.) Чтобы насъ душевно ѡтродити и до покаянія
наклонити, представила намъ Церковь св. минившой Недѣли
милосердіе бже для щирого каянника; но понеже суть люде
въ грѣхахъ закамѣли, для того нийѣ (Недѣля Мясопустна)
ѡткрывае намъ страшный образъ бжон справедливости и
грозными словами предсказуе, яка судьба чекае нероскального
грѣшника. Надѣючися, що всѣ дѣти Церкви остали взрушени
представленіемъ милосердного и справедливого Бога, и що
всѣ желаютъ статися сынами божими, показуе имъ (въ Не-
дѣлю сыропустну) якъ мають очиститися ѡтъ грѣхѣвъ; а
понеже тѣи средства для змыслового чоловѣка суть за тяжки,
и съ его притыменымъ розумомъ несогласни, для того при-
гадуе св. Церковь своимъ дѣтямъ евангельску правду: „Вѣрити
подобаеъ, яко есть — и напоминае ихъ до щирои, постоянной
вѣры (Нед. I. вел. поста). Понеже есьмо пересвѣдчени, що
Богъ всё для нашего блага дѣлае, повиннисьмо старатися
всегда тое дѣлати, що есть Богу угодно, а понеже „мерзость
Господеву всякій грѣхъ“, для того выстерѣгатися всякого
грѣха, бо Богъ всё видитъ (Нед. II. вел. поста) и мерзится
всякимъ грѣхомъ. Но тяжка есть борба съ грѣхомъ и слабый
чоловѣкъ легко мѣгъ бы въ ней упасти, для того ставлае

намъ Церковь св. крестъ (въ III. Нед. поста), чтобы мы ему поклоняючися училися терпливо носити нашъ крестъ и послѣдовати Христу. Мы одже покрѣплены св. Крестомъ съ новымъ жаромъ и ревностію хочемо поступати на дорогѣ нашего душевного ѳтродженья; но и сатана съ побольшеною злобою хоче насъ въ своемъ рабствѣ удержати воспламеняючи наши похоти тѣлесни, но его забѣги остануть марни, если мы за помочію Бога будемо неутомимо съ ними боротися (IV. Недѣля вел. Посѣа). При тѣй борбѣ не треба оглядаться за дочасными, но за вѣчными благами (V. Недѣля вел. роста); если же мы такъ смирившись передъ Богомъ и пѣзнавши наше грѣшне состояніе старались поборювати наши грѣшни склонности, треба намъ (въ Недѣлю Цвѣтоносну) очиститися ѳтъ грѣхѳвъ въ Тайнѣ покаянія, чтобысьмо (въ Праздникъ Пасхи) съ чистымъ сердцемъ спѣваючи побѣдоносну пѣснь „Христосъ воскресъ“ приняли Христа и воскресли до нового житья. *)

Основуючися при упорядкованью предмета религіной науки на идеи церковного рока (о котрѳмъ буде въ другѳй части точнѣйша бесѣда) треба, якъ изъ повыше наведеного примѣра видно, узглядняти евангельски начала приписани на поодинокі дни празднични, понеже они въ своей цѣлости стоятъ въ тѣснѳй звязи съ церковнымъ рокомъ. Тымъ однакожь не кажеся, якобы проповѣдникъ бувъ обовязаный держатися евангельскихъ началъ и тѳлько о такѳмъ предметѣ говорити, котрый зъ евангельского начала дасть выпровадитися. Можна не держатися евангельского начала, можна взяти собѣ инну основу упорядкованья предмета религіной науки; но всегда есть порадно и желатель но, чтобы проповѣдникъ хоть мимоходомъ, въ введенію, росправѣ або заключенію проповѣди, згадавъ за евангеліе дня, понеже тое здаеся wymagaти Церковь, коли приказуе, чтобы при литургиі и инныхъ священнодѣйствіяхъ читати евангельски зачала. — То само треба сказати и о чтеніяхъ посланій Апостольскихъ. Зачала Апостольскихъ посланій, котри суть опредѣлены на поодинокі дни и праздники, стоятъ такожь въ тѣснѳй звязи съ церковнымъ рокомъ, и могутъ такожь бути употреблены яко основа при упорядкованью предмета религіной науки.

При упорядкованью предмета религіной науки можна

*) Сей начеркъ основаный на евангельскихъ началахъ, котри читаются въ дотычни Недѣли. Онъ не приписуе собѣ ніякон бѳльшой заслуги, хоче тѳлько показати способъ, якъ можна составляти кругъ проповѣдей. О часѣ ѳтъ Праздника Пасхи до Недѣли всеѣхъ Святыхъ см. мою росправу: „Яка идея сполучае евангелія ѳтъ Праздника Пасхи до Сошествія св. Духа въ Стѳнѣ рускѳмъ“. Львѳвъ 1871, стр. 270. (З текстомъ цієї статті можна ознайомитися в розділі "Додатки" нашого видання (прим. ред.)).

взяти за основу такожь катехізмъ, — о чѳмъ буде еще бесѣда въ росправѣ о катехитичныхъ проповѣдяхъ, — або житієписи Святыхъ, або три дороги ведучи до христіаньского совершеньства, або такожь пороки, грѣхи и беззаконія, котри въ громадѣ особливо появляются, якъ тое дѣлавъ часто св. Иоанъ Златоустъ и инни св. Отцы.

§. 46.

Упорядкованье поодинокихъ частей и положеній религіной науки.

1. При упорядкованью предмета религіной науки въ поодинокихъ частяхъ треба узглядняти выше наведени засады, а при тѳмъ такожь форму науки, котра есть двояка: Синтетична (складаюча) и аналитична (розбираюча).

Синтетична форма состоитъ въ тѳмъ, що ѳтъ частного переходится до загального, ѳтъ поединчого до зложеного, ѳтъ характеристичныхъ ознакъ до головного понятія, ѳтъ частей до цѣлости, ѳтъ доказѳвъ до заключенія, н. пр. изъ существованья поодинокихъ минаемыхъ сотвореній заключаеся, що они довжни мати якусь найвысшу неминеому причину своего существованья, що суть сотворени, — при поясненію понятія Тайны поясняеся найперше составни части и т. д. Тая форма повинна особливо тогда употреблятися, коли есть бесѣда о такихъ предметахъ, о котрыхъ слушателѣ еще не маюотъ ніякого понятія, або коли проповѣдникъ хоче ихъ заохотити до исповненья довжностей, для котрыхъ они еще не суть приспособлени. Синтетична форма занимае важне мѣстце въ катехизаціяхъ.

Аналитична форма состоитъ въ тѳмъ, що переходится ѳтъ головного понятія на его составни части, або ѳтъ твержденья на доказы и причины и т. п. Тая форма уживаеся въ наукахъ о такихъ предметахъ, о котрыхъ слушателѣ вже маюотъ понятіе, и тѳлько иде о исправленье ложныхъ понятій, або о утвержденье слушателей въ правдахъ вѣры и нороственности.

2. Такожь и поодинокі положенья повинни такъ по собѣ слѣдовати, якъ того wymagaе ихъ природне взаимне ѳтношенье и логична звязь, и такъ:

а) Теоретични положенья довжни стояти передъ отвѣтными практичными; бо черезъ теоретични положенья поясняются и утверждаются практични, а практични положенья даюотъ теоретичнымъ силу и впроваджаюотъ ихъ въ житье, н. пр. „Богъ все видитъ“, для того „стережися тайныхъ грѣхѳвъ“.

б) Исторични положенья слѣдуотъ по учаючихъ, понеже они служатъ до поясненья и оживленья науки, н. пр.

Таинство св. Тройцы пояснене черезъ событіе при крещеніи І. Христа: — упованіе въ божомъ провидѣнію пояснене примѣромъ Маріи Дѣвы; — терпчивость примѣромъ Јова; — любовь вороговъ примѣромъ Христа на крестѣ.

г) Откровени правды дожны слѣдовати по отвѣтныхъ розумовыхъ, понеже откровени правды поясняютъ и подтверждаютъ тое, що розумъ чловѣка пѣзнае, а розумови правды зновъ показуютъ, якъ належитъ въ житю заховати тое, що намъ Богъ ѣткривъ.

д) Законы божи дожны бути соединени съ законами чловѣческими; понеже законы чловѣчески опираются на божихъ законахъ, и поясняютъ и точнѣйше опредѣляютъ тое, що Богъ приказавъ, н. пр. заповѣдь церковна: хоть разъ въ роцѣ сповѣдатися, поясняе законъ божій частнѣйше въ житю сповѣдатися.

II. Отдѣлъ.

Омилетична форма або представлене предмета религійной науки.

§. 47.

Переглядъ и подѣлъ.

Опредѣливши предметъ религійной науки слѣдуе теперь застановитися надъ способомъ переведеня той науки, чтобы она свою цѣль осягнула, або належитъ сказати, якъ мае бути оброблений и преподаваемый опредѣленный предметъ религійной науки. Въ томъ состоитъ омилетична форма. Иде тутъ одже найперше о тое, чтобы показати, якъ мають бути упорядковани мысли и гадки религійной науки, або яке мае бути внутренне устроенье религійной науки; потѣмъ треба навести засады и правила, ведля котрыхъ гадки и идеи религійной науки мають бути въ слова убрани и за помочію тѣлесныхъ органѣвъ преподавани, або яке мае бути внѣшне устроенье религійной науки; въ кѣнци, понеже успѣхъ всякой науки зависитъ ѣтъ належитого при готовленя учителя на науку, буде съ увзглядненемъ всего сказаного бесѣда о вымогахъ зо стороны проповѣдника, або о приготовленю проповѣдника на религійни науки.

Сей отдѣлъ дѣлмо одже на три главы:

- I. О внутреннѣмъ устроенью религійной науки.
- II. О внѣшнѣмъ устроенью религійной науки.
- III. О приготовленю проповѣдника на религійни науки.

I. ГЛАВА.

О внутреннѣмъ устроенью религійной науки.

§. 48.

Понятіе.

Внутренне устроенье религійной науки состоитъ въ опредѣленю и переведеню идеи и мысли тойже ведля почастныхъ намѣреній, котри черезъ тую науку хочемо осягнути. Тѣи почастни намѣренія суть: поученіе розума, возбуждене чувствъ и наклоненіе воли, що св. Августинъ высказуе словами: „Ut veritas pateat, — placeat — et moveat“. Тѣи почастни цѣли дожны проповѣдникъ мати передъ очима, если хоче осягнути головну цѣль всякой церковной науки, с. е. прославленіе Бога и спасеніе вѣрныхъ. Наука религійна мае пересвѣдчити слушателя о истиннѣ преподаваемыхъ правдъ вѣры и нороственности, и мае наклонити его волю, чтобы ведля тыхъ правдъ свое житѣ урядивъ. Для того треба дѣлати на всѣ душевни силы чловѣка, треба му дати яснѣ и точнѣе понятіе о предметѣ науки, — его поучити; — дальше треба влѣяти на его чувство, чтобы ѣнъ полюбивъ правду, чтобы нею перенявся, — чтобы стався взрушенный — и чтобы такъ его воля остала до доброго наклонена, чтобы однимъ словомъ наука сталася плодоносною. Соотвѣтно высказанѣй провѣднѣй гадцѣ будемъ одже дальше росправляти: о поученю розума, возбужденю чувствъ и наклоненю воли.

Першій членъ.

Поученіе розума.

§. 49.

Понятіе.

Хотячи чловѣка припродити до пѣзнаня правдъ вѣры и нороственности, треба му найперше дати точнѣе и яснѣе понятіе о предметѣ науки и доказати му истину дотычной правды, т. е. треба чловѣка найперше поучити о томъ, що ѣнъ мае въ житю заховати; для того занимае поученіе розума перше мѣстце въ каждой науцѣ, одже и въ проповѣди. Поученіе розума состоитъ въ томъ, що найперше поясняеся предметъ науки, а понеже предметы религійной науки суть тяжки до понятія, для того дальше, о скѣлько тое можливѣе, олицетворяеся (узмысловляеся) тѣнжъ, потѣмъ покрѣпля-

еся ихъ истину доказами, и если тое потрѣбне, опровергаются противни ложни понятія и мнѣнія; на конецъ же показуется, якъ пояснена и доказана правда мае въ практичнѣмъ житію заховатися.

О сихъ составныхъ частяхъ поученія буде теперь бесѣда.

§. 50.

А) Поясненіе. Роды поясненій.

1. Пояснити значитъ выложить змысль и значеніе предмета науки. Поясненія суть въ каждой науцѣ докончче потрѣбни, понеже никто не може пересвѣдчитися о истинѣ такой рѣчи, котру не разумѣе. Каждый чловѣкъ хоче найперше знати, о що рѣчь иде, якій есть предметъ науки, въ чѣмъ ѳнъ состоитъ и якъ можна го ѳтъ инныхъ розрѣшити, и коли всё тое точно порозумѣе, то часто не потрѣбуе ани доказѳвъ о истинѣ предмета религійной науки. Для того треба въ каждой науцѣ найперше пояснити предметъ науки.

2. Поясненія суть двоякого рода:

а) буквальные, котри состоятъ въ тѳмъ, що певный выразъ, будьто ѳнъ зъ одного слова або зъ цѣлого положенія состоитъ, ѳтдаеся инными, слушателямъ бѳльше знаемыми словами, н. пр. слово всемогущій значитъ мати власть и силу всё здѣлати, — «царствіе божіе нудится» с. е. потреба много трудѳвъ и мозолѳвъ, если хочемо прійти до неба, — «и нуждници» с. е. тїи, котри о тое широ стараются, — «во сиріемлютъ е» с. е. приходятъ до неба.

б) Предметовіи поясненія состоятъ въ наведенію ознакъ поясняемого предмета, н. пр. колися поясняе, що есть грѣхъ, въ чѣмъ состоитъ любовь ближнего и т. п.

Предметовіи поясненія суть розличного рода, и такъ: а) **Опредѣленіе** (definitio) состоитъ въ точнѳмъ наведенію характеристичныхъ ознакъ предмета, н. пр. грѣхъ есть свѣдоме и добровольне преступленіе закона божого. — б) **Розличіе** (distinctio) есть пѳднесеніе розличающихъ ознакъ двѳхъ пѳдѳбныхъ предметѳвъ, н. пр. клеветникъ приписуе ближному вымыслени преступленія, а обмовець розноситъ правдивы преступленія ближнѳго, о котрыхъ люде еще не знаютъ. — в) **Описаніе** есть достаточне представленіе якогось предмета черезъ наведеніе его ознакъ и свойствъ; такъ н. пр. описуе св. Апостоль Павелъ любовь слѣдующими словами: «Любы долготерпитъ, милосердствуетъ; любы не завидитъ, любы не превозносится, не гордится. Не безчинствуетъ, не ищетъ своихъ си, не раздражается, не мыслитъ зла. Не радуется о неправдѣ, радуется же о истинѣ.

Вся любитъ, всему вѣру емлетъ, вся уповаеъ, вся терпитъ». (I. Кор. 13, 4—8.) Зр. такожъ описаніе доброго Епископа въ I. Тимот. 3. и Тит. 1. Притч. 31, 10. — д) **Противоположеніе**, коли поясняея два противни понятія, н. пр. грѣхъ и добродѣтель, скупство и ошаднѳсть, щедрѳсть и марнованіе и т. п. Сей непрямый рѳдъ поясненія есть дуже позиточный и въ многихъ случаяхъ сильно дѣлае ведля засады: «Contraria juxta se posita magis illucescunt».

Всяки поясненія предметовіи суть еще догматичны, коли ся представляе змысль и значеніе предмета, н. пр. поясненіе Тайны Покаянія, и исторични, коли показуея початокъ и розвѳй якого предмета, або якъ певный предметъ выглядае и зъ чого состоитъ, н. пр. щобы слушатель порозумѣли слова Спасителя: «И иже на кровѣ, да не сходитъ взяти, иже въ дому его» (Мат. 24, 17), треба имъ сказати, що (крови) дахи на домахъ восточныхъ народѳвъ були пласки, на около обгороджени, и тамъ можна було свободно переходитися. Або щобы порозумѣли слова: «Еже во уши слышите. проповѣдите на кровѣхъ» (Мат. 10, 27), треба ихъ поучити, що на востѳцѣ дѣялися всяки оголошенія зъ дахѳвъ, для того есть змысль наведенныхъ слѳвъ такій: що ѳтъ мене чуете въ тайнѣ, тое обвѣстѣтъ явно передъ цѣлымъ свѣтомъ».

§. 51.

Свойства поясненій и правила при переведенію поясненій.

1. Всѣ поясненія въ наукахъ церковныхъ дожны опиратися на науцѣ Церкви, котра мае право и власть пояснити правды вѣры и норовственности. Опираючися на тѳй непоколебимѳй основѣ дожны поясненія бути: а) правдивы, для того не могутъ въ нихъ находитися таки ознаки, котри до нихъ не належатъ, н. пр. ложне було бы поясненіе: отпустить есть отпущеніе грѣхѳвъ; б) повни, т. е. повинни содержать всѣ характеристични ознаки поясняемого предмета, н. пр. неповне було бы поясненіе отпуста: «отпущеніе каръ», бо треба еще додати «дочасныхъ каръ за тїи грѣхи, котрыхъ вѣчна вина и кара вже есть отпущена»; в) докладни, т. е. дожны высказовати всѣ ознаки точно и опредѣлено, н. пр. не докладне було бы поясненіе: «въ Тайнѣ Покаянія отпущаються всѣ грѣхи», бо треба додати «всѣ по крещенію содѣлали грѣхи»; г) належито упорядковани, якъ того wymagaе природа рѣчи, лонка и обемъ вѣдомостей слушателей. — Въ кѳнци тутъ належитъ примѣтити, що проповѣдникъ не повиненъ въ омилетичныхъ поясненіяхъ держатися строго умѣтныхъ опредѣленій, достаточно есть говорити хоть не цѣломъ умѣтно, но зо всѣмъ понятно и ясно.

2. При переведенн̄ю пояснен̄ій треба заховати сл̄дуючі правила:

а) Не треба ніколи пояснити р̄чи знаєми, бо тым̄ тратится час̄ и нудится слухателей и знеохочаєся их̄ до слухан̄я дальшої науки. Противно же треба все̄ пояснити, що єсть незнаєме и незрозум̄ле, щоби нич̄ не остало темне и непонятне. **И** хотя̄ бы бес̄дникъ т̄лько сомн̄вався, чи єго слухател̄ь якійсь предметъ розум̄ють и тогди довжен̄ь го пояснити.

б) Переведенн̄е пояснен̄ія зависить ѳт̄ь нам̄френ̄ія науки и ѳт̄ь успособлен̄я слухателей. Если омилеть нам̄фрєе поучити, довжини єго пояснен̄я бути обширн̄йши; если же му головно иде о взрушен̄е слухателей, не повинен̄ь за надто розводитися, щоби обширными пояснен̄іями не ослабив̄ь силу бес̄ды. — Зо взгляду на слухателей повинни пояснен̄ія для образованых̄ слухателей бути коротши, для непросв̄щеных̄ обширн̄йши.

г) На конец̄ь при поясненн̄ю неприличных̄ р̄чей треба опущати всяки непотр̄єбни пояснен̄ія, щоби м̄сто поучен̄ія не соблазнити, н. пр. в̄ь науц̄ь о гр̄х̄с̄ь.

Б) У з м ы с л о в л е н і е.

§. 52.

Понятіє. Роды. Правила при их̄ь употребленн̄ю.

Узмысловленіє (олицетвореніє) єсть составленн̄е якогось загалного, ѳтвлеченого, надзмыслового понятія (предмета) с̄ь инных̄ знаємым̄, змысловым̄ понятієм̄ (предметомъ) в̄ь т̄омъ нам̄френн̄ю, щоби го слухателям̄ь пояснити и понятным̄ь зд̄лати. Узмысловленія суть в̄ь религійн̄ой науц̄ь дуже пожиточни, бо они б̄льше занмають слухателя, звертають єго увагу на поясняємый предметъ, на котрый они бы за для єго высоты меньше зважали, и удержуютъ науку в̄ь памяти.

При узмысловленн̄ю ставляєся предметъ поясняємый с̄ь иннымъ под̄бнымъ, єму соотв̄тнымъ або под̄ряднымъ, або ц̄фкомъ противнымъ.

Особливши роды узмысловленія суть:

1. Спецификація, т. є. розложенн̄е загалного на почастни понятія, состоитъ одже в̄ь т̄омъ, що м̄сто характеристикных̄ ознак̄ь поясняємого предмета наводится єго составни части, роды и т. п., н. пр. св. Апостоль Павелъ узмысловляє положеніє: „Кто ны разлучитъ ѳт̄ь любве божіа?“ такъ: „Скорбь ли, или т̄снота, или гоненіє, или гладь, или нагота, или б̄да, или мечь? Но во вс̄ьх̄ сих̄ь препоб̄ждаемъ за возлюбл-

паго ны. Изв̄стихся бо, яко ни смерть ни животь, ни ангели ни начала, ниже силы, ни настоящая ни грядущая: ни высота ни глубина, ни ина тварь кая возможесть нас̄ь разлучити ѳт̄ь любве божіа, яже о Хр̄ист̄ь Іисус̄ь Господ̄ь нашемъ“ (Римл. 8, 35—39). Одень пропов̄дникъ такъ узмысловляє потребу выстер̄гатися способности до гр̄ха: „Ты знаєшь з̄ь досв̄дчен̄я, що к̄лько разъ п̄йдєшь до певного дому, гр̄шишь противъ чистот̄ь; той д̄омъ єсть одже для тебе способн̄ѳсть до гр̄ха. Ты знаєшь, що к̄лько разъ поглянешь на тую особу, т̄лько разъ повстають в̄ь тоб̄ь скверни мысли и желанія; тая особа єсть одже для тебе найблизна способн̄ѳсть до гр̄ха. Ты знаєшь що к̄лько разъ п̄йдєшь до корчмы, т̄лько разъ ся уп̄єшь, и зачинаєшь сварн̄ь, и инни клопты; корчма одже єсть для тебе найблизна способн̄ѳсть до гр̄ха и т. д.“ — Из̄ь наведєных̄ прим̄р̄ѳв̄ь показуєся, що той родъ узмысловленія можна с̄ь великимъ усп̄хомъ употребляти.

Тутъ належитъ також̄ь описанн̄е, т. є. розложенн̄е физичной або моральной ц̄лѳсти на составни части, н. пр. описанн̄е страшного суда у Мат. 24, сокрушеного сердца у Лук. 18.

2. Прим̄р̄ь єсть опов̄данн̄е якого событїа взятого з̄ь житья людского для пояснен̄я и узмысловлен̄я поясняємой под̄бной религійной правды. Прим̄р̄ы суть найпрактичн̄йшимъ способомъ узмысловленія, бо они занимають слухателей, остають довго в̄ь памяти, и найскорше могутъ наклонити до выповнен̄я хр̄istianських̄ должностей.

Прим̄р̄ы можна брати або з̄ь исторїи святой и мїрской або з̄ь щоденного житья, и можна их̄ь употребляти двоякимъ способомъ; або т̄лько к̄лькома словами пригадуєся слухателям̄ь знаєми событїа, н. пр. в̄ь науц̄ь о невдячности: „Якъ то болєстно тронуло Спасителя, коли з̄ь уздоровленых̄ десять прокаженых̄ т̄лько одень прїйшовъ Хр̄исту подяку зложити“ — в̄ь бес̄д̄ь о покаянн̄ю: „Кто свои гр̄хи испов̄дає, якъ розб̄йникъ на крест̄ь; кто за них̄ь рыдає, якъ св. Петро; кто за них̄ь слезами обливає ноги Христа, якъ Магдалина; той єсть истинный каинникъ“; — або опов̄даєся ц̄лє событїє обширно и точно, ведля потреб̄ь и круга в̄ѳдомостей слухателей, н. пр. в̄ь науц̄ь о Тайн̄ь Покаянн̄я о мытарю; — в̄ь науц̄ь о недбалств̄ь родичей зо взгляду на выхованн̄е д̄тей о судїи Ілію и т. п.

При уживанн̄ю прим̄р̄ѳв̄ь треба на тое уважати, щоби они були певни и прилични, и не треба в̄ь опов̄данн̄ю за надто довго розводитися, щоби черезъ тое слухател̄ь не звернул̄ь б̄льшу увагу на прим̄р̄ь, якъ на самъ предметъ науки.

3. Образы суть змыслові знаеми предмети, за помічю котрыхъ подѣбни надзмысловіи предмети поясняются и понятнѣйшими стаются.

Образы суть въ проповѣди дуже придатни, бо они украшають бесѣду, надають ей бѣльше живости и пріятности, и задержують науку довго въ памяти.

Головни роды образѣвъ суть:

а) Метафора есть узмысловленіе надзмыслового предмета черезъ знаемый змысловый, тымъ що изъ знаемыхъ ознакъ одного поясняется другій, н. пр. Христось — сонце правды; жерело и Богъ якъ источникъ всего блага.

б) Аллегорія есть продовжена метафора, т. е. метафора обширнѣйше выложена, н. пр. кто хоче ввійти до царства небесного, не повиненъ ити на широкой дорозѣ ведучой въ погибель; но на узкой и тернистой дорозѣ.

в) Зрѣвнанье (подобіе) есть метафора въ цѣломъ положенью высказана, при чемъ подносится вспѣльни характеристични ознаки обохъ составленыхъ предметѣвъ, н. пр.: Имже образомъ желаетъ елень на источники водныя, снче желаетъ душа моя къ тебѣ Боже (пс. 41, 1). Зр. о зернѣ горушиномъ и царствѣ небесномъ и инни. — Зрѣвнанья и подобія суть въ проповѣдяхъ дуже пожиточни, для того по примѣру Христа употребляли ихъ Апостолы и св. Отцы дуже часто, н. пр. Ефремъ пише: „Якъ не кожде зерно въ землю кинене закореняеся и овочи приноситъ, такъ не кожде слово евангельской правды пріймаеся въ серци грѣшника, и не приноситъ пожелани плоды“. св. Иоанъ Златоустъ: „Якъ зерно посѣяне найперше въ земли розрастеся, доки на верху явится, такъ и вѣра найперше вкореняеся въ серци, ажъ потѣмъ являеся въ дѣлахъ“. „Якъ той, що хату замѣтае, долженъ схилитися; такъ и той, котрый хоче свою душу очистити, долженъ понижитися (смиритися).

д) Притча есть оповѣданье якого выдуманого событія для узмысловленія надзмыслового предмета, котрый съ тымъ событіемъ есть сходный. Событіе одже въ притчѣ наведено есть можливе, но не истинне. Притчи були особливо въ старѣмъ завѣтѣ въ наукахъ розличного рода употребляли, и Христось говоривъ такожъ дуже часто въ притчахъ. Притчи суть особливо тогда дуже пожиточни, коли есть бесѣда о высокихъ правдахъ, и коли можна обавлятися, що слушателѣ не схотятъ заразъ приняти тую правду, бо они тогда судятъ о той правдѣ на примѣрѣ другого чловѣка, о котромъ въ притчи оповѣдаеся, и тымъ сами приготавлиются до еи признанья. Притча одже есть пожеланою заслоною правды для тыхъ, котри еи еще въ цѣломъ видѣ не могутъ знести, и може бы нею соблазнилися; а зъ другой стороны зновъ открывае и поясняе правду тымъ, котри еи радо пріймають,

а кромѣ того возвышае занимательность, обуджае цѣкавость и улегшае запамятанье науки. Въ проповѣдяхъ треба употребляти особливо библійни притчи, а если проповѣдникъ самъ вымышляе притчи, повинни они бути поединчи, благородни, коротки, зрозумѣли и поучительни. За примѣрѣ треба брати притчи, котри Христось въ своихъ проповѣдахъ употреблявъ.

При поясненію библійныхъ притчей и подобій треба: а) мати передъ очима правду, котру притча мае узмысловляти, б) высказати ознаки, въ котрыхъ состоитъ подобіе образа съ дотычною правдою, в) составити тіи ознаки образа съ ознаками правды, г) при конціи все разомъ въ короткости зѣбрати, щобы притча зробила пожелане впечатлѣніе.

е) Байка есть подобно якъ и притча выдумане событіе взяте зъ житья звѣрей або неживотныхъ рѣчей, котри яко разумни сотворенья представляеся съ задержаньемъ ихъ природныхъ свойствъ, котрыми ѳтъ инныхъ розличаются, н. пр. песь вѣрностію, лисъ хитростію, лелія невинностію и т. п. Байки однакѣмъ дуже рѣдко можна употребляти въ религійныхъ наукахъ, бо и въ св. Письмѣ дуже рѣдко находятся, такъ: кн. Судій 9. I. Кор. 12.

ж) Типы суть певни приключенія и обряды старого завѣта, котри предсказовали и ѳтносилися до будущихъ событій, особливо до лица и царства Мессіи, н. пр. жертва Авраама, вужъ мѣдяный на пустыни, манна, Јона въ черевѣ кита, переходъ черезъ червоне море и инни. — Типы можна такожъ употребляти въ религійной науцѣ, бо такъ Христось, якъ и Апостолы и св. Отцы употребляли ихъ въ своихъ наукахъ, н. пр. Јисусъ Христось называе манну образомъ хлѣба небесного, св. Евхаристіи (Јоан. 6,35), св. Апостоль Павелъ представляе переходъ Исраилтянъ черезъ червоне море яко образъ крещенія (I. Кор. 10, 2).

Щобы образъ бувъ придатный въ религійной науцѣ, повиненъ: 1. бути взятый зъ такихъ предметѣвъ и обстоятелствъ, котри слушателямъ суть знаеми; бо образъ мае узмысловити и пояснити предметъ незнакомый и тяжкій до понятія. Для того бравъ Спаситель образы и зрѣвнанья зъ деревъ, лѣторослей, цвѣтѣвъ, птахѣвъ, пастырей и овецъ и т. п. Слушателямъ були тіи предмети знаеми, и служили имъ до поясненья правды, о котрой чули науку. 2. Образъ повиненъ бути дѣйстно подобный до поясняемого предмета, такъ щобы подобіе майже въ очи впадало. 3. Приличны и отвѣтны повазѣ религійной науки, для того не треба уживати таки образы, зрѣвнанья и т. д., котри зо взгляду на теперѣшній способъ мышленья могли бы бути смѣшными, або може и соблазнительными, хотяи они въ прочѣмъ цѣломъ на

мѣстци суть въ св. Письмѣ або въ письмахъ св. Отцѣвъ, н. пр. св. Апостолъ Петръ говорячи о тыхъ, котри вертаются до грѣхѣвъ, каже: „пещь возвращає на свою блевотину, и свинія омывшись, въ калѣ тинный“ (II. Петр. 2. 22), Зр. Притч. 26, 11. Екклесіастъ порѣвнуетъ блудну невѣсту съ гноемъ на дорожѣ. — Св. Августинъ выражаєся: „Щеканье псѣвъ есть Богу мильше, якъ молитва пѣдлыхъ священникѣвъ“. 4. Належито выложеный, щобы легко можна було пѣзнати сходнѣсть межи образомъ и поясняемымъ предметомъ, для того треба особливо характеристичны ознаки належито пѣднести. 5. Не треба за надто много образѣвъ въ одной науцѣ употребляти, бо тое не причинило бы ся до поясненья, но до притыменья науки.

Въ загалѣ треба при уживанью образѣвъ на тое уважати, щобы слушатель точно порозумѣли подобіе межи образомъ и поясняемымъ предметомъ; для того передъ непросвѣщенными слушателями треба довше передъ просвѣщенными коротше забавлятися при тѣмъ предметѣ.

4. Противоположенье яко рѣдъ узмысленія есть составленье предмета поясняемого съ инымъ знаемымъ ему цѣлкомъ противнымъ, н. пр. Цицеронъ язычникъ каже, що лучше есть сто разъ умерти, якъ Бога разъ образити; а мы христіане не малибысьмо выстерѣгатися грѣхѣвъ?

Противоположенья суть дуже придатны въ религійныхъ наукахъ, бо они додають бесѣдѣ бѣльшу силу и бѣльшій натискъ, и живше представляютъ правды вѣры и норовственности. Они суть пѣдбны до тѣнистыхъ мѣстцѣ, котри живописецъ на образѣ вырабляе, щобы прочи краски тымъ живше представить. Противоположенья можна особливо тогда съ великимъ успѣхомъ уживати, коли иде о представленье рѣжницѣ межи добродѣтелию и грѣхомъ; такожь при поясненью высшихъ понятій, котри тѣлько черезъ наведенье заперечающихъ (негативныхъ) знаменій дадутся представить; наконецъ при спростованью ложныхъ понятій и мнѣній. Дотычно свойствъ предмета, который служитъ до поясненія, треба заховати тое, що выше сказано.

Г. Доказы.

§. 53.

Понятіе и потреба доказѣвъ.

Черезъ поясненія и узмысленія подаєся слушателямъ точно и яснє понятіе о правдѣ, котра есть предметомъ религійной науки, и часто тымъ самымъ пересвѣдчаются слушатель о истиннѣ дотычной правды. Но тое не всегда дѣєся; часто

мають слушатель наилучше понятіе о якѣйсь правдѣ, но не суть еще пересвѣдчени о еи истиннѣ; треба про тое навести имъ причины, котри ихъ силують признати истину преподаваемой правды, и о еи истиннѣ пересвѣдчитися. Тѣи причины иазываются доказами.

Доказы суть въ религійной науцѣ потрѣбны, бо разумъ чловѣка може тѣлько тое за истину признати, о чѣмъ есть пересвѣдченый. Теперъ же проповѣдникъ має задачу наклонити слушателей, щобы они признали якусь правду, и ведля неи свое житье урядили, що они певно не здѣлають, доки не пересвѣдчатся, що тое, о чѣмъ ихъ проповѣдникъ поучае, есть истинна правда. Того домагаєся сама природа чловѣка, яко разумного сотворенья. Бо если бы чловѣкъ не пересвѣдчившися о якѣйсь правдѣ на слѣпо въ ню увѣривъ, переставъ бы бути разумнымъ сотвореньемъ; и певно така вѣра була бы дуже слаба и не змогла бы опертися противнымъ мнѣніямъ и твердженнямъ. Для того Христосъ и Апостолы старались всегда въ своихъ наукахъ дати слушателямъ точно и яснє понятіе о преподаваемой правдѣ, и туюжь доказами скрѣпити; а Апостолъ напоминає: „Вѣра ваша разумна да будетъ“. Изъ того одже показуєся потреба доказѣвъ въ религійной науцѣ.

§. 54.

Роды доказѣвъ.

Розличаемъ три роды доказѣвъ: доказы зъ поваги взяти, доказы зъ досвѣдченья, и доказы розумовіи.

1. Доказы зъ поваги суть двоякого рода, они берутся зъ св. Письма и зъ церковного Преданія, и оба тѣи роды занимають перше мѣстце межи доказами религійныхъ наукъ, понеже проповѣдникъ слова божого довженъ опиратися въ своихъ наукахъ на бож. откровенію, котре содержитсяъ въ св. Письмѣ и Преданію церковнѣмъ.

а) Доказы зъ св. Письма занимають въ религійныхъ наукахъ перше мѣстце, понеже они оперты на словѣ божѣмъ дають бѣльшу певнѣсть, якъ всяки инни доказы опираючися на выводахъ людского розума. Къ тому причинаєся и тое обстоятельство, що многи правды религійны не дадутся иначе доказати, якъ выреченьями св. Письма, а нарѣдъ будучи сильно переконаный о истиннѣ св. Письма кладе наибѣльшу вагу на тѣи доказы. Для того повиненъ проповѣдникъ, яко учитель откровенной правды наводити доказы зъ св. Письма; бо хотя бы его розумовіи доказы були якъ ясни и переконующи, то николи они не будутъ такъ певны, якъ доказы зъ св. Письма (Св. Иоанъ Златоустъ contra apomaeos 1). По тѣй причинѣ покликуюєся самъ Спаситель на старый завѣтъ, що такожь видимо и въ письмахъ Апостолѣвъ.

При употребленіи доказѡвъ зъ Письма св. повиненъ проповѣдникъ: *а)* Наводити мѣстця св. Письма съ всякимъ почтеніемъ, яке принадлежитъ тымъ св. выреченьямъ; *б)* съ належитымъ натискомъ по́днести тѣи выразы наведеного мѣстця, въ котрыхъ лежитъ доказуюча сила; *в)* наводити лише мѣстця класични, котри въ данѡмъ случаю суть найотвѣтнѣйши; *д)* выбирати по можности такі мѣстця, котри для слушателей суть ясни або могутъ бути легко пояснени; *е)* не наводити за богато мѣстць Письма св., бо тѡе бы утрудняло спамятанье и ослабило бы увагу; *ж)* не коньче наводити всегда дословно, можна такожъ парафрастично, тѡлько треба уважати, щобы змысль бувъ вѣрно ѡдданы; если же наводится дословно зъ церковного текста мѣстця не зо всѣмъ знаеми и зрозумѣли, треба ихъ точно пояснити.

б) Доказы зъ церковного Преданія. По св. Письмѣ занимають доказы зъ церковного Преданія головне мѣстце, и проповѣдникъ обовязанъ въ звоихъ наукахъ покликватися на Преданіе, а то тымъ бѡльше, понеже суть правды, котри не можна доказати зъ Письма святого. Мѣстця зъ Преданія церковного повинни бути коротки, ясни и не многи, щобы многими цитатами не ослабити силу бесѣды. Досытъ есть навести одно або два класични мѣстця ѡтносячися до той правды, котра есть предметомъ науки.

2. Доказы розумовіи суть заключенія изъ обще принятыхъ правдъ. Тѣи доказы суть въ наукахъ церковныхъ потрібни, понеже човѣкъ такъ довго не може перевѣдчитися о якѡйсъ правдѣ, доки его розумовіи засады и выводы не остануть въ согласіе спроваджени съ выводами и науками проповѣдника, а до того служатъ доказы розумовіи. Для того видимо, що ихъ часто употребляе Письмо св., н. пр. Иоан. 5, 39, 7, 19. Римл. 5, 7, 9, 1. Сол. 5, 21 и св. Отцы. — Розумовіи доказы суть особливо въ нашихъ часахъ дуже потрібни и пожадани; бо духъ правдиво христіаньскій стаеся що разъ бѡльшою рѣдкостію; рѡвнодушнѡсть, скептицизмъ, лжевѣріе и невѣрство ширится що разъ дальше, и всякій човѣкъ мнячися бути образованнымъ и просвѣщеннымъ не хоче вѣрити тѡлько тѡе, що его по бѡльшѡй части тѡлько уроеному образованью и просвѣщенію отвѣчае. Тѡе несчастне настроенье стрѣчаемъ не тѡлько въ кругахъ, котри могутъ мати якѡйсъ повѣдь причислятися до просвѣщенныхъ, но и въ низшихъ и найтемнѣйшихъ кругахъ. Противъ тѡи душевной заразы треба дѣлати тымъ оружіемъ, котрымъ она, хоть ложно заставляеся, т. е. розумовыми доказами. Невѣрнымъ треба показати, що откровенна правда отвѣчае вымогамъ здравого розума, и що самъ розумъ човѣка чуе потребу откровенія, понеже много изъ тыхъ рѣчей, котри го окружають, не може поняти, тымъ меньше есть въ состоянію по-

розумѣти надзмыслови и надприродни правды, котрыхъ ѡзнанья его розумъ домагаеся. Лжевѣрнымъ показуеся черезъ розумовіи заключенія зъ того, що они еще узнають, що доживати и всѣ прочи правды признати, если не хотять спротивлятися здоровому розумови. Въ кѡнці люде Церкви вѣрно предани получаютъ черезъ розумовіи доказы яснѣйшій поглядъ на правды вѣры и норовственности, и поучаються, якъ тѣи правды мають въ розличныхъ хвиляхъ життя заховати.

До доказѡвъ розумовыхъ належатъ:

а) Внесенія т. е. показанье, якъ одна правда зъ другои выплывае, або съ нею въ звязи стоитъ, н. пр. „никто не може двѡмъ панамъ служити“, (Мат. 16). Св. Климентъ показавши кѡлька суевѣрій поганьскихъ представляе цѣлу ихъ вѣру яко суевѣріе. „Льва укоряемъ, а наши пристрастія не можемо укорити?“ (св. Злато). Такожъ: Мат. 7, 11.

б) Выреченья и правды обще принятіи.

в) Приповѣдки, суть коротки выреченья, котри выражаютъ переконанье людей о якѡй рѣчи. Приповѣдки въ поученьяхъ дуже придатни, бо они улегшають доказы розумовіи; н. пр. „кто съ Богомъ, Богъ съ нимъ“, „Нема смерти безъ причины“, „Съ якимъ кто пристае, такимъ ся самъ стае“, „Лѣпша честнота въ капотѣ, якъ нечестнота въ золотѣ“. — Приповѣдки скорше переконують, понеже суть ѡтъ всѣхъ принятіи, н. пр. кто рано встае, тому Богъ дае. — И наконецъ возбуждають увагу и затрмываютъ въ памяти науки. — Приповѣдки повинни бути *а)* правдивы, т. е. такі, котри не ширять блудѡвъ и предрозсудкѡвъ н. пр. Ложно булобы: „Все треба разъ скоштовати“, — „добрый трунокъ на фрасунокъ“, — *б)* повинни отвѣчати поважѣ науки религіинои, для того не можна бы уживати: „скачи враже, якъ панъ каже“, наконецъ *в)* мають бути слушателямъ добре знакоми.

3. Доказы зъ досвѣдченья основуются на власнѡмъ або чужѡмъ, внутрениѡмъ або внѣшнѡмъ досвѣдченью. Таки доказы суть дуже полезни и сильни, бо каждый човѣкъ есть сильно о тѡмъ переконанный, що самъ видѣвъ, чувъ або инымъ способомъ досвѣдчивъ; если про тѡе проповѣдникъ покликуюся на досвѣдченье, то тымъ найскорше трафляе до сердца слушателей. Дальше суть межѣ людьми ложни мнѣнія и засады походячи зъ ложного и односторонного досвѣдченья; таки ложни мнѣнія и засады не дадутся ничимъ скорше исправити, якъ доказами изъ правдивого общого досвѣдченья, н. пр. забобоны, — або: старый пѣякъ гадае, що пѣянство не шкодливе, бо ѡнъ ѡтъ давна напиваеся, а есть здоровъ и т. п. Для того Христосъ и Апостолы употребляли въ своихъ наукахъ доказѡвъ зъ досвѣдченья, н. пр. Спаситель покликуюся въ науцѣ о провидѣнію божѡмъ на птицѣ небесни и цвѣты польни.

Доказы зъ досвѣдченъя повинни бути правдиви, не выдумани, не пересаджени, не односторонни и всѣмъ знаеми. Тѣи доказы суть особливо тогда придатни, коли проповѣдникъ хоче показати можливѣсть выповненъя яко добродѣтели, ведля засады: „Potuerunt hi et haec, quare non tu Augustine?“ Або если хоче показати розличіе межі добродѣтелию и противнымъ грѣхомъ, н. пр. правдолюбіе и облуда. При тыхъ доказахъ можна покликватися на власне або чуже досвѣдченъе, особливо же порадоно есть покликватися на тое, що въ власной громадѣ або въ сусѣдствѣ всѣ досвѣдчили и всѣ знаютъ. Тѣлько най молодой проповѣдникъ не наводитъ многи доказы зъ власного досвѣдченъя, бо легко могли бы слушателѣ прійти до вопроса: Откуда ему сія вся.

§. 55.

О Выборѣ доказѣвъ.

Котри изъ наведенныхъ доказѣвъ належитъ употреблять въ поодинокихъ случаяхъ, зависитъ ѳтъ предмета науки и ѳтъ успособленъя слушателей, и ѳтъ силы самыхъ доказѣвъ.

а) Зо взгляду на предметъ употребляеся въ проповѣдяхъ догматичныхъ всѣ выше наведени роды доказѣвъ, хотяи перше мѣстце належится доказамъ зъ поваги взятымъ; въ проповѣдяхъ норовственныхъ можна такожъ употреблять всѣ роды доказѣвъ, но найсилнѣйше дѣлають доказы зъ поваги и досвѣдченъя.

б) Зо взгляду на успособленъе слушателя и треба при выборѣ доказѣвъ узгляднати ихъ способъ мышленъя и степень образованъя. Въ наукахъ для простого народа суть найотвѣтнѣйши и наилучши доказы зъ поваги и досвѣдченъя; въ наукахъ для образованого слушательства повинни при доказахъ зъ поваги належито узгляднени бути розумовіи доказы; передъ мѣшанымъ слушательствомъ треба всѣ роды доказѣвъ употреблять, чтобы науку для всѣхъ приступную и користоною здѣлати.

в) Въ кѣнци треба при выборѣ доказѣвъ уважати на ихъ силу, котра зависитъ ѳтъ большои або меньшой звязи межі доказомъ и доказуемою правдою, и ѳтъ впечатлѣннѣя, котре робить на слушателяхъ. Суть доказы, котри для каждого чоловѣка мають рѣвну доказуючу силу, якъ доказы зъ св. Писма, и тѣи доказы роблять на каждого рѣвне впечатлѣннѣ; но суть инни, котри одного чоловѣка пересвѣдчаютъ о певной правдѣ, для инного же остануть безъ пожелаемого успѣха, понеже або не розумѣе ѳтношенъя и звязи доказа съ доказуемою правдою, або сами доказы суть для него чужи про недостатокъ условій потребныхъ до ихъ разумнѣя,

н. пр. необразованый чоловѣкъ не пѣиме глубоко розумовіи выводы, и не остне пересвѣдченый о истинѣ доказуемой правды; противно же тѣи сами доказы совершенно пересвѣдчатъ образованого чоловѣка о истинѣ тои самой правды. Такъ само могутъ доказы зъ досвѣдченъя перекопати необразованого чоловѣка, понеже ему суть знаеми событія, на котрыхъ тѣи доказы опираются, для образованого же чоловѣка, або въ загалѣ для чоловѣка, котрый того досвѣдченъя не мае, остати безсилными и некористными.

§. 56.

Перепровадженъе доказѣвъ.

Щобы слушателей пересвѣдчити о якѣйсь правдѣ, не досыть есть навести причины и поводы, котри си истину подтверждаютъ, но треба старатися самъ доказъ належито перепровадити; до того же належитъ, чтобы доказы були ясно, правдиво, логично и краснорѣчиво переведени, або чтобы доказуюча сила була належито пѣднесена, чтобы дальше въ доказахъ була захована логична форма и таяжъ отвѣтными словами и выразами предложена.

І Зо взгляду на доказуючу силу дожно переведенъе доказѣвъ бути яснѣ и правдивѣе. 1. Яснѣ, т. е. треба показати слушателямъ взаимне ѳтношенъе, котре заходитъ межі доказомъ и доказуемою правдою, для того треба всѣ, що моглобы останися темнымъ и для слушателей не цѣлкомъ зрозумѣлымъ пояснити, и такъ: а) темни и не цѣлкомъ зрозумѣли слова инными яснѣйшими, но тое само означуемыми ѳтдати; б) образы и зрѣваннѣя, котри мають служити за доказъ, точно пояснити и до даного случая застосовати, або в) для бѣольшои ясности и точности навести рѣчи противни тому, що доказъ содержитъ.

Н. пр. (до а): „На страшномѣ судѣ буде все явне и яснѣ, що теперѣ еще есть темне и непонятне“. — Для того напоминае Апостолъ: „Прежде времени ничтоже судите, дондеже прійдетъ Господь“, (1. Кор. 4, 5) не судѣтѣ передъ часомѣ о томѣ, що видите, но чекайте на приходъ Спасителя при кѣнци свѣта, „иже въ свѣтѣ приведетъ тайная тмы и обявитъ совѣты сердечныя“. Уважайте: „Онѣ приведе въ свѣтѣ тайная тмы, т. е. выявитъ тое, що до теперѣ есть утаене. Потѣмѣ (до б) порозумѣете, для чого пророкъ Малахія говорячи о Христѣ, яко будущѣмѣ судіи, называе го солнцемѣ правды (образѣ) кажучи: „И возсіяетъ вамѣ болющимся имене моего солнце правды“ (4, 2). (Поясненъе) Якѣ? для чого прійде судія яко солнце? Вы знаете, побожни слушателѣ, що дѣбеся при всходѣ сонця. Въ ночи не можна було роз-

рбжити одно бтѣ другого, ани чорне бтѣ бѣлого, ани зелене бтѣ червоного; бо нѣчь закрывае все передѣ нашими очима. Но коли сонце зѣйде розпѣзнаемо заразѣ кожду рѣчь такѣ якѣ она есть. Такѣ само, коли зѣйде сонце правды, Христосѣ Богѣ, коли явитсѣя Христосѣ на страшнѣмѣ судѣ, пѣзнаемо ясно и точно тое, що теперь на дѣлахѣ божого провидѣнїя еще не можемо пѣзнати, ани порозумѣти. (Застосованье.) Що той чоловікѣ есть богатый, тамтой убогий; сей здоровѣ, тамтой слабовитый; оденѣ красный, другий хромый и слѣпый, ще до того горбатый; що оденѣ славный, другий пониженный; що сей долженѣ слухати и гѣрко працѣвати, а той приказовати и банкетовати; — тое для нашего розума непонятне; но чекаймо, доки выяснитѣ намѣ все дѣла оный страшный и славный день, а тогда признаемо: Все було красно, добре, слушино и справедливо уряджене, и не могло лучше бути (Sumolt). (До г) Яисѣ доказуе вѣ одинѣ проповѣди о любви ворогѣвѣ се положенье: ми повинни и сѣ тыми, котри насѣ невинно напастують, якѣ скоро тѣлько возможно, примиритисѣя, слѣдуючимѣ способомѣ: Добри христїане пригадують собѣ тогда, коли ихѣ инни напастують, на Слова Спасителя: „Аще оубо принесеши дарѣ твой ко олтарю“ — коли хочеш принесети дарѣ Богу, и. пр. пѣйти на Службу божу або до св. Причастїя, — „и ту помянеши, яко братѣ твой имать нѣчто на тя: остави ту дарѣ твой предѣ олтаремѣ, и шедѣ прежде смирисѣя сѣ братомѣ твоимѣ, и тогда пришедѣ принеси дарѣ твой“ (Мат. 5, 23, 24), т. е. если собѣ пригадаеш и т. д. Уважайте христїане, Яисѣ Христосѣ не каже: Если собѣ пригадаеш, що ты маеш и что противѣ твоего ближнѣго, що на него гнѣваешся; нѣ, Христосѣ каже, если собѣ пригадаеш, що твоѣй ближний мае что противѣ тебе, що онѣ тебе переслѣдуе, то лиши твою жертву, иди, и найперше примирисѣя сѣ твоимѣ ближнимѣ. Зѣ того маемо учитисѣя, що мы обовязани, якѣ скоро тѣлько возможно, примиритисѣя сѣ тыми, котри насѣ невинно напастують и переслѣдуютѣ (См. Сѣйф 111).

Тымѣ або подобнымѣ способомѣ треба пояснати хотѣ найважнѣйши доказы, чтобы слушатель истинно поняли взаимне отношенье межѣ доказомѣ и доказуемою правдою. и о ней пересвѣдчилсѣя.

2. Переведенье доказѣвѣ должно бути правдиве, т. е. наведены причины должны вѣ властивѣмѣ своемѣ значенью тое доказовати; для того а) треба передѣ наведеньемѣ доказа розважити, чи онѣ истинно есть до даного предмета науки отвѣтный, и. пр. мѣстця доказуючи потребу жалю

не доказуютѣ потребу Тайны Покаянїя и т. п.; β) Мѣстця св. Письма и церковного Преданїя треба наводити вѣрно и вѣ такѣмѣ обемѣ, чтобы не терпѣвѣ ихѣ змыслѣ, чтобы одже не були перекручени, одѣрвани, такѣ и. пр. не можна слова Псаломника: „Сѣ преподобнымѣ преподобень будеши, и сѣ мужемѣ неповнымѣ неповинень будеши“ (пс. 17, 26), котри ведля звязи высказуютѣ захованье Бога кѣ людямѣ, уживати за доказѣ влѣянїя сообщенья сѣ людьми на обычайнѣсть чоловіка; γ) примѣры, котри мають служити за доказѣ, должны бути правдивы, и такѣ успособлени, чтобы здоровый розсудокѣ не мѣгѣ сомнѣватися о ихѣ вѣроятности; δ) особливо же треба выстерѣгатисѣя всякихѣ софисматѣвѣ и лжезаключенїй, або такѣ званыхѣ ошибокѣ вѣ заключенїю.

Такѣ ошибки суть: 1. Если кто предкладае тое, що доперва мае доказати (petitio principii), и. пр. Церковь не може неправду сказати, бо есть непогрѣшима; — Богѣ существуете, понеже существуете безконечне существо. 2. Если кто хоче бѣльше доказати, якѣ зѣ самого доказа слѣдуе, (mutatio centri), и. пр. Церковь есть непогрѣшима, для того Папа не може бути погрѣшимый; — або: Тое, щосьмо собѣ не дали, не можемо собѣ взяти. Житье ми собѣ не дали. Одже не можемо собѣ житье одѣбрати. Вѣ тыхѣ положеньяхѣ суть твердженья правдивы, но заключенїя суть хотѣ вѣ собѣ правдивы, вѣ сѣмѣ случаю ложны, понеже вѣ предположенью не суть содержани; для того ничѣ не доказуютѣ ведля засады: „Qui nimis probat, nihil probat“. 3. Если кто хоче одно зѣ другого и наоборотѣ друге зѣ первого доказати (circulus vitiosus), и. пр. Папа есть наслѣдникомѣ св. Петра, понеже св. Петро бувѣ першимѣ Епископомѣ Римскимѣ; — а св. Петро бувѣ першимѣ Епископомѣ Римскимѣ, понеже Папы Римски суть наслѣдниками св. Петра; — або: Церковь есть божого установленья, бо такѣ каже Письмо св.; — а Письмо св. содержитѣ законѣ божїй, бо такѣ учитѣ Церковь. 4. Если кто зѣ одного положенья заключает на инне сѣ опущеньемѣ дуже важного середнѣго (saltus in probando), и. пр. Ангелы могутѣ существовати, для того существуютѣ (О инныхѣ лжезаключенїяхѣ и софисматахѣ см. Dom. Palmieri, Institutiones philosophicae, Romae 1874. I. 117 de sophismatis. — Theodor Niffel, Die Disposition der Rede in besonderer Rücksicht auf die geistliche Rede. Regensburg 1875, 142 ss.

II. Зо взгляду на форму должно бути перепровержанье доказѣвѣ логичне.

При каждѣмѣ доказѣ иде або о тое, чтобы правду якогѣ предмета ясно представити, або чтобы такожѣ важнѣсть и значенье правды доказаной вѣ належитѣмѣ свѣтлѣ положить. Перше потрѣбне есть при каждѣмѣ доказѣ, и осяга-

еся черезъ такъ звани логични або филозофични формы доказѡвъ; друге особливо потрібне есть при головныхъ предметахъ бесѣды, до котрыхъ цѣла бесѣда стягаеся и осягаеся черезъ такъ зване пѡднесенье (*ἀυξήσις*, *amplificatio*). Филозофични формы доказѡвъ суть:

а) Силлогізмъ, состоячій зъ трехъ положеній, где зъ двохъ першихъ на правду третого заключаеся. Перше положенье называеся высше (*major*) и представлае якесь загалне понятіе; друге положенье называеся низше (*minor*) и представлае положенье родовое; третье положенье есть заключеніе зъ двохъ першихъ, н. пр. 1. Добродѣтель (загалне понятіе) заслугуе на почитанье; 2. но скромнѡсть (родовое понятіе) есть дѣйстно добродѣтель; 3. для того (заключеніе) заслугуе скромнѡсть на почитанье.

Часомъ ставляеся родовое понятіе на першѡмъ, а загалне на другѡмъ мѣстци, н. пр. 1. скромнѡсть есть добродѣтель; 2. но всяка добродѣтель заслугуе на почитанье; 3. для того скромнѡсть заслугуе на почитанье.

б) Ентимема, т. е. скороченый силлогізм, где одно зъ двохъ першихъ положеній, яко само собою ясне и понятне, опускаеся, н. пр. Титъ есть чоловѣкъ, одже есть смертельный; мѣсто: 1. каждый чоловѣкъ есть смертельный; 2. но Титъ есть чоловѣкъ; 3. одже есть смертельный. Або: Письмо св. каже, що мерзкій передъ Богомъ гордый головѣкъ; одже гордѡсть робить чоловѣка мерзкимъ передъ Богомъ; мѣсто: 1. Всѣ що Письмо св. каже есть правда; 2. но Письмо св. каже и пр.

в) Епихерема есть силлогізмъ, въ котрѡмъ одно зъ першихъ двохъ положеній, або оба суть съ доказами получени, н. пр. 1. У всѣхъ народѡвъ находимо переконање о существѣ Бога, тое бо посвѣдчають писателѣ старыхъ и новыхъ вѣкѡвъ и пр.; 2. но таке загалне и согласпе переконање не може мати причину въ чѣмъ иннѡмъ, якъ людскѡмъ разумѣ, понеже всѣ инни причины, якъ: выхованье, предрозсудки, повага людска, не могутъ яко сами въ собѣ змѣнни бути причиною незмѣнного и постоянного переконанья; 3. для того доказуе се обще переконање существа Бога.

г) Дилемма состоитъ зъ двохъ себе выключающихъ положеній, зъ котрыхъ одно всѣ признати або заперечити, а тымъ такожь правду другого признати довжни, н. пр. „Або христіане суть винни, або невинни. Если суть винни, для чого наказано ихъ вышукovati? Если суть невинни, для чого пѡбдлагають карѣ тѣи, котрыхъ вынайдуць?“ (Тертуліанъ противъ едикта Траяна). — „Чи мы христіане, чи нѣ?“ Еслисьмо христіане, для чого не жіємо по христіаньски? А еслисьмо не христіане, для чого называеся христіанами?“

Если дилемма зъ трѣхъ або бѡльше положеній состоитъ, называеся трилемма, полилемма.

е) Сорітесъ, есть форма заключенія, въ котрѡй бѡльше положеній такъ суть съ собою составлени, що ореченье (*Prädicat*) попереднего есть пѡдметомъ (*Subject*) слѣдующого положенья, ажъ доки прійдеся до заключающого положенья, въ котрѡмъ пѡдметъ першого положенья съ ореченьемъ того послѣднего положенья есть соединеный, н. пр. „Всѣ добре есть желательне; всѣ желательне належитъ одобрити; що ся одобрѣе, тое есть пріятне, одже и почитанье ему належится; если же такъ есть, муситъ бути похвальне, для того всѣ добре есть похвальне“ (*Cic. Tusc. 5, 15, 45*). — „Како убо призовуть, въ негоже не вѣроваша? како же увѣрують, егоже не услышаша? како не услышатъ, безъ проповѣдающаго? како же проповѣдаютъ, аще не послани будутъ? Тѣмъже убо вѣра отъ слуха, слухъ же глаголомъ божимъ“ (*Рим. 10, 14—17*).

ж) Внесеніе (*Inductio*) есть вычисленье бѡльше несомнительныхъ событій або правдъ съ твержденьемъ сходныхъ, чимъ слушателѣ принуждаются твердженье за правдиве признати, н. пр. „Васъ всѣхъ, котри тутъ на земли удавалися о помѡчь до Спасителя, взываю и прошу, скажѣтъ ми нѣ, чи васъ коли опустивъ? Нѣ! каже сотникъ зъ Капернаума; на мою просьбу уздоровивъ моего слугу. Нѣ, каже слѣпый зъ Јерихона, менѣ давъ свѣтло очей, и пр. Одже и насъ не опуститъ“.

з) Аналогія, где зъ одного знакомого и певного событія або правды на истину другого заключаеся, н. пр.: „Если Богъ каждому чоловѣкови помагае, то и тобѣ поможе“.

То суть звычайно уживани филозофични формы доказѡвъ, котри бесѣдникови велику користь приносятъ, понеже правду, о котрѡй говоритъ, живо и ясно доказуютъ. Треба ихъ про тое въ бесѣдахъ уживати, но для наданья бесѣдѣ живости, не належитъ триматися въ цѣлѡй бесѣдѣ одной и той самой формы доказѡвъ, но поодинокіи формы разумно и складно уживати, бо якъ каже Квинтиліанъ: „*Locuples et speciosa vult esse eloquentia. Feratur igitur non semitis, sed campis: non uti fontes angustis fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat*“ (*Inst. 5, 14*) Для того употребляютъ бесѣдники або одну або другу форму доказѡвъ, и не наводятъ ихъ сухо и поединчо, но украшаютъ поодинокіи положенья всегда такъ, чтобы яснѡсть не утерпѣла.

Кромѣ сихъ поединчихъ формъ доказѡвъ розумовыхъ великой ваги въ бесѣдахъ есть такъ зване пѡднесенье, розширенье (*amplificatio*, *ἀυξήσις*), котре въ тѡмъ состоитъ, що бесѣдникъ доказавши якусь правду надъ нею довше застановляеся, ен всесторонно пред-

ставляе, щобы тымъ бѣльше впечатлѣніе на слушателей зрѣбити, и тымъ бѣльшу користь духовну ѡтнести. Подѣбно якъ микроскопъ ѡткрывае передъ окомъ людскимъ незмѣрне богатство природы въ малыхъ размѣрахъ, якъ далекоглядъ показуе намъ велику красоту небесного звода, такъ и ораторске розширенье показуе слушателямъ великѡсть, важнѡсть и правдиве значенье доказаной правды тымъ, що еи поединчи хвилѣ и точки пѡдноситъ. Тое дѣсея звичайно черезъ обширне представленье, або поясненье черезъ примѣры и зрѣванія, и прибирае розлични виды, якъ: характеристичне представленье (*ἰδιότητα*), если якась свойство чловѣка въ живыхъ образахъ представляе, н. пр. св. Василій въ 10. омилиі о гнѣвѣ: Астерій Амасійскій въ 3. ом. скупого чловѣка; св. Иоанъ Злат. въ ом. 35 до Дѣян. Ап. образъ блудника. **Описанье** (*descriptio*), котре рѣчи нерозумни або неживотни мовбы на образѣ представляе, н. пр. св. Григорій Нис. въ 1. гл. о сотворенью представляе въ образѣ все, що передъ сотвореньемъ сталося; Иоанъ Злат. описанье неба въ омилиі о гнѣвѣ надъ несчастьемъ праведныхъ; Василій В. описанье посухи въ омилиі въ часѣ голода; Иоанна Злат. описанье битвы въ 6. кн. о священствѣ: описанье пожара въ 10. ом. до посланія къ Ефесеємъ.

Описанье животныхъ и розумныхъ сотвореній (*ὑποτύποις*) розличаея ѡтъ першого описанья тѣлько своимъ предметомъ, котрый представляе щось розумного, а тамтой нерозумного и неживотного, н. пр. св. Јеронима описанье смерти матери Павлѣ; Григорія Наз. представленье матери Макавейской; Иоанъ Злат. въ бесѣдѣ о Ап. Павлѣ и Пророцѣ Іліи.

Уособленіе (*πραινποσειδ*, *personificatio*) впроваджае непритомныхъ або усопшихъ людей говорящихъ, або кладе слова въ уста нерозумныхъ або и неживотныхъ сотвореній. — Всѣ тии роды бесѣды дадутся добре уживати, щобы важнѡсть якась доказаной правды пѡднести, а на слушателей бѣльше впечатлѣніе зрѣбити. — (Сп. Schleiniger Nicolaus, Grundzüge der Beredsamkeit. Freiburg in Breisgau.

III. Въ кѡнци довжни доказы бутн перепроваджени дѣйстно реторично, т. е. такъ, щобы при всей своей систематичности и логичнѡй точности не остави сухи, но були занимательны и для слушателя пріятни, и щобы въ самѡй собою зимнѡй формѣ вѣяло тепле и сердечне житье. Якъ одже зъ одной стороны доказы довжни бутн переведени ведля строгихъ правилъ логики, такъ зъ другой стороны повиненъ проповѣдникъ старатися суху и зимну розумову форму убрати въ красни, пріятни и по можности до себе притягаючи слова, но при тѡмъ всемъ памятати, щобы не дався заслѣпити и отуманити черезъ того рода проповѣдникѡвъ, котри голов-

ный и наибѣльшій натискъ кладуть на красни слова, котри часто покрывають „мѣдъ брацайя“.

§. 57.

Загальни правила при перепровадженью доказѡвъ.

Доказы становлять майже головну часть бесѣды, для того треба при ихъ перепровадженью всякою старанности докладати, щобы свою задачу выповнили. При тѡмъ належитъ памятати на слѣдуючи правила:

1. Не треба ничъ доказовати, о чѣмъ слушателѣ суть переконани, бо то булабы страта часу, нудилобы слушателей и легко могло бы возбуди пѡдозрѣнье, що правда, о котрѡй ся говоритъ, не есть така певна, коли проповѣдникъ такъ силуется еи доказовати.

2. Противно же треба все доказати, о чѣмъ слушателѣ еще не суть точно переконани, а даже и тогда, коли тѣлько можна догадоватися, що слушателѣ не суть о чѣмъ точно переконани, щобы не лишити ничъ неясного въ науцѣ.

3. Не треба доказы розличного рода съ собою мѣшати. Вирадѣ стремять все доказы до той самой цѣли, т. е. до показанья, що якась рѣчь есть правдива або ложна, добра або зла, пожиточна або вредлива; но причины, котри ся до тыхъ розличныхъ ѡтношеній стягають, суть розлични межн собою, и кто бы ихъ помѣшавъ, зрѡбивъ бы свою науку неясною и непріятною.

4. При доказахъ треба заховати певный порядокъ зо взгляду на ихъ силу. Въ тѡмъ взглядѣ дае Квинтиліанъ такую раду: „Argumenta prout ratio causae cujusque postulabit, ordinabuntur, uno excepto, ne a potentissimis ad levissima decrescat oratio“ (V., 12). Пѡсля того выробився у бесѣдникѡвъ зо взгляду на упорядкованье доказѡвъ ведля ихъ силы слѣдуючій аксіоматъ: „Fortiora, fortia, fortissima“, такъ що въ серединѣ кладутся найслабши доказы, а кѡнится найсильнѣйшими. Само собою розумѣея, що сила доказѡвъ есть ѡтносительна и зависитъ ѡтъ почастной цѣли бесѣды. Може той самъ доказъ зо взгляду на оденъ предметъ бутн найсильнѣйшій, а при другѡмъ найслабшій. — Инни бесѣдники радять, щобы при упорядкованью доказѡвъ ведля ихъ силы триматися аксіомата: „Fortia, fortiora, fortissima“. Въ прочѣмъ все соглашаются въ тѡмъ, щобы доказы такъ ставляти, „щобы перши доказы зрѡбили на слушателей пріятне впечатлѣніе а послѣдни були для нихъ рѣшительни“.

Сильнѣйши доказы треба поединчо ставляти, слабши не треба цѣлкомъ перепроваджати, тѣлько бѣльше разомъ соединяти, бо якъ каже Квинтиліанъ: „Si non possunt valere

quia magna sunt, valebunt quia multa sunt, nocent (adversario) etiamsi non ut fulmine, tamen ut gradine“.

Если бы кто для доказанья певной правды не мавъ бѣльше, якъ два доказы, оденъ важный и сильный а другій меньшей ваги, то найпораднѣйше есть опертися на сильнѣмъ доказѣ, а потѣмъ навести той слабый доказъ вже не яко доказъ, но бѣльше яко поясненье.

Згаданный порядокъ доказѣвъ ведля ихъ силы заховують и св. Отцы. Такъ н. пр. св. Василій въ 10. омиліи о гнѣвѣ такъ говоритъ: „Гнѣвъ побужае до сварнѣ, сварня провадитъ до зневаги, зневага до битки, битка кѣнчится звычайно ранами, а раны смертію. Для того треба злomu заразы въ початкахъ опиратися, и гнѣвъ всѣми силами зъ сердца выкореняти, бо тѣлько такъ можемо найбѣльшимъ переступленьямъ разомъ съ тымъ грѣхомъ въ ихъ початкахъ запобѣгнути“. (Инни примѣры см. *Nickel und Kehrein, Werdsamfeit der Sündenbäter. Schleiniger 129—133.*)

Д) О п р о в е р г а н і я .

§. 58.

Понятіе и потреба.

Обовязокъ проповѣдника своихъ слушателей о истинѣ правдъ христіанства переконати, заключае въ собѣ такожь и довжнѣсть, все що переконанью спротивляеся, опровергнути. Опроверганья суть про тое не що инного, якъ доказы маючи задачу обезсилити перепоны, котри якѣйсъ правдѣ спротивляются, и тымъ саму правду яснѣйше представити. Где про тое правдѣ ніяки перепоны не ставляются, тамъ не мають опроверганя мѣстця; но если якѣйсъ правдѣ перепоны ставляются, тамъ не обходимо потребно есть ихъ опровергнути, иначе бо цѣль науки не була бы осягнена. Для того и Христосъ и Апостолы не тѣлько доказовали правды христіански но такожь опровергали противни мнѣнія.

Для проповѣдника могутъ три выпадки случитися, въ котрыхъ обязанъ противни мнѣнія опровергати:

1. Если въ его громадѣ мнѣнія черезъ иновѣрцѣвъ або вольнодумцѣвъ ширени стають появлятися, и або повагу цѣлон религии або только поодинокихъ правдъ пѣдкопувати;
2. если появляються мнѣнія, котри где яки переступленія моральны извиняють або украшають;
3. если межы народомъ суевѣрія и предрозсудки панують.

Во всѣхъ тыхъ случаяхъ обязанъ проповѣдникъ старатися опровергнути появляючися перепоны. Доки покажемо, якъ наведени перепоны, котри переконанью христіанскому спротивляются, треба опровергати, застановимося въ загалѣ надъ способомъ опроверганья и его перепровадженьемъ.

§. 59.

Способъ опроверганья и его перепровадженье въ загалѣ.

1. Понеже опроверганья не суть що инного якъ доказы, для того треба тутъ заховати всѣ, що при доказахъ було сказано.

Опровергати можна двоякимъ способомъ: а) убочно (indirect) б) прямо (direct).

а) Убочный або непрямый способъ опроверганья состоитъ въ тѣмъ, що не згадуючи за противне мнѣніе тѣлько сама правда въ яснѣмъ звѣтлѣ показуеся, зъ чого само собою слѣдуе, що противне твердженье не мае мѣстця. Дѣея тое або а) такъ, що правда противъ котрой сомнѣнія повстають, сильными и неоспоримыми доказами стверждаеся и пр. твердженье, що посты суть не потребни, можна не згадуючи за се противне мнѣніе опровергнути показуючи, що пѣсть есть приказанный и дуже пожиточный. — б) Або перепроваджаеся доказъ такъ, що противне мнѣніе само собою выдасть ся невмѣстне, н. пр. противъ мнѣнія, що піянство есть позволене доказуеся не згадуючи за се твердженье: піянство нищитъ силы душевны и тѣлесны човѣка, якъ свѣдчитъ досвѣдченье; оно понижае човѣка пѣдъ звѣря, бо ѣтирае му разумъ; оно есть причиною всякого зла и несчастья, бо . . . Піянство есть одже само собою зле; а всѣ зле есть заказане, для того . . . г) Або згадуеся за противне мнѣніе яко за таке, котре лише зъ устъ безумного човѣка могло выйти, н. пр. Рече безумный въ сердци своемъ: нѣсть Бога (ис.). Тое особливо тогда есть отвѣтне, если противне мнѣніе есть дуже плытке и очевидно безосновне. Выстерѣгатися однакожь треба, чтобы въ такѣмъ разѣ не уживати слѣвъ, котри бы противника занадто понижали, и николи не впушчатися въ личности. Або д) доказавши якусь правду, противъ котрой сомнѣнія повстають, зываеся слушателей, чтобы пѣзнану правду сильно до сердца собѣ впоили.

б) Если такимъ убочнымъ способомъ противне мнѣніе усунути не можна, то уживаеся прямой способъ опроверганья, при чѣмъ або а) навѣвши мнѣніе противне просто показуеся, що оно есть неосновне; н. пр. „Алежь бо то пріемно есть поговорити съ пріятелями и знакомыми (закидають ти, що въ Церкви розговоры провадятъ). Того я вамъ не заказую, но то мае дѣятися въ вашихъ домахъ, купеляхъ або на улицы. Церковь не есть дѣмъ для розговорѣвъ, но для науки и молитвы. Теперъ же годѣ ей розрѣжнити ѣтъ торговицѣ, або еще бѣльше ѣтъ театру“ (св. Иоан. Злат. въ 36. ом. до I. Кор.).

Або б) ставляются противному мнѣнію таки перепоны, противъ котрымъ оно не може остоятися, н. пр. Лютеръ каже: „Правило вѣры есть Письмо св., которе каждый човѣкъ

самъ собѣ пояснати може“. На тоє ѡтповѣдає Католикъ: „Но Письмо св. есть трудне до зрозумѣнїя, для того каждый приватный чоловѣкъ що инного въ немъ находить: кромѣ того въ Письмѣ св. не находятся всѣ точки вѣры; для того само Письмо св. не може бути правиломъ вѣры“.

Тутъ належить γ) такъ зване *argumentum ad hominem*, где зъ того, що противникъ самъ признає, ложнѡсть его мнѣнїя показуєся; и. пр. Вольнодумецъ каже: „Я признаюся, есмь христїанинъ, но науку о постахъ не могу признати; бо тоє съ моимъ разумомъ не згаджаєся“. На що му отповѣдає правдивый христїанинъ: „Если ты дѣйствено христїанинъ, то доуженъ есь признати власть церковну; но Церковь приказує посты, для того ты не можешь ихъ ѡткидати!“

Або δ) робится противозаключенїе противъ мнѣнїя противника; и. пр. противникъ: „Слуга не мае способности ѡтвдичитися своему пану; но мы всѣ есьмо слугами божими: для того не можемо Богу вдичнѡсть оказати“. На тоє: Мы есьмо слугами божими, и маємо спосѡбнѡсть Богу вдичнѡсть оказати; бо панъ жадає ѡтъ слуги тѡлько вѣрности и любви; — ничъ бѡльше и Богъ ѡтъ насъ не вымагає: — для того мы можемо Богу вдичнѡсть оказати“.

2. При опроверганьяхъ треба дальше на тоє уважати, чтобы доказы маючи опровергнути противне мнѣнїе стояли на своемъ мѣстци. Въ тѡмъ взглядѣ учитъ Квинтиlianъ: „*Si agimus (колися щось доказує) nostra confirmanda sunt primum, tum quae nostris opponuntur, refutanda; si respondemus (еслия опровергає) prius incipiendum a refutatione*“ Пѡсля того мають опроверганья въ бесѣдахъ, котори и противни мнѣнїя увзглядняють, мѣстце по доказахъ; въ бесѣдахъ же, котори нарочно тѡлько противни мнѣнїя опровергають передъ властивыми доказами.

Увзгляднивши однакожь особливше ѡтношенье межи вѣрными и проповѣдникомъ, належить яко правило поставити, що проповѣдникъ не може ограничатися на самѡмъ опроверженью, ѡнъ доуженъ такожь и учити; для того мають въ бесѣдахъ церковныхъ опроверженья мѣстце по доказахъ, або доужни съ доказами получени бути.

3. При упорядкованью опровергающихъ доказѡвъ треба такожь уважати на силу доказѡвъ противника, и тїнь въ певнѡмъ порядку опровергати. Звычайно треба при тѡмъ триматися слѣдующого аксиомата: „*infirma, fortia, infirmissima*“, або зачати ѡтъ того, що на слушателей наибѡльше влїяние могло зрѡбити.

Въ загалѣ повинна ростропнѡсть бесѣдника осудити, где коли и якъ противни мнѣнїя належить опровергати. Если въ прочѣмъ тутъ хоче побѣду осягнути, потребує кромѣ вѣ-

домостей положительныхъ знати докладно успособленье слушателей, ихъ гадки и предрозсудки. Оспорювати яку правду, есть много легше, якъ зло, котре тымъ побудится, усунути. Противникъ осягає звычайно свою цѣль простымъ твердженнямъ; оборонитель не може задоволитися простымъ запереченьемъ противного мнѣнїя; ѡнъ мае бути приготовленный кожду стрѣлу, зъ котрой ни будь стороны она приходить, не тѡлько нешкѡдливою зрѡбити, но на противника ея обернути.

§. 60.

Перепровадження опроверганій въ особенностях.

Опроверганья проповѣдника стягаются въ особенностях на оденъ изъ повыше наведеныхъ случаевъ. При тѡмъ повиненъ проповѣдникъ заховати слѣдующи правила:

а) Если въ громадѣ даются чути мнѣнїя инновѣрцѣвъ або вольнодумцѣвъ, котори спротивляются науцѣ вѣры, то повиненъ омилеть при отвѣтнѡй случайности, и. пр. на якій отвѣтный празникъ взяти тую правду, противъ котрой противни мнѣнїя повстають, за предметъ науки, и однимъ изъ наведеныхъ способѡвъ ея правду скрѣпити, противни мнѣнїя опровергнути, и вѡзвати слушателей, чтобы пѡзнанои правды сильно держалися, и противными розумованьями не дали баламутитися. Съ такими проповѣдьями не можна однакожь скорше выступати, ажъ доки противни мнѣнїя не зачинають бѡльше ширитися, и малодушныхъ непоконти. Въ початкахъ достаточна есть приватна наука.

б) Коли зачинають въ громадѣ появлятися ложни мнѣнїя, котри спротивляются норѡвственности, тогда повиненъ проповѣдникъ такожь при данѡй случайности або нарочно взяти правду оспорювану за предметъ науки, ея доказами всесторонно ствердити и противни мнѣнїя ѡткнути, и показати, що они тѡлько въ зѡпсутью свою причину мають; и. пр. оспорюють существованье пекла, бо ся го обавляють; украшають переступленїя, бо грѣшно жїють.

г) Коли появляются предрозсудки и суевѣрїя, треба дуже осторожно поступати. Суевѣрїе есть ложне мнѣнїе, котре ани на доказахъ розумовыхъ ани зъ поваги взятыхъ не есть оперте. Суевѣрїе и предрозсудокъ различаєся ѡтъ блуда тымъ, що блудъ состоитъ въ ложнѡмъ пересвѣдченью, а суевѣрїе и предрозсудокъ не мае нїякого пересвѣдченья. — Суевѣрїя и предрозсудки суть розличного рода, якъ: догматични, норѡвственни, литургични и инни, и суть въ загалѣ або шкѡдливи або обонятни.

Причины суевѣрїй суть звычайно: невѣжество религїйне, зле выхованье домашне, поверховне и механичне бого-

служенье, зли книжки и письма, особливо же усposобленье простого народа, котрый не може двигнутися ѓтъ змысловости до высшихъ понятій, для того радо такихъ суевѣрій тримаеся, котри его змысловости бѳльше ѓтповѣдають, и котрыхъ вже его батьки и дѣды держалися. Проповѣдникъ повиненъ старатися передъ всемъ выкоренити таки суевѣрія и предрозсудки, котри на норовственнѳсть чоловѣка мають шкодливе влѣянїе, и. пр. необразовани люде головный натискъ кладуть на сповѣдь (т. е. вызнанье грѣхѳвъ); при молитвѣ уважають тѳлько на слова; діаволу приписують за велику силу; пѳдчасъ бурѣ выкидають лопаты на двѳръ, и. пр. Тїи и тымъ пѳдѳбни суевѣрія влѣають и на норовственнѳсть вредливо, для того треба старатися ихъ выкоренити. При тѳмъ не треба суевѣріе просто опровергати, и не робити го николи предметомъ науки, но треба противну правду ясно и живо представити, и еи практичне застосованье показати. Зъ того пѳзнае кожрый, що тая правда дѣйствио чоловѣка заспокояе, и до счастливости провадить. Приготовивши такъ слушателей треба перейти на само суевѣріе, показати, що оно спротивляеся здоровому розумови, и выкрыти жерела зъ котрыхъ оно походитъ.

Въ прочѣмъ при всякого рода опроверганьяхъ повиненъ проповѣдникъ поступати становчо и говорити съ певностью, а при тѳмъ такъ, чтобы зъ тону бесѣды пробивалася любовь и стараннѳсть о добро слушателей, а выстерѣгатися всякихъ выходокъ и непотрѣбныхъ понижаній тыхъ, котри такихъ суевѣрій держатся.

§. 61.

Правила рoстрoпности зo взгляду на опроверганья.*)

Всяки опроверганья довженъ проповѣдникъ предпринимати и перепроваджати съ истинною, христїанською любовїю оживленою, рoстрoпностью; проповѣдникъ довженъ узгляднати при тѳмъ себе, своихъ слушателей, часъ и тонъ бесѣды.

а) Зѳ взгляду на самого себе довженъ проповѣдникъ старатися, чтобы не прїйшовъ въ пѳдозрѣнье, якобы ѓнъ тѳлько свое мнѣнїе хотѣвъ пересадити; для того не повиненъ противному мнѣнїю прoтивоставити саму свою повагу, не повиненъ впушчатися въ таки опроверганья, котри переходятъ его силы, або до котрыхъ належитого переведенья въ часъ проповѣди есть за мало часу, бо лучше есть якесь ложне мнѣнїе мовчкомъ перейти, якъ тоежь порушити, а потѳмъ несовершенно опровергнути; дальше не треба въ

*) Schlich, Pastoral-Theologie, 120.

опроверганьяхъ показовати злѳсть и обуренье на противникѳвъ, бо тыхъ треба исправити не ганьбити, противно треба ихъ мнѣнїя вѣрно и совѣстно навести, и розсудно опровергнути безъ гнѣва и намѣтности.

б) Зѳ взгляду на слушателей треба памятати, чтобы не вырвати кукѳль съ пшеницею. Для того треба мати взглядъ съ немощею чоловѣческою, и не поборювати предрозсудки народа въ неотвѣтиѳмъ часѣ. Треба знати, що гдекотри предрозсудки, и забобонни мнѣнїя и звычайи народа, хотяи сами собою ложни, опираются хотъ по части на правдѣ, и. пр. надужитя съ благословенными рѣчами и т. п.; и для того треба нарѳдъ поучити, що его ревнѳсть въ захованью певныхъ звычайѣвъ есть похвально, но ложни суть додатки и примѣшки, котри про тое належитъ залишити и ѓткнути.

в) До опроверганья треба обирати той часъ, коли слушатель съ наибѳльше выставлени на напасти изъ противной стороны, и коли можна надѣятися, що у нихъ найскорше прїймаеся правдива наука.

д) Въ кѳнци зѳ взгляду на тонъ бесѣды треба уважати на обстоятельство, т. е. на лица, котри ложни мнѣнїя роспостраняють, на значенье оспорюваеиои правды, на мѣстце и часъ, коли тое дѣсея, и ведля того въ опроверганьяхъ говорити бѳльше або меньше лагѳдно або серїозно. Но николи и пѳдъ нїякимъ условїемъ не треба оказатися злосливимъ, и не нарушати приватни личности.

Е) Практичне застосованье религїйныхъ наукъ.

§. 62.

Потребя и способъ его перепровадження.

Колї омилеть своихъ слушателей о якѳсь правдѣ докладно переконае, повиненъ имъ дальше показати, якъ они тую науку въ житью застосовати мають, бо цѣль и намѣренїе каждой науки религїйной есть не тѳлько поучити, но особливо созидати. Таке поступованье видимо въ письмахъ ст. и нов. завѣта. Такъ колї Богъ черезъ Пророка Исаїа выказавъ, якъ велика есть злоба Евреѳвъ, и якъ страшна кара ихъ чекае, додавъ, що мають робити, чтобы гнѣвъ божїй ѓтъ себе ѓтвернули. „Измыйтеся, каже, чисти будите, отимите лукавства ѓтъ душъ вашихъ предъ очима моима, престаните ѓтъ лукавствъ вашихъ. Научитесь добро творити, взыщите суда, избавите обидимаго, судите сиру, и оправдите вдовицу“ (1, 16, 17). Такъ само говоритъ Спаситель о страшнѳмъ судѣ (Лук. 21, 34—36). Для того и кожрый проповѣдникъ пови-

ненъ свою науку до життя слушателѣй застосовати. Тое застосованье не повинно бути тільки загальне, но повинно узглядняти станъ занятія и усопособленье слушателѣй. Такожъ обовязанъ омилетъ не тільки показати, що кождый робити повиненъ, но такожъ якъ и коли тое робити повиненъ, и якими средствами свою цѣль найскорше осягнути може. Если застосованье практичне не есть практичне, и не узглядняе особливше усопособленье слушателѣй, то малои або ніякою користи не може сподѣватися проповѣдникъ зъ своихъ наукъ. Противно же если свои науки стараеся въ житье своихъ слушателѣй впровадити, то здѣлае ихъ плодоносными, и найде у народа прихильность и признанье, що му дуже буде улешало выповненье его тяжкихъ обовязковъ.

Примѣры въ томъ взглядѣ подають омилету такъ бесѣды мірскихъ, якъ и церковныхъ бесѣдникѣвъ, котри на тую задачку бесѣды великій натискъ кладуть. Аристотель, котрый одну часть искусства бесѣды въ еи практичнѣмъ застосованью кладе, называе такую бесѣду наилучшою, котра найбільше въ житье практичне входить. Такъ само Цицеро и Демостенъ узглядняють въ своихъ бесѣдахъ якъ найточнѣйше занятія життя публичного и приватного, и для того робили ихъ бесѣды такъ сильне впечатлѣніе на слушателѣй.

Св. Отцы стоятъ въ томъ взглядѣ еще высше. Они образовалися на примѣрахъ взятыхъ зъ мірскихъ бесѣдникѣвъ, и при доказахъ правдъ всѣ силы прикладали, чтобы свои науки до життя кождого стану а вѣку застосовати, и не только въ загалѣ, но и кождому зъ особна пожиточными зрѣбити. Якъ при томъ поступати, учить св. Иоанъ Златоустъ не только примѣрами, но и выразными правилами. Такъ примѣчае онъ въ 17. омиліи до св. Иоана, що проповѣдь Иоана Крестителя отлично узглядняла обстоятельства мѣстца и часу. Бо понеже Иоанъ Креститель на Исуса пальцемъ показовавъ, мало тое такій пожитокъ, що его слушателѣ заразъ за Исусомъ ишли, и якъ перше до него зо всѣхъ сторонъ сходилися, такъ теперъ якъ на данный знакъ до Исуса тиснулися. См. такожъ Иоанъ Зл. 5. ом. до народа Антиохійского о звычайу присяганья; 26. ом. до I. Кор. о згодѣ о любви межи супругами; 30. ом. до посл. ко Евреемъ; 20. ом. до посл. ко Ефесеемъ.

Другій членъ.

Взрушенье чувствъ.

§. 63.

Переглядъ и потреба.

Безперечно на всяке узнанье заслуге бесѣдникъ, котрый розумѣе предметъ науки точно пояснити и доказами скрѣпити, но на томъ еще не кончится его задача; проповѣдникъ долженъ старатися наклонити своихъ слушателѣй, чтобы они пѣзнали правду въ житью заховади, долженъ одже, получивши ихъ, дѣлати на ихъ волю. Бо не оденъ чоловѣкъ може пѣзнати правду, и о еи истинѣ бути пересвѣдченымъ, а однакъъ противно дѣлати, понеже его сердце еще есть зимне, и що такъ скажу, замкнене для предпріятія благодныхъ рѣшеній; и для того могутъ наилучши но зимни науки остати для многихъ безкорисными, если бесѣдникъ не взрушитъ и не загрѣе ихъ сердца до рѣшительного постановленья жити ведля пѣзнанои правды. Взрушенье чувствъ есть про тое сущна потреба при наклоненію воли, и оно рѣшае побѣду въ бесѣдѣ. Для того кладуть всѣ бесѣдники велику вагу на взрушенье чувствъ, знаючи, що безъ того рѣдко коли або николи не змогутъ побѣдити волю чоловѣка. Такъ н. пр. по мнѣнію св. Франца Салезія той наилучше проповѣдае, кто найсильнѣйше взрушае, а славный Фенельонъ ведля того оцѣняе проповѣдь, чи она може взрушити чи нѣ. Для того долженъ проповѣдникъ при внутренихъ устроенью религіион науки о тое старатися, чтобы она могла слушателѣй взрушити.

Якъ тое можна осягнути, буде въ слѣдуючѣмъ бесѣда, при чѣмъ:

I. застановимося надъ родами чувствъ и загальными условіями ихъ возбужденья;

II. надъ значеньемъ и способомъ возбужденья поодинокихъ чувствъ въ особенности;

III. чого при возбужденью чувствъ выстерѣгатися належить.

§. 64.

I. Роды чувствъ и условія для ихъ возбужденья въ загалѣ.

Чувство есть то свѣдомѣсть пріятного або непріятного внутрениого состоянія. Чувства повстають або зъ желанья якогось добра, обо зъ боязни передъ якимсь зломъ, и ведля того дѣлятся на пріятни и непріятни чувства, и суть або сильни, пристрастни, або слабни.

Коли проповѣдникъ чувствительно говорити хоче, повиненъ найперше уважати на выбѣръ чувствъ, а потѣмъ на ихъ перепроважденье.

1. Выбѣръ чувствъ залежитъ: а) ѳтъ предмета бесѣды, бо не каждому предмету ѳтповѣдае то само чувство не при кождѣмъ предметѣ можна чувства еднако возбуждати; бо що н. пр. въ бесѣдѣ о пеклѣ есть ѳвѣтне, то цѣлкомъ дивне выдалобися въ бесѣдѣ о небѣ. — б) ѳтъ успособленья бесѣдника; бо кождому чоловікови ѳтповѣдае певный родъ чувства, котрый не такъ легко дастъ ся инымъ замѣнити; н. пр. оденъ бесѣдникъ есть склонный до лагѣдно взрушающихъ, идилличныхъ чувствъ, инный до возбужденыя пристрастия. Каждый повиненъ въ тѣмъ пѣзнати свое успособленье, и пѣсля того въ бесѣдѣ застосоватися. „Rectus est quod disertus facit“, каже обще принята засада, сердце бесѣдника робитъ вымовнымъ, но тѣлько сердце природне; бо годѣ найти чоловікка, котрый бы всѣми чувствами рѣвно владѣвъ. — Кромѣ того повиненъ бесѣдникъ при возбужданью чувствъ мати такожь на оку свѣй станъ и свою достоинѣсть, щобы собѣ въ чѣмъ не ублизити. γ) Узглядняти належитъ наконецъ и слушателей, такъ: уважати, якъ они суть успособлени, расположени и пр., и пѣсля того при возбужданью чувствъ собѣ поступати. Одного н. пр. може до послушеньства взрушити чувство вдячности, другого страхъ; до одного треба говорити лагѣдно, идиллично, до другого сильно и патетично.

2. При перепроважденью чувствъ потрібни суть такожь певни условія, безъ котрыхъ всѣ труды суть даремни. Тѣи условія суть:

а) Власне взрушенье. Кто хоче другого взрушити, доженъ найперше самъ бути перенятый и взрушенный предметомъ своен бесѣды. „Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi“, каже Гораць, (ars poet. v. 102—3) и слушно; бо якъ можна надѣятися получитьи ѳтъ другого то, що ѳнъ самъ ѳтъ себе получитьи не може? Если проповѣдникъ цѣлкомъ зимно и безъ чувства говоритъ, то слушатель мимовольно заключаютъ, що ѳнъ самъ не есть переконанный о правдѣ своен науки. — Щобы се свойство осягнути, т. е. щобы взрушитися, повиненъ омилеть совѣстно и всесторонно застановитися надъ предметомъ науки, и представити собѣ его важность, тогда чувство само собою обудитъ въ нѣмъ.

б) Приготовленье слушателей до взрушенья чувствъ. Хотячи когосъ взрушити, треба по можности послѣдовати природѣ, и соотвѣтно природѣ въ сей точцѣ собѣ поступати. Природнымъ же способомъ чувства такъ повстають, що чоловіккъ згадавши за якийсь предметъ, его собѣ представляе, его значенье, свойства и слѣдства узглядняе, и тымъ

самымъ повстае въ нѣмъ або пріятне або непріятне чувство, або желанье або боязнь и ненависть того предмета. Н. пр. кто довгій часъ въ чужинѣ жие, забуде при инносторонныхъ занятіяхъ на милу родину и всё, що го колись вязало, и безъ чога жити не мѣгъ. Но прійде му тиха, свободна хвиля, згадае за родину, за ѳца и матеръ; заразъ згадае собѣ за родимый дѣмъ, за тѣи лѣсы и боры, що го окружали въ молодыхъ лѣтахъ, прійдутъ му на гадку счастливи хвилѣ, котори въ крузѣ родины проживъ, . . . и слеза жалю и тоски, еще разъ свѣй родинный край побачити, мимовольно поточится по его лицю. — Подобнымъ способомъ повстае въ чоловіцѣ радѣсть, надѣя, любовь, вдячность и всѣ прочи чувства сердца чоловікка. Если про тое омилеть своихъ слушателей взрушити хоче, доженъ до того природного поступованья застосоватися. Треба передъ всѣмъ представити слушателямъ въ ясныхъ и живыхъ образахъ предметъ науки, треба имъ его свойства, красоту або огидность, и зли або добри слѣдства представить: а тогда въ нихъ мимовольно обудитъ ся ѳвѣтне чувство. Сей способъ возбужданья чувствъ есть природный, для того наилучшій и найсильнѣйшій.

Суть вправдѣ случаи, где не потрібно приготавлиати слушателей до взрушенья якогосъ чувства и где проповѣдникъ безъ приготовленья говоритъ въ якѣмсь чувствѣ; но то суть изнятія, котори опираются на тѣмъ, що въ слушателяхъ ѳвѣтне чувство черезъ внѣшне якесь обстоятельство есть взрушено; н. пр. при похоронахъ, въ велики праздники, при шлюбахъ и пр. Въ такихъ случаяхъ може и повиненъ омилеть заразъ чувствительно говорити; но въ звычайныхъ наукахъ було бы таке поступованье цѣлкомъ неотвѣтне, и смѣшне; бо цѣлкомъ слушно примѣчае Цицеронъ: „Qui non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud sanos, et quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur“. (Orat. 28, 99).

Труднѣйша задача проповѣдника есть тая, щобы успокоити въ слушателяхъ певне чувство, або еще противное чувство въ нихъ возбудити. Може се осягнути двоякимъ способомъ: прямымъ або убочнымъ. Прямый способъ состоитъ въ тѣмъ, що бесѣдникъ стараеся певне чувство цѣлкомъ противнымъ знести, н. пр. ненависть черезъ любовь. Но сей способъ не всегда есть добрый, а часомъ даже шкодливый, бо може слушателя обурити; для того лучше тутъ непрямю собѣ поступати, що зновъ различно есть можливе. Такъ: Коли проповѣдникъ видитъ, що слушатель суть за надто взрушени, то ѳнъ повиненъ ихъ чувства мѣрно подѣляти, въ ихъ положенье по части перенестися, постепенно ихъ чувства успокояти, або звернути ихъ увагу на щось инного, що для нихъ есть рѣвно великон ваги. Въ кождѣмъ разѣ було бы хиблено, если бы проповѣдникъ хотячи своихъ слу-

шателей успокоити, до нихъ зимно зачавъ говорити; бо якъ певно єсть, що тѣлько тогди може взрушити другихъ, коли самъ чує, о чѣмъ говоритъ, такъ не даєть заперечитися, що если хоче когось успокоити, довженъ въ его взрушеню участвовати, его для себе позыскати, и потѣмъ его чувствамъ належити границѣ положити.

§. 65.

II. О поодинокихъ родахъ чувствъ и ихъ возбужданю.

Всѣ чувства дѣлятся, якъ выше сказано на пріятни и непріятни. Не намѣряю вычислати всѣ можливи чувства, и показовати, якъ кожде зъ нихъ можна въ слушателяхъ возбудити, тое бо переходилобы объёмъ сего письма; згадаю тѣлько за гдекотри, частѣйше уживани, щобы на примѣрѣ однихъ показати, якъ при возбужаню другихъ чувствъ поступати належитъ. „Вправдѣ, якъ дуже добре примѣчає Амбергерь, при возбужаню чувствъ искусство мало поможе, и кто способомъ искуснымъ взрушити хоче, бѣльше собѣ слушателей наразитъ якъ приклонными зрѣти; бо взрушене єсть бѣльше рѣчь житья якъ искусства“; однакожъ не можна такожъ заперечити, що на добрыхъ въ тѣмъ взглядѣ примѣрахъ можна хоть того научитися, чога при взрушаню чувствъ выстерѣгатися належитъ, щобы цѣли своей не противодѣлати.

Для лучшего перегляда застановимося надъ гдекоторыми чувствами.

И такъ **А.** До пріятныхъ належитъ:

а) Любовь єсть пріятне чувство, которе повстаєзъ погляду на тое, що намъ на якѣмъ предметѣ подобаєся, и до себе насъ притягає. Предметомъ любви єсть Богъ або чоловікъ. Хотячи до любви Бога загрѣти, треба по примѣру св. Отцѣвъ представити его совершенства, и различни знаки его любви къ намъ. Щобы до любви ближнёго взрушити, належитъ показати, що ближній єсть на образъ божій сотвореный, що єсть нашъ братъ въ Бозѣ, и що если желаемо, щобы насъ Богъ любивъ, мы найперше ближнёго любити довжни. Такожъ добре єсть пѣднести красни свойства, заслуги, честноты и долю того чоловіка, до которого любовь возбуди желаємъ. (Н. пр. св. Анзельмъ, Prosolog. с. 24).

Зъ любви походить такожъ подивлене и вдячнѣсть. До подивленья можна взрушити тымъ, що пѣдносится особливши красни и добри свойства якогось предмета (н. пр. св. Петро Хризологъ 72. бес.); до вдячности тымъ, що пѣдносится важнѣсть полученого добра, добре намѣрєне добродѣя и инни тутъ ѣтносящися обстоятельства (н. пр. св. Бернардь serm. XXII. de diversis).

б) Надѣя єсть пріятне чувство, которе въ чоловіцѣ повстає, коли згадає за будуще можливе добро. Щобъ надѣю возбудити, треба представити, якъ велике, красне и постоянное єсть якесь добро, и що его можна истинно осягнути (н. пр. св. Иоан. Злат. ом. 8. de roenit. и ом. 2. до пс. 50). До надѣи належитъ такожъ ѣтвага и смѣлѣсть, котора ѣтъ надѣи въ тѣмъ розличаєся, що надѣя опираєся на певнѣй ѣбѣтници и запевненю, а смѣлѣсть и ѣтвага єсть такожъ пригготовлена на можливи перепоны (н. пр. св. Иоанъ Злат. въ бес. передъ выгнаньемъ).

в) Радѣсть єсть пріятне чувство походяче зъ посѣданя якогось добра. До радости можна побудити показуючи великѣсть и певнѣсть добра, яке ктось посѣдає. При тѣмъ повинна бути бесѣда жива, а движенія тѣла весели (н. пр. св. Августинъ a tempore; — св. Иоанъ Злат. 1 ом. до Быт.).

Б. Непрїятни чувства:

а) Боязнъ єсть непріятне чувство и незадоволене повстаюче зъ причины грозящого зла. Сила боязни зависить ѣтъ великости зла, его близкости, и ѣтъ малои надѣи, ѣтъ него освободитися; хотячи про тое до боязни взрушити, треба на згадани точки увагу зертати (н. пр. св. Иоанъ Злат. 8. ом. до I. Солун.).

б) Ненавистъ єсть чувство непріятне повстаюче зъ представленья оидности и пѣдлости якогось предмета або дѣла. Тутъ належитъ такожъ гнѣвъ (н. пр. св. Иоан. Злат. 21. ом. до I. Кор.).

в) Смутокъ єсть непріятне чувство надъ якимъ несчастьемъ або зломъ которе чоловіка теперъ дотыкає (н. пр. св. Василій въ листѣ до жены Нектарія).

г) Отчаянє єсть высокїй степень смутку або боязни походячїй зъ ѣтти, що чоловікъ не має нїякои надѣи осягнути якесь пожадане добро або освободитися ѣтъ грозящого ему зла (н. пр. Eusebius Gallicanus въ омилїи о отчаянїю души грѣшнои при смерти).

д) Соромъ и жалъ єсть непріятне чувство, которе въ чоловіцѣ повстає, коли згадає на свои власни зли дѣла, за котори теперъ ганьбитися довженъ.

е) Сожалѣнє єсть смутокъ надъ несчастливою судьбою ближнёго (н. пр. св. Иоан. Злат. въ кн. освященствѣ, св. Григ. Наз. бес. о жебракахъ).

Хотячи въ слушателяхъ которе зъ наведєныхъ чувствъ возбудити, треба тїи точки, и обстоятельства, ѣтъ которыхъ яке чувство зависить, пѣднести, живыми и ясными образами представити; тогди ѣтвѣтти чувства въ слушателяхъ сами собою возбудятъ.

§. 66.

Котри чувства може омилетъ возбуждати, а котри повиненъ успокояти, и чого треба вистерѣгатися при возбужденью чувствъ.

1. Всѣ чувства чоловѣка стремять або до злого або до доброго, зъ чого слѣдуе, що проповѣдникъ лише тѣи чувства повиненъ въ слушателяхъ возбуждати, котри до доброго стремять и съ правдою христіанскою соглашаются. Чувства бо стоять въ тѣснѣй звязи съ правдою и норовственностію, для того при взрушанью чувствъ треба узгляднати сей взаимный союзъ. Межи всѣми чувствами перше мѣсце занимае любовь Бога, до любви про тое передъ всѣмъ взрушати и напоминати належитъ.

Всѣ же чувства вѣрѣ и норовственности противни, якъ: отчаяніе, за великій смутокъ належитъ успокояти тымъ способомъ, що проповѣдникъ найперше переносится въ положеніе слушателей, съ ними сочувствуетъ, тымъ ихъ для себе позыскуе, и потѣмъ ихъ чувства въ належити границѣ спроваджае.

2. Дуже зле поступивъ бы собѣ проповѣдникъ, если бы по примѣру языческихъ греческихъ и римскихъ бесѣдникѣвъ хотѣвъ черезъ завелике розчуленіе вмовити въ своихъ слушателей, що ѡнъ истинно правду каже. Тымъ не пересвѣдчивъ бы ихъ о правдѣ, лише побудивъ бы въ нихъ пристрастія и намѣтности. Хотяи и намѣтности въ добру сторону обернени могутъ до доброго склонити, то однакожь они не склоняють до постоянности въ добромъ. Они скоро повстають, но еще скорше остигають и гинуть. Для того при возбужденью чувствъ треба:

а) выстерѣгатися за надто сильного взрушенія, або властиво пересиленія чувствъ; бо то провадитъ до фантастеріи и остае безъ користи;

б) не треба довго растягати тѣи мѣстця, котри мають чувства взрушити; бо то ани проповѣдникъ, ани слушателѣ не знесуть;

в) не треба одночувство на счетъ другого возбуждати; и если яке чувство за надто сильно взрушене, треба го успоконити возбужденіемъ противного чувства; и. пр. жаль черезъ надѣю;

д) не треба нагло переходити ѡгъ одного чувства до другого противного; бо то есть неприродно. И загаломъ выстерѣгатися всякого насилія и удаванія чувствъ. — Треба одже природнымъ и добитнымъ описаніемъ предмета, и живыми образами старатися взрушити найперше въ собѣ, а потѣмъ въ слушателяхъ отвѣтне чувство.

Третій членъ.

Наклоненіе воли.

§. 67.

Понятіе, потреба и переглядъ.

Черезъ поученіе побѣдивъ проповѣдникъ разумъ чоловѣка, и принудивъ го за истину принять тую правду вѣры або норовственности, котра есть предметомъ науки; черезъ возбужденіе чувствъ ставъ дѣлати на его волю, чтобы ѡнъ подчинився пѣзнаній правдѣ, и ведля ней свое житъе урядивъ. Но и тутъ еще не скѣнчена задача бесѣдника; бо хотяи слушатель пересвѣдченъ о правдѣ, хотяи въ немъ остаи возбуждени отвѣтти чувства, котри показываютъ, що ѡнъ есть расположений до дѣйстнаго захованія дотычнои правды, то однакожь все тое не дае еще певности, що ѡнъ свое постановленіе впровадитъ въ житъе. Задача бесѣдника ажъ тогди есть довершена и вповнѣ переведена, коли разумъ и воля слушателя остануть побѣджени, т. е. коли не тѣлько разумъ чоловѣка буде поученый, но и воля до доброго наклонена. Черезъ возбужденіе чувствъ здѣлавъ проповѣдникъ дуже важный початокъ до наклоненія воли, но не осягнувъ еще своей цѣли; бо чувство хотѣбы якъ сильне и сердечне не мае той постоянности, яка безусловно есть потрібна тому чоловѣкови, котрый мае рѣшитися постанно держатися пѣзнанон правды. Чувство хотѣбы якъ живо и сильно взрушене може скоро остигнути, подобно якъ скоро повстае, но еще скорше гасне поломѣни соломяный; для того доужи до возбужденія чувствъ причинитися еще инни условія, ѡтъ котрыхъ зависитъ удержаніе чувствъ, удержаніе спасительныхъ постановленій, и совершенна побѣда надъ волею чоловѣка, въ чѣмъ состоитъ цѣль бесѣды, якъ каже Цицеро: „Probare necessitatis est: — delectare suavitatis: — flectere victoriae“ (Or. с. 21).

Для того кладуть всѣ велики бесѣдники на се свойство бесѣды великій натискъ, и стараются всѣми силами въ тѣмъ взглядѣ своей задачи задосыть учинити. Тому и кождый омилетъ повиненъ, коли якусь правду докаже, и о ней слушателей переконае, и коли возбудитъ въ нихъ отвѣтти чувства, дѣлати дальше на ихъ волю, чтобы туюжь змягчити и подѣ законъ правды наклонити.

Щобы тую цѣль осягнути, повиненъ омилетъ:

А) свою бесѣду такъ урядити, чтобы вже самъ ен внѣшний видъ притягавъ слушателей и зробивъ ихъ склонными тое, що имъ бесѣдникъ говоритъ, дѣлати;

Б) навести имъ таки причины, котри бы ихъ склонили пізнати правду въ житъе виродавати, — и

Г) старатися усунути всѣ перепоны спротивляющіяся наклоненію воли.

§. 68.

А) *Якъ приготоуляти волю слушателей до принятія доказаноу правды?*

Хотячи когось наклонити, щобы ѓнъ не тѣлько переконався о якѣйсь правдѣ, но такожь пѣсля неи въ житъю застосався, треба старатися такъ говорити, щобы ѓнъ не тѣлько не найшовъ въ бесѣдѣ ничъ, щобы его слушно уразити, а тымъ самымъ для правды неприклоннымъ зрѣбити могло, но такожь старатися, такъ свою бесѣду устроити, щобы она сама притягала слушателя до бесѣдника и предмета науки. Щобы тое осягнути, треба:

1. Щобы самъ бесѣдникъ и бесѣда мала честный, норѣвственный характеръ, бо якъ каже обще принята засада: „Nemo orator nisi vir bonus“, а Фенельонъ примѣчае: „Лише той заслугуе, щобы го послухати, котрого слово стоить въ службѣ идеи, и котрого идеи служатъ правдѣ и честнотѣ“. Характеръ честноты одже потребный есть бесѣдникови церковному; но той самъ характеръ повиненъ и въ его бесѣдѣ показоватися, бо хотяи намѣтнѣсть може чоловѣка вымовнымъ зрѣбити, то однакожь певно есть, що бесѣда намѣтнѣстью або якими злыми склонностями одушевлена не потягне за собою такихъ послѣдствій, якъ бесѣда, котру духъ правды и честноты наповняе и оживляе. Впрочѣмъ оमितъ христіаньскій, котрый выступае яко посолъ вѣчноу правды, повиненъ въ тѣмъ взглядѣ высше стояти, якъ всѣ прочи и найславнѣйши мірски бесѣдники.

2. Треба заховати такъ звани взгляды ораторски, т. е. заховати все тое, що при данѣй случайности рѣстрипнѣсть и приличнѣсть препоручае, щобы слушателей для правды позыскати. Належить для того заховати передъ всѣмъ приличнѣсть (decorum) во всѣмъ, що до предмета науки, становиска слушателей и самого бесѣдника якесь ѓтношенъе мае. Зо взгляду на самого себе треба выстерѣгатися всякон суеты и пересаджанья въ стилю, голосѣ и движеніяхъ тѣла; бо тымъ проповѣдникъ не зрѣбитъ слушателей для себе приклонными, противно стягне на себе ихъ презрѣніе, и напередъ ѓтверне ихъ волю ѓтъ себе. Черезъ скромнѣсть може проповѣдникъ середныхъ дарованій бѣльше своихъ слушателей заняти и для правды позыскати, якъ инный здѣбнѣйшій, котрому се свойство не достае. Се свойство всегда есть потрібне, но необходимое тогди, если межѣ

слушателями суть люде, котрыхъ становиско, образованъе, вѣкъ або обычан на узглядненъе заслугують, або коли треба говорити о предметахъ, котри слушателей и такъ понижаютъ; н. пр. о грѣхахъ, котрымъ они ѓтдаются, або о блудахъ, суевѣрїяхъ и пр. Красни примѣры въ тѣмъ взглядѣ находятся въ письмахъ св. Отцевъ, н. пр. св. Григорій Наз. въ 1. бесѣдѣ; Жоанъ Злат. въ 1. бес. коли яко новопоставленный пресвитеръ першій разъ проповѣдавъ; Оригемъ въ 16. ом. до к. Бытія; св. Амбросій въ предисловію до дѣла „de officiis“.

Рѣстрипнѣсть вымагае, щобы бесѣдникъ своимъ слушателямъ ѓтдававъ належите почитанъе, особливо же тогди если доуженъ щось, що ихъ близько обходить, ганити и опровергати: бо кожде нерозважно сказане слово може напередъ знищити всѣ плоды науки. Не розумѣю пѣдъ тымъ, якобы проповѣдникъ для того, щобы слушателямъ подобався, мавъ зле въ добромъ свѣтлѣ представляти. О нѣ, то була бы измѣна на найсвятѣйшѣй рѣчи поповнена. Но изъ строгости науки повинна пробиватися любовь и сожалѣніе надъ тыми, котри согрѣшили. (Ср. Св. Жоанъ Зл. ом. 3. до Дѣян. Ап. — св. Јеронимъ 52 листъ до Непоціана — и 55. листъ — Жоанъ Злат. 56. (57.) ом. до Матея. — 1. ом. до посл. ко Филем. и пр.)

Рѣстрипнѣсть вымагае дальше, щобы о предметахъ спротивляющихся приличности говорити якъ найосторожнѣйше: бо если проповѣдникъ буде уживати словъ и выразѣвъ нерозсудныхъ и неосторожныхъ, то тыхъ, котри ся чуютъ винными не исправитъ, противно ихъ грѣховну фантазію побудитъ; тыхъ же, котри суть невинни, не остереже передъ грѣхомъ, но може зѣпсуе, або принаймишій зрѣбитъ неприклонными для слуханья такой науки. (Ср. св. Амбросій, de virginibus 1, 6, — св. Жоанъ Злат. 16. ом. до I. Солун. и 37. ом. до I. Кор.)

Найтяжше приходитъ для бесѣдника приготоуити волю слушателей до захованья его науки, если они противъ самому проповѣднику неприязно суть настроени. Въ такѣмъ разѣ хиблено було бы заразы просто себе обороняти, и не осягнуло бы своен цѣли. Рѣстрипнѣсть радить въ такѣмъ случаю, щобы бесѣдникъ старався переконати своихъ слушателей, що тѣлько ихъ добро лежитъ му на серци, щобы про тое не затверждали свои серця на его слова, тѣлько радо ихъ послухали. Тымъ способомъ мимовольно они забудутъ на досвѣдчени може зли дѣла, забудутъ на неприязнь, и станутся склонными для принятія науки, котру имъ нелюбленый впрочѣмъ бесѣдникъ удѣляе.

3. Хотячи зрѣбити слушателей собѣ приклонными, треба старатися говорити занимательно. Въ загалѣ сказано о тѣмъ свойствѣ высше. Се свойство дастся при кождѣмъ предметѣ розличными способами осягнути. Звычай-

ный способъ есть, що ся подноситъ значенье и важность предмета науки. Иное средство есть, що ся показуе сходность отношений, яки межъ предметомъ науки и отношениями слушателей заходитъ, бо ничь не зможе чловѣка такъ заняти, якъ тое, що чловѣкови самому колись може случитися. — Найсильнѣйше же средство до возбужденя занимательности есть, если ся слушателямъ покаже, що тое, до чого ся ихъ наминае, лежитъ въ ихъ власномъ интересѣ.

Если одже проповѣдникъ наведени взгляды въ своей бесѣдѣ заховае, то зробишь своихъ слушателей для себе приклонными, его бесѣда зробишь на нихъ добре впечатлѣние, и они скорше и радше дадутся наклонити до того, що проповѣдникъ отъ нихъ вымагае.

§. 69.

Б) О побудительныхъ причинахъ.

Проповѣдникъ, котрый свою бесѣду съ захованьемъ высшихъ взглядовъ составивъ, може надѣяться, що приготовивъ своихъ слушателей до захованя его науки. Щобы тую цѣль тымъ певнѣйше осягнути, и щобы волю своихъ слушателей наклонити до постоянности въ томъ, о чемъ переконались, повиненъ дальше навести причины, котри ихъ до того сильнѣйше наклоняють и котри имъ остануть въ памяти и тогда, коли чувства подчасъ науки возбуждени остигнутъ, и коли постановленья тогда здѣлани стануть слабѣти. До того служатъ побудительныя причины. Побудительныя причины суть двояки: норовственныя або надзмыслови, и змысловыи.

1. Норовственныя побудительныя причины дадутся все на любовь стягнути, бо що чловѣкъ любитъ, о тое такожь стараеся, и тое робить, для того справедливо каже св. Августинъ: „Захитай любовь, и роби що хочешъ“. Если ся протое хоче волю чловѣка до чогось наклонити, треба только старатися возбудити въ немъ святу любовь. Но любовь есть подсла своего предмета тройка, т. е. любовь Бога, любовь самого себе и любовь ближнего, для того и норовственныя побудительныя причины суть тройкого рода, ведля того, чи они въ любви Бога, самого себе, або ближнего своѣй початокъ мають.

а) Любовь Бога побудить волю чловѣка до творения правды, если ся му покаже, що Богъ для чловѣка есть отецъ, законодатель, судия, що Богъ зъ любви ко чловѣку подсла своего едиnorodного сына, щобы спасти чловѣка, що давъ му приказы, якъ жити повиненъ, щобы осягнувъ надгороду, яка приготовлена есть всемъ, котри Бога любятъ. Если проповѣдникъ такъ покаже, що чловѣкъ Богу завдячати мае, то оживить въ слушателяхъ любовь Бога, и они мимо-

вольно будутъ склонны подчинити свою волю закону божому, до чого ихъ проповѣдникъ наминае. Для покрѣпленя сего постановленья може проповѣдникъ покликатися на голосъ совѣсти, котрый учитъ, що зле, а що добре, и котрый чловѣкови показуе, якъ спротивленье воли божѣй само собою есть зле и чловѣка понижаетъ, а захованье приказовъ божихъ чловѣка заспокоитъ, показуючи му, що честнота, котру му законъ божѣй приказуе, есть сама въ собѣ красна, добра и его достоинству отвѣтна; а грѣхъ, котрый закону божому спротивляеся, есть самъ въ собѣ злый и огидный, бо нарушаетъ вѣрность и любовь, яку каждый чловѣкъ Богу оказовати долженъ. — Щобы показати злобу грѣха, нарушающаго законъ любви Бога, порадо есть покликатися такожь на досвѣдченье и зъ того показати, що грѣшныя житье и передъ людьми потягае зневагу, а добродѣтель почитанье и признанье.

б) Любовь самого себе яко причина побудительна до захованя познанои правды дѣлае тымъ, що показуе чловѣкови, якъ днѣ только черезъ добродѣтель себе дочасно и вѣчно усчащливити може; противно же, якъ грѣхъ борше або поднѣйше его несчащливымъ зробишь. Любовь самого себе въ христіанскомъ змыслѣ есть сильна побудительна причина бо каждый чловѣкъ безъ изнятия желаетъ собѣ счастья. Если му протое проповѣдникъ живыми образами и примѣрами зъ досвѣдченя або исторіи взятыми покаже, що грѣшныя житье не може го усчащливити, що счастье только въ честнотѣ найти може, то слушатель мимовольно рѣшится послухати наподмненя проповѣдника. Въ томъ взглядѣ дуже добре есть звертати увагу слушателей на послѣдны рѣчи чловѣка, бо згадка на нихъ найкорше зможе отъ злого отстрашити.

Побудительныя причины оперты на христ. любви самого себе, суть особливо отвѣтны въ проповѣдахъ норовственныхыхъ.

в) Любовь ближнего подае побудительныя причины, если проповѣдникъ на подставѣ, що все люде суть дѣтьми одного Отца, отнесе ся до чувства слушателей, и покаже имъ, що судьба одного повинна всехъ обходить, що взаимна любовь повинна всехъ одушевляти, бо она только основуетъ гараздъ и счастье цѣлого общества, где противно бракъ любви взаимнои есть причиною лихои долѣ такъ поодинокихъ людей, якъ и цѣлого общества. Можна такожь згадати, що каждый чловѣкъ потребуе помочи другого, котрой не найде, если самъ николи другому не поможе. Найбольшій же натискъ треба класти на тое, що любовь ближнего есть цѣхою и ознакою правдивого христіанина, для того въ томъ взглядѣ все правдивыя ученики и исповѣдники Христовы такъ славно отличаются. — (Ср. св. Амбросій, de lapsu virg. consecr. с. 3—7. — св. Григорій Наз. ор. 17).

2. Змысловіи побудительни причины суть таки, котри берутся ѳтъ рѣчей змысловыхъ, особливо же ѳтъ змыхъ або добрыхъ послѣдствій дѣль чоловѣка безъ взгляду на ихъ норовственну доброту або подалбѣсть. Сего рода побудительни причины дадутся вправдѣ такожь зъ любви самого себе выпровадити, но понеже при нихъ норовственна вартѣсть не увзглядняеся, для того становлять они слушно осѣбный родъ. Суть они въ наставленьяхъ коньче потрібни, бо не на каждого чоловѣка мають норовственни причины рѣвне влѣянїе. Чоловѣка релігійного бѣльше образованого змогутъ они до доброго наклонити, но для чоловѣка еще грубѣй змысловости ѳтданого малу або цѣлкомъ ніяку не принесуть користь. Для того треба на такого чоловѣка дѣлати найперше змысловыми побудительными причинами, щобы го збудити зъ того грѣховного сна, и такъ зрѣбити го приступнымъ для высшихъ побудительныхъ причинъ. Таке поступованье видимо для того и въ Письмѣ святѣмъ на многихъ мѣстцяхъ, н. пр. Мат. 3, 8—10 Лук. 6. Іоан. 14.

При уживанью змысловыхъ побудительныхъ причинъ не треба однакожь исключно головный натискъ класти на користи и шкоды, яки зъ певныхъ дѣль походятъ, но всегда увзглядняти такожь хоть приближаючо и высши причины, такъ: достоинѣсть добродѣтели и огиднѣсть грѣха. Въ противнѣмъ бо разѣ моглибы слушателѣ забути на властиву добродѣтель и поводоватися тѣлько дочасною користию, що свротивлялобыся духу христїанства. Треба про тое постепенно переходити ѳтъ причинъ побудительныхъ змысловыхъ до надзмысловыхъ, и такъ ихъ до правдивои честноты на кланяти.

До змысловыхъ побудительныхъ причинъ належать такожь побудительни примѣры. Примѣры служатъ не тѣлько до поясненья правды и пересвѣдченья о ней, но такожь до наклоненья воли до доброго або ѳтведенья ѳтъ злого. Добри примѣры, т. е. таки, котри показываютъ добри слѣдства якого дѣла, переконують слушателя о возможности выповненья якоисъ довжноты, додають му ѳтвагы до побѣдженья трудностей, и заохочають до постоянности въ добрѣмъ показуючи му користи, якихъ може надѣятися. Зли примѣры, т. е. таки, котри представляють злїн послѣдства якогось дѣла, ѳтстрашають ѳтъ злого, и напминають слушателя, щобы не доущаеся грѣхѣвъ, щобы на нѣмъ колись не помстїлися.

При уживанью побудительныхъ примѣрѣвъ треба заховати слѣдуюче:

а) Добри примѣры наилучше брати зъ житья такихъ святыхъ, котри слушателямъ суть бѣльше знаеми, и у нихъ мають велике почитанье. При тѣмъ не треба ничъ пересаджати, и не представляти святыхъ яко высши существа,

бо могли бы слушателѣ собѣ подумати, що звычайный чоловѣкъ не зможе въ своемъ житью подобно дѣлати. Треба оповѣсти поединьчо ихъ дѣла, сказати що они старалися всегда законъ божїй выповняти, и для того за помочию ласки божои такъ много здѣлали, а наконецъ заохотити слушателей до подобного дѣланья.

б) Зли примѣры не треба брати съ житья людей знаменитыхъ, щобы слушателѣ не зрѣбили зъ нихъ злый ужитокъ, хотячи н. пр. извиняти примѣромъ высше поставленыхъ свои беззаконїя, або щобы тое не дало имъ поводу до зневажанья и презиранья высше поставленыхъ лицъ, и т. п.

г) Наконецъ николи не треба при наведенью ѳтстрашающихъ примѣрѣвъ представляти тую сторону, котора змысловости чоловѣка подобаеся, н. пр. выгоды, прїятне, веселе житье и т. д.; но всегда огидну и мерзку, и звертати всегда увагу на сумни послѣдства грѣха.

§. 70.

Г) *О устороненью перепонъ свротивляющихся наклоненїю воли.*

Якъ пересвѣдченью розума свротивляются розлични свротиворѣчїя, котри треба опровергати, — якъ высше сказано — такъ само мае и наклоненїе воли своихъ свротивникѣвъ, котрыхъ треба обезсилити и усторонити, щобы волю слушателей совершенно побѣдити, и закону божому подалчинити. Тїи перепоны суть искушенїя, котри ѳттягають чоловѣка ѳтъ Бога, щобы не слухавъ святого закона божого, и забувъ на слова Апостола: „да ѳтвергшеся нечестїя и мїрскихъ похотей цѣломудренно и праведно и благочестно поживемъ въ нынѣшнѣмъ вѣцѣ“. (Тїт. 2, 12). Тїи искушенїя мають найбогатше жерело въ „похоти плотскѣй, похоти очесъ и гордости житейскѣй“, (І. Іоан.) и свротивляются троякѣй любви, с. е. любви Бога, самого себе и ближнього, котору Богъ въ нашихъ сердцахъ защебивъ.

Гордѣсть житейска здаеся, що почитае достоинство чоловѣка, и що хоче го защищати и въ житью хоронити, но забувае на законни границѣ, подалноситъ за надто свое достоинство, не хоче узнати ничъ высшого ѳтъ себе, не хоче узнати Бога яко своего Господа, Законодателя, Просвѣтителя и Благодѣтеля; и для того не хоче слухати Его заповѣдей, ани ѳтдавати Ему приналежной чести и слави.

Похоть плотска не понимае, въ чѣмъ состоитъ правдиве счастье чоловѣка, мѣшае понятїя, шукае и хоче найти правдиве счастье тамъ, где го нема, и наконецъ мѣсто до

счастья запроваждає чоловіка до розчарованья и гѣркого, но часто пѣзного жалю.

Похоть очесь есть часто слѣдствіемъ похоти плотской, и дуже вредливо дѣлає на норовственность чоловіка, понеже не зважаючи на законъ любви и праведности, видитъ тѣлько себе, и свое счастье въ дочасныхъ добрахъ шукає.

Тіи перепони можна усторонити двоякимъ способомъ: прямо або убочно, с. е. або наводиться таки побудительни причины до захованья певной правды, що противни причины, котори серце и волю до противного дѣланья намавляють, сами въ собѣ розпадутся; або показуєся просто ничтожнѣсть и неосновнѣсть противныхъ ложныхъ побудительныхъ причинъ. Но при тѣмъ треба старатися выслѣдити жерело, зъ которого выплывають тіи причины, а тое есть або ложне понятіє дотычної правды, або якась грѣховна намѣтнѣсть. Если тіи перепони походять зъ ложного понятія, то треба тѣмъ исправити ведля засадъ наведеныхъ при теоріи о опроверганьяхъ; если же они мають свою причину въ якѣй намѣтнѣсти, то треба звернути увагу слушателєй на розлични случаи, въ которыхъ зѣпсуге серце чоловіка могло бы допровадити чоловіка до грѣха, такъ: коли иде о выполнении доджностей полученныхъ съ трудностями, н. пр.: выстерѣгатися способности до грѣха, помагати убогимъ, примиритися съ ворогомъ, ѡтдати чуже добро, ѡтмовити собѣ змысловыхъ утѣхъ, и т. п.

Потѣмъ треба возвати ихъ, чтобы при кождѣмъ дѣлѣ памятали на Бога, и лише тое хотѣли, що Богъ хоче; особливо чтобы тогдизгадовали на послѣдни рѣчи, и розсудили, що тогди було бы желательнѣйше, чи такъ дѣлати, якъ законъ божій каже, чи такъ, якъ ихъ намѣтнѣсти желають; въ кѣнци треба марнымъ выбѣгамъ и извиненіямъ переворотного сердца противоставити несомнѣнни выреченья закона божого.

II. ГЛАВА.

О внѣшнѣмъ устроєнью религіиной науки.

§. 71.

Переглядѣ.

Коли омилеть опредѣливъ предметъ религіиной науки, и тойже для осягнення намѣреной цѣли гадками обрѣвивъ, доджень дальше тымъ гадкамъ и мыслямъ надати внѣшню форму, чтобы ихъ своимъ слушателємъ удѣлѣти. Засады и

правила, ведля котрыхъ при тѣмъ належитъ поступати, подає теорія о внѣшнѣмъ устроєнью, т. е. стилю и выкладѣ (ѡтданью) религіиныхъ наукъ.

A) Метода религіиныхъ наукъ.

§. 72.

Понятіє и подѣлѣ.

Метода религіиныхъ наукъ предподає правила и засады, ведля котрыхъ тѣмъ мають бути уложени, чтобы осягнути пожелану користь. До того перше и необходимє условіє есть, чтобы религіина наука була уложена ведля певного пляну, и чтобы представляла лончну и ораторску цѣлѣсть. Выравдѣ не можна поставити певный типъ бесѣды, котрый бы мавъ бути обовязуючій для всякого рода проповѣдей, но порадно есть держатися звычайной формы проповѣди, котра на розумныхъ основахъ въ протягу столѣтій выробилася, и котра такъ для проповѣдника, якъ и для слушателєй есть съ многими користями получена. Ведля той обще принятой формы состоитъ проповѣдь изъ трехъ головныхъ частей; тіи суть: введеніє, росправа и заключеніє.

I. Введеніє.

§. 73.

Понятіє, составни части и ихъ свойства.

Введеніє есть тая часть проповѣди, въ котрѣй омилеть приготавлиє слушателєй на предметъ науки и состоитъ звычайно зъ слѣдующихъ пять частей: зъ текста, введенія въ тѣснѣйшѣмъ змыслѣ, предложенья, подѣла и молитвы або возванія.

1. *Текстѣ.* Церковни науки звыкли зачинатися наведеніємъ якогось мѣстця св. Письма, котре называємо текстѣмъ. Уживанье текста есть дуже давне, и має свою причину въ звычайю першихъ вѣкѣвъ христіанства, коли при богослуженьяхъ читано поодинокѣ ѡтдѣлы св. Письма, котри Епископъ пояснявъ и зъ нихъ своимъ слушателємъ отвѣтѣни науки и наставленья удѣлявъ. Текстѣ не есть въ религіиныхъ наукахъ доконьче потрібный, однакожь дуже пожиточный. Бо коли проповѣдникъ свою бесѣду зачинає словами св. Письма, выступає яко посоль зъ неба, и тымъ самымъ мають его слова бѣльшу вагу и значенье; потѣмъ зъ текста можна выпровадити цѣлу науку, въ слѣдствіє чого и проповѣдникъ має певну основу науки, и слушателѣ запомнятѣли собѣ текстѣ

легко могутъ въ памяти задержати цѣлу науку, и такъ зъ неи пожелану користи ѳтнести.

Текстъ бересаъ звычайно изъ приписаного на певну Недѣлю або Праздникъ евангельского зачала; не есть однакожь заказано основати свою науку на инномъ текстѣ; такъ можна и добре було бы для перемѣны брати текстъ изъ припадаючого чтенія апостольского; — або если проповѣдникъ держитъ бѣльше проповѣдей о томъ самомъ предметѣ, н. пр. въ великомъ Постѣ о 7 головныхъ грѣхахъ, о послѣднихъ рѣчахъ и т. п., можна взяти якій будь текстъ изъ св. Писма, церковныхъ молитвъ або пѣсней, н. пр. въ Праздники богородични изъ пѣсни: „Величитъ душа моя Господа“; — на Праздникъ св. Николая изъ пѣсны: „Ой кто, кто Николая любитъ“; — на Праздникъ св. Великомученицѣ Варвары изъ Акаѳиста въ ен честь составленого и т. п.

Текстъ повиненъ мати слѣдуючи свойства: а) истинно содержати въ собѣ предметъ науки, або принаймиѣ такъ бути успособлений, що зъ него легко дастся выпроводити дотычна наука; б) не бути ани за надто довгий ани за короткій; в) повиненъ содержати въ собѣ цѣле отвѣтне выреченъ св. Писма, а не только поединчи слова або выразы; д) текстъ треба наводити словами одобреного черезъ власть церковну выданья св. Писанія*), а понеже бесѣда церковна не есть для народа зрозумѣла, для того треба наведеный текстъ ѳтдати въ точной и вѣрной парафразаѣ. Николи не належитъ текстъ наводити только парафрастично съ залишеньемъ церковного текста.

2. *Введеніе въ тѣснѣйшій змыслъ* есть властивый початокъ проповѣди и мае двояку задачу: приготовить слушателей на слѣдуючу науку, и приготовить предметъ науки.

а) Зо взгляду на слушателей должно введеніе здѣлати, чтобы они проповѣдь радо, уважно и разумно слухали, якъ каже Цицеро: „Ut amice, ut attente, ut intelligenter audiamur“. — Коли проповѣдникъ зачинае говорити, — особливо о рѣчахъ для слушателей не конъче приятныхъ, н. пр. о грѣхахъ, котрымъ они ѳтдаются и т. п., або о рѣчахъ имъ еще цѣлкомъ непонятныхъ, н. пр. о таинствахъ, — може много выдаватися слушателямъ пѣдозрѣлымъ або непотрѣбнымъ, и они напередъ могутъ мати певный рѣдъ недоувѣрія и неприклонности до слѣдуючої науки, що могло бы напередъ уничтожити всяку користи проповѣди; для того треба въ такихъ випадкахъ найперше старатися по зыскати при-

*) Найлучше есть Перемыске выданье трудами б. п. Схотларха Григорія Дра Гинилевича пѣдъ заглавиемъ: Виблія, сирѣчь книги священнаго Писанія, семь частей. Перемышль 1859—65.

клонность и довѣріе слушателей. Чтобы тое осягнути, можна кѣлькома словами звернути увагу слушателей на свою слабѣсть и неудольность до голошенья такъ высокыхъ правдъ, но тое только рѣдко коли можна робити, особливо же тогда, коли межи слушателями суть люде знаменити и высоко поставлени. Такожъ можна коротко примѣтити, що всѣ безъ сомнѣнія прійшли до Церкви съ тымъ щирымъ желаньемъ, чтобы зъ проповѣди щось скористати. Тое выдаться слушателямъ яко мѣрна похвала, заохотитъ ихъ до уваги, и зрѣбитъ ихъ приклонными для проповѣдника и для предмета его науки. Впрочемъ дуже часто не потребуе проповѣдникъ старатися о позысканье приклонности слушателей, понеже они сами съ тымъ приходятъ до Церкви, и радо слухаютъ и терику правду, пѣзнаючи, що то дѣся для ихъ добра.

До уваги наклонитъ проповѣдникъ слушателей, если имъ заразъ зъ початку представити, якъ важный и для ихъ душевного блага потрѣбный и спасительный есть предметъ науки, и если имъ тойже живымъ и занимательнымъ способомъ, н. пр. на основѣ повѣсти, зрѣвнанья, противоположенья и т. п. представитъ.

Въ кѣнци разумно и съ истинною користию будутъ слушатель слухати проповѣди, если ихъ проповѣдникъ яснымъ и выразнымъ способомъ съ предметомъ науки познакомитъ, и заразъ въ веденію всѣ перепоны усуне, котори бы могли спротивлятися осягненью цѣли науки.

б) Друга задача введенія есть приготовить предметъ науки, т. е. такъ го слушателямъ представити, чтобы они точно знали, о чѣмъ буде наука. Тое можна осягнути розличными способами; такъ: черезъ подѣбни або противни мысли, примѣры, повѣсти або поясненя. Часто есть предметъ науки за надто обширный, такъ що не можна го въ самѣй росправѣ належито обробити; въ томъ случаю може поясненъ предмета науки зъ той стороны, котора въ росправѣ буде опущена, мати мѣсце въ введенію; н. пр. св. Кирианъ въ бесѣдѣ о терпливости зачинае ѳтъ заохоты до терпливости въ слуханью его науки. Науку о смиренности можна зачати представленьемъ огидности гордости.

Жерела, изъ которыхъ можна брати введеніе, суть розлични; найголовнѣйши суть: а) Самъ предметъ (ex visceribus causae) т. е. не уймаючи росправѣ представляея предметъ науки въ певномъ взглядѣ вже въ введенію, н. пр. въ проповѣди: о средствахъ потрѣбныхъ тому, кто хоче статися истинно смиреннымъ, можна въ веденію говорить о понятію, свойствахъ або потребѣ смиренности. — б) Ложне мнѣніе, сомнѣнія, предрозсудки, и т. п. особливо тогда, коли намѣряея боронити науку Церкви противъ ложнымъ понятіямъ; н. пр. нерозумно дѣлае и гадае той, ко-

торый каже, що легка смерть распустника; — або если проповѣдникъ хоче научати, чтобы молодѣжь посвятила свѣй красныи вѣкъ службѣ Бога, може зачати ѓтъ ложного мнѣнія: „досыть на старѡстѣ о Бозѣ погадати“, — „молодѣжь не знае честноты“, „молодѣжь довжна вышумѣти“. — γ) Изъ противного (a contrario), т. е. зачинаеся говорити о предметѣ просто противнѡмъ предмету науки, н. пр. науку, що мы довжни всегда бути готови на смерть, можна зачати представленьемъ сумного и страшного положенья такого чоловіка, которого смерть неприготовленого заскочила; — науку о тверезости можна зачати описаньемъ пиянства. δ) Обстоятельства часу, мѣстця, лиця, н. пр. проповѣдникъ говоритъ въ часѣ епидеміи, вѡйны, — по пожарѣ, по наводненью, — першій разъ або послѣдній разъ въ якѡйсѣ Церкви, — до воякѡвъ, ученикѡвъ, священникѡвъ и т. п., и ѓтъ тыхъ случайныхъ обстоятельствъ зачинае свою бесѣду. — ε) Примѣръ, зрѡбнанье, аллегорія, притча, котри мають певну схѡднѡсть съ предметомъ науки, и на тойже приготавлиють. — ζ) Преизбытокъ (ex abundantia), если проповѣдникъ заразъ зъ початку каже, що предметъ его науки есть за надто обширный, и що про тое сей разъ тѡлько о найважнѣйшѡмъ буде говорити. — η) Если проповѣдникъ держитъ цѣлый кругъ проповѣдей о певнѡмъ предметѣ, може тогда слѣдуючу прорѡвѣдь зачати короткимъ повтореньемъ минувшои науки. Тое особливо порадне есть въ катехитичныхъ проповѣдяхъ. — θ) Найзвычайнѣйше жерело введенія есть самъ текстъ, который проповѣдникъ поясняе, и зъ него предметъ науки и цѣлу науку выпроваждае. Поясненье текста есть або историчне, т. е. оповѣдаея случайнѡсть, при якѡй и кто тѣи слова высказавъ, або ексегетичне и парафрастичне, т. е. выкладаеся змысль и значенье наведенныхъ слѡвъ св. Писанія. Изъ такъ поясненого текста переходится на предметъ науки, который слѣдуе изъ парафрастичного або историчного поясненья текста; н. пр. науку „о молитвахъ за душами усопшихъ“ можна основати на текстѣ: „Поминайте юзники, аки съ ними связаны“ (Евр. 13, 3), такъ що найперше поясняеся исторично, кого разумѣе Апостоль пѡдъ юзниками, котрыхъ поручае памяти вѣрныхъ, а потѡмъ додаеся, що души въ чистилищи еще бѡльше заслужуютъ на сожалѣнне и поминанне, и для того заохочае проповѣдникъ слушателей, чтобы молилися и пр. за душами усопшихъ.

Особлившій родъ введенія есть такъ зване введеніе безъ введенія (exordium ex abrupto), коли безъ всякого приготовленья приступаеся до самои рѣчи. Примѣры такого введенія находятя такъ у мірскихъ бесѣдникѡвъ н. пр. у Цицерона (1. бес. противъ Катилины): „Quousque tandem

Catilina abutere patientia nostra?“ якъ и у св. Отцѣвъ, н. пр. св. Іоанъ Златоустъ зачинае свою бесѣду противъ тыхъ, котри мѣсто до Церкви спѣшили на забавы, такъ: „Чи то можна терпѣти? чи то можна дальше зносити? Я взываю васъ самыхъ на судіевъ противъ васъ самыхъ. Якъ колись Богъ до Евреевъ, такъ и я нынѣ ѓтзываюся до васъ: Роде мѡй! що я ти злого здѣлавъ? скажи минѣ! . . . По тѡлько бесѣдахъ, по такъ многихъ наукахъ опустили насъ, и побѣгли на забавы . . .“ — Сего рода введеніе однакожь яко особливше можна тѡлько съ великою ростропностью и повагою, и то лише тогда уживати, коли слушателѣ суть живо переняти предметомъ науки, коли событіе, тотре дало до того повѡдъ, имъ цѣлкомъ знаеме, и коли самъ бесѣдникъ есть глубоко тронутый. — Звычайно не достае одно або друге зъ тыхъ условій, для того треба изъ инного зъ наведенныхъ жерелъ брати введеніе.

Свойства введенія. Чтобы введеніе отвѣтило своей задачи, довжно: а) Отличатися скромнѡстію. „Красна добродѣтель есть скромнѡсть, каже св. Амброзій*), и мила есть привлекательнѡсть, котра оказуеся не тѡлько въ дѣлахъ но и въ словахъ, котра тя учитъ, чтобысь въ бесѣдѣ не перекрочивъ належити границѣ, и николи не сказавъ цѡсь не отвѣтне. Бо образъ духа ѓтбиваеся въ словахъ. . . . . Даже ведля голоса судится скромнѡсть. . . . . Треба такъ зачинати говорити чтобы скромный початокъ поручавъ слѣдуюче“. Если проповѣдникъ въ введенію забуде на приписы скромности, и если зачне заразъ помпатично говорити, то звычайно на тѡмъ скѡнчитъ безъ всякои дальшои користи. — При всей скромности однакожь довжна б) бесѣда и цѣла постава проповѣдника въ введенію бути поважна и достойна проповѣдника вѣчнои правды, — в) Введеніе довжно стояти въ природнѡй и невымушенѡй звязи съ предметомъ науки, введеніе довжно одже не бути вышукане, и якбы за волосье притягнене, противно оно довжно зъ предмета розвиватися якъ цвѣтокъ зъ кореня. Для того не треба вырабляти за надто загалъни введенія; бо таки введенія, котри можна ужити до каждой проповѣди, властиво до жаднои не здали. Н. пр. неотвѣтно було бы на темать: „о спасительныхъ слѣдствахъ воплощенія“ говорити въ введенію: о сотворенью свѣта. — д) Введеніе не повинно упереджати саму росправу, т. е. не содержати ніяку сущну часть росправы, н. пр. зле було бы науку о „потребѣ смиренности“ зачинати введеніемъ доказуючимъ, що Богъ гордымъ противится, смиреннымъ же дае благодать, бо то належитъ до росправы. — е) Введеніе довжно бути сорозмѣрне до цѣлои науки, одже ани за надто довге, бо

*) De officiis ministrorum l. I. c. 18.

тое ослабляє увагу слухачей и уменшає зацікавленість, ани знов за надто коротке. Певна мѣра не дасть вѣ томѣ взглядѣ опредѣлитися, но ведля обще принятой засады має введеніє зацікавити осяму часть цѣлой проповѣди. Св. Отцы люблять вѣ загалѣ коротки введенія съ изнятіємъ св. Іоанна Златоуста, котрый видѣвся споводованымъ извинятися, для чого такъ довги введенія употреблявъ. Пѣзніѣше мавъ такожь коротши введенія. — ж) Введеніє довжно бути составлене съ мѣрною живостію; бо зимни, теоретични введенія не змогутъ наклонити до уваги и до приклонности, а на безмѣрно живи, патетични введенія не суть слухачелѣ еще приготовлени, съ изнятіємъ особлившихъ случаєвъ, н. пр. на велики праздники, при шлюбѣ, на похоронѣ и т. п., коли можна бесѣду съ бѣльшою живостію зачати. — Вѣ конці з) повинно введеніє бути зацікавлено и для того содержати щось цѣкаве до життя чоловіка относяся, образъ, примѣръ або инне, якъ выше сказано.

3. *Предложеніє* (propositio) есть коротке и ясне высказаніє и ограниченіє того предмета, о котромъ буде бесѣда. Коли проповѣдникъ начне говорити о якѣмъ предметѣ, не могутъ еще слухачелѣ точно знати, изъ якои точки зрѣнія або вѣ якѣмъ взглядѣ той предметъ буде имъ представленъ, для того треба имъ тое точнѣйше опредѣлити; н. пр. проповѣдникъ хоче говорити о христіанській смиренности, но о томѣ предметѣ може зъ различныхъ взглядѣвъ проповѣдати; такъ може говорити о смиренности вѣ ея ѣтношеніяхъ до прочихъ добродѣтелей, або о потребѣ смиренности для христіанина, або о ея красотѣ и т. п.; — щобы одже слухачелѣ знали, вѣ якѣмъ взглядѣ буде бесѣда о смиренности, опредѣляє проповѣдникъ точнѣйше предметъ науки черезъ предложеніє: „Смиренность есть основою всѣхъ прочихъ христіанскихъ добродѣтелей“, — або „Смиренность есть каждому чоловікови доконьче потрібна“ и т. п. — Предложеніє есть вѣ проповѣди дуже важне, оно бо есть средоточіє цѣлой науки, бо всѣ поясненія, доказы и напѣмненія ѣтносятся до него, а слухачелямъ дає певну основу, на котрой могутъ собѣ цѣлу науку спамятати, и зъ неї пожелану користь ѣтнести.

Щобы однакожь предложеніє отвѣчало своей задачі, довжно: а) содержати вѣ короткости всѣ, що вѣ цѣлой проповѣди буде сказане, а зъ другой стороны не переходити обемъ науки; н. пр. не добре було бы предложеніє: „Вѣ смиренности состоитъ правдиве достоинство чоловіка“, если бы вѣ проповѣди була бесѣда и о томѣ, якъ можна статися смиреннымъ; бо вѣ томѣ случаю не содержало бы предложеніє всего, о чѣмъ вѣ проповѣди есть бесѣда. Такъ само не добре було бы предложеніє: „Бо-

гата надгорода добродѣтели зависитъ ѣтъ трудѣвъ, котри для ея осягненія пѣднимаемъ“, если бы вѣ науцѣ була тѣлько бесѣда о трудахъ полученныхъ съ добродѣтельнымъ житіємъ; — бо тутъ содержало бы предложеніє бѣльше, якъ цѣла наука. — б) Предложеніє повинно бути коротке и не содержати бѣльше слѣвъ, якъ доконьче потреба до опредѣленія предмета науки, н. пр. не треба казати: „Я намѣряю показати вамъ потребу покаянія для осягненія спасенія зо стороны грѣшника; — но коротко: Покаяніє есть грѣшникови до осягненія спасенія коньче потрібне. — г) Треба употребляти ясныхъ и всѣмъ зрозумѣлыхъ выразѣвъ, для того выключени суть зъ предложенія всяки символнични, двозначни, загадкови слова и выразы.

Предложеніє можна часомъ цѣлкомъ опустити, н. пр. вѣ короткихъ промовахъ при крестинахъ, при вѣнчанью и т. п.; часомъ оно есть не можливе, якъ вѣ омиліяхъ, коли есть бесѣда о бѣльше предметахъ, котри не можна стягнути вѣ одно головне положеніє; но вѣ прочихъ, особливо поучающихъ проповѣдяхъ есть безъусловно потрібне.

4. *Подѣлъ*. Для яснѣйшого перегляда цѣлой науки дѣлится предложеніє на части, и тымъ показуєся порядокъ, вѣ якѣмъ будутъ по собѣ слѣдовати поодинокы поясненія, доказы и напѣмненія. Подѣлъ може часомъ вѣ предложенію бути высказанный, а вѣ короткихъ промовахъ можна го цѣлкомъ опустити. О потребѣ подѣла бувъ довгій часть спѣръ межы бесѣдниками. Фенельонъ и инни були противъ подѣла покликуючися на Демостена, Цицерона и св. Отцѣвъ, у котрыхъ не ма подѣла. Однакожь се миѣніє не остоялося, понеже истинно подѣлъ бесѣды приносить такъ проповѣдникови якъ и слухачелямъ многи користи. Проповѣдникъ має на нѣмъ руководство и порядокъ вѣ своей науцѣ, а слухачелѣ легше собѣ спамятуютъ цѣлу науку. Для того и св. Іоанъ Злат., хотяй не всюди має подѣлъ вѣ своихъ бесѣдахъ, не есть однакожь противъ него, якъ показуєся зъ его 5. бесѣды о непонятности Бога. У св. Отцѣвъ находимо звычайно подѣлъ на двѣ части: вѣ першій части поясняютъ Письмо св., а вѣ другій роблять зъ того практичне застосованіє до життя. Для того добре есть задержати подѣлъ вѣ бесѣдахъ, не потрібно однакожь выразными словами высказовати той подѣлъ; н. пр. то есть перша часть моеи бесѣды, а то друга; або; о томѣ буду говорити вѣ первой части моеи науки, а о томѣ вѣ другій; но треба отвѣтнымъ и сорозмѣрнымъ высказаніємъ складныхъ частей предмета науки показати слухачелямъ, о чѣмъ, и вѣ кѣлько частяхъ буде бесѣда. Н. пр. Св. Василій дѣлитъ свою омилію о благодарности такъ: „Вѣ чѣмъ тая добродѣтель состоитъ, якій пожитокъ зъ неї выплыває, и якъ мы всегда вѣ молитвахъ Богу дяковати повинни, тое хочу по

можности пояснити. Передъ всѣмъ же хочу опровергнути мнѣнія противниковъ“. Св. Григорій Наз. дѣлитъ свою бесѣду, въ которой себе боронитъ, такъ: Я зъ моеи стороны хочу рѣчь предложить, такъ якъ она есть, и такъ для тыхъ, що мене оскаржаютъ, якъ и для тыхъ, котри мя боронятъ, справедливо и безсторонно рѣшити. Но щобы заховати въ бесѣдѣ належитый порядокъ, найперше скажу о моей давнѣй боязни“.

Но щобы подѣлъ бувъ добрый, повиненъ: а) Самъ выплывати зъ предложеня, и тѣлько тое содержати, що содержитъ предложенье; н. пр. предложенье: „Смиренность есть основою всѣхъ добродѣтелей“ не можна такъ дѣлити: 1. „въ чѣмъ состоитъ смиренность? 2. якъ можна еи приобрѣсти?“ бо другой части не ма въ предложенью. б) Повиненъ бути лоничный, такъ щобы части не тѣлько въ словахъ, но и въ змыслѣ различалися, и взаимно ся выключали; н. пр. нелонично було бы: „хочу вамъ представи св. Димитрія яко христіянського молодця и яко начальника города, и его побожнѣсть“, бо побожнѣсть рузумѣся вже въ попереднѣмъ. — в) Подѣлъ повиненъ бути составленный короткими словами. — д) Повиненъ бути зрозумѣлый и ясный. — е) На конецъ не треба на богато частей науку дѣлити. Двѣ або три части суть достаточни.

5. *Молитва.* Введеніе звыкли проровадники заключати молитвою, котора однакожь може такожъ опуститися. Молитва додае проповѣди бѣльше торжество, для того можна еи ужити особливо въ велики Праздники, або коли есть бесѣда о якѣмъ дуже важнѣмъ предметѣ. Но тая молитва повинна бути коротка и сердечна, и ѣтноситися до Бога, або до Пречистой Дѣвы, або до того Святого, которого Праздникъ припадае. Содержанье такой молитвы есть звычайно прошеніе о силу для себе, и о просвѣщеніе и наклоненье воли для слушателей, и благословеніе зъ высше. — Гдекотри проповѣдники непотрѣбно переповнюють проповѣдь молитвами, инни зновъ суть цѣлкомъ противъ ихъ уживанью; но якъ перше есть не на мѣстци, такъ друге неосновне, бо якъ каже оденъ славный омилетъ, коли ся предпринимае розорити царство сатаны то ничъ не есть отвѣтнѣйше, якъ удатися о помѣчь до Бога.

II. Росправа.

§. 74.

Росправа есть тая часть бесѣды, въ которой предметъ науки соотвѣтно намѣренѣй цѣли всесторонно обрабляеся. Росправа зачинаеся поученіемъ и поясненіемъ предмета, которе ведля предмета и успособленья слушателей може бути коротше або обширнѣйше. Въ тѣмъ

взглядѣ повиненъ проповѣдникъ держатися той засады, що число слушателей въ правдахъ вѣры и норовственности належито поученыхъ есть дуже мале, що про тое основне и точне пояснение предмета есть необходимо потрѣбно. Много разъ заступитъ точне пояснение всяки доказы. Но где рѣчь wymagaе, щобы еи доказати, тамъ треба выбирати отвѣтти доказы, и ихъ пѣсля высше наведеныхъ правилъ ведля ихъ силы упорядковати. Если обстоятельства того wymagaеи будутъ, треба съ доказами такожъ опроверганья получати. Доказавши якусь правду, повиненъ проповѣдникъ зъ различныхъ побудительныхъ причинъ тѣи особливо выбирати, котри зъ предмета науки выплываютъ, и до осягненья намѣренои цѣли суть найотвѣтнѣйши. Розумнымъ уложеньемъ побудительныхъ причинъ повиненъ проповѣдникъ на волю и чувства слушателей дѣляти, щобы ихъ до послушанія закону божому наклонити. Всѣ тое мае властиво приготовить слушателей, щобы пѣзнану правду до практичного житья застосовали, для того доужень проповѣдникъ на практични застосованья великий натискъ власти и особлившу увагу звертати.

Не треба однакожь думати, яко бы всѣ тѣи части росправы мали всегда въ наведенѣмъ порядку по собѣ слѣдовати. Такъ повинно взрушенье сердца и побужденье воли съ собою получене бути, и во всѣхъ частяхъ бесѣды находится. „Проповѣдникъ повиненъ старатися, щобы подобно якъ кровь по всѣхъ членахъ тѣла кружить, и во всѣхъ частяхъ проповѣди щось находилося, що до взрушенья чувствъ служитъ“ (св. Кароль Бор.). Довши однакожь и сильнѣйши взрушенья повинни находится при кѣнци поодинокихъ частей, а найсильнѣйши при кѣнци цѣлои бесѣды.

Такожъ и практични застосованья повинни находится въ цѣлои бесѣдѣ, а на конецъ бесѣды повинно заховатися головне практичне застосованье. — Если проповѣдь есть на части подѣлена, то не треба такъ собѣ поступати, щобы въ одной части находилося поученіе а въ другой взрушенье; но кожда часть бесѣды повинна представляти цѣлѣсть, въ котрой всѣ части бесѣды находятся.

Наконецъ належитъ еще примѣтити, що переходы ѣтъ одной точки до другой повинни бути природно приготовлени, щобы не здавалося, якобы бесѣдникъ наразъ зачавъ о чѣмъ иннѣмъ говорити.

„Не яко рабъ слова, иде проповѣдникъ простою дорогою до правды. Онъ знае, що взрушенье чувства есть душею слова. Для того спроваджае предметъ своен науки на его составни части; поясняе го всесторонно такъ довго, доки всѣ слушатель го не порозумѣють. Потѣмъ переходитъ до послѣдствій, уживаючи на кождѣмъ кроку отвѣтти образы. Всѣ ставляе на своемъ мѣстци, такъ що одно зъ другого выплывае,

а основна правда поясняе и одушевляе всѣ части бесѣды, такъ якъ на образѣ наибольше свѣтла на своемъ мѣстци находится, щобы кожду часть належито представити“ (Fenelon, Lettre sur la Rhétorique et la Poésie).

III. З а к л ю ч е н і е.

§. 75.

Понятіе и Задача.

Заключеніе (*επιλογος*, *peroratio*) есть послѣднa часть бесѣды, въ котрѣй бесѣдникъ съ бѣльшою силою стараеся ен цѣль осягнути (Quint. Just. 6). Заключеніе есть вѣнецъ цѣлон бесѣды, и наибѣльшой ваги, бо съ тыми чувствами и гадками, яки въ слушателяхъ при кѣнци бесѣды повстануть, идутъ они домѣвъ, и ними звычайно въ житію поведуются. Для того треба заключенія съ великою старанностью вырабляти и для того на кѣнецъ задержати якусь правду, котра найпридатнѣйша буде до осягненія сеи цѣли.

Двойка есть задача, яку заключеніе осягнути мае: 1. повтореніе поодинокихъ частей бесѣды, и 2. взрушеніе чувствъ. Потвореніе есть то коротке вычисленіе поодинокихъ доказѣвъ, и есть потрібне, щобы тымъ памяти слушателей допомочи, подаючи имъ въ кѣлкахъ словахъ всѣ, що въ цѣлѣй проповѣди було сказане. Взрушеніе чувствъ есть потрібне, щобы въ слушателяхъ еще разъ ѣтновити и покрѣпити тѣи постановленія, до котрыхъ ся ихъ въ протягу бесѣды побуджало и накланяло. Заключеніе есть въ певнѣмъ значенію слова властиве мѣстце для взрушенія, тутъ чувства побѣджаются, и бесѣда развиваеся до наибѣльшой силы. Если Цицерона за тое величаютъ, що ѣнъ въ заключенію розумѣвъ слушателей до слезъ взрушити, то певно не меньша слава належится въ тѣмъ взглядѣ св. Отцамъ, особливо же св. Иоанну Златоустому. Отъ Демостена научилися гдекотри св. Отцы задержати на кѣнецъ бесѣды найсилнѣйшій доказъ, котрый якъ блискавица проникае души слушателей. Бо въ Атенахъ було бесѣдникамъ закономъ заказано, слушателей за надто взрушати; для того Демостенъ заховавъ всегда на кѣнецъ бесѣды найсилнѣйшій доказъ, котрый коротко выкладавъ, и тымъ запевнявся, що цѣль своен бесѣды осягне. Межи св. Отцами подобно постунае св. Григорій Наз.

§. 76.

Переведеніе заключенія, его свойства и жерела.

Понеже заключеніе есть такъ великой ваги, для того треба для его переведенія прикладати всѣ силы, щобы нимъ осягнути пожадану цѣль.

И такъ:

1. Повтореніе не повинно ограничатися на чистѣмъ вычисленію поодинокихъ доказѣвъ, напомнимей и пересторогъ, но мае найдобитнѣйши мѣстца зъ проповѣди живо пѣднести и представити, и въ отвѣтнѣмъ образѣ коротко зѣбрати. Тое повтореніе повинно бути коротке и на головни точки ограничене, якъ примѣчае Квинтиліанъ: „Ut memoria, non oratio renovata videatur. Nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio“ (Inst. 6, 1). β) Отвѣтне характеру цѣлон бесѣды, одже бѣльше або меньше живе, ведля успособленія цѣлон бесѣды. γ) Способомъ по можности найзанимательнѣйшимъ составлене.

2. Для возбужденія чувствъ треба собѣ на кѣнецъ бесѣды заховати всегда якій живый, съ предметомъ науки въ тѣснѣй звязи стоячій, а слушателямъ добре знаемый образъ, примѣръ або выреченіе.

Въ бесѣдахъ св. Отцѣвъ находимо въ тѣмъ взглядѣ богате жерело. Такъ они заключаютъ въ формѣ заклинанія, вѣзванія зрѣвнанія; — примѣромъ, новымъ предметомъ, поздравленіемъ або желаніемъ и пр. Якои ни будь формы тутъ проповѣдникъ уживае, не повиненъ довго розводитися, но добитными и ясными словами бесѣду кѣнчити. Особливо треба выстерѣгатися двоухъ ошибокъ: перше, щобы за надто не ростигати кѣнецъ, и не уживати таки мысли, зъ котрыхъ можна сподѣватися, що вже буде кѣнецъ, тымъ часомъ бесѣдникъ еще дальше говоритъ; а друге, щобы не кѣнчити нагло, безъ приготвленія. Таки заключенія суть тѣлько тогда на мѣстци, коли намѣряеся слушателей въ высокомъ степені взрушити (св. Иоанъ Злат. 79. ом. до Mat.). Цѣлу бесѣду можна дуже добре заклучити текстомъ, тѣлько треба такъ кѣнецъ бесѣды устроить, щобы межи нею и текстомъ, котрымъ ся проповѣдь зачала, була лончна звязь.

Давный есть звычай кѣнчити проповѣди словомъ „аминь“, для того повинно остатне положеніе бесѣды такъ бути уложене, щобы дѣйстно ѣтповѣдало значенію сего слова.

Б) Стилъ наукъ религіійныхъ.

§. 77.

Понятіе и роды.

До осягненія цѣли проповѣди много причиняеся добре словесне представленіе рѣчи; бо хоть бы предметъ науки бувъ якій красный, если не буде належито представленый, то або зѣстане темный або зимный, противно же належите словесне представленіе дасть и предмету меньшой ваги бѣльшу силу и высше значеніе. Для того повиненъ проповѣдникъ

на словесну сторону своихъ наукъ велику увагу звертати. При тѣмъ треба ведля науки св. Августина триматися тои засады: „Не говори ничего, що не мае ніякого отношеня до осягненя цѣли бесѣды, т. е. славы божей и спасенія душ; не говори ничь бѣльше, якъ що до осягненія тои цѣли есть потрібне; и говори такъ, щобысь тую цѣль осягнувъ“. Словесне представлене называеся техничнымъ выразомъ: стиль бесѣды. Ведля розличныхъ предметѣвъ бесѣды есть такожь и стиль розличный. Ведля св. Августина розличаемъ особливо троякій стиль, низшій, высшій и середній. Давни бесѣдники уживали низшого стилиа, коли говорили о рѣчахъ меньшой ваги, н. пр. о справахъ грошевыхъ; высшого коли говорили о рѣчахъ дуже важныхъ, н. пр. о добрѣ и житцю чоловѣка; середнего стилиа, щобы забавити и розвеселити слушателей. Такъ каже Цицеронъ: „Quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo“ (Or. 21, 69).

Пѣсля того довженъ бы проповѣдникъ всегда въ высшѣмъ стилиу говорити; бо ѡнъ говоритъ всегда о рѣчахъ великон ваги. Однакожь и стиль проповѣдническій есть троякій, низшій, высшій и середній. Въ низшѣмъ стилиу довженъ омилеть пѣсля науки тогожь св. Августина тогди говорити, коли поучае; въ середнѣмъ, коли щось хвалить або ганить; въ высшѣмъ, коли хоче чувства пѣзнанѣй правдѣ спротивляющися побѣдити. Св. Августинъ наводитъ какожь примѣры тыхъ трехъ родѣвъ стилиа, котри для пѣзнаня, въ чѣмъ тая рѣжниця въ стилиу состоить, тутъ наводжу.

Яко примѣръ низшого стилиа наводитъ св. Августинъ часть бесѣды св. Кипріана въ книзѣ о тайнѣ Евхаристіи, где такъ говоритъ: „Памятайте на тое, що при приношеню чаши мае заховатися преданіе господне, и що мы ничь запровадити не можемо, чого Христось перше не робивъ, т. е. що въ чаши, котра въ его воспоминаніе приноситса, вино приношене бувае. Понеже Христось каже: „Азъ есмь лоза истинная, то кровь Христова есть вино, не вода; и его кровь, черезъ котру мы спасеніе и животъ получаемъ, не може бути въ чаши, въ котрѣй не ма вина и пр.“

Въ середнѣмъ стилиу говоритъ св. Амброзіи подаючи дѣвицѣмъ Богу посвященымъ примѣръ до наслѣдованя: „Она була дѣвица не тѣлько душею, но и тѣломъ, котра ніякою гордою гадкою не обезчестила свѣй умъ, котра була смиренна, поважна и ростропна; она не полагала свою надѣю въ марныхъ богатствахъ но въ молитвахъ бѣдныхъ; була скромна въ розговорахъ, никого не оскорбила, всѣмъ

желала, не вознослася надъ другими, заховала свое правило, любила добродѣтель. Бо колижь она образила своихъ родичей хоть позоромъ? коли жила въ неприязни съ родиною? и пр.“ Въ высшѣмъ стилиу говоритъ св. Амброзіи такъ: „Зѣ ѡтти походять заохоты до беззаконій, що дѣвицѣ свои лица красками повлѣкають, позаякъ боятса, щобы мужамъ не подобалися, и черезъ обезчещене своего лица такожь и свою чистоту оскверняютъ. Що за нерозумъ, змѣняти видъ природный, шукати марного вида! Така невѣста сама себе осуджае, котра хоче инакшою статися, якъ ся уродила. Хотячися другимъ подобати, сама собѣ не подобаеся. Якій судія може твою огиднѣсть, о жено, лѣпше осудити, якъ ты сама, коли боншь ся, щобы ты кто не побачивъ? Еслись красна, то чому ся крыешь? еслись огидна, то чому хочешъ за красну уходити, коли ани себе ани другихъ не обманишь? Бо твѣй мужъ любить инну, а ты другому хочешъ подобатися. И потѣмъ гнѣваешь ся, що ѡнъ другу любить, а сама учишь го чужолюства и пр.“

Зѣ того вже легко можна пѣзнати, якого стилиа належить уживати въ поодинокихъ частяхъ проповѣди. Въ прочѣмъ рѣчь сама вымагае, щобы не всегда триматися того самого рода стилиа, но разумно стиль змѣняти, щобы бесѣду пріятнѣйшою и сильнѣйшою здѣлати. — При тѣмъ однакожь треба выстерѣгатися, щобы не силитися на блескъ бесѣды, и оказане свѣтской мудрости, а при тѣмъ забути на самъ предметъ: бо слово боже повинно на слушателей сильнѣйше влѣяти внутрєнною своєю силою, якъ вишнимъ часто марнымъ блескомъ.

§. 78.

Свойства стилиа.

Стиль омилетичный повиненъ мати певни свойства; такъ довженъ бути:

а) Чистый и точный, т. е. повинни тѣлько таки слова и выразы въ нѣмъ находитися, котри не спротивляются грамматичѣ. Треба одже проповѣдати въ такѣй бесѣдѣ, якои народъ уживае въ поважныхъ и приличныхъ розговорахъ; для того якъ зѣ одной стороны не треба уживати т. з. книжковыхъ и тѣлько бѣльше образованымъ людямъ зрозумѣлыхъ слѣвъ и выразѣвъ; такъ зѣ другой стороны выстерѣгатися простыхъ и неприличныхъ слѣвъ, котри бы спротивлялися повазѣ науки религіинои. Если въ проповѣдахъ, особливо догматичныхъ, треба уживати слѣвъ церковныхъ, для котрыхъ въ теперѣшнѣмъ языцѣ не ма отвѣтныхъ выразѣвъ, — н. пр. прєсущєствленіє, воплощеніє, — то треба старатися ихъ инными рѣвнозначными словами пояснити. Чистѣсть стилиа въ змыслѣ наведенѣмъ есть въ бесѣдахъ церковныхъ

доконьче потребна; бо хотяй простой народъ не знае приписовъ грамматикальныхъ, то знае точно свою бесѣду и заразы пѣзнае, если кто ошибочно говоритъ.

β) Стиль повиненъ бути ясный и зрозумѣлый, для того не треба такъ говорити, чтобы слушатель долженъ найперше розмышляти надъ значенемъ словъ и положеній, бо онъ мае ити съ гадками бесѣдника, що ему станесе не можливе, если надъ попереднымъ долженъ найперше застановлятися. Для того повиненъ стиль бесѣды бути тымъ яснѣйшій и понятнѣйшій, чимъ меньше образовани суть слушатель. Се особливо въ наукахъ религійныхъ есть великою ваги, бо если стиль не буде ясный и зрозумѣлый, то цѣла хотьбы найкрасша наука остане безкористною. Треба, якъ замѣчае Квинтилянъ такъ говорити, чтобы слушатель не только могли розумѣти, но даже не могли не розумѣти науки. (Inst. 8, 2).

Для того повинни такъ поодинокі слова, якъ и цѣлы положенія бути ясны и понятны; тому належитъ уживати только таки выразы, котри рѣчь выразно представляютъ, а залишати всяки двозначны и темны слова. Зъ взгляду на ясность цѣлыхъ положеній треба старатися, чтобы они стояли въ лончнѣй звязи и одно зъ другого выплывало; не треба положенія стягати, и не переповняти бесѣду періодами, бо періоды украшають вправдѣ бесѣду, но утрудняютъ еи зрозумѣніе, особливо для чоловіка меньше образованого, который до мышленья не есть привычаеный; противно же поодинокі обѣкъ себе стоячи положенія оживляютъ бесѣду, и роблятъ еи ясною и понятною. Досыть для доказа сего згадати за способъ бесѣды Письма св. —

γ) Стиль повиненъ бути пріятный, щоби своею вѣшностью притягавъ слушателя. Проповѣдникъ принужденъ часто говорити о рѣчахъ, котрыхъ слушатель не коньче радо слушають, треба про тое правду для змыслового чоловіка терпку хотъ въ пріятномъ видѣ представити. Но се свойство омилетичного стиля есть пѣдрядне; для того не треба допустити, чтобы на пріятности утерпѣла докладность. — Щобы бесѣдѣ дати пріятный звукъ, треба выбирати, о сколько можна, слова мило звучащи, особливо же таки, котри звучать подобно до предмета, котрый ся представляе (onomatopoëtica). Дальше, не треба то само слово часто уживати, но если вже не ма синонима, то лучше го описати. Загаломъ повиненъ проповѣдникъ, о сколько то въ его силахъ лежитъ, дати бесѣдѣ видъ поетичный, но мѣрный, чтобы на томъ ясность и докладность не утерпѣла.

δ) Наконецъ повиненъ стиль омилетичный бути сильный, и добитный, чтобы могъ чувства слушателей взрушити и ихъ волю побѣднати. Се свойство стиля есть по ясности найважнѣйше, бо безсильною бесѣдою не дасться сердце слуша-

теля взрушити. Щобы стиль бувъ добитный, и чтобы мавъ потребну силу, повиненъ бути: 1) поважный, 2) сердечный, 3) короткій, 4) живой.

1. Щобы стиль зроби ти поважнымъ, треба при важнѣйшихъ предметахъ уживати торжественно звучащи слова. Въ томъ взглядѣ добре буде уживати гденекуда церковны слова, если суть всѣмъ зрозумѣли. Имена Спасителя и Святыхъ не треба николи вымавляти безъ додатку Господь, Господь нашъ, або Святый Н. — Колися бесѣдникъ обертае до слушателей, уживати отвѣтнои промовы, якъ Любиміи во Христѣ! побожни слушатель! Парохъ може казати: Любезніи мои прихожане! Дѣти! . . . Слова: братья! пріятель! не коньче добре есть часто уживати.

2. Сердечною станесе бесѣда проповѣдника, если она зъ его сердца и переконанья выходитъ; тогда онъ мило и сердечно отнесеся до своихъ слушателей, и они пѣзнають, що ему истинно ихъ добро на серци лежитъ; для того хотьбы прійшло имъ щось закидати и ихъ наказовати, то они въ проповѣднику не будутъ видѣти судію и ѳтмстителя, но отца, который карае дѣти, чтобы ихъ поправити; и въ найострѣйшѣй бесѣдѣ пѣзнають и почувють голосъ любви и сердечности. —

3. Короткій и доразный есть стиль, если въ немъ нема больше словъ и положеній, якъ коньче потребно до осягненія намѣренои цѣли. На се треба въ бесѣдахъ церковныхъ уважати, бо ничъ такъ силу бесѣды не ослабляе, якъ розвлекѣсть. Не треба для того непотребныхъ синонимовъ уживати тамъ, гдѣ рѣчь и такъ ясна; не треба повтаряти часто то само, и въ загалѣ вздержатися ѳтъ поясненія и описанія рѣчей ясныхъ и зрозумѣлыхъ. Но якъ не добре есть бесѣду разволѣкати, такъ само не добре було бы важны мѣстця кѣлькома словами ѳтправити. Такій за надто короткій способъ бесѣды называеся ляконичный, и въ проповѣдяхъ не есть на своѣмъ мѣстци; бо омилетъ повиненъ старатися не только рѣчь ясно представити, но такожь на волю и чувство влѣяти, що кѣлькома словами не всегда дасться осягнути.

4. Живымъ стаесе стиль посредствомъ различныхъ ораторскихъ образѣвъ (фигуръ) котори пѣдъ именовемъ тропѣвъ и образѣвъ суть знаеми.

а) Тропы суть таки выразы, въ котрыхъ слова берутся въ невластивѣмъ значеню. Особливыи тропы суть:

Метафора яко образъ бесѣдническій, есть скорочене зрѣванье, н. пр. вы есте соль земли, свѣтъ міру; — весна житья, мѣсто молодой вѣкъ; — левъ, мѣсто сильный чоловікъ; — вѣтеръ гудитъ.

Метониміа (ѳтъ *μετωνομάζω*, инакше называти) есть перемѣна такихъ понятій, котори съ собою въ потребнѣи

звязи стоять, якъ: причина и слѣдство. Н. пр. Взываю на свѣдѣвъ небо и землю, щомъ вамъ предложивъ житье и смерть (мѣсто захованье або переступанье закона). Томужь выбирайте житье! (Второз. 30, 19.) цѣлый городъ, мѣсто: всѣ мешканцѣ; — желѣзо, мѣсто мечь; — праця рѣльника, мѣсто плоды земни.

Синекдоха (ѣтъ *συν-εχ-δεχομαι*) колися часть за цѣлѣсть, выше за низше и противно бере, н. пр. волны мѣсто море; — хлѣбъ нашъ на сущный даждь намъ днесъ.

Гиперболя пересаджае щось, чимъ однакожь слушателя не хоче въ блудъ впровадити, тѣлько своей бесѣдѣ бѣльшій натискъ дати, н. пр. потоки слезъ лѣются зъ моихъ очей.

Иронія есть уживанье выразѣвъ, о которыхъ ся желяе, щобы ихъ въ противнѣмъ значеню слушатель разумѣли; н. пр. „О счастлива и дивна память Пифагора, который собѣ пригадуе, чимъ бувъ, доки на свѣтъ прійшовъ!“ (Lactant. I. III. с. 18. о переходѣ души.) Иронію треба въ проповѣдяхъ дуже рѣдко уживати. — Иронія, въ которой огорченье пробивае ся, называеся сарказмъ, который въ проповѣдяхъ николи не мае мѣстця.

β) Особливо уживани образы ораторски суть слѣдующи:

Противоположенье (*antithesis*) состоитъ въ составленью двохъ противныхъ понятій або положеній; н. пр. „Якъ Юдѣ не помогло, що передше бувъ ученикомъ Христовымъ, понеже потѣмъ Христа продавъ: такъ св. Павлу не шкодило, що гонивъ Христа, понеже потѣмъ стався его проповѣдникомъ“. (Юан. 3л.)

Повторенье, состоитъ въ тѣмъ, що поодинокы слова або цѣлыя положенья для бѣльшого натиску повтаряеся, н. пр. „Конецъ прищель есть, прінде конецъ, воста на тя, се прінде. Прінде плетеніе на тя живуцего на земли: прінде время, приближися день.“ (Езек. 7, 6, 7.)

Поправка есть ѣткликанье якого вырза, щобы тымъ докладнѣйше выразитися, н. пр. „О я несчастливый! Я думаю, що не ма вѣры въ Бога. Но що я кажу, я думаю? о кобымъ хотъ мѣгъ о тѣмъ сомнѣватися, а не бувъ пересвѣдченный о тѣмъ!“ (Salvian. ad Eccl. cath. I. II.)

Сомнѣніе состоитъ въ тѣмъ, що бесѣдникъ удае, якобы о чѣмъ сомнѣвався, або якобы не знавъ, о чѣмъ або що мае говорити, н. пр. „Где маю зачати? що маю найперше, що на конецъ сказати? Чи маю згадати за добро, котресъ утратила, чи плакати надъ лихомъ, якесь найшла?“ (Амброз. de lapsu. virg.)

Переходъ состоитъ въ тѣмъ, що проповѣдникъ мовбы хоче щось перейти, або замовчати, межы тымъ тѣлько звертае бѣльшу увагу на той предметъ и добитнѣйше го представляе. Сей образъ особливо добрый при наганахъ, н. пр. „Яки беззаконія тамъ не дѣялися? Не згадую за нихъ, бо всѣ суть за велики, и ани ихъ назвати не можна. Не згадую за злобу блудодѣанія, тую огиду людскости, переходжу скупство, замовчую гордѣсть и надутѣсть... Нехочу вычисляти всѣ тоты роды беззаконій...“ (Salvian).

Полисидетонъ есть нагромадженье союзѣвъ, зъ чого выдаеся, якобы проповѣдникови новы гадки приходили; н. пр. „Царіе земстїи и вельможи и богати и тысящницы и силни и всякъ рабъ и всякъ свободъ скрышася въ пещерахъ и каменїи горстѣмъ: и глаголаша горамъ и каменію: падите на ны и покрыйте ны отъ лица сѣдѣщаго на престолѣ и отъ гнѣва агнча.“ (Откр. 7, 15, 16.)

Асидетонъ состоитъ въ опущеню союзѣвъ въ бесѣдѣ дуже живѣй, н. пр. „О добра Господни! о солодки, безсмертни, незрѣвнани, вѣчни, незмѣняемы добра! Гадаю що васъ бачу, но не въ краинѣ смертныхъ; гадаю видѣти добра Господни въ краинѣ живуцїихъ.“ (св. Август. до пс. 26) „Veni, Vidi, vici.“ —

Замовчанье состоитъ въ тѣмъ що проповѣдникъ не згадуе за якусь рѣчь або для приличности, або щобы слушателямъ несподѣванку зрѣбити, пр. „Кажуть Пелягїане до Католикѣвъ: ѣткажѣтъ ся давной вѣры, давного преданія, спадцины по вашихъ батькахъ а держѣтся: а чого? Боюся сказати, бо то есть щось такъ горде, що го ани вымовити не годится.“

Признанье, коли слушателямъ бѣльше признаеся, якъ они ся сподѣвали, щобы слѣдующимъ доказомъ свое мнѣніе тымъ яснѣйше показати; н. пр. „Но слова лихва и чиншь справляють вамъ прїятнѣсть. Того вамъ не завидую. Я хочу вамъ показати, якъ вы можете статися добрыми лихвярами. Соломонъ каже: пожитче господави на ѣтсотки, кто бѣдного помилуе, тому ѣнь богато вынадгородитъ. Отожь мае добру лихву...“ (Амброзій о Товитѣ).

Желаніе есть чувствительна промова проповѣдника, въ котрѣй ѣнь прошеніе выражае, н. пр. („О Іерусалиме) яко аще бы разумѣлъ и ты въ день сей твой, еже къ смиренію твоему.“ (Лук. 19, 42.)

Вопросъ для бѣльшого натиску, особливо въ довшихъ бесѣдахъ, н. пр. „Чи видѣлисьте славу божу, чи бачилисьте доброту божу?“

Удивленье, коли проповѣдникъ такъ выражаеся, яко бы му щось ани на гадку не прійшло, но при тѣмъ наводитъ

найси́льнѣйши причини, н. пр. „Онъ бувъ имъ по́дданный. Кто? Бо́гъ чело́вѣку. Такъ есть, Бо́гъ, котрому хоры ангельски служатъ . . .“ (св. Бернардь).

Воскликъ есть выразъ глубокого чувства, н. пр. „Гдѣ ти смерте жало! гдѣ ти аде побѣда! (I. Кор. 15, 55).

Розмова (sermocinatio), где проповѣдникъ такъ выступае, якобы съ собою або съ другимъ говоривъ, н. пр. „Якъ ти маю представити нужду бѣдака? Поглядае онъ на всѣ стороны, тай бачить, що не ма гроша, и не ма чого сподѣватися. Его знаряды домашни и одѣжь не стоятъ ни шелюга. Щожь почати? Дивится на свои дѣти, провадитъ ихъ на торгъ и продае за марну цѣну, чтобы собѣ такъ хоть що то помочи. Розважъ тутъ, прошу тя, борбу голода и отцевской любви; голодь грозитъ смертію, любовь волить съ дѣтми умирати. Наконецъ побѣдженный крайною нуждою зачинае самъ съ собою нараджатися. Но о чѣмъ? Котру дитину маю найперше продати? Котра буде наймильша тому, що мнѣ дастъ збѣже? Чи найстаршу? Но не могу того здѣлати зъ почитанья для ея вѣка . . . . . Чи наймолодшу? Но жаль мнѣ сердце стискае, бо она еще нужды не знае . . .“ (св. Василій В. ом. 6.)

Заклинанье, коли проповѣдникъ своихъ слушателей закликае на всѣ, що имъ миле и святе, чтобы робили, до чого ихъ наминае; н. пр. „Молодче! надѣю людскости, котрой маешь служити; надеждою родичей, котри въ тобѣ мають ожити; згадкою на тыхъ благородныхъ людей, що для добра людскости жили; гробами тыхъ славныхъ, що за обще добро померли, понеже блудоѣянїе не знищило силы ихъ духа; вѣчностію, котрон невинный не страхаеся; згадкою на Бога святого и справедливого, закликаю тя: заховай чисте и невинне сердце.“ (Mörlin).

Одозва (промова), коли проповѣдникъ въ великомъ взрушенїю ѳтзывается до неприсутствующихъ, або до усопшихъ, або до неживотныхъ рѣчей, и до нихъ мовбы до присутствующихъ и живыхъ промавляе, н. пр. „Слыши небо и внуши земле, яко Господь возглагола“ (Исаі. 1, 2.) „Що то есть такъ? Ты прїйшовъ Богу помолитися, и обвѣшавъ есь ся золотыми красками? Чи ты може прїйшовъ на забаву, на веселье, на яку свѣтову параду? Тамъ суть золоты краски, и блестячи одежди на мѣстци; тутъ ихъ не треба. Ты прїйшовъ суда на молитву, прїйшовъ есь просити, чтобы Богъ простивъ ти твои грѣхи, и бувъ ти милостивый. И для чогожь такъ украшаешъ ся? Се не есть одѣжь просящихъ. Якъ можешь въздыхати, плакати, якъ можешь сердечно молитися украшенный такими дорогоценностями? Если схочешъ плакати,

будуть твои слезы смѣшны; бо плачущій не носитъ на собѣ золота“ (св. Іоанъ Злат. ом. 8. до I. Тимот.).

Щобы наведены тропы и образы бесѣднически истинно були придатни и пожиточни, с. е. чтобы надали стилю бесѣды пожелану живѳсть, треба при ихъ употребленью:

а) Старатися о прїятну и природну перемѣну тропѳвъ и образѳвъ, котра зависить ѳтъ предмета и цѣли науки; бо инни образы треба употреблять при поученїю, а зновъ инни при возбужденїю чувствъ и наклоненїю воли;

б) уважати на тое, чтобы тропы и образы не були вымушени, но цѣлкомъ природни и предмету бесѣды отвѣчающы;

в) треба дальше уважати на тое; чтобы образы бесѣднически стояли въ звязи съ прочою бесѣдою, и чтобы зъ нею выплывали; бо въ противнѳмъ разѣ тѳлько ослабляютъ бесѣду, и мѣсто надати стилю живости роблятъ го розвлеклымъ и непрїятнымъ;

д) въ кѳнци не треба переповняти бесѣду образами, бо всѣ, що переходить справедливы границѣ, не украшае но безображае; си́льнѣйши и на взрушенье чувствъ и побѣдженье воли обчислени образы треба лишати до выбитнѣйшихъ мѣстцъ, особливо же до заключенїя, и не говорити всегда образово, бо кто за надто въ образахъ любуется, той звычайно говоритъ темно и незрозумѣло, и его цѣла бесѣда есть бѳльше смѣшна, якъ красна.

Г. Выкладъ религїйной науки.

§. 79.

Понятіе и потреба, условїя и составни части.

Пѳдъ выкладомъ религїйной науки розумѣся ѳтданье тоиже посредствомъ органѳвъ тѣлесныхъ, т. е. голоса и движенїй тѣла; выкладъ довжень одже сообщити слушателямъ ти гадки и мысли, котри въ души проповѣдника выробилися.

Выкладъ есть безъусловно потрѣбный, бо въ противнѳмъ случаю остала бы наука религїйна, хотьбы и наилучше выроблена и списана, бесплодна и лише для тыхъ полезна, котри бы були въ состоянїю ея письменно получитьи. Но не достаточный есть якїй будь выкладъ, потрѣбный есть добрый выкладъ. Тое слѣдуе:

а) Зъ самой рѣчи, бо выголошенїе и ѳтповѣдни движенїя тѣла рѣшають часто надъ успѣхомъ проповѣди. Може не разъ сорозмѣрно слаба, но належито ѳтдана проповѣдь зробити на слушателей бѳльше влѣянїе, якъ инна дуже добре

составлена, если проповѣдникъ еи не добре выголосить. Каждой мысли отповѣдае певный голосъ и движеніе тѣла, если про тое проповѣдникъ знае въ кождомъ разѣ ужити отвѣтного голоса и движенія тѣла, то тымъ додае своей бесѣдѣ ббльшу силу и живѣсть, а тымъ самымъ робить ббльше впечатлѣніе на слушателей.

б) Дальше поучае насъ досвѣдченье, що о такомъ проповѣднику, когрый зимно и монотонно свои проповѣди выголошуе, люде гадають, що ѓнъ самъ въ тое не вѣритъ, що въ другихъ хоче вмовити. Для того всѣ велики бесѣдники клали великій натискъ на выкладъ бесѣды. Тымъ не хочемо сказати, яко бы самъ выкладъ мавъ бути найвышою цѣлю омилета, якъ тое видимо на давныхъ софистахъ и гдекотрыхъ бесѣдникахъ новыхъ часѣвъ, котри мало зважаючи на внутренне устроенье бесѣды головну вагу кладуть на выкладъ; — то було бы ошибочне мнѣніе, бо омилеть не есть акторъ театральный, его задача не есть людей забавляти и розвеселяти; — ѓнъ мае ихъ исправити и до доброго наклонити. — Однакожь не можна такожь сказати, що проповѣди можна голосити безъ увзглядненья всякого правила реторики. И слово боже wymagaе въ своемъ выголошенью отвѣтной, красной формы, подѣбно якъ и при Литургии читаемъ св. евангеліе не зъ кусника старого паперу, но зъ богато украшеной книги. Выкладъ доженъ про тое бути искусный, но при томъ остати природнымъ, чтобы поодинокіи мысли такъ були представлени, якъ тое въ щоденномъ житью дѣся. Природа повинна тутъ черезъ искусство бути уряджена, но не вытиснена. Дальше самъ проповѣдникъ не повиненъ николи змѣняти свѣй природный (звычайный) способъ бесѣды. Повиненъ тѣлько старатися ѓткинути свои звычайни пороки и недостатки, н. пр. чаще ѓткашлюванье, приговорки, миготанье очима, за скоре або за повольне говоренье и т. п., а въ прочѣмъ говорити такъ, якъ звычайно.

Щобы присвоити собѣ добрый выкладъ доженъ проповѣдникъ исповнити слѣдующи условія: а) бути живо перенятымъ и пересвѣдченнымъ о истинѣ того; о чѣмъ другихъ научае; б) перенятися сердечною любовію и стараньемъ о спасенье душъ, наконецъ в) мати точный и ясный поглядъ на цѣлый объемъ проповѣди, бо если проповѣдникъ подчасъ бесѣды принужденъ намышлятися, що мае дальше сказати, то трудно ѓтъ него вымагати, чтобы ѓнъ кожде слово належито и съ отвѣтнымъ движеніемъ тѣла выголосивъ.

Теперь одже буде бесѣда о составныхъ частяхъ выкладу, с. е. о выголошенью и о движеніяхъ тѣла.

I. Выголошенье (Деклямація).

§. 80.

Понятіе и роды.

Выголошенье проповѣдей есть ѓдданье мыслей и чувствъ въ нихъ содержныхъ посредствомъ голоса. При выголошенью проповѣдей треба одже увзгляднати всѣ, що ѓтносится до голоса, именно: объемъ и силу голоса и потребный до выголошенья поодинокихъ слѣвъ и положеній часть.

Розличаемъ два роды выголошенья: звычайне (дружеске), яке уживаеся въ щоденныхъ бесѣдахъ и чувствительне (патетичне), если говорится съ бльшимъ натискомъ въ намѣренію возбужденья чувствъ. Выголошенье проповѣдей занимае средне мѣстце между звычайнымъ и патетичнымъ, бо за надто фамилийна бесѣда була бы противна повазѣ религийной науки, а великій патосъ спротивлявъ бы ся сердечности, которою дожна ѓтличатися кожда религийна наука.

§. 81.

Свойства выголошенья.

Соотвѣтно троякой задачи церковной бесѣды (ut veritas pateat, placeat, moveat) и понятію выголошенья дожно выголошенье проповѣдей такъ бути устроене, чтобы бесѣда була всѣмъ слушателямъ зрозумѣла, пріятна и прониклива.

1. Найббльше доженъ проповѣдникъ старатися о тое, чтобы выголошенье проповѣди було всѣмъ зрозумѣле, къ тому же потребно:

а) Щобы выговоръ бувъ чистый, т. е. чтобы не тѣлько поодинокіи слова, но и каждый звукъ можна було чути и розумѣти. Противъ тому грѣшитъ, кто не договорюе слова належито або загикаеся, або черезъ носъ, зубы говоритъ и т. п. Если кто не есть въ томъ взглядѣ ѓтъ природы належито выпосаженыи, доженъ тымъ ббльше силъ докладати, чтобы недостаючи му условія доброго выговора упражненіемъ собѣ придбати. До чого въ томъ взглядѣ можна допривадити черезъ вытревальдсть и упражненіе, показуе исторія Демостена, котрый такъ загиковався, що кѣлька слѣвъ не мѣгъ точно выголосити, а потѣмъ стався ѓтличнымъ бесѣдникомъ, взоромъ бесѣдника.

б) Кто мае чистый выговоръ, доженъ дальше уважати на силу голоса, и такъ говорити, чтобы го всѣ слушатель, где ни будь они въ Церкви стоятъ, могли чути и розумѣти. Противъ тому правилу грѣшатъ не тѣлько тѣи проповѣдники, котри за надто тихо говорятъ, но и тѣи, котри дуже

кричать, якъ часто случается у початкуючихъ проповѣдниковъ. Если кто за надто тихо говоритъ, не могутъ го слушатель чути, если кто крикомъ Церковь наповняе, разить ухо слушателя, и неририятно го слухати. Въ прочѣмъ не у кождого проповѣдника есть рѣвна грудь; сильнѣйшій може сорозмѣрно тихо говорити, а однакожь всѣ го почувють; слабшій буде слитися, а однакожь мало кто буде мѡгъ розумѣти его слова. Для того треба промышлати надъ инымъ способомъ, щобы и проповѣдникъ слаби груди мѡгъ и въ великой Церкви для всѣхъ зрозумѣло говорити; а тое зависить ѡтъ того, якъ ѡнъ на амвонѣ стоить. Въ Церквахъ акустично выставленыхъ наилучше есть такъ стояти на амвонѣ, — если зъ амвона проповѣдаея — щобы голосъ перетинавъ по можности середину Церкви; въ загалѣ же треба особливо въ большихъ Церквахъ такъ поставитися, щобы голосъ просто падавъ на стѣну, або якій широкій стовпъ, щобы зъ ѡттамъ ведля правилъ акустики на всѣ стороны сорозмѣрно ѡтбивався. Николи же не треба такъ стояти, щобы голосъ падавъ на отворени дверь або ѡкна, або за надто высоко.

γ) Щобы для всѣхъ зрозумѣло говорити, треба дальше уважати на ритмъ бесѣды, пѡдъ котрымъ розумѣея ѡтвѣтний вымѣръ часу, т. е. скорше або повольнѣйше говоренье. Если кто за надто скоро говоритъ, того слушатель не могутъ во всѣхъ частяхъ точно розумѣти, ѡнъ самъ може легко щось опустити, а при тѡмъ змучится такъ, що часомъ не буде мѡгъ докѡнчити бесѣды; для того лучше вже поволи якъ скоро говорити, тѡлько выстерѣгатися зновъ, щобы не цѣдити слова, бо тогди не було бы чому дивоватися, если бы кто изъ слушателей заспавъ. Примѣтити еще належить, що чимъ ѡбольша Церковь и чимъ ѡбольше есть число слушателей тымъ повольнѣйше треба проповѣдати.

δ) Въ кѡнцѣ до зрозумѣлости потрібне есть такожь належити акцентованье слѡвъ, особливо тогди, коли пѡдъ однимъ словомъ можна бы що инного розумѣти, н. пр. мѡка и мукѡ.

2. Друге свойство доброго выголошенья есть прїятнѡсть, а къ тому потреба:

а) Щобы выговоръ бувъ природный, т. е. ѡтвѣчающій собственности проповѣдника, и содержанью бесѣды. Для того доужень проповѣдникъ перенятися содержаньемъ науки, и туюжь природно ѡтдати. При тѡмъ треба выстерѣгатися наслѣдовати чужій способъ говоренья, бо що у одного проповѣдника есть красне и ѡтвѣтне, може у другого бути смѣшне и неприятне. Можна въ правдѣ и треба брати собѣ примѣры изъ ѡтличныхъ бесѣдниковъ, но тѡлько въ тѡмъ, що не ѡтносится до ихъ собственности; и если бы кто

хотѣвъ инного проповѣдника во всемъ наслѣдовати, и своен собственности ѡтказатися, най памятае на тую правду: если ты схочешь тую природу т. е. твое природне успособленье вытиснути дверми, она вернея ѡкнами.

β) Щобы выговоръ бувъ мѣрно живый, не розвлеченый, флегматичный и нудный.

γ) До прїятности выголошенья належить модуляція т. е. гармонійне пѡдношенье и спущанье голоса, черезъ що бесѣда стаея жившою и прїятнѣйшою. Противъ модуляци можна погрѣшитися двома крайностями, черезъ монотонію и изотонію.

Монотонно говоритъ той, кто въ цѣлой бесѣдѣ цѣлкомъ не змѣняе голосъ, изотонно же той, кто во всѣхъ положеньяхъ однако пѡдноситъ и спущае голосъ, якъ то дѣея въ спѣвѣ при рецитаци. Въ ѡдномъ и другѡмъ случаю есть бесѣда неприятна, зимна и нудна. Щобы въ тѣ блуды не попасти, треба зачинати бесѣду въ серединѣмъ голосѣ.

δ) До прїятности бесѣды належатъ дальше ѡтвѣтти перестанки, павзы. Тѣ перестанки причиняются такожь до зрозумѣлости, бо слушатель мають часъ помыслити надъ тымъ що вже чули, но еще ѡбольше до прїятности, бо пѡдчасъ нихъ може проповѣдникъ ѡдохнути, и дальше съ рѡвною прїятностію говорити, въ противнѡмъ же случаю и самъ проповѣдникъ непотрѣбно бы змучився, и на слушателей робивъ бы неприятне впечатлѣние. — Павзы суть двоякого рода: грамматикальны и бесѣднически. Грамматикальны перестанки суть коротши, и ѡтвѣчаютъ знакамъ ѡдѣляющимъ поодинокимъ положенья; бесѣднически перестанки суть довши, и мають мѣстце тамъ, где скѡнчилась якась гадка або ѡбольшій уступъ бесѣды.

ε) Въ кѡнцѣ щобы выголошенье було прїятне, треба при кождѡмъ словѣ, положенью и уступѣ захвати характеристичный тонъ, т. е. такой тонъ, котрый ѡтвѣчае поодинокимъ предметамъ, мыслямъ, чувствамъ и формамъ бесѣды.

Если предметъ, о котрѡмъ есть бесѣда, выдае зъ себе якій звукъ, то треба наслѣдовати его природный звукъ, н. пр. о бурѣ, громѣ, сварливости треба скоро, добитно и ѡбольше неприемно говорити. Говорачи о спѣвѣ ангелѡвъ треба ужити противного тону. — О смутныхъ, огидныхъ, неприличныхъ рѣчахъ говорится низшимъ, зимнымъ и придушенымъ голосомъ, и для ѡбольшого натиску поволи; о радостныхъ, красныхъ, милыхъ предметахъ цѣлкомъ противно. О великихъ чудесныхъ предметахъ говорится серіозно, высоко и торжественно. — Особливо важный есть характеристичный тонъ при возбужденью чувствъ, бо кождому чувству ѡтповѣдае инный тонъ бесѣды. Н. пр. почтанье wymagaе высшого торжествен-

ного тону; презрѣніе низшого, — побожність говоритъ низкимъ повольнымъ тономъ, — смутокъ выражаея непевнымъ и бѣльше монотоннымъ голосомъ, — радѣсть милымъ веселымъ высшимъ тономъ. — Въ прочѣмъ тутъ годѣ поставити точни правила, найлѣпшимъ учителемъ есть въ тѣмъ взглядѣ власне сердце каждого проповѣдника. Чіе сердце живо буде переняте предметомъ науки, той уже въ кождѣмъ мѣстци отвѣтного тону бесѣды.

Въ загалѣ однакожь дадутся зо взгляду на характеристичный тонъ поставити слѣдующи правила:

а) Не треба всегда говорити въ тѣмъ самѣмъ торжественнѣмъ тонѣ, и не переходити нагло зъ одного тона на другій.

б) Не треба ничъ пересажати, и не удавати великого взрушеня тамъ, где го не потреба.

г) Треба черезъ цѣлый тягъ бесѣды заховати свѣй звычайный тонъ бесѣды, котрый соотвѣтно дастся пѣднести и спустити. —

3. Щобы наконецъ бесѣда була прониклива т. е. щобы здѣлала на слушателей впечатлѣніе, безусловно есть потребно, щобы зъ сердца походила. „Чи хочешъ пѣзнати тайну вымовности голоса? Здѣлай, щобы ти спасеніе и душевне благо твоихъ слушателей на сердце лежало, переймися сердечно тымъ, що говоришь, а тогда будешъ живо, природно говорити, и самъ твоѣй голосъ здѣлае на слушателей велике впечатлѣніе.“*) Кто того условія не сповнитъ, чія бесѣда не зъ сердца походитъ, той николи не зробіть на своихъ слушателей впечатлѣнія; ѣнъ буде удавати, якобы бы ѣнъ цѣлый бувъ чувствами перенятый, но даремно, бо кождый зъ его голоса, зъ его лица вычитае, що то ложъ и облуда.

II. Движенія тѣла (Акція).

§ 82.

Понятіе и загални свойства.

Акція есть искусне представленье мыслей и чувствъ посредствомъ поставки и движеній тѣла. Акція есть въ проповѣдяхъ дуже важна: бо чимъ деклямамія для уха, тымъ есть акція для ока слушателей; для того повиненъ омилеть приложити всякого старанья, щобы его движенія тѣла ѣтповѣдали предмету бесѣды и тымъ чувствамъ, котри намѣряе возбудити.

Акція повинна для того бути: а) „Свободна и при-

*) Bellefroid, Handbuch der Kanzelberedjamkeit, Regensburg 1848. С. 349.

родна, щобы на ней не було ничего вымушеного, удалого и въ очи впадаючого.“ Для того всяки театральни рухи, украшенья, такъ само якъ и все пересажене, не мае мѣстця въ проповѣди. —

б) Акція повинна бути „честна и поважна, не простаковата и боязлива.“ Въ цѣлѣй поверхности треба затримати серіозну, поважну поставу, и выстерѣгатися всякихъ невмѣстныхъ привычокъ, н. п. часте отиранье чола, рушанье раменами, затисканье зуббѣвъ, и пр.

г) Акція повинна бути „жива и серіозна, не легкодушна и млава.“ Зъ початку повинна акція бути спокойна, пѣзнѣйше що разъ живша, тѣлько не всегда та сама; бо монотоннѣсть и тутъ разитъ.

На конецъ д) акція повинна бути „сорозмѣрно повольна, бо скори и коротки движенія тѣла бѣльше на око якъ на сердце роблять враженье.“ —

Понеже въ прочѣмъ акція залежитъ ѣтъ поставки и уложеня цѣлого тѣла; для того треба застановитися почасти надъ движеніями поодинокихъ частей тѣла. Въ тѣмъ отношенью треба уважати а) на поставку и движенія цѣлого тѣла, б) на поставку головы, в) на движенія твари, и г) особливо на движенія рукъ. —

§ 83.

Движенія поодинокихъ частей тѣла.

а) Поставка и рухи цѣлого тѣла. Проповѣдникъ повиненъ на амвонѣ стояти „просто, и якъ зъ одной стороны не за надто рушатися, такъ зъ другои стороны не приноровлятися до статуы“. Омилеть повиненъ стояти на серединѣ амвона, такъ, щобы выгѣдно мѣгъ руки положить на край амвона. Не треба простоватися на вздръ гордого чоловіка, но такожь не дуже нахилатися, або по амвонѣ, если есть обширнѣйший, ходити, (св. Кароль Бором.) 1. Въ великихъ Церквахъ треба мѣрно на амвонѣ нахилити голову, щобы слушатель лучше чули.

б) Голову не треба за надто двигати, бо то оказуе гордѣсть; ани на бѣкъ кривити, що приноровляея уданой побожности; ани на передъ часто схиляти. Щобы не статися подѣбнымъ до статуы, можна часами головою рушити, н. пр. коли ся щось признае, або заперечае; но треба тое поволи робити. До горы двигаея голову при молитвѣ, возванью, при выразахъ жалу, радости и надѣи. (Zarbi).

в) На лиці проповѣдника ѣтбиваються его мысли, для того повинни мѣны ѣтповѣдати предмету и чувствамъ бесѣды. Звычайно повинно лице проповѣдника бути лагѣдне, веселе и спокойне. Для того не треба безъ причины нѣякого порушенья

лица робити. Если же истинно есть яка причина, то не за надто кривити лице, чоло не морщити и пр. — Очи не треба замыкати ани за надто отвирати, и не дивитися всегда въ одну сторону.

д) Рамена и руки. Найбольшой ваги при акціи суть рамена и руки, понеже ними можна такъ змысловіи предметы представити, якъ и надзмысловіи понятію приблизити. Для того належитъ особливо на руки уважати. Въ томъ взглядѣ треба найперше зауважати, въ якѣй просторони можна руками рушати? Руки не треба выше двигати надъ очи, ани низше спущати, якъ до пояса. На боки можна руками рушати такъ далеко, якъ тое природно и свободно статися може.

Пальцѣ не треба тримати стиснени, но вѣльно распущени, а великій палець отдѣльно. Николи не треба однимъ пальцемъ грозити, лѣпше цѣлою рукою.

Руки проповѣдника могутъ мати три головни положенья: а) горизонтальне, б) простопадне, в) перетинаюче.

а) Горизонтальне положенье руки есть двояке: а) долонь обернена на дѣль. Той рухъ уживаеся при розказахъ, або щобы выразити чувство побѣды, дальше для представленья великого множества. Обѣ руки можна такъ тримати, щобы означити глубокой супокѣй. б) Долонь обернена до горы, що ся употребляе при доказахъ. Если кто хоче выразити, що якась рѣчь есть такъ ясна, що каждый може ей поняти, то обертаеся такъ обѣ руки.

в) Друге головне положенье руки есть простопадне, которе зновъ есть двояке: а) пальцѣ суть на дѣль обернени, щобы представити якусь упадаючу рѣчь, н. пр. грѣшникъ пропаде въ пеклѣ, тѣло усоншого складаемъ въ гробѣ; б) або пальцѣ суть догоры обернени. Если при томъ долонь до бесѣдника звернена, то означае розмышлянье, застановленья, пытанье або вознесенье въ гору. — Если долонь до слушателей обернена, то означае обѣтницю, присягу. Обѣ руки въ томъ положенью означаютъ ретельность проповѣдника.

г) Трете головне положенье руки есть перетинаюче, которе зновъ може бути различне, и особливо уживаеся, щобы представити гнѣвъ, презрѣніе, або заклинанье, отчаяніе.

Въ прочѣмъ зо взгляду на движенія рукъ, треба еще слѣдуюче зауважати: 1. Властиво повиннося тѣлько правои руки до акціи уживати, а лѣвои тѣлько до помочи особливо при огидныхъ, низкихъ предметахъ, щобы свое презрѣніе тымъ лучше оказати. 2. Коли права рука рушаеся, треба лѣву тримати на краю амвона, на пультѣ, або еслися говоритъ зъ престола, на груди. Коли обѣ руки не мають акціи, повинни

спочивати на одномъ зъ означеныхъ мѣстцѣ. 3. Не треба за надто скоро руками рушати, а еще меньше бити о пультѣ або амвонѣ. 4. При мѣстцяхъ, котри щось презрительного показываютъ, не треба на тѣи предметы показовати, н. пр. при словахъ: „Если ты твоя нога гѣршитъ“. 5. Колися якійсь рухъ наслѣдуе, не треба тое робити театрально, н. пр. если бы оповѣдаючи о усѣкненію головы св. Іоанна Крестителя такъ махнувъ рукою въ воздуху, що бы истинно мѣгъ кому голову ѳтгати. 6. Зъ початку бесѣды повинни руки спокѣйно лежати на пультѣ, и ажъ пѣзніѣше зачати акцію. 7. Сама акція есть при доказахъ и поученьяхъ спокѣйна, при возбужденію чувствъ живша. 8. Треба выстерѣгатися, щобы не рушати руками тогди, толи вже бесѣда або положенье скѣнчене. 9. Коли якій ѳтдѣль бесѣды мае кѣнчитися, треба руки спустити и спокѣйно або на грудехъ зложеніи держати або на пультѣ оперти.

Въ прочѣмъ, якъ каже Людвикъ Гранатскій, до доброго выкладу належитъ природный талантъ; искусство же може природне успособленье выробити и ублагороднити, но дати го неможе. Оденъ мае таке счастливе успособленье и уложенье, що безъ великихъ трудѣвъ може ѳтличатися; днѣ може съ дуже добрымъ успѣхомъ ужити проповѣди другихъ; если тѣлько при томъ заховае скромность, ретельность и природный свѣй способъ выкладу. Инни зновъ суть меньше ѳтъ природы выпосажени, но тое не повинно ихъ ѳтстрашати и смутити; бо кто зъ правдивои ревности для славы божои и для спасенія душъ, и съ щирымъ переконаньемъ проповѣдае, той и безъ внѣшної совершенности своего выкладу принесе богати плоды. Инный мае даръ научанья, а другій потрафитъ до сердца промовити и взрушити. Кто всего dokonати не въ состоянію, нехай робитъ що може, а може бути певный, що его труды не остануть безъ плодѣвъ.“

III. ГЛАВА.

О приготовленью проповѣдника на религійни науки.

§. 84.

Переглядѣ.

Желательно булобы, щобы каждый душпастыръ бувъ выпосаженый вѣсмы его станови потрібными духовными и тѣлесными свойствами; щобы одже мавъ сильный, чистый, звучный голосъ, и при томъ быстрый и проникливыи розумъ.

Но понеже не каждый есть теми дарами въ ровной мѣрѣ выпосажены, для того треба старатися трудами и искусствомъ придбати собѣ тое, що природа отмовила. Особливо треба старатися, чтобы церковни науки мали внутренну вартѣсть; а чтобы тое сталося, треба совѣстно приготавлиатися; бо черезъ совѣстне приготавленье збогатитъ проповѣдникъ кругъ мыслей и отвѣтныхъ выразѣвъ, и тымъ способомъ буде мѣгъ легше и оборотнѣйше говорити. Если же омилетъ заразъ за молода зачне спущатися на свои дарованья або на чужу працю, и безъ приготавленья стане проповѣдати, то николи ани до наименьшого совершенства въ проповѣдничествѣ не допровадитъ. Тутъ истинно справдаея пословица: Qui ascendit sine labore, descendit sine honore. Треба про тое совѣстно приготавлиатися на науки церковни, а до того належитъ ведля наведеныхъ до теперъ правилъ:

а) Вынайти отвѣтныи тематъ, б) обмыслити его перепровадженье; в) уложити поодинокы мысли и гадки, яки при розмышляньи насунулися: г) составити цѣлу проповѣдь, е) выучитися ей на память, и ж) отвѣтно заховатися передъ распочатьемъ науки и подчасъ товже.

§. 85.

а) О вымайденью и опредѣленью темата науки.

Перше, що проповѣдникъ передъ распочатьемъ яконы науки мае зробити, есть опредѣлити тематъ, т. е. означити, о якомъ предметѣ хоче говорити. Суть выпадки, що вже саме виѣшне обстоятельство подае предметъ науки, н. пр. въ проповѣдяхъ случайныхъ. Тогда треба только добрати отвѣтныи текстъ, и на его основѣ предметъ науки обробити. Звычайно однакожь треба самому опредѣлити предметъ науки, и то на основѣ евангельского або апостольского чтенія. — Треба для того уважно перечитати евангеліе або апостолъ, и розважити, якій есть его головныи змысль, а дальше уважати чи не ма въ томъ евангелію або апостолѣ якогось положенья, котре бы головныи змысль цѣлого зачала содержало; н. пр. въ 3. недѣлю вел. поста есть змысль евангелія „що каждый чоловікъ повиненъ старатися о спасеніе своей души, для того покинувши всё въ слѣдъ Христа ити“, а тому змыслови отвѣчаютъ слова: „иже аще хочетъ по мнѣ ити, да отвержется себе, возьметъ крестъ свой, и по мнѣ грядетъ“. Тии слова можна одже ужити яко текстъ.

Если же въ евангелію не дадутся всё положенья сосредоточити въ одномъ выреченью, то треба взяти яко текстъ тое мѣстце, зъ которого найлегше дасться предметъ науки выпровадити. Н. пр. хотячи въ 4. Недѣлю вел. поста говорити о неважнѣй сповѣди, можна за текстъ взяти слова: „Душе

иѣмый и глухій, азъ ти повелѣваю, изыди изъ него, и ктому не вниди въ него (мм. Сіонъ, р. 1871 ст. 160). Если въ евангелію есть о больше предметахъ бесѣда, то найлѣпше омилетичнымъ способомъ о всѣхъ говорити; а колибы проповѣдникъ научавъ ведля певного пляну, то треба избрати предметъ, котрый до пляну скорше дасться приоровити. — Кто случайно въ чужомъ приходѣ мае проповѣдь, не повиненъ обирати такий предметъ, котрый wymagaе точного знанья слушателей, кромѣ если му всё обстоятельства точно знаеми, ани такий, котрый бы слушателей мѣгъ уразити, н. пр. о піяньствѣ, чужолоствѣ, — тое треба съ изнятіемъ важныхъ причинъ лишити власному душпастирю.

§. 86.

б) Розмышлянье надъ перепровадженьемъ предмета.

Опредѣливши предметъ науки не треба заразъ братися до укладанья проповѣди, но найперше обмыслити, якъ той предметъ найлѣпше дасться перепровадити. При томъ треба предметъ обмыслити на подставѣ вопросѣвъ: „Кто, що, где, за чією помочію, для чого, якъ, коли?“ Черезъ тии вопросы пояснится предметъ всесторонно, и легко насунутся придатни до науки мысли. Чтобы при томъ занятію не трудитися даремно, порядно есть колька дней заниматься въ свободныхъ отъ инныхъ занятій годинахъ предметомъ проповѣди; бо тымъ способомъ прійде много на гадку, що тяжко бы напѣкнулося, если бы омилетъ просто сѣвъ до составленья науки. Въ томъ часѣ добре есть такожь заглянути до омилетичныхъ словарѣвъ, понеже тамъ найдеса много цитатѣвъ, примѣровъ и зрѣванъ, котри омилетъ до своихъ мыслей дуже добре застосовати може. *) Добре есть такожь перечитати чужи проповѣди о томъ предметѣ, о котромъ маеся говорити. Можна такожь чужу проповѣдь взяти за подставу своен; только не треба ен дословно выписовати. Бо кто заразъ за молода зачне чужими проповѣдями живитися, той николи не буде въ состоянію самостоятельно проповѣдь составити.

§. 87.

в) Уложенье поодинокихъ мыслей.

Колы омилетъ черезъ розмышлянье приспособитъ собѣ отвѣтныи матеріяль до проповѣди, повиненъ дальше застано-

*) Н. пр. Josef Suhrrott, Materialien für Prediger und Katecheten, Paderborn 1865. 2 Bde. — Ludwig Mehler, Beispiele zur gesammten christl.-kath. Lehre, Regensburg 1871. 6 Bde. — Em. Richter, Goldgrube, Wien 1852. 2 Bde. — Fr. C. Krönens, homiletisches Real-Lexicon, Regensburg 1856 ss. 16 Bde. — Tobias Lohner, Handbibliothek für Prediger, Wien 1838. 3 Bde. — и инни.

виритися надъ его уложенъемъ. Найперше треба поставити предложенье, котре мае содержати цѣлый предметъ науки, якъ на своѣмъ мѣстци сказано. Потѣмъ треба предложенье подѣлити, и уложити собѣ короткій начеркъ цѣлой проповѣди. При тѣмъ треба такъ поступовати: Маючи передъ собою предложенье подѣлене на части, треба означити, котри мысли и мѣстця зъ назбираного матеріалу прійдуть до росправы, а котри будутъ становити заключеніе. Ажъ на самѣмъ кѣнци треба помыслити надъ введеніемъ; бо тѣлько тогди, коли ся мае содержанье цѣлой науки передъ очима, можна отвѣтне введеніе зрѣбити. — Дуже порадио есть, щобы молоди омилеты письменно робили собѣ таки начерки до проповѣдей, бо черезъ тое приспособлять собѣ бѣльшу вправу въ составленю проповѣдей, и въ пѣзнѣйшѣмъ вѣку зможуть по короткѣмъ розмышленю проповѣди сказати.

§. 88.

д) Составленье проповѣди.

Маючи передъ собою начеркъ проповѣди можна вже приступити до составленья и списанья ея такъ, якъ ся ея буде голосило. Вправнѣйшій проповѣдникъ мѣгъ бы вправдѣ и на пѣдставѣ самого начерка проповѣдати; но для початковыхъ омилетѣвъ пожиточно и потребно есть дословно списати проповѣдь такъ якъ ея будутъ голосити. Бо найперше при спокѣйнѣмъ розмышлянью можна мысли лѣпше уложити и краснѣйши слова добрати, якъ въ часѣ самои проповѣди. Дальше если омилеть не потребуе въ часѣ проповѣди промышляти надъ дальшими словами и выразами, то тымъ бѣльшу увагу може звернути на выголошенье и акцію, черезъ што выкладъ много лѣпшимъ станесе. А наконецъ тымъ способомъ омилеть збогачесе въ розлични мысли, и въ разѣ потреби може по короткѣмъ приготовленю добре проповѣдати.

Коли омилеть зачне составлять проповѣдь, повиненъ, если возможно, цѣлу ѣтъ разу написати, бо тымъ способомъ буде проповѣдь во всѣхъ частяхъ въ однѣмъ духу сочинена. Но если тое для иносторонныхъ занятій не возможно, то принаймнѣй не треба николи перерывати передъ укѣнченъемъ зачатого уступа; а коли ся на другій разъ зачинае продовжати роботу, треба уважно перечитати, що доси написано, щобы переходъ зъ одного уступа до другого бувъ природный, заокругленный, не ѣдѣрванный. При самѣмъ сочиненью проповѣди можна начеркъ поправити, если нови мысли прійдуть. Если пѣдчасъ составленья проповѣди омилеть не мае для выраженья якоись мысли трафного выразу, то не треба дуже добирати, но взяти першій лѣпшій выразъ, щобы не перервати собѣ бѣгъ мыслей. Той выразъ треба пѣдкрислити, и

при кѣнци поправити. Составивши цѣлу проповѣдь треба ея уважно перечитати, потребне исправити и, якъ радить молодымъ омилетамъ Jais, красно ѣтписати и важнѣйши уступы попѣдкрисляти, бо тое улегшае выученье на память.

§. 89.

ε) Ученье на память.

Маючи передъ собою цѣлу проповѣдь, треба ся ея добре на память выучити. Славный бесѣдникъ Фенельонъ (dial. 2. med.) есть противный тому, щобы проповѣдь дословно на память учитися. Онъ каже, що такій омилеть, котрый свою проповѣдь дословно напише а потѣмъ на память выучитися, не може съ такою свободою и съ такимъ жаромъ говорити, якъ той, кто тѣлько мысли и отвѣтни выразы собѣ въ головѣ упорядкуе, бо, каже дальше, тамтого бесѣда буде бѣльше искусна, сего же бѣльше природна. — Но хотя бы се твержденье славного французского проповѣдника було правдиве, то не дасть оно застосовати ся до всѣхъ омилетѣвъ. Мужи учени, досвѣдчени и посѣдаючи велику вправу въ бесѣдѣ, могли бы истинно такъ собѣ поступовати, що Фенельонъ самъ признае; но звычайни проповѣдники заледво бы тымъ способомъ до чого доброго допрѣвадили. Для того препоручае молодымъ омилетамъ св. Лигорій (Predigten 1. p. 22. 2. p. 255.) щобы старалися свои проповѣди дословно на память выучитися.

При тѣмъ треба собѣ по совѣту учителей омилетики такъ поступати: Найперше треба собѣ пѣдкрислити важнѣйши мѣстця и выразы, якъ вже сказано, бо тое скрѣпляе мѣстцеву память. Потѣмъ треба собѣ повѣло перечитати цѣлу проповѣдь и запамятати собѣ подѣлъ и цѣлый переходъ мыслей, якъ по собѣ слѣдуютъ. Ажъ тогди, коли ся знае на память цѣлый начеркъ проповѣди, треба учитися на память поодинокы части. Знаючи вже на память цѣлу проповѣдь треба на кѣонецъ старатися до каждого мѣстця присвоити собѣ отвѣтну акцію. Съ особлившою увагою треба выучитися введеніе, щобы заразъ зъ початку не залякнутися, и такъ цѣлу науку не ослабити.

§. 90.

δ) Якъ заховатися передъ проповѣдію, пѣдчасъ тоуже и по проповѣди.

Въ самъ день проповѣди не треба туюжь еще разъ голосно рецитовати, бо то ослабляе голосъ; треба одже тѣлько переглянути уважно цѣлу проповѣдь, особливо ея важнѣйши мѣстця, и прійшовши до Церкви призвати въ ко-

роткѡй молитвѣ Бога о помѡчь. Если проповѣдникъ самъ бож. Литургію совершае, то порадно есть пѡдчасъ чтенія Апостола еще разъ коротко перейти въ гадкахъ цѣлу проповѣдь. Если же лише проповѣдь мае мати, то повиненъ взявши на себе епитрахиль зробити передъ св. Тайнами глубокой поклѡнъ и зложивши руки крестообразно на грудехъ ити поважнымъ крокомъ на мѣстце, зъ ѡтки проповѣдь голоситя. Если присутстуетъ Епископъ, треба нести епитрахиль въ рукахъ, приклонитися передъ Епископомъ, просити о благословеніе, и коли ѡнъ вложитъ епитрахиль, ити на мѣстце проповѣданья. Выйшовши на амвонъ треба зробити поклѡнъ св. Тайнамъ, и съ сложенными руками и легко нахиленою головою стояти обернувшись до Престола, доки хоръ не скѡнчитъ обыкновенну пѣснь: „ДѢХЪ СВАТЫЙ СНІЙДЕТЬ НА ТѢ“, або тропаръ. Если говоритя зъ передъ царскихъ вратъ, то належитъ пѡдчасъ той пѣсни обернутися до Престола. — По скѡнченѡй пѣсни треба обернутися до народа, и поклонившися легко слушателямъ перекреститися поволи, и въ имя Боже зачати науку. Если въ Церкви пѡдчасъ проповѣди станесе якій неспокой, (н. пр. щось упаде, або кто зомлѣе) то треба на хвильку перестати говорити, но не довго дивитися на мѣстце неспокою, щобы не змѣшатися. Такъ само не треба дивитися, кто зъ Церкви выходитъ, або кто приходитъ, бо то легко може проповѣдника змѣшати. Если бы кому случилось, що пѡдчасъ проповѣди забуде, що слѣдуетъ, то треба поволи повторити тое, що при кѡнци було сказане, если же пѡдчасъ того не прійшла на гадку слѣдуюча часть проповѣди, то треба еи опустити, и говорити тое, що по ней слѣдуетъ. Если бы и то було не можливе, то треба взяти письмо, и такъ собѣ помочи. Для того добре есть мати письмо при собѣ, не для того, щобы зъ него читати, но щобы въ потребѣ собѣ помочи. Треба загаломъ поволи говорити, робити перестанки, то не такъ легко можна змѣшатися, и буде часъ помыслити надъ слѣдующимъ. По скѡнченѡй проповѣди треба перекреститися, и поклонившися якъ зъ початку проповѣди ити честнымъ, поважнымъ крокомъ до закрестія або где вышаде, и тамъ въ короткой сердечной молитвѣ подяковати Богу за помѡчь, и молити Дателя всѣхъ благъ, щобы слово правды выголошене принялося въ сердцахъ слушателей, и принесло плодъ сторицею.

Примѣчаніе. 1. Изъ пастырско медициньского становиска подае Кершбавмеръ слѣдующи совѣты: Понеже голосъ есть неоцѣнене добро бѣсѣдника, для того обязанъ проповѣдникъ уважати на свое здоровье, и выстерѣгатися всего, що бы для голоса могло бути шкодливе. Кто черезъ тѣлесни упражненія скрѣпитъ свое здоровье, той

забезпечить собѣ и голосъ, и ему не легко пошкодитъ перемѣна температуры, на котору проповѣдникъ есть дуже выставленный. Щобы голосъ зробити вытривалымъ, и захоронитися передъ хрипкою, порадно есть часто и голосно говорити, и такъ до трудѡвъ привычитися. — На амвонъ не треба николи ити, коли чоловікъ розбѣгнутый, споченый або ослабленный. Не треба за надто сильно говорити и кричати, бо були случаи, що проповѣдники пѡдчасъ надмѣрного жару бесѣды нагло умерли. Шія проповѣдника не повинна бути стиснена, но цѣлкомъ свободно обѡйчикомъ обнята. Кто терпитъ на килы и т. п., долженъ носити пѡдвязки. Не треба проповѣдати заразъ по ѣдженю. Треба просто стояти, ноги не розкравовати. Щобы грудь скрѣпити и чистый голосъ заховати, повиненъ проповѣдникъ всегда одинаково одѣватися, выстерѣгатися перестудженья, не употребляти острыхъ стравъ ани горячихъ напитковъ, въ загалѣ не грѣшити противъ разумной діетѣ. Если голосъ не зо всѣмъ чистый, можна выпити сурове яйце. — По проповѣди треба выстерѣгатися перетягу и перестудженья, и заразъ ничъ не пити. Коли проповѣдникъ почуетъ наименьшій бѡль або хоть нерасположенъ въ плуцахъ або въ гортани, най залишитъ сейчасъ проповѣданье, и най засягне лѣкарской рады, бо тутъ може наименьша рѣчь потягнути за собою сумни послѣдства. Если нечистѡсть голоса або хрипка походитъ зъ великого высиленья, то наилучше средство ѡтпочинокъ. Въ прочѣмъ най каждый испытаетъ свои силы, и ведля того най дѣлае.

2. Есть ѡбще принятый звычай заразъ по проповѣди голосити оповѣди и всяки инни ѡвѣщенья. Здаеся, що то зъ многихъ взглядѡвъ не добре. Найперше зъ взгляду на слушателей, котори власно въ заключеню проповѣди остали найсильнѣйше взрушени и хотѣли бы надъ тымъ въ тишинѣ свои души розмыслити; а тутъ на разъ звертаеся ихъ увагу на инни рѣчи, на весѣлье, засѣданья братствъ и т. п., котори въ нихъ тисячъ инныхъ гадокъ родятъ, и проповѣдь зъ головы вытискаютъ. Не меньше неприятно тое для проповѣдника, бо ѡнъ звычайно съ кѡнцемъ проповѣди розбѣгнутый и мученый потребуе ѡтпочинку, а тутъ долженъ еще цѣлый довгий рядъ оповѣдей и т. п. голосити, при чѣмъ не дивно если застудитя, особливо въ бѡльшихъ Церквахъ и занедужае. Въ прочѣмъ тое обстоятельство здаеся бути причиною, що гдекотри проповѣдники знаючи о довгомъ рядѣ оповѣдей нарочно скорочаютъ науку, бо знаютъ, що и такъ довго треба буде стояти на амвонѣ. Для того може було бы отвѣтнѣйше всѣ сего рода ѡвѣщенья голосити по заамвонной молитвѣ. Закону-церковному буде задосытъ учинено зо взгляду на оповѣди, бо они истинно будутъ голошени „inter Missarum

solemnia“, а усунеса наведени недостатки, и зыскаеся еше тое, що люде хотячи почути обходячи ихъ обвѣщеня не будутъ выходить зъ Церкви передъ кѣнцемъ Літургїи, якъ тое на многихъ мѣстцяхъ дѣеся. Въ прочѣмъ сказане тутъ приватне мнѣніе ніякъ не намѣрае противитися обще принятому и одобреному звичаю, доки законна власть що инного не постановить.

ДРУГА РОСПРАВА.

Частна Омилетика.

§. 91.

Понятіе и подѣль.

Частна омилетика предпоае тїи засады и правила, котри належить узглядняти при розличного рода религїйныхъ наукахъ зо взгляду на ихъ особенности. Проповѣдникъ голосить всегда слово боже; но понеже тое дѣеся при розличныхъ обстоятельствахъ и для розличного рода слушателей, для того треба все тое узглядняти, чтобы цѣль религїйной науки, с. е. прославленіе Бога и спасеніе душъ осягнути. Если бы проповѣдникъ не узглядняивъ особенности, котри кожда наука церковна зо взгляду на розлични обстоятельства мае, то часто остали бы его труды даремни. Всѣ тїи особенности религїйныхъ наукъ относятся або до содержанья, або до почастного намѣренія, або до обстоятельствъ часу, мѣстца и слушателей, або въ кѣнци до виѣшной формы религїйной науки, и соотвѣтнотымъ особенностямъ розличаемъ чотыри головни роды проповѣдей:

- I. Ведля содержанья;
- II ведля особенного намѣренія;
- III. ведля виѣшныхъ обстоятельствъ, и
- VI. ведля виѣшной формы.

§. 92.

I. Роды проповѣдей зо взгляду на содержанье.

О розличныхъ родахъ проповѣдей зо взгляду на ихъ содержанье була вже бесѣда въ §. 41. 1. где була доказана ихъ потреба; тутъ одже буде тѣлько сказано, на що при тыхъ проповѣдяхъ треба особливый натискъ класти, и якъ ихъ перепроваджати.

Зо взгляду на содержание розличаемъ проповѣди догматични, нороственни, літургични и исторични.

1. *Догматични проповѣди* суть тѣ, котрыхъ головный и властный предметъ есть якась правда вѣры, котру проповѣдникъ намѣряе доказати и о еи истиннѣ слушателей пересвѣдчити.

Переведеніе догматичныхъ проповѣдей може бути тройке: теоретичне, практичне и апологетичне.

а) Теоретичне переведеніе догматичныхъ проповѣдей есть тогда, если проповѣдникъ певну догматичну правду тѣлько поясняе и доказуе безъ всякого взгляду на еи отношеніе до житія практичного. При тѣмъ треба строго держатися церковной науки, не залишати церковну терминологию, бо нигде не можна скорше въ блудъ впасти, якъ тутъ. При доказахъ догматичныхъ правдъ треба осторожно поступати, чтобы мѣсто укрѣпленія въ вѣрѣ не ослабити вѣру слушателей, а тое легко могло бы статися, если бы проповѣдникъ безъ важной причины силывся доказовати правды ѳтъ никого изъ его слушателей не оспориювани, бо власно тымъ возбудивъ бы въ нихъ пѣдозрѣніе и сомнѣнія о истиннѣ такой правды, о котрой они николи не сомнѣвались, н. пр. если бы доказовавъ существованіе Бога, несмертѣльнѣ души, божество Иисуса Христа и т. п. Правда, що и о такихъ правдахъ треба часомъ говорити; но тое треба робити непрямимъ способомъ, т. е. такъ, що не доказуеся просто тую догматичну правду, н. пр. що Богъ существуете, що душа есть несмертѣльаа, но пѣдносится инна сторона той самой правды, н. пр. еи красота, важнѣсть и т. п. и при тѣмъ наводится найсилнѣйши и найѳвѣтнѣйши доказы о еи истиннѣ.*) Тымъ способомъ не могутъ слушатель чутися оскорбленными, якобы проповѣдникъ сомнѣвался о ихъ правѳвѣрїю, а однакожъ получаютъ основну догматичну науку, сомнѣваюцїся будутъ поучени а вѣрни въ вѣрѣ скрѣпленіи.

*) Н. пр. Если проповѣдникъ хоче доказати що въ св. Тайнѣ Евхаристїи истинно и дѣйстно присутствуете Иисусъ Христосъ, може мѣсто предложенія: „Я докажу, що І. Христосъ въ св. Тайнѣ Евхаристїи истинно и дѣйстно присутствуете“, съ великимъ успѣхомъ для доказа той самой правды поставити таке предложеніе: „Въ св. Тайнѣ Евхаристїи оставивъ І. Христосъ найжившїй доказъ своей любви къ намъ“. Бо — такъ може дальше говорити — любовь прїятеля пѣзнаемо по величинѣ пожертвованія, до якого она готова и по дарахъ, котри намъ приносятъ. Въ тѣмъ взглядѣ не можна никого зрѣвнати съ Иисусомъ Христомъ. Бо щожъ можна помыслити собѣ бѣльшого, якъ тое, що намъ оставивъ въ св. Тайнѣ Евхаристїи? Въ тѣй

б) Но чтобы догматична наука сталася плодоносною, не повинна николи ограничатися на чистѣй теорїи, но звачати на практичне житїе, бути практичною, и показати слушателямъ, яке влѣянїе и ѳтношенїе мае тая правда до житія практичного, и якъ еи въ житїю оказати можна и треба. Если слушатель тое всѣ пѣзнаютъ и порозумѣютъ, тогда они научатся цѣнити вѣру, и ихъ вѣра буде жива.

г) Въ кѣнци може перепровадженїе догматичной науки бути апологетичне (опровергающе), при чѣмъ треба поступати ведля засадъ наведенныхъ въ §§. 58—61.

2. *Нороственни проповѣди* занимаютъся поясненїемъ, доказами, скрѣпленїемъ и практичнымъ застосованїемъ правдъ христїанской нороственности, и ихъ задача состоитъ въ тѣмъ, чтобы показати, що законъ христїанской нороственности выплывае изъ вѣры, и на ней якъ на непоколебимѣмъ основанїю опираеся. При тѣмъ можна такожъ показати, що законъ христїанской нороственности соглашаеся такожъ съ засадами здороваго розума, но треба при тѣмъ всегда головной натискъ класти на евангелїе, не на розумови доказы, чтобы изъ нороственной проповѣди не зробити выкладъ о философичной етицѣ. — При сего рода проповѣдяхъ треба теорїю получати съ практикою, с. е. пояснивши и доказавши якусь правду неоспоримыми доказами треба слушателямъ показати, якъ они тую правду въ житїю заховати мають, що въ данѣмъ разѣ дѣлати а що залишати, и якъ въ кожѣй хвили и въ кожѣмъ обстоятельствѣ житія дожны заховатися. Не досыть есть н. пр. сказати: мы обовязаны почитати и слухати старшихъ и тую правду доказами скрѣпити; но треба глянути въ житїе людске ведля розличныхъ сословїй, обстоятельствъ, вѣка и т. д. и каждому показати, кто есть его старшїй, якъ и коли ѳнъ ему послушнымъ бути и почитанїе ѳтдати може. При тѣмъ треба слушателямъ дожныности христїанской нороственности представити яко таки, котри не переходятъ силы чоловѣка; а понеже ихъ выповненїе

святѣйшѣй Тайнѣ оставивъ намъ не тѣлько памятку на себе, но самого себе давъ намъ, коли сказавъ: „Сїе есть тѣло мое.“ . . . . Теперъ можна навести догматични доказы, що слова „Сїе есть тѣло мое“ мають розумѣти ся въ властивѣмъ значенїю слова, и то зновъ опираючися на понятїю любви, кажучи н. пр. дальше: Такъ много залежало Спасителю на тѣмъ, чтобы насъ о своей любви запевнити, що выразно каже: Сїе есть тѣло мое! Для того съ радостїю и удивленїемъ говорятъ св. ѳтцы о тѣмъ таинствѣ. „О чудо“, восклицаетъ св. Іоанъ Златоустъ, „той самъ, котрый сидитъ одесную ѳтца, находится такожъ въ руцѣ священника“. Потѣмъ по доказахъ заключаеся тоже зо взгляду на любовь.

есть часто получены съ трудностями, належитъ показати, якъ можна тѣмъ трудностямъ преодолѣти и нешкодливими зрѣти.

3. *Літургични проповѣди* занимаются поясненіемъ літургій с. е. всѣхъ священнодѣйствій и всего, що съ богослуженіемъ въ якѣй звязи стоить, н. пр. рѣчь церковный, церковь, знаряды церковни и т. п. Якъ великой ваги суть тѣмъ проповѣди, и якъ великій натискъ Церковь на нихъ кладе, сказано выше (§. 41. I. г.); для того треба ихъ держати, и съ всею старанностію на ихъ преподаванье приготовлятися. При тѣмъ належитъ пояснити слушаателямъ соотвѣтно до обема ихъ вѣдомостей историчный початокъ и розвѣдъ до тычныхъ богослужебныхъ дѣйствій або знарядѣвъ, показати ихъ змысль и значенье, и поучити ихъ, що они намъ всегда пригадовати и до чого насъ въ житію напомнимати повинни. (Ср. мои літургични проповѣди въ II. рочнику „Руского Сіона“ зъ р. 1872.)* Літургични проповѣди суть съ великими користями получены, ихъ предметъ узмыслюе правды вѣры и норовственности, а понеже они суть основаны на рѣчахъ, котри слушателѣ видять або чуютъ, для того причиняются премоного до спамятанья цѣлон науки.

4. *Исторични проповѣди* суть таки, котри суть составлены на основѣ исторіи, и они мають задачу, певну правду вѣры або норовственности точно и живо представити, и слушаателей живымъ примѣромъ до еи выповненья заохотити.

Тую цѣль можна осягнути троякимъ способомъ або а) оповѣдаея наиперше цѣле событіе точно и зрозумѣло, а потѣмъ представляея правда, котру наведена исторія мае пояснити и скрѣпити; або б) по кождѣмъ уступѣ исторіи наводятся практични застосованья: або г) наиперше представляея доказуему правду, а потѣмъ наводятся исторію, котра тую правду мае пояснити и покрѣпити. Оба послѣдніи способы переведенья историчныхъ проповѣдей суть найотвѣтнѣйши.**)

§. 93.

II. Роды проповѣдей ведля особенного намѣренія.

Ведля особенного намѣренія розличаемъ особливо слѣдующи роды:

* З текстомъ цихъ Проповѣдей можна ознакомилися въ розділі „Додатки“ нашего виданья (прим. ред.).

***) Яко взоры наведенныхъ родѣвъ проповѣдей могутъ служити: Thuille, Glaubensmission. Populäre Vorträge über die Unterscheidungslehren, Innsbruck, 1864. — Greith, Die kath. Apologetik in Kanzelvorträgen, Freiburg, 1849. — Knoll, Das Leben der Kirche, Schaffhausen, 1863. — Mentges, Moralpredigten, Köln, 1858. — Schwäbl, Gerichtspredigten, Tübingen, 1852. — Künzler, Aus dem Leben der Heiligen, Schaffhausen, 1870.

а) Проповѣди потѣшаючи, котри душпастьеръ голоситъ по сумныхъ випадкахъ, котори цѣлу громаду, або яку еи часть дѣткнули. Головне намѣреніе такихъ бесѣдъ есть одже потѣшеніе и ободреніе упавшихъ на духу и засмученыхъ черезъ несчастливи выпадки вѣрныхъ; но тое не выключаетъ такожъ и отвѣтного поученія и заохоты до доброго; противно есть дуже порадно и пожиточно таке внѣшне обстоятельство ужити яко сильну побудительну причину до захованья закона божого. Що душпастьеръ обовязанъ держати сего рода проповѣди, не подлежитъ ніякому сомнію. Бо ѣтъ душпастьера вымагае его урядъ и само почутье чоловіческе, чтобы бравъ удѣлъ не тѣлько въ радостныхъ и счастливыхъ хвиляхъ, но по словамъ Апостола (Римл. 12, 15.) и въ сумныхъ приключеніяхъ своего духовного стада; если про тое случится въ его парохіи якій сумный випадокъ, н. пр. пожаръ, наводненье, градъ, епидемія и т. п., то обовязанъ душпастьеръ при першій догѣднѣй случайности згадати о тѣмъ сумномъ событію, и то або при случайности науки о инномъ предметѣ, або при бѣльшихъ несчастьяхъ въ нарочнѣй проповѣди о тѣмъ предметѣ.

Щобы такими проповѣдями цѣль осягнути, треба наиперше гадками перенестися въ сумне состояніе слушаателей, и мѣрнымъ способомъ выразити сочувствіе и сожалѣніе надъ ихъ несчастьемъ, чтобы тымъ позыскати ихъ довѣріе; однакожь не треба при тѣмъ переступати справедливи границѣ, и якъ зъ одной стороны не належитъ уменьшати ихъ терпѣнія, такъ зъ другой стороны не дуже живо ихъ представляти; бо въ першѣмъ случаю огрѣчивъ бы проповѣдникъ слушаателей, а въ другѣмъ непотрѣбно побѣльшивъ бы ихъ жаль и смутокъ. Коли проповѣдникъ такъ зробивъ слушаателей для себе приклонными, може переходячи на предметъ науки звернути увагу слушаателей на неизслѣдими совѣты божои премудрости, и показуючи на примѣръ многострадального Іова, Спасителя и Святыхъ Мученикѣвъ заохотати и напомнимати ихъ до терпливости; бо тѣмъ терпѣнію може Богъ доущаетъ насъ для того, чтобы перекопатися о нашѣй постоянности въ добродѣтели, а може яко кару за наши грѣхи, чтобы насъ до покаянія допроводити. При тѣмъ однакожь дуже нерозсудно поступивъ бы собѣ проповѣдникъ, если бы тѣмъ несчастья выразно представлявъ яко кару за грѣхи тыхъ людей, котрыхъ тое несчастье дѣткнуло. Така бесѣда не исправила бы истинныхъ грѣшникѣвъ, противно могла бы ихъ здѣлати закаменѣлыми грѣшниками, и огрѣчила бы невинныхъ, бо спротивлялабы ся сочувствію, которе ѣтзываея въ серци каждого хотьбы якъ твердого чоловіка на видъ чужого несчастья. Треба одже тыхъ, котри наибѣльше утерпѣли, потѣшати и напомнимати, чтобы уповали на Господа, а при тѣмъ заглянули

до своєї совѣсти, изъ того несчастья брали собѣ науку на будучность, тыхъ же, которыхъ не дѣткнула рука божа, напоминали, чтобы тымъ не гордились, не презирали своихъ несчастливыхъ собратій, но покланялися и славили неизслѣдими божи совѣты, и по можности помагали несчастливымъ. Въ тыхъ проповѣдяхъ можна — но дуже осторожно, чтобы никого не оскорбити — згадати за где яки погрѣшности, которыхъ люде звыкли доущатися, н. пр. въ часѣ епидеміи, о немѣрности въ ѣдженю и питью и въ загалѣ о непоряднѣмъ житю; коли пануе зараза на худобу, о нерозсудку тыхъ, котори нерозумне звѣря проклинаятъ; по градѣ о многихъ грѣхахъ, которыхъ люде по поляхъ доущаются, або якъ не оденъ даръ божіи марнуе и т. п. Въ загалѣ дуже добре есть въ такихъ проповѣдяхъ живо и сердечно представити слушателямъ, якъ марни суть всѣ дочесни добра, що про тое не треба въ нихъ постоянного счастья шукати, но старатися о добра вѣчни, котори николи не минають.

б) Проповѣди наказательни суть такі бесѣды, въ которыхъ проповѣдникъ выступае противъ певныхъ беззаконій, котори въ его громадѣ частѣйше появляются. Цѣль тыхъ проповѣдей есть одже показати слушателямъ огиднѣсть розширеного межи ними грѣха, ихъ взрушити и до поправки наклонити. Наказательни проповѣди довженъ тѣлько власный парохъ держати, понеже они суть сами собою неприятели, они въ певнѣмъ змыслѣ понижаютъ слушателей, и если бы чужій священникъ хотѣвъ ихъ держати, могли бы слушателей огбѣрчити; противно же изъ устъ почитаного душпаствыря пріймутъ вѣрни и терпку правду, бо видять, що ѣтношенье, яке межи проповѣдникомъ и ними заходитъ, вымагае, чтобы проповѣдникъ яко Отець духовный ихъ яко дѣти не тѣлько учивъ и напоминавъ, но въ потребѣ и ганьбивъ и наказовавъ. Правильно и порядочно належатъ наказательни проповѣди до власного пароха; изятково однакожь може такі проповѣди зъ важныхъ причинъ держати такожь сусѣдний громадѣ знаемый и ѣтъ неі почитаный священникъ, потѣмъ при миссійныхъ торжествахъ священники миссіонеры, и въ часѣ каноничного посѣщенія Деканъ або Епископъ.

Но и власный душпаствырь обовязанъ при сѣмъ дуже важнѣмъ дѣлѣ уважати передъ всѣмъ, чи часѣ и обстоятельство позволяють выступати съ тыми проповѣдями. Въ тѣмъ взглядѣ треба найперше розважити, чи дотычне беззаконіе вже стало бѣльш; ширитися, чи може тѣлько поодинокі люде его доущаются, которыхъ можна приватно наказати и наставити; дальше яке есть взаимне ѣтношенье, и пожитье душпаствыря и прихожанъ, чи не заходитъ яка инносторонна вражда и неприянь, бо если бы межи душпаствыремъ и громадою заходили споры, н. пр. про будынки, данины,

шкоды на поли, и т. п. и душпаствырь въ тѣмъ часѣ выступивъ зъ наказательною проповѣдію, то слушатель могти бы при наилучшѣмъ намѣренію проповѣдника думати, що ѣтъ не зъ ревности для славы божи и спасенія душъ, но изъ злости и неприянь ихъ наказуе и беззаконія имъ выкидае.

Дальше належитъ такі проповѣди дуже рѣдко держати, бо если бы душпаствырь хоть не безъ причины, своихъ слушателей въ проповѣдяхъ всегда ганьбивъ и громивъ, то они постепенно безъ найменьшой духовной користи такъ бы до того привыкли, якъ привыкають до тѣлесныхъ каръ школьни дѣти, котори получаютъ такого учителя, у которого розлични кары тѣлесни мовбы въ подѣлѣ школьныхъ годинъ стояли, и до засадничихъ уставъ воспитанья належали. Если где, то певно въ наказательныхъ проповѣдяхъ треба заховати справедливую мѣру, бо въ противнѣмъ разѣ станутся прихожане обонятными на всяки проповѣди своего душпаствыря, и або цѣлкомъ перестануть приходити на проповѣди, або не будутъ ихъ слухати. Не хочу въ прочѣмъ ани згадовати за такихъ проповѣдникѣвъ, котори свои лични справы роблятъ предметомъ наказательной проповѣди.

При перепровадженю наказательныхъ проповѣдей треба найперше живымъ образами представити, якъ згубливый есть грѣхъ, о которѣмъ есть бесѣда, подати средства, якъ можна захоронитися на будучность ѣтъ подобныхъ грѣхѣвъ, представити красоту и высоту противной добродѣтели, и живую сердечною бесѣдою возвати грѣшникѣвъ, чтобы двигнулися изъ сна грѣховного, ѣткнули старого чоловѣка, и облеклися въ нового, праведного, чтобы судія, который внезапно прійдетъ, найшовъ ихъ бдящихъ; горе бо лѣнящимся. — Бесѣда довжна въ наказательныхъ проповѣдяхъ бути жива, сердечна; и якъ негодилобы казати «миръ, идѣже нѣсть мира», и украшати и уменьшати беззаконія, такъ само хиблено було бы говорити въ дуже строгѣмъ, понижающѣмъ тонѣ; треба противно о тое старатися, чтобы изъ строгости и серіозности вѣявъ духъ щирои, сердечной, отцѣвской лагодности. При наказательныхъ проповѣдяхъ треба дальше и на тое уважати, чтобы николи не ѣтносити наказаніе до всѣхъ слушателей; для того не треба н. пр. такъ говорити: «Понеже вы ѣтдааетесь распустѣ, піяньству и пр.» — но лучше: «Тив, котори ѣтдаются распустѣ, піяньству и пр.» — або «Многи (где котори), котори и пр.» — Тымъ способомъ не будутъ невинни оскорбленными, а винни пѣзнають, що бесѣда до нихъ ѣтносится. Въ наказательныхъ проповѣдяхъ не треба николи грѣшника наводити поименно, ани такъ о немъ говорити, якобы проповѣдникъ хотѣвъ пальцемъ на него показати, понеже таке поступованье «есть найгѣрше надѣужитье и избылье жерело всякого зла.» (Synodus Laodicensis p. 2. lit. 6. art. 9).

Наконецъ наводжу еще слѣдующи дуже важни и практични правила, котри треба заховати при наказательныхъ проповѣдяхъ: „Ne in ordinem ullum, aut statum, aut vitae genus ab Ecclesia receptum invehatur. Ne episcopus aliosve praelatos, nec vero civiles magistratus in concione asperius objurget, sed si quando occasio tulerit, pie potius admoneat.“ (S. Carol. Borom. past. instr. p. 1. c. 11.). „Alterius concionatoris doctrinam coram populo non carpat; sed si eam erroneam, aut ex alio capite reprehensione dignam existimet, ad Ordinarium referat, cujus auctoritate de congruo remedio, si opus fuerit, sine populi scandalo providebitur . . . . Si quod forte existat dissidium parochum inter et parochianos, ecclesiae aedituos, administratores mensae pauperum, aut magistratus loci, caveat parochus, ne unquam de eo vel verbulum proferat. Idem esto de parochianorum ingratitude, casualium vel pensionis subtractione; quinimo serio recogitet, quo altiore silentio, etiam in privatis colloquiis, ea omnia praetermissurus sit, eo promptius et efficacius suam auctoritatem restaurandam vel firmandam esse.“ (Synodus Laod. 1851. p. 2. tit. 6. art. 9.)

III. Роды проповѣдей ведля внѣшнихъ обстоятельствъ.

§. 94.

А. Зо взгляду на часъ.

Розличаемъ проповѣди недѣльны, празднични и постни. Недѣльны проповѣди составляе и голосится ведля правилъ общои омилетики, для того тутъ буде бесѣда тѣлько о двохъ послѣднихъ родахъ проповѣдей.

1. *Празднични проповѣди* занимають важне мѣстце mezi церковными бесѣдами, и вымагають ѳтъ проповѣдника, щобы на нихъ съ всякою старанностию приготовлявся, понеже въ праздники звычайно бѣльше людей приходитъ до Церкви, и то въ такѣмъ расположенью, котре ихъ робить способнѣйшими до принятія духовной науки, а кромѣ того подають сами тѣи дни омилету способндсть съ бѣльшимъ успѣхомъ говорити о правдахъ вѣры и норовственности, котри поодинокимъ праздникамъ отвѣчаютъ. Meжи праздничными проповѣдями перше мѣстце занимають.

а) Проповѣди на Праздники Господски.

Тѣи праздники суть головными часами рока церковного, и представляютъ намъ головни таинства дѣла ѳткупленія, рода людского; для того желае Церковь и очѣкуютъ вѣрни, щобы проповѣдникъ въ тѣи праздники бравъ за предметъ науки тѣи таинства, котри дотычному празднику отвѣчаютъ. При кождѣмъ таинствѣ треба увзгляднати событїе

котре до него ѳтносится, потѣмъ значенье таинства и его ѳтношенье до норовственного житья чоловѣка. Всѣ тѣи точки належитъ въ проповѣди точно и основно ведля науки Церкви пояснити и доказати. *)

Въ переведенью тыхъ проповѣдей треба передъ всѣмъ о тое старатися, щобы стиль бесѣды и движенья тѣла були торжественни и бѣльше живи, якъ въ звычайныхъ проповѣдяхъ: понеже того домагаеся праздникъ и настроенье вѣрного народа, котрый въ тѣи дни мовбы ѳдѣрванный ѳтъ занятїй щоденного житья, духомъ возносится до высшихъ сферъ, для того не отвѣтна була бы зимна бесѣда его душевному расположенью. Дотычно содержанья поодинокихъ частей проповѣди, можна собѣ такъ поступити: Въ введенїю можна оповѣсти историчне событїе ѳтносячеся до праздника, такожъ исторїю праздника, при тѣмъ выразити чувство радости, якимъ наповнене естъ сердце кождого вѣрного чоловѣка въ сей праздникъ, а потѣмъ переходячи на предложенье згадати за значенье того праздника, и такъ перейти до росправы. Въ росправѣ треба занятися належитымъ обро-

*) Н. пр. въ праздникъ Рождества Христового можна таинство воплощенія единородного Сына божого зъ тои троякои точки зрѣнїя такъ представити: Щобы представити событїе або исторїю ѳтносячуся до того таинства, треба на основѣ евангелїя оповѣсти, що сталося передъ и при рождествѣ Христа, пѣдъ якими обстоятельствами и въ якѣмъ состоянїю явився Спаситель на свѣтѣ и т. д. — Потѣмъ историчнѣмъ представленью треба перейти на догматичну сторону таинства, показати его цѣль и значенье, имено, що той, котрый пѣдъ наведенными обстоятельствами народився, естъ единородный Сынъ божїй, царь неба и земли, котрому всякая слава, честь и поклоненье належится; що ѳнъ прїйшовъ на свѣтъ добровѣльно въ тѣи цѣли, щобы воздати Богу Отцу довжну честь и славу, и насъ съ Богомъ примирити; що ѳнъ и яко чоловѣкъ не переставъ бути Богомъ, и що тѣлько для того понижився, щобы насъ, котри го прїймаемъ, съ собою взяти, и дѣтьми божими здѣлати. — Пояснивши догматичну сторону таинства треба наконецъ показати ѳтношенье того таинства до норовственного житья чоловѣка, т. е. пѣднести послѣдства, яки въ насъ довжна произвести вѣра въ воплощенїе Сына божого; такъ для того Христось понижився, щобы исцѣлити нашу гордѣсть, щобы насъ научити, якъ мы повинни любитися взаимно, мало цѣнити свѣтови добра, утѣхи, почести, богатства, выгоду, якъ мы довжни побѣджати наши зли склонности, ѳтказати собѣ земскихъ утѣхъ, и честно, праведно и боговѣйно жити въ сѣмъ мѣрѣ, щобысьмо сподобилися вѣнци неувядаемой славы во вѣчности и т. п. (Сфїѳ, 169. 1).

бленемъ догматичнои и норовственнои стороны припадаючого таинства, и то або такъ, що въ першій части говоритися о догматичнобмъ, а въ другій о норовственнобмъ значеню,*) або т акъ, що при кождій важнѣйшій точцѣ показуеся еи норовственне значенне.***) Въ заключенію треба коротко зѣбрати мысли цѣлои проповѣди, представити живо и ясно значенне дотычного таинства, и якимъ живымъ, краснымъ, отвѣтнымъ образомъ, возваньемъ, текстомъ або молитвою заключити проповѣдь.

б) Проповѣди на праздники Богородични.

Зо взгляду на тіи проповѣди даются часто чути скарги, що ихъ тяжко сочинити ныйперше для того, що богородичныхъ праздникѣвъ есть бѣльше якъ другихъ, а потѣмъ, що майже на всѣ тіи праздники приписане есть тое самое евангельске зачало; однакожъ тіи трудности суть тѣлько поверховни, бо если узгляднимо высоке становиско Пречистои Дѣвы Маріи въ дѣлѣ ѡткупленья рода людского, и велике почитанье, якимъ вѣрный народъ къ Пресвятѣй Дѣвѣ есть перенятый, то не тяжко буде вынайти отвѣтный предметъ науки. Въ книгахъ нового Завѣта вправдѣ мало есть записано о житью Богородицѣ, но за тое содержатъ книги старого Завѣта премноги мѣстца и выреченья, котри ѡтносятся до Маріи Дѣвы. Отъ слѣвъ протоевангелія о невѣстѣ, котра сотре главу змѣи, ажъ до Пророка Малахія повный есть старый завѣтъ мѣстцѣ прославляющихъ и описующихъ славу и величїе Матери Мессїи. А исторія церковна майже на кождій картинѣ голосить славу Богоматери. Въ тыхъ одже жерелахъ можна найти изобильный матерїялъ до проповѣдей на богородични праздники.

При переведеню тыхъ проповѣдей треба узгляднати тое, що було сказане при проповѣдяхъ на Господски праздники, с. е. узгляднати исторію, догматичне и норовственне значенне отвѣчающою дотычному Празднику таинства, и ведля того проповѣди составлять. Текстъ проповѣди впрочѣмъ не коньче брати изъ зачала евангельского, но можна го брати изъ пѣсни: „Величитъ дѣша моя Господа“, або изъ величаній, або изъ паремій, стихирь, пѣсней церковныхъ и г. п. Въ расправѣ тыхъ проповѣдей треба якъ наибѣльше

*) Н. пр. 1. значенне таинства Воскресенія, 2. якъ мы должны обходити той праздникъ, щобысьмо сталися участниками благодатей съ нимъ полученныхъ.

**) Н. пр. Исусъ въ вертепѣ есть 1. нашъ добродѣй, котрого должнисьмо любити, 2. нашъ учитель, котрого маемо слухати, 3. нашъ взѣръ (образъ), котрому обовязанисьмо послѣдовати.

узгляднючи практичне житье, понеже истинно зѣ житья Пречистои Дѣвы Маріи можна для каждого вѣка, стану и сословія вытягнути найотвѣтнѣйши и найкраснѣйши науки для практичного житья. Особливо треба въ тыхъ проповѣдяхъ напоминати и одушевляти вѣрныхъ до сердечного, дитинного почитанья Матери Божои, и часто имъ пригадовати слова св. Бернарда, що еще никто не погибнувъ, кто вѣрно и сердечно ночитавъ Марію Дѣву.

в) Проповѣди на Праздники нарочитыхъ Святыхъ або похвальни бесѣды.

Ведля приказу Церкви обовязанъ каждый душпастырь поучати вѣрныхъ о почитаню и призываню Святыхъ (Соборъ Тридент. зас. 25), котрому приказу наилучше може отвѣтити черезъ проповѣди на Праздники нарочитыхъ Святыхъ, для того заслугуютъ тіи науки на особлившу увагу. Сего рода проповѣди называются такожъ похвальни бесѣды, понеже въ нихъ величаются добродѣтели Святыхъ въ тѣмъ намѣреню, щобы имъ воздати належиту честь и славу, а вѣрныхъ до ихъ наслѣдованья и взыванья о ихъ ходатайство заохотити. Щобы тую цѣль осягнути, доженъ проповѣдникъ представити велике достоинство Святыхъ, котре показуеся зѣ исторіи ихъ житья, а потѣмъ средства и способъ, якъ они такъ совершенными и Богу угодными сталися, а потѣмъ показавши ласки, яки Богъ за молитвами Святыхъ людемъ удѣляе, взвати слушателей, щобы послѣдовали въ своемъ житью Святыхъ, и въ различныхъ потребахъ тѣлесныхъ и душевныхъ до нихъ о помѣчь и заступничество удавалися. Въ тыхъ проповѣдяхъ дуже добре есть пѣднести тую добродѣтель, котрую дотычный Святый особливо ѡтличався и зѣ котрой якъ изъ богатога жерела инни добродѣтели выплывали*) або если той предметъ слушателямъ вже есть достаточно знаемый, — бо н. пр. дотычный Святый есть Патронъ Церкви, и вже минувшога року о тѣмъ говорено — можна пѣднести инну головну добродѣтель Святого, або средство, котре го до святости допровадило и т. п.***) Если о якомъ Святѣмъ мало що есть знаеме, то можна до проповѣди на его праздникъ взяти яку загальну добродѣтель, котра его званію, характеру и обстоятельствомъ отвѣчае, н. пр. въ день Апостола о вѣрѣ, о Церкви, о Священствѣ, въ день

*) Н. пр. св. Николай яко образъ милосерднаго чоловѣка, — св. Иосафатъ образъ постоянности въ вѣрѣ.

**) Н. пр. разъ о смиренности св. Иоанна Крестителя, другій разъ о его стрѣгомъ житью и отверженю самого себе; — що сталося причиною святости Маріи Египетскои (см. Синаксаръ) и т. д.

Мученика о постоянности въ вѣрѣ, о гоненіяхъ Церкви; въ день Исповѣдника о наслѣдованью Христа, о побожности и ревности въ молитвѣ.

При переведеню тыхъ проповѣдей треба всегда точно узгляднати исторію Святого, и можна поступати або исторично, т. е. такъ, що за основу проповѣди береса исторія Святого, и до поодинокихъ важнѣйшихъ хвиль житія Святого роблятса практични застосованья для слушателей,*) або выбираеся за предметъ науки якась правда (догматична або норовственна), котру потѣмъ событіями зъ житія Святого поясняеся. — При оповѣданю исторіи Святого не конче треба впуцатися въ подрѣбности, досытъ есть навести важнѣйши хвилѣ, зъ котрыхъ дастся добрый ужитокъ зрѣти; дальше треба тѣлько тое оповѣдати, що есть историчне, а залишати всяки вымыслы и побожни додатки; при тѣмъ не треба, якъ вже на иннѣмъ мѣстци сказано, представляти Святого яко надземске, высше естество, бо тогда могло бы въ слушателяхъ повстати сомнѣніе, чи они могутъ го въ житю наслѣдовати. Належитъ представити Святого въ свѣтлѣ праведного чоловіка, котрый за помочию ласки божой черезъ свою ревнѣсть стався совершеннымъ и святымъ, що мы про тое можемо и довжнисьмо его наслѣдовати и до святости и совершенства стремити. Особливо же треба поучати нарѣдъ, въ чѣмъ состоитъ призыванье и почитанье Святыхъ, якъ и ихъ мощей и образѣвъ, понеже въ тѣмъ взглядѣ можна часто стрѣтитися съ ложными понятіями. Соборъ Замостскій приписуе въ тѣмъ взглядѣ слѣдуюче: „Такъ велики суть гоненія ворога рода людского, що днѣ може часто черезъ ложни чудеса и привидженья вѣрныхъ и побожныхъ въ блудъ впровадити. Для того рѣшае святой Синодъ, чтобы на будущнѣсть не припуцати ніяки нови чудеса, доки они не будутъ черезъ Епископа точно розсмотрени и испытани. Хотай св. Синодъ исповѣдае, що мощи Святыхъ, котри колись були храмами святого Духа и живыми членами Христа, належитъ почитати и съ великимъ почитаньемъ въ Церквахъ прилично сохранять, однакожь, чтобы не ѳдавати почитанье такимъ, котрыхъ тожднѣсть (identitas) есть або сомнительна або нечевна, довжни Епископы при посѣщеніяхъ канонныхъ точно

*) Н. пр. св. Николай бувъ 1. въ своей младости примѣромъ побожности; 2. въ пѣзвѣшѣмъ вѣку взоромъ любви ближнього; 3. при кѣнци житія взоромъ сильной и неустрашмой вѣры; — св. В. М. Варвара примѣръ сердечной любви Бога и самоотверженья; — св. Апостоль Петръ учить: 1. своимъ паденіемъ, якъ слабый есть чоловікъ, если тѣлько на свои силы уповае; 2. своимъ востаніемъ, якъ славно може чоловікъ за помочию ласки божой двинутися.

тую рѣчь изслѣдовати, и потѣмъ рѣшити, що съ правдою и побожностию за согласне узнають“ (tit. 17. pag. 152.) Тое распорядженье довженъ душпастырь въ загалѣ, а проповѣдникъ въ особенности узгляднати.

Яко примѣры праздничныхъ проповѣдей можна ужити: Hungari, Musterpredigten, — Gretsche, Festpredigten, — Izakowicz, kazania święteczne i przygodne, I. и V. томъ.

2. *Постни проповѣди, суть церковни бесѣды котори въ великомъ постѣ кромѣ звычайныхъ недѣльныхъ проповѣдей голошени бують въ тѣмъ намѣреню, чтобы вѣрныхъ черезъ размышлянье о страстяхъ Господнихъ возбудити изъ сна грѣховного, склонити до широго покаянія, и такъ ихъ до достойного принятія св. Тайны Покаянія, и Причастія пасхального приготовить.* Постни проповѣди суть дуже пожиточни, понеже они много причиняютса до того, чтобы вѣрни ужили часть св. Четырдесятницы по воли и желанію Церкви для своего духовного ѳновленья и освященія. Церковь установила на сей часъ отвѣтны пѣнія, молитвы и обряды, котори сами располагаютъ чоловіка до розважанья надъ станомъ совѣсти; если одже до того еще причинитса живе слово, то истинно може много добраго зѣлати. Звычайный предметъ постныхъ проповѣдей суть страсти Господа нашего Иисуса Христа, котрыхъ исторія вже сама собою есть такъ занимательна, поучаюча и до сердца промавляюча, що вже само просте ей оповѣданье есть въ состоянію и наибольшого грѣшника взрушити. Найотвѣтнѣйше есть про тое основати постни проповѣди на исторіи страстей Иисуса Христа; если же инный предметъ, — н. пр. головы грѣхи, Отче нашъ, Тайна Покаянія и т. п. — становить головне содержанье постныхъ проповѣдей, то треба всегда съ особлившимъ натискомъ узгляднати страсти Господни, понеже въ противнѣмъ случаю не заспоковъ бы проповѣдникъ желанія и ожиданья вѣрныхъ, котори въ тѣмъ намѣреню приходятъ на тѣи проповѣди, чтобы почувти и созидатися размышляньемъ о страстяхъ Господнихъ.

Если проповѣдникъ бере за основу постныхъ проповѣдей исторію страстей Господнихъ, то може собѣ двоякимъ способомъ поступити: а) або оповѣдае исторію святыхъ страстей въ хронологичнѣмъ порядку, и по каждѣмъ уступѣ робить практични застосованья для своихъ слушателей*), або б) выбирае тѣлько важнѣйши хвилѣ зъ исторіи св. страстей, н. пр. сѣмъ послѣднихъ словъ Христа на крестѣ.

*) Въ тѣмъ случаю треба исторію св. страстей подѣлити на тѣлько частей, кѣлько постныхъ проповѣдей буде, н. пр. 1. Тайна вечера; 2. Христосъ на горѣ елеонскій; 3. Иисусъ пе-

Понеже часть св. великого Поста есть такъ важный и на вѣрныхъ такъ велике впечатлѣніе робить, для того дожны постни проповѣди тое увзгляднати, и съ особлившою старанностію бути составлени и голошени.

§. 95.

Б. Зо взгляду на розлични приключенія.

Случайни проповѣди.

Случайни проповѣди суть бесѣды церковни, котори при особлившихъ частѣйше або рѣдше случающихся выпадахъ — торжествахъ — голосятся въ тѣмъ намѣренію, щобы вѣрнымъ показати, якъ они изъ дотычного событія, выпада або торжества для своего душевного блага могутъ и дожны користати.

Церковь не приказуе вправдѣ выразно, щобы душпастырь случайни проповѣди державъ, но здается тое непрямо желати приказуючи щобы душпастырь якъ найчастѣйше проповѣдавъ; но если увзгляднимо становиско душпастыря и его ѳношенѣе до вѣрныхъ, то дожны мы сказати, що случайни проповѣди суть въ душпастырствѣ не обходимо потрібни. Душпастырь яко духовный отецъ своихъ прихожанъ повиненъ брати участь во всѣхъ такъ радостныхъ якъ и сумныхъ хвиляхъ и обстоятельствахъ своихъ вѣрныхъ, и не досыть есть съ ними тѣлько сочувствовать, треба свои чувства такожъ живымъ словомъ обявити. Тымъ способомъ позыскае душпастырь любовь и довѣріе у вѣрныхъ, они будутъ до него щиро привязани, и радо и охотно будутъ слухати его науки и напѣмненья. Если про тое случится якій радостный або сумный випадокъ, который або цѣлу громаду въ загалѣ, або тѣлько якусь бѣльшу або меньшу еи часть живо обходитъ, треба ужити той випадокъ до того, щобы зъ него подати вѣрнымъ науку. Вѣрни дуже радо слухаютъ такихъ бесѣдъ, они суть расположени до принятія тыхъ правдъ, котори такимъ случаямъ отвѣчаютъ, и ѳносятся зъ тыхъ наукъ велики духовни користи.

При переведенію тыхъ проповѣдей треба уважати на слѣдуючи загални правила и засады:

1. *Предметомъ науки есть або само дотычне событіе, або якась важна съ тымъ событіемъ въ тѣснѣй звязи стояча и зъ него вытлываюча правда.* Въ першѣмъ

редъ совѣтомъ Архіереевъ; 4. Исусъ передъ Пилатомъ; 5. Исуса крестна путь на Голгову; 6. Исусъ распятый; 7. Исусъ во гробѣ и въ адѣ.

случаю треба о тѣмъ событію говорити зъ религіійного становиска, на що особливо тогди треба памятати, коли само событіе, приключенѣе есть мірске, н. пр. уродины цѣсарски, пожаръ, наводненіе и т. п.; въ другѣмъ же случаю треба выбрану правду черезъ дотычне событіе або приключеніе пояснити и слушателямъ до захованья поручити.

2. *Переведенѣе тыхъ проповѣдей зависитъ ѳтъ обстоятельствъ.* Если дотычне приключеніе есть торжественне, можна составити съ увзглядненіемъ омилетичныхъ правилъ совершенну проповѣдь; если же есть меньше торжественне, н. пр. при крестинахъ, при вѣчанію, и не ма часу довго надъ нимъ розводитися, треба ограничитися на короткѣй, сердечнѣй промовѣ, въ котрѣй не есть потрібне переведенѣе всѣхъ трехъ составныхъ частей проповѣди.

3. *Наибѣльшу вагу треба при случайныхъ проповѣдяхъ класти на практични застосованья,* понеже въ тѣмъ состоитъ ихъ головна цѣль и задача. Тѣ практични застосованья могутъ бути коротше або обширѣйше выложени, ведля обстоятельствъ, часу и потребъ слушателей.

4. *Проповѣдь дожна стояти въ якѣ найтѣснѣйшѣй звязи съ дотычнымъ приключеніемъ,* въ ней доженъ показоватися особлившій характеръ того приключенья, и ведля того дожно содержанѣе и ѳданѣе проповѣди бути радостне, серіозне, чувствительне або сумне, сердечне або строге, въ загалѣ отвѣчающе особенному успособленію дотычного приключенія.

5. *Особливо треба при случайныхъ проповѣдяхъ заховати ораторски взгляды,* (68. 2.) котри въ случайныхъ проповѣдяхъ суть великой ваги. Понеже въ тыхъ проповѣдяхъ треба часто звертати увагу на лица и предметы, наказовати або хвалити, черезъ що легко можна впасти въ пѣдозрѣніе односторонности або когось оскорбити, для того треба собѣ дуже ростропно и осторожно поступати, кожде слово, котре маеся сказати, добре розважити, и во всѣмъ заховати справедливую мѣру. Треба держатися предмета и по возможности минати личности, если же ихъ нѣкакъ не можна поминути, выстерѣгатися такъ ласкательства якъ и злорѣчія. (Н. пр. при похоронахъ, въ бесѣдахъ пращальныхъ и т. п.) Въ загалѣ дожны случайни проповѣди бути выразомъ щирого, сердечного душевленья и старанья душпастыря о благо порученыхъ его провадженію вѣрныхъ.

Розлични суть приключенія, при котрыхъ можна случайну проповѣдь держати, но поминаючи инни не такъ часто случающиеся згадую лише за найважнѣйши. До нихъ належатъ:

а) *Бесѣды инсталляційни и пращальни, т. е. бесѣды при обнятію и опуценію душпастырской посады. Коли*

душпастьєрь обнимає нову посаду повиненъ отвѣтно сей важной хвили до своихъ новыхъ прихожанъ промовити. За предметъ бесѣды треба vybrати якусь правду сей хвили отвѣтну, н. пр. о свяченствѣ, о отношенію душпастьєря до вѣрныхъ и т. п. Если въ тыхъ бесѣдахъ згадуєся за попередника, не треба го понижати, хотяй бы на тое истинно заслуживъ, а о собѣ не много похвального говорити, щобы не впасти въ подозрѣніє зарозумѣлости, и не увеличити вымаганья прихожанъ. Може омилеть запевити слушателей о своихъ добрыхъ намѣреніяхъ, и возвати ихъ, щобы во всѣхъ потребахъ съ довѣріємъ удавалися до него; но николи и подѣніжкимъ условіємъ не треба въ инсталіційной бесѣдѣ грозити прихожанамъ або ихъ наказовати, хотяй бы була справедлива до того причина, бо тогди пропало бы если не на всегда, то певно на довгій часъ всяке довѣріє. Тѣ сами взгляды повиненъ заховати и той, кто впроваждає нового пароха.

Такожь и бесѣды працальни заслугуютъ на особлившу увагу. Въ нихъ удѣляє отходяцій на инну посаду душпастьєрь своимъ парохіанамъ послѣдни науки и напѣмненья, котри звичайно мають велике вліяніє на слушателей; дальше дякує имъ за довѣріє и любовь, яку къ нему оказовали, и напѣмнає ихъ, щобы и наслѣдника съ такимъ самымъ довѣріємъ и любовію приняли. Если бы не було за що дяковати, бо парохіане були непослушни и непокориви, то лучше тое мовчкомъ перейти, и николи не наказовати ихъ за непослушенство або кривды и прикрости отъ нихъ дознани; бо така бесѣда не була бы наукою христіанскою, но больше мала бы видъ отмищенія. Такожь не на мѣстци було бы показовати за надто великій жалъ зъ причины працанья, особливо если душпастьєрь самъ старався о перенесенъе.

б) Бесѣды примиційни суть тѣ, котри голосится при першій Литургіи новопоставленого Пресвитера. Предметъ такихъ бесѣдъ довженъ стояти въ тѣснѣмъ отношенію до торжества, но наука не повинна исключительно относиться до священникѣвъ, но бути поучительна для народа. Звертаючи бесѣду до новопоставленого Пресвитера, можна о немъ сказати щось похвального, и заохотити го до совѣстного выповненья принятыхъ тяжкихъ доджностей; но не треба надъ тымъ довго розводитися; можна такожь подѣлити радѣсть родичей або родины, якою они при тѣй случайности суть наповнени, а если родичи померли, згадати на нихъ, но не треба по примѣру гдекотрыхъ печатаныхъ проповѣдей наводити цѣлый рядъ тыхъ лицъ, котрыхъ новопоставленый Пресвитеръ має въ своихъ молитвахъ поминати. Понеже проповѣдникъ въ тѣмъ случаю выступає въ певномъ взглядѣ яко учитель и наставникъ новопоставленого Пресвитера, для

того порадно єсть, щобы тѣи проповѣди державъ вѣкомъ старшій священникъ.

г) Бесѣды при вѣнчанію. Понеже хвиля, въ которій два вѣльни лица вступають до стану супружеского, для нихъ єсть дуже важна, для того желательно єсть, щобы душпастьєрь употребивъ тую хвилю до отвѣтного поученія своихъ прихожанъ, котри при тѣй случайности звичайно въ большѣмъ числѣ до Церкви приходять. Въ тыхъ бесѣдахъ треба передъ всѣмъ представити святѣсть и велике достоинство св. Тайны Супружества, и напѣмнати женихѣвъ, щобы въ тѣмъ станѣ непорочно и свято жили. Обрядъ Тайны Супружества подає богатый матеріалъ до науки, такъ: присяга, котору тутъ передъ Богомъ и людьми торжественно складають, вѣнцѣ, которыми ихъ душпастьєрь именовемъ Церкви вѣнчає, пригадуютъ имъ ихъ доджности, яки зо взгляду на Бога и на родъ людскій пріймають; перстенѣ посвященіи показуютъ имъ, якъ они вѣрно и сильно доджни заховати собѣ взаимну любовь, хотяй бы прійшло по воли божій и гѣркѣи тяжкой долѣ зазнати; молитвы живо промавляють до сердца, и если ихъ душпастьєрь уважно перечитає, найде въ нихъ изобильный матеріалъ до тыхъ проповѣдей. Если при вѣнчанію суть родичи або опѣкуны женихѣвъ, треба выразити ихъ радѣсть зъ причины того событія въ нихъ повстаючу, а новоженцямъ пригадати, щобы во свѣхъ хвиляхъ своего житья остали собѣ вѣрни и такъ въ радости якъ и въ смутку на Бога памятали и до Бога о помѣчь удавалися. — Сего рода проповѣди повинни отличатися живостію, сердечностію и короткостію.

д) Бесѣды похоронни, котри кажутся при похоронахъ.

Тѣи бесѣды подають способність до выложенья съ великимъ успѣхомъ многихъ правдъ религійныхъ, н. пр. щобы бути всегда готовымъ на смерть, бо непевна єи година, — суєта всего земского, — вѣчна надгорода, — справедливѣсть божа, и пр. — Не можна однакожь ограничитися въ сихъ проповѣдяхъ на самѣмъ поученію; внѣшне обстоятельство wymagaє, щобы згадати за усопшого, котромуся остатну услугу отдає, и если можна, сказати о немъ щось похвального, не только для его прославленья, но такожь яко примѣръ для другихъ. Зъ того взгляду называются бесѣды похоронни такожь бесѣдами похвальными. Треба про тое хвалити усопшого, но ничъ не передсаджати, и не возносити непевныхъ добродѣтелей. Если же случится мати бесѣду на похоронѣ чоловѣка всѣмъ яко великого грѣшника знаемого, то треба го по можности извиняти тымъ, що звернесе увагу на слабѣсть чоловѣка, або на близку способність до грѣха, въ якій ѣнъ находився, або на несчастливи обстоятельство, въ яки попался. Извиняючи тымъ способомъ усопшого треба слу-

шателямъ дати короткими словами спасительни перестороги и напѣмненья. Дуже хиблено було бы при похоронѣ великого грѣшника говорити о страшныхъ правдахъ, н. пр. що зле житье провадити до зли смерти, бо тое болестно тронулобы его знакомыхъ и прїятелей. — Бесѣды похоронни повинни бути коротки и съ бѣльшимъ чувствомъ выголошени. — Яко примѣры: *Sei t ba ch*, *Schaubühne des Todes*, *Sa fen*, 100 *Predigtentwürfe zu Leichenreden*.

Съ похоронными бесѣдами въ близкѣмъ ѣтношенїю стоять бесѣды при поминальныхъ богослуженїяхъ, котрыми выражаея почитанье и похвала, на яку собѣ усопшїи своими дѣлами заслуживъ. Ведля содержанья занимають тїи бесѣды середне мѣстце межї похвальными и норовственными бесѣдами; цѣль тыхъ проповѣдей есть поученїе, а средство къ тому похвала усопшого. Тую цѣль доужень проповѣдникъ задержати передъ очима, если не хоче статися мїрскимъ панегирикомъ. Проповѣдникъ доужень одже розваживши исторїю житья усопшого выбрати собѣ якусь правду за предметъ науки, и туюжь примѣрами зъ житья усопшого пояснити. При тѣмъ треба собѣ дуже совѣстно поступати, и не пѣдносити нїяки непевни заслуги усопшого, ани не говорити о такихъ его дѣлахъ, котрыхъ заслуга не есть ѣтъ всѣхъ признана, бо въ противнѣмъ случаю можна выкликати непотребни споры. Дальше не треба оповѣдати подробну житъепись усопшого, тѣлько пѣднести найважнѣйши и характеристични хвилѣ зъ его житья, если тїи истинно на похвалу заслужують. При тѣмъ треба памятати, що всяке дѣло чоловѣческе тѣлько тогда заслугоуе на похвалу, если оно було предприняте въ добромъ намѣренїю, если дотычный чоловѣкъ знавъ го мудро и отвѣтно довершити, и хотїи мавъ при тѣмъ боротися съ перепонами, не стративъ ѣдваги, но рѣшительно и постоянно стремивъ до предпринятои цѣли. Если одже яке дѣло усопшого мае тїи ознаки, и если есть певно, що ѣнъ поводовався при тѣмъ любовїю Бога и ближнього, що одже для славы Бога и общого блага дѣлавъ, тогда, но лише тогда, може проповѣдникъ пѣднести его дѣла яко послѣдованья достойни; всяки инни дѣла и заслуги, хотѣбы впрочѣмъ на видѣ були якъ велики и славни, не мають мѣстця въ устахъ церковного проповѣдника. Згадуючи за таки похвальни дѣла усопшого треба особливо увагляднати намѣренїя усопшого, и для того можна згадовати и за таки его предпринятїя, котри ѣнъ не мѣгъ довершити, хотїи о тое усердно старався; бо предпринятїя чоловѣчески могутъ часомъ неудатися, хотїи може намѣренїя чоловѣка ихъ предприняючого були чистѣйши и благороднѣйши и получени съ бѣльшими трудами и самоотверженьемъ, якъ у инного чоловѣка, котрый бувъ въ тѣмъ взглядѣ счастлившїи, и мѣгъ

видѣти свои намѣренїя и предпринятїя увѣнчани пожеланымъ успѣхомъ. Въ загалѣ доужень проповѣдникъ въ такихъ бесѣдахъ шукати правды, и тѣлько тое казати, що на истиннѣ опираея. Бесѣда повинна бути торжественна, поважна и сердечна.

е) Бесѣды при инныхъ случайностяхъ суть якъ найрозличнѣйши, такъ: при розличныхъ церковныхъ обрядахъ, н. пр. при крещенїю, посвященїю Церкви, хоругви, при обходѣ поля насѣяного, — або при важнѣйшихъ событїяхъ краевыхъ або державныхъ, епархїальныхъ або обще церковныхъ, н. пр. уродины або именины Цѣсаря, вступленїе на престоль, смерть, або инни хвилѣ ѣтносячися до найвысшихъ властей церковныхъ або державныхъ; — або випадки домашнїи, н. пр. огонь, заводненїе, нагла смерть и т. п. При тыхъ и инныхъ случайностяхъ треба выбрати отвѣтну правду, и туюжь черезъ дотычне событїе пояснити и вѣрному захованью поручити. — Всѣ тїи бесѣды повинни бути коротки и живо составлени.

ж) Миссїйни проповѣди, котори держать нарочно къ тому ѣтъ власти церковнѣи уповажнени священники, щобы упавшого въ певнои громадѣ або окрестности духа религїйного пѣднести, розширени тамъ беззаконїя выкоренити, вѣрныхъ до щирого покаянїя наклонити и до нового праведного житья допровадити. Таки проповѣди належито ѣтправлени приносять велику духовну користь, и якъ до свѣдченъе доказуе, Богъ особливше подае имъ благословенїе, и для того суть они особливо въ нашихъ пѣдъ тяжкимъ игомъ грѣха стогнаючихъ часахъ дуже потребни. Цѣль тыхъ проповѣдей въ загалѣ есть: вѣрныхъ въ вѣрѣ и праведности поквѣрнити, грѣшникѣвъ до покаянїя возбудити, жерела беззаконїи выкрыти и заткати, и людемъ подати способы и средства по духовного ѣтновленья. Для осягненья тои цѣли говорятъ славни сего рода проповѣдники о послѣднихъ рѣчахъ чоловѣка, с. е. о смерти, судѣ, небѣ и пеклѣ, потѣмъ о потребѣ покаянїя и поправы житья, щобы тымъ наклонити слушателей до примиренїя съ Богомъ въ св. Тайнѣ покаянїя, котора сама може кающомуся грѣшникови привернути благодать божу и внутренний супокѣи. Бесѣда миссїйныхъ проповѣдей повинна бути поединча, всѣмъ зрозумѣла, а представленье якъ найпрактичнѣйше показуюче не тѣлько мерзѣсть и огиднѣсть грѣха, но такожь средства, якъ ѣтъ того грѣха освободитися и праведно жити можна. Душпастьеръ, въ которого громадѣ мае миссїя ѣтправлятися, обовязанъ своихъ прихожанъ на тое торжество приготувити, до общого участїя возвати, а по ѣтправленѣи миссїи працѣвати на тѣмъ поли дальше, въ своихъ проповѣдяхъ часто згадовати на тїи науки и напѣмненья, котори були имъ удѣлени въ миссїйныхъ проповѣдяхъ, и вызвати ихъ до частого ѣт-

новленія тыхъ спасительныхъ постановленій, котори они повзяли въ часѣ миссійного торжества. Душпастырѣ повиненъ старатися, щобы миссія ѳтбулася съ якъ наибольшимъ церковнымъ торжествомъ.

Яко вздръ миссійныхъ проповѣдей: *Missionspredigten des seligen Leonardus von Porto Maurizio, gehalten in der heiligen Fastenzeit. Aus dem Italienischen. Zwei Bände. Wien 1845 bei den Mechitharisten.*

§. 96.

Г. Зо взгляду на слушателей.

Звычайно есть слушательство проповѣдника мѣшане, такъ що до стану, якъ и що до вѣка, вѣдомостей и иныхъ обстоятельствъ; сугь однакожь случаи, що всѣ слушатель проповѣдника сугь собѣ съ малыми изнятїями рѣвни, або прїнаймнѣй належать до того самото стану, н. пр. женихи, родичи, молодѣжь, ученики, вояки, богословы, священники. Если одже проповѣдникъ мае говорити до слушателей одного изъ тыхъ станѣвъ, то мае добру случайнѣсть поучити ихъ точнѣйше о довжностяхъ ихъ стану, понеже може въ своей бесѣдѣ залишити много такихъ рѣчей, котори въ иннѣй бесѣдѣ не мѣгъ бы перейти. Въ такихъ одже проповѣдахъ треба говорити тѣлько о тѣмъ, що слушателей обходитъ, що они знати и заховати обовязани. Поминаючи инни наводжу тутъ лише слѣдующи:

а) *Бесѣды до Священникѣвъ.* Ведля закона церковного обовязани душпастырѣ кожного деканата що року чотыри або хоть два разъ собиратися на соборъ деканальный, который скликае и провадитъ Деканъ або его заступникъ. Цѣль тыхъ соборѣвъ есть кромѣ залагодженя розличныхъ справъ, такожь и духовне упражненіе и ѳтновлене священства, и при тѣй случайности голоситъ оденъ изъ собранныхъ душпастырѣй проповѣдь до собратїй. По многихъ Епархїяхъ собираются священники одного або больше повѣтѣвъ нарочно на таки духовни упражненїя або собранїя духа, що если есть возможно, есть истинно дуже пожелане: „Цѣль тыхъ упражненїй есть очищеніе ѳтъ грѣхѣвъ и злыхъ склонностей, и просвѣщеніе ума, а черезъ тое соединеніе съ Богомъ, ѳтъ которого душа черезъ грѣхъ бѣльше або меньше удалася“. Таки упражненїя сугь священникамъ истинно дуже потрібни, щобы собрали духа, жаловали за грѣхи, и помыслили надъ способомъ, щобы во будуще Богу всемогущему вѣрнѣйше служили; бо черезъ щоденный гамбръ свѣта при рѣзнодорожныхъ хоть и церковныхъ занятїяхъ зачинае духъ малѣти, ревнѣсть зменьшатися, и побожнѣсть яко щось звычайного удалатися, котори обявы посте-

пенно змагаются, и если имъ священникъ не противѣлае, стаются у него слабостїю, котра го ослабляе и до вѣчной гибели допровадити може. При такихъ обстоятельствахъ никто не може перечити, що духовни упражненя сугь для клира не тѣлько полезни, но и потрібни, щобы священники черезъ молитву, ѳттягненься ѳтъ щоденныхъ занятїй, черезъ взаимни созиданїя, примѣры и напѣмненя, и черезъ умертвленя тѣла ѳтновили въ собѣ благодать имъ черезъ возложеніе рукъ удѣлену.

Цѣль духовныхъ упражненїй есть тая сама, якъ и миссійныхъ проповѣдей, т. е. освященіе клира; но предметъ и форма тыхъ проповѣдей есть инна, понеже тутъ выбираются предметы ѳтносячися строго до стану священнического, и представляются не такъ для поученя клира, якъ бѣльше для возбужденя въ немъ спасительныхъ постановленїй. Таки предметы сугь: Званіе, испытане совѣсти загальне и почастне, средства исправленя и совершенства священнического, средства аскетични, якъ молитва, розмышлянье, пѣсть, читанье св. Письма и св. Отцѣвъ, дневный порядокъ священника, высоке достоинство священства, образъ доброго душпастыря, ревнѣсть душпастыря о спасеніе душъ, кротѣсть священника, примѣрнѣсть священника зо взгляду на его вѣрныхъ, пожитье священникѣвъ межн собою, якъ мають заховатися въ пожитю съ мїрянами, потреба частого ѳтновленя спасительныхъ постановленїй повзятыхъ при Тайнѣ Священства, покаянїе, сповѣдь и Причастіе священника.

Тїи проповѣди довжни бути якъ найстараниѣйше выроблени, основани на св. Письмѣ, посяени выреченїями св. Отцѣвъ, и примѣрами зъ житя боговѣйныхъ праведныхъ священникѣвъ. Вырѣбъ довженъ бути ученый, а ѳтдане проповѣди поважне и достоинству хвилѣ яко и слушателей отвѣдне.

„Послушайте, каже Епископъ Кларомонтанскїй въ своихъ бесѣдахъ до клира, послушайте, якъ Богъ самъ черезъ Пророка скажитися: „Пастыре мнози разглиша виноградъ мой, оскверниша часть мою, даша часть желаемую мою въ пустыню непроходную: положиша въ потребленіе пагубы: мене ради разоренїемъ разорена есть вся земля, яко ни единъ есть, иже размышляетъ сердцемъ“ (Иерем. 12, 10, 11). Зъ того пѣзнаете, братья во Христвѣ, якъ великого несчастья краѣвъ и народѣвъ причиною есть недостойный священникъ!“

Яко взоры: *Massillon, Conférences et discours synodaux sur les principaux devoirs des Ecclésiastiques, Paris 1862. vol. II. pag. 365—620. — Discours synodaux, vol. II. pag. 621—740. Тїи отлични бесѣды сугь такожь переведени на розлични языки. — Saint Jure Geistesernewung im Sinne der heiligen Schrift und der Väter für Kleriker; — Dr. Alois Schför,*

sacerdos sacris exercitiis vacans; — Chaignon, Betrachtungen für Priester, Brixen 1870—1872. V. Bände. — Abbé Réaume, Wegweiser für die jungen Priester, Schaffhausen 1846.

Ведля тыхъ самыхъ засадъ составляютъ такожъ проповѣди до кандидатѣвъ стана священническаго съ тымъ тѣлько различіемъ, що опускаеся гдѣяки хвилѣ, котри тѣлько до дѣйствительнаго священника належать.

б) Бесѣды до школьной молодежи повинни бути составлени якъ найпрактичнѣйше, понеже о теоретичныхъ правдахъ мають ученики способнѣсть поучитися въ школѣ на преподаваніяхъ. Предметомъ тыхъ проповѣдей есть всё, що мае яке отношеніе до молодого на наукахъ перебуваючого чоловѣка, такъ: побожнѣсть, пильнѣсть въ наукахъ, послушаніе и почитаніе учителей и настоятелей, добре уживаніе часу, згода и взаимна любовь, и различни пороки и погрѣшности молодежи. При томъ можна уживати доказѣвъ розумовыхъ, но не залишати доказы зъ поваги и досвѣдченя. Примѣры и образы добре есть брати зъ мірскихъ умѣтностей, о скѣлько тѣи ученикамъ суть знаеми. Дуже лихо поступивъ бы собѣ катихитъ, если бы зъ року на рѣкъ всегда тыми самими екскортами жививъ своихъ ученикѣвъ, або если бы употреблявъ печатани проповѣди живцемъ ѳтписани и до его слушателей якъ наименьше застосовани.

Взоры: Jakob Beer, Erbauungsreden für Akademiker; — Boll, Erbauungsreden für Studierende, Augsburg 1852. — Erdinger, Predigten für Studierende, Wien 1862. — Wiedemann, Erhorten für Studierende, III. Bde. — Krönes, die Naturgeschichte im Dienste des Predigers.

в) Проповѣди для воякѣвъ повинни ѳтвѣчати собственности войскового стану, для того треба говорити особливо о обовязкахъ вояка, якъ: о невзрушимѣй вѣрности Цѣсарю, о послушанію и т. п., и о блудахъ и погрѣшностяхъ, котри межн войскомъ часто стрѣчаются, н. пр. піянство, блудѣяніе, непослушенство и т. п. Коли проповѣдникъ выступае противъ беззаконій, довженъ бути осторожный въ выразахъ, щобы не нарушивъ кого лично, и не наробивъ собѣ непріятностей. Межн войскомъ суть такожъ многи упрежденя и предрозсудки, н. пр. зо взгляду на молитву, пѣсть, обходженіе съ инными людѣми, для того треба и на тое увагу зверати.

См. Ambros Kollenez, kurze Feld-Predigten.

д) Проповѣди для увязнѣныхъ мало различаються ѳтъ звичайныхъ наукъ церковныхъ. Выбираеся про тое яко предметъ науки правды вѣры и норовственности, но особливо треба класти натискъ на живе представленіе мерзости грѣха, и на необходиму потребу щирого покаянія. Понеже многи вязнѣ ѳтдаются ѳтчаянію, инни зновъ стаються закаменѣлыми,

для того треба часто говорити о божѣмъ провидѣнію и милосердію, и о божѣй справедливости. Въ тыхъ проповѣдахъ не треба слушателей, хотьбы якъ упавшихъ понижати и съ презрѣніемъ до нихъ говорити, но подаючи имъ спасительни наставленя перенятися любовію до нихъ и ревнымъ стараньемъ о ихъ исправленіе на взѣръ добраго Пастыря, котрый оставивъ 99 овецъ, а пѣйшовъ шукати одну загибшу.

Примѣчаніе. До высше наведенныхъ родѣвъ проповѣдей можна употребити слѣдующи сочиненія: Gretsch, homiletischer Nachlaß, Sonn- Festtags- und Gelegenheits-Predigten, Wien, 12 Bände; — Dr. Augusti, Predigten aus den Schriften der Kirchenväter; — Königsdorfer, Predigten. — Добрянскій, проповѣди празднични, Перемышль — Сабатовичъ, Лозинскій, Величко, Слова, Львовъ — Izakowicz, kazania, 5 томѣвъ — Kajetan Gawiński, nowe kazania passyonalne, przygodne i pogrzebowe, Wrocław 1845 — Hankiewicz, (рускій священникъ) nauki przygodne i święteczne; — Woroniecz, mowy pogrzebowe; — Alphons Liguori, Herrlichkeiten Mariens; — Hungari, auserlesene Musterreden aus den Kirchenvatern gesammelt, Graz, 1838; — Mayer, Festtage der Mutter Gottes; — Aegidius Sais, Predigten auf dem Lande; — Dr. Grzegorz Jachimowicz, kazanie miane na sumie podczas celebry Metropolity Mich. Lewickiego w kościele Jezuitów na uroczystość pamiątki kanonizacyi ś. Franciszka de Hieronimo, Lwów 1840. — Dr. Spiridion Litwinowicz, kazanie na uroczystość Zjawienia bożego w Cerkwi parochialnej miejskiej Wniebowzięcia N. Bogarodzicy Maryi w przytomności JW. Biskupa G. Jachimowicza, Lwów 1842. — Campadelli, Predigten auf alle Sonn- und Festtage des Kirchenjahres, Freiburg in Baden 1873. — Dupanloup, Bischof von Orleans, Unterhaltungen über die populäre Predigtweise: Ehrler, das Kirchenjahr, eine Reihe von Predigten; — Trento, Fastenpredigten, aus dem Italienschen, Freiburg, in Baden, 1873. — Westermayer, Bauernpredigten, die auch manche Stadtleute brauchen können.

Изъ давнѣйшихъ рускихъ проповѣдей:

Изъ XI. столѣтія. Списокъ содержащій слова св. Григорія Богослова; — Поученія Луки Жидята другого Епископа Новгородскаго 1034. † 1060. именно: „Поученіе для братіи“ сказане при вступленію на престолъ, поясняе головни должности ко Богу, ближнимъ и собѣ. — Іларіона слово о законѣ даномъ черезъ Мойсея и о благодати и истиннѣ бывшей намъ ѳтъ І. Христа.“ Іларіонъ бувъ священникомъ въ Берестовѣ коло Кіева, где собѣ выкопавъ пещеру, и въ ней на молитвахъ перебувавъ. Въ Берестовѣ

мавъ великій князь Ярославъ Мудрый лѣтній двѣрь, и при случайности перебуванья тамже пѣзнавъ Маріона ѳтличающагося побожностію и святостію. По смерти Митрополита Кіевскаго Теопемпта собралися рускіи Епископы на возванье Великаго Князя въ Кіевѣ р. 1051. и тамъ безъ всякаго влѣянія Царгородскаго Патріарха выбрали того Маріона на Митрополита Руси. Повыше „слово“ написавъ Маріонъ вѣроятно еще передъ вознесеніемъ на престолъ Митрополитальный. Оно состоитъ зъ трехъ частей: 1. превосходнѣсть христіанской вѣры надъ закономъ Мойсеовымъ и счастье Руси, що стала просвѣщена свѣтломъ евангелскои правды; 2. похвала великаго князя Владиміра; 3. молитва Руси о успѣванью въ вѣрѣ. Се слово ѳтличаея глубокими чувствами и бесѣдническимъ одушевленіемъ, и свѣдчитъ о знаменитѣй богословскѣй учености сочинителя. — Св. Ѳеодозій родженъ въ першій половинѣ XI столѣтія въ Василевѣ коло Кіева, въ Курску учився читати, и посвятився службѣ Бога, стався монахомъ и основавъ Кіево-Печерскій Монастырь; умеръ 3. Мая 1074. Свята Церковь почитае го пѣдъ именемъ св. Ѳеодозія Печерскаго. Онъ оставивъ „духовни поученія“, въ котрыхъ выкрывае темни стороны въ житью мірянъ и монаховъ: пиянство, тропарѣ, поганьски звычаи, забобоны, боязнь стрѣтитися съ монахомъ, лысымъ конемъ, свинею и пр.; — „Посланія“ до князя Изяслава о празднованью Недѣли. — Монаха Якова „посланіе ко Изяславу“; — Сборники дѣлъ св. Отець: оденъ написаный черезъ діакона Іоанна р. 1076 зъ болгарскаго, другій р. 1076. Письма норовственного содержания: „Пчела“, „Златая цѣпь“, „Измарагдъ“. — Владиміръ Мономахъ „поученіе дѣтей“, и „довжности зо взгляду на религію.“

Зѣ XII. столѣтія: Кирилъ Туровскій, родженъ въ Туровѣ, ѳтрѣкся богатои спадцины и вступивъ до монастыря, а потѣмъ заперся въ стовпѣ и тамъ на молитвахъ и строгихъ постахъ перебувавъ. Онъ ѳтличився такожъ яко проповѣдникъ, его проповѣди составлены на взѣръ св. Іоанна Златоуста, и его называютъ „Златословеснымъ учителемъ возсіявшимъ на Руси наче всѣхъ.“ Изъ его письмъ маемо: три поученія о монахахъ, — проповѣди на Недели ѳтъ Пасхи до Сошествія св. Духа, поученіе о слѣпци и хромци, о постѣ, молитвы и каноны покаяни. — Слово „о мытарствахъ“ и „о видѣніи Апостола Павла“. — Сборникъ проповѣдей св. Іоанна Златоуста, и св. Григорія Назіанзенскаго.

Зѣ XIII. столѣтія: Сімеонъ „посланіе ко Поликарпу“; — Кирилъ Митрополитъ Кіевскій, († 1231.) котрый бувъ Престолу Апостольскому вѣрно преданый, оставивъ намъ „поученія ко крестьяномъ“, въ котрыхъ говоритъ о миролюбію въ житью домашнімъ, дае науки слугамъ и го-

сподарямъ, котрымъ позволяе слугъ часомъ бити, но не бѣльше якъ 30 буквѣвъ и т. д. — Аврамій „зѣло книженъ“ оставивъ простонародни поясненія св. Писанія. (Ср. Онуфрій Лепкій, коротке обозрѣніе давнихъ памятникѣвъ рускои письменности, Львовъ).

Зѣ пѣзвѣйшихъ вѣковъ маемо гдекотри письма составлены для обороны св. Уніи съ Римомъ, котри хотяи не суть проповѣдями, тутъ навожду за для ихъ важности, (Ср. § 37. ст. 73). Ипатій Поцѣй „ѳвѣтъ на посланіе Мелетія Патріарха Александрійскаго“ зъ р. 1601. въ котрѣмъ обширно и основно говоритъ о происхожденію св. Духа ѳтъ Отца и Сына, и Приматѣ Папы Римскаго. Той ѳвѣтъ находится при кѣнци проповѣдей Поцѣя выданныхъ черезъ Митрополита Льва Кишку р. 1714. въ Супраслю. — Левъ Кревза сынъ убогихъ родичей, ѳтличився яко ученый богословъ и оборонитель Уніи, написавъ книжку „Оборона единства церковнаго“, выдану по приказу Митр. Велмина Рутскаго р. 1617. Левъ Кревза оставъ р. 1626. Архіепископомъ Смоленскимъ и Черниховскимъ, умеръ 1639. — Митрополитъ Левъ Кишка выдавъ р. 1714. въ Супраслю „Проповѣди и омиліи мужа божого безсмертнои славы Ипатія Поцѣя Митрополита Кіевскаго съ (наведенымъ) посланіемъ Мелетія Патріарха Александрійскаго и ѳвѣтомъ Ипатія“ въ польскѣмъ переводѣ. въ введенію находится житєпись Ипатія Поцѣя написана черезъ Льва Кишку. — Св. Іосафатъ Кунцевичъ, Архіепископъ Полоцкій, написавъ катихизмъ, котрого части находятся въ дѣлѣ: O Contieri Vita di S. Giosafat, Roma 1867. — Ведля мнѣніи гдекотрыхъ есть ѳнъ такожъ авторомъ наведеного дѣла: „Оборона единства церковнаго. — ѳвѣтъ св. Іосафата на письмо канцлера Льва Сапѣги; (бувъ печатаный въ Вѣстнику Вѣденскѣмъ въ фейлетонѣ.) — Яковъ Суша, Епископъ Холмскій ѳтъ р. 1652—1685. написавъ въ латинскѣмъ языкѣ: „Cursus vitae B. Josaphati Kuncevicicii“, Romae 1645 (nova editio Martinov, Parisiis 1865); потѣмъ: „Fenix tertiato redivivus de thaumaturgo Icone B. V. Mariae starożytnego obrazu Chełmskiego Panny i Matki przzenajświętszej historyą z cudami 704 przy temże obrazie doznawanemi“ Zamość 1684. — „Saulus et Paulus Ruthenae Unionis sive vita Meletii Smotricscii“, Romae 1666. Мелетій Смотрицкій „Апология перегирациі до краѣвъ восточныхъ... до народа рускаго, въ Дерманю Монастыри“ выдана въ польскѣмъ переводѣ Львовѣ въ печатни Шелѣги 1628. — Протестъ противъ собора Кіевскаго, на котрѣмъ насиліемъ бувъ Смотрицкій принужденъ ѳткликати свою апологию, Львовѣ 1628. — „Паренезисъ або упѣмненье ѳтъ Преп. Мелетія Смотрицкаго, именованаго Архіепископа Полоцкаго... до братства Виленскаго при храмѣ св. Духа, а въ его лиці до всего народа

русского тои окрестности“ (въ польскѣмъ языкѣ выйшло) въ Краковѣ р. 1629. — „Ексезезисъ, або росправа межн Апологією и Антидотумъ (написанымъ противъ Смотрицкого) о послѣднихъ блудахъ, ложахъ и ересяхъ Зизанія, Филалета, Ореолога и Клерика, котри противъ Смотрицкого писали) составлена черезъ Преп. Мелетія Смотрицкого до народа рускогъ, Львовъ 1629. — Веляминъ Рутскій, Митрополитъ Кіевскій ѓтъ р. 1613—1637. написавъ; „Возваніе до единства католического“, и „Испытанье обороны“, противъ Смотрицкого передъ его наверненьемъ. Безсмертни заслуги Велямина Рутского, котрый старався о утворенье Патріархата Руского були узнани въ Римѣ. Папа Урбанъ VIII. называвъ го въ своихъ посланіяхъ „Стовпомъ Уніи, стовпомъ Церкви, Атаназіємъ Руси.“ — Михаилъ Левицкій, Архієпископъ Львовскій, Митрополитъ Галицкій, посланіе зъ дня 10. Марта 1841, котре Папа Григорій XIV. въ посланію зъ дня 17. Липня 1841. похвално пѣдноситъ; — Дрѣ Іосифъ Сембратовичъ Митрополитъ Галицкій, посланіе зъ дня 25. Студня 1874. о миссіяхъ и братствахъ встремезливости; — „О достоинствѣ чловѣка“. — Іоанъ Ступницкій Епископъ Перемыскій, посланіе пастырскє зъ дня 29. Червня 1873. при вступленю на епископскій престолъ; — посланіе зъ дня 18. Серпня 1874. зъ повода обвѣщенья енциклики П. Пія IX. зъ дня 13. Мая 1874. о ѓтступничествѣ Холмскои Епархіи. — Вирочѣмъ ѓтсылаемъ до исторіи церковнои. *)

IV. Роды проповѣдей ведля внѣшної формы.

§. 97.

Переглядѣ.

Ведля внѣшної формы розличаемъ звязани и свободни проповѣди. Свободни проповѣди суть тін, котри такъ зо взгляду на выбѣръ предмета, якъ и на переведенье науки зависятъ ѓтъ бесѣдника; звязани же суть тін, въ котрыхъ такъ выбѣръ предмета, якъ и его переведенье зависить ѓтъ дотычного зачала евангелского або апостольского, або ѓтъ приписаного катихізма.

До свободныхъ проповѣдей належатъ проповѣди въ загалѣ, — о котрыхъ була бесѣда въ §. 33. и котри составляются ведля правилъ общои и частнои омилетики; до звязаныхъ проповѣдей належатъ омиліи и катихитични проповѣди, о котрыхъ теперъ буде бесѣда.

*) Зр. Pelész, Geschichte der Union, I. 182 ff. II. 377 ff. 1058 ff.

А. Омиліи.

§. 98.

Понятіе и роды.

Омилія есть общеявне поученіе церковне для dorosлыхъ людей, въ котрѣмъ проповѣдникъ перечитанє зачало Евангелія або Апостола поясняє, и зъ него своимъ слушателямъ науки для житья практичного подає. Слово омилія походитъ зъ часѣвъ апостольскихъ, и означає поединчій, фамилійный розговоръ. Такъ читаемъ въ Дѣянїяхъ Апостольскихъ о св. Апостолѣ Павлѣ, що ѓнъ въ Троадѣ говоривъ о ломленіи хлѣба, що греческій текстъ выражає словами: „*ὁμιλῆσας ἄρτι ἀδελφῶν*“. Въ слѣдствіе того названо всѣ бесѣды держани пѣдчасъ богослуженья *ὁμιλία*. Первоначально означає одже слово „омилія“ дружески, фамилійни розговоры; а коли св. Отцы той способъ бесѣды стали употребляти при поясненяхъ св. Письма пѣдчасъ богослуженья, прійшло до того первоначального значенья еще инне зъ практики церковнои взяте, и омилія означає поясненье Письма св. получене съ практичными зъ перечитаной части св. Письма выплывающими поученіями. Понеже св. Отцы, перши христїански проповѣдники наибѣльше тои формы науки употребляли, для того называєся наука о церковнѣмъ проповѣдничествѣ омилетика, а церковный проповѣдникъ омилетъ.

Омилія есть пѣдѣбна до проповѣди и до ексегетики, ко ѓтъ обохъ розличаєся. Омилія розличаєся ѓтъ проповѣди, понеже проповѣдъ перепроваждає одну головну мысль, а въ омиліи можна о бѣльше предметахъ и мысляхъ говорити; дальше въ проповѣди представляєся рѣчь систематично и въ опредѣленѣмъ порядку, а въ омиліи бѣльше случайно; наконецъ порядокъ мыслей опредѣляє въ проповѣди самъ омилетъ, въ омиліи же довженъ держатися порядокъ св. Письма.

Омилія есть такожь пѣдѣбна до ексегетики, но и тутъ заходитъ важне розличіє; бо ексегетика тѣлько поясняє св. Письмо, омилія же робить такожь практични застосованья; дальше ексегетика поясняє св. Письмо бѣльше науково, омилія же тѣлько о стѣлько, щобы бувъ зрозумѣлый текстъ; кромѣ того має омилія, якъ и проповѣдъ введеніє, росправу и заключеніє, чоґо въ ексегетицѣ нема.

Розличаемъ два роды омиліи: низшу и высшу. Если омилетъ поясняє стихъ за стихомъ, положенье за положеньемъ, и до каждого додає практични застосованья, то называєся се низша омилія; если же цѣле чтеніє на певне число частей дѣлить, або цѣле чтеніє зъ однои точки зрѣнія обрабляє, то называєся се высша омилія.

§. 99.

О составленью омиліи.

Низша и высша омилія.

Коли омилеть хоче составити омилію, повиненъ насампередъ уважно перечитати цѣле зачало, щобы пбзнавъ, яки правды вѣры и норовственности може зъ него для потребъ своихъ слушателей произвести. При тѣмъ треба уважати, чи дотычне зачало можна ведля его содержанья подѣлити на части, або чи можна о немъ говорити зъ одной точки зрѣнія, н. пр. въ третю недѣлю вел. Поста о послѣдованію Христа; — чи може тое не можливе, и треба пояснити поодинокы положенья, понеже въ дотычнѣмъ зачалѣ есть бесѣда о различныхъ предметахъ. Въ першѣмъ случаю треба употребити высшю омилію, въ другѣмъ же случаю низшю омилію.

а) Низша омилія поясняе поодинокы положенья перечитаного зачала евангельского або апостольского, не держачися при тѣмъ подѣла библійного на стихи, но змысла, и по поясненію поодинокыхъ положеній подае практичны застосованья. Низша омилія мае такожь введеніе, росправу и заключеніе.

Въ введенію поясняея звязъ зачала съ попереднымъ и слѣдующимъ текстомъ св. Письма, або подаея историчне поясненіе зачала, або показуея, при якѣй случайности, пбдъ якими обстоятельствами тое собылося, що въ ней оповѣдаея, або показуея причину, для чого тое зачало въ тую Недѣлю або въ той Праздникъ читаея.

Въ росправѣ поясняея поодинокы положенья, и додаея заразъ практичны застосованья, при чѣмъ треба уважати, щобы тѣмъ застосованья не були зъ фантазіи або зъ якихъ въ печатанѣй книжцѣ для потребъ инного слушательства або тѣлько для примѣра наведеныхъ, но зъ житья истинныхъ слушателей взяти. Зъ того же показуея, що хотячи добру омилію составити, треба дуже добре знати своихъ слушателей, и незрѣвно легше есть составити добру проповѣдь, якъ добру омилію.

Въ заключенію повтаряея въ короткости всѣ науки и напѣмненья, и вызываея слушателей до ихъ совѣстного захованья.

Примѣръ низшю омилію*) на Недѣлю 29. по Состшествіи св. Духа, Лук. зач. пѣ. Введеніе: *Нынѣшине св. Евангеліе есть для насъ дуже потѣшительне и поучающе: потѣшительне, понеже намъ показуе, где и якъ легко можемо найти помѣчь въ наибѣльшѣмъ несчастью; поучающе, понеже, зъ него видимо, на що наибѣльше па-*

виннисьмо уважати по одержанью божихъ благодѣній. Погляньмо на тое близше. — Росправа: „Входящъ Исусъ въ нѣкѣю весь, срѣтоша его десать прокаженныхъ мѣжей,“ с. е. коли Исусъ . . . . (тутъ треба сказати, яка то була недуга прокаженіе). Тѣ прокаженныи суть образомъ грѣшника. Законъ Мойсея (Левит. 13, 3.) выключавъ прокаженныхъ изъ общества людского, щобы ѳтъ нихъ инни не заразилися. — Такъ само есть и грѣшникъ, доки жие въ станѣ грѣховнѣмъ, выключенный ѳтъ внутренного, благодатного житья Церкви; его добри дѣла не мають передъ Богомъ заслуги, доки не покаеся . . . . (Несчастье грѣшника, вѣчне отверженіе ѳтъ Бога, если не роскаеся.) „И тѣмъ вознесоша гласъ глаголюще: Исусе наставниче, помниди ны,“ с. е. . . . Они стоятъ зъ далека, и просятъ Спасителя о помилованье. Се образъ грѣшника, котрый пбзнае свѣй сумный станъ, и въ Исусѣ видитъ своего Спасителя. Они вопіютъ, бо хотятъ быти очищенными, они просятъ Исуса, бо въ немъ видятъ свое спасеніе. — Такъ и ты грѣшный человекъ, вознеси гласъ твой, и проси о помилованье, бо не досыть пбзнати свѣй грѣшный станъ и т. д. (Воззоветь ко мѣ, и услышу его.) „И видѣвъ рече имъ;“ коли Христосъ ихъ узрѣвъ, помиловавъ ихъ. Якъ велике есть милосердіе боже, якъ велику надѣю повинны мы въ немъ покладати! „Шедше покажитесь священникомъ.“ — тутъ треба пояснити, для чого они мали показатися священникамъ. — Такъ ѳтзывается Христосъ и нынѣ до каждого грѣшника: иди, покажися священникови, иди, ѳткрыи твою совѣсть въ Сповѣди! Священники старого Завѣта могли тѣлько посвѣдчити, що прокаженный есть вже исцѣленный; священникъ же нового Завѣта очиститъ тя силою божю. (Иоанн. 20, 23.) Покажи му одже рану твоеи души, а будешъ чистый; будь такъ послушный, якъ тѣмъ прокаженныи, котри заразъ послушали Христа, и „выстъ идѣшии имъ, очистишася.“ — Тутъ треба навести примѣры зъ житья. — „Єдинъ же ѳтъ нихъ, видѣвъ, ако исцѣлѣ, возвратиса, со гласомъ велиимъ слава Бога,“ с. е. . . . Якъ красныи примѣръ вдячности! „Со гласомъ велиимъ“ славивъ Бога; не досыть було му, вдячне сердце Богу оказати, нѣ-ѳнѣ торжественно хотѣвъ Богу славу воздати, Бога величати, ѳтъ котрого все добре походитъ. — О вдячности, еи красотѣ и потребѣ. — Но „не десать ли очистишася? да девать гдѣ?“ Якъ мало есть вдячныхъ людей? Евангеліе находить межю девятьми тѣлько одного! А въ житю еще меньше ихъ

*) Schleiningер, Predigtamt, S. 723.

находимо, н. пр. . . . „И той вѣ Самарянинъ,“ с. е. . . . що значить Самарянинъ? — Тое примѣчаніе Письма св. заслуге на особлившу увагу. Самарянинъ, чужинець приходить подяковати Богу, а дѣти народа избраного забувають на тую довжність! Тіи люде, котри отъ Бога такъ многи благодѣянія получили, тіи люде, котри що день довжни бы съ псаломникомъ казати: „Что воздамъ Господевн о всѣхъ, аже воздаде мнѣ?“ (пс. 115, 3.) „Не оврѣтошася возвращеся дати славы Богѣ, токмо иноплеменникъ сей“, с. е. . . . Симъ Спаситель ускаржаея на невдячність, а вдячність новыми вынадгороджае ласками: „Воставъ, каже до вдячного Самарянина, иди: вѣра твоя спасе тѣ“. Такъ одозвеса и до тебе грѣшнице: Востани, двигнися зъ твоего пониженья; иди, с. е. иди за помочию благодати Божои заховати заповѣди Божи; „вѣра твоя спасе тѣ“, ты будешь тутъ на земли и во вѣчности збирати плоды твоего роскалнїя. Если одже хочешь статися достойнымъ благодати божои, если хочешь заслужити собѣ на благодѣянія божии, то послѣдуй примѣру Самарянина. Навернися до Спасителя, котрый тя избавивъ отъ рабобы грѣха, и не отвертай ся отъ него, и. пр. . . . Самарянинъ, коли видѣвъ, що есть очищенный, славивъ Бога; прославляй же и ты Бога словомъ и дѣломъ. Заховай соединеніе съ Христомъ черезъ смиреніе и молитву. Очищенный упавъ до ногъ Спасителя, и ажъ на его возваніе двигнувся; такъ и ты дѣлай, воздвигни ся отъ ногъ Иисуса только для того, чтобы го хвалити, и его заповѣди исповняти.

Заключеніе: Для того, возлюбленнїи, послѣдуйте того Самарянина въ упованїю, що только у Иисуса найдете помѣчь и спасеніе; а вытерѣгайтесь примѣра тыхъ прокаженныхъ, надъ котрыхъ невдячностію Иисусъ ускаржаея. Ласку, котроу они достунили, получаемъ и мы въ дуже большомъ степени; для того будьмо Богу вдячными за всё, що отъ Бога получаемъ, прославляймо и величаймо Бога добрыми дѣлами, а такъ и тутъ и во вѣчности заслужимо собѣ на благодать божу и вѣчне спасеніе.

б) Высша омилія розличаея отъ низшой омиліи тымъ, що въ ней поясняея перечитане зачало зъ той точки зрѣнїя, съ котрою цѣле зачало стоитъ въ тѣснѣй звязи, такъ що обрабляея только одно положенье, котре содержитъ цѣле зачало, на взоръ проповѣди. Высшу омилію можна про тое держати только на таки зачала, котри расправляютъ

только о одномъ предметѣ, н. пр. притчи, исторични событія. Составни части высшой омиліи суть: а) Текстъ, котрый всегда треба брати зъ перечитаного зачала. б) Введеніе, котре составляея такъ само, якъ и въ низшой омиліи, только съ тымъ розличіемъ, що тутъ робится подѣлъ; г) росправа, д) заключеніе, при котрыхъ поступаея такъ само, якъ при всякихъ инныхъ церковныхъ наукахъ.

Начеркъ высшой омиліи на 29. Недѣлю по Сошествїи св. Духа Лук. 17. *)

Текстъ: „Входящїи Иисусъ въ нѣкдю весь, срѣтоша его десять прокаженныхъ мѣжей, иже сташа издалеча: И тїи вознесоша гласъ глаголюще: Иисусе наставниче, помилуй ны; т. е. . . .

Введеніе: Счастливи были то часы, коли воплотившїйся Сынъ божїи живѣ межи людьми! Если кто бувѣ дѣткменый тяжкою недугою, потребовавѣ только съ упованїемъ приблизитися до Иисуса, его о помѣчь просити, и заразѣ оставѣ уздоровленный. Тое показуе намъ нынѣшнїе св. Евангелїе. Ахъ, если бы и мы жили въ тыхъ счастливыхъ часахъ, желае неоденъ недужный. Но не тратьте надѣи, возлюбленнїи! Спаситель не переставѣ бути тымъ самымъ челоувѣколюбцемъ, акъ и тогда; и хотяй такъ безпосредственно съ нами не сообщаея, хотяй такъ видимымъ способомъ не исцѣляе тѣлесни недуги, то певно удѣляе трудамъ лѣкарей свое благословеніе. Но розважмо дальше, поб. слушателѣ! чи однородный Сынъ божїи для того только стався челоувѣкомъ, чтобы исцѣляти наши тѣлесни недуги? О вы знаете добре, що онъ для того зѣйшовѣ зъ своего отвѣчного престола, чтобы исцѣляти душевни недуги, чтобы очищати насъ отъ прокаженїя духовного. И тое дѣлае онъ днесъ и въ каждой хвили каждому челоувѣкови, котрый яко щирый каянникъ до него приближаея. Тїи десять прокажени, о котрыхъ евангелїе оповѣдае, суть образомъ грѣшника, а (предложенье) зъ ихъ поступованья пѣзнаемо ознаки правдивого каянника: бо (подѣлъ) 1. десять прокажени, котри хотѣли бути исцѣлеными отъ прокаженїя, показываютъ намъ початокъ щирого роскалнїя, а 2. оденъ, котрый по исцѣленїю вертаея до Христа, показуе ознаки каянника, котрый на дорозѣ покалнїя дальше поступае.

Росправа. I. Часть: Прокажени сташа издалеча, стояли зѣ далека отъ Иисуса Христа. Грѣшникъ каю-

*) Saberenz, Homiletik, pag. 413—416.

щійся, котрый хотїв бы приблизитися до Христа вь св. Тайнв Евхаристіи, не смѣе того здѣлати знаючи, що есть нечистый. — Грѣшникъ пѣзнае свое грѣшне состоянїе — першій степень покаянїя. — Прокажени „вознесоша гласъ глаголюще.“ Они вопіють, бо хотятъ очиститися; они вопіють до Исуса, бо знаютъ, що тѣлько ѡнъ може имъ помочи. Такъ само дѣлае и кающійся грѣшникъ. — Другій степень покаянїя. — Они взывають: „Иисѣе наставниче, помини ны!“ Удаются до ласки Спасителя, признають, що если останутъ исцѣлеными, то тѣлько черезъ его милосердіе. Такъ и кающійся грѣшникъ. Третій степень покаянїя. — Они идутъ по его приказу, и показываются священникамъ; они употребляютъ средства, котри ѡнъ имъ подае, идутъ до священникѡвъ старого Завѣта, хотѣя добре знаютъ, що тѣи не могутъ ихъ очистити ѡтъ прокаженїя, тѣлько посвѣдчити, що они суть вже очищени. Такъ иде и грѣшникъ до священникѡвъ нового Завѣта, показуе имъ (вѣ сповѣди) прокаженїе своеи души, проситъ ихъ о очищенїе, бо знае, що до нихъ сказани суть слова Спасителя: „Прїимте Дѣхъ святъ. Имже отпѣстите грѣхи, отпѣстятса, а имже держите, держатса.“ Кающійся грѣшникъ видитъ вѣ священникахъ заступникѡвъ Христа, котри суть послани ѡтъ Исуса Христа, такъ якъ ѡнъ ѡтъ своего небесного Отца бувъ псланный. —

II. Часть: Одинъ изъ очищенныхъ прокаженныхъ приходитъ до Исуса, падае му до нѡгъ, и воздаему честь и славу за его велику ласку. Такъ само вертаеся грѣшникъ изъ св. Сповѣди, вѣ котрѡй оставъ очищенный ѡтъ ранъ душевныхъ, бїеся вѣ груди, и мовитъ: Исусе, для тебе хочу жити, для тебе хочу умирати; Исусе, твоимъ хочу бути вѣ житю и вѣ смерти! — Першій степень поступающего раскаянїя. — Очищенный Самарянинъ хваливъ Бога, и дяковавъ му, такъ само робитъ и раскаянный грѣшникъ по полученю розрѣшенїя; ѡнъ величае и славитъ Бога, и хотїв бы, чтобы небо и земля, и всѣ сотворенья Бога величали. — Другій степень поступающего раскаянїя. — Но ѡнъ не остае при словеснѡмъ величанїю, ѡнъ вертаеся до Спасителя. Такъ и розрѣшенный грѣшникъ не иде на тѣи мѣстця, до тыхъ осѡбъ, где стався нечистымъ, ѡнъ вертаеся до Христа черезъ совѣстне захованье его заповѣдей. Третій степень поступающего раскаянїя. — Очищенный Самарянинъ не встае ѡтъ нѡгъ Исуса, ажъ коли Исусъ му каже: востани иди. Такъ и грѣшникъ остае смиренно при Исусѣ, сповняе его святы заповѣди, смиряеся передъ Богомъ,

знаючи що Богъ гордымъ противится, смиреннымъ же дае благодать; раскаянный грѣшникъ не хоче розлучитися ѡтъ Христа, бо знае, що галузь ѡтрѣзана ѡтъ пня, не може принести плодѡвъ, що чоловікъ ѡтъ Бога ѡтлученый, его святои ласки позбавленый, не може ничъ доброго и спасительного здѣлати. (Само собою розумѣеся, що при кождѡмъ изъ наведеныхъ уступѡвъ треба навести примѣры зъ житья слушателей.)

Заключенїе: Напоминаеся слушателей, чтобы не остали на середѣ дороги покаянїя, но чтобы поступали постоянно на дорогѣ широго покаянїя. —

Для пѣзнанья различїя межи низшою и высшою омилїею и межи проповѣдію зрѣвнай мѡй начеркъ до проповѣди на 29. Недѣлю по Сошествїи св. Духа. (Сїонъ рускій, Львѡвъ 1871. ст. 697—699.)

§. 100.

Свойства омилїи.

Омилїя должна бути: а) Основна т. е. слушатель повинни пѣзнати правдивый змысль и значенье перечитаного зачала, и оскѡлько тое можливе, пѣзнати такожь, для чого поодинокѣ положенья такъ а не иначе мають розумѣтися. Толкованье св. Письма должно бути коротке и основане на толкованью Церкви; если яке положенье есть само собою ясне и понятне, то опуцаеся его поясненье, и робится тѣлько практични застосованья.

б) Ясна, т. е. чтобы слушатель такъ поясненья, якъ и практични застосованья могли легко розумѣти, и для житья употребити. Для того треба примѣры и зрѣвнанья брати зъ житья слушателей, и такъ ихъ представляти, чтобы слушатель ихъ заразъ поняли, и знали, якъ ихъ для своего житья могутъ употребити.

в) Повна, т. е. поясненье должно бути совершенно, такъ чтобы кождый слушатель мѡгъ по омилїи сказати: теперъ вже добре розумѣю нынѣшне евангелїе або апостолъ.

д) Практична, чтобы слушатель знали якъ, коли и где мають заховати науки вѣ перечитанѡмъ зачалѣ содержани. Цѣль всякои церковнои науки есть не тѣлько поученїе розума, но такожь наклоненїе воли; а на тое треба особливо вѣ омилїи уважати. Треба такъ говорити вѣ омилїи, чтобы кождый совѣстный слушатель мѡгъ по омилїи сказати: Теперъ знаю, що маю робити, якъ собѣ поступати, и я истинно хочу такъ жити.

е) Вѣ собѣ цѣла и заокруглена. Вѣ омилїи можна говорити о различныхъ предметахъ, для того треба старатся, чтобы бесѣда не була за надто розѣрвана, но чтобы

* З текстом цієї Проповіди можна ознайомитися в розділі "Додатки" нашого видання (прим. ред.).

була звязъ межи поодинокими уступами. Переходъ зъ одной части до другой повиненъ бути легкій, природный и не вымуженый, и если бы въ содержанью зачала заходила велика розличность, то лучше есть заключити цѣлкомъ попереджающе положенье, и въ слѣдующомъ зачати говорити о новомъ предметѣ, якъ искусно и насильно оденъ стихъ съ другимъ получать.

§. 101.

О уживанью омиліи и еи пожитку.

Омилетичный способъ поученія церковного есть для народа дуже користный и отвѣтный, бо проповѣдникъ мае случайность говорити о различныхъ правдахъ вѣры и нороственности, и для того може щороку своихъ слушателей о всѣхъ правдахъ поучати. Омилетичный способъ ученія есть дуже поважный, и робить на народъ велике впечатлѣніе, бо проповѣдникъ говоритъ словами св. Письма, которого выреченья каждый вѣрный глубоко почитает; дальше омилія улегшае спамятанье науки, бо слушатель пригадуючи собѣ зачало згадае и науки, котори ему удѣливъ душпастырь при случайности его поясненья; въ концѣ черезъ омилію ознакомляются слушатель съ житемъ и съ идеями рока церковного, котори въ зачалахъ евангелскихъ и апостольскихъ суть представлени. Для того св. Отцы употребляли той способъ ученія, и Церковь много разъ препоручает душпастырямъ, чтобы въ омиліяхъ поучали повѣрене ихъ старанью духовне стадо, и то особливо тамъ, где народъ стоить еще на дуже низкомъ степенѣ образованья. Въ прочемъ омилетичный способъ церковного поученія есть и для самого омилета пожиточный, бо принуждае го до пильного читанья св. Письма, а въ самомъ научанью улегшае му по части его працю, бо подае му порядокъ, въ якомъ мае въ науцѣ поступати.

Но и омилія мае свои тѣнисты стороны, такъ: Въ омиліи чуютъ слушатель о многихъ предметахъ, и тяжко имъ всё запомнати; дальше, понеже въ омиліи треба говорити о многихъ рѣчахъ, и тѣмъ для многихъ слушателей ведля ихъ потребъ застосовати, тяжко есть бути всегда основнымъ; въ концѣ часто повтаряются въ зачалахъ тѣ сами правды, треба частѣйше говорити о тыхъ самыхъ рѣчахъ, що зновъ вредливо вилывае на занимательность науки и увагу слушателей. Зъ тыхъ взглядѣвъ належится проповѣди перше мѣстце.

Въ прочемъ на вопросъ, якои формы ученія лучше уживати для меньше образованыхъ слушателей, омиліи чи проповѣди, отвѣчаю словами Людвига Гранатского: „Не треба всегда употреблять той самой формы науки, но розличной,

ведля успособленья предмета и потребъ слушателей“. Омилія есть легше зрозумѣла, бо не входитъ въ рѣчь такъ глубоко, якъ проповѣдь, не потребно одже до еи зрозумѣнія такъ великого напруженья ума, якъ въ проповѣди; можна омилетичнымъ способомъ легше и скорше поучити; но тяжше прїйде возбудити чувства, бо до того потребно больше часу, больше бесѣдническихъ средствъ, якъ омилія въ тѣснѣмъ значенью слова позволити може. Въ прочемъ благородное пастырское повинно розсудити, где и коли омилія або проповѣдь есть отвѣтна и потребна.

Найдлучши взоры: Омиліи св. Іоанна Златоуста и св. Василия В.

§. 102.

В. Катихитични проповѣди.

Катихитични проповѣди суть науки церковни, котори мають за подставу епархіальный катихизмъ, и черезъ котори омилетъ намѣряе слушателямъ удѣлити основне поученіе въ правдахъ вѣры и нороственности. Проповѣди катихитични суть дуже потрібни и пожиточни, для того многи Соборы, Престоль апостольскій и распорядженья епархіальни препоручаютъ душпастырямъ, чтобы катихитични проповѣди въ поученіяхъ народа употребляли. Такъ межи многими инными сюда ѳтносячимися распорядженьями маемъ енцикликку П. Климента XII. зъ д. 27. Червня 1735. выдану до Епископѣвъ Итали и пограничныхъ краѣвъ, въ которѣй препоручается душпастырямъ, чтобы катехизмову науку не лише дѣтямъ, но и дорослымъ людямъ удѣляли. — Бреве П. Климента XII. зъ д. 26. Червня 1735. удѣляетъ ѳтпустъ всѣмъ, котори занимаются выкладаньемъ науки катехизмовои. А всѣмъ тымъ дорослымъ людямъ, котори принявши достойно св. Тайны Покаянія и Евхаристіи, приходятъ на науки катехизмови удѣляется совершенный ѳтпустъ въ Праздники Рождества и Воскресенія Господня и св. Петра и Павла, который то ѳтпустъ черезъ бреве. „Pastoralis officii“ зъ д. 16. Мая 1736. на всегда всѣмъ краямъ католическимъ збѣставъ оголошенный и удѣленный. — Синодъ Замостскій (tit. II. pag. 72.) распоряджае: „Понеже досвѣдченье учитъ, що народу больше потребне есть „млеко нежели брашно“, для того распоряджае св. Синодъ, чтобы каждый душпастырь въ поодинокѣ Недѣли, або и въ инни дни при большѣмъ собранію народа, поучавъ тойже изъ катихизма, що доуженъ знати для осягненья вѣчного спасенія“. Потѣмъ же приказуе, чтобы потрібный къ тому катихизмъ черезъ мужѣвъ ѳтъ Митрополита вызначеныхъ оставъ составленный, выпечатанный, и парохамъ розбслаанный. Зъ того же показуеся, якъ велику вагу кладе Церковь

на науки катехизмови, чи то они отбуваются способомъ чистон катехизаціи, чи въ катихитичнихъ проповѣдяхъ.

Катихитични проповѣди состоятъ, такъ якъ кожда инна проповѣдь, зъ введенія, росправы и заключенія.

Введеніе може становити коротке поясненіе и практичне застосованіе евангелского чтенія, що есть дуже по-радно, бо тымъ способомъ получаея омилія съ катихитичнымъ выкладомъ; — або въ введенію можна пояснити змысль и значеніе припадающою Праздника; — або наконецъ можна показати звязъ межи настоящою и попередною наукою.

Росправа состоитъ зъ поясненія и основного доказа выбранои правды. При томъ можна поступовати способомъ катихитичнымъ, однакожь не треба ограничатися на самѣмъ поясненію и доказахъ, но треба такожъ старатися возбудити чувства слушателей, и наклонити ихъ волю до совѣстного выповненія пѣзнанои правды.

Въ заключенію треба въ короткихъ но добитныхъ вы-разахъ зобрати головни мысли, и скѣнчити торжественнымъ возваніемъ до житія пѣсля пѣзнанои правды. — Яко руко-водства и взоры въ наукахъ катихитичныхъ можна ужити. Liguori, Katechesen; — Menne, Katechetische Vorträge, Augsb. 1796—1810. — Bressanvido, Katechesen, Augsb. 1853. — Sattler, Christenlehrepredigten, 3 Bd. Regensburg 1847. —

ДОДАТОКЪ.

§ 103.

О потребѣ и способѣ уживанія чужихъ омилетичныхъ сочиненій.

Учительскій урядъ становитъ дуже важну часть званія священническаго, для того безусловно потребно совѣстно и точно до него приготавлиатися. До осягненія тои цѣли треба найперше точно перенятися засадами и правилами, котори предподае омилетика, кромѣ того же треба такожъ читати омилетични сочиненія классичныхъ омилетѣвъ.

Що читаніе такихъ сочиненій есть потрібне, не поддежитъ ніякому сомнѣнію, бо якъ каже Квинтиліанъ: „Multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, plurimis experimentis, altissima prudentia, praesentissimo consilio constat ars dicendi“, (II. 14.) тѣлько черезъ непрестанну працю, и послѣдованіе

такъ теоретичныхъ правилъ, якъ и практичныхъ взорѣвъ можна въ проповѣдничествѣ до певного степеня совершенности допровадити, що посвѣдае исторія всѣхъ великихъ мірскихъ и церковныхъ бесѣдниковъ. „Subacto mihi ingenio, каже Цицеронъ, (т. е. колимы выобразовавъ мой бесѣдническій талантъ), opus est, ut agro non semel arato, sed novato et iterato, quo meliores foetus possit et grandiores edere. Subactio (образованіе таланта) autem est usus, auditio, lectio, litterae“. (De orat. 2, 30.)

Читаніе добрыхъ омилетичныхъ сочиненій приносятъ проповѣдникови двояку користь: зъ него учится омилетъ логично мыслити и образуе въ собѣ добрый вкусъ. Логично мыслити може вправдѣ омилетъ научитися и инымъ способомъ, именно изъ философіи; но заходитъ и тутъ велике розличіе, бо теорія не такъ сильно остае въ памяти, якъ практични примѣры, котори власно относятся до завода душпаствыря. Много важнѣйша есть друга користь выплывающа изъ читанія добрыхъ омилетичныхъ сочиненій, именно образованіе доброго вкуса, т. е. красного и отвѣтного представленія и отданія науки. Зъ такихъ сочиненій учится омилетъ, якъ до розличныхъ родѣвъ слушателей мае говорити, якого стили употреблять, яки образы, зрѣвнанья и т. д. въ данѣмъ случаю суть наилучши и найсилнѣйши. — Но при читанію омилетичныхъ утворѣвъ много, або властиво цѣла користь зависитъ отъ ихъ омилетичнои вартости, для того треба уважати на выбѣръ тыхъ сочиненій. Св. Кароль Боромейскій примѣчае въ томъ взглядѣ: Diligentissime videre debet (concionator), quem e concionatoribus, qui nunc sunt, aut superioribus temporibus extiterunt, ad imitationem deligat“. (Past. instr. p. 1. с. 4.) Зъ того слѣдуе, що хотячи читати якась омилетичне сочиненіе для власного образованія, треба найперше розважити, которе сочиненіе на тое истинно заслугуе, бо дуже було бы хиблено думати, що кожде сочиненіе украшене отвѣтнымъ заглавіемъ (н. пр. многи нѣмецки Musterpredigten) истинно може проповѣдникови за взбръ служити; а потѣмъ треба знати осудити, що можна изъ певного классичного омилетичного сочиненія для власного своего образованія употребити. Истинно классични сочиненія суть дуже рѣдки, а тѣи котори при своей середній або ніякой вартости свою славу тѣлько похвальнымъ рецензіямъ въ однѣмъ або бѣльше дневникахъ завдячають, суть вправдѣ численни, но для омилетичного образованія совершенно безкористни и вредливи, бо они не образують добрый вкусъ, но тойже безображають и псують. Зъ такихъ дѣль не научится омилетъ ничего, его трудъ остае даремный, и для того лтче ничего не читати, якъ таки лихи сочиненія. Въ томъ соглашаються всѣ учитель реторники и омилетики.

Не меньшой ваги есть знати читати классични сочиненія омилетични, т. е. знати зъ нихъ користати, и vybrати тое, що для читателя есть истинно придатне и потребне; а щобы въ семь дѣлѣ не зблудити, не треба ніяке хоть бы найславнѣйше дѣло исклочно и слѣпо наслѣдовати. Каждый чловѣкъ мае свои особенности, свои свойства, котори съ его природою такъ тѣсно суть соединени, що ихъ ѳтложити а чужими часто цѣлкомъ противными заступити совершенно невозможно. Рѣчь маея такъ, якъ и въ приватномъ житью, н. пр. каждому выдалобся дивнымъ желаніе чловѣка бѣльше до глубокого размышлянья и серіозныхъ розговорѣвъ склонного и привычаенаго, наслѣдовати въ товаришескомъ житью инного чловѣка, который безъ наименьшого намысла мае на языцѣ якусь иронию, або сатиру. У сего дѣся то все природно, легко и невымушено; у тамтого було бы то по крайнѣй мѣрѣ смѣшне. Для того треба одже изъ чужихъ сочиненій старатися присвоити собѣ тѣлько тое, що отвѣчае власному успособленью читателя, и въ тѣй мѣрѣ, въ якѣй може прияти власна природа. Отъ одного проповѣдника можна научитися основности въ поясненіяхъ и доказахъ, ѳтъ другого можна научитися, якъ належитъ говорити, щобы чувства взрушити, ѳтъ инного простонародности, а зновъ ѳтъ инного красоты слога и стила. Всѣ тѣи свойства разомъ тяжко буде найти и у найславнѣйшихъ бесѣдникѣвъ. Для образованья омилета остануть дѣла св. Отцѣвъ всегда найбогатшимъ жереломъ, особливо же дѣла св. Іоанна Златоуста, Василия Великого, Григорія Назіанзенскаго, Амброзія В., Грилорія В. и Лигорія.

Изъ пѣзнѣйшихъ часѣвъ маемъ истинни взоры межи Французами: Бурдалю, (Bourdaloüe) яко взѣръ глубокого мыслителя и знатока свѣта; Боссюе, (Bossuet) который яко бесѣдникъ высокими гадками, повагою, силою и проникливостію бесѣды перевысшае всѣхъ; Массілонъ (Massillon) яко взѣръ представленья рѣчи и взрушенья чувствъ, и Фенельонъ (Fenelon). Межи Италіянами: Сеньері (Segneri), который знае такъ простонародно и занимательно говорити, що слушателя мимовольно цѣлого до себе притягае. Межи Испанами: Людвикъ Гранатскій ѳтличающійся чувствительнымъ и созидательнымъ представленьемъ рѣчи. Нѣмцѣ мають дуже богату литературу омилетичну, но истинныхъ взорѣвъ по ихъ власному мнѣнію дуже мало. Пѣдносятъ Франца Гунольта, Греча (Gretsch), Фейта (Feith) и инныхъ; но яко взѣръ омилетичный, т. е. яко дѣла отвѣчающіи всѣмъ вимогамъ критики годѣ ихъ поставити. Въ прочѣмъ нѣмецки проповѣдники кладуть наибѣльшій натискъ на розумови доказы, и цѣле перепровадження здаея бути бѣльше школьне, за педантичне, часомъ

фантастичне и скептичне — принаймнѣй таке впечатлѣніе робитъ на чужесторонного читателя переважне число нѣмецкихъ омилетичныхъ сочиненій, — а меньше до серця промавляюче, котре обстоятельство уменьшае ихъ вартѣсть для словенского проповѣдника. Для насъ отвѣтнѣйши суть взоры изъ романской омилетичной літературы. Симъ однакожь не заперечаея велика вартѣсть нѣмецкой омилетичной літературы, тѣлько треба ей розумно употребляти.*)

Но если тѣлько классични дѣла можна съ правдивою користію читати, щожъ за цѣль мають тѣи проповѣды, котри або въ осѣбныхъ книжкахъ або въ часописьмахъ въ такъ великомъ числѣ появляются? Примѣчаю найперше, що число тыхъ проповѣдей въ самѣмъ дѣлѣ не есть такъ велике, якъ на терпильномъ папери выдаея, бо наибѣльше число тыхъ такъ званыхъ новыхъ проповѣдей есть тѣлько бѣльше або меньше вѣрный ѳттискъ первотвора составленаго передъ давнымъ часомъ черезъ цѣлкомъ инного авторе ѳтъ того, пѣдъ котрого именемъ мы тѣи проповѣди пѣзнаемъ. Въ прочѣмъ най то не буде на ихъ упрекъ сказане. Тѣлько и тутъ желательна бы була совѣстность . . . а тая состоитъ въ наведенью жерель. — Мають и таки середной вартости омилетични сочиненія свою добру цѣль и значенье, именно: они подають проповѣдникови токъ мыслей и роскладъ бесѣды, отвѣтни представленья, примѣры, зрѣванья, образы и т. п., они суть и повинни бути начерками до проповѣдей; а если бѣльше намѣряють, и если хотять проповѣдникови вложити въ уста всё, що ѳнъ мае говорити, то минаются съ своею цѣлю; за богато хотять осягнути, и ничого не осягають, а для проповѣдника, котрый ихъ слѣпо держитя, взглядно же для его слушателей суть вредливи. Безперечну заслугу мають тѣлько классични сочиненія омилетични, употреблени ведля наведеныхъ засадъ, и добри омилетични словарѣ.

Заключаючи симъ омилетику не могу не звернути уваги початковыхъ проповѣдникѣвъ, щобы выстерѣгалися сумнои практики такихъ омилетѣвъ, котри маючи говорити проповѣдь, о тое наибѣльше стараются, щобы выдобути где яку книжку, въ котрѣй находится проповѣдь на зачало, о котромъ треба говорить, и тую або на память выучаються, або просто зъ книжки слушателямъ ѳтчитують. Така практика до ничого доброго не провадитъ; кто ей держитя, тратитъ довѣріе до самого себе, не смѣе взятися до самостоятельной працѣ, пѣдобный есть до оловяного стовпа опертого на спорохнѣломъ деревѣ, и не маючи пѣдъ собою основы не може

*) Schleiniger, Bildung des Predigers 179.

такожь и слушателямъ щось основного сказати. Для того лучше сорозмѣрно слабшу но самостоятельную науку составити, якъ тымъ способомъ ѡтрѣкатиcя власного достоинства. Кто ѡтъ разу не може составити основну науку, най не тратитъ надѣи, що пѡзнѣйше черезъ працю тое буде му можливе, бо такъ каже слово вѣчнои правды: „Добре рабе благій, во малѣ былъ еси вѣренъ, надѣ многими тя поставлю“.

Друга часть Дидактики.

Катихитика.

§. 104.

Понятіе, цѣль и средства катихитичного уряда.

Яко учитель довженъ душпастырь преподавати религійну науку всѣмъ членамъ своей духовной громады; учениками церковного учителя суть одже всѣ вѣрни всякого стану, вѣка и сословія. Межи своими учениками находитъ душпастырь велики различія, поминувши инни, особливо зо взгляду на степень ихъ религійного образованья; суть бо межи ними таки, котри мають вже певни бѡльши або меньши религійни вѣдомости; суть зновъ инни, котри еще ніякихъ религійныхъ вѣдомостей не мають. Предподаючи религійну науку людямъ певного рода исповняе душпастырь урядъ омилетичный, о котрѡмъ була бесѣда въ первѡй части дидактики, коли же душпастырь предподае религійну науку людямъ другого рода, т. е. такимъ, котри еще не мають ніякихъ религійныхъ вѣдомостей, сповняе урядъ катихитичный. Душпастырь сповняющій урядъ катихитичный, называея катихитъ, способъ поученія катихиза, ученики катехумены, а книжка котрой до той науки употребляе, катихизмъ.

Всѣ тїи имена походятъ ѡтъ греческого слова *κατηχηεῖν* (ѡтъ *κατά* и *ἡχος* голось бесѣда) промавляти, поучати, и ведли того означае катихиза первоначально всяку устну науку, катихитъ всякого учителя, катехумень кождого ученика, а катихизмъ кожду книжку, котра содержитъ предметъ дотычної науки.

Пѡзнѣйше стало слово катихиза употреблятися въ различныхъ значеньяхъ; и такъ: мїрски писателѣ употребляли слово *κατήχησις*, *κατεχίζειν* такъ для означенья кождой науки, якъ особливо для означенья науки въ початкахъ якоисъ умѣтности; що приняли и церковни писателѣ и розумѣли пѡдъ катихизою або религійну науку въ загалѣ,

(Римл. 2, 18. — I Кор. 14, 19.), або особливо науку в початках христiанського вѣро- и норовоученiя (Дѣян. 18, 25).

Въ практицѣ церковнѣй мало однакожь слово катихиза еще ширше значенье; церковни учителѣ розумѣли подѣ катихизою не тѣлько поученiе неумѣтныхъ вѣ христiанствѣ, но такожь ихъ христiанське вихованье. Вѣ першихъ вѣкахъ були катехумены звычайно люде доросли, котри хотячи приняти Тайну Крещенiя довжни були найперше перейти степени оглашенихъ (катехуменѣвъ), вѣ которѣмъ часѣ катихиты не тѣлько ихъ поучали вѣ правдахъ вѣры и норовственности, но такожь старалися о ихъ норовственне вихованье, уважали на ихъ житье и поведенiе, щобы ихъ такъ постепенно, но певно и основно до христiанського боговѣйного житья призывахти. Пѣзнѣйше однакожь залишили катихиты тое церковною старожитностiю освячене значенье катихизы, и опираючися вѣроятю на етимологичнѣмъ значенью слова *κατηχηεῖν, κατηχησις* розумѣли подѣ катихизою тѣлько „науку вѣ початковихъ вѣдомостяхъ христiанськой вѣры и норовственности способомъ розмовы удѣляну“, и вѣ тѣмъ значенью бере бѣльша часть до теперѣ унотребляныхъ учебникѣвъ катихитики слово катихиза. Ажь вѣ новѣйшихъ часахъ стали катихиты за примѣромъ Гиршера*) повергати до властивого значенья катихизы. Гиршерѣ приписуе уряду катихитичному „управленiе слова“ (*Verwaltung des Wortes*), т. е. катихитичну науку, и „выконаньемъ слова“ (*Vollziehung des Wortes*), т. е. катихитичне воспитанье (вихованье).

Мы понимаемъ урядѣ катихитичный не вѣ тѣснѣйшѣмъ, етимологичнѣмъ значенью, ведля котрого ѣнѣ ѣтносится тѣлько до катихитичного поученiя; но вѣ ширшѣмъ значенью, ведля котрого задача катихитичного уряда состоитъ вѣ поученiю и вѣ воспитанью.

Катихитичне поученiе розличаеся ѣтъ катихитичного воспитанье не цѣлю, бо цѣль обохъ есть тая сама: религiйне образование молодежи; но средствами. Средство катихитичного поученiя есть наука, а средство катихитичного воспитанья есть богослуженiе и карнѣсть (*disciplina, παιδεία*).

Катихитѣ есть ѣтже обовязанъ поучати катихуменѣвъ вѣ основныхъ правдахъ вѣры и норовственности, и накланяти ихъ до захованья тыхъ правдъ вѣ житью и ихъ вѣ побожности и праведности воспитовити.

*) *Hircher, Katechetik, 4. Aufl., Übungen 1840.*

§. 105.

Потреба и важнѣсть катихитичного уряда, довжнѣсть его справованья и трудности съ нимѣ получени.

Изь самого понятiя катихитичного уряда слѣдуе его потреба. Бо коли у дѣтей стае розвиватися розумъ и свободна воля, ѣтъ тогда они обовязани Бога пѣзнавати, любити и Богу служити. Но тiи довжнѣсти они сами зѣ себе не могутъ пѣзнати, ани не знаютъ, якъ ихъ мають вышпунити; потребуютъ ѣдже ѣтвѣтного поученiя и провадженья. Тое найлучше потверждае досвѣдченье. Безѣ катихитичной науки вырастае молодѣжь дика и неогладжена; змысловiи склонности и похоти берутъ верхъ надѣ розумомъ, суевѣрство, забобоны, беззаконне житье и зневага всякого порядка и всякой власти завладѣла бы серцями такихъ людей, котри николи не получили основнои катихитичной науки; противно же росте молодѣжь, котра тую науку ѣтъ совѣстного душпастыря побирала, не лише вѣ лѣтахъ, но и вѣ честнѣтъ и религiйности, и мае вѣ собѣ найсилнѣйшу основу и заохоту до старанья, щобы сталася колись радостiю и пѣдпорою родичей, защитою учителей, пожиточными членами державы и Церкви, и радостiю неба.

Изь потреби катихитичного уряда слѣдуе его важнѣсть; бо истинно щожъ може бути важнѣйше, якъ души вѣ св. Тайнѣ Крещенiя ѣтъ грѣха первородного очищени, коли вже до пѣзнанья приходятъ, поучати вѣ тѣмъ, що имѣ есть найпотребнѣйше? Що може зрѣвнатися съ тымъ урядомъ, котрый чоловѣкови еще нiякими злыми склонностями не зопсумоу подае основне руководство, якъ ѣнѣ свои обовязки ко Богу, ближнимъ и собѣ мае сповняти, щобы осягнувъ свою послѣдну цѣль? Для того Спаситель занимався съ особлившою любовiю и привязаньемъ дѣтьми, дѣти призывавъ до себе, ихъ поручавъ особлившѣй ѣпѣцѣ и старанности; про тое душпастырь сповняючи урядѣ катихитичный сповняе ѣдень изъ найважнѣйшихъ своихъ обовязкѣвъ.

Довжнѣсть исповняти катихитичный урядѣ мае душпастырь. Тое доказуе: а) Примѣрѣ Христа, котрый усердно занимався дѣтьми, и коли видѣвъ, що его ученики нехотятъ до него дѣти припустити, „негодова и рече имъ: Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ, и не браните имъ: тацѣхъ во есть царствiе Божiе“ (Марк. 10, 13.) б) Выразный приказъ Спасителя, котрый высылаючи своихъ ученикѣвъ сказавъ до нихъ: „Идѣте проповѣдите всѣй твари;“ повелѣвъ ѣдже учити всѣхъ безѣ изнятiя, для того и дѣти. г) Законѣ Церкви, котра всегда и всюди приказовала и приказуе, щобы душпастырь совѣстно ис-

повняли катихитичный урядъ, и препоручила Епископамъ, щобы душпастырей тую довжнѣсть залишающихъ строго наказовали. Зъ другой стороны зновъ Церковь богато вынадгороджае труды тыхъ, котри урядъ катихитичный совѣстно справують, якъ сказано при катихитичныхъ проповѣдяхъ. *д)* Почутье людскости и справедливости, котре съ огѣрченемъ и презрѣнемъ ѳтвертаеся ѳтъ такого душпастыря, котрый не хоче заняться духовнымъ возрастомъ малыхъ дѣтей, но рѣвнодушно и зимно дивится, якъ они для дочасности и вѣчности марно гинуть.

Кромѣ душпастырей мають тую довжнѣсть такожь всѣ люде, котри занимаються выхованьемъ дѣтей, якъ родичи, опѣкуны, крестни отцѣ, учителѣ и т. д.; для того довженъ душпастырь сего рода людемъ часто и усердно той обовязокъ на сердце класти. „Якъ до насъ (священникѣвъ), каже св. Августинъ, належитъ васъ въ Церкви поучати, такъ довжни и вы (родичи и т. д.) дома дѣлати, щобысте могли воздати счотъ зъ тыхъ, котри вамъ суть пѣддани.“ (До ис. 50.) А провинціальный Соборъ Вѣденьскій каже: „Парохи и всѣ душпастырѣ най часто и усердно напоминають родичей, що Богъ давъ имъ дѣти, не тѣлько щобы ихъ тѣлесно живили, но щобы такожь старались о ихъ души, и то тымъ бѣльше, чимъ бѣльшой тѣнъ суть ваги. Най не щадятъ нѣякого труда, щобы свои дѣти ѳтъ першой молодости дѣломъ и словомъ наставляли въ побожности и боговѣности.“

Но урядъ катихитичный есть такожь полученый съ великими трудами; бо если вже тяжко есть поучати и на пути праведности провадити людей dorosлыхъ, и въ религій хотъ по части поученыхъ, то певно много труднѣйше есть обучати и провадити людей, котри о религій мало що, або ничого не знаютъ.

До той изъ самой природы рѣчи выплывающей трудности приходятъ еще инни. Такъ: *а)* Дѣти суть еще слаби и неправни въ мышленью, посѣдають малый засѣбъ воображеній и понятій, для того не легко имъ згадани правды такъ выложити, щобы тѣмъ ихъ разумъ и сердце проникнули, и щобы на всегда въ ихъ памяти оставали. *б)* До того приходитъ еще звычайна у дѣтей легкодушнѣсть, про котру тяжко ихъ притягнути до уваги, тымъ бѣльше, що имъ выкладаются правды надмыслови, котри и dorosлый чоловѣкъ не такъ легко може поняти. *в)* Труды катихита побѣльшають дальше многи ѳтъ него независими обстоятельствомъ. На катехизацію приходятъ дуже часто дѣти, котри або нѣяке або дуже лихе домашне выхованье мають, о котрыхъ родичи не дбають, котри жиють посередъ правдивого моря злыхъ примѣрѣвъ и соблазней, зъ котрыхъ слаба, недосвѣдчена дитина много

собѣ присвоея, и безъ своей вины стаеся зѣпсутою. И тую такъ приготовлену и такъ настроену дитину мае катихитъ претворити, зъ грѣшной праведною здѣлати. Ктѣжь не видитъ, якъ много трудѣвъ, ростропности и умѣтности до сего дѣла потреба? *д)* Кромѣ того мае катехизація поставити угольный камѣнь до правдивои на вѣрѣ основанои норовственности. Но всѣ початки суть тяжки, тымъ тяжши въ сѣмъ многоважнѣмъ дѣлѣ. Лише особливше замилованье, любовь и терпливѣсть змогутъ катихитѣ подати силу, щобы не залишивъ тѣмъ непрестанни поясненья, повторенья, напѣмненья и похвалы, безъ котрыхъ истинна катехизація не есть возможна. *е)* Въ кѣнци и сама метода, пѣсля котрой мае удѣлятися наука катихитична, вымагае ѳтъ катихита много здѣбности и вправы. Катихитъ повиненъ знати розсудити коли уживати синтетичну а коли аналитичну методу; треба му дальше посѣдати даръ своимъ ученикамъ правдивы, ясни и докладни понятія удѣляти, о каждой правдѣ ихъ сильно переконати, ихъ волю ѳтвернути ѳтъ злого, а наклонити до доброго, и ихъ на добрыхъ христіанъ выховати.

Щобы всѣ тѣмъ трудности побѣдити, и свою задачу совѣстно сповнити, най катихитъ мае передъ очима пріятеля дѣтей, Спасителя, и най по его святому примѣру переймее щирою любовію дѣтей; тогда ѳнъ побѣдитъ всяки трудности, пѣзнае высоке достоинство своего званія, и съ истиннымъ одушевленемъ посвятится своему заводу.

§. 106.

Катихитика. Понятіе и подѣлъ.

Катихитика есть систематичный и умѣтный выкладъ тыхъ правилъ и засадъ, ведля котрыхъ дѣти (и религійныхъ невѣжѣвъ) въ религійныхъ правдахъ поучати и религійно воспитовати належитъ. —

Въ прочѣмъ розлични розлично понимаютъ и опредѣляютъ катихитику, соотвѣтно жереламъ, изъ котрыхъ берутъ свои засады и правила. Такъ одни опирались исключительно на досвѣдченью, т. е. они уважали на выслѣдки поодинокихъ способѣвъ катехизаціи, и изъ тыхъ поставляли положительни правила, ведля котрыхъ мали поступати всѣ катихиты. Но не о довго показалося, що катихитика составлена на самѣмъ досвѣдченью не есть ани достаточна ани основна, понеже часто случались выпадки, котри досвѣдченье еще не справдило. Для того кинулися инни на цѣлкомъ противну сторону и не зважаючи на досвѣдченье, хотѣли катихитику на чисто розумовыхъ выводахъ, на философіи основати. Но и тая основа катихитики показалося недостаточною, понеже

еи правила були за надто загальни и не подавали способу, якъ въ поодинокихъ случаяхъ належить поступати. Для того залишили учителѣ катихитики тѣ двѣ крайности, и выбрали едино правдиву и певну основу катихитики, ведля котрой правила и засады катихитики беруться изъ филозофѣи, т. е. изъ природы и успособленья духа чоловѣческаго и изъ до-свѣдченья. Въ тѣмъ змыслѣ понимаемъ тутъ засады и пра-вила, котри катихитика предподае.

Подѣлъ катихитики слѣдуе изъ понятія кати-хитичного уряда. Понеже до катихита належить дѣти поучати и воспитовати; для того дѣлится катихитика на два ѡтдѣлы:

- I. О катихитичнѣмъ поученію;
- II. О катихитичнѣмъ воспитанью.

§. 107.

Коротка исторія и литература катихизы и кати-хитики.

Отсылаючи до фаховыхъ дѣлъ*) буде тутъ лише въ короткости сказано о розвою катихизы и катихитики.

Исторію катихизы можна подѣлити на три періоды:

Першій Періодъ ѡтъ Христа до середныхъ вѣ-кѣвъ.

Исусъ Христосъ, бож. Основатель нашої святой религіи давъ своими науками такожъ взѣръ, якъ религіини науки всякого рода людямъ мають преподаватися. Христосъ съ особливимъ замилованьемъ занимався поученіемъ дѣтей; ѡнъ поучавъ ведля круга вѣдомостей и потребу слушателей въ дружескихъ розговорахъ, притчахъ и зрѣваньяхъ, съ великою любовію, знисходительностію и терпливостію. При-мѣру Христа послѣдовали Апостолы, котри однакѣмъ робили вже рѣзницю межѣ „млекомъ“, т. е. початковою нау-кою христіянською (Евр. 5, 12—14, — 6, 1, 2) и „крѣпкою пищею“, т. е. обширнѣйшою наукою для тыхъ, котри въ початковыхъ понятіяхъ христіянської религіи суть вже поучени.

Св. Отцы дуже ревно занималися катихизаціею, и они дѣлили катихуменѣвъ на бѣльше ѡтрядѣвъ, щобы ихъ въ хри-стіанскѣй религіи тымъ основнѣйше поучити и до св. Тайны Крещенія належито приготувити. Початкови понятія

*) Mayer, Geschichte des Katechumenats und der Katechese in den ersten sechs Jahrhunderten, Rempten 1868. — Ignaz Schmid — Carl Schwarzel — Joh. Mich. Leonhard, котри составили обширни исторіи сего предмета.

христіанської религіи предподавали вѣроятнѣ четцѣ и діакѣны, о таинствахъ же поучали Пресвитеры и Епископы. Въ тыхъ часахъ остали такожъ основани школы катихитични въ Кесаріи, Смирнѣ, Римѣ, и многи инни, межѣ котрыма най-славнѣйша була школа катихитична въ Александріи, въ кото-рѣй учили Пантеносъ, Климентъ и славный Оригинесъ, который покинувши свои попередни занятія и спровавши свою дорогоцѣнну бібліотеку давныхъ кляссикѣвъ, посвя-тився исключительно катихитичному заводу, ѡтъ которого ажъ въ пѣзнѣйшихъ лѣтахъ дуже нерадо розлучився.

Св. Отцы оставили намъ такожъ отлични катихизы такъ: св. Кирилъ Іерусалимскій, катихитични и мистагогични бесѣды; св. Григорій Назіанзенскій бесѣда до катехумен-нѣвъ о крещенію; св. Григорій Ниссейскій, велика бесѣда катихитична; св. Іоанъ Златоустъ, бесѣда до народа Антіо-хійского о крещенію. Инни св. Отцы положили такожъ основу до умѣтной катихитики, особливо св. Августинъ въ дѣлъ: „De catechizandis rudibus“, которе посвятить Діакону Карта-гійскому Деограцію. Въ тѣмъ дѣлѣ найде катихитъ многи наставленья ему потрібни. О тѣмъ сочиненію розсправляе Gruber, katechetische Vorlesungen über das Buch des heil. Augustin: „de catechizandis rudibus“ Salzburg 1830.

Другій Періодъ въ середныхъ вѣкахъ. Въ сѣмъ пе-ріодѣ клала Церковь такожъ великій натискъ на совѣстне и точне справованье катихитичного уряда, однакѣмъ ревнѣсть въ исповненію тои довжности упадала, и катихиза стоить въ середныхъ вѣкахъ въ загаль на дуже низкѣмъ степені, а въ многихъ окрестностяхъ есть майже совершенно занедбана. Причины того паденія катихизы суть розлични, такъ: а) Въ середныхъ вѣкахъ крещено по бѣльшій части дѣти; степені оглашенныхъ остали залишени, а съ тымъ упала такожъ велика стараннѣсть въ приготвленью оглашенныхъ до Тайны Крещенія. б) Непрестанни борбы и переселенія народѣвъ знищили умѣтнѣсть, не лишили ей съ изнятіемъ нѣкотрыхъ монастырей нигде спокѣйной пристани, и оставили по собѣ слѣды грубого невѣжества и тамъ, где перше умѣтнѣсть на щитѣ совершенства стояла. в) До того причинилися въ кѣнци и схолястики пѣзнѣйшихъ вѣкѣвъ, котри своими из-лишними вопросами и вопросиками, и рѣзнородными розли-чїями (distinctio, subdistinctio etc.) утрудняли науку, и многихъ слабоумныхъ совершенно ѡтъ неи ѡтстрашили. Въ прочѣмъ клиръ бувъ съ малыми изнятїями темный, для того народъ еще темнѣйшій. Симъ однакѣмъ не намѣряемъ оспорювати безсмертни заслуги правдивыхъ Схолястикѣвъ, такъ якъ никто не схоче судити великихъ филозофѣвъ ведля пѣзнѣй-шихъ Софистѣвъ. Противно межѣ дѣлами Схолястикѣвъ на-ходимо такожъ дуже добри письма катихитични, такъ: кѣлька

меньшихъ писемъ св. Фомы Аквинатского и св. Бонавентуры, котори хотая посередно могли бы причинитися до движенья катихизы.

Церковь старалася по всеѣ часы о процвитанье тон переважной части душпастырского званія, и многими распорядженьями и приказами наставляла на еи совѣстне исповненіе, а видячи неудольность многихъ своихъ слугъ давала имъ до рукъ отвѣтти сочиненія. Такъ появились на западѣ гдеяки дуже добри сочиненія, именно: Ноткеръ въ St. Gallen въ. 8. столѣтію написавъ поясненье Молитвы Господней и Символа; монахъ Отфридъ написавъ: Catechesin theodiscam, котора содержитъ поясненье Молитвы Господней, головныхъ грѣхѣвъ, апостольского и атаназіаньского Символа, и пѣсни; „Глава во вишнихъ Богѣ.“ Въ томъ самѣмъ часѣ написавъ Епископъ Орлеанскій Іона дѣло „de institutione laicali“, которе подѣлене на три ѡтдѣлы: 1. Що довженъ Христіанинъ вѣрити? 2. Чого мае выстерѣгатися? 3. Що мае дѣлати? Поминувши нини на згадку заслуге особливо Gerson, de parvulis ad Christum trahendis, 1489., который въ инныхъ письмахъ съ болестію згадуе, що наука катихитична такъ остала занедбана*).

Третій періодъ въ новыхъ вѣкахъ.

Зъ початку новыхъ вѣкѣвъ показалися заразы сумни послѣдства занедбаной науки катихитичной. Народъ необученый въ основныхъ правдахъ религіи давался легко увести ложнымъ наукамъ новочасныхъ еретикѣвъ, и громадно опушавъ католическу Церковь. Лютеръ и прочи еретики пѣзнали велику вагу катихитичной науки, и въ короткомъ часѣ появились зъ ихъ стороны многи катихизмы, въ которыхъ они свою ересь ширили, для того и Епископы стали теперь бѣльшу увагу звертати на тую дуже важну часть душпастырства. И не о довго появились католически катихизмы, такъ: Erasmus Rotterdamus, Catechismus i. e. dilucida et pia explanatio symboli apostolorum, decalogi praeceptorum et dominicae pre-cationis, Basileae 1533. — Georg Wicelius, (найперше ученикъ Лютра потѣмъ его наибѣльшій противникъ) Catechismus Ecclesiae d. i. Lehre und Handlungen des heil. Christenthums aus der Wahrheit göttlichen Wortes kurz und lieblich beschrie-ben, и многи инни. Особливо же спасительни послѣдства мали рѣшенія Собора Тридентійского (зас. 24. к. 4. о испр.), въ слѣдствіе которыхъ появились ажъ за надто многи катихизмы. Найважнѣйши суть: Катихизмъ бл. Петра Канизія (Администратора Вѣденской Епархіи ѡтъ 1554.—1555.) который

*) Gerson назывався властиво Jean Charlier, и свое имя получивъ ѡтъ родимон парохіи Gerson въ Епархіи Rheims; бувъ канцлеромъ Университета въ Парижи.

катихизмъ (Catechismus major) бувъ р. 1554. въ Вѣднѣ по приказу Цѣсаря Фердинанда I. выданный, а р. 1566. послѣдовавъ му вытягъ изъ бѣльшого катихизма, катихизмъ малый для дѣтей. Той катихизмъ оставъ безчисленно разѣвъ перепечатанный, на найрозличнѣйши языки переведенный, и удержався по нынѣшни часы въ уживанью. Наши руски катихизмы, бѣльшій и меньшій суть переводы катихизма бл. Петра Канизія. Той катихизмъ оставъ по распорядженью Цѣсаря Фердинанда I. въ австрійскихъ краяхъ, а потѣмъ въ Нѣмеччинѣ и въ инныхъ краяхъ запровадженый; р. 1777. оставъ за часѣвъ Кардинала Архіепископа Вѣденского Мигация пересмотренный, р. 1856. зновъ зредагованный и до употребленія приписанный. У насъ есть, — о скѣлько менѣ вѣдомо — въ Церкви той катихизмъ приписанный. — Соборъ Тридентійскій постановивъ самъ выдати катихизмъ для душпастырей. Выбрана була одже особна комиссія, котра мала занятися тымъ дѣломъ; но начеркъ составленный черезъ тую комиссію не бувъ одобренный, понеже не бувъ практичный и простонародный, а понеже Синодъ мавъ вже скѣднитися, для того принявъ Престоль Апостольскій на себе задачу старатися о составленье такого катихизма. Тое дѣло остало поручене тремъ отличнымъ богословамъ, (Леонардъ Маріно Архіепископъ Ланчаньскій, Егидій Фоскарарі Епископъ Моденьскій и монахъ Францъ Фурейро) а до помочи и наряды придани имъ були три кардиналы и славный филологъ Подджо (Poggio). Той катихизмъ появился р. 1566. подъ заглавиемъ: Catechismus romanus ad paucos, и по нынѣшни часы мае якъ наибѣльше значенье. Кромѣ тыхъ двоухъ найславнѣйшихъ катихизмѣвъ мали бѣльше значенье такожъ катихизмъ Беллярміна выданный р. 1603. по приказу П. Климента VIII. а ѡтъ П. Венедикта XIV. всѣмъ Епископамъ захваленый; Клявдія Флері (Fleury) историчный катихизмъ, Епископа Боссюе катихизмъ и инни. Въ прочѣмъ ѡтъ тыхъ часѣвъ появлялися катихизмы якъ грибы по дожди, но треба признати, що дуже многи були нездали. — Св. Юсафата катихизмъ, о котрѣмъ высше сказано. —

Въ найновшихъ часахъ наибѣльше остали розширени и приняты катихизмы Іезуиты Дегарба и Пароха Шустера. — Тии катихизмы суть и на руске переведени, такъ: катихизмъ малый Дегарба черезъ О. Селецкаго, пароха Епархіи Перемыской, и черезъ Директора гимназіального Совѣтника школьного О. В. Ильницкого; — катихизмъ Шустера черезъ катихита гимн. О. І. Гушалевича, и для шкѣлъ народныхъ и середнихъ суть тии катихизмы приписани. — Минувшого року появился еще катихизмъ катихита гимн. о Тороньского.

Катихизмъ Дегарба мае гдеяки превосходности надъ

катихизмомъ Канизія, о котрыхъ зр. А. К. Ohler, Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes, 8. Aufl. Mainz 1874. S. 253 ss.

Въ новѣйшихъ часахъ появились такожъ многи руководства до поясненія катихизма, такъ: Gruber, Praktisches Handbuch der Katechetik für Katholiken, Salzburg 1844. — Leonhard, Vollständige Katechesen zur Erklärung des in den k. k. österr. Staaten vorgeschriebenen großen Katechismus, Wien 1840. Dessen katholische Glaubens- und Sittenlehre in Fragen und Antworten durch die bibl. Geschichte des alten und neuen Testaments für Katecheten und Seelsorger, Wien 1829. — Löffler, Schulkatechesen, 3 Bde. Wien 1846. — Deharbe, Erklärung des fath. Katechismus, 5 Bde. Paderborn 1861—1865. — Kathol. Katechismus für Kinder in katechetischer Lehrweise erklärt, 2 Bde. Paderborn 1865—1868. — Hergenröther, Katechetisches Handbuch der kath. Religionslehre, 3 Theile. Würzburg 1862. — Schuster, Katechetisches Handbuch zum Gebrauche für jeden Katechismus, 5 Bde. Freiburg 1861. — Alban Stolz, katechetische Auslegung des Katechismus 3 Bde. Freiburg 1848. — Meh, Vollständige Katechesen für die untere Klasse der Volksschule, Freiburg 1871. — Dr. F. Schmitt, Erklärung des kleinen Verhabeischen Katechismus und des mittleren Verh. Kat. Freiburg 1871—1872. — Zenotti, ausgearbeitete Katechesen, Wien 1873. — A. Löffler, vollständig ausgearbeitete Schulkatechesen, Wien 1875. — Schmid, historischer Katechismus, Schaffhausen, 1852. Katechetisches Repertorium, Schaffhausen 1856. — J. A. Friß, christkatholische Katechesen, Tübingen 1871. — Steinmeß, die kirchliche Leitung der Volksschule, Hannover 1871. — Hirschfelder, Lehrplan für die Ertheilung des fath. Religionsunterrichtes, Mainz 1871. — Mehler, Beispiele zur gesammten christkath. Lehre, Regensburg 1871. 6. Bde.

Катихитику писали: M. Ign. Schmidt, methodus tradendi prima elementa religionis, seu catechizandi, Bamberg 1769. — Ven. Strauch, der Katechist nach seinen Eigenschaften und Pflichten, Bamberg 1785. — Felbiger, Vorlesungen über die Kunst zu katechisiren, Wien 1774. — Galura, Grundsätze der wahren sokratischen Katechisir-Methode, Freiburg 1793. — Socher, Anleitung zur Katechisir-Kunst, München 1803. — Oeberberg, Anleitung zum praktischen Katechisiren, Münster 1825. — Leonhard, theoretisch-praktische Anleitung zum Katechisiren, Wien 1819. — Gruber, katechetische Vorlesungen, Salzburg 1830. — Müller, Lehrbuch der Katechetik, Würzburg 1838. — Hirschfer, Katechetik, 4. Aufl. Tübingen 1840. — Dr. Schmid, wissenschaftliche Katechetik, Wien 1840. — Катехетика, (літографовани письма) преподавана слушателямъ Богословія во Львовѣ составлена изъ катихитики Шмида и пастырского богословія Gollowitz'a.

Кромъ того находится коротша або обширнѣйша катихитика майже въ кождомъ сочиненію пастырского богословія.

ПЕРШІЙ ОТДѢЛЬ.

Катихитичне поученіе.

§. 108.

Переглядъ и подѣлъ.

Теорія катихитичного поученія предпоае правила и за-
сады, ведля котрыхъ наука религійна мае удѣлятися дѣтямъ
и въ загалѣ религіинимъ невѣжамъ.

Дѣлится на двѣ главы:

- I. О предметѣ катихитичной науки;
- II. О формѣ катихитичной науки.

I. ГЛАВА.

Предметъ катихитичной науки.

§. 109.

Переглядъ.

Зо взгляду на предметъ катихитичной науки иде го-
ловно о рѣшеніе слѣдующихъ вопросовъ:

А. О якихъ правдахъ религіиныхъ мае катихитъ своихъ
учениковъ поучати, або о выборѣ предмета катихи-
тичной науки?

Б. Въ якомъ порядку мае преподавати пред-
метъ катихитичной науки?

Г. На сколько отдѣловъ мае катихитъ своихъ
учениковъ дѣлити?

Д. Чи до катихитичной науки есть потребный
катихизмъ, и яки свойства доженъ тойже мати?

§. 110.

А. О выборѣ предмета катихитичной науки.

Предметомъ катихитичной науки суть правды вѣри и
норовственности Богомъ откровени и отъ Церкви яко таки
узнани и догматично опредѣлени. Однакожь зо взгляду на
молодой вѣкъ и ограничени понятія учениковъ не можна имъ
отъ разу всѣ тин правды выкладатати, лише тое, що для нихъ
необходимо потребне. При выборѣ одже предмета кати-
хитичной науки треба собѣ поступати ведля слѣ-
дующихъ засадъ:

1. *Катихитъ* долженъ мати передъ очима цѣль катихитичной науки, и для того учити найперше тое, що до зацепленья религійности и норовственности есть необходимо потребне, або принаймнѣй пожиточне. Зъ той засады слѣдуе, що катихитъ долженъ зъ своихъ выкладѣвъ выключати а) всё тое, що не належитъ до правды вѣры або норовственности, н. пр. въ якѣй порѣ року Богъ свѣтъ сотворивъ; б) всё неправдиве, бо ложь не може причинитися до осягненья цѣли катихитичной науки; в) всё что есть непевне, и Церковію не опредѣлене; бо то не можна выкладати яко истинну, що Церковь догматично не рѣшила. Тутъ належатъ всяки приватни мнѣнія и догадки, н. пр. где лежитъ пекло, якій тамъ огонь; дальше чисто схоластични и псевдомистични вопросы, котри лише ученыхъ богословѣвъ могутъ занимати, н. пр. для чого сатана не може бути спасеный, яка була лѣствиця Якова. д) Належитъ исключати всё что до осягненья цѣли катихитичной науки не есть пожиточне, н. пр. критични слѣдженья, и всяки спекулятивни розумованья. е) Такожъ треба выключати зъ катихитичной науки всё, що може переконанью стояти на завадѣ або норовственности шкодити, н. пр. о ересяхъ, о шестѣй заповѣди. Всё одже таке, що не причиняея до осягненья цѣли науки катихитичной, долженъ катихитъ изъ своихъ выкладѣвъ выключати, а противно учити:

а) Тое, что есть правдиве, что истинно належитъ до откровенон науки о ѣткупленью, освященію и спасенію рода людского, и що катехуменѣвъ провадитъ до пѣзнанья цѣлого объема науки христіаньской.

б) Изъ науки норовственности долженъ катихитъ выбирать таки правды, котри для дѣтей суть практични, и не лишень причиняются до ихъ убагородненья и освященія, и въ ихъ молодыхъ сердцахъ зацепляютъ христіаньски добродѣтели; но особливо тѣи довжности, котри они пѣсля своихъ тѣлесныхъ и душевныхъ силъ могутъ заховати и выповняти. Зъ того взгляду долженъ катихитъ особливо учити о обовязкахъ послушенства, справедливости, правдолюбія, побожности, и о инныхъ подѣбныхъ довностяхъ, котри и дѣти знати и до котрыхъ совѣстного выповненья завчасу привычантися повинни.

2. *Выборъ предмета катихитичной науки зависитъ ѣтъ объема понятій ученикѣвъ*, т. е. ѣтъ степенни развитья душевныхъ силъ и вѣдомостей, съ якими ученики на науку катихитичну приходять. Для того повиненъ катихитъ початковымъ катехуменамъ удѣляти лише начала религійной науки, опускаючи всё, що до близшого поясненья религійныхъ правды служить. Ажъ коли дѣти знаютъ вже основни правды треба

съ ними отвѣтно до змагающихся понятій и розширяющихся вѣдомостей дальше поступати.

3. *Довженъ катихитъ уважати на кругъ дѣланій* теперѣшнихъ и по всей вѣроѣтности и будущихъ своихъ ученикѣвъ. Подъ кругомъ дѣланья розумѣются ѣтношенья, въ якихъ чоловѣкъ остае, и обовязки зъ тыхъ ѣтношеній выплываючи. Для того повиненъ катихитъ застановитися, подъ якими обстоятельствами дѣти жиютъ, до якого сословія ихъ родичи належатъ, яки обовязки ихъ вѣроятный станъ на нихъ вкладае, на яки влѣянія суть выставлени и пр., и ведля того особливо въ тѣмъ ихъ обучати, що имъ найпотребнѣйше.

4. *Въ кѣнци долженъ катихитъ при выборѣ предмета науки уважати:* а) На часъ, якій для науки религій есть назначеный; бо если мае бѣльше часу, може при поодинокихъ правдахъ довше забавитися, въ противномъ же случую коротше, но все точно и меньше предмета брати. Дуже ошибочно и шкодливо робивъ бы катихитъ, который бы для браку часу поодинокимъ правды тѣлько поверховно выкладавъ; лучше есть меньше, но основно, якъ богато, но поверховно учити. б) На принятый звычай, ведля которого н. пр. въ великомъ постѣ береса съ дѣтьми до сповѣди здѣбными наука о св. Тайнахъ Покаянія и Евхаристіи. в) На особливши вымоги часу и мѣстця. Такъ если появляются якись особливши пороки противъ вѣры або норовственности, треба отвѣтни правды точнѣйше и обширнѣйше выкладати и пояснати. —

§. 111.

Б. О упорядкованью предмета катихитичной науки.

Якъ въ каждой науцѣ, такъ и въ катихитичной науцѣ залежитъ много ѣтъ того, въ якѣмъ порядку тая наука удѣляея. Належитый порядокъ есть душа всякой науки, и для того не осягнула бы наука катихитична своей цѣли, если бы ей безъ певного порядку выкладалося. Бо хотя дѣти не пѣзнають заразы той порядокъ, и не поймутъ взаимну звязъ поодинокихъ правды, то певно пѣзнѣйше давъ бы ся имъ дуже чути его недостатокъ, и тяжко бы имъ прійшло поняти и спаматати собѣ цѣлу науку. Для того не подлежитъ ніякому сомнѣнію, що катихитъ повиненъ катихитичну науку въ певномъ, отвѣтномъ порядку выкладати.

При упорядкованью предмета долженъ катихитъ уважати на самъ предметъ и на своихъ ученикѣвъ. Предметъ катихитичной науки есть щось положи-

тельне, дане; его составни части стоятъ межи собою въ органичній звязи. Порядокъ одже, въ которѣмъ катихитична наука мае выкладатися, есть потрібный и незмѣняемый, такъ що катихитъ его своеволью не переставити не може.

Но зъ другой стороны обовязанъ катихитъ поучати и образовати катехуменѣвъ, и то способомъ ихъ душевнымъ силамъ и вѣкови отвѣтнымъ. Зъ того взгляду одже повиненъ катихитъ данный предметъ ведля педагогичныхъ и дидактичныхъ засадъ расположити и выкладати.

На основѣ сказаного дадутся для упорядкованья предмета слѣдующи засады поставити:

1. *Ибле откровеніе есть оденъ непрерывный всегда поступающий рядъ дѣлъ божихъ, и яко такий повиненъ исторично предшавлятися. Якъ Богъ постепенно обявлявся роду людскому, такъ повиненъ и катихитъ на пѣдставѣ исторіи постепенно провадити катехумена до пѣзнанья дѣлъ божихъ, и цѣлого откровенія. Въ поодинокихъ періодахъ исторіи откровенія найде катихитъ содержанье того, що мае выкладати своимъ ученикамъ въ поодинокихъ періодахъ ихъ молодого вѣку, соотвѣтно развитью ихъ душевныхъ силъ и объему понятій *).*

За историчнымъ упорядкованьемъ предмета катихитичной науки промавляють дуже важни причины, такъ:

а) Психологія. Развитие духа чоловѣческаго зачинаея ѳтъ поглядѣвъ т. е. поодинокихъ представлений; бо межи душевными силами чоловѣка найперше зачинае дѣлати сила погляда (Anschauungsvermögen), а ажъ пѣзнѣйше развиваеся разумъ, который поодинокы погляды порѣвнуе, розличае, порядкуе, получае и зъ нихъ собѣ понятія т. е. загалныя представленья, котри вспѣльни ознаки рѣчей содержать, творить. Изъ поглядѣвъ повстають одже понятія. Катихитъ повиненъ про тое уважати на тое природне развиванье силъ душевныхъ, и тымъ катехуменамъ, котри еще стоятъ въ періодѣ поглядѣвъ, представляти найперше таки рѣчи, на котри они мовбы очима могутъ дивитися, т. е. оповѣдати имъ поодинокы событія изъ библіной исторіи, котри не суть що инне, якъ рѣчевіи (fontret) представленья, погляды.

б) Исторія. Наука катихитична содержитъ откровеніе боже, которе роду людскому постепенно и исторично остало обявлено; для того и катихитъ доуженъ собѣ такъ само поступати, тымъ бѣльше, що тое поступованье повагою Церкви есть освящене. Церковь представляе въ протягу року церковного цѣле откровеніе способомъ историчнымъ, праздники и обряды церковни голосятъ намъ що року цѣлу науку откровенну. Для того видимо той способъ катихитичной науки у

*) Hiršcher, Katechetik, — Schmied, historischer Katechetismus.

найславнѣйшихъ Учителей Церковныхъ, якъ въ дѣлѣ св. Августина: de catechizandis rudibus. г) Педагогія промавляе за историчнымъ порядкомъ катихитичной науки; бо дѣти радо слушають повѣсти, легко еи понимаютъ и памятають, и событія, о котрыхъ дѣзналися, не толькы образуютъ ихъ разумъ, но такожь и сердце; а коли пѣзнѣйше наука религійна удѣляеся имъ въ видѣ понятій, есть имъ богатый матеріаль до поясненій, доказѣвъ, наклоненій вже знаемый, и они истинно могутъ зъ науки катихитичной користати *).

2. *Катехумены повинни науку поняти и въ житю заховати; для того доуженъ катихитъ увзгляднѣти такожь способъ дѣланя и развитя душевныхъ силъ молодежи. Для того повиненъ ихъ провадити:*

а) Отъ легшого до тяжшого: легше же есть тое, до котрого понятія меньшой силы душевной, меньше вправы въ мышленью, и меньше попередныхъ вѣдомостей потрібно; н. пр. перше треба оповѣдати исторію, а потѣмъ впроваджаеся наука, перестороги, — перше наводится доказы зъ досвѣдченья, ажъ потѣмъ розумовіи.

б) Отъ знакомого до незнаемого, при чѣмъ треба ведля того стосоватися, що бѣльшости есть знаеме: н. пр. узмысловленіе, представленье, понятіе.

г) Отъ частного до загалного при чѣмъ треба о тое старатися, чтобы дѣти частны понятія, котри до поясненья загалного мають служити, добре порозумѣли и въ памяти задержали, такъ чтобы собѣ на нихъ при загалномъ понятію заразъ и живо могли пригадати.

д) Отъ змыслового до надзыслового, н. пр. перше учти, що Богъ есть найсправедливѣйшій, наймилосерднѣйшій, бо тѣи свойства божи дѣти зъ примѣровъ скорше пѣимуть, потѣмъ що есть найсвятѣйшій.

3. Тѣи науки, безъ котрыхъ слѣдующи не були бы зрозумѣлыми, або котри суть основою або причиною слѣдующои, треба перше выкладати; н. пр. благодать божа и Тайны; Богъ и свойства божи.

4. Тѣи науки, котри близше лежатъ кругови дѣланья дѣтей, и для того для нихъ суть занимательнѣйши и на теперъ пожиточнѣйши, треба скорше выкладати, якъ тѣи, котри ихъ ажъ пѣзнѣйше будутъ обходити; н. пр. заповѣди божи и церковни; Тайна крещенія и Т. Супружества.

*) Ведля тон засады составлене есть дѣльце: „Religionsbüchlein für den ersten Unterricht in kath. Schulen und Familien von P. Sigmund Dellöcker, 4. Aufl. Linz 1875.

§. 112.

Г. Подѣлъ ученикѣвъ на классы.

Зъ того, що доси о предметѣ и его упорядкованью сказано, показуея потреба катехуменѣвъ на классы подѣлити, щобы потѣмъ можна ближе опредѣлити, що маея выкладати ученикамъ поодинокихъ класъ. При тѣмъ подѣлѣ треба уважати на ученикѣвъ и на предметъ науки.

Зо взгляду на ученикѣвъ не належить дивитися на ихъ вѣкъ, но на розвитъе ихъ душевныхъ силъ и на вѣдомости, яки собѣ вже присвоили, и ведля того опредѣлити, до которой классы они мають належати. — Предметъ науки зновъ треба такъ подѣлити, щобы назначена для каждой классы часть науки религійнон отповѣдала розвитью душевныхъ силъ ученикѣвъ.

Звычайно дѣлится катехуменѣвъ на три классы.

Въ першѣй классѣ выкладаются перши, основни правды вѣры и нороственности, особливо же тѣи, котри каждый чловѣкъ хочай осягнути вѣчне спасеніе — довженъ знати и вѣрити. Тѣи правды выкладаея на основѣ исторіи, и цѣлу науку застосовуея до слабыхъ еще и нерозвитыхъ понятій дѣтей. Но и тутъ треба о тое старатися щобы тѣи науки становили межи собою одну цѣлѣсть, щобы не були лише урывками, противно, щобы тѣи науки относилися до повной религійнон науки такъ, якъ маленька дитина до мужа въ цвѣтѣ вѣку стоячого.

Науку катихитичну треба зачинати заразъ, якъ тѣлько дѣти зачнутъ ходити до школы, хотяй еще не знаютъ читати. Початковыхъ обучаея въ звычайныхъ молитвахъ. Треба о тое старатися, щобы дѣти научилися тѣи молитвы добре и выразно вымавлати, тымъ бѣльше, що дома учатся тыхъ молитовъ дуже часто поперекручано и съ додатками: потѣмъ поясняе ся имъ хоть слова тыхъ молитовъ, и при тѣмъ обучаея ихъ способомъ историчнымъ въ основныхъ правдахъ вѣры и нороственности, о скѣлько ихъ душевни силы тое поняти могутъ.

Зачинаея *а)* Отъ знака креста свѣтаgw, до чого при соединяея науку о Бозѣ въ св. Тройци единѣмъ, и о дѣлахъ божихъ, якъ: сотворенью, откупленью и освященію. По тѣмъ слѣдуе *б)* Отче нашъ и Богородице Дѣво. *в)* При вѣрѣю переходится въ короткости отвѣтно до понятій дѣтей правила вѣры *). *д)* При десѣть заповѣдаухъ Божиухъ и заповѣдаухъ церковныхъ переходится такъ само науку норост-

*) Augustin Gruber, Katechet. Vorlesungen, Salzburg 1884. дае примѣры.

стенности, и показуея, якъ и маліи дѣти могутъ заповѣди божи заховати або переступати. *е)* При св. Тайнахъ треба особливо тымъ заниматися, що ся дѣе при справованью тыхъ Тайнъ. *ж)* Въ науцѣ о Христіаньскѣй справедливости можна гдещо доповнити зъ того, що було сказано при заповѣдяхъ. Потѣмъ слѣдуе *з)* наука о послѣднихъ рѣчахъ, и *и)* повторенъе тыхъ правдъ, котри каждый чловѣкъ повиненъ знати и вѣрити. Потѣмъ можна еще пояснити гдѣяки обряды, котри дѣти часто видятъ, н. пр. благословеніе, окропленъе священою водою и т. д.

Коли дѣти знаютъ читати, то треба зачати съ ними брати малый катихизмъ, котрый въ першѣй классѣ (т. е. въ першихъ двоухъ рокахъ, въ котрыхъ дѣти ведля законѣвъ повинни до школы ходити) мае бути укѣнченый.

Въ другѣй классѣ выкладаются правды вѣры и нороственности способомъ историчнымъ вже гдещо обширнѣйше и наводится вже бѣльше практичныхъ приложеній до теперѣшнихъ и будущихъ отношеній и занятій ученикѣвъ.

Въ третѣй классѣ наконецъ стаея наука религійна вже обширнѣйша и докладнѣйша, въ котрѣй тое, що въ першихъ двоухъ классахъ выкладано сорозмѣрно до розвитія душевныхъ силъ и потребъ молодежи бѣльше розшираея и доповняея. „Катихитъ, каже Гіршеръ, довженъ поступати въ своихъ выкладахъ: отъ „що“ до „для чого“, отъ внѣшного до внутренного, отъ доказаного до причины, отъ видимого до невидимого, отъ частности до загалного, отъ явленья до его силъ и законѣвъ, отъ присоединеного (concretum) до отвлеченого (abstractum), отъ поодинокихъ понятій до ихъ прагматичнон звязи, отъ початкѣвъ божого откровенія до его совершенія, отъ початковыхъ понятій до загалного погляда на цѣлый предметъ, наконецъ отъ першого наставленья и провадженья обуджающихся склонностей до самостоятельного пѣзнанья довжностей. При тѣмъ довженъ катихитъ памятати, що его ученики не задовго опускають школу, вступлятъ въ свѣтъ, где имъ многи небезпеченства грозятъ, для того повиненъ на тѣи взглядъ брати, и противъ нихъ своихъ ученикѣвъ вооружати. —

Ведля правосильныхъ законѣвъ школьныхъ обовязани дѣти отъ укѣнченого 6. до укѣнченого 12. року житья до школы ходити (арт. 40. зик. зъ дня 2. Мая 1873, ведля §. 21. закона изъ дня 14. Мая 1869 отъ 6. до 14. року житья). Катихитъ може одже ведля того предметъ науки такъ подѣлити: въ першѣй классѣ зъ початку ограничатися на изуцнѣй науцѣ безъ уживанья катихизма, а потѣмъ брати до помочи малый катихизмъ. Въ другѣй классѣ брати той самъ катихизмъ съ обширнѣйшими поясненіями, або обширнѣйшій (середній) въ его найвысшѣмъ объемѣ, а въ третѣй классѣ обширнѣйшій

катихизмъ такъ, чтобы дитина въ остатнѣмъ роцѣ школьнѣмъ науку цѣлого катихизма точно знала.

Роспорядженьемъ Министра Вѣроисповѣданій и Просвѣты зъ дня 18. Мая 1874 опредѣлене есть для науки религiи въ народныхъ и выдѣловыхъ школахъ слѣдующе число годинъ: I. Въ неподѣленныхъ еноклассовыхъ школахъ народныхъ съ цѣлоденною наукою тыжднево 6 годинъ, именно 2 годинъ для дѣтей, котри першій рѣкъ до школы ходять, 2 годинъ для тыхъ, котри суть въ 2., 3., 4. школьнѣмъ роцѣ, а двѣ годинъ для прочихъ, котри суть въ 5., 6., 7. и 8. школьнѣмъ роцѣ. — II. Въ роздѣленныхъ еноклассовыхъ школахъ народныхъ (съ пѣвденною наукою), въ котрыхъ школьна молодѣжь есть роздѣлена на низшій ѳтрядъ съ двома ѳтдѣлами (першій ѳтдѣлъ для 1. школьного року, другiй ѳтдѣлъ для 2. и 3. школьного року) и на высшiй ѳтрядъ такожь съ двома ѳтдѣлами (именно першiй ѳтдѣлъ для 4., 5. и 6. року школьного, а другiй ѳтдѣлъ для 7. и 8. р. школьного) разомъ тыжднево 6 годинъ, именно: для обохъ ѳтдѣловъ низшого ѳтряда по одной годинѣ, а для обохъ ѳтдѣловъ высшого ѳтряда по двѣ годинѣ тыжднево. — III. Въ двоклассовыхъ школахъ народныхъ, въ котрыхъ кожда класса роздѣлена на два ѳтдѣлы (именно першiй ѳтдѣлъ першон классы для 1. шк. року, другiй ѳтдѣлъ першон классы для 2. и 3 року; — першiй ѳтдѣлъ другои классы для 4., 5. и 6. року, а другiй ѳтдѣлъ другои классы для 7. и 8. року), тыжднево 6 годинъ, т. е. по одной годинѣ въ обохъ ѳтдѣлахъ першон классы, и по двѣ годинѣ въ обохъ ѳтдѣлахъ другои классы. — IV. Въ трехклассовыхъ школахъ народныхъ, въ котрыхъ кожда класса тоже на два ѳтдѣлы есть подѣлена (и на поодинокы ѳтдѣлы двохъ першихъ классъ приписаны оденъ рѣкъ, на ѳтдѣлы третон классы по два роки) тыжднево 8 годинъ, именно по одной годинѣ въ обохъ ѳтдѣлахъ першихъ классъ, и по двѣ години въ обохъ ѳтдѣлахъ третон классы. — V. Въ чотыреклассовыхъ школахъ народныхъ, въ першiй классѣ одна година, а въ прочихъ классахъ ведля ѳтдѣловъ по 4 години, одже разомъ 13 годинъ тыжднево. — VI. Въ пятиклассовыхъ школахъ народныхъ въ першiй и другiй классѣ по одной годинѣ, въ третiй классѣ двѣ годинѣ, а въ четвѣртiй и пятiй классѣ по 4 години, одже тыжднево 12 годинъ. — VII. Въ шестиклассовыхъ школахъ народныхъ въ першiй и другiй классѣ по годинѣ, въ третiй и четвѣртiй классѣ по двѣ годинѣ, а въ пятiй и шестiй классѣ по 4 години, тыжднево 14 годинъ. — VIII. Въ седмиклассовiй школѣ въ першiй и другiй классѣ по годинѣ, въ 3., 4., 5. и 6. классѣ по двѣ годинѣ, а въ 7. классѣ 4 години, разомъ 14 годинъ. — IX. Въ осьмоклассовiй выдѣловiй школѣ въ першiй и другiй классѣ по одной

годинѣ, въ 3., 4. и 5. классѣ по двѣ годинѣ, въ 6., 7. и 8. классѣ по одной годинѣ, разомъ 11 годинъ тыжднево. — Роздѣлъ предмета религiйной науки на поодинокы ѳтдѣлы и классы належитъ ведля §. 5. закона школьного державного до власти церковной (Зр. Wiener Diözesanblatt 1874 Nr. 17).

Зваживши, що въ нашихъ народныхъ школахъ звычайно всѣ дѣти разомъ въ одной комнатѣ науку побирають, тяжко есть дѣти такъ подѣлити, чтобы кожду классу особно обучати; бо непорадно було бы, чтобы дѣти поодинокихъ классъ лише тогда на науку религiи учащали, коли на нихъ рядъ прiйде, а то тымъ меньше, по за якъ душпастыръ на мале число годинъ есть ограниченный. Для того треба такъ собѣ поступати, чтобы катихитъ дѣтямъ до одной классы належачимъ разомъ велѣвъ сидѣти, и при вопросахъ поодинокимъ ученикамъ ставляныхъ узгляднявъ, до котрой классы они належатъ. При такiй вспѣльной науцѣ буде наука дѣтей низшой классы пожиточна и для старшихъ, бо буде имъ пригадовати тое, що вже учились; а зъ вопросѣвъ старшимъ ставляныхъ будутъ хотѣ цѣкавши меньши дѣти користати.

Дотычно предмета цѣлорочной науки катихизмовон въ поодинокихъ классахъ треба собѣ такъ зарядити, чтобы въ кождiй классѣ кождогу року взяти цѣлу науку катихизмову, очевидно въ обемѣ поодинокимъ классамъ отвѣтнѣмъ; бо той способъ есть съ многими користями полученый. Такъ:

а) Наука стаеся тымъ способомъ занимательнѣйша, бо катихитъ наводитъ постепенно всегда нови доказы и примѣры, робить всегда нови практични приложеня и переходить постепенно ѳтъ историчного способа науки до бѣльше систематичного.

б) Черезъ частѣйше повторенъе и постепенно розширенъе науки религiйной могутъ собѣ дѣти туюжь лучше спамятати и въ серци вкоренити. Такъ дитина, котра незнаючи еще читати научится лише зъ оповѣданя катихита коротенькiй начеркъ правдъ религiйныхъ, коли вже знае читати, поступае дальше за помочию катихизма малого и бѣлшого и що разъ обширнѣйшихъ выкладѣвъ катихита, и хотяй властиво основа цѣлой науки есть всегда та сама, то однакожь той самъ предметъ выступае передъ очима дитины всегда въ новѣмъ видѣ, въ постепеннѣмъ розвiтъю, що и цѣкавѣсть дитины заостряе, и еи до уваги накланяе.

в) Зваживши наконецъ, що не всѣ дѣти посѣщаютъ школы такъ довго, якъ то законы приписуютъ, и часто передъ укѣнченъемъ вѣку школьного школу опуцшаютъ, осягаеся тымъ способомъ научаня тую користь, що хотяй бы яка

дитина вже по перших лѣтахъ вѣку школьного школу опустила, має принаймнѣй зъ взгляду на плянь науки начеркъ и заснову цѣлон религійной науки.

Для тыхъ причинъ нѣякимъ способомъ не можна одобрити поступованье тыхъ катихитѣвъ, котри хотячи поодинокы части религійной науки основнѣйше брати, дѣлять цѣлый катихизмъ на части, котри на цѣли лѣта школьной науки розкладають, и ажъ въ послѣднѣмъ роцѣ цѣлый катихизмъ беруть. —

§. 113.

Д. Катихизмъ.

Изъ повыше сказаного треба заключити, що до науки катихитичной есть докончычѣ потребный катихизмъ. Той бо содержитъ тѣи правды и науки, котри катихитъ має выкладати, и показуе порядокъ, въ котрѣмъ они мають выкладатися, и робить возможнымъ, щобы всѣ катихиты религійну науку ведля того самого систему выкладали; а дѣтямъ дае руководство, па подставѣ котрого они собѣ выклады катихита скорше и певнѣйше спамятати и тѣйжъ выучитися мають.

Но щобы катихизмъ своей задачи бувъ отвѣтныи, доужень:

1. *Содержати найпотребнѣйши и найважнѣйши правды* и приписы христѣанько католической религій, и
2. *тѣйжъ въ легкѣмъ и природнѣмъ порядку*, наилучше ведля ихъ историчного развитья;
3. *ани не за довго ани не за коротко*;
4. *сѣ отвѣтныи*, обстоятельствамъ сорозмѣрными *доказами и практичными приложеньями*;
5. *въ бесѣдѣ для дѣтей зрозумѣлой выкладати*.

Близши вопросы и росправы въ сѣмъ взглядѣ, именно котрый изъ до теперъ существующихъ катихизмѣвъ наилучше своей задачи ѣтповѣдае, переходять обемъ сего письма; згадуемъ лише, що въ новѣйшихъ часахъ наибольше роспростроненый катихизмъ Дегарба. Въ прочѣмъ о сѣмъ предметѣ вычерпуючо пише Augustinus Gruber, Theoretisch-practisches Handbuch der Katechetik, Regensburg 1870, ст. 736—938.

Въ кождѣй Епархїи есть приписанныи певныи катихизмъ, котрого священникъ при катехизаціяхъ въ школѣ и въ Церкви повинень триматися, а при тѣмъ уживати инни обширнѣйши подручни книги до поясненья катихизма составлени, котри высше були наведени. —

II. ГЛАВА.

Форма катихитичной науки.

§. 114.

Переглядѣ и подѣлѣ.

Маючи опредѣленный предметъ катихитичной науки иде теперъ о его переведенье и представленьє, або о поданье способа, якъ предметъ катихитичной науки має бути оброблений и представленый, щобы дѣти ѣтнесли изъ катихитичной науки пожелану користь. Въ тѣмъ состоитъ форма катихитичной науки, подѣ котрою (якъ въ омилетцѣ §. 47. ст. 92.) розумѣемъ внутренне и внѣшне устроенье катихитичной науки.

ПЕРШІЙ ЧЛЕНЪ.

Внутренне устроенье катихитичной науки.

Внутренне устроенье катихитичной науки ѣтносится до переведенья тѣйже ведля правилъ лонки для осягненья ея послѣдной цѣли, с. е. религійно—норовственнаго образованья молодежи. До осягненья тѣи цѣли потребне:

- А. Поученіе розума,
- Б. Возбудженьє чувствъ, и
- Г. Наклоненіе воли.

А. Поученіе розума.

§. 115.

Понятіе.

Успѣхъ всякой науки зависить въ першѣмъ рядѣ ѣтъ точного и ясного зрозумѣнїя и понятїя предмета науки, къ чому потребни суть поясненья и доказы. Въ тѣмъ взглядѣ треба одже въ загалѣ поступати ведля правилъ омилетики (§§. 49—62). Однакожь въ катихитичной науцѣ заходятъ еще инни трудности. У дѣтей суть силы душевни еще дуже мало або цѣлкомъ не розвинени; дѣти не мають еще представленья о тыхъ рѣчахъ, о котрыхъ або за помочію котрыхъ катихитъ має ихъ поучати, для того не можна имъ заразъ пояснати предметы катихитичной науки, но треба найперше провадити ихъ до того, щобы они могли собѣ представити тѣи предметы, о котрыхъ мають учитися, або треба образовати ихъ силу представленья; ажъ потѣмъ, коли дѣти суть въ состоянїю зробити собѣ представленьє о поодинокихъ предметахъ

науки, або коли суть въ состоянію тїи предмети собѣ вообразити треба имъ тїижь пояснити, и доказами скрѣплити.

Для того буде тутъ бесѣда:

- I. О образованью силы представленья;
- II. О катихитичныхъ поясненіяхъ;
- III. О катихитичныхъ доказахъ.

§. 116.

I. Образованье силы представленья.

Погляды, понятїи, идеи.

Коли дитина першій разъ прїйде на школьну науку, суть ей душевни силы еще дуже мало або цѣлкомъ не розвинени; дитина не мае еще ани представленья о различныхъ предметахъ, о которыхъ мае учитися; кругъ ей представленій есть ограниченный на дуже мале число предметѣвъ, посередъ которыхъ до теперь жила; дальше ей представленья и вѣдомости не сягають. Хотячи одже тую дитину учити о предметахъ ей еще совершенно незнаемыхъ, треба послѣдовати природѣ, и ведля тыхъ правилъ, ведля которыхъ духъ чоловѣческой природно собѣ представленья дѣлае, провадити дитину, чтобы она прїйшла до состоянїя представити собѣ предметы религїйной науки.

Ведля психологїи*) ѳтносятся всяки наши представленья або до чогось существующого, або до чогось на существующѣмъ находячогось, н. пр. его дѣланье, свойства, состоянїе; дальше они относятся або до змыслового або до надзмыслового. Представленье чогось, которе тѣлько до одного предмета ѳтносится, называеся поглядъ; (*Anschaung*, созерцанїе) представленье, которе до бѣльше предметѣвъ може ѳтноситься, называеся понятїе; представленье (або гадка) чогось надзмыслового, называеся идея.

1. *Погляды* (созерцанїя) *повстають природно такъ*: Предметъ влїяе на наши змыслы, черезъ що мы звертаемъ на него увагу, роскладаемъ цѣлѣсть, котора подъ наши змыслы прїйшла, на его составни части, погледаемъ на кожду тую часть, а потѣмъ соединяемъ всѣ тїи части въ духу въ одну цѣлѣсть, и маемо поглядъ на цѣлѣсть. Соотвѣтно тому довженъ катихитъ хотячїй допровадити учени-

*) Зр. Dr. Albert Stöckl, Lehrbuch der Philosophie, 2. verm. Aufl., Mainz 1869. S. 35 ss. — M. R. Döler, Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes, 8. Aufl. Mainz, 1874. S. 103 ss. — Schüch, 1. c. S. 215 ss.

кѣвъ до того, чтобы они получили поглядъ на якїй предметъ, найперше влїяти на ихъ змыслы, одже представити имъ той предметъ, н. пр. дерево, образъ, потѣмъ черезъ вопросы звернути ихъ увагу на составни части того предмета, дальше велѣти имъ высказати здѣлани спостереженья, н. пр. на деревѣ: пень, галузи, — на домѣ дахъ, коминъ, ѳкна, дверѣ и т. д.; потѣмъ провадити ихъ до того, чтобы они получали разомъ здѣлани спостереженья, доки не прїйдуть до цѣлости, которѣй даеся властиве имя, и такъ припроваждаеся дѣти до представленья цѣлости, або до погляда на предметъ.

Такъ належить поступати при образованью силы погляда у дѣтей при всѣхъ предметахъ, котори дадутъ розложитися на части. *Изнати* суть поединчи предмети, и. пр. свѣтло, голосъ, смутокъ и т. п. котори не можна на части розложити, о которыхъ впрочѣмъ и мали дѣти мають по бѣлшій части представленье.

Ведля предметѣвъ, до которыхъ они ѳтносятся, суть два роды поглядѣвъ, внутренни и виѣшни. Виѣшни погляды суть представленья о предметахъ виѣшныхъ (тѣлесныхъ), внутренни погляды суть представленья о внутреннихъ предметахъ, н. пр. мышленье, пѣзнаванье, желанїе, и т. п. — При обохъ родахъ поглядѣвъ треба заховати высше наведени изъ природы рѣчи выплываючи правила, но зо взгляду на ихъ особенности треба кромѣ того узглядняти слѣдующи засады:

A. До виѣшныхъ поглядѣвъ можна дѣти провадити або непосредно або посередно. Безпосередно, если ся дѣтямъ показуе предметъ, о которѣмъ мають собѣ зрѣбити представленье, н. пр. дѣмъ, дерево, дубъ и т. п. Той способъ есть наилучшїй, и треба го употребляти, где тѣлько можливе.

Но понеже въ религїйной науцѣ мало есть такихъ предметѣвъ, котори бы катихитъ мѣгъ своимъ ученикамъ въ природѣ непосредно показати, для того треба старатися тую цѣль посередно осягнути. Тое же дѣеся:

a) Черезъ образы. Въ тѣмъ случаю треба образъ показати дѣтямъ, якъ бы то бувъ самъ изображенный предметъ въ природѣ, велѣти имъ чтобы уважали на всѣ, що на тѣмъ образѣ видять, и чтобы тое описали. Потѣмъ треба дѣтямъ оповѣсти о тѣмъ, що на образѣ не може бути представлене, якъ: великѣсть, роскладъ и т. д. а потѣмъ велѣти имъ повторити, що они сами на образѣ спостерегли, и о чѣмъ дѣзналися зъ устъ катихита; потѣмъ треба, чтобы здѣлани спостереженья разомъ зѣбрали, дати цѣлости имя, а потѣмъ для лучшего запаятанья цѣле еще оденъ або бѣльше разъ въ вопросахъ перейти.

Образы при науцѣ катихитично́й употребляюти, повинни бути правдиви и вѣрни, досыть велики и красни, а по крайно́й мѣрѣ не богомазы.

Прекрасне въ томѣ взглядѣ дѣло есть: Die heil. Schrift des alten und neuen Testaments. Prachtausgabe mit 230 großen Bildern illustriert von Gustav Doré, 4. Aufl. Stuttgart. Druck und Verlag von Eduard Hallberger. Выходитъ на ново въ выпускахъ; цѣле дѣло стоитъ 42 зол. а. в.

Меньше есть: „40 biblische Darstellungen, herausgegeben in der Verlagshandlung von Herder in Freiburg.“

б) Черезъ зрѣванье, т. е. составленье незнаемого предмета съ инымъ до него подобнымъ и ученикамъ добре знаемымъ предметомъ, н. пр. скинии завѣта съ христіанскою Церквою. При томѣ треба о тое старатися, щобы дѣти мали ясно представленье о поодинокихъ частяхъ и цѣлости знаемого имъ предмета; потѣмъ оповѣсти имъ недостаюче, и сказати, що и той незнаемый имъ доси предметъ такъ выглядае. Само собою разумѣся, що зрѣванье не дасть дѣтямъ такъ живого представленья, якъ образъ; для того треба где тѣлько можливе, старатися о отвѣтти образы. Еще меньше пожиточне есть для малыхъ дѣтей само описанье або оповѣданье, бо тое предкладае вже бѣльше розвинени силы духовни.

Б. Труднѣйша есть задача катихита провадити дѣти до творенья внутреннихъ поглядѣвъ, а однакожь есть тое безусловно потрібне, понеже катихитъ есть обовязанный образовати внутренне, религіино-норовственне житье молодежи, которе найперше душу молодежи переняти, а ажъ потѣмъ въ житью черезъ слова и дѣла мае оказоватися. Тутъ можна такожь двоякимъ способомъ поступати, непосредно и посередно. Безпосередно, если катихитъ допровадитъ своихъ ученикѣвъ до того, щобы они представили собѣ дѣланье ихъ власной души. Къ тому же потреба: 1. Возбудити въ дѣтяхъ тое душевне состоянїе або тую душевну дѣятельность, о которой они мають зробити собѣ представленье; 2. Звернути увагу дѣтей на тую дѣятельность (або состоянїе) душевну, и велѣти имъ высказати, взглядо до того ихъ напровадити, чимъ она обявляеся, а потѣмъ. 3. Дати ей имя, и вопросами старатися переконати, чи дѣти мають представленье о томѣ предметѣ. *)

*) Н. пр. щобы дати дѣтямъ представленье о „зрѣванью“, бере катихитъ до руки двѣ книжки, показуе ихъ дѣтямъ, и каже: Уважайте дѣти! що я маю въ рукахъ? Теперь дивѣтся добре, чи тѣ двѣ книжки суть цѣлкомъ рѣвни, чи въ чѣмъ различаются? (Коли оденъ скаже, що суть рѣвни, пытаеся дальше:)

Той способъ поданья дѣтямъ внутреннихъ поглядѣвъ не можна однакожь всегда употребляти, н. пр. для представленья задрости, гнѣва, користолюбїа, гордости и т. п. для того треба оживати посередни способы.

Посередно може катихитъ тую цѣль осягнути троякимъ способомъ:

а) Звертаеся увагу дѣтей на внѣшни явленїа певныхъ дѣятельностей и состоянїй душевныхъ, якъ они на живючихъ лицахъ або на образахъ выражаются, н. пр. вырази радости, смутку, жалю на лица, гнѣва въ очахъ и т. п. При томѣ звертаеся увагу дѣтей на дотычне лице або образъ, н. пр. Христось благословитъ дѣти; пытаеся дѣти, що они спостерѣгають на образѣ, або напроваджаеся ихъ до тыхъ спостереженїй; зъ тыхъ внѣшнихъ явленїй заключаеся на внутренне состоянїе, котрому даеся имя, а потѣмъ цѣле переходится съ дѣтьми въ вопросахъ, щобы имъ тое представленье (поглядъ на рѣчь) лучше впечатлѣти, и пересвѣдчитися, чи они мають истинно представленье о тѣй рѣчи. Но той способъ рѣдко можна употребляти для недостатка подмета; бо годѣ всегда въ своемъ часѣ мати подъ руками чоловіка, на котромъ бы можна таки спостереженья зробити, а о добри образы еще труднѣйше.

б) Черезъ зрѣванье, при чемъ поступаеся такъ само, якъ и при провадженью до творенья внѣшнихъ поглядѣвъ.

г) Черезъ оповѣданье и примѣры. Треба тѣлько выбирати трафни, поважни и легки до понятїа примѣры; треба ихъ живо и ясно предложити, и звернути увагу на тѣ ознаки, котри мають служити до творенья представленья (внутреннего погляда) о надзмысловѣмъ дѣтямъ незнаемѣмъ предметѣ. — Примѣры и повѣсти наилучше брати зъ библіинои исторїи, н. пр. для внутреннего погляда на гордѣсть, притчу о Фарисей, — пѣдозрѣванье, исторїю Савля и Ирода, — зависть, Каниъ и Авель, братья Юсифа Египетского, — примиримѣсть, поступованье Юсифа съ братьями, Исусъ на

Въ чѣмъ же суть рѣвни? О якихъ двохъ рѣчахъ ты сказавъ, що они рѣвни? Що съ спостерѣгъ на тыхъ двохъ рѣчахъ? Теперь же дивися, въ чѣмъ они различаются? (до 2.) На що дививъ есь ся при тыхъ двохъ книжкахъ? а потѣмъ нащо? О якихъ рѣчахъ ты изслѣдовавъ, въ чѣмъ они суть рѣвни а въ чѣмъ различаются? (до 3.) Теперь уважай: Изслѣдовати, въ чѣмъ два (або бѣльше) предметы суть рѣвни, а въ чѣмъ различаются, значитъ, тѣи рѣчи зрѣвнати. Що то есть изслѣдовати, въ чѣмъ два предметы суть рѣвни, а въ чѣмъ различаются? Що значитъ зрѣвнати? Котори рѣчи ты зрѣвновавъ? Для чого кажешь: я зрѣвновавъ тѣи двѣ книжки? —

крестъ, — жаль, постановленье поправы притча блудного сына, — терпчивость, исторія Юва, и т. д.

2. *Понятія. Понятіе есть составленье характеристикъ ознакъ якоисъ рѣчи.* Понятія повстають природно такъ: Разумъ чоловѣка зрѣвнуе розлични черезъ поглядъ одержани представленья, и изслѣдуе, въ чѣмъ они суть собѣ рѣвни, а въ чѣмъ розличаются; потѣмъ не зважаючи на розличія уважае тѣлько на ихъ вспѣльни ознаки, составляе ихъ разомъ, и зъ нихъ робить собѣ загалне представленье, або понятіе. До того природного правила доженъ застосоватися и катихитъ, коли хоче своихъ ученикѣвъ припровадити до творенья понятій. Повиненъ одже найперше споводовати у дѣтей бѣльше отвѣтныхъ представленій; потѣмъ съ натискомъ пѣднести ихъ вспѣльни характеристични ознаки; дальше вычислѣти тѣи пѣднесени вспѣльни характеристични ознаки, и ихъ разомъ составити, а наконецъ тое загалне представленье, понятіе его власнымъ именемъ назвати. Потѣмъ треба вопросами пересвѣдчитися, чи дѣти всѣ точно порозумѣли. *)

3. *Идеи* ѣтносятся до найвысшихъ таинствъ христіанства, и катихитъ повиненъ провадити своихъ ученикѣвъ до того, чтобы они были въ состоянію выробити собѣ найвысши религіини представленья, т. е. идеи. Для осягненья тои цѣли треба: а) избрати якесь змыслове до отвѣтной идеи ѣтносячяся представленье, н. пр. власть мѣрска и всемогущество Бога; в) показати, що тое представленье (свойство) може бути еще бѣльше, н. пр. що ктось може мати еще бѣльшу власть, и що власть мѣрска есть яко конечна такожь ограничена; потѣмъ г) наводится причину, изъ которой показуеся, що есть надзмыслове и надприродне существо, у котрого не ма того ограниченья, н. пр. „Оу челоуѣкѣхъ невозможна оу Бога возможна сѣтъ“ (Лук. 1, 37). Наконецъ д) получаеся выпровадженіи такъ представленья, и даеся имъ имя; одже власть Бога не есть ничимъ ограничена, Богъ есть всемогущій. — Такъ само належитъ поступати и при образованью инныхъ идей.

*) Н. пр. чтобы дѣтямъ дати понятіе о чудѣ, можна ужити библіину исторію о браку въ Канѣ Галилейскѣй, о воскресеніи Лазаря, уздоровленью слѣпородженого и инни, котори найперше оповѣдаеся, або если суть знаеми, тѣлько пригадуеся. Потѣмъ кажеся, що тое тѣлько Богъ мѣгъ здѣлати, и провадится дѣти до того, чтобы они сами тое пѣзнали; дальше пытаеся дѣти, яке дѣло Богъ въ наведенныхъ случаяхъ зробивъ, а наконецъ кажеся: видите дѣти! таке дѣло, которе тѣлько Богъ може произвести, называеся чудо. — Потѣмъ треба вопросами пересвѣдчитися, чи дѣти всѣ точно порозумѣли. —

§. 117.

Призвычаенье дѣтей до уваги и средства до образованья памяти.

Изъ выше сказаного само собою слѣдуе, що катихитична наука остане для дѣтей безкористна, если они не будутъ на всѣ точно уважати, если науку собѣ не спамятають. Для того треба старатися возбуди и заохотити дѣти до уваги, и образовати ихъ память.

а) *Щобы увагу дѣтей возбуди и удержати, треба:*

1. Старатися о тое, чтобы въ школьнѣй комнатѣ не находилось ничъ, що бы могло увагу дѣтей на себе звертати, и ихъ ѣтъ предмета науки ѣттыгати. Всѣ одже, що бы могло дѣтей бѣльше занимати, н. пр. образки, красни книжки, статуи и т. п. треба имъ зъ передъ очей усунути, и наставати на тое, чтобы тихо и спокѣйно сидѣли.

2. Треба имъ предметъ науки занимательно выкладати, чтобы они пѣзнали его важность, и порозумѣли, що ѣтъ и для ихъ житья есть потребный. Для того треба до каждой науки давати по возможности практични застосованья. —

3. Понеже душевни силы дѣтей суть еще слаби и мало розвинени, для того не змогутъ они на довги выклады належито уважати. Про тое не повиненъ катихитъ за богато предмета на разъ брати, но пояснивши якусь часть потѣмъ въ вопросахъ тое само повторити. Зъ того взгляду не можна оправдати поступованье тыхъ катихитѣвъ, котори н. пр. ѣтъ разу двѣ годинѣ науку религіи съ тыми самыми дѣтьми держатъ.

4. Саме виѣшне явленье катихита повинно дѣтей до уваги притягати, а тое станеся тогда, если на лицѣ и въ словахъ катихита буде ѣтбыватися повага и любовь, и если ѣтъ всегда всѣ дѣти передъ очима задержитъ.

5. Выклады треба всегда зачинати ѣтъ чогось знаемого, и пояснѣти ихъ легко зрозумѣлыми повѣстями, притчами, зрѣвнаньями и т. д. Въ загалѣ дѣти найрадше слушають оповѣданья, для того треба при катихитичнѣй науцѣ триматися по возможности историчного способа выкладу.

6. Науку треба зачинати короткою щирою молитвою, котору и дѣти поволи, выразно и побожно доужни ѣтмавляти.

7. Въ загалѣ повиненъ катихитъ самъ перенятися предметомъ науки, и на выклады належито приготувитися. Дуже ошибнувъ бы ся катихитъ, который не маючи еще достаточной вправы въ катехизованью, спустивъ бы ся на свои богословски умѣтности, и безъ всякого приготувленья ишовъ до школы. Такожь дуже лихе есть поступованье тыхъ, котри съ книжкою въ рукахъ дѣти катехизують.

б) Но и при наилучшій увазѣ дѣтей цѣла наука катихитична мало бы дѣтямъ помогла, если бы они туюжъ собѣ не спамятали: для того довженъ катихитѣ и о тое старатися, щобы память дѣтей выраблялася, и щобы они могли собѣ науку катихитичну спамянути. Для того:

Довженъ катихитѣ велѣти дѣтямъ, щобы научилися на память содержанье выложенои науки, и то дословно, понеже въ рѣчи такъ великои ваги, якъ есть откровенна наука, часто много зависить ѳтъ поединчого слова и выразу, который не можна самовольно змѣнати; и понеже, если дѣти не учатся на память, не знаютъ потѳмъ належито выразитися.

2. Тое що дѣти маюць на память учитися, треба имъ найперше ясно и точно представити, щобы они такъ содержанье якъ и поодинокы выразы розумѣли; бо слова и наилучше выучени коротко остануть въ памяти, если розумъ не понявъ ихъ значенья.

Зъ того легко осудити, якъ нерозумно и несовѣстно поступають собѣ катихиты, котори ученикамъ по просту задають зъ ѳтси доси, а потѳмъ ничого не поясняючи суть задоволены, если ученики задачу добре выучилися.

3. Катихитѣ довженъ старатися, щобы ученье на память було для дѣтей по можности легке и прїятне, и ихъ за надто не обтяжало. Для того треба мало задавати, разъ выучене часто повтаряти, и николи не задоволитися слабыми недокладными отвѣтами. Дѣти будутъ съ удвояною шильностію учитися, если имъ катихитѣ буде порядочно и систематично задавати и ихъ пытати, если ани одного ученика не опуститъ и николи лѣнивства не стерпитъ.

4. Катихитѣ довженъ приспособити собѣ богатый за сѳбъ короткихъ выреченій, котори якусь правду ясно и добитно высказують; бо такы выреченья, особливо стихомъ уложени дѣти найскорше собѣ спамятають. Еще больше треба на тое наставати, щобы дѣти знали на память коротки и ядренны выреченья св. Письма.

5. Для скрѣпленья и споможенья памяти дуже порадно есть оповѣдати о красныхъ правдивыхъ событїяхъ, або такожь выдумани повѣсти, притчи, зрѳвнанья. При науцѣ малыхъ дѣтей дуже пожиточне есть такожь уживанье образѳвъ, якъ выше сказано.

§. 118.

II. Катихитичне поясненье.

Коли катихитѣ своихъ ученикѳвъ допровадивъ до того, що они маюць представленье о предметахъ религїйнои науки, може вже приступити до поясненій. Поясненья суть

въ катихитичнои науцѣ доконьче потрібни, бо успѣхъ всякон науки зависить въ першѳмъ рядѣ ѳтъ точного и ясного зрозумѣнїя еи предмета, що безъ належитого поясненья предмета науки не есть можливе. Щобы одже дѣти религїйну науку, котору имъ катихитѣ выкладае, порозумѣли, треба имъ тую, о скѳлько то есть можливе, докладно и зрозумѣло пояснити. Щобы тую цѣль осягнути, треба кромѣ того, що о поясненїяхъ въ омилетицѣ було сказане, заховати особливо слѣдуючы засады:

1. Треба, о скѳлько то можливе виходити ѳтъ того, що дѣти вже видѣли, чули, або досвѣдчили, бо всяке наше пѳзнанье зачинаеся ѳтъ змысловыхъ представленій. Если про тое катихитѣ хоче, щобы дѣти прїйшли до пѳзнанья правдъ вѣры и норовственности, довженъ тою самою дорогою поступати, и пригадавши дѣтямъ тое, що они вже видѣли, чули або якимъ ни будь способомъ досвѣдчили, провадити ихъ постепенно до пѳзнанья аналогичныхъ правдъ вѣры и норовственности. Лише тымъ способомъ станесе его наука для дѣтей понятною и зрозумѣлою. Н. пр. ѳтъ зерна, которе рѳльникъ до земли кыдае, и ѳтъ инныхъ подѳбныхъ рѳчей переходить катихитѣ постепенно до поясненья всемогущества божого.

2. Но щобы катихитѣ мѳгъ вынайти такы представленья и досвѣдченья, котори дѣти могли вже зробити, повиненъ старатися перенестися духомъ въ ихъ положенье, и въ той кругъ, въ которѳмъ они выросли; бо инакше треба въ тѳмъ взгядѣ поступати собѣ съ дѣтьми высшихъ якъ низшихъ сословїй, инакше съ сельскими якъ съ городскими дѣтьми.

3. При такихъ змысловыхъ представленьяхъ довженъ катихитѣ строго триматися предмета, и не далеко ѳтъ того ѳтдалятися; бо въ противнѳмъ случаю могло бы ся стати, що дѣти больше уважали бы на предметъ служащїй до поясненья, якъ на самъ предметъ науки религїйнои.

4. Катихитѣ повиненъ ѳтъ частныхъ созерцанїй и представленій виходити, тїи дѣтямъ понятными и зрозумѣлыми зробити, и зъ нихъ до загальноного понятїя дотычного предмета науки переходити. При тѳмъ треба дѣтямъ предметъ науки не такъ опредѣляти (definire), якъ описовати; бо описанья и присоединени (concreta) представленья суть дѣтямъ о много понятнїйши, якъ опредѣленїя (definitiones). Зъ того взгляду оставляють дотеперѣшни катихїзмы много до желанья; они бо виходять всюди ѳтъ опредѣленїй. Такъ вже першїй вопросъ: „Кто то все сотворивъ?“ предкладае много вѣдомостей, щобы на него можна належито ѳтповѣсти.

5. Где поясненье буквально дае хоть приблизительно точне понятїе предмета, тамъ можна науку ѳтъ него зачи-

нати, и аж потѣмъ переходити до предметоваго поясненя. Суть однакожь случаи, въ которыхъ буквально пояснене есть труднѣйше; тогда треба найперше представити дѣтямъ предметъ науки и ажъ потѣмъ перейти до буквального поясненя. Н. пр. „Отче нашъ“ и „Тайна“.

6. При поясненю таинственныхъ правдъ вѣры довженъ катихитъ триматися строго науки Церкви, и не силитися дати о якѣйсь правдѣ яснѣйше понятіе, якъ тое пѣсля бож. откровенія есть можливе; бо тымъ способомъ мѣгъ бы легко впасти на бездорожа и съ правдою минутися.

7. Въ кѣнци не треба ѣтъ малыхъ дѣтей докончые вымагати, щобы предметъ науки заразъ ясно порозумѣли. Треба у початковыхъ задоволитися, если тѣлько мають хоть темни но точни представленя о предметѣ науки. Въ дальшѣмъ протягу науки катихитичной дадутся тѣмъ темни представленя пояснити, и докладными зрѣбити.

Ш. Катихитични доказы.

§. 119.

Образованье розсудка.

Успѣхъ доказѣвъ катихита зависить головно ѣтъ того, чи дѣти понимаютъ, яка звязъ заходитъ межъ доказами и доказуемою правдою; а до того потрѣбно есть, щобы сами знали судити. Про тое довженъ катихитъ образовати ихъ отвѣтну силу душевну, т. е. розсудокъ (Urtheilskraft).

Пѣдъ розсудкомъ розумѣеся сила душевна, два або бѣльше представленя въ розумѣ въ одно получитьи. Опреѣлити ѣтношене представленій значитъ судити. Полученне двоухъ або бѣльше представленій называеся судъ. Судъ словами выраженный называеся лончне положенне, н. пр. чоловѣкъ есть розумный.

Каждый судъ состоитъ зъ трехъ частей, зъ пѣдмета (subjectum), ореченя (praedicatum) и союзника (copula). Пѣдметъ есть предметъ суда, ореченне есть то, що о пѣдметѣ мае сказатися, а означенне ѣтношеня межъ пѣдметомъ и ореченнемъ есть союзникъ.

Суды суть розлични, такъ якъ розлични суть причины пѣзнанья. Такъ суть суды аналитични, если естество пѣдмета есть причиною пѣзнанья, т. е. если ореченне вже въ пѣдметѣ содержится, н. пр. Христѣннинъ довженъ науку Христову исповѣдати. Если же причина пѣзнанья не лежитъ въ самѣмъ пѣдметѣ, то зѣвеса судъ синтетичный, н. пр. людски тѣла воскреснутъ. При синтетичныхъ судахъ може бути причина пѣзнанья розлична; такъ: а) поединче спостереженне, н. пр. той чоловѣкъ Н. есть

побожный; в) досвѣдченне, где зъ певныхъ особытій на други пѣдѣбни заключаеся, н. пр. людске тѣло есть смертне; г) инна узнана правда, н. пр. Богъ есть всемогущій; наконецъ д) повага другого, особливо Письмо св., и Преданне. Ведля тыхъ причинъ пѣзнанья розличаються одже синтетични суды: на суды спостереженя, и досвѣдченя, розумови и зъ поваги. —

Понеже одже до переконанья дѣтей о истиннѣй науки катихитичной не досытъ есть навести имъ отвѣтни доказы, но треба щобы дѣти пѣзнали внутренну звязъ и ѣтношене яке межъ доказомъ и доказуемымъ заходитъ, т. е. щобы сами знали судити, повиненъ катихитъ старатися образовати тую силу душевну, т. е. розсудокъ дѣтей. Щобы тое осягнути, треба точно послѣдовати природѣ, т. е. поступати собѣ такъ, якъ суды природно повстають. До повстанья суда потрѣбне:

а) Ясне и точне пѣзнанне тыхъ представленій, котори при судѣ мають составитися; н. пр. при судѣ: „Богъ есть всемогущій“ треба найперше знати, що есть „Богъ“, и що мае розумѣтися пѣдъ „всемогущій“.

б) Треба за помѣчу певной причины шукати определеного ѣтношеня представленій, або пѣзнати причину пѣзнанья; н. пр. въ повышѣмъ примѣрѣ треба пѣзнати, чи представленне „всемогущій“ стоитъ въ ѣтношеню принадлежности до другого представленя. „Богъ“.

г) Треба тое ѣтношенне определити и словами высказати. н. пр. Богъ есть всемогущій.

На пѣдставѣ того природного способа повстанья судѣвъ треба, хотячи дитину привести до самостоятельного сужденья, заховати слѣдующи загальни правила:

1. Треба найперше пояснити поодинокы составни части суда, т. е. представленя, н. пр. въ повышѣмъ примѣрѣ пояснити представленне „Богъ“ и „всемогущій“.

2. Потѣмъ переходится до причины пѣзнанья, и стараеся до того допровадити, щобы дѣти за помѣчу той же пѣзнали взаимне ѣтношенне представленій. При тѣмъ треба на тое уважати, а) щобы дѣти ясно пѣзнали причину пѣзнанья. Въ наведенѣмъ примѣрѣ була бы одна причина пѣзнанья слѣдующе выреченне св. Письма: „У Бога вся возможна.“ Дальше треба в) дѣти до того провадити, щобы они пѣзнали звязъ межъ причиною пѣзнанья и маючимся выдати судомъ. Для того пытаеся: кто называеся всемогущимъ? Якъ каже Письмо св. о Бозѣ? що означаютъ тѣмъ слова? Треба

3. дѣти провадити, щобы определѣлили и высказали ѣтношенне составляемыхъ представленій, т. е. щобы самостоятельно судъ выдали. Если ученикъ при тѣмъ поблу-

дить зо взгляду на форму суда, то не треба му заразъ сказати судъ, но напровадити го до самостоятельного выданья суда тымъ, що му ся еще разъ повтаряе причину пѣзнанья и велитъ шукати взаимного ѣтношенья предсавленій. Въ повышѣомъ случаю пытаеся: **Що довжни мы утверждати о Богѣ, коли св. Письмо каже: „У Бога вся возможна суть“, и понеже той, котрый може все зрѣбити, що хоче, называеся всемогущій? Богъ не есть всемогущій. Кто называеся всемогущій? Якъ звучитъ наведено мною мѣстце Письма святого? Чи оно не каже, що Богъ можетъ все зрѣбити, що хоче? — Но если Богъ можетъ все зрѣбити, що хоче, чи не есть онъ всемогущій? Ктѣожъ есть всемогущій? Зъ чого мы пѣзнали, що Богъ есть всемогущій? Що то значитъ, Богъ есть всемогущій?**

Совершенно зле есть поступованье тыхъ катихитѣвъ, котри не синтетично но аналитично хотять дѣти припровадити до выданья суда. Таки катихиты выкладають найперше поодинокы вопросы, або велять, чтобы дѣти научилися ихъ зъ книжки, поясняютъ потѣмъ поодинокы представленья, наводятъ доказы, и потѣмъ зновъ все пытаются. При такѣмъ поступованью дитина можетъ много научиться на память, но рѣдко коли и мало что буде основно розумѣти; дѣти научатся чисти формулки за катихитою вымавлиати, а ихъ розсудокъ зѣстане цѣлкомъ не развитый. Будуть знати цѣлый катихизмъ на память, но тѣи вѣдомости остануть по бѣлшой части мертвы и безъ влѣянья на ихъ способъ мышленья и дѣланья. Для того треба особливо у малыхъ дѣтей синтетичнымъ способомъ розсудокъ розвивати.

Способомъ повыше указаннымъ повиненъ собѣ катихитъ при всякого рода судахъ и доказахъ поступати.

§. 120.

Переведенье доказѣвъ.

Катихитъ не можетъ удовлетвориться самымъ поясненьемъ предмета религійной науки; онъ повиненъ дальше о тое стараться, чтобы его ученики также переконались о истинѣ тыхъ правдъ, и для того повиненъ сорозмѣрно развитью ихъ душевныхъ силъ доказати поодинокы правды вѣры и нороственности, чтобы вѣра дѣтей была разумна, и чтобы они могли дати счѣтъ зъ своен вѣры. Заходятъ одже два вопросы: *а)* что повиненъ катихитъ доказовати? *б)* якъ мае доказовати?

а) Суть правды, котри суть глубоко вкоренени въ серци дитины, о котрыхъ она николи не буде сомнѣватися. Таки правды доказовати значило бы впроваждати дитину въ сомнѣние. Суть дальше правды, сами собою ясны и зрозумѣли, котри про тое не требуютъ доказѣвъ; кто бы ихъ

хотѣвъ доказовати, тративъ бы часть и непотрѣбно бы ся трудивъ. Для того повиненъ катихитъ лише тѣи правды доказати, котри сами собою не суть ясны, и котри мають на способъ мышленья и дѣланья ученикѣвъ рѣшающе влѣянне, котри для нихъ мають практичну вагу, и противъ котрыхъ бы въ нихъ за для якои ни будь причины могли сомнѣния повстати.

б) Доказы, яки катихитъ въ своихъ наукахъ мае употребляти, суть розличны:

1. Першій способъ, дѣти о якѣисъ правдѣ пересвѣдчити есть докладне представленья и поясненье предмета науки. Бо если дѣти якусь правду точно порозумѣють, будутъ часто безъ дальшихъ доказѣвъ о еи истиннѣ переконаны.

2. Инный способъ доказѣвъ катихитичныхъ береса зъ досвѣдченья. Гдещо зъ того, що катихитъ выкладае, досвѣдчили вже и дѣти; они знаютъ вже о гдѣякихъ явленьяхъ и событїяхъ, и пригадають собѣ на особливши чувства, котри въ нихъ тогда повстали. Знають зъ досвѣдченья почувтье доброн и злои совѣсти, такъ якъ въ першѣмъ случаю суть весели, задоволени, а въ другѣмъ ихъ страхъ, неспокой наповняе; знаютъ яки слѣдства за собою потягае пильность, послушенство, правдолюбие, ложь, лѣнннство и пр. На подставѣ такихъ досвѣдченій одже, котри и дѣти мають, можна имъ многи правды доказати.

Зваживши однакожь, що дѣти мають еще дуже мало досвѣдченья, треба имъ прїйти на помѣчь оповѣданьемъ правдивыхъ событїй. Лише повинны тѣи оповѣданья бути ясны и зрозумѣли и для дѣтей понятны, и всегда на правдѣ опиратися. Тутъ належатъ дальше также коротки выреченья, пословицѣ, приповѣдки, если тѣлько тѣиже суть нороственно добры и дѣтямъ знаемы и зрозумѣли.

3. *Найважнѣйшій доказъ* въ катихитичныхъ наукахъ есть зъ поваги, т. е. зъ Письма св. и зъ церковного Преданїя. — Доказы зъ Письма св. можна выводити або зъ исторїи, котру оно содержитъ або зъ поодинокихъ выреченїй. Найпоряднѣйше есть брати доказы зъ исторїи бож. откровенїя; бо найперше можна откровенну науку яко событїе наилучше доказати истинными событїями, а потѣмъ той рѣдъ доказѣвъ дѣти наибѣльше занимае и найживше переконуетъ. — Мѣстца Письма св. треба лише таки наводити, котри суть клясичны, т. е. котри певну правду найяснѣйше доказуютъ, и котри дѣти сорозмѣрно найскорше могутъ порозумѣти. Для того повинны мѣстца зъ Письма св. для доказѣвъ наводити бути коротки, и о скѣлько се можливѣ дѣтямъ знаемы. Не треба также для доказа одной правды наводити бѣлльше мѣстца Письма святого, бо то науку утрудняе, и дѣти

не такъ легко могутъ собѣ всё спамятати. Мѣстця Письма св. повиненъ катихитъ съ выразомъ наибольшого почтенія наводити.

§. 121.

Опроверганья.

Суть случаи, где при найточнѣйшомъ поясненью и доказѣ не можна осягнути належитого переконанья о якѣйсь правдѣ, бо противостоятъ противни мнѣнія и сомнѣнія, предрозсудки и прекословія. Тое може случитися не лише у dorosлыхъ людей, но и у малыхъ дѣтей. Щобы одже цѣль науки осягнути, доженъ катихитъ тѣмъ опровергнути. Однакожь катихитъ не може впускатися въ опроверганье всякихъ возможныхъ противныхъ мнѣній; ѡнъ доженъ ограничатися на опроверженью тыхъ замѣтокъ, котри тычатся найважнѣйшихъ на норовственнѣсть катехуменѣвъ велике влѣяніе маючихъ правдъ, о котрыхъ они або вже знаютъ, або не о довго дѣзнатися могутъ. Особливо треба узглядняти практични заблудженья, котри межи народомъ такъ часто случаются. Якъ при тѣмъ належитъ поступати, сказано въ омилетницѣ (§§. 58.—61.). Катихитъ найлучше собѣ въ тѣмъ взглядѣ поступитъ, если пояснивши и доказавши догычну правду, зручными вопросами буде старатися напровадити дитину до того, щобы она сама пѣзнала неосновнѣсть противного мнѣнія.

§. 122.

В. Возбужденье чувствъ.

Наука катихитична намѣряе не тѣлько образовати ро-зумъ ученикѣвъ, но такожь ихъ волю до добраго накланяти для того не досыть есть поучити катехуменѣвъ, но такожь треба дѣлати на ихъ волю; къ тому же передъ всѣмъ потребно есть возбуждати въ нихъ чувства, котри до добраго стремятъ. Заховуючи при тѣмъ приписы омилетични (§§. 63—66.) треба въ катихитичнѣй науцѣ особливо старатися вкоренити въ дѣтяхъ любовь честноты, праведности и ненависть до грѣха. Къ тому послужать кромѣ инныхъ особливо примѣры зъ св. Письма и зъ исторіи церковной и мірской.

§. 123.

Г. Наклоненіе воли.

Наука катихитична станесе ажъ тогди плодоносною, коли катихитъ наклонитъ волю своихъ ученикѣвъ, щобы они

пѣзнани правды въ житью заховали. Для осягненья тои цѣли доженъ катихитъ заховуючи правила омилетични (§§. 67—70.) узглядняти еще слѣдуюче:

1. *Старатися позыскати любовь и довѣріе дѣтей;* бо если хоче на сердце дѣтей влѣяти доженъ го найперше пѣзнати, що не есть возможно, если дѣти сами не отворятъ передъ нимъ свое сердце, а того не дѣлають для катихита до котрого не мають довѣрія. Въ загалѣ повиненъ катихитъ старатися своимъ поступованьемъ допровадити до того, щобы дѣти видѣли въ нѣмъ высшу ненарушиму повагу, щобы го щиро любили и почитали, и все радо и охотно робили, що ѡнъ имъ приказуе.

2. *Треба имѣ живо и ясно представити причины, котри насъ до добраго обовязуютъ:* Богъ насъ сотворивъ, и давъ намъ такъ высоке назначенье, избавивъ насъ изъ несчастливого состоянія, въ яке черезъ первородный грѣхъ упалисьмо; Богъ покликавъ насъ до своен св. Церкви, удѣлае намъ премноги ласки и добра: для того дожно для насъ бути першимъ закономъ, волю того милостивого Бога совѣстно выповняти, и то зъ щирою и сердечною любви къ Богу.

3. *При даныхъ случайностяхъ треба живо прома-вляти до врожденного дѣтямъ почутья злого и добраго,* и напоминати ихъ, щобы на тое при всѣхъ дѣлахъ уважали. Кромѣ того треба религійно-норовственне почутье дѣтей образовати и скрѣпляти отвѣтными повѣстями зъ Письма св. або зъ исторіи церковной и мірской черпаными.

4. *Треба образовати и скрѣпляти въ дѣтяхъ силу суда норовственного.* Щобы тое осягнути, повиненъ катихитъ а) оповѣдати дѣтямъ поодинокы случаи норовственного содержанья, и дѣти о судѣ взглядомъ тыхже пытати. Тѣи случаи повинни бути дѣтямъ зрозумѣли и взяти зъ круга дѣланья дѣтей. б) Добре есть наводити часомъ таки случаи, котри передъ очима дѣтей сталися, и велѣти имъ о нихъ судити; тѣлько треба уважати, щобы дѣти не нарушили при тѣмъ чужу славу, або не утратили почитанье другимъ дожне. г) Порадно есть такожь велѣти дѣтямъ, щобы сами судили о своихъ власныхъ дѣлахъ. д) При оповѣданью такихъ случаѣвъ треба звертати увагу дѣтей, що норовственна вартѣсть каждого дѣла залежитъ ѡтъ намѣренія дѣлающого, щобы про тое при оцѣненью якогось дѣла навели причину своего суда. е) Все тое дожно дѣятися при случайности науки о поодинокыхъ религійныхъ правдахъ.

5. *Повиненъ катихитъ звертати увагу дѣтей на послѣдства дѣлъ, такъ добрыхъ якъ и злыхъ.* Про тое треба показати дѣтямъ, якъ то Богъ все урядивъ, що добри и праведни дѣла суть всегда съ добрыми послѣдствами получени; противно же зли дѣла не уйдуть николи заслуженою

кары; дальше що и въ терпѣніяхъ сего свѣта показуеся велика рѣжница межи злыми и добрыми, а наконецъ, що кожде добре дѣло буде на другомъ свѣтѣ вынадгороджене, а зле укаране.

6. *Треба въ дѣтяхъ управлять и скрѣпляти любовь и приклонность къ собѣ и другимъ людямъ*, и показати имъ, о сколько они могутъ поведоватися тыми врожденными чувствами, и якъ тѣмъ всегда довжни бути подчинени закону божому.

7. *Катихитѣ доуженѣ дальше старатися ослабити и выкоренити зли похоти и склоности дѣтей* живымъ представленьемъ ихъ грѣховности и сумныхъ послѣдствій. Зъ того взгляду треба дѣти при даной случайности напоминати, и если потреба покажеся, съ всею кротостію и лагбдностію карати.

8. Коли катихитѣ говорить о норовственныхъ довжностяхъ, повиненѣ найперше самъ живо ними перенатися; бо лише тое, що зъ сердца и переконанья походитъ може до сердца и переконанья промовити.

9. *Особливо доуженѣ катихитѣ старатися зашепити въ сердцахъ дѣтей*: живу вѣру въ Бога въ Троици св. единого, память на всевидѣніе боже, сердечну любовь ко Спасителю, дитинне послушаніе заповѣдемъ св. Церкви, и всегдашню згадку на вѣчнѣсть. Если дѣти тыми гадками переймутси, будутъ всегда добре творити а злого выстерѣгатися.

ДРУГИЙ ЧЛЕНЪ.

Виѣшне устроенье катихитичной науки.

§. 124.

Переглядѣ.

Виѣшне устроенье катихитичной науки ѳтносится:

- А. До катихитичной бесѣды;
- Б. До методы катихитичной науки.

§. 125.

А. Катихитична бесѣда.

Суть люде, котори думаютъ, що нема ничь легшого, якъ съ дѣтьми говорити, и що катихитѣ не потребуе въ томъ взглядѣ ніякого наставленья ани приготовленья. Но досвѣдченье учитъ, що се не правда. Съ дѣтьми говорити такъ, щобы они тое зрозумѣли и тымъ перенялися, есть дуже тяжко, и особливо молодой душнастырь, который вжився въ

бесѣду книжну, наукову, найде въ томъ взглядѣ съ початку много трудностей.

Треба одже найперше пѳзнати, яки суть характеристични ознаки бесѣды дѣтей. Бесѣда дѣтей мае особливыи свойства: I. зо взгляду на засѣбъ слѳвъ и II. зо взгляду на полученье слѳвъ.

I. Бесѣда дѣтей есть убога на слова; дѣти не мають слѳвъ для выраженья понятій, лише поодиновихъ представленій и спостереженій; дѣти не мають докладныхъ слѳвъ на выраженье внутреннихъ спостереженій, но уживаютъ мѣсто нихъ таки выразы, котри означаютъ виѣшни явленья дотычныхъ спостереженій; выражаются вещественно, т. е. такъ що не выражаютъ сами понятія, но ихъ головнѣйши знамена; н. пр. мѣсто: всѣ суть дома, кажутъ: тато мама, сестры суть дома. Мѣстоименій дѣти рѣдко уживаютъ, натомѣстъ повтаряютъ имена, и говорятъ звычайно въ часѣ теперѣшномъ.

II. Дотычно полученья слѳвъ есть замѣчательне, що дѣти говорятъ въ короткихъ положеньяхъ, въ змысловыхъ и образowychъ выразахъ; выражаются дословно, такъ якъ ѳтъ старшихъ чули, и всегда кладутъ наибольшій натискъ на тое, що ихъ наибѳльше занимае. Положенья получаютъ найчастѣйше союзникомъ и.

Тѣи свойства бесѣды дѣтей треба одже найперше пѳзнати, и въ науцѣ катихитичной ихъ узгляднати. Найлучше можна пѳзнати бесѣду дѣтей изъ Письма св. Старого Завѣта, въ котромъ много отвѣтни мѣстця находятся, и изъ катихитичныхъ письмъ; а понеже такихъ у насъ доси не ма, а зъ нѣмецкихъ книжокъ не зо всѣмъ осягнеся тую цѣль, для того треба часто слухати, якъ дѣти бесѣдуютъ, ведля зробленыхъ спостереженій вырабляти катихизації, уважати чи ихъ дѣти розумѣли, то съ часомъ можна статися вправнымъ и зѳбнымъ катихитомъ.

Предположивши тое довжна бесѣда катихитична мати слѣдующи свойства. Она довжна бути:

1. *Ясна и зрозумѣла*, такъ щобы дѣти до слова, котре чуютъ, присоединяли всегда отвѣтне понятіе або представленье. Для того не треба уживати двозначни выразы; уживати слова всегда въ томъ самѳмъ значенью, не употребляти періодѳвъ и уживати якъ наименьше мѣстоименій.

Въ науцѣ религійной приходятъ многи церковни выразы, н. пр. естество, существо, пресуществованіе и т. д. Таки выразы не можна самовѣльно инными заступати; бо поминувши вже, що трудно бы найти отвѣтни выразы, повстало бы легко замѣшанье понятій; для того треба тѣи слова такъ уживати, якъ въ Церкви употребляются, но старатися ихъ пояснити.

2. *Поважна*; для того николи не треба уживати такихъ слѣвъ, котри бы могли нарушити приличность, або котри суть за легки; бо якъ предметъ науки религійной есть поважный, такъ довжна и бесѣда, въ котрой о нѣмъ выкладаея, бути повна чести и поваги.

3. *Жива*; для того довженъ катихитъ выразно говорити, коротко и ядренно выжрагатися, и до сердець дѣтей промавлати.

Б. Катихитична метода.

§. 126.

Понятіе и подѣлъ.

Якъ въ кождой науцѣ, такъ и въ катихизации великон ваги есть метода ведля котрой наука удѣляея. Метода катихитичной науки есть тройка: типична (образцева), акроаматична (удѣляюча) и еротематична (вопрошаюча, выдубуваюча).

Тая послѣднa метода называея такожь Сократична, понеже Сократесь тую методу уживавъ. Се о тѣлько есть правда, що Сократесь уживавъ истинно вопросѣвъ въ своѣй науцѣ, но межи методою катихитичною выдубуваючою и Сократичною заходитъ велика рѣжница. Такъ: Сократесь выкладавъ найперше блуды, ажъ потѣмъ правды; противно поступае катихитъ. Сократесь не дуже перебиравъ въ средствахъ, бодай свое твердженъе доказати; катихитъ довженъ лише правдиви доказы наводити. Наконецъ Сократесь поступавъ всегда гевристично, т. е. ученики довжни були всегда за помощю вопросѣвъ прійти до пѣзнанья того, що мало бути доказане; противно въ катихитичной науцѣ се неможливе, бо розумъ не може пѣзнати всѣ религійни правды.

§. 127.

I. Типична метода

состоить въ тѣмъ, що учитель дѣтямъ щось показуе, або вымавлаетъ, що они мають потѣмъ показати, вымавлати. Тои методы уживаея лише въ першій науцѣ малыхъ дѣтей (якъ высше въ §. 116 говорено), котри еще мало або нѣкихъ понятій и представлений не мають. Для того отпадае тая метода въ пѣзнійшій науцѣ, або лише случайно уживаея. Катихитъ уживаетъ тую методу при наведеню новыхъ выразѣвъ, при показованю образѣвъ и т. д.

При уживаню тои методы треба:

1. Стеречися, щобы дѣтямъ не показовати на разъ бѣльше предметѣвъ, н. пр. образѣвъ, бо тогди они ни оденъ зъ нихъ собѣ не зауважають.

2. Не можна при однѣмъ предметѣ такъ довго оставати, доки собѣ дитина и наименьшу рѣчь не зауважае; бо тымъ отстрашило бы ся дитину ѣтъ науки, бо она звертае увагу лише на головну рѣчь, а то въ тѣмъ случаю достаточне.

3. Коли катихитъ дѣтямъ яки нови слова удѣляетъ, довженъ ихъ выразно, точно и чисто вымавлати, и ѣтъ дѣтей то само вымагати.

§. 128.

II. Акроаматична метода

состоить въ звязанѣмъ выкладѣ, при чѣмъ ученикъ лише прислухуется. Тая метода дасться съ добрымъ успѣхомъ лише при такихъ ученикахъ употребити, котори мають вже достаточно попередныхъ вѣдомостей, и которыхъ силы душевни суть на стѣлько розвинени, що они могутъ уважати на довшу науку и еи змыслъ поняти и собѣ запомнати; такъ н. пр. въ 4. класѣ народныхъ шкѣлъ, и въ церковныхъ катихизацияхъ.

Въ низшихъ класахъ есть употребленіе акроаматичной методы пѣдрядне, такъ при историчныхъ оповѣданьяхъ, при наведеню положительныхъ, откровенныхъ правдъ вѣры и норовственности, и тогди, коли катихитъ пояснивши якійсь предметъ хоче го теплыми словами въ сердцахъ ученикѣвъ впечатлѣти.

При тѣмъ треба заховати слѣдующи приписы:

1. *Не треба выбирати за надто обширный предметъ до катихизаций*, но выкладати науку въ короткихъ уступахъ, и заразъ потѣмъ черезъ вопросы переконатися, чи ученики порозумѣли науку.

2. *Треба предметъ науки природно и такъ дѣлати*, щобы ученики мали ясный переглядъ, и легко могли го собѣ спамнати; для того наилучше есть способомъ синтетичнымъ поодинокы представленья имъ выкладати.

3. *Треба употребляти яснои и понятной бесѣды*, не впускалися въ поетични представленья и довги періоды, но говорити точно и въ короткихъ положеньяхъ.

4. *Треба выкладати съ памяти, не зъ книжки*; бо такой выкладъ бѣльше нудитъ якъ занимае.

5. *Катихитъ повиненъ позволити ученикамъ, щобы го заразъ пыталися*, если щось для нихъ есть незрозумѣле, и просто жадати ѣтъ нихъ, щобы о всѣмъ, що не розумѣють, пыталися.

6. Щобы перекопатися, чи его выкладъ есть истинно зрозумѣлый, повиненъ по кождѣмъ уступѣмъ пытатися, и велѣти собѣ выложене повтаряти.

III. Еротематична метода.

§. 129.

Понятіе.

Еротематична (вопрошаюча) або гевристична (выдобуваюча) метода состоить въ томъ, що катихитъ зручно поставленими въ звязи стоячими вопросамъ ученикѣвъ до пѣзнанья якоисъ правды провадитъ. Тая метода есть особливо добра при поучанью ученикѣвъ, которыхъ душевни силы еще мало розвити; за еи помочию можна увагу ученикѣвъ заострити, и всѣ ихъ душевни силы гармонійно образовать.

При тѣй методѣ зависить успѣхъ науки головно отъ ставленья вопросѣвъ и отъ употребленья отвѣтѣвъ ученикѣвъ, для того о тыхъ буде въ слѣдующѣмъ бесѣда.

§. 130.

О вопросахъ и ихъ свойствахъ.

Вопросъ есть таке положенье, въ которѣмъ слова такъ суть составлени, и произнесени, що зъ нихъ показуеся желаніе отвѣта.

Вопросы дожны бути:

1. *Грамматикально правильни*, т. е. отвѣдати правиламъ бесѣды, въ которѣй ставляются; н. пр. зле було бы: „Грѣшникъ доженъ грѣха?“

2. *Логични*, т. е. не содержать въ собѣ ничъ суперечного. Такъ н. пр. нелогично було бы пытанье: который обовязокъ заказуеся въ першѣй заповѣди божьей?

3. *Поединчи*, т. е. таки, на котори лише оденъ добрый отвѣтъ можна дати. Вопросы, котори бѣльше отвѣтѣвъ вымагають, называются зложени, и они суть въ катихизации меньшихъ дѣтей цѣлкомъ нездали; бо на нихъ дѣти або зовсѣмъ ничъ, або ложно отвѣдятъ. Такий зложеный вопросъ есть н. пр. Для чога дожнысьмо въ Бога вѣрити и его любити?

4. *Зрозумѣли*, щобы ихъ ученики такъ що до содержания, якъ и що до слѣвъ зрозумѣли. Незрозумѣло було бы н. пр. для дѣтей: Чи у Бога есть объемъ и часъ? якъ можемо изъ существа всесвѣта заключити на существованье Бога?

5. *Точно опредѣлени*, котори достаточно опредѣляютъ предметъ отвѣта, на котори про тое лише оденъ добрый от-

вѣтъ може наступити. Неопредѣлене есть н. пр. пытанье: Яке есть наше тѣло?

6. *Коротки и звязли*; для того не треба ани бѣльше ани меньше слѣвъ употреблять, якъ до точного и докладного выраженья намѣреной мысли есть потребне. Н. пр. не добрый бувъ бы вопросъ: Кѣлько рѣчей Богъ сотворивъ и зъ ничего произвѣвъ? Що гадаешъ, кто есть наибѣльшій добродѣй для людей, котори на земли, во всѣхъ частяхъ свѣта жиють?

7. *Досытъ легки* суть таки вопросы, на котори вопрошенный безъ великого труда може отвѣсти. — Зъ того взгляду треба выстерѣгатися двоухъ крайностей, т. е. не ставити ани за легки ани за тяжки вопросы; бо въ першѣмъ случаю не научится дитина мыслити, а въ другѣмъ не зможе отвѣсти.

§. 131.

О употребленью отвѣтѣвъ.

Отвѣты, котори дѣти даютъ, доженъ катихитъ употребити, бо иначе не буде мѣгъ дальши вопросы отвѣтно ставити; а понеже успѣхъ еротематичной методы отъ отвѣтѣвъ зависить, для того въ противнѣмъ случаю не буде цѣль науки осягнена. Для того повиненъ катихитъ зо взгляду на отвѣты заховати слѣдующи правила:

1. *Если дитина не дастъ ніякого отвѣта*, то не повиненъ катихитъ довго чекати, ани самъ отвѣдати ани не вопрошати другого ученика, но застановитися скоро, для якои причины дитина ничего не отвѣла. Тая причина може лежати або въ катихитѣ або въ ученику.

Въ катихитѣ лежитъ причина, если або его вопросъ не бувъ належитый або своею виѣшностью застрашивъ дитину. Если щось зъ того спостереже, доженъ исправити, и на ново належито пытатися.

Но частѣйше лежитъ причина въ ученику, понеже есть неуважный, слабого дарованья, боязливый, повольный въ мышленью, або не знае якъ высловитися. — Если ученикъ не отвѣвъ для того, що не уважавъ, то треба розрѣжнити, чи то сталося про знуженье довгою наукою, чи зъ легководности. Въ першѣмъ случаю треба го до уваги заохотити умысловленьемъ предмета науки; въ другѣмъ случаю треба найперше повторити вопросъ прибравши видъ серіозный а потѣмъ скартати, н. пр. велѣти стояти, клячати. — Если дитина не отвѣсть, бо есть слабого дарованья, то треба змѣнити вопросъ, и той якъ найлегше поставити, або велѣти лучшему ученикови отвѣсти, а тѣй слабѣй дитинѣ повторити. — Если дитина не отвѣла про

боязливѣсть и несмѣлѣсть, треба ей заохотити, заговорити до ней мило, и поставити легшій вопросъ, на который бы она могла ѳтповѣсти, и такъ осмѣлитися. — Коли дитина не ѳтповѣла для того, що звыкла повольно мыслити, треба бути терпимымъ и лишити ей часу до намыслу, однакъ такъ, чтобы черезъ мовчанье катихита не змѣшалася. Николи не треба въ такѣмъ случаю велѣти другому ѳтповѣдати, ани картати дитину. — Если же дитина не знае высловитися, то доужень катихитъ сказати ей дотычне слово, и вопросами до того допровадити, чтобы оно въ памяти дитины остало. — Если бы случилось, що дитина зъ упертости ничого не ѳтповѣсть, то если други дѣти того не спостерегли, буде добре тое безъ всякого обуренья ей дуже слабымъ талантамъ приписати; но если и други дѣти тое спостерегли, ведля провины скартати або и укарати.

2. *Коли дитина дастъ цѣлакомъ ложный отвѣтъ*, т. е. ѳтповѣсть щось, що собѣ противорѣчить, або до рѣчи не належитъ, то передъ всѣмъ не треба обурятися, а потѣмъ слѣдити, за для якои причины то сталося. Въ кождѣмъ разѣ треба вопросъ повторити, и инными вопросами старатися дитину до доброго отвѣта допровадити.

3. *Если дитина дастъ смѣшанный отвѣтъ*, то треба слѣдити, чи то дитина зробила нарочно чи нѣ. Если дитина не нарочно смѣшно ѳтповѣла, то передъ всѣмъ доужень катихитъ самъ остати поважнымъ и безъ перервы дальше о рѣчи говорити, або яку историю до предмета, о которѣмъ бесѣда, прилично оповѣсти, и тымъ способомъ дѣти до уваги повернути; — або тымъ дѣтямъ, котори наибольше смѣются, дати трудни вопросы, тымъ бо дастъ ся имъ до зрозумѣннѣя, що не мають чога смѣятися, — або показати, що отвѣтъ, который ихъ до смѣху побудивъ, не есть зо всѣмъ злый, если то возможно. Н. пр. коли на вопросъ: *Що есть Духъ св.?* ѳтповѣсть: Голубъ. — Усунувши смѣхъ треба старатися дитину до доброго отвѣта допровадити.

Если же дитина нарочно смѣшно ѳтповѣсть, доужень катихитъ оказатися якъ найповажнѣйшимъ такъ въ поверхности якъ и въ бесѣдѣ, подивитися остро на дитину, а певно не схочеса ей другій разъ смѣшно ѳтповѣдати. Если бы то повтарялося, скартати и укарати.

4. *При отвѣтахъ неозначеныхъ, не ясныхъ, запутаныхъ и двозначныхъ* треба старатися новыми пытаннями допровадити дитину до того, чтобы дала добрый отвѣтъ, и николи не задоволитися неточнымъ отвѣтомъ.

5. *Если дитина ѳтповѣсть на половину правдиво*, т. е. если въ своѣмъ отвѣтѣ або за мало або за богато знаменъ поставитъ, н. пр. Богъ есть всесвятый значитъ, ѳнъ любитъ добре; грѣшити значитъ заповѣди божи по 12. роцѣ житя

свѣдомо и добровольно переступати; — то треба то, що въ отвѣтѣ добре, лишити, и провадити дитину до того, чтобы недостаюче доповнила, або излишне опустила. Недостаюче дастся доповнити або такъ, що еще разъ пытаеса о тое, що недостае, н. пр. при першѣмъ зъ повысшихъ отвѣтѣвъ пытаеса: *Чи ту вже ничъ не хибитъ?* — або предкладаеса дитинѣ примѣръ, на котрѣмъ можна легко пѣзнати всѣ знамена; — або наконецъ предкладаеса дѣтямъ случай, зъ которого они пѣзнають, що въ ихъ отвѣтѣ недостае або що излишне. Н. пр. поправитися значитъ, статися инакшимъ. На тое пытаеса: *а чи той, що перше гроши душно тративъ, а теперъ есть скупой, не стався инакшимъ? чи ѳнъ поправився? чи ѳнъ теперъ добре робитъ? щожъ треба робити, а що опустити, чтобы поправитися? що значитъ поправитися?*

6. *Коли ученикъ добре ѳтповѣсть*, а катихитъ не сомнѣваеса, що ѳнъ то истинно разумѣ, то доужень дальше въ предметѣ наступати; если же катихитъ сомнѣваеса, чи ученикъ тое, що ѳтповѣвъ, истинно разумѣ, бо н. пр. отвѣтъ походитъ ѳтъ слабого ученика, або въ его словахъ крыеса яка непевнѣть, то треба переконатися, чи ѳнъ рѣчь разумѣ, для того ставити му нови вопросы о тѣмъ самѣмъ предметѣ; и если бы потѣмъ показалося, що ѳнъ ѳтповѣвъ добре, но не зъ себе, но вычитавъ зъ книжки, або му ктось пѣтповѣвъ, треба го до доброго отвѣта новыми пытаннями напровадити.

Въ прочѣмъ катихитъ не повиненъ вымагати ѳтъ дѣтей, чтобы му тыми самыми словами ѳтповѣдали, яки ѳнъ собѣ замысливъ, ани чтобы все дословно зъ книжки училися; досытъ, есть, чтобы они рѣчь разумѣли, и выучилися тое, що для важности есть доконьче потрѣбне.

§. 132.

Загальни правила зо взгляду на отвѣты.

При отвѣтахъ треба уважати:

1. *Щобы дѣти досытъ голосно ѳтповѣдали*, чтобы ихъ въ школьнѣй комнатѣ всюди можна було чути и разумѣти. Тымъ способомъ заостраеса увага другихъ ученикѣвъ, вырабляются органы бесѣды, и цѣла наука стаеса жившою.

2. *Щобы дѣти повольно ѳтповѣдали*; бо они суть еще въ мышленью неправни, для того не могли бы при скорѣмъ ѳтповѣданью застановитися надъ тымъ, що говорятъ, а други дѣти не могли бы уважати.

3. *Щобы ѳтповѣдали въ цѣлыхъ положеньяхъ и повтаряли слова вопроса*; бо тое принуждае ученикѣвъ уважати на звязъ, улегшае имъ отвѣтъ, образуе память, вырабляе ихъ бесѣду, и скрѣпляе ихъ силу суда, бо доужни всегда судити, що въ вопросѣ належитъ до рѣчи.

4. Щобы отповѣдали правильно ведля грамматики.

5. Треба наставати, щобы всегда лише оденъ ученикъ отповѣдавѣ, и не терпѣти, щобы дѣти сами давали знаки, що хотять отповѣдати. Лише изъятково можна позволити всѣмъ ученикамъ наразъ отповѣдати, особливо тогда коли ся хоче, щобы и боязливи осмѣлилися.

6. Треба ученикѣвъ несподѣвано пытати, щобы переконатися, чи всѣ уважають; для того треба ажъ тогда выкликвати до отповѣди, коли ся поставитъ вопросъ.

7. Въ кѣнци треба добри отвѣты велѣти другимъ повтаряти, щобы переконатися, чи всѣ уважали, и науку зрозумѣли.

§. 133.

Аналитична и синтетична форма науки.

Такъ при акроаматичнѣй, якъ и при еротематичнѣй методѣ можна собѣ двоякимъ способомъ поступати, щобы ученикамъ якусь правду пояснити, и ихъ о еи истиннѣй переконати, яко и ихъ чувства и волю до доброго загрѣти и наклонити.

Аналитична (розбираюча) форма науки состоитъ въ тѣмъ, що зачинаея отъ загального, розбираея его составни части и знамена, тѣи поясняея и такъ цѣле зягальне понятіе стаея яснымъ и зрозумѣлымъ: н. пр. хотячи пояснити понятіе „духъ“, поясняея характеристични ознаки духа, именно, що не мае тѣла, но мае розумъ и волю и т. д.

Синтетична (складаюча) форма науки состоитъ въ тѣмъ, що отъ поодинокихъ, частныхъ, составныхъ частей переходится до цѣлости, до общого понятія; н. пр. въ повышѣмъ случаю поясняея, що значить тѣло, розумъ, воля, и такъ переходится до опредѣленія духа.

Заходитъ теперь вопросъ, котора форма науки есть въ катихизаціи отвѣтнѣйша аналитична чи синтетична? Предметъ религіинной науки есть положительный и розумовый; для положительного лучша есть форма аналитична, для розумового синтетична. Межи катехуменами суть зновъ або таки, котори мають учитися початкѣвъ религіи, або таки, котори мають вже якись понятія, и которыхъ треба дальше провадити. Для першихъ лучша есть форма синтетична для другихъ часомъ отвѣтнѣйша есть форма аналитична.

Почастна цѣль науки есть зновъ розлична: такъ треба однимъ перши або нови понятія выложити, иннымъ предметъ науки докладнѣйше выложити, оживотворити и въ нихъ утвердити. Перша цѣль скорше дасться осягнути на дорозѣ синтетичнѣй, друга на дорозѣ аналитичнѣй.

Зъ того слѣдуе, що въ религіиннѣй науцѣ не можна ограничитися ани на способъ аналитичный, ани на способъ

синтетичный; но треба пѣсля предмета, успособленья катехумена и цѣли науки оденъ и другій способъ уживати.

Переважно однакожь буде катихитъ особливо въ низшихъ классахъ триматися синтетичной формы науки.

§. 134.

О выкладѣ библіинной исторіи, поясненью Евангелія и церковныхъ катихизаціяхъ.

При росправѣ о катихитичнѣй методѣ не отъ рѣчи буде згадати за способъ поступованья катихита при сповненью повысшихъ довшностей, но за якъ при нихъ треба заховати гдеяки особенни правила.

1. Выкладѣ библіинной исторіи. Наука религіина есть откровенна; она не остала наразъ роду людскому удѣлена, но постепенно розвивалася. Для того хотячи когось въ нѣй поучити, треба го найперше познакомити съ исторіею бож. откровенія. Тому то довшни катихиты на исторію библіину великій натискъ класти, и она мае имъ служити за пѣставу катихитичной науки. И истинно приносить исторія библіина въ науцѣ катихитичнѣй многи користи. Такъ:

1. Дѣти обзнакомляютъ съ способомъ, котрый Богъ выбравъ для приготоуенья, основанья, удержанья и совершенья христіаньскои Церкви.

2. Исторія библіина подае средства узмысловленія и доказѣвъ правдъ вѣры и норовственности.

3. Образуе силу суда норовственного, оживляе и скрѣпле религіино-норовственни почутья.

4. Обзнакомляе дѣти съ достоинствомъ Иисуса, съ силою благодати и съ житьемъ першихъ Христіанъ, и

5. оживляе и робитъ занимательною религіину науку.

Для того повинна библіина исторія становити важну часть катихитичной науки, и властиво повинна библіина исторія бути початкомъ всякой катихитичной науки. Тымъ однакожь не хочемо сказати, яко бы катихитъ мавъ выкладати дѣтямъ повну и докладну исторію библіину обохъ завѣтовъ. Есть въ исторіи старого Завѣта много рѣчей для дѣтей незрозумѣлыхъ и непотрѣбныхъ; тое треба опущати, и при выкладѣ библіинной исторіи узгляднати кругъ вѣдомостей и объемъ дѣланья дѣтей.

При выкладахъ библіинной исторіи треба собѣ такъ поступати:

а) Треба оповѣдати исторію живо и сердечно въ бесѣдѣ для дѣтей зрозумѣлой, и особливо на тое натискъ класти, що для науки катихитичной есть найважнѣйше, н. пр. о Іосифѣ черезъ братей проданѣмъ, котрый есть образомъ Христа и т. п.

б) Треба оповѣдати живо и занимательно съ отвѣт-нымъ выголошеньемъ и движеніями тѣла, и николи не говорить зъ книжки, но съ памяти.

г) Оповѣдати въ короткихъ уступахъ, но такъ, щобы каждый уступъ становивъ цѣлѣсть, и щобы исторія всегдашними практичными приложеніями не була за надто розбрана.

д) Треба триматися жерель, зъ котрыхъ ся исторію черпае и не належитъ ничъ додавати, съ изнятіемъ того, що зъ самои исторіи слѣдуе, и що есть потрібне до осягненія цѣли науки. Про тое не треба ани ничъ украшати, ани зновъ понижати, но всё представляти въ правдивомъ свѣтлѣ, и не впускати въ ніяки домысли и мнѣнія.

е) Зъ исторіи треба робити практични приложенья, и при исторіи старого Завѣта казати дѣтямъ, що поодинокі события предобразують.

ж) Оповѣвши якусь часть исторіи, треба старатися, щобы дѣти мали переглядъ надъ поодинокими событиями, и запамятали собѣ ихъ внутренню звязъ; н. пр. котри пророчества и события ѳтносятся до Христа.

Само собою розумѣся, що не можна заразъ въ першій классѣ брати исторію библіи за рядомъ. Зо старого Завѣта треба ограничитися на найважнѣйшихъ точкахъ, якъ: о сотвореню свѣта, Каинъ и Авель, о потопѣ, Іосифъ, Мойсею; а зъ нового Завѣта брати тѣлько, щобы дѣти мали короткій но ясный переглядъ житя Ісуса Христа.

II. Поясненье Евангелія, т. е. припадаючихъ зачалъ есть потрібне: а) щобы дѣти обзнакомити докладнѣйше съ исторію бож. откровенія; б) щобы ихъ обзнакомити съ многими выреченьями Письма св., котори въ науцѣ катихитичной дуже добре дадутся ужити; г) щобы имъ дати понятіе о церковной бесѣдѣ, и на пѳдставѣ Письма св. образовати ихъ силу суда нороственного; д) въ кѳнци, щобы ихъ приготовити до належитого и успѣшного слуханья проповѣдей.

Евангелія можна пояснити хронологично, або въ порядку церковномъ. — Хронологичный порядокъ есть той, въ якомъ события исторіи библіиной стался, и ѳтъ Евангелистѳвъ суть списани; а церковный порядокъ есть той, въ якомъ поодинокі зачала Евангелія въ Недѣли и Праздники въ Церкви читаются. Тіи що суть за поясненьемъ Евангелія въ хронологичномъ порядку, опираются на тыхъ причинахъ: а) Пѳсля того порядку можна точнѣйше и основнѣйше пояснити, бо идеса ѳтъ знаемого до незнаемого; б) осягаеся лучшій переглядъ и звязъ межи поодинокими выкладами; г) можна скорше поступати въ поясненю, бо не треба всегда наводити звязъ съ попереднымъ, и д) дѣти пѳзнають тымъ способомъ точно исторію откровенія.

Но тіи причины не суть зовсѣмъ правдивы; и при тѳмъ порядку поясненья будутъ поодинокі уступы Евангелія одбрани, тымъ бѳльше, що Евангелисты не заховують всюду хронологичный порядокъ, поминувши вже тое, що не выстане катихитѣ на тѳлько часу, щобы цѣле Евангеліе съ дѣтьми перейшовъ. Не можна такожъ утверждати, що дѣти осягнуть тымъ способомъ лучшій переглядъ; бо ихъ силы душевни не суть еще на тѳлько выроблени, щобы могли мати переглядъ цѣлого Евангелія, а въ прочѣмъ що въ тѳмъ взглядѣ есть можливе, осягаеся посредствомъ исторіи библіиной. Для того треба триматися порядку церковного, при чѣмъ осягаеся тое, що дѣти приспособляются съ бѳльшимъ пожиткомъ слухати недѣльной проповѣди, и привыкають бѳльше до церковного житя, бо за проводомъ Евангелій памятають всегда, яке таинство припадаючій Праздникъ або Недѣля пригадуе.

Пояснити Евангелія треба способомъ аналитичнымъ, ведля слѣдующихъ правилъ:

Велится читати припадаюче Евангеліе разъ, а если труднѣйше до зрозумѣнія, бѳльше разъ, поволи и выразно. Потѳмъ поясняеся стихъ за стихомъ тое, що въ Евангелію есть незрозумѣле, способомъ акроматичнымъ; а пояснивши всё повтарае катихитѣ цѣле, и велитъ тоежь ученикамъ повтаряти. Потѳмъ робится практични приложенья соотвѣтно до понятій и потребъ молодежи, и треба на тое наставати, щобы собѣ ученики всё зауважали.

Иный спѳсѳбъ поясненья Евангелія есть такий: Катихитѣ оповѣдае найперше содержание Евангелія, велитъ тое повторити, ажъ потѳмъ перечитати Евангеліе, поясняе незрозумѣли слова и выразы и робитъ практични приложенья. Сей спѳсѳбъ дастся добре ужити, бо можна при тѳмъ еротематично поступати.

Евангеліе можна пояснити лише ученикамъ, тотори мають вже бѳльшій объемъ религіиныхъ вѣдомостей, одже въ 3. и 4. классѣ шкѳль народныхъ; и треба на тое выбирати день передъ дотычнымъ праздникомъ або Суботу.

III. Церкви катехизации, котори Соборами и епархіяльными распорядженьями выразно суть приказани, суть дуже потрібни и пожиточни. На тіи катехизации учацають школьны дѣти и доросла молодѣжь. Цѣль тыхъ катехизаций есть, науку религіиу въ шкѳлѣ выложени розширити, основнѣйше доказати, и до житя бѳльше застосовати; для того користають зъ нихъ и старши и молодши; перши повтарають собѣ школьную науку, а други пригадують собѣ давну науку, и утверждаются тымъ бѳльше въ вѣрѣ и нороственности. Понеже катихитѣ тутъ мае слушателей съ различными дарованьями, вѣдомостями и потребами, для того дов-

жень старатися всѣмъ статися пожиточнымъ, и способъ его науки довженъ тримати середину межн школьною катехизацією и межн катихитичною проповѣдію.

При тыхъ катихизаціяхъ довженъ катихитъ:

1. *Составити собѣ начеркъ церковныхъ катехизацій* стоячій въ звязи съ начеркомъ школьной катехизаціи.

2. *Зѣ того начерка най опредѣляе* яко предметъ церковной катихизаціи тое, що черезъ тыждень въ школѣ взявъ; и най обрабляе той предметъ такъ, щобы и старша молодѣжь и притомни старши люде зъ его науки користали.

3. *Поодинокы выклады треба зачинати короткимъ введеніемъ*, въ которѣмъ наилучше показати звязъ съ попередною наукою.

4. *За подставу церковной катихизаціи довженъ служити бѣльшій епархіальный катихизмъ*, а поодинокы правды треба пояснати еротематично, такъ що катихитъ самъ собѣ дае вопросы, и на тѣижь самъ ѡтповѣдае.

5. *Пояснивши певну часть пытае катихитъ* поодинокыхъ слушателей, не заховуючи при тѣмъ ніякого порядку, щобы всѣ уважали. Коли получитъ добрый ѡтвѣтъ, треба го голосно повторити; коли нѣ, выкликати другого, або самому ѡтповѣсти; но николи за злый ѡтвѣтъ въ Церкви не ганьбити.

6. *При кѣнци церковной катихизаціи треба выложеныи предметъ* въ короткѣй, теплѣй промовѣ повторити, щобы го въ сердцахъ слушателей тымъ живше впечатлѣти.

ДРУГІЙ ОТДѢЛЬ.

К а т и х и т и ч н е   в о с п и т а н ь е .

§. 135.

Понятіе, потреба и подѣль.

Задача катихита не состоитъ въ самѣмъ поученію, которе хотѣбы найосновнѣйше, не дае поруки, що цѣль катихитичного уряда (§. 104.) буде осягнена; бо если вже доросли люде такъ часто и скоро забувають науки, котори ихъ пересвѣдчили и взрушили, и если тыхъ треба провадити на дорозѣ до вѣчного спасенія, то щожъ сказати о неудольныхъ дѣтяхъ, котори не маючи ніякого досвѣдченья, поводуются найбільше внѣшними влѣянїями, идуть за проводомъ

старшихъ, и легко до доброго и до злого дадутъ наклонитися? Серце дитины есть мовбы вѣскъ, на котрѣмъ дадутъ вытиснутися всяки образы, котри хотяи бы съ часомъ остали стерти, всегда хотъ въ самѣмъ существѣ оставляють на себе згадку. *) Ведля того треба и съ молодежію поступати. Школа (каже Umberger, III. 332.) не есть тѣлько училище, но такожь воспиталище; для того дуже згублива есть тая метода, котра намѣряе тѣлько поучити, котра тѣлько о тое стараеся, щобы учитель учивъ, а ученики училися, и въ умѣтности збогачалися, а на выхованье ніякон ваги не кладе. Поученіе не можна роздѣлити ѡтъ выхованья; поученье безъ воспитанья есть неплодне, мертве, а часомъ и шкодливе. Оба разомъ, т. е. поученье и воспитанье, довжин собѣ товаришити. Тое вымагае и задача Церкви. Церковь мае провадити вѣрныхъ до спасенія вѣчного, мае одже воспитовати вѣрныхъ для Христа, а тую задачу сповнае Церковь черезъ священникѣвъ учителей, котри про тое не тѣлько поучати, но такожь и воспитовати обовязани. Тую довжинѣсть живо пригадуютъ священниковы его назвиска: пастырь, отецъ. Пастырь не тѣлько провадитъ свое стадо на пасовниско, но такожь го стереже, хоронитъ передъ дикими звѣрами, провадитъ где лучша паша, шукае заблудши, и чимъ меньши и молодши суть агнци, тымъ стараннѣйше ними занимаеся. Отецъ не заслуговавъ бы на тое имя, если бы не старався о добре выхованье своихъ дѣтей. Такъ само довженъ одже поступати и катихитъ; ѡнъ обовязанъ не тѣлько поучати, но и воспитовати.

Средства катихитичного воспитанья суть: богослуженіе и карнѣсть (дисциплина).

§. 136.

А. Катихитичне воспитанье посредствомъ богослуженія.

Катихитъ обовязанъ дѣти религійно образовати, а понеже религія состоитъ въ пѣзнанью и почитанью Бога, для того повиненъ катихитъ поучивши дѣти якъ мають Бога пѣзнавати, поучити ихъ такожь и показати имъ, якъ мають

*) Душпастырь може часто при недужныхъ и умирающихъ переконатися, якъ велика есть сила доброго домашнего або катихитичного выхованья. Случаються выпадки, що чоловікъ уходячій за совершенного атеиста (практичного або теоретичного) щиро покаеся зъ той одной причины, що не може вытиснути зъ своего сердца тое выхованье, котре ѡтъ родячей або катихита получивъ.

Бога почитати. Тое же здѣлае катихитъ, если ихъ впровадитъ въ житѣ церковне, т. е. если имъ покаже змысль и значенѣ церковного богослуженія, и ихъ научитъ, якъ они въ церковныхъ богослуженіяхъ мають участь брати. Въ тѣмъ взглядѣ треба:

1. *Призвичаити дѣти до молитвы.* Молитва занимае межи средствами религійного воспитанья одно изъ першихъ мѣстць, для того доуженъ катихитъ старатися: а) Щобы дѣти звычайни молитвы на память знали и розумѣли. Самъ Христось научивъ насъ молитися, а Церковь выдала въ тѣмъ взглядѣ многи распорядженья, зъ чого показуеся, що такъ самъ Христось якъ и Церковь клала на тое великій натискъ вже у дорослыхъ людей; тымъ бѣльше суть они для дѣтей потребни. б) Щобы дѣти при молитвѣ отвѣтно заховалися; в) щобы молилися съ належитымъ духовнымъ расположеньемъ, щобы одже радо и охотно молилися, и не тѣлько устами слова вымавляли, но такожь уважали на змысль и значенѣ молитвы.

2. *Призвичаити дѣти до належитого участія въ церковныхъ богослуженіяхъ.* Цѣль церковныхъ богослуженій есть Богу служити и Бога внѣшно прославляти, а черезъ тое сподобитися благодатей божихъ съ богослуженіемъ полученныхъ. Щобы тую цѣль досягнути, треба дѣти поучати и провадити до того, щобы они не тѣлько тѣлесно но и духовно богослуженію присутствовали, щобы научилися належито оцѣнити богослуженіе, бо черезъ тое запобѣгнеся сумному явленію, що они въ пѣнѣишыхъ лѣтахъ не пойдуть за примѣромъ тыхъ людей, котори про грубе непростиме невѣжество презирають церковни богослуженія. Зо взгляду на участіе дѣтей при богослуженію треба на тое уважати, щобы дѣти въ належитѣмъ порядку честно и прилично ишли до Церкви. При тѣмъ не треба ихъ оставляти безъ надзора. — Ведля новыхъ австрійскихъ законѣвъ школьныхъ обовязанъ учитель надзоровати дѣти пѣдчасъ богослуженія. — Въ Церкви повинна школьна молодѣжь мати опредѣлене мѣстце, найлучше коло крилоса, где остають пѣдъ надзоромъ старшихъ, все добре видять и чуютъ, и хотъ цѣкавши обучаються въ пѣнію церковнѣмъ. Само собою розумѣеся, що строго на тое треба наставати, щобы дѣти не смѣялися, не розмавляли и т. п. но честно и прилично пѣдчасъ богослуженія заховалися. — Далше треба дѣти провадити до того, щобы они съ належитымъ духовнымъ расположеньемъ присутствовали богослуженію, що тѣлько тогда буде можливе, если они ведля обема своихъ вѣдомостей будутъ розумѣти богослуженіе; для того треба имъ особливо найважнѣйше богослуженье, с. е. Літургію, якъ найскорше поясняти. Къ тому же треба дѣти учити и напаминати,

щобы они на все точно уважали и часто въ собѣ ѳгнавляли постановленіе, що они тымъ хотять Богу служити и Его прославляти.

3. *Провадити и приготовляти дѣти до належитого примятія св. Таинъ Покаянія и Евхаристіи.* Въ тѣмъ взглядѣ повиненъ катихитъ о тое старатися: а) Щобы дѣти, доки до тыхъ св. Таинъ приступлять, були о нихъ належито поучени; б) щобы дѣти до тыхъ св. Таинъ приступали, ажъ коли досягнуть той вѣкы, въ котрѣмъ можна предполагати, що они все тутъ потребне могутъ поняти и розумѣти; в) той день, коли они першій разъ причащаются, зробити для нихъ торжественнымъ и памятнымъ. — Въ прочѣмъ точнѣйше буде о тѣмъ бесѣда въ лѣтургницѣ.

Б. Катихитичне воспитанье посредствомъ карности.

§. 137.

Понятіе, цѣль и подѣль.

До катихитичного воспитанья безусловно потребне есть удержанье карности, пѣдъ котрою розумѣются все мѣры и распорядженья предпринятія въ тѣй цѣли, щобы дѣти передъ злымъ ухоронити а до добраго наклонити. — Цѣль катихитичного воспитанья состоитъ одже а) въ устереженю передъ злымъ, т. е. въ усуненю соблазней и опасностей, котри спротивляются религійному образованю дѣтей. — Соблазни суть особливо въ тыхъ часахъ высокаго образованья на порядку дневнѣмъ. Новочасни апостолы знаютъ, що ажъ тогда будутъ могли числити на успѣхъ своихъ теорій, коли завладѣють сердцами дѣтей, для того при кождѣй случайности стараются такъ теоретично, якъ и практично впоити дѣтямъ свои згубливи засады. Тому вредливому влѣяню доуженъ катихитъ противѣдлати и старатися по можности заховати дѣти ѳтъ злыхъ товаришѣвъ, способностей до грѣха и т. п., а наклоняти ихъ и давати имъ случайнѣсть, щобы съ добрыми, праведными и боговѣйными людьми сообщалися. Такъ повиненъ катихитъ наставати на тое, щобы дѣти не ходили зъ своими родичами або знаемыми по корчахъ, на вечерницѣ, танцѣ и т. п., но учащали тамъ, где щось добраго чути и научитися могутъ. — б) Въ созидањю; для того треба дѣти призвичаювати до порядку въ посѣщаню до школы и до Церкви, до чистоты въ одежи, до скромности, лагѣдности правдолюбія, отвертости а особливо встыдливости. — в) Въ исправленю блудящихъ. Тутъ треба дуже старанно поступати, и якъ тѣлько катихитъ спостереже яке хотъ бы

наименше поблудженъ у дитины, не мовчати и не гадати съ многими нерозумными, що то еще дурна дитина, котра не знае що робить, и пѣзнѣйше сама поправится; но спротивлятися початкамъ злого, бо коли зле въ серци вкоренится, тогда дуже часто даремни будуть всяки наставленья и напомиенья. Треба одже найперше старатися выслѣдити жерело заблудженій, чтобы го потѣмъ отвѣтными средствами можна заткати (близше буде о тѣмъ бесѣда въ третѣй части пастырского богословія). „Къ сожалѣнію, каже оденъ ученый,*) находится и межи дѣтьми той грѣхъ, котрый межи Христіанами не повиненъ бы ани вымавлятися, котрый душу и тѣло нищитъ. И що гѣрше, тая язва не остае при одной дитинѣ, но заражае и многи инни. Тому беззаконію треба всѣми силами противоѣлати, поучаючи, якъ дѣти всегда повинни прилично и скромно заховатися и сердечными словами имъ пригадовати, що Богъ все видитъ, що Ангель Хранитель всегда есть при нихъ, и радуеся, коли добре роблятъ, а плаче и сумуе, коли якого грѣха допустятся. Катихитъ най пригадуе дѣтямъ огиднѣсть грѣха и красоту добродѣтели, кару, котру грѣхъ за собою потягае и надгороду, котру Богъ удѣлае тымъ, що свято сповняють его заповѣди. Если бы катихитъ зробивъ сумне досвѣдченъе, що яка дитина допустилася вже того грѣха (ознаки наведу въ третѣй части пастырского богословія), най поступае дуже осторожно, най бѣльше дѣлае, якъ говоритъ, бо если всё выговорить, то певно скорше пошкодитъ якъ поможе. Если обстоятельства суть по тому, треба звернути увагу родичѣвъ на тое переступленіе ихъ дѣтей, и поучити ихъ, якъ мають съ такими дѣтьми поступати. Наибѣльше въ тѣмъ взглядѣ поможе розумный сповѣдникъ.“

Изъ сказаного показуеся, що катихитъ обязанъ уважати на захованъе дѣтей не тѣлько въ школѣ, но и по за школою, и ведля того различаемъ карнѣсть въ школѣ и по за школою.

§. 138.

Карнѣсть въ школѣ.

Щобы въ школѣ удержати карнѣсть, потрібный есть передъ всѣмъ точный, ясный и короткій уставъ школьный, ведля котрого ученики мають заховатися. Въ тѣмъ уставѣ мае бути сказано, коли ученики мають до школы приходити, якъ тамъ заховатися, въ якѣмъ порядку зо школы и до Церкви ити и т. п. При установленью школьного. порядку треба на тое уважати, чтобы въ нѣмъ не було ничъ приписане, що

*) Amberger, III. 340.

дѣти не могли бы выновнити. Такой школьный порядокъ есть дуже пожиточный, бо дѣти привыкають завчасу до пѣдчиенья своей воли пѣдъ законъ, и до послушанія; а зъ другой стороны усваеся всё, що могло бы науку перерывати, увагу дѣтей на що инного звертати, и въ загалѣ на школьную науку и на захованъе дѣтей вредливо влѣяти.

Катихитъ доуженъ наставати, чтобы дѣти школьный порядокъ точно заховали, и до его переведенья употребляти надгороды и кары.

а) Зо взгляду на надгороды треба поступати ведля слѣдующихъ засадъ:

1. Надгороджати тѣлько таки дѣла, котри дѣти добровѣльно и въ добромъ намѣренію предприняли, и котрыхъ довершенъе було съ трудностями получене. Противно не треба надгороджати таки дѣла, котри дѣтямъ не можна въ заслугу вмѣнити, н. пр. що мають добру память, що суть красни, або що якесь добре дѣло зробили не въ добромъ намѣренію, но може зъ гордости або зъ инной нечистой причины.

2. Треба уважати, яки надгороды суть для дѣтей найотвѣтнѣйши; а тѣи суть: а) Показати дѣтямъ свое задоволенъе и приклоннѣсть; б) позволити имъ яку невинну забаву, н. пр. прогулку, оповѣсти имъ красну исторію, показати красни образы и т. п.; в) дати дѣтямъ яки подарки; тѣлько повинни тѣи подарки бути для дѣтей пожиточни и ѣтноситися до науки. н. пр. красни образки, книжки и т. д. При даванью подаркѣвъ треба уважати на тое, чтобы дѣти робили добре не для дарѣвъ, но Бога ради; д) посадити дѣти ѣтличающіися доброю наукою або поведеньемъ на ѣтличнѣйше мѣстце въ школѣ, або е) сказати родичамъ або опѣкунамъ о добромъ поведенью дѣтей, що и однихъ и другихъ буде тѣшити, и до постоянности въ добромъ заохочати. Если всѣ дѣти добре ведутся, то порадно есть для всѣхъ робити яки вспѣльни розрывки и забавки, бо тое ихъ дуже тѣшитъ и до катихита притягае, а родичѣвъ, котри то видятъ, заохочае до посыланья дѣтей до школы.

б) Зо взгляду на кары треба:

1. *Памятати, що цѣль всякихъ каръ школьныхъ есть поправа заблудшой дитины;* для того карати можна тѣлько за таки зли дѣла, котрыхъ дѣти добровѣльно допустилися, хотяи знали, що они суть зли и заказани. Не можна одже карати дитину за таки блуды, о котрыхъ она думала, що то добри дѣла, або за тое, що якась дитина мае слабу память, злый выговоръ и т. п.

2. *При каранію дѣтей треба постепенно и дуже осторожно поступати,* и добре розважати, чи дитина

истино на кару заслуге, бо може случитися випадокъ, що властиво самъ катихитъ заслуге на нагану и кару, бо не знае або не хоче съ дѣтьми належито поступати. До каръ школьныхъ належить: *α*) Подивитися остро на дитину не перерываючи науки — если не уважае, смѣся и т. п. — потѣмъ же если то не поможе, вымовити имя дитины, на ню подивитися и на хвильку перестати говорити; *β*) нагана если попередне не помогло; *γ*) велѣти дитинѣ стояти на мѣстци въ лавцѣ, або на серединѣ школы (тѣлько не за таблицею, бо тамъ може смѣятися) або и клячати; *δ*) велѣти дитинѣ по науцѣ въ школѣ остати, тѣлько довжна бути подъ надзоромъ и мати якусь задачу; *ε*) пересадити ея на низше, послѣднѣйше мѣстце; *ζ*) выключити ея ѳтъ вѣспѣльныхъ забавъ и розрывокъ; на конецъ *η*) тѣлесни кары за вѣдомостію родичѣвъ, котрыхъ треба о злѣмъ поступѣ и веденію дѣтей завчасу увѣдомляти. Тѣлесни кары николи не повинни нарушати встыдливѣсть дѣтей. — Въ прочѣмъ треба дуже рѣдко карати, и если до того прійде, не робити то въ гнѣвъ и злости, но и при каранію показати, що катихитъ карае не для того, щобы ѳтмститися, но щобы поправити.

§. 139.

Карнѣсть по за школою.

Карнѣсть внѣ школы зависить найперше ѳтъ домашногo вихованья; для того повиненъ катихитъ на тое по можности уважати, и чувати надъ тымъ, чи дѣти дома молятьсѣ, чи учатсѣ, чи не дае имъ кто зли примѣры и т. п. Къ сожалѣнію учитъ досвѣдчене, що часто школьні науки и наставленья катихитични остають бесплодными, понеже добре сѣмя въ школѣ засѣяне не тѣлько не находить дома отвѣтного плеканья, но часто довжно уступити бурянамъ и осетью, котре домашне вихованье на его мѣстце сѣе. Коли катихитъ щось подобногo спостереже, довженъ влѣяти на родичѣвъ або опѣкунѣвъ, щобы они хоть не помагають, принаймнѣй не шкодили належитому христіаньскому вихованью дѣтей. Въ прочѣмъ и самъ катихитъ повиненъ по можности уважати на дѣти и по за школою, для того добре есть, ити часомъ на прохѣдъ тамъ, где бѣльше дѣтей звыкли сходитися на забавы, тамъ до нихъ заговорити, щось имъ оповѣсти и т. п. Особливо треба памятати на таки дѣти, котри родичи высылають съ худобою на пасовиско, и старатися, щобы они приходили до Церкви и на катихизаціи. Коли дѣти идуть купатися, треба напминати старшихъ, щобы ихъ не оставляли безъ надзора, и щобы дѣти не сталися постепенно безвстыдными. При тѣмъ всѣмъ же треба собѣ поступати по отцѣвски, щиро, отверто и разумно, щобы

потѣмъ катихитъ не уходивъ въ очахъ дѣтей за чатѣвника и шпігуна, котрого они вправдѣ будутъ боятисѣ, но такожъ и ненавидѣти, и котрого науки и напѣмненья останутъ бесплодни и безкористни. Таке чатованье не образуе, но безображае, не созидае, но розоряе, не воспитуе, но учитъ подступа и выбѣгѣвъ. По тѣй причинѣ треба такожъ дуже осторожно поступати съ доносчиками, щобы они не виробилися на клеветникѣвъ; треба про тое наставати, щобы они, если мають щось на другого сказати, при нѣмъ и въ очи ему тое сказати.

Дуже добре средство воснитанья дѣтей есть такожъ учити ихъ спѣвати побожни и инни честни и прилични пѣсни; бо поминувши тое, що они потѣмъ не такъ легко будутъ привыкати до злыхъ пѣсней, будутъ такожъ пригадовати собѣ при спѣванью тыхъ пѣсней на науки и наставленья, котри въ школѣ получили, а при тѣмъ будутъ мати пріятну розрывку и увеселеніе.

Такъ одже обовязанъ катихитъ черезъ науки и наставленья, черезъ надзѣръ и упѣмненья, черезъ кары и надгороды воспитовати дѣти для Христа, щобы кождый день бувъ свѣдомъ не тѣлько ихъ тѣлесного, но и душевного и норовственнаго возраста и успѣванья; а понеже самъ всѣ тое здѣлати не може, для того повиненъ поучати и взывати старшихъ, щобы они причинялися до сего богоугоднаго дѣла, щобы такъ примѣромъ якъ и науками причинялися до того, щобы дѣти сталися добрыми христіанями и полезными членами общества людского.

§. 140.

Заключеніе Дидактики.

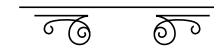
Такъ одже перейшлисьмо широку ниву учительской дѣятельности душпаствья. Видѣлисьмо довжности душпаствья, и пѣзналисьмо способъ, якъ тѣи довжности мае и може сповнити, щобы исповнивъ приказъ Спасителя: „Идѣше оубо наѣчите всѣ языки“. Для того проповѣдаймо слово боже по змыслу и приказу Христа, и уповаймо, що Богъ удѣлитъ нашимъ працамъ свое благословеніе. Всюди еще найдесѣ добра нива, котра воздасть плодъ сторицею; для того тѣлько живо и охотно до щирон працѣ. „Сѣмя, каже найбѣльшій проповѣдникъ, котрого словами заключаю дидактику, сѣмя посѣяне межи таке множество певно принесе овочи; хотяй не всѣ слушають, то хоть половина буде слухати; если не половина, то хоть трета часть; если не трета, то хоть десята часть; а если бы и не десята часть, то хоть

оденъ буде мя слухати, а то есть такожь жниво; бо то не мала рѣчь хотъ одну овцу спасти. . . . Но я не перестану проповѣдати, хотъ бы мя никто не хотѣвъ слухати. Я есмь лѣкаръ, и приношу лѣки; я есмь учитель, и маю приказъ учити. Хотъ никого не исправлю; надгорода мя не мине“ (св. Іоанъ Златоустъ, oratio in terrae motum et in divitem et Lazarum, opp. t. I. col. 1029).

Кир Юліян Пелеш

ТЕОРІЯ
ДУШПАСТИРСТВА
[ГОДЕГЕТИКА]

ПАСТЫРСКОЕ БОГОСЛОВІЕ.

Написавъ

Д^{РЪ} ЮЛІАНЪ ПЕЛЕСЬ.

Второе исправленое выданье.

Третья часть:

ТЕОРІЯ ДУШПАСТЫРСТВА.

ВЪДЕНЬ 1885.

НАБЛАДОМЪ ОО. МИХИТАРИСТОВЪ.
Зъ печати В. Гейриха.

Понятіе, подѣль росправы.

Для спасенія рода людского исповнявъ Иисусъ Христосъ не тѣлько учительскій и святительскій урядъ, но ѡнъ хотячи чоловѣка до его назначенои ему цѣли допроводити, самъ житьемъ своимъ показавъ, якъ чоловѣкъ жити и заховатися довженъ, и провадивъ чоловѣка во всѣхъ хвиляхъ и на всѣхъ путяхъ туземского житья, або Христосъ исповнявъ такожъ урядъ пастырскій, и тойже подобно якъ и перши два чины поручивъ своѣй Церкви, котра го для блага поодинокихъ вѣрныхъ посредствомъ своихъ слугъ, священникѡвъ, справуе. Священникъ про тое, котрый яко проповѣдникъ слова божого показуе вѣрнымъ дорогу до вѣчного спасенія, а яко строитель св. Таинъ имъ спасительни средства удѣляе, провадитъ такожъ по примѣру Христа вѣрныхъ такъ своимъ примѣромъ, якъ и отвѣтными наставленьями до вѣчного спасенія, и яко исповнитель той третои задачи своего званія называеся душпастыремъ въ тѣснѣйшѡмъ значеню того слова. Яко душпастырь чуае одже священникъ надъ своимъ вѣрными и провадитъ ихъ въ различныхъ хвиляхъ и обстоятельствахъ, щобы они ходили всегда на стезяхъ заповѣдей божихъ, и щобы каждый зъ нихъ прославлявъ Бога и osiąгнувъ вѣчне спасеніе. Якъ священникъ при справованю душпастырскаго уряда поступати мае, поучае го трета часть паст. богословія, т. е. ѡеорія душпастырства.

Соотвѣтно двоякѡй задачи душпастыря вѣрныхъ власнымъ примѣромъ и отвѣтнымъ наставленьемъ до спасенія вѣчного провадити, дѣлимо ѡеорію душпастырства на два члены:

I. О примѣрности душпастыря.

II. О проваженю вѣрныхъ зо взгляду на ихъ различни потребности и обстоятельства.

I. Членъ.

О примѣрности душпастыря.

§. 375.

Понятіе и потреба.

1. Подъ примѣрностію душпастыря розумѣемо все тѣи добродѣтели, котрыми онъ яко духовный отецъ своен громады отличатися доужень. Сюда належитъ одже внутренне и виѣшне успособленье и настроенье, домашне и публичне житье душпастыря, котрый въ кождомъ отношенью мае бути примѣромъ для своен громады.

2. Потребу примѣрности душпастыря доказуе само понятіе его званія. Душпастырь есть „соль земли, свѣтъ міру, градъ верху горы стояй“; званіе душпастыря есть святе, онъ выбравъ собѣ Бога яко наслѣдіе свое, доужень про тое себе цѣлого Богу посвятити, и такъ поступати, щобы все его мысли, слова и дѣла були Богу пріятни. Душпастырь есть заступникомъ Исуса Христа, для того повинень усильно старатися и своимъ житьемъ Христу уподобитися. Душпастырь есть званый, вѣрныхъ до святости провадити; про тое доужень найперше старатися себе самого освятити. Душпастырь есть пастыремъ своен громады, его доужность есть про тое, повѣреннымъ добрымъ примѣромъ присвѣщати, бо вѣчно правдивымъ остане выреченье: „Verba movent, exempla trahunt“. Если про тое душпастырь не отличаея особливую примѣрностію, то николи не може выповнити свою високу задачу, его науки не будутъ мати потрібной поваги, его літургични священнодѣйствія не будутъ созидати, онъ не позыскае довѣріе вѣрныхъ и все его труды остануть безплодными. Для того доужень душпастырь „о всемъ самъ себе подавати образъ добрыхъ дѣлъ“. (Тит. 2., 7.)

Душпастырь повинень про тое давати своимъ вѣрнымъ добрый примѣръ въ кождомъ отношенью; и тутъ належалобы говорити о всехъ тыхъ добродѣтеляхъ, котрыми бы душпастырь яко чоловікъ и яко священникъ доужень отличатися. Но понеже о томъ росправляе богословіе норовственне, а о многомъ була вже бесѣда въ введенію до паст. богословія,*) для того тутъ буде только бесѣда: а) О домашномъ житью и захованью душпастыря; в) о его виѣшнихъ отношеньяхъ.

*) Зр. выше §§. 11., 16., 30., 34.

§. 376.

А) О домашномъ захованью душпастыря.

Душпастырь обовязанъ въ томъ взглядѣ бути взоромъ доброго хозяина (господаря) и заховати точность и порядокъ такъ зо взгляду на себе самого, якъ и зо взгляду на все и всехъ, котори до его дому належають, бо якъ каже св. Иеронимъ до Иліодора, очи всехъ суть на душпастыря звернени; его домъ и захованье суть взоромъ общого захованья, що онъ дѣлае, есть всемъ знаеме и отъ многихъ наслѣдованье. Для того:

1. Душпастырь доужень самъ заховати певный порядокъ житья, бо тое улегшитъ му выповненье его многихъ и тяжкихъ доужностей. Сюда належитъ найперше розсудно и отвѣтно уложеный порядокъ дневный, отъ котрого безъ важной причины николи отступати не треба. Въ томъ порядку дневномъ треба опредѣлити часть на отчитанье дневного правила церковного, літургій и иныхъ священнодѣйствій; потѣмъ для науки, особливо моральной и пасторальной, и для приготавленья на проповѣди, катихизаціи и т. п., дальше часть для дѣлъ господарскихъ, потрібного выпочинку и розрывки. Що день повинень священникъ испытovati свою совѣсть, и часто, по крайній мѣрѣ що мѣсяць, сповѣдатися. Тымъ способомъ найде всегда отвѣтне занятіе, не буде николи нудитися, и поступаючи самъ до святости потягне за собою и свою громаду.

2. Въ своемъ хозяйствѣ треба старатися о поединчѣсть, чистѣсть и порядокъ. Душпастырь доужень въ проваженью своего дома выстерѣгатися такъ великой выставности якъ и брудоты и скнырства, бо одно и друге мае зле влѣяніе на громаду. Въ господарствѣ добре есть, о сколько возможно, присвоити собѣ раціональный способъ господарованья, бо тымъ можна часто малыми издержками помножити свои доходы и парохіянъ много доброго научити. Дуже порадно есть такожь заниматися въ свободныхъ хвильяхъ садовництвомъ, пасѣками и т. п., бо тое не только есть пожиточне, но причинаея до украшенья домовства и цѣлого села. Не треба и згадовати, що то дуже ляхій душпастырь, котрый съ своимъ парохіянами не знае о чѣмъ инномъ говорити, якъ о цѣнахъ волѣвъ, коней, збѣжа и т. п., бувъ бы то знакъ грубого приязанья до дочасности.

3. Д о х о д ы, котри душпастырю належають, треба хоронити, но при томъ выстерѣгатися всего, що бы на характеръ свищеника зле свѣтло кинути могло. Тое относится особливо до такъ званыхъ правъ епитрахильныхъ. Треба держатися звычайныхъ въ певномъ окрузѣ принятыхъ такъ, безъ потребы (н. пр. убожества стороны) не залишати свое, но такожь выстерѣгатися всего, що бы хоть видъ здирства

мати могло. Где священникъ съ тактомъ собѣ поступае, тамъ не потрібни ніяки торги, люде радо даютъ, що ся належить, и mezi ними и парохомъ пануе згода и миръ.

4. На особлившу увагу пароха заслужаютъ его служаци; онъ повиненъ бути осторожный въ ихъ выборѣ и всегда надъ ними чувати, чтобы они честно и праведно заховалися. Св. Ап. Павелъ каже: „Аще кто своего дому не умѣетъ правити, како о Церкви божіей прилѣжати возможе?“ (I. Тимот. 3., 5.) Понеже досвѣдчене учить, що слуги пароха часомъ уважаючися за щось лучшего, въ громадѣ згѣршене даютъ, инныхъ понижаютъ и т. п., для того треба на тое строго уважати, чтобы они выполняли религіини обовязки, по ночахъ, по корчмахъ не волочилися, но заховалися, якъ честному чоловікови заховатися належить.

5. Если парохъ мае сотрудника, то повиненъ старатися, чтобы mezi ними пановало согласіе и любовь. Парохъ есть властивый душпастырь, а сотрудникъ данный есть му до помочи, всё про тое, що сотрудникъ дѣлае, дѣся въ имени пароха. Сотрудникъ не може про тое ничъ безъ вѣдомости и позволенія пароха распоряджати. Въ загалѣ повинно бы взаимне отношене пароха и сотрудника бути слѣдующе: Парохъ обовязанъ обходитися съ сотрудникомъ яко священникомъ, для того не показоватися къ нему гордымъ и не давати му всегда чути свою высшость, отдавати му належитую честь и дивитися на тое, чтобы и прихожане и фамилія пароха его почитали. Понеже онъ есть сотрудникомъ пароха, для того не повиненъ парохъ всё працѣ на него спыхати, но и самъ працѣвати. Дальше понеже „достоннѣ дѣлатель мзды своея“, треба старатися, чтобы и сотрудникъ мѣгъ жити, одже ведля припятого звичаю давати му третью часть церковныхъ доходѣвъ, а въ кѣнци старатися отвѣтными наставленьями приготовить сотрудника на доброго самостоятельного пароха. — Сотрудникъ же обовязанъ къ нему всегда скромнымъ и чемнымъ бути; не важитися въ Церкви або школѣ щось самостоятельно безъ вѣдомости и позволенія пароха заряджати; бо за всё есть парохъ, не сотрудникъ, отвѣчательный; старатися ширити довѣріе и любовь прихожанъ къ пароху; заховати во всёмъ установленный ътъ пароха порядокъ; не ътдалятися нигде, ани на короткій часъ, безъ вѣдомости пароха, и стеречися зводливои засады высвободженія съ пѣдъ настоятельства пароха. Непростиме переступлене було бы, если бы сотрудникъ важився прихожанъ противъ пароха бурити и незгоды робити. Най знае каждый сотрудникъ, що той чоловікъ, котрый не научився слухати, не прійде николи въ положеніе приказовати. (О належитѣмъ правленію парохіею и своимъ домомъ читай настырское посланіе Митр. Ординаріата Львовского зъ дня 20. Цвѣтня 1874 до ч. 43 Орд.)

§. 377.

В) О виѣшнихъ отношеніяхъ душпастыря.

Виѣшни отношенія душпастыря суть такъ розлични, якъ его многородни занятія, но тутъ буде только бесѣда о его отношенію до власти духовной и мірской.

I. Отношене душпастыря до власти духовной.

1. На челѣ духовной власти стоитъ Папа Римскій, котрый „есть Наслѣдникъ святого Петра, князя Апостолѣвъ, правдивый Намѣстникъ Христа, голова цѣлои Церкви, и всёхъ христіанъ отецъ и учитель“, котрому въ бл. Петрѣ дана есть „повна власть ътъ Господа нашего I. Христа пасти, рядити и управляти всю вселенскую Церковь“, и „коли онъ говоритъ зъ катедры, то есть, коли исповняючи чинъ яко Пастырь и Учитель всёхъ христіанъ, по своѣй найвысшѣй Апостольскѣй власти опредѣлае науку о вѣрѣ или норовственности, маючуса ътъ цѣлои Церкви хранити, при божѣмъ защиченію ему въ бл. Петрѣ ѡбщанѣмъ, обладае сею неомысленностію, яко бож. Спаситель свою Церковь въ опредѣленію науки вѣры и норовственности хотѣвъ бути надѣленою; для того таки опредѣленія Римского Папы сами собою, а не изъ согласія Церкви суть неперемѣняеми“. (Соборъ Ватиканскій гл. 4.) Папа Римскій есть одже голова и средоточіе Церкви, и ему присягае каждый священникъ при рукоположенію непоколебиму вѣрнѣсть и преданѣсть; для того доженъ не только самъ тѣмъ присязѣ вѣрнымъ остати, но и вѣрныхъ до подобногѣ дѣланія наставляти и провадити.

2. На челѣ духовной власти въ каждой Епархіи стоитъ Епископъ; онъ посѣдае повноту священства въ ѡтличной степени и есть Первосвятитель, Учитель и Пастырь своей епархіи. Его власть ростягаеся на всё дѣйствія церковни, котри онъ въ своѣй Епархіи або самъ лично, або посредствомъ священства совершае. Епископъ есть одже верховный пастырь своей епархіи, и ему присягае каждый душпастырь при рукоположенію каноничне послушаніе. Для того каже св. Игнатій: „Безъ Епископа не повиненъ никто ничъ церковного дѣлати“ (ad Smyrn. cap. 8.). Зъ тои преданности священства выплывае духъ церковный, котрый ся оказуе въ любви званія священническаго, въ дѣтнинѣмъ почитанію власти церковной, и въ охотнѣмъ и совѣстнѣмъ выповненію дожностей душпастырскихъ. Тая преданность священства и привязанность до Епископа дае священству необѣдиму силу, она заохочае до широи працѣ, осолоджае всяки труды и прикри хвилѣ, и есть явнымъ свѣдоцтвомъ доброго священства. Где того духа церковного не ма, тамъ попадае священство въ небезпечни заблуженія, котри для клира и для вѣрныхъ суть съ необчисленою шкодою получени.

3. Въ поодинокихъ округахъ заступають Епископа Деканы, котрыхъ про тоє клиръ почитати и имъ повиноватися обязанъ.

II. Отношенье душпастьря до власти мірской.

Яко членъ державы есть душпастьрь такожь и обывателемъ, и въ многихъ ѳтношеньяхъ такожь урядникомъ державнымъ, а яко такий мае такожь певни права и довжности. Душпастьрь обязанъ:

1. До послушанія. Бо „князи мірскіи“ суть ѳтъ Бога установлени, щобы народами управляли, и о ихъ дочасне и вѣчне добро старалися; для того належится имъ ѳтъ пѳдданныхъ вѣрностъ и христїянське послушаніе, и душпастьрь обязанъ въ тѳмъ взглядѣ своимъ прихожанамъ добрый примѣръ давати. Тое послушаніе оказуеся: а) Вѣрностію, котра не дасть взрушитися ніякими страстями и намѣтностями; в) почитаньемъ мірской власти; для того душпастьрь не тѳлько самъ буде почитати законы и роспорядженья власти державной, но наставати, щобы и его прихожане такъ дѣлали; г) пожертвованьемъ для блага державы; для того душпастьрь радо принесе всѣ жертвы и труды для блага и процвитанья державы.

2. До патріотизма христїянського, котрый благобыть державы праведными и позволенными средствами ведля своихъ силъ спомагае. Для того остерѣгае добрый душпастьрь своихъ прихожанъ передъ всякими згубливими стремленїями и стараеся вспирати всѣ общеполезни заведенїя, якъ: шпиталѣ, школы, касы пожичкови, шпихлѣрѣ громадски, братства встремезливости и т. п., а где ихъ не ма, стараеся о ихъ заведеніе.

3. Съ урядниками державными належитъ обходитися честно и своему стану отвѣтно, ѳтдавати имъ належиту честь, заховати согласіе, но такожь не оказоватися „раболѣпнымъ“, бо тымъ ани урядника ани себе не почитаеся.

4. Душпастьрь мае такожь певни права политични, и зо взгляду на ихъ выконанье находимо два противни мнѣнїя. Одни кажуть, що священникъ не повиненъ до рѣчей политичныхъ николи мѣшатися, бо тоє не дасть погодитися съ его станомъ. Други зновъ утврждають, що душпастьрь обязанъ и въ исповненію правъ политичныхъ давати своимъ прихожанамъ примѣръ, бо тымъ причинаеся такъ до блага Церкви якъ и до блага Державы. Если надъ тымъ предметомъ близше застановимося, то безперечно треба оба наведени мнѣнїя ѳткнути, бо перше душпастьря за надто ограничае, а друге его политичной дѣятельности за широкой ѳбъемъ дае. Правда лежить межн обома наведеными мнѣнїями, и въ тѳмъ взглядѣ найотвѣтнѣйше поступитъ собѣ душпастьрь ведля слѣдующихъ засадъ:

а) Най яко священникъ Бога вышнього не шукае политичныхъ занятій, но яко такий нехай боронитъ правъ Церкви и дѣлае, щобы они ѳтъ всѣхъ заховани, а ѳтъ никого нарушени не остали; в) яко гражданинъ нехай выконуе свои права политични для блага Церкви и Державы; не повиненъ одже священникъ зъ засады ѳттягатися ѳтъ всякой политичной дѣятельности, но такожь и не напыхатися до неи; г) яко урядникъ державный най точно и совѣстно выповнае всѣ ему повѣрени державни чинности. Такъ поступали и поступаютъ собѣ велики и славни Достойники Церкви для блага Церкви и Державы. — Для того не стоитъ ничъ на перипонѣ, щобы священники брали удѣлъ вы выборахъ до соймѳвъ краевыхъ и державныхъ, и если мають тѳлько здѳбностей такожь яко кандидаты выступали, тѳлько очевидно безъ пристрастія и намѣтности, и честнымъ и праведнымъ способомъ собѣ при тѳмъ поступали. Меньше порадно видится бути, щобы душпастьрѣ за надто мѣшались до справъ громадскихъ, и н. пр. яко радни громадски выступали; бо въ такихъ радахъ суть звычайно сторонництва, душпастьрь доконьче буде до котрого зъ нихъ належати, а черезъ тоє мимовольно стягне на себе негодованіе противной стороны, що часто на душпастьрство може мати дуже шкодливѣ влѣянїе. Въ прочѳмъ тутъ должно показатися благоразуміе пастырське, и показати душпастьрю, якъ въ данѳмъ случаю поступати повиненъ.

То суть одже головни засады примѣрности душпастьрской въ найважнѣйшихъ его ѳтношенїяхъ. Близше въ тѳй предметъ входити, уважаю излишнымъ, и тѳлько еще разъ повтаряю слова св. Писанїя: „Вы есте свѣтъ міру, соль земли . . . не може укрытися градъ верху горы стояй“.

II. Членъ.

О провадженью вѣрныхъ зо взгляду на ихъ розлични потреби и обстоятелства, або о властивѳмъ душпастьрствѣ.

§. 378.

Поянтіе и потреба.

1. Пѳдъ душпастьрствомъ въ тѣснѣйшѳмъ значеню розумѣмо поступованье душпастьря съ поодинокими вѣрными ведля ихъ особенныхъ духовныхъ потребъ и обстоятелствъ. Понеже въ тѳмъ взглядѣ душпастьрь выступае по бѳльшой части яко учитель и наставникъ, для того можемо теорїю о душпастьрствѣ назвати такожь теорїею або умѣтнымъ выкладомъ о приватнѳмъ наставленю.

2. Якъ потрѣбне есть тоє почастне душпастьрство,

показуєся зъ понятія званія душпастыря и увзглядненя розличныхъ потребъ и обстоятельствъ вѣрныхъ. Душпастырь обязанъ всѣми возможными и дозволенными средствами старатися освятити своихъ вѣрныхъ; для того коли увидитъ, що его всенародни поученія для поодинокихъ людей не суть достаточни, обязанъ имъ почасти въ помѣчь прибѣгати. Досвѣдчене поучає, що суть люде, котри часто зъ власной вины, часто же и при наилучшій воли не могутъ зъ всенародныхъ наукъ користати, н. пр. глухи, недужни и т. п. Суть кромѣ того въ житію людскѣмъ случаи, о котрыхъ всенародно ани не можна говорити, а въ сповѣди не ма часу, щобы тому всему задосытьчинити; для того оказуєся потреба такимъ людямъ инымъ способомъ помагати, щобы и ихъ для Христа позыскати; а якъ тое дѣлати, показує теорія душпастырства.

§. 379.

Перепоны и спомагательни средства душпастырства.

1. Численни суть перепоны, котри успѣшному душпастырству противляются, и походятъ або зо стороны вѣрныхъ, або зо стороны самого душпастыря.

1. Найважнѣйши перепоны зо стороны вѣрныхъ суть: *а)* Невѣжество народа, котре въ многихъ случаяхъ есть жереломъ и причиною розличныхъ беззаконій; *в)* простакватѣсть и рѣвнодушїе, бо многи люде такъ съ землею, зъ котрой жиють, зрослися, що здаєся, якобы не бул въ состоянію вознестися до чогось высшого; *г)* поверховнѣсть и механизмъ, бо многи думаютъ, що тѣлеснымъ присутвіемъ на богослуженію и устною молитвою заспокоили всѣ потребности религійного житья, хотяй въ серци не зайшла ніяка перемѣна, ніяка поправа; *д)* зопсутье обычаѣвъ, котре такъ межн молодежію якъ и межн старшими людьми далеко поступило; *е)* переворотнѣсть и упоръ, въ слѣдствіе чого тяжко приходитъ такого чоловѣка до чого доброго наклонити; *ж)* злый духъ часу (зр. §. 34., *ε*), котрый якъ епидемія що разъ дальше ширится и особливо въ враждѣ противъ Церкви и ея Начальства ніякихъ границъ не знає.

2. Но и на сторонѣ душпастырей находятся къ сожалѣнію перепоны душпастырства. Где не ма добродѣтелей душпастырскихъ, тамъ тяжко говорити о успѣшнѣмъ пастырованью. Душпастырь одушевленный сильною, живою вѣрою може чуда творити, но где тои вѣры не достає, тамъ не возможна есть успѣшна дѣятельнѣсть; если сердце душпастыря къ вѣрнымъ есть зимне и обонятне, тамъ выдаєся душпастырство незносимымъ трудомъ; гордѣсть священника нищить всѣ его наилучши и найкраснѣйши дѣла; незгода свя-

щенства есть матерію общого зопсутья; захланнѣсть есть жереломъ всякого зла, а злый примѣръ выкорѣняє засѣяне добре зерно. До перепонъ успѣшнаго душпастырства належитъ безъ сомнѣнія и чаще переносеня душпастырей зъ одной посады на другую; бо якъ може душпастырь успѣшно дѣлати, если заледво мавъ часъ пѣзнати потребности своихъ вѣрныхъ, видится принужденымъ старатися о инне мѣстце? Певно безъ зрѣванья успѣшнѣйше могли бы дѣлати душпастырь, если бы разъ прїйшло до получшеня и певного усталеня ихъ дотаціи, щобы не потребовали такъ часто переноситися!

II. Но суть такожь и спомагательни средства для успѣшнаго душпастырства, такъ особливо:

1. Духъ церковный, т. е. обще розпросторонене почутье религійне, котре не терпитъ ничъ, що бы вѣрѣ и норовственности спротивлялося, и для того противится нѣчнымъ волоцюгамъ, пѣдозрѣлымъ домамъ, неприличнымъ танцямъ, пїятикамъ и т. п. Тое религійне почутье треба про тое по возможности ширити, бо въ нѣмъ состоитъ наибѣльша сила католической Церкви.

2. Общества и братства на основахъ религійныхъ почываючи, котри наилучши плоды приносятъ.

3. Миссиі церковни, котри часто зъ найгѣршон громады взѣръ честноты и праведности роблять.

4. Розширенє добрыхъ книгъ и писъмъ, котри до просвѣты и пѣднесеня религійности народа причиняются.

5. Соборчки деканальни, котри для душпастырей довжни бути богатымъ жереломъ взаимной помочи, заохоты и поученя, чимъ они истинно суть, если въ духу и ведля приписѣвъ Церкви ѣтбуваются.

Все тое причиняєся много до успѣшнаго душпастырства, до прославленя Бога и спасеня вѣрныхъ.

§. 380.

Подѣль росправы.

Въ душпастырствѣ треба такъ якъ и въ наукахъ всенародныхъ увзгляднати внутренне успособленє и внѣшни обстоятельства своихъ прихожанъ. — Зо взгляду на внутренне успособленє треба влѣяти на всѣ душивни силы чоловѣка, т. е. на его разумъ, волю и чувство; — зо взгляду же на внѣшни обстоятельства повиненъ душпастырь особливше свое старанє звернути на дѣти, на недужныхъ и умирающихъ, на увязненыхъ, на тыхъ, що жиють въ незгодѣ, и на вступающихъ до якого стану и т. п. Такъ одже подѣлимо теорію душпастырства на два ѣтдѣли, зъ котрыхъ въ Першѣмъ

буде бесѣда о наставленю и провадженю поодинокихъ людей ведля ихъ внутреннего усposобленя, а въ Другомъ о провадженю и наставленю ведля внѣшнихъ обстоятельствъ.

І. Отдѣль.

Поступованье душпастырске зо взгляду на внутренне усposобленье поодинокихъ прихожанъ.

§. 381.

Переглядъ.

Внутренне усposобленье чоловѣка стягаеся на его разумъ, волю и чувства, для того на тѣи три силы душевни повиненъ душпастырь въ частныхъ наукахъ взглядъ брати, и ведля нихъ свои наставленья урядити. Загальни правила, якъ въ томъ взглядѣ належитъ поступати, выложено въ дидактицѣ; для того тутъ буде бесѣда лише о томъ, що въ особенности въ поодинокихъ случаяхъ треба робити. **И** такъ:

Глава I. о особенностяхъ при поученю розума;

„ II. при наклоненю воли;

„ III. при возбужденю чувствъ.

І. ГЛАВА.

Поступованье душпастыря зо взгляду на особливие усposобленіе розума поодинокихъ вѣрныхъ.

Межи прихожанами, котри про собственне усposобленье розума потребують особного поученія въ правдахъ вѣры и норовственности, на особлившу увагу заслужують: 1. Невѣжи, 2. блудяци, 3. суевѣрни, 4. невѣрни, 5. навернени (прозелиты).

§. 382.

1. Якъ поучати невѣжъ?

1. Невѣжество въ правдахъ вѣры и норовственности стрѣчаемъ у дѣтей и dorosлыхъ людей, котри зновъ або про слабоумность або про инну причину не мають потрібныхъ религійныхъ вѣдомостей.

Касательно дѣтей треба заховати правила, котри въ томъ взглядѣ подае катехитика. Тутъ еще можна примѣтити, що катихитъ не только о тое повиненъ старатися, чтобы дѣти порозумѣли правды вѣры и норовственности, но чтобы знали

дословно катихизмъ на память, особливо въ тыхъ частяхъ, где есть бесѣда о правдахъ, котри всѣ знати и вѣрити повинни.

2. Межи невѣжами особлившу увагу треба звернути на *слабоумныхъ* (hebes, blödsinnig). Слабоуміе може бути або провинене, або може походити зъ природныхъ недостатковъ дотычного чоловѣка. Самъ чоловѣкъ може ослабити свѣй разумъ, еслися допускае певныхъ грѣховъ, особливо розличныхъ родовъ блудодѣянія и пиянства; но може такожъ и отъ природы бути такъ слабо ударованный, що му тяжко приходитъ и наилегшу рѣчь поняти. Може наконецъ и глубока старбсть бути причиною слабоумія. Зъ якоинибудь причины слабоуміе походитъ, всегда оно позбавляе дотычного чоловѣка тыхъ корыстей, яки инни люде зъ всенародныхъ поученій церковныхъ относятъ, имъ одже только черезъ приватни наставленья можна помочи.

Если душпастырь спостереже, що причина слабоумности певного чоловѣка лежитъ въ его грѣхахъ, то повиненъ передъ всѣмъ старатися навернути го отъ тыхъ грѣховъ, ажъ тогда може приступити до выложеня му потрібныхъ правды вѣры и норовственности.

При поученю всякого рода слабоумныхъ треба передъ всѣмъ старатися пѣзнати ихъ способъ мышленья, якъ они собѣ рѣчи представляютъ, и на основѣ того ихъ поучати. Само собою розумѣеся, що слабоумнымъ не можна выкладути цѣлу науку вѣры и норовственности, треба ограничатися на головныхъ правдахъ христіянства и тыхъ довжностяхъ, котри ихъ наиббльше обходятъ. При поучаню неумныхъ добре есть уживати коротки выреченья и присловія, бо тѣи легше собѣ могутъ запомнати, и пр. що не хочешъ, чтобы ти други робили, и ты не повиненъ имъ робити и т. п.

Слабоумни суть часто глухонѣми. Чтобы такихъ людей щось научити, треба найперше отъ знаемыхъ або родины довѣдатися, якъ съ ними можна порозумѣтися, и потѣмъ такими внѣшними знаками дати имъ понятіе о Бозѣ, о Троици святѣй, о откупленю и благодати, о найпотребнѣйшихъ тайнахъ, о смерти, судѣ и вѣчнѣмъ житью. Люде глухонѣми суть часто немѣрни, злосливи, непослушни и отдани блудодѣяню; для того треба ихъ въ томъ взглядѣ старатися поправити.

Часто можна и у старшихъ, уталантованныхъ людей стрѣтити грубе невѣжество религійне. Поученье такихъ людей получене съ великими трудностями, бо они не хотятъ признати свое невѣжество, и легко уражаются, если ся ихъ хоче просвѣтити. Таки люде звикли еще другихъ баламутити, и то часто не въ злѣмъ намѣреню; ихъ про тое душпастырь не може зъ ока спустити. — Чтобы мати до нихъ приступъ, треба ихъ найперше для себе позыскати, и такъ

звернути розговоръ, що при тѣмъ сходится на правды вѣры и говоритса о нихъ яко о рѣчахъ знаемыхъ. Тымъ способомъ душпастырь не выступае въ видѣ учителя, они не могутъ оттягнутися отъ слуханья, и такъ ради не ради приходять до пѣзнанья того, о чѣмъ не знали. Н. пр. зъ бесѣды о жнивахъ можна перейти на Бога въ Троици св. единого, на Провидѣнїе, ласку божу. — Зъ бесѣды о звѣздахъ на несмертьельность. До числа невѣжъ можна въ многихъ випадкахъ причислити такожь и зъумашедшихъ. До нихъ можна приближитися лише въ т. зв. ясныхъ хвиляхъ, и тогда можна ихъ поучити въ правдахъ вѣры, если бы они о тыхъ же не мали понятїя.

§. 383.

2. Якъ поучити блудящихъ?

Особливый рѣдъ невѣжъ религїйныхъ суть блудящи, т. е. таки люде, котри ложно осужаютъ моральну вартѣсть гдѣякихъ дѣлъ, такъ що рѣчи позволены тримають за грѣхъ, а противно не видять грѣха тамъ, где истинно есть, н. пр. служаща думае, що ей вѣльно зъ рѣчей своихъ панѣвъ безъ ихъ вѣдомости давати милостыню; инна гадае що согрѣшила тяжко, бо въ часѣ слабости не заховала пѣствъ. Такихъ людей обовязанъ душпастырь поучити о правдѣ. При тѣмъ треба розрѣзнити, чи а) ктось блудитъ зо взгляду на рѣчь позволену, чи б) ѳнѣ тримае рѣчь въ собѣ не позволену за добру.

а) Если кто рѣчь позволену за грѣхъ тримае, то можна го просвѣтити, но не коньче потреба съ изнятїемъ тогда, коли бы тое поблудженъе було причиною злыхъ слѣдствїй, н. пр. А. каже, що окрестила дитину жидѣвску безъ вѣдомости родичей, и тое тримае за грѣхъ; хотяй рѣчь сама въ собѣ есть добра, то однакожь може стягнути зли послѣдства, для того треба ей въ тѣмъ разѣ поучити.

б) Если же блудъ тычитса рѣчи не позволеной, котру ктось за добру тримае, то треба различити, чи его блудъ есть преодолимый (vincibilis), чи непреодолимый (invicibilis). — Если ктось находится въ блудѣ преодолимѣмъ, то треба го коньче о правдѣ поучити. Въ тѣмъ бо разѣ ѳнѣ хоть сомнѣваеся о добротѣ своего дѣла, для того не мае певной совѣсти, допуццаеся одже грѣха, чому священникъ повиненъ запобѣгнути, н. пр. жена бере рѣчи безъ вѣдомости мужа. Если же блудъ якогось чоловѣка есть непреодолимый, такъ що ему николи не прїйшло на гадку сомнѣватися о добротѣ того, що робитъ, тогда треба розважити, чи поученъе буде пожиточне, чи нѣ. Если можна сподѣватися, що той чоловѣкъ пѣзнавши свой блудъ той же покине, то коньче треба го поучити. Въ противнѣмъ разѣ

треба залишити поученїе, чтобы той чоловѣкъ не стався зъ матерїального грѣшника формальнымъ. — Суть однакожь выпадки, въ котрыхъ и тогда треба поучити блудящего, коли не ма надѣи, що ѳнѣ послушае. Такъ:

1. Если ѳнѣ самъ просить, чтобы го въ тѣй рѣчи просвѣтити, бо въ тѣмъ разѣ не есть его невѣжество непреодолимо, понеже вже зачинае сомнѣватися, чи его дѣло есть добре; если бы го одже душпастырь не поучивъ, то робивъ бы зле основуючися на повазѣ душпастыря.

2. Если невѣжество стягаеся на правды, котрыхъ вѣдомѣсть до спасенїя коньче потрібна, н. пр. коли бы кто думавъ, що сповѣдъ безъ жалю есть достаточна до доступенья ѳтпущенья грѣхѣвъ.

3. Коли бы душпастырь мѣгъ розумно судити, що той чоловѣкъ хотяй не заразы, но по якѣмъ часѣ послушае поученїя.

4. Если душпастырь тѣлько сомнѣваеся, чи его наука буде користна; бо въ такѣмъ разѣ треба всегда дѣльше о чоловѣцѣ мыслити. — Въ прочѣмъ въ такихъ випадкахъ треба всеѣ обстоятельства добре зважити, и ведля нихъ свое поступованъе урядити.

§. 384.

3. Якъ поучити суевѣрныхъ?

Що мае розумѣтися пѣдъ суевѣрїемъ и якъ въ загалѣ противнѣ него дѣлати треба, сказано вже при теорїи о опроверганїяхъ (§. 60., 2.).

Но еще скорше дасться суевѣрїе выкоренити черезъ приватни наставленья поодинокыхъ ѳсѣбъ. Священникъ хотяй показати суевѣрному неосновнѣсть его мнѣнїя повиненъ по возможности до его способу мышленья зближитися и то, що не есть такъ шкодливе, лишити, а противитися тѣлько тому, що мае шкодливе влѣянїе на моральне житъе.

Суевѣрїе може бути противне або правдамъ вѣры, або норовственности. Чтобы обезсилити суевѣрїе противлящеся якѣй правдѣ вѣры або норовственности, найлѣпше ужити до того якесь выразно до того ѳтносячеся выреченъе Письма св. Но треба такожь показати, якъ нерозумне и чоловѣка негѣдне есть суевѣрїе, котре шукае причины якогя событїя тамъ, где ен нема, и приписуе рѣчи сотворенѣи силу, котру тѣлько самъ Богъ мае. Дальше треба показати, що такѣ поступованъе есть грѣшне. — Понеже досвѣдченъе учитъ, що суевѣрїе часто мае причину въ гдѣякихъ привидженьяхъ або зъявискахъ (н. пр. если жовна въ ночи до ѳкна добуваеся, то ктось зъ дому умре; заря на небѣ есть знакомъ великой смертьельности або вѣины), для того треба показати, що таки привидженья суть або чиста фантазїя або чужїй обманъ, а роз-

лични обявленья мають свою причину въ природѣ. При тѣмъ добре покликаться на досвѣдченье, котре пѣлкомъ противя уроенью суевѣрнаго.

Если суевѣрный есть добродушный и бѣльше зъ неумѣтности блудитъ, то треба съ нимъ лагѣдно поступати; на противъ зарозумѣлыхъ и упертыхъ бѣльше остро.

§. 385.

4. *Якъ поступати съ невѣрными, вѣльнодумцями и тыми, котри высмѣваютьъ религію?*

Щобы такихъ людей до пѣзнанья правды допровадити, треба съ якъ наибѣольшою оглядностію дѣлати, щобы ихъ не уразити, но позыскати для себе. Хотячи ихъ о правдѣ пересвѣдчити, не треба прибирати видъ наставника, бо вже напередъ можна бути певнымъ, що ся ничъ не зрѣбитъ. Кромѣ того треба съ людьми инного пересвѣдченья такъ обходитися и такъ говорити, щобы бути ѳтъ нихъ узнанымъ за чоловѣка безсторонного, котрый есть о правдѣ пересвѣдченный и хоче такожь и другихъ о тѣйже переконати, но никого такъ на слѣпо не осуждае, тѣлько памятаючи на слова верховного Апостола, знае оцѣнити такихъ людей, котри хотять по возможности пересвѣдчитися о своѣй вѣрѣ. Если одже священникъ своимъ разумнымъ поступованьемъ допровадивъ до того, що есть всѣмъ знанымъ такъ зъ ревности о правду, якъ и зъ безсторонности, лагѣдности и любви къ иномыслящимъ, то ѳнъ може много здѣлати для наверненья невѣрныхъ, або сомнѣвающихся о вѣрѣ, бо ему каждый скорше звѣрится, якъ инному, котрый не выслушавши даже противне мнѣніе, съ всею строгостію го осуждае.

Кто тѣи свойства мае, може сподѣватися, що его труды около наверненья невѣрнаго будутъ успѣшны.

Передъ всѣмъ треба старатися пѣзнати причину невѣрства, котра може лежати або въ способѣ житья чоловѣка, або въ успособленью его ума. — Если кто про грѣшне житье стративъ вѣру або въ поединчи правды або цѣлкомъ, то треба передъ всѣмъ старатися допровадити го до поправы житья. Коли тое наступитъ, то и невѣрство упаде. Н. пр. невѣрный чоловѣкъ звычайно оспоруе науку Церкви о постахъ, цѣломудрію и т. п.

Но невѣрство може мати такожь свою причину въ особливѣшѣмъ успособленью ума. Такъ оденъ блудитъ въ вѣрѣ зъ невѣжества, инный зъ гордости на свои умѣтности; инный зновъ не признае правды вѣры зъ суеты, щобыся розрѣжнити ѳтъ простолюдина, а другій едино для того не соглашаеся съ наукою Церкви, бо нерозсудно стараеся кого инного во всѣмъ наслѣдовати. Хотячи такого чо-

ловѣка исцѣлити, треба найперше выслѣдити причину его невѣрства, а потѣмъ дати му отвѣтни наставленья. Невѣжу треба поучити въ правдахъ вѣры и нороственности; зарозумѣлому показати, якъ неосновно ѳнъ мыслитъ, коли хоче правды надприродни своимъ розумомъ проникнути, не знаючи на тое, що даже и зъ тыхъ рѣчей, котри его змысламъ пѣдпадають, многи суть для него непонятны. — Такому що другого звыкъ на слѣпо наслѣдовати, треба показати, якъ нерозумне есть таке дѣланье, понеже той чоловѣкъ, котрого ѳнъ наслѣдуе, не мае такой поваги, а може допускаеся злыхъ дѣлъ, котри певно не схоче наслѣдовати, для того розсуднѣйше есть слухати Церкви, котра основана на найвысшѣй повазѣ. Въ прочѣмъ, если ся мае дѣло съ образованымъ чоловѣкомъ, можна му препоручити читанье отвѣтныхъ полемичныхъ книгъ, н. пр. Hettinger, Apologie des Christenthums; Wissen und Zusammenhang zwischen der Naturforschung und der geoffenbarten Wahrheit; Neujahrs Bilder und Natur. — Наконецъ щобы переконати о правдѣ таково, котрый лише зъ суеты есть невѣрный, щобы ѳтрѣжнитися ѳтъ простыхъ людей, треба го зрѣбити уважнымъ, що всѣ люди мають тую саму цѣль, котру не такъ розумомъ, якъ праведнымъ житьемъ можна осягнути. Досвѣдченье учить, що таки люди мало мыслятъ и тѣлько на поверхноість уважають; треба ихъ одже напѣмнути, щобы застановилися лѣнше надъ собою и надъ тымъ, що говорятъ, то певно до инного переконанья прійдутъ.

Що до вѣльнодумцѣвъ треба такъ само заховатися съ тымъ еще додаткомъ, що таки люди суть звычайно легкѣдушны и часто ѳдданы грѣшному житью.

Въ тѣмъ взглядѣ можна мати дѣло або съ людьми не образованымъ або просвѣщенымъ. Если невѣрный або вѣльнодумецъ есть простой, непросвѣщенный, то лежить причина его невѣрства звычайно въ невѣжествѣ. Треба го про тое поучити и показати му, яки послѣдства мае блудъ на дочасне и вѣчне добро чоловѣка, то ѳнъ звычайно навернеся, если не есть цѣлкомъ зопсутый. Коли бы и его сердце було зопсуге, то треба го найперше морально двигнути, ажъ тогда буде ѳнъ и для правды приступный.

Если же невѣрный або маловѣрный есть ученый, то треба старатися показати му неосновноість его тверженій. Бо таки люди мають звычайно свои власни системы. Треба про тое выкликати сомнѣнія противъ того, що они за певне тримають, и желати, щобы они доказали свои тверженья. Розумный священникъ найде досыть способностей въ тѣмъ разговорѣ показати имъ недорѣчивости або противорѣчія, и цѣлу неосновноість ихъ тверженій. Если же священникъ не чуеся въ силѣ ѳтповѣсти на всѣ выводы и доказы невѣрнаго, то нехай зверне бесѣду на що инне, або усунеся ѳтъ розго-

вора. Коли бы то не было возможно, то можна собѣ помочи тымъ, що ся противника пытае о причину кожного его мнѣнія и твердженя такъ довго, доки онъ не буде знавъ, що сказати. Поединче слово „для чого?“ потрафитъ замкнути уста кождому невѣрному, бо его на разумѣ оперта вѣра не зможе на всё ѳтповѣсти. — Для перестороги кожного священника нехай буде сказане, щобы николи не розпочинавъ розговоръ о предметѣ, котрый не потрафитъ точно оборонити противъ противникѳвъ, якихъ легко найти въ бѳльшѳмъ товариствѣ, бо если бы про свою невѣдомѳсть привужденъ бувъ согласитися съ мнѣнїемъ противника, то ставъ бы ся предателемъ истинны; если же мусѣвъ бы замовкнути, то стягнувъ бы ганьбу на свѳй станъ.

Найтруднѣйше есть положенье священника, коли прїйде до товаришества съ людьми, котри звыкли высмѣвати правды вѣры и установы церковни. Тутъ особливо показуея потреба, щобы священникъ бувъ точно ознакомленый съ правдами вѣры, а при тѳмъ мавъ быстрѳсть и притомнѳсть духа, щобы мѳгъ на всё ѳтповѣсти. Такихъ людей не можна заразы стати научати, бо то имъ не поможе, тѳлько ихъ еще укрѣпитъ въ злѳмъ; треба одже коротко ихъ ѳтиправити, а поученїе ѳтложить на инный часъ. Всѣхъ тыхъ, котри высмѣваются зъ Церкви, можна подѣлити на три клясы: до першон належать тїи, котри мають зле сердце а при тѳмъ суть быстроумни; до другои належать люде доброго и въ прочѳмъ религїйного успособленья, котри однакожь при всѣмъ люблять вышукovati смѣшни стороны; третю клясу становлять люде пытко мыслящи, котри звыкли другихъ наслѣдовати. Съ людьми другои и третей клясы легко собѣ порадити, бо тымъ, що мають добре сердце досыть напѳмкнути, що ихъ смѣхъ есть не на мѣстци, бо зневажае найсвятѣйши рѣчи, — то они певно перестануть.

Если же яка пытка голова хоче ѳтличитися шутками зъ рѣчей религїйныхъ, то досыть му сказати, що то други вже давно сказали и остали высмѣяни або щось подѳбного, а онъ умовкне. Н. пр. оденъ такїй чоловѣкъ зачавъ высмѣватися зъ католичества и заключивъ тымъ, що онъ вже давно въ духу протестантъ. А священникъ му ѳтповѣвъ: „Два молодї люде такъ живо зачали споритися, котрый поетъ есть славнѣйшїй, Шиллеръ чи Гете, що ажъ на дуель возвалися, въ котрѳмъ оденъ дѳставъ тяжку рану. Коли прїятелѣ му выкидали, що про таку рѣчь такъ далеко загнався, сказавъ: то правда, бо я одного и другого лише по имени знаю“.

Если же такїй чоловѣкъ есть ударованый, а при тѳмъ мае зле сердце, и мае звычай высмѣвати религїйни рѣчи, то найлѣпше було бы дати му сатиричный ѳтвѣтъ, и. пр. каже оденъ: „А якъ тамъ, Отче, маєте богато людей до сповѣди?“

„Досыть, ѳтповѣдае священникъ, но по бѳльшѳй части такихъ, котри того найменше потребууютъ.“ — Но понеже не кождый мае той даръ, для того треба инакше собѣ радити и за правдою обставати. Николи не було бы порадо впуштитися въ опроверганье такого чоловѣка, бо то го звычайно еще гѳршимъ зробитъ. Тѳлько тогди, коли священникъ съ нимъ самымъ мае бесѣду, може дати му выговоритися, а потѳмъ обернутися до него съ вопросами, и желати поясненья того, що онъ наговоривъ, а можна сподѣватися, що замовкне. Тогди треба му показати, якъ негѳдне есть таке поступованье и навести якїй ѳтстрашающїй примѣръ. Тымъ наклонитя такого чоловѣка до размышлянья надъ тымъ, що говоритъ, котре му покаже, що причина его шутокъ есть религїйне невѣжество.

Если священникъ хоче въ тѳмъ взглядѣ щось здѣлати, то нехай выстерѣгаея, щобы ся не змѣшавъ або не розсердивъ. Щобы не змѣшатися, треба старатися знати основно правды вѣры, а щобы всегда заховати лагѳднѳсть и спокѳйнѳсть, треба надъ собою працѣвати. Въ загалѣ же безъ важной причины не удаватися въ товаришества, где ведутся рѣчи противъ вѣры и норовственности. (См. Сїонъ 1873, ст. 45., 80.)*

§. 386.

5. Якъ поступати съ прозелитами.

Прозелиты суть люде, котри ѳтъ невѣрства, ереси або роскола хотять бути принятыми до католической Церкви. Яко проповѣдникъ евангельской правды повиненъ священникъ съ радостїю прїймovati кожного, кто пѳзнавши за помочию ласки божой ложнѳсть своего вѣроисповѣданїя хоче статися членомъ единоспасительной католической Церкви, и бути му при довершенью сего дѣла во всѣмъ помѳчнымъ. Но зъ другои стороны не повиненъ священникъ николи пѳдступомъ або насилїемъ робити прозелитѳвъ, бо тое спротивляея духу Церкви католической, котра wymagaе, щобы пересвѣдченье помяжало число еи вѣрныхъ, а кромѣ того учитъ досвѣдченье, що люде, котрыхъ не ихъ власне переконанье припровадило до Церкви, жиють цѣлкомъ противно хрїтіянству и стаются ганьбою для хрїтіянського имени. Если про тое якїй иновѣрецъ прїйде до священника съ освѣдченїемъ, що онъ хоче бути принятый до католической Церкви, то треба, особливо еслїя го не знае, бути дуже осторожнымъ. Передъ всѣмъ треба вывѣдатися, що его наклонило до того постановленья, чи переконанье о истиннѣ католичества, чи може яки инни виды. ѳтъ него самого трудно буде всё докладно довѣдатися, для того треба обернутися до его знаемыхъ, и ѳтъ тыхъ довѣдатися такожь, яке було его дотеперѣшнє житье.

* Статя Кир Ю. Пелеша “О захованью священника въ товариствѣ, де зъ богочестїя высмѣваются” (див. роздѣл “Додатки” нашого виданнїя) (прим. ред.).

Если бы зъ того показалося, що того чоловіка не переконавше, но надѣя зыску (н. пр. вѣнчанье, авансъ и пр.) скланяе до приступленья до католичества, то не треба бути заразы готовымъ до его принятія, но выжидати чи его переконавше не змѣнится. Такожъ не можна заразы до Церкви принятии чоловіка, котрый доси бувъ обще яко грѣшникъ знаный, ажъ доки бѣт свое житье не поправитъ.

Если же священникъ не видитъ ніякои перепоны, котра бы не позволяла принятии иновѣрца до Церкви, то повиненъ дальше приступити до розпознанья, чи тойже мае потрібни вѣдомости религійни, а коли ихъ не найде, поучити го въ правдахъ вѣры. При тѣмъ поученью инакше треба поступати собѣ а) съ тыми, котри бѣт ереси або раскола приходять до Церкви католической, а в) инакше съ тыми, котри бѣт жидѣвства приходять.

а) Если кто бѣт ереси або раскола хоче навернутися, то треба го особливо поучити въ тыхъ правдахъ, въ котрыхъ его дотеперѣшне вѣроисповѣданіе не соглашася съ католичествомъ. Коли такой прозелитъ мае въ прочѣмъ достаточну вѣдомѣсть въ своѣй дотеперѣшнѣй вѣрѣ, то досыть буде тѣлько розличаючи правды ему пояснити, при чѣмъ такожъ можна впуститися въ опроверженье науки его дотеперѣшной вѣры. Если же прозелитъ есть необразованный, котрый ани того не знае, що его дотеперѣшне вѣроисповѣданіе каже, то треба съ нимъ поступити, якъ съ невѣжою религійнымъ, т. е. удѣлати ему цѣлу науку христіянску.

б) Если же жидъ хоче навернутися, то найперше треба звернути его увагу на переслѣдованья, яки го зо стороны жидѣвъ чекають, и напѣмнути го, щобы выбивъ собѣ зъ головы корысти, якихъ може зъ перемѣны своєї вѣры сподѣеся. При научанью жидѣвского прозелита треба брати взглядъ на успособленье и способъ мышленья жидѣвского народа. Жидъ привычаенный до иного способу доказѣвъ и поясненій, якъ христіянинъ; мае кромѣ того богато предрозсудкѣвъ и забобонъ, котри бѣт разу не може покинути; для того повиненъ ихъ учитель церковный узгляднати, коли жида хоче навернути. Поученье жидѣвского прозелита треба зачати бѣт закона мойсеового, и показати, що христіянство основуеся на законѣ Мойсея, що оно есть усовершеньемъ старого завета, понеже въ христіянствѣ сповнилося все, що черезъ Пророкѣвъ було предказане. Дальше треба показати, що обряды старозавѣтны не мають ніякои вартости, що справедливѣсть не зависитъ бѣт поверховного захованья права, но бѣт внутреннего намѣренія; наконецъ треба и тое показати, що марни суть надѣи жидѣвъ о земскѣмъ царствѣ Мессіи, понеже Мессія вже прійшовъ. Показавши такъ, що законъ Мойсея теперъ вже не мае силы, треба перейти на христіянство, и научити прозелита, що оно вѣрити и дѣлати приказуе.

Если такъ прозелитъ точно ознакомятъ съ правдами вѣры и норовственности, тогда мае ся бѣтбути его формальне принятіе до Церкви. А католика приходячого до Церкви пріймаеся безъ крещенія, если есть невѣдѣсть, що бѣт истинно крещеный, въ противномъ разѣ треба го подѣ условіемъ, або истинно крестити и по сповѣди удѣлати ему ведля приписѣвъ требника розрѣшеніе. Въ тѣмъ взглядѣ повиненъ душпастырь просити своего Епископа о позволенье. Тоже и о крещенію Еврея треба Ординаріятъ увѣдомити. — При принятію католикѣвъ або жидѣвъ до Церкви треба такожъ заховати дотычны державны распорядженья. Давнѣйши распорядженья дотычно сего предмета суть або знесени або змѣнены черезъ такъ званый законъ интерконфессійный зъ дня 25. Мая 1868., котрый всѣ бѣт державы признани вѣроисповѣданія на рѣвни ставляе и въ арт. 1.—3. распоряджае, що вѣру дѣтей нижше 7. лѣтъ опредѣляютъ родичи, а бѣт 7. до 14. року мають остати въ тѣй вѣрѣ, до котрой належать. — Арт. 4. распоряджае, що каждый австрійскій гражданинъ по скѣнченію 14. р. житья мае право змѣнити свое вѣроисповѣданіе, и никто не може му въ тѣмъ правно перешкаждати. — Взглядомъ формальности, яку при тѣмъ треба заховати, приписуе арт. 6., щобы той кто хоче змѣнити свое вѣроисповѣданіе, увѣдомивъ о тѣмъ ц. к. Староство, котре о тѣмъ доноситъ Приходскому Чину, до котрого выступающій доси належавъ. Кто одже зъ якои Церкви выступае, не потребуе даже самъ ити до своего давного душпастыря. Противно же обовязанъ лично явитися у настоятеля той конфессіи, до котрой хоче приступити, и тутъ освѣдчити, що намѣрие приступити до его вѣроисповѣданія. — Правительство распорядило, що тую саму формальность мае заховати той, кто зъ одного обряда на другій хоче перейти. Право Церковне же въ тѣмъ взглядѣ приписуе для церковной провинціи Львѣвской инну формальность, котру обовязани заховати всѣ, котри своѣй обрядъ змѣнити хотять.

§. 387.

6. Якѣ поступати съ тыми, котри хотять обрядъ змѣнити?

Если бы священникъ довѣдався, що ктось зъ его прихожанъ хоче перейти на латинскій обрядъ, або коли бы якій латинникъ хотѣвъ на рускій обрядъ перейти, то священникъ повиненъ звѣдатися найперше о причину той змѣны, и если бы дотычный чоловікъ не знавъ подати достаточной, разумной причины, то повиненъ священникъ показати ему важность того кроку, котрый въ многихъ выпадкахъ зрывае его дотеперѣшни знешенья, бѣтдалае его бѣт той Церкви, котра

го просвѣтила свѣтломъ евангельской правды, и если ей безъ важной причинѣ опущае, показуе его невдячнѣсть и въ певнѣй мѣрѣ обонятнѣсть къ всякѣй Церкви, бо кто такъ легкѣ обрядъ мѣняе, той готовъ и вѣру змѣнити, если бы въ томъ яку користь увидѣвъ. Треба одже такому чоловѣкови припомнути теплыми словами, що ђнъ своѣй Церкви довженъ вдячнѣсть и привязанье, и не легко датися наклонити ани до принятія нового вѣрника ани до ѡтпущенья давного своего прихожанина. Исторія нашей Церкви переповнена сумными событиями походячими зъ того, що священники не заховалися въ томъ взглядѣ соотвѣтно духу Церкви, но обрядъ надуживали до цѣлей политическихъ.

Изъ того повстали несчислени скарги, особливо зъ стороны руского священства, котрого права нарушались. Щобы тымъ надужитьямъ конецъ положити, якъ въ §. 143. В) выложено, выданы законъ для галицкихъ Епархій, знаныи подъ именемъ „Конкордїя“.

Постановленья того декрета, звычайно „Конкордїя“ званого, суть для душпастыря дуже важны, для того на отвѣтныхъ мѣстцахъ будуть наведены. — Зо взгляду перехода зъ одного обряда на другій приписуе конкордїя въ арт. А. а: „Каждый обовязанъ остати при своѣмъ обрядѣ, а своевольный переходъ, котрый многими распорядженьями и декретами выдаными до миссионарѣвъ и вѣрныхъ на Востоцѣ и для нашихъ сторонъ есть заказанныи, на ново якъ найстрожше заказуеся, и якимбудъ способомъ довершений уважаеся яко неважный. Никому не вѣльно безъ позволенья св. Апост. Престола перейти зъ одного обряда на другій. Но понеже може случитися нагла потреба, або принаймнѣй розумна причина, для котрой порадно булобы змѣнити свѣй обрядъ, тогда можна перейти зъ одного обряда на другій, но при томъ заховати совѣстно слѣдующій способъ: Той кто хоче перейти зъ одного обряда на другій, подае прошенїе до своего Епископа, въ котромъ выкладае причины, для котрыхъ хоче обрядъ змѣнити. Епископъ изьявляе письменно свое мнѣнїе, котре письмо предлагаеся Епископу, до котрого обряда проситель хоче перейти. Той Епископъ дасть такожь свое мнѣнїе и всѣ разомъ ѡтсылае до св. Престола, котрый або самъ або черезъ ѡтпоручника рѣшитъ, чи переходъ мае позволитися, чи нѣ. Въ наглыхъ случаяхъ, где рѣчь не можна ѡтволѣкати, може Епископъ, до котрого проситель хоче перейти, выслушавши, способомъ выше наведенымъ, мнѣнїе Епископа другого обряда, приняти тогожь провизорично и подъ условїемъ, если той переходъ св. Престоль подтвердитъ.“

Подъ буквою с. тогожь артикула постановляеся: „Если бы якій священникъ латиньского або руского обряда когось неправно переходячого сознательно (sciens et volens)

принявъ до своего прихода, то таке принятїе есть неважное; а кромѣ того священникъ допускающїйся такого тяжкого преступленья, если есть монахъ, подпадае карамъ постановленымъ въ конституціи П. Венедикта XIV., котра зачинаеся „Demandata coelitus“ (т. е. тратитъ право, голосовати при выборѣ чинѣвъ монастырскихъ и не може бути обраный, такожь стаеся неспособный до обнятїя яконнїбудъ должности въ своѣмъ чинѣ); если же есть мїрскїй священникъ парохъ або сотрудиникъ (администраторъ), то першїй разъ подпадае карѣ осмидневнѣй реколлекціи, другїй разъ 14-дневнѣй, а третїй разъ суспензїи ѡтъ всякого духовного чина, а въ важныхъ випадкахъ тратитъ приходъ по перепровадженью канонично пересправы; если же не есть приходникъ (одже администраторъ або сотрудиникъ) тратитъ на три лѣта право убѣгатися о приходство. — Если же бы кто затаивъ, якого есть обряда, и желавъ ѡтъ священника инного обряда духовныхъ услугъ и тїижь отримавъ, понеже священникъ не знае, що ђнъ до инного обряда належитъ, то такїй подступный переходъ, хотяи бы ажъ за кѣлька лѣтъ оставъ выкрытый, есть неважный; но священникъ не подпадае нїякѣй карѣ, только обовязанъ ѡдослати того головѣка до его питомого обряда. Но если бы священникъ и тогда, коли вже знае, що якїй чоловѣкъ не належитъ до его обряда, удѣлявъ му св. Тайны и прочи услуги духовни, тогда подпадае карамъ выше наведенымъ.“

Такъ одже повиненъ священникъ заховатися, коли кто зъ инного обряда до него прїйти хоче. Формальность, яку при томъ приписуе державный законъ, рѣзнїтсѣ ѡтъ формальности Церквою приписанон. Священникъ обовязанъ заховати законъ церковный, котрому въ сѣмъ випадку выразно не спротивляеся законъ державный, для того треба въ подобныхъ випадкахъ старатися, щобы и закону державному було задоосьть учинене.

II. ГЛАВА.

Поступованье душпастыря зо взгляду на особливше успособленье воли поодинокихъ вѣрныхъ.

§. 388.

Переглядѣ.

Зо взгляду на успособленье воли чоловѣка суть три роды людей, съ котрыми душпастырь инакше довженъ поступовати, якъ въ загалѣ того вымагае звычайне успособленье людей. Тїи люде суть: 1. Грѣшники, 2. праведники, 3. лицемѣры. Щобы згаданныхъ людей до доброго наклонити,

треба кромѣ загальныхъ въ дидактицѣ выложеныхъ принциповъ еще особливши правила заховати, о котрыхъ въ слѣдующомъ буде бесѣда.

І. О поступованью съ грѣшниками.

§. 389.

Переглядѣ и загальни правила.

Хотя неоспоримо тяжка есть рѣчь повернуть грѣшника на дорогу правды, то однакожь священникъ не може отказать того труда, но подобно Спасителю долженъ всего старанья доложити, чтобы „взыскати и спасти заблудшее овца“. Не только при сповѣди треба старатися поправити грѣшника, но и въ частныхъ разговорахъ съ нимъ мати тую цѣль передъ очима. Чтобы тую цѣль осягнути, треба поступати отвѣтно до грѣшного состоянія чловѣка, для того найперше застановимося, якъ поступати съ грѣшниками въ загалѣ, а потѣмъ покажемо, якъ поступати собѣ съ гдѣякими родами грѣшникѣвъ въ особенности; и такъ 1. буде бесѣда о тыхъ, котри першій разъ упали въ тяжкій грѣхъ; 2. о грѣшникахъ, котрыхъ до грѣха приводятъ случайности; 3. о налоговыхъ грѣшникахъ; 4. повертающихъ до давныхъ грѣхѣвъ.

О поступованью съ грѣшниками въ загалѣ.

Чтобы грѣшника поправити, треба найперше провадити го до пѣзнанья его грѣшного состоянія, бо никто не може поправитися, доки не знае, що ѣнъ истинно злый. Для того треба грѣшникови представити, якъ красна и всякого почтенія достойна есть тая добродѣтель, на прочивъ котрой ѣнъ грѣшитъ, и якъ она сама може го дочасно и вѣчно усчащливити; противно же, якъ той грѣхъ, котрого ѣнъ допускаеся, робитъ го дочасно и вѣчно несчастливимъ. Чтобы грѣшникови живше представити его несчастливое состояніе, треба му дальше показати, що ѣнъ не ѣтъ разу стався такимъ великимъ грѣшникомъ, но постепенно упадавъ до той пропасти моральной, въ котрой теперъ находится, и пр. живъ счастливо въ супружествѣ, доки не запѣзнався съ якою женьщиною, съ котрою по двозначныхъ разговорахъ упавъ въ грѣхъ, що знищило его домашній супокѣй, его маетокъ и честь у людей, а передъ Богомъ зробило зненавидженнымъ и пр.

Если такой чловѣкъ мае якійсь улюбленный грѣхъ, то треба особливо на той его увагу звернути; бо досвѣдченье учить, що такой грѣхъ есть причиною и початкомъ многихъ иныхъ, и пр. задрѣсть провадитъ до ненависти, обмова до несправедливости и иныхъ грѣхѣвъ.

Если кто отяженный многими грѣхами, то нетреба го ани загално упоминати, бо то му не покаже его грѣшного со-

стоянія, ани зновъ не входити подробно во всѣ грѣхи, бо то було бы за прикро для него. Треба изъ его многихъ грѣхѣвъ выняти оденъ або другій тяжшій, и на томъ показати му его грѣшное состояніе. При томъ найлѣпше говорити коротко и добитно, бо довга бесѣда не мае потребной силы; — дальше треба говорити лагѣдно и съ сожалѣніемъ надъ несчастливимъ станомъ грѣшника, и выстерѣгатися всякихъ терпкихъ, сердитыхъ выразѣвъ, чтобы не уразити грѣшника безъ причины и не зробити го закаменѣлымъ. Наконецъ не треба грозити такими карами, котри не суть въ силѣ душпастьера, чтобы не зробитися смѣшнымъ въ очахъ грѣшника. Коли такъ допровадится грѣшника до пѣзнанья его грѣшного состоянія, треба дальше старатися наклонити его до щирого жалю. При томъ треба собѣ по совѣту досвѣдченыхъ душпастьерей такъ поступати: Найперше треба показати на примѣрѣ взятомъ зъ житья грѣшника огиднѣсть грѣха, черезъ котрый ѣнъ зневажае Бога, ругаеся зъ его святого закона и уничтожае заслуги Сына божого, котрый кровь свою пролявъ за грѣхи каждого чловѣка. Зъ того перейти на чорну невдячнѣсть, яко чловѣкъ допускаеся къ милостивому Богу, котрый го зъ милосердія сотворивъ и ѣткупивъ и на кождѣмъ кроку многими дарами обсыпаетъ. Оттакъ треба го запытатися, чога може за таке дѣланье сподѣватися, и показати, що истинно ничъ иного, якъ кары дочасной и вѣчной. Коли такъ душа грѣшника взрушится, и его духъ поглядаючи на свою нужду стане малѣти, треба го двигнути, показуючи му на боже милосердіе, котре каждому кающомуся грѣшникови ѣбщное прощеніе, и не только прощеніе всѣхъ прегрѣшеній, но и вѣчну надгороду, если его жаль буде истинный и постоянный.

Съ жалѣмъ въ тѣснѣй звязи стоить рѣшительне постановленье поправитися, для того тутъ не много словъ потребуе душпастьеръ, чтобы грѣшника до того допровадити, больше треба мыслити надъ тымъ, чтобы подати му средства, котри бы му помагали до поправы житья и хоронили го передъ новымъ упадкомъ. При томъ треба узгляднати внутренне успособленье и виѣшни обстоятельства того чловѣка, и подавати му таки средства, котри бы ѣнъ мѣгъ выповнити. Въ загалѣ можна му радити, чтобы въ искушеніяхъ ѣтмавлявъ коротку молитву къ Пречистѣй Дѣвѣ або св. Ангелу Хранителю, чтобы часто размышлявъ о смерти, о справедливости божѣй, часто ходивъ на богослуженія и приступавъ до св. Таинъ, и инни подобни побожни занятія. Кто же мае больше склоннѣсть до якихъ грѣхѣвъ тому треба противъ тыхже почастни средства подавати, и пр. женѣ сварливѣй приказати, чтобы тогда, коли ей мужъ злый, пошла до якои работы на двѣрь, або чтобы взяла воды до усть и ей не

выпустила, аж ей злѣсть опустить; — чужоложникамъ наказати, щобы николи сами не сходилися, но всегда въ притомности другихъ; онанистамъ, щобы не ѳдалялися ѳтъ людей, не ишли завчасу спати, коли обудятся, заразь ставали, и часто приходили до спѳди; — скупому наложити обовязокъ, щобы дававъ милостиню и пр. При тѳмъ очевидно остае широке поле для благородумія кожного священника.

§. 390.

Поступованье съ различными родами грѣшниковъ въ особенности.

1. Поступованье съ теми, котри першій разъ тяжко согрѣшили.

На такихъ людей повиненъ душпастырь особливо уважати, бо ихъ легче може направити, якъ тыхъ, котри вже довго въ грѣхахъ жиють. Въ нихъ особливо треба возбудити жаль надъ утратою невинности и чистоты совѣсти, и показати имъ, що въ грѣсѣ не нашли того счастья, котрого сподѣвались, а стратили супокѳи души. Понеже досвѣдченье учить, що многи люде допустившиися разъ грѣха, гадають, що то вже на одно выйде, хоть и бѳльше будутъ грѣшити, то треба имъ показати нерозсуднѳсть такого мнѣнія и поучити ихъ, що невиннѳсть разъ страчена може черезъ щире покаяннѳе бути ѳтзыскана. Для того нехай стережутся бѳльше грѣшити, щобы на себе не спровадили справедливую кару божу.

2. Поступованье съ грѣшниками, котрыхъ случайнѳсть до грѣха приводитъ.

Случайнѳсть до грѣха есть кожде внѣшне обстоятельство, котре приводитъ чоловѣка до грѣха. Случайнѳсть до грѣха есть або близка, если обстоятельства суть сего рода, що грѣхъ не лише есть возможный, но и вѣроятный; або ѳтдалена, если може вправдѣ чоловѣка припривадити до грѣха, но есть еще надѣя, що еи чоловѣкъ потрафитъ опертися. — Характеристична ознака близкон случайности до грѣха не лежитъ одже въ тѳмъ, що ктось въ подѳбнѳмъ разѣ вже согрѣшивъ, но въ тѳмъ, що вѣроятно согрѣшитъ; понеже чоловѣкъ въ добромъ постоянный потрафитъ опертися тяжкимъ искушениамъ, где противно другѳи и меньши не зможе ѳтъ себе ѳтперти. Одно и то само обстоятельство одже есть для одного ѳтдалена случайнѳсть до грѣха, а для другого близка.

Близка случайнѳсть до грѣха есть дальше така або сама въ собѣ, або тѳлько случайно. Если побудительна причина до грѣха лежитъ въ самѳи рѣчи, або въ загальнѳмъ успособленью людской природы, такъ що люде въ тыхъ обстоятельствахъ загаломъ звыкли упадати въ грѣхъ, тогда есть близка случайнѳсть до грѣха абсолютна або сама въ собѣ,

и. пр. за надто фамилярне пожитье съ особою инного пола, получене съ неприличными жартами провадитъ звычайно до чужолоства. — Если же причина грѣха не такъ въ самѳи рѣчи, якъ въ особеннѳмъ успособленью чоловѣка лежитъ, тогда есть близка случайнѳсть въ змыслѣ релятивнѳмъ, и. пр. одень може ити до театру, где въ прочѳмъ честни кусники даются, безъ наименьшого морального згѳршенья, — для инного то само есть причиною упадку. Одень поиде на гостину и честно вернется, инный прииде безъ памяти.

Наконецъ кожда случайнѳсть до грѣха есть або добровѳльна або потрѣбна, пѳсля того, чи чоловѣкъ може еи оминути, чи нѣ. Потрѣбна зновъ есть або физично потрѣбна або морально потрѣбна. Физично потрѣбна, если еи нѳжъ не можна оминути, и. пр. если для воляка его станъ есть причиною грѣха, для вязня вязница; — морально потрѣбна, если еи тѳлько съ великимъ трудомъ можна оминути, и. пр. если бы кто черезъ ѳтдаленье наложницѣ утерпѣвъ велику страту на маетку, бо она му провадитъ газдѳвство.

Если одже душпастырь дѳзнаеся, що ктось зъ его прихожанъ про яки внѣшни обстоятельства упаде въ грѣхъ, то повиненъ розрѳжнити чи 1. днѣ самъ удаеся добровѳльно въ небезпеченство грѣха, чи 2. его обстоятельства суть таки, що го въ небезпеченство грѣха впроваджають.

1. Кто добровѳльно удаеся въ небезпеченство грѣха, той вже тымъ самымъ грѣшитъ, хотяй бы и не допустився грѣха; бо кто хоче способности до грѣха, той хоче и самого грѣха. Такому треба про тое представати, щобы бѳльше не шукавъ способности до грѣха, бо то майже не возможно, щобы тогда не согрѣшивъ. Понеже при тѳмъ дѣлае звычайно легкомысно, и не застанновится надъ своимъ назначеньемъ, то треба му тоежь живо пригадати показуючи му минаемѳсть всего земского, по чѳмъ слѣдуе смерть, судъ и небо або пекло. Если бы грѣшникъ такими представленьями взрушенный обѣцявъ за якѳсь часъ покинути способность до грѣха, то не треба на тое пристати, но представити му, що если му теперь тяжело приходитъ розстатися съ грѣховною способностью, то тымъ тяжше прииде му тое дѣло пѳзнѳйше, коли бѳльше до него привыкне. А въ прочѳмъ нехай згадае, що година смерти непевна, що она може близна, якъ самъ гадае, для того нехай не ѳткладае добре се дѣло, но нехай разъ го довершитъ.

2. Если же кто зъ физичной або моральной потребности находится въ способности до грѣха, той тымъ еще не грѣшитъ, бо днѣ властиво не хоче способности до грѣха. Такой чоловѣкъ може про тое надѣятися, що Богъ му допоможе побѣдити зли склонности, если самъ зо своей стороны буде имъ оператися. Душпастырь повиненъ подати му тѳлько

средства спомагательни, н. пр. молитву, чаще споминанье на остатни рѣчи, пріймованье св. Таинъ, и чаще ѳтновленье щирого постановленья поправитися. — Если же бы показалося, що всё тое ничь не помагае, а чоловѣкъ тѳлько зъ моральной потребности находится въ способности до грѣха, то треба го напѳмнути, чтобы радше перетерпѣвъ яку дочасну страту, якъ дальше грѣха доущався. (Марк. 9., 12.)

Такъ само треба собѣ поступати съ людъми, котри другимъ дають способностъ до грѣха, н. пр. женщины, котри ся неприлично убиваютъ, або инными способами до грѣха побуждаютъ, — господарѣ, котри позваляютъ, чтобы въ ихъ домахъ ѳтбувалися грѣшни сходства, — шинкарѣ, котри до пиянства поклоняютъ, — громадска старшина, котра злый примѣръ дае або не спротивляеся явнымъ переступленьямъ — и пр.

Що ся наконецъ тычитъ ѳтдаленыхъ способностей до грѣха, то чоловѣкъ ани не може ихъ всегда оминути, ани не естъ до того обовязаный. Для того повиненъ и душпастырь въ тѳмъ духу дѣлати, и лише на тое наставати, чтобы зъ ѳтдаленыхъ причинъ не прійшло до близкихъ; и для того напоминати пѳдчиненыхъ собѣ вѣрныхъ, чтобы легкомысно и безъ причины не ишли тамъ и не робили того, що могло бы статися причиною грѣха.

3. Поступованье съ налоговыми грѣшниками.

Налоговый грѣшникъ естъ той, кто частѣйшимъ повтарянемъ якого грѣха до того допровадивъ, що ему дуже легко приходить того грѣха допуститися. Характеристична ознака налогового грѣшника лежить одже въ легкости допуститися грѣха, котра походить зъ привычаенья, не зъ якои инной причины, н. пр. темперамента, злого вихованья. Кѳлько разъ треба якого грѣха допуститися, чтобы статися налоговымъ грѣшникомъ, не можна точно опредѣлити, понеже то зависить або ѳтъ самого грѣха, або ѳтъ успособленья и обстоятельствъ грѣшника. Св. Лигорій каже, що при грѣхахъ вишнихъ (н. пр. пиянствѣ, обмовѣ) можна того, кто одного зъ нихъ пять разъ на мѣсяць допуститися, назвати налоговымъ грѣшникомъ; при грѣсѣ нечистоты же естъ злый налѳгъ вже тогда, коли его ктось черезъ рѳкъ каждый мѣсяць разъ допуститися.

Щобы навернути налогового грѣшника, треба богато трудѳвъ и працѣ, бо такой чоловѣкъ такъ многими узами звязаный, що тяжко ему приходить ѳтъ нихъ освободитися. Грѣхъ стався для него другою природою, котру тяжко выкоренити, но за помощю ласки божой можна и тутъ успѣшно дѣлати. Такой грѣшникъ буде легко обѣцувати поправу, но на тое не можна спуститися, бо у него воля дуже ослаблена и сталася рабиною злои склонности. Съ нимъ треба для того

довго и совѣстно працевати, чтобы его волю до доброго наклонити.

Душпастырь повиненъ найперше показати такому чоловѣкови его сумне состоянїе, котре получене естъ съ очевиднымъ небезпеченствомъ утраты вѣчного спасенїя; и поучити го, що чымъ довше въ тѳмъ грѣсѣ жити буде, тымъ тяжше прїйде ему поправитися; бо сила злои привычки съ каждымъ днемъ скрѣпляеся, а ласка божя въ тѳй самѳй мѣрѣ го опускае. Понеже такой чоловѣкъ часто тратитъ надѣю, що ѳнъ еще може двигнутися, для того треба му додати духа, показуючи му, що Богъ того хоче, а Богъ не вымагае ѳтъ чоловѣка ничь, що бы его силы переходило. И хотяй тое дѣло тяжко му прїйде, то нехай тѳлько ѳтважно го зачне, а Богъ додасть му силы и помочи. — Кромѣ того треба такому чоловѣкови подати отвѣтни средства спомагательни, при чѳмъ треба заховати тую економїю, чтобы найперше ослабити его злый звычай и допровадити го до того, чтобы зачавъ поправитися, а потѳмъ перейти до сильѣйшихъ средствъ, котри бы зъ него зробили праведного чоловѣка. Яко общи спомагательни средства наводятъ досвѣдчени душпастырѣ молитву, розмышлянье надъ остатними рѣчами, чаще пріймованье св. Таинъ. — Почастно же треба совѣтовати такому чоловѣкови особливо таки дѣла, котри противлятся его злой привычѣ. — Наконецъ треба такого чоловѣка напѳмнути до постоянности, и сказати, що если бы еще упавъ коли въ той грѣхъ, нехай не тратитъ надѣю, но нехай заразы старася двигнутися, а може бути певный, що съ часомъ цѣлкомъ побѣдитъ свой злый звычай, и станеся праведнымъ чоловѣкомъ.

4. Поступованье съ повертающими до грѣхѳвъ.

До грѣшникѳвъ налоговыхъ подобни суть тѳи, котри повертають до своихъ давныхъ грѣхѳвъ, хотяй вже пѳзнали ихъ злобу и обѣцали поправитися. Розрѳжняются тымъ, що грѣшникъ налоговый не задае собѣ нїякой працѣ, чтобы ся поправити, но безъ намысла повертае до грѣхѳвъ; повертающей же до грѣха въ смыслѣ тѣснѣйшѳмъ стараеся выкоренити свои злии склонности, выстерѣгаеся способности до грѣха и живае совѣстно подани му средства, — но при тѳмъ всѣмъ упаде въ грѣхъ. Такихъ людей треба дуже мати на оцѣ, чтобы не сталися налоговыми грѣшниками. — Розличаеся двойкой поворотъ до грѣха, формальный и матерїальный. Формальный поворотъ до грѣха состоятъ въ тѳмъ, що грѣшникъ при такихъ самыхъ обстоятельствахъ якъ перше, и майже тымъ самымъ способомъ безъ значной поправки грѣшитъ; матерїально же той, кто вправдѣ грѣшитъ, но або не такъ часто якъ перше, або якїйсъ часъ цѣлкомъ вздержався ѳтъ грѣха, на котрѳмъ одже вже видно знаки поправки.

Щобы такихъ грѣшникѳвъ двигнути, треба ихъ въ за-

галѣ потѣшити и додати имъ духа словами св. Ефрема Сиріянина: „Покайся, но не упадай въ отчаяніе! Еслись упавъ, то вставай чимъ скорше. Бо хотяи кто въ борбѣ часто упаде, то при постоянности ѓгнесе побѣду“. (Рагаел. 42.) Потѣмъ же треба различити, чи *а)* кто матеріально, чи *в)* формально повернувь до грѣха.

а) Если кто матеріально повернувь до грѣха, то треба го выпытатися, пѣдъ якими обстоятельствомъ то сталося, и зъ тыхъ взяти средства охороняючи противъ новому поворотови. Понеже такій чоловікъ може стратити надѣю, що ѓнъ еще може поправитися, для того треба му сказати, що Богъ допускае часомъ таки випадки, чтобы чоловікъ пѣзнавъ свою слабѣсть и для того тымъ частѣйше Бога о помѣчь просивъ. Томужь и ѓнъ нехай съ упованіемъ обернеся до Бога, часто най испытуете свою совѣсть и совѣстно нехай чувае надъ собою, надъ своими злыми склонностями, то бѣльше не упаде.

б) Если же кто формально поверне до грѣха, то треба му представити огиднѣсть такого поступованья, а разомъ и его небезпеченство, понеже тымъ легко може утратити вѣчне спасеніе. Треба му про тое приказати, чтобы совѣстно заховавъ подани му при першѣмъ упадку средства спомагательни, и всѣми силами старався запобѣгнути новому повороту до того грѣха.

II. О поступованью съ праведниками.

§. 391.

Загальни правила.

Коли душпастырь пѣзнае, що межи людьми его духовному провадженью повѣренными суть таки, котри постановили собѣ Богу вѣрно служити и въ норовственности що разъ дальше поступати, повиненъ ихъ мати на увазѣ и помагати имъ на предпринятѣй добрѣй дорожѣ, чтобы ихъ ревнѣсть не ослабла, або чтобы они въ стремленью до морального совершенства не зашли на бездорожа. Для того треба:

а) Пѣзнати ихъ душевне состояніе, и въ тѣмъ намѣренію впуситися съ ними въ розговоръ, зъ которого покажеся, чи они истинно суть побожни, и о скѣлько въ побожности поступили, чи може то есть лише поверхный видъ безъ внутренней ценности. Въ тыхъ разговорахъ треба съ ними отверто и по пріятельски говорити, то они дѣстанутъ бѣльше смѣлости, и такожъ откровенно выскажутъ все, що мають въ серци. Тымъ способомъ буде священникъ знавъ, яки рады имъ дати, а они маючи до священника довѣріе, охотно ихъ будутъ слухати.

в) Пѣзнавши ихъ душевне состояніе и ихъ поступъ въ добрѣмъ повиненъ душпастырь похвалити ихъ добре стремленіе показуючи имъ, що тымъ способомъ они зроблять правдиво счастливыми. Но въ тыхъ похвалахъ треба бути мѣрнымъ, чтобы имъ не дати причины до зарозумѣлости на ихъ праведнѣсть. Похваляючи ихъ добри дѣла треба имъ всегда класти на сердце, що то все мають завдячати ласцѣ божѣй, а не своимъ власнымъ силамъ; для того повинни за тое Богу вдячными бути и правдивою смиренностию статися гѣдными и дальшю помочи божю.

г) Понеже досвѣдченье учитъ, що и праведникъ нѣдлежитъ искушеніямъ до злого, для того треба тыхъ, котри щиро желяють праведно жити, заохотити до борбы противъ ворогѣвъ спасенія. Треба ихъ напѣмнути, чтобы старалися пѣзнати свои зли склонности и тѣмъ откровенно выявили; часто бо могутъ они уважати за рѣчь маловажну и цѣлкомъ нешкодливу таке дѣло, котре може много вреда нанести ихъ честнѣсть и праведности. Пѣзнавши ихъ маліи погрѣшности треба подати имъ потрѣбни напѣмненья и средства.

д) Понеже чоловікъ не може статися ѓтъ разу совершеннымъ, но постепенно до того приходитъ, для того треба поучити такихъ людей, якъ они ѓтъ малыхъ рѣчей повинни зачинати, и ничъ не опустити, що передъ лицемъ божимъ може бути заслужительне. Всяке и наименьше добре дѣло мае передъ Богомъ заслугу, все дѣла чоловіка суть передъ Богомъ заслужительни, если ихъ чоловікъ въ добрѣмъ намѣренію робить; для того добре есть порадити чоловікови стремлящюму до совершенства, чтобы по раннѣй молитвѣ жертвовавъ все дѣла, слова и гадки предстоячого дня на славу божю.

е) Дуже добре есть дальше радити такимъ людямъ, чтобы заховали певный порядокъ житья. Такъ чтобы выполняючи въ прочѣмъ обязанности своего стану николи не опустили молитвы, каждого вечера глянули на свою совѣсть и возбудили щирый жалъ за содѣлани грѣхи, празники посвятили исключительно на славу божю, и часто пріймали св. Тайны.

ж) Такому чоловікови, котрый поступае въ честнѣсть, можна такожъ наложить особливши дѣла добродѣтели, особливо же умертвленія внутренни и внѣшни, но при наложенью такихъ дѣлъ треба бути дуже умѣркованнымъ, и не позволяти особливши умертвленія, хотяи бы той чоловікъ самъ ихъ хотѣвъ на себе пріняти. Дальше треба уважати, чтобы таки дѣла не зашкодили здоровлю, або не стояли на перепонѣ выполненью его обязанностей. Найлѣпше есть накладати внутренни умертвленія, и пр. не ѓтповѣдати на незаслужени высмѣванья, — не старатися выявляти такн свои дѣла, котри приносятъ честь чоловікови, — радо послу-

хати другого, если только тое не есть въ собѣ зле и пр. Но и внѣшни умертвленія суть для чоловѣка поступающаго въ добродѣтели добри и пожиточни, для того можна ихъ не только позволить, но часомъ и приказати. Такъ и пр., чтобы не дивився на якусь впрочѣмъ честну рѣчь, або не слухавъ якого розговора або пѣсни въ собѣ честной, — чтобы унявъ собѣ яку добру страву, — чтобы не пѣшовъ разъ и другій разъ на якусь ему пріятне мѣстце и пр. — Но не порадоно було бы приказовати кому, чтобы свое тѣло бивъ, — мало спавъ, — всегда строго постивъ, — мало коли выходивъ и пр., бо таки дѣла могли бы пошкодити его здоровлю. Такъ само не можна бы служащій радити, чтобы що день ходила на Службу богу, або въ Недѣлю слухала двѣ Службы божи, бо то було бы противъ ея обстоятельство и довшностей, а обстоятельства треба тутъ передъ всеѣмъ увзгляднати.

з) Наконецъ треба такимъ людямъ, котри берутъ на себе особливши добри дѣла, сказати, чтобы они урядили тѣ дѣла такъ, чтобы тѣи за надто въ очи непадали, и они не сталися утяжливимы тымъ людямъ, съ котрыми жиють. Бо хотяи бы они щось зъ истинной побожности робили, но такъ що ихъ все видятъ, то могли бы найтися люде, котри бы тое назвали лицемѣрствомъ и саму честноту на смѣхъ выставили. Честнота не коньче потребуе обявлятися въ сумнѣмъ, задуманѣмъ лица на самотѣ и съ похиленою головою; она може дуже добре крытися пѣдъ веселымъ лицемъ въ товариствѣ, и тымъ потягнути за собою и другихъ где въ противнѣмъ разѣ о людей маломыслящихъ еще ѳтстрашае.

То суть одже загальни правила, ведля котрыхъ по совѣту досвѣдченыхъ душпастырей (якъ св. Кароля Боромеа, Францишка Салезія, Ангорія и инныхъ) мае душпастырь провадити такихъ людей, котри стремятъ до совершенства морального. Но понеже межи ними суть розлични степени, котри мають свои особенности, для того въ сѣмъ предметѣ буде еще бесѣда: а) о невинныхъ, б) о новонаверненыхъ, т. е. тыхъ, котри зачинають праведне житье, в) о совершенныхъ, г) о тыхъ котрымъ, Богъ дае особлившу ласку черезъ видѣнїя.

§. 392.

Почастни правила.

1. Способъ провадження невинныхъ.

Если душпастырь найде межи своими прихожанами якого чоловѣка, который еще николи не допустився тяжкого грѣха, то повиненъ съ великою старанностію на него уважати, чтобы го въ томъ станѣ утримати. Для того увзгляднючи загальни правила для провадження праведныхъ нехай напоминае его до особлившой вдячности къ Богу, который ему такъ многи ласки

удѣляе; но такожь нехай утвердитъ го въ смиренности пока зуючи на малѣ поблудженья, котрыхъ и днѣ допускаяся. Бо хотяи днѣ есть вольный ѳтъ тяжкихъ грѣхѣвъ, то однакожь не есть свободный ѳтъ малыхъ погрѣшностей, котрыхъ число треба старатися уменьшити, чтобы не перейшли въ звычай и не допровадили до тяжкихъ грѣхѣвъ.

2. О проважденью новонаверненыхъ.

Такихъ людей, котри повстали ѳтъ грѣховного житья и постановили собѣ на будучнѣсть Богу вѣрно служити, повиненъ священникъ найперше заохотити до вдячности къ Богу за тое, що ихъ зъ милосердія двигнувъ ѳтъ житья грѣшного, и старатися утримати въ нихъ духа покаянїя, згадуючи имъ при случайности на ихъ давни грѣхи. Но тое треба оглядно робити, чтобы ихъ не допровадити до малодупїя и ѳтчаянїя. Бо если бы имъ душпастырь только ихъ минувши грѣхи пригадовавъ, то легко могли бы прїйти до того переконанья, що они еще всегда не доступили ѳтпущеня тыхже; если же при томъ звернеся ихъ увагу на велике милосердіе боже, то они будутъ вправдѣ всегда возбуждати въ собѣ жаль за грѣхи, но при томъ будутъ дяковати Богу, що имъ тѣи грѣхи суть ѳтпущени. — Чтобы такихъ людей утвердити въ добромъ, треба усунути всяки перепоны честноты, и пр. непотрѣбни и для нихъ небезпечни розрывки, лѣнивство, небезпечни товариства и загаломъ напѣмнути ихъ, чтобы бѣльше на себе уважали, подѣбно слабому, который приходячи по тяжкѣи недузѣ до здоровля, бѣльше муситъ на себе уважати, якъ здоровый. — Такожь треба имъ часто показовати красоту добродѣтели и корысти, яки они чоловѣкови приносятъ. Въ концїи треба имъ сказати, чтобы мали надѣю въ Бозѣ, то перемогутъ все противности ставляючися на перепонѣ ихъ праведному житью.

Если бы такой чоловѣкъ при своѣмъ наибѣльшѣмъ старанью честно жити упавъ въ грѣхъ, то треба го лагѣдно выслухати, и показуючи сожалѣнїе надъ его несчастьемъ подати му средства, якъ може двигнутися. Николи не треба такому чоловѣкови велики закиданья робити, бо тое допровадило бы го до ѳтчаянїя, не до поправы.

3. О проважденью совершенныхъ.

Такимъ людямъ, котри покинувши дорогу беззаконїя щиро желаютъ праведно жити, повиненъ душпастырь при всякѣи способности бути помѣчнымъ, чтобы они не вернули до давныхъ грѣхѣвъ, но що разъ бѣльше скрѣплялися въ честнѣмъ. Понеже житье праведне безъ ласки божей не возможно, а ласка божа до осягненя тои цѣли розличныхъ средствъ може уживати, для того повиненъ душпастырь старатися пѣзнати дорогу, на котрѣи Богъ тую душу до совершенства хоче провадити, и пѣзнавши тую на нѣй постепенно ихъ вести. Якъ въ житью физичнѣмъ, такъ и въ житью моральнѣмъ

не ма скорѣвъ, и кто бы тое природне право не увзгляднявъ, той бы скорше пошкодивъ, якъ помѣгъ.

Въ тѣмъ взглядѣ радятъ досвѣдчени душпастырѣ, щобы найперше часто представляти такимъ людямъ красоту добродѣтели, и велике счастье, яке чекае чоловѣка, котрый честно и праведно жие. — Межи дѣлами добродѣтельными, до котрыхъ такихъ людей треба заохочати, перше мѣстце занмае молитва, пріймованье св. Таинъ и дѣла смиренности и послушанія.

Коли такій чоловѣкъ допустится якого легкого грѣха, то треба розважити, чи то сталося зъ природной слабости, чи добровѣльно. Если не зла воля, но слабѣсть чоловѣка была причиною легкого грѣха, то треба лише кѣлькома словами заохотити го до доброго и подати ему отвѣтни средства поправки. Если же легкій грѣхъ есть добровѣльный, то треба вже довше при тѣмъ забавитися, щобы такій чоловѣкъ черезъ мали пороки не упавъ въ велики. Такому чоловѣкови треба приказати, щобы чувавъ надъ собою и часто испытывавъ свою совѣсть, и тымъ опирався грѣхамъ.

Если же такій чоловѣкъ упаде въ тяжкій грѣхъ, то не добре було бы обьявити задивленье и гнѣвъ, бо то могло бы го до ѳтчаянія або малодушія припривадити. Треба зъ того упадку взяти науку, и показати такому чоловѣкон, щобы пѣзнавъ свою слабѣсть и тымъ бѣльше на себе уважавъ, а при тѣмъ удавался о помѣчь до Бога.

4. О поступованью съ людьми, котри мають особливши видѣнїя.

Суть люде, котри про свое праведне житье сподобляються ѳтъ Бога особлившой ласки, тымъ що мають обьявленья розличного рода. Обьявленья сего рода цѣлкомъ заперечати не позволяе певна исторія, но зъ другой стороны не можна всѣ таки обьявленья за правдиви мати, бо якъ досвѣдченье посвѣдчае, многи мають свою причину въ фантазїи дотычного чоловѣка. Если одже до священника прїйде ктось и запевняе го, що мавъ якесь особливше обьявленье, то священникъ повиненъ съ всею оглядностїю при тѣмъ дѣлѣ поступати, щобы або самъ не бувъ въ блудъ впривадженный, або не пошкодивъ дотычному чоловѣкови.

Найперше треба велѣти собѣ докладно оповѣсти цѣлу рѣчь, при чѣмъ треба цѣлкомъ холоднокровно слухати и ани не показовати за велику цѣкавѣсть, ани не перерывати бесѣды пытаннями, щобы не вложити въ уста того чоловѣка щось, чого ѳнъ властиво не хотѣвъ сказати.

Пѣзнавши докладно событїе треба надъ нимъ застановитися ведля правилъ, яки въ тѣмъ взглядѣ подае мистичне богословїе. Ведля тыхъ правилъ треба увзгляднити:

а) Особу, котра приходитъ съ такимъ надзвычайнымъ событїемъ, б) само событїе, в) его слѣдства.

а) Що до особѣ, котри приходятъ съ такимъ событїемъ, треба розважити, чи есть вѣроятнѣ, щобы они мали таке обьявленье, чи нѣ, и чи они не суть обманени черезъ власну фантазїю. Пѣдозрѣли въ тѣмъ взглядѣ суть: 1. Люде, котри про старѣсть або вже зъ уродженья суть слабодушни, або котри мають дуже ослаблене тѣло, а при тѣмъ суть мяляхоличного темперамента, особливо если то суть женьщины. Всѣ тїи люде могутъ дуже легко бути обманени. 2. Пѣдозрѣли суть такожь люде, котри богато читають або чуютъ о такихъ рѣчахъ, и о нихъ потѣмъ часто размышляють. Наконецъ 3. пѣдозрѣли суть люде суетни, зарозумѣли и тїи, котри всегда говорятъ, що они нїякого обмана не боятся. — Противно же, если чоловѣкъ, котрый приходитъ съ такимъ обьявленьемъ, есть правдиво смиренный, то можна судити, що Богъ давъ му особлившу ласку; хотїи бы ѳнъ мавъ на собѣ яки погрѣшности, бо Богъ зсылае таки обьявленья людямъ, котрыхъ хоче до совершенства допривадити.

б) Дальше треба въ такѣмъ випадку застановитися и надъ самымъ предметомъ, и зъ того взгляду можна на певно сказати, що обьявленье не ѳтъ Бога походить, если щось содержитъ, що есть противне духу Писма св., христїянскому совершенству, або що представляе щось простого и неприличного. Пѣдозрѣли суть такожь таки обьявленья, котри частѣйше приходятъ и довго тревають.

в) Наконецъ треба въ такихъ випадкахъ увзгляднити, яки послѣдства и яке впечатлѣнїе роблятъ таки особливши событїя на того, котрому случаются. Если они зъ початку въ правдѣ чоловѣка змѣшають и затревожатъ, но по собѣ лишаютъ яснѣ впечатлѣнїе и супокѣй, або чоловѣка настроятъ до смиренности и бѣлшой побожности, то можна судити, що они ѳтъ Бога походятъ. Коли одже случится кому, що до него прїйде якїй чоловѣкъ, и стане му правити о якихъ надзвычайныхъ рѣчахъ, то нехай застановится надъ цѣлою рѣчею ведля наведенныхъ правилъ мистичного богословїя, то буде мѣгъ съ великою вѣроятностїю осудити, чи то суть правдиви, чи ложни обьявленья. — Въ прочѣмъ въ подѣбныхъ випадкахъ лѣпше недовѣряти, якъ бути легковѣрнымъ, бо легко можна прїйти въ обманъ. Треба про тое радитися досвѣдченыхъ душпастырѣй, и ажъ по довгѣмъ совѣстнѣмъ испытанью высказати свое мнѣнїе.

Коли священникъ пѣзнае, що якесь видѣнїе есть певно ложне, то обовязанъ тое дотычному чоловѣкови откровенно сказати. Если бы тойже не хотѣвъ согласитися съ мнѣнїемъ душпастыря, но уперто при своѣмъ обстававъ, то бувъ бы доказъ, що то певно не есть правдиве видѣнїе.

Тогда належало бы сказати тому чоловікові, щоби він не дався обманяти ложнимъ привидженнямъ, бо тое его видѣніе не есть що инного, якъ може сѣть, котру му злый духъ заставивъ.

Коли священникъ лише сомнѣваеся о правдивости видѣнія, то не повиненъ го заразы яко ложне осуджати, но сказати тому чоловікові, щоби просивъ Бога, щоби на него таки незвычайни событія не допущавъ; а при томъ заохотити го, щоби бравъ собѣ зъ такихъ видѣній отвѣтти науки для своего житья.

Если же душпастырь взгяднувши всѣ обстоятельства разумно судить, що обявленья таки суть истинно отъ Бога, то повиненъ такому чоловікові сказати свое мнѣніе, що истинно думаетъ, що то есть обявленье походяче отъ Бога. Но при томъ треба ихъ заохотити до тымъ большои вѣрности въ службѣ бождей, и напомянути ихъ, щоби тое не наповнило ихъ гордостію, но смиренностію къ Богу, котрый имъ таки ласки удѣляетъ. Самъ священникъ повиненъ въ разговорѣ съ ними не отличати ихъ больше, якъ прочихъ людей ихъ стану, ани такожь не посылати до нихъ никого на пораду въ рѣчахъ стоячихъ въ звязи съ ихъ видѣніями; бо если бы ихъ порада показала ся непрактична, то легко бы могли люде зъ нихъ насмѣватися.

§. 393.

III. О поступованью съ лицемѣрами.

Зо взгяду на усposобленье воли суть кромѣ грѣшниковъ и праведниковъ лицемѣры, т. е. люде, котри хотять уходити за праведныхъ, хотяи суть грѣшны. Лицемѣромъ може ктось бути зъ намысла, або безъ намысла, лише случайно. Зъ намысла лицемѣрный чоловікъ есть такий, котрый при всѣй своей норовственной негодности, котру познаетъ, або може познати, хоче за доброго и праведного уходити и для того свои беззаконія маскою побожности покрываетъ. Съ такими людьми, котрыхъ фарисеи вѣрно представляли, вже Спаситель много мавъ трудностей. Можна ихъ потѣмъ познати, що звычайно о другихъ зле говорятъ, ихъ строго судятъ и показываютъ видъ великого огорченья на чужи грѣхи; себе же любятъ хвалити и величати свою праведность, невинность и побожность, и если бы кто важився звернути ихъ увагу на ихъ большыи або меньшы блуды, заразы дуже сердятся, не хотять отъ никого науку ани напомяненья приняти, и желаютъ безусловно, щоби ихъ всѣ за добрыхъ и честныхъ тримали.

Коли душпастырь съ такимъ чоловікомъ має дѣло, долженъ съ терпеливостію получитьи быстрость и притомность

духа, и не перерывати му, коли онъ стане выхвалятися и самъ собѣ кадило приносить; — ажъ коли онъ свой панегирикъ скончить, порадо есть навести му примѣръ зъ житья инного подобного чоловіка, зроби ти зъ того застосованье до дотычного чоловіка, дальше навести сомнѣнія о выбѣгахъ уроеной доброй совѣсти, и такъ старатися его мниму добродѣтель взрушити. Коли такъ удасться лицемѣра змѣшати, не треба на томъ перестати, но дальше на его звычайно дуже переверотне сердце дѣлати, и а) дати му почувти, що то дуже тяжке дѣло удавати доброго, що легше есть истинно добрымъ бути, якъ за доброго уходити; б) що той трудъ на ничъ не здалый, ани передъ Богомъ, ани передъ людьми; бо Богъ видитъ сердце и ведля того чоловіка судить, а въ очахъ людей все аффектоване, вымушене по крайной мѣрѣ есть подозрѣле ведля давной засады: „Omne nimium vertitur in vitium“; в) що таке поступованье есть грѣшне; д) що оно чоловіка набавляе непогрѣбной обавы, щоби го не познали, який онъ въ самѣмъ дѣлѣ есть; е) що ихъ понятіе о праведности и добродѣтели есть ложне, бо тая не въ поверхномъ видѣ, но въ совѣстномъ выповненью божого закона состоитъ.

Понеже умыслена лицемѣрность есть великій грѣхъ, для того не легко треба когось такимъ назвати, тымъ больше что суть инны лицемѣры, котри тое не намѣряютъ, но маючи ложне понятіе о добродѣтели, ей въ поверхномъ видѣ шукають, при чѣмъ часто мимовольно внутренню вартость якогось дѣла зъ ока опускають. Такому чоловікові треба лише дати належите поученіе, то онъ инакше буде собѣ поступати. Съ першого рода людьми треба больше строго, съ другими больше лагѣдно говорити.

Суть еще инны люде, котрыхъ для ихъ внутреннего усposобленья до лицемѣровъ можна причислити; а то суть тѣ, котри доставши ся въ зли товариства переступаютъ заповѣди и допущаются злыхъ дѣлъ, щоби въ очахъ своихъ грѣшныхъ товаришѣвъ не уходили за лицемѣровъ. Понеже таки люде суть легкомысли и не застановляются надъ собою, для того повиненъ душпастырь показати имъ ихъ переверотне поступованье, напомянути ихъ, то они съ часомъ поправлятся.

III. ГЛАВА.

Поступованье душпастыря зо взгляду на особливше усposобленье чувствъ вѣрныхъ.

§. 394.

Переглядѣ.

Хотячи въ поодинокихъ людяхъ возбудити любовь до добраго, треба застосоватися до усposобленья ихъ умысла, котрый у розличныхъ людей есть розличный. Причина того лежитъ або въ внутреннѣмъ усposобленью чоловѣка, его темпераментъ, або въ обстоятельствахъ, въ якихъ находится. Зо взгляду на темпераментъ розличаютъ психологи меланхоликѣвъ, флегматикѣвъ, сангвиникѣвъ и холерикѣвъ. Зо взгляду на обстоятельства може ктось бути веселый або сумный, що зновъ въ розличныхъ рѣчахъ може мати свою причину. Выпадае одже говорити, якъ поступати съ людьми зо взгляду на ихъ особливше усposобленье чувствъ.

§. 395.

1. О способѣ поступованья съ вѣрными зо взгляду на темпераментъ.

Ведля психологiи розличаются чотыри роды темпераментѣвъ, котри дають чоловѣкови цѣлкомъ инне настроенье, и каждый зъ нихъ мае особлившу склоннѣсть до певныхъ добрыхъ або злыхъ дѣлъ.

Меланхоликъ есть склонный до нарушенья чужихъ правъ и до незахованья довжностей къ нимъ. Онъ не знае радоватися съ веселыми, ани плакати съ сумуючими, но противно тѣшитися надъ недолею другого, а сумуе, коли кого видить въ счастью. Рѣдко коли хвалить другого, хотьбы истинно заслужовавъ на похвалу, но дуже склонный есть до ганьбленья и понижанья другихъ. За звычай есть меланхоликъ невдячный къ своимъ добродѣямъ. О прiязни у него не ма бесѣды, бо утѣкае передъ людьми, мало говоритъ и любитъ самоту. Въ прочѣмъ есть меланхоликъ упертый въ своихъ мнѣнiяхъ, особливо же въ судахъ о другихъ людяхъ, и не такъ легко дасться наклонити до противного мнѣнiя.

Если душпастырь хоче меланхолика до добраго наклонити, то нехай найперше усуне всё, що бы могло въ очахъ меланхолика бути подозрѣле; бо таки люде въ найменьшѣй рѣчи видятъ небезпеченство. Коли позыскае его довѣрiе, то нехай дуже осторожно го до добраго накланяе, бо меланхоликъ не радъ признати свои блуды, або если ихъ признае шукае ихъ причины где инде. Особенно треба его до лагѣдности

и терпливости заохотити, и радити му, щобы не шукавъ самоты, но всегда чимъ занимався и удавався межю людей.

Флегматикъ есть нерухавый и тяжко дасться наклонити до чого добраго, и хотрiй якесь особливше событiе, н. пр. несчастье его побудитъ до дѣятельности, то въ короткѣмъ часѣ зновъ вертае до своей унылости. Флегматикъ думаетъ, що его супокѣй належитъ приписати его честнотѣ, для того гадае, що му мало не достае до совершеньства. Коли го ктось наказуе, то тратитъ духа и впадае въ ѣтчаянiе. Николи не знае, що мае робити; есть нерѣшительный, для того всегда други го провадятъ.

Душпастырь повиненъ позыскати собѣ довѣрiе такого чоловѣка и провадити го постепенно до добраго, зъ чого ѣнъ самъ переконаеся, що ѣнъ такожь може щось добраго зробити, и самъ набере охоты бѣльше надъ собою працѣвати. Всегда въ такѣмъ чоловѣцѣ остане часть врожденной ему унылости, для того душпастырь не повиненъ ѣтъ него вымагати тѣлько, якъ ѣтъ инного чоловѣка, котрый мае счастлившiй темпераментъ.

Сангвиникъ любитъ забавы, розрывки и легке житье, а боится всякой тяжшой працѣ и трудѣвъ; не дуже мило згадуе за дѣла покаянiя, умертвленiя тѣла, посты и пр. Легко и безъ намысла заключаетъ прiязни, но не тяжко му такожь приходитъ ихъ покинути; любитъ товаришеске житье, особливо тамъ, где може весело бавитися. Легко дасться до добраго, не меньше и до злого наклонити. Звычайно можна го назвати чоловѣкомъ легкомыснымъ.

Щобы такого чоловѣка до добраго взрушити, повиненъ душпастырь прибрати видъ веселый и прiязный, и старатися го наклонити, щобы прiйшовъ до пѣзнанья, якъ марни суть всѣ утѣхи земски, щобы про тое не такъ легкомысно гонивъ за ними, но стався розважнѣйшимъ при своихъ дѣлахъ, и бѣльше робивъ тое, що и для его души буде користне. Понеже такому чоловѣкови тяжко приходитъ взятися до дѣла, котре съ якимъ трудомъ есть получене, для того треба му на примѣрахъ показати, що оно съ невеликимъ трудомъ дасться довершити. Въ тѣмъ намѣренiю добре му оповѣсти о якѣмъ отвѣтнѣмъ событiю зъ житья Святыхъ, або если знае читати, дати му до рукъ отвѣтну книжку. Понеже таки люде звычайно маотъ добре сердце, то легко дадутся добрыми примѣрами до добраго наклонити.

Холерикъ есть склонный до гнѣву; мае звычайно велики пляны и есть неустрашимый въ ихъ перепровадженью. Головна причина всѣхъ его предпринятiй есть гордѣсть и тщеславiе, для того часто грѣшитъ противъ любви ближнього. Любитъ всѣхъ понижати и имъ добре имя ѣтбирати, бо не може знести, щобы ктось инный бувъ ему рѣвный. Если

же видится въ небезпечность утратити свою славу, то трагитъ духа и уважаея за найнесчастлившого. Въ прочѣмъ признае свои поблудженья и не отказуея тяжкого покаянїя за тїйже.

Душпастырь хотячїй го до добраго наклонити, повиненъ съ нимъ обходитися дуже лагѣдно, терпливо и скромно, щобы го до тыхъ добродѣтелей, противъ котрыхъ онъ найчастїйше грѣшитъ, бѣльше власнымъ примѣромъ якъ наукою накланявъ. Особливо треба му представити смиренность и доброту Спасителя, котрый сказавъ: „Учѣтеся отъ мене, яко кротокъ есмь и смиренъ сердцемъ“. Дальше треба напѣмнути такого чоловѣка, щобы передъ кождымъ дѣломъ застановився надъ его слѣдствами и не дався легко до гнѣва и порывчости склонити. Понеже такий чоловѣкъ любитъ свои грѣхи не такъ власнѣй винѣ, якъ своему темпераменту приписовати, повиненъ му душпастырь сказати, що онъ допустившия въ гнѣвъ якого зла, чуже потѣмъ жаль, зъ чого показуея, що онъ того дѣла не внутреннего присилованья, но свободно допустився. При тѣмъ треба му такожъ показати, якъ марни суть добра и чести свѣтовїи, що про тое не ма що за ними надмѣрно убиватися.

Въ прочѣмъ всѣ тїи темпераменты находятся бѣльше або меньше въ кождѣмъ чоловѣцѣ, но оденъ звичайно въ переважнѣй мѣрѣ.

§. 396.

2. Якъ гаховатися съ сумуючими.

Зо взгляду на внутренне настроенье на особлившу увагу заслугуютъ люде, котри про яку ни будь причину въ тяжкѣмъ смутку находятся. Вправдѣ може смутокъ и до добраго наклонити, но частїйше смутокъ мае злїи слѣдства для моральности чоловѣка, для того если душпастырь увидитъ кого зъ повѣренныхъ его духовному провадженью вѣрныхъ въ тяжкѣмъ смутку, повиненъ подати му руку помочи, щобы его смутокъ не взявъ злый конецъ.

Хотячи сумного чоловѣка потѣшити, треба передъ всѣмъ старатися позыскати его довѣрїе, що найлегше можна осягнути, если ся му въ словахъ и дѣломъ движенїю тѣла покаже сочувье и щире желанье прїйти му по силамъ на помѣчь. Тымъ способомъ онъ станеся отвертымъ къ душпастырю, и открые ему причину своего смутку, а при тѣмъ станеся такожъ приступнымъ для потѣшенїя, котре ему душпастырь хоче принести. Щобъ не замкнути его сердце для всякихъ потѣшающихъ словъ, треба признати, що истинно его жаль и смутокъ есть справедливый, и не порадно есть заразъ тогда его потѣшати, коли онъ еще есть пѣдъ першимъ враженьемъ

зъ того событїя, котре его засмутило, бо въ тѣй хвили заледво ему помогутъ потѣшаючи слова. Если священникъ самъ щось подобне досвѣдчитъ, то може тое такому сумуючому чоловѣкови сказати, бо тымъ способомъ найде у него бѣльше довѣрїе.

Приготовивши такъ чоловѣка на принятїе потѣшенїя треба тоежь зачати тыми средствами, яки намъ подае вѣра, бо часто суть тїи средства майже исключительно придатни. Св. Ап. Яковъ напѣминае сумуючихъ до усередной молитвы (Яков. 5., 13.), для того и душпастырь отъ того средства повиненъ зачати свои потѣшенїя; бо молитва возноситъ духа чоловѣка до Бога источника всякого потѣшенїя. — На кромѣ того треба уживати и таки средства, котри розумъ яко отвѣтнїи представляе. Добре буде такого чоловѣка затруднити чимъ иннымъ, щобы не мавъ часу всегда мыслити о тѣмъ, що есть причиною его смутку, такъ н. пр. радити му, щобы не сидѣвъ самъ, но ишовъ межи людей и тамъ хоть на хвилю забувъ на свѣй смутокъ. Въ прочѣмъ треба поучити сумуючихъ, щобы зъ своего несчастья брали собѣ науку для морального житья и сильно уповали въ божѣмъ провиденїю, котре все до добраго провадитъ.

Понеже чоловѣкъ зъ различныхъ причинъ може бути замученый, для того еще треба намъ згадати хоть за тїи, котри пайчастїйше случаются. И такъ одни сумуютъ про свою нужду або про страту якихъ дорогихъ лицъ, инни суть замучени про внутренний неспокой, инни зновъ сумуютъ про искушенїя, яки на нихъ часто приходятъ.

Въ душпастырствѣ важно есть особливо потѣшати тыхъ, котри сумуютъ про бѣду або яки несчастливы событїя, и тыхъ, котри суть пѣддани частымъ искушенїямъ.

А) Якъ потѣшати бѣдныхъ и замученыхъ про якусь страту?

Оденъ зъ важныхъ обовязкѣвъ душпастыря есть потѣшати бѣдныхъ и угисненыхъ, понеже душпастырь повиненъ всѣмъ вся бути. И истинно прекрасна надаея му способность нести помѣчь и потѣху тымъ, котри отъ всѣхъ опущени и угиснени нїякою помочи не сподѣются, и тымъ показати высоту своего становиска и свое добре сердце. — Коли одже священникъ хоче потѣшити якого бѣдного, повиненъ му пригадати, якъ нашъ Спаситель много терпѣвъ и не мавъ где свою голову приклонити; можна нмъ навести исторїю Лазаря, котрый такожъ много терпѣвъ, но за тое достигнувъ великою надгорою. Въ прочѣмъ треба имъ сказати, що може и ихъ несчастлива доля скѣнчится еще за сего житья, подобно якъ праведный Ювъ по несчастьяхъ доживъ радостныхъ дней. А хотя бы имъ и всегда прїйшло терпѣти, то нехай згадають, що за то ихъ чекае тымъ бѣльша надгорода. Для того нехай

мають сильну надію въ божѣмъ провидѣнію, котре никого не опускае. — Не коньче порядно есть казати такимъ несчастливимъ, що ихъ нужда есть може заслужена кара за давни грѣхи, бо то причинилобыся до побольшенья ихъ смутку. Въ потѣшительныхъ всенародныхъ наукахъ можна тое дуже добре сказати, въ приватныхъ же наставленьяхъ лише тогда, коли бы якій чоловікъ за надто ускарявся на свои терпѣнія або сомнѣвався о добротѣ божѣй. — Дотычно звичайныхъ жебраковъ треба розличити, чи они зъ власной вини нужду терпятъ, чи невинно въ бѣду попалися. Соотвѣтно тому треба съ ними говорити, если бы передъ душпастьремъ стали зкаржитися на свою нужду.

По тыхъ, котрыхъ смутку причиною есть нужда, найчастѣйше случится душпастьрю потѣшати сумуючихъ надъ утратою якого доброго лица. Такихъ слезы не дадутся такъ скоро утулити, и священникъ не мае тутъ иного средства потѣшительного, якъ тое, що зверне ихъ увагу на славне всѣхъ людей воскресеніе, котре и сумуючому ѡтдасть того, надъ котрого стратою ѡнъ теперъ плаче.

Въ прочѣмъ нечислени суть приключенія, котри могутъ статися причиною смутку для якого чоловіка, для того не можна навести подрѣбно правила, якъ въ поодинокихъ випадкахъ сумуючихъ потѣшати. Для того треба увзгляднати въ кождѣмъ такѣмъ випадку загальни правила и, увзгляднивши почастни обстоятелства, нести духовну помѣчь сумуючому.

В) Якъ поступати съ людьми пѣдверженными искушеніямъ?

Искушенія до злого мають свою причину або въ самѣмъ чоловіцѣ, котре искушеніе походить ѡтъ плоти, або въ якѣмсь внѣшнѣмъ предметѣ, т. е. въ пѣдшептахъ діавола або въ злѣмъ примѣрѣ людей. Коли таки искушенія приходятъ на чоловіка грѣшного, то ѡнъ мало на нихъ зважае, бо грѣшне житье не дае му способности и часу застановитися надъ причиною его грѣхѣвъ; но коли таки искушенія прійдуть на праведного, то ѡнъ легко склоняеся до смутку, думаючи, що ѡнъ вже николи не буде мѣгъ праведно жити. Душпастьрь, котрый мае такихъ людей провадити, повиненъ съ всею оглядностію братися за дѣло, чтобы ихъ нерозумнымъ поступаньемъ не припровадивъ до злого.

1. Передъ всѣмъ треба поучити чоловіка, для чого Богъ допуцае искушенія, и якъ имъ треба спротивлятися.

Богъ допуцае на чоловіка искушенія, чтобы перекопатися, чи тойже есть истинно постоянный въ добрѣмъ, або такожъ, чтобы показати чоловікови, чтобы не спущався за надто на свои силы, бо никто не есть такъ сильный, чтобы не мѣгъ упасти. Чоловікъ про тое, на котрого приходятъ

искушенія, не повиненъ гадати, що го Богъ опускае, бо самъ Христосъ пѣдверженъ бувъ искушеніямъ. А въ прочѣмъ искушенія суть даже и праведному чоловікови потрібны, якъ судить св. Августинъ (contra Faustum l. 22), бо они наклоняють до смиренности и до щирои молитвы; показуютъ намъ дальше, що ласка божя кождому чоловікови есть потрібна, бо лише за еи помочію зможемо преодѣлти всѣхъ непріятельвъ стоячихъ на перепонѣ нашому моральному совершенству. — Тое одже треба сказати чоловікови, котрый смутится для того, що Богъ спущае на него искушенія, и еще можна додати, що власно ти искушенія суть доказомъ, що ѡнъ вже не стоитъ пѣдъ влѣяніемъ злого духа. Досвѣдченье бо учить, що таки люде, котри щиро наворачилися, найбільше чуютъ искушеній, где противно грѣшники суть ѡтъ нихъ свободни. И цѣлкомъ природно такъ дѣеся, бо грѣшника мае непріятель спасенія въ своихъ сѣтяхъ, не потребуе про тое много трудѣвъ собѣ задавати, чтобы го въ тыхъ затримавъ вже для того, бо грѣшникъ не стараеся освободитися зъ нихъ. Противно же, коли видитъ когось свободного ѡтъ своей власти, стараеся непріятель спасенія его зловити, для того не опускае жадной способности до того, и для того часто его кусить до злого.

Кромѣ загальныхъ наставленій треба такому чоловікови дати такожъ почастни наставленія, якъ искушеніямъ мае спротивлятися. Загальни средства суть: *а)* Молитися, кѣлько разъ приходитъ искушеніе, або звернути мысли на що инне; *в)* уповати на Бога, котрый никого не опускае; *г)* не мыслити надъ предметомъ искушенія, противно же мыслити надъ тою добродѣтелю, противъ котрѣй повстае искушеніе; *д)* виявити искушеніе душпастьрю, бо ничъ такъ сильно не спротивляеся злымъ намѣреніямъ сатаны, якъ выявленье его тайныхъ намѣреній; *е)* часто постанавляти собѣ спротивлятися всякимъ искушеніямъ.

Почастни средства противъ искушеній суть розлични соотвѣтно розличнымъ добродѣтелямъ, противъ котрыхъ встаютъ. Для того тутъ треба въ обще взяти собѣ яко засаду спротивлятися тому, до чого зла охота приходитъ, а робити тое, чому искушеніе спротивляеся.

Колі искушеніе мне, повиненъ чоловікъ искушаемый: *а)* Яковати Богу, котрый му давъ побѣду надъ искушеніемъ по словамъ св. А. Павла: „Богу же благодареніе давшему намъ побѣду Господемъ нашимъ І. Христомъ“ (І. Кор. 16., 13.); *в)* повиненъ выстерѣгатися за надто великой певности передъ новыми искушеніями, бо непріятель спасенія не спочивае, но ходить неустанно „нища кого поглотити“; *г)* если упаде пѣдъ новыми искушеніями, то нехай стараеся чимъ скорше востати слушаючи слѣвъ Апостола: „Чадца, сіа

пишу вамъ, да не согрѣшаете, но аще кто согрѣшитъ, ходатай имамы ко Отцу, Исуса Христа праведнаго. (I. Иоан. 2., 1.) Повиненъ про тое каятися о своѣмъ упадку и не тратити духа, но просити Бога о прощеньи, и *д*) на будущиѣмъ бути осторожниѣшимъ, щобы на ново не упавъ.

§. 397.

3. *Якъ поступати съ людѣми опановаными ѡтъ злого духа.*

Не есть тутъ мѣстце доказовати, що дїаволь существуете и що зъ допущенья божого може чловѣка не тѣлько до злого кусити, но такожь на души и на тѣлѣ ему шкодити, дальше що тая его сила смертїю Христовою есть вправдѣ зломлена, но не уничтожена: суть то правды вѣры, котри доказуе догматика. Ведля согласной науки св. Отцѣвъ покладе дїаволь въ тѣмъ свою особлившу силу, що вмавляе въ людей, яко бы его цѣлкомъ не було, бо тымъ способомъ запевняе собѣ панованье надъ ними. Если тая наука есть правдива, то треба признати, що въ нашихъ часахъ, где о сатанѣ люде звыкли говорити якъ о престарѣлѣй байцѣ, ѡнъ дуже искусно собѣ поступае. (Winterim, Denkwürdigkeiten, 7. Bd. 2. p. 216.) Може про тое и въ нашихъ часахъ случитя, що сатана зъ допуста божого опануе чловѣка, и не тѣлько на души черезъ возбужденье злыхъ склонностей и т. п., но такожь и на тѣлѣ ему шкодитъ.

Если бы истинно случився такий випадокъ, то душпастырь обовязанъ силою своего чина помочи такому несчастливому посредствомъ екзорцизма. Но щобы тое церковне средство безъ potreбы не уживавъ, повиненъ найперше перекопатися, що якїйс чловѣкъ есть истинно ѡтъ злого духа опанованый. Бо може подобный станъ чловѣка мати свою причину такожь въ слабости або въ природныхъ силахъ, н. пр. магнетизмъ. Треба про тое съ всею оглядностїю братися до дѣла и радитися лѣкарей и досвѣдченыхъ людей, потѣмъ же застановитися, чи на тѣмъ чловѣцѣ показуются ознаки чловѣка опанованого ѡтъ злого духа. Особливши ознаки суть слѣдующи: Если той чловѣкъ говоритъ въ такѣмъ языцѣ, котрого перше не знавъ и николи не учився; если лякаеся каждого посвяченого предмета, кидаетя въ небезпеченства; если нагло пухне на якѣй части тѣла, котра пухлина зновъ нагло гине; если ѡтповѣдае на вопросы, котри другїй чловѣкъ лише на гадцѣ мае, або робитъ тое, що другїй лише въ мысли му приказуе. Дальше если знае рѣчи, о котрыхъ перше не мавъ понятїя; если станесе нерухомый такъ, що и бѣльше людей не могутъ го зъ мѣстця рушити; если не хоче мовити святїи слова, н. пр. помилуй мя Боже, величитъ душа моя

Господа и пр. Если утѣкае ѡтъ священника, особливо ѡтъ того, котрый го хоче екзорцизовати, або не хоче до Церкви поїти, а если бы вѣйшовъ, заразы утѣкае. Если боится всего, що есть благословене, якъ образѣвъ, креста, на котри рѣчи ани дивитися не хоче. Коли му тайно наложитя на голову мощи Святыхъ, кричитъ, щобы ихъ взяти, бо смердатъ, або суть тяжки, або щось подѣбного. — То суть головнѣйши ознаки котри показуютъ, що чловѣкъ, на котрѣмъ показуются, вѣроятнѣ ѡтъ злого духа есть опанованый. — (Ferraris, bibl. III., 95.)

Коли бы на якѣмъ чловѣцѣ показовалися тїи знаки, и призвани досвѣдчени лѣкарѣ освѣдчили, що ніяки лѣки не помагають, тогда повиненъ удатися до своего Ординарія о позволенье екзорцизмъ предприняти, такъ бо приписуеся въ требнику епархїальнѣмъ: „Внемли Іерею, да сей чинъ не дерзнеши творити безъ опредѣленнаго ти на сіе соизволенїя ѡтъ Епископа твоего“. Маючи дотычне письменне позволенье повиненъ предприняти той чинъ ведля приписа требника. Но и самъ священникъ повиненъ до того дѣла приготовитися духовнымъ оружіемъ, именно сильною вѣрою, чистотою совѣсти, для того повиненъ исповѣдатися або принаймнѣй возбудити щирый жалъ въ собѣ, молитися сердечно и кѣлька дней напередъ постити, памятаючи на слова Спасителя: „Сей родъ не исходитъ, токмо молитвою и постомъ“.

Дальше треба такожь и того чловѣка, котрого ся хоче исцѣлѣти, вооружити противъ сатаны, именно: напѣмнути и заохотити го до молитвы и поста, такожь щобы исповѣдався и пѣдчасъ чина изгнанїя дїавола съ всею побожностїю заховався, цѣлу надѣю въ Бозѣ покладавъ и ѡтъ Него помочи просивъ. Если его терпѣнїя побѣльшатся, щобы ихъ терпливо зносивъ и не сомнѣвался, що му Богъ поможе. Такожь и притомныхъ людей треба напѣмнути, щобы молилися, постили и инни добри дѣла робили въ тѣмъ намѣренїю, щобы Богъ тому чловѣкови допомѣгъ. Но при самѣмъ чинѣ церковнѣмъ не треба припуцати многихъ людей, тѣлько домашнихъ того чловѣка, а ѡтдалити всѣхъ незнаемыхъ и тыхъ, котри тѣлько зъ цѣкавости прїйшли. Бо хотяи екзорцизмы свою силу мають въ молитвахъ Церкви, то однакожь не всегда они суть получени съ успѣхомъ, особливо если расположенье слушателя церковного и притомныхъ не есть отвѣтне.

Если священникъ мае женщину исцѣлѣти, то повинни бути притомни честни особы, котри еи мають тримати. Найлѣпше, щобы були еи близки сродники. (Кароль Бором.)

Понеже екзорцизмъ яко освященїе не есть полученый съ неминаемымъ успѣхомъ, для того если бы священникъ заважаваъ, що се освященїе въ певнѣмъ випадку не помагае, то не повиненъ змѣшатися, но потѣшити засмученыхъ тымъ.

що имъ покаже, що то дѣся по воли Провидѣнія божого, щобы про тое у Бога помочи шукали.

Певныхъ знаковъ, що дьяволъ опустивъ чоловѣка, не ма. Яко вѣроятни подае св. Альфонсъ слѣдуючи: Если опанованный черезъ довшій часъ есть вольный отъ всякихъ прикростей; часомъ самъ сатана каже, що выходитъ; если опанованный выкидае зъ себе богато смердячихъ рѣчей, або мае дуже прикрий и незносимый отдыхъ, если дасться чути великій крикъ, котрый не знати зъ отки походить; або если той чоловѣкъ упаде на землю и довгий часъ якъ неживый лежитъ.

Коли Богъ увольнитъ такого чоловѣка отъ его тяжкои недолѣ, повиненъ душпастырь напѣмнути го, щобы выстерѣгався грѣховъ, щобы го тяжка кара божа не дѣткнула.

Если бы якій чоловѣкъ ускарявся передъ священникомъ на сильны напасти дьявольски, но священникъ не побачить на нѣмъ высше наведеныхъ ознакъ, то повиненъ ему иначе старатися помочи. Передъ всѣмъ повиненъ: а) Старатися пѣзнати причину зла, котра може лежати въ слабости тѣла або ума, н. пр. у людей склонныхъ до меланхолии и слабостей мозговыхъ, въ котромъ wypadку треба зарадитися досвѣдченыхъ лѣварей. Або може причина лежати въ якѣмъ тайномъ грѣсѣ, котрого той чоловѣкъ еще не сповѣдався, въ котромъ разѣ треба го до щирои сповѣди наклонити. в) Если бы показалося, що причина тыхъ напастей не лежить въ самѣмъ чоловѣцѣ, то треба дальше довѣдоватися черезъ знакомыхъ людей, чи не можна сомнѣватися о важности крещенія або миропомазанія того чоловѣка. Если бы истинно показалися вѣроятны причины, для котрыхъ можна бы сомнѣватися о важности тыхъ Таинъ, тогда треба тѣмъ же за позволеньемъ Епископа пѣдъ условіемъ на ново удѣлти. Само собою разумѣся, що то мае дѣятися тайно, щобы тѣмъ о тѣмъ знали, котрыхъ найближе обходить. (Rit. Ratisb. maj. р. 573.) Порядно есть въ такихъ случаяхъ, щобы той чоловѣкъ выбравъ собѣ якого побожного, разумного священника и у него часто сповѣдався. д) Добре есть наклонити такого чоловѣка, щобы упражнявся въ добрыхъ дѣлахъ, н. пр. въ постѣ, молитвѣ, щобы ходивъ на славнѣйши мѣстця отпустовы, въ милостынѣ и дѣлахъ милосердія и пр. — е) Наконецъ можна надъ такими людьми предприняти отвѣтны церковны освященія, котрыхъ обрядъ находится въ Требнику.

Если до душпастыря прійдутъ люде съ скаргою, що въ якѣмъ домѣ, стодолѣ або инномъ мѣстци показуются надзвычайны зъявиска, страхи, або щось подѣбно, що они звычайно влѣянню злого духа приписуютъ, то душпастырь повиненъ: а) Докладно слѣдити, чи тѣмъ рѣчи не мають якои природной причины, чи н. пр. тѣмъ пакости не робить кто зо злости, легкомыслности або зъ инной подѣбнои

причины. в) Если бы не можна разумно припуцати таков причины, то треба напѣмнути всѣхъ, кого обходить, щобы обернулися щиро до Бога, очистилися щирымъ покаяніемъ и сповѣдію, и выстерѣгалися грѣховъ, если якихъ доси допуцалися. г) Потѣмъ можна такожъ предприняти позволеніи освященія церковни.

Въ загалѣ повиненъ священникъ въ подѣбныхъ wypadкахъ дуже осторожно поступати и не бути легковѣрнымъ на подѣбни скарги, особливо коли еще причинятся жалобы на чарѣвницѣ, щобы на никого не спровадити пѣдозрѣнне и не статися причиною неприязни и ненависти межи своими прихожанами. — Если бы въ прочѣмъ священникъ бувъ въ такихъ рѣчахъ за надто легковѣрный, то мѣгъ бы кто зо злои воли або зо смѣху удати опанованого и выпровадити священника на смѣхъ. Въ подѣбномъ wypadку може священникъ пѣдступъ легко пѣзнати черезъ пытанья, котри такого чоловѣка выпровадятъ въ противорѣчіе, по чѣмъ его очевидно треба належито укарати.

Въ кѣнци нехай буде сказане, що въ прочѣмъ само собою разумѣся, що священникови не вѣльно въ подѣбныхъ wypadкахъ уживати ніякихъ непозволеныхъ средствъ, бо черезъ тое понижае и выставляе на смѣхъ свѣй станъ и допуцается тяжкого грѣха.

§. 398.

4. Якъ поступати съ людьми скрупулянтными?

Особлившій родъ успособленья душевного суть скрупулянтны, съ котрыми треба цѣлкомъ иначе говорити, якъ съ инными людьми.

Скрупулянтнымъ называемъ такого чоловѣка, котрый боится грѣха тамъ, где тогожь не ма. — Хотячи такого чоловѣка провадити, треба пѣзнати: 1. природу и ознаки скрупулянтности, 2. ея причины, и 3. запѣчатися съ средствами, котри могутъ тую недугу душевну исцѣлти.

1. Скрупулянтность состоитъ въ неосновной боязни передъ грѣхомъ. Суть однакожь два роды скрупулянтныхъ людей. Одни суть дуже совѣстны въ малыхъ рѣчахъ, а недбали въ великихъ; малыхъ блудѣвъ выстерѣгаются, великихъ же безъ намисла допуцаются подѣбно жидамъ, котри боялися «внѣйти въ преторъ, да не осквернятся», но не боялися осудити Невинного на смерть. Такихъ скрупулянтѣвъ называемъ фарисеями або лицемѣрами, и о нихъ була на инномъ мѣстци бесѣда.

Правдиво скрупулянтный чоловѣкъ же боится истинно образити Бога и стараеся совѣстно о спасеніе своей души. Такий чоловѣкъ радъ бы всегда праведно жити, но тое

наповняе го боязнію, котра показуе му довжности и грѣхи тамъ, где ихъ не ма, про що ѓнъ всегда есть неспокойный и змѣшанный. Тымъ розличаея скрупулянтъ ѓтъ правдиво совѣстного чоловѣка, котрый такожь стережеть всякихъ грѣхѡвъ, но съ розвагою и спокойно. Скрупулянтъ тримае рады евангельски за приказы, а видъ грѣха за тяжке преступленіе. Всегда звѣдуея о пораду другихъ людей, но безъ користи, бо таяжь лише на кѡлька хвиль его заспокоить, по чѡмъ зновъ неспокой и нерѣшителность слѣдуе. Скрупулянтъ вымышляе найрозличѣйши wypadки, и потѡмъ боится, що въ тыхже согрѣшивъ. Николи не знае, що робити а що опустити; бо гадае, що всюди есть якесь небезпеченство до грѣха. То само дѣло, котре нынѣ за добре тримае, може завтра буде грѣхомъ называти. — Такий способъ поступованья есть характеристичною ознакою скрупулянтного чоловѣка. Такий чоловѣкъ потребуе особлившой старанности со стороны священника, бо если ѓнъ остане самъ собѣ лишенный, то може дуже сумно скѡнчити. Суть бо случаи, що такий скрупулянтъ лишенный безъ чужой помочи перестаетъ зъ боязни творити добри дѣла, впадае въ малодушіе и постепенно стаея грѣшникомъ. Противно же може скрупулянтъ при помочи досвѣдченого душпаствыря статися чоловѣкомъ правдиво побожнымъ; для того священникъ обовязанъ силою своего чина на такихъ людей уважати и ихъ провадити.

2. Хотячи скрупулянта духовно провадити треба найперше пѡзнати жерело, зъ которого его скрупулы pochodять. И такъ угдекотрыхъ людей pochodять скрупулы ѓтъ Бога, не въ тѡмъ змыслѣ, якобы Богъ впроваджавъ чоловѣка въ блудъ, но такъ, що Богъ ѓттыгае ему на якійсь часъ свою ласку и допуцае на него таки испытанія, чтобы го на тѡй дорожѣ до совершенства допровадити. Часомъ карае Богъ чоловѣка тымъ способомъ за его душевну унылость або за тое, що ѓнъ много на свои силы спущався. Щобы пѡзнати, чи скрупулы якого чоловѣка ѓтъ Бога pochodять, треба уважати, чи той чоловѣкъ есть ѓтданный воли божьей, чи незважаючи на тѣи внутренни неспокои въ Бозѣ надѣю покладае и до совершенства морального стремить, и особливо чи не есть упертый въ своихъ мнѣніяхъ, но радо дасться поучити. — На кѡмъ тѣи ознаки показуются, о тѡмъ можна судити, що его скрупулы pochodять ѓтъ Бога, и такому чоловѣкови треба наложити, чтобы мавъ сильну надѣю въ Бозѣ, котрый го певно не опуститъ. Дальше треба го напѡмнути, чтобы скрѣпявся въ терпливости, смиренности и любви Бога, и бувъ певный, що его неспокой мине, якъ тѡлько тое буде его спасенію пожиточне. Въ прочѡмъ треба бути въ провадженью такого чоловѣка дуже терпимымъ и съ любовію нимъ занятися, понеже самъ Богъ его любитъ.

Частѣйше однакожь мае скрупулянтность свою причину въ самѡмъ чоловѣцѣ. Межи особливши причины скрупулянтности належать: темпераментъ меланхолический, врождена боязливѡсть, усposобленье дражливе pochodяче зъ довгон слабости, за надто жива фантазія, зарозумѣлость на свои мнѣнія. Такожь повстаетъ скрупулянтность зъ розмовы съ людьми скрупулянтными, або зъ великон боязни передъ смертію, судомъ и пекломъ.

3. Пѡзнавши ознаки и причины скрупулянтности треба пѡзнати средства противъ той недуги душевной. Въ тѡмъ взглядѣ наведемо: А) загални правила въ провадженью скрупулянтѡвъ, В) почастни средства противъ поодинокихъ родѡвъ скрупулянтности.

А) Загални правила, котри треба заховати въ провадженью скрупулянтѡвъ, суть:

а) Повиненъ душпаствырь позволити скрупулянтѡви, чтобы все докладно оповѣвъ, що го неспокоить; хотяй то есть прикра и нудна работа, то однакожь велика есть користь зъ ней выплываюча, котра повинна священникови додати охоты до ея довершенья.

в) Въ поученіяхъ, напѡмненяхъ и приказахъ для скрупулянтѡвъ повиненъ священникъ бути свободный и рѣшительный, и николи не змѣняти свѡй судъ. Бо скрупулянтъ найде во всемъ щось, надъ чимъ можна сомнѣватися, котри сомнѣнія священникъ лише постоянноію може усунути. Если скрупулянтъ есть бѡльше ученый, то можна му выложити причины своего засуда, що однакожь не всегда есть потребно.

г) Треба дати имъ точне понятіе о правдахъ религійныхъ, особливо о справедливости, добротѣ и милосердію божьимъ, и показати имъ що ани Богъ ани Церковь не wymagaе ѓтъ чоловѣка ничъ такого, що перевысшае его силы.

д) Треба ихъ напѡмнути, чтобы всегда чимъ занимался, сходилися съ разумыми людьми, розрывалися и загаломъ не ѓттыгалися ѓтъ всякихъ забавъ.

е) Дальше треба wymagaти ѓтъ скрупулянта неограниченного послушенства къ тому, кто ихъ провадитъ. Щобы уничтожити ихъ упередженье и пѡдозрѣнье, що и священникъ може ложно судитъ, треба имъ сказати съ св. Бернардомъ: »Що нибудь чоловѣкъ на мѣстци Бога приказуе, если оно лише отверто не спротивляея приказамъ божимъ, такъ треба слухати, якобы Богъ приказовавъ. Бо щожъ то мае до рѣчи, чи Богъ самъ черезъ себе чи черезъ своихъ слугъ свою волю людямъ обявляе? Но скажешъ, що чоловѣкъ може омылитися въ разумѣнію воли божьей, а тымъ самымъ и другого въ блудъ впровадити. Но щожъ то тебе обходитъ, если то дѣея не зъ твоей вины? Особенно коли ты

сильно перекопанный о правдѣ словъ Писанія: „Уста священника возлагаютъ премудрость и поученія сердца его разумъ“. Для того довѣдливость Твоя есть слушать священника во всемъ, что не противится отверто воли божьей.“ Послушаніе есть конче потрібне для скрупулянта, если хоче исцѣлится отъ своего недуга; и чтобы скрупулянта склонити до послушательства, треба му сказати, якъ великого грѣха допускаеся онъ, коли не послушае своего духовного отца; — дальше представить му, що онъ борется съ врагами змыслеными, а не стережеся правдивыхъ.

ж) Чтобы скрупулянтowi помочи, треба знати его душевное состояніе; для того треба старатися перешкодити, чтобы онъ не ходивъ на пораду отъ одного священника до другого, но тримався того, котрому его душевный станъ есть знаемый.

з) Съ скрупулянтомъ треба обходиться лагѣдно и пріязно, лише въ разѣ непослушательства треба прибрати видъ отцѣвской строгости.

В) Почастни же средства противъ скрупулянтности отвѣчаютъ причинѣ, зъ котрой скрупулянтность походитъ. Зо взгляду на тое треба скрупулянта або поучити, або потѣшити, або заспокоити. Узгляднивши важнѣйши причины скрупулянтности наведутся правила, якъ имъ противодѣлати належитъ. И такъ:

I. Одныхъ всегда непокоитъ страхъ, чи они въ минувшихъ сповѣдахъ добре высповѣдалися, хотяя тыхъ грѣховъ больше не допускаются.

Въ томъ разѣ треба старатися пѣзнати, чи тая боязнь мае основну причину, и если бы можна припустити, що попередни сповѣди сего човѣка могли бути неважни, то можна му порадити, чтобы высповѣдався зъ цѣлого житья. Если же онъ вже разъ отпралявъ сповѣдъ загальну, або если его попередни сповѣди отбувалися правильно, то треба му приказати, чтобы о минувшихъ грѣхахъ больше не споминавъ, только тогда, коли бы могъ присягнути, що певно допустився якого грѣха, и певно знае, що его еще не сповѣдався. — Николи же не можна такимъ людямъ позволити сповѣдъ загальну повтаряти, бо досвѣдченье учить, що скрупулянтъ мае по другой такой сповѣди мѣсто одного скрупула десять новыхъ. Въ томъ предметѣ повиненъ священникъ бути постоянный и ничимъ не датися склонити до отмѣны своего мнѣнія.

II. Инни люде зновъ не боятся, чи ихъ сповѣди были добре отправлены, но обавляются, чи имъ грѣхи суть отпущени, понеже не достаточно поправилися.

Такимъ людямъ треба показати невычерпане боже милосердіе, котре явно показуеся на Давидѣ, Маріи Магдалинѣ,

розбѣйнику на крестѣ и пр. Для того нехай и они надѣются помилованья. Понеже таки люде мають ложни понятія о покаяннѣ, для того треба имъ показати, въ чѣмъ властиво состоитъ правдиве покаяннѣ. Въ концѣ треба ихъ напомянути, чтобы за грѣхи, котрыхъ разъ щиро высповѣдалися, больше не згадали, особливо если то суть грѣхи змыслови, чтобы ихъ тая гадка до нового упадку не припровадила.

III. Суть дальше люде, котри при каждой сповѣди неспокоятся, чи они добре приготавлилися, чи возбудили въ собѣ щирый жалъ и чи они докладно открыли свой станъ душевный.

Такимъ людямъ треба приказати, чтобы лише коротко высказали свои грѣхи, уважали на науку и по одержаномъ розрѣшенію больше не мыслили на сповѣдъ. Если бы невважаючи на се напомяненье такой човѣкъ повернувъ о нову раду просити, то треба го наказати за непослушательство и послати го заразъ до св. Причастія, не слушаючи его сомнѣнія.

IV. Инныхъ зновъ непокоитъ гадка, що они зъ слабости природы людской въ мысляхъ согрѣшили.

Такихъ людей треба поучити, що велика есть рѣзница между тымъ, що човѣкъ зрѣбитъ зъ природной уломности, а тымъ, що онъ добровольно зрѣбитъ. Дальше треба имъ сказати, що не ма на земли човѣка, котрый бы бувъ вѣльный отъ всякой змазы, и если они тое о собѣ гадаютъ, то грѣшатъ гордостію. Не потребуютъ про тое непокоитися грѣхами, въ котри противъ своей воли зъ природной слабости упадаютъ, только повинни тымъ щирше до Бога обертатися. — Тожъ само тычится мыслей и желаній, котри лише тогда суть грѣхомъ, коли човѣкъ съ ними выразно согласится або ними забавляеся. — Если же бы таке поученіе ихъ не заспокоило, треба имъ приказати, чтобы вѣрили въ тое, що они ніякого грѣха не допустилися.

V. Суть дальше скрупулянты, котри при каждомъ дѣлѣ гадаютъ, що грѣшатъ.

Такихъ треба научити, чтобы не зважали на таки неосновни обавы, но доки якась дѣло не спротивляеся очевидно приказу божьему, могутъ го безпечно робити. Бо ведля науки богословѣвъ, не есть тая обава, котра човѣка подчасъ дѣланья опануе, ани судомъ розума ани практичнымъ сомнѣнемъ, и для того не зносятъ перше выреченье совѣсти, що якась дѣло есть добре, для того одже не есть грѣхомъ. Човѣкъ, котрый робитъ щось противъ своего скрупула, не робитъ противъ совѣсти, но противъ той неосновной боязни, для того не грѣшитъ, понеже яко судъ совѣсти мае уважатися тое, що човѣкъ гадавъ тогда, коли еще на его не прійшла тая обава. Н. пр. Анна иде до своей знаемой, котрой не можна ничъ закинути на забаву, и не видитъ въ томъ ничъ злого;

но прійшовши тамъ обнимае ея боязнь, що она грѣшитъ, хотя сама не може подати разумну причину тои боязни. — На тое треба ея сказати, чтобы на такую обаву не зважала. Яко судъ совѣсти треба уважати тое, що она гадала тогди, коли до знаемой выбиралася, не боязнь, котра въ нѣй познѣйше повстала. Що инного було бы, если бы она увидѣла у своен знаемой щось соблазнительного. — Въ прочѣмъ найлѣпше такимъ людямъ сказати, чтобы о подобныхъ рѣчахъ не говорили.

VI. Инни еще скрупулянты боятся, чтобы ихъ легки грѣхи не сталися съ часомъ тяжкими и не допровадили ихъ до того, що они дальше ани не будутъ чути потребности покаянiя. Таки люде тратятъ ѳтвагу до постоянности въ добрѣмъ, и постепенно переходятъ въ душевну унылѣсть.

Такихъ людей треба поучити, що легки грѣхи могутъ вправдѣ до тяжкихъ допровадити, но лише тогди, коли ихъ чловѣкъ легкомысно и безъ намысла допущаеся. Если же имъ всегда спротивляеся, то не мае чого обавлятися, чтобы они до тяжкихъ допровадили. Въ прочѣмъ легки грѣхи пригадуютъ чловѣкови его уломнѣсть и наминають го до покаянiя.

VII. Суть дальше люде, котри ускаржаются, що при молитвѣ и всякихъ инныхъ дѣлахъ религiйныхъ не чуютъ того внутренного розположенья и тои побожности, съ якою бы они ихъ робити хотѣли.

Такихъ людей треба вывѣдатися, чи они сами не суть причиною того неспрiяючого розположенья. Если бы то показалося, то нехай усунуть причину. Если же причина не лежитъ въ нихъ, то треба ихъ поучити, що Богъ тымъ способомъ хоче испытати ихъ побожнѣсть и постояннѣсть въ добрѣмъ. Для того нехай тѣлько дальше заховаются побожно. — Скрупулянтныхъ людей, котри скажатся на розтрясенье при молитвѣ, треба поучити: а) Щобы николи не повтаряли то, що разъ вже змовили, хотя бы имъ здавалося, що зле змовили; б) чтобы ѳткнули всяку боязнь, бо власно тая боязнь ихъ робить змѣшаными и рострясеными; г) треба имъ сказати, що таки непровинени рострясенья роблятъ ихъ молитву заслужительною.

VIII. Наконецъ суть скрупулянты, котри при всѣхъ своихъ добрыхъ дѣлахъ боятся, чи тiи дѣла не походятъ зъ недобрыхъ побудительныхъ причинъ, и. пр. зъ гордости, самолюбiя и инныхъ подобныхъ, чи про тое не суть лише поверховно добрыми безъ внутренной вартости.

Такимъ людямъ треба вправдѣ сказати, що доброта дѣлъ христiянина не залежитъ ѳтъ поверхного вида, но ѳтъ внутренной вартости, но при тѣмъ такожъ зауважати що ч-

ловѣкъ не може вправдѣ бути певный, чи его дѣла суть добри чи зли; но безъ причины не повиненъ себе за злого тримати, бо тымъ показавъ бы ся невдячнымъ къ Богу, котрый кождому чловѣкови дае достаточну ласку. Для того нехай тѣлько стараются всегда изъ добрыхъ причинъ и въ добрѣмъ намѣренiю свои дѣла предиринимати, то не мають чого непоконтися.

Въ прочѣмъ не можна вычислити всѣхъ випадки, яки въ сѣмъ взглядѣ могутъ случитися; но изъ сказаного можна вже взяти собѣ науку, якъ съ людьми скрупулянтными въ различныхъ випадкахъ належитъ поступати. Всегда однакожь повиненъ священникъ щиро занятися такими людьми, бо якъ они собѣ лишени звычайно сумно кѣнчатъ, такъ подъ рукою досвѣдченого душпастыря могутъ статися правдиво побожными, бо въ нихъ есть велика склоннѣсть до доброго, тѣлько треба ея очистити ѳтъ злыхъ понятiй, котри въ нихъ нахоятся.

О сѣмъ предметѣ ѳтлично пишутъ: Paul Segneri, Unterweisung für Beichtväter. Regensburg, 1852. Pochard, praft. Unterricht. Zenner, instructio pro praxi confessorii.

§. 399.

5. Якѣ поступати съ людьми, котри живутъ въ неспрiязни и незгодѣ?

Священникъ обовязанъ не лише проповѣдати о любви и братнѣй згодѣ, но такожъ дѣломъ причинятися до поднесенья тыхъ честнотъ; если про тое межн его прихожанами сварнѣ повстануть, повиненъ старатися ихъ погодити. Зъ того однакожь не слѣдуе, що священникъ мае мѣшатися до всѣхъ и наймарнѣйшихъ колотней, и всюди натручатися яко судiя полюбовный, або даже выступати въ видѣ истинного судiи; таке дѣланье було бы хиблене, — священникъ може и повиненъ въ тѣмъ разѣ выступати яко отецъ. Но чтобы тутъ щось успѣшного здѣлати, потребуе не лише знати людей, бути безстороннымъ и заховати всегда свою повагу, но такожъ бути лагѣднымъ и терпимымъ, и уважати на кожде свое слово, чтобы неоптрѣбнымъ словомъ спорящихся еще бѣльше не роздраживъ.

Щобы неспрiятелей погодити, треба ураженого наклонити, чтобы не такъ остро судивъ уразу, яку му кто инный зробивъ, а при тѣмъ розваживъ, чи и ѳнъ тамтому кривды не зробивъ. Дальше треба кривдителя допровадити до того, чтобы признавъ свѣй блудъ; а наконецъ допровадити до того, чтобы оба примирились, забули собѣ взаимни обиды, и такожъ словами и дѣлами собѣ тое показали.

При тѣмъ тяжкѣмъ дѣлѣ треба такъ собѣ поступати: Передъ всѣмъ нехай священникъ стараея позыскати довѣріе тыхъ, котрыхъ хоче погодити, що тѣлько тогда буде мѣгъ осягнути, коли покажеся безстороннымъ и перенятымъ жичливостію для обоухъ сторѣнь. Хотячи двоухъ спорячихся погодити треба найперше призвати до себе одного и велѣти му, щобы цѣлу рѣчь докладно оповѣвъ. Треба го уважно и терпеливо выслухати и убочными пытаньями довѣдатися, чи ѣтъ, коли другого оскаржае, не давъ такожь причины до сварнѣ, н. пр. тымъ, що ѣтповѣдавъ на оскорбляючи слова противника, або щось подѣбного. Въ доказъ безсторонности треба признати оскаржающей сторѣнь то, що истинно въ ея пользу промавляе, но всегда подѣ условіемъ, що все сказане есть чиста правда. Если же зъ его оповѣданья показуеся, що его жалобы суть неосновни, то треба му вже теперъ тое съ всею лагѣдностію сказати. — Выслухавши одну сторону треба такъ само поступити съ оскарженою стороною, котру треба еще старатися склонити до признанья кривды другому зѣланон. Обѣмъ сторонамъ треба при тѣмъ положити на сердце заповѣдь о любви ближнього и ворогѣвъ.

Коли такъ священникъ выслухавъ обѣ стороны, треба покликати ихъ разомъ до себе, щобы собѣ правду въ очи сказали. При тѣмъ повинна каждая сторона мати повну свободу высказати свое мнѣніе, однакожь выстерѣгаючися при тѣмъ выразѣвъ, котри бы могли другу сторону оскорбити. Коли оденъ и другій выскаже свои жалобы, а взглядно извиненія, мае священникъ ведля совѣсти сказати свое мнѣніе. Не треба боятися показати винному его провину и напѣмнути го, щобы за туюжь задосытъ учинивъ, но и ображенега треба напѣмнути до згодливости и лагѣдности въ своихъ вымаганьяхъ, и тымъ склонити го, щобы примирився съ своимъ дотеперѣшнымъ неприятелемъ.

Коли такъ священникъ видитъ, що его труды суть увѣнчани добрымъ успѣхомъ, повиненъ наставати на тое, щобы давни неприятелѣ показали свое примиреніе якимъ виѣшнымъ знакомъ, н. пр. поданьемъ рукъ, поцѣлуномъ, а потѣмъ напѣмнути ихъ, щобы слово даное дотримали и ѣтъ теперъ истинно въ пріязни жили.

Если же не можна спорячихся ѣтъ разу погодити, то можна той трудъ повторительно предприняти, если есть яка надѣя успѣха; если же всяки труды священника суть безъ успѣха, и спорячихся до суда хотять удалитися, то довжнѣсть священника естъ имъ той крокъ ѣтраджати; но николи не можна имъ заказовати до суда ити; лише треба ихъ напѣмнути, щобы и въ судовѣй пересправѣ заховали справедливѣсть и любовь къ своему ближньому.

Досвѣдчене учитъ, що найчастѣйше повстають сварнѣ черезъ заушникѣвъ и доносчикѣвъ, котри пѣдуцають одного противъ другому, и найлѣпшихъ пріятелѣвъ порѣжняють. На такихъ подлещѣвъ треба уважати и остерѣгати передъ ними людей, съ котрыми сходятся, щобы ихъ нешкодливыми зробити. Пѣзнати ихъ не тяжко, бо они и священникови хотять прислужитися.

§. 400.

6. О поступованью при спорахъ супружескихъ.

Примирити ворогѣвъ въ загалѣ тяжко приходитъ священникови, но еще тяжшу задачу мае душпастыръ, коли хоче погодити загнуваныхъ супругѣвъ; до того дѣла треба братися съ великою оглядностію и заховуючи загални правила еще инни рѣчи и ѣтношенья увзгляднити. Такъ треба: а) Розважити, що есть причиною спорѣвъ, чи меньши погрѣшности чи бѣльши переступленья. Въ першѣмъ разѣ не треба заразъ мѣшатися до спорѣвъ супружескихъ, бо легко можна статися причиною еще бѣльшихъ сварнѣ; тѣлько въ рѣчахъ важнѣйшихъ обовязанъ душпастыръ старатися погодити супругѣвъ. в) Не треба заразъ спуститися на скарги одной стороны; бо або тѣн скарги суть часомъ пересаженни, або еще частѣйше и тая сторона, котра перша приходитъ на скаргу, дала причину до спорѣвъ. Треба одже уневиняти другу сторону, о скѣлько то возможно; бо если бы душпастыръ заразъ увѣривъ въ цѣлу скаргу и оскаржену сторону безвзглядно осудивъ, то затеръ бы и послѣдну искру любви, яка супругѣвъ довжна соединити, и побѣльшивъ бы ихъ взаимну злѣсть и ненависть. г) Не порадно есть заразъ призывать оскаржену сторону, якъ тое видѣлисьмо въ тѣмъ разѣ, коли душпастыръ хоче погодити ворогѣвъ не полученныхъ союзомъ супружескимъ; треба старатися потѣшити и заспокоити сторону, котра прійшла на скаргу, извинаючи противну сторону тымъ, що ся ея погрѣшности бѣльше слабости и нерозсудку, якъ злому сердцю приписуе; ажъ коли бы все тѣн старанья даремни показалися, тогда належитъ и другу сторону прикликати. д) Николи не треба одного супруга за надто хвалити и жаловати, а другого дуже понижати. Бо поминувши вже тое, що причиною спорѣвъ супружескихъ суть звычайно обѣ стороны, треба увзгляднити, що супруги потѣмъ могутъ собѣ взаимно закидати, що душпастыръ одно зъ нихъ про скарги другого понижавъ, що станея причиною новыхъ клопотѣвъ.

Увзгляднивши тѣн загални правила треба дальше старатися пѣзнати причину спорѣвъ супружескихъ, щобы тѣн причины усунути, а тымъ и самымъ неспокоюмъ домовымъ конецъ положити. Звычайни причины спорѣвъ супру-

жескихъ суть: *α*) Моральни пороки, н. пр. склонность до пиянства, сварливости, гнѣва и пр. Въ тѣмъ разѣ треба ускаржачуцься женѣ сказати, щобы тогда, коли ен мужъ опанованыи наметьствою, ничого не говорила, но ажъ тогда, коли бнѣ успокоится лагодными словами го напѣмнула, старалася ему прислужитися, и тымъ способомъ го для себе позыскати. Если же мужъ на жену скажится, треба му радити, щобы бнѣ яко розумнѣйшій мавъ взглядъ на слабости своен жены и старався ен розумнымъ и лагоднымъ способомъ порпавити, и тѣлько въ крайнѣй нуждѣ строжши средства поправки, но николи проклятво и битье, уживавъ. Обое разомъ же треба зрѣбити уважными на взаимни поблудженья, заохотити до терпеливости и лагодности, и напѣмнути до любви и згоды.

β) Тѣлесни пороки. Если бы блудъ тѣла бувъ сего рода, що взаимне пожитье супружеске есть неможливе, то позволяе право, если сей блудъ повставъ еще передъ заключенѣмъ супружества, розрѣшити таке супружество: при чѣмъ одже треба застосоватися до существующихъ приписѣвъ. Если же блудъ тѣла есть тѣлько релятивный, н. пр. бракъ красоты або щось подѣбногo, то треба напѣмнути ужаляючогося супруга, що бнѣ о тѣмъ знавъ, одже самъ на себе скажится; если же слабѣсть або яке несчастье спровадило той блудъ, то треба здатися на волю божу, и не огѣрчати и такъ гѣрку долю другого супруга.

γ) Взаимне зле обходженѣе. Если причина незгоды лежитъ въ простацтвѣ мужа або въ сварливости жены, то треба мужови сказати, що жена не есть его служебница, но прѣятелька и супруга, що про тое повиненъ съ нею лагодно обходитися, и не тѣлько ен приказовати, но такожь ен рады слухати и старатися зрѣбити ен прѣемне житье соотвѣтно ен стану. Сварливу жену треба напѣмнути, щобы була вырозумѣла на мали поблудженья своего мужа, шановала и слухала го яко голову семѣи, и николи не важилася его, особливо въ прѣтомности дѣтей або чижихъ людей, ганьбити и зневажати. — Обоиомъ разомъ же треба сказати, що въ згодѣ и прѣязни лежитъ ихъ счастье и гараздъ, що они черезъ незгoду сами ницатъ.

δ) Пѣдозрѣванье есть такожь причиною незгоды супруговѣвъ. Есть оно або безъ всякои пѣдставы, або мае якѣи видъ вѣроятности. Въ першѣмъ разѣ треба представити тѣи сторонѣ, котра другого супруга пѣдозрѣвае, якъ несправедливе есть таке поступованье и якъ оно за собою сумни послѣдства потягае, понеже розрывае взаимну любовь супруговѣвъ. Въ другѣмъ разѣ же треба сказати, що видъ часто обманяе, для того не належитъ на нѣмъ опираючися пѣдозрѣвати супруга о невѣрнѣсть. Оскарженому супругови же треба сказати, що власно тое пѣдозрѣванье есть доказомъ любви

другон стороны, зъ котрон она бы хотѣла усунути навѣтъ и поверхну причину, яка бы ихъ взаимну любовь могла уменьшити, щобы про тое старалася усунути и видъ пѣдозрѣнья.

Въ загалѣ треба незгодливимъ супругамъ представити, яке вредливе влѣянѣ мають тѣи незгоды на ихъ власне счастье, на успѣванье маетки и на выхованье дѣтей, якъ вредливи суть дальше тѣи споры для ихъ душевного счастья, и такъ старатися ихъ погодити. Есть то тяжка и не коньче прѣятна задача, но дуже потрѣбна и священникови честь приносяща.

Если незгодливи супруги не хотятъ погодитися и желаютъ взяти розвѣдъ, то мусятъ тое найперше передъ своимъ приходникомъ освѣдчити, котрый ихъ ведля приписѣвъ державныхъ (обща кн. зак. держ. I, §. 104.) три разъ мае напомянати, щобы ѣтъ того кроку ѣтступили. Если они при своѣмъ обстають, то мае имъ приходникъ по третѣмъ разѣ выставити дотычне свѣдоцтво, котрымъ посвѣдчае, що они незважаючи на трикратне представленье душпастыря хотятъ коньче роздѣлитися. Зъ якихъ причинъ тое статися може, учитъ право церковне. — Съ тымъ свѣдоцтвомъ они идутъ до суда (§. 107.), котрый на пѣдставѣ §. 109. справу рѣшае, и розпоряджае потрѣбне зо взгляду на ихъ маетокъ и выхованье дѣтей. — Священникъ зъ своен стороны повиненъ имъ на сердце положити, щобы ся взаимно не ганьбили и щобы о выхованье дѣтей старалися.

Въ кѣнци примѣчаемъ, що священникъ повиненъ въ проповѣдяхъ при способности и частѣйше въ роцѣ о взаимныхъ довжностяхъ супруговѣвъ говорити, чимъ не однѣи сварни запобѣгне.

III. Отдѣлъ.

Поступованье душпастырске зо взгляду на виѣшни обстоятельства поодинокихъ прихожанъ.

§. 401.

Переглядѣ.

Понеже виѣшни обстоятельства мають велике влѣянѣ на способъ мышленья, и загаломъ на норовственнѣсть чолвѣка, для того обовязанъ душпастырь и тѣи обстоятельства увзглядити и где потреба покажеся, наукою и заохотою помагати. — Такъ душпастырь повиненъ увзгляднати вѣкъ и станъ своихъ прихожанъ, дальше ихъ матерѣальне состоянѣе и пр., но найважнѣйши выпадки, въ котрыхъ прихожане требуютъ помочи священника, суть: недужни, увязнени и

выбираючи новый станъ; для того застановимося, якъ священникъ въ тыхъ випадкахъ повиненъ заховатися. О захованью въ гдекотрыхъ инныхъ вишнихъ обстоятельствахъ прихожанъ була бесѣда въ Літургицѣ, въ розправѣ о сповѣди.

І. ГЛАВА.

О поступованью съ недужными.

§. 402.

Довжибсть.

Важну часть чина душпастырского становить посѣщаніе недужныхъ, котре то дѣло безъ сомнѣнія есть одно зъ найкраснѣйшихъ занятій душпастыря, и его труды при томъ пѣднати вѣнчае не лише внутреннимъ задоволеньемъ, но такожъ истиннымъ довѣремъ и щирою любовію прихожанъ.

Посѣщаніе недужныхъ есть истинно тяжке, и въ многихъ случаяхъ съ правдивымъ отверженьемъ самого себе получене дѣло, однакожь душпастырь есть до того въ совѣсти обязанъ. До посѣщанія недужныхъ обязуе душпастыря:

а) Законъ любви; бо если вже каждый потрѣбный мае право шукати помочи и потѣхи у своего дрховного Отца, то тымъ бѣльше недужный, котрого сердце дуже часто лише религійни потѣшенія могутъ розвеселити.

б) Положеніе недужного. Передъ недужнымъ отвѣраютъ вже врата вѣчности, въ короткомъ часѣ може мае рѣшитися судьба его души; въ такъ важной хвили не може протое опустити го той, котрому повѣрене есть старанье о спасеніе его души, а то тымъ бѣльше, если увзглядимо тии многи и тяжки искушенія, яки на чоловѣка въ остатнихъ хвиляхъ звыкли приходити.

в) Цѣль и назначенье пастырского чина, котрый wymagaе, щобы душпастырь не только здоровыхъ учивъ, напминавъ, потѣшавъ, молитвою и св. Тайнами скрѣплявъ, но особливо слабыхъ, котри тои духовной помочи найбільше требуютъ.

д) Выразный приказъ Письма св. и Церкви, понеже читаемъ въ старомъ Завѣтѣ: „Не лѣнися посѣщати боляща: сими бо возлюбленъ будежи“ (Сирах. 7., 38.), а въ новомъ Завѣтѣ каже Спаситель: „Придите благословеніи Отца моего, наследуйте уготованное вамъ Царство, боленъ бо бѣхъ, и посѣстите мене“. (Мат. 25., 34., 36.) А на основѣ тыхъ выреченій Письма св. и зо взгляду на цѣль душпастырского чина приказуе Церковь въ несчисленныхъ мѣстцахъ, щобы душпастырь всегда були готови на услуги недужныхъ,

и то не только тогда, коли ихъ кличуть, но и зъ власной воли, якъ только дѣзнаются, що въ ихъ приходѣ кто занедужавъ.

е) Наконецъ до посѣщанія недужныхъ обязуе душпастыря не только великій пожитокъ, съ якимъ то дѣло для недужныхъ есть получене, но и власне добро священника. Бо тутъ на ложи болѣзни видитъ священникъ доказы милосердія и справедливости божой, учится терпеливости, видитъ спасливи овочи честноты и сумни слѣдства грѣха. Тымъ не только самъ скрѣпляея въ добродѣтели, но збогачае кругъ своихъ умѣтностей и досвѣдченья, котре въ наукахъ съ великимъ пожиткомъ може ужити. А кромѣ того ревностію въ посѣщанію недужныхъ запевняе собѣ любовь и привязанье у прихожанъ, черезъ що зможе успѣшно справовати чинъ душпастырскій.

§. 403.

Цѣль посѣщанія недужныхъ.

Головна цѣль посѣщанія недужныхъ есть духовне добро слабого, „щобы тойже, если выздоровѣе, прочи дни своего житья ведля приписовъ закона Христоваго проживавъ, а если умре, щобы житье свое свято заключивъ“. (П. Венед. XIV.) До осягненья тои цѣли потрѣбне есть поученіе, напѣмненье, потѣшаніе и удѣлянье св. Таинъ.

Поученіе не всегда есть можливе и не всегда потрѣбне. Не можливе у небезпечно и тяжко слабыхъ, котри въ прочомъ радо роблятъ все, що до нихъ въ томъ станѣ належитъ и що могутъ зробити; а не потрѣбне есть у людей, котри знаютъ правила вѣры и заховаются въ слаботи такъ, якъ отъ добраго християнина сподѣватися и wymagaти можна. — Если же слабѣсть и инни обстоятельства суть по тому, що наука не буде отъ рѣчи, то треба слабому припѣмнути, що „слабѣсть походитъ отъ Бога источника всего добра, котрый тымъ способомъ хоче го въ добромъ укрѣпити и до спасенія допровадити. Дальше, що тѣло чоловѣка есть минаеме, котре не мае на земли постоянного мешканья; для того повиненъ бѣти желати тое, що есть для его души спасительне, ажь потѣмъ тое, що для его тѣла есть добре. Въ прочомъ далеку подорожь до вѣчности треба намъ колисъ разъ зачати, для того всегда треба на ню бути готовымъ.“

Напминати треба слабого, щобы цѣлу свою надѣю въ Бозѣ покладавъ, за грѣхи жаловавъ и терпеливо зносивъ слабѣсть, и еи на благо своей души обернувъ.

Потѣшеніе есть слабымъ особливо потрѣбне, понеже они зъ многихъ причинъ сумующими могутъ назватися. При томъ треба заховатися послѣ правилъ, якъ въ загалѣ сумующихъ потѣшати треба; передъ всемъ одже лагѣдно и терпеливо

выслухати ихъ жалобы, и потѣмъ ихъ соотвѣтно потѣшати. Поодинокіи випадки наводити переходить задачу сего письма, а въ прочѣмъ есть майже не возможно той предметъ вычерпати. То одно еще треба зауважати, що недужный часто потребуе не тѣлько духовного потѣшенія, но еще бѣльше матеріяльной помочи, чи то про нищету, чи то для того, що не знае собѣ порадити, хоть бы мавъ чимъ. Для того повиненъ душпастырь яко отецъ духовный и на тое свою увагу звернути, и що въ его силахъ лежитъ, здѣлати для помочи недужного. — Понеже самъ не може каждому помочи, для того захотити къ тому кого заможнѣйшого, або зробити складку, щобы слабому принести помѣчь. Случится часто, що душпастырь и першу лѣкарску помѣчь мусить слабому дати, если то ему можливе. Но безъ potreбы не повиненъ душпастырь николи братися до лѣченя слабого. Що священникъ всегда може въ тѣмъ взглядѣ зробити, есть: напѣмнути до захованя дѣты, подати яки певно нешкодливы средства, а перестережи передъ всякими лѣками черезъ людей неопытныхъ, а при тѣмъ заботныхъ.

Удѣлянье св. Тайны есть головна рѣчь при посѣщенію недужного. Близи правила въ сѣмъ взглядѣ належатъ до літургии, тутъ еще нехай буде зауважане, що душпастырь не конче повиненъ при першѣмъ посѣщенію слабого ему св. Тайны удѣляти. Если перебѣгъ слабости тое позволяе, лѣпше го найперше приготовить, а домашнимъ або лѣкарови припѣмнути ихъ довжнѣсть, щобы призвали священника, если слабому гѣрше буде. Каждый лѣкаръ обовязанъ по третѣмъ посѣщенію слабого, если слабѣсть змагаеся, опустити, если слабый не хоче призвати священника.

Примѣчаніе. Душпастырь находится часто въ такѣмъ положенію, що не тѣлько о душу, но и о тѣло недужного старатися мусить; тое однакожъ не можна такъ разумѣти, якобы священникъ мавъ пѣднйтися лѣчити слабого. Треба не знати довжности душпастыря, або о лѣкарствѣ мати дивни понятія, щобы хотѣти зъ душпастыря и лѣкаря зробити. Яки ни будь суть мнѣнія въ тѣмъ взглядѣ, особливо зо взгляду на гомеопатію, то одно никто не може заперечити, що нигде не есть поверховна вѣдомѣсть шкодливша, якъ въ заводѣ лѣкарскѣмъ, где часомъ и найздѣбнѣйшому чоловікови фаховому тяжко приходитъ сказати, що робити; черезъ що священникъ, если му що не удасться, выставлеся на неприѣмности такъ зо стороны самого недужного и его знакомыхъ и пріятелей, якъ особливо зо стороны лѣкарѣвъ. Но понеже межи сельскимъ народомъ находится крайне невѣжество и недбалство, що до уживаня средствъ запобѣгающихъ слабостямъ, а кромѣ того люде звычайно не знаютъ оцѣнити небезпеченства слабости, и не разъ дивачными лѣками сла-

бому при наилучшѣй воли шкодятъ, то безъ сомнѣнія може душпастырь положить велики заслуги около добра людскости, если ся завчасу вивѣдае о станѣ слабости, зверне увагу домашнихъ на грозяче небезпеченство, остереже передъ нерозсудными лѣками, и порадить щобы удався ктѣсь о порадѣ до лѣкаря. Самъ священникъ може не мѣшаючися въ чужу рѣчь дати якъ вже сказано, порадѣ взглядомъ захованя дѣты, чистости и потрѣбнои осторожности. Кромѣ того повиненъ бы каждый душпастырь, котрый на селѣ звычайно самъ оденъ просвѣщенный межи темнымъ народомъ, мати хоть тѣлько лѣкарскихъ вѣдомостей, щобы въ наглыхъ випадкахъ, н. пр. при зраненію, паралѣжу, замерзненію, загорѣняхъ и т. п., дати першій ратунокъ. Добре есть такожъ мати уживани загални лѣки, котри если не помогутъ, то хоть не пошкодятъ.

См. Ritter B. Der Priester als Arzt am Krankenbette. Eine Zusammenstellung wissenschaftlicher Grundsätze, nach denen die Krankheiten der Menschen in Abwesenheit oder Ermangelung des Arztes zu beurtheilen und zu behandeln sind, namentlich für Geistliche auf dem Lande. Regensburg. Maicher, Pastoralheilkunde für Seelsorger. Augsburg 1843. Brißger, Handbuch der Pastoralmedizin für Seelsorger auf dem Lande. Ulm 1849. Hüfer, Geschichte der christlichen Krankenpflege. Berlin 1857. Bock, Buch vom gesunden und kranken Menschen. Leipzig 1857. Bruno Schön, Was hat man bei lebensgefährlichen Fällen zu thun, bis der Arzt erscheint. Wien 1875.

§ 404.

Якѣ мае священникъ приготовитья на посѣщаніе слабыхъ.

Посѣщаніе недужныхъ есть одна зъ найтяжшихъ довжностей душпастырского чина, вымагае про тое совѣстного приготовитья зо стороны священника. Передъ всѣмъ треба приготовитья морально, т. е. старатися забезпечитися противъ возможныхъ въ тѣмъ разѣ искушеній, а при тѣмъ вооружитися въ потрѣбни умѣтности. Не съ каждымъ слабымъ можна еднако говорити, понеже не каждый есть того самого успособленя, и не каждый мае тѣи сами духовни потребы; щобы каждому помочи, треба съ каждымъ говорити отвѣтно его потребамъ. Зъ того явно, що треба при першѣмъ посѣщенію слабого старатися пѣзнати его моральне состояніе и его ѣтношенія, а потѣмъ соотвѣтно тому приспособити собѣ ѣтповѣдни для науки и потѣшеня слабого мѣстця Письма св., примѣры, коротки молитвы и пр. Добре есть такожъ мати при собѣ крестъ або якій малый образъ, щобы тѣи святы рѣчи показати слабому, и за ихъ помѣчию тымъ живше возбудити въ нѣмъ вѣру, надѣю и любовь и правдиву щирѣ побожнѣсть.

Но и зо взгляду на тѣло треба приготовитися на посѣщенія слабыхъ, понеже се дѣло много разъ получене съ великимъ небезпеченьствомъ для житя душпастыря, и многи ревни пастырѣ положили житѣ при выповненю сеи довшности душпастырской. Въ томъ взглядѣ треба по можности старатися перемочи въ собѣ врожене неприяте чувство, яке повстае въ чоловѣцѣ на видѣ якои обрыдливои, тяжкои слабости, и боязливости, котра бѣльше або меньше кожного чоловѣка обнимае, коли прійде до тяжко недужного. Суть то чувства природни, котрыхъ тяжко цѣлкомъ выпертися, но если ся имъ чоловѣкъ по можности спротивляе, то они съ часомъ малѣють. Для того треба живо перенятися гадкою, що то есть найкрасна довшность священника, ѳтъ котрон ѳнъ ѳтказатися не може, понеже ѳтъ ен совѣстного выповненя залежитъ вѣчна судьба повѣренои ему души. И хотяй бы при томъ прійшло перетерпѣти слабѣсть, а може и смерть, то за тое чекае душпастыря надгорода ѳбѣцана добрымъ пастырямъ. При томъ уповаймо на провидѣнїе боже, котре чувае надъ ревными слугами Церкви Христовои и якъ досвѣдчене показуе, священникѣвъ ревныхъ въ своѣй службѣ въ наибѣльшихъ небезпеченьствахъ неушкодженихъ заховуе.

Тое однакожь не выключае, щобы священникъ бувъ особливо въ часѣ епидемїи осторожный и уживавъ тиї средства, яко досвѣдчене яко поради и практични показуе. Досвѣдчени душпастырѣ совѣтують, щобы священникъ, котрый есть боязливый, не довѣдовався о родѣ слабости, коли го до слабого клучуть, понеже тое го еще бѣльшого страху набавить. Коли душпастырь мае ити до слабого, особливо на епидемїю, то нехай иде поволи, щобы не зѳгрѣвся, бо розогрѣте тѣло есть склоннѣйше до принятїя заразы, для того що поры бѣльше розширяются и скорше втягають до себе нездоровїи мїазмы. Если можна, треба передъ посѣщенїемъ слабого щось зѣсти, и не ити цѣлкомъ натще. Прїйшовши до слабого треба коло него такъ сѣсти, щобы его ѳтдыхъ не ишовъ просто на священника, одже найлѣпше сѣдати коло головы и то не на подушцѣ, або крѣслѣ зъ матерїи, но на деревянѣмъ крѣслѣ або стѣльци, бо такъ не втягае священникъ до себе его нездоровый ѳтдыхъ. Лѣпше сидѣти якъ стояти, бо въ высшихъ сферахъ гѳршїй воздухъ. Слину, котра назбираеся въ устахъ, не полыкати, но выплюти; не дотыкатися тѣла слабого, и не ѣсти ани не пити въ его близкостї. Если слабый зъ себе выдасть яку нечистѣсть, наставати, щобы ен заразъ спрятали; при удѣляню св. Елеопомазанїя не ѳткрывати слабого бѣльше, якъ то коньче потрѣбне. Въ часѣ епидемїи добре есть взяти до устѣ кѣлька зеренъ ялѣвцю и тиї пожутїи, або кусникъ кореня зъ дягиля (*Angelica-Wurzel*), а въ

хатѣ велѣти ялѣвцемъ закадити або выляти мало оцту на горячий камень и то найлѣпше еще передъ приходомъ до слабого. По посѣщенїю слабого добре есть перейтиса хоть четверть години въ свѣжѣмъ воздухѣ, выполокати уста виннымъ оцтомъ, и ѳтмѣнити на собѣ бѣлизну и прочу одѣжь, умытиса и не заразъ ѣсти. Въ часѣ епидемїи треба жити мѣрно, но не богато змѣнати своѣй звычайнѣй способъ житя, особливо выстерѣгатиса немѣрности въ питю и не скорочати безъ важной причины нѣчний спочинокъ. Гнѣвъ и загаломъ всяке бѣльше раздражене есть небезпечне; такожь не порадо есть уживати часто и безъ потребы такъ звани средства предохранительни, бо поминувши, що тымъ побѣльшаеся въ чоловѣцѣ страхъ, они дѣлають на организмъ и часомъ стаются причиною, що въ разѣ потребы правдивїи лѣки остануть безсилни. Если бы на комъ показалися перши слѣды епидемїи, такъ: незадоволене зо всѣмъ безъ причины, ослаблене, бѣлы головы, бракъ охоты до ѣдженя и пр., треба заразъ положитиса, наитиса горячей гербаты зъ бзового цвѣту, або щось подѣбного, триматиса тепло, и такъ спровадити на себе поты, при котрыхъ появленю не ма вже чого боятиса. Особенно же не треба бути за надто боязливимъ, бо то найскорше спроваждае слабѣсть на чоловѣка; сильне переконане о нашѣмъ обовязку и уповане въ божѣмъ провидѣнїю суть найлѣпши средства охороняючи ѳтъ боязливости.

См. Blüff, Pastoral-Medicin, Köln, и особливо Gesundheitskunde oder practische Anleitung zur Erhaltung, Befestigung und Stärkung der Gesundheit für Geistliche und Solche, die es werden wollen, Regensburg bei Manz.

§. 405.

Подѣль росправы о посѣщанїю недужныхъ.

Щобы трудъ священника нѣднятый при посѣщанїю слабыхъ не бувъ страчений, треба се дѣло належито урядити; понеже если где инде, то певно тутъ заходятъ различни трудности и перепоны такъ зо стороны слабого, якъ и его належацихъ, котри щобы преодолѣти, треба великои виравы и оглядности, котра у початковыхъ священникѣвъ лише точнымъ захованїемъ подаваныхъ черезъ досвѣдченихъ душпастырей правилъ дасться осягнути. О тыхъ правылахъ буде бесѣда, и то: А) О загалныхъ правылахъ, котри всегда треба узглядняти; В) о почастныхъ приписяхъ при посѣщанїю слабыхъ различающихся ведля своего особлившого успособленя.

А) Загальни правила при посѣщанію слабыхъ.

§. 406.

О виѣшнѣмъ захованью при посѣщанію слабыхъ.

Доки приступимо до загальнои теоріи выкладаючої приписы, котры мають заховатися яко руководство при посѣщанію слабыхъ, належитъ звернути увагу на гдеяки виѣшни вымаганья, котри такъ до самого священника, якъ и до домашнихъ слабого относятся и всегда заховатися мають. Въ томъ взглядѣ отповѣсти треба на слѣдующи вопросы: а) Въ якѣмъ видѣ мае душпастыръ являтися у слабого; б) въ якѣмъ часѣ и кѣлько разы повиненъ слабого посѣщати; в) якъ мае говорити съ слабымъ; г) чи може позволить розрывки въ комнатахъ слабого; е) до чого напминати прихожанъ зо взгляду на слабыхъ.

Увзгляднивши досвѣдченья людей, котри въ заводѣ душпастырскѣмъ многи лѣта трудилися, можемо въ томъ взглядѣ подати слѣдующе руководство.

а) Скоро душпастыръ зачуетъ, що въ его приходѣ ктось занедужавъ, повиненъ собѣ представить, якобы Ангелъ хранитель недужного отзываетъ до него словами евангельскими: „Се егоже любиши, болитъ“ (Юан. 11., 3.) и якобы самъ недужный возносячи руки казавъ: „Помилуйте мя, помилуйте мя о друзи, рука бо Господня коснувшаяся ми естъ“ (Юв. 19., 21.), и заразы на першу вѣсть повиненъ сѣштити до слабого, хотя бы го еще и не кликали (св. Кароль Бором.), тымъ обльше, коли го до слабого истинно завѣзуть. Прийшовши до дому слабого треба въ видѣ пріятельскѣмъ выразити домашнымъ свое сожалѣніе, и если приходитъ некликанный и пр. словами: вы маете слабого у себе, чому жесьте менѣ не дали о томъ знати? (Amberger, P. Th. III. 1261 Not. 10.) Потѣмъ пойти до слабого и, привитавши го пріветствіемъ христіянскѣмъ, спытатися о станѣ его слабости и слухати съ сожалѣніемъ истинно пріятельскимъ его скарги.

Если где инде, то наибѣльше при посѣщанію слабого повиненъ душпастыръ явитися въ видѣ истинно пріятельскѣмъ; бо если бы заразы при вступѣ показався сумный, за надто поважный и въ тонѣ торжественнѣмъ зачавъ промавляти до слабого и ему заразы пригадовати о станѣ совѣсти и зближающѣйся кончинѣ, то слабый не узрѣвъ бы въ нѣмъ своего отца и потѣшителя, но скорше вѣстуна смерти; а тое загородилобы напередъ дорогу до сердца слабого и зробило бы безильными всѣ науки, яки бы му душпастыръ потѣмъ хотѣвъ удѣляти. Съ недужнымъ треба собѣ поступати якъ съ сумуючимъ, для того треба передъ всѣмъ старатися позыскати его довѣріе.

Треба про тое терпеливо слухати его скарги, показати сочувствіе съ его судьбою и возбудити въ нѣмъ надѣю, що всемогущѣй руцѣ божѣй можливе естъ, той станъ змѣнити и ему здоровьѣ вернуть, чтобы про тое уповавъ на Бога и терпеливо носивъ терпѣнія, яки Богъ на него зѣславъ. Если слабѣсть не естъ опасна, и моральный станъ недужного не дуже сумный, то не кончые заразы при першѣмъ посѣщенію на тое наставати, чтобы слабый застановився надъ станомъ своен совѣсти, особливо если онъ самъ не показуе къ тому великон охоты.

Понеже може случитися, що слабый живѣ въ неприязни съ священникомъ, для того въ такѣмъ разѣ не порадо безъ завѣзванья ити до того слабого, но треба наставати на его домашнихъ, чтобы они наклонили слабого, чтобы онъ самъ велѣвъ просити до себе священника. Въ великѣмъ небезпеченствѣ же треба, незважаючи на ничъ, спѣшити на помѣчь такому слабому, при чѣмъ про давнѣйши неприятни событія тымъ огляднѣйше треба поступати, чтобы не зробити безуспѣшными свои труды.

б) Благоразуміе вымагае, чтобы душпастыръ уважавъ и на часѣ, коли мае слабого посѣтити, понеже посѣщенія не въ своѣмъ часѣ могли бы статися шкодливыми для здоровья слабого, и пр. если бы священникъ прійшовъ до слабого въ часѣ, коли у него фебра, горячка и пр. змагаеся, и тогда зачавъ до него говорити. Найлѣпше одже обирати часѣ передъ полуднемъ, тогда слабѣсть звычайно найслабша. Такожъ не треба у слабого довго сидѣти, бо за довги посѣщенія звычайно го ослабляютъ. Що до числа посѣщеній не дасться певна норма поставити, то одно естъ певне, що ревный душпастыръ не задовольнитися однимъ посѣщеніемъ слабого, при чѣмъ ему и св. Тайны удѣлитъ. Остатни хвилѣ житья повиненъ бы чоловікъ якъ найлѣпше ужити для своен души, а въ томъ дѣлѣ естъ душпастыръ его природный помѣчникъ; для того лежитъ на душпастыри обовязокъ, такъ часто до слабого ходити, кѣлько того вымагае душевне состояніе слабого. Священникъ заступае мѣстце Того, котрый сказавъ: „Прійдите къ мнѣ вси труждающіися и обремененни, и азъ упокою вы“, для того такъ довго повиненъ до слабого ходити, якъ довго той его помочи потребуе. — При сѣмъ дѣлѣ милосердія не треба робити рѣжницѣ межи богатыми и убогими, но всѣхъ ровною любовію обняти. — Если бы самъ душпастыръ за для великихъ занятій не мѣгъ частѣйше слабого посѣтити, то повиненъ старатися, чтобы его мѣстце заняли яки честни, розумни и побожни прихожане (Liguori); для того треба при катехизаціяхъ и проповѣдяхъ поучати народъ и о томъ якъ мають потѣшати слабыхъ и якъ при нихъ заховатися.

в) Если розговоръ священника съ слабымъ мае для тогожь

бути користний, треба го отвѣтно урядити и не говорити слабому, тѣлько о такихъ рѣчахъ, котри ему суть потрібни або хотъ пожиточни. Передъ всѣмъ треба стеречися розвлеклости въ розговорѣ съ недужнымъ, бо така бесѣда есть вже для здорового утяжлива до слуханья, а слабый ей цѣлкомъ знести не буде мѡгъ; если же съ натуженьемъ силъ буде ей слухати, то съ певностью тое причинитя до побѣльшенья его слабости. Треба про тое въ разговорѣ съ недужнымъ добирати коротки но ядренни выреченья, примѣры зъ Письма св. або зъ житья Святыхъ. Но якъ не добра есть розтягѡдсть въ бесѣдѣ съ недужнымъ, такъ само не належитъ бути ляконичнымъ, бо той спосѡбъ бесѣды есть вправдѣ добитный, но для слабого, котрый не може надъ поединчими словами заставитися, неприступный.

Такожъ и зо взгляду на силу голоса треба уважати, щобы не говорити за голосно, якъ въ Церкви, но лагѡдно, безъ ораторского блеску и бѡльше по дружески.

д) Понеже на вѣсть о чейсь недузѣ звикли знакоми и приятелѣ посѣщати недужного, котри посѣщенія если суть за численни, могутъ вредливо дѣлати на здоровье слабого, — належитъ напѡнути домашнихъ слабого, щобы не припустили за многи посѣщенія, особливо же такихъ людей, котри легкодушными розговорами могли бы ѡттягнути гадки недужного ѡтъ рѣчей для него въ теперѣшнѡмъ состоянью важнѣйшихъ. Такожъ щобы не позволяли въ комнатѣ слабого нѣяки крикливи розрывки и забавы. Посѣщенія слабого суть безперечно дѣломъ добрымъ и похвальнымъ, но при нихъ треба отвѣтно заховатися, щобы сталися истиннымъ дѣломъ милосердія. Не можна съ слабымъ всегда молитися, но не можна такожъ о дуже легкихъ рѣчахъ говорити.

е) Понеже цѣль посѣщенія слабыхъ лише тогда може бути осягнена, если священникъ завчасу дѡзнаея о слабости; для того треба напѡинати людей, щобы заразы, коли ктось заслабне, давали знати священникови. Таки напѡмненья суть тымъ бѡльше потрібни, понеже межи народомъ суть въ тѡмъ взглядѣ ложни понятія: Такъ многи ради бы видѣти у себе священника, но боятся го кликати, бо гадають, що тепер тымъ скорше умрутъ. Така боязнь, хотяй въ собѣ цѣлкомъ неосновна, може мати якій видъ вѣроятности въ такихъ приходахъ, где священникъ ажъ тогда дасться видѣти у слабого, коли той вже конае; но если священникъ завчасу слабыхъ посѣщае, то буде она дуже рѣдко появлятися. — Инни не клчуть священника, щобы не занепоконти сусѣдѡвъ; но той предрозсудокъ мае свою причину въ ложнѡмъ понятію особливо о Тайнѣ Елеопомазанія, котре если достаточно спростуея, то и боязнь счезне.

Кромѣ домашнихъ мае и лѣкаръ обовязокъ напѡнути

слабого, або его домашнихъ, щобы призвали священника. Соборъ Латеранскій IV. приказуе въ кан. 10., щобы лѣкарѣ видѣти слабого въ опасности заразы велѣли призвати священника; а П. Пій V. додае, що „лѣкаръ не повиненъ слабого бѡльше якъ три дни посѣщати, если тойже не исповѣдаея въ протягу того часу“. (Const. Supra gregem 8. Mart 1566.) На переступникѡвъ того приказу поставлени були велики кары. Хотяй въ нашихъ часахъ обстоятельства змѣнилися, то однакожъ приписуе австрійске право, щобы лѣкаръ по пятѡй визитѣ, если слабѡсть змагаея, велѣвъ пѡслати по священника. (Hofdekret 7. Febr. 1812, §. 4522, оголошено въ Еп. Перемыскѡй 10. Липня 1840, ч. 1872.)

Священникъ повиненъ съ лѣкаремъ въ согласію жити, то найскорше осягне свою цѣль.

Дальше треба мати взглядъ на тыхъ, котри коло слабого ходять. Они повинни бути того самого пола що и слабый, або въ иннѡмъ разѣ его близки сродники або старши и честни люде. Ихъ треба поучити, якъ они не тѣлько о тѣлесне, но и о душевне добро слабого старатися повинни.

Въ кѡнци треба напѡнути всѣхъ домашнихъ, щобы съ любовію и лагѡдностію ходили коло слабого и ничимъ не важилися его и такъ прикрый станъ погѡршати.

§. 407.

О пѡзнаванью внутренного и виѣшного состоянія слабого.

Понеже станъ силъ недужного чоловѣка не позволяе, щобы съ нимъ о всѣхъ предметахъ, котри бы его обходили могли, говорити, то само зъ себе показуея, що лише о тѡмъ треба съ нимъ говорити, що ему доконьче потрібно, а тое не можливе священнику, если не знае внутренне состоянне и виѣшни ѡтношенья недужного. Безъ того будутъ бесѣды священника при постели слабого або за надто загальни, або за почастни, не маючи съ симъ слабымъ нѣякои звязи; для того въ обохъ случаяхъ непридатни. — Щобы про тое посѣщенія сталися слабому пожиточни, треба старатися пѡзнати его вѣдомости религійни, дальше яке було его моральне житье, а наконецъ якій бувъ его станъ, занятіе, знѡшенья и т. п. Если священникъ вже довшій часъ въ якѡмъ приходѣ працѡе, то всѣ тое бѡльше меньше есть ему знаеме; въ противнѡмъ разѣ треба ѡтъ знаемыхъ або ѡтъ самого слабого о тѡмъ — но оглядно — вывѣдатися, що найлегше дасться осягнути тымъ спосѡбомъ, если ся съ слабымъ, о скѡлько станъ недуги позволяе, говорить о его минувшѡмъ житію, выхованью и розличныхъ колѣяхъ, яки переживъ. Для пере-

стороги недосвѣдченыхъ пригадуемъ, щобы слабого николи не судити зъ самыхъ поговорокъ, котри дуже часто суть ложни и выдумани.

Коли священникъ знае станъ слабого, повиненъ уложити собѣ певный планъ розговора; якій съ нимъ провадити буде, що особливо молодому душпастырю коньче потрѣбно; бо хотяй въ розговорѣ могутъ нови, лѣпши мысли насунутися, то всегда легше буде священникови выповнити свою задачу, якъ тогда, еслибы безъ наименьшого пляну говоривъ о тѣмъ, що ему на гадку прійде. Досвѣдченный душпастырь потрафитъ и безъ приготовленья зробити свѣй розговоръ съ слабымъ занимательнымъ и пожиточнымъ, но початковый заледво тое зможе.

§. 408.

О приготавленью слабого на пріятыє св. Тайнъ.

Заразъ при першихъ посѣщеніяхъ треба старатися наклонити недужного до пріятыя св. Тайнъ. Въ многихъ случаяхъ ѓнь самъ о тое проситъ, но суть и противни выпадки, що слабый зъ розличныхъ причинъ ѓттыгаеся ѓтъ пріятыя св. Тайнъ. Если слабѣсть не есть небезпечна, можна сповѣдъ на якійсь часть ѓтложити, но заразъ треба означити часть, коли слабый ей мае ѓтправити, а на слабого треба наставати, щобы съ тымъ согласився. Если же слабый зъ якоисъ невѣдомой причины ѓттыгаеся ѓтъ пріятыя св. Тайнъ, то належитъ му найперше сказати, що каждый розумный чоловѣкъ ѓтправитъ завчасу таке дѣло, ѓтъ котрого его вѣчна судьба зависитъ; що про тое и ѓнь зъ любви къ собѣ самому и зъ послушеньства къ Церкви прійме св. Тайны, ѓтъ чого не тѣлько благо его души, но часто и здоровлье его тѣла залежитъ. Если же таки представленья не помогутъ, треба слѣдити за причиною, чому слабый не хоче пріяты св. Тайны, щобы ей усунути. Звычайно суть то дуже марни выбѣги, н. пр. що еще не есть приготовленный, або щобы людей не занепокоити, котри легко усунути, обѣцюючи слабому всяку помѣчь при сповѣди, и указуючи на марнѣсть другой вымѣвки. Но суть и важнѣйши причины, такъ:

а) Одни тримають слабѣсть за не такъ опасну, якъ въ самѣй рѣчи есть. Тымъ треба представити небезпечность такого ѓткладанья; понеже не досыть есть тѣлько поверховно пріяты св. Тайны, но треба и внутренно змѣнитися, що теперъ еще дасться зробити, а въ остатнѣй хвили нѣ. — Тое ѓткладанье есть дальше небезпечне для того, бо може слабѣсть побѣльшатися и неможливымъ зробити пріятыє св. Тайнъ. Но есть оно такожъ и грѣховне, бо если грѣхомъ есть не уживати можливи тѣлесни лѣки, то тымъ бѣльше ѓткидати ѓтъ себе лѣкъ душевный.

б) Инни не хотять пріяты св. Тайны зо страху надъ множествомъ тяжкихъ грѣхѣвъ. Тыхъ треба переконати, що велике есть милосердіє боже, ѓтъ котрого каждый и наибѣльшій грѣшникъ може сподѣватися прощенья, если тѣлько щиро покаеся.

в) Инни не хотять пріяты св. Тайны зъ небальства о спасеніє своеи души. Такому треба представити призначенье чоловѣка, котре ѓнь за помѣчью ласки божон може осягнути; если же о тое дбати не буде, чекае го страшна кара.

д) Еще инни не хотять пріяты св. Тайны про невѣрство, гордѣсть, зневагу Церкви и закамѣлѣсть въ грѣхахъ. Тяжке есть тутъ дѣло для душпастыря, бо тѣлько особливша ласка божа може таке сердце взрушити; для того о тую ласку треба передъ всѣмъ просити. Такому слабому треба представити всѣ, що наша св. вѣра мае страшного и потѣшающого. „Розложу передъ нимъ образъ живо представляющей несчасливый конецъ закамѣлого грѣшника, — и счастье грѣшника покаавшогося; опишу му невычерпане и довготерпѣливне милосердіє боже, — но такожъ и страшну, безвзлядну справедливѣсть Бога; опишу му, о скѣбно то чоловѣкови возможно, счасливѣсть небесну и оплаканный станъ ада. И хотяй бы всѣ тѣи представленья слабый тѣлько съ презрѣніемъ и обуреньемъ пріявъ, не ѓтступлю ѓтъ него, но съ отверженьемъ самого себе буду ѓтзыватися до его сердца, доки оно не змягчится и не прійме до себе спасительни слова. Завѣзвзу такожъ и его пріятелей и всѣхъ притомныхъ до щирои молитвы о его наверненье, и не залишу ничъ, що могло бы причинитися до спасенія сеи погибающей овци.“

Св. Кароль Боромейскій, котрого наставленьямъ въ росправѣ о посѣщенію недужныхъ послѣдую, радить, щобы священникъ, если возможно, найперше пѣйшовъ до слабого безъ св. Тайны Евхаристіи, щобы не возбуждаючи въ домашнихъ и сусѣдахъ задивленья и можливого пѣдозрѣнія, мавъ часть довше при сповѣди слабого забавитися. Тое примѣчаніє есть дуже добре, бо коли священникъ съ св. Тайною Евхаристіи иде до слабого, то звычайно бѣльше людей сходится, и священникъ есть въ певнѣмъ змыслѣ пѣдъ моральнымъ натискомъ скорше съ сповѣдію справитися.

§. 409.

О дальшихъ посѣщеніяхъ слабого.

Старанье душпастыря о добро недужныхъ не може ограничитися на однѣмъ посѣщенію и удѣленью св. Тайнъ, треба слабого и потѣмъ еще посѣщати, его потѣшати и поучати, якъ слабѣсть на свое добро душевне мае ужити, якъ за

содѣлаши грѣхи мае задосыть учинити; а коли слабѡсть змагаеся, якъ на смерть мае привготовитися. При тыхъ дальшихъ посѣщеніяхъ треба особливо уважати: а) На родъ слабости; б) на захованье слабого пѡдчасъ недуги; в) на его способъ мышленья о смерти; г) чи слабый не жие въ неприязни, або чи не тяжитъ на нѣмъ чужа кривда; д) на его обязанности къ дѣтямъ, сродникамъ або иннымъ людямъ.

а) Слабѡсть може бути або легка або небезпечна. Въ першѡмъ случаю треба слабого поучити, якъ ѡнъ тую слабѡсть на свое добро мае обернути, особливо если бы она довше тревала.

Въ разѣ небезпечной слабости заходить вопросъ, чи може душпастырь сказати слабому, якій его станъ небезпечный, чи нѣ? Увзглядивши, що душпастырь приходитъ до недужного яко потѣшитель, треба сказати, що було бы дуже немилосердно зъ его стороны, если бы къ нему съ такъ страшною вѣстію приступивъ. Треба про тое въ тѡмъ взглядѣ такъ говорити, що не ѡтбираеся му надѣя до житья, но такожь не выключаетъ можливѡсть смерти. Тымъ способомъ не погѡршаеся станъ здоровья недужного, но такожь и наклонитъ го, чтобы не ѡттягавъ свои гадки ѡтъ предстоячого ему може въ короткомъ часѣ кѡнца житья. Тѡлько въ слѣдующихъ випадкахъ доужень священникъ для взрушенья сердца тяжко недужного ѡвѣстити му его близкій конецъ: 1. если не хоче примиритися съ неприязнелемъ; 2. закамѣнѣлому грѣшникови; 3. такому, котрый не хоче кривду вынадгородити; 4. тому, котрый не хоче зрѡбити завѣщанья взглядомъ своего имѣнія.

б) И на захованье слабого пѡдчасъ недуги треба уважати, чтобы его по можности и въ тѡмъ ѡтношенью на добру дорогу спровадити. Такимъ недужнымъ, котри нетерпеливостію а часто злостію и собѣ шкодятъ и тыхъ, котри ихъ пильнують, огѡрчаютъ, треба въ хвиляхъ, коли суть бѡльше при силахъ, сказати лагѡднымъ способомъ, якъ таке захованье имъ шкодитъ, и яко примѣръ захочающей поставити имъ передъ очи страждущого Спасителя, Марію Дѣву пѡдъ крестомъ, и тымъ ихъ до подѡбного захованья заохотити.

в) Дальше належитъ при посѣщеніяхъ недужныхъ уважати, якъ они задивляються на смерть. Въ тѡмъ ѡтношенью суть два випадки можливи: або слабый за надто бѡится смерти, або есть цѣлкомъ ѡбоятний. Понеже тое обстоятельство много причиняеся до точного привготовленья на смерть, тля того треба въ ѡднѡмъ и другѡмъ випадку слѣдити за властивою причиною того способа мышленья. За велика боязнь смерти може мати причину въ природнѡмъ привязанью до житья, противъ чому зъ засады выступати есть нерозумно и до ничего не допрѡводитъ; — або въ страху передъ

великими болями. Такому можна для потѣшенія сказати, що тѡ болѣ при кѡнци чоловѣкъ мало чуетъ, бо вже не есть при памяти; — або зъ привязанья до добръ земскихъ, въ котромъ разѣ найлѣпше буде звернути увагу на зникѡмѡсть всего, що на свѣтѣ находится; — або зъ великого старанья о добро дѣтей, где треба показати, що есть на небѣ Отець, котрый тыми дѣтьми буде ѡпѣковатися; — або може тая боязнь походити зъ погляда на множество грѣхѡвъ и справедливѡсть богу, въ котромъ разѣ зновъ треба пригадати недужному невычерпане милосердіе боже, и такъ его на христіянську кончину житья старатися привготовити.

ѡбоятнѡсть зо взгляду на смерть мае такожь розлични причины, и такъ видимо тое у людей, котрыхъ надѣя завела, тымъ треба показати на вѣчнѡсть, где есть наше назначенье; — дальше у людей легкомысныхъ, котрымъ треба важнѡсть предстоячей хвили живо представити; — въ кѡнци смерти не боятсѡ люди, котри праведно жили и для того спѡдѣются соединенія съ Богомъ. При такихъ людяхъ треба уважати, чи ихъ житье было истинно праведне, чи може они себе сами ѡбманяють; и если покажесѡ, що они истинно праведно жили, старатися затримати ихъ въ тыхъ гадкахъ ажъ до кѡнца.

г) Если бы показалосѡ, що недужный мае якого неприятеля, або що на нѣмъ тяжитъ чужа кривда, нехай стараеся всѣми силами наклонити го, чтобы ся примиривъ съ ворогомъ, а кривду вынадгородивъ, и то найлѣпше заразы. Если бы не можна було кривду заразы вынадгородити, то треба старатися, чтобы тое дѣло було поручене певной особѣ. Священникъ же самъ тѡлько въ дуже рѣдкихъ випадкахъ може тую доужнѡсть на себе взяти, именно тогда, коли бы слабый не мавъ никого, кому бы мѡгъ повѣрити добро, котре мае ѡтдатися скривденѡму.

д) Въ кѡнци треба звернути увагу слабого и на тѡ доужности, яки мае къ своимъ дѣтямъ и належащимъ. Зо взгляду на дѣти ѡбязанъ отецъ зрѡбити завѣщанье, при чѡмъ священникъ повиненъ съ доброю радою помѡчнымъ бути, чтобы по сему не повстали споры въ родинѣ и згѡршенья въ громадѣ. Для того повиненъ священникъ слабому завчасу пригадати, чтобы зрѡбивъ завѣщанье, при чѡмъ мае памятати найперше на тыхъ, котри му суть близши, потѡмъ ажъ на дальшихъ. Передъ всѣмъ же мае зважити, чи не тяжать на нѣмъ яки ѡбязанности, довги и пр., котри передъ всѣмъ належитъ заспокоити. Есть звычай у побожныхъ людей, що роблять такожь записы на Церковь, на ѡтправы и пр., що есть дуже похвально, но священникъ нехай при такихъ записахъ буде осторожный, чтобы не выставився на клеветы людей, котри могутъ такими записами чутися покривденными.

Понеже простий чоловік не знає, як має тестаментъ робити, и часто таки тестаментъ суть для браку формально-стей неважни, для того, если не ма инного, кто бы мѳгъ тое здѣлати, треба ихъ и въ тѳмъ взглядѣ поучити. Дотычни права содержитъ обща книга горож. зак. дер. въ II. части, IX. ѳтдѣлѣ, §§. 552.—603., котри треба заховати, щобы завѣщанье було правосильне. (О тѳмъ предметѣ зр. мою росправу въ I. роч. Сіона. ст. 200.—203. и 237.—238., где найпотрѣбнѣйше есть сказане).*

Кромѣ того повиненъ тяжко недужный отецъ, мати або въ загалѣ старшій чоловікъ дати остаючимъ потрѣбни напѳмненья, котри довго памятаются и часто на цѣле житье мають спасительне влѣянїе.

§. 410.

О поступованью при умираючихъ.

Коли слабѳсть змагаеся, повиненъ душпастырь слабого частѣйше посѣщати и особливо теперь бути му на помочи, щобы его душу ѳтдати Богу, ѳтъ котрого выйшла. Щобы въ тѳй найважнѣйшѳй хвили бути при слабѳмъ, треба знати, яки суть ознаки зближающоися смерти. Тѳи суть звычайно слѣдуючи: боязливый и непевный ѳтдыхъ, повольный пульсъ, котрый часомъ перестает, очи запали и до шкла подѳбни, а рѣчи имъ перше добре знаеми не пѳзнають; нѳсъ кѳнчастый а на кѳнци бѣлый, руки трясутся и нѣбы щось шукають, пазногтѣ синѣють, тѣло на кѳнцяхъ студенѣе, а коло сердца дуже горячо. То суть звычайни ознаки зближающоися смерти, котри однакожъ не при всѣхъ слабѳстяхъ показуются; бо н. пр. при запалѣнью плуцъ наступае смерть, коли недужный дуже тяжко дыхае; при водидѣ пухлинѣ пульсъ устае и до устѣ пхаеся отока, а у сухотникѳвъ, ревматичныхъ и инныхъ подѳбныхъ ани тыхъ знакѳвъ не ма.

Коли одже якимъ будь способомъ пѳзнаеся, що недужный вже конае, треба ѳтъ него ѳтдалити все, щобы го въ сѣй хвили ѳтъ Бога могло ѳттягнути, даже и найблизныхъ сродникѳвъ, съ изнятїемъ тыхъ, котри суть коньче потрѣбни; а передъ слабого поставити св. крестъ або якїй образъ, котрый ему до цѣлованья можна до рукъ дати. Посѣмъ треба повольнымъ голосомъ ѳтмавляти молитвы (находячися въ Требнику подѣ заглавїемъ: „Чинъ посѣщенїя больныхъ при исходѣ души“) „Помилуй мя Боже по величѣй милости твоей“ и пр., такожъ кропити го священною водою и съ домашними щиро молитися: „О Исусе, о Марїа...“ и прочи въ требнику на згаданѳмъ мѣстци находячися молитвы.

Коли слабый нїякого знаку житья зъ себе не дае, треба передъ всѣмъ переконатися, чи истинно умеръ. Въ тѳй цѣли

* З текстом цієї статті можна ознайомитися в розділі "Додатки" нашого видання (прим. ред.).

тримаеся легонькїй мохъ гусячїй або чисте зеркало передъ его уста, а коли перше не рушаеся, а на другѳмъ не показуеся роса, то вже умеръ; такожъ можна съ певностью судити, що недужный умеръ, если на тѣлѣ показуются брудни плямы, коло сердца зимно, а зъ устѣ и очей тече отока. Случаються однакожъ випадки такъ званого заумертя, для того не треба тѣло заразъ мыти и до похорона приготавливати, щобы тымъ не згасити остатню искру житья, если бы еще яка находилася. См. §. Unger, medicinisches Taschenbuch, и §. Frank, System der medicinischen Polizei, въ котрыхъ наведени суть многи випадки передвчасныхъ похоронѳвъ. Таке заумертье може найскорше случитися при кровотеченияхъ, задушенью, утопленью, замерзенью, зѳмлѣтью, у женщинъ въ полозѣ и подѳбныхъ слабѳстяхъ. О заумертью особливо добре росправляє Вѳiſſger. Дуже разумне есть для того постановленье австрїйского законодательства, що ажъ въ третїй день вѳльно похороняти.

Коли вже суть певни ознаки, що недужный умеръ, треба съ домашними сердечно молитися: „Вспомозите Святїи божїи... и пр. (въ Требнику на исходъ души), а потѳмъ потѣшити короткими, но сердечными словами тыхъ, котри того потребують.

Б) Почастни правила при посѣщанью слабыхъ.

§. 411.

Переглядѣ.

Кромѣ наведенихъ правилъ котри въ загалѣ при посѣщанью слабыхъ заховати треба, належитъ еще инни ѳтношенья и обстоятельства увзглядити, котри яко почастни въ тыхъ загальныхъ приписахъ не суть предвижени, а однакожъ суть великой ваги; — для того будутъ въ слѣдуючѳмъ наведени еще особенни правила, ведля котрыхъ въ особлившихъ случаяхъ треба заховатися. Въ тѳмъ предметѣ треба I. увзглядити лични успособленья слабыхъ, а II. родъ ихъ слабѳсти.

Слаби зо взгляду на свою личнѳсть могутъ розличатися: а) Черезъ свои религїйни вѣдомости; б) своимъ станомъ норовственнымъ; в) вѣкомъ, а д) виѣшиною судьбою.

Зо взгляду на родъ слабѳсти розличаемъ: а) Довго треваючи слабѳсти; б) нагли и несподѣвани випадки слабѳсти; в) при операцїяхъ; д) съ женщиною въ полозѣ; е) съ людьми зъумашедшими.

Надѣ поодинокими випадками теперь застановимося.

I. О поступованью съ недужными зо взгляду на ихъ личне успособленье.

§. 412.

1. Зо взгляду на религійни вѣдомости.

Въ тѣмъ отношенію могутъ недужни бути: а) Цѣлкомъ неумѣтни, в) невѣрни, г) иновѣрці.

а) Тяжко дѣло мае душпастырь, если прійде до недужного, котрый лишенный всякихъ религійныхъ вѣдомостей. Если родъ слабости позволяе, треба му дати въ короткихъ словахъ понятіе о головныхъ правдахъ вѣры, особливо о Бозѣ, откупленію, несмертельности души, о грѣсѣ и о св. Тайнахъ Покаянія, Евхаристіи и Елеопомазанія. Проче лишити будущности и выстерѣгатися ѳтъ наказованья недужного, що ѳнъ доси не старався поучитися въ своѣй вѣрѣ. Если бы приходивъ до здоровья, тогда належало бы напѳмнути го, щобы бѳльше дбавъ о спасеніе души и не залишавъ поучитися въ тѣмъ, що ему до спасенія коньче потрѣбне.

в) Еще въ прикрѣйшѳмъ положенію находится душпасты, коли прійде до недужного, котрый носивъ вправдѣ имя христіанина, но всегда спротивлявся науцѣ христ. Церкви, а даже зъ нею насмѣвався. Тяжко прійде зломити гордѳсть такого чоловѣка, но тѣлесна недуга може много причинитися до его наверненья. Часомъ остане священникъ до такого слабого завозванный, чи то черезъ него самого, чи то ѳтъ его редины; но частѣйше случитися противно. Тогда повиненъ священникъ самъ спѣшити спасти загибаючу душу и не боятися ніякихъ непріятностей, на яки може выставитися. Если священникъ безъ завѳзванья поїде до такого чоловѣка, то треба го передше увѣдомити особливо если то есть чоловѣкъ зъ высшего сословія.

Но якже съ такимъ чоловѣкомъ говорити, ѳтъ чого бесѣду зачати? Найлѣйше зачати ѳтъ стану, въ якѳмъ недужный находится, щобы такъ позыскати его довѣріе; а зъ того перейти на религійный розговоръ, и старатися разумно и лагѳдно показати слабому, що тая слабѳсть зѳслана на него ѳтъ Бога, щобы го до опамятанья припровадити. Бо теперь, коли го все зачинае опуцати, приходитъ къ нему вѣрный другъ религія, щобы го потѣшити, для того треба потвердити примѣрами зъ Письма св. и исторіи церк., якъ религія истинно може чоловѣка въ кожѳмъ положенію потѣшити.

На тое може отвѣтитъ слабый, що ѳнъ николи не дознавъ спасительной силы религія, — на що му служитель Церкви скаже, що то сталося цѣлкомъ природно, бо николи еи не хотѣвъ зазнати. — Може слабый сказати, що ѳнъ старався всегда праведно жити, для того не мае чого боятися; тогда

треба му представити, якъ слабый есть чоловѣкъ, якъ часто грѣхѳвъ допускаеся, що про тое не може такъ певно сказати, що ѳнъ есть себе певный, особливо где иде о такъ важну рѣчь.

Если бы все представленья не помагали, и недужный съ презрѣніемъ и высмѣваньемъ священникови ѳтповѣдавъ, тогда треба му строгимъ, но любовію и сожалѣніемъ одушевленнымъ тономъ представляти важнѳсть хвили, яка го чекае, и побѣждоючи въ собѣ внутренне обуренье такъ довго вытревати, доки еще яка надѣя наверненья показуеся. Если наконецъ любовь переможе его закаменѣле сердце, тогда треба го яко невѣжу въ религін христ. поучити и на принатіе св. Тайны приготовити.

г) Що на конецъ тычится иновѣрцѣвъ, то може случитися, що они сами кличуть священника въ тѣмъ намѣренію, щобы ихъ принявъ до Церкви католической. Такихъ треба въ короткости поучити въ основныхъ правдахъ и, давши имъ розрѣшеніе ѳтъ клятвы и ереси ведля приписѳвъ требника, приняти ихъ до Церкви католической. Если же они тѳлько для того кличуть священника катол., понеже не мають своего, котрый бы ихъ потѣшивъ, то повиненъ священникъ католическій возбудити въ нихъ жаль за грѣхи и постановленье поправы, наклонити ихъ до надѣи въ Бозѣ и возбудити въ нихъ щире желанье, въ правдивѳй вѣрѣ жити и умирати. Само собою розумѣеся, що имъ не можна ани св. Тайны ани церковни освященія удѣляти; но можна съ ними молитися.

2. Зо взгляду на норовственнѳсть недужного.

Недужный може зо взгляду на норовственнѳсть бути чоловѣкъ побожный, або звычайный грѣшникъ, або закаменѣлый грѣшникъ. Якъ заховатися съ побожнымъ и звычайнымъ грѣшникомъ, тое не тяжко каждому священникови розсудити, если узгляднитъ то, що сказане було въ теоріи душпастырства и въ загальныхъ правилахъ при посѣщенію слабыхъ. Тяжше есть дѣло съ закаменѣлымъ грѣшникомъ, для того остае навести способъ поступованья съ недужнымъ закаменѣлымъ грѣшникомъ.

Такой чоловѣкъ звычайно ани не хоче священника припустити, для того треба собѣ съ нимъ такъ поступи, якъ съ невѣрнымъ, щобы до него дѳстатися, и помолившися щиро ужити всехъ средствъ, щобы го до опамятанья припровадити. Если щирі слова душпастыря трафлятъ до его сердца, то треба го поучити въ потрѣбныхъ ему правдахъ и удѣляти му св. Тайны. Если же ничимъ не хоче датися взрушити и еще стане выпрашати собѣ таки наставленья, то мае му сказати священникъ, що не прійшовъ го силовати, або прикрости му дѣлати, но приходитъ къ нему яко пріятель поговорити съ нимъ о такихъ рѣчахъ, котри му певно не зашкодятъ, тѳлько помогутъ. Може случитися, що закаменѣ-

мый грѣшникъ на тое стане высмѣваться зъ священника; тогда скаже му лагѣдно и съ сожалѣніемъ: я прихожду къ тобѣ въ слѣдствіе моего званія яко пріятель, и тѣлько щира любовь вела мене сюда; для того цѣлкомъ не на мѣстци суть твои шутки, особливо въ сѣй такъ важной хвили. — Коли ничъ не поможе, треба серіозно говорити о правдахъ вѣры обходячихъ недужного, показати му страшный конецъ грѣшника, справедливость богу, но такожь и его невычерпане милосердіе. Въ надзвычайныхъ випадкахъ можна такожь возвати притомныхъ до щирои молитвы о навернене сего грѣшника.

При недужныхъ закамѣнѣлыхъ грѣшникахъ треба въ загалѣ выстерѣгати ся двоухъ ошибокъ: 1. Щобы имъ не заразъ говорити о милосердію божѣмъ и заслугахъ І. Христа, черезъ що притомни могли бы повзяти ложне переконанье, що досыть покаяться на смертной постели; но треба передъ всѣмъ власти натискъ на условія, ѳтъ которыхъ зависить ѳтпущеніе грѣховъ; 2. не треба такожь ихъ за надто ганьбити, имъ зле житье выкидати, щобы ихъ тымъ способомъ до ѳтчаянія и еще бѣльшой сакамѣлости не припривадити.

3. Зо взгляду на вѣкъ недужного.

Въ найтруднѣйшѣмъ положенію въ тѣмъ взглядѣ находится священникъ, коли прійде до тяжко недужного молодця або дѣвчины, особливо если тѣи мають основану надѣю, що имъ въ свѣтѣ добре дѣяться буде. Они дѣйстно потребуютъ потѣшенія, а зъ другой стороны найтяжше ихъ потѣшити, для того треба имъ навести всё, що наша вѣра при сѣй случайности потѣшительного сказати може. Особливо треба звернути ихъ увагу на тое, якъ непостоянне есть здоровье и житье чоловѣка, що они слабѣсть, котру зносити довжни, повинни ужити на душевне добро тымъ способомъ, що поставлять собѣ, Бога ради всё терпливо зносити, що Богъ на нихъ допускае. Хотяй тяжка на нихъ доля тяжить, но легше могутъ еи зносити, якъ въ пѣзнѣйшѣмъ вѣку, коли бѣльше узѣвъ родинныхъ або инныхъ буде ихъ до свѣта привязовати; бо теперь могли бы легше свѣтъ опустити, котрый властиво еще не знаютъ, якъ пѣзнѣйше окружени може численными людьми, котрымъ на ихъ житью залежало бы. Для того нехай возбуждать въ собѣ щирю любовь къ Богу и его святой воли нехай цѣлкомъ пѣдчинятся.

4. На конецъ треба при посѣщенію слабыхъ увзгляднати и ихъ судьбу, т. е. чи они були въ житью счастливы и для того бѣльше до свѣта привязани, чи може не счастливы, котри ради бы своен нужды позбутися.

Розговоръ съ богатыми, счастливыми повиненъ головно на тое увагу звертати, що добра сего свѣта не по-

трафлять чоловѣка усчаствити, понеже борше або пѣзнѣйше кончые ихъ лишити треба, для того нехай згадка на тое ихъ не тревожитъ, но най дякують Богу, що ся имъ тутъ добре дѣяло, и най добрыми дѣлами готовятъ собѣ счастливую вѣчність.

Убогимъ зновъ, котри притиснени нуждою и несчастьемъ часто ненавидятъ свѣтъ, треба показати, що и се житье мае свою вартѣсть и назначенье; що не тутъ намъ треба счастья шукати, но во вѣчности, для того и они не повинни упадати пѣдъ тягаромъ несчастливой своєї судьбы, но подобно праведнымъ и сзатымъ людямъ, о котрыхъ имъ треба оповѣсти, терпливо зносити свою судьбу и теперь въ слабости не желати собѣ смерти зъ ненависти того житья, що булобы тяжкою образою Бога.

II. О поступованію съ недужными зо взгляду на родъ ихъ слабости

§. 413.

1. Въ довготривающихъ слабостяхъ.

1. Люде, котри довшій часть слабують потребуютъ частѣйшого посѣщенія ѳтъ священника, и покрѣпленья св. Тайнами. Щобы ихъ потѣшити, треба имъ показати, якъ милосердный Богъ дае имъ силу до знесенья прикрого положенья, въ якомъ находятся, котрой помочи ѳтъ имъ и на будущность не ѳтмовитъ. Хотяй ихъ положенье есть тяжке, но есть оно для нихъ пожиточне, бо подае имъ способность, ѳтпокутовати поповнени грѣхи и добро приготовить на смерть, если бы тая истинно вже теперь мала прійти. Для того най мають надѣю въ Бозѣ, якъ праведный Іовъ и инни праведники, котри много перетерпѣли, но николи не нарѣкали, що ихъ Богъ такъ тяжко навѣджае. Особливо треба такихъ людей напоминати до терпливости, покоры и лагѣдности къ тымъ, котри ихъ обслуговуютъ. Если то можливѣ, то треба имъ дати яку книжку до читанья.

2. Въ наглыхъ и неспѣдѣванныхъ випадкахъ слабости треба очевидно ограничитися на тое, що докончые потрѣбне. Если слабый мае еще притомность, то треба короткими словами возбуждати въ нѣмъ вѣру, надѣю и любовь и щирый жалъ за грѣхи, котри ѳтъ по возможности хоть въ загалѣ повиненъ исповѣсти, и удѣлити му св. Тайны. Если слабый самъ завинивъ свою слабѣсть, н. пр. черезъ битку, дуель, то треба старатися допроводити го до пѣзнанья того грѣха и до прощенья непріятелямъ.

Если слабый вже безъ притомности лежитъ, то треба старатися дати пѣзнати, що священникъ до него прій-

шовъ, н. пр. словами: „священникъ есть тутъ“. Коли на тое ничь не отповѣсть, то треба кѣлькома словами голосно высканаными возбуди въ нѣмъ жаль за грѣхи, дати му розрѣшеніе и Елеопомазаніе. Если бы пѣзнѣйше прійшовъ до себе, то треба го еще разъ исповѣдати и розрѣшити.

3. Если лѣкарѣ узнають за потрібне, чтобы на слабѣмъ предприняти операцію, а слабый тому не спротивлялся, то треба го покрѣпити въ тѣмъ постановленію и передъ всѣмъ исповѣдати и запричащати го. Если же слабый боится операціи, котра ведля мѣнїя лѣкарей певно добре выпадетъ, тогда повиненъ священникъ и зъ своей стороны причинитися, чтобы слабый пѣддався операціи. Коли же успѣхъ есть сомнительный, то можна слабому радити, но николи морально го не силовати до того кроку, бо въ разѣ несчастья могли бы люде тоежъ священникови приписовати. Въ часѣ операціи бути при слабѣмъ есть для него часто пожадане, но понеже не кождый тое потрафитъ знести, не приказане.

4. Часто случится, що священника завѣзвуть до жены находячоися въ тяжкѣмъ положѣ. Тутъ треба найперше удѣлити св. Тайны, а потѣмъ напѣмнути еи до терпливости въ предстоящихъ боляхъ. Если лѣкарѣ узнають такъ званный *Raiferstuhl* за потрібный, то треба еи заохочати, чтобы тому пѣдалася, но силовати еи до того не вѣлно.

Если бы мати пѣдчасъ операціи або родженья померла, то треба еи отворити уста, чтобы задуха не удусила дитину, и коли смерть матери певна, старатися, чтобы выняли дитину зъ утробы, чтобы еи, если же окрестити. Если же дитина пѣдчасъ родженья безъ крещенїя умретъ, треба матеръ потѣшити представляючи еи, що дитина хотяи не крещена, находится, якъ учитъ св. Августинъ, въ такѣмъ мѣстци, на котрѣмъ не ма ніякого терпѣнїя ани смутку.

5. Въ кѣнци згадати треба и за сумну слабѣсть зъумашества, котра въ нашихъ часахъ не такъ рѣдко появляется. Скоро тѣлько священникъ довѣдается, що на кимъ въ его приходѣ показуются знаки той несчастливой слабости, повиненъ недѣвольчно спѣшити му на помѣчь. Въ самыхъ початкахъ можна злу занобѣгнути черезъ упорядкованье душевныхъ и тѣлесныхъ занятїй дотычного чоловѣка. Понеже таки люде суть недовѣрчиви и боязливи, то потрібна велика огляднѣсть, чтобы ихъ довѣрїе позыскати. Въ прочѣмъ въ подобныхъ выпадкахъ треба заразъ завѣзвати лѣкаря, котрый постарается о перепровадженье слабого до отвѣтного заведенїя. Душпастырь дома зъумашедшихъ мае докладни приписы, силою котрыхъ онъ не може ничь предпринимати безъ порозумѣнїя съ лѣкаремъ.

Понеже тая несчастлива слабѣсть звычайно въ злѣмъ житїю мае причину, для того повинни душпастырь старатися

выкоренити дотычни пороки. Яко причины зъумашества наводятъ лѣкарѣ: надмѣрне уживанье супружества або инни грѣхи родичей, особливо матери, духовне пересиленье дѣтей, надмѣрне уживанье напитокѣвъ, нерозсудни отношенья межи молодыми людьми и инни подобни событїя, котрымъ при кождѣй случайности треба спротивлятися, чтобы подобно малѣй искрѣ не выбухали въ страшный поломѣнь. — Зр. Dr. Bruno Schön, Briefe über Geistesgestörte. Wien, 1861. — Klosser, der Streifenfreund. Paderborn, 1859.

Тымъ заключаю загальни и почастни правила, котри при посѣщанїю слабыхъ заховати належитъ. Они сами вправдѣ не будутъ въ состоянїю надати молодому священникови тѣлько здѣбности и обороту въ сѣмъ душпастырскѣмъ дѣлѣ, якъ тое видимо у довѣдченыхъ душпастырей; но они послужать яко руководство въ сѣмъ занятїю, котре практика доповнити и довершити довжна.

II. ГЛАВА.

§. 414.

О поступованью душпастырскѣмъ съ узвзненными и на смерть осужденными.

Церковь оказовала всегда особливцу стараннѣсть узвзненнымъ, и жалае, чтобы душпастырь по силамъ о душевное добро узвзненныхъ старался, бо то суть истинно найбѣльше заблудши овци, котри треба старатися взыскати и спасти. — Ведля законѣвъ австрїйскихъ може душпастырь вязнѣвъ засужденыхъ самъ посѣщати, а инквизитѣвъ, т. е. такихъ, котри еще въ изслѣдованью находится, тѣлько за позволеньемъ надзора вязницѣ и свегда въ чїѣй притомности, не самъ. Тѣлько въ часѣ пасхальнѣмъ мае душпастырь свободный приступъ до всѣхъ узвзненныхъ.

I. Цѣль и задача душпастыря при посѣщанїю узвзненныхъ есть старатися ихъ до щирого покаянїя и поправы наклонити. Для того:

1. При першѣмъ посѣщенїю повиненъ душпастырь зказати узвзненному, що тѣлько старанье о его душевное добро привело священника до него. Не треба про тое выпытоватися о причинѣ его узвзненья, не выкидати му его переступленья, не спротивлятися му заразъ, если каже, що онъ невинный, тѣлько напѣминати го, чтобы часъ своего узвзненья уживъ на свое душевное добро.

2. Треба старатися пѣзнати религїини вѣдомости и норовственне успособленье вязня, старатися позыскати его довѣрїе, и ведля того съ нимъ поступати.

3. Не треба увязненому об'являти, що за ним буде просити судіи, ані не впускатися съ нимъ въ ніякі розправи о власти судейній, свѣдкахъ и т. п., тільки остати при своїмъ предметѣ и поучати и напаминати го, щоби станъ свѣй душевній поправивъ и съ Богомъ примирився.

4. Напаминати инквизита, щоби передъ судомъ правду говоривъ; но не можна обовязовати го, щоби признався до якогось вини, особливо если тое не есть совершенно доказане; но не можна му тое такожъ ѓтраджати. Тільки если бы ктось невинный про переступленіе инквизита оставъ до отвѣтственности потягнений и невинно бы му кара грозила, бо инакше не може свою невинность доказати, тогда треба инквизитови приказати, щоби признавъ ся до вини, щоби другій невинно не терпѣвъ. Если мае совиновникѡвъ, обовязанъ ихъ выявити, коли бы преступленіе для общаго блага було дуже небезпечно; въ противнѡмъ разѣ належитъ го уважати яко нероскайнаго и заперечити му розрѣшеніе. При меньшивъ переступленіяхъ треба выявленье або невыявленье совиновникѡвъ лишити его воли.*)

5. Коли вязень остане на свободу выпущеный, треба го сердечно напѡмнути, щоби хоронився новыхъ переступленій, и старався честнымъ и праведнымъ житьемъ позыскати зновъ добре имя у людей, а предовсѣмъ спасти свою душу.

II. Поступованье душпастьря съ осужденными на смерть.

Съ такими людьми треба якъ найстараннѣйше поступати, щоби они послѣдніи хвилѣ своего життя для блага своей души употребили.

Передъ всѣмъ треба щиримъ соучастіемъ въ его тяжкѡмъ положенью позыскати довѣріе такого чоловѣка; потѡмъ старатися его успокоити и допроводити до того, щоби ѓнъ пѡдався смиренно выроку судіи и принявъ тойже яко задосытъчиненье за свои тяжки беззаконія. Въ прочѡмъ для потѣшенія и созиданія такого чоловѣка, можна звернути его увагу на слѣдуючи точки: Богъ, котрый цѣлымъ свѣтомъ управляє, допускае и хоче, щоби ѓнъ тою смертію умеръ, бо то есть для его душевнаго добра, най про тое осужденый уважае выреченый на него засудъ яко добродѣйство, бо видячи свою смерть може щиро покаятися и съ Богомъ примиритися, чого многи нини люде, особливо коли нагло занедужають, не мають. Въ прочѡмъ разѣ треба умирати, най про тое уважае, що теперъ ѓтдасть довгъ природѣ, що и такъ николи го не мине. А щоби въ осужденѡмъ уменьшити страхъ передъ предстоячою смертію и ганьбою, можна му пригадати, якъ многи мученики невинно терпѣли, якъ Хрис-

тосъ за наши грѣхи поносну смерть перетерпѣвъ, котрымъ ошѣцъ и ласцѣ про тое най ся поручае, щоби остатну хвилю постоянно и боговѣйно перетерпѣвъ.

Въ остатныхъ хвиляхъ передъ страченьемъ треба осужденого уважати яко умираючото. Днемъ передъ тымъ удѣляеся му св. Т. Евхаристіи (но Елеопомазаніе нѣ); а коли зближится остатна хвиля, треба возбудити въ нѣмъ акты вѣры, надѣи и любви и щирого жалю, если хоче, сповѣдати го еще разъ, молитися съ нимъ, провадити го ажъ на мѣстце страченья и тамъ еще пытатися го, чи го що въ совѣсти не безпокоить, и если бы хотѣвъ, еще разъ го сповѣдати, дати му цѣловати св. крестъ, а коли вырокъ смерти остане совершеный, змовити коротку и сердечну молитву о души усопшаго и поручити еи милосердію божему.

III. ГЛАВА.

О поступованью душпастьря съ людьми выбираючими якій станъ.

§. 415.

Загальни правила.

Понеже выбѡръ стану есть рѣчь дуже важна, ѓтъ котрой цѣла будучность чоловѣка зависить, для того обовязанъ священникъ своимъ прихожанамъ и въ тѡмъ взглядѣ помагати доброю радою, но николи не натручатися противъ воли дотычнаго чоловѣка, щоби въ разѣ несчастливаго выбора стану не выставитися на неприятели поговорки и скарги. Въ загалѣ лише тогда повиненъ священникъ въ тѡмъ взглядѣ свое мнѣніе заявляти, коли го о тое нарочно просятъ; а и въ тѡмъ разѣ бути осторожнымъ и николи не означати певный станъ, ані не ѓтраджати ѓтъ другого, хіба тогда, коли уважае, що дотычный чоловѣкъ до якого стану истинно нездѡбный. Треба въ тѡмъ взглядѣ говорити цѣлкомъ объективно, и совѣтовати такій станъ, до котрого просячій о порадѣ чуе наибѡльшу склонность и мае наибѡльше отвѣтныхъ здѡбностей. Въ рѣчи такъ важной треба го напѡмнути до молитвы о просвѣщеніе розума и до послушеньства розумной воли и радѣ родичей або опѣкунѡвъ.

Щоби осудити, якій станъ для певной особы найотвѣтнѣйшій, треба найперше застановитися надъ свойствами потрѣбными до точнаго выповненья обовязкѡвъ певнаго стану, и потѡмъ уважати, чи дотычный чоловѣкъ мае таки дарованья, склонности и вымаганья, котри бы го до певнаго стану здѡбнымъ дѣлали.

*) Schönb, Pastoral 881.

Поминувши инни застановимося тѣлько надъ тымъ, якъ мае душпастырь застосоватися тогда, если до него прійде ктось на порадѣ а) взглядомъ выбора стану монашеского або священническаго, и б) стану супружеского.

§. 416.

Почастни правила.

а) Если кто прійде до священника и ему заявитъ, що хотѣвъ бы вступи ти до монастыря, то треба дуже оглядно собѣ поступити. Заказано въ правдѣ пѣдъ тяжкимъ грѣхомъ ѳтраджати ѳтъ того спасительного кроку, если ктось истинно чуется до того покликанымъ, но за для великои ваги сего дѣла не можна такожъ заразы на тое согласитися и покрѣплити го въ тѣмъ постановленю. Если где инде, то певно тутъ треба рѣчь всесторонно обдумати и ажъ тогда свое мнѣнїе высказати. Найлѣпше порадити просителю, щобы якїйсъ часъ встримався съ перепровадженнямъ своего постановленья, въ котрѣмъ часѣ самъ проситель и священникъ буде мѣгъ переконатися, чи то есть рѣшительне постановленье, чи тѣлько хвилева гадка. Въ прочѣмъ наводятъ Учителѣ церковни въ тѣмъ взглядѣ слѣдуючи уваги: Не вѣльно радити вступи до такого монастыря, въ котрѣмъ не заховуеся точно правило Чина; бо въ такихъ монастыряхъ послѣдуютъ нови члены злый примѣръ старшихъ, и такъ мѣсто до совершенства стремятъ до зѣпсутья. Дальше треба уважати, въ якѣмъ намѣреню ктось хоче вступи ти до монастыря, чи для выгѣднѣйшого житья, чи въ намѣреню дѣйстно богоугоднѣмъ. Наконецъ треба уважати, чи дотычному чоловікови не стоить въ дорозѣ яка перепона, и. пр. за надто слабе здоровлье, бракъ всякихъ здѣбностей, велике убожество родичей, о котрыхъ довженъ старатися, або щось подѣбного, въ котрѣмъ разѣ священникъ не може одобрити его намѣренїе. Подѣбно треба заховатися и съ тыми, котри желяють вступи ти въ станъ священнической; николи и пѣдъ жаднымъ условїемъ не треба радити той станъ чоловікови, котрый до него нездѣбный, бо тымъ зробитя го дочасно и вѣчно несчастливымъ.

б) Еще частѣйше случитя священникови, що до него прійдутъ на порадѣ люде намѣряючи вступи ти въ станъ супружескїй. Въ тѣмъ предметѣ повиненъ священникъ бѣльше якъ где инде бути осторожный, щобы не понавсѣ чужимъ языкамъ, котра судьба майже всегда го чекае, бо всегда найдеса чоловікъ, котрый не буде задоволенъ зъ порады священника. Для того николи не треба въ тѣмъ ѳтношеню радити або ѳтраджати певну особу, но поучити дотычного чоловіка, на що при выборѣ товариша житья мае уважати. Такъ що не такъ на красоту и богатство, якъ на

приклоннѣсть, свойства души и сердца, на честноту и побожнѣсть треба взглядъ брати; такожъ належитъ завчасу зауважати, чи межи особами забираючимися до стану супружеского не заходитъ яка перепона церковна або гражданска, о котрѣй розрѣшенїе бы найперше треба старатися.

Що особливо тычитя мѣшаныхъ супружествъ, то суть тїи законами церковными заказани, для того обовязанъ душпастырь своихъ пѣдчиненыхъ ѳтъ такого кроку всѣми силами старатися повздержати. Католическѣй сторонѣ треба представити опаснѣсть такого союза, котрый пѣдпирае обонятнѣсть въ вѣрѣ и легко може сторону катол. до ѳтступничества припровадити. Дальше треба звернути ихъ увагу, що при тыхъ обстоятельствахъ, где супруги въ вѣрѣ не соглашаються, не може бути бесѣды о згодѣ, ани о взаимнѣй помочи въ дѣлахъ спасенїя вѣчного, поминувши вже тое обстоятельство, що сторона акаатолическа може зъ бѣльше причинъ розрѣшити союзъ супружескїй, що сторонѣ кат. цѣлкомъ не можливе. Если тїи представленья ничъ не помогутъ, то треба сторонѣ кат. ен религїйни обовязки горячо на сердце положить и дальше ен намѣреню союзови не спротивлятися, однакѣ при вѣнчанїю може душпастырь тѣлько яко приватный чоловікъ при томнымъ бути.

Въ загалѣ повиненъ душпастырь передъ тымъ, доки согласитя на союзъ супружескїй якихъ лицъ, и доки ихъ оповѣди зачне голосити, переконатися о ихъ религїйныхъ вѣдомостяхъ, и для того съ ними предприняти испытъ зъ катехизма, котрого предметомъ суть особливо тїи правды, котри ся ѳдносятъ до Тайны Супружества, або показуютъ взаимни довжности супруговъ, яко и обовязки къ дѣтемъ и подѣбни, котрыхъ знанье христїанскимъ супругамъ есть потрѣбне.

§. 417.

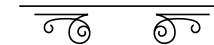
Заключенїе пастырского богословїя.

Основуючися на словахъ бож. Спасителя: „Даде мїся всякая власть на небеси и на земли. Шедше убо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца, и Сына, и святого Духа: учаще ихъ блюсти вся, елика заповѣдахъ вамъ“, перейшлисьмо великїй объемъ тройкои дѣятельности священника яко Учителя, Строителя св. Таинъ и Душпастыря, показуючи на основѣ непогрѣшимой учительки истины, святой Церкви католической, якъ собѣ священникъ при исповненїю своего высокого званїя мае поступати, щобы осягнувъ найвысшу цѣль Чина душпастырского, се есть: прославленїе Бога и спасенїе душъ. Про тое дѣлаймо въ тѣмъ духу, дѣлаймо яко вѣрни слуги святой, единой, апостольской

каатолической Церкви; но понеже „всяко даяніе благо и всякъ даръ совершенъ свыше есть“, понеже дѣло наше есть тяжке, для того умоляймо Бога о премудрѣсть словами Мудрца, котрыми мое дѣло заключаю: „Боже отецъ, и Господи милости твоя . . . даждь миѣ премудрость, и не отрини мене отъ отрокъ твоихъ: яко азъ рабъ твой, человекъ немощенъ и маловременен, и умаленъ въ разумѣ суда и законовъ. Ты изблалъ мя еси царя (пастыря) людемъ твоимъ и судію сыномъ твоимъ и тщеремя. . . И съ тобою премудрость вѣдущая, что есть право въ заповѣдехъ твоихъ. Посли ю съ небесъ святыхъ, и отъ престола славы твоею посли ю: да увѣмъ, что благоугодно есть предъ тобою. Вѣсть бо она вся и разумѣть, и наставить мя въ дѣлѣхъ моихъ цѣломудреннѣ, и сохранить мя въ славѣ своей. Волю твою кто позна, аще бы не ты далъ еси премудрость, и послалъ еси Духа святаго твоего отъ высоты? И тако исправихася стези сущихъ на земли, и яже тебѣ угодна научихася человекци; и премудростию спасохася.“ (Прем. Сол. 9.)

Богу давшому начати и совершити честь и слава!

ДОДАТКИ

Зміст додатків

- *Кир Ю. Пелеш.* Розправа о духовнѣмъ урядовѣмъ стилю яко дополненье Пастырского Богословія. — Вѣдень: типографія оо. Мехитаристѣвъ, 1878. — 186 с.

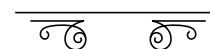
Проповіди і статті, надруковані в часописі «Рускій Сіонь»

- *Кир Ю. Пелеш.* Літургични проповѣди // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ II. — 1872.
- *Кир Ю. Пелеш.* Св. Атаназій Великій Архієпископъ Александрійскій // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.
- *Кир Ю. Пелеш.* Яка идея сполучає Евангелія, котри читаються въ Недѣли ѿт Св. Пасхи до Сошествія Св. Духа // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.
- *Кир Ю. Пелеш.* Начерк до проповѣди на XXIX недѣлю по Сошествію Св. Духа // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.
- *Кир Ю. Пелеш.* О захованью священника въ товариствѣ, де зъ богочестія высмѣваються // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ III. — 1873.
- *Кир Ю. Пелеш.* Якъ мае заховатися священникъ взглядомъ завѣщанья слабого, котрого на смерть приготавлиа // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.

Кир Юліян Пелеш

РОЗПРАВА О ДУХОВНІМ УРЯДОВІМ СТИЛЮ ЯК ДОПОВНЕННЯ ДО ПАСТИРСЬКОГО БОГОСЛОВІЯ

Відень • 1878

РОСПРАВА

○

**ДУХОВНОМЪ УРЯДОВОМЪ
СТИЛЮ**

яко дополненъе

ПАСТЫРСКАГО БОГОСЛОВІЯ.

Написалъ

Юліанъ Пелешъ,

Дрѣ св. Богословія, Парохъ при храмѣ св. В. М. Варвары

и Ректоръ гр. каѳ. ценстр. Сѣменища въ Вѣднѣ.

Накладомъ автора.

ВѢДЕНЬ, 1878.

Въ типографіи ОО. Мехитаристовъ (В. Гейриха).

Его Прендобію

Всечестнѣйшому Ошцу

ЮАННУ ЩАВИНЬСКОМУ,

гр. каволнческому Пароху въ Тыличн, Мѣсшодекану и

Ординаріашскому школьному Комиссарю Мушиньского

Деканаша, Перемыской Епархіи, выслуженому ц. к.

войсковому Капелляну

зъ вѣдчности посвящае

АВТОРЪ.

Введеніе.

§. 1.

Понятіе.

Пѣдъ стилѣмъ въ загалѣ розумѣся способъ писанья т. е. способъ свои мысли письменно другому удѣлнті. Стилъ есть такъ розлнчннй, якъ розлнчннн сущъ потребы и обстоятельства жнтья чоловѣка, въ которыхъ ѓнъ свои мысли ннному удѣлнті хоче. Такъ ннакшого стнля употребнаемъ въ листахъ, ннакшого въ прошеніяхъ, ннакшого въ поетнчныхъ дѣлахъ якъ въ нсторнчныхъ оповѣданьяхъ и т. д.; въ загалѣ якъ розлнчннн сущъ отношенья и потребы чоловѣка, такъ розлнчннн сущъ такожь роды стнля. Но помннувшн всѣ тнн розлнчннн роды стнля тутъ буде бесѣда тѣлько о стнлю урядовѣмъ, о скѣлько тойже въ обемъ дѣятельности священника яко душпастыря входнтъ.

Душпастырь есть передъ всемъ слугою Церкви, и яко такій мае при справованью своего троякого уряда, с. е. учительского, священннческаго и пастырского, дуже часто должнность сноснтся съ розлнчнннми властями духовннми; но душпастырь есть такожь членомъ и урядннкомъ державы, и яко такій обовязанъ есть сноснтся такожь съ розлнчнннми властями и урядами державннми: ѓнъ обовязанъ свои мысли такъ духовннмъ якъ и мнрскимъ властямъ предклатн, съ ннми въ розлнчннхъ справахъ переписоватнся, ѓнъ обовязанъ одже составлять урядовн письма. Но тнн письма мають певннн свойства, которн сущъ необходимо потрѣбнн, если онн свою цѣль осягнути мають; бо если вже въ приватнхъ орудкахъ щоденного жнтья много завнситъ отъ належитого предложенья нашихъ мыслей и желаній, то тымъ бѣльше треба тое сказати о урядовыхъ отношеніяхъ душпастыря; тутъ бо ѓнъ выступае не яко приватннй чоловѣкъ, но яко заступннкъ повѣреной ему громады, тутъ иде не о его лнчннн справы, но о справы общн; и для того добрый або злый успѣхъ его урядового дѣланья не ограннчаеся на его лнчнннн стн, но дотыкае и тыхъ, которн его попеченію сущъ повѣреннн.

Для того безсомнѣнно важна есть рѣчь познакомнтнся съ засадами урядового стнля, и задачей сего нсьма буде тои цѣли хоть мало послужнтн.

§. 2.

Загальни свойства урядового стиля.

А) Во взгляду на содержанье.

Стиль урядовый мае певни свойства, котори относятся або до содержанья самого урядового письма, або до его внѣшности.

Во взгляду на содержанье повинно урядове письмо мати слѣдующи свойства:

а) Урядове письмо мае бути написане чистымъ языкомъ, одже уживати тѣлько таки выразы и слова, яки лучши писателѣ отвѣтної народности употребляютъ; не мѣшати одже безъ потребы ніяки слова ани выразы, котори въ живучѣмъ языцѣ не употребляются. — Чистота урядового языка не состоитъ однакожь въ тѣмъ, щобы въ урядовыхъ письмахъ не находился ніякій чужій выразъ; бо въ стилю урядовомъ суть многи технични выразы (termini technici), котори отъ давныхъ часѣвъ вошли въ уживанье, и отвѣтне понятіе найдучше и обще зрозумѣло выражаютъ, хотяй часто суть зъ чужого языка взяти; и если бы кто ихъ въ урядовомъ письмѣ тымъ языкомъ хотѣлъ отдати, которымъ пише, то власно черезъ тое мѣгъ бы статися незрозумѣлымъ. Таки технични выразы одже, котори въ мірскихъ и церковныхъ законахъ находятся, треба заховати, якимнибудь языкомъ письма урядови составляеся.

б) Стиль урядовый повиненъ быти ясный, щобы мысли и желанья писателя можна легко зрозумѣти. Для того долженъ писатель найперше самъ мати ясне и точне понятіе о предметѣ, о которомъ мае писати. Для того не треба уживати двозначни слова, и заховати точно грамматикални и синтактични приписы дотычного языка.

в) Полный и основной, т. е. треба навести все, що до предмета належить, и все причины и поводы, котори за дотычною справою промавляютъ.

д) Короткій, т. е. урядове письмо должно содержать тѣлько тое, що до рѣчи належить; одже выстерегаться плеоназма и таутологій, которыхъ доуццаеся той, кто за богато пише, або тінсами понятія тыми самими або инными словами повтаряе. — Зъ другой стороны треба на тое памятати, щобы черезъ надмѣрну короткѣсть стиль нестался неяснымъ, бо якъ каже Гораций: *Brevis esse laboro, obscurus fio*; одже належить держатися середной дороги, т. е. выстерегаться розвлеклости и ляконизма.

е) Поважный, щобы вже зъ составленья письма показавалось, що писатель былъ при его составленью свободный отъ всякого пристрастія, а одушевленный правдою, и щобы тое принуждало, и читателя дотичну справу розсудно,

правдиво и безсторонно рѣшити. Для того не мають въ урядовыхъ письмахъ мѣсця шутки, иронія, сарказмы, лизунство, прости выразы и т. п.

ж) Скромный, т. е. треба въ письмахъ урядовыхъ заховати почтеніе долже той власти, до которой ся пише. Зъ другой стороны зновъ треба заховати и свое достоинство, и не писати въ тонѣ себе самого понижающѣмъ, бо черезъ тое съ певностью справа не станесе лучшою. Въ урядовыхъ письмахъ треба старатися свою справу поводами и важными причинами, не великимъ пониженьемъ самого себе поперати (особливо въ прошеніяхъ).

Если душапастырѣ якои высшой власти мае свое мнѣніе (Aeusserung) або предлогъ (Vorschlag) высказати, то треба при тѣмъ уживати слово „немѣродательный, unmassgeblich“, и можна бы и. пр. такъ сказати: „По немѣродательному мнѣнію пѣдписаного можна бы...“ або „Если см. пѣдп. мае свое немѣродательне мнѣніе высказати...“ або „Предлагаючи рѣшеніе той sprawy высокому рѣшенію Вс. К. осмѣляеся см. пѣдп. примѣтити, що по его немѣродательному мнѣнію...“ — Скромность треба однакожь заховати не тѣлько въ письмахъ до вышихъ властей, но такожь и въ письмахъ до низшихъ або на рѣвни поставленыхъ урядѣвъ; особливо же въ представленьяхъ и рекурсахъ противъ рѣшеній высшихъ властей.

з) Наконецъ урядови письма должны на истинѣ почивати, т. е. треба тѣлько тое писати, що есть правда, и такъ писати, щобы читатель мѣгъ правдивый станѣ рѣчи пѣзнати, и на основѣ того познанья еи справедливо рѣшити. Для того ани не належить ничъ замолчати, що до рѣчи належить, ани ничъ не пересажати, тѣлько все отверто и правдиво представити. Кто ложнымъ и крутарскимъ способомъ въ письмахъ урядовыхъ собѣ допомочи хоче, той звычайно самъ собѣ шкодитъ, бо коли тѣлько одна на попершіе sprawy наведена причина ложною окажется, тогда тратять и прочи, хоть правдиви причины свою вагу и силу.

§. 3.

Б) Во взгляду на внѣшну форму. *Формальности куріальни.*

Во взгляду на внѣшну форму треба заховати певни формальности, котори такъ для заявленія почтенія къ тому, до когося пише, якъ для лучшого пересмотра и выгоды канцеляріи (протокола подавчого и регистратуры) виробилися и суть приписани, и въ урядовой бесѣдѣ пѣдъ именемъ формальностей куріальныхъ або канцелярійныхъ суть знаеми.

Передъ всемъ примѣчается, що всяки урядови письма треба писати на цѣломъ листѣ (аркуши, Bogen) звичайной величины, паперъ повиненъ бути чистый, бѣлый, чернило (атраментъ) чорне, и письмо старанне. Въ урядовомъ письмѣ не можна ничъ перекрестити, ани на краю щось дописовати, бо тое и въ частныхъ письмахъ не годится, а на читающаго непрятне впечатлѣнїе дѣлае.

До формальностей куріальныхъ належить:

I. Напись або адресъ (gubrum), промова, датумъ и пѣдпись.

а) Напись або адресъ (gubrum) есть потребна для того, чтобы урядъ, до которого ся пише, малъ точный переглядъ выплывшихъ урядовыхъ куснїковъ. Въ той написи на внѣшней сторонѣ письма выражаея найперше урядъ або лице, до которого ся пише, его властивымъ именемъ, — потѣмъ въ певномъ отдаленїю низше имя або урядовый титулъ писателя, а посемъ еще низше коротке содержанье и цѣль дотичного письма безъ наведенья причинъ, а на самой долинѣ число прилогъ съ примѣчанїемъ при важнѣйшихъ, чи они суть въ оригиналѣ чи въ отписи.

б) Промова, т. е. титулъ, который ся дотичному урядови або лицу внутрь передъ распчатьемъ самого письма (текста) дае, и якъ въ частныхъ листахъ до тогожъ промавляе. Тую промову пишеша на первой сторонѣ письма въ половинѣ третей части той стороны.

в) Датумъ (т. е. мѣсце, день, мѣсяцъ и рѣкъ, где и коли письмо составлено), и тое пишеша всегда непосредно зо споду при кѣнци письма зъ лѣвой стороны.

д) Пѣдпись писателя (настоятеля уряду), который въ письмахъ до высшихъ властей належить писати въ певномъ отдаленїю отъ текста, а межи текстомъ и пѣдписомъ звыкло робитися штрихъ, т. е. такъ званый знакъ почтенїя (Revegenzzeichen).

II. До формальностей куріальныхъ належить дальше и внѣшня форма самого письма, и ведля неи различаея шѣсть головныхъ родовъ урядовыхъ письмъ, до которыхъ зо взгляду на внѣшню форму всѣ прочи различни урядови письма дадутся причислити, именно: Прошенїя, доносы, дописи, приказы, свѣдоцтва и протоколы. О внутренномъ содержанью и составленью тыхъ письмъ буде низше бесѣда, тутъ только о внѣшней формѣ.

а) Прошенїя (представленья, Vorstellungen, рекурсы, аппеляціи и т. п.) Паперъ (аркушъ згинаея вздолжъ на половину (halbbrüchig), и внутрь въ серединѣ третей части первой стороны пишеша черезъ цѣлу сторону (per extensum) промову, н. пр. Всевѣтлѣйша и Высокопреподобна Митрополитальна Консисторїо! або: Hohes kais. königl. Ministerium!

Если есть письмо урядове, то пишеша на горѣ лѣвой половины первой стороны отвѣтне число протокола дѣйствїй (Gestions-Protokoll); н. пр. ч. 175. — Само прошенїе (текстъ) начинаея писати зъ початку другой третины первой стороны на правон половинѣ, а лѣва половина остае неписана. Такъ само пишеша и на слѣдующихъ сторонахъ оставляючи на каждой сторонѣ зъ горы и зъ долины достаточнo (на два пальцѣ) неписаного мѣсця. Николи не годится зъ самой горы зачинати и ажъ до самого споду писати. Скѣнчивши прошенїе пишеша датумъ непосредно пѣдъ текстомъ, а о кѣлька рядѣвъ низше подписуея имя и назвиско и урядъ писателя, а въ частныхъ прошенїяхъ такожъ точне опредѣленїе мѣсця мешканья просителя. — Если таке письмо обнимае бѣльше листѣвъ, то треба ихъ зшити. — Скѣнчивши такъ цѣле прошенїе складаея паперъ вздолжъ во двое и на правон половинѣ послѣдней стороны, на которой николи не можна кѣнчити само прошенїе, пишеша рубрумъ. Ср. форм. I.

б) Доносы (справозданья, конкомитаціи, Berichte, Einbegleitungsschreiben, relationes и т. п.) пишутся такъ само якъ и прошенїя, съ тымъ только различїемъ, що внутрь пишеша, не черезъ половину (halbbrüchig), но черезъ цѣлый листъ (per extensum), оставляючи зъ лѣвой стороны досыть (третю часть) неписаного мѣсця. Ср. Взорецъ II. Наведени два роды письмъ пишутся до высшихъ властей стоячихъ до пишущаго въ отношенью настоятельства.

в) Дописи (одозвы, ноты, Zuschriften, Noten, odezwy, noty) пише оденъ урядъ до другого на рѣвни стоящаго, або и до высшего уряда, который однакожъ до пишущаго не стоятъ въ отношенью настоятеля и противно высшїй урядъ до низшаго, который однакожъ ему не есть пѣдчиненый, н. пр. урядъ парохїальный до уряда парохїального, громадского, до ц. к. староства, до Рады школьной мѣсцевой и окружной, до различныхъ аутономичныхъ, судовыхъ и войсковыхъ властей и пр. Уряды деканальни звыкли съ парохами, хотяи пѣдвластными, такожъ въ формѣ дописи (ноты) переписоватися, и взаимно. Сего рода письма не мають рубрумъ, текстъ пишеша черезъ цѣлу сторону, на горѣ передъ початкомъ текста въ серединѣ пишеша слово: „Допись, або Нота, або Одозва“, а адресъ пишеша на долинѣ первой стороны, хотяи бы текстъ и бѣльше сторонъ занималъ. Ср. Взор. III.

Если наведени три роды письмъ почтою або черезъ пѣсланця посылаея, то вкладаея ихъ зложены въ осьмину въ въ обертку (коверту), а на верху пишеша точный адресъ. Ср. Взор. IV. Писати адресъ на послѣдней сторонѣ дописи, и саму допись въ формѣ обертки складати не годится.

д) Приказъ (мандатъ, возванїе, препорученїе) выдае высша власть до низшон ей пѣдчиненон тымъ способомъ:

Зъ горы есть адресъ, потѣмъ текстъ черезъ цѣлу сторону, а при концѣ звычайный подпись. Зъ вѣшной стороны пишется адресъ не вздолжъ, но поперекъ. Ср. Взор. V.

е) Свѣдоцтва суть розличного рода, н. пр. нравственности, убожества; тутъ належать и метрики и пр. и о нихъ буде низше бесѣда.

ж) Протоколы суть письменни въ опредѣленой формѣ составлени оповѣданья о якомъ событію составлени въ той цѣли, чтобы о дотичномъ событію вѣродостойну вѣдомость получить. Протоколы провадятся при засѣданьяхъ розличныхъ властей, або они составляются для поясненья и доказа певного событія, которе мае служити яко предметъ дальшой пересправы и т. п., и суть або судови або несудови, суммарични або почастни, а ведля своего предмета коммисійни, визитаційни и т. п. Зо взгляду на вѣшну форму и способъ веденія буде низше бесѣда. Ср. Взор. VI. и VII.

Примѣчаніе. О титулахъ:

До формальностей куріальныхъ належать такожь титулы въ письмахъ до розличныхъ высокихъ лицъ и урядовъ уживани, для того тутъ наведу таки звычайно употребляни титулы, котори частѣйше могутъ случитися, а именно подъ а) промову, т. е. написать внутрь письма; подъ б) який титулъ писати въ текстѣ. г) який титулъ давати на адресѣ и на рубрумъ. Наводжу тиі титулы въ тыхъ языкахъ, въ якихъ нашему священникови найчастѣйше случитися ихъ уживати.

А) До мірскихъ особъ:

До Цѣсаря и Цѣсаревон Австрій:

а) Allerdurchlauchtigster, grossmächtigster Kaiser! Allergnädigster Kaiser und Herr! (Frau)* або: Euere Apostolische Majestät! Allergnädigster Kaiser und Herr!

б) Euere kaiserliche Majestät, Euere Majestät, Allerhöchstdieselben, котори выразы на перемѣнъ уживаеся. О собѣ пише проситель словомъ allerunterthänigster.

г) An Seine (Ihre) kais. und königl. Apostolische Majestät Kaiser von Oesterreich etc. etc.

До Архикнязя и Архикнягинѣ Австрійскои:

а) Durchlauchtigster Erzherzog (gin) und Herr! Gnädigster Herr! (Frau).

б) Euere kaiserliche Hoheit, на перемѣнъ съ Höchstdieselben, а о собѣ пишется unterthänigster.

г) An Seine (Ihre) kaiserliche Hoheit, den durchlauchtigsten Erzherzog und Herrn Herrn N. N. königlichen Prinzen von Ungarn und Böhmen etc. etc.

До воеводы або князя:

а) Durchlauchtigster Herzog! (Frau) Gnädigster Herr!

б) Euere herzogliche (hochfürstliche) Durchlaucht на перемѣнъ съ Höchstdieselben, о собѣ unterthänigster.

г) An Seine Durchlaucht den Herzog (Fürsten) von N.

До графа або графини:

а) Hochgeborner Graf! Gnädiger Herr (Frau).

б) Eure Hochgebornen, Gräfliche Gnaden, Hochdieselben.

Въ рускомъ языкѣ уживаеся въ письмахъ до князя: Ваше Сіятельство, — до инной высокои Шляхты: В. Высокопродіе, Высокоблагородіе, Благородіе.

Б) До мірскихъ Властей:

Всѣмъ политичнымъ, судовымъ войсковымъ и административнымъ властямъ, которыхъ объемъ дѣланья хоть на одну провинцію ростѣгаеся, належится титулъ: „Высокій, Hoher, Hochlößlicher“, всѣмъ прочимъ властямъ належится титулъ „Хвальный, löblich“. Нѣмецкій титулъ „wohlloblich“ выходитъ зъ уживанья.

Тажо и дворски уряды, якъ н. пр. Obersthofmeisteramt, Oberstkämmereramт и инни титулуеся словомъ: „hohes, высоке, або hochlöblich“.

Министерствамъ належится такожь титулъ: „высоке, hohes“ — николи „hochlöblich“. — Во всѣхъ письмахъ до урядовъ державныхъ додаеся до отвѣтной титулятуры слова: „цѣсарско королевске“, котори слова звычайно въ скороченомъ видѣ, якъ: ц. к. або к. к. уживаются. Тѣлько въ письмахъ до найвысшихъ центральныхъ и дворскихъ инстанцій пишется мѣсто первыхъ буквъ по половинѣ тыхъ словъ, н. пр. Hohes kais. königl. Kriegsministerium! Высоке цѣс. корол. Министерство войны!

Если кому случитися подавати яке письмо на руки предсѣдателя якогось уряда, т. е. президіально, то нехай довѣдаеся, чи тому предсѣдателю не належится який высшій титулъ, бо н. пр. староста есть дворскій совѣтникъ, або графъ и т. п., и соотвѣтно тому ний титулуе взглядного предсѣдателя. Вирочѣмъ всякого высшего урядника титулуеся: Ваше Высокоблагородіе, а тайного совѣтника (Geheimrath): Ваше Превосходительство! Excellenz! Генераламъ, хотяи не суть тайными совѣтниками, належится титулъ: Excellenz!

Г) До духовныхъ лицъ и властей:

До Папы пишется: Святѣйшій Отче, Sanctissime або Beatissime Pater; а въ текстѣ Sanctitas Vestra, Ваша Святость. — До Датаріи такъ само, бо она дѣлае подъ предсѣдательствомъ Папы. До Пенитенціаріи: Папи съ: Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Domino Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinali Majori Poenitentiario N. N. — Промова: Eminentissime Domine! — Въ текстѣ: Eminentia Vestra. Въ тѣмъ случаю адресуеся до кардинала, бо кардиналъ есть предсѣдателемъ пенитенціаріи.

*) Пишется въ двохъ рядахъ ведля головной интерпункціи.

До Кардинала: Eminentissime Domine; а если есть та-кожъ княземъ, тогда: Celsissime ac Eminentissime Domine!

До Князя-Архіепископа: „Durchlauchtig-Hochwürdigster Fürst-Erzbischof, Reverendissime ac Celsissime Princeps-Archiepiscopus vel Archipraesul (Praesul), — а въ текстѣ: Euerе fürstliche Gnaden, Celsitudo Vestra.

До Архі-Епископа и Епископа: Hochwürdigster Herr Erzbischof. Illustrissime ac Reverendissime Domine Archipraesul (Praesul), Ваше Преосвященство! Въ текстѣ: Euerе erzbischöflichen (bischöflichen) Gnaden и т. п. Если АЕппъ або Еппъ есть тайнымъ совѣтникомъ належится му титулъ „Превосходительство“. Додатокъ слова: „Высоко“ при титулахъ и такъ высокихъ, и пр. Высокопревосходительство и т. п. есть невмѣстный.

До Ординаріата: Тутъ пишется такъ само якъ до АЕппа або Еппа.

До Консистеріи: Напись: До Всечестивѣйшю и Высокопреподобнои грек. кав. Митрополитальнои (або Епископскои) Консистеріи въ Н.“ — An das hochwürdigste gr. kath. Metropolitan (bischöfliche) Consistorium in N. — Ad Reverendissimum ac Illustrissimum gr. cath. Metr. Cons. in N. — Промова: Всечестивѣйша (або Всесвѣтлѣйша) и Высокопреподобна Консистеріо! Hochwürdigstes Consistorium! Illustrissimum Consistorium!

Клирошанина титулуется: Высокопреподобный, Hochwürdigster, Illustrissime, Reverendissime, и додається имя его становиска, и пр. Архіпресвитеръ и т. д. — Декана: Всечестивѣйшій, Hochwürdig, Venerabilis. — Пароха: звычайно такъ само, — инныхъ священникѣвъ: Преподобный, Ehrwürdiger, Reverende и т. п. Въ прочѣмъ гдеяки титулатуры будутъ въ третьей части при взорахъ розличныхъ урядовыхъ письмъ наведены.

§. 4.

Подѣлъ росправы.

Душпастырь, для которого се письмо назначено, есть не только слугою Церкви, но таже обывателемъ и урядникомъ державнымъ, и яко такий потребуе часто составлять письма относящися до чисто мірскихъ справъ. Щобы про тое се письмо въ своемъ тѣснѣмъ объемѣ по возможности предпринятон задачи отповѣло, дѣлимо цѣлу росправу на три части:

Перва часть: О урядовомъ стилю въ справахъ мірскихъ.

Друга часть: О урядовомъ стилю въ справахъ духовныхъ.

Трета часть: Взоры урядовыхъ письмъ.

Перва часть.

О урядовомъ стилю въ справахъ мірскихъ.

Переглядѣ.

Тутъ буде бесѣда о такихъ письмахъ, котори душпастырь въ справахъ чисто мірскихъ, и его духовного званія не касающихся до розличныхъ властей або и въ инной цѣли составляе, якъ: прошенія, пригадки, скарги, оправданія, справозданья, доносы, представленья, рекурсы, протоколы, отписи, вытяги, завѣщанья и т. п.

§. 5.

1. Прошенія.

Прошенія суть такі письма, въ которыхъ отъ якоисъ власти, або личности о тое просится, що отъ еи ласки зависить. Прошеніе состоитъ изъ трехъ частей: а) зъ причины прошенія, б) зъ самого прошенія, г) зъ поводовъ, на которыхъ проситель свое прошеніе основуе. — При составленью прошенія належитъ про тое найперше навести причину або событіе, которе просителя споводовало до того прошенія; и если тая причина або тое событіе дасться кѣлькома словами высказати, то не треба надъ нимъ долго разводиться, тѣлько на тоежъ покликаться, и пр. если въ часѣ общои епидеміи просится ц. к. староство о присланье лѣкаря; — если же тое событіе не есть знаеме, треба го точно описати, и пр. коли бы душпастыря окрали, и бнѣ удаеся до суда о помѣчь. Если бѣльше событийъ сталися причиною прошенія, то належитъ тѣижъ въ хронологичнѣмъ порядку навести, а если бы ихъ истина сомнѣнію пѣдпадати могла, туюжъ свѣдоцтвами и т. п. доказати. — По наведенью побудительной причины слѣдуе само прошеніе, которе належитъ короткими, точными и ясными словами высказати. Давнѣйше булъ звычай прошеніе высказовати ажъ при кѣнци письма по наведенью поводовъ промавляющихъ за прошеніемъ, но отъ того для важныхъ причинъ отступлено. Бѣльше прошеній можна въ однѣмъ просительнѣмъ письмѣ тѣлько тогда предклатати, коли они стоятъ съ собою въ связи, и суть властиво опредѣленія одного и того самого головного прошенія; въ противнѣмъ разѣ треба кожде прошеніе осѣбно подати. — По прошенію слѣдуютъ поводы за прошеніемъ промавляючи. Если ихъ есть бѣльше, треба ихъ осѣбно наводити, и где того потреба, свѣдоцтвами, грамотами и т. п. доказати.

Зо взгяду на прошенія до ц. к. властей приказано: 1. Щобы всегда удаватися найперше до найнизшой власти,

отъ которой рѣшеніе дотычной sprawy зависитъ, до высшій власти ажъ тогда, коли прошенію есть приложено рѣшеніе низшій компетентной власти въ доказъ, що проситель туюжъ не оминувъ. 2. Въ написи (адресѣ), промовѣ, введенію и заключенію треба залишати всяки формулки въ обычныхъ письмахъ употребляемы, а писати только то, что до рѣчи строго належитъ. 3. Треба въ прошеніяхъ коротко и ясно писати, и залишати всяку фразеологию: бо то есть совсемъ ложне мнѣніе, что прошеніе чимъ долше, тымъ лучше. Противно рѣчь маеса; бо може случитися, что референтъ дотычной sprawy читаючи цѣли стороны прошенія записаного нисенитицами забуде або помине найважнѣйшу его точку. Чимъ простѣйше и коротше есть прошеніе, тымъ бѣльше впечатлѣніе робитъ оно на референта. 4. Проситель говоритъ о собѣ не въ первой, но въ третей особѣ, и за взгляду на чинность начинае свое прошеніе не отъ своей личности, но отъ инной рѣчи, и поступае такъ, что згадае наперше за власть, до которой пише, ажъ посемъ прійде на свое честное лице. Говорячи о собѣ не треба ани возноситися, ани зновъ плазати и лицемъ пороухъ земный отирати. Треба памятати на штемплѣвый патентъ, и всюди отвѣтныи штемплѣ класти. На прошеніяхъ прилѣпляея штемплѣ на мѣсци незаписаномъ и не переписуея тойже; а если прошеніе обнимае бѣльше аркушѣвъ, кладея только отвѣтныхъ штемплѣ, кѣлько есть листѣвъ (аркушѣвъ).

§. 6.

2. Пригадка (*Promemoria*).

Пригадка (воспоминаніе, *promemoria*) есть прошеніе, въ которомъ съ опущеніемъ всякихъ куріальныхъ формальностей, и звычайно съ покликомъ на формальне до отвѣтной власти подане прошеніе, справа коротко и ясно выкладаея съ прошеніемъ о ея благосклонне рѣшеніе.

Пригадку пишеша черезъ цѣлый листъ, не на половину, на горѣ есть мѣсто звычайной промовы слово: „Пригадка“ або „Promemoria“, и такъ само изъ внѣ мѣсто рубрумъ, при чѣмъ пишеша полный титулъ той личности, для которой тая пригадка написана. Употребленіе пригадокъ есть досить ограничено: до властей (урядѣвъ) подаея формальни прошенія; звычайно употребляются пригадки только при послуханьяхъ (аудіенціяхъ) у Его Величества Цѣсаря, у Министрѣвъ, Намѣстникѣвъ, Епископѣвъ и Предсѣдателей высшихъ властей, и они относятся до такихъ справъ, котори въ порядочной дорозѣ урядовой вже пересправляются, но еще не остави рѣшени, и т. п. Въ пригадцѣ можна такожъ нови поводы за своимъ прошеніемъ навести, представленья робити, о ско-

рѣйше рѣшеніе упрашати и т. п. Если бы Достойникъ, которому пригадка отдаея, туюжъ отдалъ до канцелярїи то она поддежитъ, якъ и прошеніе, штемплѣвой належитости. Ср. Взор. VIII.

§. 7.

3. Доносъ, справозданье.

Доносъ (справозданье, *Bericht, relatio*), до которыхъ належатъ такожъ предлоги (*Vorschläge*), изъявленія (*Aeusserungen, мнѣнія Gutachten*) есть урядове письмо, которе низшій урядъ высшому о якомъ событію або дѣлѣ до рѣшенія або отвѣтного зарядженья предкладае. Предметы справозданья могутъ бути различного рода, и могутъ мати свою причину або въ распорядженью высшій власти, або въ иныхъ обстоятельствахъ, и для того суть доносы различни, въ томъ однакожъ всѣ суть собѣ рѣвни, что состоятъ зъ поединчого, точного и основного представленья дотычного событія.

Справоздатель обовязанъ про тое оповѣсти о справѣ въ рѣчи стоячон поединчо, т. е. такъ якъ она стовтъ, або стала; въ природномъ порядку, т. е. навести событіе въ хронологичномъ порядку, а его поодинокі явленія въ такой связи, въ якой они яко причины и послѣдствія до себе относятся. Если доносъ осталъ споводованныи бѣльше событіями, то головне треба на передъ поставити. Доносъ повиненъ бути точный, т. е. не треба поминути ничъ, что до поясненья sprawy послужити може; и основной, т. е. треба навести доказы, его истинны, и пр. власне спостереженье, свѣдки, котори въ потребѣ могутъ тое посвѣдчити и т. п.

При составленью доноса належитъ заховати слѣдующе:

1. Если доносъ або справозданье въ слѣдствіе высшого распорядженья предкладаея, то згадуея съ початку за тое распорядженье и пр. словами: „Въ слѣдствіе выс. возванія зъ дня 2. Мая 18. Ч. 2568 за взгляду на . . . . . всепочтительно доносится“, и т. п. Если же доносъ не есть споводованныи такимъ особнымъ распорядженьемъ, то начинаея оповѣданьемъ событія (причины), которе той доносъ споводовало.

2. Если справоздателю съ приказомъ донести о чѣмъ остави отъ высшій власти яки урядови письма доставлени, о которыхъ малъ свое мнѣніе высказати, то тїи звертаея словами: „При зверненью заудѣленого сюда в. распорядженьемъ зъ дня . . . . . комуниката всепочтительно доносится“ и т. п.

3. Если доносъ мае въ опредѣленомъ речинци предложитися, то треба тойже точно заховати. Коли въ распоря-

дженю опредѣлене певне число дней, то тѣ дни числятъ ся отъ дня полученія распорядженія. Если въ опредѣленомъ часѣ не можна справу залагодити, то треба заразъ просити о продолженіе речинця.

Если бы случилось, що доносъ не остане въ опредѣленомъ речинци предложеный, то належитъ въ справозданью оправдати тую проволоку.

4. Если для справозданья есть певна форма приписана, то треба туюжь заховати.

5. Доносы сопровождаючи (Einbegleitungsberichte, конкомитациі) суть такі доносы, посредствомъ которыхъ поданья подвластныхъ высшой власти предълагаются, н. пр. прошенія деканальнаго священства о запомогу и т. п. Въ такихъ доносахъ треба тольکو короткими словами опредѣлити предметъ дотычнаго поданья, а въ прочемъ залишити всяки примѣчанія. Тоько въ доносахъ сопровождающихъ прошенія належитъ высказати, чи поводы въ прошенію наведены суть правдиви чи нѣтъ, и высказати свое мнѣніе, чи проситель на увзглядненіе заслугуе, чи нѣтъ. Тутъ примѣчаю, що коли случится яке ни будь письмо третей особы до высшой инстанціи посылати, треба го всегда сопровести отвѣтнымъ доносомъ. При предложенью протоколѣвъ належитъ въ доносѣ згадати за случившися подчасъ изслѣдованья важнѣйши до sprawy относячися обстоятельства, навести коротко выслѣдокъ протоколярнаго изслѣдованья, и дотати свое поводами основане мнѣніе.

6. Може случитися, що зайде сомнѣніе о змыслѣ якого закона або способѣ его выконанья, тогда подаея до дотичной власти доносоь вопрошающей, въ которомъ наводится сомнительна точка съ прошеніемъ о близше поясненіе.

§. 8.

4. Допись, Ноша.

Допись есть урядове письмо, которымъ ся другому на ровни стоячому, а приняимнѣй писателю не предстоячому урядови о предметахъ до урядованья писателя або адресата належащихъ сообщаетъ. Въ урядовыхъ дописяхъ залишаея всяки формулки въ обычныхъ листахъ употребляни, и выкладаея тольکو просто и поединчо справа, о яку рѣчь иде. Если допись есть отвѣтомъ на дотичне запытанье, то належитъ на тоежь покликатися, н. пр. „Отвѣтно до почтенной дописи (ноты)“ або „На почтенну допись . . .“ и т. п.

Сюда належатъ и такъ званн урядови листы (Amtsbriefe), котори отъ обычныхъ листовъ тоько тымъ различаются, що ихъ предметомъ суть sprawy относячися до урядоваго званія писателя або адресата. Урядове письмо (листъ) состоитъ про тое изъ промовы, росправы и заключенія. Про-

мову становить титуль адрессата, въ росправѣ (текстѣ) предъкладаея предметъ письма съ потребными поясненіями и доказами; заключаея обычными въ частныхъ листахъ формами почтенія. При составленью такихъ письмъ належитъ: 1. Памятати на отношенье, въ якомъ пишучій до адрессата стоитъ, бо отъ того зависить способъ писанья, н. пр. иначе пише парохъ до пароха, якъ до декана; крылошанина, старосты и т. п. 2. Отъ того отношенья зависить такожъ титуль, якийся адрессатови въ промовѣ, въ текстѣ и при конціи письма дае. Въ томъ взглядѣ треба триматися середины, и не давати ани за высоки ани за низки титулы, щобы ани себе безъ потребы не понижити, ани адрессата не оскорбити. 3. Звычайни въ частныхъ листахъ заявленія почтенія, поздоровленія и т. п. въ урядовыхъ листахъ або совсемъ залишити або хотъ дуже скоротити належитъ. 4. До высше поставленныхъ лицъ пишесея урядови листы на цѣломъ аркуши черезъ цѣлу сторону оставляючи зъ всѣхъ сторонъ свободне мѣсце; подпись кладесея низко, якъ на прошеніяхъ. 5. Крислити, мазати, шкробати, дописовати по скѣнченью письма не годится. Ср. Взор. III.

§. 9.

5. Жалоба и оправданіе.

1. Жалоба (скарга, Klageschrift), есть родъ прошенія, въ которомъ проситель на другого ускаржаея и дотичну власть о помѣчь упрашае. Жалоба состоитъ изъ побудительной причины, прошенія и поводовъ. Побудительною причиною жалобы есть событіе (н. пр. оскорбленіе, нарушенье правъ), про которе проситель ускаржаея. Если такихъ событій есть боьше, то належитъ ихъ подробно, отдѣльно и съ доказами навести, а если не можна всего доказати, подати способъ, якъ дотична власть подани событія може оправдати. — По томъ слѣдуе прошеніе, щобы власть тымъ надъужитьямъ (злу) запобѣгла, и або подаея способъ, якъ бы тое могло статися, або ведля обстоятельствъ лишаея рѣшеніе sprawy дотичной власти. — По семъ, если потреба, наводятся еще инни поводы, на которыхъ жалоба основея; но тоько тогда, коли тая жалоба самымъ съ початку оповѣженнымъ событіемъ не есть достаточно оправдана. Ср. Взор. IX.

2. Оправданія (Vertheidigungsschriften) суть такожъ роды прошенія споводовани внесенными отъ противной стороны жалобами, або часомъ завозваніемъ компетентной власти. Понеже оправданіе можна ажъ тогда вносити, коли власть до того завозве, то треба съ самого початку покликатися на дотичне возваніе и навести коротко его содержанье, а если оскарженому и жалоба остала заудѣлена, туюжь звернути. — Посемъ отповѣдаея на поодинокіи точки жалобы въ

тѣмъ самѣмъ порядку, въ якомъ они въ жалобѣ наведены. При тѣмъ треба совѣстно поступати, що правда, то признати, а неправдивы поданья опровергнути доказами, и навести обстоятельства, котори справу поясняютъ, а отъ жалобщика може замолчани остави. — Посемъ слѣдуе прошеніе о узнанье невинности обжалованого, если то возможно.

Въ скаргахъ и оправданьяхъ треба передъ всемъ на тое памятали, що тутъ тѣлько правда побѣдити може, а всяки логи, сарказмы, злосливи пѣдозрѣванья, неосновни обвиненья тѣлько шкодятъ, а свою намѣрену цѣль николи не осягаютъ. Ср. Взор. X.

§. 10.

6. Представленье, рекурсъ.

1. Представленье (Vorstellung) есть прошеніе о знесеніе або перемѣну якогось распорядженья або рѣшенія зъ поводѣвъ права або слушности подане до той самон власти, котора распорядженье выдала. Представленье розличаея отъ прошенія тымъ, що въ прошенію уирашаея о ласку, а въ представленью о право и слушность. Представленье начинаея наведеніемъ взгляднаго распорядженья, а потѣмъ показуея, що тымъ распорядженьемъ остало право або слушность нарушена, зъ чого слѣдуе, що тое распорядженье повинно остави откликане. Въ представленью не конче треба послѣдовати рѣшенію точка за точкою, но наилучше есть поставити головный вопросъ, отъ которого всё проче, одже и рѣшеніе цѣлон справы зависить, и на той вопросъ отповѣсти сильными, неоспоримыми доказами. Ажь посемъ переходитъ на поодинокы поводы рѣшенія, ставляея ихъ въ належитѣмъ порядку розсуждае ся ихъ лагѣдно наводячи по можности причины и погляды, котори бы ихъ могли оправдати; но зъ другой стороны поясняея и простуея тѣмъ наводячи правдивый станъ рѣчи, попереаючи его ясными и певными доказами, зъ чого покажея, що тѣмъ поводы, зъ которыхъ оспорилаея рѣшеніе остало выдане були або неправдивы, або зле поняти и представлени, и для того и цѣле рѣшеніе есть не слушне. Не треба за надто богато опровергающихъ причинъ зберати, корыстиѣйше есть навести мало, но важныхъ и неоспоримыхъ причинъ. Особливо належитъ выстерегати всякого слова, которе бы поводы рѣшенія могло выставити яко смѣшни, нерозсудни и т. п., бо пишесе до власти, которой въ кождѣмъ случаю належитъ почитанье. — Въ концѣ повтаряея въ короткости всё поводы, и просятъ о знесеніе взгляднаго распорядженья.

2. Рекурсъ, есть жалоба внесена до высшой настной (инстанціи) противъ рѣшенія низшой настной, тогда, коли представленье до низшой власти внесене остало безъ успѣха.

Рекурсъ подаея ажь тогда, коли низша власть представленье не увзглядила, и то зъ двоякой причины, зъ почтенія ко взгляднои власти, и въ интересѣ самого рекуррента. Зъ почтенія ко взгляднои власти, бо не можна о ніякой власти предлагати, що она хотѣла дотичному чоловікови кривду здѣлати; для того есть обовязокъ истинно покривденного найперше чемно и смиренно отнестися до взгляднои власти, ей рѣчь пояснити, и на евентуальни послѣдства ей съ всемъ почитаньемъ уважною здѣлати, и ажь коли бы то ничъ не помогло, до высшой власти удатися. Но той порядокъ есть и въ интересѣ самого рекуррента; бо если онъ съ оминеньемъ низшой власти заразъ до высшой удасться, то очевидно высша власть возве тую низшу до оправданья, а она певно найде всегда достаточне число поводѣвъ противъ рекуррентови, а за ей рѣшеніемъ промавляющихъ. А хотя бы и тое не сталося, и рекуррентъ остояся, то — вже дармо, но такъ на свѣтѣ дѣея — низша власть найде случайность рекуррентови где инде и коли инде латку пришити. Только въ такихъ справахъ, въ которыхъ для внесенья рекурса есть певный речинецъ опредѣленный, не можна очевидно вносити представленья, но треба въ своемъ часѣ подати рекурсъ. Составленье рекурса есть такъ саме, якъ и представленья, и до рекурса прилучаея всегда взглядне рѣшеніе низшой инстанціи.

§. 11.

7. Отпись, вышлягъ.

1. Отпись (Copia), есть буквальные и дословные отписание якогось письма, которе въ противоположенью до отписи подлинникомъ, оригиналомъ (Original) называея.

Отпись робитъся такъ: 1. Нагорѣ первой стороны листа пишесе слово: „Отпись“ (Abschrift, Copia), а если есть отпись отписи, слова: „Отпись отписи“ (Abschrift der Abschrift, Copia copiae). 2. Отписуея подлинникъ такъ, що задержуея и ошибки чи то правописни чи грамматикальны. 3. Если отпись мае мати вѣру публичну, т. е. если мае служити яко грамота (документъ), должна бути потверждена (vidimirt) отъ компетентного уряда, — ведля австрійскихъ законѣвъ отъ Нотара, — часомъ отъ пароха, декана и т. п. Тое потверженье засвѣдчае совершенне согласіе отписи съ подлинникомъ и пр. словами: „Що предлежаца отпись съ своимъ 50 кр. штемплемъ засмотренымъ подлинникомъ отъ слова до слова соглашаея, снмъ потверждаея“. Потѣмъ слѣдуеда тумъ, имя и чинъ потверждающого, и его урядова печать.

2. Вытягъ (Auszug, Extractus), есть скороченое представленье якогось письма. Вытяги суть двояки: або зъ певного письма отписуея дословно якась часть, якъ и пр. при

метрикальныхъ вытѣгахъ; або подаея содержанье обширнѣйшого письма кѣлькома словами. Першого рода вытѣгѣвъ тычнѣтся всё о отнѣсахъ сказане; при другого рода отнѣсахъ отнѣсуея тѣлько тое, що до рѣчи сущно належитъ, особливши слова и выразы задержуея, и въ загалѣ стараея представити правдивый змысль письма, не мѣшаючи до того нѣякихъ своихъ мнѣній або примѣчаній.

§. 12.

8. Свѣдоцтва.

Свѣдоцтво (Zeugniss, testimonium) есть грамота подтверждающая истину якогось обстоятельства або событія. Сего рода письма душпаствъ мае дуже часто выставляти. При всѣхъ належитъ: 1. Выразно сказати, що выдаея свѣдоцтво, н. пр. словами: „На прошеніе Н. Н. посвѣдчаю“ або: „Симъ посвѣдчаея“, а на конціи: „На подтвержденье того моя власноручна пѣдпись съ печатью парохіальною“. 2. Опредѣлѣти предметъ або обстоятельство, яке посвѣдчаея и цѣль, въ якои тое дѣея, н. пр. выдаея свѣдоцтво убожества въ цѣли полученья запомоги, або принятія до больницѣ, або освобожденья отъ штемплей въ процессѣ и т. п. 3. Описати точно особу, ей станъ и мѣсце мешканья, которой свѣдоцтво выдаея. 4. Памятати на патентъ штемплевый. 5. Свѣдоцтво пишесе черезъ цѣлый листъ.

§. 13.

9. Прошюколы.

Протоколъ есть письменне въ опредѣленной формѣ составлене оповѣданье о якомъ событію въ той цѣли, чтобы о нѣмъ точну вѣдомость повзяти. При составленьи протокола треба:

1. На горѣ первой стороны написати слово: „Протоколъ“, а въ слѣдуючои строчцѣ (per extensum) выписати мѣсце, день, мѣсяцъ, рѣкъ а въ важныхъ случаяхъ и годину, где и коли протоколъ осталъ переведеный. Въ дальшой строчцѣ (per extensum) опредѣляея предметъ протоколярного изслѣдованья, и поводъ, который може бути або высшій приказъ — на который тогда належитъ покликатися, — або особливше событіе, которе належитъ точно описати. — По семъ пишесе, въ чіей притомности той протоколъ составленый, або такъ що имена съ опредѣленіемъ званія выписуются, або пишесе: „Въ притомности пѣдписаныхъ“.

2. Загалъни отношенья людей до протоколярного сознанья возваныхъ, якъ: имя, мѣсце родженья, вѣрноповѣ-

даніе, вѣкъ, станъ, чи переслухаемый булъ вже караный чи нѣтъ и т. п. записуются, если тое може мати на справу яке влѣянье.

3. Посемъ слѣдуе само протоколярне изслѣдованье. Передъ всемъ треба напомнимти всѣхъ, чтобы щіру правду казали; если приказана присяга, поучити ихъ о важности присяги. Свѣдкѣвъ особно переслуховати, и зарядити можливи и потребни мѣры осторожности, чтобы не змавлялися. Тое може бути або суммаричне або почастне (articulirt), т. е. або возвани до сознаній лица кажутъ всё, що имъ о дотичной справѣ знаеме, на разъ безъ подробныхъ вопросѣвъ, и тогда ихъ выреченья пишутся черезъ цѣлый листъ (per extensum) однакожь такъ, що поодинокіи точки ихъ сознанья числами отдѣляея, и тогда записуея ихъ сознанія въ третей особѣ н. гр. Гринь Чубатый сознае, що видѣлъ и пр., — або возванымъ до переслуханья ставляея подробни вопросы, на котори они отповѣдаютъ, и тогда складаея аркушь на половину vzdolжъ, и зъ лѣвой стороны пишесе вопросы комисаря, а зъ правой стороны отвѣты переслуханыхъ. Вопросъ съ отвѣтомъ означаея однимъ числомъ.

4. Въ однѣмъ вопросѣ треба тѣлько о одной рѣчи або однѣмъ обстоятельствомъ пытатися.

Отвѣты должны бути поединчи, ясни и точни, для того если бы ихъ змысль мѣгъ бути сомнительный, треба ихъ дальшими вопросами и отвѣтами пояснити, н. пр. чи вы Гринью Чубатый видѣли, що вашъ старшій братъ булъ тогда коли Егомосця образилъ, напѣтый? От: Ей, прошу яснои комиссиі, тадже никто за колиѣръ не вылѣе. На томъ сознанью не можна бы перестати, но коньче треба старатися пѣзнати правдивый станъ рѣчи.

6. Если протоколярне изслѣдованье относится до якогось предмета або мѣсца (Sach- oder Lokal-Erörterung), на пр. при будовѣ, ренараціи Церкви або парохіальныхъ будинкѣвъ, отдѣленье отъ парохіи або придученье до парохіи якого села и т. п., то передъ составленьемъ протокола належитъ наиперше о всемъ наочно переконатися.

7. Если якій споръ стался причиною изслѣдованья, то переслухуея наиперше жалобщика съ его свѣдками, ажъ потѣмъ обжалованого съ свѣдками черезъ него покликаными. Обжалованому належитъ перечитати всё, що жалобщикъ на него сознали.

8. Каждому до протоколярного сознанья возваному треба лишити достаточно часу на его отвѣтъ, а коли бѣльше не говорить, и на отвѣтныи вопросъ заявить, що не знае ничъ бѣльше сказати, треба му его сознанья выразно перечитати, и спытатися, чи не мае що додати або змѣнити, а коли скаже, що не мае ничъ ани додати ани змѣнити, або если еще щось

додасть або змѣнить, що ему тогди еще позволено, велѣти му его сознанія пѣдписати. Если бы сознанія когось до протокола возваного обнимали бѣльше сторонъ, то пѣдписуе всѣ стороны, на которыхъ его сознанія писани. Если не умѣе писати, то кладе христіанинъ знакъ св. креста, жидъ кѣлце, а пѣдписуе го кто инный и тойже пише заразъ пѣдъ именемъ сознателя свое имя съ словами: „Неумѣющо писати пѣдписалъ Н. Н.“

9. Въ протоколѣ не вѣльно ничъ мазати, крислити, додати и т. п., бо черезъ тое сталобыся цѣле изслѣдованье пѣдозрѣлымъ. Если треба щось истинно додати, и пр. якесь пѣдзвѣйше сознаніе, то пишеша тоежь въ примѣчанію при кѣнци певной части або цѣлого протокола.

10. Коли протоколярне изслѣдованье черезъ полудневу або ночну пору, або черезъ инне обстоятельство остане перерване, то послѣдне сознаніе пѣдписуе той, кто го зложилъ, а коли дальше продолженье наступитъ, начинаеша словами: „Продолженье съ полудня дня . . .“ або: „дня . . .“

11. Коли цѣле изслѣдованье скѣнчено, отчитуе письмоводитель (актуаръ) цѣлый протоколъ всѣмъ притомнымъ, комисаръ пытаеша, чи ктось не мае еще що додати, а коли никто не зголосится, заключаеша протоколъ словами: „Понеже никто бѣльше на малъ що примѣтити, заключено протоколъ.“ „Дѣялося якъ выше“ (Actum ut supra). На конецъ слѣдуютъ звычайно еще пѣдписы, а именно зъ правой стороны пѣдписуются за рядомъ тѣи, що до протокола ставали, зъ лѣвой стороны комисаръ, а на конецъ письмоводитель. Ср. Взор. XI.

§. 14.

10. Завѣщанье, шестаменшѣ, кодициль.

Роспорядженье чоловѣка взглядомъ того, що по его смерти статися мае, называеша объявленье его послѣдной воли або послѣдне роспорядженье. Если въ такѣмъ роспорядженью поставляеша наслѣдникъ роспоряджающо, то оно называеша тестаментъ (завѣщанье), если же тѣлько инни роспорядженья содержитъ, то называеша кодициль. — Щобы завѣщанье и кодициль мали передъ судомъ правосильне значенье, должни ведля закона бути здѣлани, т. е. належитъ при ихъ составленью заховати приписы общои книги законѣвъ гражданскихъ, котори относятся до внутреннои и внѣшнои формы завѣщаній. (Ср. Обща кн. зак. гр. §§. 552—824.)

I. Зо взгляду на внутренну форму приписано:
1. Завѣщатель долженъ наслѣдника самъ опредѣлити, онъ не може лишити его именованье третей особѣ §. 554. 2. Завѣщатель долженъ свою волю заявити опредѣлено, не достаточне есть само согласіе на здѣланный ему пред-

логъ; дальше онъ долженъ свою послѣдну волю заявити въ станѣ полного розума (ростропности), съ увагою и обдуманьемъ, безъ всякого насилія, обмана и сущнои ошибки (§. 565.) Для того не може важно завѣщати: а) У кого не достаетъ ростропности, именно кто есть сьумашедшій, дурноватый (blödsinnig) або цѣлкомъ пьяный (§. 566.), и если бы кто въ такѣмъ станѣ завѣщанье здѣлалъ, то оно не важне, доки противне не остане ведля закона доказане. б) Кого судъ за марнотравника (Verschwender) узналъ, може тѣлько надъ половиною своего майна въ завѣщанью роспорядити, друга часть припадае его законнымъ наслѣдникамъ. (§. 568.) — в) Недолѣтти (unmündig, т. е. котори еще не мають 14 лѣтъ §. 21.) не могутъ завѣщанье робити. Мало-лѣтти (minderjährig, т. е. котори еще не мають 24 лѣтъ), которымъ еще 18-ый рѣкъ не минулъ, могутъ тѣлько устно передъ судомъ або Нотаромъ (ведля §. 70. зак. нот. зъ дня 25. Липня 1871, ч. 75. Вѣст. Зак. Держ.) завѣщати. По скѣнченѣмъ 18-ѣмъ роцѣ житья могутъ малолѣтти безъ всякого ограниченья завѣщати. — д) Сущна ошибка завѣщателя дѣлае завѣщанье неважнымъ. Ошибка есть сущна, если завѣщатель булъ въ блудѣ зо взгляду на особу, для которои щось записалъ, або зо взгляду на записанный предметъ (§. 570.) Если же покажеша, що особа, для которой остало щось записано, або предметъ записанный тѣлько неточно осталь названный або описанный, то завѣщанье важне (§. 571.), такъ само, если бы оказалось, що побудительна причина, для которой той записъ сдѣлано, есть неправдива; хибя если бы остало доказано, що воля завѣщателя исключно згаданю причиню поводолаеша (§. 572.) — е) Монахи въ загалѣ не мають права завѣщати, съ изнятіемъ тыхъ, которымъ тое выразно позволено остало (§. 573.) — ж) Зброднярѣ на смерть засуджени отъ дня, коли имъ засудъ осталь оголошени, и тѣи, котори на тяжку або найтяжшу вязницю остали засуджени, доки часъ ихъ кары не мине (§. 574.) Тое ограниченье однакожь остало зо взгляду на засуды властей карныхъ цивильныхъ (не войсковыхъ) §. 5. закона зъ дня 5. Нов. 1867 (ч. 131. Вѣст. Зак. Держ.) знесене.

II. Внѣшна форма завѣщаній есть розлична. Можна передъ судомъ (або нотаремъ) або внѣ суда, письменно при свѣдкахъ або безъ свѣдкѣвъ (§. 577.) завѣщати:

1. Письменне внѣсудове завѣщанье: а) Кто хоче письменно и безъ свѣдкѣвъ завѣщанье робити, долженъ завѣщанье або кодициль власноручно написати и власноручно своимъ именемъ пѣдписати. При томъ не есть докончые потребно выписати мѣсце и часъ, где и коли завѣщанье здѣлано, но для устороненья возможныхъ спорѣвъ порадно (§. 578.) — б) Если завѣщанье кто инный (не завѣщатель) пише, потреба,

щобы тоежь завѣщатель власноручно подписалъ. Дальше обовязанъ при трехъ правосильныхъ свѣдкахъ, зъ которыхъ принаймиѣи два мають тому дѣлу присутствовать, объявити, що то есть его послѣдна воля. Наконецъ должны и свѣдки на дотичной грамотѣ, внутрь або внѣ, но не на обвертцѣ, подписатися яко свѣдки взгляднаго завѣщанья; однакожь не потреба, щобы свѣдокъ зналъ, яке есть содержанье завѣщанія (§. 579.) — *г*) Если завѣщатель есть неписьменный, то при захованью приписовъ подъ *б*) наведеныхъ долженъ мѣсто подписа положить своею рукою знакъ (св. креста), и то въ притомности всѣхъ трехъ свѣдковъ. Для большои пещности повиненъ въ такомъ случаю оденъ свѣдокъ подписати имя завѣщателя съ примѣчаніемъ, що ѓнъ (свѣдокъ) подписалъ (§. 580.) — *д*) Если завѣщатель не умѣе читати, то долженъ ему оденъ свѣдокъ въ притомности обохъ другихъ свѣдковъ, котори завѣщанье пересмотрѣли, тоежь перечитати и завѣщатель мае потвердити, що то есть истинно его послѣдна воля. Писатель завѣщанія може бути и свѣдкомъ (§. 581.) Священники однакожь такъ мѣрски якъ и монастырски не могутъ чуже завѣщанье писати, съ изнятіемъ наибольшой потребности, якъ: на корабли, въ часѣ великои епидеміи. (Декр. дворскій зъ дня 4. Вер. 1771. — *е*) Послѣдне распорядженье завѣщателя съ покликомъ на яке инне письмо есть тѣлько тогда важне, если тое покликане письмо ведля всѣхъ закономъ приписаныхъ формальностей есть составлене. Въ противнѣмъ случаю можна таки отъ завѣщателя згадани письменни примѣчанія тѣлько яко поясненіе его воли уживати (§. 582.)

2. Устне виѣсудове завѣщанье:

а) Кто приписани для письменного виѣсудового завѣщанья формальности заховати не може або не хоче, може устно завѣщати (§. 584.) — *б*) Кто устно завѣщае, обовязанъ при трехъ здѣбныхъ (правосильныхъ) свѣдкахъ, котори разомъ мають присутствовать и бути въ состоянію посвѣдчити, що въ особѣ завѣщателя не зайшолъ ніякій обманъ ани ніяка оншибка, свою послѣдну волю заявити. Не есть виравдѣ потрѣбно, но порадно, щобы свѣдки або всѣ разомъ, або каждый для себе списалъ або велѣлъ списати заявленье завѣщателя (§. 585.) — *г*) Щобы устне завѣщанье було правосильне, должно на желанье каждого, кому на томъ залежитъ, зложенымъ подъ присягою выреченьемъ всѣхъ трехъ, або если бы одного зъ нихъ не можна вже переслухати, хотъ прочихъ двоухъ свѣдковъ, бути потвержене (§. 586.)

3. Судове завѣщанье:

а) Каждому завѣщателю вѣльно передъ судомъ письменно або устно завѣщати. Письменно завѣщанье долженъ (въ такомъ случаю) завѣщатель хотъ власноручно подписати,

и судови лично отдати. Судъ обовязанъ завѣщателя увагу звернути на тое, що ѓнъ мае власноручно подписатися, потѣмъ грамоту урядово запечатати, и на обвертцѣ примѣтити, чіе завѣщанье тамъ схоронене. Кромѣ того обовязанъ судъ составити о тѣмъ дѣлѣ протоколъ, и грамоту въ актахъ сховати, а завѣщателю на тое посвѣдченье (о здѣланѣмъ въ судѣ и тамже зложенѣмъ завѣщанью) выдати (§. 587.) Таки завѣщанья можна робити передъ каждымъ повѣтовымъ судомъ, хотай бы завѣщатель до того суда не належалъ. — *б*) Если завѣщатель свою волю устно (передъ судомъ) объявити хоче, то его заявленье мае протоколярно списатися, и съ тымъ такъ само, якъ въ случаю подъ *а*) наведенѣмъ поступити (§. 588.) — *г*) Судъ, который письменне або устне завѣщанье пріймае, долженъ хотъ зъ двоухъ урядовою присягою связанныхъ судовыхъ лицъ состояти, зъ которыхъ особѣ одна мае судейску власть въ тѣмъ мѣсци, где завѣщанье дѣется. Мѣсце другого судебного лица, кромѣ судіи, могутъ такожь два инни свѣдки заняти (§. 589.) — *д*) Въ случаю потребности (и пр. недуги) могутъ опредѣлени выше особы до помешканья завѣщателя удатися, тамъ его послѣдну волю письменно або устно пріяити, и посемъ о цѣломъ дѣлѣ съ опредѣленіемъ часа и мѣсца протоколъ здѣлати (§. 590.)

4. О свѣдкахъ при завѣщанью:

Ведля закона не могутъ бути свѣдками при завѣщанью: *а*) Члены чина монастырского, молодцѣ ниже 18 лѣтъ, женщины, безмысли (Sinnlose), слѣпни, глухи або нѣми, а посемъ тѣи, котори языкъ завѣщателя не розумѣютъ (и пр. нѣмецъ у русина або поляка) (§. 591.) Секуляризовани монахи суть однакожь важными свѣдками при завѣщаніяхъ. (Дворскій декретъ зъ 20. Мая 1785.) — *б*) Люде, котори про обманство (Trug) або инну збродню захланности (Verbrechen aus Gewinnsucht) остали засуджени (§. 592.) — *г*) Наслѣдникъ и той, которому щось записано (Erbe und Legatar) есть во взгляду на записану ему часть нездѣбный свѣдокъ, такъ само его жена, родичи, дѣти, сродники (Geschwister), и въ тѣмъ степени повинovati (швагрове, шурины, affines, Verschwägerter) особы, и оплачени служащи (§. 594.) — *д*) Если завѣщатель тому, который его завѣщаніе пише, або его плюбнои женѣ, дѣтямъ, родичамъ, сродникамъ (Geschwistern), и въ тѣмъ самѣмъ степени повиноватымъ щось записуе; то должно завѣщанье, щобы було важне, бути власною рукою завѣщателя подписане, або черезъ трехъ важныхъ свѣдковъ потвержене. Тое потрѣбно и для запевненья записи для лицъ подъ *г*) згаданныхъ (§. 595.)

5. Ограниченьямъ общого закона не поддежатъ завѣщанья, котори составляются на мори и на мѣсцяхъ, где пануе зараза або инни заразливи епидеміи, и въ такихъ

случаяхъ суть важными свѣдками такожь монахи, женщины, и молодці ниже 18 лѣтъ. Въ такихъ случаяхъ треба только двоихъ свѣдковъ, съ которыхъ одинъ може писати завѣщанье; а въ небезпеченствѣ заразы не потребно, чтобы оба разомъ были притомни. Но по шесть мѣсяцахъ по скбиченой морскои подорожи або зарафъ тратятъ таки завѣщанья свою силу (§§. 597—599.)

6. Если завѣщатель одно изъ наведенныхъ и выразно приписаныхъ условій не выполнитъ, то его завѣщанье есть неважно (§. 601.)

III. Правонаслѣдія:

Законни наслѣдники суть: 1. Законни сродники (consanguinei) завѣщателя, именно: а) Его дѣти (законни), которымъ цѣла спадщина належится; а если дѣти померли, то ихъ законни дѣти, внуки и пр. (§§. 732—734.) — б) Его родичи и ихъ потомки, если завѣщатель нѣякихъ потомковъ не лишае (§§. 735—737.) — в) Его дѣды и ихъ потомки, если родичи и ихъ потомки вымерли (§§. 738—740.) — д) Прадѣды и ихъ потомки, если зъ трехъ первыхъ линій никого не ма (§§. 741—743.) — е) Други прадѣды и ихъ потомки, если никто зъ выше згаданныхъ не жие (§§. 744—747.) — ж) Трети прадѣды и ихъ потомки, если зъ первыхъ пять линій никто не жие (§§. 748—750.) (Законъ гражданскій опредѣлае точно наведени роды законныхъ наслѣдниковъ.) Дальши сродники (отъ наведенныхъ шесть линій суть отъ законного наслѣдія выключени (§§. 751.)

2. Легитимовани дѣти, съ певными ограниченьями (ср. §§. 752—753.)

3. Дѣти незаконни мають законне право наслѣдія въ мастку матерѣ, но до мастку отца не мають нѣякого права (§. 754.)

4. Прибрани дѣти (Wahlkinder, Adoptivkinder) мають таки сами права, якъ и законни дѣти (§. 755.)

5. Родичи легитимованныхъ дѣтей мають таке саме право до спадщины своихъ дѣтей, якъ и законовѣнчани родичи. Если же дитина не остала легитимована, то до еи спадщины мае право только мати, отецъ съ своими потомками и пр. есть выключеный. Такожъ и родичи, котори собѣ дитину прибрали (Wahleltern), не мають права до спадщины прибраной дитины, только его природна родина (§. 756.)

6. Оставшій супругъ (мужъ або жена) завѣщателя мае право только до певной части спадщины завѣщателя и то только на доживотье (т. е. до своей смерти), именно: если по завѣщателю остане меньше якъ трое дѣтей, до четвертой части, если же остане трое або больше дѣтей, до ровной части съ дѣтьми, н. пр. коли остане 4-о дѣтей, до пятой части, если остане 5-о дѣтей, до шестой части и т. д. Властителями

же тои черезъ оставшого супруга до смерти уживаной части наслѣдія завѣщателя, суть дѣти. (Ср. §§. 757—759, котори дальши дотични приписы содержатъ.)

Если по якѣмъ чоловцѣ не остане нѣякій законный наслѣдникъ, то его маетокъ бере камера (§. 760.)

Отъ наведеного права наслѣдія изняти суть въ певномъ взглядѣ спадщины по католическихъ священникахъ. Отсылаючи любопытного або интересованого читателя до взглядныхъ политичныхъ державныхъ и краевыхъ законѣвъ примѣчаю только найважнѣйше: а) Клирикъ гр. каѣ., по которѣмъ остане вдова або сироты, робитъ завѣщанье ведля общего закона. б) Если же завѣщатель (гр. каѣ. священникъ) булъ безженный, и въ постоянной службѣ поставленный (н. пр. яко епископъ, крылошанинъ, парохъ, капелянъ мѣсцевый и т. п.), то одна часть его спадщины належится Церкви, при которой булъ поставленный, друга часть убогимъ взглядной мѣсцевости, а трета часть родинѣ завѣщателя. Если же завѣщатель (безженный гр. каѣ. священникъ) не малъ постоянной посады, н. пр. якъ парохіальный сотрудникъ, завѣщатель, и т. п., то одна часть его спадщины належится убогимъ, а двѣ трети части родинѣ. в) Капеляны войскови завѣщаютъ ведля общего закона.

IV. Ограниченье и знесенье послѣдней воли:

Завѣщатель не есть своимъ завѣщаньемъ связаный, онъ мае право свое завѣщанье ограничити, переменить або и цѣлкомъ знести, хотя бы въ своемъ завѣщанью або кодицилю выразно сказалъ, що всяке пѣзнѣйше противне распорядженье мае яко неважно уважатися, только треба, чтобы въ пѣзнѣйшѣмъ распорядженью тое ограниченье выразно откликать (§. 716.)

1. Завѣщатель може свое завѣщанье ограничити: а) Якимсь условіемъ, отъ которого право наслѣдія певной личности зависимымъ робитъ, н. пр. Я записую Аннѣ Н. 1000 зол. если другій разъ за мужъ не поиде. Зо взгляду на таки условія однакожь приписуе законъ: 1. условія совсемъ непонятни (незрозумѣли) уважаются яко не поставлени; 2. условія, которыхъ выполнение есть не можливе або не позволено, уважаются такожь яко не поставлени; 3. можливи и позволены условія должень той, кому суть поставлени, исполнити, въ противнѣмъ случаю не мае до записанон му подъ условіемъ спадщины нѣякого права; 4. условіе, чтобы особа, которой завѣщатель щось записуе, остала безженною, уважаея яко не поставлена; только вдова, (або вдовецъ) котора вже мае одну або больше дѣтей, обовязана тое условіе сполнити, отъ которого обовязка свободна только тогда, если бы еи дѣти померли. Завѣщатель може однакожь важно поставити условіе, чтобы особа, для которой

ѡнь щось записуе, не заключила супружество съ певнымъ, опредѣленнымъ лицомъ. Н. пр. я Аннѣ Н. записую 10 моргѡвъ орного поля, положенного въ Н. пѡдъ ч. кат . . . пѡдъ условіемъ, що не пѡйде за Гриця Доливайка. 5. Если условіе въ завѣщанью поставлене еще за житъя завѣщателя остало сполнене, то его исполненіе по смерти завѣщателя есть тѡлько тогда потребне, если оно есть можливе, н. пр. Я записую мою изъ 2000 дѣлъ а 5600 томѡвъ состоячу бібліотеку Сѣменицу духовному въ Н., пѡдъ условіемъ, що тоежь въ день моего крещенія и рукоположенъя (дня . . .) въ моемъ намѣренію о отпаву бож. літургїи постарася. б) Часомъ. Если завѣщатель свое распорядженіе певнымъ часомъ ограничае, а неможна знати, чи той часъ прійде чи нѣтъ (н. пр. я Н. записую Н., коли оженится), то уважаея тое ограниченіе яко условіе, и коли той часъ наступитъ, вступае наследникъ въ свои права, если же есть очевидно, що той часъ прійти не може, то тое условіе уважаея яко непоставлене. 2) Приказомъ, т. е. если завѣщатель право наследія зробилъ зависымъ отъ выполненъя якогось ему даного приказа, то тойже мае до наследія право ажъ тогда, коли той приказъ исполнить: съ изнятїемъ если бы выполненіе того приказа було неможливе або непозволене (§§. 695—712.)

2. Завѣщатель може свое завѣщанье знести: а) Новымъ завѣщаньемъ. Если завѣщатель составитъ нове завѣщанье або кодициль, то давнѣйше завѣщанье и кодициль, (або кодициль) стаются неважными, о скѡлько новому спротивляются, хотяи бы въ давнѣйшѡмъ завѣщанью було выразно сказане, що всяке пѡзнѣйше распорядженіе буде не важне, если тѡлько тое ограниченіе (тая клязуля) въ новѡмъ завѣщанью выразно остала откликана. б) Черезъ важне откликанье давнѣйшого завѣщанья, которе откликанье може бути або выразне, при чѡмъ належитъ заховати всѣ условія до важного завѣщанья потребни, або молчаливе, если завѣщатель н. пр. въ своемъ завѣщанію або кодицилю пѡднїе розрѣже, текстъ перекрїслить, зничить и т. п. — або догадгове (вѣроятне), н. пр. если завѣщатель малъ у Николая долгъ, и той Грипѣви записалъ, но посемъ той долгъ судово одобралъ и на свои потребности обернулъ и т. п. — 2. Если наследники завѣщаніемъ опредѣлени взглядне наследіе приняти нехотятъ. (Ср. §§. 713—726.)

Если по кимъ найдеса бѡльше завѣщаній або кодициловъ, а не знати, котори суть давнѣйши, а котори новши, то они суть всѣ важни въ тыхъ точкахъ, въ которыхъ собѣ не спротивляются.

Примѣчаніе: Отець може свою дитину отъ наследія выключити: а) Если однаде отъ христіаньства (но

тое право закономъ зъ дня 25. Мая 1868 арт. 8. знесене); б) если завѣщателя въ нуждѣ находящогоса безъ помочи лишила; 2) если про збродню на доживотню або 20лѣтню вязницю остала засуджена; 4) если обще соблазнительне житье уперто провадитъ (н. пр. доня пустилася на широкій свѣтъ, сынъ біяткою и пїяткою дни свои наполняе и т. п.) Ср. §. 768. Въ прочѡмъ отсылаю до общон книги законѡвъ гражданскихъ, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch §§. 531—858. Ср. Взор. XII.

3о взгляду на штемплѣ треба памятати на штемплѣвый патентъ.

Примѣчаніе 2. О иныхъ письмахъ въ мірскихъ (обывательскихъ) справахъ случающихся, якъ: договорахъ (контрактахъ), квитяхъ, вексяхъ и т. п. писати переходить задачу сего письма. Любопытный читатель найде отвѣтне поученіе въ слѣдующихъ сочиненіяхъ: Andreas Haidinger's, Selbstadvokat, 12. Auflage. Wien 1876, Manz'sche k. k. Hof-Verlags- und Univ. Buchhandlung.

Hämmerle Heinrich (k. k. Bezirks-Hauptmann), Handbuch für die Gemeinden über den selbständigen und übertragenen Wirkungsbereich. Mit 200 Form. Wien, bei Manz — Polski adwokat domowy, tomów 2. Lwów 1875.

Друга часть.

О урядовомъ стилю въ справахъ духовныхъ.

§. 15.

Подѣлъ росправы.

Различни урядови письма, котори священникъ яко душпастьеръ составляти мае, относятся: I. до его личности; II. до его бенефиціи; III. до справованья душпастьерского уряда; IV. до дотаций и приходѡвъ душпастьера; V. до имѣнїя церковного. Въ тѡмъ порядку буде переведена росправа о урядовомъ стилю въ справахъ духовныхъ, а при кѡнци VI. подасться руководство о веденію канцеляріи парохїальной.

I. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до личности душпастьера.

§. 16.

1. Прошеніе о принашиѣ до сшана духовного.

Кто стану духовному посвятитися желае, долженъ удасться до взглядного Епископа (Консистерїи). о принатїе до

епархіального сѣменища (або о удѣленіе ему сертификата), або если хоче бути монахомъ, до Настоятеля монастыря.

Кто до духовного сѣменища принятымъ бути желае, долженъ въ своемъ прошенію предложить:

1. Метрику (свѣдоцтво крещенія и миропомазанія), котора показуе вѣкъ просителя и доказуе, що ђнъ есть законно-рожденный, гр. каѳ. обряда, и до епархій, въ которой сѣменище принятымъ бути желае, належитъ. — 2. Школьни свѣдоцтва, що проситель убѣдчилъ съ добрымъ успѣхомъ нормальни и гимназіальни школы, и зложилъ испытъ доспѣлости. (Въ новѣйшихъ часахъ „нужды ради“ пріймають до сѣменища и безъ испытъ доспѣлости.) Межи тыми свѣдоцтвами должно находится послѣдне свѣдоцтво изъ нормальныхъ шкѳлъ, всѣ свѣдоцтва зъ обохъ курсѳвъ шкѳлъ гимназіальныхъ, и (если есть) свѣдоцтво доспѣлости. — 3. Свѣдоцтво убожества (отъ уряда громадского або отъ пароха выдано и черезъ ц. к. староство затверждено) доказующе, що проситель не есть въ состоянію своими средствами въ часѣ студій богословскихъ удержатися. — 4. Свѣдоцтво нравственности отъ пароха выдано а ц. к. староствомъ затверждне, доказующе, що проситель въ церковномъ и политичномъ взглядѣ есть чистый. Звычайно пріймаеся однакожь и свѣдоцтва тѳлько отъ пароха або декана выданы. Сынови пароха выдае тое свѣдоцтво деканъ. — 5. Свѣдоцтво лѣкарске доказующе, що проситель есть свободный отъ всякой недуги (природной або хроничной), котора бы го робила нездѳбнымъ до справованья должностей духовного стана, и що есть щепленный або природну оспу перетерпѣлъ — 6. Свѣдоцтво ц. к. староства, що проситель не належитъ до связи войсковой, бо або ставалъ до ассентирунку и осталъ за нездѳбного на всегда або на часѣ узнанный, або инымъ способомъ отъ службы войсковой освобожденный. Того свѣдоцтва не потребуе кандидатъ, который еще не прійшолъ до первой кляссы ассентирунковой.*) — 7. Если проситель зъ

*) Ведля §. 1. закона зъ дня 5. Студія 1868 обовязанъ каждый до воинской службы здѳбный австрійскій пѳдданный до личного сполненья тѳи службы. Изняти суть отъ чинной службы войсковой (Präsenzdienstpflicht) ведля §. 25. „кандидаты стана духовного каждой законно узнанои церкви и религіійного общества, если тѳи (кандидаты) до линіи або до обороны краевой остануть одобрени, то получаютъ на ихъ прошеніе отпустку (Urlaub) для продолжанья богословскихъ студій. Коли получаютъ высши священія (рукоположенье), взглядно же остануть въ душпастврствѣ поставлени, записуеся ихъ до списа капелянѳвъ войсковыхъ, и на случай войны, по

инной (чужои) Епархій походитъ, долженъ въ прошенію заявити, що его поведовало опустити родиму епархію, и обѣцати, що если сподоватъ запевненье принятія до взглядной епархій, постарается о отпустку отъ своего епископа, и туюжь додатково предложитъ. — 8. Кто до монастыря принятымъ остати хоче, долженъ выказатися свѣдоцвомъ отъ

мѣрѣ ихъ войсковой должности, могутъ яко душпастврѣ въ линіи (stehendes Heer oder Kriegsmarine) або въ оборонѣ краевой (Landwehr), або при больницахъ (войсковыхъ) до (войсковой) службы остати покликанными. Если же тѳи кандидаты богословски студія и духовный станъ залишатъ (або зъ него остануть выключени, и пр. зъ сѣменища выдалени), то належитъ ихъ до чинной службы войсковой покликати“. — Законъ опредѣляе такожь, кто мае розумѣтися пѳдъ кандидатомъ стана духовного, и якъ ђнъ тое свое отношенье мае доказати, опредѣляючи въ §. 41. Инструкціи до переведенья закона обороны (Instruktion zur Durchführung des Wehrgesetzes) слѣдующе: 1. Пѳдъ кандидатами стана духовного католической Церкви розумѣются, а) тѳи, котори отъ настоятеля епархій до его духовного сѣменища (Priesterseminar) остали приняты, б) котори въ одобренѳмъ отъ Церкви монастыри остали пострѣжени (eingekleidet), — въ обохъ случаяхъ, если отдаются студіямъ богословскимъ, або г) котори богословски студія въ публичномъ учебномъ заведенію яко екстернисты посѣщаютъ, посемъ д) тѳи кандидаты стана духовного греко-католического и греко-восточного обряда, котори студія богословски вже скѳнчили, но еще священія (рукоположенье) не получили. — 2. Доказъ права до освобожденья отъ чинной службы войсковой состоитъ для пѳдъ г) наведенныхъ: въ письменномъ запевненію настоятеля епархій, що ђнъ ихъ по скѳнченію студій хоче принять до своего клира епархіального, и въ подтвержденію, що они съ задовольняющею пильностію и успѣхомъ богословскимъ студіямъ отдаются и що зо взгляду на ихъ поведеніе ничъ противного не зайшло; для пѳдъ д) поименованныхъ: въ свѣдоцтвѣ ихъ епархіального настоятеля, що они суть еще клириками епархіальными; а для пѳдъ а) и б) поименованными: въ письменномъ подтвержденію настоятеля сѣменища або монастыря, що кандидатъ одно и которе изъ тыхъ условій исполняе. — 3. Кандидаты стана духовного греко-католического и греко-восточного вѣронсповѣданія, котори въ протягу трехъ лѣтъ по скѳнченію богословскихъ студій мѣсце душпастврске не получили або не приняли, або котори по уплывѣ згаданого трилѣтного речинця хоть одно высше священіе не получили, не мають права до освобожденья отъ чинной службы войсковой“. Если про тое

епископа своей родимой епархіи, и отъ епископовъ, въ которыхъ епархіяхъ онъ по сконченіи 15-омъ році жизни долше якъ рѣкъ перебивалъ, о своемъ рожденіи, вѣку, станѣ, поведеніи и вѣдомостяхъ, и що на немъ не тяжить ніяка цензура церковна. (Ср. Helfert, Geistl. Geschäftsstyl, Prag 1864. S. 111.) Взор. XIII.

когось до сѣменища пріймутъ, и онъ яко клирикъ остане до ставки покликаный, то долженъ непремѣнно ставитися, но въ своемъ часѣ (т. е. передъ ставкою) просити у ц. к. староства, до которого належитъ и то посредствомъ политической власти, где перебиваетъ, о евентуальне признание ему привилегій §. 25. закона обороны; то если го возьмутъ до войска, онъ може дальше посѣщати свои студіи и остати въ сѣменищи и тогда, коли бы война выбухла. (§. 40. Инстр.) Клирики угорски однакъ, которыхъ въ прочемъ сказане такожь тычнтся, могутъ въ часѣ войны до чинной службы войсковой бути покликани ведля распорядженія угорск. Министерства краевой обороны зъ дня 1. Сѣчня 1870, ч. 35, которе подъ ч. 11. каже: „Die dem geistlichen Berufe angehörigen Individuen, sind, mögen sie erst ihre theologischen Studien fortsetzen, oder bereits eine höhere Weihe erhalten haben, gleichfalls einzureihen, und bei gleichzeitiger, nach Ablegung des Fahneidees zu erfolglicher Befreiung vom wirklichen Dienst, auf Friedenszeit zu beurlauben“. (Ср. Dr. Jos. Symersky, Die Verehelichung der Militärpersonen, Olmütz 1874, S. 20. Note) — Близиши условія, котори для признанія ласки §. 25. зак. обор. исполнити належитъ, приписуе законъ обороны, до которого отсылаю, и о томъ еще при случайности росправы о перепискахъ душпастыря въ справахъ войсковыхъ буде бесѣда. Тутъ примѣчаю еще слѣдующе: Ведля §. 40., точка 2. Инструкціи мае кандидатъ стана духовного только тогда право просити о привилегіи §. 25. з. о., если въ день, коли малъ ведля общого закона до ассентирунку ставати, находился вже въ связи клирикальной и. пр. въ Сѣчню 1875 малъ ставати, до ассентирунку, а въ Вересни осталъ до сѣменища принятый; если же ктось вже осталъ до войска отданный, и. пр. 25. Вересня 1875, товже 26. Вересня 1875 не мае права до §. 25. з. о. и не може бути принятый до сѣменища. Въ слѣдствіе того показался бракъ клира, и австрійски епископы просили много разъ о змѣненіе того закона, но долго безъ успѣха, ажъ новѣйшими часами получило тое загальне право милостивымъ влѣяніемъ Его Величества Цѣсаря хотъ въ части для Церкви користне поясненіе, въ слѣдствіе чого теперъ и таки кандидаты, котори вже до войска остали одобрени або сами яко охотники вступили, а потѣмъ стану духовному посвятились, могутъ получить привилегіи §. 25. если только они въ році, коли порядочно

§. 17.

2. Прошеніе о выробленье шишла шишла.

Кто до рукоположенія припущенымъ бути желаетъ, долженъ мати заповнене матеріальне удержанье (ср. Паст. богосл. §. 20. ст. 33.), и для того, если тое инымъ способомъ zabez-

до ассентирунку ставитися мали, вже до связи клирикальной належали, взглядно яко порядочно слушателѣ богословія по закону записани були. Понеже есть то рѣчь для клира обще занимательна, наводжу двѣ интимаціи до сего предмета относящия, котори я яко настоятель сѣменища Вѣденскаго получилъ именно отъ Митр. Консисторіи Львовской, и отъ ц. к. генеральной Команды Львовской.

Митр. Конс. Львовска заудѣлила сюда подъ днемъ 25. Сѣчня 1877, ч. 340 слѣдующе: Wohlehrwürdiges Seminar Rektorat! Die hohe k. k. Statthalterei hat mit dem Erlasse vom 6. Jänner 1877, Z. 58966 nachstehende Abschrift des Reskriptes Eines hoh. k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht dtto 2. Dezember 1876, Z. 18539 auher mitgetheilt: In Erledigung des Berichtes vom 4. Dezember l. J., Zahl 52418 beehre ich mich Eurer Excellenz zu eröffnen, dass ich mich nicht in der Lage sehe, die Begünstigung des §. 25. des Wehrgesetzes für die Priesterstandskandidaten Josef Kotecki, Korporal in der Reserve des 77. Inf.-Regimentes und Leo Lucki, Korporal in der Landwehr im Wege der betreffenden Ministerien zu erwirken, da seit der Assentierung derselben bereits mehrere Jahre abgelaufen sind und diese Central-Stellen, wie aus mehrfachen Verhandlungen bekannt ist, an der Anschauung festhalten, das selbst die gnadenweise Zuerkennung der Begünstigung des §. 25. des Wehrgesetzes nur dann angestrebt werden kann, wenn der Kandidat die theologischen Studien mindestens im Kalenderjahre seiner Assentierung angetreten hat“. Hievon wird das wohlehrwürdige Seminar-Rektorat zur Wissenschaft und Kenntnissnahme der günstigen Anschauung dieser hoh. Centralstelle für derartige Fälle der militärpflicht. Kandidaten aus der VIII. Gymn.-Klasse verständigt. Lemberg, am 25. Jänner 1877. M. Malinowski, Official.

А съ повода сюда относячогося до в. ц. к. Минист. войны поданого прошенія наступила слѣдующа в. допись: Vom k. k. General Commando in Lemberg. Milit. Abt. Nr. 338. An das hochwürdige Rectorat de griechisch-katholischen Clerikal-Seminars in Wien! Lemberg, am 18. Jänner 1878. Das k. k. Reichs-Kriegs-Ministerium findet einvernehmlich mit dem k. k. Ministerium für Landes-Vertheidigung mit Erlass vom 10. d. Monats Abth. 2. Nr. 8365 ex 1877 dem Theologen des 3. Jahrganges des griechisch-katholischen Clerikal-Seminars in Wien Michael Dzerowicz,

печене не мае, просити о удѣленіе ему титла стола зъ фонда религіи. О тое проситъ або самъ кандидатъ свою консисторію и приключаетъ до прошенія всѣ въ §. 16. 2.) наведени свѣдоцтва школьны, кромѣ того письмо отсутствительна (absolutorium) зъ укѣнченыхъ студій богословскихъ и нововыставлени свѣдоцтва убожества и здоровья: або дѣся тое посредствомъ ректората сѣменица, который всѣ згадани свѣдоцтва укѣнчившихъ богослововъ консисторіи предлагаетъ съ загалнымъ прошеніемъ о выробленіе для нихъ титла стола. Консисторія же относится въ томъ изгладѣ до краевого ц. к. Намѣстничества, которе засягнувши своимъ способомъ потрібни вѣдомости о политичномъ поведенію просителя титло стола удѣляетъ. Ведля §. 15. закона зъ дня 7. Мая 1874 (В. З. Д., ч. 50.) удѣляетъ правительство титло стола зъ религіи фонда толькы такимъ кларикамъ, котори суть здѣбни до осягненія уряда церковного; а тойже законъ wymagaе въ §. 2. до осягненія церковныхъ урядовъ и бенефицій слѣдующи условия: австрійске обывательство, въ нравственномъ и политичномъ отношеніи безнаганне поведеніе, и тѣмъ особни здѣбности, котори въ законахъ державныхъ для певныхъ церковныхъ урядовъ и бенефицій суть приписани. (Зо взгляду на здѣбности мае кандидатъ доказати свѣдоцтвами школьными, що укѣнчилъ школы гимназіальни и студія богословски въ Австріи.)

§. 18.

3. Прошеніе о прилшіе въ домъ пресвитеріи, о диспензу ошѣ церевонѣ къ рукоположенію, о выставленіе грамоты рукоположенія и судовласіи.

1. Епископы звывли зголошающихъ въ опредѣленомъ часѣ до рукополаганія укѣнченыхъ богослововъ безъ особенного письменного прошенія въ домъ пресвитеріи приимати, могутъ однакожь распорядити, щобы каждый кандидатъ о тое письменно просилъ. Въ такѣмъ случаю треба поступити подобно якъ въ прошенію о титло стола.

Reserve-Infanterist, Titular Korporal vom Stande des Prinz zu Holstein 80. Linien-Infanterie-Regiments nachträglich die Begünstigung des §. 25. des Wehrgesetzes zuzuerkennen, weil er die theologischen Studien noch in demselben Jahre, in welchem er nach seiner Altersklasse zur regelmässigen Stellung berufen war, begonnen hat. Hievon wird mit Beziehung auf das dortseitige Ansuchen vom 28. Dezember 1877 Nr. 160 die diensthöfliche Mittheilung gemacht, mit dem Ersuchen, den Genannten hievon bei Ausfolgung seiner Gesuchsbeilagen verständigen zu wollen. Für den Commandirenden: Dormus F. M. L.

2. Може случитися яка перепопа рукополаганья, тогда треба просити о разрѣшеніе. Розлични суть дотычни перепопы (ср. Паст. богословіе §. 20.), а межн тыми, котори частѣйше случаются, и отъ которыхъ можна разрѣшеніе получить, есть: недостатокъ законного родженія, недостатокъ лѣтъ, недостатокъ тайны, и нини на наведенѣмъ мѣсци паст. богословія вычислени. Если истинно яка перепопа заходитъ, то подаеся прошеніе до Епископа, который въ певныхъ случаяхъ самъ або своею порядочною або делегованою властію разрѣшае; въ бѣльшихъ перепопахъ подаеся прошеніе о диспензу до Престола Апостольского. Таки прошенія должны основуватися на важныхъ, правдивыхъ причинахъ, безъ которыхъ прошеніе не може остати узгладнене.

3. Новопоставленный пресвитеръ удаеся до своего епископа съ прошеніемъ о выставленіе грамоты рукополаганія и судовласіи (ср. пастырское богословіе §. 24.), письменно або устно ведля принятого въ поодинокихъ епархіяхъ звывчаю.

§. 19.

4. Прошеніе о отпустку зѣ епархіи, и о прилшіе до шинои епархіи.

1. О отпустку изъ епархіи можна просити або на певный часъ и въ опредѣленой цѣли, н. пр. для рукополаганія отъ чужого епископа, або на всегда, т. е. для совершенного разрѣшенія и отпущенія изъ связи дотеперѣшной епархіи.

Въ прошенію о довременну отпустку (litterae dimissoriales або testimoniales ср. §. 21. паст. богословія) треба навести: а) Причину для которой проситель хоче отъ чужого епископа рукоположеніе прияти, б) имя епископа, который мае рукополагати, г) якій чинъ проситель хоче прияти.

Въ прошенію о всегдашню отпустку зѣ епархіи (Exeat) треба навести: а) Причину оставленія родимой епархіи, б) запевненіе прияти до епархіи отъ епископа, до которого проситель хоче перейти, г) свѣдоцтво поведенія и въ загалѣ дотеперѣшного дѣйствованія. — Если кто хоче удатися до заграничной епархіи, н. пр. зѣ Австріи до Угорцины, долженъ кромѣ того выказатися позволеніемъ краевого ц. к. правительства. (Auswanderungs-Bewilligung) Ср. Взор. XIV.

2. Прошеніе о прияти до чужой епархіи мало розличаеся отъ попередного, въ немъ треба навести причины опущенія родимой епархіи, выказатися свѣдоцтвами школьными если иде о прияти до сѣменица, и прочими въ томъ случаю (ср. §. 16.) потребными свѣдоцтвами, а если о прияти до чужой епархіи священникъ проситъ, свѣдоцтвами о доте-

перѣшнѣмъ дѣйствованью и поведенію; въ кѣнци треба при-
мѣтити, що проситель получивши заевненье принятія въ
желаему епархію выстараея о всегдашню отпустку отъ сво-
его дотеперѣшного епископа и тоежь предложить. Ср.
Взор. XV.

§. 20.

5. Прошеніе о довременну ошлушску, и донось о при-
бышью чужого священника.

1. Яко пастырь своен громады обязанъ душпастырь
всегда и постоянно межи вѣрными его духовному веденію по-
рученными перебивати, (ср. наст. богословіе ст. 39.) если про
тое выпадѣ ему гдѣсь отдалитися, но долженъ о отпустку
просити. Ведля обще принятого звычайя може деканъ подвласт-
нымъ священникамъ удѣлити отпустку на 8 дней, на долшій
часть треба позволенья Епископа. Н. пр. Перемыска Еп. Кон-
систерія позволила деканамъ рѣшеніемъ зъ дня 7. Лютого
1828, ч. 219 удѣлити отпустку на 8 дней, — рѣшеніемъ зъ
дня 18. Марта 1843, ч. 801 тѣлько на 6 дней. Теперѣшни законы
миѣ не знаеми. Въ прошенію о отпустку треба навести:
а) Причину, для якои проситель хоче отдалитися, и. пр. до ку-
пелей; б) мѣсце, куда хоче удатися; в) часъ, якъ долго намѣ-
ряе тамъ остати; д) способъ якимъ въ часѣ его отсутствія
его душпастырски должности остануть сполнени, и. пр. су-
сѣдный священникъ къ тому обязанъ. Таки прошенія по-
дають parroхи посредствомъ декана, который тѣнжъ прово-
ждаетъ (конкомитуте) въ особнѣмъ справозданью, (николи на
самѣмъ прошенію) подтверждаючи истину наведеныхъ въ про-
шенію причинъ, особливо же згадуючи, якимъ способомъ и
черезъ кого душпастырство въ часѣ небытности parroха буде
заступлене.

2. Для захованья порядка и занобѣгненья возможнымъ
соблазнамъ приказано, чтобы каждый священникъ малъ свое
постоянне мѣсце побыта; а если тое позволеннымъ и закон-
нымъ способомъ на коротшій або долшій часъ змѣнитъ, и до
чужои parroхи прійде, обязанъ взглядный parroхъ о тѣмъ
безъ наименьшой отволоки донести декану а деканъ епископу.
Священству Перемыска Епархіи пригадую распорядженье
Перемыска Еп. Консистерія зъ дня 28. Марта 1874 взгля-
домъ поступованья съ Холмскими священниками.

II. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до бенефицій.

§. 21.

1. Прошеніе о приуценьѣ до испыта конкурсового и о
освобожденьѣ ошъ шогожь.

1. Каждый священникъ, который постоянно душпа-
стырскую посаду получить хоче, обязанъ найперше поддатися
конкурсови parroхіальному, а чтобы тое мѣгъ здѣлати, дол-
женъ удатися до своен консистеріи съ отвѣтнымъ про-
шеніемъ. — Ведля законѣвъ церковныхъ (Соборъ Трид. зас.
24. гл. 18. о реф.) повиненъ бы властиво на каждую душпа-
стырскую посаду по ен законѣмъ опорожненью особный кон-
курсъ бути росписанный, и на каждую такую посаду особный и-
спытъ конкурсовый отбыватися. Однакожь тое получене съ
великими трудностями, для того выробилася въ австрійскихъ
епархіяхъ практика, що въ каждой епархіи отбываея два
разъ на рѣкъ¹⁾ загалный испытъ конкурсовый що до науки,
и кто при тѣмъ испытѣ остоитъ, мае право убѣгатися о бене-
фицію. Уставъ для канонического конкурса при обса-
дженью бенефицій душпастырскихъ обвѣщенный въ Архі-
епархіи Львовской подъ днемъ 13. Марта 1871 до ч. 1599 а въ
Епархіи Перемыска подъ днемъ 23. Жолтня 1867 до ч. 89.
(орд.²⁾), до которыхъ для близшой информации отсылаю.

До испыта конкурсового дотычно богословской на-
уки може бути допущеный тѣлько той священникъ, кото-
рый наименьше три роки въ душпастырствѣ або въ иныхъ
обязанностяхъ церковныхъ добре заслужилъ (арт. 16. Львов-
ского а 17. Перем. устава), кто про тое тому условію задосытъ-
учинилъ, долженъ передъ речивцемъ испыта (хоть мѣсяць) свое
прошеніе о приуценьѣ до испыта конкурсового посредствомъ
вглядного уряда деканального до Консистеріи подати, и если
тое позволенье отъ Консистеріи получить, може до испыта
ставитися. Въ прочѣмъ суть тѣи прошенія цѣлкомъ поединчи,
наводится въ нихъ дотеперѣшное дѣйствованье отъ часа ру-
коположенья, и заслуги, если яки мати мнится, а деканъ тое
прошеніе по совѣсти конкомитуте. Изъ здѣланого испыта кон-
курсового получае кандидатъ свѣдоцтво, которе есть важне
на шѣсть лѣтъ, и на его основѣ може кандидатъ черезъ 6

¹⁾ Въ Львовской АЕпархіи и въ Епархіяхъ Перемыска
и Пряшевской при кѣнци мѣсяцей Червня и Вересня.

²⁾ О тѣмъ предметѣ ср. Право церковне.

лѣтъ на всѣ душпастырски на конкурсѣ выставлени бенефиція подаватися, если тое право ему выразно не остане на якійсь часть ограничено.

2. Свободни отъ испытанія конкурсового що до наукъ суть: *а)* Поставлени дѣйствующи испытыватели синодальни або просинадальни, *б)* учитель св. богословія и религіи при высшои гимназіи. Тѣи могутъ, доки одно изъ згаданныхъ условій законно (бо н. пр. мѣстосинадальному испытывателю не минуль часть, т. е. 3 лѣтъ, на который законно булъ поставленый) сполняютъ, безъ испытанія конкурсового подаватися на бенефицію.

3. Кто отъ испытанія конкурсового наукового освобожденнымъ бути желяе, повиненъ о тое свою консисторію просити, а тое увѣльненіе може епископъ по выслушанью мнѣнія хоть трехъ синодальныхъ або мѣстосинадальныхъ законно поставленныхъ испытывателей удѣлити: *а)* Исполнившимъ дѣйствіе испытывателя синодального або мѣстосинадального, учителя св. богословія або катихита при высшои гимназіи; *б)* докторамъ св. богословія; *в)* сдѣлавшимъ испытаніе конкурсовый оденъ разъ съ нотою простою одобренья, котори однакожь при томъ заслужились черезъ многи лѣта похвальными трудами для Церкви; *д)* въ Львовской Архіепархіи и тымъ, котори удачнымъ сочиненіемъ богословскимъ, або удачнымъ сочиненіемъ проповѣдей, або церковныхъ катихизацій отличились.

Кто одже на одну изъ наведенныхъ точекъ покликатися може, повиненъ посредствомъ своего декана (а деканъ непосредно) удатися до своей консисторіи съ прошеніемъ о увѣльненіе отъ испытанія конкурсового съ покликомъ на взглядну точку, и въ слѣдствіе того получае, если що инне не стоитъ на перепонѣ увольненіе або на оденъ разъ, т. е. доки не получитъ яку бенефицію, або на опредѣленный часть, н. пр. на три лѣта, або навсегда.

Отъ испытанія конкурсового дотычно прочихъ потребностей и свойствъ убѣгателей не може никто получить освобожденіе.

Испытанія конкурсови не сдѣлани ведля правосильныхъ законѣвъ суть неважни (*nulla et irrita*).

Примѣчаніе. Ведля §. 5. закона зъ дня 7. Мая 1874 (Вѣст. Зак. Держ. ч. 50.), мають о конкурсѣ на опорожненіи каноникаты и душпастырски посады бути выданы близини опредѣленія. Той §. звучитъ: „Für die Besetzung erledigter Kanonikate und weltgeistlicher Seelsorgerpründen ist ein Konkurs anzuschreiben. Die näheren Bestimmungen über denselben werden nach Einvernehmung der Bischöfe im Verordnungswege getroffen.“

§. 22.

2. Прошеніе о опорожнену душпастырску посаду.

Если яка дупастырская посада остала опорожнена, и черезъ взглядну консисторію на конкурсѣ выставлена, обяванъ той, кто тую посаду получить желяе, въ опредѣленомъ речинци посредствомъ своего уряда деканального (а деканъ непосредно) до консисторіи съ отвѣтнымъ прошеніемъ удатися.

Въ такомъ прошенію треба: *а)* Покликатися на дотичне обвѣщеніе консисторіи и выразити точно, ояке мѣсце кандидатъ убѣгаея. *б)* Приложити свои свѣдоцтва школьни, и то всѣ отъ послѣднаго зъ школъ нормальныхъ ажъ до абсолюторіи богословской, если въ взглядну епархіи что инне не есть распоряджено, н. пр. що досить есть предложити свѣдоцтво досѣлости и абсолюторію богословску. 2. Приложити свѣдоцтво сдѣланого испытанія конкурсового, або що кандидатъ отъ того испытанія есть свободный або освобожденный. *д)* Выказати дотеперѣшне дѣйствованіе отвѣтными письмами. *е)* Навести свои заслути, и тѣи свѣдоцтвами (грамотами) доказати, описати свои обстоятельства и инни причины, котори просителя до убѣганья о взглядну посаду побуждаютъ и управляютъ. Всѣ треба доказати правосильными письмами.

Примѣчаніе. 1. Если кандидатъ рѣвночесно убѣгаея о бѣльше парохій, долженъ о кожду парохію особне прошеніе подати, и до кождого прошенія долучити або легализовани (черезъ нотаря) отниси всѣхъ своихъ свѣдоцत्वъ, або выразно въ прошенію покликатися, що его прилоги (свѣдоцтва и пр.) находятся въ инномъ (и въ которомъ) прошенію консисторіи предложеномъ.

2. Ведля распорядженья Еп. консисторіи Перемыской зъ дня 5. Марта 1874 ч. 916 обяванни деканы въ случаю, коли якій священникъ рѣвночесно о бѣльше мѣсць стараея, до кождого прошенія приложити особну табелю свойствъ просителя, не достаточно есть покликатися на взглядну табелю одному прошенію доложу.

3. Если кто по короткомъ побытѣ въ якѣмъ деканатѣ убѣгаея о яку посаду, долженъ выказатися свѣдоцвомъ нравственности и поведенія отъ того декана, подъ которымъ передъ тымъ служилъ; бо новый деканъ не малъ еще часу его иѣзнати, и не може выдати му ведля совѣсти дотичне свѣдоцтво. (Ср. роспор. Перем. консист. зъ дня 6. Марта 1874 ч. 898.)

§. 23.

3. Прошеніе о каноничну инстишцію.

1. По минушомъ речинци предлагае консисторія узнаныхъ при испытѣ конкурсовомъ квалификаціонномъ (т. е. по до прочихъ свойствъ кромѣ науки) за здѣбныхъ на опорожнену душпастырскую посаду кандидатомъ въ уложенномъ ведля заслугъ и здѣбности порядку взгляднему патрону, который въ законно опредѣленомъ речинци одному зъ предложеныхъ на опорожнену посаду презенту удѣляе¹⁾, и тая мае бути предложена консисторіи безъ различія, кому она остане доставлена. Въ томъ часѣ проситъ презентованый кандидатъ свою консисторію о каноничну инстишцію, и коли до тонже остане возваный, мае въ опредѣленый день ставитися у своего епископа. Скорше, т. е. передъ завозваньемъ не треба ѣхати на инстишцію, бо консисторія обязана (ведля §. 6. закона зъ дня 7. Мая 1874 ч. 50) предложить презентованого кандидата ц. к. краевому правительству, и ажъ коли тое презентованому ничъ закинути не мае, може го до каноничной инстишціи припустити. (Ср. росп. Перем. консисторіи зъ дня 21. Марта 1874 ч. 1126.) До каноничной инстишціи долженъ кандидатъ (принаймѣй, о скѣлько менѣ вѣдомо, въ Перемыской Епархіи) принести власноручно написану роту присяги, котору по зложеной присязѣ подписуе и у епископа лишае.

2. Коли презентованый черезъ епископа або его законного заступника канонично инстиштованый остане, повиненъ устно, або (если приписано) письменно просити о каноничне введеніе до своего уряда (installatio), которе звычайно черезъ декана дѣсяе.

3. Деканъ доноситъ о собывшомся введенію до Консисторіи, котора въ урядовой дорозѣ поведуе введеніе нового душпастыря въ посѣданье бенефиціи (temporalia). О томъ предметѣ буде еще бесѣда.

¹⁾ „Es ist den Patronen verboten, die von ihrer Verleihung abhängigen Beneficien noch vor dem Konkurse irgend einem Kandidaten zu versprechen, und jene, denen ein solches Versprechen gemacht worden ist, sollen von den Ordinariaten gar nicht in Vorschlag gebracht werden. (Hofd. 29. Nov. 1786, 2. Jänner 1794). — Vermöge eines Hofdekretes für Westgalizien vom 6. Sept. 1799 sind die während einer Gantverhandlung ledig werdenden Kuratpfründen auf Kridagütern für diesen einzelnen Fall von dem Ordinarius zu besetzen.

§. 24.

4. Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи.

Може случитися, що два бенефиціаты (н. пр. парохіи) желаютъ взаимно свои бенефиціи замѣнити. Така замѣна бенефиціи (permutatio beneficiorum) есть законами позволена, однакъжь тѣлько тогда, коли за нею промавляе духовна користь, н. пр. суть два парохіи, зъ которыхъ оденъ слабовитый мае численну громаду въ гористой окрестности, где при наилучшой воли не есть въ состоянію всѣ свои должности належито выполнить; а другій здоровъ поставленный въ меньшой и въ кождомъ отношенію выгѣднѣйшой парохіи. Въ томъ случаю есть важна причина перемѣны бенефиціи основуючая на корысти духовной. Но щобы такой замѣнѣ бенефиціи булъ важный, потреба: а) Позволенье Епископа, который мае осудити, чи той замѣнѣ потребный позволений. б) Согласіе патрона, о которе интересовани або сами непосредно, або посредствомъ консисторіи постаратися мають. в) Если взглядне бенефиціа до двохъ епархіи належатъ, потребне есть позволенье обохъ епископовъ. д) Интересовани могутъ при замѣнѣ бенефиціи тѣлько взглядомъ тыхъ рѣчей и предметовъ угодитися, котори суть ихъ власностію; зо взгляду на маетокъ до бенефиціи належанціи, н. пр. грунта, приходы и т. п. не мають права годитися, хотий бы бенефиціи въ томъ взглядѣ не стояли на рѣвни. Но Епископъ мае право при такомъ перемѣнѣ назначити тому священникови, который зъ лучшей бенефиціи на гѣршу (матеріально) переходить, певну платню зъ взгляднею лучшей бенефиціи. е) Если оденъ изъ интересованыхъ передъ совершеньемъ перемѣны умре, то остане все въ давномъ станѣ. ж) Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи мають подати оба интересовани бенефиціаты разомъ, а если бы тое прошеніе тѣлько оденъ подавалъ, долженъ приложити письменно согласіе другого. (Ср. взор. XVI.)

§. 25.

5. Прошеніе о наданье сошрудника, и о ириняііе ризишціи.

1. Розличаемъ ведля закона двойкихъ сошрудниковъ: системізованныхъ, т. е. такихъ, котори зо взгляду на потребу (н. пр. великій обьемъ, велике число душъ и пр.) парохіи до тонже суть постоянно опредѣлени, и зъ фонда религіиного дотовани, — и приватныхъ, такожъ сопомочниками, коадьюторами (coadjutores) званыхъ, т. е. такихъ, котори зо взгляду на потребу пароха (н. пр. недугу, знемоцѣлость, старость, иностранне закономъ позволене занятіе, якъ въ думѣ держав-

нои) поставляются, и не зъ фонда религійнаго, но отъ самого пароха або парохіи суть дотовани. Системизованыхъ сотрудниковъ поставляе консисторія звычайно безъ попередного прошенія настоятеля взглядно парохіи; сотрудники такъ поставлены представляются съ грамотою консисторіи дотичному декану, который ихъ впровадження въ службу поводитъ, и они получаютъ отъ дня введенія въ службу системизовану дотацію, и ихъ должность есть всегда въ мѣсци своен службы пребывати.

Приватного сотрудника або сопомочника удержуе и дотуе взглядный парохъ, для того ведля слушности и справедливости и належится ему право именованья, но ведля права долженъ отнестися до своего епископа съ прошеніемъ, въ которомъ именуе священника, которого собъ за сопомочника желаетъ, заповняе ему принадлежне удержанье (дотацію и помешканье) выставленьемъ отвѣтной правосильной грамоты, и туюжъ епископу предкладае, и зъ почтенія для верховного пастыря, отъ которого поставленье приватного сотрудника зависитъ, наводитъ причины, яки го до того прошенія споводовали.

Еслиже иде о системизованье сотрудника въ парохіи, для которой до теперь не було системизованого сотрудника, но тое зъ повода великого объема парохіи, побольшеного числа душъ або и старости пароха и т. п. есть потребне, но парохъ ани парохіи не въ состоянію сотрудника власными средствами удержати; то повиненъ взглядный парохъ въ прошенію до консисторіи доказати потребу сотрудника, выказати законно всѣ приходы парохіи, и коли покажеться, що зъ нихъ сотрудника удержати не можна, просити о системизованье (на часть слабости, або на всегда) сотрудника зъ фонда религійнаго дотованого. Если проситель на свою недугу або знемоцѣлость (*deficientia*) покликуюся, долженъ выказатися свѣдоцтвомъ отъ лѣкаря повѣтового выданнымъ, або хотъ отъ него подтвержденнымъ.

2. Кто въ якусь бенефицію канонично осталъ впровадження, не може туюжъ ведля своен воли опустити, но обовязанъ своен бенефиції зречися, и туюжъ отдать въ руки епископа отъ которого ей получилъ. Звычайный родъ резигнації случается тогда, коли бенефициатъ получае инну бенефицію, съ которою не може задержати свою давну посаду, и въ тѣмъ случаю зрекается (резигнуе) своен дотеперѣшной бенефиції черезъ принятіе новой, не потребуе въ прочѣмъ на давну бенефицію выразно резигновати, бо тое само собою розумѣется. Инный родъ резигнації есть, коли душпастырь про важни причины зрекается бенефиції, но проситъ о платню дефицента, и о тѣмъ буде бесѣда въ четвертой главѣ въ росправѣ о дефицентахъ. Теперь иде рѣчь о резигнацію абсолютну, которая въ прочѣмъ дуже рѣдко случается, и состоитъ въ тѣмъ, що душ-

пастырь про недугу и т. п. проситъ о совершенно освобожденье отъ должностей душпастырскихъ, и не желаетъ спочинку платити (жалованья). Хотячи такъ совсемъ въ станъ спочинку вступити, долженъ дотичный бенефициатъ удатися съ прошеніемъ до своего епископа, и въ тѣмъ прошенію: а) Навести причину, про которую не есть въ состоянію дальше служити, и пр. глубокой вѣкъ, знемоцѣлость и т. п. б) доказати, що має достаточно средствъ до отвѣтного его становиску удержанья житья; в) сказати, где намѣрае въ будучности пребывати. До такой резигнації не потребне есть согласіе патрона.

III. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до справованья душпастырского уряда.

§. 26.

Переглядѣ.

Переписки душпастыря въ справахъ относячихся до его душпастырского уряда суть такъ различни, якъ и должности того званія; тутъ однакожъ буде бесѣда тѣлько о такихъ перепискахъ, котори частѣйше случаются, а именно: А) При справованью св. Таинъ; Б) зо взгляду на религіино-нравственне житье прихожанъ; Г) въ справахъ школьныхъ; Д) въ справахъ убогихъ и пенсіонистѣвъ; Е) въ иныхъ до церковного житья относячихся справахъ.

А) Переписки душпастыря при справованью св. Таинъ

§. 27.

1. Прошеніе о иозволенье крещенія Юдея.

Если удушпастыря явится еврей або еврейка, и заявитъ желаніе приняти крещеніе, обовязанъ священникъ поступити собъ съ такимъ чоловѣкомъ ведля принисѣвъ церковныхъ, и найперше удѣлити ему належиту науку христіанского вѣро- и нравоученія (ср. мое „Пастырское богословіе“ §. 386.) а коли тое совѣстно и точно здѣлалъ, удатися до консисторіи съ прошеніемъ о иозволенье дотичного еврея або еврейку крестити. Въ такѣмъ прошенію треба, навести имя, прозвище и вѣкъ крещаемого, дальше мѣсце рожденья, чи есть женатый, чи нѣтъ, чи має дѣти и въ якомъ вѣку, его занятіе; (если иде о перемѣну его имене, такожъ его свѣдоцтво рожденья (*Geburtschein*), паспортъ або инни до его личности относячися свѣдоцтва) потѣмъ свѣдоцтво, що крещаемый осталъ

въ религіи належито, и отъ кого обученый, и его заявленіе, що бнѣ не про мірски корысти, но зъ истинного переконанья (убѣжденія) о истиннѣ христ. каѳ. религіи жєлає Т. крещенія пріяты. Коли на тое прошеніе ординаріатске рѣшеніе прійде, треба собѣ ведля него поступити, и тоежь въ актахъ парохіальныхъ сохранити. Если бы крещеніе про яку нибудь причину не остало совершено, належитъ о тѣмъ донести консисторіи.

Безъ выразного позволенья ординаріата можна еврея тѣлько тогда крестити, если бнѣ прійшовши вже до пѣзнанья розума (annos discretionis) находится въ небезпеченьствѣ (опасности) смерти, и самъ зъ власной воли жєлає крещеніе пріяты, або если незаконна еврейска мати заховуючи формалности приписани декретомъ дворской канцеляріи зъ дня 13. Цвѣтня 1815*) жєлає, щобы еи дитину окрестити, и тое крещеніе про опасность смерти дитины отрочити не можно.

Въ прочѣмъ долженъ душпастырь заховати законъ державный (наведеный въ моемъ „Паст. богословію“ ст. 683—684. и ст. 905.) и церковный ср. §. 286., ст. 679.

*) Наведеный дворскій декретъ зъ дня 13. Цвѣтня 1815 ч. 6331 остальъ выданный до чешской губерніи по той причинѣ, що въ Чехахъ приходили бременни еврейски дѣвчата до христіанскихъ акушерокъ, у которыхъ породъ отбывали, и посемъ хотѣли, щобы ихъ дѣти остали крещени. Той декретъ звучитъ: „Nach den §§. 139.—148. des allg. bürg. Gesetzbuches steht das Recht und die Pflicht, die Kinder zu erziehen, den Eltern zu und die in dem §. 140. (a. b. G.) in Ansehung der Religion angedeuteten politischen Vorschriften untersagen die Taufe von Judenkindern ohne Einwilligung der Eltern. Das uneheliche Kind untersteht zwar nach dem §. 166. der eigentlichen väterlichen Gewalt seines Erzeugers nicht, aber es unterliegt nicht bloß dem Willen der Mutter. Die Taufe eines solchen unehelichen Judenkindes kann daher auf das bloße Verlangen der jüdischen Mutter nur dann vorgenommen werden, wenn zugleich christliche Pflegeeltern vorgestellt werden, welche das Kind übernehmen und sich verpflichten, für dessen Erziehung und Versorgung Sorge zu tragen, die jüdische Mutter aber allen Rechten auf dieses ihr Kind entsagt. Ausser diesem Falle muss nach dem §. 166. des allg. bürg. Gesetzbuches dem Kind gerichtlich ein Vormund aufgestellt werden und nur auf dessen Beistimmung kann die Taufe des Judenkindes statthaben, wenn vorher noch die nöthige Vorsicht in Ansehung der Verpflegung des Kindes bei christlichen Personen getroffen und sichergestellt ist, da man nicht zugeben kann, dass ein getauftes Kind in die Erziehung zu jüdischen Personen komme“.

§. 28.

2. О метрикахъ крещеныхъ.

О тѣмъ предметѣ була вже бесѣда въ „Паст. богословію“ §. 294. до которой отсылаючи — тутъ додаю еше слѣдующе:

1. До рубрики: „Annus, mensis, dies“.

Въ той рубрицѣ записуєся ведля Декрета дворской канцеляріи дня 27. Цвѣтня 1812, ч. 6298 до Галицкой губерніи выданого, въ першомъ рядѣ рѣкъ, мѣсяць и день рожденья, а въ другомъ рѣкъ, мѣсяць и день крещенія. Тое все записуєся ведля заявленія восприемника або акушерки.

2. До рубрики: „Numerus domus“.

Тутъ записуєся поменканье крещеного, по селахъ число дома, въ мѣстахъ такожь часть мѣста, улицы и число дома.

3. До рубрики: „Nomen infantis“.

Записуєся имя, яке дитя въ крещенію получило, а если получило два имена додаєся „binominis“.

4. До рубрики: „Religio“.

Тутъ находятся двѣ рубрики, по той причинѣ, що давнѣйше католическій душпастырь записоваль до своей метрики не тѣлько католикѣвъ, но и акаatholicѣвъ.

5. До рубрики: „Sexus“.

Тутъ суть двѣ рубрики: „Masculini et feminini“, и каждая дитина отвѣтно полу записуєся.

6. До рубрики: „Thori“.

Тутъ суть такожь двѣ рубрики, при которыхъ заповненью треба дуже осторожно поступати. О тѣмъ предметѣ була бесѣда въ моемъ Пастырскѣмъ Богословію (§. 294), про тое тутъ тѣлько дополнительно наводжу взгляди приписы австрійского законодательства. Тѣи суть: а) Общон книги зак. гражданскихъ слѣдующи параграфы:

§. 138. „За тыми дѣтми, котори въ седмѣмъ мѣсяци по заключенью супружества або въ десятѣмъ мѣсяци по смерти мужа або по совершенномъ разрѣшенію супружеского союза отъ супруги народилися, промавляє догадка (Vermuthung) законного рожденья“ (т. е. таки дѣти записуєся яко законно роджени).

§. 155. „Правна догадка (rechtliche Vermuthung) незаконного рожденья заходитъ при такихъ дѣтяхъ, котори въ правдѣ отъ супруги, однакожь передъ або по выше (§. 138.) зовзгляду на заключене або разрѣшене супружества опредѣленомъ законномъ речинци родилися“ (т. е. если дитина передъ седмѣмъ мѣсяцемъ отъ заключенья супружества, або по десятѣмъ мѣсяци отъ смерти супруга або отъ совершенного разрѣшенія супружества родилася, уважаєся яко незаконно роджена).

§. 156. „Тая правна догадка о незаконномъ рожденіи мае однакожь при скоршомъ рожденіи ажъ тогда мѣсце, если супругъ, которому передъ заключеніемъ супружества бременность (его жены) була незнаема, найдалше въ протягу трехъ мѣсяцей отъ полученья вѣдомости о рожденіи дитины отцевства судово отрѣкается“ (т. е. если жена передъ седмимъ мѣсяцемъ отъ заключенья супружества породить, и ей мужъ, который не зналъ, що она вже передъ заключеніемъ супружества була бременна, найдалше въ протягу трехъ мѣсяцей передъ судомъ скаже, що онъ не есть отцемъ той дитины, тогда уважаея тую дитину яко незаконно рожену; — если же мужъ зналъ, що его супруга передъ вѣнчаніемъ була бременна, або если ажъ по трехъ мѣсяцахъ законне роженіе дитины оспоривалъ, тогда уважаея дитину яко законно рожену.)

§. 157. опредѣляе, що въ томъ случаю справу рѣшаютъ фахови люде, т. е. лѣкарѣ, котори высказуютъ, чи въ даномъ случаю дитина за скоро або за пѣзно уродилася.

§. 158. „Если мужъ утверждаетъ, що рождена отъ его супруги въ законномъ речинци дитина не есть его; то долженъ законне роженіе той дитины найдалше въ протягу трехъ мѣсяцей отъ полученья вѣдомости оспоривати, и противъ поставленому для обороны законного роженья защитнику неможливість, чтобы тая дитина була его, доказати. Ани содѣлане отъ матери чужолоство, ани еи тверженіе, що тая еи дитина есть незаконна, не могутъ сами собою позбавити дитину правъ законного роженья“ (т. е. если бы мужъ утверждалъ, що дитина отъ его жены порядочно рождена не есть его, бо н. пр. онъ булъ долго недужный, або въ дорозѣ, або въ войску и т. п., то судъ поставляе защитника законного роженья той дитины, и мужъ обовязанъ доказати, що онъ дѣйствию не може бути отцемъ той дитины. Хотя бы въ впрочѣмъ остало доказане, що жена допустилася чужолоства, або хотѣй бы она сама казала, що тая дитина не есть отъ еи мужа, то всё тое не доказуе незаконне роженіе дитины, бо засада правнича каже: *Nuptiae clamant patrem*. Ажъ коли мужъ докаже неможливість законного роженья, тогда уважаея дитину яко незаконно рожену.)

§. 159. „Если мужъ передъ пристоячимъ ему до оспориванья законного роженья речинцемъ умре, могутъ такожь его наслѣдники, котори бы въ своихъ правахъ остали покривдени, въ протягу трехъ мѣсяцей по смерти мужа зъ наведеной причины законне роженіе такой дитины оспоривати“.

§. 160. „Дѣти, породжени вправдѣ въ неважнѣмъ (ungiltig), но не въ томъ супружествѣ, которому бы противи-

лися наведени въ §§. 62.—64. перепоны*) (препятствія) уважаются яко законни, если перепона въ послѣдствіи остала знесена, або если хотъ одному изъ родичѣвъ невинне невѣжество супружеской перепоны приписати можна“.

§. 161. „Дѣти рождени въ супружества, котори черезъ послѣдующе вѣнчаніе ихъ родичей до (фамиліи) семіи вступили, уважаются яко законни“. Въ томъ случаю записуеся въ метрицѣ крещеныхъ послѣдовавши легитимация тымъ способомъ, що записуеся, що родичи (ведля свѣдоцтва вѣнчанія, если тое где инде сталося) дня... законне супружество заключили. (Росп. ц. в. Мин. внутр. зъ дня 12. Вер. 1868 ч. 3649.)

§. 163. „Кому приписанымъ въ судовомъ порядку способомъ остале доказане, що онъ матери дитины въ томъ часѣ присутствовалъ, отъ которого до еи родовъ (Entbindung) не меньше якъ шесть, и не больше якъ десять мѣсяцей минуло, або кто до того хотѣи тѣлько въ суда признаеся, о томъ думается, що онъ есть отцемъ дитины“.

§. 164. „Послѣдовавшие (здѣлане) ведля поданья матери записанье отцевского имени до метрики крещеныхъ або рожденныхъ мае ажъ тогда силу совершенного доказа, если записанье сталося ведля законныхъ приписѣвъ за соизволеніемъ отца, и тое соизволеніе свѣдоцствомъ душпаствыря и восприемника съ додаткомъ, що онъ имъ есть лично знаемый, остале подтвержене“.

б) Дворскій декретъ зъ дня 15. Юнія 1835. Его Величество Цѣсарь постановилъ найвысшимъ рѣшеніемъ зъ дня 20. Мая 1835 слѣдующе: „Дѣти, котори отъ розлученон отъ стола и ложа (a mensa et thoro) супруги десять мѣсяцей по судовомъ розлученю остали рождени, должны тѣлько тогда яко законнороджени уважатися, если противъ супруга матери приписаный въ §. 163. общою книги зак. гр. доказъ осталь переведеный, або если инымъ способомъ остале доказане,

*) §. 62. Ein Mann darf nur mit Einem Weibe, und ein Weib darf nur mit Einem Manne zu gleicher Zeit vermählt sein. Wer schon verehelicht war, und sich wieder verehelichen will, muss die erfolgte Trennung, das ist, die gänzliche Auflösung des Ehebandes, rechtmässig beweisen“.

§. 63. „Geistliche, welche schon höhere Weihen empfangen, wie auch Ordenspersonen von beiden Geschlechtern, welche feierliche Gelübde der Ehelosigkeit abgelegt haben, können keine gültigen Eheverträge schliessen“.

§. 64. Eheverträge zwischen Christen und Personen, welche sich nicht zur christlichen Religion bekennen, können nicht gültig eingegangen werden“.

що въ часѣ, въ которомъ ведля §. 138. рожденъе (Erzeugung) статися могло, супругъ и матеръ, хотяи о томъ судъ не увѣдомили, до давнѣйшого сообщенъя повернули“.

Не есть тутъ мѣсце при томъ предметѣ долше оставати, щобы не запуститися на ниву нашихъ юристовъ и канонистовъ; про тое толькo для практики такого душпастыря, который може не схоже мозолитися въ каноничныхъ дѣлахъ основанныхъ на премногихъ фоліантахъ источникѣвъ, и глубокои ерудициі, отповѣдаю еще на два слѣдующи вопросы: а) Коли належитъ записати дитину яко законно роджену, а б) коли яко незаконно роджену?

а) Яко законно роджену записуеся тую дитину, котора отъ замужнои (вѣнчанои) женьщины въ часѣ существованъя еи супружества або передъ укнченъемъ десятого мѣсяца отъ смерти мужа, або отъ совершенного разрѣшенія супружеского союза, а въ случаю розлученъя отъ стола и ложа передъ кнцемъ десятого мѣсяца отъ судового розлученъя, народилася. Душпастырь обязанъ мати певность, що одно изъ наведеныхъ условій истинно въ даномъ случаю мае мѣсце, а инструкторія въ томъ взглядѣ р. 1813 выдана, отъ душпастыря, который метрики провадитъ, вымагае особливо: 1. Щобы пересвѣдчился, що подана яко матеръ крещаемои дитины особа есть истинно еи матерію, и що подане имя есть еи правдиве имя; 2. що поданный яко отецъ мужинна есть истинно отцемъ той дитины, и такъ, якъ подають, называеся; 3. що отъ супружества вже 7 мѣсяцей иде, або если еще 6 мѣсяцей не минуло, що отецъ освѣдчае, що онъ тую дитину за свою пріймае.

б) Яко незаконного ложа записуеся дитину: 1. Которои мати признаеся, що не есть бракосочетана, або если свое вѣнчаніе ани свѣдоцтвомъ вѣнчанія, ани свѣдками не може доказати; 2. если супружество матере есть неважне; 3. если розлучена жена пѣзнѣйше якъ въ десятѣмъ мѣсяци отъ судового розлученъя породила, и еи супругъ не признаеся до дитины; 4. такъ само, если жена пѣзнѣйше якъ въ десять мѣсяцей по смерти мужа породила.

7. До рубрики: „Pater“ и „Mater“.

При той рубрицѣ не заходитъ ніяка трудность при дѣтихъ законнородженыхъ, если всѣ сюда относячися дата суть знаеми. Труднѣйша справа есть съ дѣтми неправого ложа, если иде о записанъе имени ихъ отца, и для того выдало ц. к. правительство въ томъ взглядѣ многи распорядженья, котори при вписованью имени отца дитины неправого ложа точно заховати належитъ. Щобы не повтарятися, отсылаю до моего сочиненія „Паст. Вогосл. §. 294“, где важнѣйшии до сего предмета относячися принисы суть наведены,

и до росправы Дра Гаврила Крижановского, въ Рускѣмъ Сіонѣ зъ р. 1871 и 1872 „О веденіи книгъ метрикальныхъ“.

Тутъ еще примѣчаю, що при имени отца и матере належитъ для точности написати такожъ вѣронсповѣданіе и станъ родичей дитины; такожъ есть въ многихъ епархіяхъ приказано выписати походженъе родичей, т. е. отца и матерю обохъ родичей. Вѣронсповѣданіе и станъ родичей записуеся ведля ихъ власного поданъя або ведля признанія акушерки або восприемника; а наилучше изъ метрики вѣнчанія, котору при незнаемыхъ особахъ всегда треба собѣ велѣти предложити.

8. Вписанъе принятія за свою дитину (Annahme an Kindes statt.)

Ведля §. 179. об. кн. з. д. могутъ особы, котори не здѣлали торжественный обѣтъ безбрачного житъя, и не мають своихъ власныхъ законныхъ дѣтей, кого инного на мѣсце дитины приняти (усыновити), но толькo тогда, если сами вже мають больше якъ 50 лѣтъ, а той, кого они за дитину приняти желаютъ (пріемышъ), хоть 18 лѣтъ отъ нихъ есть молодшій. Сущне правне послѣдствіе такого принятія (адопціи) есть, що адоптована особа получае назвиско прибраного отца, або прибранои матерю, но задержуе при томъ и свое питоме назвиско. Если прибрани родичи суть шляхтичи, и желаютъ, щобы шляхоцтво на прибрану дитину (усыновлену особу) перейшло, то потребуютъ къ тому позволенъя Его Величества Цѣсаря (§. 182. об. к. з. д.) Заходитъ теперь вопросъ, чи той актъ, т. е. здѣлану по закону адопцію треба въ метрицѣ записати? Выразного закона, который бы тое приказовалъ, не ма; но таке записанъе въ метрицѣ родженыхъ и крещеныхъ есть желательне, бо изъ такой адопціи повстае часомъ перепона супружеска, якъ о томъ право супружеске поучае.

9. Свѣдоцтва крещенія.

Душпастырь, который порядочно и законно метрики крещеныхъ и родженыхъ провадитъ, мае такожъ право зъ тыхже свѣдоцтва выдавати. При томъ дѣлѣ однакожь треба осторожно поступати, и заховати слѣдующе:

а) Не треба заразъ желающому метрику туюжь выдавати, но передъ всемъ взглянути, про яку причину и для якои цѣли онъ метрику желеае, бо случалися выпадки, що свѣдоцтва метрикальни надуживано до злобныхъ цѣлей, для того высказало в. ц. к. Министерство Вѣронсп. и Просв. пѣдъ днемъ 22. Вересня 1852 ч. 3723 свое желаніе, що душпастырѣ будутъ при выставляню такихъ свѣдоцтвъ для незнаемыхъ або пѣдозрѣмыхъ особъ старатися пѣзнати найперше, чи есть къ тому важна и позволена причина и цѣль. Въ даномъ случаю треба про тое найперше слѣдити, где той чоловікъ, для которого о свѣдоцтво крещенія проситъся, перебувае, и если

бы показалось, що ѓнъ не есть въ Австрiи, або що есть десертеромъ и т. п., не выдати свѣдоцтво, ажъ коли тое судъ або политична власть буде желати. Дальше не легко можна дати свѣдоцтво крещенiя жебракови, волоцюзѣ и т. п., бо есть опасность злоупотребленiя. Коли душпастырь запрещитъ кому съ свѣдоцтво выдати, може той чоловікъ удатися до ц. к. староства, а тое розсмотрѣвши справу и отнесшися до душпастыря обовязано розсудити, чи тои особѣ можна метрику выдати, чи нѣтъ. Коли судъ або политична власть таке свѣдоцтво желае, належитъ го выдати, не входячи въ тое, для якои цѣли оно вымагаеся.

б) Содержанье свѣдоцтвъ роженья и крещенiя должно совершенно соглашатися съ подлинникомъ, изъ которого тое свѣдоцтво выдаеся. Въ прочѣмъ можна выставляти таки свѣдоцтва въ двоякомъ видѣ, або яко вытгъ (Extractus, Copia), въ которѣмъ случаю свѣдоцтво выдаеся на рубрикованѣмъ листѣ, и выписуеся дотичный актъ точно и дословно изъ книги метрикальной; — або яко протесте свѣдоцтво (Litterae Ortus et Baptismi, Taufschein), въ которѣмъ случаю належитъ точно зъ книги метрикальной выписати: 1. Имя крестне того, которого крещенiе посвѣдчаеся, 2. чи есть правого, чи неправого ложа, 3. имя крестне, назвиско и станъ отца, 4. имя крестне и фамилийне назвиско матере, 5. рѣкъ, мѣсяць и день роженья буквами и цифрами, 6. мѣсце роженья, 7. рѣкъ, мѣсяць и день крещенiя, 8. имя, прозвище и становиско крестившого, 9. имя и назвиско восприемникѣвъ, 10. въ концѣ урядова легализацiя того свѣдоцтва черезъ власноручный пѣдписъ выдаючого свѣдоцтво и притисненье печати урядовои. Коже таке свѣдоцтво выдаеся урядово, т. е. оно мае число протокола дѣйстви, печать урядову и пѣдписъ настоятеля парохiи, або его законного заступника. — Въ книзѣ метрикальной записуеся при дотичномъ имени въ примѣчанiю, що того и того дня и року до ч. . . . . остало выдане свѣдоцтво крещенiя.

г) Свѣдоцтва крещенiя пѣдлежатъ належитости штемплевой (теперь 50 кр. а. в.) а за выставленье такогo свѣдоцтва належится выставителю такса въ суммѣ 52½ кр. а. в. — Свободни отъ таксы и отъ штемпля суть: аа) Всѣ свѣдоцтва, котори на желанiе якогось уряда и. пр. суда, староства и т. п. выставляются. Таки свѣдоцтва выставляеся урядово (Exoffo, ämtlich, урядово, изгедownie), и посылаеся ихъ всегда съ письмомъ конкомитацiйнымъ (дописью або доносомъ). — бб) Свѣдоцтва метрикальны, котори въ дорозѣ дипломатичной (черезъ загранични посольства) остали желани. — гг) Свѣдоцтва метрикальны для убогихъ, если ихъ истинно потребуютъ. (Hofkanzleidekret 22. Juni 1793.)

д) Свѣдоцтва крещенiя для дѣтей неправого

ложа. Если въ книзѣ метрикальной отецъ не есть записанный, то и въ свѣдоцтвѣ не може бути бесѣда о отци, и пишешя поединчо: „N. naturalis filius N. N.“ — Если же незаконный отецъ въ книзѣ метрикальной приписанымъ способомъ есть записанный, то наилучше есть выставити вытгъ, т. е. точну отписъ дотичного акта зъ книги метрикальной. Въ прочѣмъ въ такомъ разѣ можна выдати такъ зване Taufzeugniss, въ которѣмъ наводится часъ роженья дитины безъ примѣчанiя, чи она есть правого, чи неправого ложа. (Сров. взор. XVII.)

д) Выказы для войсковой конскрипци: Каждый душпастырь (яко метриководитель) обовязанъ щороку на возванье политичной власти тоиже въ опредѣленѣмъ речинци предлагати выказъ всѣхъ въ слѣдующѣмъ роцѣ до первон ассентиронковой кляссы належащихъ (безъ взгляду чи они жиють, чи-померли) хлопцѣвъ, такъ якъ въ его метрикахъ суть записани; а именно ведля новѣйшихъ роспорядженiй такъ, що для каждого хлопця выставляеся особна табелля, а потѣмъ на одной общои табеллѣ списуются всѣ имена. (Ср. Взор. XVIII.)

Политични уряды дуже радо видятъ, щобы при каждѣмъ хлопци, который умеръ або где инде переселился, тое прифѣтити.

е) Выказы о змѣнахъ народонаселенiя. Каждый душпастырь обовязанъ, що четверть року подавати ведля присланныхъ ему отъ повѣтового уряда формулярѣвъ выказъ всѣхъ роженыхъ, вѣнчанныхъ и усоинныхъ, при чѣмъ належитъ заполнити всѣ въ тыхъ, выказахъ находящися рубрики, и пр. вѣкъ усоинныхъ, родъ слабости и т. п.

ж) Выказы дѣтей для щепленiя оспы: Напрошенiе политичного уряда составляе душпастырь выказъ всѣхъ дѣтей новорожденныхъ, котори до щепленiя оспы принесени бути мають.

з) Въ концѣ згадую, що каждый душпастырь обовязанъ при концѣ каждого року предлагати отписи (copiae) зъ книгъ метрикальныхъ своени Консистерiн; посредствомъ уряда деканального.

§. 29.

3. Переписки при удѣльнью св. Тайны Покаянiя.

Въ тѣмъ взглядѣ есть дѣловодство канцелярийне дуже мале и въ практицѣ особливо случаются слѣдующи два wypadки:

а) Прошенiе о удѣленiе власти разрѣшити отъ грѣха задержаного. Коли при сповѣди случится выпадокъ задержанный, долженъ сповѣдникъ поступити ведля приписѣвъ пастырского богословiя (§. 314. сл.), и неотволочно або одо-

слати каянника до священника уповаженного до разрѣшанія отъ задержанныхъ, або наилучше сѣйчасъ отнестися до своего Епископа съ прошеніемъ о удѣленіи власти разрѣшити въ томъ случаю отъ того (случившогося) грѣха задержаного. Таке прошеніе подаея просто до Ординаріата, не до Консисторіи, въ звычайной формѣ; въ прошенію наводится выразно случившійся задержанный грѣхъ съ замолчаньемъ правдивого имени каянника, котораго именуея прибраннымъ именемъ н. пр. Феоктість, Трихіна, и проситя о власти его разрѣшити. Прошеніе печатаея и адресуея, якъ звычайно, и на обратѣ пишется: «Въ справѣ чисто духовной;» а коли рѣшеніе прійде, и сповѣдникъ удѣлену ему власть выконае, нищитя (палитя) тое рѣшеніе, понеже оно до виѣшого урядованья не належитъ, и про тое не есть предметомъ актѣвъ парохіальныхъ. Въ прочѣмъ пригадую тое, що въ пастырскѣмъ богословію сказано, що священникъ получившій власть разрѣшити отъ грѣха задержаного въ певнѣмъ данѣмъ случаю, не може на основѣ того позволенья разрѣшати ани инныхъ каянникѣвъ отъ того самого грѣха задержаного, ани того самого каянника отъ инного грѣха задержаного, ани даже того самого каянника отъ того самого грѣха задержаного, если бы такого межѣ тымъ, коли сповѣдникъ о власти о разрѣшеніе подалъ, на ново допустился, бо таке уповаженье дають Епископы „pro hic et nunc“, н. пр. дня 5. Мая сповѣдаея Трихіна у пароха, що смѣшался тѣлесно съ еврейкою; парохъ поучилъ го въ томъ взглядѣ, якъ належитъ, и велѣлъ ему 15. Мая прійти до сповѣди, и заразъ отнѣсь ся съ отвѣтнымъ прошеніемъ до своего Епископа, отъ котораго неодолю получилъ взглядне уповаженье. Дня 15. Мая приходитъ Трихіна до сповѣди, и визнае, що 10. Мая зновъ съ тою самою або инною еврейкою согрѣшилъ; тогда сповѣдникъ не може го разрѣшити не только зо взгляду на нероскаяность, но и про тое, що зновъ зайшлоъ новый грѣхъ задержанный, именно: смѣшеніе тѣлесное съ жидами; про тое обовязанъ на ново о власти въ томъ случаю разрѣшити просити. (При той случайности примѣчаю, що при грѣхахъ блудодѣяннїя обовязанъ сповѣдникъ слѣдити, съ кимъ каянникъ того грѣха допустился, чи случайно тая друга особа не есть ему сродна въ первомъ степени, або еврейка.)

б) Зо взгляду на св. Т. Покаяннїя долженъ бы каждый душпастырь составити собѣ каждый року точный списокъ всѣхъ своихъ прихожанъ до сповѣди здѣбныхъ и обовязанныхъ; бо тымъ способомъ буде въ состоянїю наилучше оцѣнити, якъ и о сколько его прихожане религіини обовязки исполняютъ, и буде такожь зналъ, кого и до чога напминати и наставляти. Тое тычитя особливо сповѣди пасхальной. Досвѣдченье учить, що въ такихъ парохіяхъ,

где нема точного и належитого ладу, и парохъ въ остатныхъ дняхъ вел. поста непотребно свои силы надъ мѣру напружае, цобы всѣхъ до сповѣди приходячихъ высповѣдати, и парохіане часто маркотьють (нарѣкають), цо начекавшися долго и намерзнувши не могли высповѣдатися. Цобы тому зарадити, уважаю ведля моего досвѣдченья, цо наилучше можна бы тому такъ зарадити: Коли зближаея часъ пасхальной сповѣди, т. е. передъ средноостьемъ, мае парохъ отвѣтну проповѣдь, и распоряджае, цо въ той а той день буде въ опредѣленѣмъ часѣ въ Церкви, и взывае своихъ вѣрныхъ до совѣстного приготовленья, и заряджае, цо найперше (н. н. дни) прійдутъ господарѣ, потѣмъ (дни) господинѣ, потѣмъ парѣбки, посемъ дѣвицѣ, а при кѣнци дѣти. Коли такъ въ опредѣлени дни прихожане належащи до одного семейного сословія въ Церкви являютя, держитъ душпастырь отвѣтну ихъ званцю коротку науку, сповѣдае всѣхъ за рядомъ, а при кѣнци приходять дѣти, тая надѣя и будущность Церкви и Общества, запрашаея на літургію, коли они св. Евхаристіи причацаются, и старшихъ, котори не только пѣдносятъ торжество той для неба и земли радостной хвилѣ, коли дѣти, любимцѣ Бога, съ Богомъ соединяются, но и сами зъ нею корыстають пригадуючи собѣ тїи счастливи днини, коли они носили еще одѣжь невинности. То есть моя приватна гадка, а благорозумный душпастырь розсудитъ, о сколько и где ен въ житѣ впровадити може.

4. С п р а в ы с у п р у ж е с к и.

§. 30.

Переглядѣ.

Наибѣльше перенисокъ урядовыхъ мае душпастырь въ справахъ супружескихъ, бо если где инде, то наибѣльше въ семъ предметѣ вымагаея отъ него, цобы малъ точне знанье законѣвъ церковныхъ и державныхъ подучене съ ростропностію и благорозуміемъ пастырскимъ. Не есть моя задача въ семъ письмѣ подати хоть скорочене право супружеске, я въ томъ взглядѣ отсылаю до ученыхъ авторѣвъ права церковного, самъ же принявши на себе только должность пояснити тое, цо въ житѣю звычайного душпастыря-пароха случаетя або хоть случитися може, ограничуся на короткѣмъ поясненію тыхъ урядовыхъ письмъ, котори въ справахъ супружескихъ каждый душпастырь выставляти и составляти обовязанъ, и послѣдую въ томъ взглядѣ порядокъ отъ мене изъ практичныхъ взглядѣвъ въ моемъ пастырскѣмъ богословію (§§. 356.—358.) принятый, и буду говорити о перепискахъ относячихся: А) До права пристояти супружеству.

В) До испытанія предшлюбнаго. **Г)** До заручинъ. **Д)** До оповѣдей (оглашеній). **Е)** До вѣнчанія. **Ж)** До спорныхъ дѣлъ супружескихъ.

§. 31.

А) Право пристояшии супружеству.

1. Коли яки особы являються у пароха въ цѣли заключенія супружества, обязанъ тойже пересвѣдчитися найперше, чи таа справа до него належить, с. е. чи ѓнъ мае право пристояти ихъ супружеству, а тое право мае порядочно тѣлько власный парохъ женихѡвъ, а власный парохъ женихѡвъ есть той душпастыръ, въ котораго парохіи (або капеляніи) они (обѣ або хоть одна сторона) свое властиве або невластиве помешканье мають. Иде про тое въ тѣмъ предметѣ о сконстатованье, где и якъ долго женихи дѣйстно обитають (мешкають). Если тое пароху есть вѣдомо, бо ихъ лично знае яко своихъ прихожанъ, то не потребуе дальше ніякого свѣдоцтва, и може приступити до дальшаго урядованья; въ противномъ случаю обязан женихи предложить свѣдоцтво мешканья подтверждающее, що хоть одна сторона въ парохіи взгляднаго душпастыря мешкае найменше 6 тыжней. Таке свѣдоцтво, особливо въ великихъ городахъ необходимо потребне, выставляе властитель або завѣдатель дома, въ которѡмъ женихи обитають, а подтверждаетъ (въ Вѣднѣ) полиція и выдѣлъ громадскій.

2. Власный парохъ волоцюгѡвъ (vagi, Vagabunden, Landstreicher), котори ани властиваго ани невластиваго помешканья не мають (qui nec verum, nec quasi-domicilium habent), есть той парохъ, въ котораго парохіи они случайно перебивають (Anweisung für die geistl. Gerichte Oesterreichs §. 45.), и для того они могутъ заключити супружество въ присутствіи того пароха, въ котораго парохіи истинно находятя. Однакожь Соборъ Тридентійскій напоминаетъ парохѡвъ (sess. 24. de ref. matr. cap. 1.), чтобы не легко приницали такихъ людей до супружества, но найперше здѣлали съ ними точный протоколъ, съ тымъ отнесли до своего Епископа, и ведля его рѣшенія собѣ поступили. Въ такѡмъ протоколѣ належитъ записати имя и прозвище волоцюгѡвъ, ихъ мѣсце рожденья, вѣкъ, вѣроисповѣданіе и занятіе, походженье с. е. имя, прозвище, вѣкъ, станъ и мѣсце мешканья родичей, где и якъ долго перебивали, яки свѣдоцтва мають, чи не суть заручени, и въ кѡнці чи суть готови свои сознанія присягою подтвердить.

§. 32.

Б) Испышій предшлюбный.

Той испытъ (examen sponsorum, Brautprüfung) есть необходимо потребный, и долженъ перевестися протоколярно (Protocollon antebannale), и остати записаный до дотичной книги, котора въ актахъ парохіальныхъ хоронится, чтобы душпастыръ на случай, если бы побзѣйше яка перепона выявлена остала, мѡгъ доказати, що ѓнъ ведля закона собѣ поступилъ. До испытанія предшлюбнаго належитъ найперше пересвѣдчитися, чи въ данѡмъ случаю не заходитъ яка перепона, а посемъ довѣдаться, чи женихи въ правдахъ вѣры и нравственности суть належито обьучени. Испытъ предшлюбный зо взгляду на можливи перепоны и прочи обстоятельства отбиваеся въ притомности двоухъ свѣдкѡвъ, испытъ изъ религіи отиравае душпастыръ въ иннѡмъ угоднѡмъ часѣ съ обома женцхами, если до его парохіи обѣ стороны належатъ, если же одна сторона до инной парохіи належитъ, то она должна той испытъ у своего пароха отиравити и отвѣтнымъ свѣдоцвомъ выказатися. Образецъ такого свѣдоцтва есть:

„Симъ посвѣдаю, що **Н. Н.** намѣряючій въ станъ супружескій вступити при предпринятѡмъ съ нимъ дня . . . испытъ добру (достаточну, отличну) вѣдомость науки вѣры и нравственности оказалъ.

Потокъ, дня . . . . . **Н. Н.**

Доки женихи такимъ свѣдоцвомъ не выкажутся, або дотичный испытъ не зложатъ, не можна до дальшаго урядованья приступити.

Испытъ або протоколъ предшлюбный (protocollon antebannale) можна, если где не есть инна форма приписана перепровадити ведля слѣдующаго взира:

Протоколъ предшлюбный составленный дня 5. Мая 1875 съ женихами **Н. Н.** и **Н. Н.** въ присутствіи свѣдкѡвъ **Н. Н.** въ канцеляріи парохіальной въ **Н.** черезъ подписанаго пароха.

(По той написи ставитъ парохъ слѣдующи вопросы, и пише ихъ на лѣвой сторонѣ листа, а отвѣты на правой.)

Вопросы женихамъ ставлены:

1. Яке есть ваше имя и прозвище?
2. Вѣроисповѣданіе? (Если одна сторона есть католическа, то пытаеся дальше: а) Чи вы безженный, чи женатый? а если скаже, що розлученый, пытаеся дальше: б) Чи ваша жена (мужъ) еще живъ? в) До котораго пастората належите? д) Чи обязуетеся ваши дѣти въ католической вѣрѣ воспитовати? Коли обѣ стороны на тое согласятся, можна заразъ ведля инструкции Львовской Митр. Консисторіи наведенон въ

моемъ пастырскѣмъ богословію въ §. 366. желати отъ нихъ, щобы підписали отвѣтныи реверсъ.)

3. Где есть ваше помешканье?

4. Отъ коли тамъ мешкаете? Чи маєте може еще инне мешканье? До которои громады належите?

5. Где и коли вы родилися и остали крещени? и где суть ваши метрики? (Тутъ должны женихи предложить свои метрики.)

6. (Если женихи малолѣтны) Чи маєте позволенье отца або власти опѣкунчои? (Тутъ малолѣтна сторона предлагаетъ письмо, або если-протоколу отецъ малолѣтної стороны присутствуе, то може теперъ дати свое позволенье, которе въ протоколѣ записуеся, и его и двоихъ свѣдѣвъ підписами стверждаеся.)

7. (До жениха) Чи вы выйшли вже зъ третои кляссы побора войскового? и чи маєте на доказъ того письмо отъ ц. к. староства.

8. (Если межи женихами есть чужестранецъ) Чи вы маєте право австрійского обывательства, и где есть отвѣтне письмо? або чи маєте (где тое приписано) позволенье заключити супружество отъ политичной власти вашои отчины?

9. Чи вы безженни (вѣльного стану)? А если скаже, що вдовецъ або вдова: а) якъ ся называлъ першій мужъ? б) где есть метрика его смерти?

10. Чи вы вже передше не здѣлали съ инною особою заручины? А если здѣлалъ: Чи теперѣшна обручница не есть мать, донька або сестра первой обручницѣ?

11. Якъ ся называютъ ваши родичи и дѣды?

12. Чи не заходитъ межи вами яке сродство? (Тутъ треба, где можна зъ метрикъ за правдою слѣдити.)

13. Чи не заходитъ межи вами духовне сродство? (зъ кумѣвства.)

14. (До свѣдѣвъ) Чи вы чули и розумѣли всё, що женихи сказали, и чи подтверждаете истинну ихъ сознаний?

15. (До женихѣвъ и до свѣдѣвъ) Чи есьте готови въ случаю потребности ваши тутъ здѣлани сознаний присягою подтвердить?

16. (Такъ само) Чи маєте еще що додати, примѣтити або перемѣнити?

Понеже никто ничъ бѣльше не додалъ ани не примѣтилъ, осталъ протоколъ отчитанныи и отъ всѣхъ підписанныи. Дня якъ выше.

Н. Н.,

парохъ.

Н. Н.,

якъ письмоводитель (если
можно такого мати).

Н. Н., женихъ.

Н. Н., обручница.

Н. Н., свѣдокъ.

Н. Н., свѣдокъ.

Кромѣ того, если обстоятельства будутъ по тому, долженъ душпастырь еще окремо приданои случайности слѣдити, чи тутъ не заходитъ яка инна обезславляюча перепона, и пр. изъ кровосмѣшенія (unehrbare Schwägerschaft), або чи родичи не силуютъ и т. п., що однакожь не потреба до протокола записовати.

§. 33.

Посшуиванье зо взгляду на грамоты, яки женихи иерей оиовѣдями предложили маюшъ.

Тутъ буде найперше бесѣда о томъ, якъ належитъ поступати, если женихи не мають грамотъ, которыхъ предложенье при протоколѣ предшлюбномъ есть потребне. Такъ:

1. Если одна сторона женихѣвъ не має метрики крещенія, и туюжь нѣкимъ способомъ получить не може, бо н. пр. книги метрикальни погорѣли, або не знае, где есть записана и т. п., тогда есть рѣчь милосердія душпастыря постаратися о освобожденье тои особы отъ предложенья метрики. Въ такѣмъ случаю удаеся парохъ ведля роспорядженья в. ц. к. Минист. Правосудія и Минист. Вѣриси. и Просвѣщ. зъ дня 14. Студня 1859 (ср. Паст. богословіе §. 358.) до своен Консистеріи съ отвѣтнымъ прошеніемъ, и получивши рѣшеніе ведля того поступае.

2. Если женихъ (вдовецъ) не хоче або не може предложить належите свѣдоцтво смерти жены, но предлагаетъ инни письма, котори смерть его супруги подтверждаютъ, не може душпастырь тымъ задовольнитися, но обовязанъ справу предложить Консистеріи, и ведля еи рѣшенія поступити.

3. Если женихи пароху суть незнаеми, и свое твердженье, що суть безбрачни, належито доказати не могутъ, не можна ихъ вѣнчати, доки не выкажутъ свѣдоцтвомъ, що суть безбрачни (Ledigschein). Въ многихъ епархіяхъ есть выразный законъ, що нѣкаго чужого чоловіка не можна до вѣнчанія припустить, доки такимъ свѣдоцтвомъ не выкажеся. Коли пароху приде таке свѣдоцтво выставяти, долженъ точно о взгляднои особѣ вывѣдатися, ажъ потѣмъ желаеое свѣдоцтво выставити, которе може такъ гласити:

Подписанныи симъ посвѣдчае, що обитающій въ Вѣдни Гринь Петриницъ, родомъ зъ Липя, повѣта Турка въ Галичинѣ, тутъ не есть зарученый, ани, о скѣлько изъ совѣстного изслѣдованья показалося, нѣка инна перепона противъ его супружеству не заходитъ. Тое моимъ власноручнымъ підписомъ и печатію урядовою подтверждаю.

Липье, дня . . . . . Н. Н., парохъ.

„Ex parte infrascripti parochi testimoniam perhibetur, virum Joanem Mazur in pago Lysa góra N. C. 145, districtus N. in Galicia natum, nunc temporis in N. habitantem, status liberi nullisque sponsaliis legitimis irretitum esse, neque, in quantum diligentissima cum appropinquis ejus vicinisque fide dignissimis disquisitione habita comperire licuit, aliud impedimentum obversari, quominus valide et licite alibi matrimonium contrahere possit, id, quod sub sigillo parochiali consueto et nominis subscriptione testor.

N. die . . . .

Въ прочёмъ тое обстоятельство подтверждаетъ взглядный парохъ и въ свѣдоствѣ оновѣдей.

Переноски при случившихся перепонахъ супружескихъ.

§. 34.

Вычисленіе перепонъ супружескихъ.

Перепоны супружески (Impedimenta matrimonii, Ehehindernisse) суть различнаго рода, именно:

I. Перепоны уничтожающіе (irritantia).

А) Перепоны изъ недостатка согласія (Impedimenta ex defectu consensus), которыя суть двоякаго рода: або а) повстающіе изъ природной невозможности дати законне согласіе, або б) изъ того, що одна часть законно не согласилася на супружество.

До а) рода перепонъ повстающихъ изъ недостатка согласія належитъ:

а) Недостатокъ здороваго розума (dementia); про тое недѣбни (incapaces) до заключенія супружества суть: съумашедши (божеволѣни, Wahnsinnige), совершенно убиты (Trunkene) и спящи, бо тѣи люде не мають здороваго розсудка ни своей воли, не могутъ про тое на ничъ законно согласитися. Если же у съумашедшаго прійде свѣтла хвиля (Lucidum intervallum), въ которой онъ своими душевными силами владае, тогда онъ може союзъ супружескій заключити. Слепыи, глухи, нѣми, глухонѣми, которыя впрочёмъ мають здоровый разумъ, могутъ супружество заключити.

б) Нелѣтность (impubertas), с. е. ведля церковнаго на римскѣмъ правѣ основанаго закона не може хлопецъ передъ скѣнченемъ 14-ымъ, а дѣвчина передъ скѣнченемъ 12-ымъ рокомъ житья важне супружество заключити, — „nisi malitia suppleat aetatem“, с. е. зъ изнятіемъ такого случая, если бы, — що впрочёмъ у насъ заледво случится, — чоловікъ недоспѣвшій еще до згаданныхъ лѣтъ тѣлесно и съ успѣхомъ смѣшался. (Ведля австрійскаго права тая перепона еще больше заострена перепонною малолѣтности (minorenitas,

Minderjährigkeit), о чёмъ низше буде бесѣда.) Зо взгляду на наведени двѣ перепоны супружески каже право австрійске: „Rasende, Wahnsinnige, Blödsinnige und Unmündige sind ausser Stande einen giltigen Ehevertrag zu errichten“. (§. 48. allg. bürgerl. Ges.-Buch).

γ) Малолѣтность (minorenitas, Minderjährigkeit), есть перепона супружеска державна, зо взгляду на котору право австрійске каже: „Minderjährige oder auch Volljährige, welche aus was immer für Gründen für sich allein keine giltige Verbindlichkeit eingehen können, sind auch unfähig, ohne Einwilligung ihres ehelichen Vaters sich giltig zu verhehelichen. Ist der Vater nicht mehr am Leben, oder zur Vertretung unfähig, so wird nebst der Erklärung des ordentlichen Vertreters, auch die Einwilligung der Gerichtsbehörde zur Giltigkeit der Ehe erfordert“. (§. 49.) „Minderjährige von unehelicher Geburt bedürfen zur Giltigkeit ihrer Ehe, nebst der Erklärung ihres Vormundes, die Einwilligung der Gerichtsbehörde“. (§. 50.) „Wird einem Minderjährigen oder Pflegebefohlenen die Einwilligung zur Ehe versagt, und halten sich die Eheserber dadurch beschwert, so haben sie das Recht, die Hilfe des ordentlichen Richters anzusuchen“. (§. 52.) Право церковне тои перепоны не знае; тѣлько право державне, которе подѣ малолѣтными розумѣе всѣхъ, которыя еще не мають 24 лѣтъ.

δ) Немочь воздати долгъ супружескій (impotentia coeundi, seu perficiendi copulam carnalem). Подѣ тою перепонною не розумѣеся однакожь неплодность жениховъ (impotentia generandi, sterilitas), но невозможность исполняти должность супружеску, якъ н. пр. у еунуховъ, кастратовъ и имъ подобныхъ; и тая перепона уничтожае супружество если: а) существовала передъ заключеніемъ супружества (impotentia antecedens), б) если есть неисцѣлима (insanabilis). Доказъ въ тѣмъ взглядѣ належитъ до фаховыхъ людей (Sachverständige, rei periti), которыя о всемъ наочно переконуются. Законъ австрійскій въ тѣмъ взглядѣ каже: „Das immerwährende Unvermögen, die eheliche Pflicht zu leisten, ist ein Ehehinderniss, wenn es schon zur Zeit des geschlossenen Ehevertrages vorhanden war. Ein blos zeitliches, oder ein erst während der Ehe zugestossenes, selbst unheilbares Unvermögen, kann das Band der Ehe nicht auflösen“. (§. 60. a. b. G. B.)

До б) рода перепонъ повстающихъ изъ недостатка согласія належитъ:

а) Ошибка въ особѣ (error in persona), с. е. вѣра, що особа съ которою женихъ дѣйстно заключаетъ супружество, есть тая сама, съ которою онъ супружество заключити хотѣлъ, а тѣмъ часомъ на мѣсто желаемой инна особа остана подсунена, уничтожае супружество. Близины поясненія того впрочёмъ рѣдкаго случая дае право супружеске.

β) Ошибка въ свойствахъ (*error conditionis*) особы, если они суть таки, котори тую особу яко певну отъ всѣхъ иныхъ различно опредѣляютъ (*si error qualitatis in personam redundat*), н. пр. Иоанъ хоче жениться съ найстаршою донкою Гриця Анною, котору лично не знае; тѣмъ часомъ до шлюбу приводятъ му молодшу доньку Гриця Иоанну, або цѣлкомъ инну женщину, котору бнъ за свою Анну тримае; — тогда есть супружество неважне, бо нема согласія. Инне свойство (*quod in personam non redundat*) не есть перепонною уничтожающею. Законъ австрійскій каже: „Ein Irrthum macht die Einwilligung zur Ehe nur dann ungiltig, wenn er in der Person des künftigen Ehegatten vorgegangen ist.“ (§. 57.)

Кромѣ того постановляе право державне: „Wenn ein Ehemann seine Gattin nach der Ehelichung bereits von einem anderen geschwängert findet, so kann er ausser dem im §. 121. bestimmten Falle (зри низше) fordern, dass die Ehe als ungiltig erklärt werde.“ (§. 58.)

γ) Насиліе и боязнь (*imp. vis et metus*), есть уничтожающа перепона, если боязнь есть велика (*metus, qui cadit in virum constantem*), т. е. така, що и розсудный чоловікъ въ тыхъ обстоятельствахъ убоится; споводована несправедливимъ вишнимъ насиліемъ въ той цѣли, чтобы дочтична особа певне супружество заключила. Законъ австрійскій каже: „Die Einwilligung zur Ehe ist ohne Rechtskraft, wenn sie durch eine gegründete Furcht erzwungen worden ist. Ob die Furcht gegründet war, muss aus der Grösse und Wahrscheinlichkeit der Gefahr und aus der Leibes- und Gemüthsbeschaffenheit der bedrohten Person beurtheilt werden.“ (§. 55.)

δ) Похищеніе (*imp. raptus*), с. е. если кто женщину насиліемъ зъ одного мѣсяца на друге уведе, чтобы съ нею супружество заключити. Законъ австрійскій каже: „Die Einwilligung ist auch dann ungiltig, wenn sie von einer entführten und noch nicht in ihre Freiheit versetzten Person gegeben worden.“ (§. 56.)

ε) Недостатокъ выразного условія (*imp. conditionis*), котора перепона однакожь не може случитися, бо у насъ не есть позволено приуцати условни супручества, а законъ австрійскій каже: „Alle übrigen Irrthümer der Ehegatten, sowie auch ihre getäuschten Erwartungen der vorausgesetzten oder auch verabredeten Bedingungen, stehen der Giltigkeit des Ehevertrages nicht entgegen.“ (§. 59.)

Б) Перепоны походячи изъ правнои невозможности согласитися на супружество; с. е. таки перепоны, котори основуются на положительномъ законѣ взборняющомъ певнымъ особамъ важне и позволене супружество заключити. Тин перепоны суть различни, и основуются:

1. На певномъ отношенію жениховъ, именно:

а) Сродство (*imped. consanguinitatis*), с. е. вспольне

походженіе отъ одного кореня, и тая перепона сягае въ прямои линіи въ безконечность, а въ боčnýchъ линіяхъ ведля права церковного до четвертого канонного степене. (Ср. дерево родословне съ поясненіемъ. Взор. XIX.) Ведля права австрійского: „Zwischen Verwandten in auf- und absteigender Linie; zwischen voll- und halbblütigen Geschwistern; zwischen Geschwisterkindern; wie auch mit den Geschwistern der Eltern, nämlich mit dem Oheim und der Muhme väterlicher und mütterlicher Seite, kann keine giltige Ehe geschlossen werden; es mag die Verwandtschaft aus ehelicher oder unehelicher Geburt entstehen.“ (§. 65.)

б) Повиноватство (*imp. affinitatis*), которе есть двоюке, або походить зъ позволеного сообщенія (*affinitas legitima*), або зъ неизволеного сообщенія (*aff. illegitima*). Повиноватство законне взборняе супружество въ прямои линіи такъ само якъ и сродство въ безконечность, въ боčnýchъ линіяхъ же (*in linea collateralis et transversa*) до четвертого степені включно. Право австрійское: „Aus der Schwägerschaft entsteht das Ehehinderniss, dass der Mann die in dem §. 65. erwähnten Verwandten seiner Ehegattin, und die Gattin die daselbst erwähnten Verwandten ihres Mannes nicht ehelichen kann.“ (§. 66.) — Повиноватство незаконне взборняе супружество до другого степені включно. Право австрійское тои перепоны не знае. (Ср. дерево повиноватства. Взор. XX.)

в) Публичное благонравіе (*imp. publicae honestatis*), т. е. повиноватство походяще зъ важныхъ заручинъ або изъ супручества заключеного но не исполненого (*ex matrimonio rato non consummato*). Въ первомъ случаю, т. е. если тая перепона походить изъ важныхъ заручинъ, взборняе супружество до первого степені сродства, с. е. зарученый не може женитися съ матерію, донькою, и сестрою зарученои, — а заручена не може пойти за отца, сына и брата зарученого. Въ другомъ случаю сягае до четвертого степені сродства включно, с. е. если Гринь и Анна заключили супружество, но Гринь при шлюбѣ умеръ, то Анна не може пойти за сродникѣвъ Гриня до четвертого степені. Ведля права австрійского повстае изъ всякого важного супручества, чи оно остало исполнене чи нѣтъ, перепона повиноватства сягающа до другого каноничного або четвертого гражданского степені. Но изъ заручинъ не повстае ведля права австр. ніяка перепона.

д) Правне сродство (*imp. cognationis legalis*), походяще изъ законного усыновленія (*ex legali vel civili adoptione*) взборняе супружество межи адоптуемымъ и адоптованымъ и его потомками (*descendentes*) находячимися въ часѣ адопціи подъ его отцевскою властію, дальше межи адоптованымъ и природными и законными дѣтми адоптуемого, доки подъ его отцевскою властію остають. Законъ австрійскій тои перепоны не знае.

е) Духовне сродство (imp. cognationis spiritualis), походить изъ св. Таинъ Крещенія и Миропомазанія важно удѣльныхъ и взбороняе супружество межъ крещающимъ, крещенымъ и крещеною родичами, — дальше межъ миропомазующимъ, миропомазанымъ и его родичами, — и межъ воспріемникомъ, воспринятымъ и воспринятого родичами. Законъ австрійскій той перепоны не знае.

2. На существующей связи, котора супружество взбороняе, именно:

а) Высшіи степени священства (imp. majorum ordinum), с. е. чоловѣкъ „получившій поддіаконатъ не може женитися.

б) Торжественніи монашескіи обѣты (imp. votorum solemnium), с. е. чоловѣкъ, который торжественніи обѣты монашески зложилъ, не може супружество заключити. Право австрійске: „Geistliche, welche schon höhere Weihen empfangen, wie auch Ordenspersonen von beiden Geschlechtern, welche feierliche Gelübde der Ehelosigkeit abgelegt haben, können keine gültigen Eheverträge schliessen“. (§. 63.)

2. Существующая связь супружеска (imp. ligaminis), с. е. за житія супругѡвъ законно вѣнчанныхъ не може никотора сторона важне супружество заключити, хотя бы супруги разлучилися. Законъ австрійскій: „Ein Mann darf nur mit Einem Weibe, und ein Weib mit Einem Manne zu gleicher Zeit vermählet sein. Wer schon verehelicht war, und sich wieder verehelichen will, muss die erfolgte Trennung, das ist die gänzliche Auflösung des Ehebandes rechtmässig beweisen“. (§. 62.)

3. На различію богочестія межъ крещеными и некрещеными (imp. cultus disparitatis). Право австрійске: „Eheverträge zwischen Christen und Personen, welche sich nicht zur christlichen Religion bekennen, können nicht gültig eingegangen werden“. (§. 64. a. b. G. B.)

4. На различію вѣроисповѣданій христіанскихъ межъ католиками и акаатоликами (imp. mixtae religionis), с. е. католикъ не може безъ разрѣшенія власти церковной съ акаатоликомъ супружество заключити. Право австрійске не знае той перепоны.

5. На беззаконію (imp. criminis) именно:

а) Чужолоство (imp. adulterii), которе стаеся перепоню супружескою двоякимъ способомъ: або чужолоство съ обѣтницею супружества, або чужолоство съ неправно заключенымъ супружествомъ. Чужолоство съ обѣтницею супружества (adulterium una cum promissione matrimonii), есть перепона супружеска, если чужолоство есть правдиве, с. е. содѣлане въ важномъ супружествѣ — совершение, с. е. дѣломъ довершено, — формальне, с. е. если обѣ стороны знали, що чужоложатъ, — съ полною свободою здѣлане, с. е. если

обѣ стороны добровольно чужолоства допустилися. Обѣтница супружества же должна бути здѣлана еще за житія невинного супруга, выразна, отъ обохъ сторонъ принята и передъ чужолоствомъ не отглыкана. Чужолоство другого рода стаеся перепоню супружескою (imp. adulterii cum attentatione matrimonii), если чужолоство правдиве, формальне и довершено съ супружествомъ неправнымъ еще за житія другого невинного супруга остало содѣлане.

б) Убийство супруга безъ чужолоства (conjugicidium sine adulterio), есть тогда перепоню супружескою, если хоть одна изъ виноватыхъ особъ про тое наставляла на житіе невинного супруга, чтобы съ другою свиноватою стороною супружество заключити.

в) Чужолоство разомъ съ убійствомъ супруга (adulterium cum conjugicidio) стаеся для виноватыхъ особъ перепоню супружескою подъ наведенными выше условіями. Право австрійске: „Eine Ehe zwischen zwei Personen, die mit einander einen Ehebruch begangen haben, ist ungültig. Der Ehebruch muss aber vor der geschlossenen Ehe bewiesen sein“. (§. 67.) „Wenn zwei Personen, auch ohne vorhergegangenen Ehebruch, sich zu ehelichen versprochen haben, und wenn um die Absicht zu erreichen, auch nur eine von ihnen dem Gatten, der ihrer Ehe im Wege stand, nach dem Leben gestellt hat; so kann zwischen denselben auch dann, wenn der Mord nicht wirklich vollbracht worden ist, eine gültige Ehe nicht geschlossen werden“. (§. 68. a. b. G. B.) Изъ сказаного показуеся, що въ семъ взглядѣ различаеся право каноничне отъ права гражданского.

6. На недостатку формы приписаной, именно:

а) Потаемность (imp. clandestinitatis). Ведля права церковного wymagaеся до важности супружества, чтобы женихи въ присутствіи пароха обохъ або хоть одного зъ нихъ, або въ присутствіи иного священника отъ пароха або епископа отпорученого, и двоухъ або трехъ свѣдковъ свое согласіе заявили. Чтобы въ томъ взглядѣ законно собѣ поступати, треба памятати на рѣшеніе слѣдующихъ вопросовъ: 1. Кто есть той парохъ, который мае право пристояти супружеству, або другого священника къ тому отпоручити (delegare)? Власный парохъ, въ змыслѣ въ §. 31. выложенѡмъ. — 2. Кто кромѣ пароха може супружеству важно пристояти (assistere)? Кромѣ власного пароха важно пристоятъ супружеству: Папа въ цѣломъ свѣтѣ, Епископъ епархіальный, генеральный викарій, викарій капитулярный и администраторъ апостольскій всѣмъ супружествамъ взглядной епархіи; — каждый инный священникъ за выразнымъ, с. е. передъ вѣнчаніемъ устно або письменно данымъ, отъ отпорученого принятымъ позволеніемъ власного пароха або епархіального Епископа; (парохъ може отпоручати, но сотрудникъ нѣтъ). — 3. Яке мае бути при-

существо парохъ? Лично, с. е. парохъ мае бути притомный въ хвили, коли женихи согласіе заявляютъ, и бути въ состояніи тое событіе посвѣдчити. Не потреба, щобы ѓнъ при тѣмъ щось робилъ або говорилъ, достаточно, если тамъ въ тои хвили добровольно або принужденый, нарочно або случайно находился, и зналъ що дѣся. — 4. Яки свѣдки суть потрібни, и яке ихъ присутствіе есть потрібне? Каждый чоловікъ, который содѣлане событіе подтвердить може, и при самѣмъ событію лично разомъ съ парохомъ и другимъ свѣдкомъ находится. — 5. Якъ мають женихи свое согласіе заявити? Якимъ будъ внѣшнымъ знакомъ; но парохъ обовязанъ стараться, щобы тое дѣлали приписанымъ въ требнику способомъ. — Право австрійске каже въ тѣмъ взглядѣ: „Zur Giltigkeit der Ehe wird auch das Aufgebot und die feierliche Erklärung der Einwilligung gefordert“. (§. 69. a. b. G. V.) О оповѣдахъ буде пѣзнѣйше бесѣда, зо взгляду на обявленіе согласія каже право австрійске дальше: „Die feierliche Erklärung der Einwilligung muss vor dem ordentlichen Seelsorger eines der Brautleute, er mag nun, nach Verschiedenheit der Religion, Pfarrer, Pastor oder wie sonst immer heissen oder vor dessen Stellvertreter in Gegenwart zweier Zeugen geschehen“. (§. 75.)

б) До потаємности належить такожъ неголошеніе трехъ оповѣдей, о чемъ пѣзнѣйше въ росправѣ о оповѣдахъ буде бесѣда.

II. Перепоны запрещаючіи (imped. prohibentia), суть таки, котори супружество заключити запрещаютъ, но заключене не уничтожаютъ ведля засады: „Matrimonium Impediunt fieri, permittunt facta teneri“. Они суть двояки, церковни игражданьски:

1. Перепоны запрещаючіи церковни (imp. impediencia ecclesiastica) суть:

а) Выразный заказъ (запрещеніе) Церкви (Ecclesiae vetitum), который есть двоякого рода: 1. Загальный (общій, vetitum generale): а) щобы каѣолики съ акаѣоликами не женились, о чемъ вже выше була бесѣда; — б) щобы дѣти не заключали супружество, если родичи зъ важныхъ и позволенныхъ причинъ тому спротивляются; — в) Щобы не залишити гдекотори торжества (solemnitates), котори Церковь для позволеного заключанья супружествъ приписала, именно: трикратни оповѣди (publicae denuntiationes, Aufgebote), — приличне мѣсце на которѣмъ вѣнчаніе дѣятися мае, с. е. звычайно Церковь, — належите приготовленіе, с. е. принятіе св. Таинъ Покаянія и Евхаристіи, — и захованіе обряда въ требнику приписаного; — д) Щобы женихи передъ вѣнчаніемъ разомъ не мешкали. — 2. Почастный (speciale vetitum Ecclesiae) заказъ, который власть церковная зо взгляду на певне супружество выдаетъ, о чемъ право цер-

ковне такъ каже: „Quando adsit suspicio, nupturientibus impedimentum quoddam obstare, aut timendum veniat, nuptias magnis litibus vel scandalis aliisve malis ansam praebiturae, sacrorum antistiti jus competit et respective obligatio incumbit, matrimonii celebrationem interdicere. Quamdiu interdictum ab eodem sublatum non sit, matrimonium contrahere illicitum est“. (§. 67. Instr.)

Такий почастный заказъ може выдати Пана, Епископъ и парохъ, но той послѣдній долженъ отнестися сейчасъ до Епископа, и ведля его рѣшенія дальше поступати. Розумѣся само собою, що такой заказъ можна тѣлько зъ важныхъ и справедливыхъ причинъ выдати.

б) Освященный часъ (освященное время, tempus clausum vel sacratum), т. е. не позволено вѣнчати въ слѣдующи дни: 1. отъ дня св. Ап. Филиппа до Воявленія, с. е. отъ 15. (27.) Ноембрія до 6. (18.) Януарія; 2. отъ понедѣлка сыропустного до Недѣли Троицной; 3. отъ понедѣлка по первой Недѣли, по Сошествіи св. Духа до дня св. Ап. Петра и Павла; 4. отъ 1. (13.) Аугуста до 15. (27.) Аугуста; 5. въ день усѣкновенія чест. главы св. Іоанна Крестителя; 6. въ день воздвиженія честнаго креста; 7. въ среды и пятки, яко дни посту и покаянія посвященни.

в) Важни заручины (обручины, sponsalia), доки законно не остави розрѣшени.

д) Простіи обѣты (votum simplex), с. е. если кто просто (поединчо) зложитъ обѣтъ остати безженнымъ, вступити въ монастырь, не може позволене супружество заключити, доки не получитъ разрѣшеніе отъ законной власти.

2. Перепоны заказуючіи державни (staatliche Eheverbote, impedimenta prohibentia civilia) суть:

а) Должность войскова ведля слѣдующого закона: „Wer von der Stellungskommission als für den Kriegsdienst für immer untauglich nicht anerkannt, oder in der dritten Altersklasse von der Stellungspflicht nicht befreit worden ist, darf sich vor dem Austritte aus der dritten Altersklasse nicht verheirathen. Eine ausnahmsweise Ehebewilligung im Falle vorhandener, besonders wichtiger Umstände an Stellungspflichtige zu ertheilen, ist das Landesvertheidigungs-Ministerium ermächtigt, welches hierzu auch die betreffende Landesstelle delegiren kann“. (§. 44. зак. зъ дня 5. Студня 1868 (Wehrgesetz). Ср. мое Паст. богословіе ст. 830.

б) Стражники финансови (Finanz-Wachmannschaft), потребуютъ позволенія своего настоятельства.

в) Жена вдова, або законно розлучена (с. е. если ей супружество за неважне узнане остало), если есть бременна, не може передъ рожденіемъ, а если ей бременность есть сомнительна, передъ кѣнцемъ шестого мѣсяца отъ совершенного розлученія супружества нове супружество за-

ключити. „Wenn eine Ehe für ungiltig erklärt, getrennt, oder durch des Mannes Tod aufgelöset wird, so kann die Frau, wenn sie schwanger ist, nicht vor ihrer Entbindung, und wenn über ihre Schwangerschaft ein Zweifel entsteht, nicht vor Ablauf des sechsten Monates zu einer neuen Ehe schreiten; wenn aber nach den Umständen oder nach dem Zeugnisse der Sachverständigen eine Schwangerschaft nicht wahrscheinlich ist, so kann nach Ablauf dreier Monate in der Hauptstadt von der Landesstelle und auf dem Lande von dem Kreisamte die Dispensation ertheilt werden“. (§. 120. a. b. G. B.) Ведля §. 1. зак. зъ дня 4. Юлія 1872, ч. 111. В. З. Д. удѣляютъ тую диспензу во Львовѣ и въ Краковѣ магистраты, где инде ц. к. Староства. „Die Uebertretung dieses Gesetzes (§. 120.) zieht zwar nicht die Ungiltigkeit der Ehe nach sich, allein die Frau verliert die ihr von dem vorigen Manne durch Ehepakten, Erbvertrag, letzten Willen oder durch das Uebereinkommen bei der Trennung zugewendeten Vortheile; der Mann aber mit dem sie die zweite Ehe schliesst, verliert das ihm ausser diesem Falle durch den §. 58. zukommende Recht, die Ehe für ungiltig erklären zu lassen, und beide Ehegatten, sind mit einer den Umständen angemessenen Strafe zu belegen“. (§. 121. a. b. G. B.)

д) Женихи обовязани передъ вѣнчаніемъ предло-
жити потребни грамоты, именно, якъ вже выше гово-
рено: 1. Свѣдоцтво крещенія, або если се неможливе, осво-
божденъе отъ принесеня тогожъ; 2. малолѣтнн потребне по-
зволенъе; 3. лица войскови дотичне позволенъе; 4. свѣдоцтво
голопеныхъ оповѣдей, если не въ одной парохіи жиють; 5. Свѣдоцтво,
що суть свободни (ledig, liberi status), если па-
роху не суть знаеми; 6. вдовы и вдовцѣ свѣдоцтво смерти
другого супруга; 7. вдова передъ шестымъ мѣсяцемъ вдов-
ства позволенъе отъ политической власти; 8. если заходила
яка перепона, разрѣшеніе отъ тойже; 9. пѣддани австріійски
походячи изъ Солноградского (Salzburg), Тироля, Фораль-
берга и Кранны позволенъе отъ своен власти политической;
10. Чужи пѣддани (Ausländer) позволенъе отъ домашнои
власти, если таков потребують. Право каже: „Wenn Verlobte
das schriftliche Zeugniß von der vollzogenen Verkündigung;
oder, wenn die in den §§. 49., 50., 51., 52. und 54. (малолѣтнн
и войскови) erwähnten Personen die zu ihrer Verehelichung er-
forderliche Erlaubniß; wenn ferner diejenigen, deren Völljährig-
keit nicht offenbar am Tage liegt, den Taufschein oder das schrift-
liche Zeugniß ihrer Völljährigkeit nicht vorweisen können; oder
wenn ein anderes Ebehinderniß rege gemacht wird, so ist es dem
Seelsorger bei schwerer Strafe verboten, die Trauung vorzu-
nehmen, bis die Verlobten die nothwendigen Zeugnisse beige-
bracht und alle Anstände gehoben haben“. (§. 78. a. b. G. B.)

§. 35.

Разрѣшеніе ошъ перепонъ супружескихъ.

I. Всѣ перепоны супружески дѣлятся на розрѣшыми
и нерозрѣшыми.

Нерозрѣшыми (абсолютно) суть перепоны права бо-
жого, якъ: недостатокъ способности согласиться, немочь
исполнити долгъ супружескій, существующа связь супружеска,
средство въ прямой линіи.

Розрѣшыми перепоны суть зновъ различни: 1. Таки,
отъ которыхъ бы власть церковна могла разрѣшати, но ни-
коли не разрѣшае, якъ: средство въ рѣвномъ первѣмъ сте-
пени (братъ и сестра), повиноватство въ первѣмъ степени
прямой линіи (н. пр. ѳтчимъ и пасербниця, vitricus, Stiefvater
und privigna, Stieftochter), теща и зять (мачоха и пасербъ),
розличіе богочестія, чужолоство съ довершеннымъ убійствомъ
супруга, если тое есть явне, и потаенность (clandestinitas). — 2. Таки,
отъ которыхъ найвысша власть церковна, Папа Римскій,
дуже рѣдко и дуже тяжко удѣлае разрѣшеніе, якъ:
связь супружеска изъ супружества важного но не исполне-
ного (matr. ratum non consummatum), торжественнн обѣты,
высши священія. — 3. Таки, отъ которыхъ власть церковна
изъ важныхъ причинъ разрѣшеніе удѣлати звыкла, и до тыхъ
належатъ всѣ прочи перепоны права церковного.

Тии перепоны, котори основуются на недостатку согла-
сія, понеже одна сторона важно не согласилася (ср. §. 34.
I. А до а) устають безъ разрѣшенія, если недостаточне со-
гласіе важно и законно остане отновлене.

II. Власть разрѣшати отъ перепонъ супруже-
скихъ мае той, кто право постановилъ, про тое отъ
церковныхъ перепонъ супружескихъ разрѣшае най-
высша власть Церкви або непосредственно, або
посредственно. Ведля существующихъ законѣвъ разрѣ-
шаютъ Епископы за уповаженіемъ данымъ имъ отъ Рим-
ского Престола въ слѣдующихъ перепонахъ супружескихъ:

„1. Въ III. и IV. степени средства и повиноватства съ
соизволеного плотского сообщенія; 2. въ средствѣ духовномъ
3. въ повиноватствѣ съ несоизволеного плотского сообщенія
если нѣтъ обавы, дабы женихи въ слѣдствіе нечистого отно-
шенія не были съ собою въ рѣвной линіи сродни; 4. въ
III. и IV. степенн невластивого повиноватства походячого зъ
matrimonium ratum non consummatum; 5. въ невластивомъ по-
виноватствѣ походячомъ зъ matrimonium irritum non consum-
matum, и 6. въ невластивомъ повиноватствѣ походячомъ зъ
важныхъ обручинъ. Що ся казаетъ прочихъ препятствій: „то
належитъ старатись, щобы въ силѣ были удерживаны“. Обы-
кновенно удѣлае Святѣйшій Апостольскій Престоль Еписко-

намъ бѣльше отдаленымъ власти разрѣшенія (facultates pro foro interno mediante Poenitentiaria на 3 лѣта, а pro foro externo mediante S. Congregatione de prop. fide на 5 лѣтъ). Inter quin-quennales facultates приходятъ слѣдующія власти диспензованья отъ пренатствій супружескихъ: 3. Dispensandi in III. et IV. simplici, et mixto tantum nedum cum pauperibus, sed etiam cum nobilibus et divitibus in contrahendis; 4. Dispensandi super impedimento publicae honestatis justis ex sponsalibus proveniente; 5. Dispensandi super impedimento criminis, neutro tamen conjugum machinante; 6. Dispensandi in impedimentis cognationis spiritualis, praeterquam inter levantem et levatum; 7. Dispensandi et commutandi vota simplicia in alia pia opera exceptis votis perpetuae castitatis et religionis (с. е. вступить въ монастырь). Въ степеняхъ сродства и повинovatства ближнихъ отъ III. рѣвного, с. е. въ III. сягающѣмъ II., въ II. въ равныхъ линіяхъ, и въ II. сягающѣмъ I. получаютъ Епископы власти диспензованья тѣлько на певне невелике число случаевъ; въ I. рѣвнѣмъ повинovatства задержуея власть диспензованья Престола Апостольскому⁴. (Инструкція митрон. Консисторіи Львовской зъ дня 1. Юлія 1872 до ч. 1275 ст. 4.)

Власть разрѣшати отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ мае Его Величество Цѣсарь, который тую власть такожъ або непосредственно, або посредствомъ своихъ Урядѣвъ выконуе, якъ низше буде сказано.

III. Прошенія о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ подаея до компетентной Настои (ср. мое Паст. богословіе ст. 834) и наводится въ нихъ важни причины (ср. тамже ст. 835 сл.)

Въ церковныхъ перепонахъ супружескихъ есть компетентна настоя (instantia) або Престолъ Апостольскій або власный Епископъ.

A) Престолъ Апостольскій, который удѣлае разрѣшеніе або черезъ Датарію або черезъ Пенитенціарію.

1. До Датаріи подаея прошенія о разрѣшеніе въ явныхъ перепонахъ (pro foro externo et in impedimentis publicis), которыхъ обвѣщенье добре имя просителя не нарушае.

2. До Пенитенціаріи подаея о разрѣшеніе тайныхъ перепонъ (pro foro interno); если же яка перепона, отъ которого Пенитенціарія разрѣшила або заразъ съ початку не была тайна, або пѣзвѣще сталася явною, то разрѣшеніе не важне, и треба сейчасъ отнестися до Датаріи. Если заходятъ двѣ перепоны одна тайна а друга явна, и. пр. повинovatство зъ позволеного плотского сонтія и повинovatство зъ непозволеного плотского сонтія, то належитъ просити Датарію о разрѣшеніе въ явномъ, а Пенитенціарію о разрѣшеніе въ тайной перепонѣ. Но въ прошенію до Пенитенціаріи треба тое обстоятельство обявити.

B) Епископъ, до которого подаея прошеніе въ рускомъ языкѣ ведля высше наведенной инструкціи въ слѣдующихъ случаяхъ: 1. Въ перепонахъ сродства и повинovatства съ дозволеного сообщенія въ III. и IV. степени всегда, а въ степени сягающѣмъ II. або I., въ II. рѣвнѣмъ степени и въ II. сягающѣмъ I. подаея до Епископа тѣлько тогда, если вѣдомо, що число случаевъ ему зъ Риму удѣленныхъ еще не вычерпано, въ противнѣмъ разѣ подаея до Риму; 2. въ перепонѣ гражданскаго (зъ адопціи) и духовного сродства; 3. въ перепонѣ повинovatства зъ непозволеного сообщенія; 4. въ перепонѣ невластивого повинovatства походячого зъ важныхъ заручинъ; 5. въ перепонѣ невластивого повинovatства походячого съ супружества важного но не совершенного; 6. въ перепонѣ невластивого повинovatства походячого зъ неважного и не совершенного супружества; 7. въ перепонѣ беззаконія neutro machinante; 8. и въ перепонахъ запрещающихъ, яко и о разрѣшеніе отъ оновѣдей.

Въ гражданскихъ перепонахъ супружескихъ подаея прошеніе о разрѣшеніе до компетентной власти мірской.

§. 36.

Форма прошеній о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ церковныхъ.

Прошенія о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ должны въ загалѣ подавати сами женихи и тѣи пѣдписати, може однакожъ въ ихъ имени такожъ душпастырь просити, що звычайно дѣея. Въ такихъ прошеніяхъ належитъ заховати слѣдующе:

1. Всяки прошенія о диспензу подавани до властей церковныхъ не подлежатъ належитости штемплевон (клеимовой, sind stempelfrei).

2. До Ординаріата пишеса по руски, до Риму въ латиньскѣмъ языкѣ.

3. Въ прошеніяхъ до Датаріи стилзуея до Святого Отца (Beatissime Pater!), въ прошеніяхъ до Пенитенціаріи стилзуея до Кардинала Префекта (Eminentissime Domine!), въ прошеніяхъ до Епископа стилзуея до самого Епископа або Суда супружескаго, не до Консисторіи.

4. Въ кождѣмъ прошенію належитъ навести точни дата, отъ кого и зъ ѳтки прошеніе подаея, именно въ прошеніяхъ до Датаріи наводится точно правдиви имена просителей, епархіи и парохіи; въ прошенію до Пенитенціаріи подаея змыслени имена просителей, правдиве имя епархіи и парохіи, куда рѣшеніе звычайно посредствомъ Ординаріата або Оффи-

ціаліата приходить. Такъ само належить поступити въ прошенію до Епископа.

5. Саму перепону супружеску належить точно, вѣрно и въ ея родахъ выложить, уживаючи при томъ способъ бесѣды куріи римской, и если иде о сродство або повиноватство, долучити дерево родословне въ латиньскѣмъ языкѣ а до Епископа по руски. Если заходитъ бльше перепонъ, то належить всѣ точно навести, если сродство або повиноватство многократне, тое выразити и отвѣтни родословни дерева долучити.

6. Выложивши перепону выкладаеся причины канонични за диспензою промавляючи. При томъ не можна навести ничъ, що есть ложне (obreptio), ани таити тое, що належало выложить (subreptio), бо цѣле разрѣшеніе булобы неважне. Наводится найперше важнѣйши причины, ажъ посемъ меньше важни. Достаточни суть двѣ важни причины. (О каноничныхъ причинахъ ср. Наст. богословіе ст. 835 сл.)

7. Особенно треба памятати, що пѣдъ карою неважности диспензы належить совѣстно сказати, чи межи просячими заходило плотское сообщеніе, и чи оно есть явне, чи тайне. Если оно истинно заходило и есть тайне, то въ прошенію до Датаріи можна оно замолчати, но належить его навести въ особнѣмъ прошенію до Пенитенціаріи. Въ прошенію треба такожъ конечно выразити, чи плотское сообщеніе сталося въ намѣреніи лекшого полученья диспензы, чи нѣтъ.

8. Въ прошеняхъ о разрѣшеніе перепоны вже заключенного супружества належить навести и различни обстоятельства того супружества, именно: чи оно остало заключено тайно (clandestine), чи въ доброй вѣрѣ (bona fide), с. е. чи женихи не знали о перепонѣ, чи въ намѣреніи лекшого полученья диспензы, чи вже наступило плотское сообщеніе, чи нѣтъ.

9. Коли до Датаріи подаеся прошеніе о разрѣшеніе въ формѣ убогихъ (in forma pauperum, ср. наст. богословіе ст. 834.), то парохъ долженъ тоежъ подтвердить слѣдующими словами: „Ego infra scriptus Rector Ecclesiae parochialis loci N. sub districtu dioeceseos N. seio et testificor: N. N. et N. N. sub ditos praefatae Ecclesiae parochialis esse orthodoxae graeco catholicae fidei cultores, verum adeo pauperes et miserabiles, ut de suo labore tantum vivant. In cujus fidem subscripsi haec . . . . mensis . . . . anni . . . .“

N. N.,

Rector Ecclesiae parochialis ad s. Barbaram loci N.

Ординаріатъ зо своей стороны тое такожъ подтверждаетъ. (Ср. Взоръ XXI.)

§. 37.

Форма прошеній о разрѣшеніе ошъ иереионъ супружескихъ гражданскихъ.

Коли при испытѣ предшлюбнѣмъ окажется перепона супружеска права гражданского, обовязанъ душпастырь напомянути интересованныхъ, щобы постаралися о разрѣшеніе отъ той перепоны у компетентной власти державной. Право цивильне каже въ томъ взглядѣ такъ: „Aus wichtigen Gründen kann die Nachsicht von Ehehindernissen bei der Landesstelle angesucht werden, welche nach Beschaffenheit der Umstände sich in das weitere Vernehmen zu setzen hat“. (§. 83. a. b. G. B.)

Эъ важныхъ причинъ може про тое ц. к. краеве правительство разрѣшити отъ перепонъ права державного: но якѣ суть тѣи важни причины, право не опредѣляе, но ихъ опредѣленіе линае розсужденью взглядной настои. Однакожъ можна припустить, що причины канонично важни такожъ и власть политична узнасть за важни. Такожъ не каже право цивильне, котори перепоны суть разрѣшаеми а котори не разрѣшаеми; но увзглядивши обстоятельства можна дальше припустить, що и власть державна не удѣлитъ разрѣшеніе отъ перепонъ права природного и права приватного, и отъ тыхъ, которыхъ разрѣшеніе соблазнительнымъ стати быся могло. Въ прочѣмъ суть въ томъ взглядѣ и для инстанціи политичной гдѣки ограниченья приписани, такъ: Декретъ дворской канцеляріи зъ дня 10. Студни 1807 приказуе краевымъ правительствомъ, щобы якъ найточнѣйше розсуждали причины наведени въ прошенію о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ, и ажъ тогда, коли тѣи причины остануть оправдани, и просителѣ выкажутся свѣдоцтвомъ въ домостей религійныхъ, удѣляи разрѣшеніе; — а декретъ той самой канцеляріи зъ дня 27. Мая 1840 распоряджае, що если католикъ перейде на акатолическе вѣроисповѣданіе для того, щобы не потребовалъ просити о церковне разрѣшеніе, не може получить политичне разрѣшеніе.

О разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ должны женихи сами просити ведля слѣдующого закона: „Vor Abschliessung der Ehe ist die Nachsicht über Ehehindernisse von den Parteien selbst und unter eigenem Namen anzusuchen. Wenn sich aber nach schon geschlossener Ehe ein vorher unbekanntes, auflöfliches Hinderniss äussern sollte, können sich die Parteien auch durch ihre Seelsorger, und mit Verschweigung ihres Namens, an die Landesstelle um Nachsicht wenden“. (§. 84. a. b. G. B.)

Передъ заключеніемъ супружества должны одже партіи сами о разрѣшеніе просити; тое однакожъ не мае такъ разумѣтися, якобы они сами мали прошеніе писати, только прошеніе должно бути составлене въ ихъ имени, и они мають бути на немъ нѣдписани. Если перепона супружеска есть права цер-

ковного и права державного, то належитъ просити о разрѣшеніи у обохъ властей; въ противномъ случаю только у той власти, котора перепону поставила.

Власть разрѣшати отъ перепонъ супружескихъ державныхъ мае Его Величество Цѣсарь, который тую власть въ найвысшюи инстанціи выконуе посредствомъ Министерства внутреннихъ дѣлъ: „Die Entscheidung in oberster Instanz über die Nachsicht von Ehehindernissen gehört zum Wirkungskreise des Ministeriums des Inneren“. (Verord. der Minister der Justiz, des Kultus und des Inneren vom 1. Juli 1868, N. 80 R. G. Bl. §. 2.) Порядочно однакожь таки прошенія подаеся до ц. к. Староства або до компетентныхъ ц. к. войсковыхъ властей, якъ при поодинокихъ перепонахъ сказано. (Ср. Взоръ XXII.)

§. 38.

В) Заручины (обручины).

Отсылаючи до моего настырского богословія (§. 361.) наводжу тутъ еще слѣдующе:

I. Що суть заручины? Заручины (sponsalia) суть: обѣтница правдива и взаимна заключити супружество, съ намисломъ (deliberate) и свободно здѣлана, и внѣшнымъ знакомъ выражена (заявлена) черезъ певни къ тому управнени (de jure habiles) особы.

II. Яки суть правни послѣдствія заручинъ? Тин суть: 1. Що обручени обовязани: а) сохранити собѣ взаимну и честну вѣру обрученія, такъ що тѣлесне сообщеніе ихъ съ третимъ лицомъ стаеся не только грѣхомъ блудодѣланія, но и грѣхомъ противъ справедливости (contra justitiam); б) обѣщане супружество дѣйстно заключити. 2. Що изъ важныхъ заручинъ повстае перепона запрещаюча заключити супружество съ инымъ лицомъ, доки тин заручины законно не остануть розрѣшени. 3. Що изъ нихъ повстае перепона публичного благонравія (imp. publicae honestatis), о чѣмъ высше сказано.

III. Якъ можна заручины законно разрѣшити?

1. Черезъ обосторонне согласіе обрученыхъ (mutuo consensu), 2. если заручины сталися въ нелѣтности (impubertas) одного изъ обрученыхъ, може ихъ тойже розрѣшити, коли станеся лѣтвымъ (puber); 3. если родичи зъ важныхъ причинъ противляються, доки дѣти подѣ ихъ властію остають; 4. если оденъ изъ обрученыхъ до монастыря вступитъ або священія приіме; 5. если одна сторона нарушила вѣру обрученія (fidem sponsalitiā) черезъ блудодѣланіе, заключене супружество съ инною особою, або безъ вѣдомости другои стороны не знати куда отдалася; 6. если обстоятельства одной стороны такъ

перемѣнились, що если бы о нихъ друга сторона скорше знала, николи бы не заручилася; 7. если зваживши всѣ обстоятельства треба обавлятися, що тое супружество було бы несчастливе.

IV. Що въ томъ взглядѣ приписуе право австрійске? „Ein Eheverlöbniß oder ein vorläufiges Versprechen sich zu ehelichen, unter was für Umständen oder Bedingungen es gegeben oder erhalten worden, zieht keine rechtliche Verbindung nach sich, weder zur Schliessung der Ehe selbst, noch zur Leistung desjenigen, was auf den Fall des Rücktrittes bedungen worden ist“. (§. 45.) „Nur bleibt dem Theile von dessen Seite keine gegründete Ursache zu dem Rücktritte entstanden ist, der Anspruch auf den Ersatz des wirklichen Schadens vorbehalten, welchen er aus diesem Rücktritte zu leiden beweisen kann“. (§. 46. a. b. G. B.)

А право карне каже: „Die Verführung und Entehrung einer Person unter der nicht erfüllten Zusage der Ehe, soll als Uebertretung mit strengem Arreste von einem bis zu drei Monaten bestraft werden. Ausserdem bleibt der Entehrten das Recht auf Entschädigung vorbehalten“. (§. 506. allg. Straf. v. 27. Mai 1852.)

§. 39.

Г) Оновѣди (оглашенія).

Зо взгляду на оновѣди зъ церковного становиска отсылаю до моего наст. богословія §. 362., тутъ только наведу принисы державни сюда относяся. Въ томъ взглядѣ иде рѣчь о тое, коли и подѣ якими условіями можна просити о разрѣшеніи отъ оновѣдей (однои, двоухъ або трехъ), котори ведля права церковного и державного три разъ голоситися мають. Право австрійске каже такъ: „In den Orten, wo keine Landesstelle ist, wird den Kreisämtern die Macht ertheilet, aus wichtigen Ursachen die zweite und dritte Verkündigung nachzusehen“. (§. 85. a. b. G. B.) „Unter dringenden Umständen kann von der Landesstelle oder dem Kreisamte, und wenn eine bestätigte nahe Todesgefahr keinen Verzug gestattet, auch von der Ortsobrigkeit das Aufgebot gänzlich nachgesehen werden, doch müssen die Verlobten eidlich betheuern, dass ihnen kein ihrer Ehe entgegenstehendes Hinderniß bekannt sei“. (§. 86.) „Die Nachsicht von allen drei Verkündigungen ist gegen Ablegung des erwähnten Eides auch dann zu ertheilen, wenn zwei Personen getrauet werden wollen, von denen schon vorhin allgemein vermuthet ward, dass sie mit einander verhehlicht seien. In diesem Falle kann bei der Landesstelle die Nachsicht von dem Seelsorger mit Verschweigung der Namen der Parteien angesuchet werden“. (§. 87.)

Той законъ есть и теперь съ малыми отмѣнами зо взгляду на инстанціи, котори мають право разрѣшеніе отъ

одной, двухъ або всѣхъ трехъ оповѣдей удѣляти, правосильный. А именно: 1. право разрѣшати отъ одной або двухъ оповѣдей, которе давнѣйше ведля §. 85. уряды окружни (Kreisämter) мали, мають теперъ ведля §. 1. зак. зъ 4. Юлія 1872 ч. 111. В. З. Д. во Львовѣ и Краковѣ магистраты, а всюди инде ц. к. Староства. 2. Право окружнымъ урядамъ и громадскимъ урядамъ въ §. 86. признане мають теперъ ведля закона высше наведеного §. 1. такожъ магистраты и староства. Той новый законъ зъ дня 4. Юлія 1872 ч. 111. Вѣст. Зак. держ. въ §. 1. каже такъ: »Folgende Angelegenheiten in Betreff der Eheschliessung werden aus dem Wirkungskreise der politischen Landesbehörden ausgeschieden und den k. k. politischen Bezirksbehörden beziehungsweise in denjenigen Städten, welche eigene Gemeindestatute besitzen, den mit der politischen Amtsführung betrauten Gemeindebehörden zur Entscheidung in erster Instanz zugewiesen: 1. Die Ertheilung der Nachsicht von der Vornahme einer zweiten und dritten Verkündigung. 2. Die Ertheilung der unter dringenden Umständen erbetenen gänzlichen Nachsicht des Aufgebotes insoweit dieselbe nicht schon derzeit den oben bezeichneten Bezirks- und Gemeindebehörde zusteht. 3. Die Entscheidung darüber, ob eine Eheschliessung im Falle einer bestätigten (отъ лѣкаря) nahen Todesgefahr ungeachtet des Mangels des erforderlichen Tauf- oder Geburtsscheines vorzunehmen ist. 4. Die Ertheilung der nach §. 120. a. b. G. B. zulässigen Dispensation (отъ вдовичого часу).

Въ кѣнци примѣчаю, що о разрѣшеніе отъ оповѣдей належитъ просити и духовну и политичну власть.

А зъ голошенихъ оповѣдей належитъ выдати свѣдоцтво. (Взоръ XXIII.)

§. 40.

Д) Вѣнчаніе.

Вѣнчаніе отбываеся передъ власнымъ парохомъ хотъ одного зъ женихѣвъ (§. 75. о. к. з. г.) а заявленіе согласія (die feierliche Erklärung der Einwilligung zur Ehe) може статися такожъ и черезъ полномочника (Bevollmächtigten), но къ тому потребне есть позволеніе ц. к. намѣстничества, и въ полномочію должна бути поименована особа, съ которою супружество заключаеся. (§. 76.)

Если вѣнчаніе мае отбытися на третѣмъ мѣсци, до которого ни оденъ зъ женихѣвъ не належитъ, то законъ австрійскій приписуе слѣдующе: »Soll die Ehe an einem dritten Orte, dem keine der verlobten Personen eingepfarrt ist geschlossen werden, so muss der ordentliche Seelsorger gleich bei der Ausfertigung der Urkunde, wodurch er einen anderen zu seinem Stellvertreter benennt, diesen Umstand mit Benennung des Ortes,

wo und vor welchem Seelsorger die Ehe geschlossen werden soll, in das Trauungsbuch seiner Pfarre eintragen«. (§. 81. a. b. G. B.) »Der Seelsorger des Ortes, wo die Ehe eingegangen wird, muss die geschehene Abschliessung der Ehe in das Trauungsbuch seiner Pfarre mit dem Beisatze von welchem Pfarrer er zum Stellvertreter ernannt worden, ebenfalls eintragen und die Abschliessung der Ehe dem Pfarrer von welchem er berechtigt worden ist, binnen acht Tagen anzeigen«. (§. 82. a. b. G. B.)

Уповажняюче письмо може бути такъ составлено:

»На прошеніе обрученихъ Н. Н. и Н. Н. моихъ прихожанъ, котори всѣмъ законнымъ вымогамъ (требованиямъ) до заключенія супружества задоситьчунили, симъ удѣляю позволеніе (або уповажняю), щобы они тое супружество ведля формы Тридентійской въ Церкви Успенія Пресв. Бдцы въ Н. передъ тямшинымъ душпастьремъ, або черезъ него делегованымъ священникомъ заключили. Н. дня . . . Н. Н.«

А делегованый священникъ може по заключеномъ супружествѣ такъ отповѣсти: »На удѣлене мнѣ подъ днемъ . . . уповаженіе вѣнчати Н. Н. и Н. Н. маю честь отвѣтити, що згадани лица дня . . . въ здѣшной Церкви передъ мною въ притомности свѣдковъ Н. Н. и Н. Н. супружество заключили. Н. дня . . . Н. Н.«

Ж) Спорни супружески дѣла.

§. 41.

Переглядѣ.

Ведля Собора Трид. належатъ всѣ спорни sprawy супружески передъ церковной судъ супружескій, що патентомъ цѣсарскимъ зъ р. 1856 остало и зо стороны державной признане, и выроки церковного суда мали въ слѣдствіе того и передъ державными властями свою вагу. Но згаданный патентъ цѣсарскій осталь р. 1868 закономъ зъ дня 25. Мая знесеный и отъ того часу стратили церковни суды супружески свою силу въ очахъ державы; для Церкви однакъожь суть они якъ перше такъ и теперъ важни; и про тое наведу тутъ въ короткости тѣи перениски, котори душпастьрь въ объемѣ своего дѣланья мати може. Вправдѣ парохъ не мае права въ спорныхъ справахъ супружескихъ щонибудь рѣшати, тое належитъ до Епископа; но по препорученію Епископа случитися ему часто тыми дѣлами заниматься, а часомъ и безъ такого препорученія сими справами заниматься, щобы судъ супружескій малъ для рѣшенія певну подставу. Въ томъ взглядѣ може парохъ мати слѣдующи справи: 1. при заручинахъ, 2. при розлученіи отъ стола и ложа, 3. при объявленіи неважности (Ungiltigkeitserklärung) супружества. Може такожъ случитися,

що парохъ получить препорученіе изслѣдовать якусь спорную справу супружеску яко комисарь суда супружеского; но тогда получить такожъ точну инструкцію, якъ мае поступати, про тое не мое дѣло тымъ заниматься; я скажу тѣлько о наведеныхъ трехъ точкахъ.

Переписки душпастыря.

§. 42.

1. При заручинахъ.

Понеже заручины ведля права гражданского нѣки послѣдствія за собою не потѣгають, для того обовязанъ душпастырь тымъ оглядѣйше поступати, чтобы не осталось нарушено право церковне. Яки перепоны супружески зъ важныхъ заручинъ повстають, и якъ отъ нихъ разрѣшеніе получить можна, выше сказано. Но важны заручины могутъ такожъ статися запрещающею перепонною, про котору обрученіе не могутъ съ третьою особою позволено супружество заключити. Если про тое: а) У пароха явится яка особа съ жалобою, що ей обрученный съ третьою особою заручился, и тое достаточно докаже, то обовязанъ застановити дальше голошеные оповѣдей, або если оповѣди вже выйшли, заперечити вѣнчаніе, а партіямъ сказати, чтобы удалися до еписк. суда супружеского, который справу рѣшитъ. Самъ парохъ не мае должности удаватися до суда супружеского, ажъ коли остане возваный мае свое поступованье оправдати. б) Если же доказы жалобчика не суть достаточны, або сомнительны, може парохъ старатися той споръ въ добровольной дорожѣ залагодити, и коли обѣ спорящися стороны поеднаются, тое протоколярно для певности списати, а посемъ може вже до вѣнчанія, которе застановилъ приступить. г) Но если угода не прійде до дѣла, тогда долженъ душпастырь вѣнчаніе заперечити, и здѣланный протоколъ суду супр. предложить. Н. пр. до а) Парохъ заперечилъ Іоанну Н. вѣнчаніе съ Анною Н. бо Феодора Н. доказала, що Іоанъ Н. съ нею важно зарученый. Іоанъ Н. удался до суда супр. съ жалобою, котору парохъ получилъ съ возваніемъ, чтобы свое поступованье оправдалъ. Тое може такъ здѣлати: „Всесв. и Выс. Митр. Ординariate! При зворотѣ /- жалобы Іоанна Н. и Анны Н. въ справѣ запереченого имъ вѣнчанія оправдае поди. свое поступованье слѣдующимъ:

Съ поименованными особами осталъ дня . . . приписанный испытъ предшлюбный здѣланный, и понеже нѣка перепона не оказалась, остали ихъ оповѣди дня . . . голошени. Но по другой оповѣди дня явилася у подписаного Феодора Н. и съ слезами жаловалася, що Іоанъ Н. съ нею передъ шестомъ мѣся-

цями заручился, и що она отъ него остала беременна. Цѣле село, казала може посвѣдчити, що она всегда честно велася, ажъ до ней прійшолъ Іоанъ Н., ей всюди своею обрученою называлъ, и обѣцвалъ, що заразъ по Великодни съ нею оженился. На доказъ припривадила двоухъ свѣдковъ Н. Н. и Н. Н., котори подтверждаютъ, що Іоанъ истинно Феодору своею будущою женою называлъ и тымъ ей беременность извинялъ.

Не могучи о истиннѣ тыхъ сознаний сомнѣватися, призывалъ подп. до себе Іоанна Н., и на здѣланный ему упрекъ ѓнъ хотѣлъ тымъ извинитися, що Феодора есть убога, а его родичи желаютъ, чтобы ѓнъ богато оженился. Казалъ дальше, що ѓнъ теперь не може иначе собѣ поступити, що Феодору буде спомагалъ, а коли ему подп. сказалъ, що ему вѣнчатися не позволить, отвѣтилъ, що ѓнъ собѣ где инде право найде, и отъ того часу бѣльше не показался. Понеже одже не мае сомнѣнія, що Іоанъ Н. съ Феодорою Н. заручился, и понеже вѣроятнo и Феодора до Вс. Орд. съ жалобою удалася, не мѣгъ подп. въ семъ случаю вѣнчаніе предприняти, доки справа отъ Вс. Суда супружеского остане рѣшена. Н., дня . . . Н. Н., парохъ“.

До б) Подѣбный случай, но Іоанъ Н. и Феодора Н. погодилися, о чѣмъ парохъ списуе протоколъ.

Прошколобъ

составленный въ парохіи Голодѣвка дня 29. Лютого 18 . . . въ притомности подписанныхъ.

Предметъ: Феодора Н. внесла запереченье противъ вѣнчанію Іоанна Н. съ Анною Н., отъ чого теперь добровольно отступае.

Подписанный парохъ вопрошае найперше Феодору:

1. Чи вы обстае еще при тѣмъ, чтобы Іоанъ съ вами женился, хотяи съте слышали, що ѓнъ на тое подѣ нѣкимъ условіемъ не пристае?

Понеже вижу, що хотяи ѓнъ бы со мною оженился, то наше супружество было бы несчастливе; про тое не желаю, чтобы со мною женился, тѣлько хочу, чтобы мене такъ долго удерживалъ, доки за мужъ не поѣду, а посемъ далъ минѣ посагъ.

2. Яке удержанье и лѣий посагъ (dos) желаете отъ него?

Я буду задоволена, щобы минѣ мѣсячно давалъ по 5 зол. а яко посагъ 200 зол. а. в.

Посемъ вопрошае парохъ Іоанна:

3. Чи вы хочете дати Θεодорѣ желаеме удержанье и той посагъ?

Посагу 200 зол. дамъ заразъ, однакожь не ей до руки, но до суда, где тѣ гроши такъ долго остануть, доки она не отдасться. Но удержанье ей дати не могу, бо черезъ тое могло бы на мене упасти подозрѣніе, однакожь я постараюся для ней о службу у моеи родины въ Н., где такъ долго може остати, доки ей мужъ трафится.

4. Чи вы Θεодоро на тое соглашаетесь?

Совершенно, и отрѣкаюся всякого права до его особы.

Посемъ зложилъ Іоаннъ Н. 200 зол., котори остали ц. к. повѣтовому судови отдани; Θεодора просила еще, щобы пѣдп. парохъ донесъ суду супр. що она откликне жалобу противъ Іоанна подану.

Посемъ перечитано протоколъ, и понеже никто не малъ що додати або перемѣнити, заключено и пѣдписано. Дѣялося якъ выше. Пѣдписы пароха и партій.

До г) -

Про шоколъ

списанный въ парохіи Н. дня . . . въ притомности пѣдписанныхъ.

Предметъ: Найперше старался парохъ поеднати Θεодору Н. яко жалобщика съ Іоанномъ Н. яко обжалованнымъ въ справѣ заручинь.

1. Чи вы Θεодоро обстае при вашѣмъ запереченью, которе съте дни . . . противъ вѣнчанію Іоанна Н. съ Анною Н. внесли?

Такъ, обстаю и желаю, щобы Іоанъ Н. со мною оженился.

2. Чи не отступили бысьте отъ вашего желанія, если бы вамъ Іоанъ далъ слушне вынадгородженье?

Отступлю, если минѣ сейчасъ выплатитъ 300 зол.

3. Чи вы Іоанъ Н. хочете Θεодорѣ Н. желани 300 зол. выплатити?

Нѣтъ, не дамъ ани зломаной бабки, ани ся съ нею не оженю; а если ей кривда, то ний иде до суда.

Пѣдписанный парохъ робилъ обомъ сторонамъ еще многи представленья, но безъ успѣха; про тое продолжалъ протоколъ, щобы запевнитися, чи тѣ особы були истинно заручени, чи нѣтъ.

4. Чи вы Іоанъ обѣщали Θεодорѣ, що съ нею оженился?

На тое собѣ не пригадую. Вправдѣ зналъ емся съ нею кѣлька мѣсяцей, но я не гадаю, щобымъ обѣщаль съ нею женитися.

5. Понеже Іоанъ заперечаетъ, щобы обѣщаль съ вами женитися; якъ вы можете тое доказати?

Я на тое могу присягу зложити; а въ прочѣмъ покликуюся на Н. Н. и Н. Н., котори чули, якъ Іоанъ казалъ: Не о долго мы обое поберемося, и я прошу тыхъ свѣдѣвъ призывати.

6. Що вы Іоанъ на тое скажете?

Добре, ний тѣ свѣдѣки скажутъ, що знаютъ.

7. Чи вы Н. (1. свѣдокъ) чули, що Іоанъ обѣщаль Θεодору за жену взяти?

Я часто булъ разомъ съ ними, они тамъ всячину говорили, но що и о чѣмъ, то ей Богу не знаю.

8. А вы Н. (2. свѣдокъ) чули, що Іоанъ обѣцалъ Θεодору за жену взяти?

Я тѣлько знаю, що они часто сходилися, но чи Іоанъ обѣцалъ съ Θεодорою женитися того не знаю.

9. Що вы Іоанне скажете на тѣи признанія свѣдкѣвъ?

Я съ ними соглашаюся.

10. А вы Θεодоро, що скажете на тое?

Я кажу, що оба свѣдки добре знаютъ, що Іоанъ обѣцалъ женитися со мною, но не хотятъ правду сказати; про тое откликуюся до еп. суда супружеского.

Понеже стороны не мали бѣльше що сказати, и до судебного рѣшенія откликались, протоколъ перечитано, заключено и подписано. Дѣялося якъ выше. Подписы пароха, стороны и свѣдкѣвъ.

Той протоколъ предкладае парохъ еп. суду супружескому въ отвѣтнѣмъ справозданьѣмъ, которе можна такъ составить:

„Всесв. суде супр.! Θεодора Н., родомъ зъ Н. подѣ ч. безбрачна, гр. каѣ. обряда, явилася у подп. дня . . . съ протестомъ противъ вѣнчанію Іоанна Н. . . съ Анною Н. . . утверждаячи, що Іоанъ Н. обѣцалъ съ нею женитися. Понеже отъ своего протеста ніякою мѣрою отступити не хотѣла, кажучи, що докаже существованье заручинъ, возвалъ подп. обѣ стороны на день . . . до своей канцеляріи и переслухалъ ихъ протоколярно. Понеже стороны не хотѣли погодитися, позволилъ собѣ подп. поставить заразъ вопросы для заевненья существованья заручинъ, и переслухати подп. свѣдкѣвъ. Предкладаючи въ приложѣ протоколъ ./- доносить подп., що застановилъ въ рѣчи стояче вѣнчаніе, и смиренно просить о выс. роспорядженье взглядомъ дальшого поступованья. Н. дня . . .“

§. 43.

2. При розлученью ошѣ сшола и ложа.

Право церковне различае двояке розлученье отъ стола и ложа (*separatio a thoro et mensa*); довременне и всегдашнее. Родъ всегдашняго розлученья есть н. пр. если оденъ супругъ вступитъ въ монастырь. Всегдашнее розлученье може

оскорблена часть желати, если другій супругъ допустился чужолоства, съ изнятіемъ случая, если жалобщикъ тое чужолоство одобрилъ, допустилъ або споводовалъ, або и самъ чужолоства допустился. Довременне розлученье отъ ложа и стола може оскорбленный супругъ выматати зъ слѣдующихъ причинъ: а) Если другій супругъ отъ христіанства отпаде; б) если жалобщика до отпаденія отъ вѣры або до злочинства наставляе; г) если житье або здоровье жалобщика на небезпеченство выставляе; д) если обжалованный долго тѣлесну заразливую недугу терпитъ; е) если го черезъ долшій часъ морально переслѣдуе; ж) если го злобно опуститъ; з) если допуститъ такихъ переступленій своего званія, черезъ котори жалобщика маетокъ або добре имя остане на небезпеченство выставлене. — Сторона виновата не мае права просити о розлученье, тѣлько оскорблена. — Розлучени супруги могутъ кожного часу безъ судебного позволенья до себе повернути и яко супруги жити.

Вирочѣмъ судебе розлученье отъ ложа и стола належитъ до мірскаго суда, душпастьрь обовязанъ тѣлько старатися поеднати спорящихся супругѣвъ, и то три разъ лишаячи межи поодиновими разами хотъ по 8 дней часу до намысла, а коли его старанья остануть безъ успѣшни, мае имъ выставити отвѣтне свѣдоцтво. Давнѣйше, т. е. до р. 1868 були спорящиеся супруги обовязани явитися у своего душпастьря, щобы его представленья выслухати, а если бы тое не хотѣли дѣлати, мала политична власть должность ихъ къ тому принудити; но теперъ той законъ знесенный, и законъ австрійскій, который въ §§. 104. и 105. (общ. кн. зак. гражд.) приказовалъ, що таки супруги должны найперше явитися у своего душпастьря и ему высказати причины, для которыхъ хотятъ розлучитися а коли всяки трикратни представленья остануть безуспѣшни, съ взгляднымъ свѣдоцтвомъ отъ своего пароха до суда удатися, — той законъ осталь знесенный, и въ §. 1. зак. зъ дня 31. Студня 1868 (Nr. 3. R. G. Bl. für 1869.) кажеся, що таки супруги не суть обовязани явитися у своего душпастьря, но могутъ просто до суда удатися, що однакожь, если хотятъ, могутъ найперше пойти до своего душпастьря.

Очевидно, если такой випадокъ случится, поступитъ собѣ священникъ ведля давной практики, буде три разъ старатися поеднати спорящихся супругѣвъ, выставитъ имъ взглядне свѣдоцтво, которе може такъ звучати: „Симъ посвѣдчаю, що супруги Н. Н. и Н. Н. дня . . . у мене явились съ желаніемъ, щобы отъ ложа и стола остали розлучени. Подписанный робилъ имъ представленья, и въ загалѣ поступилъ съ ними ведля §. 104. о. к. з. г., но тѣи триразъ, именно дня . . . дѣлани представленья остали безъ успѣшни, и они остали при своемъ желанію розлучитися отъ ложа и стола. Н. дня . . . Н. Н.,“

парохъ“. Тое свѣдоцтво даеся спорящимъ до рукъ, и они идуть съ нимъ до суда.

Если бы справа остала выточе на передъ церковнымъ судомъ супружескимъ, обязанъ душпастырѣ о цѣломъ дѣлѣ тому судуи точне справозданье предложити.

§. 44.

3. При объявленью неважности супружества.

Во взгляду на той предметъ замѣчаю слѣдующи правила канонични:

I. Важность супружества можна оспоривати або въ слѣдствіе жалобы, або урядово (ex officio).

A) Обжаловати супружество, с. е. оспоривати его важность (matrimonium impugnare seu accusare), могутъ або сами супруги, або ктоибудь инный, кому тое право выразно не есть одобрено.

1. Сами супруги могутъ оспоривати важность супружества про перепоны проходячи зъ недостатка согласія, и про перепону немочи воздати долгъ супружескій съ ограниченьями, яки право въ томъ взглядѣ постановляе.

2. Каждый инный человекъ съ изнятіемъ: а) акаволикѣвъ, б) кто есть пѣдозрѣмый, що въ томъ своей корысти шукае, г) кто зналъ, що тое супружество мае заключитися, зналъ що оновѣди голосятся, но перепону ему знаему тогда замолчалъ.

Б) Урядово. Коли прійде до вѣдомости судіи церковного якимъбудь способомъ, що певне супружество про заходячу розрѣшаючу перепону есть неважно, долженъ зъ обязанка своего званія оспоривати важность того супружества.

II. Коли до вѣдомости пароха прійде, що певне супружество есть неважно, обязанъ слѣдити, чи въ данѣмъ случаю истинно, и яка перепона заходитъ.

III. Коли выслѣдитъ, що истинно перепона заходитъ, и що она есть нерозрѣшима, обязанъ тое сейчасъ подати до вѣдомости суда супружеского, и если потреба, прилучити вытяги зъ книгъ метрикальныхъ.

IV. Если выслѣджена перепона есть розрѣшима, но сего рода, що тѣлько супруги мають право важность супружества оспоривати, то повиненъ душпастырѣ тѣлько тогда до суда супружеского отнестися, коли видитъ, що супружество есть истинно неважно. Ведля препорученія суда супружеского обязанъ душпастырѣ старатися склонити супруговъ, чтобы свое согласіе законно отновили (ср. мое паст. богословіе §. 365.), а коли всё остане безъ успѣха, и обстоятельства того вымагають, просити о исцѣленіе супружества въ корени.

V. О всѣмъ, що душпастырю отъ суда супружеского остане приказане, долженъ точне справозданье предложити. Взоры до высше сказаного:

1. Доносъ о неважности супружества.

Всесв. и Выс. Митр. Ординаріате!

Передъ шестима мѣсяцами явился у смиренно подѣсаного Іоанъ Гречкосѣй, здѣшній прихожанинъ съ прошеніемъ, чтобы съ нимъ и съ его обрученою Анною Сиротихою такожъ здѣшною парохіанкою, испытъ предшлюбный предприняти, оновѣди голосити и ихъ вѣнчати.

Но подѣсаному было точно вѣдомо, що Анна Сиротиха остала передъ четырма роками отъ Іоанна Гречкосѣя за соизволеніемъ ц. к. намѣстничества за дитину принята, що про тое межи ними заходитъ уничтожаюча перепона супружеска, про тое отмовилъ подѣсанный прошенію Іоанна Гр. съ примѣчаніемъ, чтобы найперше постарался о диспензу.

Съ тымъ отдалился Іоанъ Гречкосѣй, и отѣхалъ до Мизерѣвки, повѣта Н., где у своихъ сродниковъ разомъ съ Анною Сиротихою три мѣсяцѣ перебивалъ. По трехъ мѣсяцяхъ повернулъ зъ Мизерѣвки, и выказался свѣдоцтвомъ вѣнчанія отъ тамошного пароха, що онъ оженился съ Анною Сиротихою.

Подѣсанный отнесъ ся неотволочно до пароха въ Мизерѣвцѣ въ дописи, въ тоторой ему цѣлу справу пояснилъ съ прошеніемъ о поясненіе, якимъ правомъ поименовани двѣ особы, котори въ Мизерѣвцѣ ани правдивого ани якобы-помешканья не мають, тамъ могли вѣнчатися. Парохъ Мизерѣвскій отповѣлъ, що онъ о нѣкои перепонѣ не зналъ, а Іоанъ Гречкосѣй въ томъ взглядѣ вопрошеный простаковато и бесчестно смѣялся.

Про тое видится подѣсанный одолженнымъ донести о неважности того супружества, которому теперъ двѣ уничтожаючи перепоны, именно: гражданскаго сродства и потаежности, и одна запрещаюча перепона, именно недостатокъ голошенія оновѣдей, противостоятъ. Н. дня . . .“

2. Прошеніе о исцѣленіе супружества въ корени.

Всесв. . . Въ парохіи подѣсаного живутъ два супруги Іоанъ Тонькій и Анна родж. Суха, котори передъ десять лѣтами побралися. Они живутъ порядно и згодливо, и выховуютъ свои дѣти дуже красно. При пересмотрѣ давнѣйшихъ метрикъ выслѣдилъ подѣсанный, що отецъ Анны Тонькой родж. Сухой, Іосифъ Сухій, есть сыномъ неправого жожа Григорія Тонького, дѣда поименованого Іоанна Тонького и нѣкои Магдалины Сухой, що мой попередникъ вѣроятно не зауважалъ; — бо такъ Іоанъ Тонькій якъ и Анна род. Суха суть тутъ крещени, про тое не потребовали принести свѣдоцтво крещенія, а понеже тутъ есть богато людей, котори Тонькій называются,

не прійшло моему попередникови певно на гадку, що въ тѣмъ случаю заходить средство. Но ведля прилученого дерева родословного % суть тѣи супруги сродниками (Geschwisterkinder) и ихъ супружество неважне.

Понеже могло бы случитися, що тое средство колись остане виявлене, а згадани супруги о тѣмъ ничь не знаютъ и обавлятися належить, що если бы о тои перепонѣ дѣзналися, ихъ спокѣи домашній осталъ бы нарушенный, а кромѣ того, що Іоанъ Тонькій, чоловікъ слабого характера, передъ вѣнчаніемъ досить легкій и до нечистого житъя склонный, бѣтъ которыхъ блудбѣвъ его теперъ розумна и честна жена вздержуе, коли бы о тои перепонѣ довѣдался, мѣгъ бы желати, чтобы супружество остало за неважне узнане; — про тое смиренно пѣдписаный просить, чтобы В. В. для тыхъ мнимыхъ супруговъ исцѣленіе супружества въ корени съ повода сродства второго степеня бочнои линіи вселаскаво виробити благоволили. Н. дня . . . Н. Н., парохъ.

§. 45.

Б) Переписки душпастыря зо взгляду на религіино-нравственне жишье прихожанъ.

Справы сюда относящися суть:

1. Свѣдоцтва нравственности. Одна изъ первыхъ должностей душпастыря есть старатися по возможности, чтобы его прихожане нравственне и религіине житье провадили, и для того ихъ разумно и оглядно надзоровати; а зѣ тонъ должности вышлывае для него право, що если кто изъ его прихожанъ самъ, або якій урядъ зажелае посвѣдченья, якъ певный его прихожанинъ заховался, ему ведля совѣсти свѣдоцтво поведенія або нравственности выдати. Въ тѣмъ свѣдоцтвѣ обавляють тѣлько цю правду сказати. Примѣры:

а) Свѣдоцтво нравственности.

Пѣдписаный посвѣдчае симъ, що Іоанъ Н., селянинъ зъ Н. пѣдъ ч. дома 25. повѣта Н. всегда религіино и нравственне заховался, на богослуженіе порядочно учацалъ, святы Тайны частѣйше въ роцѣ пріймовалъ, духовне и мірске начальство почиталъ и слухалъ, и съ всѣми въ згодѣ жилъ, свою стару матеръ примѣрно обходилъ, и свои дѣти религіино и честно воспитовалъ. Н. дня . . .

б) Свѣдоцтво поведенія.

Зо стороны пѣдписаного уряда парохіального симъ посвѣдчаеся, що противъ Н. Н. челядника шевского въ Н., который теперъ въ судовѣмъ изслѣдованью находится, до здѣ урядовон вѣдомости ничь вредливого не прійшло. Урядъ пар. . . .

Тую послѣдну форму порадо есть уживати особливо по бѣльшихъ городахъ, где часто треба выставляти свѣдоцтва нравственности людямъ совершенно незнаемымъ.

2. Прошеніе о разрѣшеніе отъ поста. Тое разрѣшеніе удѣлае Епископъ, або поодинокимъ людямъ, або цѣлымъ заведеніямъ и громадамъ. Въ первѣмъ случаю удаеся сама партія, въ гругѣмъ душпастырь до Епископа съ прошеніемъ, въ которѣмъ треба навести важны ведля науки богословія нравственной причины.

3. Прошеніе о выробленье отпуста для певной Церкви. До пѣднесенья религіино житъя много причиняются отпустови мѣсяця; если про тое душпастырь уважае, що тое для его Церкви було бы пожелане, и мае на попертье своего прошенія достаточны причины, долженъ отнестися до Епископа, который справу розсудить и потребне споводуе.

§. 46.

Г) Переписки душпастыря въ справахъ школьныхъ.

О семъ предметѣ къ сожалѣнію мало маю що сказати, понеже школа народна, донька Церкви, остала отъ Церкви одорвана. Душпастырь мае тѣлько заниматься выкладомъ науки религіи въ школахъ въ его парохіи находящихя, и тую должность обавляють тымъ совѣстѣйше вышолняти, чимъ бѣльша оказуеся опасность нерелигіино стремленія въ головахъ многихъ просвѣтителей народа.

Душпастырь обавляють про тое въ назначени для науки религіи часы туюже преподавати, и яко членъ рады школон мѣсцевон по возможности о религіино-нравственне выхованье молодежи старатися.

Для надзора науки религіи поставлены суть въ обохъ Галицкихъ Епархіяхъ Школьны Ординаріатски комиссарѣ, которыхъ должности опредѣлены суть въ инструкціяхъ отъ обохъ Консистерій выданныхъ. Тѣи инструкціи суть въ обохъ епархіяхъ майже совершенно согласны, и про тое наводжу тѣлько Инструкцію Перемыскон Консистеріи зъ дня 21. Юнія 1873.

До ч. 2202. Инструкція для Ординаріатскихъ Комиссарѣвъ для надзора науки богочестія и церковныхъ упражненій молодежи въ школахъ народныхъ, реальныхъ, выдѣловыхъ и гимназіальныхъ въ округѣ Епархіи Перемыскон находящихя.

А) Ординаріатскій Комисаръ обавляють присутствовати пѣлрочнымъ испытаньямъ въ всѣхъ школахъ своего Комисаріата, може однакожь за для важныхъ причинъ опредѣлти къ тому своего Заступника, або инного, но николи мѣсцевон душпастыря, и той урядово опредѣленный Заступникъ мае Ордина-

риатскому Комисарю справозданье изъ своего урядованья предложить.

При томъ посѣщенію мае пересвѣдчитися:

а) Чи дотычный священникъ совѣстно и точно удѣлае въ школахъ своей парохіи науку богочестія, кѣлько дѣтей на тую науку учадае, и якіи успѣхъ показуеся; *б)* яке есть въ загалѣ поровственне поведенье школьной молодежи; *в)* якъ заховуются принисы дотычно участія школьной молодежи въ св. Тайнахъ Покаянія и Евхаристіи въ церковныхъ упражненіяхъ, дальше дотычно молитвъ передъ початкомъ и по скѣнченію школьной науки, и участія во недѣльныхъ и прочихъ нарочитыхъ богослуженіяхъ, о скѣлько то при даныхъ обстоятельствахъ возможнымъ оказуеся; а въ школахъ головныхъ, реальныхъ, выдѣловыхъ и гимназіальныхъ дотычно експортацій, чи зо стороны учителя або якого нибудь инного лица съ школою въ близшомъ сношенію стоячого не даются въ религіино-норовственномъ отношенію яки соблазни.

Б) При кѣнци каждого полроція мае Ординаріатскій Комисарь о всѣхъ, чи то лично, чи черезъ своихъ Заступникѣвъ повзятыхъ спостереженіяхъ пріятныхъ або непріятныхъ съ своимъ совѣстнымъ, всестороннимъ мнѣніемъ Еп. Консисто́рін точный доносъ предложить.

В) Кромѣ наведеныхъ порядочныхъ посѣщеній, може Ординаріатскій Комисарь школы своего Комисариата въ каждомъ часѣ посѣщати, къ чому обовязанъ особливо тогда, если якісь неподвижени обстоятельства або нарочный приказъ Консисто́рин того вымагати будуть; и зъ тыхъ послѣднихъ посѣщеній долженъ неотволочно справозданье Консисто́рин предложить.

Г) При якихъ нибудь посѣщеніяхъ мае Ординаріатскій Комисарь для захованья порядку въ школѣ порозумѣтися взлядомъ тогожь, щобы порядокъ школьный ненарушити. При томъ може дотычному катихитѣ удѣлати зо взгляду дидактично-педагогичного свои примѣчанія и звертати его увагу на православни приписы церковни и державни, и друже любнымъ способомъ его упоминати; но не вѣльно му давати катихитѣ урядови упомненія, то́лько о спостереженыхъ поблудженіяхъ долженъ донести Еп. Консисто́рин и пѣсля дотычного рѣшенія собѣ поступити.

Д) На коли бы который Ординаріатскій Комисарь на инне мѣсце осталъ перенесеный або важными причинами булъ перешкодженый свой урядъ выполняти, мае о томъ Еп. Консисто́рин донести.

Перемышль, дня 21. Червця 1873. Иоаннъ, Епѣ.

Наводжу еще слѣдующи распорядженія до сего предмета относящися:

1. Ч. 136. Зъ поводу поднесенныхъ жалобъ отъ школьныхъ радъ, же нѣкоторые душнастыри оттѣгаются и не хотятъ содѣйствовать съ совѣтниками мѣстныхъ школьныхъ радъ въ цѣли составленія выказовъ молодежи способной до школьной науки, а про тое учитель не имѣючи тыхъ потребныхъ выказовъ не суть въ положенію съ початкомъ школьного года, послѣ существующихъ въ томъ взглядѣ школьныхъ предписовъ, науку розпочинати, що вредно выливаетъ на просвѣту молодого поколѣнья.

Сего ради препоручаея Прен. Душнастырямъ яко учителямъ богочестія въ народныхъ школахъ, щобы ревнующи въ народной просвѣтѣ благовременно выказовали мѣстной школьной радѣ, которой послѣ §. 3. Министерского школьного устава изъ года 1870 суть членами, молодежь до школьной науки способну, да бы Консисто́рия не была принужденна, для нерядивыхъ въ томъ взглядѣ острѣиши мѣры предпринимати.

Сіе розпорядженіе сообщитъ Пречестный Деканальный Урядъ всѣмъ Ч. Ч. душнастырямъ содеканальнымъ.

Перемышль, дня 7. Студня 1872. Иоаннъ, Епѣ.

2. Rada szkolna krajowa. L. 85. r. s. k. Okólnik do wszystkich Rad szkolnych okręgowych. Celem ułatwienia duchowieństwu, zatrudnionemu przy parafiach, dopełnienia obowiązków względem udzielania nauki religii w szkołach ludowych, rozporządza Rada szkolna krajowa, na przedstawienie przemyskiego Konsystorza obrz. łącz. co następuje:

Jeżeli duchownemu, udzielającemu nauki religii w szkole, obowiązki parafialne nie pozwalają przybyć na tę naukę w godzinie, przeznaczonę na ten cel planem lekcyjnym; natomiast nauczyciel winien godzinę tę zapełnić nauką przedmiotów świeckich, a natomiast odstąpić w każdym wypadku dla religii inną godzinę, przeznaczoną dla nauki świeckiej.

O czém wszystkich nauczycieli należy zawiadomić z uwagą, iż rozporządzenie to udziela się wszystkim Konsystorzom, w celu rozpowszechnienia go między duchowieństwem.

Lwów, dnia 14. stycznia 1872. Gołuchowski.

Въ Перемыской Епархіи обвѣщено окружнымъ посланіемъ зъ дня 27. Лютого 1872 ч. 11. (шк.)

3. Ч. 1528. Зъ поводу доносовъ гдекоторыхъ Ординаріатѣвъ, що не могутъ присутствовать испытаньямъ въ школахъ пѣдчиненыхъ округѣвъ, понеже тѣи испыта майже всюди въ той самъ день ѣтбуваются и що гдекотори Рады школьны окружни не доносятъ имъ о речинци испытѣвъ, распорядила высока Рада шк. Краева пѣдъ днемъ 16. Цвѣтня 1874 ч. 2229, щобы Рады шк. Окружни вызначали речинцѣ тыхъ испытѣвъ въ той способѣ, щобы при нихъ Орд. Комисарѣ могли участвовать, и щобы ихъ о тыхъ речинцахъ увѣдомляно.

Подаючи се до вѣдомости Прч. Комисаріата взываеся надъ подчинеными собѣ школами ведля здѣшного распорядженья зъ р. 1873 до ч. 2202 совѣстно чувати и приказани доносы въ своемъ часѣ сюда подавати.

Отъ Епископскаго гр. кат. Ординаріата.

Перемышль, дня 18. Мая 1874. Іоанъ, Еппъ.

4. Дворскій декретъ (Hofdekret) зъ дня 12. Мая 1826 обвѣщенный распорядженьемъ Губерніи дня 16. Юнія 1826 ч. 32900 обовязуе громады „zur reihenweisen Abholung des Seelsorgers zur Ertheilung des Religionsunterrichtes nicht nur in der Mutterkirche, sondern auch in den zur Pfarre gehörigen Ortschaften“.

5. Въ концѣ наводжу сюда относящійся законъ зъ дня 20. Юнія 1872. „Gesetz vom 20. Juni 1872 (R. G. Bl. Nr. 86.) betreffend die Besorgung des Religionsunterrichtes in den öffentlichen Volks- und Mittelschulen, so wie in den Lehrerbildungsanstalten und den Kostenaufwand für denselben.“

§. 1. Die den Kirchen- und Religionsgesellschaften gemäss §. 2. des Gesetzes vom 25. Mai 1868 (R. G. Bl. Nr. 48.) und §. 5. des Gesetzes vom 14. Mai 1869 (R. G. Bl. Nr. 62.) obliegende Besorgung des Religionsunterrichtes in den öffentlichen Volksschulen schliesst die Verpflichtung zur unentgeltlichen Ertheilung dieses Unterrichtes in sich.

§. 2. Den konfessionellen Oberbehörden wird gestattet, durch Zusammenziehung mehrerer Schülerabtheilungen für den Religionsunterricht, oder auf sonstige die Schulordnung nicht störende Weise nach eingeholter Genehmigung der Schulbehörden Einrichtungen zu treffen, durch welche die Erfüllung dieser Verpflichtung erleichtert wird.

§. 3. Ausnahmsweise kann für die Besorgung des Religionsunterrichtes an einer mehr als dreiklassigen allgemeinen Volksschule oder an einer Bürgerschule eine Remuneration ertheilt, oder, jedoch nur an einer Bürgerschule, ein eigener Religionslehrer bestellt werden, wenn und insolange über Antrag der Bezirksschulbehörde die betreffende Landesschulbehörde wegen besonderer Verhältnisse das Bedürfniss hiezu anerkennt.

§. 4. Die regelmässige Ertheilung des Religionsunterrichtes an Lehrerbildungsanstalten und Mittelschulen ist für jede Confession sicherzustellen, welcher wenigstens 20 Schüler in allen Klassen zusammen, an welchen die Religion als obligater Lehrgegenstand gelehrt wird, angehören.

§. 5. Rücksichtlich des Rechtes zur Besetzung der mit Gehalt oder Remuneration verbundenen Religionslehrerstellen und des hiebei einzuhaltenden Vorganges haben dieselben Vorschriften Geltung, welche für die westlichen Dienststellen der betreffenden Schulen bestehen; es ist jedoch nur ein solcher Bewerber anzustellen, welchen die betreffende konfessionelle Oberbehörde als zur Ertheilung des Religionsunterrichtes für befähigt erklärt hat.

§. 6. Wer den Religionsunterricht an einer Schule, ertheilt untersteht in der Ausübung seiner Lehrthätigkeit den Disciplinavorschriften der Schulgesetze“. — Впрочемъ отсылаю до закона школьного зъ дня 25. Червня 1873. (Вѣст. зак. краевыхъ зъ дня 1. Юлія 1873 ч. 250.)

§. 47.

Д) Справы убогихъ и пенсіонистовъ.

1. Въ справахъ убогихъ есть кругъ дѣланья душпастьера отъ часу, коли тыми дѣлами комуны занимаются, обмеженный, убоги остави вправдѣ священству, но заведеніями для запомоги убогихъ завѣдуютъ уряды громадски. Въ томъ взглядѣ найчастѣйше случится душпастьерю выставляти свѣдоцтва убожества, хотя и тѣи теперь властиво уряды громадски повинни бы выставляти. До того предмета примѣчаю:

1. Коли отъ душпастьера ктонибудь зажедае свѣдоцтво убожества, належитъ его спытати, на що ему того свѣдоцтва потреба, а коли яку важну причину наведе, треба туюжъ въ выставляемомъ свѣдоцтвѣ съ точнымъ описаньемъ имени, стана (и т. п.) просителя выразно навести, щобы такъ свѣдоцтво не осталось злоупотреблене.

2. Если кто жедае свѣдоцтво убожества, щобы осталъ бесплатно принятый въ домъ убогихъ, въ больницу, въ домъ съумашедшихъ и т. п., то належитъ памятати, що тое могутъ получить тѣлько: а) Убоги, которыхъ домъ убогий хоть по части взирае; б) служащи, за которыхъ ихъ господарь не може платити, ани ихъ у себе держати; в) особы, которыхъ родичи суть бѣдни, и они сами не мають заробку. При служащихъ особливо найважнѣйше есть тое обстоятельство, що ихъ службодавцѣ не суть въ состоянію оплатити кошта ихъ лѣченія.

3. Для бесплатного принятія въ домъ породу (Gebärhaus), потребне въ Галичинѣ (Hofdekret vom 11. Juli 1839 Z. 20728) свѣдоцтво убожества, выставлене отъ пароха за порозумѣнемъ съ вѣитомъ (Ortsvorsteher) и подтвержене отъ ц. к. Староства.

4. До дома найдохѣвъ (Findelhaus), пріймають кромѣ дѣтей въ домъ породу уродженыхъ и подкиненыхъ, бесплатно тѣлько дѣти такихъ безбрачныхъ матерей, котори выкажутъ свѣдоцтвомъ убожества.

5. До дома сирѣтъ (Waisenhaus), могутъ остати принятими тѣлько таки сироты, которымъ родичи ніякого маетки не лишили; и дѣти такихъ родичей, котори не мають ніякихъ средствъ до воспитанья своихъ дѣтей.

6. Гденекуда получаютъ убоги слаби бесплатно лѣки (медицины) за подтверженьемъ убожества зо стороны пароха.

7. Щобы бѣднi стороны въ процессахъ остались освобождены отъ належитости штемлевой, должны выказатися належитымъ свѣдоцтвомъ убожества.

8. Ученики хотячи получить освобожденъе отъ оплаты школьного (Schulgeld, didactrum), обязаны выказатися свѣдоцтвомъ убожества отъ уряда громадского выставленнымъ а отъ пароха подтверженнымъ.

II. Зо взгляду на пенсіонистѣвъ обязанъ душпастырь:

1. Квиты пенсіонистѣвъ, провизіонистѣвъ, инвалидѣвъ и иныхъ людей, котори яку платню милости (Gnadengehalt) поберають, корамизовати, с. е. власноручнымъ пѣдписомъ и печатью парохіальною подтверждати, що дотычна особа жiе. Такъ подтверждае парохъ квиты дефиціентѣвъ, сотрудникѣвъ, пенсіонованыхъ урядникѣвъ, ихъ вдѣвъ и сирѣтъ, патентовыхъ инвалидовѣвъ. Ти квиты не смѣе душпастырь подтверждати передъ 25-ымъ або взгляду 2-имъ текущего мѣсяца соотвѣтно тому, коли наведени особы свою платню поберають; одже треба таки квиты ажъ въ той день пѣдписовати, коли ц. к. кассы ихъ выплачають; а кромѣ того треба наочно знати, чи пенсіонистъ жiе, и мати певность, що ему платня еще належится, бо н. пр. вдовы тратяють пенсію, коли на ново за мужъ идуть. Таке подтвержденъе може такъ звучати: „Dass der pensionirte k. k. Bezirkskommissär Herr N. N. am Leben ist, wird pfarrämtlich bestätigt. Vom gr. kath. Pfarramte in N. den 2. März 1878. N. N. Pfarrer. (Печать)“. Або: „Що Юанъ Горничный, сирота по ц. к. старостѣ Антонію Горничномъ жiе, и въ сей парохіи перебивае, и ани ніякой цѣсарской службы яко урядникъ або воинъ, ани инного удержанъя не мае, симъ урядово подтверждаея. Отъ гр. кае. уряда парох. въ Н. дня 25. Марта 1878. Н. Н. парохъ. (Печать)“. Або: „Ze pan N. N., s. k. pensjonowany kancelista żyje, potwierdza Urząd parochialny w N. dnia 2. Maja 1878. N. N., proboszcz“. (L. S.)

2. Коли яка пенсією або платнею милости надѣлена, въ парохіи душпастыря перебиваюча особа умре, обязанъ душпастырь о тѣмъ случаю смерти сейчасъ до компетентныхъ властей донести, а именно: а) Если умре пенсіонистъ стана духовного, доносить душпастырь прилучаючи его аркушь платничій и свѣдоцтво смерти (Zahlungsbogen und Todtenschein) до ц. к. Староства и до Консисторіи посредствомъ декана; б) если умре пенсіонистъ мірскаго стана (н. пр. урядникъ), доносить до ц. к. староства, и въ доносѣ точно описуе станъ усоншогѣ, и яку, и зъ якого фонда тойже пенсію побералъ; в) коли умре войсковый пенсіонистъ, доносить прилучаючи аркушь платничій и свѣдоцтво смерти до найблизшой команды войсковои, посредствомъ староства; д) если умре патентованый инвалидъ, пере-

криляе душпастырь его патентъ зъ горы на долину, и тамъ, где записано, що ему послѣдній разъ осталось выплачено, запи-суетъ день смерти инвалида, и той патентъ разомъ съ свѣдоцтвомъ смерти отсылае до ц. к. староства.

3. Коли вдовы або сироты по ц. к. урядникахъ, котори пенсію або платню милости поберають, супружество заключатъ, або инымъ способомъ останутъ заосмотрени або переселятся на инне мѣсце, долженъ душпастырь, такъ само якъ и тогда, коли они умрутъ, до ц. к. староства о тѣмъ донести. Кромѣ того, если вдова по ц. к. уряднику нове супружество заключитъ, треба въ доносѣ до ц. к. староства навести имя и н. пр. ей усоншого мужа, и имя, станъ и мѣсце пребыванія ей нового мужа.

4. Душпастырь обохъ Галицкихъ Епархіи обязанъ кромѣ того въ семь взглядѣ: а) Предкладати Консисторіи (а взгляду комиссіи управляющей дѣлами вдѣвъ и сирѣтъ по священникахъ), списъ вдѣвъ и сирѣтъ священническихъ, въ Львовской АЕпархіи въ мѣсяци Новембрѣ (росп. Конс. зъ дня 15. Юніа 1858 ч. 2239), въ Перемыской Епархіи въ первыхъ дняхъ мѣсяца Сѣчни (Росп. Конс. зъ дня 8. Лютого 1873 ч. 546.), въ Угорскихъ Епархіахъ въ мѣсяци Септембрѣ. — б) При кѣнци рока предкладати Консисторіи складки въ протягу рока для запомоги каеол. миссіонерѣвъ въ Азиі, Африцѣ и Америцѣ выплывши (росп. Митр. Консист. Львовской зъ дня 16. Мая 1852 ч. 1771.)

§. 48.

Е) *Перешиски душипастыря въ иныхъ до жишья церковного относящихся справахъ.*

1. Зо взгляду на акушерки (Hebammen, obstetrices). Поминувши инни сюда относячися должности душпастыря, о которыхъ при Т. Крещенія була бесѣда, повиненъ душпастырь по возможности причинятися до того, щобы всюди, где возможно, находилася испытована и заприсяжена акушерка, и щобы по возможности выкоренити партачки, пѣдъ которыми можна розумѣти кожду женщину, котори и тогда до ремесла берутся, коли бы було возможно призвати фахову акушерку. Очевидно, що тое не всюди и не всегда возможно; но що осягнути можна, о тое треба старатися, а именно, щобы черезъ таку бабу ани дитина ани мати въ религійномъ и тѣлесномъ взглядѣ не стала на небезпеченство выставлена, а если бы истиннощось вредливе и противзаконне зайшло, належитъ возвати о помѣчь ц. к. староство.

2. Зо взгляду на праздники и богослуженія. Ведля австрійскихъ законѣвъ мае кожде державою узнане исповѣданіе право свое богослуженіе и свои праздники ведля питомыхъ принисѣвъ своей Церкви обходити, а если бы кто

ни будь тое право нарушити важился, обовязана власть политична нарушене право боронити. Зъ того же для душпастыря высылывае право и должность въ случаю нужды о тую помощь просити. Не выпускаючися въ далшу росправу наведу тутъ только теперѣшны законы австрійски отсылаючи въ прочёмъ до моего пастырского богословія. (§. 156.)

Законъ зъ дня 25. Мая 1868 (В. З. Д. ч. 49.) каже:
Art. 8. „Die Vorsteher, Diener oder Angehörigen einer Kirche oder Religionsgenossenschaft haben sich der von den berechtigten Personen nicht angesuchten Vornahme von Funktionen des Gottesdienstes und der Seelsorge an den Angehörigen einer anderen Kirche oder Religionsgenossenschaft zu enthalten.

Eine Ausnahme kann nur für jene einzelnen Fälle eintreten, in welchen durch die betreffenden Seelsorger oder Diener der anderen Kirche oder Religionsgenossenschaft um die Vornahme eines diesen zustehenden Aktes das Ansuchen gestellt wird, oder die Satzungen und Vorschriften dieser letzteren die Vornahme des Aktes gestatten.

Ausser diesen Fällen ist der bezügliche Akt als rechtlich unwirksam anzusehen und es haben die Behörden auf Ansuchen der beeinträchtigten Privatperson oder Religionsgenossenschaft die geeignete Abhilfe zu gewähren“.

Art. 12. „Keine Religionsgemeinde kann der Leiche eines ihr nicht Angehörigen die anständige Beerdigung auf ihrem Friedhofe verweigern: 1. wenn es sich um die Bestattung in einem Familiengrabe handelt, oder wenn 2. da, wo der Todesfall eintrat, oder die Leiche gefunden ward, im Umkreis der Ortsgemeinde ein für Genossen der Kirche oder Religionsgenossenschaft des Verstorbenen bestimmter Friedhof sich nicht befindet.

Art. 13. „Niemand kann genöthigt werden, sich an den Feier- und Festtagen einer ihm fremden Kirche oder Religionsgenossenschaft der Arbeit zu enthalten.

An Sonntagen ist jedoch während des Gottesdienstes jede nicht dringend nothwendige öffentliche Arbeit einzustellen.

Ferner muss an den Festtagen was immer für einer Kirche der Religionsgenossenschaft während des Hauptgottesdienstes in der Nähe des Gotteshauses **Alles** unterlassen werden, was eine Störung oder Beeinträchtigung der Feier zur Folge haben könnte.

Dasselbe ist bei den herkömmlichen feierlichen Prozessionen auf den Plätzen und in den Strassen zu beobachten, durch welche sich der Zug bewegt“.)

*) Если про тое н. пр. улицами певного города иде великолѣпна процессія Юрданьска, и близко коло Церкви дахи побиваютъ, такъ що на людей даховки падаютъ, то душпастырь должень памятати, яка его въ такомъ случаю должность.

Art. 14. „Keine Religionsgemeinde kann genöthigt werden, sich des Glockengeläutes an Tagen zu enthalten, an welchen dasselbe nach den Satzungen einer anderen Kirche oder Religionsgesellschaft zu unterbleiben hat“.

Art. 15. „In Schulen, welche von Angehörigen verschiedener Kirchen oder Religionsgesellschaften besucht werden, soll soweit es ausführbar ist, dem Unterricht eine solche Eintheilung gegeben werden, bei welcher auch der Minderheit die Erfüllung ihrer religiösen Pflichten ermöglicht wird“.

Зо взгляду на взаимни отношенья трехъ обрядовъ католической Церкви въ Галичинѣ. Хотя я по одиноки припису сюда относягося закона такъ званои „Конкорди“ на отвѣтныхъ мѣсяцяхъ дословно навель, то однакожъ для цѣлости и ясности наведу еще разъ цѣлый той законъ въ подлинномъ текстѣ съ пастырскимъ посланіемъ бл. п. Митрополита Спиридона.

Nr. 136. (Ord.) Spiridion Litwinowicz. Divina miseratione et S. Sedis Apostolicae autoritate Metropolita Haliciensis, Archiepiscopus Leopoliensis etc.

Universo venerabili Clero saeculari et regulari Archidioecesis Nostrae salutem in Domino et Archipastoralem Benedictionem!

E Literis Apostolicis Sanctissimi Domini Nostri, Divina Providentia Pii P. P. IX. die 2. Martii anni elapsi editis a Praedecessore Nostro p. m. Gregorio sub die 16. Aprilis ejusdem anni promulgatis non absque gravi animi commotione intellexistis, Fratres dilectissimi, quanto dolore affectum fuerit paternum cor Suae Sanctitatis ob interna illa dissidia, quibus haec ecclesiastica provincia numerosissimum coetum Catholicorum utriusque ritus comprehendens, his recte turbulentis temporibus misere exagitabatur, ubi Ecclesia catholica et salus animarum, tot tantisque periculis expositae, omnimodam fidelium concordiam, maxime autem sacerdotum Domini unanimem viribusque unitis confortatam curam et vigilantiam de grege Christi expostulant.

Porro Beatissimus Pater praecipuam hujus mali causam in eo sitam esse recognoscens, quod numerosissimae Constitutiones et frequentissima S. Sedis Apostolicae Decreta de Catholicis Orientalis ritus in eorumque favorem plurium saeculorum decursu emanata, in hisce nostris regionibus a quibusdam malevole ignorantur, ab aliis vero per sinistram interpretationem ad fines minime ecclesiasticos detorquerentur, benignissima illa festinatione, quam Sanctitati Suae jam universalis Ecclesiae Catholicae salus, jam vero paterna Ejus in filios ritus Orientalis teneritudo suggererat, discordiarum originem radicitus evellere, atque fomitem exacerbationis inter filios ejusdem S. Matris Ecclesiae penitus extinguere ea sapientissima methodo constituerat, ut super fundamento justitiae, inter Catholicos utriusque

ritus jura et obligationes pari modo distribuentis, saluberrimum opus pacis, concordiae et charitatis construeret atque suprema, quam in universum Orbem Catholicum tenet Apostolica auctoritate confirmaret.

Cum ingenti igitur animi Nostri gaudio et solatio opus illud Concordiae in Decreto S. Congregationis de Propaganda Fide pro negotiis ritus Orientalis Vobis ob oculos ponimus, intensissimam Vestram attentionem et verecundiam excitantes, ut plenum hujus Decreti tenorem cum filiali pietate et obedientia excipiatis, ad ejusque religiosissimam observationem omnibus viribus contendatis.

Decretum.

Ad graves et diuturnas controversias dirimendas, quae in ecclesiastica provincia Leopoliensi ob disciplinae varietatem nec non ratione mutuarum relationum inter ecclesiasticos viros latini et graeci ritus inde promanantium non absque christianae charitatis dispendio atque animarum detrimento agitabantur, optimo sane consilio utriusque ritus Antistites conventionem seu concordiam sub die 23 Decembris 1853 ineundam censuerunt, quam deinde S. Sedis placito subjiciendam curarunt. Propositam itaque conventionem, cujus examen peculiaribus de causis differi debuit, tandem ex mandato Sanctissimi D. N. Pii PP. IX. Sacra haec Congregatio de Propaganda Fide pro negotiis ritus orientalis ab eodem Pontifice nuper instituta ad trutinam revocavit in generalibus comitiis habitis die 4. et 12. Augusti 1862, in quibus ejusdem conventionis articulos singillatim expendens quoad aliquos satius duxit ab Ordinariis dioecesanis illius provinciae ecclesiasticae necessarias declarationes fore in antecessum exquirendas.

Quod quidem munus commissum est Apostolico Nuntio Vindobonae commoranti, qui laudatos Ordinarios de praedictis declarationibus interrogare non destitit, sed cum inter responsionum moras acceptum fuerit in eadem provincia liturgica ac ritualia dissidia non solum non extinguere, quin immo quotidie vehementius accensa effervescente, hinc sapientissimo quidem consilio die 2. Martii hujus anni Pontificiae litterae datae sunt ad Leopolienses Archipraesules latini ac rutheni ritus eorumque Suffraganeos excitandos, ut scilicet averti mala, quae ex hujusmodi dissidiis Religioni et animarum saluti impendebant, ac opportuniora, cum citius fieri posset, remedia proponi satagerent, nec non etiam aliquem ecclesiasticum virum Romam mittendum curarent, qui de memoratis liturgicis et ritualibus controversiis Apostolicam Sedem magis magisque certiore faceret.

Hujusmodi invitatione libentissime accepta ipsimet Antistites haud ulla interjecta mora Romam se contulerunt, quorum aliqui plenam de rerum suarum statu relationem Sanctissimo D. N. humillime exhibuerunt, universi vero Eminentissimo S.

Congregationis Praefecto requisitas explicationes super propositam concordiam diligenter tradiderunt.

Hisce mature perpensis, eumdem Eminentissimum S. C. Praefectum cum duobus item Eminentissimis Patribus deputari optimum visum est, coram quibus, omnia deinde in generali Sacri Ordinis conventu relaturis, Leopoliensis utriusque Ecclesiae Praesules suos sensus liberrime patefacerent, et quod scripto tradiderant, fusius explicarent, et si quid etiam uberius addendum oretenus foret fidenter exprimerent.

Hanc quidem sibi propositam agendi rationem praeaudati antistites nimirum RR. PP. DD. Franciscus Xaverius Wierchleyski Archiepiscopus Leopoliensis latini ritus, Thomas Polanski Episcopus Premisliensis ritus graeci catholici, Spiridion Litwinowicz Episcopus Canatensis et Archidioecesis Leopolitanae ritus rutheni vacantis Administrator Apostolicus, ac Josephus Hoppe Praepositus Ecclesiae Cathedralis Premisliensis ritus latini et Sede vacante Vicarius Capitularis grato animo susceperunt, atque explicationibus ultro citroque correctis, tandem die 17 Julii 1863 de controversis articulis unanimiter convenientes superius memoratae concordiae schema quoad nonnulla immutatum, assentiente etiam, nonnullis tamen animadversis, R. P. D. Josepho Aloisio Pukalski hodierno episcopo Tarnoviensi, qui Concordiae tabulis anno 1853 exaratis subscripserat, eo quod intra limites ejusdem dioeceseos plura Ruthenorum millia Premisliensis antistitis jurisdictioni obnoxia commorentur, S. Congregationis iudicio iterum subjiciendum postularunt. Quae sane omnia una cum universis declarationibus ab Ordinariis Leopoliensis Ecclesiae, uti superius relatum est, editis proposita sunt in generali conventu diei 30 septembris anni vergentis, ubi Eminentissimi Patres novas Conventionis tabulas in singulis partibus rite excussas paucis variatis probandas censuerunt.

Hanc vero Emorum Patrum sententiam infrascriptus Secretarius in Audientia habita die 6 mensis hujus Octobris Sanctissimo Domino Nostro retulit, qui eadem Apostolica auctoritate confirmans antedictam Conventionem per hoc S. C. decretum approbati mandavit juxta sequentem tenorem:

A) Sub respectu transitus ab uno ad alterum ritum.

„a. Quilibet in suo nativo ritu permanere tenetur, et arbitrarius jam permultis tum ad Missionarios et fideles Orientis, tum ad oras nostras directis Constitutionibus et Decretis reprobatus transitus, denuo ac severissime prohibetur et quocumque modo ad effectum deductus, irritus ac nullus esse declaratur. Quare nemini absque obtenta Sedis Apostolicae facultate ex uno ad alterum ritum transire liceat. Attamen quoniam aliquando urgens necessitas forsitan expostulat, vel rationabiles causae suadere possunt transitum de uno ritu ad alium, idcirco

„in hisce casibus ritus mutationi fiet locus, sequenti tamen
 „methodo religiose servata. Ille qui ex uno ad alium ritum transire
 „cupit, preces proprio Ordinario Dioecetano porriget, causas,
 „quae ritus mutationem suadent, accurate et fideliter exponens.
 „Ordinarius scriptotenus sententiam suam super petitione et
 „causis aperiet: hoc autem documentum exhibebitur Ordinario
 „alterius ritus, ad quem transitus expostulatur; atque hic etiam
 „suam sententiam scripto significabit, et omnia transmittet ad S.
 „Sedem, quae vel per se, vel per suum delegatum decernet,
 „utrum transitus permittendus sit nec ne. In casibus autem
 „urgentibus, qui moram non patiuntur, Ordinarius illius ritus, ad
 „quem transitus exposcitur, audito, methodo superius enunciata,
 „Ordinario alterius ritus, a quo dimittendus est Orator, transitum
 „admittet provisorie et sub conditione, si a S. Sede transitus hic
 „confirmabitur.

„b. A die publicationis initalae Concordiae in unaquaque
 „Dioecesi utriusque ritus faciendae terminus sex mensium prae-
 „figitur, intra quem licitum erit partibus, quae arbitrarie ritum
 „mutarunt, ad ritum, suum redire, atque hoc desiderium Episcopo
 „utriusque ritus partes eadem insinuabunt. Praedicto autem
 „termino elapso, illi qui hac facultate usi non fuerint, si laici sint,
 „in ritu illegaliter assumpto ex Apostolico indulto perpetuo
 „manebunt, si vero sint Ecclesiastici, ad S. Sedem singillatim
 „recurrant, ut provideat.

„c. Ab eodem die publicationis Concordiae, si sacerdos sive
 „latini sive rutheni ritus quempiam illegitime transeuntem sciens
 „et volens ad suum aggregaverit ritum, aggregatio talis sit nulla
 „et irrita; et insuper sacerdos, qui hoc grave piaculum admisit, et
 „si regularis sit obnoxius erit poenis statutis in Constitutione
 „Benedicti XIV, quae incipit Demandatam coelitus; si vero
 „sit e clero saeculari sive parochus sive operarius prima vice spiri-
 „tus recollectionibus octo dierum, secunda vice quatuordecim
 „dierum, tertia demum vice suspensione a divinis ipso facto in-
 „curranda et pro casus gravitate etiam beneficii privatione, si
 „parochus est praevio processu judiciali, si operarius inhabili-
 „tatione per triennium ad curatum beneficium obtinendum puni-
 „atur. Quod si quispiam celato nativo ritu, fidelibus alterius
 „ritus se jungeret, et a sacerdote alterius arbitrario assumpti ritus
 „obsequia spiritualia expeteret et obtineret, subdolos ille actus,
 „licet post decursum plurium annorum in lucem demum prodierit,
 „sit nullus et irritus; sacerdos tamen qui advenam suis ovibus
 „iniscius adnumerabat, insons decleratur, et nonnisi eundem
 „ad ritum nativum relegare teneatur. Si vero etiam indubitata de
 „nativo advenae ritu obtenta notitia, obsequia spiritualia eidem
 „praestare pergeret, jam sciens et volens talem advenam suo
 „gregi adnumerare nititur; hinc poenis superius positae subji-
 „ciendus est.

B) Sub respectu functionum sacrarum sive liturgico.

„a. Utriusque ritus sacerdotes, qui censuris ligati non sunt,
 „in Ecclesiis mutuis cum facultate rectoris Ecclesiae licite super
 „altaribus sive consecratis, sive portatilibus, sive super antimen-
 „siis, ut in Ecclesia graeca moris est, singuli tamen suo ritu et
 „sua lingua ex Apostolico indulto missas celebrare possunt.

„b. Pari modo offerre possunt sacrificium Missae in Ora-
 „toriiis privatis aut sacellis cum licentia Episcoporum in pagis et
 „coemeteriis reperibilibus sacerdotes utriusque ritus, ast semper
 „praevia licentia Parochi, in cujus jurisdictione sacellum situm
 „est. In Oratoriis latinorum sacerdotes latini ritus (juxta Bullam
 „Benedicti XIV., quae incipit Imposito nobis) tantum super
 „consecrato altari vel super lapidea pariter consecrata tabula,
 „non autem super antimensiis missas celebrare tenentur.

„c. Si localis Ecclesiae rector censuerit devotioni et aedi-
 „ficationi fidelium id profuturum, ut in majori populi concursu
 „persolvatur devotio, nonnisi in altero usitato ritu, e. g. parastasis,
 „aut decantatio Evangeliorum tempore comitationis funerum, aut
 „alia similia, nil obest, quatenus devotiones tales peragantur.
 „Peragi autem debent nonnisi ab illis sacerdotibus, in quorum
 „ritu devotiones illae usitantur, et renumeratio, quae a populo
 „pro tali devotione offertur, non rectori Ecclesiae sed sacerdoti
 „functionem peragenti cedat.

„d. Non licet Sacerdotibus unius ritus in Ecclesia alterius
 „ritus (nisi a respectivo parochi expresse invitati fuerint) bene-
 „dictiones salis, aquae, frugum, thuris etc. peragere.

„e. Visitare loca thaumaturga, (sive sub regimine latinorum,
 „sive rutheno-catholicorum sacerdotum existant) cuilibet liberum
 „maneat, sintque imagines aliaeque res in uno ritu venerabiles
 „aequaliter etiam in altero ritu aestimatae.

C) Sub respectu administrationis sacramentorum.

„a. Nullus sacerdos proles alterius ritus baptizare prae-
 „sumat, nisi necessitas ob periculum mortis infantis, aut hyemis
 „inclementia, locorum distantia, itinervis difficultas obstent, quo-
 „minus baptismum a proprio sacerdote administrari possit. Baptis-
 „mus autem in hisce rerum adjunctis collatus nullo modo ritus
 „mutationem involvit, neque ad hujusmodi mutationem ullum
 „praetextum aut colorem praebere poterit. Quilibet baptismum
 „in praedictis necessitatis aut gravis difficultatis circumstantiis
 „peragens sacerdos utatur rituali sui ritus. Sacerdotes vero
 „rutheno-catholici proli ad latinum ritum spectanti sacramentum
 „baptismi in iisdem commemoratis casibus administrantes, etiam
 „confirmationis sacramentum conferre nullatenus audeant sub
 „poena suspensionis a divinis ipso facto incurrendae, salvo aliis
 „poenis arbitrio Episcopi infligendis. Actus autem baptismi in
 „necessitate vel gravi difficultate, ut supra, collati inscribatur in

„libro separato pro baptisate prolium alterius ritus, atque in eo
 „adnotetur, quod baptizata proles ad alium ritum pertineat.
 „Demum de collatione hujus baptismi respectivus parochus via
 „officiosa irremore informetur.

„b. Fideles utriusque ritus apud sacerdotem latini vel
 „rutheni ritus a suo Episcopo Ordinario adprobatum peccata sua
 „confiteri et beneficium sacramentalis absolutionis valide ac licite
 „obtinere possunt. Sacram vero Communionem nemo aliter ac
 „in suo ritu sumat, scilicet latini sub una specie ac in pane azymo,
 „rutheno-catholici sub utraque specie, et in pane fermentato.
 „Curent autem Episcopi, ut in locis thaumaturgis seu latinis seu
 „ruthenis tot alterius ritus sacerdotes a parochis invitentur, quod
 „sufficere possint ad Missam celebrandam, et sacram Communi-
 „onem distribuendam, juxta proprium fidelium sive ruthenorum
 „sive latinorum ritum.

„c. Matrimonio benedicit secundum antiquissimam in dioe-
 „cesibus nostris vigentem consuetudinem parochus sponsae. Idem
 „quoque in matrimoniis mixti ritus, ubi sponsorum unus est ritus
 „latini et alter ritus rutheni, servandum, et talia matrimonia a
 „parcho sponsae benedicenda sunt, nisi ambo sponsi contrarium
 „petierint. In benedicendis talibus matrimoniis tempus sacratum,
 „quod in utroque ritu diversum est, observari debet, et ne con-
 „scientia alterutrius sponsi laedatur et aliis fidelibus scandalum
 „praebatur, cavendum quoque est, ne benedictio matrimonii in
 „diem jejunii in hoc vel in altero ritu praescripti incidat.

„d. Si ad infirmum sacramentis providendum proprii ritus
 „sacerdos haberi nequit, potest illi etiam alterius ritus sacerdos
 „extremam unctionem oleo sacro in suo ritu usitato administrare:
 „sacrum vero Viaticum etiam infirmis non nisi juxta eorum ritum
 „a proprii ritus sacerdote porrigi debet. Deficiente autem sacer-
 „dote proprii ritus valeat ex Apostolico indulto latinus a pres-
 „bytero rutheno in fermentato, et ruthenus infirmus a presbytero
 „latino in azymo sacrum Viaticum accipere.

„Nec baptismus a sacerdote alterius ritus urgente necessi-
 „tate vel in gravi difficultate, ut supra dictum est, collatus, nec
 „confessio peccatorum coram tali sacerdote facta, nec sacra Com-
 „munio ex ignorantia sive inadvertentia aut consilio ritum mu-
 „tandi juxta alterum ritum sumpta, nec denique sacramentum
 „extremae unctionis ab alterius ritus sacerdote in articulo mortis
 „obtentum, transitum ab uno ad alterum ritum producere
 „possunt.

D) Sub respectu ineundorum matrimoniorum et educationis prolium.

„a. Matrimonia inter rutheno et latino—catholicos, praepe-
 „dire non licet. De talibus vero Matrimoniis ineundis proclama-
 „tiones in Ecclesiis utriusque ritus omnino instituendae, non nisi
 „tunc promulgari incipiant, si sponsi utriusque ritus condiciones

„lege praescriptas impleverunt. Eo fine sponsus a suo parcho
 „scripto exaratam contestationem expetat, qua confirmetur om-
 „nes praescriptas condiciones ex parte sponsi esse adimpletas, et
 „inchoandis proclamationibus intenti matrimonii nil obstare.

„Hanc contestationem parcho sponsae admanuabit, et simi-
 „lem contestationem intuitu sponsae ab eodem obtentam, parcho
 „suo adferendam habet. Adquisita hoc modo certitudine de adim-
 „pletis conditionibus, uterque parochus ad inchoandas proclama-
 „tiones procedat. Graviter reprehendatur sacerdos proclamationes
 „ideo protrahens aut impediens, quod pars ad ejus ritum spec-
 „tans, alterius ritus sponsum sive sponsam sibi elegerit, aut qui
 „ex hac causa testimonium bannorum sine mora extradere retrac-
 „taret, aut demum tali testimonio non producto, matrimonio
 „benedicere praesumeret.

„b. Juxta antiquam praxim, prout jam superius notatum,
 „benedicit matrimonio parochus sponsae.

„c. In posterum ubique proles et matrimoniis mixti ritus
 „progenitae educabuntur in ritu parentum juxta sexum. Ad
 „evitanda autem gravia incommoda in familiis mixti ritus, per
 „dispensationem ab Ordinariis impetrandam facultas fiat dies festos
 „et jejunia observandi juxta unum eundemque ritum, si ita
 „parentes inter se convenient, quin exinde ritus ipsius mutatio
 „ullo modo deduci valeat. In matrimoniis tamen clericorum
 „Ruthenorum abhinc universa proles sequi debet ritum patris,
 „atque uxor latinaper dispensationem ab Ordinario impetrandam
 „facultatem obtineat festos dies et jejunia servandi juxta ritum
 „ruthenum. Episcopi pariter dispensare poterunt cum famulatio
 „in familiis mixti ritus sustentato, ut circa jejunia et festos dies
 „sese accommodent conventioni inter conjuges, ut supra dictum
 „est, initae; ast diebus dominicis et festis in utroque ritu in eadem
 „diem incidentibus devotiones in Ecclesia sui nativi ritus tam
 „conjuges ac filii quam famuli peragere possunt. Praedictas vero
 „dispensationes Ordinarii concedent tamquam Apostolicae Sedis
 „delegati.

„d. Quia vero lex retro non agit, idcirco si certo constiterit
 „alicubi matrimonia ea lege contracta fuisse, ut universa proles
 „ritum patris sequatur, subsistens usus ad evitandas in familiis et
 „actis parochialibus confusiones, impertita sanatione a Summo
 „Pontifice, ultro servetur.

„e. Illegitimae proles sequantur matris ritum.

E) Sub respectu mutui adjutorii.

„a. In baptizando adjutorium non feratur, nisi in casu
 „urgentis necessitatis aut gravis difficultatis, prouti jam superius
 „notatum est.

„b. Omnis sacerdos a suo Ordinario adprobatus et a respec-
 „tivo Ecclesiae rectore requisitus, absque ritus discrimine fidelium

„confessionem audire, et eosdem a peccatis licite et valide absol-
 „vere potest. In assignandis satisfactionis operibus ratio diver-
 „sitas ritus habeatur, et nonnisi talia eligantur opera, quae in
 „ritu poenitentis sunt usitata. Nulli sacerdoti ad hoc non auctori-
 „sato, absolvere a reservatis ab Ordinariis licebit. Hoc fine omnes
 „Ordinariatus casus a se reservatos informandi cleri causa sibi
 „invicem communicabunt.

„c. Absque proprii parochi requisitione nullus sacerdos
 „mortuos alterius ritus sepelire praesumat. Si fideles mortuos
 „suos in coemeterio alterius ritus sepelire optant, sepulturae non
 „impediantur. Si ad sepulturam talem proprius parochus advenerit,
 „proni sint sacerdotes alterius ritus usum campanarum, luminarum,
 „feretri etc. concedere erga justam remunerationem ei, ad quem
 „pertinet, praestandam. Funeralem devotionem aut catechi-
 „zationem juventutis in Ecclesia alterius ritus peracturus sacer-
 „dos de secuturo suo adventu rectorem hujus Ecclesiae praevie
 „informare tenetur, qui curare obligatur, ut et Ecclesia patefiat,
 „et peragendae devotiones parochiales ita ordinentur, ut cum
 „secutura devotione alterius ritus non coincidunt et se invicem
 „turbent.

„d. In solemnibus processionibus pulsus campanarum
 „mutuo et gratis concedatur.

„e. Generatim in jura parochialia e. g. circa domorum,
 „esculentorum, paschialium etc. benedictionem nemo involare
 „praesumat.

„f. Episcopis suas Dioeceses canonice visitantibus, etiam
 „honorem et obsequia spiritualia prompte praestent.

„g. Ne inter sacerdotes latini et rutheni ritus in processio-
 „nibus, sessionibus et aliis solemnitatibus ecclesiasticis simul
 „peragendis, de praecedentiae ordine controversiae oriantur, qui-
 „bus charitas et mutua animorum concordia turbetur, decretum
 „S. Congregationis Rituum datum 16. Februarii 1630, quo in
 „causis praecedentiae inter Episcopos latini et Episcopos graeci
 „ritus uniti statuitur, nullam rationem, ceteris paribus, inter
 „illos habendam esse, quam antiquitatis eorum promotionis ad
 „Episcopatum, permittente Sanctitate Sua, pro norma in posterum
 „habebitur ab universo utriusque ritus Clero ita, ut ad designan-
 „dam prioritatem in ejusmodi solemnitatibus simultanee peragen-
 „dis non ritus diversitas, sed tempus ordinationis aut qualitas
 „Ecclesiasticae dignitatis consideretur“.

Post haec Sanctitas Sua, cui apprime perspectum est, arctis-
 simis charitatis vinculis Leopolienses praesules inter sese con-
 jungi, et singulari zelo erga oves sibi concreditas inflammari,
 eosdem vehementer hortatur, ut toto animo incumbere pergant
 ad concordiam in suis dioecesibus stabiliendam, et illud certum
 exploratumque habent, ope hujusmodi conventionis praeteritas
 controversias omnino diremptas iri, et hinc plurima bona et

jucundae pacis, quae a Deo est, uberrimos fructus Latinis et
 Graecis ecclesiasticae provinciae Leopoliensis fore obventuros.

Datum Romae ex aedibus Sacrae Congregationis de pro-
 paganda Fide pro negotiis ritus orientalis die 6. Octobris 1863.

Alexander Card. Barnabò, Praef.

Joannes Simeoni, a secretis.

Ad pleniorum porro hujus gravissimi ac saluberrimi Decreti
 intelligentiam et in executione ejus securitatem sequentes adhuc
 animadversiones attentioni Vestrae commendamus.

A) Sub respectu transitus ab uno ad alterum ritum.

ad a. Prima ac principalis hujus Decreti lex, quod „quilibet
 „in suo nativo ritu permanere teneatur, et arbitrarius transitus
 „severissime prohibeatur atque quocumque modo ad effectum
 „deductus irritus ac nullus esse declaretur“ — item: „quod nemini
 „absque obtenta Sedis Apostolicae facultate ex uno ad alterum
 „ritum transire liceat“ strictissimae est interpretationis atque quem-
 libet sacerdotem hujus ecclesiasticae provinciae eo ipso momento
 in conscientia obligat, quo praesens Decretum ad notitiam ejus per-
 venerit; ab eodem porro momento valent sanctiones poenales sub
 c. statutae in pleno suo rigore.

ad b. Diem, a quo terminus sex mensium hoc articulo pro
 casibus solummodo praeteritis definitus currere incipit, vigesi-
 mam secundam Novembris juxta Calendarium nostri ritus seu
 quartam Decembris juxta Calendarium Romanum anni currentis
 pro hac Nostra Archidioecesi praefigimus; hac igitur die, quae est
 Dominica XXIV. post Pentecosten, populo fideli in Ecclesiis paro-
 chialibus congregato et per solertem exhortationem sacram ad
 attentionem et reverentiam excitato, textum hujus Decreti, in
 lingua ruthena, quem litteris Nostris pastoralibus sub eodem Vobis
 communicamus, solemnissime promulgabitis. Missam dein „de
 pace Ecclesiae“ („о соумиреніи Церкви“) rituali praescriptam
 cum Ecteniis pro Summo Pontifice devotissime celebrabitis et
 hymni Ambrosiani decantatione concludetis.

Memineritis autem, Fratres dilectissimi! concessionem rede-
 undi ad ritum nativum arbitrarie derelictum per hunc articulum
 gratiosissime datam nullomodo coactivam sed mere facultativam
 esse; atque ideo omnibus quidem persuasionis aliisque pruden-
 tia mediis oves Vobis illegitimo transitu ereptas ad reditum com-
 movere satagetis, pariter consilio et auxilio eritis omnibus, qui
 hujus facultatis beneficio intra terminum praefixum uti voluerint,
 ut forma hoc articulo praescripta desiderium suum Episcopis
 utriusque ritus manifestent, in reliquo autem circa hoc pondero-
 sissimum negotium, summa moderatione, lenitate et prudentia
 procedere debebitis, ne per agitationem vel qualescumque violen-
 tia excessus pacem publicam et tranquillitatem inter catholicam

utriusque ritus populationem disturbetis, gravissimam sane et inevitabilem responsabilitatem incursum.

ad c. Poenae in regulares per Constitutionem Benedicti XIV. quae incipit: „Demandatam coelitus“ statutae sunt sequentes: „privatio vocis activae et passivae et inhabilitatio ad quemcumque gradum et officium in suis respective Ordinibus, Institutis et „Congregationibus ipso facto incurrenda“. (Bullar. Benedicti XIV. Tom. I. pag. 131. edit. Rom. 1760.)

B) Sub respectu administrationis Sacramentorum.

ad a. Ut actus baptismi in necessitate aut gravi difficultate collati in perpetua evidentia habeantur: quivis parochus Archidioecesis Nostrae, in cujus curatiae ambitu casus baptismi infantibus latini ritus subsidiarie conferendi evenire possunt, librum baptisatorum separatim in forma praescripta praeparabit, et in illo actus memoratos ad amussim hujus Articuli adeuratissime scripto adnotabit, de collato insuper hujusmodi baptismo respectivum parochum via officiosa irremore informabit.

ad b. Communionem sacram rutheno-catholici sub utraque specie et in pane fermentato non nisi de manibus rutheni sacerdotis, et pariter latini sub una specie et in pane azymo solummodo de manibus latini sacerdotis accipere possunt: contraria in quibusdam hujus provinciae locis consuetudo, qua sacerdotes utriusque ritus sacram Communionem fidelibus promiscue juxta hunc vel alterum ritum distribuere solebant, praesenti Decreto expresse abrogatur, ut videre est in articulo paulo inferiori;

ad d. ubi de Viatico pro infirmis sermo est atque ex Apostolico indulto statuitur, ut latinus sacerdos Communionem sacram Ruthenis solummodo ritu latino, ruthenus autem Latinis solummodo ritu graeco-rutheno impertiri valeat.

C) Sub respectu ineundorum matrimoniorum et educationis prolium.

ad c. Considerantes nimiam Archidioecesis Nostrae extensionem locorumque distantiam RR. Parochos subdelegamus, ut vice Nostra facultatem tribuant familiis mixti ritus, nec non famulatio in iisdem familiis sustentato, dies festos et jejunia observandi juxta unum eundemque ritum, si ita parentes inter se conveniant.

D) Sub respectu mutui adjutorii.

ad b. 1. Dum circa satisfactionis opera in Confessione sacramentali assignanda hoc articulo statuitur, ut ritus diversitatis ratio habeatur, nullatenus poenitentibus latini ritus preces vel alia pietatis exercitia e. g. metanias injungetis, quae solummodo in nostro ritu sunt usitatae, sed capta prius, si opus fuerit, a fra-

tribus sacerdotibus latini ritus desuper instructione poenitentibus latini ritus opera satisfactionis in eodem ritu usitata assignabitis.

2. Casus jurisdictioni Ordinariae Archiepiscopali latini ritus reservati sequentes recensentur: *a.* Simonia. *b.* Levis Clericorum percussio. *c.* Incestus in primo consanguinitatis et affinitatis gradu. *d.* Procuratio abortus foetus animati secuto effectu. *e.* Commixtio carnalis cum judaeis utriusque sexus. *f.* Absolutio complicis in peccato contra VI. praeceptum opere completo. Casu hujusmodi in confessione fidelium latini ritus obviente pro auctorizatione impetranda ad Ordinariatum Archiepiscopalem latini ritus recurrendum est.

Sic igitur, Fratres dilectissimi! praesens S. Congregationis de Propaganda Fide Decretum summa et Apostolica Sanctissimi Domini Nostri auctoritate roboratum, opus gloriosissimum et in historia S. Unionis epocham faustissimam constituens, Vestrae et gratiae posteritatis fidei ac pietati concredimus. Hodie jam in ingens Nostrum ac Vestrum gaudium et solatium valebit in regionibus nostris illud percelebre: „Roma locuta: causa finita“, atque coram luce declaratae Apostolicae voluntatis abhinc jam disperebunt dubiorum nebulae, sublatae erunt de medio populi catholici omnes controversiarum et discordiarum praetextus. Audientes porro amabilem vocem paternamque invitationem Sanctissimi Domini Nostri Pii P. IX. sub Cujus gloriosissimo Pontificatu tot tantaeque Gratiae in hanc nationem Ruthenam redundarunt, omni animi promptitudine et alacritate pacem et concordiam cum fratribus Vestris latini ritus Sacerdotibus religiosissime observate. Attendite Fratres, temporis, quo vivimus, iniquitatem et horrenda illa pericula considerate, quibus undique premitur S. Ecclesia Catholica, elevate oculos Vestros et videte, quomodo hisce luctuosissimis temporibus inimicus homo non cesset in Dominico agro supereminare zizania tum pestiferis libris et ephemeridibus tum monstrosis quibusque opinionum portentis, quae catholicae fidei ac doctrinae plane adversantur. Dum igitur de omnibus latebris lupi rapaces inhiant in gregem Domini, flebilis profecto nec ullis sane lacrimis sufficienter deplorandus esset aspectus pastorum ejusdem gregis inter se misere litigantium. — Sacram igitur militiam in regno Dei „adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum“ (Ephes. V. 12.) constituentes junctis viribus sistite vos murum pro domo Israel, pro Ecclesia Dei, sanguine Agni acquisita, quae juxta Christi Domini et Apostolorum eloquia „unum, non in se divisum regnum coelorum, (Math. XIII. ac saepe alias) unam civitatem supra montem positam, (Math. V.) unum ovile, (Joan. V.) et unum corpus uno spiritu“ consistens, vicensque et una fide, spe et charitate, et unis eisdemque Sacramentorum, religionis doctrinaeque vinculis compactum et coagmentatum (Ephes. IV. tum alibi) constituit. Pro igitur una, sancta, catholica et Apostolica Ecclesia, omnium nationum gentiumque

Matre et Magistra omnes filii et mysteriorum Dei ministri sivi latini sivi graeci unum, indivisibile et inpenetrabile agmen eformate atque sub uno eodemque Salutis et Redemtionis vexillo, sub Cruce Domini vivificante, sub uno eodemque duce Sanctissimo Domino Nostro PIO P. P. IX. impavido veritatis catholicae juriumque Ecclesiae vindice et heroico usque ad martyrium propugnatore proelia Dei pugnate, atque non inter vos ipsos malignum, sed pro regno Dei et justitia Ejus „*bonum certamen certantes cursum con-sumantes, fidem servantes repositam*“ Vobis expectate „*coronam justitiae, quam reddet Vobis Dominus in illa die justus iudex*“ (II. Tim. IV. 7.).

„*Pax fratribus et charitas cum fide a Deo Patre et Domino Jesu Christo! Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum Nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen!* (Ephes. VI. 23.) Dabamus Leopoli ad Ecclesiam Nostram Metropolitanam S. Georgii M. M. die 4. Decembris A. D. 1864. Spiridion m. p., Metropolita.

IV. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до дотаціи и приходѣвъ душпастьеря.

§. 49.

Роды тыхъ письмъ.

Роды письмъ относячихся до дотаціи и приходѣвъ душпастьеря суть различни; они относятся: А) до забезпеченья маетки парохіального; Б) до дотаціи душпастьеря, о чѣмъ теперь только въ короткости буде бесѣда.

§. 50.

Забезпеченье маешку парохіального.

I. При обнятію парохіи.

До каждой парохіи належатъ певни движими або недвижими добра, права и т. п., становлящи часть выposaженья душпастьерску посаду обнимае, долженъ знати, що до него а що до Церкви належитъ, и для того повиненъ въ каждой парохіи находитися.

I. Инвентаръ парохіального маетки (Pfarrvermögen-Inventar), въ которомъ должны бути точно и подробно списани всѣ реальности, права, цѣлый движимый и недвижимый маетокъ бенефиціи, fundus instructus, где такий существуетъ, капиталы, фундаціи и въ загалѣ всё, що до бенефиціи належитъ. Если бы душпастьеръ такого инвентаря не найшоуль, то обовязанъ чимъ скорше тойже составить. Коли въ протягу року

яка перемиѣна зайде, именно щось приросне або отпаде, належитъ все заразы записати, и евентуальни перемиѣны въ парохіальномъ маетку зайшовши до рочныхъ счетовъ церковныхъ доложити.

2. Фассія. Щобы мати точный переглядъ всѣхъ предметѣвъ, изъ которыхъ дотація бенефиціи состоитъ и кѣлько они несутъ, должна при каждой бенефиціи находится такъ звана фассія (Fassion). Для тыхъ фассій суть въ поодинокихъ краяхъ австрійской державы певни формуляры приписани, и така фассія должна була составитися въ трехъ примѣрникахъ, зъ которыхъ оденъ малъ остати въ актахъ парохіальныхъ, другій ишоуль до Консистеріи а третій до ц. к. краевого правительства (до Staatsbuchhaltung, до бухгалтеріи). Понеже теперь ц. к. правительство занимаея новыми фассіями въ слѣдствіе закона зъ дня 7. Мая 1874 ч. 50. то може бутъ, що остануть въ томъ взглядѣ нови формуляры приписани, про тое я тутъ ніякого не подаю. Впрочемъ если пароху есть фассія потребна, а въ актахъ еи нема, то долженъ отнестися съ прошеніемъ до Консистеріи, котора туюжъ изъ бухгалтеріи въ отниси може получить.

3. Интабуляція. Щобы оцѣнены въ фассіи добра, изъ которыхъ дотація бенефиціи въ переважной части состоитъ, съ часомъ не затратилися и для бенефиціи не пропали, треба завчасу постаратися о ихъ интабуляцію, а где яки облигаціи находятя, треба ихъ дати винкулѣвати (vinkuliren). Интабуляція есть докончье потребна, особливо при грунтахъ и домахъ; бо досвѣдченье показуе, що побожни христіане жертвовали въ користь Церкви або слугѣвъ церковныхъ различни добра, котори днесъ цѣлкомъ въ инныхъ рукахъ находятя, только для того, що не остали въ своемъ часѣ правосильно зантабулѣвани. Коли душпастьеръ узритъ, що самъ не есть въ состоянію тое дѣло перевести, долженъ просити Консистерію о порадѣ и помѣчь.

4. Если права парохіальни въ посѣданью добръ бенефиціи отъ когонибудь остануть нарушени, обовязанъ бенефиціатъ подѣ карою утраты бенефиціи неотвѣлочно возвати мірску власть о помѣчь. Въ томъ прошенію треба точно описати дотычне добро, потѣмъ отъ кого и якимъ способомъ оно остало нарушени, и навести доказы, (ману) свѣдкѣвъ и т. п. (Ср. §. 53. III. 2.) На тое обстоятельство належитъ особливо уважати при обнятію парохіи, и слѣдити, чи кто въ бенефиціальный грунтъ не въ ораля, между не посунулъ и т. п., бо съ часомъ могло бы прійти до того, що колись великій грунтъ бенефиціальный станеса наименьшимъ.

II. По смерти або по отходѣ пароха.

1. О смерти пароха обовязанъ деканъ, якъ только о томъ довѣдаея, донести до Консистеріи и до Староства, поставити тѣмчасово завѣдателя, совершити похоронъ, и при-

существовати при инвентурѣ и обсервации всего маетки бенефициального.

2. Въ слѣдующій день по смерти пароха есть бенефиция опорожнена, и тое опорожненіе тревае ажъ до дня каноничной институціи нового пароха. Иде теперь (такъ какъ и въ случаю, коли парохъ на инне мѣсце переселится), о подѣлѣ дѣбрь и всякихъ приходѣвъ бенефиции, который подѣлъ (Früchtenabsonderung) дѣсся въ различныхъ провинціяхъ австрійскихъ различно. Яко основа подѣла уважаеся часть опорожненія (vacantia) бенефиции, который часть называеся рокомъ каноничнымъ, и въ Галичинѣ числитсся отъ дня 25. Марта до 24. Марта слѣдующого року. Той подѣлъ есть потребный, щобы опредѣлити, яка часть приходѣвъ бенефициальныхъ въ роцѣ каноничномъ на попередника (усопшого або переселишогося), на религійный фондъ и на нового пароха припадае, понеже до тыхъ трехъ они належатъ. Той подѣлъ числитсся „pro rata temporis“ або „pro rata anni canonici“, т. е. каждому изъ наведенныхъ трехъ до части приходѣвъ управненныхъ належитсся часть тыхъ приходѣвъ соотвѣтна періоду (часу) рока каноничного на тѣи части припадаючому. Всѣ приходы опорожненой бенефиции называються въ загалѣ интеркаляріями (Interkalar-Früchte), въ тѣснѣйшомъ значеніи называеся интеркаляръ тая часть приходѣвъ опорожненой бенефиции, котора на религійный фондъ припадае. Що належитъ до подѣла, а яки плоды грунтови на грунтѣ мають остати, то каждому священникови наилучше зъ практики буде вѣдомо.

Примѣчаю тѣлько тое, що то дуже сумне явленіе, если справы подѣловы, особливо по усопшихъ священникахъ, ажъ передъ судомъ або консисторіею рѣшаються.

3. О подѣлѣ приходѣвъ (плодѣвъ) рока каноничного мае составитсся протоколъ, при чѣмъ належитъ узгляднати слѣдующи примѣчанія: а) Подставою подѣла плодѣвъ есть фассія приходѣвъ бенефициальныхъ, однакожь лише о стѣлько, щобы мати точный поглядъ на тое, що ведля фассіи мае находитсся, и чи всѣ приходы до фассіи остали втягнени; цѣны же поодинокихъ плодѣвъ обчисляються ведля торговыхъ або мѣсцевыхъ цѣнъ того часа и мѣсяця, коли и где подѣлъ дѣсся. Если бы въ фассіи находился затыгненный якій приходъ, который межѣи тымъ пропалъ, то належитъ о тѣмъ въ протоколѣ выразно сказати. б) Чистый доходъ плодѣвъ бенефиции остающій по отрученію всѣхъ выдаткѣвъ господарскихъ долженъ бути доказанный отвѣтными обчисленіями. Завѣдатель опорожненой бенефиции обязанъ про тое провадити точный записникъ всѣхъ доходѣвъ и выдаткѣвъ, и хоронити всѣ квиты и т. п. до того относячися. — 2. Суть певни плоды, (н. пр. навозъ зъ инвентарского товара, где такий есть, Dünger), котори не

належатъ до интеркаляря, тѣи про тое въ протоколъ не втѣгаеся. — д) Во взгляду на внѣшну форму протокола приписано, що тамъ мае бути записане имя и день смерти попередника, потомъ якъ долго опорожненіе бенефиции тревае, имя завѣдателя и день его введенія въ службу, имя наслѣдника и день его каноничной институціи, имя патрона, епархii и деканата; а подписати той протоколъ должны наслѣдники попередника або ихъ заступникъ, завѣдатель и новопоставленный парохъ, деканъ, представитель патрона и урядъ повѣтовый; и въ гдекоторыхъ провинціяхъ той протоколъ выставляеся въ трехъ примѣрникахъ, зъ которыхъ оденъ задержуе завѣдатель для составленія счетѣвъ (рахункѣвъ) интеркалярныхъ, другій иде до уряда повѣтового, а третій до бухгалтеріи.

4. На основѣ списаного протокола составляеся и обчисляеся часть религійному фондови принадлежаща, або властивый интеркаляръ. Въ тѣмъ обчисленіи записується всѣ на религійный фондъ припадаючи доходы и выдатки.

Доходъ становитъ тутъ тая часть всѣхъ интеркалярныхъ плодѣвъ, або ихъ цѣны, котора ведля подѣла на религійный фондъ припадае, и належитости епитрахильни впынувши въ часть опорожненія бенефиции.

До выдаткѣвъ належатъ: а) Платня завѣдателя, и ремунараціи для инныхъ священникѣвъ, если тѣи для исполненія тяжачихъ на бенефиции должностей (функций церковныхъ), суть потребни. б) Дотація со трудникѣвъ, если и где ихъ удержаніе на бенефиции тяжитъ. в) Ремунарація за отправу службъ фундушевыхъ, бо завѣдатель не суть обовязани таки службы бесплатно отправляти. г) Платня служащихъ потребныхъ до обробленія грунтоѣвъ бенефициальныхъ, а именно така, яка на опредѣленомъ мѣсци есть привычна. е) Належитость за удержаніе коней, которыми священникъ до слабыхъ ѣздитъ (Versehpferd-Auslagen), но тѣлько тогда, если таки конѣ въ фассіи находятсся*) —

*) Перемыска Консисторія обвѣстила подъ днемъ 24. Серпня 1819 ч. 843 слѣдующе: „Wysoki c. k. Rząd postrzegając, że przepisu normalyi z dnia 28. Lutego 1785 l. 5276 mocą którego duszstarownicy do chorych przez względne strony, lub gdyby te ciąglego bydła nie miały, przez gminę sprowadzeni i odwiezieni być powinni, nie wszędzie się zachowuje, i że osobliwie administratorowie spiritaliów niezachowywania fur najetych sobie dozwalają, wyrokiem z dnia 20. Lipca r. b. l. 31691 obwieszczą, aby w wakujących wszędzie, w obsadzonych zaś tam tylko, gdzie dla znaczniejszych dochodów lub podług istniejącego zwyczaju paroch własną furą chorych odwiedzać obowiązany jest, pomieniony przepis ściśle był zachowany“.

ж) Кошта гостепрїимства (Gasterei-Auslagen), если ихъ завѣдатель не яко приватный чоловѣкъ, но яко душпастырь съ повода бенефиціи поноситъ, н. пр. при каноничныхъ посѣщенїяхъ. — *з*) Инни надъвычайни выдатки можна въ рахунокъ интеркалярный тѣлько тогда втягнути, если завѣдатель малъ на тое позволенье отъ компетентной власти. — *и*) Если цѣлый дѣйственный доходъ интеркалярный по оттягненью выдатковъ не выноситъ цѣлой конгруи, то належится завѣдателю, такъ само якъ дѣйственному пароху, отвѣтне дополненье конгруи.

О скѣлько тїи принисы и той способъ поступованья теперъ у насъ обовязуе, не могу для недостатка жерель сказати, и впрочѣмъ уважаю тое на теперъ излишнымъ увзглядняючи законъ зъ дня 7. Мая 1874 (R. G. Bl. Nr. 50.), который еще до нынѣ не осталъ въ своей цѣлости переведеный.

§. 51.

Дотація душпастыря.

Дотація душпастыря состоитъ изъ доходѣвъ зъ грунтовъ бенефиціальныхъ, и изъ готовыхъ грошей, котори душпастырь яко дополненье до конгруи (i. e. ad congruam sustentationem) изъ религїйного фонда або облигаціи получае. Понеже я се письмо пишу власно въ часѣ, въ которѣмъ компетентни власти вопросомъ о пѣдвышенью дотаціи каолического священства занимаются, для того наведу безъ взгляду на сумму той дотаціи тѣлько тїи нормы, которыхъ въ семъ взглядѣ отъ часѣвъ незабвенной памяти Цѣсаря Юсифа II. цѣсарске правительство держалося, и которымъ вѣроятнo и дальше послѣдовати буде.

1. Каждый новопоставленный душпастырь получае яко дотацію грунта, гденекуда облигаціи въ штатскихъ паперахъ и инни права получени съ доходами, н. пр. будинки або инни реальности, где таки находятся, и тая реальна дотація уважаеся яко его властиве выпосаженье (dotatio). Если теперъ чистый доходъ (Reinertrag) изъ той дотаціи въ грошахъ обчисленный перевышае квоту до (приличного и отвѣтного) удержанья священника яко достаточну (теперъ цѣлыхъ 315 зол.) принятую, то перевышку долженъ душпастырь зложити въ податковон кассѣ для религїйного фонда, або оплатити сотрудику. Но такихъ случаевъ у насъ бѣдныхъ греко каолическихъ душпастырей мало, майже всюди не достае чистый доходъ всѣхъ на дотацію душпастыря складующихся частей до такой суммы, чтобы заполнить конгруу; для того дополняе религїйный фондъ тую квоты, и священникъ получае недостающую до полной конгруи сумму яко дополненье (Kongrua-Ergänzung) зъ цѣсарской кассы.

2. Дотація реальна состоитъ переважно изъ грунтовъ, и для того такожъ звычайно называеся дотація грунтова. Душпастырь може тїи грунта або самъ обработити, або ихъ вынаймити (verpachten); но въ каждомъ случаю обовязанъ провадити точный списокъ (Register), кѣлько ему тїи грунта принесли, беручи при тѣмъ яко основу обчисленья фассію урядово затвердену.

3. Вынаймити (заарендовати, verpachten), може каждый душпастырь грунта и реальности до его дотаціи належанци, но тѣлько на три лѣта, заховуючи условїя правомъ приписани (о которыхъ буде въ слѣдующон главѣ въ росправѣ о добрахъ церковныхъ бесѣда); если хоче тїи реальности на долше, якъ на три лѣта вынаймити, долженъ отнестися до консисторїи, котора потребне споводуе.

4. Понеже у насъ доходъ зъ бенефиціи майже нигде не выноситъ цѣлой конгруи, для того получають душпастырь дополненье конгруи зъ фонда религїйного. Щобы тое остало назначене, приказуе Консисторїя декану, щобы провадилъ взглядного душпастыря въ службу, и рѣвночесно относится до ц. к. Намѣстничества, о назначенье для того душпастыря системизованого дополненья конгруи. Парохамъ належится цѣла дотація отъ первого дня по институціи, завѣдателямъ, сотрудикамъ и сопомощникамъ отъ дня введенїя въ службу.

5. Если якїи священникъ безъ власной вины станеся дефицентомъ (знемоцѣлымъ), то мае право просити, щобы осталъ надѣленный платнею дефицента, котора звычайно выноситъ 200 зол., а кромѣ того получае такой священникъ еще запомогу 100 зол. рѣчно. Знемоцѣлость може впрочѣмъ бути або всегдашна, або тѣлько довременна, що маеся доказати свѣдоцтвами отъ лѣкаря повѣтового, и ведля того удѣляютъ дефицентамъ платню або на всегда, або тѣлько на якїисъ часѣ. (Ср. Взоръ XXIV.)

6. Въ концѣ наводжу еще слѣдующе: *а*) „Der Jahresgehalt eines griech. kath. Cooperatores ist mit 157 fl. 50 kr. bemessen, (що подвысшають на прошенїе сотрудику на 210 зол.) und ein Pfarrer, welcher eine benachbarte Pfründe mitversieht, erhält normalmässig nur eine Remuneration von monatlichen 10 fl. (Minist. Erlass 1858 Z. 19236 — Hofdekret 1820 Z. 12417), für die Besorgung der Dekanatsgeschäfte wird eine Remuneration von 60 bis 100 fl. bewilligt“. (Уступъ зъ рѣшенїя в. ц. к. Минист. Просв. и Вѣроисп. зъ дня 5. Юнїя 1872 ч. 5869 до ц. к. Галицкон Рады школьной краевой выданого съ повода пересправъ о рускѣмъ катихитѣ на гимназїи въ Новѣмъ Сончи.)

б) О вопросѣ, яка часть доходѣвъ бенефиціальныхъ сотрудикуви належится, многи много говорили и писали, но справа до теперъ еще не есть окончательно рѣшена. Право звычайе каже, щобы парохъ давалъ сотрудикуви третью часть

доходѣвъ епитрахильныхъ, и то здаеся бути найслушнѣйше. Впрочемъ, хотяи то не належитъ строго до рѣчи, наводжу тутъ: 1. до сего предмета относящяся возваніе Преосвященнаго Епископа Перемыскаго, и 2. удѣлену минѣ ласкаво тогда, коли я служилъ яко референтъ Перемыскаго Консistoriа, черезъ ВПрен. крылошанина Венедикта Лѣтынскаго, до сего предмета относящяся церениску Перемыскаго Консistoriа, а именно: 1. „Ч. 1468. Понеже многи сотрудники парохіальни жалуются, що дотычни парохіи або ничего имъ неудѣляютъ, або дуже мало изъ доходовъ парохіальныхъ правъ Епитрахилій, и по той такожь причинѣ недопускають ихъ до правлень дѣйствъ душпаствырскихъ и прочихъ богослужебныхъ чиновъ; а черезъ тое, якъ изъ одной стороны суть сотрудники тѣи на незначну рочну плату изъ фонда религійнаго и про недостатокъ матеріальныхъ средствъ мусять ся бороти съ нуждою и свѣдою, тратять охоту до ревнаго исполненія должностей и сѣи званія — такъ изъ другой стороны терпѣть на томъ душевне благо численныхъ парохіанъ; — бо оденъ парохъ не есть въ состоянію удовлетворити всѣмъ духовнымъ требованіямъ своихъ численныхъ парохіанъ, если не мае сотрудника.

Но нема певныхъ законовъ опредѣляющихъ чи? и сколько парохъ изъ своихъ доходовъ сотрудникови оступати мае? — чи то въ грошехъ, чи въ натураліяхъ, а въ слѣдствіе того повстають выжъ наведени недогодности и неодностайность въ подѣлѣ доходовъ межи парохами и сотрудниками.

Для того завозываемъ всѣ Прен. дек. уряды, щобы овѣстивши впередъ подчиненному собѣ Прен. Клиру повыше намѣреніе, щобы на сборчикахъ деканальныхъ взялъ тую справу подъ зрѣлу розвагу и единомисленно въ дорозѣ взаимного порозумленія ся предложилъ Еп. Консistoriа мнѣніе свое, отъ якихъ дѣйствъ духовныхъ и яку часть доходовъ изъ правъ Епитрахильныхъ и прочихъ богослужебныхъ чиновъ долженъ бы былъ парохъ отступити своему сотруднику? А такіи добровольни взаимни уклады становили бы по затверженію изъ стороны Еп. Ординаріата дотычне Епархіальне право. — Отъ Епископскои гр. каѣ. Консistoriа. Перемышль, дня 23. Цвѣтня 1874. Іоанъ, Еппъ.“

2. Nr. 453. Excelsum R. Gubernium quaestionem a Consistorio hodie sub 1. Novembris 1816 Nr. 78 relatam ddo. 27. Decembris 1816 Nr. 59004 resolvere dignatum est sequentibus: quod systematici Cooperatores, qui separatim Parochis respectivis in filialibus collocantur, praeter proventus ex realitatibus pululantes, etiam ad jura stolae ac alias dationes jus habeant, quia hi parochiales temporalium proventus ad Congruam Cooperatoribus competentem computari debent, et tantummodo in iis Cooperatoribus, in quibus Ecclesiae ac temporalium proventus Salarium Coope-

ratorum superant, Cooperatores obligantur hanc superatam, quae in partem Congruae computari debet, Parochis exsolvere. — Jam vero ii Parochi, penes quos sistemisati Cooperatores in loco subsistunt, et functiones curam animarum concernentes promiscue cum suis Cooperatoribus exercent, non tenentur jurium stolae proventus et alias dationes cum cooperatores partiri; solummodo juxta tenorem Gubernialis decreti ddo. 24. Julii 1801 Nr. 21224 his proportionalem partem fundorum parochialium non ultra tamen 50 fr. annum hujus pretium ascendente pro usu cedere. Quod Illtres Domintnes Clero Curato sibi subordinato pro directione et observatione publicabunt. Datum Premislae die 24. Januarii 1817. J. Fedynkiewicz, Vic. gen. et off.

№. 677. (Парохъ въ Вислоку великомъ скаржится, що сотрудникъ въ Вислоку горномъ нехочетъ уживати грунтовъ церковныхъ.)

Reponitur supplicanti; constitutum in Wislok cooperatorem, non qua localem Cooperatorem seu Capellanum, sed qua Cooperatorem ad latus considerari debere, qui insistendo illi decreto ddo. 24. Julii 1801 Nr. 21224 nonnisi ad portionem erectionalis fundi, cujus proventus 50 fr. non superat, jure gaudet, quam portionem parochus suo Cooperatori, si eam praetenderit, in usum erga relictionem quanti sibi in inventario ad Congruam computati, cedere tenetur, ast invito illam obtrudere nequit. A Consistorio gr. cat. Premislae die 20. April 1826. Joannes Snigurski, Episcop.

О томъ предметѣ я въ своемъ часѣ писалъ въ газетѣ „Рускій Сіонъ“.

3. „Ч. 1541. Выс. ц. к. Намѣстництво заувѣдомило здѣшну Консistorію подъ днемъ 14. Цвѣтня м. г. ч. 15819, же Выс. ц. к. Министерствъ Богослуженія и Просвѣты роспорядило рѣшеніемъ зъ дня 23. Марта 1874 ч. 2374 дотычно платы священника, который мае постоянно до душпаствырства не принадлежащу посаду, еслибы получилъ доѣздающе завѣдательство въ душпаствырствѣ, або слобы священникъ должности постоянного учителя Богочестія совѣстно съ должностями парохіального сотрудника исполнати возмоглъ, слѣдующе: Abschrift. Minister für Cultus und Unterricht, vom 25. März 1874, Z. 2374, an den k. k. Statthalter von Galizien. Mit dem Berichte vom 12. Februar 1874, Z. 63.641, ist die Anfrage gestellt worden: 1. Welche Administrations-Gebühr für die excurrando-Administratoren der Curatbeneficien solchen Priestern überhaupt zu bewilligen sei, die ihre anderweitige stabile, jedoch mit der Seelsorge in keiner Beziehung stehende Anstellung während der Administrationsperiode nicht verlassen. 2. Ob ein bei einer Pfarre angestellter und besoldeter Cooperator, im Falle dessen Ernennung zum stabilen oder provisorischen Religionslehrer an einer Normalhauptschule nebst dem auch der Cooperatorsdienst versehen kann, und welche Gebühren demselben

a) als gleichzeitigen stabilen Cooperator und stabilen Religionslehrer, b) als stabilen Cooperator und provisorischen Religionslehrer zu verabfolgen wären? Hierüber beehre ich mich Euer Excellenz Nachstehendes zu eröffnen. — Was den ad 1 berührten Fall anbelangt, so steht dem excurrando administrirenden Seelsorger der Anspruch auch auf die Gebühren zu, welche nach Massgabe der betreffenden Stiftungsurkunden für die in die Interkalarzeit fallenden und von ihm persolvirten Stiftungsverbindlichkeiten zu entrichten sind.

Ueberdiess kann demselben auch eine nach Verhältniss der aufgewendeten Mühe und Zeit zu bestimmende Remuneration erfolgt werden, deren Ausmass jedoch als Maximum die Hälfte des systemmässigen Administrations-Gehaltes niemals überschreiten darf. Dagegen wird bei dem Vorwalten der ad 2 berührten Umstände der betreffende Priester die Wahl zu treffen haben, welchen Posten er stabil beizubehalten gedenkt. Von diesen wird er sohin das systemisirte Einkommen zu beziehen haben, für die weitere Verwendung jedoch, insoferne selbe mit den Pflichten seiner definitiven Anstellung vereinbar ist, durch eine entsprechende Remuneration schadlos zu halten sein, welche, insoferne es sich um die Honorirung von Hilfspriestersdiensten handelt und die Dotation des Cooperators aus dem Religionsfonde fliesst, auch aus diesem Fonde, und zwar in Maximo mit dem Betrage von monatlichen Zehn Gulden zu erfolgen sein wird.

Сіе выс. Роспорядженъе заудѣлать Преч. дек. Урядъ подрядному духовенству до вѣдомости и захованьяся подля того. Отъ Епископской гр. каѳ. Консистеріи. Перемышль, дня 2. Мая 1874. Іоанъ, Епѣ.

V. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до имѣнія церковного.

§. 52.

Переглядъ.

Въ сеи главѣ буде бесѣда о имѣнію (маетку) церковномъ, и о будинкахъ церковныхъ (парохіальныхъ, ерекціональных).

§. 53.

А) О имѣнію церковномъ.

I. Забезпеченъе имѣнія церковного. Для забезпеченья маетку церковного долженъ при каждой Церкви находиться инвентаръ, въ которомъ мае бути записане точно и подробно всё, що до Церкви належитъ, такъ: Грунта, если яки суть, снаряды и одежи церковни, звоны и пр. — Всё, що

до церковного имѣнія приросте або сиравитя, належитъ сейчасъ въ инвентаръ записати; если же щось зопсуеся и до уживанья нездалымъ станесе, то треба тое при рочномъ рахунку церковномъ сказати, и коли той рахунокъ остане одобренный, зопсутый предметъ отписати, т. е. зъ инвентаря выкраслити. Такожъ належитъ до щорочного рахунку церковного додавати списъ прироста и убытка инвентаря.

Если бенефициатъ умре або на инне мѣсце переселитя, то належитъ пересвѣдчитися, чи всё въ порядку находится, и для того пересмотрюеся цѣлый инвентаръ кусникъ за кусникомъ въ притомности декана, завѣдателя, давного пароха або его наслѣдникѣвъ и газдѣвъ церковныхъ, и если бы який убытокъ або недостатокъ показался, изслѣдуеся его причину и потѣгаеся виноватого до отвѣчательности, т. е. до сиравленья пропавшого або за надто и безъ причины зопсугото предмета, которе обстоятельство записуеся. Каждый инвентаръ належалобы составити въ трехъ примѣрникахъ, зъ которыхъ оденъ остае при бенефиции, другій иде до Консистеріи а третій до ц. к. краевого Правительства.

Щобы инвентаръ своеи цѣли отвѣчалъ, долъженъ:

1. Бути составленный на основѣ послѣднего инвентаря взгляднои Церкви, т. е. всѣ въ старомъ инвентари списани предметы треба и въ новый инвентаръ подъ тымъ самымъ числомъ порядковымъ, съ тымъ самымъ опредѣленіемъ состоянія и вартости, якъ въ старомъ инвентари стояло, записати, и заховати всѣ рубрики старого инвентаря. При томъ отписуеся зопсуги и нездали предметы, и вписуеся новосправлени.

2. Треба записати всѣ доходы Церкви точно и поименно; такъ само

3. всѣ выдатки, котори на маетку церковномъ тяжать. (Ср. Взоръ XXV.)

II. Набытье (Erwerb) нового маетку церковного. Грамота фундаційна. Случаеся, що побожни христіане або за життя або въ тестаментѣ записують Церкви якась добро (грунтъ, дѣмъ, гроши) съ тымъ условіемъ, щобы въ ихъ намыренію въ той Церкви певни богослужбни дѣйствія совершались. Коли кто съ такимъ желаніемъ у пароха явится, долженъ тойже найперше розважити, чи желеме богослуженіе може по воли дарующого отправлятися, дальне чи жертвоване добро есть достаточне до оплаченья за желеме богослуженіе ведля принятой таксы епархіальной, въ кѣнци, яке есть тое добро (гроши, облигаціи, грунтъ, дома) и чи оно есть забезпечене, чи кто инный не мае до него права. Если всѣ тѣи условія находится, то можна фундацію принять, и належитъ составити начеркъ грамоты фундаційной; если же заходятъ яки сомнѣнія, належитъ отнестися до Консистеріи. Въ грамотѣ фундаційной должно находится: а) Дотичне роспоря-

дженъе фундатора точно его словами въ тестаментѣ або инымъ способомъ выказане; б) яке богослуженіе и въ які дни оно мае совершатися; г) для якои Церкви або бенефиціи тая фундація назначена; д) яке стипендіумъ на священника, Церковь, дяка и паламаря припадае и назначается; е) сумма фундації, въ чѣмъ она состоитъ, и какимъ способомъ капиталъ есть заповненъ; ж) число примѣрниковъ грамоты фундаціи, и где они хоронятся; з) обовязанья настоятеля Церкви взглядне богослуженіе въ опредѣленіи дни, если яка важна перепона не зайде, точно и совѣстно отправляти; и) выразне примѣчаніе, що доходъ зъ фундації николи, черезъ никого и пѣдъ ніякимъ условіемъ не може остати вчислений въ конгруу душпастыря; к) въ кѣнци примѣчаніе, що Церковь застерегае собѣ право просити компетентну власть о зменьшенъе (reductio) обовязковъ зъ фундації выплывающихъ, если бы обстоятельство того вымагало. Начерки грамотъ фундаціиныхъ суть свободни отъ належитости штемлевон. (Cultus Minist. Erlass vom 18. Juli 1860 Z. 10335.)

Начеркъ такъ составленый посылается до Ординаріата до одобренья, а коли одобренъе прійде, отписуеся го на три руки, оденъ для Церкви, другій для Ординаріата а третій для ц. к. крайоваго Правительства. На оба перви кладеса штемпель по 50 кр., и кромѣ того оплачуеся еще належитость отсоткову (Perzentualgebühr) цѣлого капитала. Грамоту фундаціи пѣдписуе настоятель Церкви (парохъ), два свѣдки, и притискаеся печать, посемъ ен отсылае деканъ до Ординаріата до затверженья. (Ср. Взор XXVI.)

Коли грамота фундаціи отъ Ординаріата поверне затвержена, хоронится ен въ кассѣ церковной, а получение грамоты квитуеся квитомъ, который отсылаеся до Консистории.

Щобы мати точный переглядъ всѣхъ службъ фундушныхъ, должна при каждой парохіи находится книга, въ которой всяки фундації съ должностями имъ отвѣтными суть записани.

Фундовани службы божи долженъ душпастырь точно ведля воли фундатора отправляти; но если бы фундація такъ зменьшилася, що ніякъ не можна зъ ен доходѣвъ получитьи приняте въ епархіи наименьше стипендіумъ, то може душпастырь отнестися до епископа съ прошеніемъ о стяженъе службы (reductio missarum), который ведля приписа Собора Тридентійского (sess. 25 de reform. c. 4.) рѣшитъ, що для славы Бога и блага Церкви за наилучше узнае. (Ср. Взоръ XXVII.)

III. Завѣдованъе (Verwaltung) маеткомъ церковнымъ, належитъ до Комитета церковного, и въ тѣмъ отношеніи существуете особный законъ, до которого отсылаю, бо ънъ при каждой парохіи находится долженъ. Тутъ примѣчаю только слѣдующе:

1. Добрами церковными (н. пр. поля, дома) завѣдуе або самъ комитетъ церковный, або выпускае ихъ въ аренду, при чѣмъ треба заховати приписы права церковного и державного, особливо закона зъ дня 7. Мая 1874 ч. 50. §§. 38—59. и 25. главы общои книги законѣвъ гражданскихъ §§. 1090—1150; дальше роспор. Минист. Просв. зъ дня 20. Юнія 1860 ч. 162 и зъ дня 13. Юнія 1860 ч. 175 (В. З. Д.), котори роспорядженъи тутъ въ подлинномъ текстѣ наводжу.

Nr. 162 (R.-G.-Bl. v. J. 1860). Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht, und bezüglich der Militärgränze, des Armeo-Ober-Commando vom 20. Juni 1860 wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlicher Institute.

Nach dem Artikel XXX des Concordates (R.-G.-Bl. Nr. 159) sollen Kirchengüter weder verkauft, noch mit einer beträchtlichen Last beschwert werden, ohne das sowohl der heilige Stuhl, als auch Seine Majestät der Kaiser oder Jene, welche Dieselben hiermit zu beauftragen finden, dazu ihre Einwilligung gegeben haben.

In Vollziehung dieser Bestimmungen wird, in Folge Allerhöchster Entschliessung vom 9. Juni 1860, angeordnet, wie folgt:

Um die Erlaubniss Seiner Majestät zur Veräußerung eines, den Werth von Einhundert Gulden österreichischer Währung überschreitenden kirchlichen Gutes zu erwirken, ist das Gesuch sammt den erforderlichen Belegen dem Bischofe vorzulegen, welcher es zugleich mit seinem Gutachten der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) mittheilen wird.

Handelt es sich um ein Kirchengut, dessen Werth acht Tausend Gulden österreichischer Währung nicht übersteigt, so kann, wenn der Bischof die Bitte um die Bewilligung zur Veräußerung unterstützt, die politische Landesstelle (in der Militärgränze das Landes-General-Commando) in Folge Allerhöchster Ermächtigung die landesfürstliche Bewilligung aussprechen.

Wenn der Bischof das Ansuchen nicht unterstützt, oder es sich um eine höhere Summe handelt, so ist die Sache dem Ministerium für Cultus und Unterricht (für die Militärgränze dem Armeo-Ober-Commando) vorzulegen, welches, wenn der Werth des zu veräußernden Gutes die Summe von zwanzigtausend Gulden österreichischer Währung überschreitet, die Allerhöchste Schlussfassung einzuholen hat.

Zum Behufe der Veräußerung eines bischöflichen Tafelgutes hat der Bischof seinem Gesuche das Gutachten seines Metropolitens und des Domcapitels, der Metropolit oder exemte Bischof das, des betreffenden Metropolitens- oder Domcapitels

beizufügen, und es der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) zu dem Zwecke zu übergeben, damit diese die Sache zugleich mit ihrem Gutachten dem Ministerium für Cultus und Unterricht (beziehungsweise dem Arme-Ober-Commando) vorlegen könne.

Die Belastung eines Kirchengutes, welche die Summe von Eintausend Gulden österreichischer Währung übersteigt, ist als eine beträchtliche anzusehen. Als eine solche ist es ferner zu behandeln, wenn Grundstücke, Wohngebäude oder Gerechtsame auf mehr als drei Jahre in Bestand gegeben werden, wie auch, wenn ausbedungen wird, dass der Pachtschilling oder Miethzins für mehr als Ein Jahr in Vorhinein zu entrichten sei.

Zum Behufe einer beträchtlichen Belastung kirchlicher Güter oder Einkünfte ist das Gesuch um die landesfürstliche Genehmigung sammt den erforderlichen Belegen dem Bischofe vorzulegen, welcher es zugleich mit seinem Gutachten der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) mittheilen wird.

Wenn die Belastung die Summe von fünfzehntausend Gulden österreichischer Währung nicht überschreitet, desgleichen wenn es sich um die Abschliessung eines, als beträchtliche Belastung geltenden Pacht- oder Miethvertrages für die Dauer von nicht mehr als fünfzehn Jahren handelt, so ruhen Seine k. k. Apostolische Majestät die politische Landesstelle (in der Militärgränze das Landes-General-Commando) zu ermächtigen, hiezu die Erlaubniss in dem Falle zu ertheilen, wenn der Bischof die Bitte um Genehmigung unterstützt. Wenn der Bischof das Ansuchen nicht unterstützt, oder es sich um eine höhere Summe oder um einen Pacht- oder Miethvertrag von längerer Dauer handelt, so ist die Sache dem Ministerium für Cultus und Unterricht (beziehungsweise dem Arme-Ober-Commando) vorzulegen, welches, wenn das Kirchengut mit einer, die Höhe von vierzigtausend Gulden österreichischer Währung übersteigenden Summe belastet, oder ein Pacht- oder Miethvertrag für die Dauer von mehr als dreissig Jahren abgeschlossen wird, die Allerhöchste Schlussfassung einzuholen hat.

Zum Zwecke der Belastung eines bischöflichen Tafelgutes hat der Bischof seinem Gesuche das Gutachten des Metropoliten und des Domcapitels, der Metropolit oder exemte Bischof das des Metropoliten oder Domcapitels beizufügen, und es der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) zu übergeben, welche die Sache zugleich mit ihrem Gutachten dem Ministerium für Cultus und Unterricht (beziehungsweise dem Arme-Ober-Commando) vorlegen wird.

Zu den Belegen, mit welchen die Gesuche um die landesfürstliche Erlaubniss zur Veräußerung oder Belastung zu versehen sind, gehört nach Beschaffenheit des Falles das Gutachten des Patrons oder seines Stellvertreters.

Damit die Veräußerung oder beträchtliche Belastung, zu welcher die landesfürstliche Erlaubniss erwirkt wurde, in die öffentlichen Bücher eingetragen werden könne, ist von der politischen Landesstelle (in der Militärgränze von dem Landes-General-Commando) die Erklärung auszustellen, dass den besondern, über die Veräußerung oder Belastung des Kirchengutes bestehenden Vorschriften genügt worden sei.

Diess darf jedoch erst dann geschehen, wenn der Nachweis beigebracht ist, dass der heilige Stuhl, beziehungsweise der von demselben Bevollmächtigte, die Erlaubniss zu der betreffenden Veräußerung oder Belastung ertheilt habe, oder dass zu der in Verhandlung stehenden Veräußerung oder Belastung eine solche Erlaubniss nicht erfordert werde.

Bei der Veräußerung eines, den Werth von hundert Gulden österreichischer Währung nicht überschreitenden Kirchengutes, und bei einer nicht beträchtlichen Belastung eines solchen Gutes ist nach den Bestimmungen vorzugehen, welche für die kirchliche Vermögensverwaltung massgebend sind.

Die Bestätigung, dass den besondern, über die Veräußerung und Belastung des Kirchengutes bestehenden Vorschriften genügt worden sei, hat die politische Landesstelle (in der Militärgränze das Landes-General-Commando) nicht zu ertheilen, bevor nachgewiesen ist, dass der Veräußerung oder Belastung in kirchlicher Beziehung nichts im Wege stehe.

Eine Veräußerung oder Belastung des Kirchenvermögens, welche mit Hintansetzung der Vorschriften dieses Gesetzes vorgenommen wird, ist als ungiltig anzusehen.

Erzherzog Wilhelm m. p., FML. Graf Thun m. p.

Nr. 175 (R.-G.-Bl. v. J. 1860). Verordnung des Justizministeriums und des Arme-Ober-Commando vom 13. Juli 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlicher Institute.

Nachdem in dem Artikel XXX des, mit dem Allerhöchsten Patente vom 5. November 1855, Nr. 195 des Reichs-Gesetzblattes kundgemachten Concordates verfügt wird, dass die Kirchengüter weder verkauft noch mit einer beträchtlichen Last beschwert werden sollen, ohne dass sowohl der heilige Stuhl, als auch Seine Majestät der Kaiser, oder Jene, welche dieselben hiemit zu beauftragen finden, dazu ihre Einwilligung gegeben haben, und nachdem auch die nicht beträchtliche Belastung des Pfründen- und Gotteshaus-Vermögens nur unter Beachtung der diessfalls geltenden Vorschriften zulässig ist, daher Veräußerungen und Belastungen von Kirchengütern, wenn sie ohne Erfüllung der gesetzlichen Bedingungen ihrer Zulässigkeit geschehen, ungiltig sind, so können Eintragungen von Rechts-

geschäften dieser Art in die zur Erwerbung dinglicher Rechte auf unbewegliche Sachen bestimmten öffentlichen Bücher nur dann stattfinden, wenn neben Beobachtung der übrigen gesetzlichen Erfordernisse die ausdrückliche Erklärung der politischen Landesstelle (in der Militärgränze das Landes-General-Commando) beigebracht wird, dass den besonderen, über die Veräußerung oder Belastung des Kirchengutes bestehenden Vorschriften Genüge geschehen ist.

Hiedurch bleibt jedoch das, den Gläubigern eines Pfründners durch die bestehenden Gesetze eingeräumte Recht zur Einbringung ihrer Forderungen aus den Früchten des unbeweglichen Pfründenvermögens im Wege der Real-Execution, soweit solche nach Massgabe der bestehenden Gesetze zulässig ist, unberührt.

Sowohl die Gerichtsbehörden, als auch die Hypothekenämter in Dalmatien werden angewiesen, jede Eintragung einer Veräußerung oder Belastung von Kirchengütern in die öffentlichen Bücher der politischen Landesstelle unverweilt anzuzeigen.

Erzherzog Wilhelm m. p., FML. Graf Nádasdy m. p.

2. **Добра церковни и бенефициални треба хоронити отъ всякого небезпеченства, и если бы они отъ кого нибудь остали нарушени, неотвѣдно отнестися о помѣчь до судѣвъ. Наме правительство поручило оборону дѣбрь церковныхъ ц. к. прокураториѣ финансовои, до которои про тоє душпастьрь въ протягу 8 дней долженъ отнестися, и въ своемъ доносѣ въ слѣдствіе инструкціи зъ дня 16. Лютого 1855 ц. к. прокураторіамъ данои уважати на слѣдуючи точки:** 1. „An welchem bestimmt anzugebenden Tage die Störung vorfiel? 2. An welchem Tage, wie und durch wen der Pfarrvorsteher von der erfolgten Störung Kenntniss erhielt? 3. Wer sich die Störung zu Schulden kommen lies? 4. In welcher Art die Störung stattfand? 5. Ob die Kirche bis zu dem Zeitpunkte der Störung im ruhigen ununterbrochenem Besitze des gestörten Rechtes oder Grundstückes sich befand? 6. Durch welchen Zeitraum von der eingetretenen Störung zurückgerechnet, sie den Besitz ruhig ausgeübt habe? 7. In welcher Art diese Besitzausübung stattfand? 8. Für den Fall, als es sich um eine Störung im Besitze von Grundstücken handelt, welche Grenzen, Umfang, Nomenklatur und topografische Zahl das Grundstück habe? Hiebei sind die Grenzen nach allen vier Weltgegenden anzugeben, und womöglich durch Aufnahme einer Ideal-Mappe ersichtlich zu machen. 9. Sollte die Besitzstörung sich nur auf einen Theil eines kirchlichen Grundstückes erstrecken, so ist nebst der Bezeichnung des ganzen Grundstückes auch dieser Theil mit Umfang und Grenzen bekannt zu geben. 10. Ob und welche Beweismittel der Kirche zu Gebote stehen, sowohl den bisherigen Besitz der Kirche als auch die erfolgte Störung zu erweisen. 11. Diese Beweismittel sind im Original

oder beglaubigten Abschriften dem Gesuche anzuschliessen. 12. Sollten Zeugen namhaft gemacht werden, so sind dieselben mit ihren Vor- und Zunahmen, Stand, Alter, Religion bekannt zu geben, mit der Bemerkung, dass dieselben ihre Aussagen zu beeidigen bereit seien“.

Дальше каже тая инструкція: „Da nach den §§. 2. und 75. des neuesten Provisorialgesetzes in der Provisorialklage das Begehren schon in dem ersten Gesuche genau auszudrücken ist, so haben die Benefiziaten, wenn sie ihre Beschwerden unmittelbar bei Gericht überreichen, ihr Begehren genau anzugeben, d. i. nach Umständen um die Wiedereinführung des vorigen Standes, Untersagung jeder weiteren Störung unter angemessener Geldstrafe und Ersatz der Kosten zu bitten. Wenn sie aber das Einschreiten der Finanzprokurator ansprechen, so haben sie diese in den Stand zu setzen in der künftigen Provisorialbeschwerde das Begehren genau zu bestimmen. Sowohl im Falle der vom Pfründner unmittelbar, als auch im Falle der vom Fiskalamte überreichten Provisorialklage, endlich wenn der Pfründner der Geklagte sein sollte, ist der Pfründner unter sonstiger Verantwortung verbunden, bei der zu bestimmenden Tagsatzung, wovon derselbe unmittelbar verständigt werden wird, um so sicherer zu erscheinen, und alle Urkunden und Zeugen, worauf er sich berufen will, mitzubringen, als im Falle des Ausbleibens, nicht wie nach dem früheren Gesetze der Stand der wahren Sachlage von amtswegen untersucht, sondern den Angaben des Gegentheils, soweit sie durch die vorgelegten Beweismittel nicht widerlegt werden, Glauben beigemessen, und denselben gemäss entschieden werden wird. Auch ist das zu merken, dass in Besitzstörungsverhandlungen eine Erstreckung der Tagsatzung (терминъ) ohne Einverständniss beider Theile nicht stattfindet, wenn nicht etwa der Verhandlung ein offenbar unüberwindliches Hinderniss entgegensteht“. **Если же иде споръ о рѣчь дуже малу, треба старатися залагодити споръ въ мирнои дорозѣ.**

Въ конці примѣчаю, що ведля §. 43. зак. зъ дня 7. Мая 1874 (ч. 50. В. З. Д.) мае выйти новый законъ о завѣдованью дѣбрь церковныхъ.

§. 54.

Б) О будинкахъ и снарядахъ церковныхъ.

1. **Церковь.** Откликуючися на мое пастырскє богословіє §. 179. згадую тѣлько запрошенія, именно: *а)* О позволенье основанья новой Церкви; — *б)* о позволенье благословенія каменя угольного; — *в)* о освященіе або благословеніе Церкви; *д)* о примиреніе оскверненои або обезсвѣченои (exsecratae Ecclesiae) Церкви; — *е)* о освященіе або благословеніе престола, котори составляются такъ, якъ и инни прошенія.

2. **Снаряды церковни.** Кто ихъ має справляти, приписуе законъ краевый о конкуренціи, яки они мають бути, котори Епископъ освячае, а котори іерей благословить, сказано въ моемъ наст. богословію въ III. главѣ ст. 378—418, до котороу росправи отсылаю.

3. **Каплицѣ** можна такожъ тѣлько зъ важныхъ причинъ, и за позволеніемъ власти церковной ставити, о чѣмъ ср. §. 180. моего наст. богословія.

4. **Кладьбища**, о которыхъ була бесѣда въ моемъ наст. богословію §. 181. и §. 372., ст. 870—882, до котороу отсылаю.

5. **Будынки (зданія) парохіальни.** Иде тутъ рѣчь о выставленіе и репарацію тыхъ будынкѣвъ. Ведля права австрійского берутся кошта (издержки) на выставленіе и репарацію будынкѣвъ парохіальныхъ и въ загалѣ всѣхъ потребныхъ зданій бенефициальныхъ и церковныхъ изъ пять (або 4) жерель, котори суть: маетокъ (фондъ) взгляднои Церкви, патронъ, прихожане и бенефициатъ, а въ данѣмъ случаю той, кто въ слѣдствіе особливыхъ должностей або фундацій до того есть обовязаный. Въ первой линіи тяжать про тое все до сего предмета относячися выдатки на маетку церковнѣмъ, если такіи маетокъ где существуете и есть достаточный. Но у насъ таки случаи, щобы маетокъ взгляднои Церкви булъ недостаточный до покрытъя тыхъ выдаткѣвъ, або щобы кто инный малъ обовязокъ ихъ поносити, суть дуже рѣдки, и для того дворскимъ декретомъ (маючимъ силу нормалін) зъ дня 19. Студня 1811 (обвѣщенымъ черезъ Галицку Губернію дня 17. Сѣчня 1812 ч. 704.) остало установлено, щобы патронъ взгляднои Церкви долженъ поносити половину всѣхъ выдаткѣвъ (издержокъ) потребнои будовы въ готовыхъ грошахъ, а доминія, до которой взглядна парохія належитъ, другу половину, а прихожане должны доставити бесплатно всѣхъ ручныхъ робѣтничкѣвъ и потребни возы, або за все тое заплатити. Но коли закономъ зъ дня 7. Вересня 1848 доминія остали знесени, вышло пѣдъ днемъ 1. Сѣчня 1851 министр. распорядженъе, которе тягаръ давной доминіи перенесло на прихожанѣвъ и властителей дѣбрь земскихъ, который тягаръ они мали поносити въ пропорціи рочныхъ прямыхъ податкѣвъ (im Verhältnisse der directen Steuern). Кошта на справленіе снарядѣвъ церковныхъ малъ въ первой линіи поносити фондъ церковный, братства и добровѣльни жертвы вѣрныхъ, а если тѣи не выстарчали, тогда конкурренты выше наведени. То само тычится и кладьбищѣ. Меньши репараціи будынкѣвъ церковныхъ, котори не выносятъ бѣльше якъ 25 зол., або котори самъ душпастыръ завинилъ, долженъ днѣ самъ заплатити. До бѣльшихъ выдаткѣвъ на будовлю або репарацію потѣгають душпастыря тѣлько тогда, коли его доходы кон-

груу перевысшають, а именно — ведля дотеперѣшной конгруи — платитъ бенефициатъ, котороу доходы 500 зол. доходятъ, четверту часть, если 500 зол. монеты конь. перевысшають, третю часть, а если 1000 зол. переходятъ, половину. Кромѣ того постановляль дворскій декретъ зъ дня 8. Марта 1821, щобы всяки репараціи будынкѣвъ бенефициальныхъ, а даже и нови будовлѣ, по селахъ, частяхъ селъ и пр. (auf Dörfern, Dorftheilen, oder abgesonderten Maierhöfen und Realitäten) находячихся самъ бенефициатъ має оплачати. Но дня 15. Серпня 1866 выйшлоу новый законъ для Галичины, который точно и подробно опредѣляе, кто и въ якои части тѣи выдатки поносити має.

Той законъ такъ звучитъ:

Z. 2093. Cons. Landes-Gesetz- und Verordnungsblatt für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Grossherzogthume Krakau. Jahrgang 1866. Ausgegeben und versendet am 30. December 1866. XIV. Stück. Nr. 28. Gesetz, wirksam für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Grossherzogthume Krakau, betreffend die Bestreitung der Kosten der Herstellung und Erhaltung der Kirchen- und Pfründen-Gebäude in Pfarren des kath. Glaubensbekenntnisses, dann der Beischaffung der Kirchenparamente und Einrichtungsstücke.

Mit Zustimmung des Landtages Meines Königreiches Galizien und Lodomerien sammt dem Grossherzogthume Krakau finde Ich anzuordnen wie folgt:

§. 1. Die Kosten der Herstellung, Erhaltung und Miete der Kirchen- und Pfründen-Gebäude in Pfarren des katholischen Glaubensbekenntnisses, die Kosten des Ankaufes des Baugrundes für diese Gebäude, überdiess die Auslagen für die Anschaffung und Erhaltung der Kirchenparamente und Einrichtungsstücke, endlich die laufenden, mit der Verrichtung des Gottesdienstes verbundenen Auslagen sind vor Allem aus dem für diese Zwecke speciell bestimmten Fonde, sowie von Denjenigen zu bestreiten, welche hiezu kraft einer Stiftung, eines Vertrages oder eines sonstigen Rechtstitels verpflichtet sind.

Der Verpflichtungstitel bestimmt die Art und das Mass der Leistung.

§. 2. Wenn die im §. 1. genannten Quellen nicht vorhanden sind oder wenn aus denselben nur ein gewisser Theil der Kosten bedeckt werden kann, ist im ersten Falle zur Bestreitung aller, im zweiten Falle zur Bestreitung der übrigen rein kirchlichen Erfordernisse, zunächst das laufende kirchliche Einkommen, als: das Einkommen aus dem während des Gottesdienstes herumgetragenen Sammelteller oder Klingbeutel, die Einnahmen für die Benützung der Beleuchtung, der Paramente und der Einrichtungsstücke der Kirche, das Einkommen für die Benützung der Glocken u. dgl., ferner das verfügbare, rein kirchliche Ver-

mögen oder Einkommen zu verwenden; und wenn auch diese Quellen zur Bedeckung der erwähnten Kosten nicht hinreichen, so wird gestattet, zu dem gedachten Zwecke das rein kirchliche Stammvermögen, insoweit dasselbe keine andere bestimmte Widmung hat und zur Bedeckung der sonstigen, durch das Erträgniss des Kirchenvermögens zu bestreitenden Auslagen nicht erforderlich ist, in Anspruch zu nehmen, jedoch unter Beobachtung der über die Veräusserung und Belastung des Kirchengutes bestehenden gesetzlichen Vorschriften.

§. 3. Der Pfründner hat jedoch nachstehende Auslagen allein zu bestreiten: a) für die Herstellung und Erhaltung der Wirthschaftsgebäude, welche sich auf den zu seiner Dotation gehörigen Tabular-Gütern oder derlei Gutsantheilen, oder in den vom Pfarrhofe abgesonderten Maierhöfen befinden, wenn das Pfarreinkommen seine Congrua deckt und wenn keine für diesen Zweck bestimmten, im §. 1. bezeichneten Quellen vorhanden sind; b) Reparaturen bei Pfarrhof-, Wohn- und Wirthschaftsgebäuden, welche durch die Schuld, Nachlässigkeit oder Verwahrlosung des Pfründners, seiner Dienstleute oder Hausgenossen veranlasst wurden; c) kleinere Auslagen für die Reparatur und für die Erhaltung der Pfarrhof-, Wohn- und Wirthschaftsgebäude im guten Zustande, als für Rauchfangkehrersbestellung, für Einsetzung von Fensterscheiben, für Ausweissen, für Reparatur der Oefen, Thüren, Schlösser und Fensterrahmen, für gewöhnliche Dachausbesserungen, für Ausdielung der beschädigten Theile des Fussbodens, für Instandhaltung, der Einfriedung u. dgl., wenn diese Auslagen in einem Jahre den Betrag von fünfzehn Gulden nicht übersteigen.

Die unter lit. c) bezeichneten, den Betrag von fünfzehn Gulden in einem Jahre übersteigenden Auslagen, hat der Pfründner dann allein zu tragen, wenn sein reines Einkommen wenigstens um 100 fl. höher ist, als die ihm gebührende Congrua; im entgegengesetzten Falle aber hat er von diesen Auslagen nur solche zu bestreiten, die auf einmal Zehn Gulden nicht überschreiten.

§. 4. Zu den sonstigen Bauauslagen bei den Pfarrhof-, Wohn- und Wirthschaftsgebäuden hat der Pfründner dann beizutragen, wenn das reine Einkommen der Pfründe nicht geringer als 400 fl. und nicht geringer als die ihm gebührende Congrua ist. Von dem dieses Einkommen übersteigenden Ueberschusse hat der Pfründner alljährlich an den Concurrerzfond, und zwar von dem den Betrag von 100 fl. nicht übersteigenden Ueberschusse 3⁰/₀, von dem den Betrag von 200 fl. nicht übersteigenden Ueberschusse 5⁰/₀, und von einem grösseren Ueberschusse 8⁰/₀ zu entrichten. Die bisherrige Verpflichtung des Patrons zur Ertheilung rückzahlbarer Vorschüsse behufs Be-

deckung der auf den Pfründner entfallenden Auslagen wird aufgehoben.

§. 5. Der Kirchenpatron hat, insoweit specielle privatrechtliche Titel nicht etwas anderes bestimmen, den sechsten Theil des Aufwandes, zu tragen, welcher nach Abschlag der in den §§. 1. bis 4. bezeichneten Mittel und nach Abschlag der Kosten der Zug- und Handarbeiten unbedeckt bleibt.

§. 6. Der Besitzer eines Gutes, woran das Patronatsrecht haftet, hat ohne Rücksicht auf sein Religionsbekenntniss die dem Patrone nach diesem Gesetze obliegenden Pflichten zu erfüllen.

Der Bischof trägt die Patronatslasten nur in dem Falle, wenn er in seiner Diöcese eine auf den Tafelgütern seinem Patronate unterstehende Pfründe frei (*libera collatione*) verleiht.

§. 7. Geistliche Genossenschaften haben bei den ihnen incorporirten Pfründen alle im §. 1. erwähnten Kosten zu bestreiten, wenn sie nicht nachweisen, dass sie von der Bestreitung dieser Kosten ganz oder nur theilweise befreit sind.

§. 8. Die Auslagen, welche durch die in den §§. 1. bis 7. bezeichneten Mittel nicht bedeckt werden, haben diejenigen Pfarrlinge zu tragen, welche dem betreffenden Ritus angehören. Die Umlage dieser auf die Gemeinde-Mitglieder entfallenden Auslagen hat nach den Bestimmungen des V. Hauptstückes der Gemeinde-Ordnung in derselben Art, wie die Umlage anderer Communal-Auslagen zu erfolgen.

Besteht eine Pfarre aus mehreren Gemeinden, Gutsgebieten oder Theilen derselben, so ist das Erforderniss, falls nicht ein anderes Uebereinkommen getroffen wurde, auf jede Gemeinde und auf jedes Gutsgebiet nach Verhältniss der directen Steuern zu vertheilen, welche von den dem betreffenden Ritus angehörigen Eigenthümern der eingepfarrten Gutsgebiete oder Theile derselben und den Mitgliedern der eingepfarrten Gemeinden entrichtet werden.

Die Gemeinde darf die auf ihre Gemeindeglieder entfallenden Auslagen ganz oder zum Theile aus eigenen Fondsmitteln bestreiten.

§. 9. Die Filialkirchen und die Wohngebäude der bei denselben exponirten Geistlichen sind mit Zuhilfenahme des verfügbaren Kirchenvermögens von Denjenigen herzustellen und zu erhalten, in deren Interesse solche Kirchen oder Wohngebäude bestehen sollen oder bestehen, soferne diessfalls nicht andere Rechtsverbindlichkeiten obwalten.

Dieselben werden jedoch hiedurch, abgesehen von einem besonderen Uebereinkommen, von der Beitragspflicht zu den Auslagen der Pfarrkirche und der Pfarrgebäude (§. 1.) nicht befreit.

10. Wenn das Aerar, ein öffentlicher Fond, eine Gesellschaft oder eine Gemeinde in einem katholischen Pfarrsprengel ein unbewegliches Eigenthum besitzen, so tragen sie zur Bestreitung der Auslagen dieser Pfarre (§. 8.) nach Massgabe der von diesem Eigenthume entrichteten directen Steuern bei.

Wenn jedoch dieses Eigenthum in dem Sprengel mehrerer katholischen Pfarren desselben oder verschiedenen Ritus gelegen ist, so ist bei Bemessung der Beitragsquote, mit welcher dieses Eigenthum für jede dieser Pfarren zu concurriren hat, jene Steuerquote in Anschlag zu bringen, welche sich nach dem Verhältnisse der Seelenanzahl der jeder einzelnen dieser Pfarren Eingepfarrten zu der Gesamtzahl der Pfarrlinge aller katholischen Pfarren, in deren Sprengel das erwähnte Eigenthum gelegen ist, berechnet.

§. 11. Wenn nach der bisherigen Uebung mit dem Messner- oder Kirchensänger-Dienste eine freie Wohnung verbunden ist, so gelten hinsichtlich der Herstellung und Erhaltung derselben die Vorschriften dieses Gesetzes.

§. 12. Die Auslagen zur Bedeckung der mit der Verrichtung des Gottesdienstes verbundenen Erfordernisse, und bei Kirchen des lateinischen Ritus auch die Auslagen für die Erhaltung der Kirchendiener, werden vor Allem aus den in den §§. 1. und 2. bezeichneten Quellen bestritten.

Insoferne jedoch diese Auslagen aus diesen Quellen nicht bedeckt werden können, erhält der Pfründner zu deren Bestreitung von den Pfarrlingen eine Pauschalsumme, welche zusammen genommen mit der in den §§. 1. und 2. bezeichneten Bedeckung jährlich bei Pfarren des lateinischen Ritus die Summe von 100 fl. und bei Pfarren des griech.-kath. Ritus die Summe von 50 fl. nicht übersteigen darf.

Die Umlage auf die Eingepfarrten findet nach Massgabe der von denselben im Pfarrsprengel entrichteten directen Steuern statt.

§. 13. Für die, die Herstellung neuer und die Erhaltung bestehender Kirchen- und Pfarrbaulichkeiten betreffenden Angelegenheiten, sowie zur Besorgung der Concurrenz-Angelegenheiten, wird in jeder Pfarre ein aus fünf Mitgliedern zusammengesetztes Comité gebildet. Ständige Mitglieder dieses Comité sind: der Pfründner der betreffenden Kirche und der Patron, welcher das Recht zur Präsentation des Pfründners ausübt, oder dessen Stellvertreter. Sind so zwei Patrone, so sind dieselben abwechselnd jeder durch drei Jahre ständige Mitglieder des Comité. Sind mehr als zwei Patrone, so wählen dieselben aus ihrer Mitte einen zum Mitgliede des Comité für die Dauer von drei Jahren.

Die übrigen, d. i. drei, und wenn der Patron das Recht zur Präsentation des Pfründners nicht ausübt, vier Mitglieder,

werden für sechs Jahre durch die concurrenzpflichtigen Parteien mit absoluter Stimmenmehrheit gewählt.

Im Falle, dass bei der ersten und zweiten Abstimmung diese Mehrheit nicht erzielt wird, sind Diejenigen als gewählt anzusehen, die bei der zweiten Abstimmung die grösste Stimmenzahl erhalten haben. Bei Stimmgleichheit entscheidet das Los.

Die Comité-Mitglieder erfüllen ihre Pflichten unentgeltlich, nur sind ihnen die mit diesem Geschäfte verbundenen baaren Auslagen zu ersetzen.

§. 14. Dem Comité obliegt die Aufsicht über die Kirchen- und Pfarrbaulichkeiten, es überwacht deren Bauführung und Erhaltung im guten Zustande und verfügt Alles, was es in dieser Beziehung für entsprechend erachtet.

§. 15. In Fällen, wo das Comité die Nothwendigkeit erkennt, die in den §§. 1. und 2. dieses Gesetzes bezeichneten Mittel in Anwendung zu bringen, hat es hievon das betreffende Ordinariat wegen entsprechender Veranlassung in die Kenntniss zu setzen.

In Fällen dagegen, wo das Comité die Nothwendigkeit zur Beischaffung der Mittel im Concurrenzwege erkennt, hat das Comité mittelst des betreffenden Ordinariates sich an die politische Bezirksbehörde um Einleitung der Concurrenzverhandlung zu wenden, welche von dieser Behörde auf Grundlage der bereits mitgetheilten oder vorzulegenden Baupläne, Kostenüberschläge und Nachweisungen der verfügbaren Fonde einzuleiten und endgiltig durchzuführen ist.

§. 16. Zu der Concurrenzverhandlung sind alle concurrenzpflichtigen Parteien mit der gleichzeitigen Erinnerung einzuladen, dass sie im Falle ihres Ausbleibens als der vorzunehmenden Bauführung beipflichtend angesehen und zur Leistung der auf sie entfallenden Beiträge werden verhalten werden.

Der Patron ist berechtigt, an seine Stelle einen zu diesem Geschäfte bevollmächtigten Vertreter zu bestimmen.

Bei der Concurrenzverhandlung hat jede vermöge einer Stiftung, eines Vertrages oder des Gesetzes concurrenzpflichtige Partei, und namentlich: das Ordinariat, Pfründner, der Patron, jedes Gutsgebiet, der aus jeder Gemeinde durch die in der Gemeinde wahlberechtigten Eingepfarrten desselben Ritus mit absoluter Stimmenmehrheit gewählte Bevollmächtigte eine Stimme. Jeder dieser Parteien kömmt die Stimme zu, ohne Rücksicht darauf, ob dieselbe im gegebenen Falle zur Kostenbestreitung beizutragen hat, oder nicht.

Zur Beschlussfassung ist die absolute Stimmenmehrheit erforderlich.

§. 17. Bei der Verhandlung ist die Nothwendigkeit des Baues, der Bauplan und der Kostenüberschlag, nicht minder das Mass und die Art der von den Concurrenzpflichtigen zu bewirkenden

Еinzahlungen oder Leistungen in Erwägung zu ziehen und nach Thunlichkeit durch Einverständniss der Betheiligten festzustellen.

§. 18. Die politische Bezirksbehörde erledigt die Verhandlung und entscheidet über vorkommende Beschwerden, unter Freilassung der Berufung an die höheren Behörden.

§. 19. Die Acten der endgiltig erledigten Concurrenz-Verhandlung übermittelt die politische Bezirksbehörde dem Comité, welches in dem ihm übertragenen Wirkungskreise, als beschliessendes und überwachendes Organ in Kirchen-Concurrenz-Angelegenheiten, zugleich die Leitung und Durchführung des Baues, sowie die betreffende Rechnungsführung übernimmt.

In Bezug auf die Art der Bauführung, die Kosten, die Anforderung der Beiträge im Gelde, Materialien oder Naturalleistungen u. dgl., hat das Comité sich genau nach den bei der Concurrenz-Verhandlung rechtskräftig beschlossenen Bestimmungen zu benehmen. Das Comité stellt den Voranschlag fest und prüft die Jahresrechnungen.

Seine Beschlüsse werden mit absoluter Stimmenmehrheit gefasst, sind für alle Concurrenzpflichtigen bindend, und insofern sie in Folge eines rechtskräftigen Beschlusses der Concurrenz-Verhandlung gefasst wurden, werden dieselben nöthigenfalls im Wege der politischen Bezirksbehörde in Ausführung gebracht.

§. 20. Das Comité wählt aus seiner Mitte den Obmann, welcher das vollziehende Organ ist. Der Obmann verfasst den Voranschlag, legt die Rechnungen und führt die Casse unter Mitsperre eines Comité-Mitgliedes. Jedem Concurrenzpflichtigen ist die Einsicht in die geprüften Rechnungen gestattet.

Nach beendigter Bauführung oder Reparatur, zu denen die Concurrenz durch Beiträge im Gelde, in Materialien oder in Leistungen in Anspruch genommen wurde, hat der Obmann des Comité's unverzüglich die Rechnungen über alle zu diesem Zwecke verwendeten Einnahmen und Auslagen abzuschliessen. Das Comité hat nach geschöpfter Ueberzeugung von der genauen Ausführung des Baues, die Rechnung unter solidarischer Haftung der Mitglieder zu erledigen und hievon die Concurrenzpflichtigen mit dem Beisatze zu verständigen, dass die Rechnung beim Ortspfarrer eingesehen werden kann, dass die Concurrenzpflichtigen berechtigt sind, gegen dieselbe binnen drei Monaten, vom Tage der erhaltenen Verständigung angefangen, bei den politischen Behörden Einwendungen zu erheben, und dass widrigens die Rechnung für erledigt angesehen werden wird.

§. 21. Ueber Beschwerden oder Berufungen gegen die vom Comité in Folge der durchgeführten Concurrenz-Verhandlung gefassten Beschlüsse entscheidet die politische Behörde.

Bezüglich der Frist zur Berufung des Aufsichtsrechtes der Staatsverwaltung über das Comité, dann der Auflösung des Letzteren gelten die Bestimmungen der Gemeindeordnung.

§. 22. Die bisherigen Vorschriften, welche den in diesem Gesetze behandelten Gegenstand betreffen, werden aufgehoben, insofern sie mit dem gegenwärtigen Gesetze nicht im Einklange stehen.

Wien, den 15. August 1866. Franz Josef m. p.
Auf Allerhöchste Anordnung: Belcredi m. p., Ritter Bernhard von Mayer m. p.

Dieses Gesetz wird den ehrw. Pfarrämtern mit dem Auftrage mitgetheilt, darnach in vorkommenden Fällen zu verfahren, das baldige Zustandekommen des Comité's im Sinne des §. 13 dieses Gesetzes sich angelegen sein lassen und dafür zu sorgen, dass in dieses Comité als Mitglieder (3—4) nur einsichtsvolle, ehrenhafte, für das Wohl der gr.-kath. Pfarrgemeinde besorgte und unbestechliche Männer gewählt werden; auch ist von dem Zustandekommen solcher Comité's mit Namhaftmachung der einzelnen Mitglieder derselben an das betreffende Dekanatamt zur weiteren Amtshandlung sogleich Bericht zu erstatten. Lemberg, am 14. Mai 1867. Vom gr.-kath. Metropolitan-Consistorium. Kuziemski m. p., General-Vicär und Official.

VI. ГЛАВА.

Веденіе канцеляріи парохіальной.

§. 55.

1. Канцелярія парохіальная и ея устройство.

Въ кождомъ домѣ парохіальномъ повинна бы находитися особна комната исключительно на канцелярію назначена, и такъ положена, чтобы до неѣ былъ выгодный для сторонъ приступъ, чтобы стороны приходячи до пароха въ справахъ урядовыхъ не потребовали черезъ инни комнаты переходити. Тая комната повинна бы бути заосмотрена сильными дверми съ добрымъ замкомъ, и порадно есть, чтобы окна були заосмотрени кратами або сильными океницами, чтобы злодѣи не мѡгъ до неѣ легко дѡстатися. Въ комнатѣ потребный есть найперше отвѣтный стѡлъ канцелярійный, заосмотреный на долѣ колькама высувками (шюфлядами, Schubladen) на замокъ, а на горѣ отъ стѣнной стороны шафкою съ бѡльше высувками, котори такожь замыкаются, и въ которыхъ можна выгодно ховати розлични урядови кусники. Кромѣ стола потребна есть дальше шафа (Stehkasten), заосмотрена отвѣтнымъ числомъ полицъ, на архивъ и регистратуру, и тая шафа

должна такожъ замыкатися. Если парохія мае яки парохіальни цѣнни паперы або готови гроши, то потребна есть очевидно и касса.

На столѣ канцелярійномъ находится печать урядова, снаряды до писанья потребни, а въ высувахъ хоронятся кромѣ текущихъ урядовыхъ кусникѣвъ тѣи книги парохіальни, котори всегда треба мати подъ рукою (ср. §. 57.)

Кромѣ того належить стѣны канцелярїи заосмотрѣти образами, где тое можливе, наилучше дати тамъ Распятого, Папу, Цѣсаря и Епископа, а по крайнои мѣрѣ Христа распятого; а въ комнатѣ поставити кѣлька кресель, щобы стороны мали на чемъ сѣсти; а сѣдати треба просити каждого чоловічка, бо того wymagaе чешность священническа. Само собою розумѣся, що комнату канцелярійну треба чисто тримати, а щобы люде тамо приходячи еи незаболотили, добре есть передъ входомъ положить плетянку соломяну до отиранья нѣгъ; тымъ научитися и селянинъ старатися о чистость и опрятность въ своен хатѣ. Надъ дверми ведучими до канцелярїи добре есть выставити отвѣтный надпись, н. пр. „Канцелярїя парохїи въ Н.“

§. 56.

2. Загальни правила о веденїи канцелярїи парохіальной.

а) До всѣхъ урядовыхъ писемъ треба уживати еднакій форматъ паперу, который ведля принятого въ Австрїи звычайо мае бутн 13 цалей (або коло 34 сантиметровъ) долгїи, и 8 цалей (або 21 сант.) широкїи, а при томъ чистый, бѣлый и не пробивающїи (nicht löschpapierartig). Наидешевше и найвыгоднѣйше есть купити собѣ отъ разу бѣльше паперу, н. пр. ризи, и то паперу концептового и бѣлого, а если то для одного було бы за много, то могутъ сусѣды разомъ тое купити, а будутъ мали и выгоду и меньше ихъ вынесе.

б) Печать на урядовыхъ письмахъ, где того потреба, притискаеся коло подписа, и такъ, щобы при складанью кусника не остала зогнена.

в) Якъ вже выше сказано, долженъ душпастырь заховати во всѣхъ урядовыхъ письмахъ не только приписану форму, но такожъ и рядъ инстанцій (Instanzengang), и не подавати безъ важной и правной причины урядове письмо до высшой инстанціи съ оминеньемъ низшой; бо всяка низша инстанція мае або право сама взгляду справу рѣшити, або должность о взгляди поданью свое мнѣніе высказати. Если бы про тое ктось безъ основной причины отнесъ ся въ якѣмъ будь дѣлѣ до Консистерїи, а декана оминулъ, то на томъ только тратитъ, бо взглядне поданье и такъ поверне до декана, щобы онъ яко заступникъ Консистерїи высказалъ свое

мнѣніе, справдилъ наведенн причины и т. п. Такъ само рѣчь маеся во всѣхъ ивныхъ поданьяхъ.

д) Душпастырь посылаетъ свои урядови письма або черезъ пѣсланца або почтою; въ первѣмъ случаю доставляе му громада бесплатного пѣсланца, въ другѣмъ случаю суть его урядови письма свободни отъ оплаты почтовой, котору религїиный фондъ поноситъ; но треба на обвертцѣ написати слово: „Ex officio, Ex offio,“ або: „Aemtllich,“ або „Урядово,“ або „Urządownie“. (Отсылаю до роспорядженья Перемыской Консистерїи зъ дня 10. Юлія 1858 ч. 1896, которе сообщае рѣшеніе ц. к. Галицкого Намѣстничества зъ дня 1. Юлія 1858 ч. 4196 (През) относячеся до урядовыхъ переписокъ урядѣвъ парохіальныхъ съ урядами деканальными и съ ц. к. староствами.)

§. 57.

3. Яки книги должны находилися въ парохіальной канцелярїи.

1. Записникъ дѣйствъ (Gestionsprotokoll). Той записникъ есть въ каждой канцелярїи безъусловно потребный, щобы настоятель канцелярїи, а взглядно уряда, малъ точный переглядъ всѣхъ писемъ, котори до того уряда прїишли, и якъ и коли остали залагоджени. Каждый душпастырь обовязанъ мати тую книжку, еи порядно провадити и наслѣдникови лишити. Той записникъ (протоколъ) провадится слѣдующимъ способомъ:

Маючи отвѣтну, наилучше печатану ведля взора ХХVІІІ. составлену книжку, записуеся, (коли яке урядове письмо отъ якои власти, або стороны прїиде, або коли ктось устно о залагодженъе якои справы просить, або коли настоятель уряда самъ урядово якусь справу порушитъ) до первой рубрики число порядкове, которе провадится за рядомъ черезъ цѣлый рѣкъ, и тое само число записуеся на самѣмъ прїишовнѣмъ куснику зъ внѣ тамъ, где есть адреса, словами: „Пр. (їйшло) дня . . . . . Ч. Н.“ Той прїишовнїи кусникъ называеся ексгибитъ. Въ другой рубрицѣ записуеся день, коли той кусникъ прїишолъ, або дотычна справа порушена; въ третей рубрицѣ записуеся, отъ кого кусникъ прїишолъ, або справа остала порушена въ четвертой, о що дѣло иде; въ пятой рубрицѣ, що съ тою справою дѣлано; въ шестой, коли справа остала залагоджена; а въ седмой рубрицѣ записуеся въ якѣмъ отдѣлѣ регистратуры ексгибитъ осталъ схованный. Где есть регистратура, тамъ означаеся каждый кусникъ кромѣ числа и дня внесенія, такожъ и знакомъ регистратуры. Очевидно, що на каждый внесенный до канцелярїи кусникъ треба звычайно кромѣ его записанья и выше наведеного означенья щось

отписать (реферовать); тое писанье (отвѣтъ, извиненье, прошение и т. п.) пишется або на самѣмъ ексгибитѣ начавши отъ послѣдней стороны впередъ (если есть мѣсце), або на иннѣмъ папери, который числомъ и знакомъ ексгибита означаеся, и тое писанье называеся рефератъ, той рефератъ отписуеся въ отвѣтной формѣ на чисто (мундуеся го, отъ mundage) и отсылаеся або даеся, кому належитъ, — а рефератъ хоронится съ ексгигитомъ въ регистратурѣ (въ актахъ), щобы въ случаю потребы знати, що и якъ остало здѣлано.

2. Записникъ (отдавчій) почтовый. Коли душпастырь якъсь урядове письмо черезъ пѣсланца або почтою высылае повиненъ мати певность, що взглядне письмо прійде до своей адрессы, а до того есть потребный записникъ отдавчій або почтовый (Postbuch). Часто заступають мѣсце такой книжки поодинокы картки, котори той, що письмо отбирае, мае пѣдписати яко реценсия; но тое не добре, бо така картка може легко затратитися, и въ потребѣ не ма чимъ выказатися, що письмо остало отдане. Найлучше про тое мати той записникъ и въ немъ записуеся до первой рубрики число порядкове продолжающеся черезъ цѣлый рѣкъ; въ другой рубрицѣ число записника дѣйствѣ, въ третьей рубрицѣ адреса, а въ четвертой пѣдпись того, кто письмо одобралъ. (Ср. Взоръ ХХІХ.)

3. Книги родженыхъ и крещеныхъ, вѣчачаныхъ и усопшихъ, або такъ званн метрики, о которыхъ все потребне выше сказано.

4. Книга оповѣдей (l. baptorum) ведля формы въ епархіи приписаной ведена, — и книга протоколѣвъ предшлюбныхъ, для которой такожъ суть особны формулярѣ (въ Львовской Ставропигіи).

5. Списокъ роспорядженій и законѣвъ церковной и державной власти. Щобы душпастырь малъ точный переглядѣть всехъ законѣвъ и роспорядженій, повинна въ каждой канцеляріи парохіальной находится спора книга (folio) зъ чистого паперу, до которой священникъ въ хронологичномъ порядку записуе все роспорядженья и законы власти церковной и державной, котори ему остануть удѣлены, и то важнѣйши отписуе дословно, съ изнятіемъ тогда, если получить писаный або літографованый або печатаный примѣрникъ взглядного роспорядженья для актѣвъ, тогда записуе въ той книзѣ только его содержанье, и примѣчае пѣдъ якимъ числомъ и на которой полиціи регистратуры цѣле тое письмо находится. Для лучшего пересмотра порадно есть лишати въ той книзѣ зъ одной стороны мало несписаного мѣсца, и при каждѣмъ роспорядженью выписати короткими словами его содержанье, а при конціи добре есть составить поазбучный списокъ находячихся въ цѣлон книзѣ законѣвъ и роспорядженій, бо тогда легко буде въ каждѣмъ часѣ все найти, н. пр.:

Акаѣолики, о ихъ похоронахъ	ст. 5
Акушерки	„ 26
Антиминзъ	„ 57
Будынки парох., конкуренція	„ 128

6. Списокъ парохіанъ (ведля формуляря у насъ уживаного, якій въ книгари Ставропигійского Института во Львовѣ получить можно). Той списокъ належитъ такъ провадити:

а) Кажде село (мѣстность) до парохіи належаще мае свою книгу, и тая книга состоитъ зъ только картокъ, кѣлько номерѣвъ домѣвъ и комѣриковѣ цѣле село мае, а при конціи додаеся еще кѣлька чистыхъ картокъ на случай, если бы число парохіанъ побѣльшилося, и щось треба було до списаныхъ картокъ додати.

б) Каждый номеръ домовый мае свою картку, зарядомъ отъ 1 ажъ до конціи, посемъ слѣдуютъ комѣрники за рядомъ, и каждый получае такожъ свою картку.

в) На каждой картцѣ выписуеся зъ горы номеръ дома, а если той номеръ або принадлежный дѣмъ або грунтъ мае инне имя, то и тое записуеся, н. пр. Н. Д. 20. село: Н. званый: Горбалѣвка.

г) Посемъ выполняеся поодинокы рубрики, въ которыхъ мае бути записане: имя и станъ мешканцей (отца, матери и дѣтей по лѣтамъ а посемъ служащихъ); дальше день и рѣкъ роженья поодинокихъ лицъ; посемъ вѣроисповѣданіе, полъ, чи вже сисвѣдалися и причащалися, чи ходять до школы, а въ примѣчанію записуеся тое, що певного лица тычаться. При комѣрикахъ (Miethparteien) записуеся такожъ, въ якѣмъ дѣмѣ мешкають.

е) По скѣнченію рока пѣдкрисляеся все въ минувшѣмъ роцѣ написане, пишется число рока, и записуеся перемѣны, если яки зайшли, н. пр. що ктось зъ родины умеръ або народился, що кто инный той дѣмъ купилъ и т. п.

ж) Если на якой картцѣ не ма больше мѣсца, то записуеся зайшовши перемѣны при конціи книжки, только тое треба на обохъ мѣсцахъ примѣтити, куда що належитъ; а коли цѣла книжка остане записана, робится нову а стару ховаеся въ актахъ (въ регистратурѣ).

7. Инвентаръ дѣбрь бенефициальныхъ, якъ выше сказано.

8. Записникъ літургій. Той списокъ есть безусловно потребный, щобы священникъ точно зналъ, яки на немъ въ тѣмъ взглядѣ должности тяжать, и коли ихъ выполнилъ. (Ср. Взоръ ХХХ. и мое Паст. богословіе §. 233. и).

9. Особный списокъ службъ фундушевыхъ, въ которѣмъ все до нихъ относячеся мае бути выказане.

10. Ведля законѣвъ церковныхъ должна при каждой Церкви находится книжка, въ которую записуются чужи свя-

щенники, котори въ дотичной Церкви яке богослуженіе отправляли. Тое приказуе и Синодъ Замостскій.

11. Книги братствъ, обществъ церковныхъ и т. п., если таки находятся.

12. Лѣтопись парохіальна (Chronika, Pfarr-Gedenkbuch), есть при каждой Церкви дуже желаема книжка, которая не только есть дуже занимательна, но часто и дуже пожиточна. Таку лѣтопись можна бы проваднати въ слѣдующій способъ: По предисловію, въ которомъ можна сказати, кто, коли и для чего лѣтопись стала писати, пишесе; а) исторію парохіи, коли и якъ она остала основана; б) исторію Церкви парохіальной, коли остала выставлена, яки перемѣны заходили, яки иконы, важни предметы, надгробки и т. п. тамъ находятся, и тутъ пишесе такожъ о кладбищи; в) исторію зданій (будынкѡвъ) парохіальныхъ, и цѣлого маетки бенефициального; д) о школѣ мѣсцевой; е) о заведеніяхъ для бѣдныхъ, больницяхъ и т. п.; ж) особливши событія въ парохіи такъ счастливы, якъ и несчастливы, н. пр. велика зима, грады, епидеміи, урожай, затмѣнія сонця, посѣщенія канонични и т. п. Тутъ можна въ прочемъ занисовати и таки событія, котори где инде случилися; з) рядъ парохѡвъ, сотрудникѡвъ, патронѡвъ, учителей, дяковѡвъ, газдовѡвъ церковныхъ, войтовѡвъ; и) порядокъ богослуженія, якій въ дотичной парохіи заховался; к) яки доходы, и въ чемъ они состоятъ, н. пр. хлѣбъ, яйца и т. п. л) о господствѣ пароха; м) въ концѣ добре есть занисовати тутъ всяки звичай народни, новѣсти о знакомитыхъ людяхъ въ той парохіи родженыхъ, о памятникяхъ, преданіяхъ и тымъ подобныхъ рѣчахъ. О тыхъ предметахъ можна въ такой парохіальной лѣтониси писати, очевидно въ довольномъ порядку, ведля того, якъ що случилось. Только той, кто бы намѣрля въ своен парохіи основати такую лѣтопись, долженъ бы уложити собѣ певный плянъ.

Веденіе такой книги есть въ Чехахъ выразно приказане, такъ само въ Вѣденской Архіепархіи, и распоряджено, що тая книга мае состояти изъ осьмохъ отдѣловъ, а именно: 1. Исторія Церкви матерной и Церквей дочерныхъ. 2. Исторія парохіи и важнѣйшия событія, съ рядомъ душпастверей. 3. Точный списъ всѣхъ до матерной Церкви и до дочерныхъ Церквей належащихъ реальностей, доходѡвъ, правъ и т. п. съ дословнымъ наведеніемъ дотичныхъ грамотъ фундаціонныхъ, договорѡвъ, распорядженій, судовыхъ рѣшеній и т. п. 4. Рѡвно точный списъ всѣхъ бенефициальныхъ дѡбръ, доходѡвъ, правъ и должностей (тягарѡвъ) съ дословнымъ отнисомъ относныхъ грамотъ. 5. Списъ всѣхъ грамотъ фундаціонныхъ относящихъ до службъ божихъ и инныхъ побожныхъ фундацій тамъ существующихъ. 6. Списъ всѣхъ распорядженій относящихъ до справованія душпастверского уряда,

до завѣдованія маеткомъ церковнымъ и бенефициальнымъ, и списъ всѣхъ распорядженій епархіальныхъ. Наведени подѣ 5. и 6. письма не треба отнисовати, только ихъ складати. 7. Формулары розличныхъ урядовыхъ писемъ для помочи и поученія наслѣдникѡвъ особливо молодыхъ священникѡвъ. 8. Поазбучный списъ всѣхъ предметѡвъ находящихъ въ протоколѣ парохіальномъ. — При основанью лѣтониси въ рѣчи стоячей можна бы хоть по части заховати той порядокъ.

§. 58.

4. Архивъ парохіальный и регистрашура.

Подѣ архивомъ парохіальнымъ разумѣея въ ширшомъ змыслѣ упорядковане собраніе всѣхъ грамотъ и урядовыхъ писемъ и книжокъ относящихъ до урядованія парохіального, — въ тѣснѣйшомъ змыслѣ же разумѣея подѣ архивомъ парохіальнымъ собраніе найважнѣйшихъ грамотъ составленныхъ отъ самого основанія дотичной парохіи, и опредѣляющихъ права и должности парохіи, бенефиции и прихожанъ.

I. Архивъ парохіальный есть при каждой канцеляріи парохіальной доконьче потребный, цѡбы кождовременный парохъ малъ точный переглядъ всѣхъ до его парохіи, бенефиции и прихожанъ относящихъ правъ и должностей. До архива парохіального належатъ особливо слѣдующи грамоты: Инструментъ ерекціонный парохіи, грамоты фундаціонны, грамоты купни и даровизны, завѣщанія, папски буллѣ и конституціи, цѣсарски привилегіи, дипломы, договоры (контракты), судови рѣшенія, мапы грунтѡвъ парохіальныхъ и бенефициальныхъ и т. п. Эо взгляду на добро Церкви и бенефиции повиненъ про тое парохъ: 1. Старатися, цѡбы всѣ сюда относящися грамоты, которыхъ въ своен канцеляріи не находитъ въ подлиннику або хотъ въ удостовѣренныхъ отнисяхъ получилъ; а можна таки грамоты вынайти въ Консисторіи або въ Намѣстничествѣ, або у Патронѡвъ, а часомъ и въ инной парохіи або у частныхъ особъ. 2. Всѣ такъ позбирани документа треба схоронити въ скрини або шафѣ на тое исключительно назначеной, и кожду грамоту належитъ обвинути чистымъ паперомъ, и на верху выписати въ короткости содержанье грамоты. 3. Если бы було больше такихъ грамотъ, то порадо есть составити ихъ поазбучный списъ. 4. Треба часомъ отверати скриню архивальную и ей перевѣтрятти, а если бы яка грамота зачинала псутиися, то належитъ ея точно отнисати, но на подлиннику ничъ не перемѣняти.

II. Регистратура парохіальна есть собраніе всѣхъ урядовыхъ писемъ, котори вправдѣ не мають архивальной важности, но всегда суть потрібни, цѡбы мати точный переглядъ всѣхъ урядовыхъ справъ дотичной парохіи. На реги-

стратуру (акта) треба дати зроби́ти отвѣтну, полицями заосмотрену шафу, которон справленье належитъ до маетки парохіального, и тую шафу поставити на сухомъ и безпечномъ мѣсци, и еи належито замыкати. Дальше треба старатися о належито упорядкованье зложеныхъ въ регистратурѣ актѣвъ, щобы каждый кусникъ, коли треба, легко можна вынайти. Щобы тое осягнути, наилучше есть упорядковати регистратуру ведля головныхъ матерій и въ хронологичномъ порядку. Таки головни матеріи могли бы бути: Будынки церковни, будынки бенефициальни, дотація, маетокъ церковный, фундаціи, sprawy супружески, метрики, sprawy школьны и т. п. Кажду таку головну матерію означаея римскимъ числомъ, и опредѣляея для неи въ шафѣ регистратурной особну полицю або высувку, на которой выписуея отвѣтну матерію и еи отвѣчающе число римске, н. пр. I. Будынки церковни. До того отдѣла складаея потѣмъ всѣ сюда относячися акта означени числомъ порядковымъ записника дѣйствъ въ хронологичномъ порядку; а въ записнику дѣйствъ записуея такожъ въ послѣдней рубрицѣ число отдѣла регистратуры, въ которѣмъ дотычный актъ есть зложеный. Тымъ способомъ легко буде вынайти каждый актъ, если его буде потреба. Въ прочѣмъ примѣчаю еще слѣдующе: 1. Каждый кусникъ, который въ регистратурѣ зложитися мае, треба зъ горы заосмотрити знакомъ (сигнатурою) послѣдней рубрики протокола дѣйствъ; 2. если який кусникъ до бѣльше матерій относится, то складаея го въ отдѣлѣ той матеріи, которонѣнь особливо и головно тычится, а при иныхъ матеріяхъ, до которыхъ ѣнь такожъ относится, кладея пѣль аркуша чистого паперу, на которѣмъ пишесея коротке содержанье дотычного акта, о скѣлько ѣнь сюда относится и примѣчаея, въ которѣмъ отдѣлѣ той актъ зложеный; 3. каждый отдѣлъ регистратуры повиненъ бы мати особный списъ актѣвъ въ немъ находячихся; 4. если який актъ зъ регистратуры бересея до якогонибудь ужитку, то треба на его мѣсце положить кусникъ чистого паперу, на которѣмъ примѣчаея, який кусникъ, коли и для чого зъ ѣттамъ взято, и той паперъ тамъ остае такъ долго, доки самъ актъ на свое мѣсце не поверне; 5. акта, котори въ регистратурѣ складаея, не треба згинати, но класти ихъ въ цѣлѣмъ листѣ, бо не такъ скоро зопсуются; 6. такожъ не добре есть акта шиуркомъ звязовати, бо псууютъ краи, лучше есть вкладати ихъ межи окладины зъ папкового паперу (Papredeckel); 7. регистратуру треба хотъ разъ въ роцѣ перевѣтрятти и отъ пороху очищати, щобы остала всегда въ порядку.

Такимъ способомъ належало бы провадити регистратуру парохіальну, съ которою впрочемъ про невелике число архивальныхъ грамотъ и архивъ парохіальный може бути по-

лученый, и где новый душпастверь таку регистратуру найде, тамъ истинно може своимъ попередникамъ вдячнымъ бути, и за ихъ души Богу щиро молитися, бо хотьбы въ урядованью парохіальномъ еще совершенно ніякого досвѣдченья не малъ, найде въ актахъ красно и ясно упорядкованыхъ наилучшого учителя и живе руководство; а и старшій священникъ легко буде мѣгъ свою канцелярію провадити, бо въ регистратурѣ найде всяки распорядженья и законы до его уряда относячися.

Симъ я заключаю мою предлежащу росправу, и хотяй виджу, що она не есть полна и вычерпающа, то однакожъ маю милу надѣю, що трудъ читателя не остане совсемъ даремный, бо хотъ тѣи, для которыхъ ведля передного слова до моего пастырского богословія сѣи два сочиненія остали въ свѣтѣ божій пущени, найдуть въ нихъ много для нихъ корыстного и потребного. Въ концѣ наведу еще въ III. части взоры до розличныхъ въ первыхъ двохъ частяхъ описаныхъ писемъ урядовыхъ.

Трета часть.

ВЗОРЫ УРЯДОВЫХЪ ПИСЬМЪ.

ПРОШЕНІЕ.

Промона
§ 3. I. б.

Всесвятѣйша и Высокопреподобна Митрополитална Консисторію!

Въ слѣдствіе выс. распоряженія зъ дня . . . . ., которымъ на парохію въ Н., дек. Н. конкурсъ съ речинцемъ до . . . . . осталъ обвѣщенный, осмѣлюсь смиренно подн. просити В. и В. К. о благосклонне принятіе его въ предлогъ убѣдителей на тую парохію, основуючи свое прошеніе на слѣдующихъ причинахъ:

1. Смиренно подписанный рожденъ р. . . . ., окончилъ школы нормальни, гимназальни и студія богословскія съ отличными успѣхомъ, якъ прилучени подъ 1—18 свѣдѣцтва школы поспѣваютъ;

2. рукоположенъ р. . . . ., служилъ 5 лѣтъ яко со-трудникъ въ Н., черезъ 6 лѣтъ яко завѣдатель въ Н. и Н., а въ концѣ яко парохъ въ Н. отъ р. . . . . до теперъ,

19—23 що прилучени подъ 19—23 грамоты подтверждають;

3. въ часѣ свои 23 лѣтней службы старался свои должности совѣстно выполнять, и заслужилъ собѣ на узнанье и похвалы отъ духовныхъ и мірскихъ властей, именно ведля приложенныхъ подъ 24—28 грамотъ отъ . . . . . (тутъ вычислити дѣтљичи грамоты);

4. дотація его дотеперѣшной бенефиці состоитъ майже исключительно изъ доходовъ утяжливной въ сеи гбрской околицѣ господаря, котору бѣтъ овдовѣвши передъ 7 роками самъ, безъ заимпенья священническихъ должностей, належито догнинути не може, и про тое въ дуже нужденномъ материальномъ состоянію находится, и надѣся, що въ парохіи Н., где есть мале господарство, мѣгъ бы и Богу вѣрно служить и свое материальне состояніе, не такъ ему, якъ его бѣднымъ 8 лѣтямъ, потребе полушити, — и про тое тѣшитя милосою надѣно, що В. К. его смиренне прошеніе милостиво уваглядити благоволятъ.

Дашу мѣ (§ 3. I. б. ст. 4.) Н., дня . . . . .

(Знакъ почтенія.)

Подписъ { Н. Н.,
§ 3. I. А. ст. 4. } парохъ въ Н.

Рубрумъ I (до § 3)

До

**Всесвѣтлѣйшю и Высокопреподобнои
гр. кае. Митрополитальной Консисторіи**

во

ЛВОВѢ.

ПРОШЕНІЕ

Н. Н., пароха (завѣдателя и т. п.) въ **Н.**,
деканата **Н.**

о благосклонне принятіе его
въ предлогъ на парохію въ **Н.**,
деканата **Н.**

Съ 28 прилогами въ оригиналѣ (подлиннику).

ДОНОСЪ (справозданье и пр.*)

Ночвврдигстес Metropolitan-Consistorium!

In Folge h. Auftrags vom 15. April l. J., Z. 2106, erstattet der Gefertigte in Betreff des Anstandes, dass die Franziska Fröhlich bei dem Taufakte des am 13. Oktober 1845 geborenen und in der hiesigen Pfarre getauften Kindes Sigmund, nicht auf den Namen Fröhlich, sondern auf den Namen Scholz eingetragen stehe, unter Rückschluss der mitgetheilten Akten $\frac{1}{4}$ nachstehende ehrfurchtsvolle Aeusserung.

Unterm 13. Oktober 1845 erscheint in der N. Tauf-Matrik ein Taufakt des Kindes Sigmund, unehelich geboren von Franziska Scholz. Wie bekannt, darf bei einer unehelichen Geburt gemäss h. Hofdekrets vom 13. Januar 1814, Z. 238, der Mutter das Geheimniss ihres wahren Namens nicht entriszen, und in eine Untersuchung desselben nur dann eingegangen werden, wenn sie es selbst verlangt. Ausserdem hat sie der Seelsorger unter jenem Geschlechtsnamen einzutragen, den

sie angibt. Ohne Zweifel hat sich der damalige Pfarrer Erhard Lieber nach Vorschrift jenes h. Hofdekrets benommen, und die Mutter auf den ihm von der Hebamme angegebenen Namen Scholz eingetragen. Gefehlt wurde nur darin, dass das beizusetzende Wörtchen „angeblich“ weggelassen ist. Die bei dem Taufakte zugegen gewesenен Pathen waren: Sigmund Röhrling, herrschaftlicher Kastner und Daniel Gautsch, Forst-Adjunkt; die Hebamme war Juliana Zillich. Alle drei Personen, sowie der taufende Pfarrer sind todt, daher von ihnen eine weitere Aufklärung nicht zu erlangen ist. Unter dem Namen Fröhlich findet sich in der hiesigen Tauf-Matrik seit einem vollen Jahrhundert kein Taufakt eingetragen vor. Wahrscheinlich ist dem Magistrate zu Seestadt, der bei der Verlassenschafts-abhandlung der Franziska Fröhlich die Namensheirung in dem Taufscheine ihres Sohnes Sigmund rügte, der Umstand, dass dieses Kind unehelich erzeugt wurde, unbekannt geblieben. Damit übrigens die Art der Eintragung ansehaulich werde, hat der Gefertigte von dem Taufakte einen Matriken-Auszug mit Beibehaltung der gesetzlichen Rubriken ausgefertigt, welcher im Anschlusse $\frac{2}{2}$ den Akten beigelegt wird.

N., den . . . . .

N. N.,
Pfarrer in N.

*) Вынато зъ сочиненія: Helfert, geistl. Geschäftsstyl! S. 49.

An
das Hochwürdigste griech.-kathol.
Metropolitan-Consistorium
in
LEMBERG,

Aeusserung

des griech.-kath. Pfarramtes in N.
vom . . . . . Z. 145.

zum hoh. Cons.-Erlasse vom
15. April l. J., Z. 2106, hin-
sichtlich der vermeintlichen
Namensbeirung bei dem Tauf-
akte des Sigmund Scholz.

Mit 2 Beilagen.

Взоръ III (до §§ 3, 8)

Ч. 158.

ДОШИСЬ.

На почтенну допись въ дня . . . взглядомъ Са-
муила Н., который въ тамошной парохіи съ Катаріною Н.
намѣряе супружество заключити, симъ службопріязно
отвѣчаеся, що згаданный Самуиль Н. еще передъ 15 лѣ-
тами по смерти своихъ родичей зъ ѳтси отдаленя, и отъ
того часу рѣдко коли сюда приходиль, и о сколько изъ
точного слѣдженя дознатися можна було, тутъ въ ніякой
связи не стоятъ, котора бы его намѣреному супружеству
на перепонѣ стояла.

Отъ гр. каѳ. Уряда парох. въ Н., дня . . . . .

Н. Н.,
п а р о х ъ.

До
Пречестного гр. каѳ. Уряда парохіального
въ
Н.

Взоръ IV (до § 3)

ФОРМА АДРЕССА на прошеніяхъ, доносахъ, нотахъ и т. п.

Отъ гр. каѳ. Уряда парох. въ Н.

До

Всесвѣтлѣйшои и Высокопреподобнои гр. каѳ. Митроп.

Консисторіи

во

Ч. 145.

ЛЬВОВЪ.

Урядово.

Взоръ V (до § 3)

ФОРМА ПРИКАЗА, МАНДАТА.

Ч. 3215.

До

Пречестного Уряда деканальнаго

въ

Н.

./· Въ приложѣ ./· удѣляется Преч. Уряду деканальному жалоба Гриця Крутѣя противъ пароха Н. въ Н. сюда дня . . . . до ч. . . . . внесена, съ препорученіемъ туя жалобу пароху въ Н. доручити и его до оправданія воззати, и его оправданіе съ своимъ благомыслиемъ до дня . . . . сюда предложить.

Отъ гр. каѳ. Митр. Консисторіи, Львовъ, дня . . . . :

Н. П.,
о ф ф и ц і а л ь.

*Отъ гр. каѳ. Митр. Консисторіи
во Львовѣ.*

До

Пречестного гр. каѳ. Уряда де-

канального

въ

Н.

Урядово.

Ч. 3215.

Взоръ VI (до § 3) [Протокол сумаричний]

Протоколъ

списаный въ канцеляріи дек. въ Н. дня . . . въ слѣдствіе ро-
споряженья Всесв. Митр. Конс. зъ дня . . . съ повода жалобы
Ѳеодора Н., жителя въ Н., противъ О. Н. Н., пароха Н. въ при-
томности пѣдписаныхъ.

Понеже въ жалобѣ находится тѣлько одна точка, имен-
но, що О. Н. Н. малъ Ѳеодора Н. въ притомности вычисле-
ныхъ въ жалобѣ особъ передъ Церквою ганьбити, и два разъ
ударити, для того призвано тѣи особы до канцеляріи, отчитано
имъ выразно и ясно цѣлу жалобу, и вопрошено ихъ, що они
о тѣмъ всемъ знаютъ? А они всѣ одногласно сказали, що
тая цѣла жалоба есть чиста ложь, котору Ѳеодоръ Н. певно
зъ намовы Гершка Волчка, мѣсцевого арендаря черезъ піяницю
Войцѣха Н. далъ написати, щобы помститися на душпастири
за тое, що его яко налогового піяка за кума не припустилъ;
дальше примѣтили, що они тогди були коло Церкви, коли ве-
дла жалобы О. Н. Н. малъ Ѳеодора Н. ганьбити и ударити,
но ничого не чули ани не видѣли, и готови на тое въ разѣ
потребы и присягнути. На тѣмъ протоколъ скѣнчено и пѣди-
сано. — Дни якъ выше. Слѣдуютъ пѣдписы.

Взоръ VII (до § 3)

Протоколъ

списаный дня . . . въ канцеляріи декан. въ Н. въ притомности
пѣдписаныхъ.

Предметъ: Жалоба Петра Горбалья на его жену
Юстину родж. Горячу про чужолоство, о всегдашне розлу-
ченье отъ ложа и стола.

1. Являеся Петро Горбаль
и каже (generalia):

Называюся Петро Гор-
баль, есмь господаремъ въ Н.
пѣдъ ч. к. 52, маю 38 лѣтъ, гр.
каѳ. обряда, родомъ зъ Н., оже-
нилъ емся 25. Сѣчна 1845 съ
Юстиною родж. Горяча, дѣтей
не маемо до теперь.

2. Щожъ желаете?

Хочу, щобы мене на все-
гда отъ моен бабы розлучили.

3. Зъ якихъ поводѣвъ хо-
чете розлучитися отъ неи?

Для того, що она допускается чужолоства. Уже отъ трехъ лѣтъ она собѣ со мною дуже холодно поступае, — я долго не зналъ, що тому за причина, ажъ минувшои осени я зауважалъ, що она дуже часто сходится съ моимъ сусѣдомъ Павломъ Куцомъ, що минѣ дуже не до смаку було. И мою жену напоминалъ, но даремно, она выпералася всего. Ажъ коли минѣ тое все за богато надоѣлось, причаѣлъ емся разъ въ стодолѣ, якъ мѣи сусѣдъ шнуркомъ въ мою хату посунулся; я постоялъ въ стодолѣ досить долго, но коли вижу, що мѣи сусѣдъ не выходитъ, иду въ хату, а тутъ дверѣ замкнени, — я подсадилъ и вывалилъ дверѣ, а ту що вижу, мѣи сусѣдъ и моя жена голи выскакують зъ постели, зъ чого мушу заключати, що допустилися чужолоства.

4. Якъ можете тое ваше подозрѣнїе доказати?

Та вже ничимъ инымъ, якъ тымъ щомъ власно сказалъ, и тымъ, що обое виновати такъ налякалися, що не знали, що съ ними дѣся, и я безъ всякого опора зъ ихъ стороны нагналъ ихъ съ хаты такъ якъ були мало одѣти, що видѣли мои слуги Федько Наливайко и Юсифъ Доливайко, и они тое посвѣдчатъ.

5. Чи булисьте вже три разъ у вашего душнастыря?

Булъ емъ съ моею женою но я каждого разу сказалъ, що съ нею бдльше жити не хочу.

6. Чи отъ того часу не примирилисьте съ вашою женою?

Нѣтъ; я нехочу о ней ничъ знати.

7. Чи вы сами не дали причины до того грѣшного дѣла вашей жены?

Я не думаю; бо я съ нею всегда добре обходился, а и тогда, коли емъ подозрѣвалъ, що она собѣ съ моимъ сусѣдомъ заходитъ, старалъ емся еи лагоднымъ способомъ навестити, но даремно.

8. Чи маете еще що додати або змѣнити?

Нѣтъ, тдлько прошу, щобымъ чимъ скорше осталъ ролученый.

На тѣмъ протоколъ заключено, отчитано и подписано. Дѣялося якъ выше.

Н. Н.,
деканъ яко комиссаръ.
Н. Н.,
актуаръ.

Петро Горбаль.

Взоръ VIII (до § 6)

Пригадка.

При случайности канонического посѣщенїя минувшого року благоволили Ваше Преосвященство позволить см. подписаннымъ пригадати Собѣ справу прилученья мѣстности Н. до парохїи Н., коли таяжь урядово буде порушена. Про тое осмѣляются см. подписани обвѣстити, що дня . . . подали дотычне прошенїе до Консистерїи, и що въ слѣдствїе того дня . . . взглядна комиссія на мѣсци отбулася. При тѣмъ позволяютъ собѣ еще въ короткости предложити причины своего прошенїя, именно: (тутъ навести коротко причины безъ доказѣвъ, бо тое до прошенїя належитъ, и можна еще нови поводы навести). Для того смиренно упрашають, щобы В. Пр. ихъ прошенїе милостиво увзгляднити благоволили.

Датумъ и подпись.

Взоръ IX (до § 9)*Жалоба / скарга (пишется в формѣ прошенія)***Всесв. и Выс. Епископска Консисто́ріо!**

По высокому роспорядженью зъ дня . . . . остала мѣстность А. передъ 5 лѣтами отъ парохіи Б. отлучена, и до парохіи Г. придѣлена; однакожь нѣкотори жителѣ мѣстности А. не хотятъ до нынѣ поддаться тому выс. роспорядженью, а що найгорше, въ томъ опорѣ покрѣпляютъ ихъ парохъ въ Б., который допускаетъ отвертого нарушенія правъ парохіальныхъ поддписаного. **Що рѣчь такъ истинно маеса, доказуютъ слѣдующи событія:**

1. Жителѣ мѣстности А. не приходятъ николи до Церкви въ Г., но, незважаючи на бѣльше отдаленіе и утяжливость дороги, ходятъ що Недѣли и Свята до Церкви въ Б., где и великодню Сновѣдъ отпращиваютъ; зъ чого видно, що имъ тамъ суть ради.

2. Гдекотори зъ нихъ часто ходятъ до дома парохіального въ Б.; що стягае на тамошного пароха подозрѣніе, що онъ съ ними стоить въ порозумѣнію.

3. Дня 26. Юніа заосмотрѣлъ Всеч. парохъ Б-скій недужного Н. Н., коваля въ А. святыми Тайнами, хотий слабость не була небезпечна, и посланецъ мѣгъ выгѣдно до своего пароха удатися.

4. А наконецъ дня 10. с. м. похоронилъ парохъ въ Б. одного усопшого зъ А., що въ приложенѣмъ ./- письмѣ самъ признае.

Поддписанный уважае за свою должность на тое неправне нарушеніе его правъ парохіальныхъ ускажитися, и смиренно просити, чтобы В. К. таке неправне поступованіе пароху въ Б. запретила.

Доки жителѣ зъ А. у пароха въ Б. заохоту до своего опора найдуть, не ма надѣи, чтобы они выс. роспорядженьямъ поддалися; противно же, если парохъ въ Б. не буде ихъ пріймать, и стане ихъ упоминати, чтобы они въ духовныхъ потреббахъ удавалися до своего пароха, то они безъ сомнѣнія станутся послушными.

Г., дня . . . . Н. Н., парохъ.

*На рубрумъ:***ЖАЛОБА**

Н. Н., пароха въ Г.

на пароха въ Б.

о нарушеніе правъ парохіальныхъ.

Взоръ X (до § 9)*Оправданіе (пишется в формѣ прошенія)***Всесв. и Выс. Еп. Консисто́ріо!**

Повинующися выс. возванію зъ дня . . . . осмѣляея смиренно подд. на приложѣну ./- тутъ жалобу пароха въ Г. о мнине нарушеніе его правъ парохіальныхъ слѣдующе оправданіе предложити:

1. Зо взгляду на перву точку жалобы признае поддписанный, що гдекотори жителѣ Б-ски черезъ цѣлый рѣкъ сюда до Церкви приходятъ, и тутъ такожь насхальну сповѣдъ отпращиваютъ. Но поддписанный не може имъ тое заперечити, бо ани ихъ зъ Церкви выгнати, ани отъ сповѣдальници отдалити не може; поддписанный може ихъ тѣлько напоминати, чтобы своего душпаствыря слушали, и тое

2. истинно кѣлька разъ здѣлалъ; а именно возвалъ до себе кѣлькохъ честныхъ господарей зъ А., и напоминалъ ихъ, чтобы они трималися своен Церкви и своего душпаствыря; що они истинно прирекли. То суть тии посѣщенія, котори ведли другон точки жалобы выдавалися пароху въ Г. подозрѣлыми.

3. Дотычно третей точки жалобы признае поддписанный, що осталь черезъ посланця обманенный, бо той казалъ, що коваль Н. Н. вже конае, и що вже не ма часу ити до пароха въ Г.; — но коли поддписанный обманъ позналъ, зганилъ за тое посланця, и оповѣлъ цѣлу справу пароху въ Г. два дни познѣйше, коли съ нимъ говорилъ.

4. **Щося въ кѣнци тычитъ похорона дня 10. с. м., то сталося тое безъ вѣдомости поддписаного и въ его отсутствію. Принесено усопшого дня . . . , а О. сотрудникъ, который тутъ еще не давно есть, не знаючи обстоятельство отпращивъ похоронъ. Коли поддписанный вечеромъ того самого дня домѣвъ повернулъ, дуже ему була неприятна тая вѣсть, и про тое сразу въ вечеръ того самого дня выправилъ посланця съ приложеннымъ жалобѣ письмомъ, въ которѣмъ въ имени сотрудника о прощеніе просить.**

Тымъ, думае поддписанный, суть всѣ точки жалобы достаточно опровержены, и см. подд. умильно просить, чтобы В. К. его за оправданого узнати благоволила.

Б., дня . . . . Н. Н., парохъ.

*На рубрумъ:***ОПРАВДАНИЕ**

Н. Н., пароха въ Б.

на жалобу пароха въ Г.

о нарушеніе правъ парохіальныхъ; до выс. возванія зъ дня . . . .

Взоръ XI (до § 13) [Протокол при переслуханью свѣдковъ]

Протоколь

списанный въ слѣдствіе распорядженія Еписк. Суда супружеского зъ дня . . . въ канцеляріи декана Н. яко комисаря суда супружеского съ свѣдками Н. Н., въ справѣ розвода супруговъ Н. Н. и Н. Н., въ притомности пѣдписаныхъ.

Найперше поучилъ комисарь свѣдковъ о важности и святости присяги, послѣдствахъ кривоприсяги (клятвопреступленія, Meineid), и заприсягъ ихъ ведля присланой отъ суда супружеского роты присяги на св. Евангеліе, що всѣ стороны посемъ пѣдписами потвердили.

Посемъ велѣлъ комисарь отступити сторонамъ и всѣмъ свѣдкамъ, кромѣ Федька Наливайка. Тому сказалъ, що его присяга относится до всѣхъ вопросовъ, котори ему будутъ ставлени, и началъ вопрошати его найперше въ загалъ:

1. Якъ вы ся называете? Федько Наливайко.
2. Кѣлько лѣтъ маете? 30 лѣтъ.
3. Якон вѣры? Греко-каволической.
4. Чи котора изъ спорныхъ сторонъ есть вамъ средна або повиновата?
Нѣтъ; (або такъ, и яке сродство або повиноватство заходить.)
5. Чи вы зависите отъ спорныхъ сторонъ?
Я у нихъ служу отъ трехъ лѣтъ.
6. Чи маете злѣсть на котору изъ спорныхъ сторонъ?
Нѣтъ.
7. Чи есьте до которои изъ спорныхъ сторонъ бѣльше привязанный?
То нѣтъ; но минѣ газдыня не подобаеся, бо радо щиритъ зубы до парѣбковъ.
8. Чи маете якій интересъ въ томъ, якъ процессъ скѣнчится?
Инного интересу не маю, тѣлько щобы мѣй газда малъ разъ спокѣй.

9. Чи васъ кто пѣдмовилъ, якъ маете до протокола диктовати?

Нѣтъ, хранѣ Боже.

10. Чи вамъ кто обѣцалъ, що за ваши сознанья?

Никто, николи.

11. Чи вы порозумѣлися съ другими свѣдками, якъ маете говорити?

Нѣтъ, я кажу тое, що самъ знаю.

Посемъ приступлено до самои рѣчи, сказано свѣдкови, о що его пытаются и т. д. (и записуеся его сознанья въ обычный способъ). При кѣнци пытаеся го, чи мае еше що додати, перемѣнити або откликати, а коли скаже, що нѣтъ, тогда читаеся ему его цѣле сознаніе, и пишешя: „Читано, одобрено, и пѣдписано“; и свѣдокъ пѣдписуеся, або его пѣдписуе актуарь съ примѣчаніемъ, що го пѣдписалъ.

Такъ само поступаеся съ всѣми покликаными свѣдками, а при кѣнци слѣдуе звычайне заключеніе съ пѣдписами; и комиссарь предкладае протоколъ компетентной Инстанціи съ отвѣтнымъ справозданьемъ.

Взоръ XII (до § 14)

I. Завѣщанье (testament).

Въ имя Пресвятой Троицы, Отца, и Сына, и святого Духа, Аминь.

Помянувъ пророка вопіюща: азъ есмь земля и пепель, и слова Спасителя: Бдите убо, не вѣсте бодня и часа, въ онъ же Сынъ человеческій прійдетъ; постановилъ емъ теперъ находячися еше при полныхъ силахъ душевныхъ и тѣлесныхъ объявити мою послѣдну волю, що съ моимъ маеткомъ по моей смерти статися мае:

1. Мою душу поручаю милосердію милостивого Бога, и молитвамъ вѣрныхъ.

2. Мое тѣло отдаю земли, отъ неяже взять быхъ; и хочу щобы мѣй похоронъ отправлено честно и стану отвѣтно, но щобы при немъ не було ніякихъ великихъ гостинь, ани ніякон выставности; въ загалъ ний всѣ коншта похорона не переносятъ . . . зол. а. в.

Теперъ слѣдуютъ поодинокы записы и т. п. а при кѣнци кажеся такъ:

Еслибымъ еще передъ моею смертію до того теста-
менту додалъ кодицилъ, то они мають таке саме значенъе,
якъ бы въ семь testamentъ находилися.

На подтвержденъе всего сказаного я самъ тое завѣщанъе
власноручно написалъ и пѣдписалъ. Н., дня . . . . . Н. Н.

II. Кодициль.

Понеже Н. Н., которому я въ моемъ завѣщанью 100 зол.
записалъ, межн тымъ безъ правныхъ наслѣдникѣвъ умеръ,
для того занисую тѣи 100 зол. а. в. Церкви въ Н.

На подтвержденъе того пѣдписую тую картку разомъ съ
трема свѣдками. Н., дня . . . . . Пѣдписы:

Взоръ XIII (до § 16)

Прошеніе о принятіе до Сѣменица въ Вѣдни.

Всесв. и Высок. Митр. Консистоію!

Посоветовавшися съ своимъ сповѣдникомъ рѣшился
см. пѣди. за помощію Бога по зрѣлой розвазѣ посвятитися
станови духовному, и про тое уирашае Вс. К. о милостиве
принятіе до духовного Сѣменица въ Вѣдни, основуючи свое
прошеніе на слѣдуючихъ поводахъ:

1. Пѣдписаный рожденъ въ Н., дек. Н. изъ законновѣ-
чаныхъ родичей, есть ведля гр. кае. обряда крещенъ и миро-
помазанъ, принадлежить до Львовскои Архіепархіи, якъ свѣ-
доцтво пѣдъ 1. стверджае;

2. ведля школьныхъ свѣдоцтъ пѣдъ 2-19 укѣнчилъ
школы нормальни и гимназіальни, и зложилъ испытъ доспѣ-
лости съ отличнымъ успѣхомъ;

3. есть физично совершенно здоровъ, и мае щеплену
оспу, якъ свѣдоцтва 20—21 показываютъ;

4. заховался такъ въ часѣ студій гимназіальныхъ, якъ
и по скѣнченью гимназіи похвально, що свѣдоцтво пѣдъ 22
потверджае;

5. есть ведля приложеного пѣдъ 23 свѣдоцтва убоже-
ства бѣдный, и не може самъ въ часѣ студій богословскихъ
удержатися;

6. не стоитъ въ ніякой связи войсковои ведля прилу-
ченого пѣдъ 24 рѣшенія ц. к. Староства въ Н.;

7. намѣряе за помощію Бога посвятитися выснимъ сту-
діямъ богословскимъ, къ чому въ Вѣденскѣмъ Сѣменици
надѣся найти наибольше способности.

Въ кѣнци прирекае, що буде старатися пильностію и
совѣстнымъ выполненъемъ своихъ должностей тѣи высокои
ласки достойнымъ статися.

Н., дня . . . . . Н. Н., укѣнченый гимназіастъ.

На рубрумъ:

**-Прошеніе Н. Н. о принятіе до духовного Сѣменица
въ Вѣдни.**

Взоръ XIV (до § 19)

Прошеніе о отпустку зъ Епархіи.

Всесв.-и Выс. Митр. Консистоію!

Смиренно пѣдписаный оженился въ Н. Епархіи Пере-
мыскои, и старенькій тестъ парохъ въ Н., вдовець не маючій
кромѣ жены пѣдписаного бѣльше дѣтей, желеае, щобы пѣди-
саный для пѣдпоры его старости у него яко сопомощникъ
осталъ. По тѣи причинѣ удался пѣди. до Всесв. К. Пере-
мыскои съ прошеніемъ о принятіе его до тамошнои Епархіи,
и получилъ приложене пѣдъ А) приреченъе, що остане до
Пер. Епархіи принятый, если принесе отпустку изъ своєї ро-
димѣи Епархіи. Про тое умильно просить, щобы Вс. К. ему
тую отпустку благосклонно удѣлити изволила.

Н., дня . . . . . Н. Н.

На рубрумъ:

Прошеніе

Н. Н.

о милостиве удѣленъе ему отпустки изъ Архіепархіи
Львовскои.

Взоръ XV (до § 19)

Прошеніе о принятіе до чужѣи Епархіи.

Всесв. и Выс. Еписк. Консистоію!

Смиренно пѣдписаный, пресвитеръ Архіепархіи Львов-
скои, оженился у Всеч. О. Н., пароха въ Н., Епархіи Пере-
мыскои, который яко бѣлѣтний старецъ, и вдовець не маючій
кромѣ жены пѣдписаного бѣльше дѣтей, желеае, щобы пѣди-
саный для пѣдпоры его старости у него яко сопомощникъ

осталь; про тое удаеся до Всесв. Еп. Конс. съ умильнымъ прошеніемъ о ласкаве принятіе его до Епархіи Перемыской, наводячи на попертье своего прошенія слѣдующи свѣдоцтва:

1. Подписанный мае ведля свѣд. крещенія подъ 1. 27 лѣтъ, и есть совершенно здоровъ, якъ свѣдоцтво лѣкарске подъ 2. подтверждаетъ;

2. укрѣпилъ школы нормальни, гимназіальни и студія богословски ведля школьныхъ свѣдоцтвъ подъ 3—21 по бѣльшой части съ дуже добрымъ успѣхомъ;

3. осталь ведля грамоты подъ 22 р. 18 . . . рукоположенъ и отъ того часу служилъ яко сотрудникъ въ Н., где ведля приложенныхъ подъ 23—24 свѣдоцтвъ похвально заховался, и свои должности совѣстно выполнялъ; и

4. надѣеся, що и Всесв. Митр. Конс. Львовска, если остане о тое запытана, ему добре свѣдоцтво выставить, и коли подданому принятіе до Перемыской Епархіи остане приречене, ему потребной отпустки не отмовить.

Н., дни . . . . Н. Н.

Взоръ XVI (до § 24)

Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи.

Всесв. Консистоію!

Тяжка недуга, котору см. подп. р. . . . перетерпѣлъ, ослабила см. подп. такъ, що днѣ яко 60лѣтній старецъ не есть въ состоянію своей душпаствырской должности въ те-перѣшной ему повѣреной парохіи въ Н. належито задосыть учинити; про тое умовилъ съ Вс. Н. Н., парохомъ въ Н., чтобы на свои парохіи за согласіемъ и позволеніемъ компетентныхъ властей мѣнялся; и про тое упрашае Вс. К. о милостивое позволеніе на той замѣнѣ, основуючи свое прошеніе на слѣдующихъ причинахъ:

1. Парохія въ Н. есть гориста и въ кождомъ отношенію дуже утяжлива, Церковь есть велика, для которой голось старого чоловѣка такъ при богослуженію якъ и при проповѣдяхъ есть за слабый; грунта, изъ которыхъ треба тутъ удержоватися, суть велики, и вымагають великого надзора и т. п. Цѣлкомъ противно маеся рѣчь въ парохіи Н.

2. См. подп. не есть въ состоянію въ описаной парохіи свои должности при наилучшой воли належито сполнити; мае однакожь еще досыть силъ, чтобы въ Н. Церкви и Державѣ вѣрно служить; про тое

3. условилъ съ Вс. О. Н. о замѣнѣ бенефиціи, якъ приложена грамота $\frac{1}{1}$ стверждаетъ, и $\frac{1}{1}$

4. гг. патроны обохъ бенефиціи приложенными письмами $\frac{2}{2}$ на тое согласилися. $\frac{2}{2}$

Про тое молитъ Вс. К., чтобы той замѣнѣ бенефиціи всемилостиво одобрити и потребне распорядити благоволила. Н., дня . . .

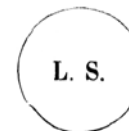
Взоръ XVII (до § 28)

Taufzeugniss.

Hiemit wird bezeuget, dass laut des Taufbuches der Pfarre N. tom. . . . . Fol. . . . . am 2. Februar 1857 zu N. im Hause N. C. 12. geboren und an demselben Tage vom hochw. H. Pfarrer N. N. nach griech.-katholischem Ritus getauft und gefirmt worden sei Eduard, ein Sohn der N. N., griech.-kath. Religion, wobei Pathen gewesen sind N. N. und N. N. und die Hebamme N. N.

Urkund dessen ist des Gefertigten eigenhändige Unterschrift und Beidrückung des Pfarrsiegels.

N., den . . . . .

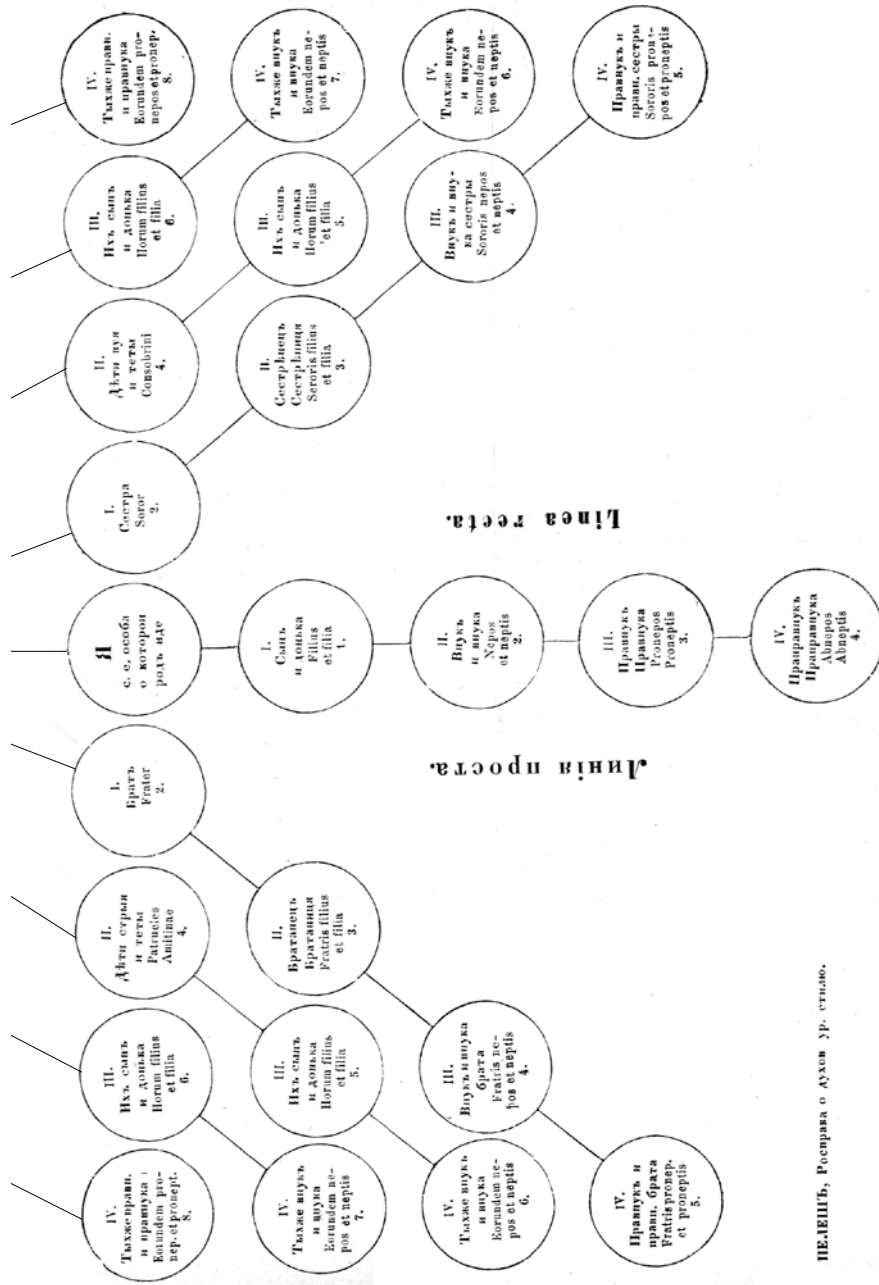
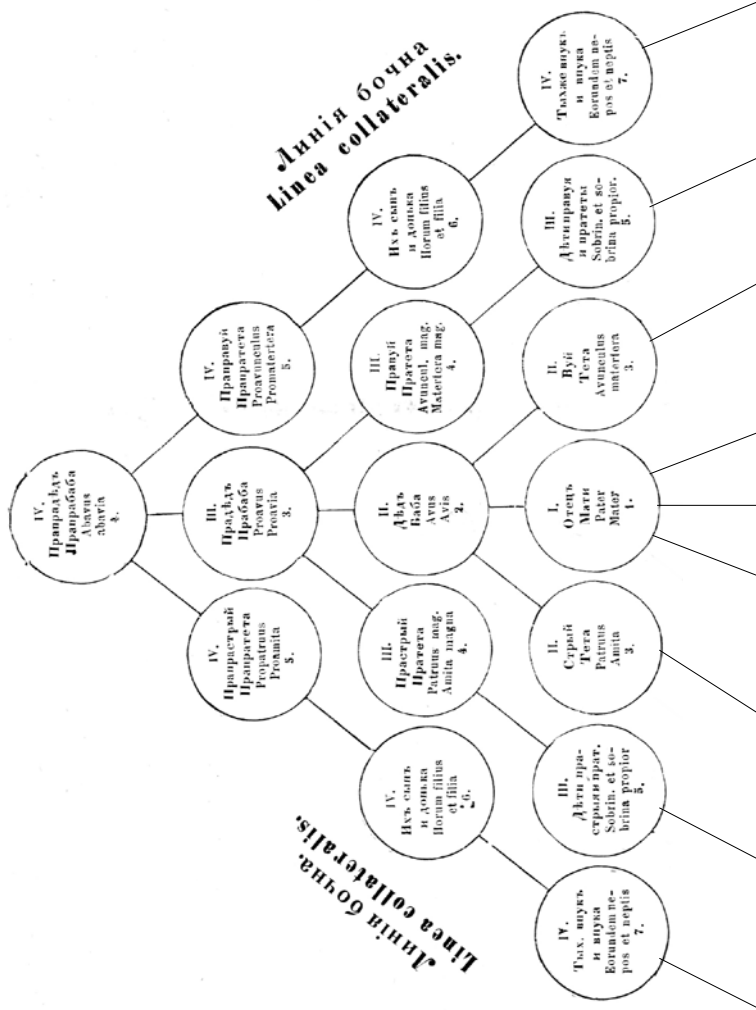

N. N.
Pfarrer.

Взоръ XIX (до § 34)

Дерево сродства. — Arbor consanguinitatis.

Восходящи. — Ascendentes.

ПЕ.ІЕШЪ, Рррррррр о духомъ зр. стилю.

Взоръ XVIII (до § 28)

Выказы для войсковои конскрипци.

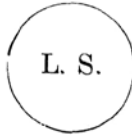
Pfarre: Muster I. zum §. 11 Instr. zum Wehrgesetze.

Auszug

aus dem Geburtsregister über den am . . . 18 . . . geborenen Knaben.

Familien- und Vorname des Knaben	Tag, Monat, Jahr und Ort seines etwaigen Todes	Name u. Geburtsort a) des Vaters, b) der Mutter	Kunst, Gewerbe od. Beruf a) des Vaters, b) der Mutter	Wohnort zur Zeit der Geburt des Knaben	Name, Charakter und Wohnort der Taufpathen, dann der Hebamme	Allfällige beim Taufakte vorgeschriebene Trauungs- und Zuständigkeitsdaten der Eltern
Didunyk Joh.	—	a) N. N. Bezirk Galizien, b) N. N. Bezirk in Galizien	a) Kesselflicker, b) Wäscherin	N. sub. N. C. 120	N. N. Schuster etc.	—

N., den . . . . .

N. N.,
Pfarrer.

Pfarre: Muster I. zu §. 11. Instr. zum Wehrgesetze.

Consignation

über die aus dem Geburtsregister der im Jahre 18 . . . geborenen Knaben . . . . . verfassten Auszüge.

Post-Nr.	Familien- und Vorname des Knaben	Post-Nr.	Familien- und Vorname des Knaben
1.	Didunyk Johann		
2.	Soroka Gregor		

Пояснение дерева сродства.

1. Число римске на подлежащомъ деревѣ сродства означае степень сродства ведля каноничного численія, а число арабске означае степень сродства ведля численія гражданьского.

2. Въ деревѣ сродства различаемъ двѣ линіи. а) Линію просту або пряму (linea recta, gerade Linie); б) линіи боchnи (lineae transversae vel collaterales, Seitenlinien).

а) Въ простои линіи сродства стоятъ ти сродники, mezi которыми заходитъ отношеніе родителя до родженого або отворотно, н. пр. сынъ, отецъ, дѣдъ и т. д. або отецъ, сынъ, внукъ и т. д. **И** тая линія есть зновъ двояка: восходяща (ascendens), если поступаеся отъ родженого до родителя, и низходяща (linea recta descendens), если поступаеся отъ родителя до родженыхъ. На прилежащомъ деревѣ стоятъ про тое въ простои линіи слѣдующи лица: прапрадѣдъ, прапрабаба; прадѣдъ, прабаба и т. д. просто въ долину ажъ до: праправнукъ, праправнука. Въ простои линіи возходящои стоитъ „Я“ (с. е. особа, о которой сродство ходитъ) съ: Отецъ, мати; дѣдъ, баба; прадѣдъ, прабаба; прапрадѣдъ, прапрабаба; — а въ простои линіи низходящои стоятъ: Я, сынъ и донька; внукъ и внука; правнукъ и правнука и т. д.

Сродники въ линіи восходячои называются предки (Ahnen, Vorfahren, Obersippschaft, Majores); а въ низходячои линіи: Потомки, (Nachkommen, Untersippschaft, Posterii).

б) Въ боchnои линіи сродства стоятъ ти особы, котори не отъ себе непосредно або посредно, но отъ одного третого общого родоначальника (stipes communis, truncus, radix, gemeinsamer Stamm, Stammvater) походятъ, н. пр. братъ и сестра, походятъ отъ отца яко ихъ родоначальника. — Боchnи линіи суть двояки: рѣвни (aequales, gleiche Seitenlinien), або нерѣвни (inaequales, ungleiche Seitenlinien). Въ рѣвнои боchnои линіи стоятъ ти сродники, котори отъ общого (вспѣльного) родоначальника рѣвно суть отдалени, н. пр. братъ и сестра; братанецъ и сестрѣнецъ; вуй и стрый; — въ нерѣвнои боchnои линіи стоятъ ти сродники (кревни), котори отъ общого (вспѣльного) родоначальника нерѣвно суть отдалени, н. пр. вуй и сестрѣнецъ; стрый и братанецъ и т. п. — Боchnи линіи суть такожъ восходящи и низходящи въ томъ самѣмъ змыслѣ, якъ и проста линія.

3. Степени сродства. а) Отдаленіе сродства певныхъ лицъ опредѣляеся и числится ведля степеней. Въ опредѣленью меньшого або бѣльшого отдаленія (отстоянія) сродства иде властиво о тое, щобы опредѣлити, чи и кѣлько членѣвъ находится mezi дотычнымъ або дотычными лицами, о которыхъ сродство вопросъ поставлений, и ихъ

вспольнымъ (общимъ) родоначальникомъ; — каждый такий въ серединѣ (межи дотычнымъ лицомъ и его родоначальникомъ) находящійся членъ уважается яко степень (gradus), на драбинѣ (scala), на которой идучи до горы або въ долину прійдеся до особы, котора есть родоначальникомъ; або иначе сказавши, кожде рождение въ линіи становить оденъ степень сродства, и на основѣ такихъ степеней обчисляется сродство певныхъ данныхъ лицъ.

б) Численіе степеней сродства. Въ томъ взглядѣ треба различити способъ численія каноничный и гражданскій; дальше различити численіе сродства въ простои линіи и въ боčnýchъ линіяхъ. 1. Въ простои линіи восходячои и низходячои обчисляется степень сродства такъ ведля права державного якъ и каноничного ведля слѣдующои засады: „Tot sunt gradus, quot personae, demta una“, — або: „Tot sunt gradus, quot sunt generationes“; (т. е. только есть степеней, сколько особъ, съ отчисленьемъ одной“, — або только есть степеней, сколько рождений“); н. пр. „Я“ и прапрадѣдъ стоятъ въ четвертомъ степеніи сродства, бо есть 5 особъ, с. е. Я, отецъ, дѣдъ, прадѣдъ, прапрадѣдъ, разомъ 5 лицъ, одже $5 - 1 = 4$; або понеже есть 4 рождений, именно: Я роженъ отъ отца, отецъ отъ дѣда, дѣдъ отъ прадѣда, прадѣдъ отъ прапрадѣда; — такъ само въ линіи простои низходячои. — Понеже въ томъ численію (computatio) оба права, каноничне и держанне соглашаются, про тое отвѣчае на деревѣ сродства число римске всюди числу арабскому. 2. Въ боčnýchъ линіяхъ однакожь такъ восходящихъ якъ и низходящихъ различается способъ численія степеней сродства ведля права каноничного, отъ способа численія степеней сродства ведля права гражданского (computatio canonica differt a computatio civili), а именно: Право каноничне обчисляетъ степень сродства въ боčnýchъ линіяхъ: а) Въ ровной боčnoй линіи ведля засады: „Tot gradibus distant inter se, quot distant a communi stipite“ (с. е. Два сродники въ ровной боčnoй линіи стоятъ въ такомъ степеніи сродства, въ якомъ отстоятъ отъ вспольного родоначальника“) н. пр. братъ и сестра стоятъ въ 1. степеніи сродства, бо отъ вспольного родоначальника (т. е. отца) отстоятъ о 1. степень (одно рождение); — правнукъ брата и правнукъ сестры стоятъ въ 4. степеніи сродства, бо отъ вспольного родоначальника (с. е. отца) отстоятъ 4 роженьями; — такъ само въ боčnýchъ линіяхъ восходящихъ. б) Въ неровной боčnoй линіи ведля засады: „Tot gradibus distant inter se, quot pars remotior distat a communi stipite“; (с. е. два сродники въ неровной боčnoй линіи стоятъ въ такомъ степеніи сродства, въ якомъ сторона больше отдалена отъ родоначальника отстоятъ), н. пр. братъ и сестринецъ, стоятъ въ другомъ степеніи сродства, бо сторона дальше отдалена,

с. е. сестринецъ отъ вспольного родоначальника, т. е. отца особы „Я“, о два степеніи есть отдаленный; — сестра и правнукъ брата суть сродни въ 4. степеніи, бо сторона дальше отдалена, т. е. правнукъ отъ вспольного родоначальника, с. е. отца сестры 4. степеніи отстоятъ. Такъ само и въ линіи восходячои.

Для близшого опредѣленія степеніи сродства въ неровныхъ боčnýchъ линіяхъ выражается однакожь не только степень дальше отдаленный, но и степень ближе отдаленный (що въ прошеніяхъ о разрѣшеніи въ сродствѣ близкихъ степеней есть дуже важне), тымъ способомъ: „степень другій сягающій первого“ — „gradus secundus tangens primum“ — „zweiter den ersten berührender Grad“ и т. п.; н. пр. сестра и братанецъ суть сродни въ второмъ степеніи сягающомъ первого (sunt cognati in gradu secundo tangente primum); — правнукъ брата и сестра суть сродни въ 4. степеніи сягающомъ первого (sunt cognati in gradu quarto tangente primum); — внука брата и правнука сестры суть сродни въ 4. степеніи сягающомъ 3. (sunt cognati in quarto gradu tangente tertium) и т. д.

Право державне числитъ инымъ способомъ степеніи сродства въ боčnýchъ линіяхъ, а именно оно держится и тутъ засады: „Tot sunt gradus, quot sunt personae, demta una“, — або: „Tot sunt gradus, quot sunt generationes“, — (якъ и при простои линіи), и про тое числа степеней въ прилежащомъ деревѣ сродства римски и арабски не соглашаются для того, що численіе степеней сродства иначе есть ведля права каноничного, а иначе ведля права державного. Н. пр. братъ и сестра суть сродни ведля права каноничного въ первомъ степеніи, бо (якъ выше сказано они отстоятъ отъ вспольного родоначальника (отца) однимъ степенемъ; но ведля права державного они суть сродни въ второмъ степеніи, бо заходятъ два роженья, именно: рождение брата и рождение сестры; — або заходятъ три особы, именно: отецъ, братъ и сестра, одже $3 - 1 = 2$. „Я“ стоятъ съ правнукомъ прапрастрья ведля права каноничного въ 4. степеніи сродства; (бо межи „Я“ и вспольнымъ родоначальникомъ „Прапрадѣдомъ“, такъ само якъ и межи згаданнымъ правнукомъ и прапрадѣдомъ суть чотыри доженья, (якъ дерево сродства показуе) но ведля права державного заходить тутъ сродство 8-го степеніи, бо межи „Я“ и згаданнымъ правнукомъ есть 9 особъ именно: Я, отецъ, дѣдъ, прадѣдъ, прапрадѣдъ, прапрастрый, его сынъ, его внукъ и его правнукъ, одже $9 - 1 = 8$; — або межи „Я“ и згаданнымъ правнукомъ прапрастрья заходить 8 рождений, именно: „Я“ роженъ отъ отца, отецъ отъ дѣда, дѣдъ отъ прадѣда, прадѣдъ отъ прапрадѣда; дальше: прапрастрый отъ прапрадѣда, отъ прапрастрья его сынъ, потѣмъ его внукъ, и правнукъ; одже есть 8 рождений, и для того ведля права дер-

жавного 8-ый степень. — „Я“ и братанецъ ведля права каноничного въ второмъ степени, бо сторона дальше отдалена отстоитъ отъ вспльного родоначальника двома рожденьями, а ведля права державного въ 3. степени, бо суть разомъ зъ обохъ сторонъ три рожденья.

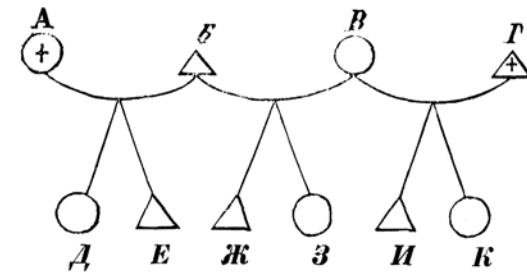
Розличіе, яке межн численемъ сродства въ бочныхъ линияхъ сродства заходитъ, состоитъ въ томъ, що право каноничне числитъ отстояніе отъ родоначальника ведля рожденій одной дальше отдаленой стороны, а право гражданске числитъ всѣ рожденья на обохъ линияхъ находячися разомъ, и ведля того опредѣляе степень сродства.

4. Въ бочныхъ линияхъ есть сродство до четвертого степени включно разрѣшающею перепонною супружескою, такъ що каждый дальшій степень (н. пр. 5-ый), хотяи бы якъ близкого степени (н. пр. 2-го) сягалъ, не стоитъ супружеству на перепонѣ.

5. Сродство въ бочныхъ линияхъ есть або однобочне (einbändige, halbbürtige, unilateralis), або двобочне (zweibändig, vollbürtig, bilateralis). Однобочне сродство заходитъ межн тыми сродниками, котори або тѣлько мужескій, або тѣлько женскій вспльный (общій) корень (початокъ, *stipes communis*) мають. Тѣи бочни сродники, котори отъ общого (вспльного) кореня мужеского въ линіи мужеской (*per lineam masculinam*) походятъ, называются „*Agnati*“; тѣи зновъ, котори отъ общого кореня женского въ линіи женской (сродники по матери) походятъ, называются „*Cognati*“. Въ тѣспѣишомъ змыслѣ называются одпобочни сродники, котори мають того самого отца, но розлични матери, одже суть сродни по отци, *fratres consanguinei et sorores consanguineae*; а тѣи, котори мають тую саму мать, но розличныхъ отцевъ, зовутся *fratres uterini et sorores uterinae*. — Двобочне сродство заходитъ межн тыми сродниками, котори такъ мужескій якъ и женскій корень той самъ мають, н. пр. братья и сестры, котори мають того самого отца и тую саму мать, и они называются: рѣдни братья и рѣдни сестры, *vollbürtige Geschwister, fratres germani et sorores germanae*.

Ведля права каноничного есть сродство до 4 степени межн двома особами заходяче всегда перепонною супружескою, безъ взгляду на тое, чи оно походитъ зъ законного супружества, чи изъ безбрачного тѣлесного смѣшенія.

Отъ однобочныхъ сродникѣвъ треба розрѣзнити такъ звани зведенята (*comprivigni, Stiefgeschwister*), котори не мають ани вспльного отца, ани вспльной матери, и для того межн ними не заходитъ ніяке сродство. Н. пр. А.

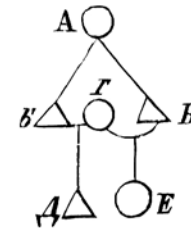

буль женатый съ Б, и съ нею сплодилъ Д и Е; а В буль женатый съ Г, и съ нею сплодилъ И и К. По певномъ часѣ умеръ А и умерла Г; а вдовецъ В

оженился съ вдовою Б, и съ нею сплодилъ двое дѣтей Ж и З. — Обое вдовцѣ спровадили по вѣчанію четверо дѣтей, именно: Д Е и И К, котори зовутся зведенята. — Д и Е суть обочно сродни, такъ само И и К; — но межн Д и Е съ одной, а И и К съ другой стороны не заходитъ ніяке сродство, Д може женитися съ И, а К може женитися съ Е. Зведенята однакожь суть сродни съ Ж и З, бо мають вспльного отца або вспльную мать, а именно Д и Е, суть съ Ж и З *uterini*, а И и К суть съ Ж и З *consanguinei*.

6. Межн двома особами може часомъ заходити двойке або и тройке сродство, на що при испытѣ предшлюбнѣмъ треба уважати, и если истинно найдется больше родѣвъ сродства, то треба отъ каждого о разрѣшеніе просити. Таки выпадки могутъ н. пр. случитися:

а) Если кто съ двома особами собѣ сродными дѣти сплодить:

Такъ: Г оженился съ Б, и малъ съ нею доньку Д; — но бнъ сплодилъ такожь съ В сестрою своей жены кромѣ супружества сына Е. — Въ слѣдствіе того суть одже Е и Д сродни одпобочно, бо мають того самого отца Г; — но ихъ матери были сестрами, про тое они такожь сродни по матери (*Geschwisterkinder*); межн Д и Е заходитъ про тое по отцу первый степень, а по матери второй степень сродства.

б) Если двѣ собѣ сродни особы въ супружествѣ чи кромѣ супружества дѣти сплодятъ:

Д и Е побралися за диспензою, и сплодили сына Ж; — той сынъ есть со всѣми членами прилежащего дерева многократно сродный. Д и Е суть его родичи, одже сродни въ первомъ степени простои линіи восходяцион, но кромѣ того есть ему зо стороны отца мать, а зо стороны матери отецъ сродникъ въ третѣмъ степени сягающѣмъ другого. Такъ само

Взоръ XX (до § 34)

Дерево Повиноватства. *Arbor affinitatis.*

1. Подъ повиноватствомъ (сватовствомъ, *affinitas, Schwägerschaft*), разумѣе право каноничне отношеніе одной особы до сродникѣвъ другой особы, съ которою тамта мала плотске (тѣлесне) сообщеніе. Законъ державный же разумѣе подъ повиноватствомъ связь, яка межн однимъ супругомъ и сродниками другого супруга заходитъ.*) Различіе состоитъ въ томъ, що право каноничне основуе повиноватство на тѣлесномъ сообщенію двухъ особъ, чи то въ супружествѣ, чи кромѣ супружества; — а право державне основуе повиноватство на законномъ супружествѣ, безъ взгляду, чи тѣлесне сообщеніе наступило чи нѣтъ.

2. Повиноватство есть двоюке: законне (*legitima*), которе повстало изъ законного тѣлесного сообщенія (*ehrbare Schwägerschaft, affinitas ex copula licita*), и незаконне (*illegitima*), которе повстало изъ незаконного тѣлесного сообщенія (*unehrbare Schwägerschaft, affinitas ex copula illicita*). Различаея дальше повиноватство по переджающе (*antecedens*) и послѣдующе (*subsequens*) ведля того, чи передъ заключеніемъ супружества существовало, чи ажъ потѣмъ остало затягнене.

3. Повиноватство обнимае зъ одной стороны тѣлку одну особу, именно законного супруга або того, кто съ инною особою незаконно смѣшался, а зъ другой стороны всѣхъ сродникѣвъ другого супруга.

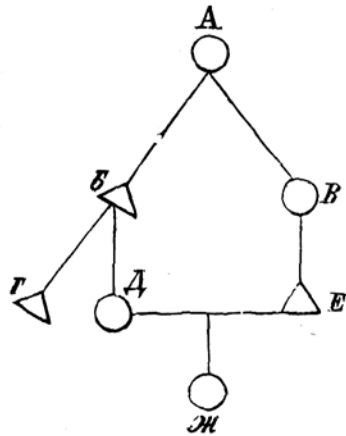
4. „*Affinitas non parit affinitatem*“, т. е. повиноватство одного супруга повстае тѣлку съ сродниками (*consanguinei*) другого супруга, не съ его повиноватыми.

5. Тѣлку черезъ сродство природне (*Blutverwandschaft*) одного супруга повстае для другого супруга связь повиноватства; одже не черезъ сродство духовне.

*) §. 40. Unter Familie werden die Stammeltern mit allen ihren Nachkommen verstanden. Die Verbindung zwischen diesen Personen wird Verwandtschaft; die Verbindung aber, welche zwischen einem Ehegatten und den Verwandten des anderen Ehegatten entsteht, die Schwägerschaft genannt.

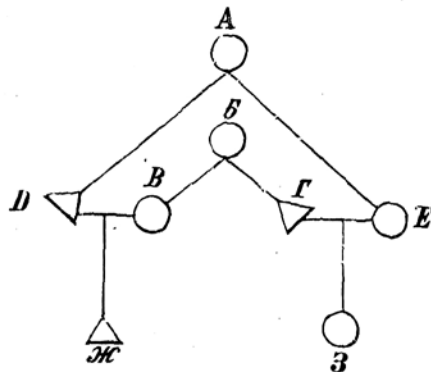
§. 41. Die Grade der Verwandtschaft zwischen zwei Personen sind nach der Zahl der Zeugungen, mittelst welcher in der geraden Linie eine derselben von der anderen, und in der Seitenlinie beide von ihrem nächsten gemeinschaftlichen Stamme abhängen, zu bestimmen. In welcher Linie und in welchem jemand mit dem einen Ehegatten verwandt ist, in eben der Linie und in eben dem Grade ist er mit dem anderen Ehegatten verschwägert. (Allg. bürg. Gesetzbuch.)

суть Б и В ему сродни въ вторѣмъ степени простон линіи восходячои, а кромѣ того есть ему Б зо стороны матери а В зо стороны отца сродный въ третѣмъ степени боцной линіи сягающѣмъ первого. Съ Г есть Ж сродный зо стороны отца въ вторѣмъ степени сягающѣмъ первого, а зо стороны матери въ третѣмъ степени сягающѣмъ второго. — Въ концѣ есть А съ Ж сродный въ третѣмъ степени линіи простон восходячои такъ зо стороны матери якъ и зо стороны отца.

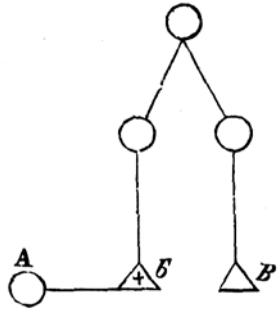
а) Если особы межн собою сродни, съ особами такожь межн собою сродными дѣти сплодятъ:

Братъ и сестра В и Г зъ семіи Б поженилися съ братомъ и сестрою Д и Е зъ родины А, и зъ тыхъ супружествъ походятъ дѣти Ж и З, котори суть бѣльшекратно сродни, бо такъ до родины А якъ и до родины Б стоятъ въ сродственныхъ отношеніяхъ. — Впрочемъ случаевъ бѣльшекратного сродства есть много, и тутъ не ма мѣсца ихъ вычисляти.

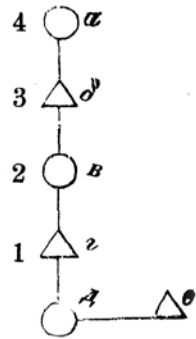
7. Коли до душпаствря прійдутъ два лица хотячи вѣнчатися, то не треба задоволитися тымъ, що они о ніякомъ сродствѣ не знаютъ; но треба составити собѣ дерево сродства обохъ сторонъ ажъ до четвертого степене, и въ томъ писати не буквы, но истинни имена, и ажъ коли по срѣвнанью съ метриками окаяея, що нема законной перепоны, приступити до дальшого урядованья. При поодинокихъ именахъ треба въ деревѣ сродства записовати такожь день рожденья, а при замужныхъ женщинахъ такожь ихъ имя фамиліине и имя суируга.

6. Повиноватство обчисляется ведля слѣдующаго правила: „Въ которой линіи и въ которой степени сродники одного супруга ему самому суть сродники, въ той самой линіи и въ томъ самомъ степени суть они другому супругу повиновати“.

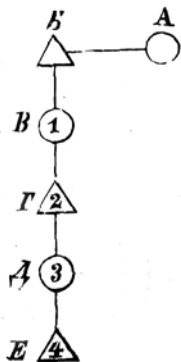
Составленіе дерева повиноватства есть дуже поединче: составляется найперше дерево сродства одной стороны, и ей дотычного сродника або сродницы, а съ тамтою стороною вяжеса чертою горизонтальною другу сторону съ нею тѣсно сообщившуся, н. пр.: А буль женатый съ Б, а по ей смерти хоче женитися съ В; — тутъ заходить межи А и В второй рѣвный степень повиноватства, бо межи помершою Б и жіючою В заходилъ другій рѣвный степень сродства.

Въ простои линіи восходячон:

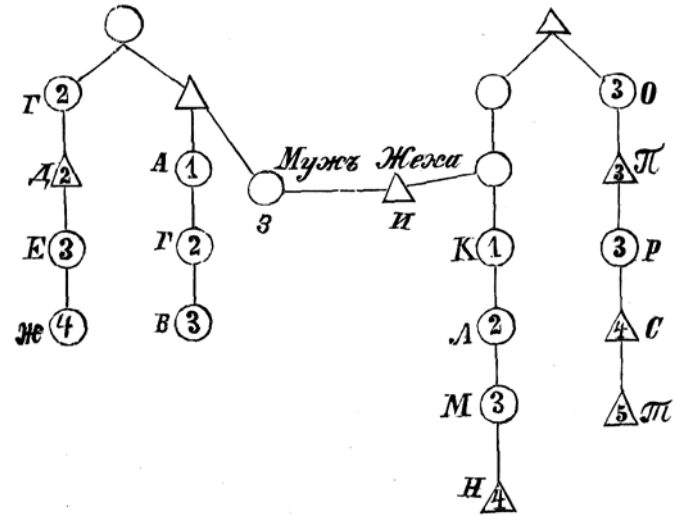
Жена е есть со всѣми сродниками своего мужа д въ той простои восходячон линіи повиновата въ означеныхъ степеняхъ.

Въ простои линіи низходячон:

Мужъ А есть повиноватый съ сродниками своей жены Б въ степеняхъ тамъ опредѣленыхъ.

Въ боковыхъ линіяхъ:

Мужъ З есть сродникамъ жены въ рядахъ К Н и О М въ боковой линіи повиноватый въ степеняхъ тамъ означеныхъ.

Жена И есть съ обома рядами А В и Г Ж сродниковъ своего мужа въ опредѣленыхъ тамъ степеняхъ повиновата. Но линіи К Н и О Т зъ одной стороны, и линіи А В и Г Ж зъ другой стороны не суть собѣ повиновати, бо „affinitas non parit affinitatem“.

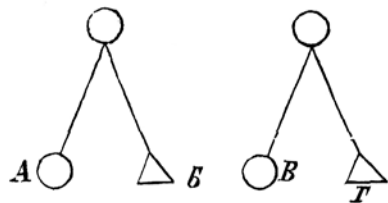
При опредѣленію степеней повиноватства въ нерѣвныхъ боковыхъ линіяхъ выражаеса такожь кромѣ степени дальше отдаленного и степени близшій н. пр. gradus quartus tangens secundum, и при томъ мѣродательный есть степень дальше отдаленный, такъ що при законномъ повиноватствѣ in gradu quinto tangente primum, vel secundum, vel tertium, vel quartum не ма ніякои перепоны супружеской. (Rescript. Apost. Pii P. V. „ad Romanum“ dtdo 28. Nov. 1566.)

7. Повиноватство есть перепоною уничтожающею въ слѣдующемъ объемѣ: а) Повиноватство зъ важнаго довершеного супружества (ex matrimonio consummato valido) въ простои линіи уничтожае супружество въ каждомъ возможномъ степени; б) повиноватство походяче зъ не позволеного сообщенія (ex matrimonio consummato valido), есть въ линіи боковой уничтожающею перепоною до 4. степени включно; г) повиноватство походяче зъ не позволеного сообщенія (ex copula illicita), есть такъ въ простои якъ и въ боковой линіи уничтожающею перепоною до второго степени включно; д) повиноватство походяче (ex matrimonio consummato sed invalido) изъ супружества довершеного но неваж-

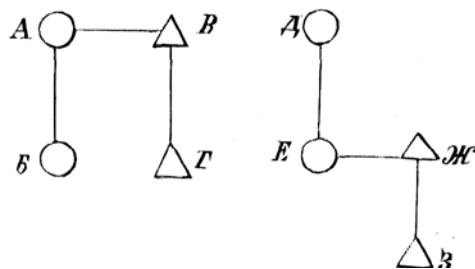
ного, становить такожь уничтожающу перепону до 4. степени включно, съ изнятiемъ, если супружество остало розвязане про немощъ (impotentia), або про потаємность (clandestinitas). Если заходила немощъ (impotentia), то не ма нiякого повиноватства, бо не ма основы повиноватства, то есть тѣлесного сообщенiя; а если супружество остало яко неважне узнане про потаємность, то заходить виравдѣ повиноватство, но тѣлько до другого степени такъ простои якъ и боцной линiи. е) Повиноватство послѣдующе не уничтожае супружество, но взбороняе грѣшиной сторонѣ просити о долгъ супружескiй ажъ до разрѣшенiя. (Pars incestuosa debitum conjugale petere nequit, donec dispensetur, tenetur vero praestare ad petitum conjugis alterius innocentis). ж) Мнимое повиноватство походяче зъ важныхъ заручинъ (ex sponsalibus validis) ограничene яко уничтожающа перепона на первый степень такъ простои якъ и боцной линiи. з) Мнимое повиноватство походяче изъ важнаго но недовершеного супружества (ex matrimonio valido sed nondum consummato) непозваляе женитися съ сродниками другой стороны ажъ до четвертого степени. и) мнимое повиноватство походяче изъ неважнаго и недовершеного супружества становить перепону до 4. степени включно, съ изнятiемъ если було неважне про недостатокъ согласiя.

8. Изъ засады, що повиноватство повстае тѣлько съ сродниками природными другого супруга, и що повиноватство не производить повиноватство случаются часомъ таки супружества, котори здаются бути противозаконными, а однакожь суть законни, про тое наводжу таки случаи:

1. Братъ и сестра (або два братя и двѣ сестры) зъ одной родины могутъ женитися съ сестрою и братомъ (або съ двома сестрами, братьями) зъ другой родины. Н. пр. В оженился съ Б, и довершилъ супружество; но мимо того може А съ Г женитися, бо Г есть въ слѣдствiе супружества своего брата В съ Б повиновата съ тою Б, но не съ еи братомъ А.

2. Родитель (отецъ або мати) и дитина (сынъ або донька) зъ одной родины могутъ женитися съ родителемъ (материю або отцемъ) и дитиною (донькою або сыномъ) зъ другой родины, або що въ прав-

номъ взглядѣ на одно выходитъ, отецъ одной родины женится съ донькою другой родины, а сынъ одной родины съ матерiю другой родины. Зъ того случая могутъ повстати слѣдующи супружества:

а) Отецъ и сынъ зъ одной родины женятся съ матерiю и донькою зъ другой родины по старшинѣ, отецъ съ матерiю а сынъ съ донькою. Соотвѣтно тому, чи они рѣвночесно женятся, чи отецъ скорше а сынъ пѣзнѣйше, або чи сынъ скорше а отецъ познѣйше женится, можна тiй случан въ звычайномъ житiю различно опредѣляти. Именно:

Если оба рѣвночесно женятся, можна казати: Отецъ може женитися съ матерiю невѣсты своего сына, — сынъ може брати доньку невѣсты своего отца; мати може пѣйти за отца жениха еи доньки, — а донька може пѣйти за сына жениха своей матери.

Если отецъ скорше якъ сынъ женится, то можна казати:

Сынъ (Б) може женитися съ свою зведеною сестрою (Stiefschwester), т. е. пасербицею (Г) своего отца (А); — донька (Г) може пѣйти за зведенюка (Б), т. е. пасерба своей матери (В).

Если сынъ скорше женится, то може отецъ женитися съ тещою своего сына, а мати пѣйти за тестя своей доньки.

б) Отецъ и донька зъ одной родины могутъ женитися съ матерiю и сыномъ зъ другой родины, при чѣмъ зновъ тiн сами случан съ отмѣною именъ, якъ пѣдъ а) приходять.

г) Отецъ зъ одной родины женится съ донькою зъ другой родины, а сынъ первого бере матеръ другой, н. пр. Е женится съ Ж, а Д съ З. О нихъ можна зновъ различно выразатися.

Если оба рѣвночесно женятся:

Отецъ може женитися съ донькою невѣсты своего сына (одже съ его пасербицею); — сынъ може женитися съ матерiю невѣсты своего отца (одже съ его тещою); — такъ само мати и донька взаимно.

Если отецъ скорше женится:

Сынъ може взяти тещу своего отца, а мати може пѣйти за пасерба своей доньки.

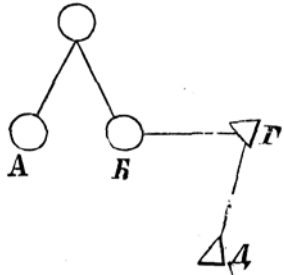
Если сынъ скорше женится:

Отецъ може взяти пасербицу своего сына, а донька може пѣйти за тестя своей матери.

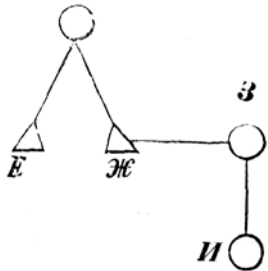
д) Отецъ зъ одной родины може женитися съ донькою зъ другой родины, а донька первой родины пѣйти за отца другой родины.

е) Мати зъ одной родины може пойти за сына зъ другой родины, а сынъ первой родины взяти матеръ другой родины. — Каждый зъ наведенныхъ подъ д) и е) случаевъ допускае перемѣны подобны тымъ, котори подъ г) остави наведены, при чемъ очевидно имена перемѣняются.

3. Братъ и сестра (два брата, двѣ сестры) зъ одной родины могутъ побратися съ однимъ родителемъ и одною дитиною зъ другой родины. Именно а) Два брата зъ одной родины могутъ поженитися съ матерію и донькою зъ другой родины, або иначе сказати: Братъ А бере пасербицу Д своего брата Б, а братъ Б бере тещу своего брата А. — б) Двѣ сестры зъ одной родины идутъ за отца

и сына зъ другой родины, тогда:

сестра Е бере пасерба И своей сестры Ж, а сестра Ж иде за тещя З своей сестры Е. — г) Братъ и сестра зъ одной родины могутъ побратися съ матерію и сыномъ зъ другой родины. — д) Сестра и братъ зъ одной родины могутъ побратися съ отцемъ и донькою другой родины.

4. Отчимъ може взяти вдову своего пасерба, а мачоха може пойти за вдовца своей пасербицы, очевидно, если не заходитъ яке сродство.

5. Оденъ мужчина може постепенно (successive) взяти двѣ вдовы, которыхъ супруги були брата, а одна женьщина може постепенно пойти за двухъ вдовцевъ, которыхъ жены були сестры.

6. Вдовецъ може женитися съ вдовою по братѣ своей усопшон жены, а вдова може пойти за швагра (шуриня, Schwestersmann, sororius) своего первого мужа. — То суть случаи, котори частѣйше могутъ случитися.

9. Въ кѣнци наводжу частѣйше приходящи назвиска сродникѣвъ и повиноватыхъ въ языкахъ у насъ употребляныхъ:

I. Сродники, consanguinei, Verwandte, krewniacy.

А) Проста линия восходяча, linea recta ascendens:

1. Степень: Отецъ и мати, pater et mater, Vater und Mutter, ojciec i matka.
2. " Дѣдъ и баба, avus et avia, Grossvater und Grossmutter, dziad i babka.

3. Степень: Прадѣдъ и прабаба, proavus et proavia, Urgrossvater und Urgrossmutter, pradziad i prababka.
4. " Прапрадѣдъ и прапрабаба, abavus et abavia, Ururgrossvater und Ururgrossmutter, prapradziad i praprababka.

Б) Проста линия низходяща, linea recta descendens.

1. Степень: Сынъ и донька, filius et filia, Sohn und Tochter, syn i córka.
2. " Внукъ и внучка, nepos et neptis, Enkel und Enkelin, wnuk i wnuczka.
3. " Правнукъ и правнучка, pronepos et proneptis, Urenkel und Urenkelin, prawnuk i prawnuczka.
4. " Праправнукъ и праправнучка, abnepos et abneptis, Ururenkel und Ururenkelin, praprawnuk i praprawnuczka.

В) Боchnи линии восходящи.

1. Степень: Братъ и сестра, frater et soror, Bruder und Schwester (= Geschwister), brat i siostra.
2. " Стрый и тета, patruus et amita, des Vaters Bruder (Onkel) und Schwester (Tante), stryj i stryjenka.

Вуй и тета, avunculus et matertera, der Mutter Bruder (Oheim) und Schwester (Tante), wuj i ciocka.

Дѣти двухъ братьей, або стрыечни брата и сестры, patruales et amitinae, die Kinder zweier Brüder (auch Geschwisterkinder), brat stryjeczny i siostra stryjeczna.

Дѣти двухъ сестръ, брата и сестры вучени, consobrini, die Kinder zweier Schwestern (auch Geschwisterkinder), dzieci dwóch siostr, bracia wujeczni i siostry wujeczne albo cioteczne.

3. " (Тутъ, якъ и въ слѣдующѣмъ наводжу тѣлько тыхъ сродникѣвъ, котори мають особни имена, бо впрочѣмъ указуе ихъ дерево сродства)

Прастрый и пратета, patruus magnus et amita magna, Grossonkel und Grosstante, brat dziada i siostra dziada.

Правуй и пратета, avunculus magnus et matertera magna, Bruder der Grossmutter (Grossoheim) und Schwester der Grossmutter (Grosstante), brat babki i siostra babki.

Прочи не мають особного имени, про тое ихъ не наводжу.

4. " Прапрастрый и прапратета, propatruus et proamita, Bruder des Urgrossvaters und Schwester des Urgrossvaters; brat pradziada i siostra pradziada.

Праправуй и прапратета, proavunculus et pro-matertera, Bruder der Urgrossmutter und Schwester der Urgrossmutter, brat prababki i siostra prababki

Д) Бочни линіи низходящи.

Тутъ приходятъ только слѣдующи особливи имена:
Братанецъ и братаниця, fratris filius et filia, der Bruders-
sohn, Neffe, Bruderstochter, bratanek i bratanka, kuzyn i kuzynka.

Сестрѣнецъ и сестрѣниця, sororis filius et filia, Schwester-
sohn und Schwesterstochter, siostrzeniec i siostrzenica.

II. Повиновати, affines, Verschwägerte, powinowaci.

Отчимъ, vitricus, Stiefvater, ojczym;

мачоха, noverca, Stiefmutter, macocha;

пасербъ (пасынокъ), privignus, Stiefsohn, pasierb;

пасербиця, privigna, Stieftochter, pasierbica;

тестъ (отецъ жены) и свекоръ (отецъ мужа), socer, Schwie-
gervater, teść, świekier;

теща (мати жены) и свекроха (мати мужа), socrus,
Schwiegermutter, teściowa, świekra;

зять, gener, Schwiegersohn, zięć;

невѣства (сынова), nurus, Schwiegertochter, synowa;

шуринъ (швагеръ-мужъ сестры), sororius, Schwager, Schwe-
stermann, szwagier, siostrzan;

братова (брата жена), fratria, Schwägerin, Brudersfrau, żona
brata, bratowa;

дѣверъ (братъ мужа), levir, des Mannes Bruder, brat męża;
свѣсть (сестра мужа), glos, des Mannes Schwester, siostra
męża;

зовиця (сестра жены), soror uxoris, des Weibes Schwester,
siostra żony;

братъ жены, uxorius, des Weibes Bruder, brat żony;

мужи двоухъ сестръ, congeneri, zweier Schwestern Männer,
mężowie dwóch sióstr;

жены двоухъ братей, janitrices, zweier Brüder Eheweiber,
żony dwóch braci.

Ини повиновати не мають особныхъ названій, и озна-
чаются отвѣтнымъ складомъ назвискъ повиноватства и
сродства.

Взоры XXI изъ курренды Львовской Консистеріи (до § 36)

Формуляры прошеній о диспензу ошъ преияшствій супру-
жескихъ.

I.**Прошенія до Митрополитального Ординаріята.****а) ex causis honestis.**

Всесвѣтлый и Высокопреосвященный Митро-
политальный Ординаріяте!

Смиренно пѣдписаніи желаютъ законное супружество
межи собою заключити, но вознамѣреному ихъ супручеству

подвѣйне препятствіе сродства одно въ III. рѣвнѣмъ степени
а друге въ IV. рѣвнѣмъ степени стоитъ на завадѣ; ибо, якъ
прилучени два дерева сродства выказуютъ, дѣдъ пѣдписаного
жениха по матери Петръ Баранъ и бабка пѣдписаной невѣсты
по отци Марія Сеникъ уроджена были собѣ рѣдными, и
дѣтьми Іоана Баранъ хотяи не одной матери; также прадѣдъ
жениха по матери Павло Лысь и прабабка невѣсты по отци
Анна Сеникъ уроджена Лысь были собѣ рѣдни, и дѣтьми
Василія Лысь.

Протое пѣдписаніи принужденни суть просити, да изво-
литъ Всесвѣтлый и Высокопреосвященный Митрополиталь-
ный Ординаріяте потребное розрѣшеніе отъ препятствій
сего подвѣйного сродства имъ всемилостиво удѣлити, дабы
имъ свободно было законное супружество заключити.

Для попертя сего прошенія приводятъ пѣдписаніи слѣ-
дующіи важни и истинно заходящія причины:

1. Пѣдписана невѣста осиротѣла уже передъ 20 лѣты
по ѣтци, который только зъ ремѣсла яко швецъ жилъ, не мае
жадного вѣна, утримуючи ся зо службы; а женихъ Петръ
Гукъ готовъ ю и безъ вѣна за жену взяти.

2. Пѣдписана есть дѣвицевъ уже 26 лѣтъ жизни совер-
шившевъ; и мимо, же ся завѣгдаи норовственно и учтиво
заховувала, и заховуе доси, еще не мала жадного жениха.

Н., дня . . . .

Петръ Гукъ,
женихъ.
Анна Сеникъ,
невѣста.

b) ex causa diffamante.

Всесвѣтлый и Высокопреосвященный Митро-
политальный Ординаріяте!

Смиренно пѣдписаніи желаютъ законное супружество
межи собою заключити, но вознамѣреному ихъ супручеству
препятствіе повиноватства въ II. рѣвнѣмъ степени стоитъ на
завадѣ, ибо ведля прилученного дерева повиноватства помер-
шій мужъ невѣсты былъ стрыечнымъ братомъ жениха.

Про тое пѣдписаніи просятъ умильно, да изволитъ Все-
свѣтлый и Высокопреосвященный Митрополитальный Орди-
наріяте имъ потребное розрѣшеніе отъ препятствія повино-
ватства въ II. рѣвнѣмъ степени всемилостиво удѣлити, дабы
законное супружество могли заключити.

Ко ласкавому увзглядненію най послужатъ слѣдующіи
причины:

1. Пѣдписана невѣста по смерти мужа Николая Сухъ,
господаря тутейшого передъ двома лѣты наступившій зѣ-
стала съ трома дрѣбными дѣтьми съ тымъ мужемъ сподже-
ными, ято то Петромъ 4 лѣта, Анною 2 лѣта и Антономъ
1/2 р. мающими.

2. Понеже підписана не могла сама господарства на тїи дѣти по отци спавшого зъ 10 морговъ поля складаючого ся провадити и дѣти годовати, взяла въ дѣмъ ко помощи въ тѣмъ стрычного брата помершого своего мужа Іоана Стець, выслуженого война, а теперѣшного жениха. Бѣльше якъ рѣкъ господарилсьмо разомъ и жилисьмо безгрѣшно; по потѣмъ бѣльше полюбившися, уведени похотею при молодыхъ лѣтахъ допустилисьмо грѣха тѣлесного безъ намѣренія, тымъ легче розрѣшеніе отъ пренятствія супружеского позыскати, и сплодилисьмо дитину Марію передъ двома мѣсяцами уродившюся.

Понеже подписана невѣста безъ мужа и господаря обѣитися не може, а теперь знеславлена на инного мужа надѣйтися не може, а Іоанъ Стець и добре веде господарство и о дѣти ся старае, и абы сдѣлана намис облазнь устала, а дитина невинна нами безбрачно сплоджена не терѣла неславы, але могла быти послѣдующимъ нашимъ супружествомъ узаконена, просимъ о ласкавое помилованье и удѣленіе намъ потребного розрѣшенія, а еслибы то Всесвѣтлому и Высокопреосвященному Митроп. Ординаріятюви про недостаючіи теперъ власти не возможно было, о ласкавое предложеніе прилежащего прошенія въ латиньскѣмъ въ тѣй цѣли выготованого до св. Апостольского Престола.

С., дня...

Іоанъ Стець,
женихъ.
Софія Куширь,
уроджена Рыбакъ,
невѣста.

II.

Прошенія о диспензу, in casu publico pro foro externo.

a) in forma communi.

Beatissime Pater!

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae pro parte devotorum oratorum Petri Rybak, Dioecesis r. g. c. Premisliensis, et Catharinae Marczak, Archi-Dioeceseos r. g. c. Leopoliensis ex oppido N. (qui graeco-catholicae fidei cultores existunt et in sancta catholica Ecclesia vivunt, in eademque vivere ac mori intendunt), quod cum dicta oratrix dotem habeat minus competentem juxta status sui conditionem, cum qua virum sibi non consanguineum paris conditionis, cui nubere possit, invenire nequeat, dictus orator cum dicta dote minus competente oratricem in uxorem ducere intendat. Sed quia (juxta schema reverenter advolutum) secundo gradu aequali a communi stipite proveniente conjuncti sunt, desiderium suum ex hac parte adimplere non possunt. Ideo

supplicant, quatenus dignetur cum ipsis, ut impedimento hoc non obstante matrimonium inter se publice servata forma Concilii Tridentini contrahere, ac in eo postmodum remanere libere ac licite valeant, dispensare. Pro qua gratia gratias maximas aget ea, qua par est, reverentia et devotione Sanctitati Vestrae submississimus.

N., die 30. Julii 1864.

N. N.,
parochus loci.

b) in forma pauperum.

α) Beatissime Pater!

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae pro parte oratorum Michaëlis Durbak, Archidioeceseos r. g. c. Leopoliensis et Catharinae Winnicka Dioeceseos r. g. c. Premisliensis, e pago N., quod dicti oratores graeco-catholicae fidei cultores, vere pauperes et miserabiles et labore suo et industria tantum viventes, conscii se in secundo consanguinitatis gradu a communi stipite proveniente, prouti ex adnexo % schemate rite formato elucet, conjunctas esse, se invicem, non quidem data opera, ut crimine admissio Sedem apostolicam ad misericordiam et gratiam erga ipsos faciliorem redderent sed solum vesana libidine victi carnaliter cognoverint, prolemque susceperint.

Cum autem, Sanctissime Pater, nisi matrimonium inter dictos oratores contrahatur, dicta mulier diffamata inuptaque et proles illegitima remaneret, graviaque inde scandala orirentur: cupiunt supradicti oratores matrimonialiter copulari. Sed quia obstante impedimento ejusmodi desiderium suum hac in parte adimplere non possunt absque Sedis Apostolicae dispensatione, ideo supplicant, quatenus dignetur cum ipsis, ut impedimento hoc non obstante matrimonium inter se publice, servata forma Concilii Tridentini contrahere, ac in eo postmodum remanere libere ac licite valeant, dispensare. Pro qua gratia... якъ выше.

β) Beatissime Pater!

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae, quod Joannes N. annum trigesimum agens, et Anna N. annos viginti quinque nata, Archidioeceseos Leopoliensis r. g. c. et parochiani mei, orthodoxae fidei cultores, invicem cupiunt matrimonialiter conjungi. At vero cum secundo consanguinitatis gradu lineae transversae aequalis sunt juncti, uti ex reverenter advoluto % schemate colligitur, hoc desiderium eorum absque Sedis Apostolicae dispensatione adimpleri non potest. Causae autem sunt sequentes:

1. Oratores, non quidem sub spe facilitandi dispensationem, adeo familiariter inter se conversati sunt, ut inde orta sit suspicio licet falsa, quod se carnaliter cognoverint. Unde merito timendum, quod oratrix, nisi matrimonium inter eos contrahatur, graviter diffamata et inupta remanebit.

2. Oratrix praeterea dotem habet minus competentem, siquidem cum fratre et aliis duabus sororibus parvum possideat praedium aere alieno nimis obrutum, ut vix sortem 100 florenorum ex eo percipere possit. Orator autem praedium satis amplum possidet eamque cum dote illa minus competenti ducere intendit.

3. Oratrix cum sit superadulta, virum paris conditionis, cui nubere possit, haecenus non invenit.

Unde humillime per me supplicat: ut Sanctitas Vestra iisdem, qui vere pauperes sunt et miserabiles et de suo manuum labore et industria tantum vivunt, gratiam dispensationis in praedicto impedimento clementissime largiri dignetur. Pro qua gratia gratias maximas aget.... акъ выше.

с) Прошение in forma communi до Датарии о диспензу in matrimonio contracto.

Beatissime Pater!

Joannes N. homo plebejas Archidioeceseos Leopoliensis r. g. c. vesana libidine victus impraegnavit duas sorores, et ignarus impedimenti, de quo nihil unquam audivit, cum una illarum, Maria, optima fide post factas consuetas denunciations in facie Ecclesiae contraxit matrimonium. Cum autem ex communi rumore post editos ab utraque foetus factum sit notorium, de matrimonii nullitate admoniti separati quidem fuerunt, tamen saepius convenientes plures interea proles ingenuerunt. Cumque sperari non possit, eos continenter victuros esse, simulque concurrat periculum perversionis a fide inter haereticos, in quorum terris ob timorem gravis poenae temporalis profugi de facto morantur: ideo facti vere poenitentes et contriti, simulque prompti ad conferendum se in regionem longinquam, ubi nulla haberi poterit ejusdem facti notitia, Sanctitati Vestrae in visceribus Jesu Christi humillime supplicant pro benigna dispensatione manendi in matrimonio bona fide contracto cum prolium legitimatione. Quam gratiam Deus etc...

(зъ верха „Ad summum Pontificem Roman“.)

III.

Прогенія о диспензу in casu occulto pro foro interno:

(Forma dirigendi literas supplices ad Poenitentiarium Rom. ad revalidandas dispensationis literas, ob copulam incestuosam reticitam nullas.)

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Domino

S. R. E. Cardinali majori Poenitentiaro!

a) Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Exponitur humillime Eminentiae Vestrae, quod Titius et Caja, orthodoxae fidei cultores et Archidioeceseos Leopoliensis

r. g. c. matrimonium invicem contrahere cupiunt. At vero cum secundo affinitatis gradu lineae transversa eaequalisse attingant, hoc desiderium absque S. Sedis dispensatione adimplere non possunt. Unde cum adsit periculum perversionis a fide, nec non oratrix sit superadulta locusque angustus, dispensationem super dicto impedimento in Dataria Apostolica obtinuerunt: sed reticita est copula incestuosa inter oratores non quidem sub spe facilitandi dispensationem, sed impellente libidine habita. Unde oratores, qui vere sunt pauperes et miserabiles et de manuum suarum labore et industria tantum vivunt, per me humiliter supplicant, ut Eminentia Vestra praefatas dispensationis literas ob copulam reticitam nullas revalidare dignetur ad effectum, ut dicti oratores licite ac valide matrimonium contrahere in eoque permanere valeant. Pro qua gratia etc.

Eminentiae Vestrae.

b) Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Exponitur humillime Eminentiae Vestrae pro parte oratorum Titii et Cajae laicorum, quod matrimonium contrahere intendant, sed quod Titius conjugatus Cajam, vivente adhuc uxore sua Sempronia, carnaliter cognoverit copula perfecta, sibi invicem fidem dederint de matrimonio inter se contrahendo, si Sempronia uxor Titii praemoreretur, quae etiam veneno per Titium propinato praemortua est. Cum autem ex praemissis impedimentum criminis sit exortum, et exinde matrimonium nec licite nec valide contrahere possint: supplicant oratores pro gratia dispensationis super isto impedimento criminis, quo non obstante publice servata Concilii Tridentini forma matrimonium inter se contrahere, et in eo postmodum licite ac libere remanere valeant prolemque legitimam decernendo, quia impedimentum omnino occultum et urgeat perseverantia in peccato, quia etiam scandalum grave, si matrimonio legitimo copulari nequeant. Quare pro conscientiae suae quiete, de praemissis summe dolentes, Eminentiae Vestrae humiliter supplicant, ut super his de opportuno remedio auctoritate apostolica providere dignetur.

Dignetur Eminentia Vestra responsum dirigere (Leopolim) ad me infra scriptum.

N. die . . .

N. N.,
Confessarius.

c) Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Exponitur humillime Eminentiae Vestrae pro parte oratorum Tullii et Flaviae, quod matrimonium contrahere intendant. Sed Tullius jam carnaliter cognovit sororem Flaviae, quae paulo post mortua est. Cum ex hoc impedimentum affinitatis gradus primi lineae transversae ex copula illicita exurgat, Tullius humillime

supplicat pro gratia dispensationis hujus affinitatis, ut matrimonium valide et licite contrahere possit, quia impedimentum omnino occultum et Flavia ab ipso Tullio impraegnata est, sed absque intentione dispensationem facilius obtinendi, cum impedimentum hoc adesse prorsus ignoraverit; urget perseverantia in peccato et grave scandalum, si matrimonio legitimo copulari nequeant. Quare pro conscientiae suae quiete, de praemissis summe dolens Eminentiae Vestrae humiliter supplicat, ut super his de opportuno remedio auctoritate apostolica providere dignetur.

Dignetur Eminentia Vestra (наводится имя мѣстности душпаствыря или сновѣдника) ad me infra scriptum...

Взоръ XXII (до § 37)

Прошеніе о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ.

Такое прошеніе пишется такъ само, какъ и до властей церковныхъ, съ тымъ различіемъ, що наводится отвѣтти законы державни, котори дотычну перепону супружеску постановляютъ; про тое уважаю излишнымъ форму такого прошенія наводити.

Взоръ XXIII (до § 39)

Край: Галиція.
Ц. к. Староство:

Епархія:
Деканатъ:
Парохія:

Свѣдоцтво оповѣдей.

Изъ книги оповѣдей томъ . . . к . . . сямъ урядово посвѣдаеся, що оповѣди слѣдующихъ жениховъ въ здѣшной парохіальной Церкви . . . разъ, именно дня . . . были голошени, и ніяка перепона супружеска не показалася.

ЖЕНИХЪ					НЕВѢСТА				
Мѣсе мѣсяца	Имя, званіе, мѣсе рожденья родичи	Религія	Станъ	Вѣкъ	Мѣсе мѣсяца	Имя, званіе, мѣсе рожденья родичи	Религія	Станъ	Вѣкъ

Дано въ Н., дня . . . . .

Печ.

Підпись:

Подобный есть и формуляръ свѣдоцтва вѣнчанія.

Взоръ XXIV (до § 51)

Прошеніе о платню дефиціента.

Всесв. М. Консисторіо!

Отъ двоухъ лѣтъ терпять см. подп. на (описати недугу) въ слѣдствіе чого дуже часто при исполненію своихъ должностей зъ нѣгъ упадае, що для него есть тымъ прикрѣпше, що бнѣ, доки булъ здоровъ, щиро и совѣстно любилъ працювати въ виноградѣ Христовѣмъ.

Всяки лѣки оказались до теперь безкорыстными, и для свѣдоцтва лѣкарского ./. не ма надѣи, щобы бнѣ скоро до здоровья прійшошь; а понеже онъ въ тую слабость попалъ въ часѣ своей службы, и не мае ніякихъ средствъ до удержанья, про тое смиренно просить о выробленье ему платни дефиціента. Н., дня . . .

Взоръ XXV (до § 53)

Инвентарь.

Отъ намѣренія подати тутъ формуляръ инвентаря виджуся сноводованымъ отступити, понеже въ томъ взглядѣ существуютъ въ поодинокихъ провинціяхъ австрійскихъ различни приписы, и думаю, що для нашихъ Епархій такови формуляры въ Перемышли и во Львовѣ можна получитьи.

Взоръ XXVI (до § 53)

Грамота фундаційна (Stiftsbrief).

Іоанъ Н., господарь въ Н. записалъ въ своемъ завѣщанью зъ дня . . . Церкви парохіальной въ Н. 200 зол. а. в. подъ тымъ условіемъ, щобы „за его душу и за души мои супруги Анны, и дѣтей Н. Н. въ Церкви въ Н., що рочно двѣ св. літургій съ нарастасомъ, а именно по праждникахъ Пасхи и Сошествія св. Духа отпралялися. Тѣи гроши належить зложити въ щадници въ Н. а изъ отсотковъ мае получитьи за одно богослуженіе священникъ 3 зол. 80 кр., дякъ 60 кр., паламаръ 25 кр. а за свѣтло 35 кр.“ По распорядженью завѣщателя о стали наведены гроши въ щадници въ Н. зложени, и взглядна книжочка ч . . . въ касѣ церковной схоронена, и підписаный пріймае въ своемъ и своихъ наслѣдниковъ имени должность

за отсотки реченыхъ 200 зол. щорочно двѣ бож. літургій съ нарастасомъ отиравати, и зъ тыхже отсотковъ за кожде богослуженіе дякови по 60 кр., паламарю по 25 кр. а за свѣтло по 35 кр. давати, — а при тѣмъ ведля существующихъ цѣсарскихъ законѣвъ выразно и именно застерегае собѣ, щобы ему припадаючу за тѣн богослуженія квоту отъ конгруи николи и подѣ ніякимъ условіемъ не оттѣгано, — и примѣчае, що если бы обстоятельства змѣнились, удасться до церковной власти о отвѣтне стягненье тыхъ фундованыхъ богослуженій.

На подтверженье сего мѣй власноручный подѣпись въ притомности двохъ подѣписаныхъ свѣдковъ и печать парохіальна.

Н., дня . . . . Слѣдуютъ подѣписы.

Посемъ примѣчаея, що тую грамоту составлено въ трехъ примѣрникахъ, зъ которои одну послано до ц. к. Намѣстничества, другу до Консисторіи, а трета остае въ архивѣ парохіальномъ.

Въ кѣнци слѣдуе Ординаріатске затверженье.

Взоръ XXVII (до § 53)

Прошеніе о стягненье Службъ.

Всесв. Консисторіо!

При здѣшной парохіи существуетъ отъ 50 лѣтъ по бл. п. Н. Н. фундація на 40 літургій, которыхъ отирава мала по воли фундатора ведля грамоты фундаційной зъ дня . . . . оплачатися зъ доходѣвъ грунта въ Н. подѣ ч. к. . . . положеного, который бл. п. фундаторъ на тую цѣль записаль. Черезъ 50 лѣтъ було истинно можливе приняте въ той окрестности стипендіумъ за згадане число літургій оплатити, но минушого года була тутъ велика вода, котора часть того грунта знищила, такъ що теперь зъ цѣлого того грунта найбільше 15 зол. рочного дохода мати можна. Понеже зъ той малои суммы ани найменьше стипендіумъ за 40 службъ божихъ оплатити не можна, для того просить см. подѣ. по змыслу законѣвъ церковныхъ особливо письма П. Венедикта XIV. de Synodo dioeclesana, lib. 13. cap. 25., щобы Вс. К. тую справу изслѣдовати и речене число літургій соотвѣтно приходамъ стягнути благоволила.

Н., дня . . . .

Взоръ XXVIII (до § 57)

Записникъ дѣйствъ.

Рокъ		Отъ кого	Предметъ	Що на тое здѣлано	Мѣсяць . . .	
Число текуще	Прійшло дня				День залаго-аженья	Отдѣль регистрат.
1.	25./1.	Урядъ деканальный въ Н. зъ дня 20. Сѣчня с. р. ч. 25.	Присылае куренду Консист. зъ дня 2. Сѣчня с. р. ч. 4945 о ассекураціи Церквей.	Вытагъ куренды отписано до книги распорядженій и туюжь одослано до парохіи Н.	30./1.	1.
2.	2./11.	Ц. к. Староство Саноцке зъ дня 26./I. с. р. ч. 520.	Просить о выданье свѣдоцтва нравственности для Н. Н. обвиненого о побитье	Выдано свѣдоцтво, що Н. Н. всегда честно и тверезо заховался	4./II.	V.

Взоръ XXIX (до § 57)

Записникъ почтовый.

Р о к ъ . . . . .

Число текуще	Число урядове	И м я а д р е с с а т а	П о т в е р ж е н ь е п о л у ч е н ь я
2.	15.	До Хвального ц. к. Старо- ства въ Лиску	Isak Wolf, Post-Expeditor

Взоръ XXX (до § 57)

Записникъ Литургій.

Р о к ъ . . . . .

Число текуще	День принеса	И м я д а т е л я	Н а м ѣ р е н ь е	И л ь - к о с т ь		День отправы	П р и м ѣ ч а - н ь е
				зол.	кр.		
1	2./I.	Даніилъ Куцъ	О усопшихъ родичахъ Іо- аннѣ и Аннѣ	2	50	10./I.	
2	3./I.	Григорій Бандровичъ	На всякое прошеніе	1	—	11./I.	
3	3./I.	Илія М.	О болѣзну- ющѣмъ Григорію	2	—		Отступлено О. Н. Н. въ Н.

ПРОПОВІДІ І СТАТТІ,
НАДРУКОВАНІ В ЧАСОПИСІ
«РУСКІЙ СІОНЬ»

Д-р'ю Ю. Пелешъ

ЛІТУРГИЧНИ ПРОПОВІДИ
(Рускій Сіонъ 1872)

ВОЗНЕСЕНІЕ ГОСПОДНЕ.

(Д-р'ю Ю. Пелешъ).

I. Жертва крестна.

Кождому чоловікові вроджене єсть чувство вдячності къ тымъ, ѳтъ котрыхъ ѳнъ щось добраго въ своемъ житію получає, кождый чоловікъ чує въ собѣ внутрений голосъ, котрый го напминає, щобы старался ѳтвдячнися за отримани добродѣяства, а если того дѣломъ не може зробити, хоть показаль добру волю и вдячне сердце. Тое переконанье єсть такъ сильне и такъ загальне, що кождый носитъ го въ своей груди, и єь презрѣніємъ поглядає на такого чоловіка, котрый показуєся невдячнымъ ко своимъ добродѣямъ. Саме то слово „невдячнѳсть“ носить на собѣ цѣху дуже пѳдлого характера, ѳтъ котрого кождый сторонить, и по возможности стережєся. Вроджене одже єсть чоловікови чувство вдячності къ своимъ земскимъ добродѣямъ; но не меньше оно побуждає чоловіка такожь до вдячності къ Богу, ѳтъ котрого на кождѳмъ кроку многи добродѣяства отримує. Чоловікъ чує и пзнає, що Богъ не тѳлько го сотвориль, але го такожь отримує, и все потрѣбне му удѣляє, а зъ того родится въ немъ желанье за тѳи несчислени добродѣяства Богу вдячнымъ оказатися. Но якже може слабый чоловікъ показати свою вдячнѳсть ко Богу? Богу не може вынадгородити за его дары, бо найперше чоловікъ самъ зъ себе ничого не має, тѳлько все ѳтъ Бога; а потѳмъ Богъ яко найсовершенѣйшеє существо все має въ найвысшой степени, и ничого больше не потрѣбує. Одже чоловікъ може тѳлько показати, що ѳнъ радъ бы Богу ѳтвдячнися; а тое

рѳбитъ двоякимъ способомъ молитвою и жертвою. Въ молитвѣ отверає чоловікъ свое сердце передъ Богомъ, и высказує му не тѳлько свои потребности, але и свою вдячнѳсть, и величає Бога за Его премноги ласки. Но чоловікъ не задовольняєся еще тымъ внутреннимъ, душевнымъ величаньемъ Бога; таке єсть усопособленье чоловіка, що радъ бы тое, що въ сердци чує, и виѣпно показати. Не задовольняєся тымъ, що приносить Богу свою душу; его внутренне чувство вдячності принуждає го, щобы и тѣломъ показаль свою вдячнѳсть ко Богу. Чоловікъ знає, що не тѳлько душевни дары походятъ ѳтъ Бога, але и все рѣчи, котри въ житію своемъ уживає, для того, якъ въ молитвѣ приносятъ Богу жертву зъ дарѳвъ душевныхъ, такъ радбы и зъ дарѳвъ тѣлесныхъ щось Богу принести; и зъ ѳтти повстали зъ самого початку свѣта жертвы. (ѳфѣры) Вже Каниъ и Авель приносятъ Богу на жертву части зъ своихъ плодѳвъ, одєнь зъ овочєй земныхъ а другій зо стада своего. Пѳзвѣйше коли Богъ покараль родъ людскій потопомъ, и тѳлько праведного Ноя выбавиль, тойже Ное принѣєъ Богу жертву, щобы подяковати Богу за его особлившу ласку. И ѳтъ часѳвъ Ноя приносили его потомки жертву Богу, хотяя що разъ бѳльше тратили понятіє правдивого Бога, для того и ихъ жертвы ставалися бѳльше поверхними обрядами безъ внутренней вартости. Томужь коли Богъ зъ помежи всехъ людей выбраль Авраама на отца великого народа въ котрѳмъ вѣра въ правдивого Бога мала задержатися, приписаль самъ Богъ черезъ Пророка Мойсея, яки жертвы мають Иераилтяне приносити, и въ якѳмъ намѣренію тое має дѣятися. Богъ сказаль много разъ, що не має нѣякого уподобаня въ такихъ жертвахъ, котри чоловікъ приносить тѳлько для звычайю; но жєлає щобы они були получени єь сердцемъ правдиво пѳбожнимъ. Веюди одже и по все часы были жертвы; такъ що не ма и небуло такого народа, котрый бы не поклонялся якомусъ хоть неправдивому богу, и не приносиль му жертвы. Коли одже Хрѣстосъ прѣйшоль на свѣтъ щобы насъ откупити, и научити насъ вѣру въ единого, истинного Бога, и постановиль Церковь, котрой далъ власть и приказъ зрѳбити вѣрныхъ своихъ участниками откупленья, постановиль такожь жертву, и то жертву совершену, бо въ ней самъ Спаситель Богу Отцу приносится. Тая жертва новозавѣтна называєся звычайно Литургія або Служба божа, и якъ зъ науки вѣры знаєте, єсть непрестанна жертва нового завѣта, въ котрой Господъ нашъ Исусъ Хрѣстосъ пѳдъ видами хлѣба и вина приносится руками священниками безкровнымъ способомъ своему небесному Отцу такъ само, якъ колєсь на крестѣ крова-

вымъ способомъ пожертвовалоя.“ Жертва нового савѣта есть одже памятка на кроваву жертву Іисуса Хріста, т. е. на смерть Спасителя, котру Онъ за насъ на крестѣ перетерпѣлъ, для того передъ всѣмъ треба намъ застановитися надъ крестною жертвою Іисуса Хріста.

Передъ всѣмъ насуваея тутъ пытанье, для чого Хрістосъ такъ страшни муки піднялъ на себе, що ажъ крестну смерть перетерпѣлъ? На тое отповѣдає наша свята вѣра, що то сталося для нашого спасенія. Знаемо що Богъ сотворилъ чоловіка найсчастлившимъ, и одарилъ го всеѣмъ, що му тѣлько було потрібно. Далъ му быстрый розумъ, котрымъ мѣгъ все пізнати, и добру волю, котра николи не спротивлялася розумови, але всегда тое хотѣла, що розумъ за добре узналъ. Богъ далъ кромѣ того чоловікови ласку освячаючу, котра го робила Богу милымъ и пріятнымъ. Кромѣ того поставилъ Богъ першихъ людей въ рай, т. е. краснѣмъ мѣсци, въ котрѣмъ безъ найменьшого труда находили все. що имъ до житья было потрібне; они були вѣлики отъ всеѣхъ терпѣній слабостей и трудѣвъ, и мали всегда жити; смерти не були підвержени. Такій счастливый былъ першій чоловікъ, коли го Богъ сотворилъ; но того счастливого стану онъ самъ позбавилея. Богъ хотѣлъ дѣзнатися, чи чоловікъ есть истинно гѣдний той великой счастливости, для того далъ му заповѣдь, чтобы зъ одного дерева овочей не ѣлъ. Але чоловікъ и тое такъ легке приказанье не заховалъ, але го легкомысно переступилъ. и тымъ стягнулъ на себе и на своихъ потомкѣвъ различни бѣды, Черезъ той грѣхъ тяжко прогнѣвалъ чоловікъ Бога, и сталае божимъ непріятелѣмъ, и яко такіи былъ на всегда выключеный не тѣлько зърая, але такожъ зъ числа дѣтей божихъ. Черезъ грѣхъ первородный стратилъ чоловікъ право на небо, и былъ назначеный до вѣчной погибели. Но Богъ умилосердилея надъ нимъ, послалъ своего единородного Сына, котрый опустивши престолъ своей вѣчной славы сталае чоловікомъ, чтобы черезъ свое житье и свою смерть задосить учинити Богу за той великій долгъ, котрый прародичи на себе и на насъ затыгнули. Той долгъ былъ безконечный, бо чоловікъ образилъ безконечне существо бже; для того треба было безконечно великой заслуги, чтобы за той долгъ задосить учинити. А такую заслугу не мѣгъ кто инный положить, тѣлько самъ Богъ; бо дѣла кождого, хотѣбы и наибольшого сотворенья, суть ограничени, котри не могли бы заплатити справедливости божой, тому то треба было крови Сына божого, чтобы спасти родъ людскій: примирити людей съ Богомъ и заслужити имъ право на вѣчне сча-

стье. Въ правдѣ дѣле житье Спасителя отъ его рождества ажъ до смерти было жертвою, котру Онъ принѣсъ Богу Отцу за грѣхи савѣта; бо все, що Хрістосъ за своего житья робилъ, сталося для того, чтобы прославити Бога, и людей зробити участниками ласки божой. Но ажъ черезъ смерть крестну положилъ Спаситель вѣнецъ своему дѣлу, ажъ смерть крестна Іисуса Хріста примирила людей съ Богомъ; для того мы называемъ смерть Хріста жертвою Богу за насъ принесеною.

И истинно тая смерть есть справедливо жертвою; бо въ ней принѣсъ ся самъ Хрістосъ Богу Отцу на крестѣ. Хрістосъ одже былъ тымъ видимымъ даромъ, котрый Богу жертвовался, а крестъ былъ престоломъ, на котрѣмъ той даръ приносилея. Хрістосъ умеръ за насъ добровѣльно, бо „никто не мѣгъ взяти Его житье, если бы Онъ самъ го не далъ“ (Іоан. 10, 18.) Умеръ дальше не за себе, але за наши беззаконія, чтобы зъ насъ зробити народъ Богу пріятный. (Тит. 2.) Смертію своею крестною принѣсъ одже Спаситель истинно жертву Богу за наше спасеніе. Въ смерти Хріста сполнилися пророчества старозавѣтны, котри многими образами и обрядами предсказовали тую жертву кроваву. Въ старѣмъ завѣтѣ приносили Богу по приказу черезъ Мойсея даному кровь звѣрятъ; но тая кровь не могла спасти людей, ани ихъ съ Богомъ поеднати; она тѣлько была пророческимъ образомъ, що колись совершится велика кровава жертва, котра намъ все у Бога заслужитъ, и насъ зъ неприятели въ пріятели божими зробитъ. И коли тая жертва на крестѣ была принесена, тогда перестали старозавѣтны жертвы, и сталися безъ всякой вартости и содержания; бо тое що они представляли, вже совершилося.

Но хотяи Хрістосъ насъ на крестѣ откупилъ, и намъ все ласки заслужилъ, то однакожь тая жертва не перестала съ смертію Его, але Она по воли Спасителя мала въ новѣмъ Завѣтѣ непрестанно оновлятися, чтобы всегда пригадовати жертву крестну и насъ робити участниками тыхъ ласкъ, котри намъ Хрістосъ на крестѣ заслужилъ. Въ новѣмъ завѣтѣ потрібна была така жертва найперше для того, чтобы намъ всегда представляла и припоминала тую крестну жертву, котру Хрістосъ на Голготѣ принѣсъ; потѣмъ, чтобы люде всеѣхъ вѣкѣвъ могли брати участь въ тыхъ ласкахъ, котри намъ Хрістосъ заслужилъ. Бо на крестѣ збстала жертва за людей принесена, якъ каже св. Августинъ, а на престолѣ не тѣлько приносилея тая жертва, але ей заслуги людемъ удѣляются. На престолѣ, додае св. Амброзій, довершае ся крестна жертва; бо тутъ

поживляє насъ Спаситель що днини чашею своихъ терпѣній; въ той безкровной жертвѣ подаются намъ плоды смерти Иисуса Христа. Крестъ есть дерево, на котрѣмъ выросли для насъ овочи небесни; а престоль, на котрѣмъ оновляеся безкровнымъ способомъ памятка кровавой жертвы Христа, престоль есть той золотый сосудъ, въ котрѣмъ подаются намъ тѣмъ дорогоценнѣмъ овочамъ. — На конецъ въ новѣмъ завѣтѣ треба було такой жертвы и для того, чтобы исполнилися пророчества, котри предеказовали, що така жертва колись буде постановлена. Поминувши инни згадую только за жертву Мелхизедека. Коли Лотъ сродникъ Авраама роздѣлился ѳтъ Авраама, и въ инной околици мешкаль, напали го розбѣйники, и забрали му всё. Скоро о тѣмъ Авраамъ довѣдался, выбрался съ своими слугами, догналь тыхъ розбѣйникѣвъ, и ѳдобралъ имъ всё, що були у Лота зрабували. Коли повертался, выйшоль ему на встрѣчъ Мелхизедекъ священникъ Бога вышняго, и принѣсъ въ жертву хлѣбъ и вино, чтобы подяковати Богу за силу, котру удѣлиль своему вѣрному слугѣ Аврааму. Тая жертва Мелхизедека була образомъ жертвы новозавѣтной, котра такожъ ѳдѣ видами хлѣба и вина совершаеся. Що потверждае св. Апостоль Павелъ, коли Христа называе священникомъ по чину Мелхизедека. Тое не може относится до крестной жертвы Христа, бо тамъ проливалася кровь, а жертва Мелхизедека була безкровна; одже относится згадане пророчество до той жертвы, котру Спаситель при остатной вечери постановиль. Такъ само предеказуе Богъ черезъ Пророка, що на мѣсто старозавѣтныхъ жертвъ повстане жертва чиста, котра буде приноситься ѳтъ востока сонця ажъ до запада межнѣ всѣми народами. (Малах. 1, 10, 11.) Въ тѣмъ пророчествѣ есть бесѣда о жертвѣ, котра по всѣ часы на цѣлѣмъ свѣтѣ буде приноситься; що знова только о жертвѣ новозавѣтной може розумѣтися. Для того Христосъ истинно постановиль при остатной вечери жертву безкровну, въ котрой оновляеся памятка той жертвы, котру ѳнъ на крестѣ Богу Отцу принѣсъ.

Такъ, поб. Хр., пѣзналисье нямѣ двѣ важни правды нашей святой вѣры: перше що Христосъ пожертвовался на крестѣ за наше спасеніе а друге що на памятку той кровавой жертвы постановлена есть въ повѣмъ завѣтѣ безкровна жертва, котра буде тревати ажъ до кѣнца свѣта. А тѣмъ двѣ важни правды суть для насъ не только потѣшительни, але такожъ и поучительни. Они напояють сердце чловѣка внутренней радостью, бо вже не тяжить на родъ людскѣмъ той великій долгъ, котрый першій чловѣкъ затыгнуль; бо

вже прійшоль ѳбѣцанный Откупитель, стеръ голову змѣи, котра скусила до грѣха нашихъ прародичѣвъ, научиль насъ пѣзнати единого правдивого Бога, и проляль за насъ свою пресвяту кровь на крестнѣмъ деревѣ, черезъ що заслужиль намъ ласку у Бога и право на вѣчне спасеніе. И не только разъ дался за насъ распяти; але и теперъ не устанно приноситься за насъ въ безкровной жертвѣ, и робить насъ участниками тыхъ ласкъ, котри намъ на крестѣ заслужиль. Христосъ не оставиль насъ сиротами, але хотяй самъ своимъ тѣломъ опустиль при славнѣмъ своемъ вознесенію сей свѣтъ, то однакожь осталъ межнѣ нами въ безкровной жертвѣ пѣдѣ видами хлѣва и вина, чтобысьмо всегда могли до Него въ нашихъ потребахъ удаватися. Радостью одже напояють сердце християнина тѣмъ двѣ правды. Но они суть намъ такожъ наукою и пересторогою чтобысьмо старались бути гѣднымъ великой любви и милосердія божого, котрого они суть живыми свѣдками. Бо для чогожь то прійшоль Сынъ божій на свѣтъ? для чого такъ понижился и такъ много перетерпѣль? для чого наконецъ мусьль на крестѣ умерти? Не для инной причины, якъ чтобы Богу задосить учиняти за наши грѣхи, и заслужити намъ у Бога ласку, котру мы такъ легкомысно утратили. Наши грѣхи одже прибили Спасителя на крестѣ; про наши грѣхи мусьль Спаситель проляти свою кровь. И если мы не покинемо грѣшне житье, але и надалъ будемо Бога ображати, то ничъ не поможе намъ тая кровава жертва, але еще бѣльшу на насъ стягне отвѣчательность. Бо, наймильши, кѣлько разъ чловѣкъ грѣха доускаеся, только разъ кричить съ народомъ еврейскимъ: распни его! только разъ забивае гвозди въ его пресвяти руки и ноги. Великій тягаръ взяль Спаситель на себе, бо на нѣмъ тяжили грѣхи цѣлого свѣта; а кто грѣшитъ, той еще побѣльшае той страшный тягаръ. Зъ того можемо пѣзнати злобу грѣха, если такой великой цѣны треба було, чтобы за него заплатити. Тая правда повинна для насъ бути сильною пересторогою, чтобысьмо николи не важилися самовольно образити Бога.

Спаситель въ правдѣ всѣхъ насъ откупиль, и для всѣхъ насъ заслужиль ласку у Бога; але только той може истинно статися участникомъ той ласки, кто жие праведно и николи не ображае Бога. Только той чловѣкъ може спѣдѣваться, що Богъ удѣлять му свое благословеніе, котре для насъ Спаситель заслужиль, котрый совѣстно вышолняе заповѣди божи, и всегда ходитъ на пути Господней. Для того, люб. во Хр., жиймо всегда такъ, чтобысьмо не мали причины обавлятися, що смерть Христа буде для насъ безъ корысти,

але щобиємо праведнымъ нашимъ житьемъ запевняли собѣ ласку божу, и щобиємо сталися гѣдними тыхъ ласкъ, котри намъ Христосъ заслужилъ. Христосъ возносится по многихъ терпініяхъ и пониженіяхъ славно на небеса, и хоче и насъ за собою потягнути; къ Нему про тое обертаймося, Его умоляймо, щоби и насъ вознѣсь съ собою, и прославилъ славою вѣчною. Аминь.

ПЕДЬЛЯ СВ. ОТЕЦЬ.

(Арх Ю. Пелешь).

II. Литургія т. е. безкровна жертва нового завѣта.

Всюди, де тільки люде мали яке понятіє о Бозѣ, мали такожъ богочестіє и жертвы; котри хотїи часто були Бога негѣдни и сами въ собѣ зли, всегда однакожь показовали, що релігїйне чувство чоловічка чує потребу Богу щось жертвувати. Для того и Спаситель не оставилъ свою Церковь безъ жертвы, але постановилъ въ ней жертву совершенну, котра має тревати до кѣнця свѣта. Знаємо вѣсьмъ, якимъ способомъ и коли то сталося. Коли зближалася година смерти Иисуса Христа, хотѣлъ Спаситель отпривити съ своими учениками вечерю, яку жиди по приказу Мойсея передъ самымъ праадиномъ Пасхи отпривляли. Тая вечеря мала у жидѣвъ велике значенье, она пригадовала имъ, якъ ихъ Богъ чудеснымъ способомъ освободилъ зъ неволѣ Египетской; но не меньшей ваги мала она бути и для Христїанѣвъ, она бо пригадує намъ, якъ насъ Спаситель черезъ свою смерть освободилъ ѳтъ смерти вѣчной. Жиди отпривляли тую вечерю многими обрядами, котри такожъ и Спаситель по бѣльшой части заховалъ. Но тїи обряды суть для насъ меньшей ваги, для того поминувши ихъ звертаю вашу увагу на тое, що есть для насъ найважїбїше, т. е. на постановленье св. Евхаристїи. Тое сталося пѣсля оповѣданья Евангелистѣвъ слѣдующимъ способомъ: Христосъ взялъ найперше хлѣбъ въ свои пресвяты руки, поблагословилъ го и розломилъ и роздаючи го сказалъ: прїимите, ядите, сіє есть тѣло мое т. е. берѣтъ и ѣдите, то есть мое тѣло. Потѣмъ взялъ чашу съ виномъ роспущенымъ водою, поблагословилъ го, и сказалъ: Пїйте отъ нея вси, сія есть кровь моя новаго завѣта, яже за вы и за многихъ изливаемая во оставленїє грѣховъ; т. е. пїйте вѣ отъ сей чаши, то есть моя кровь новаго завѣта, котра буде пролята за васъ и за многихъ на отпуценье грѣховъ. — И щожъ сталося тогда, коли Христосъ вырѣкъ тїи слова надъ хлѣбомъ и надъ виномъ? Сталося чудо велике, котре небо и земля подивляе, а ни-

кто го поняти не може. Заледво Христосъ тїи слова вырѣкъ, перемѣнился хлѣбъ въ тѣло а вино въ кровь Иисуса Христа. А тое само дѣея неперестанно на нашихъ престолахъ, бо Христосъ сказалъ потѣмъ до Апостолѣвъ: „Сїє творите во мое воспоминанїє“ т. е. се робѣтъ на мою памятку. Тыми словами далъ Спаситель Апостоламъ и ихъ наслѣдникамъ власть робити то само, що Онь зробилъ на остатной вечери, далъ имъ власть перемѣняти хлѣбъ и вино въ тѣло и кровь Иисуса Христа, а разомъ приказалъ имъ, щоби не тільки они сами покрѣплялися и живилися тымъ небеснымъ хлѣбомъ, але и вѣрныхъ до участїя призывали. Но чи Апостолы уживали тую власть, чи они и ихъ наслѣдники робили и роблять тое, що робилъ Христосъ при остатной вечери? Безъ сомнѣнїя; то само дѣея на престолѣ подчасъ божественной литургїи. Треба намъ одже передъ вѣсьмъ знати, що то есть литургїя? Литургїя есть неперестанна жертва новаго завѣта, въ котрой Господь нашъ Иисусъ Христосъ приноситься подъ видами хлѣба и вина руками священника безкровнымъ способомъ своему небесному Отцу такъ само, якъ колїсь на крестѣ кровавымъ способомъ пожертвовался. Литургїя называея жертвою, бо въ ней приноситься тѣло и кровь Иисуса Христа Богу Отцу: есть одже при Литургїи вѣсь, що до жертвы есть потрібне. Есть найперше рѣчь, котра має жертвоватися, то есть тѣло и кровь Иисуса Христа; а тая жертва приноситься самому Богу, щоби ему ѳтдати должну честь, и упросити го, щоби и мы сталися участниками тыхъ ласкъ, котри намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ. — Литургїя называея неперестанною жертвою, бо она має приноситься ажъ до кѣнця свѣта. Першу Литургїю отпривилъ самъ Иисусъ Христосъ при остатной вечери; потѣмъ отпривляли еї Апостолы, а по нихъ отпривляютъ Литургїю Епископы и Священники ажъ по наши часы, и будутъ еї отпривляти такъ долго, поки свѣта стане. Въ Литургїи приноситься руками священника самъ Христосъ подъ видами хлѣба и вина небесному Отцу. Въ жертвѣ новаго завѣта есть одже Христосъ и священникомъ и жертвою. Першїй разъ пожертвовался Спаситель на крестѣ, булъ одже самъ священникомъ и жертвою; а Литургїя не есть що инне, якъ отновленье крестной жертвы, для того и тутъ есть самъ Христосъ священникомъ и жертвою. Христосъ есть жертвою: бо онъ есть истинно прїятимый подъ видами хлѣба и вина, — въ святѣйшихъ дарахъ есть той самъ Христосъ, котрый за насъ умеръ на крестѣ, а теперъ сидитъ въ небѣ по правой сторонѣ Отца. Но Христосъ есть такожъ и священникомъ, котрый приносить тую безкровну жертву, за посредствомъ священника, котрый въ имени Христа бож. литургїю совершає. Священникъ

выступає одже тільки яко слуга Хріста; бо має право въ имени Хріста хлѣбъ и вино посвящати; а кромѣ того єсть священникъ слугою вѣрныхъ, бо въ ихъ имени приносить Богу тую безкровну жертву Литургія называєся наконецъ безкровна жертва; бо она не єсть що инне, якъ оновленье кровавой жертвы крестной съ тою тільки рѣжницею, що тутъ не проливаєся кровь, якъ на крестѣ проливалася.

Такъ пѣзналисьмо, якимъ способомъ постановлена єсть Литургія, и що пѣдъ нею має розумѣтися. Зъ того пѣзнаємо, якъ высокой ваги и якъ великой дороговѣности єсть тая жертва, коли въ ней оновляєся крестна смерть Хріста, а то для того, чтобы насъ зробити участниками всѣхъ ласкъ, котри намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ. Свята Литургія має различни имена; такъ особливо называєся литургія, котре слово только означає, якъ по нашому служба божья. Хотяи бо кожде богослуженье єсть службою божою, то однакожь о жаднѣмъ не дасться тоє такъ справедливо сказати, якъ о Литургій, въ котрой совершаєся наибѣльше таинство, бо перемѣняєся хлѣбъ и вино въ тѣло и кровь Іисуса Хріста. Литургія называєся такожъ Евхаристія, котре имя означає только що благодареніє, бо Іисусъ Хрістоєъ ей установилъ на тоє, чтобысьмо съ вдячностью споминали на его смерть, черезъ котру бѣ намъ такъ много ласкъ заслужилъ. Еще многи инни назвиска має служба божья, котри означають ей велику вартѣсть и превосходнѣсть; но тѣи назвиска не такъ часто уживаються, якъ выше наведены, для того ихъ не згадую.

Литургія єсть, якъ єсьте чули, оновленье крестной жертвы Іисуса Хріста, єсть памятка на его крестну смерть. Чтобы тую рѣчь добре зрозумѣти, певно ради бысьте знати, яке єсть подобіє и яка рѣжница заходить межѣ жертвою крестною и жертвою безкровною; бо очевидно не совершаєся Литургія тымъ самымъ видомъ, якъ собулася крестна жертва Іисуса Хріста. На той вопроєъ хочу вамъ отповѣсти, и кажу коротко: Жертва, котра на Литургій совершаєся, єсть тая сама жертва, що и жертва крестна; только способъ жертвованья єсть различный. Въ св. Литургій не только припоминаєся намъ памятка смерти Іисуса Хріста; нѣтъ, тутъ дѣєся несрѣвноно бѣльше, въ св. Литургій оновляєся жертва Хрістова на крестѣ. То само, що передъ выше 18 столѣтїями сталоєя на горѣ Голготской, то само дѣєся що день при службѣ божої: Іисусъ Хрістоєъ приноситься въ жертву своему небесному Отцу, чтобы насъ зробити участниками тыхъ ласкъ, котри намъ на крестѣ заслужилъ. На крестѣ умеръ Хрістоєъ добровѣльно, бо никто не малъ силъ взяти му житье; самъ одже

пожертвовалъ Спаситель, и то не кого инного, але самого себе. Жиди, котри Іисуса Хріста на крестѣ прибили, були только орудіє, котре Хрістоєъ при своей кровавой жертвѣ употребилъ; такъ само якъ и на престолѣ Хрістоєъ самъ приноситься въ жертву небесному Отцу, но руками священника. Для того священникъ не каже при службѣ божої: сіє єсть тѣло Хріста; але говоритъ въ имени Спасителя: „сіє єсть тѣло мое; сія єсть кровь моя“; бо священникъ тутъ заступає самого Хріста. Зъ того всѣго слѣдує, що межѣ жертвою крестною, и жертвою безкровною нового завѣта нема ніякой рѣжницѣ що до существа, понеже въ обохъ той самъ Хрістоєъ себе Богу Отцу жертвує.

Только различный єсть способъ, якимъ тѣи жертвы отбуваются. На крестѣ отбулася тая жертва кровавымъ способомъ, бо тамъ умеръ Спаситель, и пролялъ за насъ свою святу кровь. Но коли Спаситель разъ умеръ и славно воскресъ, не може вже бѣльше умерати; его тѣло єсть прославлено и не подлягає бѣльше смерти. Для того Хрістоєъ приноситься въ св. литургія способомъ безкровнымъ, т. е. бѣнь не проливає на ново свою кровь, якъ тоє сдѣлалъ на крестѣ. Но хотяи вишній видъ єсть различный, рѣчь сама не єсть инна, але въ обохъ случаяхъ та сама; такъ на престолѣ въ св. литургія, якъ коліє на крестѣ совершаєся правдива жертва.

Зъ того пѣзнаете, поб. слух., велику милость божу, котрый не лишень разъ прийѣсь ся за насъ на крестѣ, але хотѣлъ, чтобы тая жертва оновлялася по всѣ часы, чтобы всѣ люде ажъ до кѣнца свѣта мали способнѣсть черпати зъ того незглубленого и невычерпаного жерела ласкъ божихъ, котре намъ отворили каплѣ крови Спасителя; а пѣзнавши тую превелику доброту божу пѣвнилисьмо возбудити въ собѣ ширю вдячнѣсть ко Богу. Но чимъ же можемо тую вдячнѣсть Богу показати? Ничимъ иннымъ, якъ совѣтнымъ захованьемъ заповѣдей божихъ. Спаситель откупилъ насъ честною своею кровію, бѣнь омылъ насъ бѣть змазы грѣховной; для того мы обовязани заховати тую чистоту, котру намъ его горестна смерть заслужила, и николи не допуститися тяжкого грѣха, котрый робить насъ нечистыми передъ Богомъ, и негодными тыхъ ласкъ, яки намъ Богъ хоче подати въ божественной литургій. О певно, кто розважить, що дѣєся подчасъ службы божої на престолѣ, той буде совѣстно стеречися грѣховъ, а если ихъ допустился, пѣйде чимъ скорше зъ нихъ омытися покаянїя слезами. „При службѣ божої жертвуєся за тебе агнецъ божїи; на престолѣ плыне ето свята кровь. Тамъ стоять Серафїмы, и шестома крылами закрывають свои лица. Всѣ небесни силы молятся съ священникомъ за тебе чоловіче до Бога; небесный огонь спадає зъ неба; пречиста кровь тече зъ боку Іисуса Хріста, чтобы тебе очистити. И тоє всѣ не мало бы ты варушити? Чи не малъ бысь старатися статися гѣднымъ той великой ласки?“

(Св. Златоустъ).“ Суть многи люде, котри истинно пбзнають велику ласку, яку намъ Богъ подае въ бож. литургіи, и для того жиють честно и праведно, щобы достигли всѣхъ тѣхъ ласки; но есть много такыхъ, котри вѣдай николи не розважать, на що ихъ Богъ сотворилъ, але жиють такъ, якъ жебы тѣлько для сего свѣта були сотворени. Представмо собѣ н. пр. чоловіка, котрый ѳдаеся пиянству, и поглядаючи гадками на его грѣшне житє спытаймося сами себе, чи ѳнъ годенъ достигати тѣхъ ласки, котри намъ заслужилъ смертію своею Исусъ Христосъ, и котри намъ въ св. Литургіи хоче удѣлити? Мусимо съ жалѣмъ сердца сказати, що ѳнъ самовольно позбавляе ся тыхъ ласкъ, и стаеся ихъ не гѳднымъ. Бо якже могла ласка божя освѣтити тоту душу, котра притдумляе свои змыслы острыми напоями? Якъ може найти тѣло и кровь Исуса Христа гѳдне помешканье въ такѳмъ тѣлѣ, котре трясеся ѳтъ пиянства? Кто тому огдному налогови ѳдаеся, для того даремно пролялася кровь Спасителя на крестѣ; того раны дупевни она не загойть, але розналить ихъ еще бѳльше и мѣсто спасенія принесе му вѣчне потупленье. А така сама судьба чекае кожного чоловіка, котрый въ грѣхахъ жиє. Для того, люб. во Хр., научѣмся любити сами себе, и не ставляймо перепоны силѣ ласки божой. Исусъ Христосъ пролялъ свою кровь за наше спасеніе, и непрестанно жертвуеся за насъ въ безкровной жертвѣ подчасъ Службы божой; приѳгаймо про тое съ щирымъ и сокрушенымъ сердцемъ къ тому источнику всѣхъ благъ, и молѣмъ Бога сердечно, щобы тая св. жертва принесла и намъ користь, щобы пресвята кровь Христова изліяна за грѣхи міра очистила и наши души, и запевнила намъ вѣчне счастье въ царствѣ небеснѳмъ. Аминь.

СОШЕСТВІЕ СВ. ДУХА.

(Дръ Ю. Пелешъ.)

III. Въ якѳмъ намѣренію приносится безкровна жертва.

Нынѣ обходить св. Церковь торжественный праздникъ Сошествія св. Духа, т. е. той преблагословенной днини, коли Духъ св. прійшолъ въ видѣ огненныхъ языковъ на святыхъ Апостолѣвъ, и ихъ наполнилъ силою своею, що они зрозумѣли и згадали собѣ цѣлу науку Исуса Христа, и не боялися съ нею выступити передъ народомъ, але отверто и неустрашимо стали проповѣдати Евангеліе правды. Коли Спаситель малъ опустити сеи видимый свѣтъ, и вернутися на

престоль своей вѣчной славы, засумували Апостолы, бо они надѣялися, що Христосъ на земли основае свое царство, и ихъ зрѳбитъ своими першими слугами и заступниками. Они еще не понимали, що царство Христово не есть ѳтъ сего свѣта, для того Спаситель обѣцялъ имъ послати Духа святого, котрый просвѣтитъ ихъ разумъ и научить ихъ всѣ, що тогда еще не могли поняти; а доки то сполнится, велѣлъ имъ чекати въ Іерусалимѣ Апостолы послушали той приказъ, собрани въ одной комнатѣ перебули десять дней на молитвѣ; а въ десятый день, въ самъ праздникъ жидѳвскій зеленыхъ святъ, повсталъ коло того дома, де апостолы были собрани, великій шумъ, и надъ каждымъ зъ нихъ показался огненный языкъ. Булъ то знакъ Духа святого, котрый якъ при крещенію Исуса Христа въ видѣ голуба, теперъ показался въ видѣ огненныхъ языковъ. Булъ то дуже отвѣтний знакъ при тѳмъ обстоятельствѣ; бо Духъ св. прійшолъ просвѣтити и покрѣпити Апостолѣвъ, щобы выступили яко неустрашими проповѣдники христіаньской правды, щобы подобно огню роспалили сердца всѣхъ, котри ихъ будутъ слухати. И истинно ласка Духа св. произвела на Апостолахъ чудесни дѣйствія: они поняли ясно всѣ, що имъ досе було темне и незрозумѣле; они наполнилися силою и отвагою выступили за Христа, и передъ тыми, що Его роспяли, голосити Христову науку. И Духъ св. загрѣлъ сердца многихъ, що увѣрили ихъ проповѣди, и приступили до Церкви Христовой, котра въ нынѣшній Праздникъ обходить властиво свое рождество. Духъ св. просвѣтилъ Апостолѣвъ, и наполнилъ ихъ своею ласкою, и тую ласку удѣляе и намъ всѣмъ, если къ нему щирымъ сердцемъ обернемося. Духъ св. хоче намъ удѣлити свою ласку, но желае, щобысьмо Го о ню просили; а найсильнѣйше средство къ осягненью всѣхъ ласкъ есть безкровна жертва нового завѣта, въ котрой самъ Христосъ за насъ Богу Отцу жертвуеся, щобысьмо сталися участниками ласки божой.

О той безкровной жертвѣ мы дѳзналися минувшего разу, що она есть обновленье крестной жертвы Христовой, т. е. що при литургіи дѣеся то само, що колись на крестѣ сталося. Насуваеся теперъ дальшій вопросъ, въ якѳмъ намѣренію мы приносимо Богу безкровну жертву?

Дѣеся тое а) щобы ѳтдати Богу должну честь и славу; б) щобы подяковати за отримани дары; в) щобы примирити Бога съ людьми, а г) щобы упросити нови ласки и дары. Жертва безкровна приносится найперше для того, щобы ѳтдати Богу должну честь и славу. ѳтъ коли люде зачали Богу поклонятися и ему жертвы

приносити, всегда передъ всёмъ намѣряли Богу честь ѳтдати. Люде жертвовали Богу зѣбрята, овочи и инни рѣчи; чимъ хотѣли показати, що Богъ есть паномъ всего сотворенья. Но всё тѣи жертвы состояли зъ рѣчей сотвореныхъ, для того не могли на всегда задоволити всевышняго Бога; для того постановилъ Христосъ инну жертву, жертву совершенну, въ котрой Онъ самъ Богу Отцу приносился. Тая ѳтъ Христа постановлена жертва есть сама гѳдна величества божого, и она сама може задоволити Бога; бо если Богъ радо поглядѣлъ на жертвы, въ котрыхъ Ему приносилися сотворени рѣчи, то несрѣвно радше поглядѣе на тую жертву, въ котрой Ему приносится Его единородный Сынъ Иисусъ Христосъ. Черезъ тую жертву одже можемо Богу воздати честь и славу, котра Ему ѳтъ насъ належитя. Всё и молитвы и добри дѣла, котри походятъ ѳтъ побожныхъ людей; всё величаня, котри Богу голосятъ ангелски силы счезають, если ихъ ербвнаемо съ тымъ величаніемъ, котре мы Богу ѳдаемо въ св. Литургіи. Бо тутъ не сотворенье, не чоловікъ або ангель, але самъ Сынъ божій жертвуеся на славу божу; для того „жадна инна жертва не приносить Богу бѳльшу честь, якъ жертва безкровна, котру Богъ оставилъ своей Церкви“. Якъ велике счастье мы для того достунили, що маемо ѳтъ Христа св. Литургію, черезъ котру можемо Богу ѳдати тую честь и славу, котра Ему ѳтъ насъ належитя! А про тое мы охотно повинни приходити на Службу божу, и приносити Богу на честь и славу св. литургію. Якъ велику вартѳсть мае передъ Богомъ одна служба божя, доказуе слѣдуюче событіе, о котрѳмъ оповѣдае оденъ учитель церковный: Жила одна побожна дѣвица, котра всегда сердечно желала Бога належито славити и величати; для того часто такъ воздыхала: О Боже, жебы я мала тысячъ усть, чтобы Ты гѳдно славити! Якъ ечастлива була бы я, если бымъ могла всёхъ людей до Твоей славы наклонити! Одного дня, коли подѳбни гадки ей занимали, почувла небесный голосъ, котрый такъ до ней одѳзвался: Чадо, знай що одна служба божя приносить минѳ бѳльшу славу, якъ все тое, що ты собѳ желаешъ, булобы въ состоянію. Для того ходи пильно на службу божу, и жертвуй минѳ тую честь, котра минѳ тымъ робитя; а тогда можешъ бути певна, що и мене гѳдно будешъ прославляти и твои сердечни желанья вполиѳ заспокоишъ. (De harbe, Schule der Religion). Черезъ само слуханье Службы божой мы можемо одже Богу наибѳльшу честь и славу ѳдати; для того должнѳсть наша есть ей николи не опустити, але всегда совѣтно ей присутствовати.

Служба божя ѳтправляеся дальше для того, чтобы Богу подяковати за одержани дары и ласки. Що мы обовязани Богу бути вдячными за его многи дары, о тѳмъ ни на хвилию не дае намъ сомнѣватися св. вѣры а навѣтъ нашъ разумъ. Но силы чоловіка суть въ тѳмъ взглядѣ за слабы, чоловікъ не мае ничъ такого, чимъ бы мѳгъ Богу свою вдячнѳсть гѳдно показати; для того и тутъ не оставилъ насъ Спаситель безъ своей помочи, постановилъ жертву безкровну, за посредствомъ котрой мы можемо Богу подяковати за всё отримани добродѣйства. Що Литургія есть истинно жертва благодарствена, показуеся съ самого ей постановленья; бо Евангелисты оповѣдають, що Христосъ взявши хлѣбъ въ свои пресвятѣи руки, воззрѣлъ на небо и благодарилъ; а потѳмъ приказалъ своимъ ученикамъ, чтобы и они то само творили. Тымъ приказалъ Апостоламъ, чтобы они при службѣ божой межѣ инными и чувства своей вдячности Богу выказовали. Для того Литургія ѳтъ давныхъ часѳвъ называеся Евхаристія т. е. жертва благодарствена. И истинно ничъ не есть способнѳше побудити насъ до вдячности ко Богу якъ св. Литургія; бо если собѳ пригадаемо, якъ Христосъ вылялъ за насъ свою кровь на крестѣ, котрой смерти отновленье празднуемо, если собѳ помислимо, якъ много Спаситель для нашего добра здѣлалъ и перетерпѣлъ — то мимовольно будитя въ нашей груди чувство вдячности ко Богу. А тую вдячнѳсть не можемо Богу гѳднѳше показати, якъ если Му тое приносимо, що Ему есть наймилше, если Богу жертвуемо Его единородного Сына, о котрѳмъ Онъ самъ сказалъ: „Сей есть сынъ мой возлюбленный о немъ же благоволихъ“. Богъ далъ намъ въ невыказанѳмъ милосердію своемъ своего единородного сына, а мы тронутѣи чувствомъ вдячности ѳдаемо Му тогожъ въ св. литургіи. Въ той святой жертвѣ дякуемо Богу въ имени Иисуса Христа, черезъ що всё наши добри дѣла, для того и наши благодареня суть Богу пріятели. Дятого люб. во Хр знаючи, що еємо обовязани до вдячности ко Богу, приносѣмъ Му безкровну жертву яко знакъ нашей вдячности, а тогда станемося гѳдными осягнути всё Его ласки.

Св. литургія есть дальше жертва примирительна. Есть то сумна правда, що мы Бога дуже часто оскорбляемо розличными грѣхами. ѳтъ коли першѣи чоловікъ грѣха допустился, ѳтъ тогда начался непрозримый рядъ розличныхъ беззаконій; и погибъ бы родъ людскѣи подѣ тягаромъ тяжкого яга грѣховного, если бы Богъ небулъ пѳслалъ своего единородного сына, котрый смертію своею насъ откупилъ. Смерть Иисуса Христа на крестѣ була одже

велика жертва примирительна, котра поєднала Бога съ родомъ людскимъ, и дала му право наслѣдія вѣчнаго. А понеже св. Литургія есть отновленіе крестной жертвы Ісуса Хріста, то и литургія має силу примирити Бога съ людьми, має силу выпросити намъ у Бога отпущеніе грѣховъ. Що такъ истинно есть, подтверждаютъ сами слова Ісуса Хріста выречени при постановленію св. Евхаристіи. Бо Хрістосъ выразно сказаль: „сіе есть тѣло мое, еже за вы ломимое во оставленіе грѣховъ;“ а надъ виномъ: „сія есть кровь моя, яже за вы и за многихъ изливаемая во оставленіе грѣховъ.“ Головна сила жертвы безкровной состоитъ про тое въ томъ, що намъ заповняе у Бога отпущеніе грѣховъ, если ихъ щиро покаемося.

Справедливо каже въ томъ взглядѣ св. Лаврентій, що „жаденъ языкъ людскій не въ силѣ выповѣсти, якъ богати дары на насъ сплывають зъ той св. жертвы. Грѣшникъ находитъ ласку у Бога; праведникъ стаеся еще праведнѣйшимъ; ангелы радостію наполняются; наши заслуги умножаются, мы достуаемъ прощенья грѣховъ и роснемо що разъ бѣльше въ честнотахъ.“ Для того говорить Духомъ святымъ провадженный Соборъ Тридентійскій, що „св. Литургія есть на тое установлена. щобысьмо достутили помилуванье и нашли благодать. Бо черезъ тую святую жертву примиряеся Богъ всемогущій, и удѣляе намъ ласку щирого покаянія; отпущае намъ такожъ наши грѣхи и беззаконія.“ (зас. 22. гл. 2.) Не ма одже ни найменьшого сомнѣнія, що св. Литургія есть жертва примирительна, що она отвергае отъ насъ гнѣвъ божій, и подае намъ отпущеніе грѣховъ и ласку богу. Тое однакожь не має такъ разумѣтися, якобы до доступленья отпущенья грѣховъ було достаточно пойти на Службу богу, и ей побожно выслухати. Литургія есть жертва примирительна въ томъ самѣмъ змыслѣ, якъ и смерть крестна Хрістова. Хрістосъ умеръ за насъ на крестѣ, и задосить учинилъ за наши грѣхи; но тымъ еще не очистилъ каждого зъ насъ; только далъ намъ способнѣсть, що мы можемо черезъ щире покаяніе очиститися зъ грѣховъ и достути ласку богу. Если бы Хрістосъ не булъ за насъ умеръ, то все наши дѣла покаянія не змогли бы насъ съ Богомъ поеднати; бо никто инный кромѣ Спасителя не мѣгъ задосить учинити Богу за наши грѣхи. Но смерть Ісуса Хріста заплатила за той великій долгъ справедливости божой, и мы можемо достути ласку богу, ееслия щиро покаемо, и ко Богу обернемо. Такъ само и Литургія не удѣляе намъ сама черезъ себе отпущеніе грѣховъ, але удѣляе намъ ласку щирого покаянія; побуждае насъ, що мы щиро обертаемся до Бога, и че-

резъ заслуги Ісуса Хріста, котри въ св. литургіи Богу пригадуются, достуаемъ прощенья грѣховъ и ласку богу. Треба намъ одже для доступленья отпущенья грѣховъ щиро кайтися, и въ св. Тайнѣ покаянія омытися отъ нихъ слезами покаянія; а понеже то есть тяжке дѣло, понеже тяжело есть для чоловѣка востати отъ кала грѣховного; для того треба приносити Богу безкровную жертву, а тогда певно покаемося, и Богъ удѣлитъ намъ свою ласку. Кѣлько разъ кто щиро и побожно выслухае службу богу, только разъ чуе въ собѣ якнесь спасительни гадки; но отъ самого чоловѣка зависеть тѣмъ натхненія на свое добро обернути. Коли Спаситель умеръ на Голготѣ, и люде, що тамъ стояли, узрѣли чуда, яки тамъ сталися, все они зѣтали взрушени и до покаянія побуждени; но только мала часть зъ нихъ ужили тую ласку на свое спасеніе, наибѣльше зъ нихъ остали закаменѣлы, и для нихъ була смерть Спасителя даремна. Такъ само дѣсея и подчасъ службы божой. И тутъ приходятъ многи грѣшники; видять и чуютъ, якъ богато ласкъ имъ Богъ хоче удѣлити; але они остають въ грѣхахъ, не хотять покайтися, и не бтнесять ніякой користи зъ той примирительной жертвы. Щобысьмо про тое сталися участниками ласкъ, котри на насъ сплывають при службѣ божой, каймося за наши грѣхи и съ розчуленнымъ сердцемъ приносѣмъ Богу Его Сына едиnorodного, котрый за насъ въ Литургіи жертвуеся.

Наконецъ есть святая литургія жертва просительна, посредствомъ котрой мы можемо умолити помѣчь богу въ нашихъ душевныхъ и тѣлесныхъ потребахъ. Въ литургіи представляе Спаситель Богу Отцу заслуги своего терпѣнія и смерти, и молится, же такъ скажу за насъ И якже мѣгъ бы намъ небесный Отець въ той хвили щось бтмовити? Таже Спаситель самъ сказаль: Що нибудь будете просити Отца моего въ имя мое, дасть вамъ. Если же самъ Хрістосъ кровію своею за нами просить, а мы только для заслугъ Спасителя Бога о помилуванье просимо; то чи не малъ бы насъ тогда Богъ выслухати? Хотя бы мы сами не були гѣдни помилуванья божого, то однакожь выслухае Богъ наши молитвы для того, що Сынъ божій за нами вставляеся. Хрістосъ пріймае наши молитвы, и додае имъ изъ своихъ заслугъ таку силу, що они проникають небеса; и еще бѣльше, Ісусъ заносить самъ наши молитвы передъ престоль божій; и якже могло бы статися, щобы они не нашли ласки у Бога? Хрістосъ отновляе въ каждой службѣ божой свою жертву крестну, щобы намъ ласку богу заслужити. За житья находили у Хріста помѣчь все утиснени и су-

мующи; Хрістосъ самъ призываетъ къ собѣ всѣхъ труждающихся и озлобленыхъ, чтобы ихъ потѣшити; а той самъ Спаситель есть утасный въ св. Тайнѣ Евхаристіи, и чижъ малъ бы отвернутися отъ насъ? Нѣтъ люб. во Хр., нѣтъ; Спаситель для того хотѣлъ межи нами остати, чтобы бути всегда готовымъ на нашу помѣчь. Для того съ певностью не ма отвѣтнѣйшого мѣста и льпшого часу на молитву, якъ подчасъ Службы божой. Для того каже св. Іоаннъ Златоустъ: „Часъ, коли совершаея Служба божа, есть найотвѣтнѣйшій для молитвы. Наши небесни Хранителѣ мають тутъ найльпшу способность за насъ Богу молитися; и истинно молятся съ всею любовію, бо той часъ есть имъ дуже пожаданий.“

Такъ одже, поб. слух., позналисьте, що за посредствомъ Службы божой мы можемо найотвѣтнѣйше выполнити наши обовязки ко Богу. Мы должны найперше Богу честь и славу ѳдавати; а тое наилучше осягнемо тымъ, що Богу жертвуемо Его едиородного Сына. — Мы есьмо бѣдни грѣшники; на насъ тяжать многи беззаконія, за котри мы сами не змогли бы Богу задосеть учинити, и николи не осягнулибысьмо страчену ласку божу. Но въ томъ тяжкомъ положеніи приходитъ намъ на помѣчь Іисусъ Хрістосъ, и особливо черезъ Службу божу подае намъ ласку божу. — Мы дальше одержали ѳтъ Бога многи добродѣиства и еще много ласкъ ѳтъ Бога потребуемо. За отримани дары одолжени мы до вдячности, о нови треба просити; а одно и друге найльпше довершимо черезъ Службу божу. Такъ мы черезъ Службу божу величаемъ Бога, дякуемо Му за отримани дары, просимо Го о отпущеніе грѣхѣвъ и умоляемо о нови ласки; и если всё тое належито робимо, съ певностью осягаемо наши желанья. Для того должнѣсть наша есть бути вдячными вашому Спасителю, що намъ оставилъ такій дорогоценный даръ въ Службѣ божой, и уживати го належито, чтобысьмо сподобились тыхъ ласкъ, яки намъ Богъ въ Службѣ божой подае. Аминь.

ПРАЗДНИКЪ СВ. ТРОИЦЫ.

(Дръ. Ю. Пелеш.)

IV. Кто стаеся участникомъ ласкъ, котри намъ посредствомъ Службы божой удѣляются.

Вже минули всѣ велики Праздники есгорѣчни, котри пригадовали намъ важнѣйши хвилѣ зъ житья нашего Спасителя, и ставляли намъ передъ очи, якъ много Сынъ божій мучѣлъ за насъ терпѣти, чтобы насъ выбавити отъ вѣчной смерти, и запровадити насъ на лоно предвѣчного Отца. Но постановленью св. Церкви обходилсьмо торжественно памятку тыхъ важныхъ для рода людского событій, котри начались съ Рождествомъ Господа нашего Іисуса Хріста, а скѣнчились преславнымъ Сошествіемъ Духа святаго. Сталося тое всё по воли Бога въ Троици св. единого, котрый отъ вѣка предвидѣлъ паденіе рода людского и въ невыказанѣмъ своемъ милосердіи постановилъ людей откупити. Откупленіе людского рода завдячуемъ про тое отвѣчному совѣту (постановленью) Троицы святой. За тую невыказано велику ласку мы обовязани величати Троицу святу, и Еи должну честь и славу ѳдавати. Виравдѣ мы тое робимо кождымъ Богупріятнымъ дѣломъ, особливо же належитымъ обходженьемъ кождого праздника; понеже кождый праздникъ мае головну цѣль величати и прославляти Бога въ Троици св. единого, — въ кождый праздничный день одже ѳдаемъ честь св. Троицы; — однакожь Церковь св. постановила еще окремѣшний праздникъ на честь и славу св. Троицы, котрый власно нынѣ свѣтло празднуемъ. И истинно достойно есть величати св. Троицу, бо ѳтъ Бога въ Троици единого всё маемъ що есьмо и чога собѣ желаемъ. Богъ Отецъ насъ сотворилъ и стараеся о насъ; Богъ Сынъ, котрый есть отъ Отца передъ всѣми вѣками рожденный и мае тую саму силу, насъ откупилъ; Богъ Духъ святой, котрый отъ Отца и Сына происходитъ, насъ освятилъ, и подае намъ ласку божу. Всё одже, що намъ для души и тѣла есть потрібне, маемо ѳтъ Бога въ Троици единого; за тое одже повинисьмо Ему честь и славу ѳдавати; — но передъ всѣмъ иннымъ треба намъ Богу дяковати за тое, що послалъ своего едиородного на сей свѣтъ для нашего откупленя; бо если бы насъ Сынъ божій не откупилъ, то наше сотвореніе було бы для насъ початкомъ вѣчного несчастья, а освященя не моглибысьмо статися участниками. Но Хрістосъ прійшошь на свѣтъ, пролялъ за насъ свою святу кровь на крестѣ, отвернулъ отъ насъ гнѣвъ божій, и заслужилъ намъ ласку божу. А чтобы кождый мѳгъ статися участникомъ той ласки божой приносится не-

преставно въ безкровной жертвѣ Богу Отцу. Иисусъ Христосъ заслужилъ ласку для всѣхъ людей, то значить якъ передъ смертію Иисуса Христа никто не мѣгъ бути спасенный, такъ теперъ каждый може користати зъ заслугъ Христа, особливо каждый може стати участникомъ тыхъ ласкъ, котри намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ, и котри за посредствомъ Службы божой намъ подае. Никто не естъ ѳтъ того выключеный, бо за всѣхъ живыхъ и умершихъ приносится Служба божа.

Служба божа приносить користь всѣмъ вѣрнымъ, котри еще на земли жиють; бо они всѣ суть дѣтьми той самой Матери Церкви, въ котрой Христосъ оставилъ всѣ скорбы благодати; для того всѣ мають право черпати зъ того скарба, если тѣлько того суть гѣдными. Для того то Церковь молится при каждой Службѣ божой за всѣхъ людей, якъ тое сами чуете при каждой Литургіи на ектеиіи, а особливо на великомъ входѣ, коли священникъ переносючи святы дары на престоль мовить: „и всѣхъ васъ православныхъ христіанъ да помянетъ Господь Богъ во царствіи своемъ.“ Для того було бы то цѣлкомъ ложно думати, що Служба божа тѣлько тому користь приносить, кто на Службу божу принесе. Нѣтъ, служба божа приносится за всѣхъ людей, и всѣ стаються участниками еи плодѣвъ, о скѣлько того потребують и на тое заслужуютъ; хотяй безперечно той, котрый при тѣмъ еще якимъ даромъ причинится, або якъ звычайно говорятъ, на Службу божу принесе, заслуге собѣ еще инни ласки. — Цевна одже естъ правда, що за **каждого вѣрнаго**, котрый еще на земли жиє, отправляея Служба божа, и каждый може зъ нею користати. Но не тѣлько вѣрніи стаються участниками своей Службы божой, але и тѣи, котри не належать до Церкви католической, бо Церковь св. памятаючи на приказъ великого Апостола Павла (I. Тимот. 2, 1,) поминае при Службѣ божой и тыхъ всѣхъ, котри не належать до Церкви, и молятъ Бога, чтобы и ихъ просвѣтила ласка Духа св., чтобы и они пришли до пѣзнанія правды, и сталися исповѣдниками правдивой вѣры, дѣтьми святой, соборной, апостольской Церкви. Тая молитва Церкви певно не остае безплодна, але приносить такожь невѣрнымъ и еретикамъ духовну користь, такъ що и они користають зо Службы божой. Богъ удѣляе имъ зо взгляду на примирительну смерть Спасителя, котрой памятка въ Службѣ божой совершаея, свою ласку, дае имъ добра дочесни, чтобы тымъ способомъ звернути ихъ увагу на добра вѣчни, и припривадити ихъ до пѣзнанія правды. Для того, мои наймильши, кѣлько разъ прійдете на Службу божу, памятайте, що тутъ приносится безкровна жертва за благо всѣхъ людей, и соединяете

ваши молитвы съ молитвами св. Церкви, чтобы Богъ помиловалъ всѣхъ, и подалъ имъ свою помѣчь во всѣхъ душевныхъ и тѣлесныхъ потребахъ. Молѣтся особливо за тыхъ, котри не належать до св. Церкви, чтобы и ихъ Богъ помиловалъ и просвѣтилъ, и припривадилъ до пѣзнанія правдивой вѣры; а така щира, зъ братнѣй любви походяча молитва не остае безплодна; она найде ласку у престола божого и приведе може не одну душу на лоно св. католической Церкви. Якъ сильна естъ въ тѣмъ взглядѣ щира молитва доказуе исторія св. Августина. Августинъ булъ погруженный въ тмы невѣрства, ѳнъ жилъ яко Манихей дуже грѣшно; но ѳнъ не малъ всегда остати въ томъ оплаканѣмъ станѣ. Онъ малъ побожну мать, св. Монику, котра непрестанно молилася, чтобы го Богъ помиловалъ, и припривадилъ до пѣзнанія правды. И тѣи щiry молитвы збѣтали ѳтъ Бога выслухани: сталося по воли божой, що Августинъ вступилъ до Церкви въ Медиюлянѣ, де власно проповѣдалъ св. Амврозій тамошній Епископъ; и слова того святого слуги божого такъ живо тронули сердце Августина, що ѳнъ сталося Христіаниномъ и пѣзвѣише великимъ учителемъ Церкви. Безъ сомнѣнія тую велику змѣну треба приписати молитвамъ св. Моники и тымъ Службамъ божимъ, котри она Богу жертвовала въ тѣмъ намѣренію, чтобы Богъ ей сына просвѣтилъ. Такъ и мы, Христіане, молѣмъя пѣдчасъ каждой Службы божой за тыхъ, котри жиють въ тьмахъ невѣрства, чтобы ихъ Богъ помиловалъ и до правдивой Церкви припривадилъ.

Но Служба божа приносить користь не тѣлько живымъ, але и умершимъ, именно тымъ душамъ, котри въ чистилищи находятся. Святіи въ небѣ не потребують нашей помочи, бо ихъ счастье вже николи не скѣнчится и не змѣнится; проклятымъ въ пеклѣ никто не поможе, бо они засужени на вѣчни муки; але тымъ душамъ, котри въ чистилищи покутують за свои грѣхи, тымъ душамъ мы можемо помочи молитвою, постомъ, добрыми дѣлами, особливо же приношеньемъ Службы божой. Коли мы отправляемо Службу божу за якусь душу, то робимо тое въ тѣмъ намѣренію, чтобы Богъ скоротилъ и улегчилъ еи кары, и принялъ еи до своей вѣчной славы. Мы вправдѣ не знаемъ, де остае тая душа, за котру мы молимося, мы не можемо на певно сказати, чи она въ небѣ чи въ пеклѣ, чи въ чистилищи; але тое ничъ не мае до рѣчи, бо мы маемо таке намѣреніе, чтобы божественна Литургія принесла користь усюшному тѣлько тогда, если еи потребуе и може еи доступити. Если бы про тое тая душа, за котру мы приносимо Службу божу, була въ небѣ, одже не потребовала нашей помочи; або если бы була въ пеклѣ, де мы еи не можемо помочи, —

тогда можемо бути певними, що наши молитвы, котри мы разом со Службою божою ко Богу засылаемъ, не остануть безплодни, але принесуть помбчъ иннымъ душамъ, котри того потребують. — Що Служба божа приносить користи душамъ усопшихъ, не можна сомнѣватися; бо и они суть членами невидимой Церкви, и для того мають право до всёхъ ласкъ, котри Богъ въ Церкви своей для блага вѣрныхъ оставилъ. Изъ той причины Церковь отъ першихъ вѣковъ молилася при каждой Службѣ божой за души усопшихъ. Такъ вже Тертулліанъ свѣдчить, що звычай при Службѣ божой за умершихъ молитися походить отъ Апостоловъ, и каже, що кожда вдова обовязана въ памятный день смерти своего мужа приносить за него Службу божу. Той давній звычай задержался по наши часы, и якъ колись, такъ и теперь уважають вѣрніи, що найбільше добродѣйство, яке своимъ помершимъ сродникамъ, пріятелямъ и знаемымъ могутъ зроби́ти, есть тоє, що за нихъ Службы божи отправляються. На тоє побожній всёхъ вѣковъ всегда памятали. Такъ зъ помежи тысяча примѣровъ наводжу, що оповѣдає св. Августинъ о своей матери св. Моницѣ. Коли прійшо́ль день еи смерти, каже той Святый, то не приказовала, щобы еи тѣло богато убрати и дорогоцѣнными олѣйками помазати; ани о тоє не старалася, щобы положили памятникъ на еи гробѣ. Але приказала намъ и просила насъ, щобысьмо згадовали еи на престолѣ, передъ котрымъ она що днини щиро и сердечно молилася. — Для того, поб. Хр., памятаймо и мы на души тыхъ, котри съ нами жили, а теперь може въ чистилищи тяжки муки терлять. Молѣмся за ними, а особливо стараймося щобы и за нихъ приносилася безкровна жертва, — щобы Богъ для заслугъ своего едиnorodного Сына улегчилъ и скоротилъ ихъ терпѣнія, и принялъ ихъ до славы небесной. Церковь св. молится при каждой Службѣ божой за всё души, котри помочи потребують; робѣмъ и мы такъ само, но при томъ поминаймо еще зъ особна души тыхъ, котри намъ були знаеми и съ нами за житія стояли въ якой связи. Не отмавляймо имъ той братней помочи, до чого насъ любовь обовязує; и будьмо певни, що то зостане намъ вынадгороджене, бо коли екбичается ихъ муки и они прійдуть до неба, — тогда они будутъ за нами молитися, щобы и насъ Богъ принялъ до своей вѣчной славы.

Такъ одже видате, поб. Хр., що Служба божа приноситься за всёхъ живыхъ и усопшихъ, и всёмъ приносить помбчъ въ душевныхъ и тѣлесныхъ потребахъ. Всё загаломъ користають зъ безкровной жертвы нового завѣта, котра въ Службѣ божой Богу приноситься: но Служба божа приносить еще особливши ласки тымъ,

за котрыхъ ся отправляє, якъ и тымъ, котри еи съ побожностю присутвуютъ.

Служба божа приносить особливши ласки тымъ, за котрыхъ приноситься; бо Литургія есть жертва просительна, котра по воли Іисуса Хрїста приносить помбчъ особливо тымъ, котри о тоє просятъ. За посредствомъ Службы божой мы получаемъ отъ Бога различни ласки тѣлесни, якъ красно выражася св. Августинъ: „Прійдите (на Службу божу) убоги; бо тутъ запрашає васъ той, котрый бу́ль богатый а стался для насъ убогимъ, — а станетеся богатыми. Прійдите хори и недужни, а найдете врача душамъ и тѣломъ вашимъ; бо тутъ пребыває той, що сказалъ: не потребують здравіи врача, но недужніи. Прійдите хроми, и молѣтся, щобы Богъ наставилъ стопы ваши на стезю праву. Прійдите слѣпни, а Богъ васъ просвѣтитъ; прійдите всё сумующи и труждающіися, а Богъ Васъ потѣшитъ.“ (бес. 34. о Слов. Госп.) И загаломъ, можемо сказати заключаючи слова св. Августина кождый чоловікъ, котрый находится въ якой потребѣ, найде помбчъ у Бога за посредствомъ Службы божой. Для доказу той правды скажу вамъ, що давно сталося, и що мы еще нынѣ можемо досвѣдчати. Въ Александріи жилъ бѣдный ремѣсникъ, котрый зъ працѣ своихъ рукъ малъ выживити осмеро дѣтей и старенькихъ родичовъ. Кожда хвиля була для него золото; але при томъ всемъ бнѣ жадного дня не опустилъ Службу божу. И Богъ благословилъ го и далъ му всё потребіе, и счастье въ фамилии. — Малъ бнѣ сусѣда, котрый такожь день и нощъ працѣвалъ, и щобы часу не стратити, найбільше разъ на Великдень прійшо́ль до Церкви; но при той всей запобѣгливости не мѣгъ только заробити, щобы выживити свою въ прочѣмъ нечисленну семью. Видячи, якъ его сусѣдови добре дѣсєя, прійшо́ль до него на раду, и отрималъ такую отповѣдь: „Иди що день на Службу божу, а заручаю ти, що Богъ тя поблагословить“ (Sur. in vita s. Ioan. Eleemos.) Нехай тіи слова побожного ремесника будутъ сказани до всёхъ васъ, поб. Хр.; не опускайте николи Службу божу, але всегда охотно до Церкви учащайте, а Богъ и вамъ отворить свою щедрю руку; и поблагословить всё ваши предпріятія.

Но бѣльши еще суть душевни дары, котри намъ Богъ за посредствомъ Службы божой удѣляє. Въ св. Литургіи жертвуєся Богу тѣло и кровь проліяна за наши грѣхи; и если мы съ побожностю выслушаемъ Службу божу, то певно удѣлитъ намъ Богъ ласку щирою покаянія, черезъ котре мы доступно прощєньє всёхъ грѣховъ. А коли чоловікови отпущени грѣхи, тогда бнѣ має ласку

божу, и есть въ посѣданью такого добра, котре свѣтъ дати не може. Для того заледво мѡгъ бы чловѣкъ своему ближнѣму що лѣпшого зроби́ти, якъ если постарасея що за него ѡтправляея Служба божя. Бо правда, що и власна молитва кожного чловѣка за ближнѣго есть Богу прїятна и ему спасительна; але неерѡвною бѡльше добродѣ́йство робитсея му, если за него совершаея Служба божя; бо тутъ не самъ чловѣкъ молится, але самъ единопородный Сынъ божїй вставляея у небесного Отца за благо ближнѣго.

Но и все тїи люде, котри съ побожностью слухаютъ Службу божу, стаютея участниками еи ласкъ; бо при каждой Службѣ божой молится священникъ за всехъ „предстоящихъ, ожидающихъ“ отъ Бога великія и богатыя милости,“ на всехъ одже изливаются дары Духа святого, котри намъ Богъ подае за посредствомъ безкровной жертвы. Но чтобы тыхъ ласкъ гѡднымъ статися, треба съ правдивою побожностью приходити на Службу божу и широ молитися; треба соединити наши молитвы съ молитвами Церкви, и жертвовати Богу единопородного Сына, котрый пролялъ за насъ свою пресвяту кровь, — а тогда благословеніе боже почіе на насъ тутъ и во вѣчности.

Зъ того всего, що нынѣ чулисте, выплывае для васъ, Христіяне, двояке напомене: перше чтобысте часто приходили на Службу божу, а кто може, що день; а друге чтобысте подчасъ Службы божой заховалися якъ найпобожнѣйше. Якъ велику душевну ползу приносить чловѣкови чаще слуханье Службы божой легко пѡзнаете зваживши тїи ласки, яки намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ, а за посредствомъ Службы божой подати хоче. Но чтобы тыхъ ласкъ статися участникомъ, треба съ побожностью слухати Службы божой, треба памятаючи на слова пѣсни херувимской, ѡтдалити ѡтъ себе всяке земске занятіе, и ко Богу духа вознести; треба соединити наши молитвы съ молитвами Церкви, а тогда Богъ удѣлитъ намъ свою ласку и дасть достигнути желаеме вѣчне счастье, и насладжатися свѣтомъ своей славы. Аминь.

Дръ Ю. Пелешъ

УСТУПЪ ЗЪ ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ ЦЕРКОВНОЙ.

(Рускій Сіонъ 1871)

Икъ каждая умѣтнѡсть мае своихъ славныхъ заступниковъ и героевъ, на котрыхъ при каждомъ тяжнѡмъ пыганью ѡткликуются, и. пр. философія Платона и Аристотеля, исторїи Геродота, такъ безъ сомнѣнья не есть и богословіе безъ такихъ заступниковъ; противно есть оно въ томъ взглядѣ найбогатше: що здѣлали его славныи заступники, Ѡтцы и церковныи Писатели, то на жаднѡмъ поли умѣтности не доказано. Про тое истинно для богослова дуже полезно есть пѡзнати плоды духовныи героевъ литературы богословской, а передъ всемъ познакомитися съ ихъ житьемъ. Якъ многократный пожитокъ зъ нихъ тагнуги може богословъ такъ для умѣтности, якъ и для практики своей, нема потребы доказовати; на тое лишь увагу звернуги хочу, що если коли, то певно въ нашихъ часахъ робитъ прїемне впечатлѣнье на сердце чловѣка, если видигъ въ житью тыхъ святыхъ цѣлу моральну высокость рода людского, где коло себе бачитъ лишь безчестье, ложъ и зѡнсутье, и про тое, сумне щоденне досвѣдченье тратитъ навѣтъ и довѣрье до высококого назначенья чловѣчества: въ тыхъ отже часахъ истинно потрѣбно есть хоть часомъ ѡтгнуги гадкою сумнїи мысли ѡтъ теперѣшности на счастливу и веселу минушнѡсть представляючусь намъ въ житью тыхъ святыхъ, и тымъ скрѣпитися въ надѣи, що и по теперѣшныхъ бурьяхъ колнсь миле солнце засіе.

Примѣры святыхъ не лишь показуютъ намъ, кѡлько може здѣлати чловѣкъ въ каждомъ вѣцѣ и станѣ и въ каждомъ положенью житья, если вѣрно содѣйствуе съ средствами, котри намъ Богъ въ Церкви святой лишилъ, але мы збераемъ зъ нихъ такожь много красныхъ и живыхъ примѣровъ, котри добре ужити можемо въ наукахъ народови удѣляныхъ. Для того истинно дуже булобы желательно, чтобы каждый богословъ малъ и уживалъ хоть славнѣйшїи дѣла Ѡтцевъ и Писателей церковныхъ. (Синодъ Петриковскїй р. 1607.) Но понеже то еще для насъ далека надѣя, длтото загадалъ и обговорювати зъ становиска литературного хоть славнѣйшїи Ѡтцы и Писатели Церковныи и тїи Святїи, котри въ Церкви нашей особенно почитаются, тымъ способомъ, що кромѣ житиениси поодиновихъ святыхъ буду такожь и ихъ письма зъ взгляду на ихъ содержанье, и форму переглядати и по возможности переводы хоть корогинихъ и славнѣйшихъ сочиненїи Ѡтцевъ

подавати. Гадаю, що тое може заступити хоть по части белетристичну сторону нашої часописи, и не буде чя. читателямъ неприємнымъ хоть до часу, доки у насъ не явится исторія церковной литературы, до котрой належалибы властиво мои розправи.

Розпиравамъ моимъ даль-сьмъ назву „Уступы зъ Исторіи литературы церковной“, и тую хочу изъяснити. Кажу найперше „уступы“, понеже не есть то систематичне описованье всѣхъ Отцѣвъ и Писателѣвъ церковныхъ, але сли такъ скажу урывкове. Дальше изъ Исторіи литературы церковной, понеже намъ брениемъ моимъ есть описувати не лишь Отцѣвъ св., котри до Патрологіи належать, але и инныхъ Писателѣвъ церковныхъ, чимъ литература церковна занимаеся.

Зъ помежи всѣхъ Писателѣвъ церковныхъ достунили найбільшу славу и повагу тін, котри церковь почитае яко Учители церковни; а назву тую маюгъ лишь тін, котри означилися а) особливою ученостію, б) святостію, в) щиримъ исповѣданьемъ вѣры католической, а д) тін котри яко такі ѡгъ Церкви суть назначені. Имя и достоинство учителѣвъ церковныхъ маюгъ межи греческими Отцами лишь чотыри: св. Атаназій Великій, св. Василій Великій, св. Іоаннь Златоустъ, и св. Григорій Назіанзенскій; суть мовъ тін чотыри Ангелы свлякующі всѣ стороны свѣта до единства вѣры; ихъ отже житье и письма найперше переглядати будемо.

СВ. АТАНАЗІЙ ВЕЛИКІЙ

Архієпископъ Александрійскій.

§. 1.

Молоді лѣта Атаназія.

(ѡтъ р. 296—326)

„Житье и дѣла св. Атаназія описувати, и съ удивленьемъ розгадовати, була бы рѣчь дуже пожадана“, каже св. Григорій Назіанзенскій; истинно бо тое житье есть книгою, зъ котрой Пастырѣ Церкви учатся, якъ пасти стадо свое, и якъ неустрашимо стояти за правдою, хотяй бы и весь свѣтъ противъ ней запряглася; оно имъ показуе, якъ маюгъ осторожными бути, щобы не дати до себе приступу лестцямъ и самолюбцямъ, котри лишь свою користь на оку

маюгъ; тое житье учитъ клиръ, якъ повинуватися своимъ наставникомъ и вѣрно полнити свою службу; оно показуе вѣрнымъ, якъ заховувати свою вѣру, и не дати ю собѣ выдерти ні за яку цѣну; житье тое учитъ суди, якъ маюгъ осторожными бути въ своихъ вырокахъ. Житье св. Атаназія представляе не въ одномъ взглядѣ живой образъ нашихъ часѡвъ. Но тяжко поодинокій хвилѣ такого славного и великого Мужа описати. его всѣ працѣ и труды справедливо оцѣнити; то бо переходилобы границѣ писема нашего, для того ограничуся на скуднѡмъ поглядѣ на житье и дѣла того святого.

Атаназій родиль ся около р. 296 въ Александріи зъ родичей християнскихъ. Тѡлько знаемъ зъ его молодого вѣку, що особливо показовалъ замилованье до стану духовного черезъ наслѣдованье церковныхъ обрядѡвъ, и тымъ якбы предповѣдалъ свѡй будущій станъ. Оповѣдае Руфинъ (ист. церк. кн. 10. гл. 14.) и другій, що коли одного разу тогдашній Епископъ Александрійскій Александръ чекалъ по якѡмсь торжественѡмъ богослуженію на своихъ священникѡвъ близько коло моря побачилъ на ѡтдаленѡмъ мѣсци, що тамъ много дѣтей бавилося, и що межи ними щось тайного дѣсея. Велѣлъ ихъ до себе привести, и дѡзналъ ся ѡтъ нихъ, що они обрали молодого Атаназія на Епископа, и ѡнъ крестилъ други дѣти, при чѡмъ обрядъ приписанный булъ затриманный. То мало споводувати Епископа Александра, що ѡнъ тыхъ ѡтъ Атаназія крещеныхъ за християнъ узналъ. Фактъ сей звернулъ увагу Епископа на Атаназія, ѡнъ приказалъ го до своего дому взяти, и его ѡтъ дитинства печаливо выховувати.

Первіи труды свои посвятилъ Атаназій читанью Писема св., черезъ що майже цѣле цисемо св. на память зналъ. Крімъ того читалъ такожъ писема Отцѣвъ минувшихъ вѣкѡвъ, особливо славного Оригена, и такъ якбы Духомъ св. натхненній приготовлялся до великой працѣ, яку му Провидѣніе Боже назначило. (св. Григорій Наз. бее. 21. Атаназ. ѡ воплощеніи ч. 56. 57.) Хотяй не можемо сказати, щобы Атаназій цѣлкомъ не занимался мірскими студіями, то однакъ не въ той мѣрѣ, якъ то Сульпитій Северъ въ кн. 2. утверждаетъ, где го правникомъ (iurisconsultus) называе, бо тое разумѣтися мае ѡ его учености въ Правѣ Церковнѡмъ того часу, коли Атаназій вже Епископомъ булъ.

Жилъ тогды мужъ святой, Антоній, Отецъ Монахѡвъ, до котрого Атаназій удался, а полюбивши тое житье стался самъ аскетомъ, и дуже часто сходился съ Антоніемъ, котре товариство на цѣле его житье велике вліяніе мало. Хотяй Созоменъ въ исторіи своей

пише, що Атаназій ніколи бгъ любезного своего Епископа не бгъступаль, то однакожь можна припустити, що часами съ Антоніємъ сходился.

Епископъ Александеръ видячи въ молодбмъ Атаназію духъ религійный и великій дарованья, поставилъ го р. 319. діякономъ, а покладаючи въ нѣмъ велике довѣріе зробилъ го своимъ секретарѣмъ. И истинно показался Атаназій того довѣрія гднимъ, бо еще въ молодецкбмъ вѣку написаль „Двѣ бесѣды противъ Язычникбвъ“, въ котрыхъ не лише ученостю и красотою бесѣды, але и незбитими доказами и выговоромъ бгъличился, про що тое дѣло славнымъ сталося. Въ тбмъ самбмъ часѣ повсталъ Аріій, лжеучитель, хотячи вѣру въ божество Хріста межи людьми зничити; але противъ той безбожности двигнулся заразы молодой діяконъ Атаназій, и громилъ тую ерезъ цѣле свое житье. Аріій, презвитеръ, утверждалъ, що Хрістоєсть есть сотворѣнье Боже, Отцю цѣлкомъ неподбный, инного якъ Отець существа, и що Сынъ лишь тымъ бгъличася бгъ прочихъ сотворѣнь, що бгъ, хотяи мбгъ согрѣшити, не согрѣшилъ, для чого Богъ ему бгъличный имена удѣляль. такъ: Сынъ Божій, Слово, и пр.

Якъ отже Аріій незважаючи на представленья Епископа своего тую науку розширяти зачалъ, созвалъ св. Александеръ р. 320. синодъ до Александріи, на котрый покликаныи булъ Аріій до отвѣчальности, и понеже не хотѣлъ бгъкликати свои поблудженья „зъ Церкви, котра божество Хріста ублажає“ выключеныи збѣталъ. (Синодъ Александр. въ р. 320. у Гарду. Т. I. см. 295—308.) Атаназій написаль тогда два листы, до Александра Епископа Царгородского и до Епископбвъ цѣлой вселенной, въ котрыхъ ерезъ Арія точно выложилъ и опровергъ. Однакожь Аріій выгнаныи зъ Церкви Александрійской глядаль где инде притулку, и найшолъ го у Евзебія Епископа Никомидійского и Евзебія Кесарійского, у котрыхъ написаль злопомну книгу „Талія“, въ котрой о тайнахъ вѣры Хрістіаньской нечестивымъ способомъ писалъ и ерезъ свою дальше розширяль, а черезъ пріятелей своихъ навѣтъ малъ надѣю, що знова до Церкви принятый буде за помочію Императора Константина, котрый яко катехумень не докладно еще розумѣль тую рѣчь, и цѣлый спбръ уважалъ за негодну для священникбвъ сварню. Ажь якъ му Гозій зъ Кордубы предметъ выяениль, созвалъ за согласіемъ Папы Сильвестра I. первый вселенскій Соборъ въ Никеи р. 325, чтобы рѣшити той вопросъ.

Межи 318 епископами, котри тамъ сббралися, булъ и Александеръ, котрый малъ зъ собою Атаназія яко помбчника и дорадця. На тбмъ соборѣ особливо бгъзначился Атаназій, котрый одушевленный

силою вѣры якъ апостоль и съ постоянностю мученикбвъ случилъ такожь быстроуміе и діялектику философа, и мудрованья Аріяньбвъ совершенно збилъ; и тымъ увагу Императора на себе звернулъ але такожь и ворогбвъ найзатятшихъ найшолъ. Такъ Арія ересь була проклята, и торжественно рѣшено було, що мы вѣримо „въ Инеуса Хріста... единосуцна Отцу.. свѣта отъ свѣта, Бога истинна отъ Бога истинна, рождена а не сотворена“; письма Арія спалены, а бгъ самъ приказомъ Константина до Илирика булъ выгнаныи, чтобы дальше не малъ способности умы баламутити. Здавалося, що тымъ рѣшеньемъ верне спокбй до Церкви, но инакже сталося.

§. 2.

Атаназій яко Епископъ.

Его перве выгнанье. (316—338.)

На синодѣ Никейскбмъ Атаназій вѣхъ очи на себе звернулъ, и коли р. 326. Епископъ Александрійскій св. Александеръ умеръ, на вѣхъ желанье Атаназій вознесень булъ на Престолю св. Марка, на котрбмъ яко непорушена екала мѣжь найстрашнѣйшими перестѣдованьями Аріяньбвъ сидѣль ажъ до р. 373. Достоинству тому утбгаль ся Атанасій вѣми силами, бо вже тогда, коли умираючій Епископъ Александеръ его яко своего наслѣдника представилъ, утбкъ, чтобы кого инного обрано, але надаремно, Богъ го до того призначиль, и бгъ на обще желанье збѣталъ Епископомъ.

Аріій тымъ часомъ на выгнанью тихо заховуючыся глядаль помбчникбвъ для своей ледачой справы, и не безъ користи, притягъ на свою сторону особливо помянутого Евсебія Никомедійского, котрый у Конст. В. велики ласки малъ, Валентія и Урсация, епископбвъ, и за помочію ихъ старалъ ся Атаназія, котрый его наиббльшій и найсилнѣйшій противникъ булъ, зъ престола струтити. — Найшллся въ короткбмъ часѣ и нини товариши до того безбожного дѣла, якъ пбзиѣнише побачимо. — Найперше старалъ ся Аріій выробити у Императора позволенье, чтобы мбгъ назадъ повернути, а понеже то справедливимъ способомъ не мбгъ допяти, отже ложью и пбдетунами сталъ робити.

Найперше хотѣлъ доказати, що его наука есть православна, и що бгъ несправедливо на Синодѣ Никейскбмъ булъ выклятый, понеже его тамъ але зрозумѣли, написаль отже свое вѣроисповѣданье двозначными словами (Hard. T. I. p. 551. и Mansi T. II. p. 1155—58), и тое предложилъ черезъ помбчника своего Евзебія до Императора съ просьбою, чтобы го зъ выгнанья бгъкликати и ему

до Александріи повернути позволить. Но чтобы тоє тымъ легче осягнути, зачалъ зъ инной стороны на Константина вліати, чтобы підкопати у него повагу Атаназія, а тымъ занялися Мелетіаце и Аріяне Антиохійски.

Не есть ту мѣсце выводити исторію тыхъ помѣчникѡвъ Арія, для лѣпшого погляду на рѣчь лишъ на тоє увагу звертаю, що Мелетіаце такъ названи були ѡтъ Мелетія Епископа Ликополитанского въ Египтѣ, котрый для того, що за часѡвъ Галерія выперъ ся Хріста, на Синодѣ Александрійскѡмъ пѡдъ предѣдательствомъ Петра Патріярхи Александрійского зъ Церкви выключеный збѣталъ, однакожь не зважаючи на то, и дальше не уступилея, и еще бѡльши права собѣ присвоилъ, и понеже приверженцѣвъ найшолъ, расколъ въ Церкви Ликополитанской зробилъ, и его партія знава есть въ исторіи пѡдъ именемъ Мелетіанѡвъ. Споръ той рѣшеный булъ на Синодѣ Никейскѡмъ I. котрый распорядилъ, чтобы Мелетій осталъ Епископомъ, але безъ всякой власти, и пѡдчиненый булъ, якъ ѡтъ давна то дѣялося, Патріярхѣ Александрійскому. Съ початку пѡдвергъ ся тому судови, але коли Аріяне головы свои зачали двигати, и Мелетіаце дѡстали надѣю знову независимыми статься, и про тоє радо даліея за оружіе Аріяновъ противъ Атаназію. Такъ само и часть Антиохіи скинувши за помочью Аріяновъ своего Епископа Евстація, котрый на синодѣ Никейскѡмъ ѡтзначилъ ся, стала понерати Арія.

Такъ одже все было приготовлено, чтобы Арія повернути, а Атаназія звалити. Евзевій представилъ Императору вѣронепѡвѣданье Арія яко цѣлкомъ еходне съ Синодомъ Никейскимъ, и тымъ обманеный Константинъ велѣлъ, чтобы Арій повернулъ ся, и чтобы до Церкви Алексе. принятый булъ. Однакожь Атаназій тоє ніякъ допустити не мѡгъ; для того Аріянска партія уживала оружія, якого зліи люде съ поконвѣку до нынѣки уживати звыкли, если простою дорогою до цѣли зайти не могутъ — зачала Атаназія клеветати и ему найрозличнѣйши рѣчи закидовати. Антиохени и Мелетіяни до всего даліея ужити. Такъ поставили свѣдѣкѡвъ, що Атаназій расказы Императорскій зневажалъ, що не есть ему вѣрный, же за казуе збѣже зъ Александріи до Царгороду вывозити, же въ Марсеѡтѣ черезъ ѣвонхъ людей збурилъ олтарь, и чаши даль потовчи, а кромѣ того еще твердили, що Атаназій есть убійца и що занимаея магіомъ. Хотяи Константинъ тоє чулъ ѡтъ людей, котрымъ звычайно все вѣрилъ, однакожь знаючи добре святе житье Атаназія не спѣшилъ ся зъ вырокомъ, а то тымъ бѡльше, понеже Атаназій все тѣи клеветы въ писемѣ апологетичномъ (противо Аріянь. н. 59—60) Сократ. кн.

I. гл. 27. Созомен. кн. 2. гл. 22.) якъ найточнѣйше опровергнулъ, про що Императоръ власпоручнымъ писемомъ до Атаназія его невинность узналъ. (Атан. Апология противъ Аріянь. н. 63—70. Сократ. к. I. гл. 27.) Но коли Мелетіяни тѣи и иннѣи клеветы що разъ бѡльше розширяли, приказалъ Константинъ, чтобы зѡйшлися Епископы на синодѣ въ Тирѣ р. 335 для розсужденья той справы. Такъ прійшолъ Атаназій съ 48 Епископами зъ Египту, а Аріяновъ было 60. Хотяи на Синодѣ бѡльша часть Атаназію була противна, однакожь ѡнъ зъ клеветѣ ему закиданныхъ очистилъ ся и опустилъ синодѣ, але Аріяне не зважаючи на правду узнали го виннымъ, для того зложили го зъ Епископства и заказали му прійти до Александріи, чтобы не сталъ ся причиною замѣшанья въ Церкви тамошней. Готовилися такожъ заразъ той судѣ Константиноу предложити. Межи тымъ многи Епископы писемами до Императора свѣдчили о невинности Атаназія, для того Константинъ выдалъ вже приказъ, жебы Атаназій повернулъ ся до своей Церкви, а тѣи, котри го засудили, чтобы съ Аріемъ передъ нѣго ставилися. Але они выдачи злу справу выслали лишъ хитрого Евзевія, Уреация, и Валента съ Аріомъ, котрѣи новыми клеветами святого мужа передъ Константиномъ обезчещали, особливо закидовали му, що знову заказалъ вывозити збѣже до Царгороду. Атаназій такожъ вже прійшолъ до Царгороду, чтобы особнето честь свою боронити, але Константинъ клеветами Аріяновъ такъ булъ на Атаназія розлученый, що го ани до себе не припустилъ, и найневиннѣйшого мужа до Тревиру въ Галіи на выгнанье пѡслалъ, де ѡтъ Максимиана, Епископа Тревирского и ѡтъ Константина, сына Императора съ почестьями принятый и всемъ до житья и утрыманья потрѣбнымъ заосмотреный булъ. А народъ Александрійскій, котрый Атаназію вѣрно преданный булъ, его щиро любилъ, молилъ ся сердечно до Бога, чтобы любимого Пастыря имъ привернулъ. (Атан. Апология, прот. Аріянь. ч. 86—87. Сократ. кн. I. гл. 34. 35. кн. 2. гл. 26. 27. 31.)

§. 3.

Атаназій ѡткликанный зъ Галіи и другій разъ выгнанный.

(337—349).

Колі Атаназія зъ Александріи выгнали, гадалъ Арій, що вже не найде ніякои перепоны въ ширеню своей ереси, удалея отже просто до Александріи; однакожь тамошнѣи Хрістіане жаднымъ способомъ его прійяти не хотѣли, понеже ѡнъ теперь отверто свою ерезъ ширилъ, и безъ всякого взгляду правдиву вѣру зневажалъ. Вѣрный

народъ не мѣгъ дивитися спокѣбно на такі хулы, удался отже съ прошеньями до Константина В. представляючи злобу Арія. Императоръ тымъ взрушений велѣлъ Арія до себе призвати, и запыталъ го, чи бнѣ хоче поѣднати соборъ Никейскій; а коли на тое согласился, жадалъ дальше, щобы се и присягою ствердилъ, що бнѣ такожь здѣлалъ, але симъ негодивымъ способомъ: Малъ при собѣ письмо, въ котрѣмъ его питома наука выложена була, тое письмо малъ при собѣ закрыте, и присѣгаючи трималъ на нѣмъ руку, що пѣсля его ложной гадки значило, що бнѣ на свое письмо, котре рукою держить, присѣгас. О поѣднѣ декретѣ Собора Никейского бнѣ мало журился. Тымъ способомъ обманилъ побожного Императора, котрый вѣруючи клятвѣ Арія велѣлъ го до Церкви Царгородской впровадити. (Сократ. кн. 1. гл. 35.) Здавалося, що Ерезъ побѣдитъ Православіе. Вже все було прилагоджене для торжественного принятыя Арія до Церкви Христовой. бѣ людей не можна було надѣятися помочи. Для того Епископъ Царгородскій отправилъ торжественну Литургію умирительну, и перебулъ въ Церкви на молитвѣ цѣлый день и цѣлу нѣчь, щобы Богъ не оставилъ Церковь свою и не далъ „ю ворогамъ на поруганіе.“ И Богъ выслушалъ молитвы вѣрныхъ, и знищилъ все замѣры Аріяновѣ. Епископъ Александеръ хотѣлъ еще показати Арію и его сторонникамъ ложность его науки, завозвалъ го отже еще день передъ Недѣльовъ, коли малъ бути впроваженный до Церкви, на пересправу. Аріи ишолъ веселый съ другими своими до Епископа, но поѣдчасъ дороги ѳтдалился для потребы на сторону, и тутъ достигла го рука справедливости Божой. Ѳнѣ згибъ марно и несподѣвано на высыленье внутренностей. (Сокр. кн. 1. гл. 37.) Такъ го Богъ покаралъ за зневагу Церкви.

Не одолга потому умеръ и Константинъ В. р. 337. а Царство его поѣлено межи трѣхъ сынѣвъ Константина II, (котрый дѣсталъ Галлію, Гишпанію и Британію), Константія (котрому призначена була часть Имперіи восточной), и Константа (котрому дали Италію, Африку и Илирію). Нови Цѣсарѣ позволили всемъ вигнаннымъ Епископамъ до своихъ Церквей вернутися, а такъ и Атаназій вернулъ зъ дволѣтного вигнаня до Церкви и народа своего р. 338., де съ неописаною радостью принятый булъ.

Поѣднору найшолъ Атаназій на Константинѣ II. противнику Аріяновѣ, але стрѣтилъ такожь въ коротцѣ великихъ неприятели, особливо Константія кесаря Африки. Той Императоръ далъ ся бѣ презвитера Аріянского, котрому Константинъ В. свѣй завѣтъ передалъ, наклонити на сторону Аріянску, а кромѣ того и Императрица

Аріянамъ була приклонна. Аріяне отже видячи, що съ поворотомъ Атаназія все ихъ працѣ и труды стался даремни, всеми силами старались Атаназія знова зъ престола выгнати, а то тымъ бѣльше, коли двѣрць императорекій по своей сторонѣ видѣли. Стали отже черезъ знакомого намъ вже Евзебія, хитрого дипломата, на Епископѣвъ имѣ противныхъ передъ императоромъ клеветати, и сѣбравшия р. 338. на Синодѣ Царгородекій найперше Павла, Епископа Царгородского зкинули и на его мѣсце чоловѣка своей партіи, самого Евзебія Никомидійского вознесли; а потому на Атаназія найрозличнѣйши ескарги и клеветы, вже давно опроверженны зберали и нови кули, и до Императора Константія занесли. Закидали му особливо, що бнѣ синодальнымъ рѣшеніемъ зкинены ѳтважился самовладно на престолъ вернути. — Хотяи, якъ видѣлисьмо (ст. 153.) той синодъ булъ неправый и на противъ всякого права Атаназія засудилъ. — Константіи сирѣчьимъ имѣ велѣлъ Евзебіянамъ зѣбратися на синодъ въ Царгородѣ р. 339. де они сами безумныи клеветы на Атаназія поносили. Такъ оскаржили го о чужолоство, и припровадили навѣтъ поѣкуплену женщину, котра со ескаргою выступила. Но той поѣступъ дуже зле имѣ выпалъ. Атаназій малъ у себе діакона Тимотея, котрый коли почувъ о тыхъ клеветахъ, поѣшолъ на Синодъ Царгородскій. Тамъ власно тая женщина Атаназія оскаржала. Тогда бнѣ удаючи Атаназія выступилъ къ ней, и запыталъ ю, чи го знае. Она николи еще не бачила Атаназія, гадала отже, що то истинно Атаназій, и стала кричати: Ты еси Атаназій, ты мя обезчестилъ. Тымъ способомъ ложну клевету наилучше опровергъ. Кромѣ того закидали Атаназію, що бнѣ ѳтгялъ руку своему діакону Арсенію для цѣлей магичныхъ, и показовали навѣтъ тую руку; але діаконъ, о котрѣмъ була бѣсѣда, и котрый за для какой провинны утѣкъ бѣтъ Атаназія, почувши о тои клеветѣ вернулъ, приѣшолъ на синодъ, и выступилъ на собранію для обороны святого Епископа, показуючи здорови руки, чимъ безчельни ихъ клеветы въ цѣлѣмъ своемъ свѣтлѣ показалъ. Однакожь не зважаючи на Бога ани на правду судіи нечестиви засудили Атаназія яко переступника, убійцю и чужоложника, зкинули го зъ Епископства, и поставили на его мѣсце Писта, презвитера Аріянского, котрого еще Александеръ Епископъ Алекс. зъ Церкви прогналъ.

Щобы се дѣло узаконнити, выслали письмо до Папы Юлія I. (337—352), щобы бнѣ яко найвыша власть церковна той выборъ потвердилъ. (Аполог. ч. 24. 27. Енциклика до Еписк. ч. 6. Епифан. ерес. 69. ч. 8.)

Атаназій видячи велике небезпеченство созавъ р. 340. синодъ до Александріи, на котрѣмъ явилися близько сто Епископѣвъ, котри Атаназія за невинного, а Евзебіанѣвъ яко причину того роздору узнали, и въ тѣмъ змыслѣ окружное посланіе до всѣхъ Епископѣвъ вселенной выслали (Аполог. ч. 1. 2. 3) Выслали такожъ послѣвъ до П. Юлія, и въ Римѣ зійшлися съ послами Евзебіанѣвъ, котри не въ состояніи опровергнути доказы послѣвъ Атаназія и синода, зажадали бѣтъ Папы, чтобы бнѣтъ для точнѣйшого розсудженья того предмета созавъ Синодъ, на що Юлій I. согласился.

Однакожь Евзебіане жадали той синодъ лишъ въ надѣи, що Папа не согласится, що отже будуть потому могли кричати, якобы имъ права не далъ. Коли тая надѣя не сповнилася, и они пѣзнали, що хитростью и ложью не побѣдятъ правду, глядали якого способу, чтобы того синода бѣтнекатися, и ужили до того нѣбы причины, що треба имъ бути на посвяченью Церкви въ Никомидіи, що одже не могутъ до Риму прійти, и тамъ въ Никомидіи заповѣли противъ всякого закона церковного синодъ (in episcopis) р. 341., на котрый явилися 97 Епископѣвъ межи ними 40 Евзебіанѣвъ (Созом. кн. 3. гл. 5) На тѣмъ синодѣ поставлени були найперше канони о вѣрѣ и устройствѣ (disciplina) церкви, котри бѣтъ всѣхъ приняты були, и Епископы скѣнчивши синодъ розбѣшлися до своихъ церквей. А хитрый Евзебій видячи, що вже майже исключительно лишъ его сторонники остались, предложилъ пѣдъ судъ справу Атаназія, котра очевидно заразъ въ змыслѣ Евзебіанѣвъ рѣшена була, Атаназія знову зложили, а на его мѣсце поставили Григорія зъ Кападокіи, котрого прихильный ледачон справѣ Императоръ Константій выслалъ съ войскомъ пѣдъ воджемъ Филагріемъ, чтобы его до церкви Александрійской впровадилъ.

Атаназій видячи, що силѣ оперти ся не зможе, и що ему самому небезпеченство життя грозить, выдалъ листъ окружный до всѣхъ Епископѣвъ, и опустилъ въ самъ празникъ Воскресеньскій р. 341. Церковь свою и несчастливую громаду и удался до Риму, куди бѣтъ Папы вже минувшого року завозванный булъ. Въ Римѣ якъ найлѣпше принятый выяснилъ, якъ ложно его оскаржено, и пѣдвергъ ся охочо судови синода, котрый Папа вже давнѣйше скликалъ для той справы, котрый однакожь доси про неприсутствіе Евзебіанѣвъ не мѣгъ збѣтися. Выслалъ одже П. Юлій I. еще разъ послѣвъ пресвитерѣвъ Елпидія и Филоксена до Евзебіанѣвъ съ завозваньемъ на синодъ. Але они не лишень не послушали того голосу, але еще и са-

мыхъ послѣвъ ажъ до Сѣчня року 342. въ Аптіохіи силою притримали. (Созом. кн. 3. гл. 7.) Ажъ тогда ихъ выпустили, и дали имъ складно и двозначно составленный листъ до П. Юлія I. въ котрѣмъ свое поступованье усправедливити хотѣли. П. Юлій предложилъ тое письмо собраному вже тогда Синодови Римскому (р. 342.), на котрѣмъ рѣчь тая точно и строго суджена була, и коли всѣ причины Евзебіанѣвъ ложными оказались, цѣлый синодъ (50 Епископѣвъ) узналъ Атаназія невиннымъ. По скѣнченью синода выслалъ П. Юлій письмо повне любви и згоды до восточныхъ Епископѣвъ, въ котрѣмъ Атаназія и прочихъ несправедливо усуненыхъ Епископѣвъ боронить, а Евзебіанѣвъ до едности и згоды сердечно напоминае. Но доки той листъ на востокъ прійшоу, умеръ вже головный заступникъ Евзебій Никомедійскій, а Атаназій збсталъ еще три лѣтъ въ Римѣ, понеже Императоръ Константій всегда Аріанѣвъ веспиралъ.

Въ Римѣ Атаназій занимался черезъ той часъ дѣлами побожности и литературными, и своимъ тымъ побытомъ первый далъ на западѣ поводъ до повстанья життя монашеского, котре на востоцѣ вже давнѣйше зачалося. Тымъ часомъ умеръ Императоръ Константій II, котрый еще Аріанамъ перешкоды робилъ, и бѣтъ того часу они еще бѣльше православныхъ переслѣдовали, и всяки пакости имъ робили. Чтобы тому конецъ зробити, скликалъ П. Юлій I. синодъ до Сардики въ Мезіи, де зійшлося коло 170 Епископѣвъ р. 347 такъ зъ востока, якъ и зъ запада, понеже и оба Императоры Константій и Константъ хотѣли, чтобы разъ вже тѣи неспокои закѣнчити. Соброви тому найперше предложена була справа Атаназія и прочихъ бѣтъ Аріанѣвъ прогнанныхъ Епископѣвъ, и понеже приверженцѣ Аріанизма, котрыхъ було коло 80, видѣли, що рѣшенье собора въ ихъ змыслѣ выпасти не може, про тое въ ночи опустили Сардику безъ наименьшой причины, и удалися до мѣста Филипополисъ; прочи же Епископы пѣдъ предсѣдательствомъ Говія зъ Кордубы и пресвитерѣвъ Архидама и Филоксенія, бѣтпорученикѣвъ Папскихъ, рѣшили по докладнѣмъ судѣ, що Атаназій и прочі Епископы, суть невинні, для того приказали, чтобы Атаназій до Церкви своей вернувся, о котрѣмъ рѣшенью черезъ послѣвъ Императора Константія въ Никомедіи увѣдомили. Межи тымъ Епископы Аріаньски, котрі зъ Сардики утекли, зббралися, якъ вже знаемо, въ Филопополи, и будуючи на пѣдпору спріяючого имъ Константія цѣлкомъ противный судъ выдали, и чтобы пѣдлѣбеть свою закрыти, и незнаючихъ цѣлу рѣчь скорше обманити, выдали декретъ датований зо Сардики, хотячи тымъ показати, що

то сьць воля и рѣшенєе Папы и собранныхъ въ Сардицѣ Епископѣвъ, и сь такимъ письмомъ безчестнымъ выбралися до Императора Константія. Такъ отже послы обохъ сторонъ, збѣшлися въ Антиохію у Константія. Аріяни певны доброго успѣха своего посольства зачали вже напередъ исповѣдникамъ Собора Никейского всякого рода пакости робити. Но предвѣсно тѣшилися, бо Константіи хотая противникъ, нарештѣ узнавъ злбу ихъ, и взрушений такожъ письмомъ своего брата Константа, широго католика, зачалъ сь нимъ острѣйше поступовати, и вельѣлъ, щобы приказы Собора Сардикійского зъ р. 347. були выконани, и щобы Атаназій вернулъ ся до Епархіи своей, и въ томъ намѣреніи написалъ листъ до брата своего, щобы бнѣ zapewнилъ Атаназія, що бѣт теперь вже ніякой перепони не найде въ правленю своєї Епархіи. Що и сталося. Атаназій подяковавши Папѣ за щире принятєе, и Императору за ласку ему здѣлану, прійшоль до Антиохіи, де Константіи его сь удивленєемъ пріянялъ. новіи скарги Аріянѣвъ бѣткнулъ, и выслалъ приказъ до Александрии, щобы Атаназія яко своего Пастыря пріяняли и слухали. Такъ Атаназій по долгой небытности вернулъ ся р. 349 до любимой громады своей, бѣт котрой якъ и перше сь найбільшою радостью пріянятый буть. Наконецъ и сами найзатятшій вороги Атаназія услухали голосу совѣсти, и стали каятися, такъ особливо воджи противной стороны Урсакій и Валентъ передъ всѣми бѣткликали клеветы, яки на Атаназія кидали, письменно просили го о прощенєе, и удалися на конецъ до П. Юлія I., у котрого срезы выреклися и до Церкви пріянятыи збѣтали. Въ короткомъ часѣ умеръ Императоръ Константъ въ Галліи, найспльнѣйшій заступникъ Атаназія и правдивой вѣры, а скоро Аріяне о его смерти зачули, на ново свою комедию выправляты зачали, и особливо на Атаназія, той „не оборимый столпъ“ православія кинулися, ему знову закидали, що бнѣ утялъ руку дякону Арсениану, що якъ сьмо видѣли, чиста ложъ була, и инніи небылицѣ змыслили, гадаючи, що Императора Константія знову въ свои сѣти возьмуть. Однакожъ Атаназій написалъ обширну „апологию противъ Аріянѣвъ“, въ котрой всѣ ему закиданіи выстулки якъ найдокладнѣйше збивае, и тую апологию (оправданіе) такожъ и Константію пѣслалъ. Императоръ переконавшися о честнотѣ Атаназія бѣткнулъ всѣ скарги Аріянѣвъ, и листомъ дуже ласкавымъ призналъ невиннѣсть Атаназія. Бѣт теперь мѣгъ отже Атаназій короткій часъ працювати надъ добромъ Церкви своей.

§. 4.

Судьба Атаназія бѣт р. 349 до 356.

Повернувши на престоль свой Атаназій старался найперше выкоренити поблудженя, котри въ часѣ его небытности въ громаду его вкралися, особливо навернути Аріянѣвъ до правдивой вѣры. Аріяне пѣзнали заразы, що доки Атаназій жие, не могутъ они мати надѣи, щобы наука ихъ розширялася, про тое зо всѣхъ сторонъ на тую сильну пѣдиору правдивой вѣры напали. Найперше наклонили Урсакія и Валента, котри вже въ Римѣ ереси выреклися, щобы знову на ихъ сторону вернулися, а потому и Императора для себе позыскати старалися. Константинъ власно тогди побѣдаль (р. 353) своего противника Магненція, и черезъ тую побѣду стался самовладцѣмъ цѣлои Римской имперіи; але тое такъ го засѣвчидо, що казался „вѣчнымъ“ и Паномъ цѣлого свѣта называти. Забулъ такожъ, що пѣдъ присягою пріобѣцалъ Атаназію полну свободу и оборону противъ безбожныхъ Аріянѣвъ, бо заледво Аріяне до нѣго сь новыми скаргами на Атаназія прійшли, заразы нечестивый имъ увѣрилъ. Взалися теперь на пинный способъ: понеже за помощью живыхъ не могли Атаназія звалити, одже ужили помершихъ. Доне-сли до Константія, що Атаназій еще за життя Императора Константа до него часто ходилъ, и его до нещирязни и ненависти противъ Константія наклонялъ, що кромѣ того сь ворохобникомъ Магненціомъ часто сносилъ ся и ему дораджалъ; потому що въ одной церкви Александрійской, котра еще не була посвячена, богослуженєе одправлялъ, и наконецъ, що росказу Константія самого, щобы до Италіи прійшоль, не послухалъ. Тымъ способомъ знову Императора позыскали, и будуючи на его ласку и потуху часто на соборахъ збералися, на котрыхъ до того допроводити старалися, щобы всѣ Епископы Атаназія опустили. Такъ р. 353. въ Арелатѣ всѣ тамъ собрани Епископы вынявши одного Павліяна, Епископа Тревирского Атаназія осудили, лишь одинъ помянутый Епископъ боронилъ его, але за то го Аріяне выгнали, и на выгнаню яко исповѣдникъ померъ.

Еще горше дѣялося на Синодѣ въ Медиоланѣ р. 355., де Императоръ Константинъ сь тыми словами выступилъ до собранныхъ Епископѣвъ: „Що я хочу, то есть для васъ законъ; такую власть дали мѣ (въ предметахъ вѣры) Епископы Сирійски. Теперь выбирайте, чи хочете слухати, чи хочете щобымъ васъ сь вашихъ Епископствъ порозганялъ?“ Надармо заклинали Епископы того тырана, щобы

въ рѣчи Церкви не мѣшались, чтобы не впроваждали ересь Аріянеку до Церкви; ему власне о тое шло. Вѣхъ, що ся спротивляли его деспотизмови релігійному, казалъ безъ милосердія выгнати, межъ котрыми булъ особливше Луциферъ Калаританскій св. Евзебій зъ Верцель, св. Діонизій Медилянскій, Пала Либерій, котрого за постоянность въ правдивон вѣрѣ выгналъ до Траціи, а даже и столѣтнего старца Гозія не пощадили, и его яко преступника выгнали. Наконецъ приказалъ деспотичный Константій, чтобы Атаназій призналъ ся до науки Аріяновъ, а понеже тое зробити не хотѣлъ, послалъ воджа Сиріяна съ 5000 жовнѣрами, чтобы го зъ Александріи выгналъ. При той способности хотѣли Аріяне Атаназія убити, и лишь за помощью провидѣнія Божого вымкнулъ ся рукамы тыхъ безбожниковъ, и удалъ ся на ѳдалене мѣсце Египта, зъ ѳтки черезъ послѣвъ засмученой громадѣ своей науки и потребни рады удѣлять.

§ 5.

Атаназій третій разъ на выгнанью 356 — 361.

Понсже Атаназій небулъ певный своего житія на одиномъ мѣсци, мусѣлъ одже часто змѣняти укрити перебуванья свои; и такъ черезъ кѣлька лѣтъ крылъ ся мѣжъ монахами Египта и Тебанды. Однакожъ хотия тѣломъ ѳдаленый ѳтъ Церкви своей, духомъ всегда въ неи жилъ, и безъ перервы о ей добро старалъ ся. Въ томъ часѣ писалъ найперше листъ потѣшающій до громады своей, а коли зачулъ, що Аріяне зложили двозначными словами новый символъ вѣры, чтобы тымъ лекше Епископѣвъ Африки до его подписанья склонити, написалъ заракъ „окружный листъ до вѣхъ Епископѣвъ Египта и Либіи,“ въ котромъ имъ показуе цѣлу лествицу и хитрость Аріянеку, и ихъ остерѣгае, чтобы на жадеи способъ той новый символъ не пріяли, и не далися ѳтъ еретиковъ обманити. Теплыми словами напоминае ихъ, чтобы радше гоненія и смерть перетерпѣли, якъ Христа и правдиву вѣру на Соборѣ Никейскомъ ясно выложени опустили. Межи тымъ Аріяне всякого рода пакости исповѣдникамъ Никейского собора робили, и особливо ѳтъ Епископѣвъ вымагали, чтобы на зложенъ Атаназія згодилися знаючи, що съ его упадкомъ злобу свою ересь дуже лекше ширити будутъ могли.

Атаназій мыслилъ, що Императоръ не зо злой воли такъ нечестиво собѣ постуе, але про тое, що Аріяне го обольстили, а никто му еще правдиво не сказалъ, якъ рѣчи ся мають, сподѣ-

валъ ся одже, що черезъ выяненъ правдивого стану рѣчи наклонитъ знову сердце его до подіеранья и обороны правды, и для той цѣли написалъ обширну „Апологию,“ въ котрой опровергъ чотыри ему закиданы выстуки, и самъ выбралъ ся съ тымъ письмомъ до Императора. Однакожъ скоро побзналъ небезпеченство, въ яке пустилъ ся, пересвѣдчилъ ся, що не лишень не найде у Константія справедливости, але еще на небезпеченство житія выставляея, вернулъ ся одже знову въ скрыте мѣсце, и выслалъ лишь апологию свою до Императора. Тое дало поводъ Аріянамъ высмѣвати и понижати Атаназія, що ѳнъ подлый пастыръ опустилъ свое стадо въ небезпеченствѣ, чтобы лишь ему ничъ злого не сталося. Чтобы ихъ опровергнути, написалъ Атаназій нову апологию, (apologia de fuga sua), въ котрой зъ письма св. доказуе, що вѣльно и потребно есть житие свое хоронити, если то иначе не возможно, бѣгствомъ, и опсче, якъ ѳнъ за помощью Бога утекъ передъ ворогами, котри го убити хотятъ. Въ томъ самѣмъ часѣ просили Атаназія монахи, мѣжъ котрыми жилъ, чтобы описалъ имъ цѣлу исторію Аріяновъ вразъ съ опроверженьемъ ихъ науки, що ѳнъ истинно зробилъ, написалъ исторію Аріяновъ и послалъ ю съ ѳповіднымъ листомъ до Монахѣвъ Египта и Либіи. Такожъ и инны дѣла въ томъ часѣ составилъ для утвержденья вѣры правдивон мѣжъ вѣрнымъ клиромъ и народомъ.

Доки Императоръ Константій жилъ, ишло Аріянамъ все по воли, однакожъ и на нихъ оправдилися слова мудрого Соломона „Прежде сокрушенія предваряетъ досажденіе, прежде же паденія злоумышленіе“ (Притч. 16, 18.) они въ гордости своей власно тогда, коли вже цѣлкомъ вѣру православну вынищити хотѣли, о котромъ часѣ св. Геронимъ каже: „Ingenuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est“ (въ діалог. прот. Люциферіяновъ), Аріяне въ найлѣпшой для себе хвили подѣлилися на партіи, що прійти мусѣло, якъ исторія вѣхъ ерезей учитъ, и тымъ свѣй упадокъ приспѣшили. Повстали межи ними три партіи: Аетіяне, ѳтъ заступника своего Аетія такъ званы, учили, що Сынъ Божій есть сотвореный зъ ничего, що ѳтцю цѣлкомъ есть неподбный (*divorogus*) для того Аномен названи. Семіаріяне учили, що Сынъ Божій есть ѳтцю подбный, и дѣлилися на двѣ стороны, одни утверждали, що Сынъ тое подобіе мае лишь зъ ласки, не для того, що его существо есть подбне существо ѳтця, а други утримовали, що и существо Сына есть существо ѳтця подбне, (*divobogus*), и ѳтъ греческого слова названи були Гомоюсіяни. Семіаріяне опановали Константія, котрый постановилъ, чтобы все тую науку за правдиву узнали, а ко-

трый Епископъ противилъ ся, чтобы его выгнати, и на его мѣсце ѓданого той науцѣ чловѣка поставити. Щобы тое лекше осягнути составили знову новый символъ двозначный, до которого слова „существо“ (*οὐσία*) и „единосущный“ (*ὁμοούσιος*) не приняли, и для затверженья той науки созвалъ Константій всѣхъ Епископѣвъ на два синоды, западныхъ Епископѣвъ до Аримини въ Италіи, а восточныхъ до Селевкіи въ Изавріи, котри соборы р. 359 ѓтбулсея.

Обомъ синодамъ приказалъ Императоръ, щобы партіи Аріяньски погодили.

Епископы въ Аримини собраны подтвердили Соборъ Никейскій ѓткнувши символы Аріяньски, и выслали съ тымъ рѣшенемъ послѣвъ до Императора. Однакожь той хитростью и силою змусилъ такъ послѣвъ якъ и Епископѣвъ еще въ Аримини собранихъ, що они ѓткликали, що справедливо рѣшили, и поѓдписали символъ Аріяньскій, линъ Папа Либерій ѓткнулъ тое желанье, и зѓсталъ вѣрный Собору Никейскому.

Епископы въ Селевкіи собраны поѓдѣлены были на бѓльше партій, однакожь бѓльшѣсть рѣшила, що пріймае Соборъ Никейскій, изключивши одно лишень слово „единосущный,“ понеже оно въ Писемѣ св. не находитъ ся, и ѓткнули такожь символъ, котрый имъ императоръ предложилъ, и таке рѣшенье выслали до Царгорода, до Константія, котре такожь ѓткинене було. Атаназіи хотий въ укрьтѣю, и ѓтдаленый, добре знать о тыхъ ворожихъ крокахъ Императора и Аріяновъ, и старалъ ся вѣрнымъ всегда правдиву вѣру показовати, про тое наисалъ „листъ о синодахъ,“ въ котрѣмъ опише непостояннѣсть Аріяновъ, котри вже 11 различныхъ символѣвъ составили, и утверждають, що всѣ суть правдивы; напоминае одже всѣхъ, и остерегае противъ грозячого зо стороны Аріяновъ небезпеченьства.

Коли одже Епископы Ариминьски и Селевкійски далися ложжѣ увести, здавалося, що за помощью Константія цѣлый свѣтъ перейде на Аріянизмъ; було то очевидно все дѣломъ безбожного Константія, котрый до самой смерти вѣрно боронилъ Аріянизмъ, але було то вже остатне дѣло его деспотизма, дальши дотычни кроки заскочила смерть р. 361.

Удачно характеризуетъ Константія поганьскій писатель Ammiannus Marcellius, histor. XXI, 16.: „Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius excitavit dissidia plurima, quae

progressa fusius aluit concertatione verborum: ut catervis Antistitum iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conatur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos.“

По Константію наступилъ Юліанъ ѐтступникъ, (361—363), котрый великій непріятель всѣхъ христіанѣвъ, хотѣлъ поганьство знова впровадити, и для того приказалъ, щобы все выгнани Епископы повернулись, сподѣючися, що тымъ способомъ станесе межѣ христіанами бѓльша замѣшанна, и бѣтъ тымъ лекше цѣль свою осягне. Такъ одже и Атаназіи мѣгъ по долгѣмъ выгнанью вернуться до Александріи, де якъ и перше съ неописаною радостію булъ принятый.

§. 6.

Дѣла Атаназіи въ Александріи и 4. выгнанье 361—363.

Заразь по поворотѣ своемъ до Александріи приложилъ Атаназіи всѣхъ силъ, щобы непорядки черезъ Аріяновъ въ Церкви зѣлаяи усунути, поблудившихъ до правдивой вѣры припровадити. Для того скликалъ на р. 362. синодъ до Александріи, на котрый много Епископѣвъ зъ Египта зѓишлося. Синодъ той малъ особливо рѣшити, що мае статися съ тыми, котри въ ересеъ Аріяньску упали, потому подтвердить вѣру правдиву, и рѣшити роздоръ Церкви Антиѓхійской.

Що ея касае тыхъ, котри до Аріянизма упали, рѣшено, що сели они сами старалися ересеъ розширяти, а теперь того кають ся, мають бути до Церкви приняты, але линъ яко міреки люде, котри але линъ прельщени були, то мають приняты бути яко священники сели ними передше були; мусѣли однакожь найперше Аріянизма выречися, и на Соборъ Никейскій приеѣгати. Такъ рѣшена була справа пошавшихъ въ ересеъ Арія.

Потому подтвердили собрани Епископы соборъ Никейскій I, а наконецъ выслали двоухъ Епископѣвъ, щобы въ Церкви Антиѓхійской згоду зробили, що по долшѣмъ часѣ сталося. Тѣи уставы Собора Александрійского старалъ ся Атаназіи всюда перспровадити, а щобы все Церкви однообразно собѣ постуцовали, удѣлялъ ихъ такожь св. Василию В. и инымъ. Здавалося, що Атаназіи вже спокѣйно буде управляти Церковь свою, коли несподѣвано на ново Юліанъ противъ него повсталъ. Той Императоръ хотѣлъ поганьство на ново

впровадити, коли одже почувъ, що за стараньемъ Атаназія многи поганьскі жены до Христіянства навернулися, велѣлъ святого Епископа увязнити; але Богъ выбавилъ го и теперь зъ рукъ непріятельскихъ, бо коли жовнѣры обступили Церковь, чтобы го поимати утѣкъ Атаназій помѣжъ люди, и удалъ ся на море. А коли видѣлъ, що вже близько суть тѣи, що го мали забити, казаль обернути лодь, на котрой булъ, противъ нихъ. Она не знала го особисто, и не сподѣвали ся такожъ, чтобы Атаназій самъ до нихъ прійшовъ, тримаючи го за чужого, спыталися го, чи не видѣлъ Атаназія? на що онъ отповѣлъ: Передъ вами шолъ, гонѣтъ го. И такъ уйшовъ ихъ рукамъ и знову отдаленный отъ своей Церкви укрывалъ ся ажъ до р. 363., коли Юліянъ зраненный въ битвѣ съ Перзами марно погибъ.

§. 7.

Остатни дѣла Атаназія, пяте выгнанье, и смерть 363 — 373.

По смерти Юліяна наступилъ на престолѣ Римскѣмъ Іовіянъ, (363—364), мужъ побожный, котрый заразъ съ початку Имперіи своей выдалъ росказъ, чтобы всѣ Епископы до своихъ Церквей вернулись, а понеже чулъ вже о Атаназію и о его честнотѣ, протое до него особный листъ написалъ, въ котрѣмъ его постоянность величае и проситъ, чтобы для розширеня правдивой науки повернулся до Александрии.

Не о долго потому просилъ Іовіянъ св. Атаназія, чтобы ему точнее выясненье науки католической прислалъ; святой Архіепископъ созвалъ одже синодъ и въ имени того собора составилъ листъ до Императора, въ котрѣмъ его благи намѣренія выхваляе, злобу Аріяновъ живо описуе, и наконецъ поручае му яко основу правдивой вѣры синодъ Никейскій I., до которого еще деяки выясненя ирричиняе, котрыми особливо божество Духа св. доказуе. Коли Императоръ той листъ отрималъ, желалъ того святого мужа особисто познати, и для того его до себе запросилъ до Антиохіи, куди Атаназій охочо прійшовъ, и понеже Аріяне на ново его клеветати почали, честь и невинность свою передъ Императоромъ боронилъ.

Той богобойный Императоръ померъ вже р. 364 а на его мѣсце наступилъ Валентиніянъ, мужъ побожный и заступникъ вѣры Никейской, котрый однакожъ принялъ яко всплывадѣтеля брата своего Валента, и ему отступилъ цѣлый востокъ, а самъ збѣталъ Императоромъ Западной части Римской Имперіи. Валентъ булъ ве-

ликій приверженець Аріянизма, и протое много перестѣдованъ и клопотѣвъ такъ для Церкви якъ для Атаназія сталъ ся причиною.

Въ первыхъ часахъ владѣнія своего Валентъ не зробилъ ніякои прикромости св. Атаназію, збѣставилъ му полную свободу научати народъ. Атаназій нетинно съ великою ревностью училъ вѣрныхъ, и опровергалъ еретиковъ, про що они его пайзятятшими врагами сталіся, и виробили у Аріяньского Валента р. 367 приказъ, що всѣ Епископы, котри за часѣвъ Константія выгнани збѣтали, а за Юліяна вернулись, знову за своихъ Церквей були выгнани. Понеже Аріяне всегда уважали Атаназія яко головного поборника ереси ихъ, протое особливо на него звернули злѣтъ Валента, котрый казаль го поимати, але за помощью Бога и теперь утѣкъ, и укрывалъ ся черезъ 4 мѣсяцѣ въ гробѣ Отца своего. Однакожъ народъ Александрийскій и цѣлон окресности вѣрно преданный вѣрѣ правдивон и святому Пастырю, обурился такимъ нечестивымъ и несправедливымъ поступованьемъ Императора, и хотѣлъ мятежъ воздвигнути: для того Валентъ зъ боязни, чтобы не утратилъ цѣлый край той, далъ Атаназію свободу, заказалъ го гонити, и такъ Атаназій по пяти выгнаньяхъ мѣгъ остатни хвилѣ житія своего въ покою посвятити Богу и працѣ для добра Церкви и народа.

Колі гоненія Аріяновъ по части упокоилися, созвалъ II. Дамазъ р. 367. синодъ до Риму, чтобы декретъ Собора Никейского еще разъ подтвердить, Урсакія и Валента вождѣвъ Аріяновъ западныхъ зъ Церкви выключити, и всѣхъ въ ересь унавшихъ до Церкви привернути, о котрыхъ рѣшенія въ всѣхъ Епископѣвъ окружнымъ письмомъ увѣдомилъ. Якъ лишь Атаназій тое поеланіе получилъ, собралъ коло себе Епископѣвъ Египта и письмомъ поблагодарилъ Папѣ за тое дѣло, но просилъ еще, чтобы и Ауксентія Епископа Медіолянського, которого Соборъ Римскій перейшовъ, яко Аріяна зъ Церкви выключилъ, що Папа на другѣмъ соборѣ Римскѣмъ за согласіемъ всѣхъ собранныхъ Епископѣвъ здѣлалъ. Атаназій зачулъ, що декотри Епископы Африканьски стараются еще и теперь ересь Аріяньску ширити и боронити, и для того откликуются на Соборъ Ариминскій зъ року 359. Чтобы тому запобѣчи, созвалъ Атаназій р. 368. по отриманью листу отъ II. Дамазы Соборъ, на котрый збѣшлися Епископы Египта и Либіи, осудили еще разъ Аріянизмъ и Атаназій нашасалъ въ имени Собора окружное посланіе до всѣхъ Епископѣвъ Африки, въ котрѣмъ описуе докладно исторію синода Ариминского, котрый не волю собранныхъ Епископѣвъ, але волю деспотичного Константія высказалъ, и вызывае всѣхъ Епископѣвъ, чтобы трималися науки Синода Никейского, которого исторію такожъ оповѣдае и наконецъ коротко божество Духа св. противъ Македоніяновъ доказуе.

При концѣ житія мусѣлъ св. Атаназій выступити еще въ оборонѣ св. Василія, которого всегда яко сына любилъ, и его быстрый умъ и побожность подивлялъ.

Бо, якъ въ исторіи св. Василія докладнѣйше сказане буде, тогда стали декотри учить, що духъ св. есть лишь сотворѣнье Боже,

котру ложну науку св. Василія збивать, тымъ способомъ, що всё свойства божества св. Духови приписоваль, въ жаднѣмъ мѣсци однакожь Духа св. Богомъ не называль, щобы тымъ именовъ противникѣвъ еще бѣльше не роздражниль. Тое многи монахи зле приняли и на-противъ Василія всиоуди говорили яко еретика. Для того Атаназій чудеса обовязанымъ написати въ оборонѣ своего пріятелиа два листы до Іоанна и Аятіоха пресвитерѣвъ и до Палядія, въ котрыхъ поступованье Василія яко розумне похваляе и одобряе, а его клеветникѣвъ потушляе. Въ тѣмъ часѣ побужденый запытаньями и просьбами зъ розличныхъ сторонъ писалъ еще противъ ереси Аполинарія, и по такъ многихъ працяхъ и терпѣньяхъ скѣбичиль праведне житье, и перенѣсь ся 2. Мая 373. до вѣчности.

Черезъ сорокъ шѣсть лѣтъ буль Епископомъ Церкви Александрійскои, и черезъ цѣлый той часъ буль выставлений гоненіямъ еретикѣвъ, лести и клеветамъ Аріяноу, котри его убити хотѣли. Однакожь ани грозбы, ани перестѣдованья, ани клеветы не взурили его постояннѣсть; онъ видѣль якъ чотыри императоры, воджи и настоятелѣ войскъ хотѣли го погубити, однакожь ничимъ недался ѳтклонити зъ дороги правды. Его быстроуміе и краснорѣчіе подивляють учени всѣхъ вѣкѣвъ, его строгѣсть и постояннѣсть противъ еретикѣвъ и ворогѣвъ церкви, зъ одной стороны, а лагѣднѣсть и любовѣ всѣхъ каючихся естѣ примѣромъ ѳтъ сонця яснѣйшимъ для всѣхъ наслѣдникѣвъ его високого становиска церковного, его цѣле житье естѣ образомъ правдивого война Христового. „Прославляючи Атаназія саму добродѣтель прославляю, бо онъ естѣ зеркаломъ всѣхъ добродѣтели. . . За житья буль не оборимымъ столпомъ православія. . . А понеже онъ такъ жилъ, и такъ другихъ научалъ, що житье его було правиломъ Епископѣвъ, а вѣры его догматами Церкви, — ктожь може славу его достойно исповѣсти? (Григор. Наз. о св. Атан.)

§. 8.

О посмертнѣи Славѣ св. Атаназія.

Переглянувши въ короткости житье св. Атаназія хочу еще спбмнути дещо о почитанью, яке Церковь тому великому Святому ѳтдае.

Понеже св. Атаназій цѣле житье свое для добра Церкви и вѣрныхъ своихъ посвятиль, для того они вдячни такому Епископу всё въ памяти затримали, що онъ ихъ училь, а при тѣмъ и его образъ живо имъ всегда въ памяти зѣсталъ, и тому завдячити маемо, що мо-

жемо навѣтъ сказати якъ св. Атаназій выглядаль. Якъ зъ писемъ его житьенисателей видно буль Атаназій середного вѣзросту, троха похилений, пріемного лица, малъ уста вузки, бороду не дуже широку волосье хоть въ такъ великой старости еще не цѣлкомъ бѣле. (Минеа 18. Януар.)

Пѣсля власнои его воли похоронили тѣло его внѣ города Александрійского, зъ ѳтки вѣроятно за часѣвъ св. Германа, Патріярха Царгородского до Константинополя перенесене зѣстало. Тутъ спочивали мощи св. Атаназія ажъ до р. 1454. коли вже Турки пѣдбили царство Бизантійске, и всё для Християноу святы мѣсца зневажали и обезчещали. Помянутого року прійшоль до Царгорода въ мѣсцаи Студни Доминикъ Зотарелѣ на кораблі, и зѣйшовшиися съ якимъсь Епископомъ дѣзналь ся ѳтъ него, якъ Турки всё християньски мѣсцаи нищать, и особливо мощи святыхъ обезчещаютъ. Просиль одже того Епископа, чи не мѣгъ бы му яка мощи дати, котри бы онъ на ѳвѣтне мѣсцаи ѳтнесъ.

Епископъ той сказаль му, що за мѣстомъ найде мощи св. Атаназія. Зотарелѣ найшоль истинно на означенѣмъ мѣсцаи тѣло св. Атаназія, котре взяль зо собою на корабль и завезъ го до Венеціи, де го постановиль зложити въ монастыри св. Креста. Даль однакожь напередъ знати до того монастыря, що такій даръ имъ везе, о чѣмъ довѣдалъ ся заразы патріярхъ Венеціи Юстиніанъ Моченикъ, и якъ лишень мощи тѣи привезени були, якъ найточнѣйше испытоваль, чи то истинно суть мощи св. Атаназія, и коли не було сомнѣнія о тѣмъ предметѣ, перенесли дороцѣнныи останки великого Учителя Атаназія дня 2. Юніа 1455 року зъ Храма св. Марка, де доси поставлени були, до Церкви св. Креста.

На тѣмъ мѣсцаи Богъ многими чудамы прославиль слугу своего. Поминувши други, котри обширно описани суть въ старои рукописи Италійскои, (публикованѣи у Migne, Patrol, series graeca t. XV. 847—864) лишень декотри наведу.

Вже тогди, коли тѣло Святого лежало въ Церкви св. Марка, розходился ѳтъ него чудесный запахъ, що всё притомни чули. Якъ вже зложено було въ монастыри св. Креста, случилося, що хлопецъ якийсь зъ Пармы, котрый тогды въ Венеціи перебуваль, дѣткненый буль заразою, и лежалъ безъ надѣи. Въ ночи явилъ му ся не знамый му Епископъ, потѣшилъ го, и казалъ му пѣйти на другій день до Храма Креста, тамъ змовити три разъ Отче нашъ и Богородице Дѣво, и потому дѣткнутися мощи св. Атаназія, а скоро тое

зробилъ, заразъ выздоровѣлъ. — Одного разу зближалася мала лодъ до Венеціи, коли несподѣвано буря велика повстала, и вже 15 зъ товаришбв зъ лоди вылетѣли; а булъ мѣжъ ними оденъ чоловѣкъ зъ Царьгорода, котрый всегда особливо св. Атаназія почиталъ. Въ тѣмъ небезпеченствѣ удалъ ся въ горячихъ молитвахъ до св. Атаназія и Богъ за вставленьемъ того Святого выбавилъ ихъ ѓтъ певной смерти. — Въ единомъ домѣ въ Венеціи була несчастлива служниця, котра не могла на ноги стати, лишень на куляхъ ходила. Однои ночи явилъ ся ей епископъ якийсь, и казалъ ей удалъ ся до храму св. Креста и дѣткнути ся мощи св. Атаназія. Она рано оповѣла тое своей панѣ, и просила, щобы ю дала завести до того храму, що и стало ся. На другу нѣчь зъявилъ ся ей знову той самъ Епископъ, и дѣткнувши ся ей зраненыхъ мѣсць, одѣйшовъ, и она рано встала здорова, удалася до Храму св. Креста, и помолвивши ся до св. Атаназія, завѣсила кулъ свои въ Церкви тои на памятку того чуда.

Тѣи и многіи инни чуда сотворилъ Богъ для прославленія вѣрнаго слуги своего св. Атаназія.

Тѣло св. Атаназія, котре до нынѣ въ Венеціи заховуе ся, есть безъ головы. Не можна поѣла документѣвъ, яки маемо опредѣлити, де голова св. Атаназія хоронится, бо Гишпаны утверджають, що она есть въ Ишпавіи, а имъ противорѣчатъ Французы, що голова св. Атаназія принесена зъ Александріи, и заховуе ся въ Епархіи Туронской, въ селѣ Серенъ.

Церковь свята почитае память св. Атаназія 2. Мая.

Письма св. Атаназія. Хотя св. Атаназій майже цѣле житъе на гоненія булъ выставленій, то однакожъ при тыхъ тяжкихъ обстоятельствахъ составилъ такожъ многи письма, въ котрыхъ бнѣ особливо вѣру въ божество Іисуса Христа доказуе, а понеже никто го въ тѣмъ взглядѣ не перевышилъ, про тое зовеея такожъ „Великій“ и „Отець православія“. Характеръ письмъ того святого есть переважно апологетичный, що инакше бути не могло якъ сьмо видѣли въ житъю его. Понеже письма свои составилъ по большон части для обороны своей або вѣры правдивон, для того въ нихъ находятя часто мѣсця острѣйше и сатирично составлени, особливо тамъ, де противъ ворогѣвъ нерозумныхъ пише; но де опровергае мнѣнія такихъ людей, у котрыхъ еще есть чувство для правды, тамъ въ цѣломъ стилю перебивае ся любовь и лагѣдность.

Доказы его основуютя на разумѣ, письмѣ святѣмъ и преданіи. Стилъ его есть легкій и зоединчій, и николи надъ мѣру не розводится.

Его быстроуміе показуе ся особливо въ доказахъ рѣчи найтемнѣйшихъ и то способомъ легкимъ пріятнымъ, и въ выборѣ причинъ найдобитѣйшимъ. Въ бесѣдѣ перевысшае гладкимъ, и краснымъ выкладомъ майже всѣхъ ѓтцѣвъ святыхъ.

Всѣ дѣла св. Атаназія дѣлятся на 4. ѓтряды:

А. АПОЛОГЕТИЧНИ.

въ котрыхъ збивае поганьство и доказуе истинность християнства. Тутъ причислити належитъ; а) Бесѣда противъ поганѣвъ *λόγος καθ' Ἑλλήνων*), котрой продолженъе есть б) бесѣда о воплощенъю Слова (*λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*). Тѣи оба письма составлени суть передъ р. 320. понеже еще не ма въ нихъ споминки о Аріянахъ, котри того року вже ширилися. Въ первой бесѣдѣ доказуе язычникамъ, що вѣра християнска мае сильну основу, що про тое язычники несправедливо насмѣваюте ся зъ християнѣвъ; показуе, противно, що идолослуженъе нѣкои розумной подиоры не мае. Письмо друге есть продолженъе першого, въ котромъ доказуе що вѣра въ Іисуса Христа если основана на письмѣ святѣмъ. Тыми двома дѣлами положилъ Атаназій основу до умѣтного трактованія апологетики, тымъ що всѣ доказы свои систематично зъ догмата о искупленю рода людского выпровадилъ.

Б. ПОЛЕМИЧНІЙ.

противъ Аріянѣвъ, Македоніянѣвъ и Аполинаристѣвъ. Всѣ письма того ѓтряда доказуютъ вѣру въ Троицу св. и воплощенъе. Тутъ належитъ 1) Выкладъ вѣры; есть коротке выясненъе вѣры католической противъ Аріянѣвъ, въ котромъ науку о св. Троици и о вочеловѣченю Слова коротко выкладае, и головни заблуджена противъ тои науки збивае.

2) Выясненъе слѣвъ Письма св. „Вся мнѣ предана суть ѓтъ Отца моего.“

3) Окружне посланіе до Епископѣвъ вселенной.

4) Окружне посланъе до Епископѣвъ Египта и Либів, за котрыхъ содержанъе згадано було въ житъеписіи;

5) Бесѣды 4 противъ Аріянѣвъ. Тѣи бесѣды написалъ Атаназій зъ той причины, понеже многи гадали, що Аріянска наука цѣлкомъ до вѣры неналежитъ и Аріянѣвъ за християнѣвъ тримали. Для того Атаназій ѓтелоняе цѣлу пронасть той ереси, и остерѣгае всѣхъ щобы ей хоронили ся.

Написалъ ти бесѣды Атаназій р. 356., на выгнаню.

Для власної оборони противъ безсовѣстныхъ клеветниківъ написавъ 6) апологію противъ Аріянівъ 7) апологію ко Императору Константину; 8) апологію, для чого утѣкъ передъ ворогами своїми, котри три письма такожъ зъ житєписи намъ вже знакоми суть.

Кромѣ того еще тутъ належать письма св. Атаназія противъ Македоніянівъ и Аполлинариствъ, въ котрыхъ противъ тыхъ еретикъвъ вѣру християнську боронить.

Г. ИСТОРИЧНО-ДОГМАТИЧНИ

- 1) О синодѣ Никейскѣмъ, написане р. 325. Тогда св. Атаназій жилъ спокѣино въ Александріи, и случилось, що при публичной диспутѣ Аріяни не въ станѣ собѣ иначе poraditi хотѣли доказати, що синодъ Никейскій принятємъ слова „единосущный“ зблудилъ на противъ письма св. въ котрѣмъ той выразъ не находить ся. Атаназій одже доказуе справедливую причину, для котрой той выразъ яко найдокладнѣйшій принятый булъ.
- 2) О науцѣ Діонизія. Той самъ часъ Аріяни для подтвержденія своєї науки откликвалися на Діонизія Александрійскаго, котрый въ письмѣ противъ Сабелія подобныхъ якъ Аріяни выразѣвъ уживавъ, однакожъ въ цѣлкомъ иншѣмъ змыслѣ. Для того Атаназій выяснилъ, яка була правдива наука Діонизія.
- 3) Исторія Аріянівъ до р. 357., котрой причину и содержанье вже въ житєписи видѣлисьмо.
- 4) Листъ до Серапіона, котрый пыталъ ся Атаназія, чи Аріи въ общенія Церкви святой померъ. Атаназій одже пбеля оповѣданья Макарія пресвитера, котрый въ часѣ смерти Арія въ Царгородѣ булъ, оповѣдае якимъ способомъ Аріи померъ.
- 6) О синодѣ Ариминьскѣмъ и Селевкійскѣмъ;
- 7) Посланье синодалъне до Антиохіи, въ котрѣмъ ихъ до згоды напминае;
- 8) Листъ до Руфиніяна, де доносить о рѣшеньяхъ синода Александрійскаго зъ р. 362 взглядомъ принятія Аріянівъ каючихъ ся до Церкви.
- 9) Житье св. Антонія написане для монаховъ Галлійскихъ, чтобы мали образъ зъ котораго учитися мали, якъ жити повинни и и якъ хоть отъ свѣта удалени для свѣта працѣвати могутъ. Тое письмо отлчается особливимъ одушевленьемъ и любовью для своего предмета.
- 10) Посланія празнични сочинени тогда, коли Атаназій передъ

Константиємъ межи монахами хоронилъ ся.

Д. Егзегетични и моральни. Св. Атаназій въ письмахъ своихъ майже все мѣсяца письма святого, зъ котрыхъ наука о Троицѣ св. и воплощеню дасть ся доказати, выясняе такъ що все его сочиненья цѣху егзегетики на собѣ маюць особливо же до той клясы на лежать слѣдующи:

- 1) Листъ до Марцелина о выясненю псалмовъ; есть заохота до читанья псалмовъ, въ котрыхъ все разомъ находится, що дотычно божества Христа по всехъ иншихъ книгахъ каноничныхъ есть розкинене, и котри каждому чловѣкови якбы до сердца говорятъ, и розлични состоянья души живо представляютъ.
- 2) Выяснене псалмовъ, тымъ способомъ що наиперше содержанье каждого псалма коротко выкладае, а потому поодиноки стихи выясняе.
- 3) О написяхъ псалмовъ есть парафраза поодинокихъ псалмовъ, однакожъ не всегда точна.

Межъ письмами содержанья морального особливной ваги есть „листъ до Драконтія.“ Той Драконтіи булъ настоятель якогось монастыря въ Египтѣ, и для своєї побожности выбрали го р. 355 на Епископа. Однакожъ онъ боячись великихъ гоненій, якимъ тогда каждый вѣрный Епископъ выставленный булъ и при томъ недовѣряючи своимъ силамъ, чи зможе вымаганьямъ такого высокаго становища задосить учинити, отѣгалъ ся отъ того достоинства. Для того Атаназій напминае го, щобъ пднялъ гоненія Христа ради, и за примѣромъ Мойсея, Иліи, Елизея, Апостолѣвъ не уважалъ на трудности того стану, въ котрѣмъ для блага Церкви и народа дѣлати може. Драконтіи послушалъ нетинно голоосу св. Атаназія.

Тѣи суть одже головни дѣла св. Атаназія, въ котрыхъ пребиваея всюди постоянность, крѣпость духа, любовь Бога и ближнихъ, и во всехъ доказахъ глубока ученость, для котрой Церковь свята дала му славно имя „Учитель Церкви.“ Наконецъ згадати еще належить о выданьяхъ дѣлъ св. Атаназія. До року 1601 дѣла св. Атаназія лишень въ латиньскѣмъ переводѣ много разъ были выдани, котри однакожъ поминаю, и наводжу лишъ найдокладнѣйше выданье Монтофона, въ Парижи р. 1698 въ 3 томахъ въ листѣ, котре съ додаткомъ декотрыхъ пбзвѣйше откритыхъ письмъ отдруковане есть въ Migne, Patrologiae Cursus completus, series graeca T. 25—28. Paris 1843 ss.

Яка идея сполучає Евангелія, котри читаються въ Недѣли ѓтъ св. Пасхи до Сошествія св. Духа?

Дрѣ Ю. Пелешъ (Рускій Сіонъ 1871)

Цѣле богослуженье має кромѣ змысла историчного такожь змысль мистичный представляючій якуеь идею, котра ѓтносится до нашего житья духовного, котрого найвысша цѣль есть дѣстатись до своего источника, до Бога. Но если то о богослуженью въ загалѣ есть правда, не меньше тое утверждати треба о поодинокихъ частяхъ богослуженья, именно же о перикопахъ евангелекихъ, котри на поодинокіи Недѣли суть принесани. Шыпѣ хочу показати идею, яка находится въ Евангеліяхъ въ Недѣли ѓтъ св. Пасхи ажъ до Сошествія св. Духа.

„Копчина закона Христосъ“ каже Апостоль (Римл. 10, 4.) Христосъ есть совершеньемъ закона, есть цѣль Евангелія и средоточіе християньского богослуженья; для того въ цѣломъ нашѣмъ богослуженью становлять головни праздники господски такі осередній точки, около котрыхъ цѣлый рѣкъ церковный кружить. Первый Праздникъ Господскій есть Пасха, котра голосить свѣтови побѣду правды надъ ложью, для того читае ся зъ Евангелія св. Іоанна власно той уступѣ, въ котрѣмъ Евангелистъ его божество противъ различныхъ еретикѣвъ утверждае. Голосить одже вѣрнымъ радостну вѣсть, що Христосъ воскресъ отъ мертвыхъ, и тымъ подтвердилъ свое божество. Но Христосъ воплотился для нашего спасенія, для того потреба, чтобы мы увѣрили въ Христа, и начали пѣсля той вѣры жити, т. е. выкоренили грѣхъ зъ сердцеъ нашихъ, и украсилися честнотами. И для того Церковь читае въ Недѣли по Воскресеніи Евангелія, котри показываютъ духовне ѓтродженье. Найперше, чтобы насъ утвердити въ вѣрѣ, подае намъ лѣки противъ ѓтносныхъ ворогѣвъ, котри находятся або въ самѣмъ чловѣку, — его сомнѣнія, недовѣрчивость — або внѣ его н. пр. различній перепоны, несчастлива судьба и пр. котри родяць въ насъ сомнѣнія. Чтобы насъ одже противъ тыхъ недугѣвъ покрѣпити, читае въ першу Недѣлю по Воскресеніи Евангеліе (св. Іоан. 20.) о Апостолѣ ѓомѣ, котрый зъ початку сомнѣвался о истинѣ Воскресенія Христового; но его невѣріе побѣдилъ Спаситель, и ѓнъ истинно увѣрилъ въ Христа. Тымъ подае Церковь своимъ вѣрнымъ покрѣпленье, чтобы пѣзнали правдиву вѣру и сильно ей держалися. А чтобы дальше утвердити нашу вѣру и тогда, коли изъ внѣ перепоны ставляються, читае въ другу Недѣлю Евангеліе (Іоан. 15.) о мироносицахъ. Тѣнъ богобоязливи жены полю-

били Христа надъ все, и еще въ гробѣ хотѣли ему честь ѓддати. Но якежь було ихъ розчарованье, коли тѣло Христа не нашли во гробѣ; легко могли упасти на духу и стратити свою вѣру. Але Христосъ являеся имъ, и подтверждае ихъ вѣру. А Церковь читаючи намъ тое Евангеліе хоче показати, чтобы мы сильно въ вѣрѣ стояли, хотьбы яки перепоны намъ ставлялися.

По сама вѣра не достаточна до спасенія, треба пѣсля неї жити, т. е. очнетитися ѓтъ различныхъ грѣхѣвъ, и украситися цвѣтами християньскихъ добродѣтелей. Чтобы вѣрныхъ до такого истинного ѓтродженья возбудити, представляе въ три послѣдуючи Недѣли три различныхъ роды грѣшникѣвъ, котри за помощью Бога веѣ востали. Всяка покуса до грѣха походитъ изъ трѣхъ жерель ѓтъ свѣта, ѓтъ самого чловѣка и ѓтъ сатаны. Веѣ тѣнъ три роды грѣшникѣвъ вызывае Церковь до востанья. И такъ... въ третю Недѣлю по Воскр. читае Евангеліе (Іоан. 5.) о расслабленномъ, котрый есть образомъ каждого грѣшника особливо же того, що черезъ намовы свѣта запутался въ различній беззаконія. Расслабленный черезъ долгій часъ не мѣгъ востати зъ ложа своего, но сила Христа воздвигла его; такъ и всякій грѣшникъ хотьбы и застарѣлый, може востати изъ ложа смерти душевной, если вырече ся намовѣ свѣта и его помочи, и въ самѣмъ Христѣ положить свое упованіе.

Потому въ четверту Недѣлю по Воскр. читае Евангеліе (Іоан. 4.) о Самарянинѣ, котра представляе образъ грѣшника, що черезъ похоть своен плоти впадае въ различній грѣхи — нечистоту, шянство и пр. на мѣсто веѣхъ тутъ кладесе оденъ головный грѣхъ —, и показуе, що и такой чловѣкъ може востати, если увѣривши въ Христа стане жити пѣсля его св. закона.

Наконецъ въ пятую Недѣлю по Воскр. читае Евангеліе (Іоан. 9.) о слѣпци, яко образъ чловѣка, котрого намова и вилывѣ сатаны робить слѣпымъ на всяку правду и честноту, и показуе, що якъ той слѣпцъ силою Христа прозрѣлъ, такъ и такой чловѣкъ може востати, если увѣритъ въ Христа и цитомъ вѣры вооружится противъ намовѣ, котри сатана различными способами ему пѣддае.

А коли такъ св. Церковь веѣхъ до вѣры въ Христа и ѓтродженье духовне завозвала, и имъ можебность такого ѓтродженья показала, празднуе въ шесту Недѣлю по Воскр. побѣду вѣры надъ міромъ поганьскимъ и еретическимъ обходячи память ѓтцѣвъ І. Никейского Собора, котри зѣшлися зъ веѣхъ сторонѣ, чтобы исповѣсти предану Апостолами православному вѣру и ѓткнути веѣ ложни мнѣнія еретикѣвъ. Они зѣшлися тамъ ведени Духомъ свя-

тымъ, котрый есть во своен Церкви до кѣнця вѣка. Для того Церковь читае въ тую Недѣлю Евангеліе (Іоан. 17.) въ котрѣмъ Христосъ молитъ небесного Отца, щобы тыхъ заступникѣвъ Его на свѣтѣ сохранилъ въ св. вѣрѣ, щобы не далъ имъ въ блудъ попасти. А понеже молитва Единородного Сына була выслухана, тому то Церковь тымъ Евангеліемъ зъ одной стороны взывае вѣрныхъ, щобы сильно держалися той вѣры, котрой Покровитель есть самъ Духъ святой, котра протое есть истинна дорога до Бога, а зъ другой стороны предсказуе тую блаженну хвилю, коли цѣла всеелена буде торжествовати побѣду христіянства надъ враками невѣрія, коли цѣлый міръ отновится на основѣ исповѣданья единой, святой, соборной, и апостольской Церкви, и коли то буде едино стадо и единъ Пастырь.

Дръ Ю. Пелешъ

НАЧЕРКЪ ДО ПРОП. НА ХХІХ. НЕД. ПО СОШ. СВ. ДУХА.
(Рускій Сіонъ 1871)

„Отвѣщавъ Исусъ рече: Не десять ли очистихася? да девять гдѣ? Како не обрѣтошася возвращеся дати славу Богу, токмо и иноплеменикъ сей?“ (Лук. 17.)

Розумъ чловѣкови каже, що за одержани добри дѣла повиненъ тому, ѣтъ кого ихъ получить вдячнымъ бутн; а понеже чловѣкъ ѣтъ Бога несчислени добродѣйства отриме и кожду хвилю житья Богу завдячити мае, для того должность наша есть Богу вдячными бутн. До того напминае насъ въ многихъ мѣсяцяхъ Письмо св.; такъ: ис. 110, 1 94, 1 -7. I. Солун. 5, 18. Колос. 3, 17. Филип. 4, 6. А и въ нынѣшнѣмъ св. Евангеліи пытаеся Спаситель, для чого не все, котри зѣстали уздоровлени, прійшли воздати славу Богу.

О той истинѣ сильно пересвѣдчени були все святы и побожни люде; такъ каже св. Іоанъ Златоустъ: „Ничъ не есть Богу такъ пріятне якъ душа, котра му за отримани добродѣйства дякуе; бо Богъ не желае за свои безчислени ласки ѣтъ насъ ничъ больше кромѣ вдячности.“ (гом. 52. до к. быт.) А св. Амброзій пытаеся: „Скажи, чи ты, если кому щось подарить, не очекуешъ ѣтъ нѣго, щобы ти подяковалъ, и благословилъ тую руку, котра му помогла? Если того не зробить, но зовешъ го невдячнымъ чловѣкомъ. Такъ само очекуе ѣтъ насъ Богъ, котрый насъ живить, и намъ все добре дае, щобысьмо ему за тое вдячни були.“ А св. Августинъ утверждае, що въ тѣмъ властиво состоитъ почитанье Бога, що ему вдячнѣсть оказуемо. Для того и жертва безкровна нового завѣта зовесе Евхаристія т. е. благодареніе. Тое учитъ насъ такожъ Спаситель своимъ примѣромъ, бо ѣтъ при кождѣмъ важнѣйшѣмъ дѣлѣ благодарилъ Бога; такъ: коли пять хлѣбами хотѣлъ насытити пять тысячи народа (Марк. 8: 6.); коли Лазаря воскресилъ (Іоан. 11, 41.); коли жертву нового завѣта постановилъ (Лук. 22, 19.); при всехъ тыхъ важныхъ событіяхъ благодарилъ Бога, а его примѣру послѣдовали Апостолы и першц Христіане, они по кождѣмъ дѣлѣ звикли були казати: Богу найъ буде честь и слава!

Для того и мы повинни дяковати Богу найперше за все добре: ис. 102, 2. Второз. 8, 10. Ефес. 5, 20. Яков. 1, 17. До того напминають насъ святы учитель церковни, такъ каже св. Златоустъ: „Напоминаю васъ, щобысьте Богу були вдячни за все, такъ эле якъ добре, бо если вамъ эле случится, то оно выйде на

ваше добро; если же вамъ добре дѣся, то вамъ всегда добре буде.* Но такожъ и за всѣ терпѣнія и нужды повиннисьмо Богу вдячными бути, бо Богъ ихъ допускае для нашего добра щобы насъ въ добромъ утвердити, або нашу честноту испытати. Яков 1, 2. П. Кор. 7, 4. I. Солун. 5, 18. Красный примѣръ подае намъ праведный Иовъ, котрый въ наибольшемъ несчастью каже: Буди имя Господне благословенно; — до благодарности ко Богу заохочаютъ насъ такожъ три младенцѣ въ печи халдейской. (Даніиль 3, 89.) — до тоей честноты заохочае насъ примѣръ св. Іоана Злагоуста, котрый малъ звычай всегда казати: слава Богу за все!

Но якже мы можемо показати нашу вдячностъ ко Богу? а) черезъ молитву, и щире сердце. Молитва есть тое средство, котре насъ соединяе съ Богомъ нашимъ Сотворителемъ, черезъ молитву мы можемо показати Богу наше щире, побожне сердце; молитва есть одже тая золота дорога, котра провадитъ насъ до Бога, и черезъ ню мы можемо Богу показати нашу вдячностъ б) черезъ милосердіе ко ближнимъ. Богъ не задоволяея самими теплыми словами, ѡнъ хоче видѣти дѣла. А понеже мы Богу яко въ собѣ найсовершенѣйшому ничъ не можемо здѣлати, для того должностъ наша есть бути милосердными ко ближнимъ, бо що ближному зробимо, тое уважае Богъ, якъ бысьмо ему здѣлали. Для того напоминае Товитъ своего сына, щобы булъ милосердный ко нищимъ; тую должностъ згадуе намъ Ап. Яковъ (2, 15 16.); до того напоминае насъ примѣръ Христа и всѣхъ его вѣрныхъ слугѣвъ. в) Черезъ побожне житъе. Добра есть молитва, похвальне есть милосердіе, но найбільше подобаея Богу побожне житъе! Оно есть то благопріятне кадило, котре мы Богу за его добри дѣла принести можемо. А понеже побожному жвтыю найбільше противитя грѣхъ, для того мы особливо тыхъ грѣхѣвъ повинни выстерѣгатися, котри противляея божому милосердію, и котри его дары намъ удѣлени не на наше добро, але на нашу згубу обертаютъ: піянство, розпцуеты, и пр.

Такъ одже. Хр., видѣлисьте, яка должностъ на насъ тяжитъ: Богу повиннисьмо благодарити за всѣ его блага намъ удѣлени, и пѣналисьте, якимъ способомъ тое здѣлати можемо. Поступайте собѣ такъ, а боже благословеніе почіе на васъ. Аминь.

О ЗАХОВАНЬЮ СВЯЩЕННИКА

въ товариствѣ, де зъ богочестія высмѣваются.

Дръ Ю. Пелешъ (Рускій Сіонъ 1873)

Въ нашихъ часахъ не есть ничъ легшого, якъ мимовольно дѣстатися въ кругъ такихъ людей, котры ведені розличными причинами, мають злый звычай зъ церкви и загаломъ зъ всякой положительной вѣры высмѣватися, котрою то незавидною штукаю особливо тогды люблять чванитися, если въ своемъ товариствѣ увидятъ якого священника. Священникъ попавшійся въ таке товариство, находится въ неконче пріятномъ положеню, и часто може му забракнути словъ, якъ бы противъ тихъ часто быстроумныхъ нападѣвъ и себе и свою св. вѣру оборонити. Не оденъ згадуючи за слова: „qui periculum amat, in periculo peribit“, скаже, що найлѣпшій способъ охоронитися ѡтъ подобныхъ нападѣвъ, есть не ити въ таки товариства. И я ни на хвилю не спротивлялъ бы ся тому совѣту, еслибы всѣ священники могли провадити житъе монашеске, хотя и монахъ неразъ невинно прійде въ подобне положеніе; но будучи увѣренный, що священникъ яко душпастырь, не такъ для себе, якъ для людей жити повиненъ, не мѣгъ бымы утверждати, що ѡнъ для оминеня тыхъ бесѣдъ долженъ воздержатися ѡтъ всякого сообщенія съ людьми съ изъятіемъ тогды, коли го его свята должностъ кличе. Нѣтъ; мы есьмо соль земли, и свѣтъ міру, и яко на такихъ тяжитъ на насъ св. обовязокъ всякими способами просвѣщати и до доброго заохочати людей, къ чому разумне сообщанье и пожитье съ людьми много причиняея. Въ прочѣмъ есть таке пожитье съ людьми необходимо потребне для душпастыря, щобы мѣгъ приспособити собѣ знанье свѣта и людей, безъ чого его цѣла праця буде цѣлкомъ безкористна; для того никакъ не можна согласитися съ тымъ, щобы священникъ, хотячяся остеречи передъ всякимъ прикрытмъ а часто и нечестивымъ словомъ замкнулся, и тѣлько въ потребѣ показался свѣтови, бо навѣтъ и тая осторожностъ мало що поможетъ; знаемо бо зъ досвѣдченя, що коли такий чоловікъ колись де покажеться, то еще бѣльше ему досаждаютъ. Тымъ однакѣ не хочу казати, якобы священникъ булъ обовязанъ нарочно шукати товариства такихъ людей, котры съ всею вѣроятностію будутъ выступати противъ духовенства и церкви. Боже борони, тутъ истинно булабы на мѣстци выше наведена пословица. О скѣлько можна, треба ухиятися ѡтъ такихъ товариствъ.

Но если вже коньче треба межи людей ити, кажутъ други, то не треба зважати на ихъ шутки и смѣхи, и ничего имъ не казати. Алежь кажу на тое, що инного есть не зважати на безъумни высмѣванія и шуткованья зъ мене самого, а що инного дати при собѣ насмѣватися зъ церкви и ей святыхъ установленій, будо бы предательство на истиннѣ Христомъ откровенной, чого подъ жаднымъ условіемъ не може священникъ допуститися. Тутъ не остае ничъ инного, якъ спротивлятися по силамъ такимъ безбожнимъ бе-

сѣдамъ, и то найлѣпше такимъ самымъ способомъ, якого противникъ уживае. Не страшна есть борба съ ученымъ противникомъ, котрый хоть ложными однакожь разумовыми доказами повстае противъ церкви хрістіанской, бо до такой борбы подаютъ богословски умѣтности достаточне оружїе, силою, котрою можна противника еесли не перекопати о правдѣ, то хоть объективно побѣдити. Но много тяжша борба есть съ такимъ чловѣкомъ, котрый шутками и смѣшками воюе противъ церкви; такому чловѣкови разумовыми доказами хотѣти уста замкнути есть звичайно даремне дѣло, бо велика масса людей не въ состояніи або не въ розположеніи застановитися докладно надъ разумовыми выводами, есть звичайно по сторонѣ противника, котрый ложно въ правдѣ, но для змыслового чловѣка прїятнѣйше говорить, и для того безъ застановленія ему притакуе. Доказомъ того суть часы Вольтерїанскїи, котрїи болѣше ранѣ задали истиннѣ, якъ инни столѣтїя, котрїи породили ученыхъ оспоривателей хрістіанской правды. Съ такими людьми найпоряднѣйше булобы говорити подобно до ихъ способа бесѣды, т. е. гумористично и сатирично. Но не кождому тай даръ природа удѣляла, для того треба собѣ зберати такїи добитїи выреченїя, котрыми найлѣпше можна отперти напады на вѣру и церковь.

Къ той отже цѣли повннїибы такъ священники якъ и загаломъ люде преданїи своей св. Церкви таки дотепнїи выреченїя походячїи зъ устъ людей або вже отъ природы даромъ сатиры вышосаженихъ, або которїи они собѣ трудомъ придбали до вѣдомости собратей во Хрістѣ подати.

Менѣ случилось такожь то читати то чути розличнїи сего рода выреченїя; но закнннъ ихъ тутъ наведу, еще въ загалѣ належитъ поглянути на тыхъ людей, котрїи любятъ зъ Церкви насмѣватися. Ихъ можнабы подѣлити на три класы: а) Здбннїи люде, котрїи маюць зле сердце; потѣмъ б) такїи, котрїи любятъ зъ чого будь смѣяться, але при тѣмъ суть доброго сердца; на конецъ в) плиткїи голы, котрїи всѣ малшуютъ.

Найлекше заткати уста чловѣкови, належащому до третого ѳдѣла; кѣлька слѣвѣ графно сказаныхъ замкнутъ му уста, бо бнннїи николи не мыслить о тѣмъ, що говорить, тѣлько подобно до сороки говорить, що другїи вже давно говорили. „Дайте спокѣи съ такими бесѣдами, бо то вже кожда перекупка дословно знае,“ або щосъ подобно такъ змѣшае таку малпу, що ани слова болѣше не скаже. Въ однѣмъ товариствѣ стали высмѣватися зъ грѣховъ духовенства, а головне слово провадилъ такїи недоученнїи панокъ; на що случайно тамъ находнннїи священникъ примѣтилъ: „Друже, мы всѣ грѣшники, а понеже не знаемо, кто найболѣшнїи, то хочемо заразъ обчислитися.“ Всѣ на голось розсмѣялися, а полголовокъ забулъ о чѣмъ говорилъ, и такожь смѣялся не знаячи, що то ему нале-

жится. — Въ иннѣмъ зновъ товариствѣ зачали розсуджати, котра вѣра найлѣпша, и одинъ зъ притомныхъ хотячїи похвалити своимъ разумомъ, сказалъ, що бнннїи въ серци вже давно вырекса вѣры католической. Но на счастье булъ въ тѣмъ товариствѣ оденъ школьнннїи другъ того вольнодумца, котрнннїи на его заявленье такъ ѳтповѣлъ: „Межи двома молодыми офицерами повсталъ споръ, котрнннїи поетъ славннннїишннїи, Шпллеръ чи Гете, котрнннїи ихъ такъ розъярилъ, що ся завозвали на поединокъ, въ котрѣмъ одинъ зъ нихъ тяжко збеталъ раненнннїи. Его прїятелъ выкидали му, для чого для такъ незначной рѣчи такъ розсердилъ, на що бннннїи съ жалѣмъ сказалъ: Злемъ зробилъ, а то тымъ болѣше, бо и дѣла тыхъ постѣвнннїи николи не видѣлъ, ни читалъ.“ Пѣзналъ полголовокъ, що то мае значити, и замолкъ. — Съ такими людьми отже не тяжка справа. Ещѣ лекше собѣ порадиити съ чловѣкомъ доброго сердца, котрнннїи мае звичай зъ чого будь, отже и зъ Церкви насмѣватися. Досетъ буде звернути его увагу лагдннннїиымъ способомъ на тое, що таке поштуванье есть недостоинье честного чловѣка, бо понижаетъ то, що ему и притомнымъ есть святе и дороге, а бннннїи певно пѣзнаетъ своїи блудъ и замолкннннїи.

Найтяжша справа съ чловѣкомъ злого сердца, котрнннїи своїи талантъ уживаетъ на то, чтобы зъ Церкви и Духовенства насмѣватися, кѣлька разъ случайнѣсть надасться. Найгорше есть виуцатися съ такимъ чловѣкомъ въ долгу росправу, бо тая звичайно остане безъ найменьшого успѣха. Можна вправдѣ пригадати му одну або другу красну правду религїи, котра съ предметомъ его смѣху въ связи стоить; тое може то наклонити до застановленнннїи, и ослабити его злобнннїи слова; але долга росправа мало або ничъ не поможетъ; противно еще болѣше го утвердитъ въ ложннннїи мнѣнннїи, бо видячи, що всѣхъ притомныхъ занялъ такїи розговоръ, буде хотѣти уратовати свою славу, и може противъ перекопаноу буде обставати при своемъ мнѣнннїи. Певна есть рѣчь, що еесли ктось высмѣваетъ якусь установу въ собѣ поважну, або ей цѣлкомъ не розумѣе, або тѣлько поверховне о ней мае понятїе; для того кождннннїи душпаствѣр повиненъ бы желати его въ тѣмъ поучити и до лѣпшого мнѣнннїи припровадити. Зъ того взгляду можна въ подобнѣмъ вынадсу сказати: я собѣ постановилъ не говорити де будь о рѣчахъ религїиныхъ. Еесли вы истинно желаете о тѣмъ предметѣ со мною поговорити и о немъ точно поучитися, то запрашаю васъ до себе, або еесли то вамъ угодннннїише, дайте менѣ вашнннїи сомнѣнннїи на письмѣ, а я тою самою дорогою съ вами porozумѣюся. Бо дѣйстно заслугуетъ такъ важннннїи предметъ, якъ есть вѣра, чтобы о немъ поважно и серїозно говорить. — У чловѣка, котрнннїи еещѣ мае якѣ почутье чести, могутъ тнннннїи слова добрннннїи прїютъ найти, но я противно не есть невозможнымъ; тутъ треба бути осторожннннїиымъ. Еесли священникъ чуется въ силахъ, особливо еесли мае хоть неве-

ликій даръ сатиры, то нехай го ужіе; въ противнѣмъ разѣ лучше старатися эвернути бесѣду на инній предметъ, а въ найгѣршѣмъ разѣ показати поважнымъ молчаньемъ свое негодованье, чимъ хоть тѣмъ отвернувся отъ хульника, котрій маюгъ еще въ серци вашій вѣрній нильно учащуютъ до сповѣди, запыталъ дѣдичъ своего приходника. Досытъ нильно, отвѣлъ тойже, але по бѣльшой части такой, котрій того найменше потребуютъ. — Прощу Папъ Отче, бѣдозвался пьяный чоловікъ до священника, я бы хотѣлъ ийти до сповѣди. Заблудилъсь братку, отвѣлъ тойже, бо свинѣ до Церкви не впуцають. — Я бы хотѣлъ разѣ того видѣти, що запровадилъ сповѣдь. Я такожъ, додалъ прѣтомный священникъ, и вознѣсь очи до неба, на що противникъ ани слова не сказалъ.

Иинный сталъ смѣятися зъ св. Тайны Евхаристіи; такъ каже: вы отцы духовный маете бѣльшу силу якъ самъ Богъ, бо кѣлькома словами можете приенловати Бога, чтобы прійшоль до кусня хлѣба. Но на тое такъ му сказано: Бачите то такъ естъ, если вы кажете до вашого слуги: Иване, якъ ту прійде дѣдъ, жебысь мя сейчасъ закликалъ. И коли вамъ Иванъ скаже, зарадъ бѣжите; а вѣдай не хотѣли бысьте признати, що вамъ вашъ Иванъ приказуе. — Вы що день поживаете тѣло и кровь Христа, то вже давно повинни бысьте перемѣнитися въ Бога, кенкувалъ такой мудрагель. А вы господине, сказалъ му оденъ рѣзникъ, ѣсте що динны волове мясо, то вже давно повинни бы вась до плуга запрягнути. — Тѣмъ священники то дѣйстий чернокожники, сказалъ инный, они спроваджають Христа пѣдъ виды хлѣба и вина, и хотяи тѣмъ виды роздѣлять, его однакожь каждому вѣрному цѣлого подають. Подивѣтєся до сего зеркала, отказалъ священникъ, правда що ся цѣлого видите. А теперь розбіймо зеркало на кусники, и дивѣтєся до поодинокихъ куснѣвъ; правда щосье и тутъ цѣлый?

Скажѣтъ менѣ, вы богословы, котра зъ тыхъ многихъ единоспасительныхъ Церквей естъ правдива. А одинъ зъ нихъ такъ му отвѣлъ: Если бы кто зъ тыхъ людей, котрій мешкають надъ побочными рѣками Дуная, хотѣлъ найти самъ Дунай, то мусѣльбы трудитєся такъ долго, доки бы до него не зайшоль. Такъ и вамъ треба робити, если хочете найти правдиву Церковь. — Я вже давно стратилъ вѣру въ Церковь, кажѣ оденъ. Велика шкода, отвѣдае другій, безъ вась Церковь не остонєся. — Минѣ дуже зимно, насмѣвался ктось, въ пеклѣ будѣ минѣ пріятнѣйше. О то не журѣтєся, отвѣтилъ его душапестырь, тамъ будѣ мѣстце и для такихъ плохихъ шуткарѣвъ. — Коли вы духовники всё знаете, то скажѣтъ намъ, якъ долго будѣ тревати страшный судъ, и кто на немъ будѣ протоколъ провадити. Здаеся отвѣлъ оденъ зъ вопрошєныхъ, що выстарчить тѣлько часу, якъ на сотворенє свѣта; а протоколъ

провадитъ совѣтъ кожного чоловіка — Але знаете що, заспѣвалъ еще инный, я бы радъ за житья датєся канонизовати; яка такас платитєся за тое? Близько така сама, якъ за дипломъ шляхотекій, отказалъ священникъ, тѣлько не забудьте позбирати все потребный доказы, бо бачите, коли першого зъ вашихъ предкѣвъ возпєсили до стану шляхоцкого, мусѣль найперше доказати, що му ся тое належитъ; то само будуть ѣтъ вась при канонизации вымагати. — Я не могу поняти, для чого Церковь не могла бы обѣйтєся безъ Папы, и то еще непогрѣшного, сказалъ оденъ юристъ. А я зновъ не могу поняти, отвѣлъ богословъ, для чого въ кождѣмъ краю потреба власти и то такой, котрой законы каждый має слухати, якобы они були непогрѣшный. — Коли папскы законы суть непогрѣшный, мудруе инный, то Папа естъ рѣвный Богу. Але на тое муситъ бѣдолака почути такѣ противозаключеніе: если каждый муситъ пѣддатєся власти старосты повѣтового, то той староста естъ рѣвный Цѣсареву?

Такъ и подобно найлѣьше отвѣдати на проничый замѣтки непріятелѣвъ Церкви и духовенства. Кто не має того дару, може собѣ и такъ помочи, що найперше дасть противникови выговоритєся, а потѣмъ оберне ся противъ него вопросами о найдрѣбнѣйшій рѣчи, на котрій ѣтъ вкѣнци муситъ замолкнути. Если бы впрочѣмъ той чоловікъ, котрый позваляе собѣ такій прѣни, булъ якесь выше поставлене лице, котребы священникъ не хотѣлъ собѣ паразити, то найлѣьше обернутєся къ инному зъ прѣтомныхъ людей, для которого вже не треба тѣлько взглядѣвъ мати, и такъ убочнымъ способомъ напастника отправити.

Нашы часы могутъ истинно похвалитєся многими перевертєнями въ рѣчахъ религійныхъ, въ тѣмъ взглядѣ заледво вырѣвнае имъ котрый зъ минувшихъ вѣкѣвъ; для того естъ свята должнѣсть кожного священника вооружатєся всеми возможными способами противъ тыхъ ложныхъ пророкѣвъ, котрій пѣдъ именемъ свѣтла хотятъ свѣтъ тьмою покрыти. Въ нашихъ часахъ естъ много людей, котрій не знаютъ ани малого катихизма, а однакожь хотятъ розсуджати надъ самыми найвысшими правдами христіанства, котрій духовенству и тое за эле берутъ, що оно смѣе на свѣтѣ божѣмъ жити; борба съ такими людьми тяжка, для того не треба ѣтдаватися за надто великой певности, але все радостно пріймовати, що може въ той борбѣ придатєся. Може закине кто зъ читателей сего цєсьма, що у насъ хвалити Бога еще такихъ людей не ма; но тому мусѣльбымъ сказати, що мабутъ ѣтъ николи не опуцае свою хату, бо еслибы межи людьми жилъ, не мѣтъ бы того утверждати. Нашы противники чванятєся ученостію и просвѣтою; на насъ отже лежитъ, въ чѣмъ правдива просвѣта состоитъ. Но чтобы тую цѣль ослягнути, треба щиро взятєся до працѣ, и якъ пѣбудь независтєне естъ наше проче состояніе, не забувати и на занятя умѣтєни, бо якъ желѣзо, коли не уживаетєся зоржавѣе, такъ и найкрасшій талантъ, котрый не має отѣтного заплєтєя и упражненія, марно гине.

Якъ мае заховатися священникъ взглядомъ завѣщанья слабого, котораго на смерть готовится?

Дръ Ю. Пелешъ (Рускій Сіонъ 1871)

Не треба и згадовати, що кожного душпаствяря свята должнѣсть есть старатися, чтобы жадна изъ ему повѣренныхъ душъ не погибла, чтобы каждый человекъ передъ смертью заосмотренный былъ св. Тайнами. Якъ тутъ заховатися, учить богословіе пастырске. Но случается и то дуже часто, де священникъ покликанный есть старатися такожь о дочесне добро своихъ прихожанъ, де онъ особливо при смерти Отца мае его увагу звернути на тое, чтобы совѣстно розпорядилъ, що по его смерти съ его маствомъ статися мае, и чтобы должностямъ и обовязкамъ, яки еще не выкональ, задосить учинилъ. Тое желае сама любовь христіянська. Но тяжкій то обовязокъ для душпаствяря. Повиненъ про тое братися за се дѣло съ всею осторожноостью, чтобы зъ одной стороны не выставился на обмовы и укору, яковы онъ былъ односторонный и або о добро своихъ приверженцѣвъ або о власну корысть журился, и не справедливостью поводовался; а зъ другой стороны, чтобы не перекроичилъ законы державный, котри взглядомъ завѣщанья теперь суть правосильны. Для того хочу послѣдуючи мнѣнію досвѣдченыхъ и законамъ церковнымъ и державнымъ показати, якъ священникъ въ томъ разѣ заховатися має. — Слабый обовязанный въ совѣти зроби завѣщанье особливо тогда, коли можна предвидѣти, що въ противнѣмъ случаю повстануть споры и скарги, або що его майно дѣстанесе въ руки, до котрыхъ цѣлкомъ не належитъ. Въ томъ випадку отже долженъ священникъ слабому тое пригадати, а если бы не заразъ согласился, старатися его до того намовити. Тое повиненъ здѣлати завчасу, коли еще не есть цѣлкомъ ослабленный, чтобы найперше мѣгъ розумно и розважно се дѣло довершити, а потому чтобы остатній хвиль житья мѣгъ ужити для своей души. — Коли священникъ слабому помянуту должнѣсть згадуе, повиненъ при томъ загаломъ поучити его, на що при завѣщанью особлившій взглядъ мати повиненъ. Найперше чтобы долги заспокоилъ. Если н. пр. мае яку кривду вынадгородити, о выхованье дѣтей неправого ложа старатися и пр. Потому приходятъ обовязки любви. При томъ узгляднити найперше бѣднѣйшихъ и достойнѣйшихъ, и тыхъ котри слабому черезъ сродство або инымъ способомъ ближе стоятъ. Въ прочѣмъ тутъ душпаствярь повиненъ узгляднити все обстоятельства, яки ему суть знаемй.

Особливо повиненъ душпаствярь уважати на тое, коли слабый щось на церковь або загаломъ на богослуженье признае. Есть то истинно жертва Богу пріятна, однакожь при томъ треба взглядъ мати на обстоятельства. Тутъ человекъ часто зблудити може. Припустѣмъ, що слабый мае бѣдныхъ достойныхъ еродниковъ, або видить коло себе чужи вдовы и сироты безъ средствъ до житья, а онъ не зважаючи на нихъ хотѣлъ бы свѣй мастокъ записати на дороговѣнну ризу для якои и такъ достойно украшенои церкви; то тутъ по мнѣнію богословѣвъ выпадае его поучити, чтобы памяталъ н. пр. на якусь бѣдну церковь, дѣмъ убогихъ, на школу, и пр. Бо въ такихъ записяхъ часто крыеся сѣмя тайной гордости, котру душпаствярь повиненъ старатися усторонити. Однакожь при томъ всемъ най хоронитися щось радити, чтобы було для него корыстне.

Если отже священникъ видить важну потребу слабому свон науки удѣлнити, повиненъ се зроби, але якъ сказано лишъ загаломъ, дальше до той рѣчи не повиненъ мѣшатися, хотя бы его о тое и просили ты, що ихъ та рѣчь обходитъ. Бо часто не знаючи обстоятельства мѣгъ бы злу раду дати, и тымъ способомъ при наилучшой воли сировадити на себе подозрѣне и ненависть. Найпораднѣйше було бы сказати слабому, чтобы завозвалъ до себе человека въ томъ взглядѣ опытного и совѣтного. Но на селѣ тяжко о такого человека, тутъ душпаствярь обовязанъ зъ любви помочи слабому, и показати му, якъ завѣщанье здѣлати має. До того же потрібно чтобы самъ зналъ, що законы о завѣщаньяхъ принисують.

Дотычки законы содержитъ обща книга горожаньскихъ законѣвъ державныхъ въ II. части IX. отдѣлѣ §§. 552 – 603. Щобы не перекроичити границъ сей розправы, отвѣчу лишъ на тія вопросы: а) Кто мае право робити завѣщанье? а кто отъ того выключеный? б) Въ якѣмъ станѣ повиненъ находится, и якъ свою послѣдну волю долженъ означити? в) Яка виѣшна форма має при томъ захована бути?

а) Записъ робити, т. е. роспорядити, кто має бути дѣдичомъ его майна, може каждый человекъ изъ явщи: а) той, кого судъ узналъ за маритравника. Такий може лишъ съ одною половиною мастку розпоряджати, о другой половинѣ рѣшае судъ. (§. 568.) б) Дѣти (unmündig) не могутъ записъ робити; и малолѣтній, (minderjährig) котри еще не мають 18 лѣтъ, лишъ передъ судомъ; по скѣнченѣмъ 18 роцѣ житья мають право записовати. (§. 569.) в) такожь и монахи по большой части не мають права завѣщанье робити.

б) Щобы завѣщанье было правосильне, має бути всё докладно сказане, не досить, щобы записователь на чуже предложение лишь согласился и. пр. словами: такъ, добре, але бнѣ повиненъ самъ точно свою волю изъяснити. Повиненъ находится при повныхъ змыслахъ, и бути свободный ѳтъ насилья, ѳдетуцу и сущнои обмылки (§. 565.) бо если посему дать ся доказати, що завѣщатель находился въ часѣ запису въ станѣ помѣшанья змыслѣвъ, або булъ дурноватый або пьяный, то цѣлый записъ есть неважный. (§. 566.) Такъ само, если докажеся, що завѣщатель ошибнулся въ особѣ або предметѣ, то записъ такожь неважный. (§. 570.) При высказанью остатной воли особливо треба уважати на тое, щобы не находилася въ словахъ ніяка двозначность, непевнѣсть, що могло бы дати причину до спорѣвъ и скаргъ.

в) Найважнѣйша рѣчь есть захвати законами опредѣлену внѣшну форму.

Завѣщанье може дѣятися передъ судомъ, або внѣ суда, а тое може бути письменне або устне. Завѣщанье передъ судомъ не належитъ до нашего предмета, намъ лишь о друге рѣчь иде. — Письменне завѣщанье есть дальше безъ свѣдѣвъ, або со свѣдками. Кто безъ свѣдѣвъ письменно записъ зробити хоче, повиненъ власноручно го списати и власноручно имя свое ѳдписати. Не коньче однакожь потребно выразити такожь день и мѣсе, хотяй лучше есть и тое здѣлати, (§. 578.) Если же кто инный завѣщанье написалъ, то завѣщатель долженъ его власноручно ѳдписати, и при трѣхъ здѣбныхъ свѣдкахъ, зъ котрыхъ наименьше два разомъ притомнѣ бути мають, признати, що то есть остатня его воля.

Такожъ и свѣдки должнѣ грамоту запису ѳдписати на койтрѣйбудь сторонѣ, и не потребують знати содержания ея. (§. 579.) Если завѣщатель не умѣе писати, то повиненъ положить який знакъ звычайно знакъ св. креста (§. 580.); если же ани читати не умѣе, то повиненъ ему оденъ изъ трѣхъ свѣдѣвъ въ притомности обохъ другихъ перечитати дотычне письмо, котре бнѣ за свою остатну волю узнае. Писаръ може всегда заступати мѣсе одного свѣдка. (§. 581.) Священникъ мірскій може вправдѣ бути свѣдкомъ при составленью завѣщанья, но николи не може самъ писати чуже завѣщанье, бо рѣшенемъ надворнымъ зъ д. 4. Пересня 1771 и 25. Липця 1772 распоряджено, що всяке завѣщанье, котре священникъ составить, есть цѣлкомъ неважне.

Завѣщанье може такожь устно статися. При тѣмъ маются слѣдующи формы захвати: Кто устно завѣщанье зробити

хоче, повиненъ при трѣхъ здѣбныхъ свѣдкахъ, котри все разомъ притомнѣ бути мають, точно сказати, яка есть его послѣдна воля. (§. 585.) Свѣдѣвъ треба поучити, щобы уважали на каждое слово, щобы все докладно зрозумѣли, всяки сомнѣнья черезъ пытанья уеунули, и все собѣ точно зятамили, понеже они обовязанѣ суть на желанье кожного участника ѳдѣ присягою вызнати передъ судомъ що завѣщатель распорядилъ. (§. 586.) Тому наипоряднѣше оуло бы, щобы або сами або черезъ другого тую остатню волю дали списати для своего ужитку. Така форма отже есть при завѣщаньяхъ приписана, и той точно триматися належитъ, понеже въ прогнѣвнѣмъ случаш, т. е. если який зъ тыхъ приписѣвъ не заховается, то завѣщанье есть неважне. (§. 601.)

Понеже до правильности внѣшной формы завѣщанья належатъ и свѣдки, а законы не всехъ безъ различья на свѣдѣвъ припускають для того хочу еще навести, що въ тѣмъ взглядѣ узаконнено. Свѣдками при завѣщанью не могутъ бути: 1) Монахи, доки они суть истинно членами монастыря хотяйбы и завѣдателями прихода були. Если же они рѣшенемъ св. Престола суть секуляризованѣ, тогда якъ и други священники свѣтскѣ могутъ бути свѣдками при завѣщаньяхъ. (§. 591. на основѣ распоряд. зъ д. 2. Юнія 1785 и 20. Мая 1785.) 2) женьщины, безпамятни (sinulose), слѣпѣ, глухѣ або нѣмѣ, потому тѣи, що не розумѣють бесѣды завѣщателя. (§. 591.) 3) Выключенѣ суть тѣи, котри были засудженѣ про обману, або инный выступокъ зъ лакомства и користолюбья пополненный. 4) Той, для котрого записъ дѣсея, не може бути свѣдкомъ взглядомъ части ему назначеной: такъ само ани его родичи, жена, дѣти, братья, сестры, шурины (швагрове) и платнѣ служащи. (§. 594.)

То суть теперѣшнѣ правосильнѣ приписы взглядомъ свѣдѣвъ при завѣщаньяхъ, ѳтъ котрыхъ не можна ѳтступити зъ изъятіемъ на мори въ часѣ великой заразы (джумы, Pest), въ котрѣмъ случаю монахи, женьщины и молодѣцѣ, котрымъ вже минулъ чотырнацятый рѣкъ, могутъ бути свѣдками при завѣщанью, (§. 597), и тутъ досить двоухъ свѣдѣвъ, зъ котрыхъ оденъ завѣщанье писати може, хотяйбы другій не булъ притомный. (§. 598.) Такожъ и завѣщанья особѣ войсковыхъ, котри або суть еще въ службѣ, або на ѳтпустѣ або до резервы належатъ, не суть ѳдчиненѣ тымъ формамъ завѣщанья. При тыхъ завѣщаньяхъ достаточнѣ суть два свѣдки. (Нове распоряд. службов. для пѣхот. §. 68. для кѣнниц. §. 73. для артилер. §. 69).

То сугь отже головні правила, котрі священникъ въ наведенімъ случаю заховати повиненъ, щоби задосить учинити любови христіянскої при справованью своего уряду, и не выставитися на яки основні клеветы и укору, и не нарушити закони державні въ тѣмъ взглядѣ постановленій.

ЗМІСТ

Від упорядника 5

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ. БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

- о. Северин Матковський.*
Д-р Юліан Пелеш Епископ Станиславівський,
а відтак Перемиський 11
- о. Іриней Назарко, ЧСВВ.*
Біографічні дані Кир Юліана Пелеша.....30
- о. Іван Хома.*
Короткий життєпис Кир Юліана Пелеша.....37

ВВЕДЕНІЕ

[ДО ПАСТЫРСКОГО БОГОСЛОВІЯ]

- Передне слово до первого виданья..... 45
- § 1. Загальний переглядъ 47
- § 2. Основанье душпастырского уряда;
его средства и органы 47
- § 3. Цѣль и средства душпастырского уряда 49
- § 4. Пастырске Богословіе. Понятіе..... 50
- § 5. Важность Пастырского Богословія..... 52
- § 6. Становиско Пастырского Богословія
и его отношенье до прочихъ
богословскихъ умѣтностей..... 53
- § 7. Теорія и практика 55
- § 8. Жерела и спомагательни средства
Пастырского Богословія 57

§ 9. Метода и подѣлъ Пастырского Богословія.....	59
§ 10. Короткій начеркъ исторіи и літературы Пастырского Богословія.....	60
<i>Предварительни условія до осягненья и справованья душпастырского уряда</i>	
§ 11. Важность душпастырского уряда	65
§ 12. Образъ доброго душпастыря.....	66
§ 13. I. Званіе отъ Бога.....	68
§ 14. II. Одушевленье для душпастырского уряда.....	70
§ 15. III. Отличне образованье умѣтне.....	71
§ 16. IV. Побожне житье.....	72
§ 17. Духовни Сѣменища	72
§ 18. Рукоположенье и посланіе	73
А) Рукоположенье	
§ 19. Понятіе. I. Степени	73
§ 20. II. Кто може бути рукоположень. Неправильности. Титло.....	74
§ 21. III. Кто мае право рукополагати. Отпустка	79
§ 22. IV. Поступованье при рукополаганью	82
§ 23. V. Обрядъ рукополаганья.....	83
Б) Посланіе	
§ 24. Понятіе, власть, довжности	83
§ 25. Симонія	86

ДИДАКТИКА

§ 26. Понятіе.....	90
I. ОТДѢЛЬ	
<i>Довжність душпастыря поучати вѣрныхъ</i>	
§ 27. Важность душпастырского учительства.....	91
§ 28. Довжність душпастыря преподавати религійни науки въ загалѣ	92
§ 29. Довжність душпастыря преподавати религійни науки въ особенности	94
§ 30. Свойства душпастыря яко учителя	96

II. ОТДѢЛЬ

Способъ удѣленья религійного поученія

§ 31. Переглядъ и подѣлъ	100
--------------------------------	-----

Перша часть Дидактики ОМИЛЕТИКА

§ 32. Понятіе, потреба и подѣлъ	101
§ 33. Понятіе проповѣди, подѣлъ, потреба и пожитокъ .	102
§ 34. Загальни свойства религійныхъ поученій.....	104
§ 35. Коротка исторія церковного проповѣдничества	110
§ 36. I. Періодъ.....	110
§ 37. II. Періодъ	116
§ 38. III. Періодъ	121

Перва Росправа ЗАГАЛЬНА ОМИЛЕТИКА

§ 39. Понятіе и подѣлъ	123
------------------------------	-----

I. ОТДѢЛЬ

Предметъ религійной науки

А) О выборѣ предмета религійной науки	
§ 40. Найвысша засада при выборѣ предмета религійной науки	123
§ 41. Выбѣръ предмета религійной науки зо взгляду на самъ предметъ	124
§ 42. Выбѣръ предмета религійной науки зо взгляду на слушателей.....	128
§ 43. Яки предметы не належать до религійной науки? .	129
Б) О упорядкованью предмета религійной науки	
§ 44. Потреба и користь	132
§ 45. Упорядкованье цѣлого поученія религійного	133
§ 46. Упорядкованье поодинокихъ частей и положеній религійной науки.....	137

II. ОТДѢЛЬ

Омилетична форма або представленье предмета религійной науки

§ 47. Переглядъ и подѣлъ	138
--------------------------------	-----

1. Глава**О внутреннѣмъ устройствѣ религіи науки**

§ 48. Понятіе..... 139

I. Членъ**Поученіе розума**

§ 49. Понятіе..... 139

§ 50. А) Поясненіе. Роды поясненій 140

§ 51. Свойства поясненій и правила
при ихъ переведеніи 141

Б) Узмысловленіе

§ 52. Понятіе. Роды. Правила при ихъ употребленіи 142

Г) Доказы

§ 53. Понятіе и потреба доказѣвъ 146

§ 54. Роды доказѣвъ 147

§ 55. О выборѣ доказѣвъ 150

§ 56. Перепровадженіе доказѣвъ 151

§ 57. Загальни правила при
перепровадженіи доказѣвъ 157

Д) Опроверганія

§ 58. Понятіе и потреба 158

§ 59. Спосѣбъ опроверганія
и его перепровадженіе въ загалѣ 159

§ 60. Перепровадженіе опроверганій въ особенности 161

§ 61. Правила ростропности
зо взгляду на опроверганія 162

Е) Практичне застосованіе религіи наукъ

§ 62. Потреба и спосѣбъ его перепровадженія 163

II. Членъ**Взрушеніе чувствъ**

§ 63. Переглядъ и потреба 165

§ 64. I. Роды чувствъ и условія для ихъ
возбужденія въ загалѣ ..... 165§ 65. II. О поодинокихъ родахъ чувствъ
и ихъ возбужданію ..... 168§ 66. Котри чувства може омилеть возбуждати, а котри
повиненъ успокояти, и чого треба выстерѣгатися
при возбужденіи чувствъ ..... 170**III. Членъ****Наклоненіе воли**

§ 67. Понятіе, потреба и переглядъ 171

§ 68. А) Якъ приготовляти волю слушателей
до принятія доказаной правды 172

§ 69. Б) О побудительныхъ причинахъ 174

§ 70. Г) О устороненіи перепонъ
спротивляющихся наклоненію воли ..... 177**II. Глава****О внѣшнѣмъ устройствѣ религіи науки**

§ 71. Переглядъ 178

А) Метода религіи наукъ

§ 72. Понятіе и подѣлъ 179

I. Введеніе 179

§ 73. Понятіе, составни части и ихъ свойства 179

II. Росправа 186

§ 74. Понятіе и переведеніе 186

III. Заключеніе 188

§ 75. Понятіе и задача 188

§ 76. Переведеніе заключенія, его свойства и жерела 188

Б) Стилъ наукъ религіи наукъ 189

§ 77. Понятіе и роды 189

§ 78. Свойства стили 191

Г) Выкладъ религіи науки 197

§ 79. Понятіе и потреба, условія и составни части 197

I. Выголошеніе (деклямація) 199

§ 80. Понятіе и роды 199

§ 81. Свойства выголошенія 199

II. Движенія тѣла (акція) 202

§ 82. Понятіе и загальни свойства 202

§ 83. Движенія поодинокихъ частей тѣла 203

III. Глава**О приготовленіи проповѣдника на религіи науки**

§ 84. Переглядъ 205

§ 85. α) О вынайденю и опредѣленью темата науки.....	206
§ 86. β) Розмышлянье надъ перепровадженьемъ предмета	207
§ 87. γ) Уложенъе поодинокихъ мыслей.....	207
§ 88. δ) Составленъе проповѣди	208
§ 89. ε) Ученъе на память.....	209
§ 90. ϑ) Якъ заховатися передъ проповѣдію, пѣдчасъ тойже и по проповѣди	209

Друга Росправа

ЧАСТНА ОМИЛЕТИКА

§ 91. Понятіе и подѣль	213
§ 92. I. Роды проповѣдей зо взгляду на содержанъе	213
§ 93. II. Роды проповѣдей ведля особенного намѣренія ..	216
III. Роды проповѣдей ведля внѣшныхъ обстоятельствъ.....	220
§ 94. А) Зо взгляду на часъ.....	220
§ 95. Б) Зо взгляду на розлични приключенія. Случайни проповѣди.....	226
§ 96. Г) Зо взгляду на слушателей.....	232
IV. Роды проповѣдей ведля внѣшної форми	238
§ 97. Переглядъ	238
А) Омиліи	
§ 98. Понятіе и роды	239
§ 99. О составленью омиліи. Низша и высша омилія	240
§ 100. Свойства омиліи.....	245
§ 101. О уживанью омиліи и еи пожитку.....	246
§ 102. Б) Катихитични проповѣди.....	247

Додатокъ

§ 103. О потребѣ и способѣ уживанья чужихъ омилетичныхъ сочиненій	248
--	-----

Друга часть Дидактики КАТИХИТИКА

§ 104. Понятіе, цѣль и средства катихитичного уряда	253
---	-----

§ 105. Потреба и важнѣсть катихитичного уряда, довжнѣсть, его справованья и трудности съ нимъ получени	255
§ 106. Катихитика. Понятіе и подѣль	257
§ 107. Исторія и литература катихизы и катихитики	258

I. ОТДѢЛЬ

Катихитичне поученіе

§ 108. Переглядъ и подѣль	263
---------------------------------	-----

I. Глава

Предметъ катихитичной науки

§ 109. Переглядъ	263
§ 110. А) О выборѣ предмета катихитичной науки	263
§ 111. Б) О упорядкованью предмета катихитичной науки.....	265
§ 112. Г) Подѣль учениковъ на классы.....	268
§ 113. Д) Катихизмъ.....	272

II. Глава

Форма катихитичной науки

§ 114. Переглядъ и подѣль	273
---------------------------------	-----

I. Членъ

Внутренне устройство катихитичной науки

А) Поученіе розума	
§ 115. Понятіе.....	273
§ 116. I. Образованъе силы представленья. Погады, понятія, идеи	274
§ 117. Призвычайанъе дѣтей до уваги и средства до образованья памяти.....	279
§ 118. II. Катихитичне поясненъе	280
III. Катихитични доказы	282
§ 119. Образованъе розсудка	282
§ 120. Переведенъе доказовъ	284
§ 121. Опроверганья	286
§ 122. Б) Возбудженъе чувствъ	286
§ 123. Г) Наклоненіе воли.....	286

II. Членъ

Внѣшне устроенье катихитичной науки

§ 124. Переглядъ	288
§ 125. А) Катихитична бесѣда	288
Б) Катихитична метода	290
§ 126. Понятіе и подѣлъ	290
§ 127. I. Типична метода	290
§ 128. II. Акроаматична метода	291
III. Еротематична метода	292
§ 129. Понятіе	292
§ 130. О вопросахъ и ихъ свойствахъ	292
§ 131. О употребленью отвѣтѣвъ	293
§ 132. Загальни правила зо взгляду на отвѣты	295
§ 133. Аналитична и синтетична форма науки	296
§ 134. О выкладѣ Библійной исторіи, поясненью Евангелія и церковныхъ катихизаціяхъ	297

II. ОТДѢЛЪ

Катихитичне воспитанье

§ 135. Понятіе, потреба и подѣлъ	300
§ 136. А) Катихитичне воспитанье посредствомъ Богослуженія	301
Б) Катихитичне воспитанье посредствомъ карности	303
§ 137. Понятіе, цѣль и подѣлъ	303
§ 138. Карнѣсть въ школѣ	304
§ 139. Карнѣсть поза школою	306
§ 140. Заключение Дидактики	307

ТЕОРІЯ ДУШПАСТЫРСТВА [ГОДЕГЕТИКА]

§ 374. Понятіе, подѣлъ росправы	313
---------------------------------------	-----

I. ЧЛЕНЪ

О примѣрности душпастыря

§ 375. Понятіе и потреба	314
§ 376. А) О домашномъ захованью душпастыря	315
§ 377. Б) О внѣшнихъ ѣтношеньяхъ душпастыря	317

II. ЧЛЕНЪ

*О провадженью вѣрныхъ зо взгляду на
ихъ различни потребности и обстоятельства,
або о властивѣмъ душпастырствѣ*

§ 378. Понятіе и потреба	319
§ 379. Перепоны и спомагательни средства душпастырства	320
§ 380. Подѣлъ росправы	321

I. Отдѣлъ

*Поступованье душпастырске зо взгляду на внутренне
успособленье поодинокихъ прихожанъ*

§ 381. Переглядъ	322
------------------------	-----

I. Глава

*Поступованье душпастыря зо взгляду на особливше
успособленье розума поодинокихъ вѣрныхъ*

§ 382. 1. Якъ поучати невѣжъ	322
§ 383. 2. Якъ поучати блудящихъ	324
§ 384. 3. Якъ поучати суетвѣрныхъ	325
§ 385. 4. Якъ поступати съ невѣрными, вѣльнѣдумцями и тыми, котри высмѣвають религію	326
§ 386. 5. Якъ поступати съ прозелитами	329
§ 387. 6. Якъ поступати съ тыми, котри хотятъ обрядъ змѣнити	331

II. Глава

*Поступованье душпаствыря зо взгляду на особливше
успособленье воли поодинокихъ вѣрныхъ*

§ 388. Переглядъ	333
I. О поступованью съ грѣшниками	
§ 389. Переглядъ и загальни правила	334
§ 390. Поступованье съ различными родами грѣшникѡвъ въ особенности.....	336
II. О поступованью съ праведниками	
§ 391. Загальни правила.....	340
§ 392. Почастни правила.....	342
§ 393. III. О поступованью съ лицемѣрами	346

III. Глава

*Поступованье душпаствыря зо взгляду
на особливше успособленье чувствъ вѣрныхъ*

§ 394. Переглядъ	348
§ 395. 1. О способѣ поступованья съ вѣрными зо взгляду на темпераментъ	348
§ 396. 2. Якъ заховатися съ сумуючими.....	350
§ 397. 3. Якъ поступати съ людьюми опановаными ѡтъ злого духа.....	354
§ 398. 4. Якъ поступати съ скрупулянтами.....	357
§ 399. 5. Якъ поступати съ людьюми, котри жиють въ неприязни и незгодѣ	363
§ 400. 6. О поступованью при спорахъ супружескихъ	365

II. Отдѣль

*Поступованье душпаствырске зо взгляду на внѣшни
обстоятельства поодинокихъ прихожанъ*

§ 401. Переглядъ	367
------------------------	-----

I. Глава

О поступованью съ недужными

§ 402. Довжнѡсть	368
§ 403. Цѣль посѣщанія недужныхъ	369
§ 404. Якъ приготовитися на посѣщаніе слабыхъ.....	371
§ 405. Подѣль росправы.....	373

А) Загальни правила при посѣщанію слабыхъ

§ 406. О внѣшнѡмъ захованью при посѣщанію слабыхъ.....	374
§ 407. О пѡзнаванью внутреннего и внѣшного состоянія слабого	377
§ 408. О приготовленью слабого на принятіе Св. Таинъ .	378
§ 409. О дальшихъ посѣщаніяхъ слабого.....	379
§ 410. О поступованью при умирающихъ	382
Б) Почастни правила при посѣщанію слабыхъ	
§ 411. Переглядъ	383
§ 412. I. О поступованью съ недужными зо взгляду на ихъ личне успособленье	384
§ 413. II. О поступованью съ недужными зо взгляду на родъ ихъ слабости.....	387

II. Глава

§ 414. О поступованью душпаствырскѡмъ съ узвзненными и на смерть осужденными.....	389
--	-----

III. Глава

*О поступованью душпаствыря съ людьюми
выбирающими якій станъ*

§ 415. Загальни правила.....	391
§ 416. Почастни правила.....	392
§ 417. Заключение Пастырского Богословія.....	393

ДОДАТКИ

**РОСПРАВА О ДУХОВНѡМЪ УРЯДОВѡМЪ СТИЛЮ
яко дополненье Пастырского Богословія**

Введеніе	401
§ 1. Понятіе.....	401
§ 2. Загальни свойства урядового стиля	
А) Зо взгляду на содержанье	402
§ 3. Б) Зо взгляду на внѣшну форму. Формальности куріальни	403
§ 4. Подѣль росправы.....	408

ПЕРВА ЧАСТЬ**О урядовѣмъ стилю въ справахъ мірскихъ**

§ 5. 1. Прошенія	409
§ 6. 2. Пригадка (Promemoria).....	410
§ 7. 3. Донось, справозданье.....	411
§ 8. 4. Допись, нота	412
§ 9. 5. Жалоба и оправданіе.....	413
§ 10. 6. Представленіе, рекурсь.....	414
§ 11. 7. Отпись, вытягъ	415
§ 12. 8. Свѣдоцтва.....	416
§ 13. 9. Протоколы	416
§ 14. 10. Завѣщанье (тестаментъ), кодициль	418

ДРУГА ЧАСТЬ**О урядовѣмъ стилю въ справахъ духовныхъ**

§ 15. Подѣль росправы.....	425
----------------------------	-----

I. Глава**Урядови письма относячися до личности душпаствыря**

§ 16. 1. Прошеніе о принятіе до стана духовного	425
§ 17. 2. Прошеніе о выробленье титла стола.....	429
§ 18. 3. Прошеніе о принятіе въ домъ пресвитеріи, о диспензу отъ перепонъ къ рукоположенію, о выставленіе грамоты рукоположенія и судовластія.....	430
§ 19. 4. Прошеніе о отпустку зъ епархіи и о принятіе до инной епархіи.....	431
§ 20. 5. Прошеніе о довременну отпустку, и донось о прибытью чужого священника.....	432

II. Глава**Урядови письма относячися до бенефицій**

§ 21. 1. Прошеніе о припущенъ до испыта конкурсового и о освобожденъ отъ испыта	433
§ 22. 2. Прошеніе о опорожнену душпаствырску посаду..	435
§ 23. 3. Прошеніе о каноничну інституцію.....	436

§ 24. 4. Прошеніе о замѣнъ бенефицій.....	437
§ 25. 5. Прошеніе о наданъе сотрудника и о принятіе резигнаціи.....	437

III. Глава**Урядови письма относячися до справованья душпаствырскаго уряда**

§ 26. Переглядъ	439
А. Переписки душпаствыря при справованью Св. Таинъ	
§ 27. 1. Прошеніе о позволенъе крещенія Юдея	439
§ 28. 2. О метрикахъ крещеныхъ	441
§ 29. 3. Переписки при удѣлянью Св. Тайны Покаянія ...	447
4. Справы супружески [§§ 30–44]	
§ 30. Переглядъ	449
§ 31. а) Право пристояти супружеству	450
§ 32. б) Испытъ предшлюбный	451
§ 33. Поступованъе зо взгляду на грамоты, яки женихи передъ оповѣдьями предложити мають	453
Переписки при случившихся перепонахъ супружескихъ	
§ 34. Вычисленъе перепонъ супружескихъ	454
§ 35. Разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ	463
§ 36. Форма прошеній о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ церковныхъ	465
§ 37. Форма прошеній о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ	467
§ 38. в) Заручины (Sponsalia)	468
§ 39. г) Оповѣди (оглашенія)	469
§ 40. д) Вѣнчаніе.....	470
ж) Спорни супружески дѣла	471
§ 41. Переглядъ	471
Переписки душпаствыря	
§ 42. 1. При спорныхъ заручинахъ	472
§ 43. 2. При розлученью отъ стола и ложа.....	476

§ 44. 3. При об'явленню неважності подружжя	478
§ 45. Б. Переписки душпастиря зо взгляду на релігійно-нравственне житє прихожань	480
§ 46. Г. Переписки душпастиря въ справахъ школьныхъ	481
§ 47. Д. Переписки душпастиря въ справахъ убогихъ и пенсіонистѡвъ	485
§ 48. Е. Переписки душпастиря въ инныхъ до житя церковного относячихся справахъ	487

IV. Глава

Урядови письма относячися до дотаціи и приходѡвъ душпастиря

§ 49. Роды тыхъ письмъ	500
§ 50. Забеспеченє маетки парохіального I. При обнятію парохіи	500
II. По смерти або отходѣ пароха	501
§ 51. Дотація душпастиря	504

V. Глава

Урядови письма относячися до имѣнїя церковного

§ 52. Переглядъ	508
§ 53. А) О имѣнїю церковномъ	508
§ 54. Б) О будинкахъ и снарядахъ церковныхъ	515

VI. Глава

Веденіе канцеляріи парохіальной

§ 55. 1. Канцелярія парохіальная и еи устроенє	523
§ 56. 2. Загальни правила о веденїи канцеляріи парохіальной	524
§ 57. 3. Яки книги должны находитися въ парохіальной канцеляріи	525
§ 58. 4. Архивъ парохіальный и регистратура	529

ТРЕТА ЧАСТЬ

Взоры урядовыхъ письмъ

I. До §§ 3, 5. Прошеніе	534
II. До §§ 3, 7. Доносъ (справозданьє)	538

III. До §§ 3, 8. Допись	541
IV. До § 3. Форма адреса	542
V. До § 3. Форма приказа, мадата	543
VI. До § 3. Протоколь суммаричный	545
VII. До § 3. Протокол частный	545
VIII. До § 6. Пригадка (Promemoria)	547
IX. До § 9. Жалоба (скарга)	548
X. До § 9. Оправданіе	549
XI. До § 13. Протоколь при переслуханью свѣдкѡвъ	550
XII. До § 14. I. Завѣщаньє (Testament)	551
II. Кодициль	552
XIII. До § 16. Прошеніе о принятіе до Сѣменища	552
XIV. До § 19. Прошеніе о отпустку зъ Епархіи	553
XV. До § 19. Прошеніе о принятіе до чужои Епархіи	553
XVI. До § 24. Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи	554
XVII. До § 28. Taufzeugniss	555
XVIII. До § 28. Выказы для войсковои конскрипціи	558 ¹⁾
XIX. До § 34. Дерево сродства	556
Поясненіе дерева сродства	559 ²⁾
XX. До § 34. Дерево повиноватства съ поясненіемъ	565
XXI. До § 36. Прошенія о разрѣшеніе (диспензу) отъ перепонъ супружескихъ церковныхъ	572
XXII. До § 37. Прошеніе о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ	578
XXIII. До § 39. Свѣдоцтво оповѣдей	578
XXIV. До § 51. Прошеніе о платню дефиціента	579
XXV. До § 53. Инвентарь	579
XXVI. До § 53. Грамота фундаційна (Stiftsbrief)	579
XXVII. До § 53. Прошеніе о стягненє Службъ	580
XXVIII. До § 57. 1. Записникъ дѣйствъ	581
XXIX. До § 57. 2. Записникъ почтовый	582
XXX. До § 57. 3. Записникъ Літургій	583

^{1, 2)} Послѡдовнїсть сторїнокъ змѣнено черезъ технїчну необхіднїсть розміщення «Взора XIX» на розворотї (прим. ред.).

**ПРОПОВІДІ І СТАТТІ,
надруковані в часописі «Рускій Сіонъ»**

Літургични проповѣди	584
Св. Атаназій Великій Архієпископъ Александрійскій	608
Яка идея сполучає Евангелія, котри читаються въ Недѣли ѿт Св. Пасхи до Сошествія Св. Духа	632
Начерк до проповѣди на XXIX недѣлю по Сошествію Св. Духа.....	635
О захованью священника въ товариствѣ, де зъ богочестія высмѣваються	637
Якъ має заховатися священникъ взглядомъ завѣщанья слабого, котрого на смерть приготвяє.....	642

РУСКІЙ СІОНЪ

ЧАСОПИСЬ ЦЕРКОВНА

выдае

при содѣйствіи Дра Юл. Пелеша, Дра Кл. Сарницкого, Проф.
Ал. Тороньского и Дра Іос. Мѣльницкого.

Дръ Сильвестеръ Сембратовичъ,
Професоръ Догматики на Всеучилищи Львѣвскѣмъ.

ВТОРЫЙ РОЧНИКЪ.

ЛЪВѢВЪ 1872.

Изъ типографіи Ставропигійского Института,
подъ управленіемъ Стефана Гугковскаго.

Кир Юліян Пелеш

**ДИДАКТИКА. ГОДЕГЕТИКА.
Біографічні матеріали. Додатки**

Упорядник А. П. Черемський
Технічне редагування О. О. Савчук

Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Palatino Linotype.
Підписано до друку 09.07.2019 р.
Умовн. друк. арк. 41,5. Наклад 1000 прим.

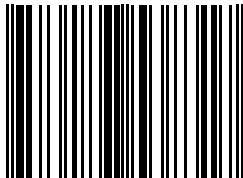
Видавець: ФО-П Савчук Олександр Олегович
www.savchook.com • e-mail: savchook.book@gmail.com
Тел.: 095.462.18.10

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників та розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 3897 від 14.10.2010 року

Поліграфія: ПРАТ «ХКФ «Глобус»

ISBN 978-617-7538-31-7

9 786177 538317 >